This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

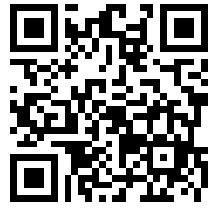

KAIS.KÖN.HOF- BIBLIOTHEK
105.155-B
Neu-

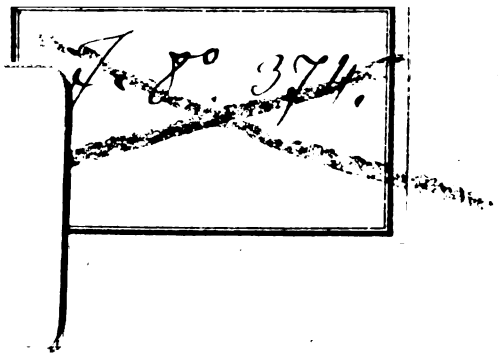

Digitized by Google

105155 B.

Österreichische Nationalbibliothek
+Z225861301

Digitized by Google

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

ČETVRTI TEČAJ.

1855.

UREDNIK

JOS. PRAUS.

U ZAGREBU.

NARODNA TISKARNICA DRA. LJUDEVITA GAJA.

Digitized by Google

Digitized by Google

KAZALO.

I. Pjesničtvo.

a) Pjesme umjetne:

Jovanović; Iztočni biser:

„Putuj! Putuj!“	I	7.
Tamajandra.	I.	7.
Hafis.	III.	39.
Mirza Šaffi.	V.	70.
Raj u opominjanju.	XLVI.	723.

Borovićević Nik.: Dobrovoljkam riečkog kazališta. I. 14.

Ilia O. Sriemac: Kameno i ledeno. IV. 56.

V. P.: Gojci namjena. VII. 97.

Rajković Gj.: Nadpisi („Mudra tvrdica,“ „Advokat,“ „Bolestna tvrdica,“ „Nadpločno sudcu,“ „Item nekomu“) VIII. 126.

Nekoje basne od Krilova („Košuta i derviš,“ „Deoba“) VIII. 127. („Miš i pacov“) X. 158. („Sova medju ptićami,“ „Šetajući se prijatelji i psi“) XXVII. 430. („Parnas“) XXXIII. 524. („Velikaš i filosof“) XXXV. 546. („Srndać“) XXXVI. 573.

Srdi mojoj. XXXIII. 516.

Sveza čuvstva. — Molitva (grofa Evd. Rostopčina). XXXVII. 577.

Skok. XXXVII. 588.

Basne po Lichtweru: „Ptica Sojka“ XXXVII. 589. „Puška i zec“, XL. 628. „Jarac i medvjed“ XLI. 653.

Pastir. XLV. 708.

Eugenia: Pod prozorom (po njemačkom slob. preved.) IX. 141.

Sundečić J.: Mati. X. 145.

Slavka. XI. 161.

Želja. XV. 233.

Kakvo srdce nam se hoće. XX. 319.

Baštian M. Kastavac: Liburnijanin, sa vrha Učke na povratku u domovinu. XII. 177.

V-ž-ć: Lastavica (po Grossi-u). XIII. 193.

Mihajlović Risto: Duša milostiva. XIV. 213.

M. B.: Čin drugi iz „Frankopana,“ tragedije u 5 činah. XV. 228. XVI. 242.

Digitized by Google

Vuinović A. J. Poženanin: Pramaljetje. XV. 238.
V. N.: Proricanje. XVI. 255.
— *t:* Tuga. XVI. 255.
P. P.: Českí napjevi: „Vltava", „Zavist" „Majci" XVII. 257.
„Slavulj i briga," „Pustinjak." XVII. 257. XVII. 273.
Ivičević Mate: Ulomak iz Virgiliove „Eneide." XXI. 224.
M. Žumberčanin: Ulomci iz sbirke „Uspomena": „Ruža," „Ljubičica," „Pobratimu na Velebitu," „Proljetje." XXIII. 365. 366.
„Odgovor," „Rana ljubav," „Na groblju." XXIV. 380. 381.
„Obodrenje," „Žetva," „Grlici," „Opomena." XXVI. 412. 413.
Gomirov: Maline. XXXI. 495. XXXIII. 525. XXXIV. 541.
F. T. od Poštaka Ličanin: Podanost. XXXVIII. 605. „Ti i Vi" XLVII. 737.
J. K. T.: Zimska večer (po Puškinu). LI. 813.

Staro hrvatsko pjesničtvo. Od *I. K. S.*

Marko Marulić: Susana. XXX. 470. XXXI. 485.
Razum. XXXII. 505.
Stumačenje Katona. XXXIII. 517.
Šiško Menčetić: Razlike pjesni ljuvezne. XXXIV. 531. XXXV. 547. XXXVI. 561.
Elegiah knjige. XXXVI. 562.
Šimun Klemenović: Plač Blažene Dive Marije. XXXVII. 579.
Gjore Držić: Pjesni ljuvene. XXXVIII. 595.
Jerolim Martinčić: Na priliku B. D. Marije. XXXIX. 613.
Hanibal Lucić: Pjesni ljuvene. XXXIX. 615. XL. 629.
Iz „Robinje" skazanje drugo. XL. 630. XLI. 645.
Pjesni od pohvale gradu Dubrovniku XLI. 648.
Nikola Matulić: Pisan Gospoji Blaženoj. XLII. 663.
Nepoznati Dubrovčanin: Razgovor Dubrovčanina i Dalmatinca o Zadru. XLII. 655.
Mavro Vetranić: Italiji. XLIII. 680.
Remeta. XLIV. 693.
Rajska gora. XLV. 709.
Petar Hektorević: Ribanje. XLVI. 727.
Čudoredni Razgovor. XLVII. 738.
Don Mavru Vetraniću. XLVII. 742.
Narodne pjesme (1. Počastnica. 2. Bugarkinje.) XLVIII. 757.
Nikola Gazorović: U pohvalu N. Lucića. XLIX. 774.
Nikola Dimitrić: Pričice. XLIX. 775.
Stjepan Gučetić: Dervišiada. XLIX. 776.

Zagonetke:

Od *Marka Opačića:* XXII. 351. XXVII. 431. XXXIV. 541.
Od *F. T. od Poštaka:* XXXVII. 589. XL. 637. XLIV. 692. XLVIII. 765. L. 797.

Odgonetke:

S. N-y: L. 797.
Fr. V.: LII.

Digitized by Google

b) Narodne pjesme.

Narodne pjesme hrvatske u šopronskoj županiji Ugarske: priobćio Jure *Frankolin* iz Štikaprone: X. 158.
Mate-*Poljak* u Voreštani: XI. 174.
Miš i sjetva (iz otočke rgte) XI. 174.
Karlović Ivan i djevojka. XI. 174.
Alija od Novoga i Bošnjanin Ivo (priobćio *Ferdo Filipović*). XIV. 214.
Jure Senjanin i brat mu Ivan; Nevjera Kraljevića Marka; Turska poskočnica, priob. Mate Ivičević u Spljetu) XVIII. 282. 285. 286.
Dvi delije od Studene-stine; Popievka. (priob. M. Ivičević) XIX. 300. 301.
Primorska pjesma (sobćio A. Krišković). XXXVIII. 605.
Pučka pjesma (u Klani kod Rieke, priobć. *R. M. d ć*) XXIX. 773.

Narodne zagonetke:

Priobćio *Nik. Begović*: VII. 110. XI. 175. XV. 239. XLI. 653.
M. Ivičević Dalm.: VII. 110.
Ferdo Rusan: XI. 175. XIV. 223. XV. 238. XXI. 335.
Plišić (u Gorici): XXV. 398.

II. Pripovieđke.

a) Izvorne:

Zagrebkina. Od *A. T.* — I. II. III.
Ulomci iz lomna i kršovita života starovjerskoga pučkoga učitelja Od *J. J.* IV. V. VI.
Kula na Dunavu; hist. pripoviest od *J. K. T.* IX. X. XI. XII. XIII.
Morović-grad i Velika-crkva; hist. pripoviest od *I. O. Sriemca.* XVIII. XIX. XX XXI.
Avelina Bakranina ljuvezne sgode i nesgode. Crtice iz života Bakarskoga. *Od Josipa Krmpotić-a.* XXII. XXIII. XXIV. XXV. XXVI.
Udes carskog sina. Pučka pričica, sobćio —*y.* XXVII. 421. XXVIII. 443.
Bezputje strastih. Crta iz života; od *A. S-ć.* XXXI.
Prsten. *Od F. F.* XXXII. XXXIII. XXXIV. XXXVI.
Krunoslava. Od *M. Stojanović-a.* XXXIV. XXXV. XXXVI.

b) Ponašene i preradjene:

Siska Rosemalova ili posljedice odhranjivanja, po Conscience-u spisatelju flemskom ponašio *Fr. Ž.* III. 40. IV. 57. V. 71. VI. 87. VII. 98.
Životna sila ili rhodoski genij (iz Alex. Humboldta „Pogl. na prirodu“) prev. *V. P.* VIII.
Ruka zaručnica (prev. *Dj. S.*). VIII. 124. IX. 139.
Poslie trideset godinah (prev. iz Poljskog Jos. Korzeniowskog) XIV. XV. XVI.
Srećka, pripoviest iz života. XVII. 258. XIX. 296. XX. 315.
Kršćenje na samrti. (Iz njem. prev. *Smoljanović.*) XXI. 330.
Posljednji Orebita, iz češkoga izvornika pisana po J. E. Vocel-u, prev. I. M. XXVII. XXVIII. XXIX. XXX.

Digitized by Google

Otmičar, prizor iz Krajine; pr. *Marko Opačić.* XXIX. 453.
Svatba. Crta iz života. XXXVII. XXXVIII. XXXIX.
Podgrobje. Iz českoga preveo *B. S V.* XXXIX. 617.
Grobar. Pripoviedka iz druge polov. 17. vieka; pr. *D. J—k.* XXXX. XXXXI. XXXXII. XXXXIII. XLIV.
Spasonosna rieč. Pripoviest englezka iz sredine 14. vieka. Prev. *Jos. M . . . ć.* XLV. XLVI. XLVII.
Taras Buljba. Pripoviest kozačka od Nik. Gogolja. Iz Ruskoga preveo *Nikola Begović.* XLVIII. XLIX. L. LI. LII.

III. Povjestnica; zemljo,-narodo- i putopis.

Prvi dolazak Rusah u Carigrad. *Dr. Fr. R—.* I. 8.
Zemun. Iz sbirke starožitnostih Slavonije *Luke Ilića Oriovčanina.* III. 43. IV. 62. V. 78. VI. 92. VII. 107.
Kupinovo (iz sbir. starož. Slav) od *L. Ilića O.* XIII. 201.
Izvjestje o putovanju po Dalmaciji g. 1854. Od *Ivana Kukuljevića Sakcinskoga.* XVII. 261. XVIII. 277.
Nekoje zemljo- i sgodopisne crtice iz dviuh srednjega vieka arapskieh spisateljah o Slavenstvu, navlaš južnomu, od Dr. Fr. R—ga u B. XXIII 359.
Biskupija Križevačka, od *Milana Dimitrieva.* XXV. 391.
Toplice Varaždinske. *M. D.* XXVI. 411.
Kotor. Od *S. Ljubić-a.* XXX. 474.
Crkvište (iz sbir. starož. Slav. *L. Ilića. O*) XXXIII. 521.
Viškovci (iz sbir. starož. Slavonije *L. Ilića O.*) XXXI. 490.
Put u Grahovo (iz „Sedmice" od *S. P)* XXXVIII. 582
Putovanje iz Evrope oko Amerike, u Kaliforniju, Kamčatku, rusku Amariku, po ostrvih Polinesije, tihog i južnog oceana itd. *Tome Skalice mladjega, Brodjanina,* od god. 1851—1855. — XLI. 650. XLII. 668. XLIII. 683 XLIV. 698. XLV. 715 XLVI 730. XLVII. 746. XLVIII. 760. XLIX. 780. L. 793. LI. 809.
Kočevari. Narodopisna crtica. *M. D.* XLVI. 729.

IV. Prirodoslovje.

Kameno ugljevje. *Lj. Vukotinović.* I. 12. II. 29.
Duhan. *Ant. Pavić.* XVI. 247.
Kratka povjestnica biljarstva. *A. J. Vuinović Požežanin.* XIX. 292.
Narav, priroda; rod, porod, prered, preporod, samorod, izrod. *A. J. Vuinović Požežanin* XXV. 392.
Perad domaća. Iz česk. časop: „*Živa.*" XXVIII. 435.
Bujnost prirode. *A. J. Vuinović,* XXXVIII 599.
Čepljezovica, nova rakija L. 795.

V Životopisi.

Nestor, najstariji historik ruski. Pr. *Milan Dimitrier.* V. 75.
Jan Amos Komensky, praučitelj slavenski. Pr. *M Dimitrieu.* VII. 103.

Digitized by Google

Toma Bakač, nadbiskup ostrogonski, kardinal sv. rimske crkve, tutor i upravitelj biskupije zagrebačke. (Iz životopisah slavnih muževah iz obitelji Erdödskih Bakačah) Od *A. T. B.* VIII. 115. IX. 132. X. 151. XI. 167. XII. 181. XIII. 197.

Nikola I. Pavlović, car ruski. XII. 187. XIII. 200.

Adam Rošćiševski z Rošćiševa. *M. D.* XV. 234.

Josip Jakov Jungman. *M. D.* XIX. 298.

Juraj Matejević, graditelj stolne crkve Šibeničke. *Ivan Kukuljević Sakcinski.* XVII. 344.

Stevan Petrović Kujićanin, vojvoda srbski (po „Svetovidu") XXIV. 381.

Šović, ruski prirodoslovac. *Gj. Rajković.* XXVI. 408.

Alojzio Andrić, slikar Šibenički. *Ivan Kukuljević Sakcinski.* XXVII. 420.

Ignatija grof Krasicki. *M. D.* XXXI. 492.

Svatopluk, kralj velikomoravski. *M. D.* XXXIV. 536.

Josip Ružier Bošković. *M. D.* XXXVII. 585.

Baron Šimun Zois. *M. D.* XLVII. 744.

Vjenceslav Kargačin, slikar samouk. *Dr. Fr. R—.* LI. 812.

Marko Marulić.
Šiško Menčetić.
Marin Krističević.
Šimun Klemenović.
Gjore Držić.
Jerolim Papalić.
Jerolim Martinčić.
Hanibal Lucić.
Nikola Matulić
Frane Božičević.
Mavro Vetranić.
Petar Hektorević.
Nikola Gazorović.
Nikola Dimitrić.
Stjepan Gučetić.

} vidi: „Staro hrvatsko pjesništvo."

VI. Razmatranja književnosti, umjetnosti i života:

Plato, Fenelon i Rousseau, jedan naprama drugomu; po Chateaubriand u ponašio *V-ć.* VIII. 120.

O praznovjerju (poslanica uredniku iz Beča na Matijevo 1855) od —ć. X. 155.

Stari mudraci naprama sadašnjiem u načinu njihova življenja; po Chateaubriandu ponašio *V-ć.* XI. 171.

Dvie rieči o vilastiem i okrujeniem genitivima. *Vežić.* XII. 188.

Nješto o dramatičkoj umjetnosti. *Lj. V.* XIV. 221.

Još nješto o praznovjerju. XV. 235.

Kratki nacrt povjestnice slavenskoga jezika XXI. 333.

Izvjestje upravlj. odbora narod. kazališta. XXIV. 374.

Pjesničtvo hrvatsko srednjega vieka. Od *I. K. S.* XXX. 476

Kratak pregled stare literature hrvatske. Od *Ant. Mazuraniću.* XXXII. 501.

O kazalištu. Od *J. J.* XXXIII. 511.

Digitized by Google

Misli o jeziku. Od. *J. J.* XXXV. 554. XXXVI. 567.
O historičnoj važnosti naših manastirah. *M D.* XXXVI. 570.
Zaglavak i poziv uredničtva. LII. 826

(U „Vjestniku")

Dvie želje o pravopisu, od *J. D.* 47.
Srbska književnost g. 1854. 79.
Odgovor na prigovor g. J. D., od *B. Š.* 95.
O staroslavenskoj slovesnosti (u dopisu iz Beča) *M. D.* 192.
Rusko novinarstvo god. 1854. 448. 464. 480.
Književnost hrvatska god. 1855. 829.

VII. Obrazovanost i škola.

Listovi za naš krasni spol. (VI—VII·) Od *I. F. Perića,* II. 23. XX. 310.
Školski odlomci. (X—XXXI.) Od *Gj. Rajkovića.* (u NSadu.). III. 46. VI. 93. IX. 141. XI. 173. XIII. 205. XVI. 251. XVIII. 286. XX. 317. XXIII. 366. XXVII. 428. XXX. 477. XXXI. 493. XXXIV. 538. XXXVI. 569. XXXVII. 586. XXXVIII. 603. XL. 634. XLIV. 700. XLVII. 749. XLVIII. 764. L. 796.

VIII. Sitnice itd.

Vinova loza („Iztočni biser"). VII. 102.
Što mi se je snilo? *(—X—)* VII. 104.
Nešto o praznovjerju (*Marko Opačić*). VII. 109.
Nešto o narodnih zagonetkah *(Nikola Begović)* VII. 110.
Pučke poslovice, priobćio *M. Ivičević.* VII. 111.
Neke misli o narodnih zagonetkah. *Nik. Begović.* XVI. 254.
Ruska poslovica; ponašio *Nik. Begović.* XVII. 270.
„Sitnice", od *Gj. R.* XIX. 302.
O sabiranju cvieća prostonarodne poezije. *Milan Dimitriev.* XXI. 334.
Zalihost iliti luksus. *Gj. R.* XXII. 351.
Žensko ljubavstvo. *Nik. Begović.* XXIV. 382.
Ljubav znanostih. *M. St.* XXV. 399.
Turska basna. *Nik. Begović.* XXX. 478. Str. vidi današnji Neven.
Razpis nagradah LII. 830.

Vjestnik u svakom broju, s viestmi domaćimi, slavenskimi, književnimi, dopisi, novimi izumi, raznimi sitnicami itd.

Opazka. Rimsko čislo označuje list a arapsko stranu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput C.ena mu je na godinu 4 for., s poštarinom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste ciene, t.j. na cielu god.u Zagrabu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 1. 4. Siečnja 1855. *IV. tečaj.*

Zagrebkinja.

Crte iz zagrebačkoga života.

Od T.

Na savskoj cesti stoji s lieva mala krčmica „pott Vèrboj“ kano znak uzajamnosti slavjanske. Do krčmice leži malen ali liepo uredjen vrtić, pravi perivoj Zagrebčanom, koji amo dolaze, da si uz čašu vina raztjeraju brige i trude svagdanjega života. Sried vrtića diže se zasjenak, malen ali ukusan, obraštjen trsjem ponajviše plemenitim, inostranim, južnim, što se nad vratašci razgranjuje u blag način ljubka krovića. U sriedini toga zasjenka stoji prekrasan okrugao stol od fina mramora, izkopana podno Medvedgrada u dobru pokojnoga Franje Kulmera, te je kano domaće blago najveći ures toga ukusnoga vrtića. Na stolu su ponamještjena dva žmulja sa dvie pljoske: u jednoj se iskri hrvatsko okićko vino, a u drugoj se stakli prezirna friška voda. Za stolom sjede dva prijatelja, Vinko i Vojko, onaj prama vratašcem, a ovaj prama onomu.

Vinko je čovjek liepa lica i jedra struka. Vrane, guste i duge kose; crne, velike i vatrene oči; orlov nos, crni brci, koje nosi na hrvatsku, i crnomanjasto lice, čine ga upravo krasnim čovjekom. Ledja su mu široka a prsa golema i silna, te se čini da će vjekovati, riečju: Vinko je prava slika i prilika južna Slavjanina. Nosi se na francesku, po modi, ali ne sjajno, samo da mu je pristalo i čisto. — U dvadesetoj godini nakon otca umre mu i mati, te mu preostade toliko novacah, da je mogao svršiti pravoslovne nauke na zagrebačkoj akademiji. Stupiv na razkrižje života, htjede postati književnikom, da vedrim umom svojim prosvieti i usrieći narod, u kojem je nikaoo; no videći, da je kod nas pero još pretežko, dade se na državnu službu.

Vojko je čovjek od trideset godinah. Glavu mu posu smedja kosa, koja je na čelu dosta riedka, al u stotinu mu viticah po vratu plovi, svietleć se od plemenitih mastih. Plave oči, koje se sad stiskuju sad razvaljuju, nalik na dogarajuću vatru, što često sakuplja stražnje sile, da još jedanput sievne. Brkove žute i bradu rudastu nije nikad obrio. Bieli mu je vrat propao

Digitized by Google

medju dvie čeljusti, koje modni sviet fatermerderi zove. Na uzkih ramenih visi mu crn frak, a noge se gube u tiesnih crnih hlačah. Nješto biela nabrana strši mu i na prsijuh i pod rukavi sve do prstah. O vratu mu visi maleno stakalce, bez koga neide ni u crkvu. — Da postane čovjekom, pošalje ga bogata i brižna mati u Beč, da se u stolnom gradu carevine, komu je glas sa ugladjenosti tja u Zagreb dopro, u naukah učvrsti. Vojko se dade na prirodne znanosti, ali budući lagahna duha, tielom je samo polazio kolegija, a dušom i tielom kretao se je po modnih salonih, udvoravajuć gospodjam, kojim ostavi mnogi liepi spomen napredka svoga u praktičnom životu. Kad mu je majka umrla, povrati se u Zagreb, da preuzme otčinstvo. Ovdje se sastavi s Vinkom, s kojim je već u djetinstvu prijateljevao.

Učeni ljudi vele, da neima prava prijateljstva, nego gdje se sudaraju i misli i srca, ali nisu promislili da ima prijateljstva i od mladih noguh. Ona su umjetna i proračunana, ova pako naravska i sliepa, te se mogu uzdržati i u različnosti mislih, samo ako nije temelj posve protivan. Tako su i Vinko i Vojko, premda su bili razne ćudi, prijateljevali liepo i čvrsto. Zamišjeni je Vinko tražio lagahnu šaljivost Vojkovu, a Vojko, komu srce nije bilo od naravi otudjeno dobru, nalazio je nješta zanimiva u ozbiljnosti Vinkovoj, te su se medjusobno popunjali kano na nebu blizanci.

Tako su i danas „pott Vèrboj“ u prijateljskom razgovoru sjedjeli i suha si grla vinom kvasili. Ćaša kucne o čašu.

„Bog živi tvoju buduću zaručnicu, da bude, kakovu si želiš!“ — reče Vojko nasmjehnuvši se Vinku.

„Bog ju živi! ja se nadam da će biti takova“ — odvrati posve ozbiljno Vinko.

„Nisi preskočio, brate.“

„Što, zar misliš da to nemože biti? — tà ja netražim od žene mnogo, samo dvie stvari: da bude iskrena i čedna.“

„Vrlo liepo! da su svi mužkarci takovi, bilo bi srećnih ženitbah; ali mi se čini, da tražiš u dubu mlieka, a u vatri vode.“

„A da su svi ljudi prama tebi, sviet bi se razsuo poput suda, komu su obruči popucali —“ reče požeštje Vinko, koga su kobne prijateljeve rieči uzdrmale — „jer gdje neima vjere u potrebne ljudske kreposti, sviet se krši i obara.“

„Sve u vrieme i na mjestu, dragi pobratime; ja nelomi tih obručah, ali niti nemogu reći da sud nepuštja, kad iz njega voda na sve strane pišti; gdje su zdrave daske, lako ih je stegnuti, ali koje su crvi raztočili, nećeš ih sastaviti, ma ih opasao obručem, čvršćim od nakovala. Vi učeni ljudi poznate sviet iz knjigah, te uzimate sliku za istinu, ali valja zaviriti i pod koprenu, pa ćete viditi i mrskah; pisci pišu ne što jest, već što bi imalo biti.“

„Tašte rieči! pisci motre narav, da joj prave sliku, a što je na njoj sjene, to je samo da se svjetlo ljepše vidi; pa i svatko prispodablja sliku s naravi“ reče nešto osorito Vinko.

„Samo što ima u naravi mnogo stvarih, gdje je malo ne sama sjena, a svjetlo se tek pomalja samo da se sjena vidi, pa to ti je po meni žena i ženitba“ — prihvati Vojko posve hladnokrvno.

„Što? žena? taj umotvor božjega znanja i vještine, da je samo sjena

Digitized by Google

s malo svjetla, a ženitba, u kojoj samoj cvate lier i ružica, da neima sunca što da ju grije?“ — poviknu zanešeno Vinko, a oči mu sievnuše kano da je preobražen.

Ovako učeni prijatelji, jedan hladnokrvno, a drugi tako vatreno da premda otvorenih očijuh, nije ipak opazio čovjeka, koji je već dugo na vratih od zasjenka stajao, i pušeć cigaru ovu važnu rapravu slušao. Čovjek, komu je Bog riblju krv dao, nerazumije kako se može tko s čega razpaliti, te se Batalović rozgotom nasmija, kad je Vinko ustao tako se žestiti.

Batalović je išao u red onih mladićah, koji neimajući nikakva posla hodaju iz kavane u kavanu, slušajuć što se pripoviedа o advokatih, o sirotah, o muževih, o ženah, o služkinjah, o listićih, o sastancih, o ormarih, itd. Kad se tu naslušaju koje čega, i kad jim se dim od cigarah živo zagrize u oči, izpadaju iz kavane, prebrusuju glavne ulice, zaviruju u svaki štacun, prisluškuju razgovore prednjakah, pa se utrudjenih štapićah postavljaju na uglovih od ulicah, osobito na Jelačićevu trgu, da vide tko će proći, tko će koga voditi itd. Neima čovjeka, komu nebi krpice prišili, neima gospodje, kojoj nebi za tajnu ljubav znali, neima djevojke, koje nebi bili u ovom ili onom zatekli. Pocrpivši tako sve izvore gradjanskih tajnah, vratjaju se kano u slavlju u kavanu, te sakupivši oko sebe ciele čete znaličnih slušateljah, pripoviedaju tiho, važno i tajno, kano da o tom spas domovine visi. Rieči im se sipaju, oči iskre, brk podsmjehuje, a svjetina se smije, čudi i snebiva. — Tko hoće da dozna koju tajnu, neka se s molbenicom uteče k ovim Ciceronom, pa eno ti sve kao na dlanu. Neću reći da su to zlobni ljudi, te da hoće da komu namjerice lice ocrne; pripoviedaju samo da govore, slušaju da im vrieme prodje, riečju to su vam prave dangube.

„Nediraj u svetinje“ ozove se Vinko, koga su rieči Batalovićeve nješto i uvriedile, „već ako hoćeš sjedni, pa pij čašu vina.“

„O dobro nam došao, dragi Batalviću,“ povika Vojko veselo, „dèd iz pune.“

„Kad vre mora biti, neka bude; koga da Bog živi? — a — a onoga komu je sve sveto —“ prihvati Batalović, a brci mu se stanu smijati onako zlorado, kano kad tko hoće da koga požali.

„Što nova u Zagrebu?“ — upita ga Vojko, da odvrati govor od stvari koja mu je već dodijala.

„Chronique scandaleuse“ prihvati Batalović sve poskakujuć na stolici „pak kaj niste čuli?“

„Opet kakva kleveta!“ progovori Vinko mirno i prezirnim pogledom.

„Kakva vražja kleveta, kad već i vrabci na krovu pripoviedaju,“ odgovori Batalović kano srdito.

„Ded kazuj“ prihvati Vojko nestrpljivo.

„To se može pripetiti samo u Parizu i Londonu; Bog i bogme, naši su Zagrebčani u bon tonu daleko došli, škoda da tu neima Pompadoure.“

„No što je?“ — presječe mu rieč nestrpljivi Vojko.

„Neka se familija, u kojoj ima više liepih kćerih, dogovori da pojdu na užinu u Maksimir; pak da im nebude pašteta suhoparna, pozovu sobomi njekolliko mladih gospodičićah. Mudro se je mati poskrbila, da bude svakoj svoj, a njoj najljepši.“

Digitized by Google

„Nije istina“ — presječe mu rieč Vinko, komu je već krv u oči udarila.

„Neprekidaj riečih, mudri filozofe, ta to je vaš prvi axioma. — Pa kad se je počimala tmica hvatati, izgube ti se dvoje po dvoje, po livadah, po šumicah, po živicah, po mostih, medju cvietje, u čamce, a mati se sa svojim popne u gloriet, da pregleda svoju hrabru vojsku.“

„Pa šta odatle?“ — primieti Vojko, koji je mislio da će što gorega čuti — „to je posve nedužna stvar.“

„Nedužna, brate,“ — prihvati Batalović posmješno — „nikaj drugo već su imitirali slaviće, pa što je naravsko to je dakako i nedužno.“

Na ove rieči ustade Vinko te htjede da brani svoje ideale, nu Vojko poznajuć žestoku narav njegovu, da se odviše nerazplamti, povika sobaricu da donese još polić vina. — Čaše se redom na stolu ponamjeste, vino se raztoči, čaša kucne o čašu, grla se nakvase, sobarica se izplati, cigare se zapale, pa put pod noge te u Zagreb.

Putem izprazni Batalović cielu buturicu zagrebačkih tajnah, koje da razmaše jezik, koji mu je već dugo za zubi mirno počivao, koje da zadirkuje u Vinka, živu sliku i priliku savršena optimiste. Duša je čovjeka ogledalo svieta, kakova ona takav i ovaj. Vinko, komu je duša bila blaga i čista kano vedro nebo, vidio je svietu lice jasno, a crne magluštine i oblačine, koje su se često nad njim nadvijale, tako je umaljavao svojom maštom, da su mu se prividjale kano neznatni oblačići, koji čine da sunce iza njih još sjajnije sjaje. Vojko, komu nije bila duša zatvorena za liepo i plemenito, kretao se je nesrećom često po tami te nije ni mogao valjano cieniti žarkoga u pô dana sunca; a Batalović, budući razložene duše, udarao je sve na jedan kalup, te uze sada kazivati o djevojačkih telegrafih, o tajnih sastancih, o kasnih šetnjah, o platoničkoj ljubavi o cielih družtvih za nježne zabave, o kriomčarenju sa slasticami, o dobru porazumljenju nekih muževah i ženah glede trgovine na malo i veliko itd. itd. — Vojko je sve to pozorno slušao, a Vinko zadubivši se u svoje misli čvrsto je naprel stupao. — Na razkrižju kod Keglevićeve kuće razstadoše se prijatelji, Vojko u doljnu Ilicu, do Pruknera, Batalović gornjom Ilicom na trg Jelačića bana, a Vinko u Mesničku ulicu na uglu, kuda se idje u streljanu. —

Bila je nedjelja. Na zvoniku sv. Kralja odbila su dva sata. Cinkuš zove kanonike u crkvu, da mole breviar. Sunce sjaje bistro kano riblje oko, ni oblačića neima na nebu, dan je uprav krasan i ugodan, kakovih ima malo u godini. Na trgu Jelačića bana pred kućom Stankovića stoji pet upreženih kočijah. Tko bi mislio da su to ili faetoni, ili englezki viski, ili poljske naticanke, ili majestetički batari, ljuto bi se prevario; to su neke Noemove arke. Konji su nalik na konje neznane boje, poniknutih glavah, spuštjenih ušijuh i propalih rebarah. Na klimajućem baku sjede ljudi mrkih pogledah, mastnih i otrcanih haljinah, žvaleći lulu, iz koje nešto smradna dima suklja; riečju to su zagrebački fiakri, da progovore, rekli bi *far mer*.

„Ajdemo pješice“ čuje se glas iz nakupljene svjetine.

Digitized by Google

„Ne, van sjedaj; tko da si noge lomi kad možeš preletjeti," — ozove se drugi glas, koji je na njekolika čovjeka tako djelovao, da su se u tinji čas četvorica u kočiji našli.

„*Nach Maksimir*"

Konji obiknutim korakom, a kočija tetarajuć se sad amo sad tamo.

Iz kočije suklja gust dim, kano da u njoj što gori, svaki se je razvalio u svoj kut, vadeć i užižuć jednu cigaru za drugom; tri je puta svaki u žep posegnuo.

Sa zvonika sv. Kralja zveni na večernicu. Kočija stade perivoju na vratih.

Dvojica od družbe ostanu kod ulaza, gdje je glasba svirala i sviet se zabavljao, da si namoče suha grla. Vinko pako uzam Vojka za ruku, popne se na krasni kiosk, odakle se pruža vidik sa zapada na Zagreb, sried kojega se veličanstveno diže gotički hram sv. Kralja; sa sjevera prekrasne zagrebačke gore, a sa juga ravna Posavina s nebrojenimi crkvami i zvonici. — Zatim da im se tielo razmaše, podju u razgovoru do švajcarske kolibe, pregledaju u njoj krasne slike na staklu švajcarskih okolicah, te krenu do mirovne kolibe, gdje su se nasladjivali umjetničkimi slikami, što su ondje u izobilju izložene; napokon pregledaju svilanu, pilu, pčelinjak, biskupski majur „Jurjaves" s mnogobrojnimi švajcarskimi kravami i riedkimi pticami, te svrate k ribnjaku. Pod vrbami sjednu na klup prama čamcem.

„Gle, brate" — progovori Vinko uzdahnuvši iz dna duše — „kako ono dvoje labudovah mirno plove, kako se zajednički životu vesele! O liep, krasan, čaroban je život, ali ne na samu."

„Kadšto je i na samu ljepši, nego u zlu družtvu" — odgovori Vojko hladnokrvno, al i ozbiljno s onakovim poznanjem svieta, kakovo je mogao samo čovjek u njegovih okolnostih steći.

„Zar može biti zlo družtvo s milom, krepostnom i ljubljenom ženom?—" prihvati Vinko posve zanešeno — „ja si barem nemogu ni pomisliti veće sreće i blaženstva."

„A što, ako je ljubljena, a ne ljubeća?"

„ Ljubav mora da ljubav hvata! Pa pomisli kako čovjeku, osobito u ozbiljnih i napornih poslovih godi, kad znade da ga kod kuće čeka takova žena, koja će ga u naručaj primiti, namrgodjeno mu čelo svojim blagim posmjehom razvedriti, i obumrlo oko rosom svojih cjelovah oživiti."

„A što, kad tebe grli, ako na drugoga misli, — kad tebe razvedruje, ako drugomu namienjuje, — kad tebe ljubi, ako ćuti slast tudjih cjelovah?"

„Kako ti se srce od radosti širi" — nastavi Vinko posve zamišljeno, čuvši samo na polak što mu prijatelj progovara — „kad vidiš kako ti žena onaj novčić, što si mučno stekao, na dobro obratja, kako se malim sve potrebe namiruju, pà kako se što i za mali porod prištedi: tà uzvišenije misli neima pod suncem."

„Što pako, ako ti i znatan novac u bezdno propada; ako ženine mode, koje se svaki čas mienjaju, zahtjevaju mnogo više, nego što možeš steći; ako se za porod nakupe dugovi, kojih nemožeš nikada izplatiti? ja barem nepoznam paklenijega života!"

„Pa kad došavši kući, obuhvate ti djeca koljena —" produži Vinko sve jednako zamišljen — „kad si pomisliš: ja sam tvorac njihove sreće, oni

Digitized by Google

su mladica moga ostarjeloga života, dika moga imena i budući stup domovine, — oh to je prava slast za čovječje srce!“

„Ali što, ako ih je mati, da sakrije svoje mane, naučila pred tobom se pretvarati, tebe kano silnika smatrati; ako se izvrgnu, te postanu nesrećna, ako postanu crv tvoga koriena, ako ti sramotnim životom okaljaju spomen, ako budu rûg i prikor tako vatreno ljubljenoj domovini —“ odgovori Vinko sve jednako hladnokrvno i ozbiljno.

„Prestani brate, nečupaj mi živa iz prsijuh srca“ prekinu mu rieč Vinko, koji se je od ovih posljednih riečih razabrao te su mu se srca kosnule — „ti si pravo zlogatalo!“

„Gatam, brate, samo što bi moglo biti, da te iz zelene travice zmija neujede“ — priuhvati Vojko primiv prijatelja za ruku i pogledav ga tako prijatno i smireno, da mu je taki oprostio što je tako oštro govorio.

Prijatelji se razgledaju ribnjakom, bacaju oči lievo desno, dolje i gore, ali eno gdje se s Medvedgrada vuče tmasta oblačina, kano da si ju netom iz ničesa stvorio, te se nad Maksimirom razastire kano sablast noćna. Jedva si okom svrnuo, te kap po kap, debela kano lešnjak, sve to guštje sve to deblje. Skoče se na noge prijatelji te skokom prama krčmi. Kad dodju do stražarnice, već ti lieva kiša kano iz kabla. Neka uglednija gospoda u kočije i fiakre, te u Zagreb. Ostala se svjetina razbježe, drobne kćerke plaču i traže majke svoje, muževi se razdiru za ženami svojimi, a žene, suknje u ruke sve do koljena, pa bježi, pa trči, pa viči i pišti iza svega glasa. Mladići, kojih se je danas mnogo sakupilo, koju gospodju pod pljuštem i u kalužini stignu, uhvate ju pod ruku, te još veća trka i vika stoji perivojem i cestom.

Šteta što neima starca Nosata, te bi na žive oči vidio što je o potopu pisao, ovce krotke pokraj vukovah grabežljivih, košutice plahe sried risovah divljih. — Na vratih od krčme vika, stiska, triesak i lomljava, svatko gleda da se prvi nutar slomi.

Tek što su se malko razperušale, ožele, otrle, eto ih za stolovi, svaka do svoga vodje, a koja je zlo prošla, posadi se gdje ima liepih licah. Veće šarenosti nisi nikad vidio. Uda su porodicah raztrzana, jer su sried njih došljaci, često nepoznani. Sila i kola tare. Žena se smije mužu što ga je zapalo da za drugim stolom sjedi ledjah okrenutih; muž se raduje, što mu na protivnoj strani sieva sunce, ljepše, dražestnije i milje. Mladići dragaju djecu da se materam ulože; neima zlata što je materino zlato.

U kutu s druge strane sobe stisne se njekoliko mužkaracah, sve stolica tik stolice. Ovi se ljudi razumiju, te se smiju namigujuć sad na ovoga sad na onoga.

Sobarice raznose biele kave, a sobari piva, vina, sira sa skorupom, šunke, kruha, te opet vina, kruha i šunke. Sobom se razlieže hihetanje, huhukanje, cmarenje, vika, štropot, buka.

„Bog zna k čemu je ovo dobro“ — prišapne smijuć se neka crvena okrupna žena svojoj susjedi preko stola, te se vrti na stolici kano patka na ražnju.

„Da da, liebe“ — odšapne joj ova — „nikad lepše prilike“ — namigne posmješno na nekoga čovjeka okrenutih ledjah.

„Kaj bi to na sajtleke“ poviče njetko u drugom kutu —„ kelner, draj mas her!“

Digitized by Google

Čaše se poredaju, nataču, izpražnjuju, čuje se prasak, sa stola curi vino.

„Budu krstitke! Bog te živi, znaš s onom —“

„Bog živi!“

„Kelner, vekšu kupicu, kaj bi s ovim štrfićkom; vredna je i dve.“

Čaša se donese, natoči.

„Daj zahvali se, put je dalek —“

„Anda, pokehdob — kaj je to? ti nisi popil? daj vlej, vidiš ovak—“ jedna se iztrusi a druga natoči.

„Anda, od strane moje paj—šice, kakti i od me — lepa hvala.“

„Živio!“ zagrmi deset grlab.

Vino se nosi sve na poliće, čaše se nataču i prazne Vriska je sve to veća.

„„Nije vino voda — — pij bratec pij, pak se nezopij““ — zavija više glasovah.

Vino se nosi sve na poliće, čaše se pretaču i prelievaju. Vika postaje sve to slabija.

„Dragi bratec“ — zajekiva njetko, čaša se u ruci trese, vino se prelieva — „a znaš kaj, bog i bogme mi smo dva.“

„S drage volje, tko ti je svedok?“

Ruka s rukom u nakrst, a čaše u gut.

U sobi je sve tiho, svieća se je na stolu smrkla, a njekoliko glavah za njim klanja; vani je vedro. Po šumici pokazuju se njeke sjene te put Zagreba izčezavaju, a noćnom tišinom razleže se veselo pjevanje.

Jedna se kočija otvori, Vinko i Vojko sjednu, vrata zabubnu; konji obiknutim korakom, a kočija tetarajuć se sad amo sad tamo.

Na trgu Jelačića kočija stane.

„Laku noć, brate!“

„Laku noć!“ (Dalje sl.)

Istočni biser.

Ima jedna strana svieta
— Otud s' radja sunce jarko —
Vaskolika cvietom cveta
Vaskolika plamti žarko.
Ota zemlja, ota strana
Kakvim divnim niče cviećem
Koja no je darovana
Vjekovječnim pramaljećem!
Srbinu bi ovo cveće
Rado hteo da osladim —
Dok vještija ruka neće,
Ja ću nešto da presadim.

I.

Putuj! putuj! . . .

Putuj! putuj! mienjaj mjesta! jer života zredu plodi
Sa iskustvom koje dušu, misó krepi i sprovodi.
Gledaj bare ustajane, gleni potok koj otiče —
One smrde na sve strane, ovaj bistro daje piće.
Kad bi nešto sunce stalo, pa na jednom mjestu sjalo
Ne bi l' brzo Persijancu i Arabu dodijalo?

Digitized by Google

A mjesec da nezalazi škodio bi vrlo svietu,
Čila strela da ne leti zar bi ikad stigla metu?
Srebro, zlato u dubini, dok je tamo ništ nevredi,
A u svojoj domovini Aloje se slabo gledi.

II.

Tamajandra.

O! tà ko će da opiše draži,
Njene draži Braminu vještinu!
Odkako je i vieka i svieta
On milion radio je leta'
(Sve počeo dugo nedočeo)
Dok iz čara lepotica' sviju',
Nam lepotu, sebi slavu vazda,
Tamajandru iz njih sviju' sazda.

Sam bog Kamo *) s boginjom lepote,
Kad lepotu opaziše novu,
Vience s neba, kima s' oni krase,
Na njezine položiše grudi.
Tu se prestol podiže miline —
Divne dojke u divne djevojke —
Ljuljkajuć se kà laki talasi,
Kao harfe jecajući glasi! **)

Pet je strela' sobom uzó Kamo,
Nosio ih dugo neko vreme.
Zape strele na sve zgadja strane:
Jednu šalje nebu u visine,
Drugu vrže zemlji u dubine,
Treća strela u pakó se snela;
Još dve strele ostale su samo —
I te znamo kud je deo Kamo
Čarne oči kad joj sagledamo . . . .

Jovanovuh.

Prvi dolazak Rusah u Carigrad.

Од Ф. Р-га у Б.

Da nepripoznaje čovjek promisao u povjestnici a sviest u narodu, iz sravnivanja dogadjajah medjunarodnieh morao bi zaključiti na neki neslobodni nagon čovječanstva. Poznato je, da neke vrsti zvjeradi vazda istim pravcem udaraju, da njihovo selenje po nepromienjivom biva zakonu. Uz napomenutu bitnu razliku isto biva i s narodi. Kad se višjoj promisli uzhtjedè stari sviet obnoviti: germanski narodi (da se poslužimo stavnim primjerom) hitiše se na zapad, te ga s vremenom vlastitom na rimsko-kršćanskom temelju osnovanom prosvjetom obdarihu, — dočim je Slavjanstvo na iztok nekom privlačivošću vazda djelovalo; bud radi veće srodnosti, bud što mu ga providnost za preporodjenje opredieli. Mi se neupuštamo ovdje u politiku, već izrekosmo naše mnienje kano posljedak povjestničkog iztraživanja.

Na koliko su historičke ove zadaće bili dionici Bugari i Srbljи, poznato jest — sadanju dobu više zanimaju Rusi. Često putah bijaše govor u javnih listovih, da orijaški sadašnji boj u Ruskoj smatra se narodnim. Ovu izreku razne stranke razno tumačihu — da se pako osniva na narodnieh predavanjih, svako će dopustiti, koj je iole u rusku povjestnicu zavirio.

---

*) Bog ljubavi.

**) Neće biti suvišno ako ovdje napomenemo da nam g. pjesnik u svojem sistočnom biseru tumači nekoje dragocienosti iztočne (azijatske) poezie, koje su već i u drugih evropejskih literaturah udomaćene a svuda dobro primljene G. pako pjesnika, kojega sad prviput pozdravljamo u našem Nevenu, molimo da čim prije nastavi niz svoga iztočnoga bisera. Ur.

Digitized by Google

Dakle nešto o prvom dolazko Rusah u Carigrad. Budući pako da ovaj spada u onu dobu, kad se sadašnje orijaškorusko carstvo iz drevne tmine zače prokapati — scienimo, da našim čitateljem neće biti neugodno, ako najprije po koju amo spadajuću staro-historičku crtu napomenemo i objasnimo.

Oko g. 860. navaljivahu na jugu sadanje Rusije varežki čopori žešće no ikad na miroljubive Slavjane, imenito Kriviče i Morjane, obitavajuće oko Rostova i kleščenskoga jezera blizu Pereslava. Kakvi narod bijahu Varegi, mnogo se o tom pisalo. Ako su bili istoga plemena kao i carski stražari u Carigradu, koje tamošnji grčki spisatelji nazivaju *Βαράγγοι*, tad su bili porekla normanskoga, što i drugi razlozi podupiru.

U ono doba bijahu u onih krajevih (sadanje južne i srednje Rusije), kó što svuda, Slavjani na „Слободе“ porazdieljeni, t. j. na malene nezavisne državice, ili bolje rekuć: obćine — s toga слобода i dan danas u Ruskoj znači: poveće koje selo. Na svoju dakle nesreću nemogahu se, budući razciepljeni, divjemu neprijatelju uspješno oprieti.

Medju ostalimi bijaše novgorodska sloboda najmogućnija i najbogatija. Nije indi za čudo, što najprije grabežljivo oko neprijatelja na se obrati; a kad mu se nemogaše obraniti, s vodjom Gostomislom, novgorodskim posadnikom, „Slovíni (novgorodski) poslaše odbor k svojim susjedom“ — kao što veli Nestor (1056—1111) najstariji ruski ljetopisac — „te nadjoše u njih braću Rurika, Sineja i Truvora.“ Rurika (Rorika, Horika) si dakle proizišavšeg iz normanska plemena odabrà Novgorod za gospodara, koji na skorom pomoćju svojieh sunarodnikah, kano i sjedinjenieh Slavjanah razprostrani svoju vlast tja do „Бѣлаго озера.“ — Po smrti braće svoje podvlasti sebi njihove zemlje, tè podieli je kano njihov „помѣщикъ“ medju vojvode. Odavle počima plemstvo (шляхетство) u Rusah, koje im prije došasća germanskih gostih, kano ni ostalim Slavjanom, nebijaše poznato. Jedini Vadim, koji se izmedju nezadovoljnikah napominja, padè žrtvom Rurikova mača; a dvojica: Aškold i Dir (bi reć Normani) odciepivši se od njega oteše Čazarom zaharačeni Kijev.

U ovo vrieme okô g. 864. začu se na svom iztoku, a osobito u Carigradu ime „Rus“ (*Ρῶς*)! Odkuda ime ovo proizlazi? jeda li se tako zvaše normansko pleme, koje sobom dovedè Rurik, kó što neki misle; ili sjevernim Slavjanom nametnuto bijaše radi njihove množine ili razpršenih obitališah („Россіанинъ“ od „po(a)з[cc]ѣять), kô što sude drugi? Pitanje ovo, koje bi već dosta rešetano, netiče se nas pobliže; s toga ga mimoiduć samo kao mimogred napominjemo mnienje slavnoga Kollára, koje on navodi u svojoj „Staroitalii“, skoprem mnogi isto dielo, kao i sva ostala filologička diela neumrloga pjesnika „Slavy Dcery“ ne bez razloga pretjeranostju potvaraju.

„Da voda i oganj“ veli Kollár „od starieh narodah za pòle jednog te istog življa smatrani bijahu, poznato je svim basno- i jezikoslovcem; s toga i jednom riečju bijahu označena. Tome življu bijaše znamenje u staro-slavenštini: рьс-а (роус-а) = рьс. Odavle ime narodno: Рьс (kao što ga i Slovenci i Bugari rado izgovaraju) = Рос = Роус (-ян,-жи) = obitatelj vodah *) ili mitologično: „štovatelj vode ili vatre,“ pà ako se ovoj njezino simboličko znamenovanje oduzme = štovalac sunca = Solicola = Slavjan. Na ovaj na-

*) sr: Poljaci, Drevljani, Pomorani, Hrvati (od Hrb(v) = Mrib) itd.

Digitized by Google

čin mogu se protumačit mnoga narodna i mjestna imena, kano: Ras, Rasa, Rasenica, Rjaska, Resnik, Risna, Ras-cia; a i naše vodne vile = R[ь]usalke. — Poznato je koliko si najglasovitiji starinari kroz toliko viekovah glave taru izpitivanjem, kojega da su plemena stari: Tu(r)sci = Hetrusci. Dionisij Halicar: veli: „Romani ipsos Etruscos appellant, et ob excellentiam sacrorum et divini cultus peritiam Tuscos; ipsi vero se a ducum quodam Rasena, eodem, quo ille modo nominant.“ Što se imade o pričah držati, po kojih neki narodi od svojieh vodjah imena dobiše, dosadašnja nam povjestnica dovoljno dokazà, — svakako ime: „Tusci“ zaslužuje našu pozornost; u istoj tuškoj (etrurskoj) povjestnici nalazimo ime vojvode: Porsene (Po-rьsena) ili kao što ga drugi nazvahu: Rasena, Ret(s)ius; što bi toliko značilo kao što: Poriečanin ili sadanji = Potocky.“

Ovo je tumačenje Kollarovo, koje smo samo radi osebujnosti njegove ovdje naveli; u ostalom gdje neima datah, valja crpiti iz starih vjerozakonah i jezikoslovja; ovim putem udarihu mnogi povjestničari — a kod nas u novije doba trsi se, kao što se nadamo s dobrim uspjehom, g. Trstenjak istim sredstvom tavnu prošlost ponešto da razjasni.

Al da se vratimo k našemu predmetu.

Pomenute dakle godine ukazahu se na 200 ladjah sinovi sjevernih pustarah najprije na ustju Dunava, kamo po Dnjepru dojadriše, a malo kasnije pred samim Carigradom. Po tome što ih Aškold i Dir predvodiše, te što u ono doba jedini Normani i na drugih stranah Evrope takva poduzeća izvršiše, sudi Schlosser da su i ovi naši poduzetnici bili Normani. Po svoj prilici bijaše namjera normanskih ovih gusarah pobuniti miroljubive Slavjane, da njihovom pomoćju grabežljiva svoja napadanja lagljе izvrše.

Što ovim ratobornim gusarom u šake dodje, neostade čitavo. Najprije obližnje otoke poplieniše; na Terebintu bogati grčki manastir zapališe a 22 kaludjera poubijaše. A kako se je u ovoj pogibelji izkazao grčki Carigrad? Izmedju 6—800,000 svojih tadašnjih stanovnikah nemogaše toliko momakah sakupiti, da se uzmogne oprieti hrdjavo oboružanoj četi od 8—10.000 gusarah. Grčki car Mihalj dodje iz Azije u pomoć; nu neprijatelj bude satrt ne mišicom grčkom, već, kao što se priča, čudom nekim, koje učini — tako pripovieda u grčki povjestničari — da uzbunjeno more većinu gusarskih brodovah proguta. Ono malo Rusah što su se spasli, ganuti onim čudom, dadu se pokrstiti te uzevši sobom po Fotiju posvećena biskupa, vrate se u svoje ledene priedele. Ako skinemo čuda, koja Bog jamačno tvorio nije da doskoči nemarnosti Grkah, doći ćemo do sliedeće historičke istina: uzburkano more i druge nevolje sklone gusare, da saslušaju i da prime, što im Carigradjani ponudjahu; s bogatim plienom vrate se kući, dočim puk njihov odlazak vrhunaravskomu uplivu pripisivaše. Rečeni biskup, ako ga zbilja sobom povedoše, zadaću svoju nije izpunio; Rusija bo stoprv poslie čitavog stoljeća bude obdarena dobročinstvi krsćanstva.

Tim bi dakle izpunili što u nadpisu ovoga članka obećasmo — nu buduć ovo poduzeće bijaše samo kao predteča drugoga, gdje slavensko-ruski živalj bolje bijaše zastupljen, nemožemo ga mukom mimoići smatrajuć oba dogodjaja za jednu te istu podužju vojnu — za jedan pohod.

Digitized by Google

Viteški Rurik prestavi se okó g. 879. ostaviv radi maloljeća sina svoga Igora vladu stricu svome Olegu. Ovaj produži veliku ideu Rurikovu da naime razna plemena ili bolje rekuć razne državice u jedno veliko tielo sklopi. Do skora osvoji Smolensk, grad slobodnieh Krivičah; ubiv Aškolda i Dira zadobi i slavni Kijev sa ostalimi južnimi zemljami — a napokon g. 907. krene put Carigrada, po svoj prilici radi podložnikom svojim nanešene krivice, kao što se vidi iz sklopljenog ugovora. Nestor ovako opisuje ovaj pohod: „Oleg, ostaviv Igora u Kijevu, povede sobom na konjih i na 2000 ladjah (na svakoj po 40 mo makah) množinu Varegah, Slovinah, Čudah, Krivičah, Morjanah, Poljanah, Drevljanah, Radimičah, Sjeverjanah, Vjatičah, Horvatah, Dulebah, i Tivergah. Carigrad se preplaši; Lav (Leo) Mudri (car grčki) neznadè što da učini, nego ogromnimi lanci luku zatvori. Nu Oleg metne ladje na kola dobro omazana, otvori jadra, te s dobrim vjetrom stane jadriti kano po vodi. Tada namjesti vojsku pred gradom; — gradjani dolaziahu s jelom i pilom, ali se ga nitko netaknu, jer je bilo otrovano.“ Prepanuti praznovjerni Grci vikahu da to nije Oleg, već sv. Dimitrij, koga je Bog protiv njih poslao. Pristadoše na ugovor koji — po mnienju Schlosserovu — ako nije podmetnut, jest jedna od najvećih znamenitostih sriednjega vieka. Glasi pak ovako: „a) Grci da plate Rusom 12 grivnjah (do 6 dukatah) na glavu; b) Svim ruskim gostim i trgovcem, koji dodju u Carigrad, da car dade kruha, vina, ribah, i voća, (dal' za njihove novce ili badava nenapominje se) na šest mjesecih, da im bude slobodan ulaz u obća kupališta, i da im se dadu za povratak uz potrebitu hranu takodjer sadra, konopi i jadra.“ — Svake godine dolaziahu u Carigrad dobro oboružane ruske trgovačke ladje, koje se prije na Dnjepru sakupihu; prigodom njihovog dolazka u Carigrad sbivaše se često svadje i ubojstva, jer su Rusi težko priviknuli grčkim redarstvenim naredbam, kojiem u njihovoj slobodnoj domovini nebijaše ni traga; s toga bijahu uvršćene u ugovor ove dvie točke: „a) svaki ubojica, bio Rus ili kršćanin, platit će glavom; ako pobježe, njegov će imetak pripasti rodjakom ubijenoga, izim ženinog diela. Hoćemo da se ljubimo, a ne da se mrzimo. Sudišta neka pravicu sude po razgovietnih dokazih, ili po svjedocih; kad ovih neima, ili ako nisu vjerodostojni, tad neka priseže po prepisu svoje vjere ne tužitelj već obtuženik. b) Ako tko koga izbije, te nemože da izplati 5 litrah, neka plati kol.ko uzmogne, ali neka svuče istu haljinu te prisegne, da ni rodjaci ni prijatelji njegovi nemogu ili nećedu da ga odkupe.“ Ovaj ugovor, da će se ga vierno držati, podkriepi car prisegom na sv. evandjelje, a Oleg sa svojimi vojvodami po ondašnjem slavjanskom običaju zakletvom na oružje, na boga Peruna i Volosa, zaštitnika marve. — Ovaj trgovački ugovor bi sklopljen 8. Rujna g. 911, dakle za Konštantina Porphirogeneta, jer otac mu Lav umrie 11 Svibnja iste godine (polag drugih stoprv sljedeće godine).

Ovako se oholi Carigrad pokori sjevernomu varvaru. Nu ovaj nedigoše se poput Vandalah, Longobardah, Hunah itd. da plieni i pali, već da mirno trguje, a kad mu u tome ugladjeni, lukavi i iskvareni Grk zapreke stavljaše, lati se mača, da si silom osigura mir i slobodno na jugu obćenje.

Digitized by Google

Kameno ugljevje.

Od Lj. Vukotinovića.

Medju koristnimi rudami *(Minerale)* ponajkoristniji je **kameni ugalj** *(Steinkohle)*.

Od kamenòg uglja ima dvie vrsti *(species)*: paklinavi kameni ugalj *(harzige Steinkohle)*, i nepaklinavi kameni ugalj *(harzlose Steinkohle)*, u kojem pakline *(Harz)*, kao što u prvom, neima.

Od paklinavog kamenog uglja imade mnogo odlikah *(Abarten)* i svakojakih imenah, po razlikom svome obliku, ili po smiesi unutarnjoj, ili po mjestu; n. pr. crni ugalj *(Schwarzkohle)*, lopušnati ugalj *(Blätterkohle)*, smedji ugalj *(Braunkohle)*, kanelni ugalj *(Kannelkohle)*, krupni ugalj *(Grobkohle)*, čadjavi ugalj *(Ruszkohle)*, smoloviti ugalj *(Pechkohle)*, sarokseno drvo *(bituminöses Holz)*, drevnati ugalj *(Holzkohle)*, barasti ugalj *(Moorkohle)*, zemljeni ugalj *(Erdkohle)*, papirnasti ugalj *(Papierkohle)*.

Paklinavi kameni ugalj lika je sasvim nepravilna, loma ljušturna, neravna; sjajnosti mastne, boje crne, smedje ili sivkaste; kameni ugalj nije prozračan, tvrdoća mu je: = 1, 0 . . . . 2, 5.

Sastavljen je paklinavi kameni ugalj iz sarokse i uglja *(Bitumen und Kohle)* i drugih nekojih tvarih koje se prigodom palenja u slici različitih plinah *(Gase)* razviju; razmjerje ovih dviuh tvarah različno je; uždivost *(Entzündbarkeit)* ovovrstnog uglja takodjer je različita te on gori plamom i vonjom manje više saroksenom. Destiliranjem dobiva se iz paklinavog uglja: ugljik, vodik, kislik, i dusik, *(Kohlen-, Wasser-, Sauer-, und Stickstoff)*; paklinovi kameni ugalj žeženjem pretvara se na pepeo, u kom ima često podosta zemljenih česticah; nekoje odlike ovog ugljena u vatri omeknu, druge pako sasvim izgore.

Druga vrst, naime: nepaklinavi kameni ugalj *(harzlose Steinkohle)*, stabljasti ugalj *(Stangenkohle)*, svjetli ugalj *(Glanzkohle, Anthracit)* lika je takodjer nepravilna, često zrnat i okrugljast, loma ljuštarna, kadšto neravna, sjajnosti nepodpuno kovne; površina mu je gladka, boja crna ili sivocrna, tvrdoća = 2, 0 . . . . 2, 5. Kemički mu je sastav: ugljen, oblutak i glina *(Kohle, Quarz und Thon)*. Ovovrstni kameni ugalj težko se užeže, gori bez plama i dima i bez saroksenog vonja; kad izgori ostaje od njega manje više zemljenih česticah.

Neima dvojbe da je kameno ugljevlje iz biljevnih ostanakah postalo. Potanka i postojana iztraživanja pokazala su, da imade u starom kamenom uglju, što spada na vrieme tako zvane ugljevne stvorbe *(Kohlen-Formation)* sitnih stanicah *(Zellen)*, i sitnih česticah stablasta i vlaknena struka *(stänglichter und fasriger Struktur)*, da imade u ugljevnoj *(Kohlenschiefer)*, u lapornoj i u pjeskarnoj tinji, koja se nalazi uz slojeve ugljevne, puno ostanakah i natisakah od bilja, i da imade (osobito medju smedjim ugljenom) čitavog drvlja, na kom se jošte sastav vegetabilni podobro vidi; s toga se dakle nemože dvojiti, odkuda je kameno ugljevle postalo. U Packfieldu u Englezkoj nadjeno je medju steralji islojevi *(Schichten und Lager)* kameno-ugljevnimi do sedamdeset osovljenih drvetah, koja zamuljena i zasipana ugljem postadu. Steralji u stvorbi ugljevnoj leže većom stranom ravno položeni ili su osovljeni, nu vazda tako, da se iz njih vidi očito da su: taložine iz židkih tvarah *(Absätze aus flüssigen Substanzen)*; to najbolje svjedoče glinate i laporne tinje, i

Digitized by Google

pjeskare, koje su postale, kano: drugoredni savez mekanično spojenih česticah, odlomakah i koturinah od rudah i kamenja starije stvorbe. Kameno ugljevje leži u piesku ili u glinatoj i lapornoj tinji na različitih mjestih, često tako da po dva tri slojeva ili bolje rekuć žile jedna nad drugom stoje, iz česa se može zaključiti, da je tvorba ugljevna podulje vremena trajala i da su se katastrofe one ponavljale.

Stvorba ugljevna dvojvrstna je; staro ugljevje ili prava stvorba starjeg ugljevja kamenog (*die eigentliche ältere Steinkohlen-Formation)* najvećma je razprostranjena u Englezkoj, u Českoj, u Ugarskoj, itd. Stvorba ova odlikuje se osobito time što je na velike prostore razširena, što se nalazi uz starije formacie od prelaznih vapnikah, tinjah, sivacah, a i uz iste prabitne gore; pravi kameni ugalj *(Steinkohle)* mnogo tvrdji je od drugih ugljenah mladjih; njegov struk je sasvim jedar i organički tragovi izčeznuše tako, da ugljen ovaj podpuno izgleda kao i ostali minerali; nu pjeskare, a osobito tinje uz koje ugljen ovaj leži, pune su biljinskih ostanakah i svjedoče o njihovom izvoru; nu još većma nam dokazuje postanak njihov ugljen novijih stvorbah, koji je sasvim jednak starjemu, samo što nije još tako dozrio.

Vrieme kad je ugljen postao, i izgled površja zemaljskog, na kojem je tvar i gradivo za postanje ugljevno bilo, sasvim je bio različan od izgleda sadašnjeg; množina šumah i gorostasnoga bilja, množina vodah i ribah, te po zemlji puzećih gušterah i orijaškog gmiza, strahovitom silom u metež postavljena bijaše i uništena; ciele okolice gdje su gorostasni kalamiti, sigillarie i ostale vrste najvećma medju monoco-palme spadajućeg drvlja rasle, pokopane su muljem, pieskom i žagrom *(Schotter);* bačeno drvlje i bilje ovo na dno usburkanih vodah, gdje je naravski na najnižih mjestih, jamah i pukotinah težinom svojom pritisnuto naselo, muljem i pieskom pokrito je ostalo, te poslie tečajem jedva proračunajemog vremena ugljenom postalo. Tu leže velike okostnice ribah i gušterah sačuvane u kamenju, koji se uz ugljen nalazi i š njime su u jednih i istih gorah zatvorene, pokazujuć nam bjelodano, da su životinje ove zajedno sa biljem i drvljem onovremenim propale. Veliko množtvo kamenog ugljevlja, što se nalazi na zemlji, može nas voditi na misao, da koliko je te još veće množtvo moralo biti vegetabilne tvari, iz koje je ugljen postao! i tim bolje, kad promislimo neizmjernu skorom težinu gorah, na steraljih ugljevnih ležećih, . . a ipak žile kamenougljevne imadu znamenitu debljinu od 7, 8—10—15 i više stopah. Kad se je ovakovi steralj utaložio, mulj i piesak ponešto utvrdio i voda umirila, pojavio se je opet novom silom pokret živaljah, i budući da su jošte oni isti uzroci bili u odnošenju kore zemaljske i podnebja, to su se takodjer ukazali isti oni pojavi, te je opet nastala tvorba ugljevna isto tako kao što prvom prigodom; ovakovo pretvorivanje moralo je dugo, mnogo viekovah trajati na zemlji, jer se inače nebi bilo moglo stvoriti toliko ugljevja, a niti je mogla u jedan mah propasti vaskolika na zemlji razvita priroda, s veličanstvenim svojim rastljem, biljem i golemom životinjom. — Da se je starja stvorba ugljevna stvorila u jednoj te istoj epoki, to svjedoče ostanci bilja i životinjah, koji su oni isti, sa malimi razlikami svigdje jednolični, i ponajviše istovetni; isti ovi ostanci bilja i životinjah sa svršetkom ugljevne stvorbe sasvime prestaju, niti se ista ona *flora* ni *fauna* u potonjih formaciah naše zemlje više nenalazi. (Dalje sl.)

Digitized by Google

Dobrovoljkam kazališta rlečke čitaonice.

Gospoji Sofii K . . . . . .

Dična kruno neuvelog cvieća
Začetnice prva onog hrama,
Iz kog čezne predrazsudah tama,
Kad se užga prosvjete svijeća;

Tvoja slava bit' će sve to veća,
Jer si svima pokazala sama
Da t' u grudi rodoljubnog plama
Gori vatra svjet i žar noseća,

Koje krepak riedkom duh vještinom
Sve zapreke odvažno obara
K' strmom vrhu glumarske božice,

Na kom joj se majčinom milinom
Nježnih krilah mah tako otvara
Da i sunca svoga stigne lice.

Gospodični Juliani S . . . .

Mladi liste od četiri pera
Krasocvietne one djeteline
Koje znaci sreće i miline
Razvijaju miris divnog liera,

Oko onih ljubočarnih sferah,
Oštroumne i nježne vrline,
S kojih čujem šaljive istine,
U jeziku sladjem od šećera;

Da s' i naše težnje glasak lije,
Na pohvalu mladjane Talie,
Kojoj majka ovdje nije gluva;

Nebi l' svuda ljepotice vile,
Nastojanjem tebi ravne bile,
Da se drže svog domaćeg ruva.

Gospodični Marii R . . . . .

Novi cviete našeg vrtograda
Ljubimice rajskih devet vilah,
Već i tvoga duha vitka krila,
Trepele pram zviezdam onih nadah

Po kojima blagotvorno vlada
Otačbine dike nježna sila,
Da nam bude sve to više mila
Glumičarka ona vila mlada;

Koja naše stare običaje
Dobre hvali, nevaljale kudi,
A nove nam obzirno prisvaja,

Te nam značaj ozbiljni podaje
Po dužnosti svetoj koj nas nudi
Njegovati kras prirodnog gaja.

Nik. Borcević.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Rieka *29. prosinca* 1854. Na 26ti o. m. otvorismo naše malo kazalište u čitaonici s predstavljanjem *„Mejrime.“* — Sudeći po obćem uzkliku mnogobrojnih gledaocah, a osobito po uvjerenju prvih znalacah, smijem javno reći, da se je ovo predstavljane kao za najviše priznalo, što se od valjanih dobrovoljacah očekivati može. — Najvažnije stranke imali su gospoja Sofia K . . . . . kao „Mejrima,“ g Dragutin A . . . . kao „Živan“ i g. Bartul F. . . kao „Alipaša.“ — Odlično poznata vještina i prijatnost rečene gospoje u toj umjetnosti, blistala se je i ovog puta u čarobnom krasu svog neporečenog prvenstva. — G. Dragutin A . . . govorio je tako sladkorečno, kao da je u Vojvodini rodjen, a tako je vješto igrao, kao da je tu umjetnost u Beču naročito učio. — G. Bartul F . . . . nije mu ustupao, a što se jezika tiče, dužni smo priznati, da je već s toga hvale dostojan, što je kao rodjeni Slovenac još pred četiri mjeseca malo koju našu rieč čisto znao izgovarati, pak mu je za sve to na pozorištu jedva ko spaziti mogao, da nije pravi i to književni Hrvat. — Gospodične Julka S . . . kao „Ljubica“ i Maria R. . . . kao „Šerifa“ odgovarale su svaka predstavljanom značaju te igre onako liepo i dražestno, kao što su i same, budeći obću želju, da bi i nadalje našu još nejaku glumicu svojim nježnim sudjelovanjem obodravale. Gg. Sava K . . . predstavljaše „Osmana,“ Nikola B . . . „Novka“ a Franjo K . . . . B . . . i S . . . svatove i hajduke, pa stekoše i oni obće zadovoljstvo. — U četvrtom je činu igralo na pozorištu kolo dražestnih djevojčicah od 5—7 godinah, kao da je predstavljalo sbor naših devet vilah u svom sadašnjem djetinstvu, moleći za obću ljubav i podporu; a zad pozorišta orila se je po tom kao na piru Ljubice, ona stara pjesma: „Liepa ti je u Alage ljuba.“ — Nošivo i sva ostala uresba bila su krasna do razkoši i umnožavahu sjajnost te znamenite zabave, na koje toli povoljnom uspjehu imamo i gg Dragutinu H . . . kao reditelju, a Ljudevitu S . . . kao prišapniku osobito zahvaliti. *Nik. Boroević.*

Iz Zagreba. U predašnjem br. u članku g. M. D. „Hrvatska književnost g. 1854.“ gdje se napominje narod. Museum i gospodarsko družtvo (str 830.) slučajno je izostala sliedeća opazka uredničtva: Akoprem nije naša namjera umanjivati zasluge sadanjega čuvara nar. muzeja g. Sabljara koje je stekao već od toliko godinah neutrudivim sakuplanjem i umnožavanjem raznih sbirkah u narod. našem muzeju: to ipak nemožemo ovdje mukom mimoići i zasluge ostalih oko muzeja odavna već s požrtvovanjem radećih muževah, naime gg. Dra. Praunspergera, Lj. Vukotinovića, Dr. Šlosera, Dan. Stanislavljevića, koji ove sbirke uredjuju; a što se tiče gospodarskoga družtva a osobito nove naše gospodarske učionice, to je opet sadašnji tajnik gospod. družtva g. Dr. Praunsperger, koji je još za života pokojnoga Rakovca oko gosp. družtva s velikim doista svojim požrtvovanjem nastojao, naročito oko gosp. učione najviše zaslugah stekao.

Književne viesti. Veliki Slovenski riečnik, u tisku nalazeći se, kao što „Novice“ javljaju, dobro napreduje te se štampa sa novim pismom i na liepom papiru. Preuzv. g. biskup Antun Volf namiruje znamenite troškove od 15.000 fr. sr. Doista

Digitized by Google

krasni i riedki u sadašnje vrieme primjer velikodušne podpore znanostih. Isti je g. biskup ukamatio 8000 fr. u tu svrhu da se za kamate kupuju najpotrebitije knjige za novoredjene mlade svećenike.

* Prigodom 40 godišnjeg svetjeničkog jubileuma preuzv. g. biskupa A. Volfa prije 14 danah u Ljubljani svečano slavljenog, bijaše u stolnoj crkvi ljubljanskoj kršten mladi jedan crnac, kojega je slovenski misionar preč g. Jerana u Afriki iz robstva bio izkupio, te mu je nadjenuto krstno ime Ivan Krajinski.

* Dan 12. p. m., kao dan proglašenja samostalnosti srbskog naroda u kneževini (g. 1830) bijaše u Biogradu po običaju proslavljen bogosluženjem, čestitanjem u dvoru knježeskom i u veče osvietlenjem grada. Isti inostranski konsuli osvietliše ovom prigodom svoje kuće. — 10. p. m. bila je u knježeskom dvoru u Biogradu po narodnom običaju svetkovana prositba druge kćeri presvietlog knjaza gospodične Kleopatre, za mladjeg sina ministra Avrama Petronievića, Milana. S. D.

* Nedavno umrvšemu bivšemu uredniku Peštanskih „Srbskih novinah," Teod. Pavloviću, stavit će matica srbska na grobu spomenik.

* Na bečkom kazalištu u Josefštadtu, kojega je tehničkim upraviteljem prof. Svoboda, predstavljat će ove zime pomenuti g. direktor s drugimi nekojimi českomu jeziku vještimi članovi svake nedjelje poslie podne česke igrokaze.

* Ruski kolegialni savjetnik Evrejnov poklonio je arkivu u Moskvi dva imanja u tu svrhu, da se njihovim dohodkom putem štampe na svjetlo izdaju staroslavenski historički spomenici.

* Na bečkom sveučilištu ima ove godine najviše, naime do 900, slušateljah prava.

* Ovih su danah bili na korniš stolne crkve u Pećuhu sretno podignuti kipovi (statue) 12 sv. apostolah, svaka od 70—80 cent. težine; sačinio ih je umjetnik Bartalić.

* U Beču će ove godine izlaziti novine opredieljene samo za ženski spol, koje će uredjivati „žensko uredničtvo."

Pozivamo domorodno občinstvo na predplatu za nastavši s ovim brojem **četvrti godišnji tečaj Nevena.** Predplatna je ciena s poštom: na cielu godinu: 5. fr., **po pól god:** 2 fr. 30 kr. sr. Za Zagrebčane: cielogod: 4 fr., polgod: 2 fr., sr. *Utemeljitelji Matice dobivaju ovaj list za* **polak ciene,** dakle u Zagrebu cielogod. za 2 fr., polgod. 1. fr.. — po pošti pak cielogod. 3 fr., polgod. 1 fr. 30 kr. sr., jer se „polovina ciene„ neodnosi i na poštarinu.

Reklamacije falećih brojevah (u otvorenih bezplatnih listovih) čim prije stižu tim sigurnije može im se zadovoljiti.

☞ Molimo gg. predbrojnike da čim prije predplatu poslati izvole da im se može list na vrieme odpravljati.

Berzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštarinom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god.u Zagrebu 2 fl., s poštom 2 fr. sr.

Br. 2. 11. Siečnja 1855. ***IV. tečaj.***

Zagrebkinja.

Crte iz zagrebačkoga života.

Od T.

(Nadalje.)

U Gj . . . . skoj ulici, s lieva kako se ide groblju, stoji mala kućica. U njoj su spreda dvie sobice, a do njih mala kuhinjica, u kojoj nije, ima više godinah, oganj gorio. U jednoj sobi, koja se spavaćom zove, ima dvie postelje, jedna do vratih, a druga do prozora. Naprama ovoj stoji stol, pokriven ugladjenim crnim platnom; na njem je nekoliko čašah s bocami. Naprama drugoj postelji stoji ogromna ormarina od meka drva, posuta crvotočinami, ali liepo izgladjena, te bi iz daleka mislio da je nova. Medju stolom i prozorom stolica, a pred njom kolovrat. — U drugoj sobi do jednoga prozora pomaknut je klavir, razpuknut, ali čist i ugladjen; izmedju prozorah stisnu se divan, pokriven probliedjelom i nešto zamaštjenom vunenom tkaninom, pred njim štolčić na staru, na njem čaša s cvietjem, a oko svega toga četiri stolice na istu ruku kano i divan. Do drugoga prozora skučen je šivaći stolčić, na njem škarice, iglenica, napršnjaci, žuti, liepo ponamještjeni. Pokraj peći stoji nešto kano stol, pokriveno do talah bielim platnom; na tom nečem u sriedi do zida pruža se gibko zrcalo, a naokolo škatuljice, stakalca, britvice, lančići, ljušturice, i druge igrarije. S prozorah su se spustile biele ovjese, proste ali čiste.

U tom stanu stoji ostarjela majka s jedinicom Milicom, pupoljkom od osamnaest godinah. Kose vrane, dugačke i meke kano svila; čelo dosta visoko i pomoljeno; obrve, dvie pijavice; oči velike, crne i bistre kano vedro nebo; nos malen i pravilan; lica crvena kano jabučica; prsa, dva golubića; stas vitak; tielo dražestno i gibko, — to ti je vanjsko lice Miličino. Odieva se priprosto ali čisto i ukusno, sve joj doliči, ne što na krasnu tielu sve liepo stoji, već što znade sve tako liepo udesiti, da ju je milota pogledati. Mlado i staro, mužko i žensko, šetjuć Gj . . . skom ulicom, zaviruju na njezine prozore, nebi li ju ugledali te si srce na čas razblažili. Mladji sviet, ili bolje veleć modni mladići, prolaze tom ulicom u jutru, u podne, u večer, obnoć

Digitized by Google

gore, dole — dole, gore; rekao bi, bave se oko spasa svieta. Prolaze, postaju joj pred prozori, zavirkuju, govore glasno, smiju se rozgotom, ali ona ni makac, već glave poniknute, očijuh oborenih u švelo, kadšto samo uprtih u zid na prozoru. Sav sviet hvali Milicu s krasote, miline, marljivosti i čednosti; ona je ljubimac cieloga grada, a zlato materino. — Mati, udovica nekoga krojača, zaljubi se u svoje drago, još dok je bila djetetom. Pošalje ju u djevojačku školu k najboljoj učiteljici, dade ju učiti razna ručna djela; u klavir udarati, pjevati, risati, plesati: Milica veze, kukma, udara, pjeva, riše, pleše, a materi se od mila srce smije. Jedina joj je na srcu tuga, nemože da se s jedinicom razgovara: mati govori hrvatski, a kćerca obiknu u školah i u svietu njemačke izraze; mati čita evandjelja, štenje epištolah i domaćega gospodara, a kćerca njemačke prevode Sue-a i Dumas-a.

„Kako je to, moje drago dete“ — upita starica Milicu posve znalično — „da te od nekojega vremena dobro nerazmem, akoprem mi se vidi, da je skoro svaka reč prava hrvatska?“

„Draga muter“ — odgovori Milica ozbiljno i ponosito — „to im je tak, oni govoriju, kak su ih stara mamica navčili, a ja kak su me lererice navčile; svaki poleg svojega gevonhajta.“

„Hm, hm!“ prihvati starica posve zamišljeno, metnuv prst na usta i oboriv oči u svoje s kutove, — „to mi se nikak nevidi da bi dobro bilo, kad te ja, tvoja rodjena mati, prav nerazmem.“

„O draga muter“ — skoči joj u rieč kćerka, naprasito i veselo — „to im je tak, spočetka im se nisu takaj dopali ovi forhangi, ov klavir i ov tualetl, a sad su se tomu privčili pak im se lepo vidi; akurat tak im se z vremenom bude dopala i moja kepildet šprah; znaju, ljudi su im svaki dan bolje kšaid.“

„Nu, nu, neka bude, samo kad je tebi prav, brž čas bu dobro, tak su te brž čas tvoje s pametne lererice navčile; a kaj hoćemo mi siromaške starice, mi nismo tak vnogo v školu išle, pak i neznamo, neg kak je negda bilo,“ — reče starica posve odano, te pritisnu milu kćerku na prsa i poljubi ju u vatreno oko, sasvim zadovoljna s takovom mudroštju i razboritoštju.

Tako prolaze u toj kući sati, dani, mjeseci i godine, mirno, složno, srećno. Starica stere postelje, mete i posprema sobe, goji cvietje u criepovih i u čaši na stolu, prede, šije i plete; a kćerka Milica veze, kukma, igra, pjeva. Milica neide u kazalište, na plesove i zabave, voli kod kuće čitati njemačke prevode francezkih romanah i igrati se s liepom bielom mačicom, koju hrani, čisti, pere, češlja. Mačica joj je uviek budi na stolcu, budi u krilu, to je ljubimac njezin.

U Miličinoj sobi vlada tmina, s bližnje se čuje, kako povesmo medju prsti sviče, a kolovrat brnči. Na divanu sievaju četiri oka, velika, crna. Ruka stiska ruku, a prsa se silno nadimlju.

„Milice, dušo duše moje, Milice sladka rano moja, imaš li me rado?“

Lica Miličina planuše kano živa vatra, u prsijuh joj bukti, a njedra joj se sve to žeštje dižu — te poluglasno: „Kakó nebi, sladki Vinko!“

„Bi li mogla za me još šta pregorjeti?“

„Nije stvari, koje ti nebi po volji včinila“ — odgovori Milica posve odvažno uprievši u njega žeštje oči, kano da čeka što će biti.

Digitized by Google

„Bi li hotjela baciti te knjige, te čitati naše hrvatske?“ — upita ju Vinko strastno, a lice mu probliedi, a krv u žilah zape, kano onomu koji očekuje smrtnu osudu.

Milica se nešto uzdrma i zaliknu kano da što guta, ali se taki razabra, te će nešto nestalnije:

„Ako su tako liepe —“

„Ako i nisu tako liepe i omamne, al su bolje i koristnije; tako će biti bolje.“

„Tebi ću to pregorjeti“ — odgovori Milica posve odvažno, te mu samo ovoga puta ruku stisnu.

„O sladko moje milovanje!“ — povika Vinko sav uzhitjen, a u bliedo lice navali mu krv sa svih žilah na jedanput — „ti si najveća slast života moga!“

A i njie šala oteti tvrdju najedanput, tvrdju davnovjeku, čvrstu i nepomičnu. Žar ljubavi raztopi tvrdo željezo kojim su zidine stegnute, živac kamen raztali te od silnih čutjenjah, te od tvrdje neima nego razvaline puste.

‚Djevojka je liepa, čedna, bistroumna, sviet ju s toga hvali; u kući je sve čisto i ukusno, to vidim na žive oči; ima nekih manah, ali tko je neporočan? pa te se mane skidaju, kano da si jih odpuhnuo, tomu sam vidok. Jest, djevojka je iskrena, blaga, krotka, poučljiva, djevojka me ljubi iskreno, vatreno, to svjedoči žar očijuh, rumenilo lica, šapat ustijuh i rukovanje milo i nježno. O to je više nego što sam u najžeštjoj vrućici željah svojih samo pomisliti mogao, o to je vrhunac sreće! Sad mi neka sviet dokazuje, da je bolje drugačije nego ovako; neka dokazuje, opominje, svjetuje, kori, psuje — ja ostajem nepomičan.‘ —

Ima neko vrieme, te Milica šije, plete, mete, posprema. Na šivaćem stolu leži hrvatski prevod poljskoga „Pana Podstologa,“ a do njega riečnik Drobnića. Kada šiva, koraljnima ustnicama prebire, kano da nešto na pamet uči, a kad odloživši švelo plete, osobito u večer, sad prevrtje Pana Podstologa, sad traži nešto u riečniku, viditi je da uči. Oko joj u tom poslu nasieva onakovom vatrom kano obično, čelo joj se namrgodjuje, svakdanji ju valjda napor obara. Na drugom kraju leže još i sada njemački prevodi francezkih romanah, na koje svakičaš okom svratja, nije još bila iz kuće, da jih vrati prijateljici koja joj jih je uzajmila.

Vinko dolazi svaku večer, čita joj i tumači Pana Podstologa, svratja joj pamet na kreposti gospodje Podstoline, razlaže joj način života starih Poljakah i prispodablja ga sa životom staro-hrvatskim. Kad se utrudi čitanjem, pripovieda joj o svietu, navodeć uviek primjere krepostnih ženah i valjanih domaćicah. Milica ga sluša i misli, sad pogleda na njega, sad na posao, a sad upire oko u zid na prozoru. Lice joj se sad nabire, sad razvedruje, usta se sad stiskuju, sad otvaraju na blag posmieh, koji još većma krase dva niza bisernih zubićah.

„Veseliš li se, dušo, sad životu?“ — upita Vinko Milicu sjedeć š njom na divanu i gladeć joj malenu snježnu ručicu — „sjaje li sunce ljepše, pjevaju li ptičice ugodnije?“

Milica čini se da nije namah shvatila značenja Vinkovih riečih, te se malko zabuni i kano zastidi, a Vinko misleći, da je previsoko poletio, zavrnu drugčije:

Digitized by Google

„Čuliš li, sladka golubice moja, da ti se je u srcu nešto promienilo, osjetjaš li neki nemir?“

„Neznam šta je“ — odgovori Milica, „ali mi srce višekrat jakše tuče, al mi se opet umiri . . .“

„Kad to biva, milo moje srce, u koje doba dana?“ — upaće Vinko, uprievši u nju oči i otvorivši malko usta.

„Navadno podvečer“ — odgovori Milica posve nedužno.

‚Neima dvojbe, — prihvati Vinko sam sobom, ljubeći Milici ručice — neima dvojbe, djevojka me ljubi nježno, vatreno, nedužno; — pa niti nezna s čega joj srce jače tuče, o golubice moja sladka, o liere snježani perivoja moga! — Žesti se Vinko sve to većma sam sobom —, ne, ne ne, neima dvojbe.‘ —

Kazalo na uri sv. Marka pokazuje tri četvrta na četiri poslie podne. Svjetina se načetjuje, staro, mlado, mužko i žensko, trgovci, urednici i književnici; šetju se, zaviruju u pivarsku ulicu, prolaze pločnikom gore, dole, nemirno, neustrpno.

Pred crkvom s tanu dvie kočije, iz kojih skoče četiri mužkarca i snidju četiri ženske, svikolici u svatbenom odielu. U crkvi na oltaru gore dvie svieće; iz sakristije izadje svetjenik, mlad, malen, ozbiljan; Vinko s Milicom pristupi k oltaru, za njimi stoji Vojko i Srećko, Vinkovi prijatelji, za ovimi ostali svati i svjetina, koja je u crkvu nalegla; mladoženje klekoše.

Svetjenik obavi crkvene obrede, sve do prisege.

„Vinko! tako ti Bog pomozi, da ovu djevojku Milicu ljubiš i da ćeš joj vierna biti do smrti —“ progovori svetjenik, osobito ove posljednje rieči po svojem običaju mnogo glasnije nego ostalo.

„Tako mi Bog pomozi!“ — odgovori Vinko odvažno i veselo.

„Milice! tako ti Bog pomozi, da ovoga mladića ljubiš, i da ćeš mu vierna biti do smrti“ — progovori svetjenik, ali ove posljednje rieči naglasi tako nekako osobito, da su svi nazočni protrnuli. I Milica prohliedi kano krpa; da si joj sada sve žile otvorio, nebi joj ni kapi krvi proteklo.

„Tako mi Bog pomozi!“ — odgovori Milica za tinji čas tako odvažno, glasno i veselo, da se je i sva svjetina razabrala.

Blagoslovljena se voda prosu na mladoženje, kano kad se blaga rosa spusti na izgorjelu zemlju.

Kočije se krenu u Mesničku ulicu, i stanu na uglu kako se ide u strieljanu; svatovi u kuću, a sviet svaki k sebi.

U Vinkovoj kući ide sve dobro, liepo i veselo; u srećnom tom stanu sve živi, pjeva i životu se veseli. Milica obavlja kućne poslove, sve u skoku, kano košutica, pjevajuć narodne pjesme ljubko i milo; a Vinko ide svako jutro u ured, dolazi na obied, razgovara se i šali s ljubljenom si ženčicom, ide opet u ured, vratja se na večeru; žena ga dočekuje ogrljajem, cjelovi i milovanjem. Po večeri Milica plete, a Vinko porazgovoriv se malo sa ženom, sjeda za pisaći stol, čita knjige hrvatske, češke, poljske, njemačke, francezke; čita i piše. Kad nadje što valjana i shodna, tumači ženi, koja ga često gleda

Digitized by Google

s pomilovanjem, a kad što napiše, opet čita ženi, te se veseli kano dijete ludo, kad ona pogodi što je hotio da reče. Vinko živi za svoju ženu, živi za svoj narod; nju hrani živom riečju, a za narod pripravlja knjige, oboje nadahnjuje svojim duhom, da se može njimi ponositi. S toga mu žive oči još življe plamte, a licem mu se proli nov, svjež život, kano danu o rujnoj zori; — zadovoljan je, srećan i blažen. —

Vinko polazi samo dobre prijatelje, i to uviek sa ženom, pa kad se kući vrate, svratja joj pamet i na prednosti i na mane, koje je gdje opazio. Mati je Miličina taj nauk pažljivo slušala i zahvaljivala Bogu, što joj je tako valjana zeta poklonio. Ali se nije dugo radovala, malo po udaji kćerinoj umre od starosti.

„Vidiš dušo“ — reče joj neko veče kad su povečerali — „kako su neki Zagrebčani razsipni; eno onaj kod koga smo jučer u pohodih bili, ima manje platje od mene, pa u njega sve sama svila, damask, srebro, nakit; to nebiva s poštenjem“

„Baš sam i ja to hotela reći,“ — prihvati Milica, a oči joj sinuše osobitom radosti — „a gle kako je kod onoga drugoga sve liepo i čisto, modern, ali ne preveć elegant, to mi se dopada.“

„Tako valja, takova čovjeka mora da sviet štuje kano ukusna, a nemože ga koriti kano razsipna, to je pravi sriednji put“ — odgovori Vinko, ponoseć se tako razboritom ženom.

„Tako bu — bu — ćemo i mi učiniti —“ preuze Milica nešto zastidjena — „vidiš dragi, ti si ipak dosta hoh — . . . u visokoj časti, nepristoji se da, imamo ovakov divan, što smo od kuće donieli, ti ćeš drugi kupiti po modi, kaj ne? na moj imendan za prezent, kaj ne, dragi moj mili i ljubljeni?..“ — reče Milica objesiv se mužu o vrat i gladeć ga po licu.

„To možemo učiniti“ — reče Vinko nešto zabrinuto — „dà to ću rado učiniti“ — doda poljubivši ženu vatreno.

Vinku preostade nešto novacah, što si je bio za ženitbu prištedio, te kupi divan po modi. Ali ovomu nije dolikovalo ostalo pokućtvo; žena svaki dan cili mili te dragi, te ljubljeni, a Vinko uze naprednicu, baci staro kupi novo pokućtvo. Milica sve to u većem skoku i sve to u glasnijem pievu, — Sviet hvali Milicu, nekoji ju i u zviezde kuju, s dobrote, čednosti i ljubavi muža; drugovi zavide Vinku takovu ženu, a on se njom ponosi kano nijedan car carevinom svojom. Kad se š njom šetje, glavu nosi visoko, a očima igra kano da poziva vasioni sviet, da mu pokažu ženu prama njegovoj.

Tako prolaze dani, mjeseci, tako proleti i godina.

Kako danas, tako sutra i posutra i cielu godinu. Milica je svaki dan to bolja gospodarica: pazi na red u kući, njeguje muža i obavlja domaće poslove. Poslužkinja joj stere postelje i mete sobe. Milica briše prah i poreda nakite u sobi; objed se nosi iz gostione, Milica prostire stol i objedva s mužem; rublje joj donosi pralja svake subote, Milica ga podvečer poredjuje po ormarih; odjeće joj pravi krojač, a klobuke klobučarica, Milica pazi, da bude sve, ne preskupo, al po modi, i da se drugo donese dok je još prvo sasvim dobro; neće da dodje u smetnju, da neima što pristojno obući, kad s mužem izadje. Milica sjedi kod šivaćega stola od jutra do podne, od podne do noći;

Digitized by Google

u jutru veze i upire oko u zid na prozoru; poslie podne kukma i prevratja knjige; pod večer plete i zieva. Kad joj to dozlogrdi, šetje po sobi, baca se na divan, ustaje, zaviruje prozorom, otvarka vrata od sobe, razvaljuje vrata od ormarah, premetje odjeću, prebire listove, zatrieskuje vrata od ormarah, šetje, sjeda, ustaje, poskakuje, proteže se, opet sjeda i ustaje. Ura joj je cieli mjesec, a dan podpuna godina. Zato jedva dočeka kad joj se Vinko iz ureda vrati, baca mu se o vrat, grli ga, obasipa ga cjelovi, vidjeti je, da joj srce kipi. Kad Vinko po večeri sjedne, da napiše koju glavu ovoga ili onoga djela, ona se baca u kut, grize se, na očijuh joj titra suza, lomi ruke, namrgodjuje se, smije se zlovoljno, pa najposlie se ukoči.

Nekoga jutra u deset satih sjede Milica za stol i otvori Čokova Alamontadu. Netko joj ga preporuči, da je to prekrasna i zabavna novelica; Milica pročita prvi list, i drugi i tretji, čita i zieva, metje si križ na usta, opet čita i zieva. — U taj par potrka netko na vratih.

„Slobodno!“

U sobu stupi Vojko, sav u masti i mirisu, s frakom, bielim prslukom i bielimi rukavicami. Stisnuv noge, kano vojak na vježbalištu, nakloniv glavu i prignuv tielo, pristupi k Milici, te joj sa štovanjem ruku poljubi.

„Oprostite, milostivna, što vas opet tako rano i u čitanju bunim; štujem vas neizmjerno, te nemogu odoljeti srcu, da vas svakoga dana bar na časak samo nepohodim“ — reče Vojko držeć ju sveudilj za ručicu, i poljubiv ju po dva po tri puta.

„Gospodin vaše ruke uviek mi je dobro došao —“ odgovori Milica, nakloniv liepu glavicu i pogledav ga štono rieč, izpod oka, milo i ljubezno, — „pa ova novela nije baš tako interesantna, da se u čitanju nebi moglo prekinuti“ — doda te izmakne ruku, zatvori knjigu, pa ustavši sjedne na divan, a Vojka posadi na naslonjač do sebe.

„Ako smijem pitati, milostivna, što ste ono izvolili čitati?“ upita ju Vojko.

„Ništa liepa“ — odgovori Milica zlovoljno, — „neki Alamontade, al me ništa neinteresira.“

„Valjda ste počeli čitati taki s početka?“

„Mislim, da se svaka knjiga mora početi tako čitati“ — prihvati Milica posve ponosno, misleć da je Vojka u škripac uhvatila.

„Kadšto je bolje da se počme u sriedini, pa tako će vam se jamačno dopasti,“ — odgovori Vojko onom praktičnom finoćom, koja se neda ničim smesti.

„No gdje po prilici?“ — upita ga Milica nešto porugljivo.

„Ako dopustite“ — prihvati Vojko, te ustav uze knjigu, pa premetnuvši nekoliko listovah o dosadnom onom filozofiranju, poče čitati samu novelu.

Milina njegova glasa, razgovetno čitanje, njegovo rosom bi reć čutjenjah ovlaženo oko i zanimivost pripoviesti tako omami Milicu, da je kano prikovana sjedila. Glavnu je stvar čula, na opise značajah nije mnogo pazila, kod prelazah je nadimala ustnice, kano da hoće da zievne, a kad se je govorilo o ljubavi, o kipećem i prekipjelom srcu, oči bi širje raztvorila, usta kano na pol otvorila, i cielim se tielom prama čitatelju nagnula. To pozorni Vojko

Digitized by Google

skoro spazi, te kad su se njoj oči po sobi otimale, prevrnu brzo nekoliko listovah, pa uze čitati o sastanku Alamontada s Ljubicom Bertolonovom.

Čarobni zvukovi harfe, stiskanje rukuh, sladak zagrljaj i med cjelovah njihovih, pa uzato umiljati, sada kano plačući glas Vojkov, tako očaraše Milicu, da je glavicu na zid naslonila, ručice kano oslabljene na krilo spustila, a okom tako zavrnula, kano da je preobražena.

Vojko tonući u moru razbludah, netom se ali tihano podignu, te ju prije nego si okom krenuo, vatreno poljubi. Časak se je samo vatra s vatrom sastala, da joj plam raztopi već i onako razpaljena srca. — Milica se prenu, pogleda na sate, turi Vojka rukom srdito, i buktećim okom htjede da ga uništi.

„Gospodine, pomislite, što sam ja, što ste vi, i gdje smo oboje —“ te sve što se je više sjetjala svoje dužnosti i ćutila sramotu okaljanoga djevičanstva, sve je više bjesnila, te joj je napokon oko i lice postalo kano divlje.

„Oprostite, gospodjo! —“ progovori Vojko posve smireno, jedva se razabravši od strašnoga poraza — „ima časovah, kad čovjek nemože da odoli navalam ćutjenjah; oprostite, vaša me je jakost dosta osramotila.“ — Htjede da za svoju obranu još nešto progovori, ali Milica sveudilj razkuhano more, te Vojko, pograbiv klobuk, izpade iz sobe pogledav ju još jedanput pokornim okom. — *)

(Dalje sl.)

Listovi za naš krasni spol.

Od I. F. Perića.

VI.

Štovana gospodjo! Prelazeć na važno pitanje o „uzgoju djetinjem“, o kojem sam obećao da ću u mojih listovih obširnije prozboriti, treba da počmem od prvoga tjelesnoga a ujedno i duševnoga razvitka čovječjega u utrobi majčinoj. Jer budući da se čovjek u majki razvija, u majki i iz majke živi, to neima sumnje da je od najvećeg upliva njezino držanje za vrieme njegova razvitka u njoj, te da mati mnogo, mnogo doprinieti može, kakov da čovjek na sviet dodje; isto tako kao što i kod biljke od zemljišta i vrtarova baratanja mnogo zavisi, kakov da bude njezin plod: da li zdrav, jedar, sočan itd. A ovo držanje i vladanje majke za vrieme nošenja uzimam za „uzgoj djetinji u majčinoj utrobi.“ Budući pako da je taj uzgoj, kako rekoh, od najvećega upliva na čovjeka prije nego li na sviet dodje, to mislim da ne samo Vami, štovana gospodjo, nemilo neće biti, ako nješto malo obširnije izrečem svoje misli o uzgoju u toj dobi, nego da će to povoljno biti i svim ostalim majkam, kojim naši listovi pred oči dodju. A i nemislim da nebi kojoj našoj krasnoj čitateljici po volji mogao biti govor od okolnosti za nje toli zanimive i veoma važne, ne samo za plod njihov, nego i za nje same, budući da će valjda svakoj biti poznato, da nerazborito ponašanje u toj dobi često veoma zlimi urodi posljedicami, kako za tjelesni, tako i za duševni život. Dapače ja bi baš preporučao, da se svaka žena upoznade s potrebitom dietetikom za to vrieme, te mislim da bi za svaku mladu ženu bilo mnogo probitačnije, kada bi svoje

---

*) U predjašnjem broju strana 3. izpuštene su sljedeće rieči Batalovićeve, kojimi on dodavši, razgovor prijateljah prekinu: „A kaj si se tak razkukurikal; denique krsti vuka, a vuk u goru,“ na što odgovori uvriedjeni time Vinko: »Nediraj u svetinje« itd.

Digitized by Google

proste čase posvetila čitanju kojega amo spadajućega djelca od Ammona, Struve-a, Hufelanda, Leroy-a, Jörg-a, Russdorfa, Šmidta, nego što troše svoju zdravu pamet, svoju bujnu uobraženost i svoje nepokvareno slavjansko srce buleć u fantastičke izrode francesko-njemačke romantike. Neće dakle suvišno biti, ako što ovdje o tom progevorim, barem u koliko zasieca na odhranjenje djetinje.

Prije svega valja mi medjutim ovdje napomenuti, da se nikako za bolesti uzimati i smatrati neimaju razna fizična pojavljenja kod žene, koja se samo uslied zanošenja pokazuju i iz njega proizlaze, kao što to žalibože ne riedko biva kod ženah iz nižih stališah. Jer kad bi to zbilja tako bilo, kad bi ta pojavljenja zbilja bolesti bile, onda bi od njih doista mnogo više patiti morale žene iz nižih stališah, koje su od ljekarske pomoći udaljene, niti je ni onda imati nemogu, kad bi to zbilja od potrebe bilo. Ali mi vidimo, da upravo žene iz nižih stališah mnogo manje pate od posljedicah tih pojavljenjah, i mnogo sretnije radjaju, nego li žene kojih poslužitelji kod najmanjega smučenja moraju na sve strane trčkarati po ljekare i primalje. A i kako da bi narav djelovanje vlastitoga svoga razplodjenja osnovala bila na zakonih, polag kojih bi joj potrebno bilo umjetne pripomoći? Ta ona bi onda morala bila najprije stvoriti ljekare, za tiem tek žene. Nu budući da su žene mnogo prije bile na svietu, nego li je bio prvi takodjer od žene rodjen ljekar, to nam se ovim jasno pokažuje, da ona ovo svoje djelovanje ni najmanje nije namjeravala osnovati na ljekarskih teorijah. A ako je to poslie učinjeno, i ako su te teorije zbilja gdješto potrebne, ono nam to samo za dokaz služiti može, kako su ljudi sami veoma nenaravnimi postali, i kako su se veoma odtudjili zakonom, koji su svuda jednaki, kod biljah, kod životinjah i kod čovjeka, te se samo u drugih oblicih pokažuju.

Dakle najprije valja sva pojavljenja uzeti samo za naravne posljedice nošenja ne pako za bolesti. Nošenje pako ništa drugo nije nego nov razvitak ženskoga tiela, kojemu je povod dalo začetće, i kojega je svrha postanak, razvitak i naobraženje novoga čovječanskoga bića. Da pako kao takovo nikakovim bolestim uzrok biti nemože, to mora da je već ležalo u namjeri providnosti premudroga stvoritelja naravi naše. Sva su dakle pojavljenja samo naravne posljedice pomnožanog i napregnutijeg djelovanja hranljivih sokovah i živacah u ženskom tielu. Da se pako kod takovog djelovanja kad kada takodjer pojavljuju i razne bolesti, to se doduše tajiti nemože. Ali to uviek biva ili uslied nerazboritog ponašanja kroz to vrieme, ili pako uslied drugih kojekakovih tjelesnih pomanjkanjah, koja su u materi, i koja se sada tiem lakše u bolesti izvržu. A da je — samo u ovakovih izvanrednih slučajih pomoć iskusna ljekara potrebna, to nitko neniječe; samo valja da se nepomieša pravilno djelovanje naravi s nepravilnim, jer kod pravilnog djelovanja narav si sama pomože, a nepozvani pomagači mogli bi ju samo smutiti i njezin naravni tek poremetiti.

Zdravoj i umjerenog urednog življenja ženi netreba dakle nikakovog drugog pravila za njezino ponašanje za vrieme nošenja, nego da i na dalje umjerena i uredna ostane, te da sve svojoj zdravoj naravi ostavi. Njoj se ništa bolje preporučiti nemože, nego da gleda da za to vrieme koliko je moguće zadrži prvašnji red i način življenja svoga, i da se ravna po zahtjevanju

Digitized by Google

naravi svoje, koja je kao u svem, tako i u ovom najbolja učiteljica. Nu buduć da su riedke takove žene koje narav svoju poznaju i koje prave i neprave potreboće naravi svoje razlučiti znaju, to ću za ove da navedem sljedeća posebna pravila.

Držanje nosećih ženah odnosi se na tielo i na duh.

Glede tiela imaju da paze na: hranu, odielo, gibanje i mir, zrak i čistoću.

Noseće žene imaju obično dobar tek, i želudac im osobito iz prva bolje probavlja, nego li navadno; ali tiem se nesmiju dati zavesti, da više jedu. Želudac se nesmije nigda pretovariti: bolje je pomalo a češće, nego li po mnogo a redje. Glede pojedinih jelah treba da se u obće čuvaju vrlo hranljivih i vrlo krepkih i žestokih jelah, ma još kakove volje na nje imale; a isto tako i jelah koje želudac podražuju. Napose nezdravo je za noseće žene meso svinjsko i od debelih pticah i ribah, osobito nezdrave su jegulje i pastrve; zatim zreli grašak, grah, sočivo (leća), kelj, celar, šparga i peršin, suho i usoljeno meso, masno testivo i frižak kruh. Od pićah kao za svakog čovjeka u obće tako i za noseću ženu najzdravija je dobra voda. Medjutim ako je koja već odprije drugomu kakovomu piću privikla, to si ga nemora ni sada posve uzkratiti, nego neka ga i na dalje ali vrlo umjereno uživa. A osobito slabim ženam može se preporučiti, da kadno kadšto uzmu čašu dobroga bielog vina s vodom pomiešana. Kava i čaj mogu se takodjer piti, ali ne višeputah preko dana, i vrlo lako priredjene.

Glavna svrha odiela jest, da nas brani od zime i vrućine; sve je drugo stvar drugotna. Noseća žena smije da pred očima ima samo ovu glavnu svrhu, te da se okani svih modah, buduć one ne samo što neslužе otoj svrhi nego većom su stranom tielu upravo škodljive. Čim dakle žena osjeti da je noseće, ako je prije tako nerazborita bila da je upotrebljavala midere, to neka sada takove odmah odbaci, ako iole ljubi i sebe i plod svoje ljubavi. Ja poznajem gospojah, koje su tu nerazboritost platile smrtnom bolesti; dapače nekoje, koje su toga radi i zaglavile zajedno s djetetom. Pa i kako nebi? U stisnjenom tielu niti mogu ustroji pravilno djelovati, niti se mogu prsa razviti na koliko je za mlieko potrebno, niti se žliezde mogu podpuno otvoriti, da mlieko priugotavljaju, niti se pako diete podpuno izrasti može. U obće ja neuvidjam, kako je igda krasni spol poprimiti mogao te midere počem su oni upravo proračunani na njihovo skvarenje, buduć da ništa drugo nijesu nego mučitelji zdravih njihovih rebarah i prave ubojice ženskih plućah. A ni krasote nenalazim nikakove u takovih stegnutih tjelesih, ako ne možebit oće, što takove žene, s Rousseau-om govoreć, izgledaju kao ose i stršeni. — Ne manje škodljiva je i moda nošnje na pola odrijenih prsah, i tako zvanih blanchettah, koji su osobito škodljivi za diete. Dakle najbolje će biti, ako žena na to vrieme odbaci sve takove budalaste i škodljive mode, i ako se služi sasvim jednostavno skrojenom, podosta prostranom, toplem odjećom, koja ju ni najmanje tištati neće, niti pako zapreke stavljati razvitku njezinu i njezina ploda. A osobito nesmije ništa nositi, što bi tištalo utrobu, kano ni tiesne cipéle, jer sada male nožice nekoriste ništa ženi, nego joj samo tim više prouzrokuju boli, i tim nesigurnijim čine njezin hod, čiem su joj manje i slabije. Glavu treba držati toplo, ali ne preveć, i kadkada oprati u mlakoj sapunici; kosu nevalja

Digitized by Google

čvrsto plesti niti kruto vezati. Od te mode dolaze mnoga zla, riedko najžešće glavobolje, uhobolje i zubobolje; — dapače to je često jedini uzrok, što gdjekoja krasotica za rana pogubi biserne svoje zubiće, jedan izmedju najljepših uresah svoga spola.

Veća strana nosećih ženah osjeća neku tromost u sebi i mnogo je više pospana nego li navadno, te običava osim noći i preko dana spavati. Mnogo spavanje je u obće vrlo škodljivo za svakoga, a osobito za noseću ženu, budući da je čovjek iza mnogog spavanja uviek zle volje, turoban i trom, a noseća žena treba da je vazda bistra duha i vesela srca, ako želi imati sretan porod. Glede spavanja neka se dakle noseća žena ravna po prvašnjem svom običaju; neka spava, kad je spavanju vrieme, ob dan pako nigda, to je svakomu škodljivo. Nuz to neka sve svoje gospodarske poslove obavlja kao i prije, to je najbolje gibanje, samo neka se čuva izvanrednih naporah, tresenja, udaracah, skakanja, to bo i u normalnih okolnostih škoditi može, a sada još lakše. Tako sam poznavao neku odličnu gospoju, koja je već visoko noseća na ples otišla bila, te živo plesala; nu iza plesa nastupe prije vremena trudi, ona rodi mrtvo diete, a od prevelike muke poludi, te u ludnicu dospije, gdje i sad radi nerazboritosti svoje sprovodi najužasniji život. — Naše seljanke obično već i u zadnjih danih i kad se već trudi pojavljuju idu na polje, obavljaju tamo navadne doista ne lake poslove, te često i kod istoga djela djecu rode. Njihova je narav težkomu djelu vikla, pa to zato i nenaškodi, i većinom imaju vrlo lak i sretan porod a djecu zdravu i krepku. Neće inači ni izobraženoj naškoditi ženi, ako i ona za to vrieme nastavi poslovanje kojemu je već privikla; dapače to će i njoj u istom razmjerju koristno biti. Nu ništa tako koristno nije, kao što je gibanje u čistom zraku, u slobodnoj naravi božjoj. To kriepi mišice, unapredjuje tek krvi, raztanjuje sokove, čisti od svega nepotrebna, razvedruje duh, i tako neposredno blagotvorno djeluje na izvor života našega. Zato nek nijedna noseća žena nepropusti svaki dan bar dvaput, u jutru i pred večer po jednu uru šetati se, i to ne po gradu, ne po selu, već po slobodnoj naravi božjoj, gdje čudesa božjih djelah duh čovječji pod nebesa nose, gdje veselo cvrkutanje pticah srce razveseljuje, a sladki miris cvieća i travicah čistim duhom prsa širi, te mišice i žilice sve nam novom oživljuje snagom.

Ako je čistoća već za svakoga čovjeka najglavnija poluga zdravlja i tjelesnoga i duševnoga, to je ona osobito za neseću ženu, u kojoj svi ustroji podvostručeno djeluju, i kojoj bi dakle nečistoća i dvostruku naniela škodu, njoj i njezinu djetetu. — Osim čistoće u odielu, postelji, jelu i pilu i u svem ostalim njezinom životu, preporučuje se osobito upotrebljavanje svakdanjega kupanja u mlakoj vodi od 22-28°R., ako se je već prije u mlakoj vodi kupati običavala, a u hladnoj, ako joj je već prije tielo priviklo na hladnu vodu; protivnu navadu poprimiti vrlo bi škodljivo bilo. Nu ako nikakove kupelji prije upotrebljavala nije, to bi mlaka voda svakako probitačnija bila. — Ovakovo kupanje ima najblagotvornije posljedice: tielo se tiem oživljava, životna se snaga pobudjuje, sve djelovanje ustrojnoga života se kriepi, prekomjerna razdraživost se ublažava, a duh se vedri i razbistruje. A kod noseće žene neredko se kupanjem odstranuju još mnoga druga zla: krv bo se k izvanskim stranam upravlja, reumatička pojavljenja i slinasti tok se umaljuje, a što je osobito važno: koža postaje mekša i razpružnija.

Digitized by Google

Ali obdržavanjem ovih dietetičkih načelah izpunjuje majka samo polovicu svojih dužnostih prama djetetu svojemu; jer ne manje nego li tielo utiče i majčin duh na njegov razvitak, te i od njega takodjer mnogo zavisi duševno i tjelesno zdravlje djeteta. — Sve strasti u obće neizmjerno utiču na tielo. Zar gnjev, turobnost, strah, bojaz, mrzost, zavist, ljubomornost i svaka nezasitna pohlepa neprouzrokuju uzburkanje krvi, groznice, žućenice, zločest tek i mnoge druge bolesti? A takovi strastmi pokvareni sokovi nemogu doista biti zdrava hrana za diete! Strah, jed, a i druge žestoke strasti često su uzrok, da žena diete pometne ili pak sakato na sviet rodi, počem više putah njihova bura obustavi svaki daljni razvitak ustrojah. Uticaj duševne bure na diete naliči više putah uticaju trese, koji u hip ubije diete u majčinoj utrobi. Zato se noseća žena mora više nego ikada prije čuvati od svih žestokih strastih i čuvstvah i paziti da negoji nikakovih žalostnih i nemilih niti čuvstvah niti misli. Duša i tielo tako su uzko spojeni, da nam lice obično prima izraz duševnoga našega djelovanja. Pa tko bi dakle sumnjati mogao, da to i na razvijajuće se diete djeluje? „Duševni i čuvstveni mir u sadašnjosti, a radostno ufanje i osnovano pouzdanje u budućnost“ veli Ammon „to su dvie dragocienosti, koje bi želio, da ih ima svaka mlada žena.“ A jedan izmedju najvećih nu žalibože u svoje vrieme nepojmljenih pedogogah svieta, Jan Komenský, veli: „Noseća mati mora da se što je moguću drži mirne i bezstrastveno.“ Tiho vjerozakonsko čuvstvo; bavljenje sa svim što je pravo, dobro i liepo; pouzdanje u Boga — to mora da budu predieli, u kojih da se bave duh i čuvstvo noseće žene, ako želi da se pod njezinim srcem razvije zdravo i krepko djetešce. —

U ovo nekoliko riečih izraženo je na kratko sve, na što da žena s duševnoga obzira pazi za vrieme svoga nošenja; i odavle će si svaka lasno moći odvoditi pravilo za pojedini koji slučaj. Neka pako nitko nereče, da su ovo samo moje sanjarije i teorije bez ikakovoga praktičkog temelja. Ne, ovo su istine, koje nas već sam zdravi úm uči, ako za njega sluha imamo, a izkustvo od najstarijih vremenah potvrdjuje ih. Već Grci i Rimljani nalagali su svojim nosećim ženam, da budu umjerene i triezne, da se giblju i kreću, i da se bave s krasnimi i čudorednimi predmeti; a u njihove ložnice metali su slike i kipove bogovah i božicah. A oti stari učitelji svieta nebi bili toga doista činili, da iz izkustva crpili nisu, da to upliva ima na razvitak djetinji u utrobi majčinoj. Pa i isti naš prosti narod mnogo do svega toga drži, te govori o zagledanju, prestrašenju, i čuva gdje je moguće svoje noseće žene. Kad dakle prosti na to mnogo drži samo iz običaja i sliepoga nagadjanja i natucanja, koliko više treba dakle da naobraženi na to drže, kojim bi znati valjalo da se to sve osniva — ne na slučaju, ne na praznovierju, nego upravo na fizičkih i psihologičkih zakonih! —

Nu dočim smo ovdje govorili samo o dužnostih materinjih, nijesmo stvar još sasvim izcrpili. Supruzi i oci nisu takodjer za to vrieme bez ikakovih dužnostih, bez ikakovih obzirah; jer žene ma kako osvjedočene bile o istinitosti ovih načelah, te da se ma kako trse da ovdje izrečenim dužnostim zadovolje — one to opet nijesu kadre, ako im muževi i supruzi u tom na ruku nebudu išli. Zato valja da i oci za to vrieme u svakom obziru još ljubeznivlji budu prama svojim suprugam, da ih koliko je moguće u svačem štede,

Digitized by Google

u svačem im na ruku idu, u svačem im podvostručenu ljubav izkazuju, u svačem njihove okolnosti olakšati i ugodnimi učiniti nastoje; a osobito da sve izbjegavaju, što bi ih razžalostilo, i što bi u njih žestoke strasti pobudjivati i gojiti moglo. — Ako je već u obće samo surov, neotesan i bez značaja čovjek kao suprug nečovječan prama svojoj supruzi, onda doista prestaje biti čovjekom kada i naprama nosećoj supruzi zaboravi, da ju štovati i štediti mora, ako već ne nje radi, a ono barem radi božjeg stvora u njoj. Nijedna žena nemože tako opaka biti da barem kad je noseća nebi štovanja zaslužila; jer da je i najgorja na svietu, ona pod srcem nosi bezgrešnoga andjela, i radi ovoga mora da ju svaki štuje i štedi. Ta i ista životinja nastoji, da ukaže što više ljubavi prama svojoj u takvom stanju životinji. Pa ipak ima mužkih nakazah, koji bez straha pred Bogom, bez srama pred ljudmi, usude se zlostaviti svoju suprugu u takovoj blagoslovljenoj okolnosti! Koliko ima primjerah, da je jadna majka radi klete i bezbožne surovosti svoga supruga prije reda pometnula mrtvo djetence, i mentovala se i zdravlja a i života svoga! Takovi su muževi gorji od bezumne životinje, oni nezaslužuju ništa drugo nego da budu isključeni iz čovječanskoga družtva i protjerani u pustinje medju lave i tigre, da se od njih uče kako štovati valja one, koje su uzdržateljice i razploditeljice naravi, svieta i božanstva samoga u nami.

Ali osim toga ima još i drugih uzrokah, radi kojih su supruzi dužni, da ljubezno postupaju sa svojimi nosećimi suprugami. Premda se sva djelovanja majčina tako rekuć odtiskuju u duši i tielu djetinjem, te majka najviše i svestrano djeluje na njegov razvitak; to se ipak nemože nijekati, da i otac na djetinji razvitak utiče. A i kako da to nebi bilo kod neprestanoga obćenja i druženja izmedju otca i matere! Razpoloženje, značaj i cieli duševni i tjelesni život oca opredieljuje i preobražuje ne samo razpoloženje nego i tielo i duh materin, te ona ovo razpoloženje i preobraženje prenosi i na diete i u njega ucieplјuje biće očevo. Odavle dolazi da mnoga djeca tako jako naliče svojemu ocu. A kako je u obće dubok i velik upliv odnošenja izmedju muža i žene, to nam pokazuje izkustvo, što tečajem ženitbenog braka često i isti muž i žena nalični si postanu ne samo u mišljenju, ćućenju i ponašanju, nego i u istom obličju svome. Dapače ne riedko opažamo, kako djeca i iz istog drugog braka i duševno i tjelesno naliče prvomu suprugu. — Iz svega se dakle vidi, da i supruzi silno utiču na odhranjenje djetinje za vieme njegova razvitka u majčinoj utrobi, te da zato nijesu bez svake dužnosti, kao što mnogi misle. Nu žalibože naši otci te dužnosti još manje poznaju nego li naše matere. Jer dočim se mnoga čuva i štedi već sebe radi, to oci i nesanjaju, da bi oni već u toj dobi imali kakovih dužnostih naprama djetetu svómu. Dapače mnogi baš tada navlaš izbjegavaju svako obćenje sa svojom suprugom, i ostavljaju ju bez svake pomoći, gdje bi baš najviše nad njom bditi imali, i gdje bi joj najviše imali izkazivati svu moguću podporu, ljubav i utjehu. Nije onaj pravi otac, koji djetetu samo život dade, a čestito i valjano ga neuzgoji, nego onaj samo, koji diete takodjer poštenim i pametnim čovjekom učini, t.j. koji ga takodjer odhrani, kako Bog i narav zahtievaju. Nu oto se nepočima s petom il šestom godinom, nepočima se ni onda, kad diete na sviet dodje, već počima se u istom djetetu, koje će danas sutra otcem ili materom postati. — Žalibože sviet sada neima više Likurgah, koji bi već u djeci djecu oplemeniti nastojali,

Digitized by Google

a još manje roditeljah, koji bi poznavali pravi izvor svega našeg zla, i kojimb bi više stajalo do sreće i spasa svoje djece, nego li do svojih taštih sanjarijah i ludorijah! A ipak se neće poboljšati ni duševno ni tjelesno stanje čovječanstva, dok se po ovakovih radikalnih načelih nebude poprimilo uzgajanje potomstva! I dok ovakovog temelja nebude, bit će izlišan i tašt sav naš napredak, izlišna i tašta sva naša prosveta! —

Ovo su, prevriedna domorodko! najglavnija načela djetinjeg odhranjenja u majčinoj utrobi. Po njimi je najvišja zadaća matere, da diete dok je u njoj, uživa podpuno slobodan razvitak. Zato dok je ona noseća mora da se stara za suglasan razvitak svoga vlastitoga tiela i duha, a otac da ju u tom podupire, i da svojim ponašanjem postignuće ote svrhe unapredjuje. Ako bi Vam se ova načela dopala, kao i dosadanje moje misli o tom, a Vi ih priobćite svietu, i Bože daj da nebudu sjeme u golu pustinju bačeno! Medjutim žao bi mi bilo kad bi tko pomislio, da ja ova načela kao jedino spasonosna krez Vas u sviet šaljem. Više putevah vodi u Rim, i svi su manje više dobri, samo ako u Rim dovode. Ja dakle neodričem ni drugim načelom valjanosti i istinitosti, samo ako žudjenim rode plodom. A ako što odsiekom i kažem, to biva samo u samosvjesti moga subjektivnoga osvjedočenja. Bez toga se pako netreba ni lačati pera, jer koji nije sam osvjedočen o stvari, taj neće ni drugoga o njoj moći osvjedočiti. Takovomu bi indi u zalud bilo sve pisanje; a ja sam — kako sami znate — nešta malo u tom tašt, te sam rada, da barem nekoliko krasoticah za svoja načela zauzmem. Da se pako i napram Vami kadkad od svoga osvjedočenja dadem zanieti, to mi Vi doista nećete zamjeriti. I budući da sam o tom posve uvjeren, to ću se usuditi da još više sličnih griehah učinim na Vaš račun. Vama za ljubav znam da će mi je oprostiti i ostale naše krasne čitateljice, do kojiuh milosti svakako mi je mnogo stalo. Jer ako ih kadkada i pokudim, ja ih ipak od svega srca ljubim i štujem kao ukrasiteljice našega života, te bi dakle rada, da bi me i one zadržale u svoj ljubavi. — Tomu se nadajuć, primite moju pozdravu i budite mi s cielim krasnim spolom zajedno i zdravi i sretni, i ljubljeni i štovani — to od srca želi

Vaš štovatelj. —

Kameno ugljevje.

Od Lj. Vukotinovića.

(Konac.)

Druga stvorba ugljevna spada ponajviše u vrieme tretjinskih stvorbah (*Tertiaer-Formation*). Ovamo spada smedji ugalj, saroksено drevo i drevnati ugalj (*Braunhohle; das bituminöse Holz; Holzkohle*); smedji ugalj nalazi se ponajviše u vapnenih gorah, na nižih briegovih medju pjeskarom i lapornom tinjom, ili u kerstastih naplavinah medju žagrom, pieskom i ilovačom. Kod smedjeg uglja još bolje se vidi izvor njegov, jer medju steralji i slojevi smedjeg kamenog ugljevja nalazi se mnogo takovih mjestah, gdje je ugalj još sasvim sirov, i drveni struk podpuno je moći razabrati; što se kod drevnatog uglja još većma pokazuje, gdje se osobito na površju ugljevnih slojevah i žilah nalaze komadi sa strukom vegetabilnim; kada se u nižih okolicah, gdje

Digitized by Google

česte voda plovi, jame i grabe kopaju, te se iz mulja često izkapa drevo, što je već počelo uza struk rastljinski primati lik ugljevitog drvlja. O tom sam se sám osvjedočio kod kopanja i čistjenja kanalah u Lonjskom polju.

Da je stvorba smedjeg uglja mnogo mladja od starog kamenog uglja, to se može upoznati iz toga: što se stvorba ova nigdje u jednom nepretrgnutom čislu nenahadja, već skorom u svakoj gori tretjinskog reda ima manje više smedjeg uglja; što dokazuje, da se sbivše se u ovoj stvorbi katastrofe nisu na velike prostore prostirale, jer je onda kora zemaljska čvršći i bolje označeni lik imala, nego u dobu starjeg bivanja ugljevnog, zato prevratne sile nisu mogle tako djelovati. Drugo: u kašnjih stvorbah smedjeg uglja nalazi se najviše okaminah, i to u lapornoj tinji i u pjeskari, koje se uz ovakovo ugljevje pokazuju Bilje, što se tu nalazi, nije tolike značaja tropičkog, niti su sami monocotyledoni, već se nalazi listja od dicotyledonah i bilja sadašnjoj vegetacii naličnog; puževi i ljušture okamenjene poznati su i sada u našem moru žitelji, ako ne od istovetnih vrstah, a to ponajviše od istovetnih il ovim jednoličnih rodovah i familiah; ovakovi znaci očevidni su i živi dokazi, koji svaku sumnju u tom pogledu ukinuti moraju.

O smedjem uglju u Windshuthu u gornjoj Austrii učeni prirodoslovac Lipold kaže medju ostalim: „Svojstva ovog uglja dovoljno ga označuju i pokazuju, da je postao iz ostanakah rastljinskih; većom stranom sastoji ovaj ugalj iz uglja istog drvlja, na kom se struk rastljinski podobro vidi; na suncu i na zraku razpada se ovaj ugalj u sitne ploče i malene čestice, koje su sposobne smotanomu i stisnjenomu listju; posried steraljah i slojevah ugljevitih leže ili stoje čitava drveta skupa sa korienom u ugalj pretvorena, do šest, sedam stopah visoka i na tri stopa debela.“

Velika i mnogovrstna je poraba kamenog uglja; upotrebljava se osobito za loženje pećih, kotlovah, furunah, za destilaciju, za palenje lonacah, ciglah, vapna itd; upotrebljava se takodjer u kovačnicah i talionah, nu za tu svrhu uzimlje se samo onakvi kameni ugalj, u kojem neima gvozdenog šljuna (*Eisenkies*) t. j. sumporatog gvoždja; jer se iz takovog uglja kod ženja razvija sumporna para (*Schwefeldampf*) koja je talenju i kovačenju škodljiva. — Ugalj, koj ima česticah sumporokiselih i inih sumpornih kemičkih svezah u sebi, mora se načinom, kao što se obično ugalj kovački žeže, izpaliti, t. j. izsumporati, (*abschwefeln, verkoaken*); izpaljeni ovakovi ugalj zove se „koak.“ Kad pomislimo na zlo gospodarstvo i na opaki način siečenja u naših šumah hrvatskih, kad pomislimo, da će se danas sutra i k nam željeznice dovući, onda nas mora briga obuzeti: kako ćemo pribaviti potrebitog drvlja? Medjutim mi se nadamo da ćedu se našim gospodarom oči otvoriti te da će se naši vlastelini ogledati na svoje brdine, nebi li gdje našli kamenog ili smedjeg uglja.

Što se tiče koristi, to je kameni ugalj (*die eigentliche Steinkohle*) i kako se nekoje odlike njegove zovu: crni ugalj (*Schwarzkohle*), kanelni ugalj (*Kannelkohle*) itd. mnogo bolji od svakog drugog mineralnog uglja; medjutim i smedji ugalj osobito onaj, što je pravi *Braunkohle*, ne *Holzkohle* veoma je dobar i može se isto tako upotrebiti kao i starji ugalj.

Druga pako vrsta, naime: nepaklinavi kameni ugalj (*Stangenkohle, Anthracit*) budući da se teško užeže te gori bez plama, niti je od tolike koristi,

Digitized by Google

ino prve vrste **ugalj**, niti se može onako upotrebiti; nekoje odlike anthracita, što se tvrdoćom odlikuju, uzimlju se za ugotavljanje svakojakih uresnih stvarih. Ugljevje ove **vrste mnogo** je redje, nego ono prve vrste. Što se naše Hrvatske tiče, po **mojem mnenju**, na koliko su bar meni geognostička odnošenja poznata, pravog **kamenog** uglja tu neima; smedjeg pako, lopušnatog i drevnatog uglja imade **dosta i u svakoj** skorom gori; imade ga u Kalničkoj gori kod Drenovca **blizu** Toplicah Varaždinskih, kod Opatovca u krajini križevačkoj, i **iznad Sudovca** u Paki; zatim u Ivanečkoj gori kod Radoboja, i Lupinjaka u gori Moslavačkoj okolo Mikloške u šumi Cigljenici **i kod** Zbegovače izpod Kutinje; u Samoborskoj gori, u Petrovoj gori, u Lici, i u Primorju vinodolskom, a imade ga **takodjer i** u gori Zagrebačkoj *). Nu o tom se toliko naradi, gdje leži **ugalj** u gori Zagrebačkoj; nije nužde do njega, ima ga dosti svigdje samo **da je** ljudih koji bi hotjeli kopati, naravski i novacah k tomu treba, pak **onda potrebite** za to trgovine.

Blago **ono**, koje u našoj domovini u dubini gorah i planinah naših leži, još**te sada mrtvo** je blago, . . . nu doći će sigurno i do njega red, te će biti izvadjeno i uporavljeno kako valja.

---

*) Što se tiče smedjeg uglja Samoborskog, t. j. onog što ga g. vlastelin Albin Kiepah kopa, to sam ja u listovih c.k. geologičkog zavoda Bečkog kemičku analysu o njemu čitao; g. prof. Dr. Rajsky ga je u laboratoriumu istog zavoda analisirao. V.

VIESTNIK.

Iz Zagreba. Od nove godine dogodi se ovdje više nesrećnih slučajah. Na samo mlado ljeto pojavi se u nekoj kući u gornjem gradu vatra, koja bi medjutim odmah ugašena a nikakve štete nepočini; — 8. o. m. poslie podne izgorila je u kaptolu staja sa sienikom, a noćju na 10. nekoliko plastovah siena u vlaškoj ulici. — Ovoj je vatri po svoj prilici uzrok zloba, onoj pako nemarnost. Na sreću je prvi i drugi put bilo tiho vrieme, te se vatra nije dalje razširila. — Na 7. opala je neka žena u ovdašnjem kazalištu s galerie u parter te je za svoju neuztrpljivost životom platila. I ovoj evo nesreći, čini se, da je kriva nemarnost, jer su do sada puštali ljude, kao što doznasmo ovom prigodom, u kazalište prije nego je bilo osvietljeno, da si, tumarajuć u tmini u prostranoj kući, bolja mjesta osiguraju.

Slavenske viesti.. Nj. Vel. naš car blagovolio je 3 priroslovna od Dra. Vasila Volana-a u rusinskom jeziku spisana djela primiti u svoju knjižnicu a pisac bi nagradjen zlatnom kolajnom za znanosti i umjetnost.

* Na izmaku prošate godine preminù poznati češki književnik Dr. Jan Pravoslav Koubek, c.k. profesor češke slovesnosti na sveučilištu pražkom.

* Glasoviti poljski numismatik, spisatelj poznate knjige „Moneti davnéj Polski“ Ign. Zagorski umro je 66. g. star, u Varšavi.

* U Beču probudiše veliku pozornost malene češke umjetnice, sestrice Brousilove, neobičnom svojom gudbenom vještinom. Ravnateljka male ove umjetničke družbine, Berta, stara je 12, a igra sa svojimi setricami od 6 i 8 god. na violini, a bratić joj 5 g. star, na violončelu. Zanimivo ovo guslarsko družtvance zabavljaše od nekog

Digitized by Google

vremena skorom svaku večer s velikom pohvalom mnogobrojno občinstvo u bečkom kazalištu u Leopoldštadtu. U posl. njihovih koncertih sudjelovaše s njimi glasoviti violinista Vieuxtemps, koji je sada najmenovan ravnateljem orkestra u c. kr. kazalištu kod Kaerntnerthora sa 2000 for. sr. god. plaće.

* Poljski slikar Leon. Staržinski dobio je na posl. godišnjoj umjetničkoj izložbi u Petrogradu veliku zlatnu medalju za svoju sliku predstavljajuću „smrt Ricci-a“ tajnika kraljice Marie Stuartke.

* U poznatoj kamenotiskari g. Šira u Pragu upravo je dogotovljena slika slavnoga ruskoga pjesnika Puškina.

Smjesice. U Pešti su u oči božića na trgu prodavali ljubice (cviet) nadjene na briegovih Budimskih.

* U bolnicah reda milosrd. braće u čitavoj Austrii biaše obskrbljeno prošaste godine 24 427 bolestnikah, što dovoljno dokazuje uzpješno djelovanje blagotvornoga ovoga reda.

* Dugovi svih evropejskih državah iznose svršetkom prošaste godine ukupno 15 077 millionah 981.119 fr. sr., tako da bi, porezavši ovaj dug na žiteljstvo Evrope, koje iznosi 267 mill. dušah, na svakog žitelja došlo 55 for. 38 kr. sr.

* Brzini kojom putuju ruski ulaci (kuriri) izmedju Sevastopolja i Petrograda, težko da ima para; oni bo veliku onu daljinu od 366 geogr. miljah obično prevaljuju za 90 do 100 urah, putujuć po željeznici samo iz Moskve do Petrograda.

* Izkaz englezkog pomorskog ministarstva navodi 832 ladje koje su g. 1853 utonule, od kojih je 428. sasvim propalo a 989 ljudih, većom stranom mornarah, s njimi poginulo.

* U Beču i okolici bjesnila je 1. o. m. strašna bura, koja je na kućah mnogo kvara počinila a i nekoje osobe oštetila.

* U Trstu ukrcaše 27. p. m. na ladje drvene koljebice, što ih je englezka vlada za svoju vojsku u Krimu bila naručila u Štajerskoj (u Celju). Sila zimske odjeće svake vrste, koju su englezki agenti po cieloj Austriji za skupe novce pokupili, takodjer je već odpravljena preko Trsta u Krim.

* U Ratiboru (u Slezkoj) bijaše osudjena neka žena koja je svojega muža otrovala s tom namjerom, kao što je pred sudom tvrdila: „da bi joj muž samo malko obolio, te da tako ima priliku vierno ga dvoriti a ovako ginuću njegovu ljubav opet sebi pribaviti.“

* Francezki neki poglavar, pametna glava, naredi: „da nije nitko dužan platiti što bi potrošio u krčmi u nedjelju i u svetak za bogosluženja,“ — a to je pomoglo bolje nego sve ostale globe i oštre naredbe, — jer nijedan krčmar od onda neće da pod mašom komu natoči kupicu vina ili čašicu rakije.

* Gradu Bernu (u Švajcarskoj) ostavio je ondašnji bivši učitelj gimnastike (vježbanje tiela) u svojoj oporuci znatnu novčanu svotu u tu svrhu i s tim uvjetom, da se njegova okostnica (skelet) sačuva i u gradskom muzeju javno izloži za dokaz, kako gimnastika kriepi i razvija kosti tiela čovječanskoga.

Molimo onu gg. čitatelje, koji žele naš list i ove godine imati te se dosada nisu javili, da se čim prije kojim god načinom prijave; buduć da se samo po prijavljenih naručbinah može opriedieliti količina iztisakah, to bi se kašnje moglo dogoditi što i lani, gdje je za one predbrojnike, koji su se stopro prijavili kad nenaručeni list nisu više dobivali, brojevah, počemši od 3., sasvim zastalo.

Radi nedobivenih ili pokvarenih iztisakah treba se najprije kod dotičnih poštah i to odmah pritužiti, — reklamacije pako falećih brojevah (u otvorenih bezplatnih listovih) čim prije nam stižu, tim sigurnije može im se zadovoljiti.

Berzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svako nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštarinom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 3. 18. Siečnja 1855. **IV. tečaj.**

Zagrebkinja.

Crte iz zagrebačkoga života.

Od T.

(Nadalje i konac.)

Vinko se je nešto porušio, oko mu više neplamti, čelo mu je nešto namrskano, a lice probliedjelo. Jednako ide u ured, jednako dolazi kući, jednako jede, jednako se sa ženom razgovara milo i drago, pa ga ipak nešto grize. Često se po objedu razvaljuje na naslonjači, pa sried govora sa ženom skoči oko, kano da se nečega plaši. Težko ga je pogledati. Milica ga oblitje, mili ga i cjeluje, pita ga za uzrok tuge, žalosti se, plače i pogiba.

„Ništa, draga Milice, krv mi od posla često u glavu udara, te mislim da se na me sviet ruši —“ tješi Vinko Milicu, kad mu dosadi s pitanji.

„Pa zašto toliko radiš? sladki moj! — čovjek nije željezo, pa i ovo se slomi kad ga neprestano previjaš“ — odgovara mu Milica kano kroz plač — „nebi li bar na večer odustao od posla; hajdemo svaki večer u pohode, kadšto u kazalište, pa će ti odlahnuti.“

„Pravo imaš, Milice“ — običava joj odgovarati, te mu čelo sine kano sunce iza oblakah, ali samo za tinji časak, oblaci mu se opeta nadviju, sve te guštji i crnji. U toj strašnoj pomrčini sievne mu kadšto munja radosti, a to je misao ljubeće ga žene. Onda ju rukama obuhvati, i na prsa pritištje, kano da se želi s njom srasti, grli ju i cjeluje, a iz oka mu se odroni radostna suza. Milica mu ju vatrenim cjelovom netom osuši, pa onda je opet veseo, opet stari Vinko.

„Skoro će biti bolje, rujna zoro moja; poglavari me štuju, te su me preporučili za bolju službu; onda neću biti tako zatrpan poslom, onda ćemo . . . —“ i tu mu se smrknu pred očima, kano da ćega živa zemlja progutnuti.

„Nemuči me većih mukah“ — lomi ruke Milica — „reci svojoj ženi, sve joj reci što te peče; rukom ću ti vience plesti, cjelovom ću ti u rane melem lijati, a zagrljajem ću te bolna obavijati, samo da mi se veseliš.“

„Ništa, draga ženo, krv, nesrećna krv, opet mi je u glavu udarila, umiri se, to će proći.“

Digitized by Google

Tako leti vrieme na lagenih krilih, Milica u samoći, a Vinko u svagdanjem poslu. —

Neko veče dodje Vinko ranije nego obično, veseo i posve zadovoljan. Milica mu iztrči po običaju k vratim na susret, skačuć mu po boku kano nedužno diete.

„Milice, danas je liepa, narodna igra, hajdemo u kazalište, obuci se brzo.“

„Za parter ili ložu?“ — prihvati Milica veselo, a ovu posljednju rieč naglasi tako osobito, da je bilo vidjeti da bi joj se to osobito dopalo.

Vinko se s ovih riečih malo prepadne, ali se brzo razabere, te će:

„Danas je liepa igra, biti će mnogo svieta, uzeo sam ti ložu.“

Milica poljubivši ga vatreno, jednim skokom u jedan ormar, drugim u drugi, te pred zrcalo, pa prije nego si se ogledao, eto Milice sasvim gotove. Vinko se čudi tolikoj brzini, veseli se i raduje.

Kazalište je sjajno razsvjetljeno. U parteru se je sviet sbio, u klupih ponajviše ženske, stare, mlade, liepe i grde, sve u sjajnom odielu; posried i oko njih mužkarci, rame do ramena, jedva dišu, ali svaki drži u ruci neko staklo, te se sagiba, okretje, svrtje lievo, desno, gore, dole. Stoličar se protiskuje i gura sviet na stran, da otvori još koju zatvorenu stolicu. Po ložah su se nanizale gospodje, plemićke, gradjanke, majstorice. Ljepša kita nije se još nikad sakupila. Čedni se klobučići spuštjaju na vrat, da se pokaže svila kosah, vranih, smedjih, žutih. Na licu je svakoj procvala ružica, a oči sipaju iskre na sve strane, te od njihovih zrakah biva još svjetlije.

Odjeće su im skupi krojači tako prikrojili, da se oko zasjenjuje od snježnih pupoljakah i razpupanih ružah. — Na rukuh se sjaju narukvice i biele tiesne rukavičice, koje se kadkad jedva dodiraju nekih stakalah, što kod svake na ogradi stoji. Iza njih se pomaljaju mužke glave, bradah obrijanih i kosah natrag počešljanih. Ugodan se miris razlieva na sve strane. U kojoj je loži muž i žena, tu se gdješto nadje i tretja mužka glava. Gospodje su bistroumne i voljne na govoru, te im muževi, koji su se već izcrpili, nedotiču, pa trebaju tretjega, da ih govorom zabavlja. To su dame bistra, krepka duha, te jim se muževi ponose, kad se oko njih mužkarci vrte. Dobri ljudi o zlu govore, te si nešto šaptju o kućnih prijateljih, o sastancih, zabavah itd. ali tko da se za svjetinom povodi? Gospodje zavirkuju kroz stakla, te amo, te tamo, šaptju, razgovaraju se, te glasan žubor stoji u kazalištu. Takove nalage nije jošte nikad bilo. Danas će igrati dobrovoljci, medju ostalimi krasan čovjek i lepota djevojka.

Zastor se digne; isti žubor stoji, dapače još se i veći diže; prodje prvi prizor, prodje drugi i nastane tretji. Gospodje ušute, kano da si jim dah sapeo, a mužkarci se još osvrtju; ali netom se četvrti počme, eto ti i ovih ukočenih kano da si jih pribio.

Vinko i Milica imaju ložu u drugom redu lievo; sami sjede. I Milica ima staklo, te već duže vrieme gleda na neko mjesto pokraj vratih. Da ju tko motri, vidio bi da se je s početka smrkla, ali se pomalo razvedruje, usta joj se nasmjehuju, lice joj plane žarkim rumencem, a oči joj zasjaju plamom osobita blaženstva. Sjetja se nečega te sva gori. Vinko gleda na igralište, ve-

Digitized by Google

seli se i pljeska. Prvi se čin dočè, zastor pade. Milica nije toga ni opazila, već sve u onaj kut na vratih.

„Što gledaš, Milice?“ — upita ju naglo Vinko.

Milica se prepade, te obori oči.

Misao o koketiranju preleti Vinkovu pamet, te ga zazebe u dnu srca. Ali se namah zastidi te slabe vjere, te joj ljubezno primi ručicu.

„Ništa, ništa —“ progovori Milica, razabravši se malko — „eno one čudne stvari, u tretjoj loži razi zemlje, gle, kako se ono dvoje bezsramnikah neprestano gledaju i otraga si ruke stiskuju; ta od gnjeva mi je sva krv u glavu udarila“ — doda Milica tako srdito, da ju je Vinko morao tješiti.

„Prodji jih se, draga, takove čine čeka višnja kazna, i to stroga, strašna!“

Milica se umiri, svrne oči na muža i stade se š njim razgovarati. — Oni u rieči, a netko kucne na vratih. Vinko otvori, a u ložu stupi Vojko.

„Zdravo brate“ — poda mu ruku Vinko i sjede ga kraj Milice — „uprav sam malo prije mislio, kako to da te k nam već tako dugo neima.“

„Gospodin je u zabavah —“ progovori Milica, te ga pogleda kano da ga nježno ukorava.

„U vašoj prijateljskoj kući bila bi mi najmilija, ali me već neko vrieme neima u Zagrebu, nešto poslovi, a nešto . . .“

„Dà, dà, ti imaš uviek izgovorah; tà i nije drugčije, čovjek od svieta“ — primjeti Vinko prijateljski ga pogledav.

Vojko osta u loži do svršetka igre. Zastor pade, svjetina udari u pljeskanje. Vojko proprati Vinka do kuće.

„Laku noć!“

„Laku noć, brate.“

Ima dva mjeseca po narodnoj igri u kazalištu. Vojko sjedi na divanu damaskom finim pokrivenom. Na glavi mu sjedi srebrom protkana kapica, a zamotao se je u spavaću haljinu, podstavljenu svilom crljenom; na noguh mu strše turske papuče; na stolu gori uljenica; iz dugačke lule suklja gust dim, koji se o uljenicu odbija, razne slike tvori, pa se napokon po sobi razilazi.

Vojko puši i misli.

„Kakva dužnost, kakva vjera! sviet bunca, kano da mu je mozag uzavrio; Boga mi, da jih duže slušam, i sam bih poludio, a ono ništa, već kano dim iz ove lule. Čovjek je miran, a kad ga probije vatra, razpuše mu se strasti, te ga trzaju sad amo sad tamo, napokon se izgube u neizmjernu praznini svieta, te sve skupa propada u bezdno. Mudar je onaj, koji zna upotrebiti svaku priliku; dok je mesa, da bude i pasah. — A sdušnost? to su izmislili popovi, da plaše kukavice. A onkraj svieta? s toga neka se prepadaju oni, koji su se pržili u ognju — ja se za vedra neba nebojim groma. — Ded, puši lulo, jače, još jače, tako —, pokaži svietu, kakovom je magluštinom zatrpan; ded još jednom, deder, nećeš, neimaš goriva, neima te više, dobro, pokaži onim sliepcem, što su i što jih čeka!“ —

Vojko metnu lulu na stran, a neko prijave žensko čeljade stupi u sobu. Nerekavši ni rieči pruži mu listić. Vojko ga primi i razpečati.

„Sutra u devet satih pred kućom prijateljice N. u gornjoj Ilici.“

Digitized by Google

Nasmjehnu se razbludno, pakleno; posegnu u žep; pruži nešto ženskoj, nerekav ni rieči. —

Polak devet satih odbilo je na zvoniku sv. Kralja. Po ulicah se je slegla tmina; nebo je naoblačeno, crno kano pako, te nije vidjeti ni prsta pred nosom, al u kolendaru stoji, da danas ima biti mjesečina, te negori nijedna svetiljka. Gornjom Ilicom hoda neko momče, omotano u mornarski kaftan, hoda i lupa po pločniku, puši cigaru, da mu se sve oko očijuh iskre sipaju, nije opaziti kad vuče kad li prestaje. Ulicom je sve mirno, tiho, mrtvo. Kadšto samo vidi se tkogod koji prebrusi pločnikom kući. Čovjek hoda, lupa i puši. Odbilo je tri četvrta na devet. Čovjek prolazi, postaje pred vrati kod neke kuće, posluškuje, vratja se natrag na prstih, pa kad prodje nekoliko koračajah, lupa i puši. — U devet satih otvore se vrata.

„Dobru noć“ — progovori neki ženski glas bojažljivo — „neka idu brzo, vidiju, zakaj nisu vzeli deklu, uh! kak je grdo vani, neka idu, neka idu.“

„Nebojim se nikoga, laku noć draga!“

Neznano momče, što je nekoliko korakah od vratih čekalo, primi ju pod ruku, te š njom u skok dalje.

Dok je to bivalo, hodao je na drugoj strani drugi čovjek, hodao i zavirivao svakamo. Napokon se pritisne uz vrata nekoga štacuna, te ni makac. Kad je ono dvoje prošlo, a on lagano za njima, nagadjajuć, da će opet nešto nova saznati, te jim se uprav za ledja prikuči.

„Dakle otišao, a kad će doći?“

„Sutra ili posutra“ odgovori ženski glasić.

Čovjek, što je za njima polagano stupao, skoči korak naprvo, razpuše živo cigaru, te kad je poredo njih stajao, razpuše cigaru što je više mogao, te na njenom žaru opazi dva poznata lica.

Čovjek pred njima brzo, a ono dvoje za njim lagano.

Kad dodje do Muževića, zamakne u Mesničku ulicu, te se skuči za štacunska vrata. Dvoje nepoznatih u doljnu Ilicu a on natrag gornjom Ilicom na trg Jelačića bana.

U kavanu na trgu Jelačića nalegoše gospoda: odvjetnici, liečnici, trgovci, gradjani i vojaci; nalegoše na crnu kavu i dobru porciju razgovora. Gospoda sjede otegnutih noguh, naslonivši na lakat ruse glave, te bulje jedan u drugoga, pušeć koji lule, koji cigare. Kavana se je zapušila kano u crnom paklu. Neko je vrieme sve tiho i niemo.

„Pa neka tko reče“ — progovori Batalović — „da nije Zagreb mali Pariz, ven ni onde neima lepših scenah.“

„Kakovih, kakovih?“ pade mu u rieč deset znaličnih glasovah.

„Kaj niste čuli za Vinka? denique ja sam si vre mislio, da to neide na suho.“

„Što je? ded kazuj, ti kroniko točna zagrebačkih dogadjajah.“

„Sirota išao je na diurna u Karlovac, da se oprosti neugodnih vižitah; znate onih, koji na početku svakoga mjeseca neke papiriće po kućah nose.“

„Što za Boga! zar bi taj čovjek imao dugovah?

I te kakovih“ — prihvati zlorado Batalović — „denique ženske mode, to ti je, amice, prava popara tovarušah.“

Digitized by Google

„Šta, zar Milica — taj uzor dobre domaćice i pametne žene! —“ ozove se kano u čudu nekoliko glasovah.

„Milica, Milica, pa da još nije po nesreći omine et nomine Milica —“ nastavi sve to zloradije Batalović.

„Za koga to?“

„Za Vojka, denique to ti je pravi vojak u ženskih glidah —“ odgovori Batalović smijuć se rozgotom.

„Nemojte ljudi“ — ozove se čedan i ozbiljan glas nekoga mladića koji je u kutu mirno sjedio — „dirati u tudje poštenje, dobar je glas bolji nego zlatan pas; to je zavist, kleveta“ — doda sve u većoj žestini.

„ Jest, da nije moje cigare i moga dobroga oka“ — primjeti Batalović posve mirno — „ala kako su jim se oči kresile!“ Tu je pripoviedao, što je čuo i vidio.

‚Vinko! Vojko! Milica!‘ — progovori mnogo njih sve to u većem čudu. Nasta grobna tišina.

Stan je Vinkov oddvojen, u jednoj sobi sjedi Milica, u drugoj Vinko. Vani lije, metje, puše, zavija. Pred Vinkom na stolu tinja uljenica. Lice mu je bliedo kano krpa, oči su mu duboko propale, kosti mu pokriva žuta koža. Oči je upro u uljenicu, a glavu naslonio na lakte.

„O Milice, nikad te majka nerodila, nikad te moje oko nevidjelo! Gdje ti je bilo srce, kad si me s raja protjerala, s raja, komu neima ondje druga, — mene, koji sam te ljubio, kano ludo diete, koji sam te štovao, kano zahvalan čovjek tvorca sreće svoje, koji sam ti se povjerio, kano zašli putnik provodiću svomu. Pa radi čega si me tako sramotno izdala, radi životinjske slasti, koja tek što nikne, izgori i usahne! — O da je proklet, koji nezna biti čovjekom, čovjekom u pravom smislu. — Pa kako se je ta guja još djevojkom pretvarala, tà dà, sada mi puca medju očima, u zid je na prozoru uviek oči upirala, — pa i mačku je njegovala, ne evietje, ne nedužne ptičice, već mačku, himbenu i lukavu; — mačka je dolikovala tomu neviernomu srcu — o gdje su mi bile oči, gdje li luda pamet, da ni toga nisam vidio; . . . ali ću ju ubiti, zadaviti ću ju kano mačku, da neostane trag vražjemu rodu —“ progovori nesrećni Vinko sve to u većem jaru. — „Ali ne, nikako ne... Pa što da ju i zadavim? bi li me i onda ljubila? a mogu li živiti bez njezine ljubavi? — Ali ne, možebiti nije istina, možebiti me ljudi varaju, zavide mi sreću! Ona me ljubi uviek onako iskreno, žestoko, vatreno!“

Misao ljubavi, koja ga je neizmjerno usrećivala, umiri ga malko, te ustavši zapali cigaru, i stade se po sobi šetati. Ali se zamisli, pa za časak uze opet ruke lomiti.

„O ne“ — reče srušiv se opet na divan — „ljudi nevaraju, od ničega nikoga neboli glava, jest, svi ljudi sve znaju, o istina je, okrutna istina. Pa kako se je prenavljala, ljubila me je, a na drugoga je mislila, onda me je najviše gladila, kad mi je nož u srce turala. O crna zemljo! zašto se neotvoriš, proždereš ovakovu sramotu. A nebo, ti pravično nebo! zašto nesievneš svimi munjami i zagrmiš svimi gromovi, da žive ingoriš vjerolomce. Do smrti,

Digitized by Google

reče, do smrti, na oltaru božjem, pred višnjim na nebesih! . . Pa kako se nije bojala da će se nebo nad njom prolomiti. Tà dà, probliedjela je kano krpa, al se i razabrala, — o mačjega legla, o proklete nevjere! — — O Vojko, pa ti? . . ."

Tu mu srce htjede da pukne; misao mu zape kano da si ju ukočio, pa mrtav te mrtav. Prodje neko vrieme, a Vinko otvori opet oči, opazi na stolu zrcalo, naglo ga otvori, pogleda se.

„Ne — reče tresućim se glasom — ovo nije dobro, ta kakav sam, kano da sam deset danah u grobu . . evo ove utopljene oči, ovaj subor tmasti, ne — razaberi se, dušo moja! pomisli da si čovjek . . . Jest čovjek — nastavi nasmjehnuvši se prezirno — čovjek, ali tko da mi izvadi ovoga crva, što mi podgriza sve žile života. O neima ti lieka, propasti ćeš, propasti kano pseto, neostavivši za sobom nego rug i prikor. O domovino! sladko moje milovanje! i tebe moram ostaviti, za uvieke. Čemu mi je duh toli silan, tvoran? — zar da u najvećoj snazi propadne? Bože! to nije pravično; što sam cieli život mučno sakupljao, kano pčela po raznom cvietju, to sad da sa mnom propadne, propadne bez koristi moga naroda! O narode, o domovino!"

Dah mu zapne, kano da izdiše, ali se netom prepane, obriše si znojno čelo, osovi se na noge, te izvali oči kano da razabire, gdje se nalazi. Osvjestivši se malo — reče mirno:

„Zar neima pomoći? Ima, Milica je dobra, poučljiva; videći što trpim, ljubiti će me, biti ću opet srećan. — Jest, ljubiti će me, — nastavi opet ogorčeno — može li ljubiti žena koja je prestala ljubiti, koja je stid, to jedino sidro njezina spasa, pogazila; može li jednoga ljubiti žena, koja je počutila različite slasti? priliepi pčelu da iz jednoga cvieta med sisa, odliepiti će se ili poginuti. — Pa da me i obljubi, zar uspomena okaljanoga djevičanstva da mi do smrti pred očima trepti, da me svaki dan ubija? O volim da mi sada živo pukne srce!"

Vinko se umiri kano čovjek, koji je već promislio sve strahoće, te se napokon hrabro odluči, da pogine.

„Pravo si mi govorio Vojko! da u ženah neima vjere, da je sviet slika s mnogo sjene a malo svjetla; sada vidim da u životu valja ljude motriti i suditi. Ali kako da me ti izdaješ — nastavi sve to žeštje — koji si me od zasjedah odvratjao, da me ti u ponor guraš, koji si me od njega otrgavao! O crna gujo, zato li sam te u njedrih gojio, da mi tielo otrovom probiješ! O nevjero nikad te nebilo! — Dakle prijateljstvo, bratinska ljubav, povjerenje, Bog, vjera, sdušnost, zar su to samo tašte rieči? ne, ljudi već nisu ljudi, na takovu svietu meni neima mjesta. Bože primi dušu moju! o ljubavi, o narode, o domovino!"

Uljenica se utrnu, a Vinko, utrudivši se strašnim naporom duševnim, zaspa na divanu. —

Nebo se je naoblačilo. Sunce se sad pomalja, a sad se u crnu oblačinu uvlači, kano da se stidi svieta. Dolnjom Ilicom idu mrtvačka kola; niti glasa zvonu, ni traga svieći. Za liesom ide nekoliko mužkaracah; nečuje se ni plač, ni naricanje, no lica su svim gotova proplakati. Nitko se s nikim nerazgovara, sve je tiho i niemo, ljudi hodaju lagano, važno, kano noćne sjene. Da bi pregovore, pripovjedali bi o naporih pokojnikovih za narod i domovinu, o

Digitized by Google

nadi, koju su svi u njegova duševna svojstva polagali, o sudbini, koja ga je sasvim poklopila, ponizila, pa nepokon i prerano pokosila.

Na groblju sv. Roka stane sprovod; odkriju glavu, isti poznati nam svetjenik obavi mrtvačke obrede, ozbiljno i važno; nitko ni nepisne; mnoga se suza odroni.

„Anima defuncti Vincentii requiescat in pace.“ Zemlja zaštropotje po liesu, a ljudi se razidju sjetni, neveseli.

Godinu danah po ovom sprovodu stignu na zagrebačko gradsko poglavarstvo pismo. U njem se čita:

„Milica N. rodjena Zagrebkinja, umre ovdje u Trstu u bolnici u skrajnoj nevolji.“

Vojko, postavši starijim, i nehotice odviknuv razbludni život, podje na svoje dobro i oženi se s nekom bogatom i liepom Zagorkom djevojkom. U dvoru je sve liepo i sjajno. Polaze ga gosti iz Zagreba i Zagorja, š njimi se gosti, karta i veseli, veseli se, ali nije srećan; mlada ženčica jače privlači, nego li on odbija; s toga se grize, jedi i muči. Rado bi neljubiti, ali do čega je tko manje dorasao, na to ga sve to veća želja vuče; rado bi umrieti, al je duša svoje volje; drži se i nikakova tiela; s toga se grize, jedi i muči. —

Istočni biser.

III.

(Muhamed Šemsedin Hafis.)

Mulah! Mulah! to ti kažem,
Ko nepije grieši zdravo —
Sad il misli da ti lažem,
Il da imam puno pravo.

Kazat ću ti — što bi krio? —
U mošei pre sam bio,
Dje se moli, dje se klanja,
Al nemisli rad kajanja —
Žedan bijah . . . vina hteo . . .
Pijan bio — put pomeo . . . .

IV.

(Hafis.)

Šta to znači te mi srce
Tako silno, jako bije?
Ljubav njemu neda mira
Još i danas kà i prije.

A Selmino oko milo
Na koga se tako smije?
Mene ljubi siedog starca
Još i danas kà i prije.

„Srsm te budi, star delijo,
To za tebe više nije!“
Al je srce moje mlado
Još i danas kà i prije.

Ni umreti nema kade
Hafis, jerbo vazda pije,
A uz čašu ljubi, pjeva
Sve jednako kà i prije.

V.

(Hafis.)

„Sviet nek bude!“ glas se vijnu,
Glas božiji u sred noći —
Glas se vijnu — sviet zasijnu:
Stvoriše se tvoje oči.

VI.

(Hafis.)

Kad kroz baštu miris prodje,
Miris tvoje kose crne,
Ne mož' zumbul *) da odole
Da na ružu ne posrne.

*) Hyacinthus (cviet).

Josa...

Siska Rosemalova ili posljedice odhranjivanja.

Po Conscience-u spisatelju flemskom *).

I.

Starinski gradjan i novomodna luda.

Jošte prije nekoliko godinah stajala je u Antorfu u nekoj ulici za grijinskim grobjem stara dobro poznata trgovina, koja već odavno prolazila uviek od oca na sina, te bila na glasu radi dobre robe i jevtine ciene. Zadnji vlastnik ove trgovine zvao se je Ivan van Rosemal, sin Franje, sina Karla, sina Kašpara van Rosemala; imao je za suprugu Sisku Pottovu, potomkinju slavnoga Petra Potta, na koga opominju jošte dvi ulice Petro-Pottske u Antorfu.

Oba biahu od mlada odhranjena za domaće poslujuće živlenje, kasnije obćili su samo malo sa svietom, te tako nisu imali prilike da napreduju u današnoj prosveti, t. j. da se pofranceze. Njihova odjeća bila je jaka nu prosta i vazda po jednom kroju, samo što su imali drugu za svaki dan, drugu za svetke a opet drugu reći bi za bogočastje. Ovu bi posljednju trebali samo na najveće blagdane ili kad su bili uprošeni kamo budi na krstitke budi na svatbu. Lasno se domisliti, da su ovi gradjani iz staroflemskoga svieta u svojoj, ma i dobroj, ali ipak starodavnoj odjeći vrlo priprosto izgledali. ako si ih prispodobio s novovjekimi gizdelini, koji su se zaodeli za nekoliko frankah nabavljenimi po najnovijem ukusu skrojenimi prnjki, te zato gizdavo na naše Rosmale pogledavali. Nu ovi i nehajaše za to, već mišliše: na čast svakomu, komu volja kapom tjerati vjetar. Tako su bili prosti i neobdelani, da nisu ni znali da je nepristojno u dvanaest satih obedvati, već su svaki dan ob toj dobi seli za stol; da oni se nisu sramili ni Boga moliti prije i posle obeda. Pa i inih manah mogo si opaziti u njih dosta, tako n. p. nisu znali ni reči francezki, pa im se i nikad nije činilo vriedno ili potrebno da uče; — oni su bili bogabojeći, radini i miroljubivi. Ali najveća njihova mahnitost stajala je u tom, što su mislili da je bolje zaslužiti poštenim načinom grošić na dan, nego prevarom i lažju u kratak čas zgrnut veliki imetak. Riečju, to su bili staroflemski gradjani.

Rosemali imali su jedinicu kćerku, koja se zvala po materi Siska. Siski bilo je sada petnaest godinah; ona se vrgla vrlo u roditelje: bila je prilična stasa i obličja, imala je plave vlasi i modre oči — bila je upravo brabantsko diete. Do neko doba polazila je djevojačku školu u svom rodištu, tu je bila temeljito podučena u svom materinjem jeziku, u računstvu i ženskom djelu, kako to pristoji gradjanskoj djevojki, koja želi da znade jednom kao gospodarica više o gospodarstvu nego njezina služkinja. Siska bila je ko što i roditelji njezini, priprosta, bogabojeća, umiljata, čedna, poštena, krotka, te je imala sve vlastitosti koje su joj trebale, da s budućim suprugom sačuva čast očinske kuće i zasluženu slavu stare trgovine.

U susedstvu Rosemala živio je neki postolar, koj je bio njegov osobiti prijatelj; oni su u svetak išli zajedno do zidanoga mosta (mjesto razveselenja

*)Flemi ili Flamlandci, grana naroda germanskoga u Belgii, imadu težku borbu s francestinom, koja ih svaki dan sve to većma poplavluje i okužuje svojom modom, jezikom književnostju; tako im sve i ponešto izobraženije na toliko otudjuje, da je flemsko i prostačko isto. Preti tomu ustaše u novije doba flemski spisatelji — ponajveštije Conscience.

Digitized by Google

u Antorfu) šetat, u večer kartali su zajedno, te svako veselje zajedno dielili; nu sve se to na jednom promieni, kan da bi dlanom krenuo.

Jednom kad je Rosemal nekoliko danah bolesti radi morao biti kod kuće, dade naš postolar, koj je bio podobro imučan te imao vlastitu kuću, na ovoj kući izbiti dva prozora što su išla na ulicu, pa na njihovo mjesto postaviti izložnik (*Auslagkasten*). Tu su bila naslikana svakojaka hvastanja po francezkom običaju, a u sredini čitao si u francezkom jeziku: O b u ć a b e z š v a. S k l a d i š t e p a r i z k i h č i ž a m a h i p o s t o l a h, — a to je bila laž, jer on je u buduće ko što i do sad sam pravio čižme i postole. Niže dole bio je predstavljen čovjek, komu je bliesk od osvjetljenih čižamah zasliepio oba oka, a pod ovom uzoritom oslariom bilo podpisano: P r a v a e n g l e z k a m a z — i opet laž, jer je to bila stara maz koju on od negda sam pravio, samo što si ju dao sada četverostruko platiti. Uz krajeve stajalo je: „Kaninkove postole, korkovi podplati itd.“

Kad je Rosemal prvi put posle svoje bolesti lagano koracao po ulici, opazi promjenu na kući postolarovoj. Sustane, poče rulit oči kano da je pospan, i napokon pozorno razabirat svaku pojedinu kuću, kano tudjinac koji zubludio.

„Što je to?“ pomisli sam u sebi „to nije delarnica Spinalova. Glej, on se izpratio, pa ja nisam ni znao zato. Pa se i ovamo mjesto njega ugnjezdila nekakova protuha, koja bi rado svietu zasliepiti oči, da može dobro napuniti džepove, pa onda napravit bankrot.“

Dočim van Rosemal tako razmišlao, stupi na prag postolarov neki gospodičić. Ala ga bilo milina viditi. On je bio krasno opravljen, imao je paletot na kocke, hlače napete, beli prsluk, na prsih bio mu zlati tobož lanac na kom je nešto u džepu sakrito visilo, ruke biše nabite u tiesne svietle rukavice. Brada i lice biahu sakriti u crnu svietlu bradu, a glava biaše okrunjena rudeži, rečju: izgledao je ko što izgledaju drvene figure, koje vidjevamo za staklom u vlasularah.

„Aha“ pomisli Rosemal „to ti je taj gizdelin; šteta za momče, jer je inače dosta spretno.“ Nu naš novi sused, ni pet ni šest, već pristupi upravo k Rosemalu, potrepta ga po ramenu, pa reče:

„Tak ste se hajda oporavili, prijatelju Rosemale?“ Zapanjen trgovac stupi do dva koraka natrag, mjeri prijatelja od pete do glave, te nakon progovori prostodušno: „Glej, kako krasno izgledate. Valjda ste dobili na ruskoj uterii, ili ste možbit baštinili? Nu svakako se radujem iz srca što vas vidim sretna . . . . Ali ja sam sve do danas mislio, da vi imadete crvenu kosu.“

Spinal nasmije se trpko pa odgovori s poznatom onom smjelom lakomišljenostju, koja se zove f r a n c e z k o m u g l a d j e n o s t j u:

„Prijatelju, vi nećete nikad obogatit. Sviet se promienio, već se neda niko ufatiti bez namame i liepka; ma i zla roba bila, samo neka bude primamno ponudjena, pa je gotovo i prodana. Koj od flemskih gradjanah hoće da živi mora se mučit do zla boga prije nego može reći, da je što steko. To su vam tvrdice, rado bi dobro djelo i jaku kožu pa za slabe novce. Drugčije to zna francezka mladež, u nje možeš nešto zaslužit: svakoga mjeseca po dvoju obuću za dobre novce a od nevaljane kože.“ Rosemal izbulio je zapanjen oči,

Digitized by Google

činilo mu se da ga varaju uši, o napokon je i pomislio da su se pomiešali kotači u glavi Spinala; nu ipak mu odgovori:

„Ja sam često čuo, da ti francezki vjetrogonje rado zaborave na plaćanje. Čuvajte se da nedobite mnogo tih gizdelinah na rovaš, jer znate i sami da se neda strići gdje neima vune. Bolje je i kukavicu u ruci, no sokola u planini imati.“

„Dragi prijatelju, za dvi, tri godine, ako Bog da, ćemo se opet o tom porazgovoriti, pa ćemo onda viditi koj ima pravo. Moj sin Julio otišao je u Paris, da se tam malko izgladi; od njega se imam nečemu nadati.“

„Ko je otišo u Paris? Julio? Ta ako se nevaram, to sam ja kumovao vašemu jedincu, te ga oskrstismo po meni Ivanom.“

„Nu dakle, Ivan je otišo u Paris; ali on si promenio svoje prosto ime te se sada zove Julio — to zvuči odličnije, otmenije. A moju kćer, koju sam dao ovoga tjedna u odhranilnicu (*pensionat*) zovu sada Hortensiom. To vam kazujem zato, da je nebi u pritomnosti mojih kupacah zvali Ivekom i Rezikom!“

Rosemal skima s glavom, pogleda sad izložnik, sad opet gizdelinsko ruho postolara, i reče:

„Bojim se, majstore Spinale, da ćete zlo proći. Ja sam ih već više poznavao koji su posrnuli na tom putu, kojim ste vi sada pošli, prem su prije čvrsto stajali. Nu svaki sa svojom vrečom u mlin. Ozbilja kažite mi, jeste li zaboravili da imade danas sastanak bratovština Blažene Dievice? Hoćete-li s menom onamo?“

„Bratovština Blažene Device!“ nasmija se Spinal. „Ja nisam više njezinim članom. Koj radi za veliki sviet, taj nemože sviećom u ruci ići s procesiom. Ala Bog i duša, liepe mi šale.“

„Dakle s Bogom“ reče Rosemal žalostno, te ostavi pofrančeženoga postolara.

Nebilo tomu dugo, dodje Spinal k Rosemalu, te pohvaliv se najprije kako mu dobro ide, zače pripoviedati kako mu se baš sada pružila sgoda kupit za slahku cienu u veliko kožah od nekoga kožara, koj baš u sili za novce. On je to nazivao *brillantnom affair-om*, te je umio stvar tako izcifrati, da mu prostodušni Rosemal, iz obzira na staro prijateljstvo, posudio u gotovom pedeset forintih na tri mjeseca. Ujedno dao si je uzet mjeru na jedne čižme.

Od čižamah odpali su podplati za četrnaest danah, a mjesto svojih pedeset forintih dobivao je naš trgovac silu liepih riečih i bezkonačnih obećavanjah. To bi uzrok da se njihovo prijateljstvo samo od sebe, bez svake svadje, razvrglo. Sad se nisu više pozdravljali — nu njihova djeca zato nehajaše, ostaše i nadalje u prijateljstvu, te se sastajaše svaki dan.

II.

Ko istinu gudi, gudalom ga po prstih biju.

Od kako se Spinalova kćer vratila iz odhranilnice, izgubila je Siska mnogo od svoje dražestne prostodušnosti. Često vidila je u prodavalnici postolarovoj kako bi si pofranceženi mladići dozvolavali svakojake krupne šale naprama njezinoj prijateljici i kako bi ova namamlivim pogledom i u krasnoj, ljubav dišućoj francestini njim odgovarala. Premalo jošte iskusna nije mogla uviditi, kakove su nečiste želje bile sakrite pod ovimi nježnimi izrazi. Često

Digitized by Google

bi ju žar oblio kad bi koj od ovih gizdelinah u hrapavoj franceštini nju nagovorio, a ona nebi znala onako vješto francezki odgovoriti, ko što njezina prijateljica. S toga navalivala je svaki dan na mater, da ju pošalje u istu odhranilnicu gdje je bila i Hortensia, ili bolje Rezika Spinalova. Gospoja Rosemalka, koja je sliepo bila zaljubljena u svoju jedinicu, nije mogla pregoreti da Hortensia, ili bolje Rezika Spinalova, prem nije bila liepa, opet sviuh oči na se vukla i da je Siska stajala kano prostakinja nuž ugladjenu kćer postolarovu, koja se inače u ničem nije mogla usporediti sa Siskom. Materinska gizdost prišaptnu joj da to nipošto nemože da ostane tako, da bude njezina kćerka i nadalje zapostavljena kćeri postolarovoj i od ove prezirana. S toga bajala je neprestano nekoliko mjesecih mužu svomu o potrebi poslati Sisku u odhranilnicu. Nakon bi to i zaključeno; nu prije ipak imao je i stari Pelkman tu progovoriti dvie do tri rieči.

Taj Pelkman je bio liečnik obitelji, ko što i njegov otac bio liečnik pokojnoga van Rosemala. Često već koristio je trgovcu mudrim savjetom u zamršenih poslovih, a najviše omilio je obim roditeljem tim, što je Sisku već po tri puta oteo smrti. Iz zahvalnosti priznali su da si tim pribavio kano nekakovo pravo na njezinu budućnost; zato nebi nikad ništa važnoga zaključeno glede Siske bez njegovoga znanja i savjeta. Pa to je i dobro bilo, jer stari Pelkman bio je čovjek učen i iskusan zajedno, koj je tečaj ovoga svieta razmotrio i izkusio s flemskom pazlivostju. (Dalje sl.)

Zemun.

Iz s birke starožitnostih kraljestva Slavonie

Luke Ilića Oriovčanina.

Zemun je bio već Rimljanom pod imenom „Singidunum“ poznato mjesto, premda nekoji nepravo tvrde, da se je „Taurunum“ [1]) zvao. Ovaj se je grad, kako to još i dan danas temelji velikih zgradah svjedoče, prostirao ćak do poljišta „Kamentin“ zvanog medju Batavicom i Dobanovci. Za vrieme rimske vlade bio je ovaj grad vrlo znamenit već i sa svojeg veoma sretnog na ustju Save u Dunav položaja. Tvrdja je bila, kako se iz razvalinah vidi, na vrhu dunavskog briega „Ciganjka“ zvanog.

S propastju rimskog carstva i Zemun je pao, izvržen napadanjem surovih narodah. Tako ga je Atila skupa sa Sirmiumom (sada Mitrovica), stupivši sa Eciom u prijateljski savez proti carici Placidi, osvojio. Kad se je pako ovaj posljednji sa caricom pomirio, Atila je na veliku uštrb istočno-rimskog carstva osvojio Panoniu a Sirmium i Zemun predao gepidskom kralju. Poslie smrti Atile dignuše se Gepide proti Hunom. U bitki kod potoka Neta da pade Elak, a njegova se bratja Dengežić i Irnak sa Huni do Ponta povuku. Što se je poslie sa Irnakom dogodilo, povjestnica nije nam dokazala. Dengežić pako vojujući okolo god. 455. proti panonskim Gotom, veću stran svoje vojske izgubi, te napokon god. 469. boreći se sa Rimljani, poginu.

Medjutim su pobjeditelji istočnih Gotah Panoniu medju sobom tako razdielili, kako je tko sudjelovao na porazu Hunah; ova pako dioba bi preduzeta

[1]) Vidi Katančić Orbis antiq. To. I. str. 332.

Digitized by Google

sa dozvolenjem bizantinske vlade tako: da je Vladimir Panoniu savsku, Teodomir valeriansku, a Vidimir zemlje medju obimi posljednjimi ležeće dobio [2]).

Više nego ovi i ovim slični narodi opustošili su današnju Slavoniu Franki; ovi budu tek poslie krvavog sedmogodišnjeg rata god. 837. poraženi i Slavonia od stranjskih narodah očistjena i podvržena žezlu domaćih vladarah [3].)

Za vlade domaćih gospodarah višeputah su Grci Bizantinci Sriem osvojili, naime je Konstantin Diogen god. 1091. u svojoj vlasti imao Sriem, dakle i današnji Zemun. Odtud se takodjer vidi da se ugarskih kraljevah, imenito sv. Stjepana, vlast nije protezala na današnju Slavoniu [4]), jer su medju hrvatskim i ugarskim kraljestvom rieke Drava i Dunav medju činile [5].)

Petar Krešimir, kralj hrvatski, velik u narodu, hrabar u boju, mudar u vladanju, sve je pod svojimi predjaši otete države svojemu silnomu žezlu podvrgao, a i nad cielom je Slavoniom gospodovao. [6]) To nam opet dokazuje, da ugarski kraljevi tja do Kolomana kralja nikakova upliva u ove strane nisu imali.

Kao što je prije pod Rimljani i pod domaćimi vladari Zemun bio pozorište bojevah i razprah; isto je tako i pod ugarskimi kraljevi ovaj grad bio izvržen neprekidnim bojnim nepogodam. Već za Kolomana — ovaj je bio prvi ugarski kralj koji je sa Slavoniom gospodovao — križarske su čete *(Kreutzheere)* zauzele Zemun, u njemu se nastanile i cielu okolicu oplienile. To se je ovako dogodilo: god. 1096. mjes. svibnja prošao je prvi vodja križački tako zvani „Valter bez imetka“ (*Valter ohne Habe*) sa 15.000 križarah s dozvolenjem kralja Kolomana kroz Ugarsku i iz Zemuna se u Beograd prevezao. Istom što su se ugarske čete, koje su križare tobož poštenja radi, u istinu pako radi sigurnosti pratile, natrag povratile, dodje preko Save nekoliko križarah — neki vele da su bili zaostali — pod izlikom da će kupiti oružje, natrag u Zemun, te stanu mirne i na nikakvo zlo neslutеće stanovnike robiti, podavši se i na druge razuzdanosti. Zemunčani ustavši na noge razoružaju križarske ove razbojnike i na polak gole preko Save ih protjeraju. To surove križarske čete rasrdi, te oni pohite da se Zemunčanom osvete; nu razboritim vodjam podje napokon za rukom da ih umire. Malo poslie dopusti Koloman i „Petru pustinjaku“ fanatičkom vodji križarskom sa 40.000 križarah slobodan prelaz kroz Ugarsku. Ovaj došav do Zemuna, spazi odielo i oružje razoružanih pomenutih 16 križarah na gradskom bedemu izloženo; na mjesto da ga to opomene, razljuti se i jurišem na grad udari. Gradjani nepripravni a i slabi nego da bi mogli odoljeti tolikom neprijatelju, stanu bjegati; nu Petar pohiti u potjeru za bjegunci od kojih su se do 7000 ljudih povukli na veliki dunavski brieg. Ovdje ih križari dostignu i preko 4000 ih pogube. Zatim se razuzdani krvnici u gradu nastane, i cielu okolicu porobe i oplienje, naime su zairu i konje posvud pokupili. Šest danah ovdje u pijanstvu i razuzdanosti probave, nasladjujući se dobriem zemunskim vinom. Dobivši glas o strašnom haračenju i krvoločtvu tudjih križarah, kralj Koloman s cielom svojom vojskom za njimi pohiti; ali Petar pustinjak neusudiv se dočekati ga, prevede divlji svoj čopor u Beograd,

[2]) Vidi Fesler Gesch. der Ung. L. I. str. 23. 27. 28.
[3]) Vidi kod Mikocia Por. de admi. Imp. Cap. 30.
[4]) Vidi Salagi de statu Ecclae. Panno: L. I. str. 176. 183.
[5]) Vidi Cinamus L. 5 Cap. 9.
[6]) Vidi Fesler I. 445.

Digitized by Google

a odtud put dalje na iztok nastavi. Medjutim premda su pustinjakovi križari izmakli Kolomanovoj kazni, zasluženoj pedepsi ipak se ukloniti nisu mogli [7].)

Jedva što se je Zemun od haranja križarskih četah nešto malo oporavio, već su ga opet Grci osvojili. Nasljednik naime Kolomanov, Stjepan II. došav iz ruske vojne, dade mnoge velikaše pogubiti. Krvoločtvo ovo uplaši Alma, koji u Carigrad k caru Ivanu Komnenu izmakne. Stjepan ga god. 1128. natrag zaišće, a nedobiv ga podigne vojsku, te obsjedne i predobije „Branizobu“ (Beograd), poruši zidine, orudje preveze na ovu stranu Save i Zemun s njim utvrdi. Ovo je neke na tu misao zavelo, da je Stjepan II. Zemun sagradio, nu ovi se grdo varaju, jer se iz navedenih datah vidi, da je Zemun već za rimske vlade, a i poslie do Stjepana II. znamenit grad bio.

Car Komneno na taj glas navali dojduće godine s vojskom u Ugarsku. Stjepan nadajuć se tomu, Čehe u pomoć pozove. Došav s vojskom do Jegra (Erlau), razboli se, te bude prinudjen da preda upravu vojske grofu Stefaningu, kraljičinu rodjaku, koji se je medju Tisom i Dunavom utaborio. Komneno se posluži prevarom, poslavši mu tajno polovinu vojske za ledja, dočim je izlični preko Dunava prelaz kod Ujpalanke pokušao. Postigav ovu svrhu udari na Ugre u sredini se nalazeće, pobije ih i raztjera, te sav Sriem tja do Bosuta skupa sa Zemunom osvoji. Nedugo zatim Stjepan ozdravivši i sakupiv novu vojsku Sriem od dosadne grčke vlade oslobodi i Beograd opet osvoji. [8]) Ovako su neprekidne skorom borbe radi Sriema sve do Bele II. trajale, koji je Jelinu, kći srbskog i macedonskog vojvode, za suprugu uzeo. [9])

Medjutim Grci Sriem iznova požele; car Manuel, pod izlikom da su tobož Ugri srbsku bunu podpomagali, ustane na oružje, hoteći ujedno podpomoći svojega saveznika u Crvenoj Rusiji, odvratjujuć pozornost Ugrah na ovu stranu. Došav s vojskom u Slavoniu obsjedne Zemun god. 1152. Malo poslie povjeriv upravu obsjednutja svojem zetu Teodoru Balaci, sám se uputi harajuć i plieneć kroz Slavoniu. Obogatjen plienom vrati se k Zemunu i pomogne na polak već porušeni grad predobiti. Osvojiv Zemun nakani Manuel u Beograd preći, nu začuvši da se ugarska vojska iz Haliča (Galicije) približava, u bojni se red postavi. Beluš, ugarski vodja, došav sa prvimi četami, krvavu zametne bitku, koja je od jutra do noći bez svakog uspjeha trajala. Sutra dan nadošavši iz Haliča kralj ponovi bitku, ali isto tako bez uspjeha, jer jedan drugoga nisu bili kadri nadvladati. Tako se vojske razidu, a Sriem ostade u grčkih rukuh i nadalje.

Sljedeće god. 1153. pokuša Geiza iznova sreću, ali buduć da je bila grčka posada veoma jaka, ništa nije opravio; uslied toga pošalje k Manuelu poslanike da š njim mir ugovori. U ovom je ugovoru Geiza morao pripoznati Borića mjesto brata Ladislava kao hercega bosanskoga. (Dalje sl.)

---

[7]) Vidi Isti L. I. str. 509. — Sravni Script. rer: Hungar. Turoc T. I. str. 219 — Joh. Sporschil Gesch. d. Kreuzzüge str. 27.

[8]) Vidi Isti L. 2. str. 24 do 29.

[9]) Vidi Du Fresne Tract: Post. str. 153.

Digitized by Google

Školski odlomci X.

Mnoge smo već tužbe čuli o tomu, da puk necieni škole, da na oltar njihov dare nerado nosi, a te tužbe nisu tek iz prstih izsisane. U krajevih „gdje se slavska rieč govori“ našli bismo svagda ponjekoliko občinah, koje bi se, da je u njihovoj vlasti, željno školah riešile, dočim ih kao neki namet smatraju. — Zanatlija, koji zato što se školovao, zna sam svoje račune, priznanice, obveznice itd. pisati, i trošak i dohodak u čistom protokolu proračunati, — drugčije će sasvim misliti o školah. Valja nam pripoznati glavni jedan uzrok, zbog kojega narod naš škole dovoljno neuvažava.

Kad ozbiljno, revnostno i prikladno budemo težili k tomu, da narodna škola postane narodu od istinite koristi, da dostojno odgovara životu i potrebočam naroda, onda će i narod do malo vremena preinačiti misao svoju o školah. — Dokle pak budemo imali školah i puštali iz njih djecu u sviet brez svake druge pripreme, osim što nešto nauče mekanički čitati; dokle budemo imali učiteljah, koji će pisanje tek kao golo prepisivanje bez izoštravanja dječijih mislih predavati, — koji će djecu u računu bez odnošenjah na praktični život obučavati — dotle ni narod neće mariti za škole.

A da prosveta naroda i težnja narodne škole nesastoji samo u pravilnom čitanju, pisanju i računu, no da još i dublji temelj metnuti valja, — mislim da mi nije potrebno mnogo o tomu riečih trošiti.

Th. Scherr ište od učitelja narodne škole ova svojstva:

1. Lični dar podticanja; 2. dar psihologičkog izpita; 3. vladu nad zlom voljom; 4. iskrenu srčanost; 5. neumorni nagon k živoj i poredačnoj djelateljnosti; 6. veselo saučestje u radostih i prilikah djetinjstva; 7. jasnost i razgovjetnost u ustmenom izražaju; 8. tvrdu vjeru, koja u pogled na vječnost — utjehu i snagu u svakoj stradnji pribavlja; 9. vazda živu volju k vlastitom izobraženju — radost u nauci, vještini i prirodi; 10. uvjerenje, da je narodna škola glavno uslovje za napredak čovječanstva; 11. moralnu krepost; 12. lično dostojanstvo, koje svaku pakost s plemenitim ponosom od sebe udaljuje, i važnost, poštovanje i povjerenost pribavlja. —

Guizot veli o učitelju narodne škole:

„Ovo je čovjek koji više znati mora, nego što predaje, pa da može predavati s uvidjenjem i ukusom; koji u nizkom djelovanja krugu živeći, ipak mora da ima uzvišenu dušu pa da sačuva ono dostojanstvo svojih čuvstvovanjah, dapače i samog ponašanja; brez koga nikad obće poštovanje i povjerenost sebi pridobiti neće; koji riedku smjesu tihosti i čvrstoće imati mora, dočim on u gradjanskoj družini stoji od mnogih ljudih niže, a ipak ne smije biti ničij poniženi rob; koji, premda upoznat sa svojim pravom, ipak mnogo više na dužnost svoju pomišlja; koji svima primjer daje, svima savjetom služi, koji prije svega neželi izstupiti iz svoga reda, no sa svojim se stanjem zadovoljava zato, što u njemu dobra činiti može, odvaživši se da za službu niže škole živi i umre.“

Dvanaest onih točakah, koje nam je Niemac kano ogledalo pred oči stavio, liepe su i dobre, ali ih ja nebih želio samo svim učiteljem, nego i svim ljudem; što pak Francez u nekoliko toplih riečih reče, to poglavito važi o učitelju narodne škole. *Gj. Rajković.*

Digitized by Google

VIESTNIK.

Dvie želje.

J. D. (Zakašnjeno.) Eto staro godište splahaše novo, za koje si mnogi svoja pera oštre, da svoje želje svietu izjave Kažu da bi onaj nesretan bio, koji nebi imao šta da želi. Ja hvala Bogu nespadam u broj ovih nesretnikah, veće se smatram kao osobitog ljubimca svemoguće božice sreće, koja skrbi, da mi željah nikada nemanjka. Zato turim danas njih dvie u bieli sviet, te je preporučam svim štovanim čitateljem, da je posluhnuti blagovole.

Prva želja je: Pošto su naši pisatelji rogato *ě*, koje je u našoj lat. abecedi staroslavensko **ѣ** namiestjivalo, poslie mnogo godištah, kao nevaljalo iz službe odpravili i na njegovo miesto dva raznolika zastupnika *ie* i *je* zajedno u službu primili, što se sa sadašnjom obćom oskudnostju neslaže: želim da bi se ova dvojica ovoga godišta opet na jednotu obalila.

Da nebude ova moja želja, kao i druga koju ću poslie predložiti, priekim sudom osudjena, pridružit ću im mudrujuće pratioce, koji će za nje govoriti. Kad bi naši pisatelji staroslavensko **ѣ** u latinskoj abecedi samo jednom oblikom, naime samo *ie*-om, ili samo *je*-om pisali, lako bi se svaki š njimi slagao; nu što su iz jednog starosl. pismena dva različita načina pisanja napravili, time se rogato *ě* nije ni najmanje boljom oblikom nadomiestilo, veće se je pisanje onih riečih, u kojih se je prije *ě* pisalo, tako otegotilo, da je nitko (?—Ur.) pravo pisati nemože, ko nije učio jugoslavensku prosodiu.

G. *B. Š.* kaže u 2. broju književne priloge k „Nevenu“ 1854.: da valja *te* pisati u dugačkih, *je* pako u kratkih slovkah, — da se *ie* nesmie u dvie slovke raztezati, no da se jednom slovkom dugačko izgovara, *je* pako da se isto tako u jednoj slovci, nu kratko glasati mora; dalje, da je *je* iz *ie* naravno izvadjeno kratko *ie*, te napokon zaključi, da bi nelogički bilo svudar *ie* pisati. Buduć da g. *B. Š.* pisanje uprav na izpitu stojećeg dvoglasca (*ie* i *je*) logičkim naziva, hoću da toj logici bliže u lice pogledam.

Ako bi hotieli da u naš pravopis strogu logiku uvedemo, morali bi za svaki samoglasac u našoj abecedi po dva raznolika pismena imati; jer je poznato, da kao u ostalih, tako i u našem jeziku nijedan samoglasac svoj izvanjski oblik nemienja, ma stajao u dugačkih ili u kratkih slovkah. Za tu svrhu ima znakovah za nadglaske.

Ako treba *ie* u jednoj slovci izgovarati, onda se iz *ie*-a dokazati nemože, da je glas slovke *je* kratak, jer *e* može za *j*-om, kano za svakim suglascem, imati dugačak ili kratak glas, kako to izgovaranje svake rieči napose nanese: *je* može dakle i dugačak i kratak glas imati. G. *B. Š.* onda bi pravo imao, kad bi *j* značilo, da se samoglasci, koji za njime sliede, moraju kratko izgovarati, nu to *j* neznači, to neuči nijedna slovnica niti ičij govor, da bi se miera (*Quantität*) slovkah ikojim suglascem, koji pred samoglascem stoji, promienila; dakle se niti nemože kazati da *je* samo kratke slove sačinja. G. *B. Š.* dokazujući kratkoću slovke *je*, umstvuje po prilici ovako: *j* je polovina od *i* — *ergo* je *je* takodjer polovina od *ie*. To bi istina bila kad bi *e*, ili nikakove miere, t. j. ako bi bezglasno bilo, ili kad bi takodjer *e* za *j*-om polovinu one miere imalo, koja mu je za *i*-om od g. *B. Š.* odredjena; nu buduć da niti prvo, niti drugo iz naravnog glasa *i*-a i *j*-a nesliedi, niti sliediti nemože, neznamo zbilja kako je to moguće bilo, da je time dokazana nelogika g. *B. Š.* toliko prijateljah stekla.

Buduć dakle da ono pravilo, koje je g. *B. Š.* o dvoglascu (*ie*) zametnuo, nestoji, očekivamo od gg. pisacah, koji se njegovim pravilom služe, da će iz ljubavi naše književnosti u ovom godištu za staroslov. **ѣ** ili samo *ie*, ili samo *je* upotrebiti

Latinom je niegda *i*=*j* bilo, što sviedoče mnogi napisi, koje su nam vlastoručno na kamenih pločah osta-

Digitized by Google

vili; pa i dan danas štampaju se diela lat. klasikah, u kojih je *j* uviek *i*-om zastupljeno, n. p iniicio, iniuria, iocus, iudex itd Zašto to nebi i za nas valjalo — da bi se svigdie *ie* pisalo ?*)

(Drugu »želju« g. *J. D.* priobćit ćemo u sliedećem broju)

Iz Zagreba Glavna ulica našega grada, Ilica, primljena je ovih danah pod državnu upravu sa cestom k Podsusedu i dalje preko Save do sv Nedjelje; izgledi su dakle, da će uz brižljivo popravljanje ove ceste takodjer i obćenje u istom pravcu napredovati, i time oživiti opet jedan, do sada vrlo zanemaren kraj Zagreba — dolnja Ilica. Mi se radujemo najviše prijaznoj okolici sa ove strane grada, koja nam se time za uživanje otvara, te je istim Zagrebčanom zato gotovo još nepoznata, što se do nje bez osobna požrtvovanja radi zla puta niti doći nije moglo Sada su dakle tri glavna prolaza, ovdje, naime proti sv. Duhu, k savskom mostu i Maksimiru pod takovim upravljanjem, od kojega smo se već do sada uvjerili, da mari za korist, ugodu i udobnost obćinstva; i zbilja opažamo na ovih stranah mjernike ovdašnjeg c. kr. gradjevnog ravnateljstva, gdje rade oko osnovah za popravak i izpravljenje pomenutih uličnih tragovah, kamo takodjer i neka nova ulica spada, koja se sa trga Jelačića bana od kraja petrinjske u vlašku ulicu prema tamošnjoj kovačnici ima prodrieti. Zanemareno stanje obćinskih ovdašnjih putevah potaknulo je jurve i pozornost visoke zemaljske vlade, te je odatle ustanovljen neki odbor radeći oko načina, kako da se doskoči toj svestrano osjećanoj nevolji. Poglavita za sav Zagreb, naime za kaptolsku stranu i Novu-ves, a osobito za naše krasno al siromašno i sve dosad zanemareno Zagorje važna svrha, koja se time ima postići, je cesta prema Šaveriju u gore, u kojih su naša glavna al sve dosad slabo upotrebljena kameništa, i preko gorah u Zagorje. Ako uzmemo pod vidik još i buduće pristanište parobrodarsko na Savi u pravcu petrinjske ulice osnovano, onda se možemo punim pravom nadati da će ovaj naš glavni grad sa svih stranah uskrsnuti iz dosadašnjega mrtvila i tako još većma omiliti ne samo našincu, nego i inostranim, koji iz početka, kad ovamo dodju, viču na Zagreb do zla boga, a kasnije zauzeti čarom krasna položaja i okolice rado zaborave na vlastiti svoj zavičaj, pa se udobno namjeste ovdje za vrieme ciela života svoga.

Smesice Tečajem prošle upravne godine 1853/54 primile i odpremile su sve pošte u Austriji 45.967,500 listovah (dakle 5.165.300 više nego g. 1853.) Čist dohodak poštarine u Austriji iznosi za proš. god. 1.312.600 for. sr.

* Po najnovijem popisu ima sada u glavnom gradu Beču 9.430 kućah, u kojih živi 99.000 obiteljih a 440.000 stanovnikah.

(*Pričice.*) U veselom nekom lovačkom družtvu pripovjedi netko čudnovati ovi dogadjaj: „Ovieh danah, bivši u lovu, ubijem prekrasnu lisicu; donesav je kući, stadoh š nje kožu derati, i kad bi joj zadnjim potezom preko njuške zariezao, sčepa me lija za ruku i pošteno me ugrize. — „To nije ništa“ preuze rieč drugi lovac „ja znam primierah gdje je još i odrta lisičina grizla.“ „Čekaj brate da svršim,“ nastavi prvi „ to je sve ništa, al ja na to odoh u drugu sobu da si ranu privijem i vrativši se opet k lisici — eto čuda! stisla se ova u kut, držeći šapami svoju kožu, — htjaše lija da ju opet navuče.“

*) Oni koji su s razlogom primili neodobreni gdnom *J. D.* način pisanja, prije nego će pristati uz želju g. J. D. uvažit će po svoj prilici obranu kojoj se od druge strane nadamo, te ćemo ju isto tako nepristrano obćemu sudu predložiti, kao što evo priobćujemo „želje“ g. J. D., premda neodobravaju pravilo uz koje smo i mi pristali; neprisvajajuć sebi odlučnu u ovom pitanju rieč pripravni smo i nadalje saslušati i uvažiti mnienje vještakah u ovoj struci, kojim evo nepristrano polje kritike otvaramo. Ur.

Brzotiskom Dr. **Ljudevita Gaja** u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput. Cena mu je na godinu 4 for., s poštarinom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 4. 25. Siečnja 1855. *IV. tečaj.*

Ulomci iz lomna i kršovita života starovjerskoga pučkoga učitelja.

Od J.

I.

Da je tko u oči dne 15. kolovoza g. 18 . . prošao glavnom cestom sela R . . . ., to bi bio u svestranoj tami kod inača vedre i ljepe noći opazio razsvjetljene još prozore učiteljskoga stana; i da nebi dviuh šarenih pregačah, kojimi je gospodja učiteljica prozore iz nutra zastrla, da negleda svatko tko prodje šta se radi u sobi: to bi bio vidio liepi i zanimivi prizor, koji je zavriedio da se njime poigra šaljivi kist koga vješta živopisca i da se natiska u kom od onih listovah, kojim je zanat da bezposleni sviet zabavljaju što ne vele na tudji račun. Bio bi vidio, kako uza prostrt stol sjede dva čovjeka, trošeć posljednje ostanke obilne, kako se vidi, večere. Jedan je od njih čovjek vremešan, prevalio možda do preko četrdeset godinah, a drugi nešto mladji. Prvi je domaćin, učitelj Pavao Čuturić, a drugi mu je gost Lovro Nevolja, učitelj kao i on. Domaćin slavi dvadesetu godišnjicu svoga učiteljovanja i u to je ime zazvao si prijatelja i susjeda, zaklao posljednju gusku i iztočio posljednju kap vina iz smjerna sudića, koji mu je čas pun čas prazan, kao mjesec, samo što više prazan nego li pun. Sjeli su jedan sprama drugoga, kako su ostali sjedeć kod večere, jer je već težko proračunati, da bi prilićnije bilo, da sjede jedan do drugoga. Gost naslonio glavu na obe ruke uprvši se laktovi o stol; s obe strane zavukao prste u guste brke a nos uhvatio u sriedu te izpružio vrat preko svieće i tako sjedi driemajuć na jedno oko a drugim nešto mutno gledajuć. Kako nam se domaćin drži, rekao bi da on nešto pripovieda, a onaj drugi da sluša.

Na stolu stoji u kositernoj zdjeli okostnica posljednje guske sa gdjekojim još parčetom mesa oko kičme. Oko nje tamo amo druge prazne zdjele i tanjiri; dvie tri boce, dvie šaljice bez držka i jedna bukarica. Tim neima gospodarah, jer već sve drugo u kući spava, osim dva prijetelja, koji neće da su se u zalud sastali, nego da se svojski porazgovore. U istoj sobi leži ukraj peći jedno diete u koljevci a drugo u koritu; a u drugoj sobi nebi znao tko je, da dobri mjesec, noćni putnik, ustaviv̌i se upravo nad kućom učite-

Digitized by Google

ljevom nesvieti i kroz prozor i kroz tavanice u sobu te razsvjetljuje dvie postelje od biela jelova drveta i u jednoj od njih nešto malašno, živo, crveno i oveliko kao dobra paprika, što se tekar po dugom smatranju razpoznaje da je nos gospoje učiteljice, dočim su joj sve ostale dražesti pokrivene bielom ponjavom i sámo lice duboko medju jastuke propalo. Ostalo živo i neživo pokućtvo samo ćemo napomenuti. Do matere leži jedan sinčić, od koga se ništa nevidi, a u očevoj postelji drugi. To je dvoje već odraslo djece. Obitelj dopunjava veliki šareni mačak, te pod stolom prede.

„Pazi brkovah, Lovro!“ To je prvo što čujemo od domaćina, skrbećega nježno za ono još brkovah, što je gostu od prvoga požara ostalo.

„Mani se, pazim ja na brke; već mi reci ono, što sam te pitao. Dakle danas dvadeset godinah, kako si ti ovdje učiteljem. Evo ima već davno, što se mi dvojica znademo, pa mi još nikad nepripoviedi, kako si došao ovamo.“

Domaćin neodgovoriv ništa, uzme bocu od kisele vode te ju iznese napolje i dade momku, što pred vratih brkaše, da donese vina, i vrativši se rekne:

„Počekaj malo brate, da si grla okvasimo.“

U tom vino dodje i kucnuvši se izkapi svaki svoju čašu.

„Sada slušaj, da ti kažem što si me pitao.“

Gost se namjesti kako će mu biti najnaručnije a domaćin se nakašlje, glavom nekoliko putah tamo amo mahne i tom prigodom šeput marame, koji mu je već bio iznad lievoga ramena, sasvime u zatiljak satjera.

„Moj brate, samo da znadem gdje bi počeo. Ti veliš, da si, kao što nisi, veći čovjek, nego što jesi, da bi se o tebi mnogo pisalo i govorilo. A ja ti velim, da si ti u tom pogledu prama meni patuljak — pače ništa. Da nije udes šarovit, kao što jest, već da ide sve na svietu pravim putem, već ja nebi ni znao kazivati o ovom što ću sada da kažem, toliko bi morao izčeznuti sedlarski šegrt pred onim, što bi ja danas biti morao.“

Pri tom udari rukom o stol, glavu u vis digne i prestane nekoliko časovah, da vidi šta će na to prijatelj — koji medjutim driemaše.

Žena se probudi i zagrmi: „Lagano aveti, što si pobjesnio?“

Učitelj se strese od straha kao da je grom pukao i prijatelj mu se iztriezni te ga poplašen pogleda. On pako, stisnuvši šaku pod stolom, namigne okom prijatelju u drugu sobu i rekne šaptjuć: „Jao! vidiš li šta je to; doći će i na nju red, samo slušaj a nedriemaj.“

„Rekoh ti dakle, da ja sám sebe danas poznao nebi. Ja sam čitao i slušao o tolikih ljudih, koji su istim putem išli, pa su postali veliki ljudi. Što ja nisam, to je iznimka. Viditi ćeš da je mene neka sudbina na visoko gonila, ali kao što svaki čovjek imade svoga nečastivoga, tako sam ga imao i ja. Sreća bi me na svojih krilih poniela, a on uzamši me za noge „nećeš Pavle Čuturiću, jok vala“ i tako sve se penji i padaj. Moj otac je bio mali trgovčić, koji je od bezposlice takodjer nešto učio, i uvrti si u glavu, kako sam mu bio jedinac, da od mene štogod učini. Svršim početne škole i podjem u latinske. Na tom se osnivahu nade njegove. Neznam nikada kako to biaše, da su me uviek držali za nevaljala djaka. Ja sam istina djakom malo učio, ali sam mnogo m i s l i o; i da nisam uza to imao tu pogrešku, da ništa pod nebom nemogoh k a z a t i, bilo bi se drugče o meni mislilo i govorilo; a ovako kako sam bio smjeran i šutljiv, svi su me držali za lolu; jer sam ja već

Digitized by Google

onda kose na oči [illegible] navalice nemaran bio, kao što sam slušao za druge velike ljude. Kraj svega toga nije se [illegible] knjiga izderalo, koje ja okusio nisam, a u razrednici bijah uviek posljednji. Posljednji! pazi [illegible] Već odtud vidiš, da je u mom životu išlo sve naopako; „nećeš Pavle Čuturiću p r v i, nego upravo p o s l j e d n j i.“ E dobro, posljednji pa posljednji, ali niti si ti gospodar, niti je razrednica sveto pismo. Tako mišljah u sebi sve se nadajuć, da će i moja zviezda napokon prosinuti, osjetjajuć živo u sebi, da sam vriedniji nego mnogi od onih, što onda bjehu preda mnom, te i danas nose zlatne dolame i krstove. Te tako šibaj danas, šibaj sutra, protukoše me kroz četiri škole; kad na koncu te četvrte godine dodje učitelj — šta velim učitelj? — vrag moj! on se prometnu učiteljem, — obuče modru dolamu i crne hlače u čižmah, te dodje momu otcu u dućan i reče mu: „Znate vi što, gospodaru Niko! Vaš je sin bitanga, lienčina, tokmak“ — i što je Bog dao pogrdah, sve to na mene metnù; „izvadite vi njega iz škole, pa ga podajte na zanat, dok je vrieme. Nije on za knjigu, već za čekić, šilo ili sepiju. Nekom je Bog dao dobru glavu, a nekomu čvrste mišice, i vašem Pavlu ako ovo drugo nepomogne, kod svoje glave će kruha prositi.“ Moj kukavni otac gledaše ga sav zapanjen, nemoguć vjerovati, da je ikad takov porod izrodio; a ja se, to slušajuć, nasmijah potajno, misleć u sebi: tikva tikvu krsti, pače da reknem . . . dà dà! svejedno; ali ćeš vidjeti što poslie san reče na razkrstju života moga. Vrag bijaše što ono momu otcu za mene govoraše iz učitelja četvrte škole i on bijaše, koji ga uputi. Jer prvo valja ti i opet znati, da on nehoda samo u zelenom fraku i crvenoj kapici, kao što neki drže — a drugo, da su već stari mudraci držali da Bog š njime dieli kadkad vladu nad svietom, kao mi dvojica ovu oku vina. To je samo za moje opravdanje. Moj me otac zovne i rekne mi: „E sine Pavle, kad ti ostaješ magarčina te magarčina, a ti šibaj na zanat. Govorio sam već s majstorom Lukšom i sutra ćeš k njemu.“ Taj Lukša je bio sedlar u mjestu. Ja dakako nemogoh se s otcem prepirati niti mu dokazivati, kako ja nisam magarčina, jer on nerazumijaše drugo, do odsjeći za groš slanine, izmjeriti funtu sala itd. a što je: quae maribus, composita, syntaxis i k tomu syntaxis ornata, napokon što je complexus svega pjesničtva, naime prosodia, o tom nemogaše biti š njime divana, — a i ti o tom slabo što znadeš. Osim toga znadoh ja, odkud taj vjetar puše i šta će odtuda izići, te pristanem bez ikakovoga prigovora, da zamienim knjigu sa šilom. Nu nebijaše li već to neka tajna slutnja moje budućnosti, da sam idući na zanat, sve knjige sobom ponio. O mom šegrtovanju neću mnogo da govorim. Po vàs dan djecu držao, sve u kući: gospodaricu, kalfe, djecu, mačke i pse dvorio; u kuhinji za vratih jeo, na samaluku spavao; posljednji legao, prvi ustajao; napokon više batinah izvukao nego li zalogajah izjeo; odkud tko, udri po meni; il šta uzfali, ili se razbije: kriv, nekriv: udri po meni; kud god se obazrem, vidim svoje ljute dušmane: u svakom kutu po batinu a za vratih nemili krbač; i što bi njim i izmakò, to me dočekaju klete šake. Ako nikad, tud sam zaslužio krunu mučeničku. Nu ako se uzme, što sam ja upravo u to doba, gdje htjedoše da me batinami umlate, na svoju ruku u potaji radio, to se vidi očito, da je bdila nada mnom ipak promisao božja, koja si neda zakrčiti putevah svojih. Uzmi ti amo modra ledja, uši uviek nategnute, glava od samoga čupanja gotovo operutana, bosonog, više gla-

Digitized by Google

dan nego sit, — a onamo gori [illegible] u tom ležaju jadah mojih, u sie-
no [illegible] knjižnica: moja draga biblica, moja grammatika pars II. i III.
napokon syntaxis ornata; uza to još nekoliko knjigah više znanstvene važnosti; za krovom više glave divit i artija i sitno urezano perce. Slikarstva, kojim sam se takodjer njegda bavio, moradoh se u to doba okaniti. Medjutim nitko o tom neznade ništa, i tko bi bio slutio, da sam ja od samaluka gospodara Lukše učinio Parnas? I da je od mene kojom srećom postalo ono, što sam ja uviek mislio, danas sutra bi se taj samaluk skupo platjao. Bio je neki pjesnik u Englezkoj, za koga ti sigurno neznadeš, veliki pjesnik, koga se najsitnije stvari, bud da su prnje i olupci, još uviek velikim novcem platjaju, kao što se je onomad čitalo u novinah kod gospodina župnika i ja zabilježih, nalazeć po pripoviedanju o njegovu životu neku srodnost izmedju sebe i toga čovjeka, koga nikad vidio nisam, već taj put prviput čuo za njega. Tako isto, da je kod mene htjelo ići kako treba, to moja djeca nebi trebala druge baštine od mene nego ovo malo što vidiš. Pitalo bi se za koju godinu poslie smrti moje: to li je sluga (*Stiefelzieher*), to li je kapa, to li lula, to periš dà i pero, kojim je pisala neumrla ruka Pavla Čuturića; što išteš za ovo, što za ono: „1000 for. — 500. for.," itd. To je samo exempli gratia. U to sam doba pisao životopis svoj a osobito potanko bilježio sve muke i patnje šegrtovanja moga. To djelo naći će se danas sutra medju mojimi pismi pod imenom: „Patnje za volju božju i ono što ga — salvo jure divino — čeka, Pavla Čuturića, zasada šegrta sedlarskoga" i pod mottom: „Tvrdji je čovjek od kamena." U isto vrieme sastavio sam nekoliko čestitakah uz novu godinu i imendane kojekakvih ujakah, stricevah, kumovah itd. i od nagrade što bi dobio, podmirivao bi troškove moje književne radnje."

„Nu sada „paulo majora canamus" kao što stoji in syntaxi ornata pag. 120. i to će reći naški: „ali sad da čuješ pa da padneš . . . . ." Tud se već bješe dovršila borba izmedju moga crnoga prijatelja i onoga, koji je od božje strane nada mnom bdio . . . . Znaš ti Lovro, što se je dogodilo sa svetim Pavlom, mojim imenjakom, kad je jašio paripa u Damask? — Kad sam ja ono djakom učio, nisam mislio da će se isto i meni dogoditi. Tà ti se i nečudiš i nepitaš, što je? misliš li, da je to stvar svakdanja? ili si možda i ti imao takova prikazanja? nisi ne, moj Lovro! to su stvari izvanredne za izvanredne ljude. Ja štujem tebe i tvoju znanost i tvoju vještinu u mnogih strukah, ali malo ih je skupa s tobom, koji su oči na oči sa višjimi duhovi obćili. Nisu to vukodlaci i druge babje sablasti, s kojimi vi drugi posla imadete, — to su kćeri božje, neumrle Muze, s kojimi se je Pavao Čuturić na samaluku sedlara Lukše razgovarao, kao što se sada s tobom razgovara."

To je učitelj rekao ponešto žeštje i pri tom nogom o zemlju udario čekajuć u svečanom položaju, što će na to prijatelj Lovro. Al ovaj se tekar sada iza sna prenuo a i Bara se s desna na lievo u postelji okrenula, što kad on spazi, stisnù zube od jada i šaptjuć Lovri reče: „Zar ti tako slušaš ono, za što si me sám pitao? Misliš li, da su tajne moje za krajcaru ili da se u vjetar govore? Ti si prvi, komu to pripoviedam i zato je vriedno, da me slušaš."

Lovro si oči raztare i nekoliko putah zine, zatim smeteno rekne: „Tà slušam ja Pavle, samo sam se malo zanio. Tko nebi slušao? Ima li vina? ja sam zagorio."

Digitized by Google

Domaćin iznese opet oku momku pred vrata te mu prišaptne: „ovu na veresiu; neka piše s desna, da ju nebi upisao pod rakiju.“

Vino se donese, napiju se, i domaćin nastavi: „Znaš li, Pavle, gdje smo ostali?“

„Znam brate, gdje se ono žena izdreknula; govori samo dalje.“

„Žena se evo već od to doba drugiput probudila, a ja došao do obratnika života moga, a ti sve to, kako vidim, prespao. Nu slušaj me barem sada; ovo hoću da svakako čuješ. Nekoliko danah prije nego što će me majstor osloboditi, učini mi se noćju kao da me netko zove, glasom tihim ali što čovjeku kosti ciepa. To nije glas ljudski i time se upravo razlikuje glas božji od ljudskoga, da i kad šaptje a ono je gorje, nego li da grmi. Ako će jedna trublja na sudnjem danu biti dosta svemu svietu tako da ćemo si svi uši začepiti kada zatrubi: to odtuda možeš suditi, kako se čuje, kad Bog ili njegovi ljudi s čovjekom na samo govore. Mene su obično budili vilami svako jutro, jer vikati nebasnijaše ništa; a ovdje mi samo nešto šaptnù, i ja se prenuh: „Pavle, Pavle!“ — „evo me! hvala na pitanju, šta zapoviedate?“ — i neznajuć, kako bijah mlad i lud, da se s božicami Muzami kao s rodjenimi sestrami govori. — Otvorim oči i sagledam, — šta misliš koga? ženu mladu u bielo obučenu, kao što se slikaju Muze — ako si kad slušao — i ona osmjehnuvši se na me kao draga na dragoga, namigne mi i rekne: „Pavle, Pavle! mani se ti šila; nije šilo za tebe, pero i knjiga je orudje za tebe!“ i izčezne. Ja znadoh, kuda to šiba, ali nebtjedoh nikomu ništa govoriti niti šta na svoju ruku činiti, nego ostavi sudbini, da ona radi što ju je volja. Pustim dakle da me za kalfu oslobode i otac da me u vandrovku opremi. Nu tu već sudbina bijaše izrekla svoj „non plus ultra,“ a to će reći: „nećeš dalje slaninaru Niko! tvoj je sin po krvi, a naš po Bogu.“

„Dosta mi je, Pavle, čudesah“ reče neuztrpljiv Lovro „nego mi još samo u kratko reci, kako si ovamo došao i gdje si se s ovom biedom“ — pokazujuć na ženu — „sastao. Meni je vrieme da se doma vratjam, imam i ja to zlo kod kuće.“

U tom se Pavao digne i ode u jedan kut sobe, te pogleda u vis tavanicom, rekao bi da nešto vrača.

„Tà još kosci izišli nisu, imaš nebore kada.“ Taj kut bila je zvjezdarnica učitelja Pavla Čuturića.

„Zar ti tako, Pavle, te iz sobe zviezde motriš?“ upita ga gost.

„Nije s gorjega, kad su noći liepe, gledati iz ove suzne doline u neizmjerne prostore utjehe i nade prieko groba.“

„To je kod mene još dobro; ja barem vidim samo pojedine zviezde, a ti ciele sustave. Al da ti pravo kažem, ja nisam toli pretjerani romantik i volio bi, da me dobre tavanice luče sasvim od carstva nebeskoga i da mu bude na čast sva ljepota njegova.“

„Tà već . . . . al da nastavim i svršim, jer ti je skoro zeman poći. Prije nego ću u vandrovku poći, odem na selo jednomu župniku, da u njega nešto radim. Tud budem dvie nedjelje danah. Čovjek me taj sve to vrieme pozorno motrijaše i vidi mi na čelu, da sedlarstvo nije moj pravi zanat. Jednom kod ručka upita me, da li znam čitati i pisati? Ja se nasmijem i odgovorim mu u kratko latinski: „Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit“ — to

Digitized by Google

će reći od prilike „i nesanjaš ti sokole moj, s kim govoriš“ — i reknem mu, tko sam i što sam. On bijaše dobričina i reče mi odmah na to: „nikad bolje; ajde more, da te učinim mojim učiteljem.“ Drugi sedlarski kalfa morao bi se nad takovom ponudom snebiti, nu ja se samo osmjenuh nanj i na sudbinu svoju; znadoh ja, što je to, i rekoh: „zašto da nebudem?“ Od njega se vratim kući i nerekoh od svega otcu ni rieči. On doduše opazi, da sam se nešto promienio u svomu ponašanju, odielu i poslu. Od sedlarskoga kalfe ni traga ni glasa. Kratki odgovori, bieli rubac oko vrata, knjiga u ruci dan i noć. Medjutim sam učio u našega mjestnoga učitelja orgulje, i od to doba zlo čujem. Napokon stiže pismo od župnika; moj se otac začudi i neznade što da rekne; ja se odmah pokupi i odoh. Ovo mi je već treći župnik od to doba, i danas evo dvadeseta godina, što služim.“

„Pa kako, prijatelju, sa župnikom?“ upita Lovro, koji inače, a osobito sada nepazijaše razgovoru saveza.

„E kako! — On s menom kao sa svojim u č i t e l j e m, a nije njega ni briga za Pavla Čuturića; a ja š njime m o r a m kao sa župnikom. Tako ima dosta stvarih na svietu, da stoje posve naopako. Nama se samo čini, da stoji sve upravo; ali koliko toga stoji na glavi, mjesto na nogama; sviet je ovaj neka vrst starinarske komore, gdje je sve razbacano jedno preko drugoga; kako je što palo, onako i leži. To je ono što ljudi zovu s l u č a j e m, ali pametan se čovjek za to nebrine. Nu rekao bi opet, da kod nas učiteljah baš nigdje iznimke neima. Ja sam si jednom živo predstavljao stvorenje svieta i učini mi se, kao da je ovako od prilike bilo: Bog podieli svim ljudem, što će tko da radi; samo jedan zakasni na diobu, i toga prijaviše. Bog se zadugo obaziraše amo i tamo, šta će da počme od njega; napokon digne knjigu sa stola i dade ju tom čovjeku: „e brate, ja ti nemogu pomoći, već evo pa budi učitelj, ja ću skrbjeti i za te“ — i od to doba sviet za učitelja nemari.“

„Jako dobro; nu kako si se oženio?“

„Dugo sam sám o sebi živio, ali bi se raztužio kadgod bi pomislio, da neću imati potomstva. U našega pokojnoga provizura bijaše kuharica, ova moja sadašnja Bara; ona nam je obično poslie ručka kavu utakala; te najprije namiguj, poslie pogladi, razgovaraj se s večeri pred kućom... ljudi to opaziše i oženiše me, veleć mi, da ću dobiti barem gospodaricu u kuću, ako ništa drugo. Al jedno nikad neznadoh, da je Bara u g. provizura i ključ od podruma imala, a to znaš, tko se čime bavi to ga se i prima. Bara je dobra njiva, evo mi je dosada četvero rodila, a dat će Bog i još koje . . . inače ti mogu reći, da je sve ono, što se govori o nježnosti i blagosti koljena Evina, sve su to izmišljotine kojimi se sviet vara, samo da se nezatare rod čovječji.“

„Jezik za zube, ugursuze jedan, sudu vinski bez dna i vrha, koji menom sebe izgovaraš; u krevet nesrećo, dok te nisam —“

Tu Pavlu jezik zape i umuknu; prijatelj mu se skoči na noge lagane i uzme štap i kapu u ruke, Pavao ga izprati i vrati se u sobu.

Digitized by Google

II.

Vrativši se u sobu, postane kod prozora i metnuvši prst na usta zamisli se duboko. On je običavao, kao i mnogi drugi veliki ljudi koje sam ja u životu poznavao, kadkada po cielu uru sám sobom govoriti. To se događjaše osobito u svečanih trenutcih, gdje bi mu se duh sasvime oteo putenosti te bi govorio i rukama razmahivao, neznajuć ništa o tom Tako i sada stane ovako sám sobom razabirati:

„Gluho doba noći; mrtva tišina; slast za čovjeka, komu je sviet omrznuo te se barem koji čas samim osjetja, a muka za male praznovjerne duhove. Ali da istinu kažem, što se toga dotiče, i ja, premda mogu reći da sam čovjek u obće prosvjetjen, opet se kadkada sám pred sobom stidim, kako me neki čudnovati strah obuzme noćju. To su utisci, koji su nam ostali od mladih godinah. Sve je uzalud; ja na priliku nikad, dok sam živ, zaboraviti neću onu strašnu ali i znamenitu noć o kojoj sam malo prije Lovri kazivao i koja je riešila pitanje svega života moga. O Bože! odkad mi se ono prikazalo, od to doba nemogu sasvime da nevjerujem u duhove.“

„Nu trice i kučine! Sada valja na posao,“ i stane brojiti na prste. „najprije mi valja načiniti pjesan mrtvačku, kojom ću da opjevam sutra pokojnoga Bartola Stonogu. Novce sam već primio i potrošio a pjesan još na vrbi svirala; drugo imadem pregledati, što ću sutra u crkvi pjevati. Mlada je nedjelja i u župnika će biti gostih; dakle valja gledati kakov „kyrie.“

„Najprije pjesan. Bože moj šta ću da reknem o tom Bartolu Stonogi? Jedno znade vas sviet o njem: da je bio pijanica upisna, i prije nego je izdahnuo, kažu, da je litru rakije izpio, i tako je — neupiši u grieh Bože! — pred prestoljem tvojim prviput pijan stojao. Jer ja, koliko sam o tom mislio, neznam upravo nikada: što je ono u čovjeka, kad je pijan, pijano, duša ili tielo. I za jedno i za drugo moglo bi se reći. Ja sam znavao ljudih, koji su još sasvime pametno govorili a noge ih već tako izdale, da ni stajati nemogoše. Tu je očevidno tielo pijano; a znao sam i takovih koji su još sve liepo govorili, na noguh stajali itd. a već nisu znali da li se vino pije ili grize. Vidio sam i takovih, koji mišljahu, da je jedna noga njihova a druga da nije; pokojni namjestinik L . . . čki imao je slučajno nešto malo ovelik nos a na njem do dvie bradavice, pa kad bi se opio, poplašio bi se sam od svoga nosa, te bi dotle uzmicao pred njime natražke, dok nebi gdjegod pao i zaspao. Naš knez seoski imade nedju ostalima i to, da kad je pijan ništa nerazabire. Tako se je onomad iduć ući iz krčme sa selskim stupom, gdje se oglasi pribijaju, više od pol sata razgovarao i molio ga da ga povede kući; a jednoć je, vidivši nebo i mjesec u bari, poplašio se, da se je sviet okrenuo, te sve vrieme dok se nije iztrieznio, htjo da ga na glavu osove vičuć: kad sav sviet na glavi stoji, zašto da ja sám budem naopako? Ovo su, čini mi se, slučajevi, iz kojih bi se moglo izvoditi, da je kadkad duša, a kadkad tielo, a kadkad da je oboje pijano. — Kako u drago, pokojni Bartol Stonoga naginjao je na sve tri one vrsti, i neznam da li su tamo gore odmah, čim je došao, mogli s njime račun praviti. Pijanac je bio, i ja drugo ništa o njem neznadem. Šta ću dakle u pjesmi da reknem? kako da ga hvalim? — Ja držim da svaka nekrepost imade i svje kreposti. Tako je pokojnik bio u pijanstvu čovjek dobar kao duša,

Digitized by Google

dao bi košulju sa sebe, izljubio bi, gdjegod bi koga sastigao, i niti bi šta zla činio niti govorio. A tko zna kakav bi bio, da je vodu pio? To se dakle može na svaki način napomenuti, i to je dosta.“

Sjedne dakle i napiše nadgrobnu pjesan u slavu pijanoga Bartola Stonoge, kao što su ga u selu zvali.

Zatim izvadi svoj glasbeni repertoir te potraži misu, koja je prviput pjevana g. 17 .. prigodom posvetjenja župne crkve N . . . ke, te je kroz mnoge ruke došla do njega i bila od uviek ljubimicom njegovom. Zatim potraži ona sredstva, kojimi se je on obično služio proti monotonii crkvene glasbe, i izabere nekoliko veselih komadićah za interludia i napokon jedan liepi „deutsch“ za konac mise. To sve htjede sada da pokuša na svom glasoviru, uza koga je on — budi mimogred rečeno — obično i ustma pripjevao, ne da glasoviru drug bude, nego da nebi zaboravio što svira.

Nu jedva što je jedno dvie promjene „kyrie-a“ izpjevao, al kad gospodarica Bara opet se iza sna prene te ščepavši nešto, što učitelj dobro poznavaše, premda se u mraku nevidjaše, izdere se nanj: „Vilovnjače jedan, tà zar ti još nespaveš?“

Još ona nije ni dorekla, al on se već pokupio, svieću ugasio, tiho se svukao i legao.

I valjade mu opočinuti od tolikoga duševnoga i tjelesnoga umora te se okriepiti za novu radnju, koja ga čekaše. (Dalje sl.)

Kameno i ledeno.

Je l' što tvrdje, dušo,
Od kamena ljutca,
Na koj' kap za kaplju
Neprestano kuca?
Mniš da kapi lake
Zaludu se gube —
Pa gle one kamen
S vremenom izdube.

Onakve su, dušo,
Kaplje suze moje
Prolievene s ljute
Neljubavi tvoje;
Al' se od njih kamen
Srca tvog nedubi,
A suzah se biser
U bezdani gubi. —

Što je u pó zime
Kada sjever brije,
Što od leda, dušo,
Onda studenije?
Al' gle kada s juga
Vjetric samo dahne
Led se mahom topi
Pa ga i nestane.

Slični vjetru južnom
Uzdasi su vrući
Što ih tebi šalje
Srca plam gorući;
Al' se od njih srca
Tvog led neodkravi —
Vuek si bo ledena
Pram mojoj ljubavi!

Ilia O. Srećac.

Digitized by Google

Siska Rosemalova ili posljedice odhranjivanja.

Po Conscience-u spisatelju flemskom.

II.

(Nadalje.)

Jednom sjedio je naš liečnik u sobi Rosemala š njim i š njegovom ženom i Rosemal zametne govor tako: „Pelkmane, moja žena hoće svom silom da pošaljemo Sisku u francezku odhranilnicu. Što se mene tiče, to sam se dugo tomu opirao, nu napokon omekšaše me ipak suze djevojčine“

„U francezku odhranilnicu?“ poviče začjudjen liečnik. „Tà Bog s vami, mi imademo dovoljno učionah ovde u mjestu, gdje ćete makar moći pripaziti, da vam djevče neudari stranputicom.“

Mati se na to nasmije rozgotom, pa odgovori: „Ala baš mi liepih učionah! neznam što bi se tu i naučila djevojka? Čizmice obrabit, šivat, platno bilježit, košulje krojit, računat i — flemski govorit, što znade svaki prostak. Pogledajte do Spinalovu kćerku; bila je neotesana ko kolac kad ja otišla u odhranilnicu, a eno je sada gospodičnom na mjestu: znade francezki, obljubljena je svagdje, čitav mladi sviet gleda za njom. Treba joj samo okom mignut, pa će imat muža kojega joj volja.“

Liečnik vas zapanjen skrene s ledjima i reče: „Gospoje, vi me upravo strašite. Koj vas je zao duh obmamio, te vam oteo vaš inače zrieli sud? Ti nataknuti mladi gospodičići, o kojih vi govorite, to su vam nekoji krojači, igraoci i siromašni pisarčići, koji su se navadili u skladište Spinalovo ko što pčele na med. Poznam ja dobro Hortensiu, pa baš zato vam velim, da bi rado dao polovicu moga znanja, ako bi tim mogo prepriečiti, da bi Siska ikada bila spodobna Hortensii. Ta za Boga, zar želite da otrujete onu čistu, krasnu i nedužnu dušu, zar bi ju radi odvratiti od bogoljubnosti, čednosti i flemske čestitosti, te ju pretvorit u lakomišljenu i razpuštenu koketu? Budite na oprezu! Ja već vidim, da vam se nedopada moj savjet, nu uvjeravam vas, da ćete se kajati, ako ga zabacite pa poživite.“

Ozbilne rieči Pelkmana kosnule su se srca obojice Rosemalah, nu jako različnim načinom; obojica smejali su se: otac radostno, ufajući se da će Pelkmana rječitost nadvladati, mati pako zlobno. Ona se nije podala, već je odgovorila:

„Pelkmane, Pelkmane, vi pretjeravate stvar. Znam dobro da mrzite sve što je francezko; ali prijatelju, mi smo staroga vicka, dan današni sve je drugčije.“

„Vi nećete da me razumijete, gospoje Spinalka“ preuze liečnik. „Neću ja nikomu da zabranim da neuči tudje jezike, to možete najbolje uvidit kod mojega sina Ljudevita, koj je sada na sveučilištu. Zar nezna on francezki? Mislim da malo bolje, nego one neznalice, koje su Hortensii pomiešale glavu i koje se vam tako dopadaju. Nemojte me tako popreko gledati, što je zovem neznalice, jer drugo i nisu. Ta šta za Boga znadu ti ljudi? Kukavno francezki tuči; svoga materinjega jezika neznadu, a najhasnovitije znanosti poznadu jedva po imenu. Njihova izobraženost nije ino već francezka vjetrogornjost, ona sastoji u nekoliko izcifranih izrazah, koje su pokupili amo tamo iz novinah i romanah. Takovi vrtoglavi vjetrogenje neznaju ni nemogu inače već štetno

Digitized by Google

i jalovo govorit, pa to oni onda prodavaju neiskusnim kao francezku izobraženost. Nu da me nebi zlo razumili, pazite dobro na moje rieči. Imade dobrih odhranilnicah, nu zlih mnogo više. Medju bolje spadaju one, gdje nastojnice poznavajući svetu svoju zadaću, imadu pred očima svetiju svrhu, negoli povjereno sebi djevojče s uštrbom pobožnosti i čednosti samo izvanjski ugladiti, te privaditi na pretvaranje; gdje učiteljice nastoje, da občuvaju odhranjenice od zlih primjerah, od lienosti i lakomišljenosti, gdje se ćut narodna smatra kao ona plodna zemlja, u koju se usadjuju hasnovite znanosti, gdje se uciepi u srce: kako je pogibelno tu plodnu zemlju ustupiti tudjini; riečju, gdje se neodhranuju razmazane po modi gospodične, već dobre gospodarice. Ako ste naumili dati Sisku u takov zavod, to nisam tomu protivan, već dapače biti će mi drago. Sve zavisi od toga, kakov zavod izaberete. Žalibože veća stran francezkih odhranilnicah nije ino nego gniezdo pokvarenosti, nu imade i dobrih. Što velite na to, kad bi vam ja predložio zavod V . . . in"

„Što V . . . in zavod?" poviče mati. „Mislila sam si da ćete takovoga što predložiti. Nu bolje neka Siska ostane kod kuće, nego da ide onamo. Pogledajte Anku Stratenovu; ona je bila ondje tri godine, pa se vratila kakova i bila. Ona je doduše vriedna i čedna, pa, kako mi kažu, vješta u svemu što spada na gospodarstvo; ali to može svagdje naučit, zato netreba ići u odhranilnicu."

„A rad šta bi imala gospodičnq van Rosemalova ići tamo? Jel de, zato da se pofrancezi? Da se, ko što Tereza Spinalova, vrati kući lakomišljena i razuzdana, da se cifra vrhu svega stališa, te da bezsramno na svakoga striela očima?"

„Ali" primieti otac „ako je tomu tako da veća strana odhranilnicah kvari tako djecu, zašto šilju tamo svoju djecu gotovo svi bogati, koji ipak nisu tikvom trknuti?"

„Treba, prijatelju, da stvar dobro razlikujete" reče liečnik. „U družtvu čovječanskom imade svaki stališ svoje vlastitosti i svoje običaje. Što je dobro i koristno za diete plemićko, to je često zlo i škodljivo za gradjansko diete. Glavno zlo u odhranilnicah je obično to, što se kćeram gradjanskim uciepljuju isto onakovi običaji, kano i kćeram bogatih vlastelinah; što djevojke, koje će morati od djela živiti, tako isto se odhranjuju, kao i one kojim će biti jedino djelo to da se brinu za zabave, kojimi će se občuvat od dugog časa. Time kvari se družtvo čovječansko od korena. Svaka djevojka hoće da bude gospodična, te se cifra vrhu svoga stališa, a odtud dolazi lienost, danguba, lakomišljenost a i još gorje. O da nam se Bog smiluje! mi imademo silu božu francezkih nacifrankah, ali gotovo nijedne flemske poslene i čutljive gospodarice."

Sada ustade otac te progovori: „Dosta, dosta. Vi ste odviše dobri, što toliko govorite o tom. Vi imadete sasvim pravo, pa Siska ili podje u odhranilište V . . . no, ili će ostati kod kuće, tu sam ja gospodar. A ti, ženo, okani se te franceštine. Glej, čovjek bi mislio, da smo uživali zla boga zato što govorimo samo naš materinji jezik."

Ali pošteni Rosemal prevario se u računu, kad ga pravio bez žene. „Oho" poviče ova „ne tako naprasito, Rosemale! Čini se da ti danas nešto odviše uzavriela krv. — Kažite mi, gospodine liečniče, kakov bi to bio grieh, kad bi naša Siska istom onako dobro bila odhranjena i onako dobro govorila francezki, kako plemićke kćeri? Bili zato i za vlas bila gorja?"

Digitized by Google

Iz toga pitanja uvidio je Pelkman da mu se valja boriti s predsudami i ženskom tvrdoglavostju. Zato promieni glas, te zače sasvim ozbiljno govoriti:

„Nebi nipošto, kad bi se u odhranilnici djevojke učile samo, kako vi mislite, hasnovite znanosti i pristojno ponašanje; ali one uče mnogo toga i od učiteljicah i jedna od druge, što vam ni na kraj pameti nije. One nauče francezki, dobro; ali s franceštinom nauče i francezke običaje i ponašanje, n. p. kako valja oči svrnut, kako ustnice grizti, da budu krasne, rumene i primamljive, kako ugodno smejat, da se bieli zubi vide, kako romantičke t. j. tajne ljubavi radi roditelje varati; kako se mazati raznimi mirisnimi pomadami, vlasi češljati a la neige, en titrebouchons ili a la chinoise; opravlati se en négligé, en robe de ville, i en costume de bal; kako se valja pokloniti ljudem raznoga stališa: nizko bogatomu, ponešto samo gradjanu a baš nikako seljaku. Nauči se ljuvezne pjesme pod imenom romancah, koje razdražuju strasti, koje riečima pobudjuju misli, koje nisu za djevojku, riečju pjesme, koje pod liepim plaštom pokrivaju otrov, ruše čudorednosti i upropastjuju mladi sviet. Jesu li to znanosti, koje doliče gradjanskoj kćeri?“

Starac opazio je s veseljem, da su rieči njegove djelovale, jer otac i mati gledali su ga nepomično. Želeći diete, koje mu bilo toli milo, izbaviti od propasti, produži zanešenim glasom:

„Takovim odhranjivanjem pobudi se u djevojki prenapeta, nenaravna ćut ljubavi, težnja za onim što joj nemože biti, preziranje svoga stališa. Ona se srami svojih roditeljah, jer neznaju onako naklone praviti ko što ona, neznaju u govoru rieči izabirati, nenose se onako ukusno kako se njoj dopada; ona je drži za namrgodjene ostanke staroga svieta, za tvrdice koje se neufaju čestito se opraviti i razveseliti. Ako se udaju takove prezorenke, a to drže svoga muža za prostaka i nemiloga oskvrnitelja njihovih nježnih čuvstvah, i to s toga što on nedoliči onim vitezom i momkom o kojih je čitala u romanih, što neguče vazda ko grlice, već ide za svojim poslom, pa i od nje zahtieva, da se lati gospodarstva. S toga ni nemogu svoga muža pravo ljubiti, prekrše vjernost i poplešu sve zakone poštenja i ćudorednosti. Kad bi vi znali, kakovo vam je gniezdo bezbožnosti i razuzdanosti taj Paris, minula bi vas doista volja vašu kćer onamo poslati. Pogledajte Hortensiu, ili Terezu Spinalovu! što je drugo nego lakomišljena koketa, koja u isti par pedeset vjetrogonjah drži za svoje ljubeznike, š njimi brblja bezsramno o stvarih, koje slušajuć porumenilo bi moje staro čelo pod siedimi vlasi; razuzdanica, koja već izgubila pošteno ime. Mislite li da će postići sreću? Nikad. Igrat će se tako dugo s ognjem dok se ne ožeže — sreće ako neizgori. Ako još dobro prodje, to će prezirana od svih sprovadjati plačuć dane, te oplakivati, ali prekasno, izgubljeno poštenje, koje je već za uviek propalo. O mili prijatelju! želite li takov udes pribaviti vašoj kćeri, vašoj miloj Siski? Kako ćete moći jednom stupiti pred Boga, sudca vašega, ako ste prodali sreću i zajedno nedužnost vašega djeteta zato, da napravite iz njega francezkoga majmuna? Želite li da vaše diete jednom radi izgubljenoga poštenja traje dni pune gorkog kajanja i da krvave suze roni? Recite, o zaklinjem vas živim Bogom, recite „ne!“

Sada udariše Rosemalu suze na oči; hotjeo je da progovori, ali nije mogo, tako silno uzdrmala ga je predstava buduće nesreće svoga djeteta. Napokon ustane te prihvativ ruku Pelkmana reče;

Digitized by Google

„Hvala, prijatelju, hvala na ljubavi. Vaš mudar savjet biti će izvršen. Vidim da bi moja žena rada poslala Sisku u odhranilnicu, gdje je bila Tereza Spinalova, nu iz toga brašna neće biti hleba dok sam ja živ. Pamti to ženo! inače ćeš vidit, da tvoja tvrdoglavost samo tako dugo može obstojati, dok je mene volja podnašati ju.“

Žena poznala je na ozbiljnom glasu supruga, da on ozbilja za sada tako misli, zato odgovori hladnokrvno:

„Tà dobro, dobro. Netreba tolike vike. Neka ostane dakle Siska kod kuće — vidit ćemo što ćeš napraviti iž nje.“

Ove rieči uvjeriše Pelkmana, da gospoja Rosemala jošte nije bila pokrštena; zato poče iz nova sve navadjat, da tvrdoglavu ženu uputi. Napokon ipak činilo mu se da ju je uputio, i on ode umiren doma.

Minulo je tomu tri mjeseca, kad jednom opazi Pelkman staroga Rosemala, gdje mu ide na susret. Rosemal bio je kao poparen te je stupao lagano, kò što čovjek, koj je istom preboleo težku bolest. Došav do njega popade ga stari Pelkman za bilo, pa mu progovori brižljivo: „Valjda niste bolestni, prijatelju? Nu nešto vam ipak fali, vaše bilo tako polagano kuca.“

Siromak Rosemal podigne oči, dvie mu suze okvase lice i on odgovori turobno:

„Siska je otišla u odhranilnicu.“

„To nije veliko zlo, ali samo kažite: u koju?“

„U onu istu, gdje je bila Spinalova Tereza. Nemojte se srditi prijatelju! Nije to moja krivnja. Opirao sam se dosta dva mjeseca, ali za to vrieme imao sam onoga, Bog budi s nami, u kući. Moj je domaći mir bio propao, ja nisam mogo više da podnesem namrgodjenost, gnjev i plač matere i kćeri. Ta eto osušio sam se vas od onda.“

Žalost obuze srce Pelkmana, siromak Rosemal milio mu se, s toga odvrati smješući se:

„Stari Grci pripoviedaju o divnom junaku, koga zovu Herkules. Kažu za njega da je počinio mnoga gorostasna djela: da je klisure raspršio, riekam tek promienio, divjim bikom vrate skrhao i istog sedmoglavog pozoja zatuko, — ali to se nije usudio niko pisati o njemu: da bi bio popravio glavu ma samo jedne žene. Kako bi dakle mi to mogli? Nu tješite se, prijatelju — ja sam možbit zadnji put tu cielu stvar odviše crno opisao. Neće valjda biti tako zlo. Svakako dolazit će Siska dva puta na godinu kući, pa ćemo tada moći doskočiti, ako ćemo viditi da što nije u redu.“

Rosemal se nasmije i ode utješen.

III.

Ko visoko leće nizko pada.

Siska poniela je u odhranilnicu liepih gradjanskih opravah i silu novoga platna; nu ipak nije tamo bila dugo, kad je već počela pod kojekakovimi izlikami mastnimi riečmi pisati za novce. Njezin prvi list glasio je ovako:

„Draga poljubljena mamá!“

„Ja sam najgorje opravljena u čitavoj odhranilnici, ostale djevojke mi se rugaju, te me zovu seljakinjom. Ja plačem neprestano, a i razbolit ću se

Digitized by Google

ako vi, mila mamá, nebudete imali pomilovanja s mojim jadnim položajem. Kći brijača, što brije mojega papá, je takodjer ovdje, te imade liepe svilne haljine, ko što i sve stale. Ja jedina idem u prostoj pamučnoj odjeći i bez šešira, već sam sva svrknuta od stida, jer uviek gledam u zemlju. Bliedim i sahnem pa i opet vam velim, draga mamá, razbolit ću se, ako ostanem i u napred tako prezirana. Već sam u franceštini došla do Telemaka, te znam tako krasno plesat, da su mi ostale djevojke zato nenavidne.

Moj pozdrav na papá

Vaša
do smrti vierna kćer
Eudoxia van Rosemal."

Mati nije se usudila pokazati ovaj list otcu, jer je dobro uvidila, da je u njemu već početak onoga zla, pred kojim je Pelkman branio. Iz lista virila je već lakomišljenost, svršetak njegov činio joj se ukradjen iz kakovog ljubeznog listića, a nije mogla pod živu glavu da dokuči, što će to reći Eudoxia. Najposle mislila je, da je to prevod Siskinoga krstnoga imena. Ipak bila je ganuta jadikovanjem kćerke, te joj poslala dva puta toliko novacah, koliko si ova mogla misliti. Tako je bilo više putah. Siska umjela je već sada kovati tako nazvane nedužne laži, kojimi je izžmikavala ljubav materinju kano gubu. Mnogi će pomisliti, da nije moguće da bi se onako nedužno djevojče tako brzo pokvarilo. Nu zar je bila Siska sama? Zar nije imala u svojih suučenicah više nego stotinu učiteljicah, koje su ju riečju i primjerom poducavale u svakojakom pretvaranju i u načinu nepotrebnim ili škodljivim poslom dangubiti! Žalibože, u toj struci pošlo je francezko odhranjivanje vrlo za rukom. Prvoga mjeseca imala je svilenu opravu po najnovijem kroju, drugoga mjeseca svilen šešir, tretjega sunčenik, četvrtoga nosila je opravu nepristojno spreda izrezanu, petoga trebalo joj već pomade i mandalskoga mlieka, te je imala i sakrivenu malu kutiju s crvenilom, u koju je kadkad prst zabola pa po licu potegnula, tobož samo za pokus da vidi kako bi joj to doličilo. Jel de, da to bilo odhranjivanje upravo kako doliči gradjanskoj kćeri? Nu šesti se mjesec približavao i š njim prazniki. Što će Pelkman reći kad opazi Sisku u svilenih opravah, s mirišućimi rudeži, umjetno smejućimi se ustnami? Hoće li zavirit u njezino srce te opazit u njem klijuće sjeme propasti? Hoće doista. Nu tomu je znala mati predusresti. Kad je Siska polazila u odhranilnicu, uzela ju mati na stran, te joj rekla: „To ti kažem, Siska, da budeš pametna; pa kad dodješ kući na praznike, da mi nisi razuzdana ili gizdava; jer znaj, da ako bi to opazio na tebi Pelkman, da te otac više nebi pustio u odhranilnicu."

Ove rieči nije Siska metnula pod uha. Često bi im se ona smejala sa svojimi suučenicami, te bi se s ovimi dogovarala: kako bi prevarila namrgodjenoga liečnika.

Siska stupila je s materom, koja pošla po nju, iz kolah pred kućom očevom. Tà je li to Siska? Prisego bi da nije. Ona ima prostu gradjansku odjeću, gladke pričešlane vlasi; neima tu pomade, ne šešira, prignula je čedno glavu, poklopila oči. Reko bi, to je najčednije djevče. Liečnik se š njom razgovara, ispitava ju. Siska odgovara u kratko, prostodušno, čedno — tà neima joj ni u čemu prikora. — — Siska ode i opet u odhranilište.

(Dalje sl.)

Digitized by Google

Zemun.

Iz sbirke starožitnostih kraljestva Slavonie

Luke Ilića Oriovčanina.

(Nadalje.)

Gejza, izdan od svoje bratje, dobije pomoći od Čehah i Saksonacah te god: 1154. Beograd obsjedne. Grčki car Manuel pošalje suprot njega svoga vojvodu Basilia, koji navali na Borića, došavšeg Gejzi u pomoć. Basilio stisnut medju dvie vojske hametom bude potučen. Tad je pala i veća stran Stjepanovih privrženikah. Manuel čuvši za poraz svoje vojske, pohiti joj u pomoć s novimi četami, koje medjutim nije u boj vodio, nakaniv dojduće godine novu vojnu podići. Gejza pako uvaživ zatim težke posljedice svih tih bezuspješnih prepirkah, sa Manuelom mir ugovori. [10])

Stjepan, brat Gejze kralja, koji je sa svojimi privrženicik Manuelu caru u Carigrad bio pobjego te Manuelovu rodjakinju Mariu za suprugu uzeo, uvidiv da se od Manuela nemože brzoj pomoći nadati, pokuša sreću kod Fridriha I. cesara njemačkog. Nu i od ovoga bude uslied porazumljenja sa Gejzom kraljem god: 1158. bez pomoći natrag u Carigrad odpušten. Ondje nadje i svoga brata Ladislava, koji je takodjer iznevjeriv se bratu svome kralju Gejzi, iz domovine utekao.

Gejza se medjutim u najboljoj svojoj dobi prestavi u vječnost dne 31. Svibnja g. 1160, ostaviv osim jedne kćeri tri sina: Stjepana, Belu i Gejzu, izmedju kojih prvorodjeni Stjepan bude odmah kao kralj ugarski krunisan. Manuel, stranom hlepteći za ugarskom krunom, stranom pako namamljen od nemirnikah ugarskih, dodje opet s vojskom do Beograda, te odpravi u Budim poslanike zahtievajuć, da Ugri Stjepana, brata pokojnoga kralja, priznadu za svoga kralja, preteći da će inače navaliti s vojskom u Ugarsku. Time se još većma uznemiri razciepljeno na tri strane plemstvo ugarsko. Zakoniti kralj Stjepan imadjaše za se najumjereniju stranu velikašah, koji su želili da se već jednom kraj učini prolievanju srodne krvi; stranka strica kraljeva Stjepana bila je najopačija i najmajnja, Ladislavova pako najdrzovitija, koja je svojom odvažnostju napokon i postigla, da je Ladislav II. dne 15 Srp. 1161. priestol ugarski zauzeo. Mati zakonitog kralja Stjepana III., Eufrozina, ukloni se uslied toga sa 13 godišnjim sinom svojim i sa svojimi privrženici u Požun: a Manuel, zadovoljan time da je jedan što njegovih branjenikah ugarski priestol zadobio, povrati se u Carigrad.

Ladislav II. 14. Siečnja 1162. krunisan, šesti dan iza toga umre. Brat njegov Stjepan IV. primi odmah kormilo vlade, ali ga ni on nije dugo rukovodio. Velikaši bo već od prije nezadovoljni, javno se proti njemu podignu, začuvši, da je kralj predao Sriem caru Manuelu. Novi se boj medju strankami zametne, u kojem bi Stjepan IV. nadvladan, njegova stranka potučena, a on sám nakon petmjesečne vlade u bieg natjeran, ufatjnen i zakonitom kralju Stjepanu III. izručen. Ovaj slušajući mudre savjete nadbiskupa Luke Banfia, pusti svojega nevjernoga strica na slobodu, koju je medjutim ovaj na zlo upotrebio, pobjegav na novo k Manuelu, nudeći mu se vasalom, ako mu ugarski priestol opet pribavi. Manuel pristavši uza tu pogodbu, nakani pokušati s lukav-

[10]) Vidi Fesler B. 2, str. 82 do 96.

Digitized by Google

štinom što se nije nadao da će postići na oružju. U toj namjeri pošalje Gjuru Paleologa u Budim po Belu kraljeva brata, veleći da ga je nakanio oženiti sa svojom kćerju Maricom i obećav da će mu i nasljednik u carstvu biti, budući muškog odvjetka neimaše. Velikaši prevareni takovam ponudom, izruče Paleologu mladoga kraljevića Belu. Nu skorom se zla dosjete uvidivši, da će Manuel Slavoniju, za kojom je toliko hleptio, kao Belinu baštinu iskati, što se i zbilja dogodi, te je Manuel nemirnog Stjepana s vojskom poslao, da mu Slavoniju osvoji. Ugri spremajuć se na novu borbu pozovu Čehe u pomoć. Dok su ovi stigli Manuel je bio već kod Petrovaradina; jednu je stran vojske poslao u Bačku a i sám se je za njom uputio. Nadošav na ugarsku vojsku vrati se na desnu obalu Dunava, ostaviv svoje vojvode Andronika i Stjepana, da se tuku. Ovi neusudivši se niti bitku da zametnu, stanu bježati. Ugri i Česi pohite za njimi u potjeru, otevši im logor sa zaiṛom. Češki vojvoda Vladislav, zadovoljan time što su Bizantinci preko Dunava protjerani, utabori se u njihovom logoru te propusti sgodnu priliku da grčku vojsku sasvim uništi. Poslie su se obe stranke u dogovaranja upustile. Napokon se pogode, da Ugri Slavoniju kao Belinu baštinu Manuelu odstupe, a on da više neće nemirnog Stjepana podpomagati. (Dalje sl.)

VIESTNIK.

U Beču *dne 10. siečnja 1855.* U Beču kao priestolnome gradu sastaju se ljudi od svijuh narodah cesarevine naše, te me najviše zanimaju naša braća Hrvati u doljnoj Austriji. Ovo neznatno ostrvo slavenskoga življa u moru inojezičnoga naroda, uzdržao se je u svojiem prabitnom obliku sve do danas, i zaista se čuditi moramo da se nije već kroz toliko viekovah slio s narodom, s kojiem u svagdanjem doticaju stoji. I to nam je najtemeljitiji dokaz, kako su Slaveni postojani i kao klisurina protiva sdruženju sa iniem narodom. — Doljno-austrijski Hrvati stanuju u okružju: Gross-Enzersdorf, i to u mjestih: Mansdorf, Andlersdorf, Orth, Breitstäten, Straudorf, Fuchsenbigl, Haringsen, Pframa, Kroatisch-Wagram, Ekartsau, Kopfstäten, Laimersdorf i Engelhardstäten. Zatiem u mjestih: Mannersdorf i Pischeldorf (okružje Bruck), Hof i Au (okružje Wiener Neustadt). Svijuh skupa imade na broju do 6.364 dušah. — Ta malena kolicina razsijana je po pomenutieh mjestih u neznatnom broju, i obkoljena od njemačkoga življa, spojena je samo nekom sjenom uzduž protegnutom sa južnimi Slaveni. — Kao u obće svi, tako i doljnoaustrijski Hrvati bave se gospodarstvom, kojega plodove na trgove bečke donose, te ih tu svaki čovjek u njihovoj prostodušnosti i smirenosti vidjeti može, gdje jedva natucajući njemštinu sa bečlijami trguju.

Doljnoaustrijski Hrvati diele se na dvoje, jedni što stanuju na moravskoj, a drugi na ugarskoj granici, od kojieh su drnoholecki (po Šafariku) česko narječje poprimili. — U njihovu jeziku jest znamenito to, da se narječju hrvatskoga primorja i Dalmacije približava, te da medju njim i kajkavskiem narečjem u sredini stoji. — Oni kao i Hrvati u zapadnoj Ugarskoj govore: *ča* m. kaj; *zač* m zakaj; *a* m. *e*: otac; *uo*: buog, buoži; izpuštaju *e* u riečih: krsćenik, zvrhu, srdce, prvo; *dj* m. *dž*: rodjen; odbacuju *v*: saki m. svaki; *va* m. *vu* Po naglasku priliči posve čakavštini. Želio bih da imam priliku našu braću u njihovoj domovini pohoditi, te jezik im i običaje proučiti.

Nošaj njihov sastoji kod mužkaracah iz podugieh čizmah, darovčeni-

Digitized by Google

eh čakširah i kabanice na formu turopoljske čohe Vlasi nose duge i oširokiem se šeširom pokrivaju. — Kod ženah neima ništa osobita; odjeća onieh što ih u Beču vidjam, slična je gradskoj nošnji nižje klase.

Eto to vam je sve što znadoh o njima kazati, te mislim da će i ova malena crtica o doljno-austrijskich Hrvatah čitatelje naše zanimati, koji valjda jošte niesu otvrdnuli za viesti tičuće se slavenskoga naroda — *M. D.*

Iz Zagreba Ovdje nam občino nastaje prava zima tek s drugom polovicom mjeseca siečnja; i ljetos nam pokaza pravo svoje lice tek od prošaste nedjelje, zaodjenuvši sve do sada crne njive u veselo snježno ruho. Medjutim od ovo nekoliko danah zima je opet popustila a debela snježna kora malo po malo kopni.

* Ovdašnji knjigar g. Pretner otvorio je u Brdarićevoj kući u kapucinskoj ulici zanimivu izložbu raznih slikah šareno već tiskanih, mjedopisah, uresnih stvarih itd., što se sve putem c. kr. lutrije u Gradcu, Trstu, Pragu i Beču redom izigrava. Srećka za 30 kr. sr. može dobiti sliku i druge umjetne i uresne stvari vriedne 2 do 40 fr. sr.

* Dne 20. ovog mjeseca došli su u Trst crnogorski sjajni svatovi po gospodičnu Kvekićevu, nevjestu knjaza Danila; svatove predvodi stric knjažev, gospodar Gjorgje Petrović, predsjednik senata crnogorskoga; ostali su svatovi gg. Mihail Petrović, podpredsjednik senata, starješine Stevo Pajavić, P. Plamenac, Filip Vujović, Ivo Radonić, i pobočnik knjažev Danilo Vuković. U pratnji ovih svatovah otišla je nevjesta 21. u Cetinje. U Kotoru čeka 500 Crnogoracah, koji će buduću knjaginju svoju pratiti do Cetinja, gdje će 24. svečani ulaz biti.

* **J. N. M. Topor Starža Kaminski**, utemeljitelj a od 50 g. upravitelj i dramaturg poljskoga narodnoga kazališta u Lavovu, bivši redaktor poljskih novinah Lavovskih, član stališah galičkih, učenog družtva Varšavskog itd., velezaslužni veteran poljske književnosti, prestavio se nakon dugog bolovanja u vječnost u Lavovu dne 5. o. m. u 79. god. dobe svoje.

* Na ledu preko morskoga zatoka izmedju Petrograda i Kronštata dala je ruska vlada ove zime napraviti pravilnu cestu (kolnik). Ova tri milje duga cesta ogradjena je s obe strane jelikami stavljenimi u led, a na svake četvrt ure ima koljebah u kojih se vatra loži i vrhu njih noćju svjetlo pali, a kad je maglovito vrieme neprestano zvoni da putnici s puta nezadju. U sredini puta ima sgrade za gostionu i konjušnjicu, gdje se mogu konji mienjati. Ovakove su ceste takodjer napravljene izmedju Petrovog dvora, Oranienbauma i Kronštata.

* Veliku je pozornost pobudilo samoubojstvo poznatog pisca na polju historičkom a i beletrističkom, grofa J. Majlatha, koji se je 5. o. m. u nekom jezeru kod Starnberka blizu Monakova u Bavarskoj, gdje je u posljednje vrieme stanovao, utopio zajedno sa svojom i u smrti mu viernom ljubeznom kćeri Kažu da ga je skrajnja oskudica i nemogućnost uz svu svoju pomnju i radnju pribaviti si potrebitih za življenje sredstvah do sdvojenja dotjerala. Pokojnik, rodjen Magjar, četrnajsti izmedju osamnajstero djece pokojnoga Josipa Majlátha, ministra cesara Josipa II. i od ovoga g. 1783. grofom naimenovanoga, — posvetio se je njemačkoj literaturi a njegova su se historička djela, po imenu „Geschichte der Magjaren," „Geschichte der oestereichischen Monarchie" i druga, u njemačkoj literaturi znatno odlikovala.

Ona gg. čitatelji Nevena, koji žele ovaj list i ove godine imati, te se jošte nisu javili, neka se izvole čim prije prijaviti dokle još ima podpunih iztisakah od dosadanjih brojevah ljetošnjega Nevena. — Predplatu prima knjigarnica g. J. Pretnera; Neven se dobiva u Zagrebu u pomenutoj knjigarnici i kod odpravničtva „Narod. Novinah."

Brzotiskom Dr. **Ljudevita Gaja u Zagrebu.**

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštarinom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 5. 1. Veljače 1855. *IV. tečaj.*

Ulomci iz lomna i krivita života starovjerskoga pučkoga učitelja.

Od J.

III.

Oko četiri sata poslie podne otvoriše se mala, iz četri natrule daščice slupana vratca školske bašte i u nju stupi učitelj Pavao Čuturić. Držanje mu je vele ozbiljno i bi reći svečano. Desnu je ruku zataknuo u oprsje svoga modroga kaputa izmedju dva koštena pucela gdje u sredi i za treće prazno mjesto biaše, a u lievu mu smotak čiste artije; gologlav, da mu ništa neprieči razvitak mislih što mu se bjehu zarodile u onoj njegovoj bistroj glavici; pače je i kose razčupao, jer mu se činjaše nesnosno i to runo, kojim je priroda zaodjela glavu čovjeka, pošto mu je već i onako sielo duha, rojište mislih — pod kojom si liepom slikom u pjesničkom oduševljenju mišljaše u ovaj par učitelj mozag u glavi čovječjoj — sbila u lubanju kao u tvrdi oblop: sužnja, koji cielim svietom vlada, u toli tiesnu tamnicu. Za uho je zataknuo oštro zarezanu olovku, i uzpevši se na jedan kup oplievena šćira i druge travurine, štono stajaše do vratah i odkud je liepo pogledati prama jugu, metnu ono svoje sokolovo oko u žitnu ravnicu, zahvativši u krug te čarobne slike i modre planine što ravnicu s te strane zaklanjaju, te poče razvaljenima ustma i očima upijati u se miomiris poljskoga cvietja i mlade tek za dva tri prsta zemlji otevše se travice; te dočim tako s jedne strane prizva u pomoć sve pet ćutilah, kojimi obći tvar sa tvarju, poniknu s druge duhom svojim u otajstvenu ljepotu prirode; u onu divnu raznoličnost tvora i bojah, kojoj se duh njegov divljaše, izvodeć si na pogled izpod crne zemlje i jednolika listja biclu i crljenu blitvu, žutu mrkvu, mrki krompir i drugo zelje što ga okružavaše, kad mu nebi rumenih ružah, bielih lierovah, svebojnih gjorgjinah, i drugoga vrtna cvietja. Neznade gospodarica Bara, što je pjesnik, što pjesničtvo i njime sloveća po izbor priroda. Nu sve što Bog stvori divno je i veliki duh naći će i u najneznatnijoj, najprostijoj stvarčici, što da ga uzhiti. On dakle time poče buditi u sebi onaj prirodjeni dar, koji kadkada istina zadriema, ali zato mu upravo treba da se probudi. Pošto je tako neko vrieme stajao kao da se je odrvenio, trže se na jedanput kao iza sna.

Digitized by Google

„Ha! evo već osjetjam kako se sve kretje u meni. Krv mi je uzavriela, mozag hoće da iskoči, glava da se razpane. Na posao, dok je za vruća!“

I time dohvati iza uha olovku, artiju razvije i na dlan nasloni a drugom rukom pohiti da piše.

Jedno napiše a drugo mu na pamet padne i tako ono prvo iztare. Kad je tako već jednu stranu do pola izkrižao, otrese se ljutito i rekne sám sebi:

„Neima ništa; valja mi čekati dok plamen izbukti, dok se bura slegne. Bura, da! Liepa slika, da njome označim ono, što se u meni sbiva. I jest mi u grudih kao kada se dignu vjetrovi sa sve četiri strane svieta. Misli su mi more, a ja plovim njime i brod mi je hitan od jedne obale k drugoj; neima kotve, da ga usidrim, neima pristaništa gdje da pristanem; evo žive slike ovo parče artije. Treba čekati, dok se bura slegne. I tako me jedna prigoda za drugom zatiče. Sada opet da ja budem tumač mislih i čustvah občinarah mojih prigodom povratka njegove preuzvišenosti. Zadatak je mučan, ali je i slava namamljiva. Nedaj se Pavle! Jedna prigoda za drugom jalova prolazi, nu doći će vrieme, doći će čas, pred kojim ćeš zaboraviti sve što je bilo i što si bio, od čuda nad onim, što se od tebe učini; gdje sám sebe poznati nećeš. Šta ćeš tada reći, Lovro, takmače moj! Tebi Pavao Čuturić nije govornik, nije pjesnik, nije glasbenik; nu velim ti, da će doći čas, gdje će se znati po svuda, da je Pavao govornik, da je pjesnik, glasbenik — i što si najvećma od Boga želim — poglavar tvoj. Ali sada mi valja poći knezu i starešinam, da se dogovorim kako ćemo sutra.“

To rekavši izidje iz bašte u kuću i za malo vremena vidimo ga onakva, kakova ga vidismo u bašti, samo pokrivena i sa drenovim štapom u ruci gdje ide knezu na dogovor.

Knez i kmetovi seoski sjedjahu već dugo u krčmi, gdje bjehu ugovorili da se nadju, čekajuć na učitelja. Za seoske vlade Petra Valjevca bijahu svi občinski poslovi riešavani, mjesto pod lipom izpred grada, u krčmi čivuta Leporta, gdje taj svoje bogate kuće i svega sela mali silnik sjedjaše sa svojim po izbor viećem dan na dan od jutra do mraka, pijuć kršteno vino nekrštena krčmara. Tu se dočekivahu sve prijave i tužbe; izdavahu se naredbe preko seoskih stražaninah, koji cieo dan moradoše da sjede na stubah pred krčmom. Tud bijaše i bubnjar seoski; riečju tu je bila stolica i sriedište otogodišnje vlade seoske.

Kad učitelj stupi u sobu pozdraviše ga svi s čašami u ruci.

„Dobro nam došao meštre! gdje te je tako dugo? što je prošlo, od onoga ti neima diela. Nego sjedi; nisi zadocnio; vala ćeš ga, ako te volja, još dosta odnieti. Ej krčmaru! amo čašu i vina!“

Krčmar vino donese i položivši ga na stol udari učitelja dlanom po plećih, to jest pozdravi ga. A njemu se lice od maha razvedri; valjada ono iza bure bješe sada tek sinulo u njega sunce.

Izkapivši ih nekoliko progovori nešto natipajuć ovako:

„Ljudi! evo dodjoh da se dogovorimo radi dana sutranjega. Je li sve u redu, kneže, kola spremljena, poputbina gotova i drugo što treba?“

„Sve u redu, meštre“ odgovori mu knez; „Pilipu sam zapovjedio da spremi dvoja kola i da upregne najbolje konje; baba Manda je spremila po-

Digitized by Google

putbinu, pa sutra da idemo, čim svane. Ti se uredi, da s tebe nedangubimo, a mi smo gotovi. A sada Bog te živio!"

Izpiše u zdravlje učitelju i obredavši se još do dva do tri puta, skoči na jedan put učitelj Pavao Čuturić, i

„Ljudi! meni nije ostanka duže. Valja da se idem za put spremati. Lako je vama, ali mene čeka još veliki posao doma večeras."

„Da da, meštre, znamo mi; ajde nebore i gledaj da se opošteniš. Bit će tamo i drugih občinah; pa ako nebudemo prvi, a ono da bar nismo ni posljednji. Ti znaš niemčati; izvijaj, kako najljepše umieš, da učiniš čest občini, sebi i knjizi, koju si učio."

Valja čitateljem približje znati o čemu se tu radi.

Vlastelin onih selah onamo, čovjek je stran, rodom Niemac, i samo kadkada dolazi da svoja dobra prigleda — u pet šest godinah po jedanput. A ostao od starinah običaj, da kadgod med svoje dodje a oni da idu i da mu čestitaju sretan dolazak, svaka občina za se, sa svojim govornikom, obično učiteljem ili bilježnikom seoskim. U to ime evo izabraše i našega Pavla Čuturića občinari njegovi, da ih on Nj. preuzvišenosti privede.

Tu se dakle radi opet o slavi njegovoj — slavi, koja se do sada osniva na više od pedeset svečanih govorah i malo manje prigodnih pjesmotvorah, što on sve u rukopisu brižno čuva ili da, kad uzmogne, to blago štampom svietu priobći, ili ako ga smrt prije nego što se nada zateče — jer „svim nam je umrieti, a kada, to nitko neznade" bijaše takodjer ljubimica poslovica njegova — da ga djeci svojoj ostavi. Od piesamah je dosada samo jednu u njemačkom jeziku sastavio i to takodjer za njegovu preuzvišenost, i od to se doba uvjerio, da je pjesničtvo obće blago svega svieta, koje neima granicah u jeziku i drugih specialnostih, nego tko je pjesnik, taj da je pjesnik u svakom elementu.

Došavši kući nadje ženu i djecu već spavajuć.

„To je dobro" mišljaše u sebi „tišina je mati uzvišenih mislih" i tako razabiruć užeže criep te ga položi na stol. Za tim potegne iz džepa onu istu artiju na kojoj je prije dva sata počeo crtati velepjesan svoju, te metne i nju na stol a olovku zadiene za uho.

Po tom stupi za tri koraka natrag od stola, upre se jednom nogom napried, glavu digne sprama nebu, kao da zazivlje vile pjesmotvorke, i nakon pò četvrta sata ščepa stolac i podmakne ga te sjedne, pograbi olovku i napiše naslov. Iza toga još jedanput toliko postane i onda osmjenuvši se na svoju posestrimu, koja mu se bješe kroz pjesničku maglu prividila, manù rukom i napisa dva prvorodjenca tolî mučnoga poroda:

„Wir hören mündigst
Das Euer Excellenz gekommen ist gnädigst . . .

„Dobro! Sehr gut! Liepo se slažu; jednaci nisu; nu imade i takovih. Ajde dalje. — Gekommen! odkuda? quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando; Hm! Hm!"

„Von Wien oestereichischen schönsten Stadt
„Stadt, Stadt, Stadt — —
„Wo Seiner Majestät Residenz hat.

„Vrlo dobro! uh! baš sada mora da hrče. Takvoga šta obori pjesnika, pa da je u trećem nebu, opet na zemlju."

Digitized by Google

Na to izkliši opet oči kao Pythia na svomu troneožniku i digne se na prstih u vis, da srkne malo zraka iz višjih sferah, te nastavi:

„Von, — von; sada ide „Wohin“

„Nach Grafhums . . . . .

Vor hundert Jahren genannt . . . .“

„Tako! Treba malo i iz povjestnice. I ona imade svoju Muzu.“

Na to upre oči u jedan kut sobni, te stane bubnjati prsti po stolu. Za malo mu se stane glava opet lagano nadnositi nad artiju, pozorno, kao da se štogod iz nje neiztrese i u jedan mah kao biesap: „Evo je, evo je, drž Pavle, nepuštaj! sada ili nikada!“ zavikne, pane tielom na stol a nos sastavi sa artijom, te na jedan dušak napiše sljedeće stihove:

Wir freuen und schreien mit Mund
Bald täglich etlichen Stund.
O Gott wir loben dich grundherzig
Dass du gegen uns bist barmerzig
Und lasset kommen nach . . . .
Vor zehn und neunzig Jahren genannt . . . .
Dass heist unsern liebsten Vatter
Zu . . . . . proprietär und Grundherr
Mit Namen . . . . . .
Dazu gebend Seiner Exzellenz.
Vohin reiset unser liebster Vatter
Soll überall wachsen Kräutter
Und verschiedene Gattungen Blümen
Sollen lassen ihre Stimmen.
Darum fallen wir auf unsere Knien
Und machen wir unsere Mühen.
Segen solte alles Euer Excellenz, was der Gott
Himmlischer Vatter und Sabaoth
Geben werde mit der Zeit
Sehen werden alle Leut:
Das heisst Glükseligkeit. *)

„Evo ga!“ duboko uzdahne i znoj si sa čela otare. „Bože moj“ uze po tom mudrovati „šta je orati i kopati? Glavom raditi težje je nego li kola vući. Da to znade mnogi, što no biesno govori: bezposlice, badavadjije, čemu su? da kruh kvare i božje vrieme utaman trače. E svietu! svietu! gdje si ti za nami zaostao. Ti si još na občinskom putu a mi na carskom drumu! Nu sada valja još jedanput pročitati, pa onda liepo za Nj. preuzvišenost prepisati.“

Tud si zasieče pero i odmota tabak liepe artije, što ga je čivut Leport velikodušno darovao občini, da se na njemu napiše čestitka njegovoj preuzvišenosti. Na njem je liep plavetan andjeo razširio krila s jednoga kraja na drugi te puše u dugačku trublju, navještujuć občini veselje veliko sa sretna dolazka nj. preuzvišenosti. Većega uvaženja radi natovari Leport občinu da je taj tabak upravo u to ime naručio i onaj andjeo da predstavlja upravo radost občine R . . . ske i nijedne druge.

*) Ovo nije pjesan izmišljena, nego je upravo za onakovu jednu prigodu kao što se opisuje ovdje sastavljena i ja imadem autograf samoga pjesnika, koga sam osobno poznavao.

Digitized by Google

Pavao Čuturić položi dakle s velikim oprezom artiju na stol, da joj se štogod nedogodi, i napisavši odozgor štamparskimi velikimi slovi naslov stade s velikom mukom risati početno inicialno slovo W. u koje malo po malo dodje veći dio grba i cielo ime nj. preuzvišenosti. Prepisavši po tom i ostalo, svuče se i legne.

Sutra u zoru dolaziše mu sa svih stranah obećana podpuna odlična toiletta: čižme od g. kapelana, hlače suknene od g. provizura, i visoki škrljak od šumara. Bio bi se našao i frak u selu, nu njemu se činjaše, da u svom modrom kaputu imade više uglednosti, što su forme podpunije. Gospoja provizurica zamotala mu i dobar komad pomade, da si njome brke i glavu namaže.

Obukavši se dakle od pete do glave, pristupi k nekom stoličnom ogledalu, i tu se najprije uredi od vrh glave do izpod nosa, zatim od ustah do bielog rubca, što mu ga je gospodarica Bara liepo oko vrata svezala. Napokon natjera na glavu malo otiesan škrljak, smota čestitku i turi ju u džep te oprostivši se sa Barom, ode pred krčmu.

Tu ga ostali odbornici občine dočekaše u svečanom odielu te ga posadiše sa knezom i još dvojicom u kola i krenuše se kao svatovi put stolnoga mjesta nj. preuzvišenosti.

Tamo se opet pred krčmom ustave, zairu u sobu unesu i sjednu da se najedu, napiju i za čestitku pripreme. Učitelj morade još jedared, prije nego što će u grad, da si prenačini brke i kose, jer mu se mast bješe putem odtopila na suncu. Kad se sasvime uredi, stane posried odbornikah, te im obrednik poklona ovako protumači: „Vi ste ljudi prosti i nerazumijete, kako ide u velike gospode. Zato netreba da vam mnogo govorim, nego pazite na mene i što vidite da ja radim, a vi za mnom.“

Time se krenu put grada; nu od tretje kuće vrati se učitelj u krčmu i još jedanput iz čuture podobro povuče, osjetjajuć da neima jošte dovoljno odvažnosti i hladnokrvnosti, koja je u takovih prigodah glavna stvar.

Občine, koje bjehu prije njih došle, budu najprije pripuštene. Tamo sagleda Pavao i svoga ljutoga takmaca, meštra Lovru; nu ovaj put ni rieči š njime. Kad na nje red dodje, učitelj skine pred vratih šešir s glave i unj pjesan tako udesi, kako će si moći u nuždi pomoći.

Ušavši u dvoranu, pristupi krepkim, ponešto drvenim korakom k Nj. preuzvišenosti i duboko se nakloni. Zatim se natrag obazre, da vidi eda li je sve u redu, i pročita drhćućim glasom najprije naslov pjesni i onda se još jedanput okrene i odbornike izmjeri, nakašlje se i jasnim školničkim glasom počme:

„Wir hören etc.“

Nj. preuzvišenost biaše čovjek malašan i dobro ugojen; i kao što sva velika gospoda imadu u svom držanju šta to osobita, tako i njegova preuzvišenost imadiaše običaj, da ruke držaše uviek na trbuhu, te ili bi se palcevi mlina igrala ili pako, što je još neobičnije — po trbuhu bubnjala.

To učitelja malo zabuni i kod osmoga stiha zapne. Ponovivši još jedanput rieči „etlichen Stund“ prigne glavu, da pogleda u škrljak, a odbornici se svi duboko naklone; i tako još nekoliko putah i to upravo na nasreću kod najslabijih miestah sve pjesni kao što je „Kräuter“ „Stimmen“ itd.

Digitized by Google

Njegova preuzvišenost već se je odavna nešto napinjala i krv joj bješe udarila u lice. I baš kod riečih „ihre Stimmen“ ote joj se smieh. Nu kao što jesu velika gospoda te umiju sve vješto sakriti, tako i njegova preuzvišenost već imadiaše pripravan rubac i učini se, kao da joj se je kinulo.

Učitelj i odbornici pokloniše se duboko i povikaše „na zdravlje!“

To nj. preuzvišenost još većma razigra te mahnuv rukom reče smjejuć se: „Dosta, dragi moj učitelju! Vi ste moj stari pjesnik; znam da mi sve dobro želite, dosta. Hvala vam.“

Nu još nebiaše dosta. Sada tekar dodje govor, kojim imadiaše izručiti pjesan nj. preuzvišenosti. Biaše kratak ali krepak. Počeo ga je po običaju sa svojim: „Indem aber“ a dovršio sa poznatim: „verba volant at litera scripta manet“ i mišljaše pri tom od prilike ono: „exegi monumentum aere perennius.“

Pošto ih nj. preuzvišenost odpustila bješe, vratiše se u krčmu, gdje odbornici učitelja liepo počastiše, kujuć u zviezde njegovo hrabro i sigurno držanje, krepki glas, kojim je govorio itd.

A on sav zanešen povika: „E što nebi tamo moga učenoga protivnika, inače prijatelja Lovre, da vidi kako se čestita i s velikom gospodom govori. To je najljepši dan života moga i nebi ga dao za mnogo, što ljudi inače slavom nazivaju.“

Kažu, da je ta znanstvena slavodobit tako djelovala na duh njegov, da upravo toj dobi imademo zahvaliti nekoliko velikih piesnih njegovih, od kojih danas imademo samo još neznatne ulomke i za naše oko hieroglifične nacrte.

Široko i daleko govorilo se je o ovom pjesmotvoru njegovom i prepisi zaredjivali su od ruke do ruke, i mi sačuvasmo jedan za vječitu uspomenu na meštra svih meštrovah, Pavla Čuturića.

Istina da se je o uspjehu pjesni različito govorilo; nu jedno se znade za izvjestno, da je nj. preuzvišenost g. župnika R . . . čkoga nekoliko danah za tim molila, da ga se občina u napredak s onakovimi čestitkami mahne; iz kojega uzroka? . . . . to se neznade. — (Dalje sl.)

Istočni biser.

VII.

(Mirza Šaffy.)

O kako mi je, kako,
Sám jedan znade Bog
Kad ona ti'o, lako
Kraj srca prodje mog!

Nuz beli vrat se leva
Još belji tanan veo,
Iz crnog oka sieva
Etna i Vezuv ceo.
Spletene kose vješto
Uz grudi lete biesno —
A grudma evo nešto
U tankom ruhu tiesno —
Lepa je, tanka, vita,
Visoka ponosita,
Od sniega mnogo belja —
Pogledom svakim strelja:
Te ni sám neznam kako
Život mi zdrži Bog
Kad ona ti'o, lako
Kraj srca mine mog.
Cvetak do cvetka pao
Po plavom kavadu,
Crvene hlače kao
Sunce na zapadu.
Al man' se ruha pusta —
Nju gledaj kakva je:
Ta usta, samo usta . . .
Sve drugo prestaje . . . .

O, kako mi je, kako
Sám jedan znade Bog
Kad ona ti'o, lako
Kraj srca mine mog.

Jovanović.

Digitized by Google

Siska Rosemalova ili posljedice odhranjivanja.

Po Conscience-u spisatelju flemskom.

III.

(Nadalje.)

Medjutim nije se Spinalu desilo po najbolje s njegovim gospodarstvom. Francezki gospodičići zaboravili su često platiti — a koncem svake godine odputovali su predstavljaoci kazališni, te ponieli sobom silu čižamah i postolah, za koje Spinal nije dobio plaće. Ali flemskim gradjanom bio se zaraso put do Spinala, jer nisu mogli zaboraviti na često poderane čižme; tako je ostao sám zabrinjen uprkos paletotu, zlatnom tobož lancu, svietlim rukavicam i namaštenom bradom — on je dogospodario.

Ako kakova zla navada obuzme čovjeka, to će ona na skoro sasvim s njim zavladati i iskoreniti do kraja sve prirodjene kreposti; njoj neodoli ništa, ona istriebi svaku ćut dužnosti i poštenja te gospodari s cielim čovjekom kano sobom. Na svoju veliku žalost iskusio je to i Spinal. Osiromašen i dugovi obterešen, proklinjao je svoju lakomišljenost, te se nadao jedinu utjehu naći u učestju i sažalenju od svoje kćeri. Luto se prevario siromah, on je morao od nje slušati samo pogrdna spočitavanja; — uprkos njegovom siromaštvu osta Hortensia liena, ona se cifrala i pravila dugove samo da može zadovoljiti svojoj lienosti.

Na skoro vratio se i Ivica, ili bolje Julio Spinal iz Pariza. Nu u mjesto da se lati djela, te da bude od pomoći otcu, brinuo se jedino za cifranje, kavane, biljar, smotke i francezki vjetar. On i sestra mu činiše prokleti savez proti siromaku otcu, prodaše kuću i potepoše ono malo, što još preostalo po izplaćenom dugu. Na skoro spao je Spinal na takovo ubožtvo, da mu se i izvana poznalo, lakti virili su mu kroz poderane haljine, k tomu ga žalost pritisnula na toliko, da je zanemario i čistote se držati. Njegova su djeca ipak uviek se liepo opravljala te razkošno i bezposleno živila. Valjda su sakrila koju stotinu, kad su prodali kuću, te su sada trošili a pustili starca stradati.

Nedjelja je. Spinal poderan srami se ići u crkvu, on sjedi kod kuće žalostnim licem i suznima očima, jer misli na bogomrsku nezahvalnost svoje djece. U sobu stupi neki gospodičić — što je bio nisi mogo razabrat po odjeći — pa upita za Julia i Hortensiu. Videći poderana žalostnoga starca mislio je, da je sluga; zato mu reče: „Idi, momče, po gospodina Julia i po milostivu Hortensiu, pa im reci da čeka na njih prilika.“

Starac ukoči u njega oči, nit se miče nit govori. Na to se razsrdi gospodičić pa se otresne nad njim: „Zar nečuješ što ti se zapovjeda, opove?“

Spinal probliedi ko smrt, zače se tresti a iz očiuh mu strielaju munje na uzvitoga došlaca; ali ovoga to razgnjevi, te se izdere: „Čujes li, nevaljanče, ja ću te svega zdrobiti.“

Mukli glas prodre iz prsiuh Spinala, on skoči, pa za remen i s njim gospodičića po obrazu; ovaj bježi, a Spinal ga sprovodi s remenom na ulicu. Još drhćući zatvori vrata pa se opremi k svojoj djeci. Davno već nije se usudio reći im ni rieči, ali sada prenapunjen ogorčenostju i žalostju osmjeli se te ou da im spočita njihovo sramotno ponašanje. Našo ih je nacifrane, s ba-

Digitized by Google

tinom i sunčenikom u ruki, te, kako rekoše, upravo spremne, da se odvezu s nekim družtvom u Brussel. Otac ukorio ih je oštro, nu oni smejali su se; čim se otac više gnjevio, tim su se ovi izrodi bolje smejali i kad bi mu se dovoljno nasmejali, želili su mu smješnć sretan ostanak, te se uputili k vratam da odlaze.

Otac, ogorčen do skrajnjega ovim prezirnim podsmjehivanjem, djipi vratam da im zabrani izlaz te poviče:

„Izrodi, zar vam nije dosta da ste me napravili prosjakom, već me želite i usmrtit vašim podsmjehivanjem! Nije vam dosta da u gnjusnom razkošju potipljete moje krvave žulje; da mi se bezsramna protuha, držeći me za slugu moje djece grozi u oči s batinami; da ginem od gladi lievajući gorke suze dočim vi tumarate od jedne zabave do druge! Sve vam to jošte nije dosta, već bi radi da poginem ko pas, preziran od svakoga; da se svalim u grob oduren od svakoga radi vas, da me neprati onamo ni jedna suza sažalenja. Nu mjera je puna, moja se ustrpljivost dokončala. Nikud od ovud, padole te gizdave haljine, izrodi, inače vas smrvim.“

Grohotom se nasmeju djeca, odkud bilo viditi da nemisle da bi otac imao ili volju ili moć zadržati ih kod kuće. Sin pristupi bahato k vratam da turi na stran starca otca — —

Što se sada dogodilo, to nam se grusti opisivati — — —

Malo zatim opremili su se Julius i Hortensia od kuće. Njihova zažarena lica i zdrepani šeširi, koje su si poravnivali, pokazivali su da su imali težku borbu, nu ipak podsmjehivali su se dopadno, ko što neko koj je nadvladao slabijega neprijatelja; oni pohite da zastignu jošte družtvo, s kojim su naumili veselo dan sprovoditi u Bruselu.

Medjutim je nesretni otac trudio se da obustavi krv što mu curila niz lice.

Mjesec danah kašnje sjedio je van Rosemal u svojoj sobi zadubljen vas u račune — vrata se otvore i u sobu stupi lagano čovjek, koj se jedva usudio dva koraka od vratah stopiti. Kad si ga pogledao, uvidio si odmah zašto je tako bojazljiv. On je bio živa slika biede i nevolje. Mršav, blied, s razkudanimi vlasi, poderanom odjećom, na pol bos stojao je tu kao prosjak, koj moli milostinju. Rosemal skoči presanećen sa stolca pa upre čvrsto oči u došlaca koga nije mogo prepoznati. Došlaca oblije žar, dvie težke suze kanuše mu niz lice. Rosemal napokon uvidi koga ima pred sobom, pa reče:

„Što želite od mene, majstoru Spinale? Ako ste došli posuditi od mene novacah, to samo odlazite u ime božje, za takove poslove nisam kod kuće.“

„Nedolazim k vam, gospodine Rosemale, da ištem novacah od vas. Kad bi znali kako sam nesretan, nebi me odbijali od sebe; svaki me osmjehava, pa neimam ni te utjehe da bi se mogo potužiti na kojoj ćutljivoj duši. Istina, ja sam vas prevario, ali bili ste nekad moj najbolji prijatelj, zato nemojte mi sada uzkratit makar sažalenje vaše!“

Sažalujući slušao je Rosemal ove rieči; uvidio je, da se neima bojati prevare i da je ozbilja postigla skrajna bieda čovjeka koj mu bio negda najpouzdaniji prijatelj. Prirodjena mu blagost obuzme mu srce, on stisne ruku svoga nesretnoga suseda, ponudi ga da sjede i progovori:

Digitized by Google

„Vidim, prijatelju, da ste doista nesretni. Sve što bilo budi dakle zaboravljeno, izim staroga prijateljstva. Kažite mi što mogu činiti za vas? Ja sam pripravan da vas pomognem, pa stalo što stalo.“

„Jedino što vas molim jest, dozvolito mi da vam odkrijem jade moje, da izlijem moju tugu u srce najboljega prijatelja, kojega sam ikada imao. Već ima više godinah što sam vam se ugibao, ne kao da vas nebi bio cienio i ljubio, već jer sam bio kriv, te se nisam ufao podnieti pogled poštena čovjeka. Sada sam dotjerao do toga, da moram ostaviti domovinu, te kano bjegunac moju sramotu u tudjoj zemlji kriti; ufam se da ćete mi sve oprostiti, prije nego što odem da se nikad više nevratim.“

Ove rieči, izrečene najvećom tugom, dirnule su vrlo poštenoga trgovca; uzev za ruku Spinala reče mu sažalujućim glasom:

„Istina, vi ste nesretni; ali zato domovinu svoju ostaviti, Spinale? Ne, to ne! Nemojte sdvojiti. Ja istina prevrnem svaku krajcaru prije nego što ću ju izdati, ali to mi neće priečiti, da pomognem najboljega prijatelja koga sam ikada imao, pa me stajalo i znatnu stranu moga imetka. Zato govorite, prijatelju, govorite odprto, vi ćete me tim razveseliti, jer ja vam želim biti od pomoći.“

Zahvalnost zabljesknu na bliedom licu čižmara; suze roneći reče muklim glasom: „Hvala milostivom Bogu, koji me nadahnuo da dodjem u vas tražiti zadnju utjehu. Od davno već je to moja prva vesela ura, vruća vam hvala na njoj. Nu pazite dobro na moje rieči, uvidit ćete iž njih da za mene neima nikakove ine pomoći, do jedinoga prijateljskoga sažalenja. Znano vam je, kako sam u mojoj zaslienjenosti postao sliepi štovatelj franceštine; ja sam se odreko običajah moga naroda i staroflemske poštenosti, te tražio prevarom steći sreću. U kratko vrieme progutje mi ova ludost, što sam kroz više godinah mojimi žuljevi pošteno si nabavio. Pravo kažu ljudi: „Bolje kukavica u ruki no sokol u planini.“ O da sam to pamtio! Nu kasno se po smrti za griehe kajati. Na moju veliku nesreću nisam samo ja latio se varanja, već sam hotjeo da se i moja djeca okuže otrovom francezke nazovi-prosvjete. To je glavni uzrok moje težke biede. O da nisam nikada poslao moje kćeri u francezko odhranilište, tad bi bio još i majstor Spinal . . . Nu što ste problidili, što se tresete tako?“

„Ništa nije, samo dalje. Mislio sam na moju Sisku, koja je takodjer ondje.“

„Uzmite ju kući, zaklinjem vas živim Bogom, uzmite ju kući. Tà vi ćete ju jedva prepoznati.“

„Pravo imate, ali samo dalje, rado sam znati nebi li vam moći pomoći.“

„Ja sam jošte imao toliko zdrava razuma da sam uvidio da letim u propast, i bio bi si jošte pomogo, ali francezko odhranjena djeca zaborave sve dužnosti prama roditeljem. Ja sam bio sluga, moja djeca gospoda: ona su jela, pila, igrala se, plesala, duge pravila i cieli moj imetak potepla; mene su kao ludjaka izsmjehavala, a kad sam ih ukorio, onda su me izbila . . . Jest, Rosemale, moja djeca su me izbila, da mi krv niz obraze curila . . . ja sam se razbolio, i ona su me ostavila bolestna ležećeg bez svake dvorbe, kano da bi se veselila mojoj smrti.“

Digitized by Google

Suze prekinu glas nesretniku. Rosemal šutio je kò okamenjen. Što je slušao činilo mu se gotovo nemoguće. Za malom stankom nastavi čižmar: „Sad, kad je moja kuća pusta kano da nije nikad u njoj nitko stanovao, kad su sve odvukli i isto pokrivalo s mene, sad su me ostavili i protopli se. Kći moja koju sam toli milovao, pa i sada prem nevriednu milujem, ona se povlači s nekakovim komediantom u Bruselu . . . moj sin, vaše nesretno kumće, vratio se u Pariz. Što se mene tiče, moram da ostavim domovinu svoju; koga god sretnem, svaki me opominje na moje varanje i na moje ubožtvo. Odkad sam nesretan, pojavila se opet u meni ćut poštenja . . . . ovako nemogu da živim . . . a kako da se pomognem? Djela mi neda nitko, nijedan majstor neće da me uzme za drugo, niti imam što za jesti niti se čim zaodjeti, kuću su mi prodali, prekosutra moram se iz nje seliti. Ah prijatelju, ja sam hotjeo visoko da poletim, pa sam nizko pao."

Suznima očima preuze sada rieč Rosemal: „Ali prijatelju, zašto mi nekažete što upravo želim znati? Vi veliste da morate odlaziti, a ja upravo neuvidjam: zašto? Pravi prijatelj može mnogo pomoći. Kažite mi, koliko ste dužni?"

„Razumiem vas" reče začudjen Spinal, „nu ja nepristajem uz vašu nakanu. Dosta sam sretan što sam našo čovjeka, koj me drži vriednoga pomoći. Ali pustite me seliti. Ja ću radit ko rob, pa ako me i stigne smrt prije nego što izplatim sve moje duge, a to makar neće bit moja krivnja. Podajte mi ruku na sretan rastanak, pa se molite kadkad za moju djecu."

Na jednom činilo se kano da je Rosemal promienio svoju nakanu, te reče: „He dobro, kad želite svakako otići, a to ćemo se makar rastati kod kupice vina. Imam dobru kaplju jošte od 1811. godine. Sjednite malo." Rosemal odleti te donese na skoro bocu i dve kupice. Natoči i napije: „Dakle Spinale, vaše zdravje i vašega sretnoga putovanja . . . Jelde da je dobra kaplja? Nu kažite mi sada, koliko ste dužni?"

„Šest sto forintih. Ostalo sam isplatio kad sam prodao kuću."

„Ajde da trknemo jošte jedanput. Na vašu sreću! Vrieme se mienja, pa mogu doći i za vas jošte povoljni dani. Šest sto forintih, to nije tako mnogo, to je moći s vremenom oddjelati; pa i vaša djeca su mlada jošte, mogu se popraviti. Nu glej neimamo ništa za založiti, idem da nešto donesem."

Rosemal izostao je dugo. Kad je došao stavio je nešto za jesti na stol pa progovori:

„Spinale, mi smo odrasli kano susjedi; vaš i moj otac bili su najbolji prijatelji, mi smo se ko djeca igrali zajedno, pa smo do četrdesete godine nerazdruživi bili; pa i kašnje niste mi bili neprijatelj, inače mi nebi bili odkrili svoju nevolju; a da ja nisam vaš neprijatelj vidite odtud, što me vaše zlo do suzah ganulo. Zato imam pravo pomoći vas u nevolji, te vam makar nešto na put dati. Ali da se nebi tomu opirali, to ćete mi podpisati ovu zadužnicu; ja vam nepoklanjam, već posudjujem samo. Jedino to vas molim, podpišite bez da vidite što je."

Spinal nije imao ni prevrtane krajcare, a bez novacah težko je putovati; zato stisne zahvalno ruku Rosemalu, uzme pero i podpiše.

Rosemal izmakne pismo pa nazdravi: „Na vaše zdravje, prijatelju, u miloj domovini vašoj i na dobar uspjeh vašega zanata! Trknite pa pijte, što

Digitized by Google

ste tako izbuljili oči ?“

„Ja vas nerazumiem.“

„Gledite što ste podpisali.“

Rekav to pokaza mu pismo gdje je stajalo da je Spinal uzajmio od Rosemala 1000 forintih, i Rosemal metne na stol 1000 forintih stranom u mjenicah stranom u gotovom novcu.

„Nemogu da primim tolike novce,“ reče plačuć ko diete Spinal, „nemislite da sam zato ovamo došo.“

„Tà valjda nećete biti tako ludi, da mi ostavite i novce i zadužnicu. Nu da govorimo pametno. Vidite, ja sam imućan, moja trgovina donosi mi više nego što trebam, a neimam do jedino diete, Sisku, njoj dakle neće nipošto pofalit, ako nebude sama kriva. Vidite dakle da je to za me malenkost 1000 forintih, ali veselje da sam pomogo prijatelja, vriedi mi više od 10000 forintih. Pa ja sam vam već reko da vam ih nepoklanjam, nego samo uzajmljujem. Vi od ovih novacah naplatite vaše vjerovnike ponajprije, pa ćete napraviti si iz njih prijatelje. Moja kuća na uglu je baš sada prazna, ondje se nastanite, nabavite si kožah, pa napišite na izvjesi jednostavno: Ivan Spinal postolar. Radite dobro, ja ću vas preporučiti, pa ćete imati dosta djela. Kad budete mogli onda ćete mi dug platiti. Vaša će djeca uviditi svoju pogrešku pa će vas moliti za proštenje; mi ćemo opet zajedno k zidanomu mostu i zajedno na večer kartat, opet sve po starinski.“

Dočim je Spinal jošte premišljavao bi li nebi li primio novce, poviče Rosemal: „Ajd ovamo stari prijatelju!“ Prijatelji padu si u naručaj i Rosemal reče: „Sad sam bogat.“ Zatim umuknu oba suze roneć. Prvi progovori Rosemal: „Mojoj ženi nekazujte ništa o tom. Plačajte joj stanovinu, ostalo ostane medju nama. Ali čuvajte se i onih blažene uspomene francezkih gizdelinah.“

„Nebojte se. Ko se jedanput opeče, taj i na mrzlo puše. Djela za Franceze ostavit ću se ko što materinjeg mlieka.“

„To je opet pretjerano. Imade i medju Francezi čestitih ljudih. Ja sám poznam više od ovdašnjih francezkih gradjanah, koji su dobri i pošteni gospodari; ali čuvajte se od onih protuhah što od tridesete godine grnu ovamo kano u obećanu zemlju, da tobož nas civiliziraju i usrieće. Nu hajda, uzmite ove novce i mjenice, pak da idemo gledati vaš novi stan“

Sve se dogodilo kako je Rosemal prorokovao. Spinal dobio je na skoro posla dosta, oba prijatelja opet su zajedno šetala se i kartala. Samo da nije bilo nevaljane djece Spinalove, drugo bi bilo sve dobro. (Dalje sl.)

Nestor, najstariji historik ruski.

Nestor jest častno i slavno ime za svakoga Slavjana; jer da njega nije bilo, nebi se mnogo znalo o prvom razvitku Slavjanah na sjeveru i o početku ruske države, te bi u tminah zastrti ostali mnogi dogadjaji, važni ne samo za Ruse i ostale Slavene, već i za obću povjestnicu. Ovaj dakle u historiji sjeverne Evrope toli znameniti muž življaše u drugoj polovici jedanaestoga i u prvoj dvanaestoga vieka u tiesnoj stanici pečerskoga manastira u Kijevu. Bio je kaludjer priprost i pobožan, što svjedoče njegova pisma, u kojieh se

Digitized by Google

ukazuje čisto srdce, bistar i prosvjetjen duh i neobična u ono vrieme učenost i znanje.

U kojem se mjestu i predielu Nestor rodio, nezna se za stalno a i rodjeni dan njegov nije nigdje zabilježen; ali iz onoga, što je sám o svojem životu napisao, može se izračunati godina njegova rodjenja. Nestor popisujuć ustanovljenje pečerskoga manastira veli (6559. god. 69 str,)[1]): „Teodosij (3. iguman) živio je pobožno po pravilu kaludjerskom i primio svakoga prihodnika; k njemu sam došao i ja, i mene uboga grešnika (az hudyj i nedostojnyj rab) 17 godinah staroga primi (i prijat mja ljet mi suščju 17 ot roženja mojego)." U Pateriku, što popisuje život pečerskieh kaludjerah, čita se: „Nestor je došao 17 godinah star k Antoniju i Teodosiju, koji su u ono doba pečerski manastir gradili, i molio ih je da ga uzmu medju se. Uslišen biaše i primljen; no obućen bi tek pod igumanom Stjepanom, koji ga je za djakona posvetio." Ova su izvjestja povoljna za iznaći godinu njegova rodjenja. Nestor biaše 17 godinah star kad je u manastir došao; Antonij i Teodosij življahu jošte, gradeći manastir. Zidanje se je po Pateriku započelo g. 1072. i upravo je zapisano, da je Antonij umro g. 1073. 10. srpnja i Teodosij god. 1074. 3. svibnja, tek što je zidanje jednu godinu trajalo; ondje se također napominje, da je Teodosij od kaludjerah izabranoga Stjepana za svoga namjestnika potvrdio, koji je za njim manastir dalje gradio. Nestor je dakle došao k Teodosiju nešto malo prije smrti Antonijeve t. j. g. 1073., obućen biaše od Stjepana, jer je morao jednu godinu u noviciatu provesti, i Teodosij je medutim umro. Kad dakle Nestor g. 1073. došavši u samostan bio star 17 godinah, to se je rodio g. 1056. po našem ljetobrojenju.

U ostalom od njegova života vrlo se malo znade, izim što sám pripoviedа, što se je njemu kao pobožnomu kaludjeru dogodilo, koji je sprovodio svoj priprosti život Bogu molitvom a otečestvu perom svojim služeći. Niti godina njegove smrti nije podpuno izvjestna. U Pateriku se čita: Pisao je ljetopis, mislio je na vječnost, služio je svojemu stvoritelju i otišao je „post annos sufficientes" vječni mir da uživa. „Anni sufficientes" to će sada reći 60 godinah, te je probitačno, da je umro poslie g. 1116.

Nestor je spisao ljetopis (annales) ruske države, knjigu, u kojoj opisuje sve dogadjaje, odnoseće se na Rusiju. Taj ljetopis je od prevelike važnosti, kao što smo već napomenuli; jer bez njega nebi se izvjestna ništa znalo o dogadjajih sjeveroevropejskieh u jedanaestom vieku, te bi historici morali ova crpiti samo iz bizantinskieh povjestničarah, koji nisu svagdje istiniti, ili iz pristranieh Litvanah. Neki tvrde da se je izvornik (original) Nestorova ljetopisa izgubio a dosada čini se nije jošte nikomu pošlo za rukom da pravi izvor pronadje izmedju tolikih prepisah. Ovi se medjutim prepisi samo u malenkostih razlikuju, a krivo od pravoga može se u njih lasno razaznati.

Nestorev je ljetopis uredjen po bizantinskom načinu. Napominje mnogo narodah u Rusiji stanujućih, potanko razlikuje slavenska plemena od finskieh, nabraja susjede i ostale evropejske narode. O selenju Slavenah mnogo pripovieda, što se kod bizantinskieh historikah nenalazi. Prvu ovu dobu u kratko opisav započimlje pravu historiju koju je naumio spisati.

[1]) Za iznaći godište po našem računu (t. j. od Isusova rodjenja) treba od navedene godine, što se od početka svieta po grčkom kalendaru broji, odbiti broj 5508. n. p. od 6559 odbivši 5508 imamo godinu 1051. poslie Isusova rodjenja.

Digitized by Google

Ni to se izvjestno nezna do koje je godine Nestor pisao, jer je njegov ljetopis po drugih nastavljen. Po svoj prilici je pisao do g. 1110. t. j. do 6 god. prije svoje smrti ili po grčkom računu do g. 6618. od stvorenja svieta, jer doba od prilike šest godinah do njegove smrti nije opisana u njegovom ljetopisu. Litvan Tatiščev nagadja, da je Nestor pisao do g. 1094. t. j. do rieči „amin“ u njegovom ljetopisu. Ali ovo oprovrguju rieči od god. 1096. (6604. god. 99 str.), gdje se popisuje napadnuće polovskoga kneza Bonjaka na Kijev, i oplačkanje pečerskoga manastira, i gdje se čita: „I pridoša v manastyr Pečerskyj, nam suščim po keljam (celah) počivajuščim po zautrenji (jutrenjici);“ buduć se nezna za drugog ljetopisca izmedju pečerskieh kaludjerah, to je vjerojatno da je Nestor pomenute godine jošte pisao.

Pitanje je, iz kojieh je izvorah Nestor crpio, ili odkuda je dogadjaje svojega ljetopisa uzimao? Crpio je po Pogodinu: a) iz nekih još prije njega spisanieh bilježakah, iz crkvenieh ili samostanskieh zapisnikah, čemu je dodao ono što je sám doznao; b) iz vlastitoga osvjedočenja i izkustva (1078—1112 god.); c) iz viestih njegovieh suvremenikah, koji su mu mnoga data pripoviedali od vlade Svjatopolka (1015—1019) itd. Osobito mnogo pripovieda o Janu Višatiću, vojvodi Kijevskom, koji je vojevao sa Polovci na rieci Stugni. Nestor (6614 god. 120. str.) opisuje njegovu smrt ovako: „V se že ljeto prestavisja Jan, živ po zakonu Bož'ju, ne hužij bje pervyh pravednik, ot njego že i az mnoga slovesa slyšah, ježe i vpisah v ljetopisanji sem ot njego že slyšah. Bje bo muž blag i krotok, i smjeren, ogrebajasja (baveć se) vsjakoja vješči (stvari), jego že i grob v Pečerskem manastyri v pritvorje (porticus), idježe ležit tielo jego položeno mjesjaca junja v 24.“; d) crpio je takodjer iz bugarskieh ljetopisah, što su ih bugarski svećenici u Kijev donieli; e) iz grčkieh ljetopisah; jer grčka literatura biaše u ono vrieme u Rusiji dobro poznata, i do Nestora jošte liepo je cvala. Kijev i Carigrad biahu od g. 988. do Nestora u medjusobnom savezu; iz Carigrada je ruska država kršćansku vjeru primila. Svećenici, kaludjeri i umjetnici, osobito zidari i slikari, polazili su često novu krštjansku državu, a Rusi su poduzeli razna putovanja u Grčku. Prvi knezovi zauzehu se za literaturu, a Vladimir veliki oduzimao je vlastelinom njihove sinove, i pošiljao ih na „knjižnoje učenje.“ Pod Jaroslavom počelo se kršćanstvo razširivati, i s toga on zapovjedi mnogim kaludjerom da grčke knjige prevode na ruski jezik. Već na koncu 12. vieka mnogi su knezevi bili vješti grčkomu jeziku, te su blizu Smolenska podigli učionu gdje se je grčki učilo, i toj školi darovali su knjižnicu sa 1000 grčkieh knjigah. Tad je dakle Nestor lasno mogo naučiti grčki jezik. Vjerojatno je takodjer da su se medju grčkimi knjigami u Rusiji nalazili i ljetopisi bizantinski, a njemački komentator Nestorev, slavni Schlözer, dokazuje, da je čitave članke od rieči do rieči iz ljetopisah bizantinskieh preveo; f) nadalje crpio je Nestor iz izvjesćah Varjagah (vidi dokaze u Pogodinu); g) iz izvješćah, što su mu rodjaci i susjedi donosili; od putnikah saznao je običaje ostalieh slavenskieh narodah; h) iz dokaznicah, koje je sigurno upotrebio, jer inače nebi bio mogao tako potanko razložiti uvjete mira medju Olgom i Igorem sa carigradskimi carevi; i) iz narodnieh piesamah i pripoviedakah, kojieh je u ono vrieme mnoga više bilo nego li dan danas. To su dakle izvori

Digitized by Google

Nestoreva ljetopisa, s kojiem si on pribavi bezsmrtnu slavu i počitovanje zahvalnieh Rusah, koji su ga punim pravom otcem historije ruske nazvali. —

Nestor je pisao staroslavenskiem jezikom, i osim ljetopisa imademo takodjer od njega životopise nekojieh kaludjerah i igumanah pečerskoga samostana; nu ovi su se većom stranom izgubili; nekoje ostanke prepisao je sv. biskup Simeon u 12 vieku.

Po „Glasniku slovenskom" spisao Milan Dimitrev.

Zemun.

Iz sbirke starožitnostih kraljestva Slavonije

Luke Ilića Oriovčanina.

(Nadalje.)

Medjutim je Manuel, u koga nebijaše vjere, Nikefora Kalupesa sa znatnom četom ostavio, da tobož Stjepana brani. Čim su se Ugri i Česi od medje udaljili, Stjepan i Kalupes predju preko Dunava i u Bač navale, gdje se je Stjepan nadao da će mu se stari privrženici pridružiti. To Ugre veoma razjari, te oni pohite natrag. Nikefor se povuče preko Dunava, dočim se je Stjepan u bitku upustio, u kojoj malo da nije zaglavio. Ugri razpršivši grčke čete, prevale Dunav, zauzmu Slavoniju i utabore se kod Zemuna, u kojem su Stjepan i Nikefor pomoć očekivali. Ovdje se dogodi da je Stjepan IV. nemogav se na prestol ugarski opeta popeti, od vlastitog sluge otrovan dne 12. travnja g. 1163. preminuo, dočim je Stjepan III. opet cielu Slavoniju sa Zemunom osvojio. [11])

Manuel nemogav pregorjeti Sriem i Zemun, spremao se je čitavu godinu na boj, te god. 1164. podje lično proti Dunavu, izaslav Ivana Duku i Nikefora Kalupesa proti Dalmacii. Posada obsjednutog Zemuna tako se je hrabro branila protiv Manuela, da je morao po velikoj zadobitoj šteti sluge k jurišanju upotrebiti. Nakon dugotrajne borbe tako Zemun poruši, da je više razvalini nego li gradu priličio, što je posadu primoralo da se natrag povuče. Manuel neimav dovoljne snage da rat nastavi, i zadovoljan time što je u Dalmacii dobio, ostavi svog ujaka Konstantina Angela da Zemun popravlja, a on se u Carigrad povrati.

Sljedeće god. 1165. skupi se ugarska vojska pod upravom grofa Dionizia i navali u Sriem, gdje su Grci Mihail Gabras i Mihail Branas, ugnjezdivši se ondje, zlo baratali. Bitka se krvava na prostranoj ravnici zametne. Nakon dulje borbe Grci budu hametom uzbijeni i u bieg natjerani. Grof Dionizio poslie slavne ove bitke dade sve padše Grke u jednu gomilu skupiti i zemljom pokriki, čime je u prostranoj ravnici znatan brežuljak postao. [12])

Manuel, da se Ugrom osveti, pošalje svoje čete u Erdelj da odonud sjeverne ugarske pokrajine pliene, te je ujedno tražio pomoći, da se Ugrom još bolje osveti. Medju tim se je Stjepan III. kralj ugarski, osvojiv opet Dalmaciju, god. 1166. kod Fridricha cesara u Beču s Janjom (Agnez) kćerju austrijanskog ercega Henrika vjenčao. (Dalje sl.)

---

[11]) Szerönyi str. 26. sa Zimonom veli: da je Stjepan IV. god. 1173. umro. Nu oba se varaju miešajuć Stjepana III. sa IV. — Stjepan III. umro je kao zakoniti kralj 4. ožujka 1173., a Stjepan IV. bi kao što je gore napomenuto deset godinah prije t. j. 1163. prigodom osvojenja Zemuna otrovan.

[12]) Nijeli taj mrtvački brežuljak onaj koji se vidi kod čardaka Špilja u 11. satniji narodne brodske regimente medju Županjem i Rajevim selom? L. I.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Srbska književnost g. 1854.

Srbska književnost po krugu djelovanja svoga dieli se na dvoje, na vojvodinu i kneževinu srbsku. Političnо stanje obijuh stranah jest uzrok da nije nigdje usredotočena, već se dieli na dvie grane, od kojieh jedna imade središte u Novom-sadu a druga u Biogradu. Na koliko je pako centralizacia za dobro napredovanje književnosti potrebita, svatko uvidja; jer gdje su sile razdružene, ondje se nemože organizam naravski razvijati. Dakle i u književnosti treba da se sve sile u jednome središtu sastaju i uzajemno djeluju. Što toga u književnosti srbskoj nije, jest posljedica tamošnjega položaja.

Kao glavna podpora književnosti srbske stoji Matica srbska (u Novom-sadu), i učeno družtvo srbske slovesnosti (u Biogradu). Matica srbska utemeljena je već g. 1823. te velikodušnom podporom srbskoga maecenate Tekeli-a naraslo je njezino imućtvo na toliko, da može po nekoliko mladieh Srbah u izučenju raznieh znanostih podupirati. — Organ njezina djelovanja jest „Srbski ljetopis," od kojega se za svaku godinu po četiri knjige izdaju. Osim toga razpisuje i nagrade za dobre i koristne knjige na srbskome jeziku spisane. Za g. 1854. izdala je svoj ljetopis i nagradu razpisala za najbolju historiju naroda srbskoga. — Po prvoj osnovi biaše joj sjedište u Pešti, no u novije vrieme osobitiem nastojanjem nekojieh učenieh Srbah, prenešena je u Novi-sad, kamo i upravo po svojoj svrsi spada. Pokraj svega toga ipak, sudeći po posljednjoj sjednici držanoj u Pešti, čini se kao da nije jošte faktično prenešena u Novisad. Neznamo uzroka zašto se tako dugo time okleva. Sa svojiem imetkom mogla bi Matica srbska najkoristnije u Novom-sadu djelovati, što su i mnogi razboriti muževi pripoznali. — Učeno družtvo srbske slovesnosti osnovano je na izmaku g. 1846. i sastoji iz redovnieh, dopisujućih i počastnieh članovah, koji se u glavnih sjednicah izabiraju. Vrhovni zaštitnik družtva jest Nj. svjetlost knez Karadjordjević a predsjednik je svagda popečitelj prosvjete i bogoštovja. — Kao organ djelovanja svoga izdaje periodičnu knjigu naslovom: „Glasnik srbske slovesnosti," od kojega je dosada šest knjigah izašlo. U novije vrieme bavi se spisanjem velikoga srbskoga riečnika na temelju Stulli-a. Družtvo srbske slovesnosti izdaje izim pomenutoga svoga organa svake godine po koju koristnu knjigu, spisanu ili prevedenu od jednoga izmedju svojieh članovah. Knjige drugieh spisateljah, ako niesu članovi, neštampa svojiem troškom. Za g. 1854. izdalo je družtvo srbske slovesnosti šestu knjigu Glasnika svoga; točni broj drugieh knjigah štampanieh troškom istoga družtva nemogu navesti, jer neimam pri ruci posljednju knjigu Glasnika, u kojoj su zabilježene sve knjige, što su izašle tiekom g. 1854. bilo troškom družtva srbske slovesnosti ili posebnieh spisateljah. — U Biogradu utemeljeni narodni musej napreduje u svakom pogledu, što se vidi iz predjašnieh izvjesćah štampanieh u Glasniku. Osobito valja napomenuti srbsku numismatičku sbirku u kojoj se nalazi mnogo srbskieh novacah, što ih je većom stranom g. Jovan Šafarik uredio i točniem opisom providjene u III. knjizi Glasnika štampao. — Što je i kako je sa srbskiem kazalištem u Biogradu, neima nikaka glasa. — Tiem dakle naveo sam sve, što mi je poznato o pojedinieh družtvih srbske književnosti, te mi je jošte napomenuti literaturu u vojvodini srbskoj, koja većom stranom sastoji u knjigah izdanieh od pojedinieh spisateljah.

Dočim je književnost hrvatska g. 1854. ponajviše školskim pravcem postupala, to je za srbske učione vrlo malo knjigah izašlo. Do ono nekoliko čitankah za razrede pučkieh i gimnazialnieh učionah, nije ništa više za školu uradjeno. Koji je dakle značaj književnosti srbske tečajem g. 1854. nemogu opredieliti; jer ono nekoliko knjigah raznoga sadržaja nemože odlučiti značajnost književnosti u stanovitoj kojoj dobi.

Broj srbskieh knjigah izašlih g. 1854. iznosi (na koliko sam ih zabilježio) 26 komadah. — Od tieh knjigah izdala je Matica srbska 2 a pojedini spisatelji ili poduzetnici 24. Po mjestu gdje su tiskane pripada 15 komadah na Novi-sad, 6 na Beč, 3

Digitized by Google

na Zemun, 2 na Budim. Iz toga se dregleda vidi, da je Novi-sad središte književnosti srbske u vojvodstvu. — Naslovi tieh knjigah navedeni su većom stranom u 3. br. priloge, 7, 40 br. Nevena. — Da li je popis novih srbskih knjigah sasvim točan, nemogu jamčiti; jer srbske novine slabo kad donose bibliografičnieh viestih, koje su ipak toli potrebne za promatranje književnosti u stanovito koje vrieme. — Na koliko je cvatila književnost u srbskom knežestvu, nije mi bliže poznato; možda će ova godina donieti više književnieh viestih iz onieh krajevah. Dobro bi bilo, kad bi se dopisnici srbskieh časopisah više brinuli za izvjesća o napredovanju narodne literature u vojvodini i kneževini srbskoj, nego da se toliko bave pretresivanjem politike evropejske, kao da će oni tako zvani vostočni vopros riešiti.

Pod predplatom je srbskieh knjigah 6, predplatni pozivi štampani su u 4. prilogi, 7, 47. br. Nevena. Izmakom g. 1854. izašao je poziv na izvrstno djelo: „Pisma o službi božjoj" od Muravijeva, koje će s ruskoga prevedeno na srbskom jeziku izaći. Izvrstnost ovoga djela poznata je po svoj Rusiji, i kako čujem biti će srbski prievod liep i ugladjen, te nemogu s volje, da ga nepreporučim mojoj braći istočnoga vjeroizpovjedanja, koji će u toj knjizi točno tumačenje službe božje naći. Djelo izlazi troškom tiskarnice Dr. Medakovića.

Srbskieh časopisah bilo je g. 1854. na broju 4, od kojieh 2 u Novomsadu, 1 u Beču, 1 u Biogradu izlazi. Koncem prosinca pojavila se opet na novo „Šumadinka" pod uredničtvom Lj. Nenadovića. — Periodičnieh knjigah što u neopredieljeno vrieme izlaze imade književnost srbska 3, od kojieh su proš. godine 2 izašle.

Kao što se glasi namjerava nj. sv. patriarh srbski podići štampariju u Karlovcih. — Savez I. Šoprona (zemunskoga tiskara sa biogradskimi knjižari, uslied kojega će srbske knjige iz knežestva dobivati, od velike je koristi za Slavene u Austriji.

Koliko je muževah srbska književnost izgubila g. 1854. naznačeno je u Glasniku srbske slovesnosti. Austrijski Srbi žale smrt Teodora Pavlovića. —

Time zaključujem pregled srbske književnosti, koja se tek u zametu nalazi, kao i naša narodna literatura u Hrvatskoj i Slavoniji usredotočena u Zagrebu. Daj Bože, da možemo na skorom sastaviti obširnije preglede književne radnje Jugoslavenah. *M. D.*

---

* *U Biogradu* 3/15. siečnja. Juče je „družtvo srbske slovesnosti" držalo svoju ovogodišnju glavnu skupštinu u kojoj su izabrani: za ovogodišnjega podpredsjednika g. Arhimandrit Vraćevšnički Gavril, za sekretara isti dosadašnji sekretar g. Panta Jovanović, a za blagajnika g Ljubomir P. Nenadović, koji je i dosada zastupao blagajnika. Ovom prilikom izabralo je družtvo i više novih članovah redovnih i dopisujućih. (Biogr. N)

Smjesice. (*Najmanja varoš*). *Cašiversk*, varoš u sjevernoj Sibiriji, do 200 franc. miljah udaljena od svakoga većega grada, broji samo sedam kućah, i isto toliko obiteljih, koje su sljedeće: dva popa, poštar, područnik, jedan trgovac, sudac, i udovica nekog činovnika; pa opet zato slobodna je varoš, šta više ona je stolica od okružja, koje je prostrano do sto miljah. Pitat će mnogi: čim se hrane žitelji Cašiverska, i kako provode kratke dane i duge noći u onoj pustinji? Evo kako: njihova su hrana ribe, zecovi, jeleni, a zabava lov lisicah, medjedah i druge divjači, koje ondje množina ima, a ostalo vrieme provode osim lova domaćimi poslovi, čitanjem, molitvom i pletenjem ćilimah (šarenicah), koji nimalo neustupaju švajcarskim i tirolskim ćilimom. Zeleni i bilja nikakva neimaju, niti jedu što okrom mesa; sieno za dve krave, koje su obćenite, donose od sto dvadeset miljah daleko; što jedan ima svi imaju, zajedno jedu i iz obćenite kase odievaju se; kože različitih životinjah, i ćilime šalju čak u Orenburg na trg; imetka ako što pretekne preko domaćih potrebah, o novoj godini izmedju sebe pravedno podiele, a u obće žive složno kao bratja nepoznajući razdora i sebičnosti. (Svet.)

Berzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput. Cena mu je na godinu 4 for., s poštarinom 5 for sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na celu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 6. 8. Veljače 1855. *IV. tečaj.*

Ulomci iz lomna i kršovita života starovjerskoga pučkoga učitelja.

Od J.

(Konac.)

IV.

„Dakle iza nedjelje imade se nj. preuzvišenost ovuda provesti da u našem hataru levi. Nebi li to bila sgodna prilika svečanim načinom pričekati ga i da se mahnem repa te da se držim same glave, predložiti mu, pače ga na oči uvjeriti o hrdjavom stanju škole, opisati mu biedu učiteljskoga života i moliti ga za polašticu, koju nemogoh dosada izmoliti od činovnikah njegovih?“

Tako govoraše sám sobom poslie jela učitelj Pavao Čuturić. „Ovuda mora naići, tuda mi nemože izmaći. Da ga dakle slavno ovdje pred kućom pričekam i zamolim da se udostoji na časak samo uvratiti se u smjerno ovo prebivalište pučkih Muzah i viditi, što se od njih radi. Kuća je sva prokapljiva i kao što božje sunce po liepu vremenu svieti oamo, gdje mu mjesta nije: u stan učiteljev i školu seosku, tako i kiše i vjetrovi gospodare po školi kako im je volja. Na što mi drva, kad jedan živalj nije sklonjen pred drugime? na što mi krov, kad pod kišobranom toliko putah i jedem i spavam? Na što mi ova četiri izpucana i poduprta zida, kad mi se nije sigurno noćju pružiti u postelji, da me tko sa ulice za nogu nepovuče? A kako je u školi? Pola djece sjedi skvrčena na zemlji, a i oni što su u klupah nisu nijedan čas sigurni za život svoj. Sve je naopako. Tabla mjesto da je crna, olupila se i pobielila, te što drugi ljudi pišu kredom, to bi meni valjalo ugljenom. Abecedarka otrcana i olupena: jednom pismenu fali trbuh, drugom glava a trećem noge; pa kako da u glavah dječjih nebude sve bez glave i repa? Nu i šta bi mi to sve? Ljeti škole neima a zimi kako će da bude? Odtud ljudi videć da neima škole, drže, da neima ni učitelja; bira nedaju, već što koji dade od smilenja i dobre volje. Dočim posljednji seljak imade svoj ručak i večeru, valja učitelju višeputah, kad podne zazvoni, sa ženom i četvero djece prst u zube. I da još neima duševne naslade i hrane, po tjelesnoj bi učitelj već odavna ležao pod crnom zemljicom strven potrebom i nuždom, koju netrpe ni ovce ni konji, nu božji ljudi i to ljudi po zvanju prvi a po uživanju posljednji. Mi smo medjer oni volovi, za koje se veli u svetom pismu, da im pri vršitbi

Digitized by Google

nevalja zavezati usta, nego im dati, što ih ide, a nama se evo zavezuju, nama se nedaje; mi smo oni magarci, koji ne samo subotom nego i nedjeljom padamo u jamu, pače iz te jame nikada neizilazimo, pa neima nikoga, da nas iz nje izvuče. Nu možda će i nama doći dan izbavljenja. Baš mi je drago da mi se je evo ovako duh razmahao; eto mi gotovih dokazah, koje ću sve da sastavim u jedan memorandum, koga ću njegovoj preuzvišenosti predati. Vidio sam, da de mene nešto drži; sada ću vidjeti koliko mu je stalo do njegova staroga pjesnika! Tà mi netreba drugo, nego da potražim onu molbenicu, što ju je prije četiri godine podnio učiteljski sbor okružnom nadzorničtvu a ja — dà, ja ju sastavljao. Ono su argumenta perpetua i što je onda valjalo, valja i danas od rieči do rieči."

Time otvori stolnu ladicu i izvadi svežanj pisamah te našavši spomenutu listinu, sjedne odmah da ju prepisuje.

„A sada valja da se sa Barom dogovorim, kako ćemo da uredimo svečanost. Župniku neću da o tom govorim, jer on je, budi med nami rečeno, čovjek dobar, ali čovjek bez takta, bez ukusa. U tom pogledu neimam ja tražiti nikakova savjeta u njega."

V.

Od to doba vidimo nekoliko danah izasobce učitelja Pavla Čuturića opet nakon toliko vremena kod svoga kista, koji bi danas sutra bio takodjer slovio slavom umjetničkom, da ga nije udes bacio na stazu znanstvenu, na kojoj se medjutim takodjer beru lovorike, pa treba i drugim štogod ostaviti. Nu ono malo što je on razumio slikarije, sada mu je upravo dobro došlo. Vrata je zabravio, da mu nitko u sobu neulazi i da stvar ostane tajna. Na stolu je razastro tri velika tabaka modre, odebele artije, koja na selu morade da valja mjesto risarske artije. On kao što je u svem bio čovjek vješt i ništa mu se otelo nije, tako je i ovdje pogodio, kako treba. Znadijaše, da nj. preuzvišenost živi u svom grbu obiteljskom. Izumi dakle kako bi tu stvar, inače prosaičnu u sebi, stavio u neku poetičnu sceneriju, koja bi sačinjavala glavni moment svečanoga dočeka njegove preuzvišenosti. Hotiaše da stvari dade nešto malo života. Sjetjaše se, da u grbu stajahu s jedne strane ribe a s druge jelen. Sjetjaše se i krune nad grbom. Razgodi dakle tu heraldičku kombinaciu na tri posebne strane.

Najprije uze risati jelena. Nu šta će sa samim jelenom? Tu neima nikakove idee; valjade da ga okruži nekom romantičkom stafažom. U sriedi dakle načini jelena; a šta jelenu ljepše dolikuje, nego li lovac? S jednoga dakle kraja načini strmu pećinu i za njome lovca, koji se samo od pása vidjaše te se je nadkučio iza pećine i na jelena pušku opaljuje. Jelena je načinio u onom tragičkom trenutku, kako se je upravo pogodjen zrnom iz puške prekobacio, zableknuo i noge u zrak dignuo. Oko njega trava zelena i jer upravo biaše još toliko mjesta prazna — do njega pruži psa lovačkoga.

Po tom uzme drugi list. Ribe su mala stvar, a artija je velika. Ribe žive u vodi. Načini dakle vodu i time si prištedi mučno risanje cielih ribah. Učini dakle, da sve tri ribe u jednom redu proviruju glavom iz vode, kao od prilike guske iz koša kad ih nose na vašar. Nu šta je to sve? — Kao što je na prvom listu, tako i ovdje pariše lovca sa udicom, ali da ga svega na-

Digitized by Google

slika, zakloni ga za jedan panj. Ali još imade mjesta prazna. Voda! voda! ha! s druge strane metne pralju s pračakom u ruci i zakloni ju hrpom već oprana rublja. Lovački prizori stajahu u savezu sa sámom prigodom svečanosti; jer kako rekosmo, nj. preuzvišenost imade upravo taj dan loviti u hataru občine R.; a metoda zaklananja glavnih osobah bila je osobitost njegova u slikarstvu i nje se držaše kao što veljaše — poradi efekta.

A sada dodjè kruna. Nju je osobitom pomnjom snimao sa naslovnoga lista jedne školske knjige, gdje pod njom stojaše: „ s dozvolenjem poglavarstva.“ Kod krune mu se učini najpriličnije naslikati pod nju glavu same nj. preuzvišenosti. Time mišljaše da će visokom gostu osobito ugoditi. Nu bijaše još s obe strane mnogo prazna mjesta. To izpuni sa dva lonca cvietja, koja postavi uz okrunjenu glavu nj. preuzvišenosti.

Nećemo se ovdje upuštati u razsudjivanje njegove umjetnosti. Nu zajedno ga moramo izpričati, što su mu mnogi predbacivali, da naime boje nisu svagdje predmetu dolikovale. Nu tud si on nemogaše inače pomoći, već gdje mu oskudievaše prave boje, tamo uze onu, koja je najbližja. Tako je n. p. njegova preuzvišenost izgledala u licu kao da je taj dan cigle vozila, jer nebiaše boje, koja ide za meso.

U tom dodje i ponedjeljak. Vrieme je bilo liepo, i tako su djaci sve prošle nedjelje provodili idilički život na polju i u planini za ovcami, kozami, konji itd. A sada mu ih trebovaše nekoliko za grbonoše, cvietonoše, pjevače, isto tako i nekoliko dievojakah. Valjade mu dakle u oči dana, kad je sve kod kuće, zaići po selu i zamoliti ljude, da mu nešto djece u školu pošalju. Bara je vas taj dan plela vience i uredjivala školu. Zidovi bjehu zastrti velikimi rubci svake boje i po njih izprikopčani vienci raznovrstna cvietja. Nad stolicom učiteljevom biaše veliki vienac od samih gjorgjinah i u njemu cvietjem upisan pozdrav „vivat.“

Ponedjeljak je dakle svanuo. Čuturić digne se u samu zoru i pregleda sve u školi. Po tom razveže jedan svežanj pisamah i položi s jedne strane povelju, kojom je imenovan za učitelja, a s druge pomenuti memorandum. Zatim ode još jedanput u vrt i ondje načupa trave, te njome pospe tavanice školske, da nj. preuzvišenosti bude meko hoditi.

U tom prispiju djaci i djevojke i budu najprije nakitjeni: djevojčice po gjorgjinom za svako uho, po tom jednom za njedra, jednom za pás a poslie imadoše uzeti još u svaku ruku po jednu. Momci jednom za šešir, jednom za pruk a poslie dobiše još po jednu u svaku ruku. Po tom pokušaše izpjevati kratku pjesmicu: „Sinu sunce na zapadu“ — jer nj. preuzvišenost dolaziaše sa zapada — što no ju bješe sastavio učitelj upravo za tu prigodu te se pjevaše kao božićna pjesma: „Čestit svietu danak svemu.“

Kad to sve obavi, odabere od ostale djece tri grbonoše i njim dade svakomu po jednu stranu grba u ruke te ih postavi u red tako, da kruna sa likom njeg. preuzvišenosti dodje u sriedu i zapovjedivši im da budu u miru, ode on i preobuče se sasvime onako, kao što je prije osam danah njeg. preuzvišenosti čestitao, i budući već sedam satih odbilo, ode pred kuću i stane za dud, da čeka visokoga gosta, opetujuć sve jednako govor njemački, kojim imadiaše pozdraviti nj. preuzvišenost.

Digitized by Google

Poslie četvrta na osam usta zvrka kočije iz daleka, a on u živi čas skine kapu s glave, brkove i opravu namjesti, te izide malo na polje iza duda, odkuda je nj. preuzvišenosti na pogledu.

Kad se kočija približi i on u zao čas opazi da nj. preuzvišenost drieme, mahne kočijašu rukom da stane, i on stane. Učitelj pristupi k vratancam od kočije i poklonivši se triputa počme: „Euer Excellenz —“ misleć, da će se nj. preuzv. kojom srećom probuditi.

Kočijaš kad to vidi, izdere se nanj: „Sám vas vr . . nosi, zar nevidite da nj. milost spava?“

U to se nj. preuzvišenost iza sna prene i videć da kola stoje prepadne se te htjede da skače upravo na onu stranu, gdje učitelj stajaše kod vratacah. Spazivši njega, trgne se natrag i dosjeti se odmah jadu.

Učitelj prepadnuvši se nad divljim pogledom nj. preuzvišenosti, neznade šta da počme. Amo mu šešir iz ruke pao na zemlju a onamo mu se kose od straha naježile i brci mu se počeli odvijati, kao što se odmata trava satovka, kad se djeca njome igraju. Usta, kao da su mu dretvom sašivena, ni mrtve riečice da proslovi. Ruke mu visiahu po običaju svaka na svoju stranu niz noge i uzalud mu biaše micati s oba palca — kao brodar kad vesla, nebi li se brod govorničtva krenuo — nemogaše te nemogaše da progovori.

Njegova preuzvišenost kako biaše čovjek inače dobar, videć, gdje se je učitelj zapleo kao pile u kučine, zapita ga ljubkim glasom: „Šta je moj učitelju?“

Usta mu se neodriešiše, ali ruke mu se razdrveniše, te sve što mogaše, bilo je, da rukom pokaza na školu.

Nj. preuzvišenost, da izpuni volju ubogu čovjeku, sidje s kolah i podje u školu. Kad dodjoše pred vrata, požuri se učitelj, da mu vrata otvori i unidje za njime; nu u toj velikoj revnosti omakne mu se noga po masnoj travi i on padno nauznačice i sruši pred sobom dva grbonoše tako da više nemogahu rabiti, a sa sobom tablu, i tom prigodom popuca mu nekoliko pucetah na kaputu, prsluku i hlačah. Nj. preuzvišenost dade mu ruku i podigne ga, te ga tješiaše nad nesrećom a on mu odvratjaše neprestano: „oprostite vaša preuzvišenosti; nije bilo hotomce.“

Djeca čineć svoju dužnost zapjevaše još dok učitelj na zemlji ležaše: „Sinu sunce na zapadu“, ali on im mahnu rukom da šute, i tek kad se bješe digao i nj. preuzvišenosti izpričao, zapovjedi da se s nova pjeva, dočim on sám takt odmjeravaše.

Nj. preuzv. odmah kod prvih riečih stade izjavljivati svoje zadovoljstvo neprestanim „vrlo dobro“ i „dosta je“ tako da učitelj napokon uputjen o povoljnom uspjehu pjesni, presječe pjevanje, kojega se jeka odbijaše od zidinah školskih u šarom raznoglasju, tako, da nj. preuzvišenost bi prisiljena malo si pročistiti uši.

Po tom se imadiaše držati govor, u kom se učitelj izpričavaše, što se evo usudjuje nj. preuzv. na pol puta ustavljati itd., nu i tud se nj. preuzv. nekako spasi popljeskavši učitelja po ramenu.

Tada stade izpitivati djecu, od koje nekoja govorahu na izust a, b, c, druga moljahu, tretja čitahu iz abecavice povjestnicu crkvenu a iz nje abecavicu; četvrta kazivahu kako žabe pjevaju; po čemu se poznade kad će kiša;

Digitized by Google

da li guske i ostala životinja imade svoj jezik; šta je veće: oka ili litra, i šta je bolje? zašto se čovjek strese, kada ga smrt preskoči? itd. — praktična pitanja iz siloslovja, prirodopisa, transcendentalnoga jeziko- i dušoslovja i računstva.

Napokon zapita učitelj jednu djevojčicu: gdje se je spasitelj rodio? i kakvi se odtuda izvôdi praktični nauk za nas? a djevojka mu odgovori: da kad je njemu bila dobra štalica, mi da netražimo bielih dvorovah; kad je on mogao spavati na slamici, mi da netražimo mekih dušekah; kad je on mogao s volom i magarcem pod jednim krovom stajati, zašto da i mi? — tud joj učitelj presječe rieč: „Šut! dosta je i preveć, diete moje," jer valjade da sve što djeca govorahu, protumači nj. preuzv. na njemački.

Nj. preuzvišenost, koja već svega sita biaše, pohvali u kratko sve, primi memorandum, koga mu učitelj uz duboki poklon predade, i izilazeć na dvorska vrata reče mu: „Za nedjelju danah dodjite momu nadstojniku po odgovor a držte se pomalo i obćine."

Kukavni učitelj znadiaše dobro, što će to reći: „nadstojniku po odgovor" i „obćina" i misleć uza to na nesreću, koja mu se je malo prije dogodila te glavnu stranu svečanosti uništila, zatim na kobni odgovor o jaslicah gospodnjevih, uzdahnu duboko i reče: „Da da, gospode! Tvojih osam blaženstvah jedina su naša blaženstva."

VI.

Za osam danah nalazimo učitelja skupa sa ostalom rajom u pretinjenom letvami tobožnjem predsobju njegove uglednosti g. nadstojnika. Pandur vlastelski proziva redom stranke, kako mu ih kazuje g. nadstojnik. Na jedanput zavikne:

„Učitelj Pavao Čuturić!"

„Hier!" odjavi se on.

„Evo vam vaša molbenica sa riešenjem" reče nadstojnik i pruži mu onaj poznati memorandum, preko ramena kako mu stojaše za stolcem i nepogledavši ga u lice.

Učitelj, koji si preduzeo bješe da danas neće šteditи riečih, kud puklo da puklo, nehtjede da se odmah ukloni, nego stade za stolcem nj. uglednosti i čitaše riešenje: „ob instantes hoc anno penes ovile, stabula, caeteraque aedificia oeconomica multiplices reparationes, petito deferri non posse." Kad to pročita, kako biaše čovjek čedan, nehtjede da čini prostačinah, nego kako će fino prevući izpod nosa nadstojniku tu nepravdu, reče mu, smješeć se — kao što mišljaše — ironično: „Hvala vam gospodine nadstojniče."

Ovaj pako uze to pod istinu i odgovori poklonivši se još malo: „Na malu, učitelju."

„Na malu da, Bog te ubio, kad nerazumieš ni što je „ironia" što li istina" mišljaše u sebi učitelj i tek na stubah spahinskih stisne šaku te obazrievši se nekoliko putah tamo i amo rekne oštro i glasno g. nadstojniku u drugom spratu: „Na malu! — šta na malu? na ničemu!" i tako si izkalivši srdce nad g. nadstojnikom, ode seoskom knezu.

„Dobar dan kneže!"

„Bog daj, učitelju!"

Digitized by Google

„Brate kneže, sad neima više šale, već gledaj sa občinom da mi opravite kuću. Ne samo da je sramota za občinu, nego ja mogu svaki dan u njoj, skupa sa ženom i djecom, izgubiti glavu. Pa da bar tom prigodom uzbude i vaše djece nekoliko, te bi u napredak bili valjada malo pametniji.“

„Učitelju moj“ odgovori mu knez „sve je to liepo i toliko putah se je već na tvoju kuću mislilo. Nu ove godine valja pokriti občinsku krčmu, valja stražu, valja nam, kako smo se zavjetovali, sagraditi pred selom dvie kapelice, jednu svetom Antunu a drugu jednomu svetcu, komu neznam imena, samo znam da je od prosta paura postao svetac.“

„E tako li je to?“ razžesti se učitelj „onamo su pretje ovce i koze, konji i volovi, nego li učitelj i obitelj njegova, a ovamo se gradi krčma i straža, a učiteljevu stanu što Bog dade! Sebi pravite zaštitnike, da vam brane marhu i polja; ja netrebam ni jednoga od njih; tko će dakle zaštitavati mene i moju dječicu? sveti Antun, nije li kneže?“

„Komu drago, ele ti si zabilježen p o s l j e d n j i.“

„Znam, znam“ reče učitelj odilazeć. „Bog će mene čuvati, braniti i hraniti kao i do sada. Gradite si ovčare i štale, da vam nepokisnu svione ovce i da vam nezebu konji i volovi, a ja ću u mojoj kobači živiti sa moje četvero pilićah dok bude božja volja. Vas neka štiti sveti Antun i taj vaš paorski svetac, a ja se izručujem mudrici sv. Kati i učitelju sviuh učiteljah, spasu našem krstu. Hranite se vi bielim hlebom i mesom, a ja ću projom i kiselicom kao i do sada. Nu i ti, kneže, i ti nadstojniče, nedaj meni Bože, kao što se tvrdo nadam, sjesti na onom drugom svietu uz prestolje božje, pa da vas dvojicu a i nj. preuzvišenost — budi medju nami rečeno — smotrim kao onaj Lazar evangjelski na dnu pakla, gdje jedan drva tovari, drugi vozi a treći vatru loži; pa da onda vi, smotrivši mene, stanete zalamati rukama i vikati što vas grlo nosi: „sladki ljubezni meštre Pavle, de nam dobaci štogodj, da se uzpnemo k tebi“; a ja bi onda uzeo kakovu podugačku gužvu pa bi vam ju dodao, a kad bi bili jedno dva tri hvata od zemlje, onda bi vas na jedanput — zvec! o zemlju. — I tako kao što iz svega vidim, učitelj je zbilja samo prognanik na ovome svietu, a prava njegova domovina tamo je gori.“

VII.

Kako se vidi iz književne zaoštavštine učitelja Pavla Čuturića, imenito iz njegova dnevnika, koga ulomci evo pred nami leže, morao je on dvie tri godine poslie ovih dogadjajah umrieti, jer opisavši još jednu učiteljsku skupštinu, u kojoj je on opet pero vodio, i upisavši govore, koje je tom prigodom držao, zaključuje svoj dnevnik ovimi riečmi: „Buduć pako da osjetjam, da mi doskora valja umrieti, s toga se ovime — salvo de reliquo creatoris in creaturam dominio — odričem već unapried svieta, i što mi još prestaje vremena, to ću da se za smrt pripravljam. Ako se medjutim ipak sluči štogod znamenita, što bi za moj život od kakove važnosti bilo, to će se naći na koricah moga molitvenika.“ U ostalom na tom molitveniku ništa se drugo ubilježeno nenalazi, nego nekoliko okah veresije u krčmara Leporta i da se je 14. travnja krava zekulja otelila a 29. da je tele mesaru prodano skupa sa kravom.

U selskom zapisniku stoji: da je — kao mnogi drugi veliki muževi staroga i novoga svieta — sahranjen na občinske troškove, što se takodjer za dopunjenje životopisa napomenuti mora.

Digitized by Google

Njegovi rukopisi nalaze se u djećjega skrbnika, koji ih čuva kao znamenitost neku i još nije pravo odlučio, komu učenomu zavodu da ih pokloni. Nama ih je samo za porabu ustupio i iskreno izpoviedamo, da nam je žao, što ništa nije podpuno, već moradosmo pobirati po ulomcih, gdje šta znamenitijega naći mogosmo. Ima i boljih proizvodah pera njegova, nego što je dnevnik, koji medju rukopisi dolazi pod latinskim naslovom: „Commentarii Pauli Csaturics ludi magistri R . . . sis," — ali za ta bi trebalo veliki komentar, koji posao mi drugim ostavljamo.

Pavao Čuturić bio je jedan od onih ljudih, koji su i umrli a nikad pravo neznali, zašto ih je upravo Bog stvorio. Latjali se ovoga i onoga, samo jednoga ne — zašto su možda upravo bili. Vječiti putnici na moru života, nenašavši nigdje pristaništa. On je bio čovjek, koji je dobro znao kakovom bi mu bilo valjalo biti, i koliko nebijaše, toliko sám sebe varaše da sbilja jest. Čovjek inače dobra srdca, koji se je mogao nad svačime razplakati, nad zaklanim piletom a kamo li ne nad nesretnim čovjekom. A sám bijaše nesretnik i mučenik ovoga svieta sried umišljene svoje sreće. On si je sám čarao iz zla dobro, iz siromaštva bogastvo, iz nužde krepost, iz neukosti znanje, i to bez ikakve čarolije: čaša vinca, jedan dan debar medju deset hrdjavih, pretvaraše mu pakao u raj. Ako ga gdje uzpitaju, kako je živio, a on će reći: onako, kako sam znao i mogao. Bio je u ostalom nizka, malo neporazmjerna stasa, kratkih nogah i dugačka tiela; jake kose, koju je uviek natjeravao na oči; dugih rukuh, koje je samo u osobitih prigodah dizao, inače su mu uviek visile i u govoru je obično samo palcevi kretao i prebirao. Imao je mnoge pogreške i običaje velikih inače ljudih, mucao, kao i najveći govornik stare Grčke, i uviek se jednako odievao, kao Napoleon veliki, ljubio čašu vinca kao Alesandro, bio u nuždi s malim zadovoljan a u svih nesgodah života ravnodušan kao Sokrate i Diogene. Inače je malo govorio a mnogo mislio. U običnom govoru imao je tri poslovice, kojimi je govor izmjenice preplitao: „kako da kažem" „što ti ja znadem" i „tako dalje," a svečana mu je poslovica bila: „sic itur ad astra."

Siska Rosemalova ili posljedice odhranjivanja.

Po Conscience-u spisatelju flemskom.

(Nadalje.)

IV.

Golo a holo.

Sramotno ponašanje kćeri Spinalove činilo je, da je Rosemal neprestano navaljivao si na ženu da uzmu kući Sisku, u čemu ga i stari Pelkman podupirao. Napokon privoli i mati na to. Sada je već bilo tri godine tomu, što je Siska bila u odhranilištu, pa zadnje godine nije ni praznike provela kod kuće. Poslano joj je sada pismo i javljeno, da će mati 14. t. m. čekati ju kod kolnice železnićе.

Rečeni dan osvanu krasan i ugodan. Dobro pol ure prije nego što je imala povorka stići, čekala je već kod kolaice Siskina mati, odjevena u svečano ruho gradjanke i ogromnim kišnikom pod pazduhom. Ha eto parovez zviždi.

Digitized by Google

Silno ti li kuca srce materinje . . . sad će vidit opet svoje jedino ljubljeno diete, svoju Sisku, — njezini djetinski cjelovi nagradit će joj sve gorke čase, koje je proživila svadjajuć se s mužem radi Siskinoga odhranivanja. Povorka stigne, ljudi skoče u hintove pa hajda u grad. Na skoro postalo opet sve pusto na mjestu istom tako živahnom. Nu badava čeka i izgleda gospoja Rosemalka svoju Sisku. Srce joj oledeni od straha i žalosti, hoće da otide, pa ju ipak drži neka tajna sila. Tada opazi neku gospodju, gdje stoji kod hintova pa se razgleda, kano da koga čeka.

Nebi li to bila Siska? Što bi? Nije moguće. To je neka odlična i naduta gospoja. Na njoj su oprave od težke svile, koje samo na pol kriju, njezino tielo, ostalu polu tiela morao bi pokriti neki kao pokrivač od gazé al nije mu moguće; svaki put kad se gospoja krene, viju se dugi rudeži oko njezinoga lica, na glavi joj skupi šešir s kojega se oholo nagiblje perjanica, a u ruci mali, nježni sunčenik; do nogah joj nagomilano petnaest raznih škatuljah i dva velika sanduka . . . To nije Siska. Tako misli žalostna majka. Sad kine mlada gospoja nestrpljivo staroj gospoji i pri tom pokaže lice. O Bože! jest, jest to Siska. Radostni smieh obleti lice materino, kano srna priskoči k svojoj kćeri te razkriliv ruke poviče: „O Sisko jedinice moja!“

Ime „Siska“ dirnulo je nepovoljno mladu damu, i žar oblije joj lice; ipak pristupi k materi koja ju hotjela zagrliti. Ali to se nebi pristojalo da gradjanka grli pred svietom tako otmenu damu, tomu bi se sviet čudio; s toga pofrancezena kćer popade mater za obe ruke, te joj tako zabrani, da ju nezagrli. Zatim reče: „Dobar dan, mamá. Kako ste? . . . Što radi papá? — Čuvajte se da mi nepolupate moje škatulje . . . . Već čekam ovde pol ure na vas.“

Rieči ove i čitav način kojim bijahu izgovorene sada, posle tako dugoga razstanka, parale su srce materinje kano oštar nož. Da li je to pozdrav, kakovom se mogla nadati posle tako dugog razstanka? Nijednoga poljuba nije imala kćer za nju, koja je tri godine sprovela u svadji sa svojim dobrim mužem zato da izpuni volju Siski; koja se toliko radovala ljubavi svoje kćeri! Ko će se čudit ako se ovo mrzlo bezćutljivo i nenaravsko ponašanje kosnulo njezinoga srca toli jako, da je sirota mati obima rukama pokrila si lice pa udarila u gorki plać.

U Siski nije jošte bila ćut djetinska utrnula na toliko, da ju nebi bile ganule suze majčine. Vidiv njezinu žalost pokaja se, pade joj oko vrata, te joj stade vrućimi cjelovi ljubiti lice. Sada je bila stara mati sretna i blažena rajskom razkošju pritiskala je ljubljeno diete na srce, pa sisala iz njezinih očiuh slasti nebeske.

Kako bi čovjek često mogo uživati rajske slasti, biti blažen kano blaženi duhovi, kad nebi izprevraćenom prosvetom zaslieplјen, toli često zalutao tako daleko, da pregazi svete zakone naravi, da razkida veze najnježnijih ćutjenjah radi gizdosti, običaja, mode. Glej, čuje se neki smieh, on je udario na uši Siskine. Ova se ogleda i opazi mladoga djipeša koj je podsmehavajuć motrio ju, kako je materi izkazala djetinju ljubav. Žar oblije izprevračenu djevojku, ona se izvila iz naručaja majke, te se ukočila kano od početka.

Sada budu škatulje turene u karuce i ove tako napunjene, da nije bilo više mjesta za dvi osobe. Budući pako Siski jako mnogo stajalo do tih raznih

Digitized by Google

petlarijah te se bojala da se što nesatere, to naloži izvoščiku da vozi stvari upravo u kuću njezinoga oca, a ona nakanila ići s materom peške. Mislim da joj nećemo činiti krivice ako rečemo, da je voljila ići peške i s toga, da sviet vidi kako je krasno opravljena.

Siska raztegne sunčenik te se uputi laganim korakom u grad. Na mater činilo se da je posve zaboravila. Ovo nehajstvo i bezćutljivost ranili su jako srce stare matere. Šutila je istina, nije htjela da spočita kćeri nevaljanost, jer ju je ljubila strastno; nu ipak je morala sada reći sama sebi da je stari Pelkman istinu gudao. Utonuta u tako žalostne misli išla je malo za kćerju, kano služkinja za gospojom. Šutile su ujedno. Sad su već bile u gradu i Siska premjeriv majku od pete do glave reče začudjeno:

„Ala majkice, kako ste to opravljeni? Tà izgledate u toj gadnoj kapi i u tomu starovjekomu zobunu kano kakova siromašna, prosta žena. Gotovo me je sram od ljudih . . . Sakrijte taj ogromni kišnik, jer će inače misliti ljudi da smo seljakinje.“

Rosemalka odgovorila glasom koj je pokazivao njezinu nutarnju žalost:

„Nebudi takva, diete moje. Vidiš, ja ti se nosim kako se nosila i moja pokojna majka, pa nemogu sad, kad sam već ostariela, da mienjam moju nošnju. Tà sviet i onako ništa nedrži do toga, pa i neimam od koga da se stidim ili bojim, jer nismo, hvala Bogu, nikomu ništa dužni.“

Siska nije imala kada da sluša ove rieči, ona je pozorno mjerila sve prolazeće za da se uvjeri, kako će djelovati njezini nakiti i njezine dražesti. Ala ti je bila sretna, kad je prolazila nuz koju hrpu vjetrogonjah koji su ju pozorno motrili: činilo joj se da im može čitati na licu, da se razgovaraju o njoj i da s udivljenjem pogovaraju: „Ala krasne djevojke!“

Sirota mati pokušala je nekoliko putah da zametne govor te pitala Sisku, sad: da li joj se dopalo u odbranilnici? sad opet: nije li čeznula za domom itd. sve badava. Tašta djevojka nečuje, ona samo misli kako će s dostojanstvom koracati izmedju svjetine, da bude opažena i slavljena.

Na mliečnom trgu susretne ih neki gospodičić, koj se tako prijazno smejao na Sisku te ju tako pouzdano motrio, da bi ih svaki bio držao za brata i sestru. Badava je izbujlila stara gospoja oči da prepozna to momče. Ona ga nije nikad prije vidila. Nu oštri pogledi matere nesmutiše ni najmanje našega gospodičića; ni pet ni šest pristupi on tik k Siski te ju nagovori francezki:

„Ah serviteur, najpokorniji sluga, mademoiselle! Vi ste dakle ostavili odbranilnicu? Odsada će valjda Antorf imati čast čuvati tako čarobnu ljepotu. Doista to će za nas uboge mladiće biti neprocienivim dobitkom.“

Siski kresile su se radostno oči pod koprenom, nu pretvarala se ipak kano da su ju ove rieči smele, pa odreče:

„Vi se rugate, monsieur George! Nu kako vaša seka Klotilda?“

„Vrlo dobro“ odgovori „mesje Žorž“ pa pokazujuć s posmjehom na staru gospoju, upita: „Da li ovo vaša služkinja“?

Siska se zažari do vlasih. Pofrancezena preciranka sramila se svoje poštene, dobre majke. Promišlavala je dugo prije nego je odgovorila: „To je moja majka.“

Digitized by Google

„Ha tako“ poviče gizdelin, pokloni se ukočeno pred staricom i reče joj: „Madame de Rosmal, dopustite da vam načinim moj naklon; imadete šarmantnu kćer!“

Starica nije razumjela francezki, ali uvidila je ipak iz svega da ju ovo golobradče izsmjehava; nu ipak odzdravila i ona nakloniv glavom. Opraščajući se reče mladić Siski:

„Pravo ima gospoja, da vas tako strogo čuva pod svojim širokim plaštom. Imade nas dosta koji bi vas rado ukrali. Adieu, gospodično Eudoxie. Vidit ćemo se opet.“

„Što misli taj francezki gizdelin: ko smo mi? Nije sumnje da nas nepozna; tebe je zvao Eudoksijom, a meni je reko: Madam de Rosmal. Kako ti se hoće badava trošiti rieči s čovjekom, koga nepoznaš?“

Ove rieči nisu nipošto bile Siski po volji; ona se je namrgodila, ali se ipak nadvladala na toliko da je vrlo uljudno odgovorila materi:

„Zar mislite da sam zato bila u odhranilnici da budem prosta i neotesana? Ovaj gospodin jest moj znanac; njegova sestra Klotilda bila je moja najbolja prijateljica i on ju je često polazio.“

„Tak je to Petar Vondercank?“ upita mati.

„Jest, on.“

„Pa tebe nije sram takove naklone praviti sinu brijača tvoga oca? Takovoj lienoj ništariji, koja pod milim Bogom ništa drugo nezna nego globit svoga oca, pa — tarac kvarit.“

„Nu majkice, on zato ipak može biti čovjek ugladjen i izobražen. On je bio u Parizu, i prem je bio negda vlasular, ipak je izobražen i poznaje sviet.“

„Dakle: ništa nedelati, simo tamo se potucati i roditelje žalostiti, to će kod tebe reći: sviet poznavati? Znaj Sisko, da netrpim da bi imala ti poznanstvo s takovimi bezsramnimi skitalicami, a što se tiče tvoga imena, to se ti zoveš Siska tako dobro kano i ja. Bog zna u kom si neznabožkom koledaru našla ime Eudoksija!“

To je Sisku ubolo te ona odgovori oštro:

„Zar je moja krivnja, što je moje pravo ime tako hrapavo, da ga nisu mogle izgovarati plemićke kćere u odhranilnici? Pa doista i ja volim da me zovu Eudoxie Rosmal, nego da mi paraju uši seljačkim, prostoflemskim Franciska van Rosemal.“

Uboga majko! sad joj padne na um ponašanje Hortensije Spinalove i ona protrne po cielom tielu. Htjela je da kaže kćeri pošteno istinu, ali su već bile na pragu domaćega štacuna. Tu nije bilo nikoga do samoga staroga Rosemala; Siski dakle nije bilo sada težko priskočit k ocu, pa ga zagrlit djetinskom ljubavju. Dobričina otac podao se sasvim očinskoj ćuti te zagrlio našešurenu djevojku. Ova brzo prekine ove pojave ljubavi francezkim pitanjem:

„Mamán, ma chambre? Gdje je moja soba, mamá? Ove škatulje nemogu da ostavim ovde. Kučišu, vi ćete je donesti gore za menom.“

Poslie jedne ure širila se Siska zaključena po svojoj sobi. Tu je izvlačila svilene klobuke i oprave, ponamještala lončiće i bocice napunjene s pomadom i svakojakim mirisom, bjelilom, crvenilom itd. te frkala rudeži.

Digitized by Google

Tja u štacun čulo se kako je rozdjila: „O ma belle, sois moins cruelle“ itd.

Otac stajao je vas zapanjen u štacunu pa zabušio uši prstima. Nepomično gledao je pred sebe a turobne misli prodirale su mu srce. I on je pomislio na Hortensiju Spinalovu, pa zamrmljao sam sebi:

„Luda ja, što nisam umio skrhati tvrdokornost moje žene. Pravo je rekao Pelkman, da ću še za ušima česat. Ali što to sve sada hasni? Kasno se po smrti za griehe kajat.“

Jošte veću žalost i griz duše ćutila je uboga mati. U tmičnom kutu sedila je u kuhinji pa ronila gorke suze.

Žalibože kod Siske nit što pomaže plač i jadikovanje, niti prošnje i opomene, ona neće nego po svoje. Kod matere nadvladala je na skoro i opet materinja ljubav; njezino neprestano nastojanje, da izpriča Sisku kod oca, činilo je najposle da je sama sebe uputila, da u Siske baš i neima nikakove zločestoće, nikakove mane do nešto prenapetosti i prevelike živahnosti; pa ona je jošte mlada te se može i to sve izravnati i izgladiti. Takovim popuščanjem postigla je mati svu zaufanost kćere, što ju veoma veselilo; ko što ju veselilo i to da je mogla reći kupcem:

„Naša je Siska vrlo napredovala u odhranilnici, ona vam govori bolje francezki nego flemski. To vam je biser dievojakah.“

I doista Siska bila je krasno odhranjena, ko što su sve gradjanske kćerke koje su bile u odhranilnici. Znala je francezki toliko da je mogla brbljati o amour i toilette. Istina da ona i to samo natucala, ali je tako smjelo natucala, da bi nevješt mislio da govori osobito dobro. Računati baš nije znala, ali ko će i zahtievati, da takove suhoparne stvari znade onakova nježna gospodična; ona je znala, da, ako imade tri ljubeznika, pa ju ostavi jedan, da zato neostane sama, pa to je bilo dosta za nju. Iz zemljopisa znala je, da je Paris najkrasnija varoš cieloga svieta, raj mladih dievojakah, gdje se neprestano igra i pleše, gdje imade deset putah više kazališah no crkavah, gdje se iznadjaju mirisne vode, crvenila itd. Iz bajoslovja ili mythologije naučila je, da se boginja ljubavi zove Venus i da je mali Cupido njezin sinčić. Znala je suviše francezki sva imena opravah, tkaninah, nakitah, raznih pomadah, mazilah itd. Evo vam izobraženosti Siskine. Sudite, da li je bila biser dievojakah ili pofranceženа preciranka?

Otac bio bi u tom drugoga mnienja nego li mati, što svjedoče rieči koje u isto vrieme govorio Pelkmanu:

„Prijatelju, da smo mi vas posluhnuli, to bi se sada naša Siska kretala marljivo i veselo po štacunu, ljubila bi nas, a mi bi se mučili s veseljem, da njoj ostavimo mastnu baštinu i dovoljne dohodke. A vidite li kako sada stvari stoje? Cieli dan sjedi u štacunu našećurena u svili i ovitom rudeži glavom, te vabi mlade gizdeline, koji dolaze pod izlikom kupiti cigarah, samo zato, da mogu š njom brbljat, koji mi zaokupe štacun, da mi čestiti gradjani neimadu prostora. Polovica kupacah već me je ostavila. Kad umrem, prijatelju, propast će stara trgovina mojih otacah, jer Siska neće hotjeti poći za muža prama sebi, koj bi hotjeo i znao uzdržati trgovinu, a ovi papirnati gospodičići nisu ni zašto pod milim Bogom. Pravo ste imali, da je bila Siska po domaće i narodno odhranjena, postala bi bila radinom i razboritom gospodaricom; znala bi više hasnovitoga nego li sada znade, bila bi krepostna i

Digitized by Google

čedna; ali ne, ona je morala u odbranilnicu učiti francezki. Može biti, nu i to težko vjerujem, da je takovo odhranjivanje dobro za plemićku kćer; ali to znam za stalno, da gradjansku pokvari od korena. Nu sada je već kasno. Valja prije pokriti bunar, nego se utopilo tele." (Dalje sl.)

Zemun.

Iz sbirke starožitnostih kraljestva Slavonije

Luke Ilića Oriovčanina.

(Nadalje.)

U isto se vrieme uputio erceg Henrik Jasomirgott po naputku njemačkog cesara Fridricha k Manuelu, da š njim mir ugovori, koji bi i za Ugarsku valjao. Manuel je s početka na taj predlog pristao, ali kad je začuo da je Dalmacija od njega odpala, iz nova je vojsku proti Ugrom podigao i za vodju joj Kontostjepana postavio. Ovaj s vojskom prešav Savu i saznav, da se je ugarska vojska za pomenutim već mrtvačkim brežuljkom utaborila, tamo pohiti. Nu Dionizio tako je svoju vojsku razredio, da joj Kontostjepan nije mogao ništa nahuditi prem da je sa svih stranah navaljivao. Napokon pokuša lukavštinu. Sredinom navali na Ugre, a krilom zapovjedi, da se izlično natrag povuku, a kad Ugri na sredinu udare, onda da krila Ugre obkole. Ali se je u računu prevario; Ugri bo u prvom jurišu razbiše krila grčke vojske i u bieg je natjeraše. Dočim su razbijena krila grčke vojske pram Savi bježala a Ugri za njimi u potjeru se upustili pohiti Kontostjepan sa središtem svoje vojske uzmicajućim Grkom u pomoć, udari na nepripravne Ugre, koji su držali da je boj već svršen, te im pobjedu, 8 srp. 1167., opet preotme.

Akoprem su u ovoj smeći mnogi Ugri pali i preko 800 njih ufatjeno, to se je ipak oslabljena grčka vojska preko Save povukla, bojeći se, da jim Ugri dobivši pomoć, pobjedu neotmu. Tako se svrši krvava ova za obe strane bitka, koja je od pol dana do mraka trajala. Bila je ujedno posljednja bitka medju Manuelom i Stjepanom III. u ovih stranah, jer je ovoj potonji u 23. godini dobe svoje u Ostrigomu (Gran) 4. ožujka g. 1173 umro.

Prije toga već g. 1170. rodi se Manuelu nenadano sin, te je time Bela izgubio nadu na bizantinski prestol; osim toga se je u mjesto sa Manuelovom kćeri morao vjenčati sa Agnezom caričinom sestrom. Nu dočim je Beli zašla zviezda slave u Grčkoj, druga mu je svanula u Ugarskoj, gdje je poslie smrti Stjepana za ugarskog kralja odabran i čim su se stranke umirile od koločkog nadbiskupa g. 1174 pod imenom Bela III. krunisan [13].)

Iz svega što dosad navedosmo vidi se, da je bio Zemun izvržen premnogim nepogodam i da je više nego ikoji drugi grad stradao, jer nije bilo grčke vojske koja je preko Save prešla, od koje ovaj grad nebi bio patio. Nakon toli čestog stradanja opustošenja sad je tekar od nepriateljskih navalah odahnuo, ostavši pod ugarskom krunom sve do g. 1261., gdjeno je Otakar kralj češki u Beču mir ugovorio, usljed koga je Dragutin sin Stjepana Uroša Katu kćer Stjepana V. kralja ugarskog za suprugu i š njom po svoj prilici i Sriem dobio. Dragutin je bio neodvisan od svoga brata Uroša, vladajući nad se-

---

[13]). Vidi Fesler B. 2. str. 96. do 120.

Digitized by Google

bi podložnimi državami pod naslovom kraljevskim. Želeći medjutim sinom svojim Vladislavu i Kanstantinu pribaviti što veću vlast, nahrupi g. 1313. s vojskom u Ugarsku, dočim se je Karlo I kralj ugarski u sjevernih stranah kraljestva bavio, te oplieniv bližju okolicu opet se natrag povrati. Karlo, zabavljen inimi poslovi, odloži na povoljnije vrieme kaznu, koja ga je god. 1319. i postigla, te Dragutin, u više bitkah od Karla potučen, izgubi Sriem, Beograd i Mačovski Banat, t. j. one krajeve koji su u poveljah pod imenom „zemlja kralja Stjepana“ poznate.

Poslie je Zemun pripao Gjuri Despotu, što se vidi iz pogodbe, koju je sa Sibinjanin-Jankom god. 1451. ugovorio, da će naime, ako od tog ugovora odstupi, Hunjadievoj obitelji gradove Zemun, Slankamen, Mitrovicu i Kupinovo odstupiti. [14]) Odovud se može zaključiti, da je i Zemun bio medju onimi gradovi, koje je Sigismund Brankoviću predao. (Dalje sl.)

Školski odlomci XI.

Od učitelja se ište da on prema samom sebi pravedno strog bude, da bi takav i prema učenikom biti mogao. Svaka neurednost, svaka slabost od njegove strane radja množinu neurednostih i slabostih pomedju djecom. On u njihovim očima mora biti brez mane, pa sve da se takav i nečini u očima savršenih ljudih. Takodje nemože se nazvati laž, ako se on postara sakriti mane svoje pred učenici, samo što to valja vješto učiniti. Medjutim svakako je bolje otresti se pogrešakah, nego pokrivati ih, — ali i ovo poslednje spada u pedagogičku dužnost.

Što je za druge osobe sasvim nezapazno, to za učitelja nije, čim ga tek djeca spaze. Baš i za same najobčnije potrebe i radnje u životu mora se on s nekim uztezanjem i obzirom na svoje stanje brinuti, koje ni u kakvom drugom stanju nije nuždno. Naravno je da ova pažnja na sebe u riečih i djelih u usiljenost, kadšto i u smiešnost predje, ipak je ona neobhodno nuždna.

Ali osim koliko je više moguće savršenih primjerah učiteljevih, koja su još načela, na kojimi se dobar školski red (disciplina) osniva? Da ovo malo obširnije objasnimo valjalo bi napisati osobitu razpravu, osobito kako je ta njiva u našoj literaturi neobradjena, tako da se bez osnove i primjera podpuno što za pravilo neda postaviti. Zato ovdje samo kratki nagovješćaji mogu imati mjesta.

Pažljivost, poredak, dosljednost i pravda držim da su četiri poglavite vrline učitelja, koji dobar red držati želi. Pažljiv mora biti, da može zloću za vremena odkriti i izkorieniti, prije nego se ona osili. Poredak mora učitelj ljubiti, da bi onaj čas mogao nepriliku spaziti. Ko nesmotri kad diete odocni, kad punom glavom perja u školu dodje, ili na svom mjestu nesjedi, tom će korov razpuštenosti naskoro po cieloj njivi nadjikati. U ovom pogledu veliko je zlo — kratkovidnost, a kratkovid učitelj (prerano kratkovid postavši netreba da se prima u službu) — mora se svakojakim načinom postarati, da drugom kakvom disciplinarnom vještinom ovo prirodno pomanjkanje koliko se bolje može nadoknadi. Dosljednost je odavna preporučivana kao osnov dobrog od-

---

[14]) Vidi Katona To. 6. ord. 13. str. 783.

Digitized by Google

gojenja. Iz pomanjkanja dosljednosti izvodiše se pogreške materih u odgojenju, premda su tu još i druge slabosti upletene. Ja sudim da se sa dosljednostju, bez mudrosti i milošće, nemože onoliko dobra učiniti, koliko se obično misli, ili bolje rekavši: ja nedržim izvanjsku dosljednost, koja je često sa samovoljnošću tesno srodjena, ni za kakvu vrlinu, no samo unutarnju, t. j. ravnomjerno razpoloženje duha napram djece. Ova se može u formah često mienjati, a da u glavnomu ništa nepopusti. Njen je kontrast samovoljnost, a ovu upravo držim ja za najgoru protivnicu dobre discipline, kao u obće dobrog upravljanja. Zakonitost mora se u svih mierah, koje učitelj preduzimlje, ogledati, — on sám mora se pokazivati tek kao navjestitelj i izvršitelj većeg zakona. Ćutljivost, pa pokazivala se ona u neosnovanom popuštanju iliti u neosnovanoj strogosti, ja bih nazvao grobom svake discipline. Ćutljivost neda učitelju da bude pravedan. Kao što pravda uzvišuje narod, tako isto uzvišuje ona školu. Doduše često nije kadar ni najpravedniji učitelj izmaći se sjenki partizanstva, ipak učiteljeva pravedna volja imat će spasonosan upliv na volju, učenikah. Moralna sveza izmedju krivice i kaštige, izmedju zasluge i nagrade — to je jedno od najjačih sredstvah, kojimi dobra škola uticaj u život ima. Škola je država u malenu, u mnogom pogledu podpunija i idealnija, nego što država u velikom ikad biti može; — učitelj — on ti je vlada nad savršeno ravnopravnim norodom djece, — ozgor ograničen, ako bi mu zar volja došla da zlo čini, u očima pak svojih podanikah posve neograničen — — bezpogrješan — skoro kao nekom svetinjom obastrt! Kako se u takvoj državici idea pravde začedi, tako će ona dugo, možda uviek u srdcih malih gradjanah obitavati. Zato bih i rekao, da je ponajvažnija zadaća školskih starješinah ta, da se odnošenje izmedju učiteljah i djece, zakona i suda, nagrade i kaštige, stalno organizira.

K dobroj disciplini pribrajaju se takodje tjelesna vješbanja. Sasvim druga moralna snaga vlada u dječacih, koji se penju i skaču, nego u onih koji redovno teatar pohode. Druževnost, miroljubivost, sloga — sve se to uči na zabavnom borištu. Vještina je i igrati se a sadašnja sebična generacia više putah tu vještinu ne razumije. S djecom, koja trčati znadu a na trčanju jedno drugom put ne presjeca — koja pamte da svaka stvar ima svoje mjesto i svoje vrieme, mnogo je lakše u školi vladati. A što osobito danas školskoj disciplini izvana smeta, to je tjelesna, a s njom nerazdvojna duševna mekušnost mladeži i njenih roditeljah. Šta ti se tu nesmatra kao nečuvena strogost! Kako ti se tu mladež čuva i najmanjeg vjetrića! Ko nije živio u trgovačkoj varoši, taj nebi vjerovao, kakva se čuda raznježenosti sbivaju. Roditelji, nečinite toga! To nisu činili stari Rimljani, a ni dan dankom to nečine praktični Amerikanci, koji (kao što čitasmo u br. 50 Nevena p. g) nagradjujuć najsnažniju i najjedriju djecu, nastoje oko toga, da odhrane u zdravoj i krepkoj djeci zdrave buduće roditelje, da im se i tjelesno i duševno oplemeni budući njihov naraštaj; oni neće ništa da znadu za vašu mekušnost, za vašu izmozganu ljubav, koja u burah života netraje, — upravo ona je iznašastje naše sebične, mudrujuće dobe . . ,

Suvišno ograničenje učiteljske vlasti spada u zablude novijeg rukovanja. Medjutim ništa nije snažnoj disciplini i učiteljskoj važnozti većma protivno. Iz same smotrenosti, da nebi jednom učitelj vlast svoju na zlo upotrebio, našlo

Digitized by Google

se je za dobro, unapred obezoružati ga. Istina na mnogih mjestih postoji kazniteljna vlast, ali je izvršenje iste vlasti ograničeno, tako da učitelj voli i nekazniti, kao n. pr. kad učenika smije učitelj tjelesno kazniti samo u prisustvu direktora (pa šta je onda tu učitelj drugo do pandur?) — ili kad samo smije djetetu d a t i n a d l a n. A ko će držati ruku, da ju diete natrag netrgne? Ko će zabraniti smieh, kad učitelj promaši? . . . Brez dometka mudrog zrnca soli svaki će način kaštige preći u zloupotrebljenje; ali kad jedanput učitelje naše u uljudnosti, uvidjenju i umjerenosti izobrazimo, na što onda ta nepovjerenost i strah od surove kaštige? Upotrebimo sve što se može na naše dobro, — mladež se danas nesmije od svake pokornosti emancipirati! Tà i najnježnijoj materi zadrkće kadšto ruka, gledajući nepristojnost miloga svog djeteta! —

Zlo je takodje što veća vlast rado i veselo prima tužbe proti učiteljem a ne promišlja, da svi bregovi izdaleka izgledaju ravni i da je poraz najbliže vlasti svagda skoro uvod u poraz više vlasti. Hajde što se roditelji, koji se tvrdo dječije strane drže, nepravedno o disciplinarnom postupku učiteljah izražuju, to se još dade opravdati; ali kad to veće vlasti čine ili zato, što neznadu kako je učitelju s razpuštenom djecom bočiti se, ili što one baš odasvuda stranputicu i samovoljnost učiteljsku mirišu, — onda se moramo tužiti na nedoskudicu pedagogičkih uvidjenjah. *Gj. Rajković.*

VIESTNIK.

Odgovor na prigovor.

B. Š. Što mi g. *J. D.* u 3. broju Nevena prigovara, toga mi netreba oprovrgavati, jer toga nikada tvrdio niesam: zato mu evo samo odgovaram, nebi li mi za rukom pošlo ukloniti onu jedinu zapreku, s koje g. *J. D.* neće da pristane uz naš način pisanja.

Kazao sam, da je dvoglasac *ie* iz dva k r a t k a samoglasca *i* i *e* sastavljen, i da je svaka slovka dugačka, u kojoj ima dvoglasca, čega ni g. *J. D.* neniječe. I stvar je sasvim naravna; jer svaki dugački samoglasac (n. p. *á*) sastavljen je iz dva kratka (dakle = *aa*), zato, kao što već lani rekoh, mnogi narodi (n. p. Niemci) kad hoće da pišu dugačak samoglasac, podvostručuju ga, te pišu n. p. *Staat*, *Seele* itd. Ako je dakle *ie* sastavljen iz dva k r a t k a samoglasca: nijeli to logička posljedica, da u ovom slučaju *e* mora da ostane kratak kad se od njega *i* ukloni ili u *j* promieni? Tà nekaže li naročito i sám g. *J. D.* da suglasac nemienja mjeru sliedećega samoglasca? Dakle kakvo je bilo *e* odprije, onakvo će stati i kad se *j* pred njega metne; i ako je *e* u dvoglascu *ie* samo po sebi kratko (kao što i jeste, jer samo s *i*-om zajedno čini dugačku slovku): ostat će kratko i u *je*. Upravo zato nemože se svagdje ondje pisati *ie*, gdje se je do sada pisalo *ѣ* ili *ě*, jer ima slovkih sa *ě*, koje treba oštro izgovarati (n. p. mjesto, mjera itd.): a kako ćeš *ie* oštro i u k r a t k o izgovoriti, ako je već svojom naravi dugačko? Zato dakle pišemo u ovakvih slučajevih *je* nu nepišemo ga samo sbog toga, već i zato, jer ga tako narod zbilja izgovara, i oštro razlikuje *ie* od *je*. A ni zato nemože se *ě* izmieniti dvoglascem *ie*, jer ima riečih, u kojih se *j* neizgovara napose, već se stapa sa stojećim pred njim suglascem te ga omekšava, n. p u riečih ljepota, njedra (лѣпота, њедра) itd.

G. *J. D.* piše *miesto*, *miera* itd.; neka kaže, gdje na svietu narod naš tako govori? On će reći, da su i stari Rimljani pisali *i*, pa su ga izgovarali kao *j*. Hoćemo li se dakle za Rimljani u tom povesti što nevalja? Hoćemo li i mi drugčije pisati a drugčije govoriti, te ćemo to onda prozvati o r g a n i č k i m p r a v o p i s o m? Pak ako se u ovom slučaju *j* zamieni *i*-om zašto da ga sasvim neodmetnemo? Il ćemo ga u njekojih riečih pisati

Digitized by Google

n. p. stoji), a u drugih izostavljati (n. p. miera), a to ćemo onda nazvati dosljednošću i logikom? Što g. *J.D.* veli, da je mučnije pisati sad *je* sad *ie* nego samo *ie*, na to odgovaramo, da „bez muke neima nauke;“ ako tu ima odlučiti samo lasnoća, onda je najlašnja stvar nepisati nikako. Čovjek od napredka negleda na muku i komoditet, već na istinu.

Da je g. *J. D.* navedeni primjer Rimljanah na kraj iztjerao, bio bi se s nami složio. Rimljani su svagda i svagdje (a ne samo u dvoglascu *ie*) pisali *i* mjesto *j*: pa evo poslje dvie tisuće godinah našli su znaoci rimskoga jezika, da ondje valja i u latinskom jeziku *j* pisati, gdje se sbilja izgovara, te se dan danas posvuda piše *jubeo*, *jaceo* itd. Hoćemo-li dakle i mi čekati 2000 godinah, dok se opametimo? *)

Iz Zagreba. U posljed. sjednicah ravnateljstva Matice il. radilo se osim ostalog ponajviše o tome, kako da se konačno uredi zaklada ovoga zavoda i njegovo odnošenje pram ostalim našim narodnim družtvom. Ravnateljstvo Matice držeći se odluke velike skupštine od 9. srpnja i ravnat. sjednice od 22. kolov. pr. g, po kojoj je namjeravano sjedinjenje narod. naših zavodah u načelu, i ako se bude moglo izvršiti s uplivom i na korist Matice, odobreno, — te želeći sve podupirati i na sve pristati što bi moglo umnoženjem i usredjenjem u tu svrhu opredieljenih sredstvah, budi izdavanjem knjigah, budi poticanjem na književnu radnju, budi sakupljivanjem znanstvenih sbirkah itd. promicati književne i narodne svrhe, — odlučilo je da će glede shodnog sjedinenja stupiti u ugovor s onimi družtvi i zavodi, koji jednake svrhe s Maticom imadu, naime: s družtvom za povjestnicu i starine jugosl., s narod. muzejem, kojim dosada upravlja gospodarsko družtvo hrv. sl. s privremenim odborom koji ovdje obstoji pod naslovom „književno družtvo hr.-slav.“, i s upraviteljstvom narodnoga doma, koji je u tu svrhu kupljen i tomu namienjen da se u njem domorodni zavodi usriede; ravnateljstvo M. imenovavši u tu svrhu iz svoje sriedine nekoje izaslanike pozvat će upravljajuće odbore pom. zavodah i družtvah, da isto učine, te da se svi ovako izabrani i opunovlastjeni izaslanici čim prije sastanu, pripravne glede praktičnog sjedinjenja korake učine i osnovu pravilah za sjedinjenje izrade, koja će se osnova kašnje predložiti obćenitoj skupštini za odobrenje i konačno riešenje. Da se pako načelo sjedinenja već sada barem u nečem obistini, naložilo je ravnateljstvo Matice svojim izaslanikom da se prije svega sa zastupnici ostalih naših narod. družtvah porazumjedu glede imenovanja obćenitog blagajnika, koji bi imao uz stanovitu plaću rukovoditi glavnice svih ovih zavodah, jer je ovo mjesto od smrti našega D. Rakovca i poslie odstupljenja g. N. Mallina kao rukovoditelja zaklad. glavnicah družtv. upražnjeno. — G. Mallin predao je 4. o. m. ravnateljstvu Matice u dobrom redu sve zapisne knjige matičine koje je isti gospodin poslie smrti prijašnjega blagajnika D. Rakovca kao i knjige ostalih narod. družtvah uredio — a i ostala na zakladu Matičinu i njezino rukovodjenje spadajuća pisma; iz predatih zapisnikah i dokaznicah sastavit će po nalogu ravnateljstva tajnik M. sa g. Mallinom točni račun, koji će se do skora putem štampe objaviti. — Za sada navodimo samo iz izvjestja podnešenoga ravnateljstvu M. o predaji g. Mallina: da dug od strane obvezanih utemeljiteljah iznosi 2530 for. a dužne kamate od uzajmljenih Matičinih glavnicah preko 800 for.; iz naplate ovih dugovah ima se po zaključku ravnateljstva prije svega namiriti tiskarski trošak od pr. g. — Na ponudu knjižara Petra Save u Splitu izručit će mu se prodaja knjigah troškom M. izašlih za Dalmaciju te će se na njega upravljati i knjige pripadajuće utemeljiteljem M. u Dalmaciji.

*) Drugu želju g. *J. D.* koja se je bila negdje zametnula priobćit ćemo u bud. broju. Ur

Berzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 7. 15. Veljače 1855. *IV. tečaj.*

Gojci namjena.

(U Karlovcu 1848).

V. P.

Sićahan pupoljak
crvene ružice
vije se u kite,
a listom zelenim
u struk i kitice
pod modrim pod nebom
i sjajnim zviezdami.

Sićahan pupoljak
ti si mi djevojko
gojena Gojčice,
crvene ružice
lišca su pupoljci;
gojena Gojčice
viješ se u kite
u ljeta mladjahna,
a listom zelenim
u struk i kitice
gojena Gojčice!

A nebo modrahno
modra su oka dva,
oka dva, a tvoja
gojena Gojčice!
a sjajne zviezdice
tvoje su zrenice
gojena Gojčice!

Što je Bog stvorio
modroga na nebu —
modroga na nebu
modroga na zemlji
sve mi to oka dva
mladjahna djevojko
oka dva a tvoja
skrovito nadmodre
gojena Gojćice!

Što je Bog stvorio
i blieska i munje
i donjeg sunašca
i noćnih zviezdica'
sve mi to zrenice
zrenice do dvije
do dvije a tvoje
nadsjaju blistajuć
gojena Gojčice!

A što Bog stvorio
i stvoriv dopusti
sunašce da grije
to su mi ustnice
ustnice rumene
kad mi se posmiehneš
a meni ubogom,
gojena Gojčice!

A zrake od sunca
tvoji su pogledi,
a crnje kosice
divne su rosice,

Digitized by Google

čine se od zlata
kan da se sunašce
u njimi odsjeva,
gojena Gojčice!

Gojena Gojčice
djevojke djevojčd

cvjetljine proljetne
cvati mi veselo
ugoji dušicu
ugoji srdašce
kano ti i lišce
gojena Gojčice!

Ovom prilikom neka izvole št. čit: izpraviti sliedeće štamparske pogreške u „*Pjesni o ženskom srdcu*“ u 52. br. lanjskoga Nevena:

u 2. kitici: kan u svate odjevena; a ne: odievena.
„ kad Bog na nju poglédaše; a ne: pogledaše.
„ tja pomorske do obale; a ne: tja do pomorske obale.
„ i smješeć se angjele gledaše; a ne: smješuć.
u 8. „ Ruža pako nami poviédaše; a ne: nama (i indje) poviedaše.
„ 11. „ crven usnam prvi uzdisaj; a ne; usnom.
„ 14. „ kao oštro, bodko trnje zaurije; a ne zavrije.
„ 17. „ i prečuja težke noći; a ne: prečuje.
„ nije stvarce ljepše bilo; a ne: stvorce.
„ koju b' nebo oglasilo; a ne: koje.

Siska Rosemalova ili posljedice odhranjivanja.

Po Conscience-u spisatelju flemskom.

(Konac.)

V.

Bolje se i od pol puta vratiti, nego hrdjavim putom do kraja ići.

Odkako je stupila Siska opet pod očev krov to je sve, što je tamo vidila, neprestano rešetala i prostačkim nazivala. Štogod su dobri roditelji činili, sve joj bilo prosto, podlo, nepristojno; i budući je znala vješto lagati i pretvarati se, to je vazda volju roditeljah nagibala na svoje kano topal vosak.

Ah! prije treće ure nije mogla da obeduje; tà ona neima prostoga seljačkoga želudca. Ali te je oca razsrdilo a mater razžalostilo, oba bili su obikli od mlada u dvanaest obedvati, te su se poplašili promjene, koja bi imala poremetiti cieli mnogoljetni red. Siska se je mrnila i naobesila nos, ali to nije pomoglo, otac ostao je u tom nepomičan. Siska je plakala, da su joj sve nabrekle oči, ali i to nije pomoglo, prem je već mati bila s njezine strani. Sada je Siska padala u nesvest, popadali su ju grčevi, ona izgledala kano da joj neima obstanka na ovom svietu.

Neki pofrancezeni liečnik, koj je dobro poznavao tvrdokornost razmazanih damah, pripovjedio je toliko toga o groznih posljedicah, kojim su podvržene slabe, nježnih živacah žene, da su najposlie siromašni roditelji preplašeni pristali na to, da se u tri obeduje. Često su se morali od sada gladom boriti, jer su svaki dan već u četiri ili pet bili na noguh, dočim se Nena Siska nikad prije devete nije izvukla iz postelje.

Pa ko će se zadovoljiti tako prostom hranom? Vazda samo sočivo, zelje, grah, meso kuhano ili pečeno, uviek to isto. Siska čuti ej nebo doba

Digitized by Google

da je tako oslabila, propala! — Treba joj golubčića i pečene ptičice, o to ju jači, to joj prija. Imala je i kojekakve slastice, uviek celtelle od narančah ili limunah, itd. I pravo da imala sirota, jer ju uviek nešto boli: želudac, srdašce, glavica, živci, uviek i na sve strani . . . uboga Sisko!

U šest nemože s materom k misi, jer u zimi bi ju zeblo a leti nemože da se tamo zariva medju svakojaku prostotu, moglo bi joj naškoditi. Pjevanja traje odviše dugo, mogle bi ozebsti noge. Ali polak dvanaesta, a to je najpriličnije; tamo vidi krasne toalete, uči najnoviju modu; zatim je baš najpriličnije da malo zaobidje, kad se vratja kući, pa da pokaže gospodičićem svoju novu mantillu.

Siska je već i majku uputila, da je svoju staru narodnu kapu zamienila sa svilenim klobukom a noge stisnula u tiesne čižmice, inače se nebi ona š njom pokazala na ulici. Siroti materi tako je neobično kod te promjene: za uhom se uviek češe, jer joj je neobično šuštenje svilene podstave pod klobukom; svaki treći korak stane, jer joj se čini kano da plaze mravi po stisnutoj nogi. Susjedi se smiju, stara gospoja trpi pa šuti, tà kćeri je za volju.

Mnogo više pretrpio je otac s razmazane kćeri. Sve dosad bio je gospodar u svojoj kući, te sve tako upravljao, da nikad nije bilo nereda. Sad ti na jednom postade prevrat i darmar na sve strane; ali već je stvar dospjela do toga, da ga niko slušao nije; što se njemu za dobro svidilo, to je kći zahitila, te mu dala za razumjet: da je on dobričina slabe glave i nezrelog suda. Ako se kada osovio pa hoteo da bude na njegovo — eto ti gotove bure u kući; on s jedne, Siska i mati s druge strane. Nu znamo, da kad dodje do svadje, da je muž nemoćni dečko naprama ženi. Tako bilo i Rosemalu, on se izjedao, grizo, škripao zubima, pa tada? Tada mu žena smješeć ili rekla ili si mislila: „Viči, ruži, škripaj koliko te volja, biti će ipak na moje.“

Pelkmanu durio se takodjer novi red u kući i on joj se je iz daleka ugibao.

Stari Rosemal nije bio viko viki i svadji, mir i tiho prijateljstvo smatrao je kano najveću sreću, s toga je i prepuščao mnogo toga što mu nije bilo po volji, samo da nebude svadje. Ali se ipak prevrat ovaj cieloga reda u njegovoj kući kosnuo duboko njegovoga srca, i jedanput pozdravi ga neki znanac na ulici s riečima: „Ala ste propali Rosemale! što vam je, zar ste bili bolestni?“

Jošte je samo jedno bilo što je ostalo na očevo, i to je bio njegov štacun. Ali on mora i mora biti promienjen pa stajalo što mu drago. Ali k tomu će se više truda i lukavosti. Za ovim stolom odraso je Rosemal, tamo je stajala stolica na kojoj ga pjestovala majka; na ovom sudu ili sanduku smijao se nedužno jošte prije nego znao govoriti. Tu nije bilo kuta, ne znamenja, koji nebi bili skopčani s kakovom dragocjenom uspomenom mladosti; radi onoga škrbastoga porcolanskoga lonca dao mu otac dan prije smrti tako krasni dirajući nauk o gospodarstvu, da mu jošte i danas neizbrisan u srcu. Zamazani potezi na onom zelenom sudiću jesu od njegove djetinske ruke; iz onoga sudića davala mu majka kadkad po komadić šećera, a on je djetinski po sudiću ličio. Na onom stolu urezana su slova I. S.; ona znamenuju Ivan i Siska, te su znak njegove prve, njegove jedine ljubavi. Rečju:

Digitized by Google

taj štacun bio je njegova domovina, njegov svieť; sve, što se u njemu nalazilo, sačinjalo je stranku njegovoga bitja, njegovoga življenja.

Ali ko će izbrojiti kolike je Siska suze prolila, koliko putah se onesvjestila, koliko putah nije hotjela jesti, koli često su ju grčevi fatali itd., samo da skrši tvrdu volju roditeljah pa da štacun prekroji po francezki! Dvanaest mjesecih trajalo je to; dvanaest mjesecih punih gorkih vajah, svadje i nemira minulo je prije, nego što je stari otac, kano premoženi vojnik, prignuo glavu te zdvojećim glasom reko: „Činite što vas volja.“

Nu rieči ove, koje su bile kano vlastita smrtna osuda, podrovale su dušu i tielo starca; od sada je naglo bljednuo, sahnuo, propadao, težka tuga privlačila ga je naglo ka grobu. Često bi se Siska stresla ko šiba na vodi, kad bi ugaslo oko staroga oca, kano da bi ju hotjelo obtužiti radi tolike mu počinjene tuge, nepomično ju gledalo; ali siromah starac nije ništa govorio; činilo se kano da gleda bezćutljivo kako su dleto, kladivo i sekira neprestano razbijali sve njemu mile uspomene. Sve sladke uspomene ginule su svaki dan sve to više pred njegovima očima. Kako su ove mile uspomene ginule i oprašćale se sa štacunom, istom tako ginuo i on, istom tako oprašćao se i njegov duh od tiela.

Na skoro bio je prosti štacun pretvoren u velelepni i razkošno izcifrani štacun francezki: tu se sada sve blistalo, izvesa bila okrašena angjelčići, koji su kavu mleli, cigare pušili itd.; prozori naličili su velikim ogledalom, te su bili napunjeni francezkimi napisi; plinov plam razsvjetlao je čarobno svaki kut, kalfe vrtili su se simo tamo, a kod prozora na uzvišenom mjestu širila se Siska, ili bolje milostivna Eudoksija, u svilenoj odjeći, pa čitala francezke romane.

Tako je stajalo neko doba. Stari Rosemal postao je reći bi nehajan za sve, ni isto prijateljstvo Spinalovo nije ga više veselilo. Ovaj začeo je bio prometat s kožami, te se naskoro zapomogao tako, da bi bio mogao Rosemalu vratiti posudjenih 1000 forintih, nu ovaj nipošto nije hotio da ih primi. O djeci Spinalovoj nebi nikakvoga glasa.

Dočim zatim u štacunu sve veći nered nastajao, ležao je stari otac bolestan; ali budući se nije tužio da ga što boli, zato su držali sve to za malenkosti, te se zadovoljili tim, da su ga brižljivo dvorili.

Jednog jutra saželio je da mu pozovu Pelkmana i Spinala. Ovaj se onda baš bavio u Kolinu. Pelkman došao je te se dugo na samom razgovarao s bolestnikom. Što su govorili, neznamo. Po dokončanom razgovoru stupio je liečnik u štacun. U obrazu je bio blied, neveseo, mrk, kao što mrka podstava njegove kabanice, iz očiuh sievaju mu munje, lice mu se svija grčevito, i šaka stišće kó što u čovjeka biesna. Dok je stupio u štacun upro je blistajuće oči svoje kao strele u Sisku, te koračio upravo k njoj. Od straha sva prenemožena pružila je pred sebe obe ruke, kao da odbije od sebe strašni taj pojav; nu liečnik popade ju za ruke, pa joj zagrmi strahovitim glasom:

„Tvoj otac, nezahvalnice, umire — i ti si ga umorila!“ Ona se onesvjesti. Liečnik ostavi ju tako, pak ode po svećenika. Kad je Rosemal primio poslednju pomoć crkve i svećenik ga ostavio, zastenja:

„Prijatelju, moje diete, Sisku moju želim viditi . . . nu proštenje, pomilovanje za nju . . . nemojte ju mučiti odviše oštrima riečima.“

Digitized by Google

„Dovesti ću ju, ali ona mora da bude skrušena, smrvljena, da budete mogli makar iz neba s veseljem gledati na pokajano diete.“

Liečnik ode u kuhinju. Tu su sjedile u kutu mati i kći, obima rukama zaslonile su oči te su ronile gorke suze. Turobno lice Siskino ganulo bi bilo i kameno srce, nepreštano jecanje i uzdisanje prodiralo joj iz prsih. Ah sada ćutila je ozbilja gorku žalost. Grozne rieči, koje joj liečnik kao prokletstvo umirajućega oca zagrmio u uši, skinule su joj koprenu s očiuh. Ime u b o j i c a o c a stojalo je neprestano kano gorućimi slovi napisano pred očima, te joj gorilo na duši kano paklenski oganj.

Težki korak liečnika prene ju iz tužne i grozne misli, ona podigne oči . . . Ha, i opet stoji tu taj grozni angjeo osvete; pod njegovim promicajućim okom gine joj sva jakost, ledeni mraz protire joj žile i kosti. Nu ona se otrese te groze, skoči te se obori pred liečnikom na koljena, pa dignuv sklopljene ruke zajeca:

„Vaš je gnjev, častni gospodine, pravedan; ja sam biedni, odurni stvor — nu milost, u ime moga umirućega oca — milost!“

Dvi suze zatrepte u oku liečnika, iz njegovoga lica izgine svaki trag ogorčenosti, pomilovanje ukaza se na njemu. Primiv za ruku klečeću pokornicu, reče joj :

„Sisko, nesrećno diete! vi ste težko sagriešili proti Bogu, jer on je rekao: Poštuj oca tvoga i mater tvoju; da li ste vi to činili? Ne, niste. Nemojte se lecati, neću više opetovati ove rieči. Ali sada treba da popravite vašu falingu; samo jedan ima način, koji vas može pomiriti s Bogom i s vašim ocem. Idite k njemu gore, on vas zove umirajući, nu znajte: ako se oddieli njegov duh od svieta bez da bi bio uvjeren o vašem pokajanju, bez utjehe, da ste se popravili . . . tad će vas prokletstvo Božje gonit i na ovom svietu.“

Ako su i bile ove rieči u srce dirajuće, ipak su bile za Sisku rieči utjehe, one su ju oporavile. Sniženo poljubila je u ruku častnoga liečnika govoreći: „Hvala, vruća vam hvala!“ Zatim djipila na noge te pohitila k sobi očevoj.

U sobi leži umirući na postelji vriedni gradjan. Po tlih prostrta leži pred posteljom Siska, suzami pere lice i težke griehe, glavu pritisnula o postelju na kojoj joj umire predobar otac, rukama trga sa sebe nakite one, koje su ga spravile na smrtnu postelju.

Otac umire, ali izraz blaženosti obasjao je lice njegovo, kano lice svetca; napolu sklopljene oči obratio je pred postelju gdje Siska u prahu kleči, gdje je sada obima rukama ogrlila turobnu majku, te moli proštenje za težke rane koje joj zadala; s druge strane stoji prignute glave liečnik pa roni tihe suze. Umirući razgleda to sve slabim okom, on pruža studenu ruku, pa ju stavlja na glavu Siskinu. Njegova duša razvija krila, pa se stane podizati od ovoga svieta i penjati u predjele duhovah a njegove umiruće ustne progovaraju slabim glasom zadnje rieči:

„Blagoslovljena, blagoslovljena budi Sisko diete moje.“

Umrli ostanci poštenoga Rosemala pokopani su na dominikanskom groblju. Svaki petak rano dolazi onamo ženska sva u crno zavita. Po zemlji

Digitized by Google

prostrta moli vruće molitve, toplimi suzami natapa zelen travu što je iz groba nikla, vrući joj uzdasi pod nebo se dižu. Kad je već dugo klečala, tad odvine koprenu da pritisne vrući cjelov na studenu na kamenu izsječenu ruku, i tada možeš viditi — Sisku pokornicu.

Stoljetne trgovine kuće Rosemalah nestalo je. Mati i kćer sprovadjaju tiho pokorničko življenje.

Spinalovu kćer neću da ti pokažem; imade stvarih, koje bolje neznati, i mjestah, koja bolje nepoznati; a što se tiče njezinoga brata, to imade u Francezkoj dosta tamnicah i inih mjestah za varalice i zlodeje.

Mili čitatelju i čitateljice! Ovo nije samo da onda bilo pa se sada spominjalo, već sve što smo ovdje napomenuli biva svaki dan s malimi promjenami i oko tebe. Obazri se pozorno, pa ćeš svagdje naći ne samo Siskah, nego i Hortensiah i Juliusah. Jeda bi Bog dao, da bi ova istinita pripoviedka umalila broj njihov. —

Istočni biser.

VIII. Vinova loza.

Tek što je ovaj sviet postao, drva su se po raju, vesela i radosna, uzajmice nadmetala, svako sebe uzdižući. Cedar veljaše: mene je Bog usadio, čvrstinu i miris, stalnost i jačinu kod mene je skopčao. — Božja dobrota mene je blagoslovila, te pored lepote niesam bez koristi, tako se Palma hvalila. — Jabuka veljaše: šta je nevjesta medj djevojkama, to sam ja medj drugim drvama raja. A Mirta reče: kao ruža iz oštrog trnja, tako se ja dižem iz drugih šiljikah mojih sestarah. — Tako se dičiše i holiše sva drva. Maslina i Smokovača, ni Rast ni Jela kudili sebe niesu.

Sama samcita Loza vinova, sjetna nevesela, čutala je. Medjer samo meni — mišljaše ona — ništa nije dano; ni stabla, ni grane, ni cveta, ni ploda. Al kakva sam, takva sam, ufat ću se još, nadat ću se i čekat ću. — U žalosti nice na zemlju pade, a s lišća joj suze su ronile.

Al nije dugo tako jadovala, jer evo k njoj stupi božanstvo zemaljsko — čovjek.

Opazio je on slabačko bilje, koje po zemlji rasuto na vjetru je strepilo, i rekao bi pomoći iskalo; smilova se i podiže gore slabo granje i podupre ga. Sad da ti je vidjeti kako su se vjetrići sa groznim plodom šaljukali, najžešći zraci jarkog sunca probiše krutu zelenu ljusku spremajući unutri sladki onaj sok, to divno, divno i sladko piće bogovima i ljudima. Nakićena obilno grozdjem, pokloni se vinova loza gospodaru svome, a on obide taj vatreni i medeni sok i pobrati se š njime. Gorda drva zavide sada lomnoj i ostavljenoj nekada lozi; jer mnoga vidiše se lišena ploda, a ona se pak radovala svome vitom stasu, i rado se sećala na vrieme kad je trpjela, čekala i nadala se.

Zato sok njezin veseli srce čovečije i dan današnji i uzdiže klonuta duha i brani čovjeka božanstvenom snagom od tuge i jada.

* * *

Digitized by Google

Nemoj klonuti ti, koji si ostavljen, čekaj, trpi i nadaj se — po ništavoj grančici teče nebeski sok, ta slaba loza radja oduševljenje i bujnosti ovoga svieta. Josmonah.

Jan Amos Komensky

Praučitelj slavenski.

U sviedovjekoj književnosti odlikuje se muž, koji se na českom obzorju svietli kao zviezda prve veličine, i koji je stekao evropejsku i vječitu slavu. Govorim o Komenskom, posljednjem nadstojniku Češke Braće, koji po svome načinu pisanja pripada zlatnome vieku češke književnosti.

Jan Amos Komensky rodio se 28. ožujka g. 1592. u selu Komnaju. Krstno mu ime biaše Jan Amos, no po imenu rodnoga mjesta nazvan je Komensky, ili po latinskome izgovoru Komenius. — Poslan od siromašnih roditeljah na nauke, odlikovao se je svojim umom i marljivosti tako da je već u 22. godini dobe svoje postao rektorom školah Prerovskieh u Moravskoj. Poslje dvie godine (g. 1616.) bi imenovan pastorom i ujedno rektorom školah u Fulneku, gdje je živio sve do god. 1622. U isto vrieme izadje naredba koja je iz Češke i Moravske pregnala sve nekatoličke svećenike, te tako moradoše Komensky ostaviti svoj zavičaj izgubivši poslje bitke na Bielojgori sve svoje imanje zajedno sa svojimi knjigami i rukopisi. — Neko vrieme proboravio je u gradu plemića Jurja Sadovskoga Slonpenskog, tajno skrivajući se po svojoj domovini. — Kad su se pako nekatolici (ostanci Husitah i protestanti) sve više i više iz otačbine svoje selili, ostavio je i Komensky svoju domovinu otišav u Lešno (u Poljskoj), gdje bi imenovan rektorom školah i biskupom Braće Češke.

Izmedju mnogobrojnih njegovieh djelah čini se da je „Divadlo božje" (u Pragu 1616. u 4.) kao i mnogi drugi spis, proizvod njegova borovljenja u Fulneku. O njegovu življenju i djelovanju u Fulneku nezna se u ostalom ništa, jer su pisma adresovana na njega požarom nekim ponajviše izgorjela. —

G. 1631. izdao je Komensky slavno svoje djelo „Janua linguarum reserata"; djelo kojiem se je njegovo ime proslavilo, i koje bi provedeno ne samo na 12 evropejskieh jezikah već i na persijanski, arabski i mongolski jezik. Glavna je svrha toga djela naznačiti novu metodu za učenje jezikah te pomoćju njihovom uputa u obćekoristne znanosti. — G. 1641. bi pozvan u Englezku, da tamo uvede učilišta po novoj svojoj sistemi; al su ga ondje zapreke prečile u djelovanju; pozvan od kancelara Oksenstjerna otišao je iz Englezku u Švedsku, gdje je takodjer učilišta po svojoj metodi ustrojio. Zatiem putujuć po svoj Evropi vratio se je u Lešno, kao u glavno mjesto djelovanja svoga. —

G. 1659. tiskao je svoje djelo „Svieť v obrazih" (Orbis pictus), prvu knjigu te vrsti, poučnu za staro i za mlado, koja bi istom slavom ovjenčana. Njegova „Janua linguarum" i „Orbis pictus" izišla su u nebrojenih izdanjih, a po ovom poslednjem djelu, uzoru pravilnog podučavanja, u svih obrazovanih jezicih i u različitih formah jošte i sada izlaze slična djela.

Digitized by Google

Obćenitim nemirom tjeran iz onih krajevah tražio je utočište u Njemačkoj i otišav poslie u Amsterodam, bavio se je ondje naukom i organisiranjem učilištah, gdje ga i smrt 15. studena g. 1671. zateče.

Komenský je napisao 90 ponajviše pedagogičkih djelah (20 u českom jeziku) od kojieh je 50 doživjelo današnju dobu. Slog (stil) njegov odlikuje se klasičnom savršenosti. — U posljednieh godinah života svoga pao je bio ponešto u vjerozakonske prepirke.

Milan Dimitrov.

Što mi se je snilo.

Kako je san stari ugursuz, povede me jednom u prediele sasvim nepoznate i tud me ostavi. Obziruć se na sve strane, nemogoh za dugo nikog živa sagledati i podjem da tražim sám izlaza iz toga inače prijatna ali poradi neviklosti nešto neugodna kraja, — kad na jedanput na razkršću nekom spazim čovjeka stara, rekao bi da mu je više od sto godinah, tako su ga sliedine obuzele i bielija od sniega brada pala mu do pojasa. Gologlav je i u desnoj mu ruci štap. Malo postanem motreć ga začudjen i misleć, tko bi to mogao biti, te po ovih samotnih predielih hoda kao po kući, gologlav i bez ičega po čemu bi rekao, da je putnik. Tko bio da bio, pristupim k njemu i upitam ga učtivo: „Oprostite, nebi li mi znali kazati kuda bi došao kući?“ On pako nepitajuć me odkud sam, šta li sam, odgovori mi: „Kudgod vam drago.“ Ja ga pogledah nešto malo prestrašen, misleć da sam nagazio na čovjeka luda, i zapitam ga brže bolje: „Molim vas, s kime imadem čast?“ a on mi presječe rieč i odgovori: „Ja sam nadstojnik ove ludnice“ i mahnu rukom oko sebe uokrug. Meni se činjaše da sam dobro naslutio i kako ću ga se čim prije riešiti, zapitam ga opet: „Molim vas, kuda vodi ovaj put?“ — „U ludnicu“ odgovori mi on. — „A ovaj?“ — „I taj u ludnicu.“ — „A ovaj, gospodine moj?“ — „I taj u ludnicu.“ — Videći da mi još jedan samo ostaje, htjedoh da onime pobjegnem, ali on me uhvati za krilo od kaputa i ustavi me rekavši mi: „Nebježte, i tud ćete u ludnicu.“ — Šta ću sad Bogo mili? Prionuh uz misao koja mi prva dodje i rekoh mu: „Gospodine dragi, kad me je ova kob na vas naniela, nebi li ste bili toliko dobri da me povedete tom vašom ludnicom i da mi pokažete što je znamenitijega u njojzi i onda da me pustite kući.“ On videći, gdje drhćem od straha, htjede da me umiri i utješi, te mi reče smješeć se: „Kakvoj kući? ta evo ste kod kuće.“ U tom mi koljena šklecnuše i u malo što nepadoh nice od straha, kad me on za ruku prihvati i onim me štapom po ramenu udari i reče: „Neboj se čovječe! — Kako si mudar! Zar nisi sám tolikoputah rekao, da je cieo ovaj sviet jedna velika ludnica, pa sada hoćeš medju ludami sám da pametan budeš? ali jok! i ti si luda, kao i svi drugi nu ajde da vidiš, kakovih njih jošte imade, za koje ti još i neznaš.“ Šta ću da, radim? nemogu si pomoći te ajde š njime. Malo popodji i eto nas na trgu sv. Stjepana u Beču. Tu se sklonimo za jedan ugao, a ulice vrvljahu od svieta. „Vidiš li onoga? Taj misli da je najljepši. Gledaj ga, kako je oborio oči u zemlju, bojeć se da ga sviet neurekne. Samo kadkada podmuklo tamo i amo oko baci, te se ponosno smieje tolikim dobitim ljepote svoje — premda ga nitko i negleda. Ovaj si je drugi, što ide za njim, ubio u glavu, da je

Digitized by Google

najmudriji; onaj tamo da je najbogatiji; onaj opet da je najblagorodniji; napokon onaj da je najkrepostniji, najzaslužniji; jedni nose ciele knjižnice u glavah i zato su ih objesili; drugi misle, da bez njih ništa biti nemože i kao što se mnoge velike drame nemogu svršiti bez makinah, tako da i u svih velikih pitanjih nemože ništa biti bez njih; ti misle, da je njima pridržano konačno riešenje istočnoga pitanja; treći, kudgod pogledaju, nevide ništa nego plemićke grbove, o njih govore, o njih sanjaju, i pišu se „Herr von" premda se višeputah neznade, tko im je otac bio; jedni će ti tri dana pripoviedati o svojih velikih zaslugah za čovječanstvo, domovinu i narod, premda niti je čovječanstvo, niti domovinu niti narod ikada od njih zaboljela glava. I tako dalje. To su ti sve lude, nu lude obične, svagdanje, normalne, kokovih na svaka tri koračaja po jedna dolazi. Ali der ovamo!"

I povede me u neku ulicu, blizu Stjepanova pijaca. Tud unidemo u neku veliku kuću i mračnim hodnikom dodjosmo u veliku sobu. Soba je uredjena kao pisarnica za dvojicu. Moj me neznani Cicerone uzme za ruku, udari me, neznam zašto, opet štapom po ramenu i povuče se tada skupa sa mnom u jedan kut. „Sada gledaj, pa onda reci, neimam li pravo, da nisu sve lude u Döblingu niti u ludjačkoj kuli, niti u gradskoj ludnici."

U tom unidju u sobu dva čovjeka, jedan plav a drugi smedj. Ja htjedoh, da ćućnem i da se sakrijem, ali moj mi vodja reče na glas: „Neboj se!" Odtud se uvjerih, da je činom nešto malo više nego li čovjek, jer ona dvojica niti nas vidješe niti čuše. Kad unidoše u sobu — o Bože čuda nečuvena! Sjedoše te počeše spremati ručak. Jedan si ureza u čanak nekoliko brojevah „Allgemeine Zeitunga" zatim dodade nekoliko „Pressah" „Wandarerah" i drugih njemačkih novinah, što tamo na stolu ležahu; drugi pako isto tako pol knjige jednoga Dumas-ova romana, zatim 5. pjevanje „Gierusalemme liberata" i nešto pjesamah Lamartine-ovih; to sve mastilom (tintom) začiniše i pojedoše. Zatim skidoše obojica glave sa ramena te ih položiše na stolac do desna si koljena i obojica duboko uzdahnuše — odlahnulo im je! Ja stadoh od čuda zalamati rukama, nemogavši se dosta izčuditi ljudem bez glavah i njihovoj čudnovatoj hrani. Nu moj vodja protumači mi sve ovako: „Vidiš li ih, kakvi su liepi? Onaj jedan drži se za redaktora nekog političkog lista, a ovaj drugi za pjesnika, i misle, da čime se čovjek hrani, onim da i slovi." — „To vidim" odgovorim mu ja „nu toga još znao nisam, da se bez glave može misliti?" — „To se, istina, nemože" rekne mi on „ali se može pisati, kao što evo vidiš ovdje." — „Odkuda dakle ti ljudi pišu ako ne iz glave?" — „Iz glave evo nepišu" odgovori on, „to vidimo, valjda dakle iz želudca, iz trbuha, odkuda li? Svaki dan se tako sastaju; artijom se hrane, svaki iz svoje struke, a piju čisti divit. Iz takove hrane valja da im se misli u želudcu razvijaju, što kod drugih ljudih sasvime drugim putem ide — gledaj sada!"

Kad se obojica najedoše, onda onaj plavi ustade, te ode do jednoga zemljobraza, što no visaše u sobi, po njem nekoliko putah prstom tamo amo prodje i vrati se natrag da piše. Onaj pako drugi diže sa zemlje jedan oveliki koš na stol, izvadi iz džepa nešto kao mjeru, te ovamo jednom rukom iz koša slaže a drugom piše. Ja od čuda neznadoh, što da prije upitam.

„Pa kako pišu, kad nevide?" — „Na pamet, kako li bi rekao." — „A što onaj tamo slaže?" — „To je pjesnik. Ono su mu u košu rieči, pa ih

Digitized by Google

slaže jednu do druge a onom mjericom mjeri stope. Na njoj su ubilježene sve vrsti pjesničkoga mjerila.“

„Pa da li su to zbilja spisatelji, urednici, pjesnici?“ — „Rekoh ti, da *misle* da su i s toga te baš dovedoh ovamo u ovo odieljenje sveobćega ludnice. Ovo su najznamenitija dva exemplara.“

„Pa jesu li inače ljudi, kao mi drugi?“ — „To jesu.“ — „*Osjetjaju* li ako i *nemisle*, to će reći: imadu li srdce?“ — „Imadu nešto takova.“ — „Ljube li se izmedju se, kad evo zajedno rade?“ — „Kao svi spisatelji.“ — „A ljube li n. p. domovinu?“ — „To ljube, ali na svoj način, tako n. p. jedan misli, da spas domovine i naroda zavisi od Seidlitz-prašakah, a drugi, od njegovih brdjavih pjesamah, jer oboje želudac čisti; dakle sa hygienskoga gledišta. Onaj jedan ljubi i djevojče, modrooko, crnokoso, vitko, rumenih usnicah; nu rada je, da se i ona ovako hrani kao i on; a jer ona toga neće, odlučio ju je umoriti arhilohičkom smrtju, to jest pjesmami, i šalje joj kad što po koji obrok toga pjesničkoga sičana.“ — „Ali inače su zdrave pameti?“ — „Inače jesu, kadkada se malo pomrse, ali bez sobstvene krivnje. Tako n. p. miešaju kadkada ponjatja bojah i stvarih kojim boje pripadaju; reći će kadkada: crn labud i biela vrana; pa onda imadu neke druge naopake misli n. p. da čovjek spavajući na bobovoj slami postaje pjesnik — a neznam od čega politik itd., i inače su višeputah zabunjeni. Sada ćeš vidjeti.“

U tom onaj plavi zaište od onoga smedjega da mu bude slobodno zagrabiti šakom u koš: „De druže, da i ja jedanput pjevam.“ Onaj mu dozvoli i dade mu mjeru za stihove. Moj me vodja sčepa za ruku i rekne: „Ajde da vidiš.“ — Pristupimo k stolu, a ovaj već počeo slagati pjesmu: „Mali spomenik veliko —“ „Vidiš“ reče moj vodja „sad je evo već zamienio *m* za *g* i *s* sa *u*; biti će toga i više.“ Ja se moradoh diviti vještini njegovoj u slaganju stihovah. Gdje bi pretekla slovka, ondje bi samo jednu od druge koje mu drago rieči odkinuo n. p. mjesto: *tako*, *to*, *promjena*, *miena* itd. a gdje bi falilo, tamo bi opet umetnuo, *dà*, *e!*, *ah!* itd.

Poslie toga uzme svaki svoju glavu i natakne ju na vrat; poslu je konac; a mi izidosmo te još malo pred vratih postadosmo, da čujemo, što će se razgovarati.

Jedan rekne: „Brate, nije pravo! I književna je svojina sveta. Ti meni kradeš najljepše misli iz mojega posla, pa mećeš u svoj.“

„Jest sutra!“ odgovori drugi. „Tko ti je dao ideu za onu pjesmu, za onaj govor? ja nalazim neka mjesta od rieči do rieči iz moga prevoda.“

„Da, da, prevoda; pa to je tvoje što si preveo, nije li?“

„A le nije ni tvoje, koji si ukrao.“

„Lažeš!“

U tom onaj plavi pristupi k smedjemu te titrajuć mu prstom izpod nosa prišaptnu mu samo: „Čuješ, pazi se! Zo . . . Zo . . .!“

Ja neznam, kakova bješe tajna sila u toj rieči. Onaj se drugi okrenu i pobježe, mrmljajuć sobom: „Ta nije daleko ni nova godina.“

Moj me vodja još jedanput štapom udari; na to se probudim i vidim da nije . . . ništa.

— *X* —

Digitized by Google

Zemun.

Iz sbirke starožitnostih kraljestva Slavonije

Luke Ilića Oriovčanina.

(Konac.)

O Zemunu valja i to napomenuti, da su u njemu sv. Ivan Kapistran i Sibinjanin-Janko dulje vremena stanovali, i to upravo god. 1456. kad su Turci pod Muhamedom II. Beograd obsjeli, nu poslie potučeni i u bieg natjeri bili tako da se je sám Muhamed-sultan jedva spasio. Nedugo iza ovog za Ugre toli slavnog boja, Sibinjanin Janko se razboli, i poslie kratkog bolovanja u zemunskom gradu 11. kolovoza 1456. preminu.[15]) Pripovieda se, da je Janko na umoru bivši izpovjedav se rekao: „Nije dostojno, da gospod dolazi k slugi," te je zapovjedio da ga u crkvu odnesu, gdje je pričestiv se i umrò.[16])

Po smrti Sibinjanin Janka držao se je Zemun kojekako do god. 1471. kad su Turci prvi put u ove krajeve nasrnuli. Odtad je često sa mnogimi drugimi gradovi žalostnu sudbinu dielio, dok napokon 29. srpnja g. 1521. od Kučuk-Ali-bega sasvim razoren pade u surove musulmanske ruke, što se ovako dogodi: kad su Turci grad obsjednuli, posada stane hrabro braniti grad, premda je bio već odprije jako oštetjen. Napokon učine stranke pogodbu, da se Turkom grad izruči, a posada da sa zairom slobodno odlazi. Nu Turci zadatu rieč — po svojem običaju — prekršivši, posadu stranom pobiju, stranom u sužanjstvo odvedu.[17])

Da su Turci ovdje, kao i po drugih krajevih, dulje od poldrugog stoljetja zlo haračili, dovoljno je poznato i netreba obširnije napominjati,[18]) jer se i dan danas vide posljedice njihove surovosti. — Za Leopolda velikog svanu i Zemunu spasov-dan, te se oslobodjen od turske vlade poče malo po malo dizati i zadobite rane liečiti.

Godine 1739. 3. prosinca dobiše Turci Beograd, u kojem su sve krstjanske crkve u džamije pretvorili. Mnoge krstjanske obitelji ostaviše nesretni onaj grad, te se većom stranom nastaniše u Zemunu, koji se je time ponešto digo.[19])

Otci reda s. Franje, koji su prije u Beogradu samostan sa crkvom sv. Ivanu Kapistranu posvetjenom god. 1728. bili sagradili a Turci sada razorili, prešli su u procesii (in processionali ordine) sa jednim starim i umjetno izdjelanim razpelom, koje se još dan danas u crkvi njihovoj kao riedka starina čuva, mjeseca svibnja 1740. u Zemun, gdje su već god. 1411. stanovali, te si

---

[15]) Vidi Script. rer. Hung. ex Petro Ranzani Pars 1. str. 649.

[16]) Vidi Katona T. 6. ord. 13. str. 1144. iz Bonfinia.

[17]) Vidi Isti Tom. 12. ord 19 str. 280.

[18]) Vidi Svear Ogledalo Ilir: D. 4. str. 432. gdje od Luke Senčevića sljedeća pripovieda: „God. 1598. dodje Luka Senčević 5. listop. pred večer obučen kao Turčin u Zemun, i u Aginu se kulu uvuče. Aga misleći, da i on spada na vojnike čete njegove, vrata iz nutra zaključa, bez da bi na zlo slutio. Kad je sve bilo u dubokom snu, naš se junak digne i stupi polagano u sobu Agine kćeri Fatime. Ova svoga ljubovnika, premda krstjenika, radostno dočeka, i zatim u tihom poslie kratkog dogovora sve dragocienosti i blago otca svoga pokupi, te s ljubovnikom i dvie sluge, koje je Senčević doveo, sretno izmakne. Kad je jutro osvanulo i Aga opazi da mu jedinice neima, poleti u potjeru. Dostigne je na pol puta medju Zemunom i Karlovci, te na Senčevića kao razjaren lav nasrne. Nu naš se junak jednog neboji. S lievom sjedeć na konju drži ljubovcu, a s desnom se rukom braneći Agu obori. Dva su Agina sluge takodjer pali, a treći izmakne u Karlovce."

[19]) Vidi Acta Visit: Canon. Eppt. Sirmiensis de anno 1743.

Digitized by Google

ondje podignu stanište, kojemu je Maria Teresia 14. kolov. 1741. pravo zvano „jus residentiae“ udielila.[20])

Kao što Pazman napominje [21]) stanovahu ondje prije turskog ulaza redovnici Premonstratskog reda, koji je red posjedovao prepoštiju od Zemuna posvetjenu s. Ladislavu, koja i dan danas još obstoji. —

Medjutim su već god. 1721. otci Kapucini od Propagande poslati duhovno pastirstvo u Zemunu i okolici obavljali [22]) imavši bliže sadašnjeg župnog dvora svoje sjedište, u kojem su i službu božju, neimajući vlastite crkve, obslužavali. God. 1728. dobiju od kneza Šönborna, biskupa u Bambergu i Würburgu u Bavarskoj, tadašnjeg vlastelina Zemunskog, jednu crkvicu, gdje obavljahu službu božju do god. 1744., kadno je došao svećenik poslat od pomenutoga biskupa u Zemun i 25. studena službu župnu i pravo š njom skopčano preuzeo.[23]) Krasan ures zemunske crkve iz poklonah bivšega zavjetnika Šönborna još i dan danas većom stranom dobro sačuvan ondje se nalazi. [24])

Godine 1792. postade Zemun slobodnom bojničkom občinom (*Freie Militär-Communität*) i tad se istom poče znamenito dizati. God. 1792. poveća se predgradjen po cesaru Josipu, koji se je ondje u vrieme turskog rata bavio, *Josefstadt* nazvanom; god. pako 1816. predgradjem Franjinim *(Franzensthal)* po cesaru Franji, koji je g. 1817. Zemun posjetio, tako nezvanom. Dan 17. srp. g. 1852. bio je za Zemun treći srećni dan, kad ga je naš viteški mladi car posjetom svojom udostojio.

Sada broji Zemun (grad) preko 1020 kućah, izmedju njih 48 carskih, a do 200 liepih gradjanskih sgradah. Predgradje Josipovo ima 563 kuće, medju kojimi je 7 carskih, a srbska crkva sagradjena g. 1838; Franjino predgradje 143 kuće — medju kojimi 2 carske —, svega skupa dakle 1706 kućah; žiteljah koje rimo-katoličkog, koje istočnog izpovjedanja, onda Niemacah, Grkah, Bugarah i Židovah preko 10000, osim vojnikah i stranih ljudih, kojih u Zemunu do blizu 1000 imade.

Unutarnji grad Zemun ima desetora vrata, i to: Beogradska, — bežanińska, — ćukovačka, — Dobanovačka, — Petrovaradinska, — nova, — solarska, — ribarska, — brodarska, i tesačka vrata. — Grad je na okolo tvrdimi planjci *(Pallisaden)* obgradjen, a od južne strane pram Beogradu, i zapadne prama Bežanije takodjer jaružinami i bedemi, na kojih su topovi namještjeni. Za nadomjestiti rečene planjke gradi se već od g. 1835. zid sa puškaricami *(Schiesscharten)*.

Na jugo-zapadnoj strani na kraju Zemuna diže se visokim zidom ogradjena zdravnica (*Contumazami*), jedna od najznamenitijih u državi austrijanskoj gledeć na prostor, množinu u njoj nahodećih se sgradah, broj činovnikah i službenikah, kao i glede njezinog znamenitog prometa.

Uz ovu zdravnicu nahodi se s južne strane mjesto sajmeno *(Rastell)*, u Zemunu „Parlatorium“ zvano, gdje se pod nadzorničtvom dotičnih činovnikah ugovori čine i trgovina tjera; tržište je ovo liepo i tvrdo ogradjeno.

---

[20]) Vidi Čevapović Catal. Obser. Minor. Prov. str. 89.
[21]) Kod Fukshofera lib. 2. str. 18.
[22]) Vidi Matriculas Bapt. Copul. Mort. in arch paroch. Zemlinesis Ecclae.
[23]) Vidi Acta Visit. Eppalis.
[24]) Iz rukopisa Stjepana Marjanovića žup, Slankamenskog.

Digitized by Google

Najljepše su kuće u Zemunu osim inih: kuća generalova; kasarna; tridesetnica; varoška kuća; gradjanska bolnica; učione; zatiem četiri krasne crkve i to dvie katoličke, jedna župska a druga fratarska god. 1838. povećana i s tornjem providjena, na kojem se sliedeći nadpis čita :HONORIBVS DIVI IOANNIS BAPTISTAE LARGITATE CAESARIS ET REGIS APOSTOLICI FERDINANDI SVRREXIT. (t. j. Na slavu s. Ivanu krstitelju, darežljivostju cesara i apoštolskog kralja Ferdinanda podignut); dvie crkve i ztočnog izpovjedanja, jedna tako zvana n o v a, ili grčka, najveća u Zemunu, a druga s t a r a. Osim toga ima i u zdravnici dvie liepe crkvice, i to jedna srbska god. 1826. a druga katolička god. 1837. sagrađjena, gdje je mladi slikar, zemunski sin g. Živko Petrović svoju sposobnost pokazao. Ovaj revni i dični svoje domovine sin, bivši god. 1837. na naucih u učilištu bečkom naslikao je na uspomenu svojemu rodnomu mjestu s. R o k a kao zaštitnika rečene crkvice tako vješto, da se ovo djelo može usporediti ponajljepšim ove vrsti slikam.

Najviše je Zemun na glasu sa svoje trgovine, kao jedno od glavnih skladištah robe medju Bečom i Carigradom. Znamenita dakle trgovina, koju ovdje Dunav sa Savom skopčan veoma olakšava, položaj prama Beogradu i mekost zime podaju Zemunu osobitu živahnost, čemu i strani sviet ovdje prolazeći mnogo doprinosi.

Narodni pabirci.

Nešto o praznovjerju.

Članak g. Mijata Stojanovića u lanjskom Nevenu potaknuo me je da i ja štogodj o praznovjerju našega prostoga puka ovdje spomenem. — Nepišem, što mi je dugo vrieme, ili da občinstvo praznovjerjem zasmijem, no opisujem ga zato, da pisci na književnome prostranome polju megdan s praznovjerjem diele, te tako da se našem prostom puku malo po malo očni vid daruje, što je jedna od ponajprvih zadaćah našega svećentva i pučkih učiteljah. — Budući da ovdje nešto o vidu pričeh sboriti, to me potiče ova rieč da od nebrojenih primjerah praznovjerja sad samo o onom u oči V i d o v a-d a n a nešto ovdje napomenem.

Poznato je da se V i d o v-d a n dne 15. lipnja svetkuje; dakle još u oči tog dana da vide djevojke u toj noći svoga sudjenoga dragoga, uzmu dva cvietka, jedan modri, i to je Vid, a drugi žuti i to je Vida, zatim uzmu još kruha, vode, obuču i odjeću svoju i to sve sa cviećem Vidom i Vídom metnu pod jastuk govoreći zaklinateljnu molitvu:

„Oj ti Vide moj vidjeni dane,
Pošalji mi moga sudjenoga,
Ak' je gladan evo njemu krušca,
Ak' je žedan evo i vodice,
Ako li je goljan taj moj dragi
Nek' s' odjene mojom odjećicom,
Bosonogo ako-li je momče
Evo njemu moje obučice."

Po okončanoj ovoj molitvici legnu na jastuk (vanjkuš, kušin,) i zaspu u podpunoj nadi, da će svoga sudjenog u snu vidjeti. —

Još da vide, tko će u kući ili u susjedstvu najdulje živjeti, uzmu po broju družine bielih cvietakah i udjedu ih u oči tog dana u brvna. Sjutra dan pred zorom idu gledati, i koji cvietak kunja, onaj, kom je takovi narečen, umrie ti će, a koji cvietak stoji veseo, živjeti će.

Marko Opačić, župnik Slabinjski.

Digitized by Google

Nešto o narodnih zagonetkah.

U našem narodu ima toliko zagonetakah da bi se od njih ciele knjige mogle napisati. Za čudo je kako niesu naši književnici i zagonetke po narodu kupili kad su išli za narodnimi pjesmami i poslovicami, što je moglo jednim putem učiniti se, naravski sa nešto više truda i vremena. Ja barem neznam da li su naše narodne zagonetke još igdje štampane i izdane. A ipak i zagonetke nisu od manje važnosti nego i ostala podobna sabiranja po narodu. Kod nas gonetaju se obično na poklade u večer, vele da se tada valja gonetati i kolikati. Kad se gonetaju počimlju obično sa riečmi: „da što mi ti je da što," pak onda kaže zagonetku. ‚Zagonetka' malo da gdje kažu, nego vele u kratko „gonetka" i „gonetalica."

Gonetke su naše kratke i slivaju se češće u posliednjem slogu. Ono što naši ili prevode iz kojega tudjega jezika ili po inorodnom običaju sastavljaju, osim naših književnikah, malo da narod primjećava zato, što nije to iz naroda i sastavljeno je sa nekom nategom vještačkom.

Valjalo bi dakle da se naši rodoljubi i na ovu struku našega narodnoga bogatstva obazru i sabirati počmu i narodne zagonetke i pripoviedke, jer i od ovih posliednih ima ih mnogo i važnog sadržaja.

Evo ću ja ovdje za sad samo nekoliko zagonetakah za primjer dati kako narod naš goneta, pak tko voli odgonetnuti, meni će drago biti. E! da što mi ti je da što:

1. Šum šumi, grm grmi,
   Biela gospa iz grada gledi.
2. Trči trčuljak visi visuljak,
   Veli trčuljak: ala da mi je visuljak.
3. Trči uz luku niz luku
   U crljenu klobuku.
4. Brat do neba
   A sestra do koljena.
5. Dvie šipke do neba svatiše.
6. Ćućur sjedi na vodi
   Neda djeci umrieti;
   Što ljudi steku
   To ćućuru donesu.
7. Motovilo vilo k' kući dolazilo,
   Hasnu donosilo, soli nezobalo.

Nikola Begović, žup. u Petrinji

(*Dalmatinske, pokupljene i priobćene po M. Ivičeviću.* *)

Dvi vile u polju side; svakoga vide a sebe nevide.
Jedan idje po putiću u crljenu klobučiću, pa govori: ah, ah, mili Bože, lip li sam ti ja!
U jednoj bačvi dvoja vina.
Dug dugonja do neba, a žena mu do kolinah.
Penda visi, penda zija, jedna drugoj pljusku daje.
Ulizaje u pojatu vol, al mu nemože rog.
Jedna baba u nuglu sidi, po svoj kući posà činî.

---

*) »Pučke zagonetke od velike su koristi, zašto po njima sićamo se na koju ruku naši ljudi vlastitom mišljenju haljinu kroje. Začinjene su nikim osobitim duhom slovinskim i premda se vrte u šalnome guvnu, imadu besidah i načinah smišnih, što doznali nebi, van' pučke šale. Dosad nikoga, po momu znanju, ova struka pučkoga pasa nije zanila. Čudim se da je mimoišla i Vukovo oko. Ja ih evo malo dajem na vidilo nek znate, da i ovoga imamo blaga. I u »Zori Dalm.« štogod se je o zagonetkam gatalo, ali su bile tudjega a ne slovinskoga kroja. Ove moje, budući točene na vrilu svome, uhvam se da će vam ugodne biti« itd. *Iv.*

Digitized by Google

Puna cela djakah, nezna jim se vratah.
Dva se dida tište a izpod njih bile pine pišće.
Pun dočić modrih obojakah.

Pučke poslovice.

Pokupljene u Dalmaciji i priobćene po M. Ivaniću.)*

Dobar i pošten tudjoj kesi gospodar.
Prazna vrića nemože uzgor stati.
Negubi, seko, imena, dočekat ćeš vrimena.
Ko se kasno ustaje, obojak mu nestaje.
Svaka priša vrat slomila, i ta će.
Svojta svojtu na kamatu neće.
Rani me sita, a štedi mi žita.
Ujna ujda, strina strilja, neka ti tetke, materine sestre!
Kum te kumi da te guli — brat te brati, da te trati.
Nagli mozka neizpljaju.
Darovano trikrat priprodano, ako nije magaretu dano.
Što vrag nemože nosit, ono vuče.
Gola brda opuvani doci.
Nije Bosna kriva, da je Ercegovina gladna.
Ni zlu steci — ni dobru ostavi.
Više valja prst obraza, nego svita blago.
Nezna lud u čemu je hud.
Gladan kruha neizpiče.
Veselo sree i kudilju prede.
Kapi pak rubi.
Više valja jedna smišljena, neg' sto promišljenih.
Bolje ranjenu, neg' ubijenu.
Palo vuku u čeljusti.
Šalji gladna prid ručak, a plašiva prid noć, brzo će ti doć.
Svaki muhar, zauhar.
Ko što dilja — pridanj pada.

---

*) »Prinosim vam i nikoličak »pučkih poslovicah,« malen dio od mnogobrojnih drugih što sam sakupio, jedna šaka iz velike hrpe. Budući su poslovice jedna od najboljih stranah naše pučke književnosti, nemojmo jih zapustiti, jer bi sramota bila, da se biser u belegu valja. — Vuk nam je prvi ukazao da imamo u ovoj struci i pliva i zrna, što bez njega Bog zna kad bi znali. Vijte, braćo, žito, dok vitra imade, — što je pliva, što li zgoljno zrnje, nek se jednom i kod nas poznade. — Prava poslovica ima kad ridjim, kad gušćim sitom, svedjer misao izsijavati; prava poslovica ima trkom leteć letiti, a nezapinjat se; prava poslovica ima, kakono junak, ostojke skoknuti i prisiđu priskočiti brez dodir je se. U pravim poslovicam nećete beside naći, koja nije izvrstna sa svim i sasvim pučka. Moje poslovice najlakše su od koliko ih imadem, sato može jih svako bez tumačitelja razumiti.« *Iv.*

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. Obznanjeno pod predplatom djelo: *„Kazneni Postupnik“* od g. Dra. A. Rojca upravo se u nar. tiskarnici dotiskuje.

* U skupštini „Družtva srbske slovesnosti“ držanoj dne 16/28 pros. u Beogradu predao je član g. Dr. Jos. Pančić družtvu svoju *„Srbsku Floru“* (u 13 svezcih) ili samoraste koje je po Srbiji pokupio i znanstveno razredio dodavši gdje mu je bilo moguće ime bilja u narodnom jeziku. Ova će se sbirka, kao vlastitost družtva, čuvati u fizik. kabinetu liceja beogradskoga

(*Knjaževska svatba na Cetinju.*) Dne 24. p. m. u 3 sata popodne prispjela je zaručnica knjaza Danila gospodična Darinka Kvekićeva, na Cetinje; radi velikog sniega moralo se jašiti a stranom i pješice ići. Za sat kašnje obavljeno je vjenčanje u prisustvu g. genarala Mamule, po zadarskom vladiki g. Kneževiću. Kod gostbe, koja je zatim sliedovala, napio je knez Danilo prvu zdravicu na njeg. c. kr. apost. veličanstvo. Zdravica biaše živalno pozdravljena. 3—4000 ljudi iz različitih okružjah crnogorskih skupiše se, da učastvuju kod te svečanosti, te su metanjem iz pušakah zasvjedočili svoje veselje. Dne 25. biaše pučka svečanost i cjelivanje ruke; dne 26. vratiše se austrijanska poglavarstva u Kotor, a mati zaručnice knjaževe, koja je u Kotoru zaostala, uputila se na Cetinje. Svaki oboružani Crnogorac dobio je jedan talir; pravoslavnoj crkvi kotorskoj podareno je 20 dukatah a tamošnjim siromasim 300 for. — Kod objeda dne 24. imao je knez Danilo jedino velekrst reda gvozdene krune.

(*Smjesice*). Poznati slovački kipar, g. L. Dunajski, koji je sačinio pomenuti u ovom listu spomenik pjesnika Holly-a, poslao je na ovogodišnju veliku izložbu u Paris krasno svoje najnovije djelo predstavljajuće „Pannoniu,“ koji će kip (statua) sačinjen iz sadre, ondje zastupati ovu struku umjetnosti u Ugarskoj.

* U Belgianskoj državi, koja nije prostranija od naših kraljevinah Hrvatske i Slavonije, ima 107 različitih gospodarskih družtvah sa 9000 članovah. Ova su družtva tečajem prošaste godine otvorila 57 izložbah gospodarskih plodovah i orudja, u koju se svrhu sakupilo do 60,000 for. sr.

* U Černovicih (u Bukovini) umro je nedavno neki vlastelin, Bogdan Zadurović, 103 god. star, ostavivši preko pol miliona for. sr. većom stranom u cvancikah. Taj čovjek nije badava tako dugo živio.

* Kao što navodi „Pesti Naplo“ još nikada nije izašlo u jednoj godini toli magjarskih knjigah kao proš. godine, naime svega skupa 571 tisk. spisah; u ovom su broju i kolendari, šematismi itd.

* U Brussellu je izgorjelo 21. p. m. veleliepno kazalište nesmotrenostju mašiniste, koji je prizorište za operu „;Profeta“ priredjivao. Tri su čovjeka u vatri poginula.

* Neki uzoriti gospodin suprug u Beču, nešto tvrdica a nešto ljubomoran ili kao što g. V. P. predlaže *ljubovan*, pronašao je osobiti način kako da si svoju ponešto živalnu gospoju sačuva od opasnih balovah i prištedi preveliki trošak za balovne toalete, — odrezav joj noćju krasnu svilen kosu, prisili si ovako gospojicu inače od svieta da postaje dobra kućanica — barem dotle dok joj prijašnja gizda, bujna kosa, opet nenaraste.

* U Temišvaru vjenčalo se nedavno dvoje dragih dosad nečuvenih. Zaručnik biaše udovac koj je prvu svoju ženu ubio, te je zato na 15 god. obsudjen upravo iz tamnice pušten kazan pretrpio. Ljubezna pako zaručnica, takodjer udovica, učinila je isto sa svojim prvim mužom što njezin zaručnik svojom ženom. Barem jedno drugom neima šta predbacivati.

* U Kaliforniji ima dosta zlata — ali neima ženah. Neka poduzetna Englezkinja, miss Sara Pellet, pozivlje sada u novinah djevojke koje se žele udati a neimadu u Evropi zaručnikah, da se kod nje sa svojimi pogodbami prijave, ona bo želi 5000 ovakovih odvest u Kaliforniju.

Berzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cieua mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od ove cieue, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 8. 22. Veljače. 1855. *IV. tečaj.*

Životna sila ili rhodoski genij.*)

Pripoviest iz Alex. Humboldtovieh „Pogledov na prirodu."

(Kao za primjer prevede V. P.)

Syrakužani imali su svoj pojkile (šarenu kuću) kao i Athenjani. Slike bogov i junakov, grčka i italska umjetna djela posula šarene prostore portika. Narod vrvljaše onamo neprestánice: mlad vojno, da se junačtvu pradjedov; umjetnik da se štjetici velikih vještakov načudi. Od nebrojnih slik, što ih pomnjiv trud syrakužki po otačbini sabra, bila je samo jedna, kojoj se od stoljeća svak čudjaše. Ako nije bilo začudnika olympskom Jovu, gradodižnom Kekropu, junakom Harmodiu i Aristogiti: a to je narod okolo one slike stojao dubkom. A s čega mu omili toliko? Bi li to spaseno koje djelo Apelle, il je iz slikarske škole Kallimaha? Ne; milina i dragost sjeva iz ove slike, ali uz mnoge ine u pojkili ne mogaše pristati što se tiče zaplivanieh mastij, značaja i sloga cjelovita.

Narod se divi i čudi čemu ne razumije, a takova naroda ima mnogo svigdje. Stoji slika od sto godin; pa ako se u syrakužkih tiesnih zidinah broji liše uma umjetničkog, nego li po svoj ostaloj obmorskoj Sicilii; ipak ta slika ne bi odgonetnuta. Da, ni to se znalo, u kojem li hramu prije stajaše. Ona se bo spasi od razbijenog njekog broda, samo po robi krcanoj slutilo se da je brod od Rhode došao.

Sprieda na slici vidiš momke i djevojke u hrpe. Odiela im ne ima, stasa su dobra, ali se onako vitka što mu se divimo na kipu Praxitelevu i Alkamenevu. Uda krupnja, na kojih se vide znaci težkih naporov, ljudski izraz njihove požude i kine, sve to čini, da im ne ima ništa nebesnoga ili božtvenoga, nego ih veže na zemaljsku postojbinu. Vlasi su im nakitjeni prostim listjem i poljnim cvietjem. Požudno si pružili ruke; ali zbiljne, mutne oči uprli na njekog genija, što u svjetlej sjajnosti posried njih treptjaše. Lebtir mu je na ramenu, a desnicom digao goreću buktaču. Uda su unj obla kao djetinja, pogled živ kao nebo. Svladno gleda na momke i momice spod sebe. — Inače ne biaše ništa označnog na slici; osim što se dolje sniže njekim prividjela pismena ζ i ς, odakle ime umjetnika Zenodoros nespretno sgataše, dakle imenjaka

*) Bit će nam drago i u obde koristno, ako jezikoslovni vještaci izjave svoje mnenje o osobitom načinu pisanja, koji nam se evo predlaže u ovom kao za primjer priobćenom, svakako bližeg uvaženja vriednom prievodu. *Ur.*

Digitized by Google

onom što požnje kolosa salio (starinari tadanji biahu tako smieli kao što su i današnji).

Rhodoskom geniju — tako zvaše otu sgatnu sliku — bilo je dosta tumačnikov u Syrakuzi. Umjetnjaci, osobito što mladji, povrativši se sa puta trkomice proputovana do Korintha ili Athene, mislili bi da im ne ima ni govora o umu, ako je nebi bili sprotumačili iznovice. Njeki scienjaše, da je genij izraz duhovne milosti, koja brani puteno uživanje; ini mišljaše, da genij znamènja vladu razbora nad požudami; razumnji ništa, slutiše na što uznositje, i veseliše se u pojkili jednovitom skladu sve hrpe.

Tako osta stvar nerazdriešena. Slika bi sa raznimi dodatci preslikana i u Grčku poslana, a nikad ne bi došao glas, odakle li je. Kad jedne zore brodovi po egejskom moru opet zabrode, dojdu i iz Rhode u syrakužku luku. U njih bude poklad kipov, žrtnikov, svjetilnic i slik, što ih milost Dionyzcev za umjetnostmi po Grčkoj sabrà. Medj slikami bude jedna, koja se smjesta za sprotinu rhodoskom geniju spozna. Bila je iste veličine, istih, ali življih mastij. Genij takojer u sriedi, ali bez lebtira, ponikle glave, buktača ugasla i oborena. Prieko njega sajurila momčad i djevojčad pomamna u grljenju; nije im pogled liše mutan i poslušan, nego navieštja stalež divlje razuzdanosti, a odoljene davno dogojene požude.

Starinari syrakužki začeše već prekrojivati svoja prijašnja tumačenja o rhodoskom geniju, kako bi ih priudesili i ovom umjetničkom djelu: kad al silnik zapovie da se donese u kuću Epiharmu. Ovi mudrac, iz škole Pythagoreve, stanovaše u osamljenom predjelu Syrakuze, što ga Tyhe zvaše. Riedko bi dolazio u dvore Dionyzcem: ne zato, kao da u njih nebi bilo slavnih ljudij iz svih grčkih naselbinskih gradov, nego zato što blizo ovakovog vladara i najumnji ljudi na svom duhu i slobodi kine. Uviek se zanimaše sa prirodom stvarij i s njihovimi silami, s bivanjem biljadi i zvjeradi, sa skladnimi zakoni, s kojih se svietovi u veliko, a lopavice sniega il grašice u maleno zrnjaju. Buduć već ostarjeo, vodaše ga svaki dan u pojkile, a odatle u Nasos na luku, gdje mu debelo more (kako reče) davaše sliku nemedjaša, nesvrhe svesionstva, za čime mu zalud duh čežaše. Prosti ga narod i silnik počtivaše; ovome se uklonjivaše, a onoga rado, a često i spomoćno sretavaše.

Kad Epiharmu zapoviest Dionyza novi umotvor posla, tuj on ležao nemoćan na svomu počivalu. Biahu se pobrinuli, da mu se rhodoski genij vjerno preslikan prinese, te ih mudrac stavi uzporedo. Dugo mu oči boravljahu na obojici, tad sazvavši svoje učenike, uze tronutiem glasom besjediti:

„Skinte zaslon sa prozora, da se jošt jedanput nagledam bogato oživljene, žive zemlje! Šestdeset sam godin promišljavao o nutrnjih kretalih prirode, o razlici latkov, pa tek danas mi genij predóča, na što inače jedva slutjah. Ako razlika spolov životinju blago i plodno medj sebe veže, a to i u neustrojnoj prirodi giblju isti nagoni puste latke. Već za tmaste mješanine (chaos) kupljaše se tvari i odbijaše, kako je već izmedj njih bilo, prijateljstvo il neprijateljstvo. Nebesni oganj sliedi kove, paležina željezo, protrena munjina miče lahke latke; zemlja se mieša sa zemljom, sol se ledi iz mora, a kisela vlaga kocelja (stipse) kao i vunenska sol (Trichitis) ljube ilu Melosku. U neživoj prirodi sve hlebdi da se sjedini sa svojim. Neima dakle ni jednoga zemaljskoga latka (a tko smije svjetlost brojit medj ove?) u jednovitom i či-

Digitized by Google

stom, dievskom bitju. Od svoga postanka sve tegli se iznovice sluči; a sama lučbena umjetnost ljudska može razdvojeno prikazati, što Vi uzalud tražite u zemlji i po gibljivoj vodnoj il uzdušnoj pučini. U mrtvoj neustrojnoj tvari vlada tromi mir, dok se nerazdrieše veze srodstvene, dok se neumieša treći latak da se s obojicom sdruži. Ali i iza ovog poremetka nastaja opet neplodan mir.

„Drugojako je miešanje istieh latkov u živovanju biljadi i zvjeradi. Tuj vlada životna sila svojim pravom; ne briži se ona o demokritsko prijateljstvo il neprijateljstvo sčestic (atomos); ona sjedinja latke, što se u neživoj prirodi viek bježe, a razstavlja što se u ovoj neprestano traže.

„Ovamo Vas bliže okol mene, moji učenici! spoznajte u rhodoskom geniju, u izrazu dievske njegove sile, u lebtiru na ramenu, u vladnom pogledu njegovog oka sliku životne sile, kako ona svaku klicu ustrojnog stvorstva oduševlja. Zemaljski življi, pod njegoviem nogama kao da čezaju za svojimi požudami k sjedinjevanju. Zapoviedno im prieti genij uzdignutom buktećom buktačom, i sili ih da, zaboravljaje svoje staro pravo, njegovu se zakonu pokoravaju.

„A motrite sada novi umotvor, što mi ga silnik posla da ga protumačim; svrnite oči sa slike života na sliku smrti. Odletnuo lebtir, nikla izbuktila buktača, klonula glava mladčeva. Duh izčeznuo u ine pučine, izumrla životna sila. Momci i djevojke radostno si pružili ruke. Tuj su zemaljski latci u svojoj pravici. Razputjeni sliede oni, iza dugog oskudjevanja, svoje druževne nagone po divlje, dan im je smrtni dan vjenčani. — Tako projde mrtva tvar, oduševljivana životnom silom, proz nebrojne rede rodov; te je može biti isti latak obuzimao božtvenog duha Pythagoreva, u kojem se njekad ubogi koji crv u tilom uživanju bitku svomu radovao.

„Idi Polykle, i kaži silniku što ču! A Vi moji mili, Euryphame, Lysis i Skopas, stupte bliže i bliže k meni! osjećam, gdje i u meni slaba životna sila zemaljski latak za dugo liše vladati ne bude. I on se traži na slobodu. Vodite me u pojkile, a odanle na žal. Do skora skupite i moj pepeo.“

Životopisi slavnih muževah iz obitelji Erdödskih Bakačah.

Posvećeni svjetloj gospoji *Sidoniji Rubidovoj*, rodjenoj iz porodice *Erdödianske.*

Od A. T. B.

Kad prolaziš proz one liepe gore, kojimi se hrvatska domovina ponosi, proz milovidnu *Moslavinu*, koja od rimskog imena *Mons Claudius* današnjim se svojim imenom nazva, spazi ti oko razvaline neke stare gradine, koja se zove *Jelengrad.* Tu je zibka plemenite obitelji *Bakačah Erdödianskih*, kao što povjestnica i isti grb obitelji ove svjedoče. U grbu stoji naime jelen na točku. Nije ni dvojbe, da ime grada i jelen u grbu u medjusobnom savezu stoje, i da je ili grad od jelena u grbu ime dobio, ako je grb stariji, ili da je jelen posjedništva grada radi u grb postavljen. Ostavljajući vremenu, da za odgovor na to pitanje dokazah iznese, prelazim na prvog slavnog muža iz porodice koja je još dan današnji u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji jedna od najslavnijih, najmlogobrojnijih i najbogatijih plemenah, a to je

Digitized by Google

I. Toma Bakač.

Nadbiskup ostrogonski, kardinal sv. rimske crkve, tutor i upravitelj biskupije zagrebačke.

Toma se je u nizkoj kućici nezna se kada rodio, od neznana otca i matere, ali iz plemićke obitelji, koja jednoć u Jelengradu vladaše. To je izvješće većine pisacah o podrietlu Tominom. Neki drže, da se je obitelj njegova Tompa zvala, ali bi to morala biti kakova osiromašena grana obitelji slavne i poznane u našoj povjestnici pod imenom Tompa. A pitanje, jesu li Erdödski Tompe i Erdódski Bakači jedno pleme.

U Moslavini u nekom seocu pod Jelengradom stajala je zibka Tomina: a grad isti, u kom bi po pravici imao Toma ugledati svjetlo sunca, biaše u rukuh silovite, nepravedne i grabežljive obitelji Cuporske, koja predkom Tominim ote otčevinu po načelu onoga prava, koje je izrečeno u poslovici: „Tko jači, taj kvači.“ Niemci su to zvali *Faustrecht*, a u našem zakoniku ugarsko-hrvatskom zabranjena je „vis majoris potentiae“ (sila veće moći) u družtvenom životu. No lakše je zakone stvarati, nego jih držati i izvadjati. Kad je Cuporska porodica izumrla: onda se istom povrati Bakačima Moslovina i Jelengrad, a budući je sve šumni priediel, *šumadia* bilo, to se nazove obitelj Bakačah gospodujućom šumama t. j. Erdödianskom. (*Erdö* je u magjarštini šuma; *Erdelj*=šumadia.) Ali je onda, kad je Moslavinu svojoj porodici povratio, Toma već ostrogonski arcibiskup bio, dakle je vriedno znati, kako je iz siromaštva do toga se dostojanstva popeo.

Po svoj prilici je opazio koji svećenik u onoj okolici sposobnosti djeteta, te je tim putem na nauke podporom svećenstva došao; ili je možebit posliednji Cupor, videći, da odvjetka nema, u Tomi pripraviti želio čovjeka, koji će zakonito svoje imanje dostojnim načinom od Cuporske obitelji preuzeti; ili ga je kralj Matija školovao. Kako mu drago bilo — Toma je od djetičjih godištah u Bolonji i Ferrari škole učio i tako se proslavio, da ga je Polit knez od Este i kardinal jegarski učinio svojim tajnikom, i upotrebljujući ga za poslove razvitog već onda i tanahnog odnošenja talijanskih obiteljih i državicah njihovih, dao mu priliku, da se uvježba u poslovih vlade i da se s dvorovima, kraljevima, i vladama upoznade. U ovoj školi života izkazao se je Toma tako, da je u svojoj domovini ugarsko-hrvatskoj od kralja Matije prepoštom, pa gjursko-biskupskim dostojanstvom odlikovan bio. Godine 1481. već je bio pri boku Matijinom, kao Tyulski prepošt. — On je Matiji veoma privržen bio i zahvalnosti čuvstva prama svomu dobvočinitelju pokazao je osobito po smrti Matijinoj, došav na pokop kraljev u Stolni-Bjeograd i zauzevši se za sina mu Ivana.

Po smrti kralja Matije, sina Sibinjanin Janka, 1490. na saboru Peštanskom dodje više poslaničtvah iz Njemačke, iz Poljske, iz Češke i iz Arragonije, koja za svoje vladare krunu ugarsku tražiše; a za sina pokojnog Matije Ivana zauzeše se osobito oni višji svećenici, koji su svoja dostojanstva od Matije primili bili. Med ovima bijaše i Toma Bakač. Kad su se ugarsko-hrvatski stališi i redovi u Pešti u crkvi B. D. M. sastali, da saslušaju poslanike, najprije dobiju pravo, da govore oni, koji su za Ivana Korvina bili; i med ovimi umah drugi bijaše Toma Bakač, koji razloži „zasluge Matijine za Ugarsku, za koje se treba pokazati pokojniku hvala time, što bi mu sina kraljem učinili, kojeg je svakom pojedince Matija priporučivao. A reče, da će Ivan biti ocu u

Digitized by Google

svemu nelik, da netreba gledati na nezakoniti porod Ivanov. Pokaza: kako su izkusili do sada ss. i rr. pogibelji kraljevah tudjinacah i da bi sramota bila tudjinca za kralja izabrati.“ — I bilo bi njemu i Ivanu Dociu, biskupu velikovaradinskom, pošlo za rukom pognuti stališe i redove na Ivanovu stranu, da mu nije škodilo nezakonito porodjenje.

Kad je Ivan Korvin vidio, da neće dobiti krune, zato što je kopile, a kad mu se obeća vlada u Hrvatskoj, Slavoniji i Bosni, onda on predade krunu i gradove kraljevske na peštanskom saboru stališem i redovom. Poslie tog nadodju na sabor Lovrinac Iločki vojvoda sriemski, Branković despot srbski (Rasciae), zapovjednik Jajca grada, Prior Vranski, i velikaši hrvatsko-slavonski sa 7000 konjikah. Čim dodju pod Budim, ode Ivan Korvin, kojemu su stranu držali, u njihov tabor. I onda se od strane sabora počmu dogovori sa vojvodom Lovrincem i ostalima strankama, dok se jednoglasno neodluči, da će Ugarskim kraljem onaj postati, kojega Stjepan Zapolja šipuški župan, zapovjednik Beča grada, odabere. Poslaše dakle Ivana varadinskoga biskupa sa dvojicom Korvinove strane u Beč i tamo se po Zapolji kruna dosudi Vladislavu českom kralju, kojega biskup varadinski ode umah u Moravu da lično pozdravi i na prestol pozove. — Kad to vidi Ivan Korvin, a on s vojvodom Lovrincem i pečuvskim biskupom Šišmanom se sjetimi, te natovarivši prljagu na brodove uzduž Dunaja se krene, da južne krajeve Ugarske neodvisno za sebe zadrži. Vidivši to Vrban biskup jegarski, koji na čelu vlade stajaše, pošlje Stjepana Batora vojvodu erdeljskoga i Pavla Kneza (Kinysi), da idu za Ivanom Korvinom u potjeru. Četiri milje od Budima kod nekakove bare, što od Stolnog-Bjeograda u Dunaj dolazi, stignu oni Ivana: pokli se bez uspjeha pomiriti gledaše, udare se konjici med sobom, i tu padne Prior Vranski i neki velikaši, a lako konjičtvo Ivanovo, nemogavši napad oklopnikah Batorevih podnieti, dadne se u bieg. Uteku svi a Ivan Korvin u Slavoniju se povuče, odkuda se pogadjaše s novim kraljem.

Medj poslanicima, koji su bili poslani pred Vladislava novoizabranoga 1490. kralja ugarskoga, da ga pozdrave i da od njega prime zakletvu na ustav, nahodimo i Tomu Bakača, gjurskog biskupa, koji se je bio odrekao u onaj par stranke Ivana Korvina, kad je ovaj silom vojenom htjeo da zadobije krunu ugarsku. — Da pogodba, po kojoj je Ivan Korvin cielo Jugoslovinstvo, s krunom ugarskom sjedinjeno, od Vladislava za upravljanje i posjed dobio, nije bila bez pomoći Tomine učinjena: može se lako dokučiti, dočim vidimo Tomu god. 1491. kao vrhovnoga kancellara Vladislavova, brez kog indi Vladislav takov posao okončao nije. Kad je brat Vladislavov Alberto udario vojskom na Ugarsku, da preotme krunu bratu, onda naredi Vladislav Stjepana Zapolju šipuškog župana, da se opre navalam Poljakah. Susretne se on s Albertom kod Košicah, gdje je lako konjičtvo junačtva izvodilo [1]) koja se posle bitkom dovršiše. Uslied ove pobjegne Alberto u Prešov, a Zapolja za njim u potjeru podje, i ta ga stigne i obkoli. Na to nadodje kralj Vladislav, i da se braća netuku, ponudi mu pomirenje, koje oca Kažimira poslanici i dokončaju. A Alberto se odrekne

[1]) Tom se prilikom dogodi, da je neki ogromni Tatarin na konju pozvao iz ugarske vojske na megdan, tko mu se usudi izaći. Izajde mu *Mitar Jakšić*, konjički kapetan i učenik kralja Matije u boju. Na mejdanu Mitar Tatarina sulicom najprije s konja sbaci, pa mu onda rusu odsiече glavu.

Digitized by Google

krune ugarske. U poslu toga pomirivanja i konačnog sjedinjenja zastupao je Toma gjurski biskup svoga kralja Vladislava, dakle se sretan uspjeh diplomatičkoga ovoga posla imade zahvaliti i njegovoj razboritosti. —

Sad je Vladislav pomoćju Tominom već dva takmaca, Korvina i brata svog, pomirio i predobio, dakle mu povjeri posao i sa trećim: Maksimiljanom cesarom njemačkim iz kuće austrijanske. Ovaj kad je razumio po poslanicih, na peštanskom saboru bivših od njegove strane, da je kraljestvo ugarsko drugom zapalo, odluči vojsku velikašah sebi nagnutih k sebi privući i silom vojenom Ugarsku predobiti. Hrvati su već onda pristali većinom uz Maksimiljana, kad je Korvin bio propao i na izboru i na bojištu. Zato 1490. godine još, čim Ugri Beč izgubiše, Maksimiljan Slovince i Hrvate (Wasser-Kroaten) ugarske povede na Stolni-Bjeograd, u kom istom prestala bijaše bučna i veleljepna svečanost krunisanja Vladislavova. — Pristanu uzanj Kristofor Frankopan, Ivan Alapšić inače Kišhorvat (mali Hrvat) zvani, Prior Vranski, Talovac i ugarske obitelji vesprimske, železne itd. županijah, i otmu sve gradove do Stolnog Bjeograda još 1490., a te godine bi i na Budim udarili bili, da se nisu slovinski vojnici pobunili, s toga što njim u Maksimiljanovoj vojsci uviek manji plien a veće pogibelji i napori dosudjivani bijahu. Za onda morade dakle Maksimiljan natrag se povući. Ali 1491. nakani on opet oružjem pravo na Ugarsku zadobiti. I da je doista poveo vojsku na Vladislava, velike bi ovomu brige bio zadao, jer u isti par i Turci na bezoružanu Bosnu i Srbiju udarahu, i slabobranjene gradove Jajce i Bjeograd oteti namjeravahu. A s te strane bijaše pogibao to veća, što Gjuragj raski despot i Lovrinac sriemski vojvoda u raspri živiše, te i nemisliše turske navale odbijati, nego snovahu osnove kako bi se medju sobom, susjedi u zemljištih budući, nadhrvali i pobiedili. — U tolikoj pogibeli sa zapada i juga kraljestvu svomu grozećoj Toma Bakač se Vladislavu kao dobri angjeo sa svojimi savjeti ukazuje, i biva od kralja u Požun slan, da tamo ugovaranjem upravlja. Maksimiljan se naime skloni na dogovaranje po poslanicih, i mjesto sastanka za poslanike u tom poslu bijaše u Požunu odredjeno.

Vladislav izdade 22. kolovoza 1491. u Paloti punomoćje za ugovaranje i zaključenje ugovora. Konac ugovora od poslanikah proglašenoga bijaše po Vladislava dobar, „jer on za sebe i za svoje koljeno mužko priestol ugarski zadrža i obećanje zadobi, da će cesar Maksimiljan kod Pape i velikašah rimskoga cesarstva posao obrane ugarskog kraljestva od napadanja bezbožnoga za onda naroda turskoga podupirati i priporučivati. A kad Vladislavovo koljeno izumre, onda bi kruna ugarska Maksimiljanu i njegovim potomkom obrečena.“ U povećem pismu, o tom ugovoru izdanom, mloga se i omanja ustanovljuju a list je izdan u ponedjeljak pred svetog Linarda 1491. Kad se Toma i ostali poslanici s otim pismom u Budim vrate, bude sazvano plemstvo, da se ugovor proglasi i zakletvom potvrdi. Na pijacu sv. Jurja, pred palačom kraljevom, Toma stane u magjarskom jeziku razlagati uzroke pomirenja s Niemcima i koristi, koje će odatle za narod izaći, te napokon članke pomirenja skupštini predloži. Kad dodje na onu točku, u kojoj se obriče priestol ugarski po izumrću Vladislavova koljena potomkom Maksimiljanovim, podigne se vika: „da vole hiljadu putah prije umrieti, nego na to pristati.“ Na to se pobune svi, i malo da ne dodje do sabaljah; ali se Toma i druzi u poslaničtvu iz te skupštine otajno izgube i u kraljevski grad odu. Da se nedogodi kakova nesreća izadje sám kralj

Digitized by Google

medju uzburkane plemiće i utiša jih, te se razidju, i da nebudu prisiljeni na ugovor priseći, odu iz Budima. — Mudri Toma znao je i u toj nesgodi iznaći se. Ugovor po nekom članku pogodbe imao je biti od plemstva primljen. Skupljeno plemstvo nije uvidilo, da se treba s Niemcem na svaki način pomiriti, da se uzmogne domovina od Turakah složno obraniti, ali su pojedini, razboritiji i odličniji ljudi, stranom od službe kraljeve, stranom i izvan nje tu stvar dobro promozgali i zato se na pomenuti ugovor noći sv. Andrije 1491 podpisali, te tako Toma udjelotvori i ispuni u tom poslu svoju zadaću, da sada podvostručenimi silami na Turčina uderiti uzmože. I kad kralj na Nikolje 1491. ugovor otvorenim listom prizna, zato se onda mogaše reći, da je Toma Vladislava na priestolju utvrdio i u svom diplomatičkom poslovanju uspjehom se podičiti mogao.

God. 1492. urče i drža kralj Vladislav sabor, u komu je Toma kao biskup gjurski naveden, dakle je u njemu sudjelovao. Ovaj sabor imao je poredak i zakonitost u zemlju povratiti, koja posljednjimi ratovi u bezzakonje pade. Tako htjede Toma, da se iz unutra utvrdi kraljestvo, i da redom i zakonima ojačavši izvanjske pogibli većom silom ukloni. Medju ovimi pogibli bijaše prva od Turakah. Premda Bjeograd i Šabac, Jajce i Severin još u rukuh kršćanskih stojaše, ipak se je bilo bojati i za te gradove, jer se za njihovo uzdržavanje i snabdievanje, radi pomanjkanja novca, skoro ništa nije činilo, dočim su Turci kupili vojsku i nedvojbeno pokazivali, da kane Bjeograd oteti, Savu preći i na Ugarsku navaliti. A g. 1493. prodju pod bosanskim vezirom Jakup-pašom kroz ciclu Hrvatsku i plieneći do pod Ljubljanu u Kranjskoj dodju. Pri povratku iz Kranjske dočekaju ih doduše hrvatski vitezovi ban Derenčin, Bernardo, Ivan i Nikola Frankopani, Karlo krbavski knez i Petar Šubić Zrinjski: ali pod Modrušom budu potučeni, 5000 Hrvatah, brat i sin Derečinov padu, tabor dopadne Turcima, a ban sám sa Nikolom Frankopanom bude zarobljen i u Carigrad poslan. Toma Bakač odkupi obojicu plativši za nje nebrojeno, štono naši kažu, blago. Odatlen se opet vidi, kako je Tomu bolno dirnuo udarac, koji od Turakah dolazaše, i kako je s ote strane dižuću se oluju predvidio. Naravna stvar, da je i odmah o tom mislio, kako bi suprot nje stao. — Medjutim predje s eparkie gjurske na jegarsku. Turci su u isti par oteli bili Mlečićem Drač, te su se ovi zato poplašili, da nebi sultan Bajazid i na Dalmaciju i otoke egejskoga mora nasrnuo. Zato pošalju u Budim poslanike, da s Vladislavom proti Turcima savez učine. Ali je Vladislav primirje s Turcima po svom poslaniku Coboru učinio, te nehtjede riečˇ prekršiti sjećajući se nesreće Vladislava I. u bitki varnanskoj uslied vjerolomstva postignute. Osim ovoga uzroka bijaše i domaći nered prepreka rata na Turke. I s time se je izgovorio isti kralj pred velikašima, kad su ga oni u saboru, uredjenja domovine radi sazvanom, ukorili, što saveza s Mletčićima zaključio nije. Na saboru bude medju ostalim i to naredjeno, da se čuvari svete krune mienjaju. Mjesto sriemskoga biskupa bude Toma čuvarom sv. krune izabran. Nu budući je on kao kancelar kraljev neprestance oko kralja biti morao: zato postavi mjesto sebe za čuvanje krune Ladislava Kološa od Neme, kastelana višegradskoga, koji mu morade zakletvom obećati, da će grad i krunu vjerno čuvati, i ako bi on umro, vjeru njemu datu na brata mu Franju prenieti. (Dalje sl.)

Digitized by Google

Plato, Fenelon i Rousseau,

jedan naprama drugomu.

Ako milina govora, žarko maštovanje, neka vrsta otajnoga i umnoga izraza, koji naliči govoru angjelah, grade pisca velikiem i uzvišeniem, to onda Plato zaslužuje puniem pravom otaj naslov. Možebiti da njegova rieč naliči više rieči čestitoga cambraiskoga biskupa (Fenelona,) nego slogu Rousseau-a, ali ovaj mu se je približao s druge strane po svome predmetu. Mi ćemo oličiti ovu slavnu i veleumnu trojicu, koja slažu u sebi cielu milotu krepósti, veličinu uma, i čustvo značaja čovječanskoga. Plato u svojoj „Republici," Fenelon u svojem „Telemaku", Rouseau u svojem „Emilu," sva tri su pošli za tragom naravskoga i političkoga čovjeka.

Plato dieli svoju Republiku na tri strane ; narod ili lies (material); vojnike, koji brane otačbinu; i poglavare, koji s njom upravljaju. Odgojenje gradjana začimlje od koljevke. Hoće li mu milosrdni roditelji zasjesti uz koljevku? Neće; odniet će ga u obćinsko odhranilište, gdje će ga tudja majka miliekom zadojiti; a njegova majka koja i nezna više za svoje, dojí sada tudje čedo. Kad gradjan nastupi doraslu dobu, onda je tjelesno vježbovanje cieli njegov posao.

Prvi predmet oko kojega prione njegov pogled, jeste ljepota djevojka, bez koprene, naga i oprašena, kao rumen-ruža prahom obasuta. Oko mu se nauči oblićati gole miline, a mašta mu izgubi obličje uzorite ljepote. Neimajući obitelji, nemože imati niti jedne ljubovce; sad će mu otačbina izabrati drugaricu, a za kratko će morati opet pretrgnuti otu svezu ljubavi, te primiti u pirnu postelju, ne bojazljivu i stidnu djevicu, nego poizkusnu ženu, za koju nije već ni čara u poljubcu niti tajne u ljubavi.

Ako medju oviem zajedničkiem sinovima otačbine pokaže koji svojom ljepotom i znakovima dubokoga uma budućega velikoga muža, mora se odružiti, odlučiti, i dati na učenje znanostih; za tiem odpraviti na bojno polje da se bori za domovinu. Što starijí, tiem mu se povjeruju sve to veće službe, pak za tiem odkriju i tajni uzroci naravi. Mudroznanac valja da mu odkrije vječno biće. Mladi odgojenik počne se odkidati mal po malo od čovječanskieh slabóćah; putujući po umniem prostorima, oslobodi se da tako rečem od tjelesnoga bremena, sdruži se s mudrosti božanskom, prama kojoj naša mudrost nije nego sjena; pa kad je kroz pedeset godinah učenja i razmatravanja postao plemenitije naravi nego što su njegovi iskrnji, onda sidje opet na zemlju i postane jedniem od poglavarah svoje otačbine.

To je lik Platonova političnoga čovjeka. Veliki Sokratov učenik hotio je u tlapnji svoje kreposti da pretvori u duh zemnoga čovjeka, te da ga napravi slična Bogu, porazio je narode, ustanovivši čete janjičarah, a zakonodavce postavio pukiem metafisicima, izčupao iz materinskieh srdacah svaku ljubav prama svome porodu, i uništio ljubav spola, koju osjećaju i iste divje zvieri u svojiem pustarama. Zajedničku djecu! O blazan filosofe! Sretnija li je po sto putah uboga majka naših gradovah, koja ide za milostinjom od vratah do vratah noseć u naručaju svoje nejako čedo! Družtvo ju je zametnulo, ali joj je ostala narav; biedna majka neće osjetiti ostrinu zimskog leda, ako nadje uboga komadić haljine, da zamota mili plod svoje ljubavi; zaboravit će dobro materino srce i glad, koja ju mori, ako joj njedra brizgaju jošte svetom hra-

Digitized by Google

nom za ubogo siroče, koje odgovara posmjehom na njezine suze i grli nejakiem ručicama sveta materina njedra.

Fenelon je poznao bolje od Platona družtveni stališ. Njegov mladić ostavi zavičaj da ide u potragu za svojiem otcem. Mudrost mu je drugarica u obliku Mentora. Prvim korakom, kojiem korači po stazi života, naide na nesreću; smrt mu se zagrozi u Sicilii; utekav od ote pogibelji, snadje ga u Egiptu robstvo i siromaštvo; dodju mu u pomoć bogovi i nauke. Na povratku u svoj zavičaj pograbi ga ruka sudbine i baci u tamnicu; tu provodi dane gledajući s visokoga visa u morske valove gdje se razbijaju o obale, i umrle ljude, gdje se bore s nepogodama.

Na jednom mu se razvije pred očima strašna borba; vidi kako pogibe neki silnik, a glavu mu u ključevima krvi drži krvnik za kose i pokazuje narodu. —

Telemak otidje iz Egipta, i naidje u Fenicii na grdno silničtvo; pobjegne iz te zemlje robovah, i stigne u zemlju nasladah. —

Već je utonuo u ugodama, al eto mu mudrosti u pomoć; pobjegne s njome iz onoga otrovnoga otoka, i sluša mirno ploveći božanske govore o Bogu i kreposti, koji mu ožare u srcu moralne kreposti. —

Plovi plav po moru ugodniem vjetarcem, a na daleku počimlju se pomaljati vrhovi planinah pozlaćeni prviem trakom granuvšega sunca; eto sve bliže i bliže otoka Krete; eto već nazire bujne usjeve, ograde svezelenieh maslenah, težačke zaseoke obrašćene dubravicama, eto napokon cieloga otoka na način amfiteatra a kao da je pronikao iz sinje i čarobne tišine morske. Kakova je čarobna šibika stvorila ovaj vilovni prediel? Dobro upravljanje! Mladjahni putnik poznade medju onim sretnim narodom tajnu zakonah i politike.

Poničući sve to bolje u bezkrajne dubljine mudrosti Telemak se odreče ponudjena mu kraljestva poradi ljubavi, koja ga steže s otačbinom; zato postaviši Krećanima za kralja zreloga mudraca, ukrca se i odjadri; a boginja Lada uvriedjena, što joj biaše odbio ponude, čeka ga s Ljeljom na otoku Kalipsos. —

Ovdje neosjeća više onu posve putenu last, koja ga biaše smogla na Kreti; ovdje ga je obuzela neka nebeska moć, koja mu je zavladala na jednom i dušom i tielom; nije već ovdje smione ljepote, koja prekine svojom podatnom milinom svaku dalnju slutnju za nasladom; ovdje su tajne Eukaridine, koju rese dražesti nepoznate; čednost i stid djevice, koja se neusudjuje odkriti svoju ljubav, nego prosiplje mirisom na okolo sebe. —

Medjutim biesna strast snebiva biednu Kalipsos, a još biesnija sablazan — ljubomor. Probliede joj rumene jagode i udari u rikanje kao biesna lavica. Telemak uplašen nemože naći obrane do u Eukarisinom krilu, koju boginja hoće da razkida na komade; Ljeljo diete ludo nasladjuje se medjutim u zlobnome posmjehu radi zla što je prouzročio. —

Već nema spasenja, mladi putnik klanja i propada; ali eto mudrosti, koja ga odvede na obale; nemareći za krepost, Telemak nevidi ništa nego Eukarisu. — Hoće da ljubi njezine stope, i moli da mu se dopusti da joj uzmogne reći barem zadnji: s Bogom; al eto požara; oganj ždere brod koji je Minerva sagradila, a sad ga Ljeljo zapalio. Tajna radost obuze mlada Ulisо-

Digitized by Google

vića; a mudrost uvidiv da će slaboća opet prevagnuti, prihvati sgodnu priliku, te porinuv svoga učenika sa visoke pećine, sunovrati se š njime inokupno u morske valove. —

Telemak dostiže plivajući neki brod, koji je bio póstao naprama otoku; ovdje se namjeri na nekoga staroga prijatelja, koji mu opisa neki sretni narod u naravskome stanju; mladi putnik u ugodnom tome razgovoru, misleći da brodi u svoj zavičaj, dodje na obale tudjeg svieta. Ovdje se okiti Telemak zadnjim iskustvom; vidje pred sobom dvorove i njihove poroke; vidje kreposnika u prognanstvu, gursuza u časti, slavičnosti (ambicie), predsude, strasti vladaocah i narodah, nepravedne bojeve, krive osnove zakona, a napokon sukobi se mladi putnik, ne sa silniem silničtvom, nego sa još gorjim od njega, t. j. oniem zlom, koje preotme mah pri vladama pokvareniem. Sišavši u pakao i vidivši muke koje su odredjene za zle, i uživanja za dobre, pretrpiv neugodne trude rata, i obljubivši pravom ljubavju svoju odabratu ljubu, Telemak se povrati u svoju otačbinu, s liepom glavnicom iskustva, kojiem su ga obdarile mudrost i nesreća; od sada će znati zapoviedati ljudima i slušati ih, jer je preobladao svoje strasti.

Pogreške ovoga neumrloga djela proizticu iz visine njegova nauka, koji nije primjeren svim ljudma. Čitatelj će naići više putah na dósad, navlastito u zadnjiem knjigama; ali oni kojim je draga krepost i koji ljube starinsku ljepotu, morali bi uviek prije nego zaspu pročitati drugu knjigu Telemaka. Ovo Fenelonovo djelo imalo je veliki upliv, u njemu ćeš naći sva današnja načela; diše slobodom, a i prevrat je u njemu proročen. Obazrimo se na dobu u kojoj je pisan, pak ćemo uvidjeti, da je Telemak jedan od prvih spisah, koji je zakrenuo novom stazom narodne idee u Francezkoj. —

„Sve je dobro, kad izadje izpod ruke stvoritelja, sve se izopači u rukama čovjeka“. — Ovako počimlje **Emil**, a ova ti poslovica odkriva cielo djelo. Jean Jaques **Rousseau** uzimlje čovjeka, kao i Plato, u prvobitnome stanju; preporučuje ga njedru materinu; njegov je naum, da diete kako otvori oči prama suncu osjeti odmah i **potrebu**, jedini po njemu zakon života; ako plače, nevalja ga utješiti; ako hoće kakovu stvar, valja mu je donieti. Hvala, karanje, strah, hrabrost, to su mljitave duše, kojim on ni imena nezna. Ko će da pojme Boga, taj potrebuje cielu jakost uma, dakle se Emilu i negovori ništa o Bogu.

Kako se odoji, odmah se ima predati u ruke svome prijatelju, ne učitelju, jer ovoga neimade; težka prijateljeva zadaća stoji u tome: da ga ništa nenauči. Emil nezna ni čitati, ni pisati, ali poznaje svoju slabost. Svaki mu se dan pokaže nešto, što ga nuka da se pouči u knjizi, u matematici i iniem znanostima. To mu je isto i sa ideama civilniem i moralniem. Dobro se je pazilo na to, da se nepoduči o tome, šta je pravda, šta li svojina; ali neki igrač, neki vrtlar, i sto sličnih prigodah, razviju mu mal po malo u njegovoj glavi sastav odnosnieh predmetah.

Emil nezna odoljeti snu, ili mu se da na dosad. Ako je gladan a on blaguje, ako nemože zadovoljiti svojiem potrebama, a on se srdi; poznaje li sada šta je potreba?

Junačan je ne zato što mora biti, nego zato što nepoznaje pogibeli; on nezna šta je smrt; vidio je druge gdje su umrli, a to mu se čini da je dobro, jer je po naravi, a navlastito jer je potreba. Medjutim je Emil naučio

Digitized by Google

jedno pitanje: „Čemu to?“ pita kad mora činiti nešto što nepoznaje; često putah nedobije na pitanje ni odgovora; a on naidje kasnije slučajno sám na razlog za koji je pitao. Al eto dobe strastih, eto tutnji nepogoda. Učenik Rousseau-ov naučio je igrajući se, ne samo počela abstraktnieh znanostih, nego takodjer i rukovnog zanata; akoprem je bogat, opet bi ga mogao zanieti državni prevrat. „Ti se uzdaš“ veli Rousseau „u današnji družtveni red, ali nećeš da pomisliš, da je ovaj red podvržen neokolimiem prevratima, i da ti nisi kadar predvidjeti, ili doskočiti onim prevratima, koji mogu snaći tvoju djecu; veliki će postati maliem, bogati siromašniem, a vladaoci podanicima; zar su ud. rci sreće toli riedki, da se možeš zanieti, da neće i tebe zateći iznenada? mi se približavamo prevali i vieku prekreta. Po mojem mnenju nije moguće da će još trajati velike države Evrope; sve su bile slavne, a svaka država koja se popne na vrhunac slave, ta je na izmaku; imam ja za svoje mnenje i drugieh posebnieh razlogah osim te maksime; ali nije od potrebe da ih navedem, svak bo ih vidi i sam bjelodano.“

Eto napokon Emila u dobi razuma; sad mu se napokon objavi božje biće. Milosrdni neki filosof popne se jedniem jutrom na visoki brieg, izpod kojega teče rieka Po, a granuće sunce krene po dolini sjenom od stabalah. Za kratkiem mukom i promišljanjem nadahnut oviem krasniem prizorom i uzhićen u ideama o Bogu, koje je u njemu probudio, počne savojski vikar dokazivati bivanje velikoga bića, ali ne metafizičniem razlozima, nego po čuvstvo kojiem mu je zamnielo srce. Emil poznaje samo jednoga Boga, koji ljubi ljude i obasiplje ih svojiem darovima; našao je u evangjelju milosrdni i visoki moral.

Ljubav hoće po svojem pravu da posvoji srce mladoga učenika; ali hoće ljubu takovu, kao što mu ju je oličila njegova mašta oplemenjena krepošću, i nadje ju napokon u zabiću. Sofiu rese čednost, milina i ljepota. Emil gori od ljubavi, ali ju nemože da postigne; njegov ga prijatelj trgne iz toga ljubnoga opića i odvede ga da putuje po Evropi.

Mladom zaljubljeniku neugasi ljubav niti vrieme niti odsuće; povrativ se uzme svoju ljubu i postane š njome sretniem.

Šta, zar je to ciela zadaća Emilova? jeste zaista, a Emil je ipak onoliko izvrstniji od ostalieh ljudih svoga vremena, koliko su izvrstniji stari Rimljani od nas danes. Šta rekoh: Emil je čovjek što no se veli *per katexochen*, jer je čovjek naravi, njegovo srce nezna šta su predsude. — Slobodan, srdačan, milosrdan, obdaren sviem krepostima bez i najmanjega zato ponosa; a jedina mu je pogreška što je osamljen na svietu, i što živi kao gorostas u našiem maliem družtvima.

To je ono glasovito djelo, koje je pospješilo naš prevrat. Glavna je pogreška ovoga djela, što je pisano za mali broj čitateljah. Vidio sam ga više putah u rukama nekojieh ženah, koje su tražile u njemu nauk, kako da odgoje svoju djecu, — a ja sam im se nasmienuo.

Ova knjiga nije ni najmanje praktična; nebi bilo nikako moguće odgojiti koga mladića na onaj način, koji zahtieva da budu oko učenikah takova bića, koja nije moguće naći; ali mudrac mora smatrati ovo djelo kao kakovo veliko blago; možebiti da nema u cielome svietu nego samo pet djelah za čitanje, a Emil je zaista jedno od tieh.

Digitized by Google

Veoma bih sagriešio, kad bih završio ovaj članak, a nerekao ništa o uplivu, koji je imalo ovo djelo na svoj vick; smiono bo tvrdim, da je Emil prekrenuo Evropu cielu, i da je stvorio dobu u povjestnici čovječanstva. Po izdanju ovoga djela odgojenje se je promienilo u Francezkoj; a ko odgojenje promieni, taj promieni i ljude. Vrlo li su se morali presenetiti narodi, kadno Rousseau izišav iz svagdanjega kruga dotadašnjeg mnenja, spazi s onu stranu granice svietlost istine; kad srušiv staru sgradu naših družtvenieh ideah, pokaza, da naša načela, a i čuvstva sama, nisu drugo nego konvencionalni običaji, koje smo usisali s materinim mliekom; udivljenje je velim moralo biti veliko, kadno je Rousseau postavio medju svoje izopačene suvremenike čovjeka, djevca naravi.

Ovaj sud o neumrlome Emilu napunjuje mi srce tugom i žalošću. Izpovied vjere savojskoga vikara, načela politička i moralna ovo knjige, postali su orudjem, kojiem je porušena stara sgrada vladah evropejskieh, a navlastito Francezke. Oviem se je djelom pokazalo, da istina nije za ljude zlikovce, i da je morala ostati sakrita u grudima mudraca, kao nada u kutiji Pandorinoj. Da sam ja živio u vriemo Rousseau-ovo, bio bih želio postati njegovim učenikom; ali bi bio svetovao tajnu svome učitelju. Ima više nego tko i misli sakrivene mudrosti u ustanovi tajnah koje se je držao Pitagora i stari svećenici Istoka.

(Po Chateaubriand-u ponašio V-ž-ć.)

Ruka-zaručnica.

Posliednjih danah mjeseca prosinca godine 183* dodje Dr. L., jedan od najizvrstnijih ranarnikah Pariza, oko 11. satih noćju do svoje kuće, i htjaše upravo da prihvati zaključanicu na kućnih vratih, kad mu iz nenada krepka ruka uhvati desnicu, i on se nadje obkoljen trojicom zakrabuljenih ljudih. Ulica biaše pusta, ranarnik bez oružja, te zato i nemisleći na bezuspješni odpor hotijaše se svojom kesom i zlatnim satom odkupiti, no mu njegove ponude budu odbijene riečmi: „Gospodine, neimadete posla sa tatovi, nego s ljudmi, koji trebaju vaše liečničke pomoći.“ — „Za to ste doista čudan način a i čudno doba odabrali.“ — „Vještomu ranarniku, kao što ste vi, gospodine, svako je doba prikladno.“ — „Tako li?“ reče doktor motreći pozorno svoje ljude, koji po svom odielu više su naličili plesaćem, dolazećim od bala, nego li razbojnikom. — „Mi vas molimo,“ reče jedan od njih „izvolite odmah s nama.“ — „Dopustite mi bar da o tom suprugu svoju ubavjestim.“ — „To je suvišno, vi imadete pri sebi potrebite sprave, drugo vam netreba, dozvolite samo da vam povežemo oči.“ — „Gospodine . . . “ — „Nemojte toli govoriti.“ — Nepoznati zvalac zviždnu, našto iz obližnje uličice dolete kuruce i stanu; trojica nepoznatih ture unj ranarnika zasjednu sami i trkom š njim se odvezu. Dr. L. uvidiv da tu nehasni protiviti se, poda se napokon svojoj sudbini. Dvie ure vozi se neprogovoriv niti riečce sa svojimi pratioci, koji se medjutim na tihom razgovarahu u nepoznatom njemu jeziku. Na jednom stanu karuce; u to se i žačuje škripanje, kao da se otvaraju dvorištna vrata.

„Sada ?“ upita bojazljivo neki glas. — „On je ovdje“ odgovori drug iz karucah. Svi silaze; dvojica njih uzmu ranarnika pod ruku. Sada ga vodihu gore po stubah; po hladnom zraku razazna da idu po otvorenom hodniku, vra-

Digitized by Google

ta se otvore, i ranarnik stupi u sobu po kamenitom podu, valjda predsobu, za kojom prodjoše jošte kroz više sobah pokritih gustimi sagovi. —

Napokon stanu a pratioc ranarnikov reče mu: „Gospodine, ovo nas na mjestu, snimite vezu sa očiuh.“

Dr. L., koga iza straha obuze nemirna znatiželjnost, posluhne i snimi maramu. — Pogleda oko sebe i nadje se u malenoj, nu liepo i bogato urešenoj sobi, koju slabo razsvjetljivaše svjetiljka od alabastra viseća sa svoda; prozori i vrata od obližnje sobe, po svoj prilici spavaonice, biahu zastrti gustimi zastori. Samo jedan od njegovih otmičarah i to onaj koji ga je prvi nagovorio, biaše s ranarnikom unišao u tu sobicu; biaše visok, snažan muž, bogato i ukusno odjeven. Crne oči blistahu iz polukrinke, koja mu pokrivaše gorni dio obraza; na nezastrtih ustnicah i gustoj bradi opazit si mogao neko plaho trzanje. — „Gospodine,“ reče nepoznati kratko i oštro „izvolite se spremiti sa svojimi spravami, jer ćete morati preduzeti riezanje.“ — „Gdje je bolestnik?“ upita doktor i stupi bliže k odaru. —Zastori gibahu se lagano, začuje se ugušeni uzdisaj. — „Budite spremni sa spravami, gospodine,“ opetova ozbiljno nepoznanac. — „Ali ja ipak moram vidjeti bolestnika“ odgovori liečnik. — „Vi nećete ništa vidjeti, osim ruku koju imate odriezati.“ —

Liečnik prekrsti ruke i strogo pogleda nepoznanca. „Gospodine“ reče „vi ste me na silu ovamo doveli; ako u istinu tko trebuje moje pomoći, a ja ću učiniti svoju dužnost po mojem zvanju a i neću da znam za vaše tajnosti; ako li se tu radi o kakvom zločinstvu, znajte, vi ste me mogli prisiliti da idem s vami, ali me nećete moći prisiliti da budem vaš sukrivac.“

„Umirite se gospodine“ reče nepoznani „ovdje se neradi o nikakvom zločinu.“ — Tada primi ranarnika pod ruku te pristupiv š njim zajedno k ložnici pokaže mu ruku, koja izza zastorah viraše i reče: „Ovu ćete ruku vi, gospodine, odriezati.“

Ranarnik primiv ruku osjetjaše kako strašno nježni prsti drktahu. To biaše malena, prekrasna gospojinska ručica koje bjeloću kao da je obasjao veliki sitnim biserom obrubljeni rubin. — „Ovdje“ prihvati liečnik, „ja neuvidjam nikakove potrebe za riezanje; nitko me neće prisiliti . . .“ — „Ja vam pako velim,“ zagrmi nepoznani „ako neće ranarnik, to ću ja sám ovršiti njegov posao.“ I pograbiv sjekiru, koja je ležala na podnožju kreveta, metne nježnu ručicu na polag stojeći stolak, zatim digne sjekiru . . . Ranarnik ustavi mu rame. — „Dakle učinite vi, što je vaš posao, doktore.“ —

„Ali to je strašno okrutno postupanje,“ primjeti siromaški liečnik. —

„Što to na vas spada? to mora biti. Ja hoću tako da bude . . . a i gospoja hoće. Hoćete li da vas ona sama za to moli? to će ona sigurno učiniti. Molite dakle, gospoje, ranarnika, da vam učini tu službu.“ —

Dr. L., blied i zapanjen, biaše da se onesvjesti, kad je začuo tihi, tanki, drhćući glas izza zastorah: „Gospodine . . . budući ste vi ranarnik . . . jest, ja vas molim . . . učinite . . . da ne . . . učinite iz pomilovanja!“ —

„Dakle, doktore, ja ili vi“ reče nepoznani. — Strahoviti taj čovjek stojao je tude postojan u neuprosivoj odvažnosti, a molba siromaške gospoje zvučiše vapeć i puna zdvojenja; liečnik time ganut, jer ga je i čovječnost nukala, odluči se. — Primi svoje sprave, i još jedanput baci okom na nepoznanca,

Digitized by Google

nebi li ga možbit kako ganuo; nu uvidiv da ovoga ništa neomekša, skupi svu svoju snagu i stavi željezo na zglobu malene ručice. — Mrzli znoj posu mu čelo — dva put zadrkta mu ruka, — napokon . . . zabriznu krvca, glas zaječi u ložnici, — grobna tišina zavlada. — Nepoznanac stajaše kao stup neganjljiv; samo se čujaše šušnja grozovitoga čina, zatim pade ruka i sprava na tle. Liečnik na smrt blied gledaše nepoznanca. Ovaj prignuv se uzme ruku, snimi rubin sa prsta i pruži prsten liečniku. „Uzmite“ reče „ovo vam je uspomena; nitko je od vas neće natrag iskati . . .“ Zatim progovori jačim glasom: „Svršeno je.“

Na ove rieči udju odmah i ona dvojica nepoznanih u sobu, povezaju opet liečniku oči i odvedu ga. Iste karuce odvezu ga pred njegova kućna vrata. Sniniv s očinh maramu opazi karuce, gdje trkom odlete. Bilo je 5 urah u jutro.

Tri put se je mjesec odtad pomladio. Dr. L. upotrebio je sva sredstva da odkrije tajnu toga grozovita slučaja, nu sve biaše uzalud. Da nije prstena kao neopovrgljivoga dokaza toga čina, bio bi najposlie mislio da ga je razigrana razmniva (fantazia) prevarila. Upravo ovim prstenom, jedinim znamenjem strašne one noći, nadao se je da će kada tada u trag ući onoj tajni; stoga je vazda nosio taj prsten na lančiću svoga sata.

Nedugo zatim bude liečnik pozvan na bal grofici P.** — Sav modni sviet, štono se ponosi grbovi svojih praotacah, najodličnija lica diplomacije nadjoše se ondje sakupljena. — Odmah s početka zabave vidiše se neki mladić, blieda lica, tamna pogleda setajuć se sám simo tamo po dvorani, s nikim negovoreć, dieleći se očito navlastice od ostalih gostih. — Nadošav slučajno na našega liečnika upre u njega čudan mladić svoj pogled i neodvrati ga više od njega; on gledaše prsten, koji se blistaše u liečnika. — Najedanput protisnu se mladić kroz hrpu ljudih, koja ga od liečnika dielila, te ga turi neuljudno laktom, što je očevidno navlaš bilo. Dr. L. uljudno ga opomene, ali u mjesto da se izpriča priliepi mu naš mladić nekoliko zaušnicah.

Mrski ovaj prizor, po svakome obsudjen, prouzroči obćenitu smutnju i buku. — Dvoboj bude, odlučen medju liečnikom i njegovim napadačem uslied ovoga dogodjaja, koji nenadano uzbukti kao luč koja će objasniti tajnu poviest prstena i one grozovite noći.

Dotle priobćuju onaj dogadjaj franczke novine „Courier Francais.“ —

Sav sviet Parižki, ugledan i neugledan, razbijao si je glavu nad tom prigodom nemogav se nikako istine dokopati, dok nisu napokon zamršeni taj čvor riešile novine Brusselske, odkrivši svietu glavnu osobu žalostne te drame sliedećim izvjestjem: (Konac sl.)

Nadpisi.

(od Gj. Rajkovića)

Mudra tvrdica.

Na dva dana baš pred siečanj prvi
Kir je Kosta pod zemljicu lego —
A da-l' znate zašto je odbjego? —
S malo riečih kazati ću eto:
Da ne daje ništ' na novo ljeto.

Advokat.

Nadgrobno nam slovo veli:
Advokat je Oštronoktić Luka
Poslie dugih smrtnih muka'
Dušu predo u ruke božije!
Al' ja držim, pobratime mio,
Da ju nije Bog primio.

Digitized by Google

Bolestna tvrdica
svom nasljedniku.

„Po doktora? . . Da brz-li si
Kano isti hrt —
Baš se bojiš, neće drugče
Ugrabit me smrt!“

Nadpločno sudcu.

Ovdje leži sudac Pišta,
Vječit spomen sela svog —
Kao što je on sudio,
Nek nesudi njemu Bog!

Item nekom
koj se za života jako mirisom mazao.

Ko-l' je lego ovdje vječni sanak spati
Možeš omirisat, netreba čitati.

Nekoje basne od Krilova.*)
Iz ruskoga preveo Gj. Rajković.

1. Košuta i derviš.

Košutica izgubivši
čeda milena,
Još imajuć nabreknuta
mlekom vimena —
Nadje liesu u gustomu
kurjačeta dva,
Materinski stà ih dojit,
ljubve puna sva. —
Derviš neki, š njom zajedno
živuć u gori,
Čudeći se košutici
njojzi govori:
„O, budalo! mlieko tvoje
za kog tratiš sad?
Zahvalnosti l' od njih čekaš? . .
snaći će te jad! —“
„To bit može“ košutica
odgovor mu dá,
„Ali vjeruj, na to nisam
pomislila ja:
Čuvstvo mi je nježne majke
najsvetija stvar —
Brizgane l' mi dojke moje
ne b' smetale zar? —“

*

Tako dakle istinita blagost
Bez naknade dobro činit veli;
Ko je dobar — na teret mu blago,
Dok ga s bratom svojim ne podieli.

2. Deoba.

Sabravši se u gomilu veću
Medvjeda su zvieri uhvatili;
Na ravnom ga polju udavili. —
Al' zec došav čestitati sreću:
„Ev' i mene — reče — na deobi,
Plien sad brzo komadajte,
Medvjedje mi uho dajte! —“
„„Gled' guronje! — reku zvieri —
I tvojoj se prohtjelo grdobi
Dieo kušat — ma razberi:
Teb' na lovu nitko ne vidio!““
„Oho, bratjo! — zec tad' proustio, —
Da ko l' ga je (čudo do nebesa'!)
Poplašio iz gustoga liesa? . .
Nitko drugi, već ja, koga zecom zovu!“
Zvieri čuju čudnu hvalu ovu,
Ipak stvar im smiešna učini s' od svega:
Zecu pruže komad uha medvedjega.

*

Sviet, ol' pio Dunaj oli Savu,
Rugat će se bratu hvalisavu;
Ipak ovaj u dieobi često
Tal svoj ima, ima svoje mjesto.

---

*) Vidi životopis Krilov-a u br. 40. Nevena pr. g.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. Od mnogo godinah nismo imali u Zagrebu tako živahnih i bučnih pokladah, kao ljetos, — čini se kao da sviet, čim se više tuži na skupoću i oskudicu, tim više traži utjehe u bučnih zabavah. U ostalom neznamo ništa osobitoga navesti, a čem bi se naše poklade razlikovale od sličnih zabavah ostaloga „civiliziranoga svieta, gdjeno su balovi i plesališta cviet (akoprem umjetni) i kruna družtvenoga života.

Svietli Ban grof Jellačić izdao je sliedeći proglas: *Na stanovnike kraljevine Hrvatske i Slavonije!* Njegovo c. kr. apošt. veličanstvo dostojalo je u ručnom pismu od 15. t. m. izdanom na gospodina ministra unutarnjih poslovah i jurve stavljenom do obćega znanja najmilostivije izreći želju, neka se mjesto dragocienih svečanostih povodom predstojećega dogadjaja puna radosti i ufanja za Njegovo c. k. apošt. veličanstvo i podložne Mu narode, radje ubogim i stradajućim pruže blagi darovi, budući da će Njegovo c. k. apošt. veličanstvo u djelih blagotvornosti spoznat najljepši izraz ljubavi i lojalnosti ćutjenjah svojih vjernih podložnikah. Osvjedočen budući, da će i stanovnici ove zemlje isto tako, kao svi narodi cesarevine, nastojat da po mogućnosti izpune napomenutu najvišju želju, mislim da im imam pozornost obratit osobito na nevolju sada vladajuću u nekih predjelih ove zemlje, poimence u riečkoj i zagrebačkoj županiji, koje prije svega potrebuje pomoć blagotvorne ćuti ovozemnoga pučanstva. Da ublaži nevolju, gdje i kad se ona pokazala, da podupire stradajuće, koliko god ih bilo, nije se nikad uztezala darežljiva ruka stanovnikah ove zemlje, a sada će nevoljnikom pomoći tim radostnije, čim većma zemlju usrećuje povod, koji ih pobudjuje da se sjete ubogih. Stanovnici Hrvatske i Slavonije! Ćut za blagotvornost spadala je u svako doba medju vaše prednosti, udjelotvorenje iste dvostruko će vas ovaj put odlikovat, jer u djelih blagotvornosti spoznat će naš velesrdačni cesar najljepši izraz ljubavi i lojalnih ćućenjah svojih vjernih podložnikah. Blage darove s posvetom gore naznačenom primat će sve podčinjene političke oblasti (županijske vlasti, kotarski uredi, varoška poglavarstva kojim je povjereno političko uredovanje).“

(Južnoslavensko književstvo.) U Ljubljani izadje sada troškom gospodar. družtva kranjskoga važna knjiga »*Umno kmetovanje in gospodarstvo*,« što ju pohvaljivim trudom napisa župnik g. Ivan Zalokar. Djelo ovo već u svojoj struci izvrstno dobiva još veću vriednost čim sadržaje cielo čisto narodno nazvoslovje gospodarstveno, kojimi će se prispjevci znatno obogatiti sad izlazeći Vodnikov rječnik. (Ova knjiga od 370 str. stoji samo 15 kr. sr.) — U Beču izadje na svjetlo „*Zemljopis krajov slovenskih*“ (sa krajobrazom) od g. P. Kozler-a.

* Veledušni i gorljivi upravitelj zavoda „svetoga Ivana“ („Dědictví svatojanské“) kanonik V. Pešina u Pragu, upotriebi pritomnost g. biskupa Neumana iz Filadelfije u sjev. Americi (rodj. Čeha, koji je ovih danah stare svoje roditelje u Prahaticih posjetio) na uspješan način, izručiv mu medju ostalim više stotinah českih knjigah troškom pomenutoga družtva izdanih za češke naselbine u sjedinjenih državah amerik., te napokon o svom trošku pridruži češku naselbinu u St. Louis u državi Missouri družtvu svatojanskomu. (Ovom prilikom napominjemo da ima u Americi više čeških naselbinah prognane prije 200 g. češke braće (vidi: životopis A. Komenskog u br. 7. Nev.) sa češkimi imeni, tako: *Fulnek* u Yorkshiru, *Novi-Fulnek* na otoku Jamajci, a *Litice* u Pennsilvaniji).

U 7. br. o. lista na str. 111 mjesto: pučke posl. priobć. po *M. Ivaniću* — čitaj *Iviševiću*.

Brzotiskom Dr. **Ljudevita Gaja** u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cjena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cjene, t.j. na cielu god.u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 9. 1. Ožujka 1855. *IV. tečaj.*

Kula na Dunavu.

Hist. pripoviest.

I.

Krvavi križ.

Jedno proljetno jutro g. 1624. sjedjahu u nekoj Vinkovačkoj krčmi dva gosta u prijateljskom razgovoru, pred njimi na dugačkom hrastovom stolu golema kanta s vinom, u koju obadva često a i duboko zavirkivahu, jer kod svakoga duška posta im lice rumenije, a oči sievahu živahnije.

Osobito na jednom od njih mogaše se u prvi mah opaziti da je sada istom u pravom svojem životu; jer kada bi prije pol ure u krčmu unišao, biaše mu lice smrklo kao travanjsko vrieme, dočim mu se sada svietli kao pun mjesec. Bio je doista izvanredan muž, ili da pravo rečem mužić, jer drugomu gostu nije bio ni do ramenah, premda i ovi nebiaše gorostas. Čudnovati vam to junak! Rukama i nogama njegovim neima baš toliko prigovora, akoprem bi se bolje slagale kad bi prve malo kratje, a druge nešto krupnije bile; isto tako nebi znao prigovora ni licu dosta prijatnu, — ali grlo, to njegovo grlo! kamo da je odgojeno u krešteličinu il gavranovu gniezdu. Ali ne samo grlo odlikovaše ga, već i neobična ledja, mili Bože, ta njegova ledja! E pa šta je tim ledjam falilo? — Kamo sreće da im je falilo, al tu biaše i viška. Kao što se gizdavi Krivan medju slovačkimi Tatrami oholo u vis diže, tako se i na njegovih ledjih diže golema gura, kojom bi se svaki dromedar mogao ponositi. Za čudo! u naše doba ovi redki dar i preveć darežljive majke prirode težko je komu po volji, barem se s njime svatko rado uklanja nestašnoj školčadi. Al u 17om vieku, gdje je mladež starije bolje no danas poštivala, nije se nikomu divni taj ures smiešnim činio; bilo kako mu drago; gura ta ni najmanje nije smetala našemu junaku, što više majstor Karlec — to mu je ime — prije bi se razstavio životom nego li s gurom svojom, — njoj bo je samo imao zahvaliti što su ga štedili i žalili isti objestni Turci, koji su se onda po Vinkovcih i po svoj Posavini kao bosanski pjetlovi širili, u svakoga dirali i neštedili ni mlade ni sture. Za majstora Karleca biaše dakle gura veliki dar božji, koji mu nije ni malo neprilićan bio, kao što nije smetala drugomu gostu, pri-

Digitized by Google

jatelju njegovu Ivoku, ogromna nesurina, koju je on baš sada u kupi ovlažio i koja je podobro priličila zrelu krastavcu, te je dielila velike crne oči od dugačkih do prsih vijućih se brkova.

Prijatelj Ivok bio je dobar čovjek a još bolji kovač, — tako barem veljahu Vinkovčani, osobito oni, koji su bili kod njega na rabošu; — samo su ga žalili, što je bio nesretnik, te se morahe boriti s nemilom bolešću, koja ga nikako nehtjede ostaviti. — Ljuta ota bolest, koja ga je i od posla tjerala i zaslužene novce proždrla, biaše neka = salva venia — prokleta žedja, koju nikako nije mogao ugasiti. I danas je došao s prijateljem Karlecom k svomu kumu šepavomu Toši, da se kod njega lieči vinom, koje bijaše za onda na glasu; — al badava; što je više pio, to je žedja većma rasla, i mal što nije sdvojio opaziv̆ši na najveću žalost svoju, da će tu prije nestati novca i vina, nego žedje.

Kum njihov krčmar „šepavi Tošo“ došantao je iz vana u sobu te došav do gostih zaviri u kantu, al ova sada već drugi put prazna; pogleda u Karleca — Karlec u Ivoka — a Ivok mahne rukom kao da će reći: šta će mi kanta, kad nije puna.

Kum Tošo uze kantu pa za čas opet punu donese baš kad iz napolja u krčmu novi gost unidje; prost čovjek i sudeć po haljini Posavac, jedar i krupan kao dobar bor u gori. Sjedne na drugi kraj stola te zaište vina.

„Brate Ivoku!“ zakrekne majstor Karlec neobičnim svojim glasom tako da dotepavša se u sobu gladna kokoš poplašena ulazećemu s vinom Toši izpod nogu van izleti. „brate Ivoku, je li istina što mi danas reče komšija Pero?“

„Šta?“ zapita jednoglasno Ivok i šepavi Tošo, koji je seo do svojih gostih.

„Veli da će danas naš Aga nekamo na put i to s jakom pratnjom.“

„Ala se mučiš, moj Karlecu, što neznaš kamo će?“ — primjeti posmješno Ivok, „E dobro kazat ću ti da te znatiželja neumori. Sali-Ali, Agin čibukdžija, s kojim se dobro pazim, bio je sinoć kod mene, nešta sam mu opravljao, pa mi reče: da će Hasan-aga danas do Županja na Savu, gdje će dočekati svoju aginicu, koja je lani bolesna ostala u Bosni, te sad ozdravivša pošla za Agom.“

U tom ustane Posavac koji je sve pazljivo slušao, te pristupiv k ostalim, upita:

„Zar sbilja namjerava Aga danas na Savu?“

Karlec, Ivok i Tošo pogledaše priekim okom drzovita čovjeka, koji se usudio umiešati se u njihov razgovor, te šutiše. Valjda su mislili da imadu pred sobom turskog uhodu ili što slična.

Posavac izvadi kesu i baci sjajni cekin na stol te reče smješeći se: „Ovo popite, braćo, na moje zdravje.“

Ove rieči a žuti cekin otvoriše Vinkovčanom usta, — ta zlatan ključ sve otvara.

„Prijatelju“ poče pouzdanije majstor Ivok, „to je drugo; nemojte zamjeriti, znate kakva su vremena, da čovjek svojoj košulji nevjeruje. Medjutim ako vam je do toga stalo, a to vas mogu zasigurno izvjestiti, da će Hasan-aga za koji čas s jakom pratnjom na Savu otići. On je doduše rad da nitko zato, nezna, al je Sali-Alia sinoć vino prevarilo, komu nije naučan i koje samo u potaji ljubi, — al što mi reče, reče.“

Digitized by Google

„Al šta će Agi silna pratnja, koga se boji? Ta u okolici neima hajdukah, a Posavina vrvi od turske vojske“ primjeti Posavac.

„Eh mani se prijatelju!“ odgovori Ivek, „hajduci jesu svagdje i nigdje, i ondje ničn gdje ih nitko nesije; danas ovdje sutra ondje, a uviek ondje gdje ih trebamo!“

„Pa zar su se pojavili hajduci blizu Vinkovcah?“

„To baš nisu, ali — — —“

„Nu?“ pitaše neuztrpljivo Posavac.

Ivok se obazre plašljivo i tiho prišaptne: „Al su opazili starca s Dunava!“

Na ove rieči skočiše Karlec i Tošo kano da ih je guja ujela. Samo Posavac osta nemičan i upita posve hladno: „Tko je taj starac s Dunava?“

Svi u čudu pogledaše Posavca neznajući bili se čudili smjelosti ili neznanstvu njegovu. Majstor Ivok medjutim uze kupu, pošteno potegne, i dobiv tim smjelosti poče tudjinca izvještivati:

„Prijatelju, da me pitaš što je munja? prije bi ti znao kazati. No što znam o starcu kazat ću ti. Izmedju Erduda i Dalje ima na Dunavu jedna ada, a na toj adi od nepametara stoji stara kula koju sviet naš obično zove „kula na Dunavu.“ Ona bijaše sve do prošle godine prazna i pusta, i nitko se nije usudio u nju stupiti, jer vele, da se u njoj noćju sastaju svakojake sablasti i aveti, vile i vještice. — Lani baš kad se je amo doselio Hasan-aga, opaziše Podunavci, da svaku večer mala šajka Dunavom plovi pram toj kuli, a u šajci sguren starac odjeven u dugu suru haljinu, opasan užetom, šešir mu duboko na oči navučen, brada mu do pojasa a u ruci gvozden štap, na koji se upiraše kad nije veslao. Sviet ga drži za vrača komu se isti zli dusi pokoravaju, jer kako bi drugče u kuli obstojao? — On je doduše mnoge travami izliečio, niti se zna da je krštjaninu ikada nahudio, al opet ga se boji naš sviet, a najviše Turci, jer su opazili“ — nastavi tišim glasom Ivok nakvasiv prije suho grlo „da, gdjegod se starac pokaže Ture koje nagrajsa. Oni ga smatraju kano pticu zlokobnicu, koja gdjegod zapjeva, tugu i nesreću donosi. Gdje starac prolazi, tu će doskora naići sviet na mrtva Turčina. Istina i po drugih mjestih nadje se dosta ubijenih Turakah, jer naši hajduci nemiruju i zdravo žide turske zulumčare, — al je opet razlika medju ubijenimi po hajducih Turci i medju onimi koji ginu od neznane ruke, gdje se javlja starac s Dunava. Ovi bo osim smrtne rane u srcu, imadu na čelu krvavi križ. Takvoga nesretnika neće ni Turčin ni našinac pokopati, svi bježe od njega kano od kuge, i dotle leži ondje dok ga vuci neraznesu.“

Ivok ušuti i pogleda slušaoce, kojim se je koža ježila; sám Posavac osta hladnokrvan.

Čim si opet grlo nakvasi, nastavi Ivok otajstveno: „I sinoć doleti neko Ture u Vinkovce na konju kojemu je pjena na usta curila, te donese glas, da je izza Bosuta u hrastovcu smotrio starca s Dunava.“

Tu se začuje štropot jašiocah na ulici. Šepav Tošo, Karlec i Ivok pohite na oblok i gledahu za Turci spješećimi k aginomu dvoru, gdje se skupljaše silna povorka, da dopratí od Save u Vinkovce ozdravljenu aginicu.

Kad se krčmar i njegovi vriedni gosti od prozora vratiše k stolu, eto čuda! Posavca neima, nit mu gdje traga; nitko u sobi niti u kući nije opazio kako ga je nestalo.

Digitized by Google

„Ču li me, kume Tošo! to ti je bio ili sam vrag, ili —“

„Turska uhoda,“ prihvati plašljivo Karlec.

„Jok vala!“ odgovori pouzdano Tošo. „Vrag nije bio, evo častna krsta na duvaru, — ni Turčin nije bio, Turčin bo nedaje, on radje uzimlje ovakove liepe cekine; — pa ako je možebit hajduk, u zdravlje mu vino koje ćemo za njegov cekin popiti.“

„Pravo veliš kume!“ prihvate jednoglasno dva Tošina gosta, te nastave prazneći kupu za kupom, prijašnji svoj razgovor. (Dalje sl.)

Životopisi slavnih muževah iz obitelji Erdödskih Bakačah.

Posvećeni svjetloj gospoji *Sidoniji Rubidovoj*, rodjenoj iz porodice *Erdödianske*.

Od A. T. B.

I. Toma Bakač.

Nadbiskup estrogonski, kardinal sv. rimske crkve, tutor i upravitelj biskupije zagrebačke.

(Nadalje)

Budući je u protivenstvu proti kralju najtvrdokorniji bio Lovrinac sriemski vojvoda: zato je kralj prinuždjen bio oružanom rukom utaložiti one nerede, koje je ovaj po dolnjim stranama činio. Ovaj rat vladara proti podajniku činjaše se našemu Tomi vele nedostojan, i zato on na isti pristao nije, nego je svjetovao, da se prije svi mogući načini upotriebe, da se Lovrinac pokori; ele kralj nemogaše odoljeti zahtievanju ostalih velikašah i tako u državopravnom obziru važni razlog Tomin ostade bezuspješan. Kad je kralj glavom Ilok oteo, poslie pako u Gissingu istog Lovrinca njegov vodja Som uhvatio, tada bude sudu stotine predan. Ali ga kralj prije suda držanoga pomilova na savjet Tome i vrati mu sva imanja i časti pod pogodbom, da sva dobra, ako on bez djece umre, na kralja predju. To bijaše 1495. —

G. 1496. Kad su Slavonci ili Slovenci (današnji Hrvati) molili kralja, da jim potvrdi starinski grb kraljevine, izajde sliedeća po našem Tomi pisana povelja: [2]) „Wladislaus Dei gratia Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae,

---

[2]) »Vladislav Božjom milošću ugarski, češki, dalmatinski, hrvatski, ramski, srbski, galički, vladimirski, kumanski i bugarski kralj, a vojvoda slezki i luxenburski, moravski i lužički krajinski knez itd. Za vjekovitu stvari uspomenu. Pristoji se za kraljevsko Veličanstvo, da ispuni pravedne i prigodne podajničke molbe i da iste podajnike iz puna milosti svoje brez prestanka u poštenju drži, da tako, osjećajući pod njegovim gospodstvom ugodni jaram, većma potaknuti budu na one službe, koje izhode iz preuzete i dužne vjernosti. Jer onda se podajnici raduju kreposti dobrog upravitelja, kad jih on ne samo u starim zakonima i običajima njihovim brižno uzdržaje, nego još i novim častima uzvisuje, i kraljevskom darežljivošću obdariva. Dakle dajemo ovima na znanje, da kad ovih danah u ovom našem budimskom gradu s nekom gospodom vladikama i baronima naše kraljevine bijasmo, vjerni naši, plemeniti i izvrstni Bernardo Turopoljac, Juraj Kapetanović iz Deznice i Niko Vojković iz Vojkovca došavši pred oči našega Veličanstva u ime i za svekolike plemiće naše slavonske kraljevine dadoše izloziti, da premda je i sta kraljevina naša slavonska od starinah imala za grb kunu, i taj grb do sada uviek upotriebljivala, i cielost njezina u obće ga u potrebovanju držala, ipak bi sbog nekih uzrokah i razlogah želili isti stanovnici kraljevine, da naše Veličanstvo taj grb obnovi, i da jim ga na novo za vječnu uspomenu obnovljena daruje. Mi dakle predrečenu kraljevinu našu slavonsku, i njezine stanovnike želimo isto onako kao i druge kraljevine i gospoštine naše, i njihove stanovnike, ne samo u starim zakonima, pravima i običajima svojima sačuvati, nego i većimi dobri kraljevskom našom providnošću i darežljivošću odlikovati. Jer ova kraljevina leži medju dvie rieke, naime med Savom i Dravom, te proti i na Turke vječne Hristjanstva dušmane i neprijatelje, koji najbliže do njih stanuju, neprestani rat vodi, i tako se oružjem brani i čuva da Turčin nikada skoro u onaj kraj neudje, da se nepovrati iz iste naše kraljevine grozno potučen i ucviljen. Zato bi mogli nazvati podpunim pravom ovu istu našu kra-

Digitized by Google

Ramae, Serviae, Galiciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque rex, nec non Silesiae, & Lucemburgicus Dux, Marchioque Moraviae, & Lusatiae &&; — ad perpetuam rei memoriam. Decet regiam Majestatem justis & congruis precibus condescendere subditorum & ipsos subditos de plenitudine gratiae suae continuis honoribus afficere, ut, dum suo subjecti dominio suave jugum portare se senserint, fortius accendantur ad observanda susceptae, debitaeque fidelitatis exercitia: tunc enim subditi in virtute laetantur boni praesidentis, cum eos non in antiquis solummodo legibus, et consuetudinibus suis studiose fovet & conservat, sed insuper novis extollit honoribus, & regalis beneficentiae adornat donativis. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod cum his diebus in hac civitate nostra Budensi una cum nonnullis Dominis Praelatis & Baronibus regni nostri fuissemus constituti, fideles nostri, nobiles & egregii Bernardus de Thurocz, Georgius Capitanffi de Dessnicza, ac Nicolaus Voikffi de Voikovecz, nomine et in persona universitatis Nobilium regni nostri Sclavoniae nostrae Majestatis accendentes in conspectum exponere curaverunt, quod quamvis illud regnum nostrum Sclavoniae ab antiquo habuerit pro armorum insigni unum Mardurem, & his armis usque praesentiarium semper usum fuisset & eiusdem universitas universaliter usa exstiterit, tamen propter certas causas & rationes cuperent iidem regnicolae hoc armorum insigne per nostram Majestatem renovari & sibi de novo ad perpetuam memoriam renovatum condonari. Nos igitur qui praefatum regnum nostrum Sclavoniae & ejusdem regnicolas nihilominus, quam alia regna & dominia nostra & eorundem incolas cupimus non solum in antiquis legibus, juribus & consvetudinibus suis conservare, sed etiam majoribus honorum titulis de regia nostra providentia & liberalitate decorare. Nam regnum hoc inter duo flumina videlicet Savum & Dravum constitutum, contra & adversus Turcos Christianitatis perpetuos hostes & inimicos sibi proxima loca tenentes continua bella exercet, & ita se armis tu-

---

ljevinu poglavitim štitom ili bolje zidom branećim ovo naše ugarsko kraljevstvo. Da indi ta ista naša slavonska kraljevina i cjelokupnost naših vjernih u njoj postavljena osjeti kraljevsku našu blagotvornost i darežljivost: a ono mi ovaj grb, naime: u trouglastom štitu dvie gori rečene rieke po prieko uprav naslikane, pa izmedju njih na ostalom polju naime posve crvenkastom, predrečenu kunu, stari njihov grb, naravne i vlastite boje, ostala pako dva polja istog štita, koja su na dva izvanjska kraja od predrečenih riekah, sasvim su izmaljana bojom modrom, i na gornjem ima zvjezda koju hoćemo da se zove zviezda Turova, radi neprestanih ratovanjah, koja vode pomenuto naše slavonsko kraljevstvo i stanovnici istoga proti rečenim Turcima, osim toga više štita šišak prave boje i u vlastitom obliku sa raznim cviećem kao vjetrom razmahanim, koje je okolo cielog šišaka i štita i cielog opisanog grba liepom raznoséću omotano, kao što je to iz početka ili na čelu ovog našega lista naslikano i jasno izraženo, odlučnom voljom i po pravom našem znanju i na savjet pomenute gospode vladikah i baronah našib, i iz pune naše kraljevske vlasti istom našem kraljevstvu slavonskom i plemićkoj cjelokupnosti odredismo dati i predati, privoljujući i dopuštajući jim, da oni od sada u napred na vieke ovaj grb u svojim bandierama i na kojim god drugim stvarima i vojenim običajima, koji se tiču cjelokupnosti ote naše kraljevine, uživaju i upotrebljivaju. Pa da se mogu u javnosti opaznije koristiti i providno starati, neka upotrebljuju, uživaju i imaju isti grb na pečatu s crvenim voskom pritisnutom na listovima i poslanicama u svakom poslu, koji ide u ime njihove cjelokupnosti. Neka se dakle vesele tome daru naše osobite i jedinstvene milosti i neka budu to veéma za čast kraljevskoga Veličanstva zauzeti što veća je dobrota kraljevska, koja jim je dopala i obdarila jih. Za koje stvari uspomenu i vjekovitu tvrdinu nakanismo izdati istomu našemu kraljevstvu slavonskomu i cjelokupnosti stanovnikah ovaj naš list, zapečaćen visećim i vjerovnim našim dvostrukim pečatom, kojim se kao ugarski kralj služimo. Izdano po ruke poštovanoga u Kristu otca, gospodina Tome, vladike crkve jagarske, najvišega i tajnoga kancelara našega dvora i našega vjernoga ljubljenoga. — U Budimu na svetac začeća preblažene Dieve, ljeta gospodnjega 1496.»

Digitized by Google

tatur & conservat, ut vix eam regionem Turcus usquam ingrediatur, quin accepta gravissima clade & calamitate ex eodem regno nostro recedat. Quapropter non immerito hoc ipsum regnum nostrum unum praecipuum scutum, vel potius antemurale hujus regni nostri Hungariae appellaverimus: ut itaque hoc ipsum regnum nostrum Sclavoniae, atque universitas fidelium nostrorum in eodem constituta nostram regiam munificentiam persentiat et experiatur liberalem, haec arma videlicet in uno scuto triangulari duo flumina superius denominata per transversum directe depicta, in eorumque medio superstitio, campo scilicet penitus rubicundo praedictum Mardurem, antiquum eorum insigne coloris naturalis & proprii, reliqui autem duo campi ejusdem scuti duas partes exteriores praedictorum fluminum occupantes, sunt penitus colore depicti coelestino, in quorum superiori unam stellam, quod propter continuas bellicas exercitationes, in quibus praefatum regnum nostrum Sclavoniae & ejusdem incolae adversum prædictos Turcos continue agitantur, Sidus Martis voluimus appellare, propterea supra scutum galeam unam in vero colore propriaque figura, variis floribus veluti vento agitatis, universum gyrum ejusdem galeae atque scuti totamque armorum descriptionem pulchra diversitate ambientibus, prout hoc in principio seu capite præsentium litterarum nostrarum figurata sunt & distinctius expressata, animo deliberato & ex certa nostra scientia, ac de consilio praedictorum Dominorum Praelatorum & Baronum nostrorum, plenitudineque potestatis nostrae regiae eidem regno nostro Sclavoniae universitatique Nobilium duximus danda & conferenda, annuentes eisdem & concedentes, ut ipsi amodo deinceps in perpetuum his armis in Banderiis suis & aliis quibuscunque rebus & exercitiis militaribus universitatem illius regni nostri concernentibus fruantur & utantur. Atque ut iidem publice utilitati suae cautius & providentius consulere possint, iisdem armis in sigillo per impressionem cerae rubrae quantum in litteris & epistolis missilibus omnibus in rebus nomine universitatis suae uti, frui, et gaudere possint & valeant. De talismodi igitur singularis & specialis nostrae gratiae antidoto merito exultent & tanto ampliori studio ad honorem regiae Maiestatis ipsorum de cetero solidetur intentio, quanto se ipsos largiore favore regio praeventos esse conspiciunt & munere gratiarum. In cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes litteras nostras, pendentis et authentici nostri duplicis sigilli, quo ut rex Hungariae utimur, consignatas, eidem regno nostro Sclavoniae, regnicolarumque ejusdem universitati duximus concedendas. Datum per manus reverendi in Christo patris, Domini Thomae Episcopi Ecclesiae Agriensis, aulae nostre summi & secretarii cancellarii, & fidelis nostri dilecti. Budae in festo Conceptionis beatissimae Virginis anno Domini 1496."

G. 1497. Kad se je kralj iz Češke vratio u Budim nadje da Polit od Este nije najbolje crkvom vladao i zato naimenuje Tomu ostrogonskim arcibiskupom. To se je tako u Ugarskoj dobro primilo, da su svi mislili, da će kralj još većom snagom kormilo države prihvatiti, jer je Toma po obćem mnienju držan za čovjeka osobite kreposti i velikih zaslugah za državu. No čini se, da ga je tako odlikovao Vladislav, da sám mirovati može, a Toma da poslove vodi.

Toma bijaše, kako povjestnica ugrska pokazuje, odlučio, da utvrdi zakoniti red u Ugarskoj i pripravi nutrnje sile za rat proti Turcima. A ujedno

Digitized by Google

i saveze je tražio u te ime. Zato bi 1498. urečen i držan sabor, u kom se sudbenost uredjuje i način kupljenja vojske i ine vojene potrebe opredjeljuju. Napokon s Poljskom sklopi Toma savez proti Turčinu. U taj savez 1499. bude i Moldavski vojvoda Stjepan pozvan i primljen. Ali najznamenitiji savez učini Toma g. 1500. sa Mletčićima. Bajazet, turski car, bijaše otce Mletčanom sve što su posjedovali u moru egejskom i jonskom. Oni su osjećali, da sami nemogu Turcima da preotmu svoja jednošnja posjedovanja i zato tražiše saveze sa kršćanskim vladarima. S papom i francezkim kraljem sretno i napraviše saveze. Sad pošlju Petra Paškala u dvor Vladislavov, da izmieni Jurja Pisana dotadašnjega poklisara mletačkog u Budimu, i da gleda ugovoriti s Ugarskom savez protiva Turcima. Paškal, čim u Budim dodje i kralja od strane Mletčićah pozdravi, umah se obrati na Tomu arcibiskupa ostrogonskoga, te liepim riečima i dobrimi razlozi njega za se predobije. Ovaj pako obsvjedoči kralja o potrebi saveza i tako se ugovore one iste točke mira i zajedničkog vojevanja, koje su i s Matijom njekoč obstojale. Vladislav se obveže, da će kopnom u isti par na Turke navaliti, kad Mletčani morem zavojšte, a Mletčani obreknu da će davati 100,000 dukatah godišnjeg prineska, odkuda će kralj vojsku plaćati. Ovaj se savez slavno proglasi u Budimu u crkvi B. D. M. koja se njemačkom zvaše. — Papa Aleksandro, da nagradi Tomu Bakača zato, što je ovako mudro savezu dopomagao, naimenuje ga 28. rujna po želji kraljevoj i mletačkog starješinstva, kardinalom svete rimske crkve pod naslovom sv. Silvestra i Martina u gorama.

Toma je sad nastojao, kako bi se ozbiljno na Turčina zavojštilo, te učini, da kralj Ivanu Korvinu naloži, da na Turke vojsku kupi i kad se zapovjedi povede. Turci pako sami iste godine još poveda dadu, da se na nje napadne, jer uzmu otimati Jajce, tvrdi grad bosanski. Ivan Korvin sabere Frankopane, Karloviće i Šubiće Žrinjske sa njihovimi četami, te udari na Turke, koji su obsjednuli bili Jajce, potuče jih hametom i otme jim sav tabor. Po ovom slavodobiću proglasi i papa Aleksander 1501. u Rimu onaj savez, dade svoj blagoslov k tomu, i priloži godišnjih 40,000 dukatah podpore vojene. Ali 1501. godina prodje u dogovaranju, koje Toma činjaše u ime kraljevo po poslanicima sa saveznim vlastima, navlastito maltezkim vitezima. G. 1502. prije nego će rat buknuti, u kom bi i kralj mogao brez odvjetka stradati, pomisli Toma, da treba, da se kralj oženi. Iste godine izprošena i dovedena bi Ana Gastonska iz Francezke po Srećki Petančiću, poklisaru na to izaslanom, te se s kraljem i vjenča. Dok se svatba slavila, predju Turci kod nekih mlinah preko Save u Slavoniju, te stanu oko Požege i Vukovara sve strahovito žariti, paliti, harati i strah i trepet razprostirati. Ali se tu u brzo nadje Ivan Korvin, složi se s Josipom Somom, temeškim županom, sa Petrom Trnovcem i Jakovom Grlićem Sjeverinskimi banovi, sa Gjurom Kanižkim bjeogradskim zapovjednikom i Mitrom i Markom Jakšićima, koji srbskih konjanikah privedoše, te medju Bjeogradom i Pančevom Dunaj prešavši, cielu onu okolicu uz Dunaj do Nikopolja popale i popliene, pobiju kod Vidina Turke i zarobe sve žiteljstvo ovih krajinah. Turci budu kao roblje prodani, a Srblji medju Bjeogradom i Temišvarom u Banatu naseljeni.

Sultan Bajazit, videći neslogu u svom carstvu med svojom djecom, a slogu kršćanskih vladarah, koji se na njega spremahu, poboja se za svoje go-

Digitized by Google

spodstvo i namisli razoriti savez kršćanski ponudom mira, koju Mlečićem učini. Pogodbe jim takove predloži, da su oni bili pripravni primiti je i poslali kralju Vladislavu poslanika, da ga na odstupljenje od saveza i mir s Turcima skloni. Toma se u ovoj prilici mudro vladaše, sjećajući se savezne dužnosti prama Poljskoj, i svjetovaše kralju, da Mlečićim ništa neodbije, ali da jim niti neobeća ništa. Dok se je o tom radilo, umre ratoborni na Turke papa Aleksandro VI. i nastupi u brzo Julio II, neprijatelj Mletčanah. Bojeći se ovi, da medju dvie vatre neupadnu, učine prvi s Bajazitom mir. Na to se ni Vladislavu na ine nemogaše, nego i on pošalje u Carigrad pametnog i znanjem mlogih jezikah odličnog Hrvata Barnabu Belaja, te se učini primirje na 7 godinah, koje, kako Vladislav u svom listu na otočane Chios-ke piše, biaše u svom cielom sadržaju i svih poglavjih napisano srbskim jezikom, kojime se sam car Bajazit služi, i tako u izvoru kralju donešeno. Na ovo pristade i Ljudevit kralj francezki i tako Bajazitova politika slavljaše nekrvavu dobit nad Hristjanstvom, koje s nepostojanosti mletačke onda prosti Turcima, kad mu bijaše najljepša prigoda, da jih smrvi i spleše. — Poslie nedodje više prilika, kad su ju baš trebali. Moment jedan u povjestnici izgubljen nevraća se nikada više. —

G. 1504. boravljaše naš Toma kao vrhovni Kancelar kraljev i kraljevo sve na saboru peštanskom, radeći o ustanovljenju mira i reda u domovini, bezvladnoj žalibože i brezrednoj. — Osim toga je papu Julia II.. koji željaše da se Ugri na Mlečiće, svoje saveznike, dignu, obsvjedočio, da se saveznikom nemože na priečac rat navjestiti, nego da Ugarska neće Mlečiće proti papi pomagati, kojega stvar tim pravednija bijaše, što nevjerno i silovito Mletčani papinske zemlje i gradove pootimali bijahu a vratiti nehtješe. Godina 1505. je u povjestnici ugarskoj znamenita i daje i Tominom životopiscu povoda da ju napomene. Té naime godine u sazvanom od Vladislava saboru zaključe Ugri, Srblji i Hrvati, da neće nikada više birati tudjega kralja, ako Vladislav brez mužkoga djeteta premine. Vidjeli smo, kako je Toma k tomu najviše doprineo, da se s cesarom njemačkim Maksimiljanom mir učini pod pogodbom, da će on ili potomci mu nasliediti Ugarsku, kad vladajuća kuća izumre. Sad vidimo na odluci saborskoj, koja je po cielom kraljestvu objelodanjena bila, prvo ime Tomino, koji se obvezuje da će dostojanstvenici crkve ugarske domaćeg sina kraljem učiniti, kad bi do toga došlo. Kojim povodom i načinom je Toma tako misao i djelovanje promienio, krije tama. Možebit je i njemu neradinost i tromost Vladislava dodijala, koju su suvremenici tomu pripisivali, što kralj nije ljubio zemlju i narod, gdje se nebijaše rodio. —

U ostalom je Toma uvjek oko kralja nastojao, da se s izvanjskimi vladari mir drži, te ga u prijateljstvu sa istima svojim savjetom utvrdjivao.

Što bi proti dušmanu izvanjskom i mogla učiniti država kao Ugarska u to vrieme, brez novacah, brez sloge, brez nutrnje snage i urednosti?! Zato se Toma u velikoj smeći nadje, kad cesar Maksimiljan, čuvši o saborskom proglasu da je kao tudjin izključen od prava na priestolje ugarsko, stane se na rat pripravljati. Kralj Vladislav pako od svoje strane sa Maksimiljanom ugovaraše 1506 ženitbu djece medju sobom, da takovom ženitbom utvrdjeno postane pravo kuće habsburgske u slučaju, ako bi potomstva Vladislavova nestalo. Ali s time nebijaše Maksimiljan zadovoljan, on se saborskog zaključka po svoj zemlji proglašenoga bojaše, te ozbilja skupi vojsku i do Požuna ju do-

Digitized by Google

vode, a čete okolinu izpljačkavahu. Vladislav dakle poslanike k njemu pošalje, Grgu Frankopana mitropolita koločkoga, Jurja vladiku pečuvskoga i Jurja od Bužima (Pising) sudca kraljeve kuće i vojvodu erdeljskoga, da ugovaraju. A budući je Maksimiljan zahtievao obvezu velikašah ugarskih, da će ono, šta on s ovimi poslanici kraljevimi ugovori, biti od stališah i redovah priznano i primljeno, zato se nahodi diplom, kojime se opunovlašćuju rečeni poslanici od strane velikašah i plemićah, da u njihovo ime takojer valjane zaključke činiti mogu. Toma videći pogibelj rata jur započetog od strane cesareve, a znajući da se je i kralj već Maksimiljanu obvezao za nasljedstvo, nahodi se na čel. one diplome, koju stališi i redovi ugarski poslanicima izdadoše, da ono učine, što bude najprobitačnije i da će oni na to pristati. U isti par se rodi Vladislavu sin Ljudevit, što kad čuje Maksimiljan lako na mir privoli, koji se iste godine u Beču učini i prava kuće habsburske na Ugarsku utvrdi.

U porodu umre Vladislavova supruga, koja je više nego isti on kućom i državom vladala. Ovo razžalosti kralja na toliko, da u povjestnici nema sličnog ovomu slučaja, jer on se zavuče tako u svoj grad i tako se jadu i kukanju predade, da nikoga nije k sebi puštao, niti je htjeo da zna za ikako naredjivanje ili vladanje. Takova ga nadju 1507. češki poslanici, godinu danah po smrti supruzinoj. On ništa od njih čuti nehtijaše, kao da jih u Budimu i nema, dok vrieme žalosti neizmine. Ogorčeni i osramoćeni tako poslanici obrate se na našega Tomu, koji bijaše čovjek važan i ozbiljan, i kojemu iz ljubavi i zbog uglednosti njegove kralj pristup uviek dozvoljavaše, te ga zamole, da se on zauzme za tolike kraljevine i da kralja i proti njegovoj volji iz tolike toge i nemarnosti oprosti kakovim god načinom znade. Brutus u rukopisu povjestnice ugarske pripovjeda, da je Toma kralju, počamši vjerom, ovako probesjedio: „Postavljen si, kralju, božjom providnošću na kraljevsko „priestolje, da toli krepošću i stalnošću dostojnom toga stališa, koli umjerenom „i pravednom vladom pucima upravljaš: što ćeš tako učiniti, ako se podvrgneš „zakonu razuma i savjetu svoje pameti. Jer gdje ovu obastru nepogode čo„vječanske, tamo je čovjek živina u obliku ljudskom, nalik aveti i nakazi. Ako „je to dakle ružno za sukromna čovjeka, koliko je ružnije za kralja, kojega „mudrost treba da onako upravlja najvećim državama, kraljevinama i carevi„nama, kao duša tielom što vlada. Evo Ugri, Česi, Slezaci, Moravci, svi jed„nom Tvomu gospodstvu u dva velika kraljevstva podložni, već ima godinu da„nah kao tjelesa bez krvi vladu tiela izgubiše, svoju glavu i svoga vladara „nemaju. Ovo je i po sebi već velika uvreda, ali je još veća, kad se uzme, „kolika je ljubav ovih narodah prama Tebi, kad su Te Česi znajući i hoteći kao „dječka iz poljske kraljevske kuće sebi za kralja uzeli, a Ugri od Čehah pri„mili, dočim su najplemenitiji supernici uklonjeni, Maksimiljan rimski cesar, „kojega otac Friderik svim kršćanstvom zapovjedaše, brat Alberto, Ivan Korvin, „kojega podupirahu tolike zasluge oca Matije kralja za državu. I nema dru„goga uzroka što Ti ljudi trpe toliku nevolju, nego ona stalnost značaja, ko„jom Te nečuvenim načinom svedjer još veoma štuju, krase i slave. Evo sam „ja poslan k Tebi od svih onih, kojigod se u Ugarskoj i Češkoj za štogod „drže, da Ti u dobri čas donesem veseli glas, da su narodi, kojima kraljuješ, „jednoglasnim odobrenjem odabrali za kralja sina Tvoga Ljudevita, koja se je „sreća malo kad na svietu dodesila kralju za života, pa će se dogoditi u kratko,

Digitized by Google

„ako se ostaviš zlosretne i prikorne tuge te povratiš sebe samoga svojima i „vladu zauzmeš, da ćeš gledati sina kraljevskim oresom nakićena u naručju „dojkinje, kako kraljevsku jabuku nosi i od puka slavljen biva. To će Ti biti „najveći plod prošastoga života, da vidiš sina na kraljevskom priestolju, dok si „Ti i sám još silan i zdrav na tielu i duši, tako da ćeš još dugo uživati to „veselje, što Ti je sin kralj po slobodnom izboru knezovah i pukovah. Koliko „Ti je samo to, čime se malo kraljevah može ponositi, da Ti je sin kraljem „učinjen još prije nego bi pokazao bio kraljevski duh ili višju krepost, kojom „bi kraljestva se zadostojao. Od otud imaš dokaz, koliko te ljube i štuju „tvoji podložnici i stališi, što sbog očeve pravednosti, dobra i milostna srca, „istom rodjenom sinu već priestolje daju. Nedostojno je da Ti kao gospodar „tolikih narodah tako dugo u težkomu i smrtnomu snu čamiš, sad se probudi, „sad se sjeti, koliki je to teret za najoštroumnijega, najhrabrijega kralja: vla- „dati — sad priteci svojima, koji Te zato mole.“

Tomin govor prodrie si put u srce kraljevo. Ganut ovakim razlogom i nadajući se, da će mu se sin okruniti, obrije se, umije se i u grimiz obuče se kralj, te stupi pred svoj puk. — Ovaj, da kralja u radosti uzdrži, zamoli, da se Ljudevit okruni, i za 12. ožujka u Stolnom se Bjeogradu urekne dan krunjenja. Tu nadvornik Perenji zapita skupljeno plemstvo, hoćeli Ljudevita za kralja? I kad plemstvo u jedan glas odgovori, da hoće, onda Toma nježnu glavicu dvomjesečnog djeteta svetom krunom okruni i u ime svieh kao kralja ugarskoga pozdravi i govor svoj zaključi molitvom, uzdasima svega naroda podupiranom, da Bog djetetu i kraljevstvu sreću dade.

Tko si je mogao misliti u svetčanom ovom obće naroduje sloge času, da će u ovom kralju satrveno biti dostojanstvo kraljevsko, kraljevstvo i narod strahovitim udarcem! Ele već sveto pismo za kazan njekom narodu obića: „Et dabo vobis puerum regem,“ — i dati ću vam diete za kralja.

Vladislav poprimivši na ponukanje i uz nastojanje Tomino vladu utvrdi savez s Poljskom i Bogdanom Moldavskim vojvodom u to ime, da se od Turčina složno brane, a ako bi trebalo i zajednički udaraju.

God. 1508. cesar Maksimiljan pozivaše po svomu poslaniku Cuspinianu (Spiesshammer) kralja u savez proti Mlečićem. Kralj pristupi u taj savez i pozvavši poslanika mletačkoga Paškala preda se, objavi Mletcima rat, ako mu Dalmaciju nepovrate. To po Petru Berislaviću i Ambrozu Šarkanju, požunskom vojvodi, javi Maksimiljanu. Budući pako godina 1509. stranom u utaženju bune stranom u krunjenju sina Ljudevita za kralja českoga prolazaše, ništa se Mletčani od kralja u onaj par nepobojaše. Toma u toj stvari, znajući da je kralj morao popustiti cesaru, ohrabri poslanika mletačkoga.

Dok je medjutim u Pragu i Českoj kralj boravio, biše Toma i nadvornik ravnatelji kraljevstva ugarskoga i namjestnici kraljevi. Tomino je odnošenje u tom vladanju prama nadvorniku ono bilo, koje je duše k tielu, tako da je Toma duša vlade ili pravi vladar bio. Zato kad ove god. (1509) kralj iz Praga banovima hrvatskim i slavonskim: Jurju Kanižkomu i Ivanu Kunstu zapovjedi, da u Hrvatskoj i Slavoniji vojsku kupe i da izvrše obvezanje državno, koje je on bio savezom s Maksimiljanom proti Mletcima na se primio, mogaše Tomi za rukom poći Mletke iz ove pogibelji izbaviti. On naime učini, da se neizpuni zapoviest kraljeva i spasi Mletčane od napadanja hrvatskoga na Dal-

Digitized by Google

maciju. Uzroci su razni bili, s kojih Toma to radjaše. Državni razlog je taj imao, što je znao, da Dalmaciju kraljevi već toliko puta hrvatskom vojskom pobjedonosno osvojiše, ali ju proti Mlečićem nigda držati kadri nebijahu. Uz oto je osobni razlog imao prijateljstvovati s Mletčani, jer su oni najpoglavitije izposlovali kod pape, te je on kardinalom postao. A da je on njih branio i ljubav jim vraćao, to se vidi odatle, što su ga, kad je na Mletke u Rim išao, onako slavno dočekali i počastili. — Napokon je bio najsvetiji uzrok taj, što je Toma Ugarsku i Mletke na Turke složiti u budućnosti nakanjivao.

God. 1510. koncem veljače vratio se je Vladislav iz Češke u Budim. Ovdje ga od brata mu poljskog kralja Sigismunda i Julia II. pape poslanici u savez proti Turčinu pozovu: ali on po savjetu obzirnoga Tome odgovori, da primirje s Turcima na 7 godinah ugovoreno još nije izteklo, da indi rieč držati mora i Turčinu. — Ove godine po navali Maksimiljana u Konstancu poslanici kraljevi pristupe k savezu Cambraiskom, premda su bili od Vladislava samo zato poslani, da cesara pozdrave, i ženitbene ugovore utvrde.

(Dalje sl.)

Ruka-zaručnica.

(Konac.)

Gospodična Matilda R. biaše kći nekoga generala od dobe Napoleona; njezin je otac postignuo na vojničkom polju visoku čast i veliku slavu, ali si nije znao kao ostali generali one dobe pribaviti imetka. Matilda dakle nije imala nikakova miraza, što no bi ga doniela svomu budućemu suprugu.

Arthur P. biaše unuk vojvodkinje Aurelie P., gospoje visoka roda, ali takodjer bez imetka. S ovom je obitelju bio general od dulje vremena u uzkom savezu, a vojvodkinja i general obrekoše se da će medju svojom djecom, u koje su medjusobnu simpatiu bili opazili, ženitbu sklopiti. Ali dočim su se Matilda i unuk vojvodkinje podali sreći prve ljubavi, porodiše se neke sumnje i brige u generala i kod vojvodkinje. „Ako moja kći“ mišljaše general „podje za siromašnoga Arthura, tada s Bogom luxus i razkošje.“ — „Ako moj unuk“ veljaše vojvodkinja, „uzme za suprugu gospodičnu bez imetka, kako će se tada sjajnost naše obitelji opet podići?“ — General je dakle nastojao na svaki način da svoju kćerku odvrati od njezinoga ljubovnika, a isto je tako i vojvodkinja odgovarala svoga unuka od njegove ljubovce, — ali sve bude uzalud. Arthur i Matilda iskreno su se i vatreno ljubili, a stavljene jim zapreke samo su plam njihove ljubavi podpirivali, kao što to obično biva kad neizkusne mladosti. — General i vojvodkinja sjediniše se napokon u tome da se Arthur barem za neko vrieme udalji. To bo je zahtievao njihov stališ, njihovo obiteljsko i svjetsko odnošenje. Arthuru dokazaše kako se pristoji da se, budući bez imetka, posveti državnoj službi te da se u njoj prije nego će se oženiti popne na višji koji stupanj. Ministar ga naimenova činovnikom kod nekog udaljenog poslaničtva. Arthur uvidivši, ako bi se uztezao primiti ponudjenu mu službu, da bi si tad sam zatvorio put k sjajnoj budućnosti, te da samo svojoj Matildi pripravi ožudjenu sreću, odluči se te primi službu. — Posjeti još jedanput Matildu da se š njom oprosti. — Neutješiva tuga obuze djevojčino srdce. Uzalud joj je Arthur svoje osnove predočio, zaman ju tješio obećanjem

Digitized by Google

brzoga povratka, pokazivanjem na čast i imetak, koga će ona š njime tada dieliti, sve uzalud; Matilda osta neutješiva. Neka joj tajna slutnja strašnu prestavljaše budućnost te ju ostaviše nade da će se krasni i sladki njezine mladosti sni ikad obistiniti. Arthur ganut njezinom tugom i žalostju uhvati nježnu njezinu ručicu i posuv ju gorkimi suzami i vrućimi cjelovi progovori: „Nikad nezaboravi, Matildo, da si moja zaručnica — d a j e o v a r u č i c a m o j a!“ — S ovimi joj riečmi nataknu na rumen prstić prsten od rubina, vjenčani prsten svoje pokojne majke. Matilda pritisne prsten na sladje od jagodah ružične ustne i sklizne razcviljena u naslonjaču. Arthur suznim okom i težkim srdcem ode.

Njegov odlazak i udaljenost pospješi generalove i vojvodkinjine osnove. General je Matildu zaklinjao Bogom i dušom, navlaš pretjerivao svoje ubožtvo, izmislio neku poviest o velikih dugovih i obvezah, kojim on nikad neće moći zadovoljiti, predstavio joj je žalostnu, biednu i sramotnu starost, dapače govoraše joj i o samoubojstvu. Predstavljao joj je da ga samo ona može odvratiti od te namisli, i to time da izbriše iz srdca siromašnoga Arthura, pa da podje za bogatoga grofa D. kojega ona poznaje kao čovjeka plemenita, muževna, velikodušna. —

Netrebaše drugo nego malo postojanosti i krepke volje, da Matilda ostaje vjerna svojoj rieči, koju zadade Arthuru na rastanku; ali upravo u tom leži slabost nježnih dušah što one tako lasno postaju žrtvami tudje volje. U svojoj sdvojenosti baci se Matilda otcu u naručje i obeća mu sve. On joj udieli očinski blagoslov i zahvali joj na djetinskom požrtvovanju. Dan vjenčanja Matilde sa grofom D. bude urečen, a general biaše sav pomladjen od radosti i zadovoljstva.

U onaj čas kad bi mladici morali prstene promieniti, pruži Matilda suprugu u mjesto lieve, desnu ruku. Grof nešto smeten i učudjen posegne za lievom, ali Matilda potegne ovu natrag i pruži mu opet — uprvši oči u zemlju nu postojanom nekom odvažnostju — desnu ruku. Da neprobudi pozornost okolo stojećih odustane grof od lieve ruke i zadovolji se desnicom, ali se ujedno i neka sumnja probudi u njegovoj duši. On bo biaše ljubomoran kao drugi Otelo; njegova ljubomornost još većma uzplamti, kad mu Matilda kući došavši odbije molbu da mu izruči prsten sa lieve ruke, veleći: da se ona od njega nikako neće i nemože dieliti.

Sumnja grofova postade tad strašnom za njega istinom i on odluči osvetiti se; s toga okruži Matildu zasjedači. Nebiaše za dugo, i dodje pismo od Arthura, u kojem on, još ništa neznajući o udatbi Matildinoj i o propasti svojih nadah, opisa postojanu svoju ljubav, nacrta svoje osnove za budućnost, napominje njihove predstojeće sjedinjenje, opominje Matildu na njezinu zakletvu, i moljaše ju da češtje pogleda prsten njegove majke te da se tad njega sjeti i na njega misli. Pismo zaključi viestju da će na skorom u Pariz doći, donoseći po nalogu poslaničtva važne državne ugovore.

Ovo pismo dodje grofu u ruke. Sada je doznao sve; stupiv u sobu svoje supruge preda joj otvoreno pismo.

„Znajte, gospoje“ reče joj grof posve hladnokrvno „da su sad preda mnom odkrite sve vaše tajne i misli — — zašto se niste prije očitovali? Vi ste se š njime zaručili, vašu ste mu ruku zakletvom obećali . . . Dobro dakle! Čim

Digitized by Google

on dodje, morat ćete svoju zakletvu održati!“ Ovo progovori paklenim posmjehom.

Matilda nije se prepala s tih riečih; čista bo i nedužna budući nije se pred nikim bojala na svietu. Mjesec danah minu, a Arthur dodje u Pariz, sjetan i neveseo — jer biaše jur saznao svoju nesreću. Sutradan u jutro poslie njegova dolazka donese mu neki sluga škrinjicu od ebanovine, on ju otvori — i groza ga spopade ugledavšeg u kovčežiću krvavu gospojinsku ruku, ruku Matildinu. Na privinutom okrvljenom listiću čitaše ove rieči: „Tako drži grofica D. svoju rieč i zakletvu.“

Razžalostjen i razljutjen odleti Arthur, uzev pištolje, ka grofu D. Nu ovaj biaše sa Matildom one iste noći odputovao, odmah izza okrutnog riezanja, koje no ovrša Dr. L.

Onu večer kad je Arthur prepoznao prsten svoje majke na satnom lančiću u Dr. L., neka ga tajna slutnja dovede na bal. Sutradan sluči se pomenuti dvoboj u lugu Vincennes-skom. Doktor, koji je bio vještji rezanju sa svojim nožićem nego li mačevanju i pištolji, bude težko nu ipak ne smrtno ranjen u bok. Prije nego se je razstao sa svojim protivnikom, pripoviedi mu poviest grozovite one noći.

„Matilda“ svrši svoju pripoviest „čini se da nije toli osjećala težke muke one noći, jer ju je hrabrilo uznešeno neko oduševljenje a strašnu joj je bol ublažila misao, da ćete Vi njezinu ruku dobiti za uspomenu. Dovršiv žalostni svoj posao čuo sam izza zastora, koji ju sakrivaše mojim očima, ove rieči šaptućim glasom progovorene: „Recite mu, da mi srce ruku k njemu prati.“

Arthur, da se ukloni posljedicam dvoboja, umakne u Brussel.

Prev. Dj. S.

Školski odlomci XII.

Dok se prije svega ekonomičko stanje učiteljah nepoboljša, dotle nije ni misliti na popravku u obučavanju. Nije zaludu Melanchthon pjevao:

„Non mihi si centum linguae sint oraque centum
Omnia curarum percurrere nomina possim.“

De miseriis Paedagog.

A gdje baš i doseže plaća za pravične želje, tu neima izgleda za budućnost, neima svuda osigurane penzije, ako učitelj padne u bolest — neima poslie njegove smrti sastaranja za udovicu mu i sirotčad.

Da učitelj vjerno i snažno raditi može, da plode njegova truda još za života vidimo, valja mu usladiti život, a to još neće reći obogatiti ga, nego učiniti: da bude tako plaćen da nebrineći se o svakdašnjem hliebu, netražeć da privatno što zasluži, uzmogne živiti onako kao i oni ljudi, s kojimi on mora obćiti; — treba mu biti na ruci, da se može miešati medj inobražene ljude i u svojoj se struci bolje razvijati; — učiniti, da može kadšto krug obiteljski okolo sebe skupiti, a ne nagoniti ga, da tu radost kupi uzgrednim zanimanjem. Valja se obazrieti na neizbježno prekratjenje života, koje je s učiteljskim zvanjem skopčano, i utješiti ga o sudbini njegovih sirotah. Valja dovoljno platiti, pa tada iskati i valjan posao.

Digitized by Google

Uredno plaćenomu učitelju, koji se za ljutu nevolju nelaća privatnih poslovah, slobodno se može odrediti više učebnih časovah. Nije nikako mnogo, ako učitelj 22 do 26 učebnih urah preko nedjelje ima. Ako mu se ni o čem dalje brinuti nije, on će to ne samo bez povrede zdravlja činiti, no još ji sám za se više će što učiniti moći. — —

Slabo ekonomičko stanje naših učiteljah porodilo je zlovoljnost, ova e pako kadra satariti i ono malo nade, kojom se učitelj tješi. Obično je riedka školska štacija s takvim dohodkom, da bi se mogla smatrati za naknadu duge, tegobne službe. Liečnik, advokat može se mnogo laglje zadovoljiti sa stanjem svojim, jer za kratko vrieme šteći će toliko, da sva njegova obitelj bez brige živiti može.

U ostalom mogla bi vlast i sa učiteljem, koji sa sobstvene krivice strada, koju riečcu progovoriti. Nije skupa potreba, no skup je suvišak, a ovaj je suvišak rodio mekušnost, bezdušnost, — on goni učitelje u redove nezadovoljnih i nesretnih ljudih. Mi naravno nemožemo od mladih učiteljah, kako od najnižih zahtjevati, da budu filosofi koji drže: da je božanštvena stvar ništa nepotrebovati; još manje bi smjeli predpostaviti, da će se njihove žene u ovom načelu s mudrim Sokratom složiti, — ali jedno smiemo i treba da predpostavimo: da su svi učitelji — Hristjani. Po tomu ištem: Što god je, po pravdi, za svećenika nepristojno, to neka bude i za učitelja, pa bio on koje mu drago kategorije. Nije pretjerano, ako želim: da učitelj n. p. navadno i kao ex officio nepohodi krčme, — da neuprti pušku na rame, pa hajd' u lov, — da u odjelu izbjegava barem sve, što suviše u oči pada, da to i familiju svoju izbjegavati uči — da se nebičajnog kartanja kloni itd. — Sve se to neslaže s njegovim zvanjem, s njegovim zdravljem, s njegovim učiteljskim dostojanstvom. Netiskajući se mnogo u gungulu svieta, imat će on u očima boljih ljudih više uvaženja, a podsmieh svjetine valja da se nauči snositi svaki onaj, koji na većem moralnom stepenu stoji. . . .

Zanimanje sa koristnimi uzgrednimi poslovi, kao sadjenje i obradjivanje voća, svilodjelstvo itd. čestito je odveć, kao što sam na njekom mjestu govorio, za mnoge seoske učitelje, ali ne za sve. Tim se do radikalne pomoći nedolazi. Medjutim pametno su učinile gdjekoje obćine, što su davanjem nekih prirodnih plodovah osigurali učitelja protiv nestalnosti trgovne ciene, i što su mu dale priliku, da se od seoske ekonomije sa svim neudalji.

Da rečemo što o „časti i plaći" učiteljah.

Za naše učitelje nižih i srednjih školah obično je pored plaće izostala i čast. Laka bi stvar bila idealnimi, pa zato jevtinimi nagradami nadoknaditi učiteljem ono, što im materialno manjka, i olakšati im bar njihovu strpljivost; ali i to se evo svuda nečini. Ta u ovoj tituloljubivom dobi i nesjećamo se, da zastarljelo zvanično ime od nedostojnih pridievakah očistimo, da ga novim odličnijim imenom zamienimo! Zar tko misli, da se svačije, samo ne učiteljsko dostojanstvo mora kalamiti spoljašnimi znaci? Zar se pred razuzdanu mladež gola ličnost staviti mora? . . . Ovako nas ima „majstorah" svake struke! . . .

Digitized by Google

Ali okrom zvaničnog nasleva mogla bi se i odličnoja podieliti; školski red valja svimi sredstvami, koja su nam u vlasti, podizati i snažiti. Nemože-li se to za sad još neposrednim putem postići, nevalja nam nikako prezirati posredne putove ako inače nisu nemoralni. Vrstni Niemac Kindermann prije 80 godinah dobi od vlade predikat „von Schulstein.“ — Što dostojanstvo kako pojedinog školnika, tako i cielega školskoga reda može uobće podići tomu se mora obradovati svaki, komu javno odgojenje na srcu leži.

Još mi se pretežnije čine mjere, kojih spravedljivost i potrebu ja sam tek docnijim razmatranjem školskog života poznao, a to je: da se učitelji glavnih školah imadu birati za mjestne upravitelje. To je nuždno u pogledu tehničkom, jer učitelj u tomu najbolje razumie stvar, — moralnom, jer će se on u očiuh publike uzvisiti, — političkom, jer će on medju svećenike i učitelje uvoditi mir. Oči na oči ljudi se bolje poznadu i nauče jedan drugoga poštovati. Iščući dakle od učiteljah dobre službe, valja ih platiti i odlikovati. I onaj, koji dužnosti svoje najsavjestnije opravlja, zaslužuje poticanje i priznateljnost, da u revnosti svojoj neohladni; a danas imamo k tomu tolika jevtina sredstva, da nam se skupih odmah laćati netreba. Kad nebi bolji ljudi častoljubju davali prevagu nad materializmom čuvstva, onda bi svi vrstni umovi bili lutrijaši ili rakidžije. Pokraj ozbiljne volje dat će se zaista mnogo u korist školah i školnikah učiniti. Sapere aude!

Gj. R.

Pod prozorom.

(Po njemačkom slob. preved.)

Sva se sad u miru ziblju,
Ljubku svagdje snu je stan,
Cvietci svoje krune giblju,
Sjajna ružo — blag ti san!

Neka ljubovna dostavi
Pjesan Tebi ojelov taj,
Da Ti reče, da Ti javi,
Da si samo Ti moj raj.

Jasnih zvjezdah zračna sieva,
Mjesečeva divna moć,
Slavuljevom pjesmom pjeva,
Tebi, ljubo, lâku noć!

Sladko spavaj dok nam bieli
Zlatom zorom svane dan,
Pa mi milost daj udieli,
Da o meni snivaš san.

U nebeske sjajne dvore,
Rajskih slastih vječni čar,
Na milinah tiho more,
Uznio Te sanjin dar.

Hlád zavlada — vjetar duva —
Opet dok ću k Tebi doć',
Angjeo Te stražar čuva, —
Ljubo mila „lâku noć.“

Eugenia . . . . .

VIESTNIK.

(Književne vjesti). Po viesti u „Novicah“ izaći će na skorom treći svezak velikoga Miklošićeva djela „*Vergleichende grammatik der slawischen sprachen*“ koje će sadržati oblikoslovje (Formenlehre). Prvi diel (zvukoslovje) izdan je kao što je poznato g. 1853., drugi diel (o tvaranju riečih) izići će tek poslie trećega svezka. — Istoga pisca djelo „Oblikoslovje jezika staroslovenskoga“ po drugi put već je naštampano.

Digitized by Google

— Troškom „Družtva srbske slovesnosti“ izišlo je u Beogradu proš. g. Ciceronovo klasišno djelo prevedeno po pokojnom profesoru karlovačkom Grig. Lazić-u pod naslovom: „*O dužnostima čovječeskim.*“

* Dohodak Matice češke iz zakladah utemeljiteljskih iznosaše za prošlo godište (t. j. od prosinca 1853 do konca studenoga 1854) 10,184 fr. 30 kr. sr.

* U jednoj od posliednjih skupštinah učenega družtva kraljevskoga u Pragu čitaše g. dr. Hanuš članak neki iz lužičkoga časopisa „Tydzenske noviny,“ koji, opiruć se obće razširenu mnienju: „da su polabski Slaveni (*Elbe-Slaven*) sasvim već izumrli,“ tvrdi „da ima u njemačkom Polabju još nekoliko staracah, koji srbski govore.“ Na grobljih seocah Zebelinu, Komalu, Breselencu i Vitfaice ne samo da ima nadgrobnih kamenah s vindičkimi napisi, nego da su još i crkvene knjige polabskih Slavenah sačuvane. Okolnost ta sama po sebi zaslužila bi doista da ju izpita koji jezikoslovni vještak.

* Narodna češka predstavljanja na kazalištu Josefštatskom u Beču dobro napreduju. 11. p. m. predstavljaše dvie vesele igre: Štjepankova „Hastroš-a“ i Klicperovu „Veselohru na mostě.“ Kazalište bijaše opet dubkom napunjeno, a predstavljači stekoše pohvalnu kritiku.

* Dne 16. febr. preminu u Pešti grof Josip Teleky, c. kr. tajni savjetnik, negdašnji guverner Erdelja, Dr. filosofije, predsjednik magjar. akademije, član carske akad. znanostih itd. U njemu je izgubila magjarska književnost vrloga pjestovatelja svoga i veterana. Jošt nekoliko urah pred svojom smrću bijaše zabavljen velikim svojim historičnim djelom, opisujućim dobu Hunjadiah. Znamenitu svoju, više od trideset tisućah knjigah sadržavajuću knjižnicu ostavi magjarskoj akademiji.

* U Kočevlju u Krajnskoj umre ovih danah tamošnji trgovac g. Franjo Črné, vrli podupiratelj ubogih, zapisavši poznajuć tegobe učiteljskoga staleža u Sloveniji, 2000 for sr. u tu namjenu, da se narodnim učiteljem u Kočevlju dohodci povećaju.

* Glasoviti ruski slikar Kocebue bavi se sad u Monakovu, gdje za ruskog cara pravi sliku bitke kod varoši Lodi u Lombardiji od g. 1799., gdje su Rusi pod zapovjedničtvom maršala Suvarova održali pobjedu nad Francezi.

---

* U glavnom gradu Francezke vlada taj običaj, da se na mesopustni utorak najkrupnija tri vola (boeufs gras) što se na velikom pokladnom sajmu u Poissy kupe, veleljepno urešena po cielom Parizu uz halabuku množine puka provadjaju. Svaki ima vol svoje ime. Ove godine krstiše najvećega, što 26 centah vaga, „Sevastopol,“ drugoga od 23 centa „Bomarsund“ a najlakšega izmedju njih „Trapezunt.“ Provod mesopustnih volovah bijaše ljetos osobito bučan i slavan.

(Ženska osveta.) Dvie susjede u Hamburgu, udovica Hadenstorfova i gja. Voglerova koje su u istoj kući stanovale, živjahu od duže vremena u svadji i neslogi. Gja. Hadenstorfica mišljaše neprestano kako da se glavnoj svojoj neprijateljici osveti i smrtnu joj ranu zada. Napokon izvrši crnu svoju namjeru sliedećim okrutnim načinom: Dočeka jednoč za mraka ljubimca svoje neprijateljice, napadne i nadvlada ga iznenada te ga odvuče na tavan i ondje ga — objesi! Gja. Voglerica doznavši za oto okrutničtvo hoće da poludi od tuge i žalosti, i kad se je ponešto razabrala ode da zločinstvo javi tamošnjem — „Antithierquaelereivereinu.“ Ljubimac bo njezin biaše pseto, nedužni inače mopsl Karo, koji je u pomenutom družtvu i zbilja našao svojega odvjetnika, jer je hamburžki Antithieritd.-verein tužio gospoju Hadenstorficu kod suda, a ovaj joj je ostavio na volju tri dana u tamnici ili primjernu novčanu globu za njezino zakonom prepovjedjeno okrutničtvo.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: ***Jos. Praus.***

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Ciena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste ciene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 10 **8. Ožujka 1855.** ***IV. tečaj.***

Mati.

Djetinstva nježnog u prvom cvietu,
Kad neznah da li živim na svietu,
Pa kad mi najpre, kao kroz tminu
U duhu iskra poznanja sinu;
Čim li rieč steko' zaupih zvati
Najprvo Mati, najprvo Mati! —

Kad malo kašnje bješe mi treba
Od kapi vode, od mrve lieba,
Ili od kakve zabavi ine,
Da mene želja ili plač mine:
Ko će mi sladje, ko l' brže dati,
Neg' opet Mati, neg' opet Mati!

Kada me kakva nevolja goni,
Te oko moje suzice roni,
Il' težka bolca kada me svlada
Da mi sav život u muci strada:
Uzdišuć jako, po tisuć krati
Zovem Te Mati, zovem Te Mati. —

U Zadru 1855.

Otca i sinka, supruge, ćeri,
Brata i sestre, druga koj vjeri,
Srodnika mila, prijana radka,
Niesu mi tako imena sladka,
Kô Tvoje ime, koje ću znati
Svedj ljubit Mati, svedj ljubit Mati!

I kada časak posljednji stigne,
Da smrt sa zemlje i mene digne
U vječno žiće blaženog svieta,
Dje prave slasti proljeće cvjeta,
Najstražnje rieči Tebi ću slati:
S' Bogom o Mati, s' Bogom o Mati!

Tvoga života (ako l' se sbije),
Svijeća da se ugasi prije:
Tužnijem srdcem, plačevnim okom,
Uzdasom čestim, ćutnjom dubokom,
Sladko ću tebe ja spominjati,
Vapeć te Mati, vapeć te Mati! —

J. Sundečić.

Kula na Dunavu.

Hist. pripoviest.

I.

Krvavi križ.

(Nadalje).

Aga je sakupio liepu četu, sve po izbor momke i sve dobro oružane, sa čilih hatih, igrajućih i zemlju podkovom neuztrpljivo lupajućih.

Digitized by Google

Hasan-agin dvor, u sred Vinkovacah, bio je dosta čvrsto zidan, barem pram ostalim većom stranom drvenim kućam. Tadašnji i današnji Vinkovci jesu razlike kao zima i ljeto. Onda, prije 200 god., imaše u Vinkovcih samo nekoliko uzkih ulicah s drvenimi kućami, iz kojih svuda virjaše nuždа i siromaštvo, ne kano da je Bog toj varošici blagoslov uzkratio, il da su bili Vinkovčani spori na rád i zaslugu, — al pretežki turski jaram nije dopuštao, da se sreća i blagostanje ondje nastani gdje je vladao sve uništujući turski živalj, koji je znao zatrti, al nije znao tvoriti. — Na kojem bi stepenu obćega blagostanja stajao sada naš narod toli hrabar i krasnimi urešen uma i srdca darovi, obitavajući zemlje toli plodne i blage, da nije bilo turskoga zuluma, da mu nebiaše zadaća odbijati najžeštje fanatičkih Osmanlijah navale! —

Sunce je već podobro oskočilo, kad iz Hasan-agina dvora izleti jato Turakah, a na čelu im sám Hasan-aga.

Hasan-aga, čovjek od prilike 50 godinah, biaše jaka i jedra stasa; — crte mu lica nisu nimalo naličile na osmansko pleme, već ga odaše kao sina slavenskoga roda, — kao bosanskoga poturicu. Hasanovi pradjedovi, da spase spahiluk, poturčiše se izdavši vjeru i rod, kao i veća stran ostalih bosanskih plemićah, koji se nisu, da spase vjeru i ime, preselili u Hrvatsku. Samo jedna grana te silne porodice ostala je vjerna častnome krstu. Kao u obće sve poturice, tako i Hasan nije bio ni pravi Turčin ni Krstjanin, već poprimi od oba zakona što mu bijaše povoljnije; nije dakle ni čudo što je samo jednu ženu uzeo, koju je doista i ljubio. Prije godinu danah kad bi odredjen u Posavje, morao ju je bolestnu u Travniku ostaviti, uzevši sobom sina svoga Murata i kćer Eminu u Vinkovce, gdje mu je povjereno zapovjedničtvo nad jednim oddjelom vojske, koja obsjedne Posavje.

Danas se spremi u susret svojoj aginici, koju će mu do Save dopratiti Mustafa pouzdani njegov prijatelj.

Ostavivši Vinkovce iza ledjah udari Hasanova četa šumom s desne strane Bosuta. Hasanovi momci veselo igraše svoje konje, dočim je aga divanio s liepim mladićem do njega jašećim na žeravu konjicu. Taj je mladić Rustem, koga je Hasan sobom doveo iz Bosne, te ga je više smatrao kao rodjaka nego li slugu, prem da ga je — kao što sviet govoraše — zarobio mlada i poturčio. Rustem biaše do dvadeset godinah staro, osobite ljepote, jako i vješto momče; Hasanu je osobito omilio te ga je i danas sobom poveo, da se š njim putem razgovara, jer mu je sin Murat bio u Osieku, a kćerku Eminu uzprkos molbam njezinim nije htjeo sobom da povede, bojeći se da nebi joj oštar proljetni zrak nahudio.

Momci se jašioci počmu nadticati, stariji gledahu tko li će drugoga nadkriliti, i evo, vranac Sali-Ali-a ostavi sve ostale za sobom i letiše kao munja napried; najednom se nešto poplaši i skoči na stranu s puta; uzalud ga bode jahač mamuzami, konj ostane kao k zemlji prikovan; Sali-Ali obazrev se naokol i zaviriv u neki grm prepade se i u čas konja okrenuv poleti k četi natrag.

„Šta je?“ osječe se Hasan na zapanjenoga čibukdžiju.

„Čestiti ago, zlo je; ondje za grmom leži ubijen Turčin.“

„Huljo jedna!“ izdere se ljutito Hasan, „zar se mrtvaca bojiš? — Napried.“

Dospjevši Hasan i Rustem do mjesta, gdje se je konj poplašio, počmu im konji zazirati i ušima strići te se nisu dali s mjesta maknuti. Sjašivši pri-

Digitized by Google

bliže se grmu, — a u njemu smotre mlada u krvi Turčina, — tane mu je srdce probilo, a na čelu mu se rumeni — krvav križ.

Hasan u prvi mah preda, al se brzo razabra i zapovjedi da mrtvaca granjem pokriju, pa na povratku da će ga u Vinkovce ponieti. — Težko da bi se bili momci mrtvaca dotaknuli, da se u taj par nisu većma bojali Hasanova gnjeva, nego istoga starca s Dunava, koji je ovdje iza sebe krvavu stopu ostavio.

Vratjajući se od mrtvaca momci donesu agi pismo koje su našli kod nesretnika. Hasan pročitav list zamisli se i kašnje reče Rustemu: „Nesretnik! bio je poslan da mi doglasi moju Fatu, koja me već čeka na Savi. Al su ga hajdučka pseta dovrebala!“

Četa odleti kano vjetar, ili što je čula da aginica na Savi čeka, ili da se čim brže ukloni zlokobnom mjestu.

Sunce nad glavom, a četą nad Savom. S druge strane Save smotrivši četu Bošnjaci sgureni oko vatre, skoče na noge i u spremne šajke, te aginicu s njezinimi robinjami prevezu na ovu stranu.

Hasan si kadunu ljubezno dočeka i pratnju njezinu bogato nadari.

Izza podužeg odmora eto četa opet na putu. Momci su veseli, jer se načastiše i liepe od aginice darove primiše; — konji pokriepljeni bujnom proljetnom travom oholo poigravaše, a i Hasanovo predi smrklo razvedri se čelo.

Samo Rustem jaši zamišljen i zabrinut. S čega? Nitko nezna, jer je momče, premda inače blage ćudi a i drag Turkom i Krstjanom, vazda nešto sjetan i neveseo, kao da nije sretan. Sada se svaki čas obazire, sad na agu i na aginicu, sad na šumu u koju ulaziahu. Osobito je često turobno gledao aginicu, koja je na mirnom vrancu medju njim i Hasanom jašila.

Veće pol puta prevališe i približaše se k mjestu gdje su ostavili ubijena Turčina; nehotice latiše se svi sabaljah i prigledaše kuburam, al nigdje se ništa nemiče. S lieva im valovit Bosut, a s desna gusta šuma.

Dospjevši do pomenutog mjesta zapovjedi aga momčadi da mrtvaca dignu na konja; momci drhćuć gledaše jedan drugoga, al nitko se neusudi dotaknut se onoga, komu je na čelu krvav križ!

Hasan razljutjen što mu uzalud zapovied, maša se kubure, al ga u taj čas spopade za ruku Rustem veleći: „Prodji se, čestiti ago, kukavicah, ja ću da učinim što zapovjedaš;“ te sjašiv pristupi k mrtvacu da ga digne.

Tu iznenada puče puška iz šume, tane zviždne pokraj Rustemove glave i za njim se čù dirajući u srdce vapaj.

Rustem se obazre, i smotri aginicu pod konjem svu u krvi.

Da je munja s vedra neba medj Turke udarila, nebi se gore prepali. Prepade se i Hasan, al samo na čas; zatim skoči s konja i pristupi k aginici, al ona se ni nemiče — tane joj srdce sgodilo.

Hajdučko tane cilja nepromaša.

„Svi u šumu u potjeru!“ riknu divljim glasom aga, te uz gromovito: „Allah! Allah!“ odletiše svi u šumu, ostavivši mrtvu aginicu s robinjami na cesti.

Čim Turci u šumu, nastane s one strane Bosuta praska pušakah, — robinje polete u šumu, kao golubovi pred jastrebom.

Digitized by Google

Badava je Hasan-aga bjesnio po šumi, hajdukom nigdje ni traga ni glasa! Čuvši iza ledjah pucnjavu povrate se natrag.

Uvidivši da je sve uzalud, mignu aga Rustemu da š njim digne mrtvu Fatu na konja, nehtijući da se nje dotaknu tudje ruke.

Prignuvši se k aginici, odskoče na jedanput kano da ih je zmija ujela.

Na čelu aginice rumeni se — krvav križ. Strah i groza spopade svekolike i stojahu upanjeni i nemični kao živac kamen.

Malko zatim letiše Turci kano bura pram Vinkovcim, pred njima Hasan držeći u naručju mrtvu Fatu svoju, škripajuć zubima kao ranjen mrki vuče i čupajuć si od težka jada siedu bradu svoju. —

Ljeto je. Putem se diže prah, vrući ljetnji vjetar vija ga u oblacih pred sobom; — sunce bijaše preko dana žarko, te i sad još pred večer slabo je vjetar zaparu ohladio.

Put iz Osieka u Vinkovce sve do Nuštarskih brdah jednolik je i neveseo; zimi duboko blato u nizinah i močvarah, a ljeti nesnosna prašina, koja se kod najslabjega vjetrića diže i svu zelen naokolo pokrije tako da izgleda kao da je sve izgorjelo.

Sviet nije rad onuda putovao s navedena uzroka, ali još više s toga, što silni hajduci putovanje navlaš Turkom preopasno činjaše. Bezuspješno bijaše sve nastojanje pašah okolišnih, da unište il raztjeraju one nemile bičeve prorokovih sljedbenikah; hajduci sve većma brojem rastoše, kao gljive iza kiše; oni bijahu sjeme, iz kojega kašnje niknù i razvi se cviet oslobodjenja ljuto ugnjetene Slavonije. Što dan to veći zadavahu strah krvoločnim Turkom, tako da se ovi brez silne pratnje ni neusudjahu onuda putovati. A šta bi bili mogli Turci hajdukom i nahuditi? Hajduk neimaše što da izgubi do jadna života, a ovaj biaše skupo plaćen turskom krvi; šuma biaše hajduku kuća, nebo krov, zemlja postelj, a šarka vjerna ljuba njegova. A za strah neznaše hajduk, koji je samo onda brojio dušmana, kad ga je već i potuko. Za čudo dakle, što kod toli neugodnog puta opet se nadjoše ljudi, koji veselo, pače sasvim brezbrižno iz Osieka pram Nuštru putovahu.

Jeste sbilja vesela četa, što ondje hrli od Osieka pram zelenim Nuštarskim goricam, četa od dvadeset mladih bogato odjevenih i dobro oružanih Turakah, sve momakah po izbor, junačka lica i jedra tiela.

Osobito u oči udaraju dva mlada odličnije od ostalih odjevena Turčina, štono na čelu čete jedan do drugoga jezde u živahnom razgovoru. Jedan jest poznati nam već Rustem, a drugi Murat, sin Hasan-age Vinkovačkoga, je dar mladić, al osorna lica, na kojem je izražena neka tvrdost i drzost, nehotice na otca mu opominjući.

„Čuješ li Murate,“ prišaptne mu smješeć se Rustem, „kako možeš tako kiselo gledati kod tolike sreće?“

„O kakvoj ti opet sreći sanjaš, Rusteme?“ reče na to Murat rastrešeno preda se gledeći.

„A šta bi tajio pred pobratimom? zar ja neznam čemu su ti česti pohodi u Osiek? zašto kod ovake zapare voliš tepsti se svietom na polak pržen i prahom mal ne ugušen, nego mirno sjediti kod kuće? Al prosto ti bilo,

Digitized by Google

jer Ajka paše Osječkoga, tako mi proroka! u ljepoti para neima. Blago tebi, ako ju stečeš!"

„Nebuncaj, dina ti, Rusteme — to biti nemože," odgovori Murat nešto smeten, što je Rustem odkrio želje koje je on sam pred sobom krio.

„Zašto da nemože? Paša voli tvoga babu, niti je zaboravio kako mu je život spasio; — i mati ti bijaše roda gospodskoga, kći mogućeg i na glasu paše, zašto dakle i tebi nebi dopala liepa i bogata Ajka!"

Murat neodgovori ništa, al se činjaše da je Rustem pravu žicu pogodio, jer smrašteno sve dosad Muratovo čelo razvedri se i oko ustah pojavi se redki kod njega posmieh.

Sunce se sklanjalo k zapadu, kad se je četa k nuštarskim brdam približila.

Zamišljena Murata probudi Rustem veleći:

„Gled'der onamo, kakva je to čalma ondje na grmu?"

Murat smotriv čalmu mignu jednom slugi, da pogleda šta je.

Sluga sjašiv ode trnjem pram označenom grmu; kad on tamo, zaviri pod grm, — al u isti čas sgrozi se i odskoči natrag.

Rustem i Murat skoče s konjah, te pohite k mjestu gdje je stojao nemično poplašeni sluga; — kad tamo, i oni probliede.

Što je objestne i drzovite Turke tako poplašilo?

Pod grmom ležaše u krvi mladi Turčin, sgodjen u srdce, na čelu mu — krvav križ.

Ovaj je nenadani prizor jako uzdrmao Turke, jer sve dosad veseli, ušutiše kao u grobu. Samo Rustem osta hladnokrvan i jašeći neko vrieme mučeć po boku svoga pobratima, oslovi napokon Murata: „Nuder Murate, šta ti o tom sudiš?"

„Neznam prave sám," reče izza dulje stanke Murat; „da nije kletog žiga na čelu, reko bih da su ga smakli kao obično hajduci."

„Valja neslutiš, kao neuka svjetina, i ti na nekog starca s Dunava?" progovori Rustem sa strane motreći Murata.

„Mislim brate i nemislim. — Kad pomislim, da gdjegod se starac pojavi, ondje našinac strada, reko bih da je to starčev posao; — nu kad si predočim starca slaba i nejaka, a onda bih rekao da tu ko drugi posla imade. Svakako stvar nedokučujem, premda me više zanima nego ikoga."

„A ima i zašto, kad pomisliš na svoju nesretnu mater" primjeti Rustem.

„I to je a i drugo" prihvati rieč Murat, a u očiuh mu sinu plam mržnje i osvete; „ovaj mi nesretnik u grmu nije tako tudj kao što misliš."

„Kako to?"

„Šta hasni sad tajiti!" Nesretnik nosio je haber od paše Osječkoga na moga babu u Vinkovce, i to upravo radi starca i hajdukah. Nečudi se što ti o tome nerekoh; znaš, kada se vraćam iz Osieka da samo na jedno mislim. Čuj dakle. Babo bi rad skupiti jaku četu protiv hajducim i kletom starcu. Zamolio je pomoć u paše, što ovaj i obreče. Ja sam poslao s vjestju nesretnika, koji je tako jadno stradao prije nego bi nalog svršio. Zaisto uvidjam da je naša obitelj na nišanu osvete nekom paklenom dušmanu bio on hajduk, bio starac, bio tko mu drago. — Al sve mi se srce proti starcu diže i buni, pa me sve nuka da zavirim u tu prokletu kulu na Dunavu."

Digitized by Google

„Prodji se takvih mislih, Murate! možeš živ u kulu unići, al ne izaći; znaš šta sviet govori, da nije opasnije dirati u vraga nego li u starca“ reče Rustem.

„Nu vidit ćemo!“ odgovori Murat, te ljutito podbode konja, koji poleti kao vjetar uza brieg, a Rustem za njim, dočim se ostala pratnja istom do pete brežuljka primakla.

Sunce se bližilo k zapadnim goram. Murat se s brežuljka obazre na sve strane; pram sjeveru do Osieka prostira se jednolika ravnica, prama jugu iza gusta grmja diže se mlada šumica. U ovoj je morao nešta osobita opaziti, jer od nje nije oka skinuo.

„Šta je?“ upita ga Rustem, svrnuv okom istim pravcem, al ništa nesmotriv.

Murat neodgovori taki — al na jednom viknu: „Evo starca!“

„Gdje?“ upade naglo Rustem, — al nedobi odgovora, jer Murat povadiv sablju, skoči s konjem u gusto grmje, koje dieliše drum od šume.

Gledajuć za njim smotri Rustem, al samo na čas, starca, odjevena u suru dugačku haljinu, šešir na oči navučen, brada sieda do pojasa, u ruci mu gvozden štap; — istom što ga Rustem smotri nestane starca u šumi.

Murat se s prva silno napred žurio, al je grmje sve to gušće tako da napokon moraše sjašiti i sabljom u ruci krčiti si put do šume.

Uzalud ga vikaše Rustem da se okani zla te da se povrati. Murat kano zanešen bjesnio je grmjem i već se bijaše k šumi primako, — kad al na jedanput nestane.

Nevidiva mu ruka bacila uže oko vrata i silnim trzom svali ga na zemlju.

U to je i ostala pratnja dospjela na brežuljak te se sakupi oko Rustema, koji je zabunjen stao na drumu uprvši pogled na ono mjesto, gdje upravo pade Murat.

Rustem pratnji u kratko reče „što je i kako, al kad spomenu starca, svi se sgroziše neznajući šta da počmu.

Rustem se prvi razabra te viknuv: „Tu nije kasniti! napred za Muratom!“ skoči s konja i poleti sabljom u ruci u grmje, a ostali vičuć „Alah, Alah!“ za njim. Osobito Selim, pravi gorostas, poznat sa svoje smjelosti, nadkrilio sve druge te primjerom svojim potaknu i ostale tako da su žurno dosta duboko prodrli u grmje.

U to puče puška iz šume — i Selim sgodjen u čelo svali se kao panj. U isti čas nasta praska pušakah i zrna zviždaše na okol kao tuča. Svaki čas pade Turčin sgodjen nevidivom rukom.

Turci se pometu — neodoljivi strah ih obuzme, te pobacavši stranom oružje polete na drum.

Rustem u toj smetji povrati se i sám; u čas svi uzjaše i kano vihar odlete put Vinkovacah, te na skorom izčeznuše u oblacih od praha štono se za njimi digoše.

(Dalje sl.)

Digitized by Google

Životopisi slavnih muževah iz obitelji Erdödskih Bakačah.

Posvećeni svjetloj gospoji *Sidoniji Rubidovoj*, rodjenoj iz porodice *Erdödianske.*

Od A. T. B.

I. Toma Bakač.

Nadbiskup ostrogonski, kardinal sv. rimske crkve, tutor i upravitelj biskupije zagrebačke.

(Nadalje.)

G. 1511. Nemože se tajiti, da ove dvie godine Toma manje se u javne poslove umješavaše, kad bi kralj kod kuće bivao, i da se je zato malo što zlamenitoga i sbilo g. 1510. i 11. okrom ženitbe kralja Sigmunda, brata Vladislavova, sa Barbarom sestrom Ivana Zapolje. U svatovih 1512. m. veljače, koji se svečano obaviše na Krakovskom gradu Vavlu, bila su dva poslanika Tomina dakle mu povoljna bijaše ¡ta ženidba, koja s političke strane tu važnost imadijaše, što je proesapljena bila da utaži Ivana Zapolje srdžbu, koji zahman kraljevu kćer Anu prosijaše, jer je ova po državnih ugovorih bila sinu Maksimiljanovu obrečena. Poslanici, koji su Tominu osobu predstavljali i kralju i kraljici čestitali, bili su slavno odlikovani i obdareni, što pokazuje od kolike sjajnosti i važnosti i u Poljskoj bijaše ime Bakačevo. — Ove iste godine pope se slava zemaljska Bakačeva na vrhunac prilikom putovanja njegova u Rim. Uzvišena misao državnička, predusresti one pogibelji svoje otačbine, koje predvidjaše, ponuka ga, da sve kršćanstvo na Turke podigne. To nije moglo biti bolje i sgodnije nego u Rimu, gdje sjedjaše otac duhovni svega krštanskoga svieta, kojega rieč mogaše pognuti sve puke rimo-katoličke da oružanom silom onako u Evropi odbiju Turčina, kao što su mu u Aziji nekoč dodijavali. Divno je promatrati Tomino predvidjenje, njegovu oštroumnost, proesapljenje najboljih sredstvah u svoju svrhu, koje je pokazao tom prilikom. I vriedno bijaše da tolika mudrost i radinost onolikom sjajnošću svjetovnom odsievaše. Vidio je Toma, da je ta izvanjska slava i zato potrebna, jer više saveznikah misli i posla svoga uplivom takovim zadobiti mogaše, nego rječju ili nagovaranjem samim. Lako da je on u plemenitom i spasonosnom svom poduzeću, Evropu od Turakah osloboditi, bogatstvom i sjajnošću svojom hotjeo i papinsku stolicu postignuti da š nje sám ono izvrši, što sredstvom drugih težje izvršiti mogaše. U svom oduševljenju za misao, obraniti Evropu od Turakah, nije mu nijedan suvremenik u Italiji, Galiji i Njemačkoj ravan bio, niti je papa ono mogao znati, čuvstvovati, želiti, što je uvidio i duboko osjećao bolnim srcem onaj muž, pred kojega domom obaljene već ležahu razvaline kraljevinah, srušenih bezbožnom turskom bjesnoćom. A u onaj par i bila je grozna pogibelj, kao što je poslie vrieme pokazalo. Bajazit sultan ostari: a sin mu Selim, videći Turke gdje jih starac u miru gnjiti ostavlja, pobuni jih proti ocu i braći, da na prestolje Osmanovo sjedne. Kad Bajazit iz sinovih rukuh utekne, podplati ovaj ljekara, koji za dobar novac ćaćka mu otruje. S braćom pako uspiri se u Maloj Aziji strahoviti rat. Sad ili nikad! pomisli Toma i stane raditi o uništenju Turakah, med sobom razderanih i nesložnih. Znadijaše on, da se iz gradjanskih bojevah izvanjske vojske radjaju, vidjaše on, da, ako Selim nadvlada, pod udarcem njegovim Jugoslovinstvo i Ugarska pasti mora. I nije se veliki državnik pre-

Digitized by Google

vario; a da ništa nezapusti od svoje strane, što bi spasiti moglo narod i domovinu, poduzme u pomenutom nakanjenju put u Mletke i Rim. — Čim naime glas dodje, kako se Turci med sobom biju, najprije na kralja Vladislava oči obrnù. Kralj pako u bezposlici dneve tratiti voljaše, nego na boj se pripravljati. Toma dakle i kraljevsku dužnost na se uzè i u ime sviuh općenitoj stvari se posveti i žrtvovà. Dobivši u tom dozvoljenje kraljevo, kojega on učiteljem i savjetnikom u svakoj važnoj prilici bijaše, poče se velikim troškom na put pripravljati i sakupi silni broj konjikah i prijateljah, te š njima se u Rim uputi. — Mletčane je on vazda štitio, kad bi drugi kršćanski vladari Vladislava u savez proti njima pozivali, zato jim od ugarske strane nikad pogibelj nezagrozi. Mletčane pako Toma zato branjaše, jer je u njima naravne saveznike ugarske proti Turcima smatrao. Jednoj i drugoj državi, Ugrom i Mlečićem, jednake pogibelji pretijahu, jednake jih koristi čekahu. Odtuda dolazi prijaznost Tomina prama Mlečićem, koji ga sada, kad putem u Rim na Mletke udari, kraljevski dočekaše, počastiše i na velikoj uprav za njega gradjenoj ladji najprije u Jakin pak onda u Loreto odvezoše, gdje se je želio svetoj Bogorodici pomoliti. Dok je on morem iz Mletakah plovio, njegova je pratnja kopnom išla, i on ju je u Loretu, s bogosluženjem zabavljajući se, dočekao, pak onda put u Rim poduzeo. Julio II. papa odlikovanja radi poslà predanj kardinala Mateja Langa i Anagnini-a, da ga pozdrave, u grad uvedu i u Vatikanu namjeste. On pozdravi tu papu i ostane duže od godine u njegovu dvoru. Ovdje je toliko sjajnosti i darežljivosti pokazao, da su ga izjednačili s rimskim velikašima, koji su u ono vrieme dvorskim velelepjem u svetu prednjačili. — Početkom 1513. umre rimski papa Julio, kojega je i po sebi i po njegovim ljubimcima za obći evropejski rat protivu Turakah već bio predobio. Pri izboru rimskoga pape, nasljednika Juliova, Toma je učastvovao i dobio za sebe više glasovah, a bili bi ga kardinali lako za papu izabrali, da mu nije bio Ivan od velemožne onda obitelji Medicis takmac. Ovaj još ni četrdesetu godinu nenavrši, bogatstvom bijaše mogućniji, bijaše rodom Talijanac, član vladajuće obitelji po rodu. Kad se izbor dovrši uze Ivan ime Leona X., i bude 30i dan okrunjen. Na svim tim slavnostima bijaše i Toma nazočan. Leo se pokaza takodjer za misao i želju Tominu zauzetim, i njegova želja bijaše sjediniti kršćansku Evropu proti Turkom.

Dok su se dogodjaji tako dogadjali Selim je u Turskoj braću nadvladao i državu umirio, te da mu vojska u bezposlici nečami i duhom i tielom neklone, pripravljati se poče na izvanjski rat. Da tu nesreću predusretne, pošalje kralj najprije Senjanina Petančića, da pripravi Turke na mir, poslie Ivana Žutoga (Žoltaja) da mir produži i zaključi. U to Ivan Zapolja mal da sve diplomatičke poslove jednim udarcem nepokvari, jer prešavši Dunaj udari na Turke. Da to nebude od Turakah tumačeno kan da jih kroz poslanike Vladislav samo zavarati kani, zapovjedi Zapolji da se povuče natrag, a Martina Cobora k Selimu pošalje, da ogorčenje utaži i mudrošću svojom mir učini. — Ali se neznadijaše, da li će Cobor nagovaranjem kod Selima uspjeti, neće li Selim Zapoljevo zavojštenje jedva dočekati da na Ugarsku udari; zato, kralj Martina, koločke stolne crkve kanonika pojca, k Tomi u Rim pošalje, da u dogovoru s Tomom i po sebi Leonu X. veliku pogibelj kraljevstva ugarskoga predoči i da ga pogne, da se Evropa njegovom pomoćju od Turakah oslobodi. Brutus, još

Digitized by Google

dosad samo u rukopisu držani spisatelj suvremeni ugarske povjestnice, nacrtao je živahnim perom sva ona zla, koja su tada grozila Ugarskoj, i koja su 13 godinah poslie i naspjela. —

Po istom kanoniku pisa kralj i Tomi kardinalu, te se prituži, da nema novacah, te da u ovoj pogibelji od pape onu novčanu pomoć zaište, koja bi mu iz desetka doći mogla, a i on sám da gleda š čimgod te da pomogne državu. Ovako kralj piše: „Vladislav ugarski i češki kralj prečastnomu u „Hristu otcu, gospodinu Tomi, pod naslovom sv. Martina u gorama svete rim„ske crkve svešteniku kardinalu oštrogonskomu i patriarhu carigradskomu, „vrhovnomu i tajnomu kancelaru našemu, prijatelju i kumu našem premilomu, „pozdrav i povećanje ljubavi naše. Mislim da prečastno očinstvo (paternitas) „Vaše kao sunce jasno vidi, kako razni i težki poslovi nam se sada od svuda „nameću, i kolika nužda gnjete ovo naše kraljevstvo ugarsko sbog raspa naših „dohodakah i sbog ubožtva, čega radi bijasmo usilovani čast blagajničku od „prvašnjega oduzeti, te sadanjemu blagajniku dati, da se sve na moj očigled „u očitu pogibelj nestrovali; i nadamo se, da će onaj po svojoj vjernosti i po „svom poštenju nami i našima kraljevinama koristno i pouzdano služiti. Ali „jer baš nikakva dohodka u rukuh nema, zato molimo i ištemo Vaše prečastno „očinstvo da na svaki način nastoji, da nam se obećani prihod, kojemu već „vrieme dolazi, doisto pridade, i da bolje za potrebita skrbiti se i naše po„krajinske gradove od pogibelji što brže osloboditi možemo, neka zapovjedi, da „se i od svojih dobarah što dade, da nebudemo u toli golemoj i neprestanoj „opasnosti. Nek bude zdravo i čestito Vaše očinstvo.“

Iz ovoga se lista najbolje vidi u kolikoj časti je bio Toma kod kralja, koji mu toli ljubezno piše. —

Po došašću kanonika Martina, koji papi list kraljev predade, i iza nastojanja i neumornog nagovaranja Tominog pisa Leo X. 5. rujna 1513. kralju, te ga obodrava, da po izgledu starinskom stalan u namjeri rata ostane, da će ga on i novcem poduprieti i sve kršćanske vladare na Turke podići. — Uslied toga još dok je Toma u Rimu bio, te oko te stvari srcem i dušom se brinuo, papa svim vladarima pozivnicu na rat proti Turkom razašalje, i pozove kralja da učini isto tako. —

Toma je vidio, da je i pribavljanje novca težka stvar i da su izvori oskudni, da je pomoć nepomirenih još med sobom evropejskih vladarah na vrbi svirala, te je genijalnim svojim duhom na način, kojim su prve krstonosne vojne započete, mislio i ovaj put na Turke zavojštiti. Način je taj bio pognuti sviet, da se na Turke podigne dobrovoljno, i na svoj trošak u što većom broju u sveti rat pohrli. Okolnosti su takovoj namjeri prijale. Još se nebijaše utrla uspomena Ivana Kapistranskoga, koji revnošću i rječitošću svojom tolike hiljade bogobojećih vojnikah sakupi i š njimi slavne pobjede pod Beogradom dobi. Svet tim skloniji na podignuće bijaše, što je pogibelj od Turakah svakojako porazom prietila i misao pobudila: bolje s oružjem u ruci slavno na bojištu poginuti, nego dočekavši dušmana kod kuće bezuspješno i pod mukama život i imetak izgubiti. Napokon vjerozakonska vojna mogaše i iz drugih krajevah ratoboracah dovabiti, koji u svetom ratu zasluge za spas duše tražiti skloni bijahu. Iz toga se vidi, kako je bilo nakanenje Tomino okolno-

Digitized by Google

stim, duhu vremena i pomislima onoga vieka shodno, a za oslobodjenje domovine nužno.

Tako on u Rimu svetog oca pogne, te mu ovaj dade visoko dostojanstvo pribočnog svog poslanika (Legati a latere), i vlast, da proglasi svim onim oproštenje griehah, koji bi se pod barjak njegov skupili da na Turke zavojšte. — Kad je to dokučio, onda pod jesen 1513. krene se iz Rima u domovinu, da ideu svoju udjelotvori. U Budim dodje početkom 1514. godine i tu izvjesti zašto je u Rim išao i kojoj se pomoći od Italije nadati ima. Kralj je i u ovo vrieme onako kraljevao, kao što bi ga Toma svjetovao, te tako sada sazove k sebi velikaše i činovnike svoje, da saslušaju uspjeh Tominog putovanja i da jim se predloži, što bi najbolje bilo uraditi, da odluče. — Na urečeni dan se u kraljevu dvoru skupe velikaši, te jim kardinal u kratko izjavi, zašto su zvani, ovako govoveći: „Selim je pobiedivši braću, s vojskom u Aziju put Perzije krenuo, „u Evropi nema turskieh vojnikah, sve bo jih je sultan sobom poveo, oslonivši „se na primirje, koje je s kraljem na tri godišta sklopio. Evo sad najsgodnijega „vremena, ili nam volja, ako mislimo kao što Turci misle, da vjeru primirja „držati netreba, stare naše pokrajine opet zauzeti, ili nam volja, nekršeći be„sjede, dojduće pogibelji odbiti. Osim vojnikah, koji su pod plaćom i što jih „gospoda po svom izboru pod barjakom drže, mogu se skupiti krstonosci, na „što mi je papa Lav dao veliko punomoćje i prostranu vlast, kao što poslušati „izvolite. (Na to budu čitane bule papinske.) Priporučujem Vam krstonosnu „vojsku, skupite ju što možete veću na broju i dajte joj, a to je glavna stvar, „vodju, koji će ju u stegi i vojničkom redu držati. Molim Vas, gospodo, u ime „kraljevo, da što tko misli iskreno izrekne". — U tom sboru bijahu dvie stranke. Jedna je priljubila mnenje i želju kardinalovu i zahtievala, da se odmah proglaše pisma iz Rima donešena, te da se udara na Turke. Druga, bojeći se povratka Selimova, moljaše da se time nenagli, nego da se posao s cesarom i kraljem poljskim Šišmanom ugovori, da nebi Ugarska u zlo pala. Stjepan Telegdi, blagajnik kraljestva, zlamenitom mudrošću pomanjkanje novca, nutarnje nerede u gradjanskom životu, ogorčenost puka proti bogatijim, i pogibelj pobune narodne predoči, i predloži, da se papinska pisma ili sasvim neproglase, ili ako se proglase da se po njima obeća onomu svietu oproštenje griehah i spasenje duše, koji na plaće vojničke dadne zlata, srebra, novacah i što se u novac obratiti može. U ostalom napomenù, da će na ono pristati, što kralj, koji ondje nazočan bijaše, i ostali odredili budu, što neka bude i od Boga blagoslovno. Kralj na ovo ni rieči neprogovori, nego u zemlju gledaše. Strana kardinalova uzela je tu sgodu i većinom broja proglašenje kupljenja krstonosne vojske odlučila, čemu i kralj pristade.

Neki su spisatelji (Tubero) vrlo krivično cieli ovaj posao Tomi u zlo upisali zato što je nesretno stvar izpala, te su rekli, da je Toma htjeo onaj novac u tom poslu da si naknadi, što ga je u Rimu bio potrošio, da papinsku stolicu za se zakupi. Ovako su barem protestanti potlašnjeg vremena podužeće Tomino krivo tumačili. —

Sutradan Toma u crkvi sv. Šišmana s velikim veleljepjem misu govoraše i papinsku bullu o krstonosnoj vojsci u toj crkvi sám proglasi, a po ostalim svima crkvama Budima i Pešte dade proglasiti, te naredi, da biskupi po cieloj kraljevini ovako uraditi imadu. Kako često čovjek po svojoj osnovi raz-

Digitized by Google

boritu stvar s oduševljenjem i radošću započme, neznajući kako će ju nerazložnom priznati, čim uspjeh protivan namjeri bude! — Poslie proglašenja bule posvuda se silna svjetina skupi, da sveti rat na Turke započme, jedni da se oproste težkog poljskog posla, drugi da se plienom obogate. Čim su ovake požude i uzroci dobrovoljacah, koji se u vojsku upisuju, to treba gvozdena ruka, koja će jih stegnuti i voditi, da nezalutaju. Bijaše u onaj par glasoviti kapetan konjanički, Juraj Dóža Sikulac. On kad je u Bjeogradu u posadi bio bude izaslan da suzbije Arbanasa Alija, koji ured Smedereva i Bjeograda plieneć i ubijajuć četovaše. Alija ga pozove na mejdan: ali ga Doža sulicom proz prsa probije, i kad se je s konja svalio, glavu mu odsieče. Time se Turci vrlo poplaše i poboje Dožina imena i junačtva: a kralj mu zlatni lanac na vrat i crveno odielo s mlogim zemljama med Bjeogradom i Temišvarom pokloni. Ovaj se Tomi činjaše i najdostojniji i najpriličniji, da bude vojvoda krstonosne vojske. I pokli tim dostojanstvom ukrašen bijaše, držaše Toma svetačnu službu božju u crkvi sv. Šišmana i pridade mu od oltara bielu zastavu urešenu crvenim krstom, koju je za to iz Rima doneo bio. Osim toga označi Toma odielo Dožino krstom, nazove ga vojvodom i dade mu vlast, da svakoga, koga nadje da je za oružje, istim takim krstom označi. (Dalje sl.)

Poslanica uredniku.

U Beču na Matijevo 1855.

Poklade prodjoše a mene evo, da nakon luda vremena koju pametnu rieč prosborim. Rat na sve strane! Dočim Francezi i Englezi već toliko mjesecih dobivaju Sevastopolj, a Englezi osim toga vode parlamentarnu vojnu na svoju vladu; Španjolci sveudilj obaraju i grade, kao djeca kadno prave kuće od kartah itd., našlo se i kod nas ratobornih duhovah, koji neimajući tvrdjah da ih jurišaju i vojskah da ih razbijaju, digoše vojnu na praznovjerje naroda našega. Ja sam već onda glavom klimao, kad sam u jednom broju „Nevena“ od prošle godine čitao sastavak g. Mijata Stojanovića o tom predmetu. Kao što je to polje prostrano i neimade mu stalnih opredieljenih granicah, mišljah u sebi, da će se naći ljudih, koji će se za njime povesti ili da će se on sam opet na taj predmet vratiti. Nu. g. Stojanović, valjada uvidivši koli je opasno u taj predmet dirati, okani se posla toga; ali se nadje drugi, koji, kao što sám priznaje, privoljen njegovim primjerom, posao nastavi. Čitajuć u VII. broju ljetošnjega „Nevena“ člančić g. O. trgoh se s nova i pobojah se sbiljski, neće li se tim putem poći predaleko. Za koliko sam dosada razmišljavao o narodu, držao sam uviek i držim, da kao što narodni običaji spadaju na podpunost moralne osobnosti naroda, tako da su glede na svoju djevičansku čistotu i višje značenje, koje im je temeljem kod naroda našega, upravo jedna od najvećih svetinjah njegovih. Sačuvaj me Bože sumnjati o rodoljubju obojice pomenutih naših zemljakah; no budi mi uza to prosto upitati ih, da li se sve ono, što imade poezie u običajih naših narodnih, može zagnati u područje praznovjerja, koje valja svom snagom triebiti? Veći dio onoga što je g. Mijat Stojanović naveo u svom članku, bio bi muče propustio; jer ono su sbilja slučajevi, koji većim dielom po ubožstvu unutarnjega sadržaja i štetnih posljedicah nevriede, da se ovoliko za nje

Digitized by Google

zauzimamo; nu ono, što je poslie donizao g. O. nespada u taj red, nego je liepi običaj narodni, koji se sa svoje nježnosti i moralne čistote svakomu dopasti mora. Jer ako ćemo mi sve ono, što u narodnih naših pjesmah i običajih zaudara po starom narodnom predkrstjanskom bajanju i po onoj tajnoj vjeri u sile prirodne, koja se nalazi kod svih narodah u tom razmjerju, da čim je narod živiji, prvobitniji, i čim je poetičniji, tim toga više imade; — ako ćemo velim sve to da iztrebljujemo, šta ćemo tada sa vilámi u pjesmah narodnih, koje po računu rečene gg. spadaju takodjer medju praznovjerje s krstjanskoga gledišta; šta ćemo sa onimi onolikimi sanjkami, koje ništa druga nisu nego pjesničke slike, a po esapu njihovom spadaju takodjer u praznovjerje; i šta ću da nabrajam ovo, kad su toga puni svi nazori o životu i svietu kod našega naroda? Samo ja pitam, da li je i tko kadar od naroda učiniti ono što nije, pa da opet ostane ono, što je; da li je tko kadar narodu našemu izčupati iz grudih onaj njegov duh, koji ga oduševljava i prema koga su sve misli i nazori njegovi; koji je osebnost individualnosti njegove narodne? Jeda li je to sve moguće, pa da se opet uzmogne reći, to je narod jugoslavenski? To pitam i od svoje strane odgovaram, da bi se narodu našemu imale ustaviti sve misli da nemisli, i začepiti usta da negovori, pa onda bi nestalo toga toli strašnoga praznovjerja. Neželeć medjutim nikomu učiniti nepravde pristajem skupa š njimi uza to, da se tamane i izkorieplјuju predsude i praznovjerje, koje nije niklo u obćem, čistom kao božje sunce duhu našega naroda, nego je došlo s polja, te je ili mjestno ili posve nije naše, — ali da se ostavi ono što je svojina našega duha i što se po svojoj bitnosti nemože istinabog složiti uviek sa uzvišenimi ideami krstjanstva, — koje je ovdje jedinim mjerilom — ali niti mu i najmanje škodi, budući da narod naš u svojih običajih sasvime abstrahira od vjerozakona i smatra ih jedino kao značajni dio svoga života osebno-narodnoga. Krstjanstvo je jedino baština svega svieta; mladica koja se na svako stablo uciepiti dade; ono se po svojoj vrhunaravnoj sili sa svakim življem spaja, pače mu i gospoduje, ali gdje je govor o narodnosti, koja se krstjanstvom jedino oplemenjava i posveljuje, tamo nemože biti govora o takovom kosmopolitismu. Svaki narod samo o sebi i o svojih prirodnih silah može da živi kao taj narod. Neka se dakle ostavi narodu njegov temeljni značaj i u njega neka nitko nedira; nego svaki neka nastoji po svom rodoljubju i mogućtvu, da na tom temelju, koji je prirodom postavljen, štogod dobra sagradi. U obće u takovih poslovih trebalo bi najposlie — velim najposlie, — ako je baš nuždno, — više obazrietnosti, ruke tankoćutne, koja bi umila razlučiti prave rane od zdrava tiela, te zdravo sa bolestnim nesieći, dobro sa zlim nečupati. Krstjanstvo — da se još jedanput povratim na tu prevažnu točku — što je starije u našemu narodu, tim je bilo zdravije i čistije; nova doba, doba tako zvane prosvjete — ona mu koren podjeda. Eda li mu je dakle više hudilo praznovjerje odprije nego li mu hudi danas ovo rationaliziranje bez kraja i konca? Ostavite narodu, velim vam još jedared, poeziu, koja mu je jedino blago njegovo, jer on će uza nju uviek bolje prijateljevati s onom nebeskom kćerju — vjerom krstjankom, nego li drugi uza suhoparno mudrovanje. Rekoh evo; a tko se sa mnom neslaže, onoga molim samo jedno, da mi naime kaže: kakov bi imao biti sa svoje moralne strane taj naš narod, kada mu nije po volji ovakov, kakov je?.[1]) —

---

[1]) Po našem mnenju težko da će se naći ljudih od suda, koji se nebi slagali u ovom pitanju s g. dopisnikom, s kojim se i mi podpuno slažemo. Što se pako tiče g. O., to se treba obazreeti na njegov stališ, koji ovakova pitanja lako stavlja u pogibio kriva tumačenja, a ovomu se svatko, osobito pako čovjek pomenuta stališa, rado uklanja, te voli nepovoljnu, o ovakovih predmetih veoma lako zametnutu polemiku predusresti načinom, o kojem se može reći: dixit, et tamen animam salvavit. — Tako si je barem tumačilo uredn. i priobćilo upitne primjetbe g. O. o praznovjerju. Ako nismo pogodili, prosto nam bilo. Ur.

Digitized by Google

Odkad su postale želježnice i parobrodi, sbilja se taj duh vremena oteo, te mu se već nigdje nemogu staviti granice. Tako n. p. sjetjam se ja još onih glupih vremenah gdje se je u nas za sramotu držalo, kada bi poštena ženska glava došla u krčmu medju muškarce. Ja znadem, kako ide kod čaše vina, a osobito kod nas doma. Dosta je i mužkarcem, a kamo li ne nježnim ženkam. Ili su se dakle, kako danas sve ide naopako, okrenule krčme u crkve a crkve u krčme, te se valjada mjesto dojakošnjih zdravicah drže propovjedi a mjesto napitnicah pjevaju „pjesni Davidove," te se evo u ime napredka „višje druževnosti" pozivaju pače gone žene u Zagrebu, da polaze krčme? Zar naše ljepotice neradjaju više dječice, kakono dosada; zar neimade stare one kućevnosti koja se je kod nas odprije toliko tražila, da se je bez nje mučno i udati bilo? Zar je nestalo već svakoga posla te je nastalo doba arkadičkoga blagostanja, gdje još nije bila pozledjivana plugom mati zemlja, gdje niti se je oralo, niti kopalo, niti kuhalo, niti šilo, niti plelo, nego se na sve gotovo dolazilo — šta li je to, te se žene naše gone na jedared u krčme da se tamo u sladkoj bezposlici s ljudmi na večer zabavljaju — i to kod čaše vina? Imade mjestah, gdje se nepokvarenoj mužkoj mladeži brani polaziti krčme; kuda je dakle sramežljivost i nježnost ženska; kad se na nju evo smije već ovako udarati? Imade mjestah, gdje je takova šta žalostna nužda, a kod nas nije ništa nego — zlokobni znak! Zar neki te neki ljudi neimadu drugoga posla, nego hoće sve da poremete do zla boga?[2]) —

Ništa nam nejavljate kako ste tud mesopust proveli?[3]) Bili koja od onih naših liepih starih zabavah u dvorani? Kako se je tud druževnost na jedanput izritnula, tud mora da je bilo veselja kao kiše, a vi baš ni rieči. Kako je izgledao Zagreb na čistu sriedu? kako da vi tu oprieku nemotrite; ja neznam da li imade šta zanimivijega u našem modernom životu. Ja sam imao njegda običaj otići na čistu sriedu u crkvu i gledati, kako su ih tamo pepelili, i kako bi se gdjekoja djevojčica što no bi ju, hoćeš nećeš, dovela pobožna majka da ju sjete šta je i šta ju čeka, smrkla na tmaste zidine crkvene, voštene svieće, tamjan, pepeo i orgulje, dočim još bješe zaslieplјena od jasna stearinsvjetla a glava joj puna valcerah i polakah, uši plesovne glasbe a nos vodometnih miomirisah. Zar to nebi bila krasna genre-slika? O! čemu nije svaki dan čista srieda, da se nagledam tih mučenikah i mučenicah! ali ovako, tek što su u pepeo zapretane poklade jedne, već se počima brojiti, koliko imade do drugih. Imade svieta, koji samo o pokladah živi, a ostalo vrieme provodi spavajuć kao puhovi i jazavci zimi. Dakle sedam nedieljah života u godini. Lahku noć!

Šta rade improvisatori naših narodnih predstavljanjah?[4]) Neveli im učiti zadaćah, pa opet se tako riedko pokazuju.

. . . . . ć.

---

[2]) Neopažujemo dosad da bio onaj valjda u jednih ovdašnjih novinah priobćeni poziv, što ga g. dopisnik svim pravom ukorava, za sobom poveo naše Zagrebkinje, barem ne domaće; nas je medjutim ovaj glas, preporučujući našim ženam novu družtvenost u krčmah, posve mimoišao, i čini nam se kao da »glas u pustinji« novoga zagrebačkoga družtveno-lokalnoga reformatora veću pobudjuje pozornost izvan Zagreba nego li u Zagrebu. Ur.

[3]) Da se ljetošnje naše mesopustne zabave, premda neobično živahne i mnogobrojne, nisu baš odlikovale nikakovim osobitim družtvenim ili poetičkim značajem, tim se dokazuje što nisu nijedno pero potaknule na obširnije izvjestje. Možda bi štovani naš bečki dopisnik kad bi živio medju nami u Zagrebu, znao vještim svojim perom, kojim nam je u Nevenu izkitio toli liepih i živih genre-slikah, kao vilinskom šibom izvabiti iz okorjeloga našega družtvenoga života ugodnog cvieća i nakita. Mi se barem glede na ovo jošte novo polje naše književnosti, koje g. dopisnik — a i g. T. u »Zagrebkinji« — sretno poče obradjivati, ponajviše uzdamo upravo u g. dopisnika, željno izgledajuć dalje njegove iz života crpljene crte i slike, koje su nam a i općinstvu osobito omilile. Ur.

[4]) Kazat ćemo u dojdućem našem izvjestju, koje će nas, kao što se nadamo, ujedno i opravdati, što smo dosad ovaj predmet muče mimoišli. Ur.

Digitized by Google

Nekoje basne od Krilova.

Iz ruskoga preveo Gj. Rajković.

3. Miš i pacov.

„Moj komšija, u sto dobrih!
Odsad — ču li ves'o glas?
(Miš pacovu govorio)
Neće morit muka nas:
Kletu mačku dokopo je
Medju šape ljuti lav,
Odjako će miran biti,
Likovati rod naš sav!“

Mišu pacov odgovara:
„Ne raduj se, pobro moj!
Praznom nadom tješeći se
Niti likuj, niti poj!
Dohvati l' se s lavom mačka
Lav će glavom platit boj:
Jer od mačke zvier strašniju
Sviet ne znade — pobre moj!“

* * *

Istina je to poznata svima:
Strašivica kad se boji koga,
On tad tvrdo misli da na toga
Sviet sav gledi njegovim očima.

Narodne pjesme hrvatske

u šopronskoj županiji Ugarske.

(priobćio Jure Frankolin u Štikaproni.)

Zelenu se gore, loze, trave, travniki;
Viditi je figulice jur po vrtih sih;
Strad je cretje po goricah,
Zdenci teču po dolinah,
Rosa po jarkih.

Oral klepeće pustinji visoko leti;
Sova sidi na pešćeni ter bistro gljadi;
Zigrava se na brezovah,
Leti po mraku se ona
Rano u peti.

Veselu se se tičice, lipo žumbere,
Kukovaču ranu ticu čuti je z gore,
Škrlac ljeti k nebu brojde
Buoga z pismi lipo hvale
Od rane zore.

Čerkos jutro pofučkava, dvorgi igraju;
Djive vrešći, čovka kriči, srake se smiju;
Škorci v lugu, rebci v trni,
Jarebi se va dolini
Lipo veselu.

Lastovica pod oblokom rano črguli,
A slovičak, dragi tičak, lipče drobeli;
Jutro rano poigrava,
V noći va dne z kljunka svoga
Krvicu tuoči.

Raca kvakva, guska kuka, guščice vodi;
Piple piuče, kočka koca, piplićom godi;
Peteh v noći kukuriči,
Sega grla rano viči,
Zaspan nebude.

Crljen stagljić, zeljen grintal, ino strnadka,
Saka tica lipo poje ino sinica;
To se zpiva, Buoga diči,
Sega grla rano kriči
Saka tičica.

Jelen gori poskakuje i k zdencu biži,
Srna lištje ogrizava, malokrat leži;
Zeci skaču po pšenicah;
Rjedko se vidi lesica,
V jami se drži.

Divlji golub tiho guči na gnjazdi sidi,
A grlica, mila tica, dragoga gladi;
Saka tica gnjazdo zgradi,
Da odhrani svoje mladi,
Vjerno njim godi.

Pastir igra od veselja, da se veselu;
Marha skače, ovce bleju, koze tancaju;
Strad se giblje se korenje,
Veseli se se stvorenje,
Lipo s' imadu.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba, 7. ož. Jučer i prekjučer, izza kako su nam topovi i zvona objavila radostni glas da je Nj. veličanstvo carica Elizabeta sretno porodila princesu, zavladaše u čitavom gradu živahno kretanje. Jučer u jutro u 9 satih sakupiše se sva gradjanska i vojnička poglavarstva, a na čelu im sám svjetli g. grof Jelačić ban, i mnogobrojno pučanstvo u stolnoj crkvi, gdje je preuzvišeni g. nadbiskup veliku službu božju svetčano obslužavao. Zatim je sliedilo defiliranje ovdašnje posade i čestitanje poglavarstvah kod svjetloga bana. U večer bi u svečano razsvjetljenom kazalištu prije predstavljanja pjevana pučka pjesma uz radostno oduševljenje mnogobrojnoga občinstva. Dohodak ovoga predstavljanja obratjen je u korist ovdašnje ubožnice. Ostale svetkovine, koje su bile namjenjene radostno izgledanoj ovoj sgodi, obustavljene su po previšnjoj blagoj želji Nj. veličanstva i pretvorena u tihu blagodat privatnoga dobročinstva.

---

* Cielim bi reć svietom uzdrmala je nenadana viest o naglom umrtju Nj. veličanstva cara ruskog *Nikole* (dne 2. o. m. u 7 satih u jutro u Petrogradu nakon kratkog samo dva dana trajavšeg bolovanja od plućoboli preminuvšeg). Car *Nikola Pavlović* rodio se je 6. srpnja g. 1796; on je bio deveto diete izmedj deset koje je car Pavao I. sa drugom suprugom Mariom Feodorovnom, princesom virtemberžkom, imao; dne 13. srpnja 1817. vjenčao se je sa princesom Luisom Charlottom pruskom (sestrom sadanjeg pruskog kralja) koja tad (u 19 god.) primi s pravoslavnom vjerom ime Aleksandra Feoderovna; dne 1. prosinca 1825., poslie kako bi se stariji njegov brat Konstantin vlade odrekao, stupio je na prestolje. On ostavlja, osim carice udovice četiri sina: Aleksandra, sadanjega zakonito proglašenog cara (rodjena 1818. vjenčana s Mariom princesom od Hessen-Darmstadta), Konstantina (rodjena god. 1827., vjenčana s princesom Aleksandrom od Saksо-Altenburga), Nikolu (rod. 1831), Mihajla (rod. 1832) i 2 kćeri: Mariu (udovu hercoga Leuchtenberga) i Olgu (zaručenu s prestolonasliednikom od Virtemberga).

---

* Ovom je broju pridodat oglas *velikoga krajobraza Hrvatske i Slavonije ujedno sa c. k. vojničkom krajinom i jednim dielom uzkrajnih pokrajinah*, od kojega će prvi list još tečajem o. m. izaći. Ovaj prvi točni i podpuni naših pokrajinah zemljovid (posvećen svjet. g. grofu Jelačiću banu) bit će isto tako koristan za činovnika, vojnika i za svećenika kao i za gradjanina, a osobito za trgovca. Izraditelj ovoga djela jest g. M. Kacenšleger, bivši topografični risar u c. k. vojničko-geografičnom zavodu a sadanji c. k. mjernik-asistent za državne željeznice. Izvrstni umjetnici bečki izveli su ovi krajobraz u bakru u dva lista, od kojih je svaki 28″ visok a 20″ dugačak u mjerilu, bečki 1″ = 7000 hvat., ujedno sa naznačenjem teréna unutar granicah zemlje, primjerenim pomjeru (Maassstab). Prazni prostori izpunit će se tabelami o političnom razdieljenju i statističnimi te geognostičnimi dati. Predplatu (za prvi list 1 fr. 30 kr. s bojami 1 fr. 40 kr.) prima knjigarna g. Franje Župana u Zagrebu.

(Književne viesti.) Gospodin Jovan Hadžić pod imenom „*Miloš Svetić*“ iz prošle dobe u svakoj skoro struci književstva dobro poznat, izdaje putem predplate u Novom Sadu kod g. Medakovića svoje od 20 god. u različitih zabavnicih priobćene sada u cielost skupljene „Pjesne.“ Prva knjiga, na koju se predplata prima, sadržavat će umne proizvode Svetićeve, pod naslovom „Pjesne izvorne.“ Rok upisivanja traje do posljednjeg ožujka. Predplatna ciena na I. knjigu 1 fr. sr. Skupitelji dobit će na deset naručenih knjigah 1 istisak na dar. Novci se unapred neištu. (Zanimiva osobnost g. Hadžića opisana je i kritično prosudjena u Jordanovu ljetopisu „Slav. Jahrbücher für Litt. Kunst. u. Wissensch. Leipzig 1847.)

Digitized by Google

* Narodna knjižnica srbska u Beogradu, što ju g. Filip Nikolić upravo u red stavi, sadržaje 3314 djela u 8309 svezakah.

* Za treće ovogodišnje predstavljanje u Josefštatskom kazalištu u Beču odabra si ravnatelj českih predstavljanjah g. Jos. Svoboda, poznatu veseloigru „Divotvorný klobuk“ od Klicpere, koja je prvi put u Beču predstavljana 29. prosinca 1850. na istom pozorištu. I ovo je predstavljanje u nedjelju d. 25. p. m. dobro za rukom pošlo. Občinstvo uzdržaje se još uviek u istom dosta velikom broju.

* Učitelj glasbe u Pragu, g. V. E. Horak, izdaje gudbeno djelo „Zpěvní školka pro sopran i alt s průvodem houslí“ kod J. Hoffmanna. Ravnatelj sbora crkvenoga, g. J. Krejči izdaje u istom zavodu novu skladbu u struci crkvenoga pietja, tako zvane „pašijove sbory“ (Passionschöre). Meštar kapele g. Macourek u Pragu izdaje pjesme iz češke spjevoigre „Žižkův dub.“

* Dne 11. p m. umre u Gentu najstariji kamenopisac u Evropi, Kierdorff u 78. god. dobe svoje. Bijaše pokojnik prijatelj i učenik iznašastnika kamenopistva, Sennefeldera, rodom Čeha, te utemelji prvi kamenopisni zavod u Holandiji.

* Bečki biljoslovac g. Juraj Frauenfeld, nastupi, c. k. komorničtvom podupiran, svoje znanstveno putovanje u Egipat i do crljenoga mora.

* G. dr. Vojtjeh Kuneš, adjunkt pri pražkoj zvjezdarni, poznati češki astronomički pisac, premješten je u Krakov k ondjašnjoj staroslavnoj zvjezdarni.

* U Pragu pobudi obćenitu pozornost izloženi u českoj besjedi kip (statua) „*Zaboj*“ (vidi Kraljodv. ruk.) od mladoga českoga kipara g. Kamila Böhm-a, učenika glasovitog kipara J. Gasera, i pomoćnika poznatog izvrstnika Josipa Maxa u Pragu.

* Na korist udovice i sirotčadi umrvšega u siromaštvu magjarskoga spisatelja Garay-a sakupljeno je putem dobrovoljnih prispjevakah 10,000 fr. sr. Dično doista pojavljenje za narod, gdje se tako počituje uspomena muževah o njegovo obrazovanje zaslužnih.

---

* *(Udvornost Menčikova.)* Medju listovi i inimi zašiljkami za enzlezke častnike u taboru pred Sevastopoljem bilo ih je takodjer nekoliko za one, što su jih Rusi zarobili. Vojnički glasnik donese takova pisma u ruski tabor. Prije predaje čitalo se dakako svako pismo u ruskoj vojenoj pisarni, a tudjer nadodjoše na neko pisance od nježne ruke, u kom neka englezka „Miss“ moljaše svoga ljubovnika, častnika englezkog, da bi joj u znak ljubavi poslao putce (gumb) s haljine kneza Menčikova odmah čim ga zarobe. Menčikov to čuvši odreza si umah s haljine putce jedno, zamota ga i posla u englezki tabor, sa željom da bi se onoj englezkinji izručilo, da nemora gospodična odveć dugo čekati na njegovo problematičko zarobljenje.

* U Englezkoj pridievaju često novorodjenoj djeci imena „Alma“ ženskoj, a „Inkjerman“ mužkoj; Grci pako u Turskoj krste svoje sinčiće često na imena „Menčikov“ i „Nikolaj.“

* Glasovita francezka predstavljačica (aktrisa) Rachel namjerava sada umjetnostju svojom i amerikanske dolare steći, te i ondje svoju slavu razširiti. Ugovor, što ga je sklopila u tu svrhu jest dosada nečuven, dà više bajci nego li istini naličan. Za dvie sto predstavljanjah u sjedinjenih državah amerik. dobit će 1,200.000 frankah t. j. za svako predstavljanje 6000 fr. Polovica te svote bit će uložena već prije njenog odlazka kod nekoga parižkog bankiera; ako bi ona na putu u Ameriku poginula, pripast će ciela svota njezinim baštinikom. Ako bi pako Rachelica prije umrla, nego bi navršila obvezanih 200 predstavljanjah, tad će poduzetnici pokojnicu dati balmasati, te će ju tako dugo za novce Amerikancem pokazivati, dok se nedopuni broj uvjetnih 200 predstavljanjah. Ako dakle nebi uztrajala kao umjetnica, to bi morala održati rieč kao mumija, a onda tek bila bi povraćena obitelji svojoj.

Brzotiskom Dr. **Ljudevita Gaja** u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput. Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 11. 15. Ožujka 1855. **IV. tečaj.**

Slavka.

Ona je jedan predmet
Ljubavi moje žarke,
Nit' ima druge stvarke
Da ljubim kao nju.

Okó nje jedne uviek
Mota se misa' moja;
Jačega nema spoja,
Od moje duše s' njom.

Ljepote one — koja
Nakiće njojzi biva —
Nemože imat živa
Nikakva druga stvar. —

Osjetim radost svaku,
Hvaliti nju kad slušam:
Sva ovog svieta kušam
Ja zadovoljstva tad;

A kad u sanku nade
Njezinu sreću snijem,
Iz zlatne čaše pijem
Nektara sladki sok.

Slavka je njojzi ime,
Ime je moje Slavjan:
Meni je njeno tamjan,
Tamnjan je moje njoj. —

J. Sandečić.

Kula na Dunavu.

Hist. pripoviest.

I.

Krvav križ.

(Nadalje).

Naša dva stara poznanca u Vinkovcih, majstor Karlec i majstor Ivok sjedeći na klupi pred kovačnicom započeše upravo vrlo zanimivi razgovor o tome: koje je jače i bolje vino, da li ono, što ga toči kum njihov šepavi Tošo, ili pako ono u krčmi na Bosutu stare Mare pod firmom „baba lula“ tadašnjem vinkovačkom žednom svietu vrlo dobro poznate. Vriedni vještaci jošte nisu riešili važno oto pitanje, kad im razgovor prekinu štropot konjičke čete, zaprašene, opjenjene, proletivše kraj njih kao munja od Nuštara upravo pram Hasanovu dvoru.

Digitized by Google

„Da Bog dá vrat skrhali!“ prišaptnu Ivok Karlecu.

„Nebih žalio“ — primjeti Karlec — „do jedinoga Rustema.“

„Zar si, kume, lude gljive pojeo, te žališ Turčina?“ namrgodi se Ivok.

„Ta baš ga zato žalim što je Turčin i turska nevjera, drugče bi bio vriedan mladić; jer nimalo nije nalik na Hasana i Murata, ako se i esapi njihov rodjak il prijatelj. Dobra je bar srdca, te nije nikoga dosada ožalostio, da često je putah i zulum turski ublažio, kao što onomad kad je biesno jedno ture dietc konjem pogazilo, te je Rustem desivši se tude diete na ruke uzeo i k meni doneo, ostaviv kesu s novci da ju s djetetom otcu predam. Bi li drugi koji Turčin takva šta uradio, ubila ih kuga?“

„Duše mi, nebi nijedan a kamoli Hasan-aga i sin mu Murat; osobito od kako poginu aginica, gone nas i muče gore od divlje zvjeradi.“

Malo pomalo skupilo se oko naša dva poznanca više Vinkovčanah, koje biaše hrleča prije sokakom četa znalične amo dotjerala, te sad nagadjaju jedan ovako, drugi onako, al svi su se u tom slagali, da je neka nesreća Turke desila. Upravo kad bi Karlec najživahnije stao razlagati svoje mnenje, a komšije ga izbuljenima očima slušali, čuje se iznova štropot i vika od Hasanova dvora, i malo zatim proleti sokakom pram Nuštru do stotina oružanih turskih delijah, na čelu im Hasan-aga, blied, usta mu stisnuta, u očiuh divlja neka vatra. Svi, koje bi pogledao, uzdrhtaše kano listje, kad unj sjever udari. Do Hasana jašio je Rustem sav još prašan i zaprljan. Odleti četa put Nuštra, nalik čoporu gorskih vukovah, kad se s planinah u doline spuštaju tražeći čim bi glad smirili. Težko predielu, u koji padnu!

Sunce se već sasvim blizu primaklo Našičkim planinam; vjetrić hladeći zaparu nosi prah izpod kopitah konjskih na zrielo kraj puta žito.

Hasan-aga i Rustem tako vilovito uzmicaju, da ih pratnja jedva uzmože sliediti.

„Napried, dok sunce nesjedne!“ viknù Hasan, opaziv da četa zaostaje; svi podbodu konje, i za mala leti četa kano krilati zmaj krez Nuštar, poplašiv udivljene vratjajuće se s posla Nuštarčane. Izza Nuštra udari četa uz brežuljak. Rustem muče pokaže na šumu, jošte do četvrt ure udaljenu.

Posljedne zrake zapadajućega sunca obasjaše brieg, gusto grmje i mladu šumicu, i zlatnim svjetlom svojim osvjetliše visoki usried grmja stojeći kolac, na kolcu nataknut al već mrtav Murat, srdce mu probodjeno, a na čelu — krvav križ.

Hasan-agu poče groza drmati, ali se na skorom opet osvjesti, te zapovjedi muklim glasom družini da snime Murata, i sám kano grom božji udari u grmje, za njim u skoku sva četa.

Zemlja se tresla od grozne vike, koju digoše Turci vičuć svoj „Alah! Alah!“

Ali sve uzalud! Ni u grmu niti u šumi niti po ravnini hajdukom glasa ni traga! Do gluho doba noći bjesniše Hasan kano neka noćna sablast s momčadi po šumi i grmju, te napokon sav umoren od bezuspješne potjere ustane i naumi povratiti se. Uzme sam mrtva Murata na konja preda se, i dignuv desnicu ruku pram nebu zagrozi se strahovitom kletvom, da neće mirovati dok se neosveti svemu kaurluku, a prije svega hajdukom i starcu.

Digitized by Google

II.

Čovjek odredio, Bog naredi.

Tiha jesenska noć razprostrla nad Vinkovci tamno svoje ruho, sipljuć na nesretnu pod turskim jarmom stenjuću varošicu blagi sanak iz materinskoga krila svoga.

Bistro je s vedra nebeskoga svoda gledao mlad mjesec, čist kano božje oko, te čarobnim svjetlom svojim znalično zavirkivao u prozore nizkih kućica Vinkovačkih.

Na ulici nebiaše ni žive duše. Samo težki korak straže na sokaku razlegaše se u noćnoj tišini; pred Hasanovim dvorom ležaše nekoliko stražara na zemlji.

Samo u Hasanovu dvoru nije jošte sve umuklo; barem u jednoj prama bašči sobi čù se tihi razgovor.

U sobi vide se kod slabe mjesečine velika zrcala u zlatnih okvirih, skupocjeni sagovi, mekani divani, bogato izvezeni jastuci, izvrstno cvietje sipljuć sladki miris naokol, a sve to u liepom skladu, čemu se čovjek gledeći na neukusno izvanjsko lice agina dvora, nimalo nebi nadao.

A to biaše soba Hasanove kćerke, ljepote Emine, koju je aga čuvao kao zenicu oka svoga.

Svaku večer dolaziaše aga da se porazgovori sa svojim zlatom, koje mu ublaži svu tugu i nevolju. I sad ga eto vidimo u kćerkinoj sobici na mekom divanu, kako s ponosom i radostno motri krasno diete, koje mu je sjelo do noguh.

I doista mogao se aga ponositi svojim zlatom! Milina je bila gledati ljepotu njezinu, niti bi se znalo čemu se više diviti: žarkim očima, dviem sjajnim zvjezdicam, — ili jasnu čelu, vedru kao proljetni danak, — ili rumenim ustam, ružičnu pupoljku, — sitnim biser-zubim, ili vilinskomu stasu. A više svega toga resiše ju blagi značaj čiste duše, kojino se odsjevaše na dražestnom njenom licu.

Nu danas biaše Emina nešto zamišljena, kao da joj neki nemir smutio pokoj duše, što i Hasan opazi, koji življaše samo u kćeri, osobito odkada ga nemila ruka razstavi s ljubljenom ženom i sa sinom, njegovim ufanjem. Kod Emine nalaziaše aga melem onim ljutim ranam, koje mu zadade čemerna minulost. Kad bi mračnim čelom stupio u sobu jedinice svoje, ona bi vazda znala sladkim djetinskim žuborom i laskanjem raztjerati oblake s mrkla otčeva čela; kod nje bi aga — ako samo i na čas — svagda zaboravio na tugu i osvetu, koja mu je drugče srdce neprestano ciepala.

Al od neko doba a osobito danas biaše i Emina nešto zabrinuta; zato ju i otac pogledav ju ljubezno upita:

„Što si mi, diete, tako nevesela? Ako te muči tajna želja, a ti ju odkrij otcu svome — znaš da ti neće ostati neizpunjena.“

„Ah, dragi babo“ odgovori milim glasom Emina, „ti znaš i sám da neima toga što bi mogla želiti, jer ti sve moje želje predusretaš.“

„Nebi dobro bilo, da imaš tajne pred otcem“ reče aga ozbiljnije; „vidim da si mi od neko doba uznemirena; — il se možda plašiš kletih hajdukah koji nam neprestance priete? Neboj se diete, dok je žive na Hasanu glave,

Digitized by Google

neće ti nitko nahuditi. Baš danas dobih glas, da je silna četa janjičarska iz Bosne krenula preko Save, i da će doskora sám temišvarski serašćer amo dospjeti da pokupi harač po pašaluku. Onda ću se" zagrozi se aga divljim glasom „osvetiti raji, da će pamtiti Hasan-agu do viekovah! Skupo će ti mater i brata platiti i hajduci i starac i sva kaurska paščad!"

„Ah moj otče, ta to je baš što me žalosti! Šta ti je, Boga ti, kriva biedna raja? Zar nije dosta da nas služi krvavo dan i noć, što ju svaki i najloši Turčin hara i muči, — i ti bi rad smrvit ju osvetom svojom ni krivu ni dužnu?" upade mu u rieč Emina kao da se je u strasti zaboravila.

„Ama, diete, šta ti je?" reče Hasan u čudu kćerku motreći „tko ti je takve ludorije u glavu ubio? šta ćeš da braniš kaure, koje nam je veliki Alah poklonio da nas služe pa da ginu? Zar ti već zaboravi, kako ti poginu jadna mati? ili se nesjećaš kako dokonča nesretni tvoj brat? zar me nebi zvao sviet kukavicom da se neosvetim za toliku tugu i sramotu?"

„Ah prosti otče," uzdahnu Emina „žalost i groza me obuzme kada pomislim na mater i brata. — Al pomisli samo" nastavi „zar nismo mi sami nikad nikoga ucvilili? što su morali pretrpjeti jadni Vinkovčani od nas, kolika je bez razloga prolivena nedužna krv, koliko ožalostjenih sirotah i udovah! Ako li nam vratjaju žao za sramotu, to smo mi krivi a nitko drugi. I crv se diže, kad ga gaziš, — a i Alah to nezahtjeva što se radi od raje!" odgovori s plamtećim licem i smjelim glasom kćerka agina.

„Alah ti prostio što govoriš!" opomenu ju sve to više zabrinut i učudjen aga; „da znam tko te je takvimi misli otrovao, zlo bi prošao, tako mi dina i amana moga! Eto Rustem, koji je sam bio kaur i medj kaurlukom odgojen, opet od njega nikada nečuh tako ludog prigovora."

Slaba mjesečina nedade Hasanu da opazi, kako kod ovih riečih rumen poli lišce djevojčino, — ili što ju je babo ukorio, ili možbit što je Rustema hvaleći ga spomenuo? Emina pokorno ušutj, a Hasan ustavši pristupi k njoj i pogladi joj plamteće svedj još lice.

„Umiri se diete," poče opet aga „te da mi čuješ i radostnu viest. Serašćer temišvarski, kako rekoh, naumi sám harač kupiti po Slavoniji; š njim će doći netjak mu Ibrahim, mlad delija, odvažna i junačka srdca. Ako je dobri Alah tako dosudio, bit ćeš Ibrahimova žena; paša te je već u mene prosio, a ja mu obrekoh, te vala da ćeš s njim biti sretna!"

To rekav poljubi aga kćerku u čelo i ode. Emina osta kano kip od kamena; stisnuv ruke na uzburkane djevojačke grudi spusti se na divan i udubi se u težke misli. Što snuje što li premišljava? Tko će da prouči djevojačko srdce kada u njemu stane kipiti pramaljetni život jedva navršivši šestnajstu godinu?!

Mjesec je za danas dovršio noćni svoj put po nebeskom svodu. Emina se prene iz dugog sanjanja, koje se sladko-tužnimi potezi izražaše na njezinom licu, te pristupiv k otvorenom prozoru upre mile oči u krasnu vedrinu posijanu treptećimi zviezdami, koje su izza ugasle mjesečine zlatna svoja svetila na nebu pomolile. — Kao što izza žestoke bure nježni cvjetak diže kalež svoj, u kojem od bjesnivše preko njega oluje neosta do kap čiste kano biser rosice: tako se sad razvedri krasno lice agine kćerke; s blagim svjetlom zviezdicah spusti se k njoj mir i sklad nebeski te utaloži buru strastih u djevojačkih grudih. Djevojka na prozoru kao u angjela preobražena digne oči u vis,

Digitized by Google

sklopi ručice i stane žarko cjelivati nešto što izvadi iz njedarah — rekli bi da je to bio zlatni križić, da se nesjetjamo kćerke turskog age.

U to se otvore vrata od sobe, netko potiho unide, a Emina radostno kliknuv poleti mu u naručje. Tko je taj smionik, koji se usudi dirati u svetinju harema te zagrliti Hasanovo zlato? u slabom od zviezdicah svjetlu nemožemo razabrati, al po sladkom žamoru i tihom u sobi šaptu sudili bi, da imamo pred sobom dvoje dragih, — a „gdje se dvoje dragih razgovara, ondje je treći kost u grlu“ veli naš sviet; zato da i mi nebudemo kest u grlu, hajde da ostavimo tihu Eminiuu sobicu pa da se obazriemo po Vinkovcih, nebi li u noćnoj tišini u trag ušli zanimivoj kakvoj tajni.

Sve je u Vinkovcih tiho i mirno, osim što je malo prije noćna straža pored agina dvora prošla pa nestala u mraku; š njom nesta i štropot i nasta prijašnja tišina.

Al nuštarskim sokakom pokraj kućah krade se neka sjena, čas stane čas se napred miče. Slabo svjetlo zviezdicah pokazuje nam u noćnom gostu prosto odjevena i dobro oružana Turčina. Polagano se dovuče odstraga k Hasanovu dvoru do bašče; — tu se obazre opazno te nesmotrivši nigdje ništa prebaci se preko plota i skoči u bašču; dopuziv do povelika prozora, stane Turčin prisluškivati. Nečuvši ništa uzme sa zemlje kamenak te ga baci na otvoreni prozor u sobu.

Na to se pokaže Emina na prozoru, a Turčin joj nešto dobaci.

Malo zatim spuste se sa prozora ljestve od uža, a po ovih dva mladića u turskoj odjeći. Prosboriv potiho dole sa Turčinom dvie tri rieči podju za njim te isto tako kako je unišao izvede ih ovaj iz bašče, pa sva trojica odu tiho ali brzo nuštarskim sokakom, obaziruć se oprezno na sve strane; — na jedanput stane kalauz (provodič), kao da je nešto opazio, te mahnuv dvojici mladićem da neka zaostanu, sakrije se za jedno drvo.

Nije tude dugo stojao, kad se k drvu približi turski vojnik sam sobom govoreći:

„Nije hasne, prevara je, moram da naše probudim, jer će izmaći.“

To rekav izvadi pištolj da opali i stražu dozove; — al u to skoči čovjek izza drva i handžarom ga probode. Turčin jecnu, nasloni se na plot i sklizne se na zemlju. — Bjegunci nastave žurno svoj put pram Nuštru.

Tišina opet zavlada na sokaku; al malo zatim pojave se dva čovjeka, jedan povisok, drugi malen, teturajuć se s jedne strane prostrane ulice na drugu.

„U zao čas kume!“ zaječi opor glas — „ta gdje su se djele danas naše kuće? eto nas već dobru uru na putu, pa kućam još ni traga!“

„A šta ćeš kume,“ odgovori drugi „kad ovo čini mi se niti nije naš sokak; — ta naš je sokak širok, a u ovom jedva se mogu dva poštena čovjeka protiskati. Vrag Turkom u pamet! to oni opet neku djavoliju s nami počiniše!“

„Ha, ha!“ odazva se prvašnji hrapljavi glas, „moj Ivoku, ti si danas opet pretovario, akoprem ni Karlec nije sasvim prost; zar nevidiš ondje tvoju viganj? samo hajde pa držmo se plota; plot ti je, brate, kadšto vrlo koristna stvar, zar nije? osobito kad se ide od šepavog Toše. Al gle belaja! koji to vrag ondje pod plotom? — ho ho! i ovaj je negdje kao i mi mačka za rep povukao.“ —

Digitized by Google

Karlec se nagnu k čovjeku na zemlji, al odmah uplašen odskoči i za čudo brzo se otriezni.

„Šta je to? čovjek u krvi! Šta ćemo š njim?“ reče nesiguraim glasom obazirući se na sve strane.

Al ranjenik nebiaše jošte mrtav, te dignuv se malko slabim glasom progovori: „Dozovite stražu!“

Baš u taj čas ču se straža na blizu, te dozvana po otrieznuvšem lvoku primi ranjenika i uputi se š njime k Hasanovu dvoru; – i dva Tošina gosta hotjaše straža sobom povesti, al ranjenik mahnu rukom u znamenje da ih pusti.

Donešen do agina dvora napnuvši posljednje sile reče ranjenik: „Probudite agu, neka gleda u harem — Nuštar — —,“ dalje neizreče, krv mu udari na usta i uguši ga.

Nadzornik straže nečasiv časka doglasi agi posljednje rieči umirućeg nesretnika.

Aga sluteć na veliko zlo, pohrli u kćerinu sobu, — soba je prazna; s otvorena prozora vise ljestve od uža.

Kao uništen sruši se aga na divan klonuv glavom na grudi, ciepane najžešćimi čuvstvi žalosti, srdžbe i osvete. Činjaše se da ga je nova nesreća sasvim smrvila. – Al je Hasan bio čovjek neobične snage, te je već podnio ljutih sudbine ranah, koje bi svladale i najkrepjega čovjeka; al ovaj je udarac bio za njega najljutji i najžalostniji; nu premda je srcu njegovu smrtnu ranu zadao, opet neizgubi prijašnju svoju odvažnost.

„Tako mi svetca!“ viknu na jednom skočiv na noge, „ili će mi se diete povratiti, ili ću te krstove na sablji raznieti!“

Izleti iz sobe i u čas digne na noge vas svoj dvor. Uzjaši na svoga žerava te kano bura poleti s četom u potjeru. Probudjeni i poplašeni Vinkovčani nalegoše na prozore da vide što je, te začudjeni gledaše za uzmicajućimi kano divlje jato noćnih duhovah Turci; — prekrstivši se pobožno i moleći da ih Bog oslobodi od zla legoše opet da u snu zaborave težki svoj jaram.

Aga tjeran mržnjom i osvetom jezdio je sve skokom kano vjetar. On je već i Nuštrom proletio, a ostala potjera nije još ni u Nuštar ulazila. Ostaviv Nuštar opazi kod slabog svjetla zviezdicah uz brieg prama šumi zdravo odmicajuća dva konjika. „Za mnom, dok neizčeznu u šumi!“ viknu aga pratnji, koja ga medjutim zaostavša nije ni čula, te podbodnuv žerava novom snagom poleti uz brieg i na skorom se približi uzmičućim bjeguncem; jošt nekoliko časovah, pa će je dostignuti.

Tu sievnu s desna u grmu vatra, puška puče, žerav agin skoči i baci se s Hasanom na zemlju; tane je žerava dobro sgodilo.

„Prokleta mu ruka!“ zamrmlja zubima škripljuć aga, al zahman se žesti i proklinje, nehasni mu ništa već mora da dočeka zaostavšu pratnju, koja ga oslobodi izpod konja; — tad skoči brže bolje na drugoga konja, i uz urnebesni „Alah!“ čete svoje pohiti za bjegunci.

Al badava se ogledao naokol, nespazi nigdje nikoga, kano da je zemlja progutala bjegunce, nestavše po svoj prilici u blizoj šumi.

Hasan stane i naredi neka se četa razdieli, jedni da udare s lieva i desna u grmje, drugi da obidju šumu, a ostali š njim u šumu.

Digitized by Google

Zapovied bude izvršena, te u svaki grm zaviriše, svu šumu prodjoše i sastaše se s onimi koji su šumu obišli, al sve badava, bjeguncem nigdje ni glasa ni traga.

Kao gladan vuče nenašav pliena vratjaše se zorom u Vinkovce blied i niem od bjesnila Hasan.

„A Rustem gdje je?“ upita napokon sjašiv u svojem dvoru.

Nitko mu nije znao kazati; konj mu biaše u štali, al Rustema nigdje.

„Dakle i njega ulovišе! — Ha, pamtit ćeš, prokleta rajo, Hasanovu osvetu!“ —

(Dalje sl.)

Životopisi slavnih muževah iz obitelji Erdödskih Bakačah.

Posvećeni svjetloj gospoji *Sidoniji Rubidovoj*, rodjenoj iz porodice *Erdödianske*.

Od A. T. B.

I. Toma Bakač.

Nadbiskup estrogonski, kardinal sv. rimske crkve, tutor i upravitelj biskupije zagrebačke.

(Nadalje.)

Slava se je Došina već odprije poslie onog zlamenitog dvoboja s jednog kraja Ugarske do drugog orila, a sad, kad se je saznalo, da je on vojvoda krstonosacah, i onakos vetim oduševljenjem zauzeti narod se skoči na noge junačke i pohrli pod svete zastave, da život svoj za stvar svetu žrtvuje. Nižji su se svećenici svuda s pukom u tabor upućivali, jer su i sami žudili s krstom u ruci na dušmane kršćanstva poći i jer su revnost naroda za sveti boj poticati i uzdržati, a i od zla odvraćati htjeli. Tako se za mjesec danah skupi oko Pešte samo 40,000 momakah, a toliko jih je bilo u taborih kod Velikog Varadina, Stolnog Bjeograda i Koloče. Da pokaže kardinalu Juraj Dože, da se je u dostojnog pouzdao, stane vježbati i uredjivati vojsku, postavi joj starješine po običaju ustrojenja vojenoga i tako ju izmuštra, da je milina bila pogledati ju. Dotle sve u tom poslu bijaše slavno, jer bljašo uspješno i sretno: ali tu nenavist, lakomost i zloba dobro započetu stvar na stranputice odtisnù. Sav je izgled bio, da će ovo poduzeće Tomi dobro poći za rukom. Možebiti bi bilo Tomi pošlo za rukom s toli mnogobrojnom, oduševljenom, punom vjere u svog vodju, junačkom vojskom osloboditi za navieke Evropu od prizorah užasnih kod Mohača, Sigeta, Beča itd. Ali drugče bi sudjeno! Oni velikaši, koji su proti proglasu bullah i vojsci bili, da Tomin posao i spasenje domovine i Evrope i neznalice pokvare, strasom su nagovarali po domovini vlastele, da nepuste svoje podajnike u vojsku i da one koji neslušaju, oštro kazne i okrutno muče, stranom, kad su ovi tako počeli raditi, uzmu podbadati Dožu i ostale vodje i važne ljude u vojsci, da se obrate na okrutnu gospodu, koja pače toli sveto, toli potrebno podignuće naroda. Tom spletkom se izvrgne ciel rata na Turke u plienenje, robljenje, haranje i bezčovječtva proti plemstvu i velikašima u vlastitoj domovini. Tako nenavist mjesto spasa donese poraz naroda. Jer kad isti Budim i Pešta i sve okolice postanu pozorištem grdnih opačinah i bogomorskog djelovanja Došinog i krstonosacah: onda Toma isti se zabrine, razbaluti, poplaši i stane

Digitized by Google

na ugnjetenje bure, na uništenje svoga vlastitoga djela misliti. Dogovorivši se s kraljem pozove Ivana Šipuškog, da od strane Erdelja skupi Srbaljah i inih naroda, te da udari na Dožu, koji se prama Segedinu i onim krajevima žureć i paleć plemićka imanja i ubijajuć porodice gospodske uputio bijaše. Medju to dok Ivanu glas dodje i on vojsku skupiti mogaše, udari Ivan Bornemisa, odhranitelj mladog kralja Ljudevita II., na one brezbožne čete, koje su oko Budima i Pešte bile. On naime uzme kraljevu stražu i za druga Pavla Tomora (poznatog poslie od Mohača) te predje u Peštu. Niže Pešte je bio dio vojske Dožine pod Ambrozom Salerom, peštanskim gradjaninom, utaboren. Najprije Tomor s konjaničtvom se buntovničkim sraziv, pobjedu održi, poslie Bornemisa oproštenje oglasi onima, koji se pokore, a one, koji se pobiju, potuče, i tako oko Pešte sretno stvar svrši i bunu utaloži. Sad se plemstvo sa svih stranah listom podigne željno za osvetom i u namjeri u robstvo strmoglaviti sve neplemićko stanovničtvo, dakle poljodelce i obrtnike. Kod Jegra budu buntovnici od vojske jegarskog biskupa pobjedjeni, a Franjo Perenji, biskup vel. varadinski, raspršì čete lupežke oko Vel. Varadina. — Juraj Doža nemsjede na Segedin udariti, nego otme Čanad i sve mjesto opljačka, te najprije Čanadskog biskupa Ivana Čakia, koj u bjegstvu upadne u ruke Dožine, štolom i biskupskom kapom urešena na ruglo izvrgne, poslie ga izbije, izmuči i na kolac ga nabije. Dodje jim u šake po svojoj nesreći i Stevan Telegdi, koji se je te bune, kako gor vidismo, bojao i zato se krstonosnom podignuću protivio, ali poslie možda i nemali uzrok pobune bio. Njega dade za puzdru na vješala objesiti, i tako dugo unj strieljati, dok strahovitim načinom od ranah nepoginu. Čuvši Doža u to kako su mu ortaci svuda raztjerani, poboja se kraljeve vojske te iz Čanada preko Tise u Temišvar krene, da ovaj grad otme i u njemu prezimi, pa iz njega ili se s kraljem pomiri ili se Turcima predade. Kakove je sposobnosti bio pokaza u prelazu Tise, na koju most od koritah i gredah lancima svezanih tako brzo i tako tvrd postavi, da je i topove preko njeg i brez štete svu vojsku preveo. Temišvar obsjedne. Zlamenito je ovo obsjednuće i pokazuje Dožinu genijalnost. Najprije po pravilih stane okapat okolo grada i tako zidove iz topovah rušiti. Ali što hrabro i umno branenje grada po Stevanu Batoru, što novaljalost razuzdane vojske od otog posla Dožu na veću misao odvrati. On Temeš rieku kolcevima, stupovima i naspom u nove u tu svrhu izkopane prokope odvede, i tako s one strane, gdje se jakost grada na rieku oslanjala, udarati stane. Bilo bi mu pošlo za rukom takovim putem u grad doći, ali noć pred jurišem stanovnici gradske okolice, koji su u Dožin tabor donašali jestivo, stupove izmaknu i svu vodu u staro korito opet napuste. U to dodje i Ivan Šipuški. Pavao Jovius, povjestnik istog vremena, opisuje, kako je Doža, vidivši došašće vojvode erdeljskog Ivana, svoje hrabrio i strahom kaštigah, koje jih pokorene čekaju, bodrio, kako je skupio svu silu u sredini vojske, kad je vidio da Ivan Šipuški krila vojske širi, i htjeo svojom sriedom Ivanovu sriedu da probije i pobjedu zadobije, ali kako je osobita hrabrost Ivanove vojske i vještina vojnikah, saokupivši osobito krili sredinu Dožinu, sve buntovnike potukla. Petar Petrović, vojvode Ivana rodjak, uhvati Dožu živa. Lovrinac, brat Dožin, u Bač utekne, jer je od Koloče prama Baču još bilo pobunjenih krstonosacah. Na ove pošalje vojvoda Ivan svoga namjestnika Jakšu Banovića s konjičtvom, te ovaj dan i noć žureć se dostigne kod Apatina po-

Digitized by Google

bunjenike, koji mu se ni nadali nisu. Tu se udare dvie ognjene vojske. Strašno je bilo kreševo, jer su se rateborci seljački oštro branili, i znajući, da su život izgubili, gledao je svaki da glavu svoju skupo prodade. Ele Lovrinca neuhvati Banović živa. Poslie bitke je izčezao i nezna se ni dan danas, jeli se sam ubio ili je u Dunaj skočio. Tako se svrši rat domaći, žalostni izgled okrutnosti plemićke i bjesnila pučkoga, koji 70,000 ljudskih životah proguta. — Nemogu mimoići Dožinu smrt. Opojen slavom i silom vojvodskom a udarivši strauputicom buntovnom nazvao se bijaše kraljem. Sad ga indi Ivan Šipuški metne na vrelo gvozdeno priestolje, dade mu gvozdenu vrelu krunu na glavu a vrelo žezlo u ruke. Devet njegovih prijateljah morade petnajst danah gladovati, a sada vrelim gvoždjem meso s tiela mu odkidati i jesti. Trojica nehtjedoše se čovječjeg tiela okusiti i udilj budu smaknuti, a šestorica su jela i ostavljena u životu uspomene i opomene radi. Divno je bilo gledaocim Dožino mučanje u tolikoj muci, njegova neprestrašivost od tolike patnje: samo je to rekao, kad je vidio kako ga njegovi jedu: da mu je žao, što za svoje tielo štenad si odhranì. Kad su mu već sve kosti razardrte bile i sav gotovo pečen, onda izdahnù. To bijaše četvrtog mjeseca iza počete bune. — Iz svega se vidi, da je Doža bio odličan vojvoda i da Toma znadiaše najsposobnijega iznaći za čelovodstvo krstonosacah. Ali se u srce čovjeku nevidi! Doža bijaše uman i vješt vojnik, odlučan i tvrda života: ali nemogaše obuzdati ni svoje slavohlepje, videći se na čelu vojske kao najmogućnijim gospodarom u zemlji, ni pučku razdraženost utažiti, koja bijaše mah otela. Ali se mora i to zabilježiti, da uzroci (motiva) odlučnog prelaza Dože s plemenite na neplemenitu svrhu nisu nam odkrivena. Obrisi skrajni djelah njegovih ostali su u velikom: ali unutarnje nagone i intrige plemstva proti kardinalu nisu poznate, a baš u njima je izvor pobune. Jer kad se tragoedija s pukom dokonča, onda se plemstvo uspne i uzeholi, te nagne, da će rat proti kardinalu Tomi povesti i tako u domovini razdor i nove žalosti uzrokovati. Na Tomu se baci sva krivnja nesreće prošaste i ovako Jovius o tomu piše: „Plemići kardinala grdiše i ružiše, „jer on tobož najvećom lakomošću, i nepodnosljivom ohološću i ponosom bo„gatstvo kraljestva grabljaše, a rekoše, da vodi kralja, koji je već malo s pa„meti sišao i pun staračkih mahnah, opakim svjetovanjem u takove pogibelji, „iz kojih može izvlačiti on sa uštrbom svojih zemljakah neizmjerno zlato, srebro „i zemljište. Već je tobož Oštrogon sav pod njegovom oblašću, a vlast svjetov„na ukinuta, na skoro će mu i Budim u šake pasti, a i ciela Ugarska, ako se „nestane na put smionosti i pohlepnosti toli sumnjivoga čovjeka. Toma, mnijući „da cielo plemstvo tako misli, nehtjede svoju uglednost i spasenje svoje sreći „pripustiti, nego se na nekoliko danah u Ostrogon grad zatvori. A kralju pi„sa i odpremì mu poslanika, da ove ogovore plemićke rasprši, te mu rekne: „„da njemu (Tomi) nije ni na kraj pameti pri tolikom bogatstvu i tako visokom „„svećeničkom dostojanstvu niti lukavština niti lakomstvo, niti gospodohlepnja, „„jer ima toliku moć , toliko gospodstvo, koliko si nikada ni želio nije, budu„„ći iz siromaštva na najveću čast podignut. Ima dokazah njegove vjernosti „„i kreposti, a netreba mu za dobročinstva pogrde i sramotu vraćati. On je „„za slavu ugarsku i korist hristijanskieh državah morao vjerno, iskreno i od„„lučno pokušati i učiniti ono, što su poslie po nesreći pokvareni ljudi brez„„božno i prevarno izvratili i smeli.““ Dok se je o tom radilo, nadodje čes-

Digitized by Google

„ka vojska, koju je Vladislav još prije protiva buntovnikom pozvao: a ova bijaše hrabrenosti i oružjem Njemcima i Ugrima ravna. Bartol vojvoda s vojskom českom izjavi, da će braniti kraljevsko dostojanstvo i sve ono preoteti „što su velikaši kralju varkom i kradjom pootimali. Sve zato nanj pozrie, poboji se za svojinu i razidje: a ratu se početak pokvari, i to najvećma zato, „jer se vidilo, da Vladislav isto misli što i ostrogonski kardinal i da mu na „ruku ide, te da neće dati, da velikaši oružjem na njega udare. Ja pako „znam, da su Česi od kuće pozvani, kad se je ime krstonosacah već utrlo, i „da su na kardinalov trošak došli, da plemiće, koji su se poburkali bili, utaže „i da obrane njegovo dostojanstvo dobrom obranom proti nenavisti i zlobi plemićkoj." Ovako Jovius.

A da je strahoviti nered i strankarenje bilo u Ugarskoj, evo novog dokaza. Koliko se bacalo krivnje na Tomu radi Dožina rata, toliko se davalo slave Ivanu Zapolji (Šepuškom) radi pobjede nad Dožom. Zato mlogi snovaše sbačenje Vladislava i podignuće Ivana na priestol. U to kolo spadao je poglavito Stjepan Vrbovac (Verböc) i Mihajl Zob, prijatelji Ivanovi. Za to je dobro znao Toma i u dogovoru s Ivanom Bornemisom i nekima starješinama plemstva sa svom svojom uglednošću i moću branio je kralja: ali su se bojali i opet pobune, te, da predusretnu nesreću, držali su vieće. I uvidivši, da će zlo biti po Ugarsku, ako se pravo kuće austrijske neutvrdi s pravom Vladislavove porodice, te tako Ivanu Zapolji nada na priestol nepresieče: osnuje se tu nezgnam po kom i kako prividna neka okletva na kraljev život. — Kralj onaj dan pred zoru u crkvu na missu ode, a dok je on u crkvici bio, nikad neodkriveni (tobožnji) okletnik pukne sa sokaka u kraljevu sobu a taneta razlupaju pendžere. — Ovo kralja vrlo poplaši, te se on stane za djecu brinuti. Dozove dakle Tomu i Bornemisu, te š njima se stane vele brižno dogovarati, kako bi pogibao uklonio. Ovi mu predlože, da ženitbe med svojom i cesara Maksimiljana djecom utvrdi, te će imati u svakoj prilici i neprilici gotovu pomoć od njega. U to uprav — tobož kan da brez dogovora — dodje od cesara poslanik u tom poslu utvrdjenja ženitbah med djecom i obećanja svagdašnje pomoći, izražujući i želju, da se kralj s cesarom njegdje sadje.. Sad nadodje i od Šišmana brata Vladislavova, kralja poljskoga, poslanik Hristo Sidlović i obeća da će i njegov gospodar na sastanak doći, da se s cesarom Maksimiljanom pomiri.

U onaj par, kad se je krstonosna vojska sabrala, kardinal Toma savjetuje kralja, da piše papi Leonu X. i da ga za novce moli, kojim će toliku svjetinu plaćati: a ljudih iz drugih zemaljah da netreba. Na tu molbu kraljevu papin odgovor stigne, poslie Dožine tragedije, poslie neprilike i oslobodjenja Tomina i poslie tobožnjeg attentata na kraljev život. List papin na Tomu kardinala ovako glasi: „Tomi kardinalu ostrogonskom dati će se odpis poslanice, „koju pišemo kralju Vladislavu, s ovim listom. Iz te poslanice viditi ćeš pod„puno kako mislim prama njemu, što ćeš mu Ti takodjer u moje ime očitovati, „i sva mu raztumačiti obilnije i točnije. Hoću pako da Ti znadeš, da svaki „skoro čas samo o tom mislimo i to snujemo, kako bi učinili mir med svim „kršćanskim vladarima, i nećemo da u tom poslu pomanjka ni revnost, ni pom„nja, ni jakost, ni napor duha. I jer smo u tom ono, što hotjesmo, od fra„načkog i englezkog kralja božjom pomoći zadobili, nadamo se, da će nam

Digitized by Google

„isti Bog dati silu i priliku, da i druge kraljeve i vladare pomirimo, razpre „dokončamo i srca jim sjedinimo. I moglo bi uprav biti, da mi u tom ugled- „nost i mudrost kralja poljskoga, brata kralja Vladislava, od velike koristi bu- „de. Što čim tako bude, umah ću Ti pismeno javiti, da se i Ti u tom poslu „truditi uzmogneš. I to molim najviše i prosim od Boga dobroga i previšnje- „ga, da još za života moga taj mir i slogu, od koje govorim, utvrdim, da i „ostala, koja preostaju da se učine, i koja su po mom sudu i mnenju doista „važnija, običm suglasjem i voljom nekoč izvedem proti vjekovitim neprijatelji- „ma njegova (božjeg) imena. Ali i ova i druga, koja sam negdje prije jedan- „put izrekao pred Tvojim obskrbnikom Franjom Marsupinom, čovjekom pre- „brižnim, on će Ti i sam pisati, a i ja mu zapovjedih, da Te pozdravi. Dano „u Rimu XI. pred koledama listopadnjim godine druge.“ — Kralju piše papa, da mu novčine šalje, koju mu valja na rat proti Turčinu ili na obranu od njeg obratiti. U prvom slučaju 50,000, u drugom 20,000 dukatah papa opredieli. — Kralj drugi slučaj prvomu predpostavi i zapovjedi banu slovinskomu Petru Berislavu, da papi piše potrebu kraljestva hrvatsko-slovinskoga i da navede, koje će gradove utvrditi, a novce da digne u to ime. (Dalje sl.)

Stari mudraci naprama sadanjiem u načinu njihova življenja.

Ako su stari mudraci i mudraci današnji preobladali svoj viek svojiem mnenjem, niesu opet imali niti iste strasti niti iste običaje. Već je poznata cielome svietu bačva Diogenova. Menedus Lampsačanin prosio je javno, u crnome odielu i s klobukom od kore na glavi, na kojem je bilo izrjezano dva- nest znamenjah zodiakah, crna mu je brada dosizala do pasa, nosio je tragične koturne, a u ruci hrastovu batinu; govorio je o sebi da je on pakleni duh, koji je došao iz adskieh ponorah, da navješćuje mudrost ljudma.

Anaksark, učitelj Pironov, pade u neku pukotinu, a ovaj neće da ga iz nje izvuče, veleći, da je to svejedno življeti u jami ili na zemlji.

Kad je Zenon išao od grada do grada, njegovi su ga prijatelji uviek sprovadjali, bojeći se da ga nebi kola potrla; on bo nije nimalo hajao, da iz- makne sudbini.

Demokritos se je zatvorio u grob da u njemu uči, a Heraklites je pa- sao travu po brdima.

Empedokles iznoseći se za neko božanstvo, skoči u Etnu; ali izba- civši Vulkan mjedene opanke ovoga bezbožnika, izda na vidjelo njegovu luka- vost; ova grčka priča veoma je dosjetna; nenagadja li tamo, da bogovi znadu kazniti oholost ponosita mudraca, odkrivši čovječanstvu koju potištenu i sra- motnu stranu njegova značaja?

Mudraci našega novijega vieka bili su barem umjereniji. Spinoza je živio istinabog sa svojiem psima, pticama i mačkama; Rousseau je nosio armen- sko odielo; ali nije nijedan išao u predgradja da navješćuje mudrost sakuplje- niem gursuzima; a mislim da bude kome palo na pamet nastaniti se u bačvi, da ga svjetina nišich gradovah nebi bila ni pogledala, toliko su naši današnji običaji razlici od starinskieh!

Ali ako su se grčki sofiste držali toli izvorna ponašanja, odlikovali su e barem čistiem i netegnutiem načinom življenja. Svi su obavljali kao ostali,

Digitized by Google

gradjanske dužnosti, i podnosili š njima skupa težka djela otačbine. Solon, Sokrate i Harondas bili su ne samo veliki mudraci, nego takodjer veliki junaci. Umjerenost, nemar za nasladama, i sve ostale moralne kreposti riesile su njihov liepi značaj.

Naši filozofi, posve različni od onieh, zatvoriv se u svoju sobicu sastavljali su jutrom knjige o vojevanju, na kojem niesu nikada bili; o vladi, od koje niesu nikada bili dionici; o čovjeku naravi, kojega niesu nigdje proučili, osim u družtvima stolnoga grada; te napisav danas oštro poglavje protiv kićenosti, protiv pokvarenosti vieka, i samosilju velikieh, išli su na veče da laskaju oniem istiem koje su malo prije kudili, da kvare žene svojieh susjedah, i diele sve poroke svieta družtvena.

„Ludi i grbavi starče“ govorio je sam sebi Diderot, „zaljubljen u sve žene u šesdeset i drugoj godini, kad ćeš prestati izlaziti sám na ruglo, pitajući ono što ti se na tvoju sramotu odriče!“

„Evo čiem ćete vi stvoriti svoj raj:“ govorila je gospodja Rochefort Duclos-u: „Kruhom, vinom, sirom, i prvom ženom koja vam dodje do ruke.“

Helvetius, dobar u ostalome i pošten čovjek (to su rieči koje su se vrlo zlo uporabile, i koje valja povratiti na njihovo prvobitno značenje) Helvetius velim, oženjen čovjek, davao si je svaku noć dovesti po svojem sluzi drugu milostnicu, a sluga ju je tražio, na koliko je bilo moguće, medju odličnijim od puka. Nekoje vele da je i starac od Ferney-a (Voltaire) milovao gospodju ..... akoprem nam je u ostalome njegovo nemoralno ponašanje i onako podobro poznato.

Chamfort mi je kazivao neku čudnu priču o Rousseau-u; vidio je, veljaše mi, listovah gjenevskoga filosofa na neku ženu, u kojiem se je trudio sviem čarom svoje krasne rieči da dokaže toj istoj ženi, da preljuba nije nikakov grieh Hoćete li, reče mi Chamfort, da vam odkrijem tajnu toga pisma? ta bio vam je zaljubljen naš prijatelj dobra ponašanja.

Napokon sviem je poznato da veliki kancelier Bacon nije bio čistieh rukuh; da se onaj smioni filosof u svojiem spisima, Hobbes, nije mogo odvažiti da umre; riečju, da je ponašanje filosofah našieh vremenah, osim Fenelona i Catinata, posve različno od ponašanja starieh filosofah grčkih.

Nedaj Bog da bih ja zlobe radi hotio iznositi na vidjelo griešine onieh velikieh muževah; neima zlobe u mojem srcu; sa svom njihovom slabošću, mislim da će biti ipak najčestitije glave svoga vieka; niti ima medju nama, koji ih kudimo, čovjeka, koji bi im po svojem srcu bio par; ali sam morao i proti svoje volje odmjeriti ovu prispodobu, jer se njom dopire do istine, za kojom teže ovi pokusi.

Od ovoga naslika sliedi, da su naši mudraci živili više u svietu i po običajima svieta, nego stari, da su dakle i opisali bolje družtveni život, i upoznali vještije strasti i njihovu silu; pa s toga su njihova djela, kao bolje primjerena svome vieku, imala špješniji upliv na suvremenike, nego djela Platonova i Aristoteleva; a i u istinu vidimo, da je proteklo manje godinah od uzrojenja ideah u Francezkoj do kraljevanja enciklopedistah, nego od istovrstna prevraćenja načelah u Grčkoj do pobjede sofistah; medjutiem uzmogli su i jedni i drugi obaliti zakone i mnenja svoje otačbine.

Po Chateaubriand-u ponašio V-ž-ć.

Digitized by Google

Školski odlomci XII.

Učitelju se osobito preporučuje da vodi d n e v n i k, ali kakav? dnevnik o u č e n i c i h, u koji će on njihov umni razvitak, njihove mane i vrline, opomenu i pohvalu, i najposlie sve ono uvoditi, što docnije dozna o njihovom životu i sudbini. Svakako bi ovakav dnevnik bio vrlo znanimiv, — on bi pokazao, kako smo se prevarili u nadanju tobož darovitog učenika, a opet posramio bi gdjekoju brzopletnu presudu o nekom, kao što se mislilo, glupcu. Takav bi dnevnik bio prilog za praktičnu psihologiju, a najposlie sadržavao bi u sebi biografije cieloga sela.

Dok naši učitelji s jedne štacije na drugu prelaze, nemože se misliti na ovakove dnevnike.

Varaju se oni učitelji, koji misle da se učenici zastrašavaju većim brojem štapovah. Pouzdano vjerovati možemo, da prisustvujuća djeca u takvih prilikah na učitelja omrznu, smatrajući onoga, koji je bio odveć strogo kažnjen, kao nekakvog junaka i mučenika. Oni učitelji, koji tvrdo vjeruju da se učenici zastrašavaju samo umnoženim bojem, svagda će smatrati štap kao preko nuždan rekvizit školskoga zapta, tim prije što se ovdje kolikoća štapovah brez daljeg pedagogičkog obzira lako realizirati može: nekoliko udaracah v i š e, p o d e b l j i štap — pa svršen posao!

Ali veličina i nagomilavanje kaštige nečini mnogo; najviše pomaže to što će kaštiga n e i z o s t a v n o sljedovati, dakle dosljednost. —

Uzkipi l' neprijatno čuvstvo, koje svaka kazan prouzroči, proti kaznitelju, onda takova kazan nije ni od kakve koristi; ona škodi, jer u srcu djetetu glavnu klicu svih vrlinah — ljubav — ubija, barem ju više iliti manje oslabljava; — liepo se pak kazan sravniti može sa zdravim liekom, kad diete uči gnjeviti se na svoje lakoumje, svoju lienost i prkos, — kad ono u svojih pogreškah izvor bolovah svojih vidi. Kazan će onda tek prinieti korist, kad ju učitelj ne samo s odnošenjem na krivicu, no s obzirom na čuvstvo i karakter krivca odredi. Pridržavanje ovog načela, koje tek t o č n o poznanstvo s učenici predpostavlja, odveć je nuždno; jer navalimo l' na onoga, koji posao svoj svršio, lekciju svoju naučio nije, jednakim brojem štapovah, pa griešio on ili zato što pamtiti nemože, ili što je vetrenjast; budemo l' bezrazsudnu naglost, mladačnu živost, koja na nered navodi, isto tako kaznili kao pakost i lukavstvo; budemo l' s onim, koji častoljubja u sebi osjeća, ravnim načinom postupali, kao i s onim koji čuvstva nema: onda kazan nije ono što treba da bude, t. j. nesluži na poboljšanje, no upropašćuje dušu i srce . . . Lakoumnog dječka, koga kiša batinah nebi kadra bila osvjestiti, tronut će često ljubezan, ali ipak ozbiljan razgovor izmedju četiri oka; pogreška dobroćudnog djeteta često će se izpraviti ukorom u riečmi: ja se tomu od tebe ne bih nadao — ta prije kratkog vremena branio sam te u tome itd. — Mnogo putah diete će se u sebi postiditi kad se učitelj na j e d a n č a s pokaže, kao da nezna o krivici ništa, ili kad krivcu učini radost ondje, gdje se ovaj kaštige bojao.

Brez l j u b a v i ne pomaže dakle nikakva kaštiga. Ali ljubav treba da je sa svetom ozbiljnostju sdružena. Kad bi pred nekimi učitelji, koji djecu kazne, ogledalo držali, oni bi uvidili odmah, da njihovo ponašanje, njihov pogled ne odkriva ljubav, — oni bi se sami od sebe prepali. *Gj. R.*

Digitized by Google

Narodne pjesme.

(Iz otočke regm.)

Miš i sjetva.

Miš posija proju
Po ježevom polju;
Narastla je proja
Mišu do koljena,
Mišu do koljena
Žabi do ramena;
Miš sakupi móbu
Da požnjeje proju,
Muvu i skakavca.
Miš zakolje mrava
Debeloga brava;
To se čudi móba
Što je mastna čorba.

Karlović Ivan i djevojka.

Šetao se Karlović Ivane
Po Karlovcu po bijelu gradu,
Gledala ga na prozor djevojka;
No joj veli Karlović Ivane:
Što me gledaš lijepa djevojko,
Što me gledaš, kada neznaš presti,
Niti presti, nit iglicom vesti?
Evo imam jedno povjesamce,
Opredi mi gaće i košulju;
Što preteče, lijepa djevojko,
To ti predi svatovom darove.
A veli mu lijepa djevojka:
O Boga ti, Karlović Ivane,
Evo imam jedan prsten zlatan,
Sakuj meni taru i nitila
Sa dva brda i četiri čunka;
Što preteče, Karlović Ivane,
To ti podkuj dobra konja tvoga.

Hrvatske iz šoprunske županije.

(Priobćio Mate Poljak va Voreštani.)

Jačka od Budina.

Veseli se svitla ugerska koruna
Jur vojšćane kriču okolo Budina.

Jur zidine laru, na skalah zidane,
Cesarske nožine, onde su se spravne.

Šalamiju Ugri, tabori igraju,
Nimci drumbitaju a ti drugi pubnju.

Turki se stahuju, igru poslušaju;
Pred očima vidu od sih stran siliu.

Na jedan brig su se Nimci izpravili,
A na drugi su Bavorci potegnuli,

A na tretjoj strani Ugri z Raci stali,
Sabljami, bukšami gotovi čekali.

Poslal je van liste, da će se braniti,
Budin obdržati, krstu ga nedati,

Dokle njega glavu sablja nepodnese,
I njegovo telo bukša neraznese.

Na to se razsrdu Ugri i ziz Raci,
I vas Lotaringus i viteški bratci.

Sablje z nožnic zpuknu, štuke nabijaju,
Štuke ziz pumami va Budin hitaju.

Sa cesarska vojska, ino sa nožina,
Da će danas postat njegova južina.

A kako bi Francoz štuk na turam hitil
Z njega j' pogan bižal, turam se je zrušil,

Iz koga je Turak našu vojsku kvaril,
Ziz jakimi štuki z turma Budin branil.

Digitized by Google

Narodne zagonetke.

Priobćio Nikola Begović.

Mrtvo živo iz šume vuče.
Crno maleno po noći cara varalo.
Drvena kuja u potoku laje.
Crna ovca sve polje opase.
Dva se pobratima preko briega vuku,
nijedan nijednog ne može da prevuče.
Momče šeće po putiću,
u crljenom klobučiću.
Ja zavuko' ruku u brieg,
i izvadi' punu ruku bubreg'.
Zavi zlato, razvi zlato,
ali zlato ne zaspato.
Nešto s mjesta podje,
i za čas sav sviet obidje.
Starac u dolini dere jarca
pak loj za sebe baca.
Od šušin' do šušin',
nosi devet kožušin'.
Gušter pukće preko kuće,
plete gaće putovače
Tica šara i gizda sav sviet nagizda a
sebe nemože.
U sred polja bez vatre i vode lonac vri.
Naš mrkonja sav u štalu uljeze,
a rozi ne mogu.
Sedmero goveda u štalu uljeze bez
kože, a s kožom izidje.
Sjedi starac ped plotom,
podbočio se čokotom;
ponosi se s grudma
pred poštenim' ljudma.
Crljeno maleno, puno kostih nabijeno.
Crno maleno, na putu mesa čekalo.
Crno maleno, svemu svietu dodijalo.
Devet se baba' po ledu plaza.
Tiga meni, tiga tebi,
ti ga pogoditi nećeš.
Dva se starca za brade vuku.
Po širokom polju četiri brata trče,
i ne može ni jedan ni jednog stignuti.
Kad ja mog medonju povučem za rep,
taki mi se narod skuplja.
Niz bedru visi, u jamu misli.
Kiša pada, pet braće pod plastom a pet
poljem idu, i onieh pet pod plastom
pokislo, a onieh pet na polju suvih.

(Sabrao Ferdo Rusan.)*

Crven čovjek, crven borek,
iz hrastovih hlačah gleda;
u leskovom grmu sjeda.
Jedno jedva čeka dok je noć,
drugo jedva čaka dok je dan,
tretjemu je svaka
tu doba jednaka.
Živo na živo, po železu na drevo.
Svim sinovima može otac nakupovati
šepice, samo sebi ne.
Zelen jaši na zelenom konju,
zelena mu kapa do koljena klapa.
Leska se leska, kó gladka deska,
živo ne, travu je.
U kojoj zemlji raste više maka nego
sena?
Koj ga kupi netreba ga,
koj ga pravi nemili ga,
a koj š njime klima
nezna da ga ima.
Uzmi ga ondje gdje ga ne,
pa ga metni gdje ga je.
Doklam je sito dreči, doklam je gladno
muči.

(Dalje drugi put).

*) U br. 7. ovogodišnjega Nevena čitam gdje se čudi g. N. Begović, što se dosada nije nitko pojavio, koji bi uz narodne pjesme i narodne zagonetke sakupljao čitajućemu svietu priobćivao. Misao g. dopisnika gojio sam ja još god. 1845., — te sam sabrao medju inimi pobirci podobri stručak i te vrsti bilja. Ako vam je dakle do toga stalo, sačuvati od uvehlosti to sadivo naše, budi vam prosto stavit ga u zaslon Nevena. Odgonetanja sliedit će na koncu sbirke. U ostalom neka nitko nemisli u prvi mah čitanja, da smo tom prigodom igdje na kom mjestu prekoračili medju čednosti; ta to je upravo značaj i svrha zabavnoga kruga, što je sol u jelu, inače, bez dvoličnosti svoje, bilo bi tielo bez odiela, nebi se mogla zagonetkom nazvati. *Sabiratelj.*

Digitized by Google

VIESTNIK.

(*Najstarije ruske novine*). Kada se 24. sieč. o. g. svečano slavio stoljetnji god, što je sveučilište u Moskvi zavedeno, izdala je imperatorska javna biblioteka u Petrogradu vjerno pretiskane prve ruske novine. Ovaj najstariji proizvod ruske publicistične pečatnje dovodi se od g. 1703. Izdatelj je bio sám car Petar Veliki. Godište ovo sadržaje 39 čisalah, i smatra se ne samo kao književno čudeso, nego je i od velike historične vrednosti. Za Petra velikoga bilo je izdavanje prvih ruskih novinah velevažno poduzetje. Da je njihovo znamenovanje sam car osjećao, vidi se po tome što je učastvovao lično u uredjivanju tih novinah, pa i korekturu kadšto opravljao, o čemu sačuvani tabaci svjedoče. Izvorni iztisci naravno vrlo su riedki; zna se samo za dva podpuna iztiska, koja se u pomenutoj knjižnici nalaze.

* Somborski stolar, Božidar Milakov, izradi za obrtnu izložbu parižku neko pokućtvo, koje će osobito žensku pozornost na se povući. Jeste to maleni ukusno ustrojeni, jedva 4 kvad. palca veliki stolčić, koji se može na naglom u stol za 20 osobah pretvoriti; iniem opet načinom složen može se uporabiti za váljalo (váljak) a inače premetnut opet služi kao preša za rublje. Ciena izvrstne te trpezice iznosi 400 fr. sr.

* U glavnom gradu Belgije, Bruselu, ima se od 1. trav. limitacija hlieba i svakoga inoga peciva ukinuti; ustanovljenje ciene hlieba itd. prinadleži po novoj naredbi samim pekarom pod tim uvjetom, da se kruh nesmje prije nego 12 satih poslie kako je izpečen prodavati; svoj cjenik mora pekar na tabljici tako izložiti, da svakomu kupcu odmah udari u oči; cjenik mora označiti cienu i težinu kruha, te se mora pecivo kupljeno odmah pred očima kupca vagnuti, zahtjevao on to ili nezahtjevao. Eto najshodnijeg riešenja zamršenoga čvora neprikladne osobito za manje gradove limitacije.

* Bečki obrtnik I. Kronberg iznadje te dobi od vlade povelju na tako zvani srebreni sapun, kojim kad se posudje od mjedi, kositra i pakfona kao običnim sapunom omije, za duže vremena dobije laštinu da izgleda kao da je od srebra.

* U Pešti prošlih pokladah na korist zaklade magjarskoga kazališta uredjen ples donio je čisti dohodak od 750 fr. sr. — Nedavno umrvši predsjednik magjarske akademije, grof Teleki, zapisa u svojoj oporuci otoj akademiji 36,000 fr. sr., od koje svote ustanovi 12,000 fr. u tu svrhu, da se kamati oprediele svake godine kao nagrada za najbolji magj. igrokaz.

* Prošle godine iznošaše najam od svih kolikih kućah u Beču 17,123.223 for. sr.

* Nevjesta kneza Ladislava Czartoryskoga (kći udovljene španjolske kraljice Kristine) prinosi svome zaručniku 50,000 fr. sr. godišnjih dohodakah, „ženitbeno ruho“ u vriednosti 200,000 fr. sr. a dragocjenostih i alemkamenja za 500,000 fr. sr.

* (*Tatarska svetkovina u Krimu*). Poznato je da tatarsko pučanstvo Krima vjeru muhamedansku kao i Turci izpovjeda, zato i sunet mužke djece daje povoda posebnim kadšto vrlo sjajnim svetkovinam u kolu obitelji. Dopis neki iz Kozlova (Evpatorie) ovako opisuje sličnu svetkovinu: Nakon ovršenih obredah nastane gostba, koju sačinjaše veliki pečeni vol, u unutarnosti vola pečena ovca, u ovci kokoš, a u ovoj pečeno jaje. Najbolje jestivo, naime jaje, dobi novorodjenac; kokoš je jela rodilja; na pečenoj ovci gostjaše se otac s uzraslom dječicom i sa svećenikom; a pečenog vola dobiše susjedi, rodjaci i ostali zvani i nezvani puk, koji se je tude sakupio.

Ona gg. koji su predbrojili na četvrt godine, neka izvole za vrieme ponoviti svoja naručenja, da im se odpremljenje neprekine. — Ovom prilikom napominjemo, da svako četvrtgodište Nevena sačinja za se posebni i podpuni jedan dio te nije u drugom savezu s ostalimi kvartali, nego kojim je skopčan jedan godišnji tečaj sa drugim.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cjena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr.
Za utemeljitelje matice polovica od iste cjene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 12. 22. Ožujka 1855. ***IV. tečaj.***

Liburnjan,

sa vrha Učke na povratku u Domovinu.

Ah što nisam laka ptica
Zrakom da poletim,
Da se vinem, strme, hridne
Na vrh Učke sletim!

Da te vidim, mili dome,
Kako mi se bieliš,
Kako mi se na selašca
I gradove dieliš.

Da te pitam, kako si mi
Zimu zimovao?
Da te pitam, kako si mi
Ljeto ljetovao?

Crnu, pustu, krutu zimu
I mučno i stradno;
Suho, sparno, dugo ljeto
I žedno i gladno.

Tebi neima plodnih poljah,
Ni splavnih ravninah;
Al si tajnih drugih puna
Stostrukih milinah. —

Domovino, il je slabši,
Što se preko stienah,
Zlatom vezen vez proteže
Zlatih uspomenah?

Na kamenu poduzetan
Krepče junak stoji;
Na kamenu nježno srdce
Vrúće želje goji.

Sa pećine ota ljudska
Više pamet leti;
Sa pećine čištja duša
Boga predusreti.

Sa vrleti ove sinje
Na vilinih krilih,
Ah kolikrat u tudjinstvu
Za tobom posilih. —

Domovino, već se ovo
U sanjah negubim —
Tvoje 'e tvoje ovo lice,
Što sad klečeć ljubim!

M. Baltidn.
Kastavac.

Digitized by Google

Kula na Dunavu.

Hist. pripoviest.

(Nadalje).

III.

Starac s Dunava.

Kao divlja zvier u tamnoj špilji, sjedi razjaren Hasan u dvoru svome. Čelo smrašteno, iz očiuh mu sieva djavolska vatra kao u vilovnjaka. Al nije ni čudo! Neima ni godina danah odkada posta zapovjednikom u Vinkovcih, te ga je u mjesto željne sreće crna nesreća tako nemilo zatekla; prije pol godine izgubi svoju Fatu, — prije tri mjeseca ponos svoj Murata, jedinoga sina svoga; od dvie nedjelje nesta mu i posljednje ufanje, posljednja njegova radost, liepa Emina, i Rustem, koji mu je omilio kano vlastito diete. S ovimi se pretrže posljednja kopča koja ga je sa svietom jošte spajala.

Pa da mu je kćerku smrt ugrabila, nebi ga tuga za njom toli izmučila, kao neizvjestnost u kojoj življaše glede udesa jedinice svoje. Što sve nije učinio da sazna gdje mu je diete. Ljudi njegovi hodahu te razpitivahu miteć, preteć, al sve badava; ubogi Vinkovčani mnogo patiahu, jer je aga i na njih jako bio posumnjao. Jošte se je nadao aga pomoći od serasćera temišvarskoga, koji je poslie smrti dobroga Nuri-paše požežkoga došao kupiti po Slavoniji harač, te mu je silu blaga ponudio ako mu bude u pomoći da natjera raju u skrajnju biedu i nevolju, te da se njoj tako ili osveti ili kćerku natrag dobije.

Serasćer grabežljiv i nesmiljena srdca čovjek rado prista na Hasanove predloge, te odmah napred posla četu ljutih janjičarah pram Vinkovcem, dok on harajući jošte se zabavi oko Morovića.

Hasan je za sutra se nadao serašćeru i očekivaše ga tim željnije, jer je čuo da se i hajduci silno kupe, te se ime glasovita junaka Tome Bakića dan na dan većma razlegalo po Slavoniji.

U ovakove misli zadubljen tješio se aga krvoločnimi osnovami, kad se iznenada pred njim pomoli — Rustem!

Hasan-aga upre u njega oči, te ga dugo i oštro motreć napokon naglo viknu: „Gdje je Emina?“

„Kad bi se ti čestiti ago,“ reče Rustem izza kratke stanke, „vjerom zakleo, da ćeš šutiti, bili zakletvu prekršio?“

„Šta će to reći?“ odsieče se aga izmjeriv ga očima.

„To će reći, da me težka veže zakletva, koju pošto živ nesmiem da prekršim. No što mogu to ću ti kazati; kćerka ti tvoja živi, al sudbina je njezina u rukuh starca s Dunava!“

„Ha, dakle ipak taj starac!“ izdere se prenut aga, te stane zatim premišljati šta će sada i kako. Prva njegova misao biaše sakupiti četu, udariti na starčevu kulu, razorit ju, pogubit starca te tako starčevom krvi oprati nanešenu sebi tugu i sramotu. Divlja radost zažari mu lice kod ove misli, kao da već unapried uživa u slasti osvete, — al se u isti čas promieni u sjenu žalosti; jer kad pomisli da mu je život djeteta u starčevih rukuh, zabrinu se aga te krene mislima drugim pravcem, sve premećuć kako da si najbrže i najsigurnije spasi kćerku; zapostavljajuć sve ostalo ovoj pomisli reče napokon mirno i pola-

Digitized by Google

gano Rustemu: „Nemogu dulje da živim u toj neizvjestnosti. Neznam doduše šta je i kako, al iz svega uvidjam da ima starac osobiti neki utok u sudbinu moje kuće, kao što ga ima i u hajduke. Biti će nešto, ako i sám nedokučujem, zašto me ucvili tako ljuto, pogubiv mi ženu i sina, a ugrabiv mi jedinicu moju; tebe je pako odpustio da me opominješ na moj gubitak. Hoću da odkrijem tajnu starčeve mržnje i sve ću žrtvovati i pristati na sve, da si spasim izgubljeno diete. Rusteme, spremi se na put, napuni moje kubure i dobro sve ogledaj, te nekaži nikomu ništa; prije nego svane sutrašnji dan i serasćer dodje, moram znati gdje mi je diete, i šta treba učiniti da ga oslobodim.“

„Ti znaš, čestiti ago, što sviet priča o starcu i njegovoj kuli, zato —“

„Vala nisi diete, vjere ti, da se bojiš starca, niti tudjinac u mojoj kući da mi za diete nemariš?“

Rumen poli Rustemovo lice te nešto smeten ušuti, al za kratko opet se razabere te odgovori hladno: „Kada zapovjedaš da idemo, gospodaru?“

„Pod večer“ reče aga te ode u dvor da naredi pripravo za dočekanje serasćera. —

Rustem pako pohiti napolje te pospješi nekamo nuštarskim sokakom. Došav na kraj sokaka okrene na lievo u polje i ondje se sakrije u neku jamu. Za mala dodje čovjek odjeven kao Posavac, i obazrev se bistrim okom naokolo mahnu rukom Rustemu. Ovaj mu prišaptnu dvie tri rieči, našto se Posavac uputi pram šumi, a Rustem natrag u Vinkovce.

Ovdje vrviše sokak od svieta plaha i jaukajuća, jer su već čuli Vinkovčani kako kupi harač biesan serasćer po Sriemu, te sa strahom i u sdvojenju očekivahu gdje će i na njih navaliti; mladji i snažniji uskočiše u šumu i pridružiše se hrabroj hajdučkoj četi, kojom upravljaše glasoviti junak Toma Bakić, nemirujući i napadajuć neprestance na Turke, te uzmičuć vazda sretno u šume i nepristupne planine.

Sunce zadje, mrak se hvata; silni se oblaci naticaju po obzoru zastirajuć sjajna noćna svjetila koja samo kadkad proviruju s oblačna neba; tad je moći bistrom oku spaziti dva čovjeka jašioca, žurno se k Dunavu približujuća.

Na obali Dunava stanu, jedan zviždnu, i za čas se pomoli čamac izpod grma.

Dva noćna putnika sjedoše u čamac.

„Ako Bog da?“ upita veslar.

„Vozi do kule!“ odgovori strogi te kao zapovjedajući glas.

„Šta? kuli!“ jecnu poplašen skeledžia, „ni mrtav tamo, kamoli živ; ni danju, kamoli noćju!“

Stariji se putnik maši handžara, al ga mladji u ti čas uhvati za ruku, te uzev veslo od skeledžije dade mu nešto novacah veleći: „Kad je tako, a mi te baš i netrebamo; nosi se, more, odatle, a šajku ćeš opet tude naći.“

Skeledžija veseo, što ga Turci, koji drugčije neznaše za šalu, tako lasno propustiše, pa k tomu još i nadariše, skoči iz šajke, a ova u isti čas od briega otisnuta poče zdravo odmicati popriek Dunava; obojica u njoj ušutiše; starji sjedi udubljen u misli, mladji stojeć krepko vesla i oštro gleda preda se u noćnu tminu. Nakon jedno četvrt sata tihog veslanja progovori: „Evo kule!“ te pokaže na crnu i visoku sjenu usried Dunava, iz koje se za mala pomoli visoka kula na maloj adi, ponosito dižuć u vis sjedu glavu svoju, kao noćni duh, stražeći nad valovitom veleriekom, koju sad poče sjever ljuto šibati.

Digitized by Google

Ada biaše okružena obkopi, valjda ostanci starih meterizah, koji nekoč braniše prelaz neprijatelju s jednog briega na drugi. Pristavši kod ade popnu se dva Turčina na obkope, a odonud udare prama kuli usried ade.

„Hoćemo li starca naći kod kuće“ reče stariji, „šta misliš Rusteme?“

„Ja bih reko da je kod kuće, jer malo prije opazih jedan časak svjetlo u kuli“ odgovori Rustem; on bo je bio s Hasan-agom.

Ovaj malko stane obazíruć se zatajenom grozom po pustom mjestu, od kojega čovjek nebi mogao strahovitijega za stan sebi odabrati. Utrnut šaptaše aga sam sebi: „Da mi nije više stalo do djeteta nego do života moga, tako mi duše, nebih ni korakom dalje u ovu vražju špilju! Al velik je Bog! neka bude sveta njegova volja!“

Ovako se ohrabriv podjoše dalje do kule; ovdje nadjoše tiesna vratašca, na koja Rustem triput kamenom pokuca, našto se muklo odazva jeka iz nutra; do skora zablisnu na pukotini željeznih vratah svjetlo, a u nutri se razlegaše težki koraci.

„Tko je božji?“ upita mukli glas iz kule.

„Čovjek, koji išće savjeta i pomoći“ odgovori ponešto nesigurnim glasom Hasan.

Ključ zaškripa, vrata se otvore a na pragu kule pojavi se starac u dugačkoj suroj haljini, opasan užetom, šeširom na oči nataknutim, sieda mu brada do pojasa, jednom rukom drži ključ u bravi, drugom goreću luč. Starac ništa neprogovoriv mahnu Turkom neka unidju; za njimi se vrata trieskom zatvore.

Starac svietleć ode napried; došav do skalinah pokaže prstom na Rustema i na klup, na koju mladić pokorno zaostavši sjedne.

Starac s Hasanom uzlazi po stubah do prvoga kata kule; ondje otvori opet jedna vrata te stupi s agom u sobu koju onda zaključa. Soba biaše prostrana, s lieva i desna imaše po dva prozora ogradjena jakimi rešetkami od gvoždja; preko sobe biaše druga vrata zavjesom zastrta; osim dva nizka stolca nebiaše nikakvog pokućtva u sobi. Ponosit drugče i ohol Hasan-aga, sada pokoran i snižen tolikimi udarci strašne sudbine, i do toga natjeran da traži spasenje za izgubljenu jedinicu od najljutjega svojega krvnog dušmanina, stajaše eto u prostoj, prostranoj i visokoj sobi slabo razsvjetljenoj luči, koju je starac u neku pukotinu na zidu zadenuo, sám prama strahovitom starcu, koji je bio po svom pašaluku na glasu sa svoje okrutnosti i krvoždje naprama Turkom, a osobito od neko doba pram Hasan-agi samom, — to doista biaše položaj mučan i za srdce junačko, koje dosad nikad nije straha poznavalo.

(Konac sl.)

Digitized by Google

Životopisi slavnih muževah iz obitelji Erdödskih Bakačah.

Posvećeni svjetloj gospoji *Sidoniji Rubidovoj*, rodjenoj iz porodice *Erdödianske.*

Od A. T. B.

I. Toma Bakač.

Nadbiskup ostrogonski, kardinal sv. rimske crkve, tutor i upravitelj biskupije zagrebačke.

(Nadalje.)

Godine 1515. bijaše držan zlameniti onaj sastanak kralja Vladislava i Šišmana sa Matom Langom kardinalom i zastupnikom cesarovim u Požunu, kojom prilikom naš Toma vele proslavljen bude. Iza kako je kralj Vladislav sa djecom i pratnjom svojom prvi u Požun došao i ne samo kraljevskoga svoga brata nego i kardinala Goračkog Langa dočekao, prije nego će se viećanja započeti, nadodje 30. ožujka i naš Toma u Požun. Veleliepje, koje su tom prilikom kraljevi i velikaši pokazali, opisuju time oduševljeni svjedoci Bartolin i Cuspinian (Spiesshammer). Mi ćemo ovdje ono samo napisati, što se dotiče našega predmeta. O Tomi kažu, da je rado više sbog većeg dostojanstva nego sbog putnih zaprekah posljednji došao. „Pred njega izadje" to su Cuspinianove rieči, „i gospodin kardinal gorački sa ukupnom svojom kućom i pra„teži, u kojoj bijaše izabrano austrijsko i štajersko plemstvo i velikaši oba kra„ljestva (ugarskog i poljskog). On je imao šest sto konjikah osim kolah; sa „svih stranah su činjeni sjajni obredi kojima se i onako većina ljudih svake „dobe bavi. Izajde u susret svećenstvo s djecom, i moći Svetih se pred njega „iznesoše, kanoti pred Metropolite." — Poslie medjusobnih pohodah počme se stvar i te službom božjom. Na veliki utorak kardinal Toma rekne Missu zazivateljnu Duha svetoga, na to suffragan Tomin opomene puk, da se Bogu moli za slogu med cesarom i kraljevi, i to jezikom latinskim, magjarskim, češkim i njemačkim, te se onda u to ime i podpuno oproštenje (indulgentiae) proglasi. — Viećanja su bila držana po zastupnicima vladarah u Vladislavovu stanu, a naš Toma bijaše za Ugarsku glava i ravnatelj viećanjah. Ta su bila do uskrsa svršena, te na uskrs opet Toma svečanu službu ovrši i tako se vieće svrši, s koga kardinal Mato Lang prvi ode, da od cesara u zamršenim poslovima nove naredbe primi. Kad se vrati opet se viećanja započnu te 20. svibnja svrše pokli bi se taj dan od 7 satih jutra do jedan sat od pódne bilo razmišljalo i razgovaralo. — Konac svega bijaše savezničtvo medjusobno i potvrdjenje ženitbah med djecom Vladislavovom i cesarovom. I u tom se okonča osnova i stari posao Tomin, kojega plodove i današnji viek uživa, dočim je kerieu prava kuće habsburske na Ugarsku i na našu domovinu mlogim nastojanjem Tominim utvrdjen i ukriepljen, i nami i Magjarima današnjega viteškoga vladara Franju Josipa I. poizveo. —

Dok se to dogadjalo u diplomatičkom svietu, udari Ivan Zapolja u Srbiju na Turke, da na bojnom polju ukorieni pravo sebi na ugarsku krunu i oružjem zasluži Anu kćer kraljevu. Ali kod Šarne grada med Smederevom i Bjeogradom, malo prije neg će grad pasti, kojega zidove topovi Jakše Banovića već obališe, Balibeg Smederevski, malena stasa radi Kukus zvan, pobije

Digitized by Google

ugarsku vojsku, poplašiv ju prije kroz nadane Srbe glasom o svojoj tobožnjoj mlogobrojnoj vojsci.

Dok je Zapolja tako nastradao, diplomatički su se poslovi produžili. — Svatko je opazio, da si je cesar našao kio inih poslovah, da u Požun nesilazi, a zna se, da je o tom radio, da kraljevi u Beč dodju. Kad se medjutim u tome složiti nemogahu, odluči se sastanište na onom polju Austrije Ugarskoj pograničnom, koje se proteže od Trautmansdorfa medju Dunajom i Lajtom, na dan 16. srpnja. Tu pod jednim hrastom (na kojega mjestu 3 briesta od 1515 još stajahu 1825; vidi Hormayrs Archiv te godine br. 97.) imao se je dogovor držati. Dolazeći na to polje cesar i kraljevi su s velikašima neizmjerno veleliepje i sjajnost odorah i bogatstvo u svemu razvili. Jedan od najsjajnijih i lako najslavniji član toga sastanka i dogovora bio je naš Toma. — Čim se pozdrave cesar i kraljevi, kardinal gorački Mato Lang stane nagovarati Vladislava i Šišmana kraljeve, da idu u Beč, jer je tamo priličnije za vienčanja mjesto. Ugarski velikaši se tomu protiviše. Ali kad kralj Šišman odlučno na to pristane, onda se i nezadrže dugo u obližnjih, selih nego zadržavši se u okolici lovom, a Toma u sv. Margareti (selu) počekavši, čim sve u Beču pripravno bijaše, podju u tu varoš i jer zbog kiše slavoliepno ulaziti nemogahu, odu prosto u crkvu sv. Stjepana, te se odpjeva Bogu hvala. 19 srpnja cesar progovori kraljevima, „da „mu se je u tom sastanku želja izpunila, da izjavi vrhu toga medjusobnoga pri„jateljstva i sredstva radost svoju, te vslied toga, da se s njima zajedno opremi „na Turke. A koliko je on to vazda želio od muževnih još godinah svojih, to„ga je svjedok prečastni otac ostrogonski (naš Toma), koji, kad još prije dva„deset i dvie godine kod njega poslanikom bijaše, na taj rat nagovaraše i la„ko se obsvjedočiti mogaše koliko je za tim ratom vazda hlepio. Ali do sada „ga ratovi s Francezima priečiše: a ti su sada dovršeni. Zato nek se za do„govor na rat naimenuju zastupnici.“ Na to odgovori u ime kralja Vladislava „naš ostrogonski kardinal kratko ali krasno: „da treba prije ono, radi čega su „se sašli, obaviti, pa će na to kralj umah zastupnike naznačiti, koji će ugovoriti rat na Turke.“ — Poslie toga se još dogovaranje dva dana zasebice sve do dva sata po pódne držalo.

Najglavnije pismo, koje nam je od ploda tih sastanakah, dogovorah, viećanjah i zaključakah ostalo, jest ona povelja podpisana od cesara, Vladislava i Šišmana, našeg Tome i goričkog kardinala, kojom cesar prima Ljudevita sina Vladislavova u svoju porodicu, pod svoje, kao pravog sina i, ako bi Karlo i Ferdinand unuci posinjeni bez djece umrli, kao nasljednika pravoga i posinka svoga u carstvu njemačkomu; a ujedno ga svojim namjestnikom već sada imenuje i odabira, i to mu dostojanstvo predaje. — 22. istog mjeseca Ana kćer Vladislavovu cesar zaruči ili jednom od svojih unukah ili ako ovaj nijedan neuzhtije, sebi samomu i okruni ju kraljicom vlastoručno. Ana mu vrati alemima izkićeni vrpac. Na to odu u veleliepno izkićenu crkvu sv. Stevana na službu božju. S desna stajahu kraljevi i cesar; s lieva prvi stojaše Toma kardinal i papin poslanik, poslie gorački kardinal i ostali. Tu poslie službe božje kardinal Toma svečanim zaručnim riečma prstenuje cesara i Anu (arrahone annulo), poslie kraljevića Ljudevita i unuku Maksimiljanovu Mariju, i primi od njih privoljenje u ženitbu, te jih blagoslovi; i tako se vjenčanje po Tomi obavi, koji je za to najviše radio i u toj svečanosti plod svoga diplomatičkoga truda i po-

Digitized by Google

litičkih osnovah uživao. Za tim su se velike slavnosti nekoliko danah u Beču držale a 28. bijaše u slavnom sastanku kraljevah i kardinalah proglašen savez med cesarom i kraljevima, i u proglasu ženitbah vrieme njihovog izpunjenja i miraz opredieljen. — Poslie u Novom-mjestu se još proveseliše svati i 3. kolovoza razidjoše se. Tako se dovrši sastanak, u kom osim Tome njegov nećak Petar i Bernardin Frankopan kao rodjeni Hrvati učestvovahu.

Poslie toga u skoro pošalje papa po Vinceti otočkom (od Otočca) i Juliju kortonskom biskupima novca, zaire, baruta i oružja za Hrvatsku, da se gradovi proti Turčinu poprave i učvrste, onako kako Berislav ban i biskup vesprimski naredi, koji time u družtvu Baltazara Alapića Jajce od navale turske oslobodi.

O svemu što smo dosad o ovoj godini izpripoviedali, čuo je sultan Selim, i budući je u Aziji dosti zlo stajao, pošalje u Budim poslanike, da ili mir posve učine ili primirje na tri godišta produlje. — Vladislav neznajući što će u tom poslu da uradi, dozove našega Tomu k sebi, da njega i još neke pouzdane zapita za savjet. Tu se zaključi, da se brže bolje na papu pošalje poslanik, koji će papi pokazati pismo Selimovo i pitati, što da Ugarska čini.

Tek 1516. u veljači se napiše odgovor, u kom Papa od mira ni čuti nehtijaše, nego javljaše, da je sve kraljeve Evropejske pozvao da Ugarskoj novcem u pomoći budu. Donde, dok od ovih odgovor stigne, neka Vladislav odgadja posao s turskim poslanicima, kao što su Turci prije dvie godine š njegovim poslanikom, nepustivši ga ni preda se, činili. — Berislavu pako Papa 16. veljače iz Florence odgovori, da su kraljevi na obećanu pomoć jur pristali.

U to umre 13. ožujka kralj Vladislav.

Pred smrt dozove k sebi Tomu, Ivana Bornemisu i ostale velikaše, te jih zamoli, da brigu za dobro upravljanje odhranenja sina svoga Ljudevita na se prime, koji u ostalom pod glavnom upravom svoga strica Šišmana nek ostane.

Pod ovim kraljem, — to pokazuju sva suvremena svjedočanstva — Toma je u Ugarskoj vladao; a on mu je poglavito i do krune dopomagao.

Po smrti Vladislava kralja Selim počme veliku vojsku spremati i oko Jedrene kupiti. Ali ravnatelji kraljestva, i med njimi naš Tomo, čim od vojvodah vlaškog i karabogdanskog po poslanicih za to saznaše, utvrde i obskrbe Jajce a i na Šišmana u Poljsku se obrate, te tako pogibao uklone, jer na skoro dodje poklisar Selimov, da mir produži, a Selim vojskom na Misir (Egipat) krene. —

Čim ova pogibao mine, nastane med plemstvom ugarskim razdor. Zapoljevci želiše, da se odabere gubernator, kao što bješe Sibinjanin Janko; al oni, koji za kralja stojaše, a med njimi prvi Toma, odgovore, da je kralj živ i u zemlji, da to dakle biti nemože; ali da se Juraj Sakmar, pečuvski biskup, tutorom kralja i kraljestva nadodade. —

Toma je odmah po smrti kralja Vladislava žalostni ovaj slučaj papi obznanio. Papa na to otčinski utješiteljni list kralju Ljudevitu (od 10 godinah) odpremi i u svoju ga obranu primi, jer mu Toma javio bijaše, da je u poslednjim časima svog života otac mu ga priporučio. — List pako, koga je sveti otac Tomi pisao, tako je znamenit i na toliko život velikog ovog čovjeka razjasnjuje, da ga ovamo stavljam: „Tomi kardinalu oštrogonskomu. — Možeš si i „sám misliti, koliku mi je žalost zadala smrt Vladislava kralja panonskoga i „českoga, o kojoj mi objavu činiš, kad Ti najbolje poznaješ moju ljubav i do-

Digitized by Google

„bru volju prama njemu. Čini mi se pako, da sam u njemu izgubio ne samo „velikoga i mudroga kralja, nego i predobroga sina i moga osobitoga štova„telja uprav u ovo vrieme, gdje bi trebovao da najviše živi sbog turskih sple„takah i njihove hlepnje za tim kraljestvom. Dočim sam se dakle sebe i istih „narodah a baš uprav cielog kršćanstva radi veoma žalostio i cielo mi se srce „od jada uzdrmalo, to me ne malo utješi, što je ostavio sina, kako pišeš za „čudo dobrih sposobnostih i velike nade, baštinikom i kraljem. I ako i nije on „radi godinah svojih za vladu dosti vješt, opet ima dosti krepostnih i mudrih „glavnih ljudih, na koje treba da se osloni, da se od njih uči i da mu oni „kraljevinom dobro i čisto upravljaju. Utaživši dakle, koliko mogah, žalost „svoju i učinivši vieće sa svojom braćom kardinalima, nalažem Ti: prvo, da „diete kralja u moje ime pozdraviš i da mu kažeš, da nam je njegovo blago i „dostojanstvo na srcu i da će svaki od nas njegujući ga brigu oca mu Vladi„slava na se primiti. Drugo, reci ostalim glavnim ljudma u kraljevini što „većim ugledom možeš, da, kao što mislim da i hoće, poglavito na to misle, „da se nikakva razpra ili nesloga med vami neporodi, nego da zajednički rade „i umireno kraljevinu i diete kralja upravljate. To će se pristojati za vašu „mudrost, a nami će to biti toli milo, da Vam već sada prerado izpovjedamo, „da ćemo kad tad Vam za to biti zahvalni. Što se pako tiče gradovah, koji „su u susjedstvu turskom i ne samo obrane trebaju, nego i u najvećem ubož„tvu čame, u tom ću se podpuno brinuti, da jim za vremena pomoženo bude. „Budite dakle veseli i nebojte se, da ja nebi sve činio za Vas kao pravi otac. „I da svi to uvide da ću ja tako činiti, odlučio sam što prije tamo poslati nad„biskupa Regina, moga prijatelja, iz sjajne kuće rodjena, učena i poštena čo„vjeka, koga vrlo rado imam, da zajedno s Tobom Djetetu kralju nigda sa „strane neode, i da mu govori mjesto mene u kakvih god ikad poslovih uz„treba, da nemisli, da je priporuka otca njegova kod mene malo vriedila. Pi„sao sam i Bernardu jegarskom pjevaču, mome Internunciju, da s glavnim lju„dima kraljestva, na koje sam sve pisao, učini, da budu u poslovih kraljevskih „složni, da se za obću korist i kraljevsko dostojanstvo sve u reda obavi. Dao „sam i ovaj i ostale listove takovom listonoši, koji će najbrže putovati, da i „Ti i ostali pred sabor, koji je 24. travnja, pisma dobijete. Dano 6. travnja. „Godine četvrte našega papinstva. —“

Još treći list odpremi papa Šišmanu u Poljsku, da i on uz Tomu i Regina pristane, gdje se ugarskih poslovah ticalo bude.

Napokon četvrti list Berislaviću odpremi, da gradove pogranične od Turakah čuva.

Zabrinuo se bijaše Toma sbog nastajućeg sabora. Strankarenje, nered i nepokornost preoteše mah u zemlji, prava nikakva nitko neštovaše, nego s kojom strankom je koji mislio ono postići, za čim je hlepio, onamo se obratio; napokon težnja Zapoljeva za krunom silni strah zada Tomi i ostalim tutorom. Moglo se je dogoditi, da sabor mjesto spasenja poraz kraljevini donese. Dvie stvari su poglavito razciepile ugarski puk: 1.) Izbor nadvornika (palatina) po smrti Perenjovoj. Jedni su bili za Zapolju, drugi za Batora. — 2.) Prednosti velikaške, koje su ovi pred prostim plemstvom održati želili, dočim nižje plemstvo zahtjevaše, da nebude višjem plemstvu ništa pred nižjim. Toma u ovoj razpri stojaše za Batora i za prednosti velikaške. — 24. travnja nagrne

Digitized by Google

u Peštu sila oružanoga plemstva na sabor. Ivan Zapolja sam dovede kraljevsku pratnju od 600 konjikah i množtvo prijateljah svojih iz Erdelja. Ovaka veličanstvenost pako mu desti od prostačtva odtudji. Pobojavši se dakle, da nebi na izboru za nadvornika propao, potajno Batora opomene, kako ga je u Temišvaru od Dože oslobodio, i zahtjevaše od njega, da ništa nečini, što bi mu na uštrb moglo biti. Bator javi Tomi našemu ove poruke, a ovaj mu metne u usta klasički onaj odgovor, koji je Zapolji dao: „da on netraži dostojanstva „toga (nadvorničkoga), ali ako mu se ponudi, da se on od njega ni braniti „neće, eno bo pokazalo bi oholost mjesto ljubavi k otačastvu, ovo ružnu i „svoga plemena nedostojnu mlitavost“ — Sad Toma nagovori kralja, te se naredi, da samo oni dodju u Budim, kojima po zakonu pravo glasovanja pripada; tko nedodje, gubi to pravo. Na to 3000 plemićah prebrode Dunaj i udju na silu u Budim, te nahrupe na kraljev grad. Ovaj bijaše branjen po Pavlu Tomoru, koji naperivši na jurišare topove, raztrese jih i obrani kralja. Sad kralj po pomenutim odbornicima dade izabrati nadvornika. Izbor na Batora padne a Zapolja srdit i nejavivši se kralju put Erdelja krene, te s treće vasdanice mu poruči, da su na njegovu zemlju udarili Sikulji i da se je tako požurio u Erdelj, da nije imao kada kralju svoj naklon učinit.

Toma je u savezu s papom ostao i sve mu javljao, što se dogadjalo. Tominih pisamah nemamo, u kojim je on doduše papi sve bolje nego bijaše, opisivati morao, ali evo odgovora papina na Tomu: „Tomi kardinalu ostrogonsko„mu. Pročitavši Tvoja pisma, a obadva u jedan par primih, jedno od 23. dru„go 27. svibnja, odmah sam sazvao braću moju kardinale rimske crkve, da se „zajedno posavjetujemo, što bi Ti se na njih odpisalo. Dakle ti pišem po mne„nju svih nas. A uzet ću po redu, najprije prvi list. Vrlo nam je milo bilo, „što je u saboru panonskom sve mirno dovršeno. Jer dočim smo se sbog „onomadnje smrti kralja Vladislava i prevelike mladosti za vladu sina Ljudevita „bojali, da nebude med velikašima nemira i pobune, sada, gdje se sve drugče „dogodi i gdje sve mudro i umjereno upravljate, baš me je Tvoj list velmi obra„dovao. Vrlo bo je sjegurno, da, ako u poslovih ovih kraljevinah svi jedno „isto ustražite, da će biti bolji mir i poredak, veće dostojanstvo i veća korist „u javnom i sukromnom Vašem djelovanju. Jer miroljubni i preblagi Gospod „brani i kriepi one, koji mir i slogu žele i drže. Sbog te sloge i jedne volje „Vas svakog pojedinog i ljubimo i hvalimo. Opominjemo Vas pako, da isto ta„ko jednoglasni i brižljivi budete u naučanju kralja djeteta, i u upravljanju „nježne njegove mladosti, dok kralj neodraste, da sebe i svoja sam upravljati „znade. Ta i mladice od drvlja, dok su malene, trebaju kolja da se na nje „upru, da jih vjetri i oluje neskvrče i da grbavo nerastu; tako i dječaci tre„baju odhranitelja, da jih ravna i uzdrži, da se nedadu na zlo i opačine, na „koje su mladići toliko nagnuti. Time sam na prvi list odgovorio, sad ću na „posljednji, gdje mi obznanjuješ, da je došao od turskoga vladara poslanik, da „s Tvojim kraljem primirje učini, i gdje me pitaš, što da činite. Ja ti dru„goga svjeta nemam dati, do onog, koga Ti u tolikih listovih dadoh, i koga Ti „i sada dajem. Mi isto mnijemo, isto želimo, što i prije, i što ćemo uvjek „mnit i želit. Jer mi žudimo, kao što nam valja, da nijedan kralj sa vjekovi„timi našimi neprijatelji saveza nečini, buduć da ovi nezahtjevaju toga zato, što „bi rado imati mira i odmora, jer nemisle na drugo nego na rat, i nevide rado

Digitized by Google

„da ovima bude što povoljnoga, plieneći i robeći za istog primirja varoši i „kraje njihove, nego oni to zahtjevaju, da od vas i od otih vojenih i hrabrenih „pukovah budu nešto malo sjegurni, dok se neprostru kud jim sreo ište, i „druge kraljeve nepoplešu, ili si dosti silę i bogatstva nepriprave, da poslie „cielom moću udare na Vas, za čim su najviše i pohlepni. Zato indi nemo„žemo privoliti na one pogodbe, koje će na posljedku Vami peraz donieti. Zato „smo, kako znaš, ne jedanput pisali svima kraljevima hristjanskim, i liepo smo „jih molili, da budu zajedno s nami u pomoći Vašem kralju i kraljestvu, da „neprijatelje odbijete. Premda je to kasnije, nego što hotjesmo, i nego što bi „trebalo da bude, ipak se nadamo, da će biti još za vremena, i da bude, o „tom jim evo i opeta pišemo, i pojedince jih opominjemo, da sa šiljanjem po„moći duže neotežu; da nemorate Vi, dok oni oklevaju, štogod učiniti, što bi „poslie škoditi moglo cielomu hristjanstvu, i ovomu na porugu služiti. Akoli „ovi za vremena učine ono, za što jih mi molimo, onda će za vas najviše biti „koristno, što s Turcima ništa naredili niste, i što ćete jim se i za stare u„vrede moći osvetiti. Mi bi doista za Vaše dostojanstvo i kraljevinu sve blago „dali, i da ustreba istu našu krv vrlo rado prolili, kao što sam ja sám sa Fra„njom Marsupinom, Tvojim tajnim dopisnikom, obširnije govorio, i kao što je „najveći broj moje braće učinio, kojega list indi Ti navadjam. Dano u Rimu „1516. 25. svibnja, našega papinstva u četvrtom.“

Po ovom listu papinom i po želji i stalnoj politici Tominoj budu poslanici turski brez odgovora odpremljeni, a Česi pozvani, da kralja što prije potvrde i prime. Ono uzrokova turske navale na Bosnu, Dalmaciju i kroz Krajinu čak u gore slovenske; ovo nadje kod Čehah odziv pod uvjetom, da se kralj na prava zakune i u Prag dodje. —

Dočim je pako Toma i njegova strana mir i primirje s Turcima zapustila, neki velikaši morali su s poslanicima turskima, što u neurednoj Ugarskoj nebiaše neobično, neke ugovore i poslove dokončati, po kojih se osobito u navalama izloženoj Hrvatskoj i Dalmaciji mnenje razprostru da je Ljudevit s Turcima savez učinio, po kom su Hrvati iz primirja izključeni. Uslied toga se porodi zlamenita ona ogorčenost plemstva hrvatskoga, po kojoj se odluči ili se Turcima pod godišnji harač ili na kom drugom vladaru pod obranu predati. U tom poslu bijaše Toma Crni, izobražen i vješt čovjek Berislava bana, na papu najprije poslan, koji ga u saboru kardinalah i poslanikah hristjanskih dočeka, i sasluša u srce prodirući opis jadah hrvatskih, vidje ga pred nogama svih sabranih suze roniti, i poslie ga na kralja Šišmana u Poljsku odpremi, da svoga na pomoć pozove i nagovori. — Šišman pisa Ljudevitu, da s Turcima primirje učini, i tako dodje 1517 godina.

Toma gledaše propast domovine žalostnim okom, razmatraše slabost svojih silah i obrativši se zato na papu izposlovà: 1) Da papa, kao otac cielog hristjanstva, zabrani sve ratove na pet godinah izmedju hristjanah. 2) Da na Turke razpiše krstonosnu vojsku po Evropi, a onimi oproštenja dade, koji na rat novcem pripomognu. Oboje učini papa. Ali, vajme! prvo nepomože, a drugo pokvari Martin Luther, sbog zloporabah papinskih sakupiteljah ogorčen, pišući i agitirajući proti ratu na Turčina. Ovako taj posao lošo idjaše. A što mogaše iz svega Toma, to činjaše; kao upravitelj biskupije zagrebačke svuda podiže tvrdje i gradove, svuda odpor proti Turčinu u svojoj domovini hrvat-

Digitized by Google

skoj pobudjivaše. Živi spomenik toga djelovanja Tomina ostao je onaj kamen nad vratih srednje kule biskupskoga grada naprama kaptolskom pijacu, koji svjedoči, da one zidine, koje i dan danas gledamo oko biskupskoga grada, imadu svoj postanak od našega Tome. (Konac sl.)

Nikolaj I. Pavlović, car ruski.

U jutro 2. ožujka 1855. ugasnu sjajna zviezda uzvišenoga imperatora, kojega povjestnica svieta uvrstjuje u red najglasovitih vladarah sviuh vremenah.

Nikolaj I. Pavlović, car ruski, ugleda sviet 1796. g. 7. dne mjeseca srpnja i biaše deveto izmedju desetero djece cara Pavla I. i druge supruge Pavlove, Marije Virtemberžke. Prvih godinah mladosti njegove obraćena biaše pozornost političnoga svieta više na velike dogodjaje, koji su onda Evropom kolebali, nego li na velekneza Nikolaja, koji za onda ni najmanje nade imao nije na prestolje imperatorah Rusije.

Kad je Pavao I. g. 1801. dne 23. ožujka od pobunjenih vojničkih častnikah smaknut tako žalostno do[illegible]o, biaše baštinikom priestolja ubijena otca najstariji mu sin Aleksander I. Pavlović; a po nagloj smrti njegovoj na putovanju po južnoj Rusiji i Krimu u Taganrogu (1. prosinca 1825.) imao je mladji brat Aleksandrev, Konstantin Pavlović posjesti prestolje. Ali već dvie godine pred svojom smrću predade car Aleksander državnomu vieću zapečaćenu listinu s tom opazkom, da se ona tek poslie smrti njegove (careve) otvoriti imade, prije nego li bi se koja mu drago ma još tako važna stvar preduzela. Ova se zapoviest nakon smrti Aleksandra točno izvrši. U toj listini odriče se veleknez Konštantin*) práva krune, na korist svoga mladjega brata Nikolaja. Kad se je ova listina u senatu pročitala, nehtjede Nikolaj, koj je došao da svome bratu kao novom caru zakletvu položi, prestolje zauzeti, dok stariji mu brat Konstantin po skoroteči upitan na novo ne[illegible]vi pismeno iz Varšave, da se on prestolja svakako odriče i pravo nasljedničtva bratu svome Nikolaju dobrovoljno predaje. Zatim stoprv bude Nikolaj carem proglašen. Nu u isto vrieme buknu buna, već odavno pripravljana. Na čelu nezadovoljnikah u Petrogradu biaše knez Trubeckoj, imajući glavne pomoćnike plemića Jakubovića i pukovnika Bestuševa. Dne 26. prosinca 1825 imala je vojska prisegom vjernosti novom se caru zakleti, a onaj su upravo dan pomenuti načelnici za podignutje bune bili ustanovili. Svetčane zakletve radi biaše vojska carske garde sakupljena na velikom trgu (pijaci) u Petrogradu. U isti čas kad nagovori zapovjednik gardu, da ovrši zakletvu, odazvaše se vika buntovnikah: „Dol s Nikolajem! Hurra Konštantin i ustav!“ Gradski zapovjednik general Miloradović, vojnik iz ratovanja proti Napoleonu na glasu, htjaše da nagovori i umiri pobunjenike. Nu jedva što rieč koju izusti padne prostreljen i mrtav s konja. Doznavši smrt Miloradovića Nikolaj poleti sam u središte bjesnila uzburkanih strastih, i ondje nagovori najprije oriaškim svojim glasom pobunjenu vojsku, obećav joj milost ako se odmah bezuvjetno podvrgne; tek onda kad se nehtjedoše garde umiriti, zapovjedi vjernoj vojsci da na buntovnike juriša, na što bude i pobuna za nekoliko urah uti-

*) Konstantin razvjenča se dne 1. velj. 1820 s prvom suprugom svojom princesom Saso-Koburžkom, te uzè za drugu suprugu kćer poljskoga plemića Grusinskoga.

Digitized by Google

šena, k čemu je najviše doprinela odvažna hrabrost i junačka osobnost careva, ohrabrivši na oduševljenje privrženu sebi vojsku. *) Sud izreče nad 121 buntovnikah osudu smrti, koja bi medjutim samo na petorici načelnikah buntovničkih izvršena; ostali odpornici zapadoše milostivijoj kazni; pobunivši se puci (regimente) izbrusiše štrbinu svoje vojničke dužnosti u ratu na Kavkazu.

Već taj početak vladanja uvjeri sviet, da se je muž značajni, nadaren izvrstnimi vlastitostmi potrebitimi gospodaru velike države, latio vesla ruske vlade. Slavna krunitba Nikolaja za cara ruskoga biaše u Moskvi dne 10. rujna (po starom) g. 1826, a za kralja poljskoga 24. svibnja g. 1829. u Varšavi izvršena.— Kod prve prigode pomilova car sve, povodom pomenute bune odsudjene.

Tridesetgodišnje slavno gospodovanje cara Nikolaja osobito je odlično slavnimi čini vojničkimi, kojieh ovdje kratak pregled podajemo.

Odmah g. 1826 (28 rujna) navjesti car Nikolaj Persiji rat s toga što se ugovor mira Djulistanskoga (od g. 1813) nije držao. Vojnu ovu dovrši slavopobjedno maršal Paskiević, koji si njom steče ime „Erivanski.“ Jedva što bi dovršena vojna proti Persiji, to se porodi rat s Turskom dne 26. rujna g. 1828. koji bi izza dvogodišnjega ratovanja, poslie kako su Rusi preko Balkana pod generalom Diebićem Zabalkanskim pobjedonosno bili prodrli a Drinoplje (Adrianopol) zauzeli, mirom Drinopoljskim 14. rujna 1829 zaključenim, zaglavljen. Turska moraše platiti 11½ miliona holandskih cekinah, i trgovini sviuh narodah otvoriti morske užine Dardanelah.

Dojduće godine 1830. dne 29. studenoga buknu povodom parižke revolucije srpanjske, pobuna poljska; ali je i nju silna ruka careva sljedeće gogodine 1831. osvojenjem Varšave (8. rujna) udušila. Rat pako s brdjani kavkazkimi trajaše neprekidno za svega carevanja Nikolajeva.

Važni dogodjaji od godinah 1848—49 nedotakoše se neposredno Rusije; nu posredno podadoše joj prigodu nova ratovanja, a to u Ugarskoj i Erdelju, što je u nas još u živoj uspomeni. U veljači g. 1853. počeše se razprave Rusije s vladom turskom po knezu Menšikovu, kojieh biaše posljedica, da je dne 2. lipnja 1853. prva vojska ruska pod zapovjedničtvom maršala Goršakova Prut rieku prešla. To biaše početak još sveudilj trajuće rusko-turske raspre.

(Konac sl.)

Dvie rieči o vlastiem i okrnjenjem genitivima.

Ko se nebi jadjan rasrdio
Kad mi zbore ljudi naopako.
Narodna pjesma.

U 8. ovogodišnjemu broju ovoga lista izišao je na vidjelo članak pod naslovom „Životna sila ili rhodoski genij itd. prevede V. P.“

*) Druga pobuna buknu u Petrogradu u ljetu g. 1831. kad je ondje kratelj bjesniti počela. Bezumne priče pnka, kano da hoće bogataši da siromake sve redom izkoriene i pootruju, dadoše povod prietećoj strahovitim krvoprolitjem pobuni, ali i tudjer ugasi plamen bune jedina junačka osobnost cara Nikolaja i porazi odpornike. Doznav naime pričinu pobune, pohiti car Nikolaj medju buntovne hrpe a odkriv glavu svoju, ovako je k njim ogromnim svojim glasom probesjedio: »Nesrećno pokolenje! u mjesto da svemogućega klečeć molite za milost i za odvraćenje zla, a vi još si stare griehe pomnažate novimi? kleknite, pa molte sa mnom, da nas Gospod u svojoj vječnoj pravdi nebi odveć strogo kaznio.« Na to poklekne car i poče tiho molitvu govoriti, a uzbunjene čete padnu takodjer na koljena, moleći se Bogu za smilovanje.

Digitized by Google

Gospodin urednik ovoga lista primjeti: da bi bilo dobro, da vještaci izjave svoje mnenje o osobitome načinu pisanja onoga članka.

Evo dakle i mene, ne kao vještaka, nego kao ljubitelja svoga jezika i kao neprijatelja svakoga nekorisnoga novotarenja, da proslovim, ne o onome osobitome načinu pisanja, to jest slogu ili stilu, oli i pravopisu, nego o oniem vlastiem i odkrnutiem genitivima, koji su glavna osobitost onoga članka; o štilu bo neću zato da govorim, što je gospodin prevoditelj vještak našemu jeziku, pak zna i sam, da ono, šlo je nategnuto i svrnjeno, nije po naravi, dakle ni liepo; a on je do sada pisao i liepo i po naravi; ne o pravopisu, jer je naš, akoprem nesavršen kao svako ljudsko djelo, opet jedan od najboljieh u Evropi, pak mu stranom novi pravopis g. V. P. pogibelju neprieti.

Kad je pred blizo dvajest godinah uveden u knjigu, a tiem i u izabraniji govor jezik štokavski i u ovoj kraljevini, tad je ona poskočila za sto godinah napried, a začetnici ovoga blagoslovljenoga djela pokazali su, da su sbvatili mudro, kojom stazom valja da udari naš cieli narod na jugu, ako se želi odtrći od množine onieh sakatieh podnarečjah i stupiti u bratinsko kolo jednoga jezika i na pravu i jedinu stazu duševnoga razvitka; oni su pošli tragom povjestničke istine, koja nam se kaže u povjestnici razvitka svieh danas živućieh i cvatućieh jezikah evropejskieh, pošli su tragom naravi, pak nisu mogli faliti, i zato im neće zaista slava skoro uvehnuti, niti zahvalnost poštenieh domoljubah presahnuti.

Svi su do sada živući narodi odabrati, ili da bolje rečem odabrao je nevidjeni genij naroda za jezik pjesnikah, mudracah i odabranije struke naroda ono od raznieh i u narodu vladavšieh narječjah, koje je svojiem bogastvom u riečima i narjekama — frazama —, svojom sladkoćom i ugladjenošću, svojom vitkošću i pjesničkom milinom, i svojom jedrotom sloga, to jest govora, drugo nadkriljivalo. — Ko poznaje razvitak talijanskoga, francezkoga, španjolskoga, njemačkoga itd. jezika i književstva, taj će mi dopustiti, da je kod svakoga ovoga naroda bez svakieh ugovorah i preporah, otelo mah jedno narječje i popelo se na visinu jednoga jeditoga izobraženoga jezika, a da su ostala narječja stranom utonula u prvo a stranom zaostala u nemaru i nerazvitku.

Ovaj isti Genij pojavio se je u davno i neznano doba i u našemu narodu na jugu, i označio narječje štokavsko za književni jezik; ovaj bo genij zadahnu u ovome jeziku naše pjesnikinje vile, te zamnieše u njemu naše narodne pjesme, najveće blago jezične čistoće i izvornosti, pjesničke miline, i historičke zalihe, koju je ikada duh koga naroda satvorio te svietu na čudo i divotu pokazao. Šta su pjesme čakavske ili kajkavske na prama našiem štokavskiem? a šta li i pjesme drugieh narodah? Vuk, Milutinović i njeki drugi, skupili su ih i izdali istinabog množ veliku, ako pogledamo na njihov broj, ali malicu, ako poslušamo one koje su jošte neskupljene po našiem pokrajinama, i koje ničn svaki dan nove uz gusle javorove iz srca našega naroda.

Ove su nam pjesme bile mjesto glasovitieh mudracah i pjesnikah, mjesto narodnieh velikieh glavah ili auctoritetah u književstvu, one su razniele štokavsko narječje i medju čakavce, cakavce i kajkavce, više možebiti nego Dante-ova božanska komedija toskansko medju nebrojena razna narječja govoreće Talijane, ili Luterova djela saksonsko medju Njemce. Ja sam i slušao i kupio, i

Digitized by Google

ked drugieh čitao čakavske, cakavske i kajkavske pjesme, ali sam našao u njima uviek do $^3/_4$ štokavstva, a to će se uzdam se biti dogodilo i sviem ostaliem, koji su se tiem bavili.

Neima zaista primjera, da bi se ijedno narječje bez političkieh razlogah ili veleumnieh muževah na peru, bilo tako hitriem korakom razgranalo po narodu i pritisnulo ostala narječja, kao što naš sadanji književni jezik; da negovorim o drugiem stranama naše obće postojbine, spomenut ću samo Dalmaciju; iz starieh rukopisah, iz seljskieh župnieh knjigah krštenjah, i iz inieh sto bjelodanieh dokazah proističe, da su Dalmatinci i na kopnu, i to nedavno, bili ako ne svi, a ono barem znatnom većinom čakavci, pak gdje su danas? štokavstvo se je razkrotilo Dalmacijom cielom sve do mora, dapače već i same obližnje otoke zahvatilo; i to kakovo štokavstvo! koji li liepi krasni i bogati jezik! mora dakle da ima ovo štokavsko narječje u sebi glavne izvrstnosti, koje fale ostaliem, jer samo jači nadjačuje.

Dubrovčani sami podrieklom čakavci udariše nit moljeni nit siljeni odmah od početka svoga probudjenja nagadjati na jezik štokavski, dok se najposlie posve i poštokaviše, i neumrle nami uzore — ma rekli epidavrophagi šta im drago — ostaviše; Gundulić u svojem Osmanu, Palmotić u svojoj Kristiadi, Gjorgjić u svojiem začinkama itd.

Ona naša braća, koja se ćirilicom služe, odbjegoše mal po malo mrtvi crkveni jezik, pak se poprimiše takodjer čistoga svoga govora. Hrvati, kako rekoh, uvedoše i sami jezik štokavski, akoprem ih je to stalo i stoji neizmjernoga truda, jer im je od svagdanjega domaćega govora dosti daleko; jednom riečju: štokavsko je narječje prekrililo sva naša ostala narječja i popelo se na visinu književnoga jezika.

Ovo je sreća, za koju valja da hvalimo vječnom promislu, i ljudma koji su ovu plemenitu svrhu pospješili, a ne da blaznimo kojekakoviem tlapnjama iz objesti.

Al' evo se pokaza od nekoliko godinah u našemu narodu čovjek, koji zbori narodnom riečju o uzvišeniem i plemenitiem ideama tako dohitno i razumno, da bi ga i pastirica razumjeti mogla, koji siplje zlatniem perom sam čisti biser i dragulje, i koji bi mogao obogatiti naše književstvo slem kamenima svoga uma; to jest g. K—c, za kojiem se je i g. V. P. poveo; ovoga muža ja duboko štujem i priznajem njegov auctoritet, šta se tiče sloga ili štila našega jezika, ali sve do neklem, a ništa preko granicah zdravoga uma; ja bo štujem i sliedim auctoritete, dok mi odkrivaju nove istine i razvijaju liepe darove svoga uma, ali kad mi počmu zboriti o nepojatniem tajnama i za svoju puku samovolju vojevati, onda im se umiem i nasmiehnuti izpod brka.

G. K—c našao je po štokavskome govoru ovdje i ondje ostatakah pogibšega*) čakavačkoga narječja t. j. čakavskieh genitivah, pak je stao vojevati i snubiti naše književnike, da bi našemu književnome jeziku svrnuli za prava boga dokončke njegovieh pravieh i rodjenieh genitivah, pak mu naciepili dokončke čakavskieh, i to dvaju uzrokah radi:

*) Hoću da rečem ondje gdje mu se još ostanci čuju, a ne gdje se još govori, kao na našiem otocima.

Digitized by Google

a) jer su, veli, čakavska genitiva tjepša, a

b) jer bi smo se tiem približali ostaliem Slavenima.

Od svoje sam majke naučio našku rieč, pak se uzdam da imam barem nješto sluha za svoj jezik; al evo ljudi, nemogah kroz godine niti najmanje osjetiti, da bi bilo milozvučnije reći: bogov, junakov, vještakov, slik, hrp, žen, nego: bogovah, junakah, vještakah, slikah, hrpah, ženah; to mi valjda kao Dalmatinca nije dato! al i nežalim.

Što se pako tiče drugoga razloga, i taj se nesnuje na jačemu temelju. Na sviem slavenskiem jezicima oličen je lik jednoga plemena, jedne krvi, kao na djeci od jedne majke, ili barem kao na rodbini jednoga nedalekoga predja; ali se svaki od ovieh jezikah, uprav po nalici pojedinieh licah zajedničkoga plemena, odlikuje jedan od drugoga oniem razlikama, koje se pokazuju u gibanju imenah, u sprezanju glagoljah, i u dokoncima riečih itd.; koje uprav pregradjuju i odlučuju jedan jezik od drugoga, i grade, kod romanskoga plemena jezik talijanski, španjolski i francezki, a kod plemena slavenskoga jezik ruski, češki, poljski, naš itd.; razlike su ove dakle ogromne i nebrojene; a g. Kurelac predlaže eve da svrnemo jednu od tieh razlikah poradi užje bratinske sveze; da bi se sve ćudi i misli našieh književnikah i naroda ciela pretvorile u jednu ćud i u jednu misao sa g. K—, pak da bi smo i poprimili čakavski genitiv, opet bi ostali uprav onoliko daleko od ostalieh slavenskieh jezikah, koliko smo i sada, jer bi smo ojednačili jednu razliku, a ostalo bi ih jošte nebrojenieh, dakle kaplja u jezeru, dakle od nikakve koristi za književnu slogu. —

A jeste li vi vrle glave našega roda, otče Vuče, pobro Ante Kuzmaniću, Preradoviću, Ivičeviću, Utješenoviću, I. Mažuraniću, Svetiću, Daničiću, Danilove, Bane, Počiću, Kaznačiću i ostali dični izvršnjaci našega roda jedne ćudi i misli sa g. K. o oviem vilastiem i svrnutiem genitivima? Božja mi vjera, nieste.

Manimo se dakle toga dangubnoga novotarenja; kupimo rieči i narjeke i ostalo jezično blago i iz podnarječjah, pak obogaćujmo i kitimo njime naš liepi književni jezik, ali nedirajmo u njegove forme, koje su se kroz vjekove razvile i ustanovile, i kojieh se najjača i najveća grana naša, to jest štokavska, uviek i svakuda drži; negradimo iz iznimakah pravila, i iz ostanakah cjelila, nebudimo ni u jeziku natražnjaci, nego milujmo i gajimo ovo naše milo njegovanje, ovaj liepi jezik, koji se resi trima najljepšiem izvrstnostima, t. j. pjesničkom milinom talijanskoga, izvornošću španjolskoga i jedrotom njemačkoga jezika.

I jezici postaju i razvijaju se kao sve ostalo u naravi; to jest niču kao iz odieva iz srca naroda, rastu, dorastu, padaju i propadaju; ko dakle podsjeca zelene i bujne grane dorasla stabla pak mu navrće suhi šušanj i gnjile suvarike, taj radi protiv zdravoga uma i naravi; tome neće niti cvieće procvasti, a kamoli voće zarudjeti.

U Varaždinu 28. veljače. *Vežić.*

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Beča. Nemogu mimoići da neprogovorim o stvari, koja će mnoge naše čitatelje zanimati a osobito one, koji se sa slavenskom filologiom i arheologiom bave. U posljednoj sjednici filologičnoga odsieka kraljevske češke akademije u Pragu biaše dva predmeta pročitana. Prvi od g dr. Hanuša, tiče se slavnoga Leibnitza i njegovieh zaslugah za slavensku filologiu, te kao što mu „Collectanea ethymologica“ pokazuju, prispodabljao je staroslavenštinu sa ostalimi slavenskimi narječji, i neki g. J. F. Mithof javio mu je god. 1691. o književtvu i starinah izumrvših sjevero-polabskieh Slavenah. U preostatcih njihova književta imade ulomakah od raznieh molitavah i legendah sa osobitimi arheologičnimi izrazi, koji su od znamenitosti za književnoga historika, jer su ovi ulomci sa još jednom basnom, koju je Goethe i Herder preveo, jedini ostanci literature sjevero-polabskieh Slavenah. (Ostalo izvjestje g. dr. Hanuša o sjevero-polabskieh Slavenah vidi u vjestniku. 9 br. Nevena.)

Drugi predmet od g. prof. Šleichera govori o obliku (formi) futura u grčkom, slavenskom i njemačkom jeziku. Posljednja dva jezika imaše ga u prabitnoj slici, no poslie izgubiše ga i samo tragove nalazimo u staroslavenštini. Po mnienju g. prof. neima sada u staroslavenskom jeziku oblika, koji bi tu formu futura nadomjestio; jer oblik praesensa glagoljah perfectivnih naznačuje praesens, a glagoljah imperfectivnih formu futura. Tek u novije vrieme pronašao se je oblik za izgubljenu prabitnu formu. Isto tako kao staro-slavenština postupa i gotički jezik, da nadomjesti izgubljenu formu futura, i g. je Šleicher dokazao, da razlika izmedju perfectivnieh i imprefectivnieh glagoljah, o kojoj se misli da je jedino svojstvena slavenskomu jeziku, i u njemačkom jeziku postoji ća do dobe sredovječnoga njemačkoga jezika (Mittelhochdeutsch). —

Ovo je pako od prevelike važnosti, da se srodnost indoevropejskieh jezikah putem filologie dokuči i ustanovi, te za stalno će izpitavinje g. Šleichera o tome predmetu probuditi veliku pozornost u iztraživanjih tako njemačkih, kao i slavenskih filologah. —

Progovoriv o stvarih tičućih se u obće Slavenstva, svrnut ću se malo po našieh poljanah, ako i ne bujnih, a ono ipak nekad se ponosivših sjajniem plodom. Najznamenitija je doba u historiji naše književnosti viek literature dubrovačke, koji zastupahu ponajviše ljudi višje vrsti, i upravo ovo bijaše uzrok da je tako liepo procvatila; jer gdje višjega kruga ljudi osjete narodni ponos, ondje imade pravoga procvjeta narodnomu književtvu i umjetnosti. Tako biaše kod Dubrovčanah, i nije za čudo što uskrsnuše narodni pjesnici, kao Hanibal Lucić, Ranjina, Gjorgjić, Vetranić, Gundulići, Palmotići i Zlatarići, koji eto u Hrvatskoj, u Zagrebu, noviem pismom oživjeli. U Dalmaciji na novo procvatiše Hektorović, Vučićević, Betondić, Higja i Anica Boškovićeva a možda i drugi, za koje mi neznamo, jer u ovoj dobi loše nam prodaje i sveze sa knjigami. — Nebi li se našao koji rodoljub u Dalmaciji koji bi nas o književnoj radnji Dalmatinacah u posljednieh šest godinah (od 1849 — 1854) pobliže izvjestio, kao što je to nekoč bivalo u Jordanovih „Slawische Jahrbücher“, gdje imade nekoliko zanimivih izvješćah o literaturi dalmatinskoj. Od kolike bi to koristi bilo za budućega historika naše književnosti, a osobito bi točne viesti i pregledi stare književnosti dubrovačke razsvjetlili najkrasniju dobu naše literature. —

Ovom prilikom nemogu propustiti da neopitam za Gjorgjićeve ljubezne pjesne, što se već od više godinah u Zagrebu tiskaju? *)

Milan Dimitrev.

*) Upravo su dotiskane a za koji dan biti će ih po svoj prilici i u knjigarnicah. Ur.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr.
Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na celu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 13. 29. Ožujka 1855. *IV. tečaj.*

Lastavica.

Lastavice prihodnice,
Što no padaš na prozore,
Tužne svoje pjesmičice
Prebirući svake zore,
Šta mi veliš mila ptico,
U svom glasku, lastavico?

U samoti, zàboravi,
Od svog dragog ostavljena,
Jeda l' plačeš plaču mome,
Udovice ucviljena?
Plači plači, mila ptico,
U svom glasku lastavico.

Al sretnija tek od mene,
Ti se lakom podaš krilu,
Rubiš briege i jezera
Zrak začinjaš u svom cvilu,
Cieli danak mila ptico,
Njega pojeć, lastavico.

Oh da 'e meni! — ali neda
Ova nizka, uzka raka,
Gdje trak sunca neprozire,
Niti iskra božjeg zraka,
Odkle glas moj, mila ptico,
Jekom čuješ, lastavico.

Eto rujna, gdje dolazi
Od odlazka tvoga hora,
Daleke ćeš vidjet žale,
Brda nova, nova mora
Pozdravljajuć, mila ptico,
U svom glasku lastavico.

A ja jutrom svakim, kada
Moj se plačan vid otvori,
Medju sniegom i med mrazom,
Mniet ću da mi glas tvoj sbori,
I da mene, mila ptico,
Oplakuješ, lastavico.

Na proleće kriš ćeš naći,
Na zemljici ovoj, mila,
Kada sune veče sinje
Tad na njemu povi krila
„Tihi pokoj“ mila ptico
Nazovi mi, lastavico!

Po Grossi-u V-ž-ć.

Digitized by Google

Kula na Dunavu.

Hist. pripoviest.

III.

Starac s Dunava.

(Konac.)

„Šta ćeš od mene?“ upita nakon mučne stanke starac, niti nepogledav gosta svoga.

„Svjetuj, starče, i pomozi,“ odluči se napokon aga stojeći pred strahovitim starcem, koji je medjutim sjeo na nizki stolac. „Netrebam da ti kažem, tko sam i što mi je na srdcu; nego kazuj što da učinim, da dobijem diete natrag, pa ću ti dati blaga, koliko budeš zahtjevao.“

„Šta će meni tvoje blago, Hasan-ago vinkovački!“ reče starac, kojega glas dirnu agu u srdce bez da bi znao kako i zašto, „šta će blago starcu na kraju groba? — No slušaj me da nebi badava došao.“

Useknuv luč nasloni glavu na ruke te poče tihim kao da sam za se govori glasom pripoviedati:

„Prije godinah živjaše u Bosni dva čovjeka u susjedstvu, jedan krstjanin, drugi poturica, razlučeni vjerom, ali blizi po rodu i krvi. Djedovi njihovi, da spase dobra i plemstvo, poturčiše se sa sinovi i unuci, do jednoga, koji voljaše živiti u progonstvu i siromaštvu, nego izdati Boga i krv. — Poslie osta od sve te porodice samo onaj krstjanin a rodjak mu poturica, unuk istih djedovah. Ova dva posljednja odvjetka moguće nekoč obitelji, premda susjedi i rodjaci, mrziše jedan na drugoga. Poturica žestok i ohol, mrzio je na svoga krstjanina rodjaka što ga je ovi i neholice opominjao na sramotno izdajstvo, kojim se iznevjeri Bogu i narodu, te je svakojako gledao da zametne kavgu, i da rodjaka ukloni. Jednom se sukobe na putu jašeći. Poturica ohol vikne krstjaninu da mu se s puta ukloni; no ovi, uvredjen drzovitostju poturice, neposluhnu, kavga se zametne, handžari zablisnu, al loša bi sreća poturici, jer dopav ljute rane morao je ustupiti; krstjanin ga je mogao smaknuti, i šteta što nije!“

Starac stane na čas, niti nepogledav agu, koji je zabunjen pred njime stojao.

„Od to doba“ nastavi starac muklim glasom pripoviest svoju, „mišljaše poturica, kako da se osveti svomu rodjaku, što mu naskoro i podje za rukom u zemlji, gdje nasilje vlada i sudi. — Jednom noćju navali poturica sa slugami svojimi na kuću rodjaka, te ga iznenada zatečena i ranjena zarobi, a s njime i ženu i sina i kćerku njegovu odvede u svoju kulu, i ondje baci sve u tamnicu. Zarobljena žena biaše liepa, blaga i krepostna. Poturica ju poče mamiti, al badava, našto ju smakne u podlom bjesniku. Videći to kćerka u strahu skoči sa strme kule, te ju mrtvu odnesoše. Kao divlja zvier kad krv ugleda, još većma razjaren poturica poleti u tamnicu, gdje je u lancih sapet rodjak mu čamio i sinčića si za majkom vapećega tješio. „Svežite jače toga psa,“ riknu poturica na momke svoje, „a to malo pašče donesite gor u kulu, da ga poturčimo.“ „Ubij ga“ poviče uznik „al mi nemoj diete oskvrniti, bolje da mlad pogine, nego da izda Boga i krst, kao što si ga ti izdao!“ — „Čekaj huljo!“ zagrozi se na to biesan poturica, „kad ti je toli stalo do tvoga krsta, neka ti bude“, te ostaviv s djavolskim smiehom tamnicu, na skorom se povrati s razbeljenim željezom i baciv se na svezana rodjaka, užigosa mu na čelo susjalim

Digitized by Google

gvoždjem — krvav križ. — Surova momčad udari u divlji smieh, koji se strašno razlegaše po tamnici; al uznik osta nemičan, samo mu oko sjevnu vatrom osvete. Poturica uze sina uznikova i odnese ga gor u kulu. — Tretji dan izza toga badava tražiše uznika u tamnici, nestalo ga. Osveta mu udieliše snagu i on je skrhao negve, probio gvoždje na prozoru, te nestao za uviek; barem ga nitko više u tom kraju neuvidi!“ —

Da je komu bilo gledati Hasanovo lice kod starčeve pripoviesti, bio bi se sgrozio. Znoj mu probi cielim tielom, krvave oči izbuljio u starca, kao u neku strahovitu sablast.

Tu i starac prviput upre oči u gosta svoga, — kao kad pogleda gladan ris jadno zviere, štono si je za krmu odabrao. Luč je u to ugasnula, a kad se za malo soba opet razsvietli, stojaše pred Hasanom starac odkrivenom glavom, u hajdučkom odielu; prekrstiv ruke, okom vatru sipajućim gledaše u Hasana, koji čim ga smotri uzdrhtje kao trska, pokrije oči rukom i nasloni se na duvar: smotrio je na čelu hajdukovu tamni krvavi križ!

Starac je dugo motrio Hasana; napokon pristupiv bliže k njemu viknu gromovitim glasom:

„Poznaš li me Hasan-ago vinkovački? — Znaš li sad tko ti je ženu i sina ubio, kćer odveo, komu si u ruke pao? Ded da računamo: Ti si mi ženu ubio, ja tebi tvoju; ti si mi sina poturčio, ja sam tvoga na kolac nataknuo; ti si mi kćer u smrt natjerao, ja sam tvoju odveo i okrstio. Dakle ženu za ženu, sina za sina, kćer za kćer, nije li to pravedno? — Jošte ti preostaješ; krv tvoju ište prolievena tobom tolika nedužna krstjanska krv; istina tvoj život nevriedi ni jedne kapi krstjanske krvi, al namiri koliko možeš. Hasane, ti ćeš umrieti!“

Hasan je bio i onako već na polak mrtav, al kod posljednih starčevih riečih obuze ga želja života i doda mu nove snage; on skoči kao munja na noge, izvadi pištolj, naperi u prsi starčeve i odapne.

Prask zaori po kuli i probudi stostruku jeku; al starac stoji nemičan kao kamen i grohotom se nasmije.

Hasan problieđi — no se maši i drugog pištolja, naperi upravo u prsi hajdukove i odapne.

Vatra sjevnu, prask zaori po kuli — al hajduk stoji nemičan i divno se nasmijehnu.

Hasan uništen pade na tle, glava mu klonu na prsi, a ruke spusti kao drvene.

„Zašto nisi sam punio pištolje kad si pošao da me posjetiš, moj Hasane? — Zar će Rustem, sin moj, puniti na otca pištolje? Ljuto li si se prevario! Nije moj Ivan, koga ti Rustemom nazvà, zaboravio Boga, rod i otca svoga; on mi blaže desna ruka moja kod osvete! On je ženi tvojoj, koju moje tane sruši, krvavi križ na čelo narisao; on je ljubav kćeri tvoje stekao, on ju je u svetoj vjeri podučio, odveo i pokrstio, a Emina, sada krstjanka Jerina i žena sina moga, neima za te nego sažaljenje, jer poturici i krvoloku necvate ljubav ni u djetinju srdcu. — Al da račun naš svršimo — Hasane onamo pogledaj!“

Zavjes na drugoj strani sobe padne, a druga se soba jakom željeznom rešetkom zatvorena pokaže. U sobi stoji hajduk, u ruci mu svieća a pred njim bure.

Digitized by Google

„Evo," poče opet starac „koko ćeš se rastati sa životom. Obazri se naokol, odovud neima spasenja, ove gvozdene šibe ruka čovječja nije kadra skrhati. Gle svieću, ona će upravo do jedan sat gorjeti; — gle bure, ono je puno baruta; — eto momak zadienu svieću u bure; dohvatit ju nemoreš; jošte ti ima jedan sat da živiš, imaš dakle kad da se pomiriš s onim, što i koga si izdao; za jedan sat bit ćeš i s kulom u zraku."

Starac ode; — malo zatim otisnuše od ade na čamcu dva čovjeka i doplovivši do briega, odletiše na privezanih ondje konjih, na kojih dojašiše Hasan i Rustem — put šumah vinkovačkih.

Neko vrieme sjedjaše Hasan kao da jo s pameti sišao, gledeć užasno bure i zadienutu u bure svieću. Al na jednom učini mu se, kano da svieća manja biva — ova misao probudi mrtvo tielo i mrtvu dušu njegovu; skoči se na noga i poleti k rešetki, koja ga je od bureta dielila; smotri svieću u barutu; dohvatiti ju nemože. Stane drmati rešetkom, al ova se ni nemakne; — smrtni strah obuze ga, poleti na druga vrata, drma, — al sve badava! Skoči k prozoru vičuć i urlajuć i svom snagom gvozdene šibe drmajuć, — krv mu teče iz prstiuh i po ruki, znoj lice probija — sve badava!

Povrati se k svieći — polak svieće već je izgorjelo! Baci se na stolac, nasloni glavu na ruke, i poče misliti o posljednjih starčevih riečih, poče misliti o izdatoj vjeri — al strah mu nedade, oči i nehotice upire u svieću koja je već do tretjino dogorjela. — Hasanu vrieme leti kao munja. Jošte jedanput skoči i poče kao pomaman trčati po sobi, gvozdene šibe na vratih i prozorih drmati, — al sve badava!

Tu pogleda u svieću, samo jošte nekoliko časovah pa će se vatra s barutom sastati!

Žile mu na čelu nabreknu, sapa zapne, srdce presta kucati — on pade na tle mrtav.

Kap ga je udarila!

* * *

Jošte zora nije pomolila rujno lice svoje, kad iz okolnih vinkovačkih šumah pomoliše se tri čete hajdukah. Jednu je četu predvodio mladi hajduk junačka lica. Drugu je predvodio starac, na čelu mu se vidjaše tamni krvavi križ; s radostju i ponosom gledao je mladića, vodju prve čete. Tretju četu predvodio je glavom sam Tomo Bakić. Sjajnim oružjem u ruci, s osvetom u srdcu i u oku kano lavovi udariše iznenada na noćas došavšu umorenu serašćerovu vojsku, koja osta pred Vinkovci utaborena, jer nenašavši Hasana nije se znalo šta je. Zalud napinjaše ljuti janjičari snagu svoju, oni biahu zatečeni i nakon krvava kreševa hametice potučeni, isti serašćer pade od ruke Bakićeve. Tako hajduci barem na neko vrieme oslobodiše okolicu od zuluma turskoga, na veliku radost Vinkovčanah, od kojih mnogi u Bakićevoj četi vojevaše.

Od ove bitke nije nitko više vidio starca s Dunava. Sviet veli, da ga je nečisti duh one noći odneo; jer oko polnoći prije bitke čù se strahovito urlanje u kuli, zatim prasak koji je svu okolicu na daleko uzdrmao; tada vidiše nekoji ljudi da je nešta vatrena u oblake odletilo, što, kako veljaše, sigurno nije bilo ništa drugo nego nečastvi noseći starca.

Sutradan u jutru na mjestu kule smotriše na adi hrpu čadjava kamenja.

T.

Digitized by Google

Životopisi slavnih muževah iz obitelji Erdödskih Bakačah

Posvećeni svjetloj gospoji *Sidoniji Rubidovoj*, rodjenoj iz porodice *Erdödianske*.

Od A. T. B.

I. Toma Bakač.

Nadbiskup ostrogonski, kardinal sv. rimske crkve, tutor i upravitelj biskupije zagrebačke.

(Konac.)

Napomenuti moram, da je Toma kao tutor mladoga kralja malo što opraviti mogao. Toma je državne i crkvene svoje poslove vodio, a kralja iz rukah Brandenburga izbaviti nije mogao, nije mogao razsipnosti i lakoumju kraljevu na kraj stati. Sjediti uz kralja uviek, nebiaše mu moguće, a drugče kako bi pojedine čine kraljeve redio? Što je mogao za kralja i s kraljem raditi radio je, i ove godine svoga pri papi zastupnika, vještog i čestitog Franju Marsupina i kralju je za zastupnika predao i priporučio, budući on i onako stvari ugarske u Rimu najbolje poznavaše. Po nasojanju pako njegovom papa posla poslanike Maksimiljanu i Ljudevitu, te obojica 1518. držaše sabore u poslu turskog rata, onaj u Augspurgu, ovaj u Tolni. Ali Huten i reformatori (u postanku) na papine poslanike nahrupe i cieli posao pokvare već u viećanju; a Magjari krasne zaključke Tolnanskog sabora, po kojima bi kod Bača vojsku kupiti morali, ostave na papiru.

Sad se već i neosjeća skoro više Tomino djelovanje u državi. Diete kralj vladaše u Ugarskoj. — Nered već nemogaše biti veći. — Kralj poljski Šišmau 1519. tjeraše na mir s Turcima, a Barnaba Belaj, još od Vladislava Selimu poslan i od ovog više kao sužanj nego kao poslanik u rat egipatski odveden, učini primirje na tri godišta, neslavno za Hristjanstvo, štetno za Ugarsku, i s otim se kući povrati. Ili naime svi hristjanski vladari da pošlju moliti mir u Selima u Carigradu, ili mu kralj ugarski prolaz kroz svoju kraljevinu da dopusti, da udari vojskom na zapad, — to su točke Belajova primirja. Ovo sve u srce ubi Tomu. Žalost pako to veća bijaše što sad strahoviti samo izbor preostade: 1) Ili držanjem Belajova primirja Ugarsku gotovo predati Turkom; ili 2) uz nerede, nesloge zahman se na rat pripravljati i polako propadati. Ovaki se dilemma u istinu sve više obistinjivaše, jer 1520. uza sve primirje Turci na Bosnu i Dalmaciju napadahu. Od Jajca jih odbi Petar Keglević, u Dalmaciji otmu Knin, i kad nasrnu na Šibenik, a Petar Berislav mu u pomoć pohrli, dočekaju ga u zasjedi na potoku Korenici i hametom potuku. Vladika pogine junački i bude u Bišću pokopan. I u Srbiji na Užicu Selim sam udari, ali 1 rujna umre, a nasljedi ga Soliman, ratoborni sultan. Čim se to čuje u Ugarskoj Toma počme o slogi raditi i nagovori kralja, da Stjepana Vrbovca (Verbőczya) pošalje k papi, te Zapoljevoj strani pokaže, da u poslu izbavljenja domovine iz toli grozne pogibelji podpuno i u nju povjerenje imade. Stjepan Vrbovac u Rimu, da na milosrdje prama Ugarskoj i sdruženim kraljevinama srce kršćanstva pogne, iz Vatikana u crkvu sv. Marije Veće bos i gologlav suze roneć podje. Dirnuo je taj prizor sve i ganuo: al pomogao nije. Papa je doduše od svoje strane po odlazku Vrbovčevom iz Rima u brzo po Kaje-

Digitized by Google

tanu kardinalu sv. Sista i Tomi Nadaždu izobraženja radi u Rimu bivšem mladiću, poslao kralju novca, i nagovarao ga, da sada, gdje su po smrti Selimovoj Turci duhom klonuli, na Turke zavojšti. Kralj sabere vieće. Zapoljevci bili su za rat, jer su se odtale nadali uspjehu svog posla; drugi videći da nema veresije, nema vojske, nema vojvode, nema oružja, da je svuda razdor i nesloga, želili su primirje. Dok su oni još u vieću bili, dodje Berham-čauš turski poklisar, najavljujući nastupljenje cara Sulejmana na priestol i pozivajući Ugarsku na produženje primirja, i potajno izpitkujući stanje Ugarske, da sazna, što se odtud bojati ima, što li bi se tu učiniti dalo. Papinski poslanik rat, turski mir iskaše. Što da rade? Obrate se, i to je i Toma želio, na Šišmana, da jim svjetuje. Ovaj odgovori, da je i sám primirje s Turcima učinio i da bi po njegovoj želji i misli to bilo i za Ugarsku sada najprobitačnije. — Po tom odgovoru Toma u tom poslu papinskom poslaniku posljednji svoj govor držaše na ovaj način: „Sad je Ugrima svejedno ili primili, ili odbacili primirje, koje jim nu„de barbari. Ta Turci su i onako vični, po svome načinu volja ga držati, volja ga „vriedjati: dakle neka bude na Papi, što da kralj odabere. Nije dvojbe, da je „Sulejman dozvavši vojsku iz Azije nešto velikoga učiniti nakanio i misli, ako „se nevaramo, na Bjeograd udariti. Ako se ovaj održi, i ostalo će Hristjanstvo biti „zaklonjeno, ako padne, biti će svima jednaka šteta. Ugri i kralj će sve po„kušati, da nakanu barbarsku pokvare, ali ako drugče izpadne posao nego što „se nadamo, neće biti krivi, ako dušmanin, otvorivši si kroz Ugarsku put, ostala „kraljestva napadne. Ova su imala pomoćju svojom pogibli predusresti, a jer „to neučiniše, dali su dušmanu način i priliku s propašću drugoga i na se na„padati.“ Tko nevidi u ovom govoru posljednje trakove zapadajućega sunca nadah Tominih za izbavljenje od Turakah? Vidi se doista, da je duh njegov na onaj stupanj resignacije u tom poslu došao, gdje je vidio bezplodnost svieh svojih trudovah i naporah, gdje mu već svejedno biaše što se uradilo da uradilo, jer svakako po Ugarsku zlo poći morade. Vidimo u tom govoru da je Toma duhom klonuo, i to od žalosti, što ona zla, koja je davno predvidio i koja u posljednem ovom diplomatičkom aktu proriče, ukloniti nemogaše. — Poslanik papin čuvši taj govor iz ustiuh vatrenog onog agitatora proti Turcima prodje proz Njemačku, da kod cesara i gospode njemačke pomoć izposluje, i vrati se papi. A sudbina stupaše brzim korakom napred, noseći poraz i propast neuku i raskošnu kralju, nesložnim i brezzakonim velikašom i plemstvu, strah i trepet svoj Ugarskoj, koju imadiaše postići bič božji. Jer po odlazku papina poslanika odluči se, da se Sulejmanov poslanik u Budimu u sužanjstvu zadrži, kao što Selim Belaja držaše. Žalibože biahu te represalije u nevrieme. —

Da ipak ostane sjeme spasa Ugarskoj, željaše još Toma vidjeti kralja s Marijom, a po smrti cesara Maksimiljana, nadvojvodu Ferdinanda sa sestrom Ljudevitovom Anom u podpunom braku. Punomoćnici obnove obrede obe ženitbe u Inšpruku i 1521. predade se Ljudevitu Marija a Ferdinandu Ana. —

Malo poslie toga umre naš Toma. — Providio ga je na smrtnoj postelji Salonitanski arhijerej Toma. Pokopan bi u Ostrogonu. Ali za čudo! niti se znade uprav godina niti dan smrti. Ima koji 1520. drugi, koji 11. lipnja 1521. a Ciaconius, koji veli da je 1523. umro. — Iz povjestnica pako Ugarske ime njegovo

Digitized by Google

poslie vjenčanja u Inšpruku nestaje, valjda je indi oko tog vremena s ovog svieta preminuo t. j. 1521.

Kad ga je na smrtnoj postelji Andrija prepošt ostrogonski na oporuku opomenuo, odgovorio je Toma, da je 1517. s privoljenjem kraljevim oporuku napravio, koja bi u Budimu na sv. Vrbana pred samim kraljem učinjena. Kerubim njegov kapelan donese dakle list oporučni umirućemu, koji moljaše, da bratić njegov Petar zadovoljan bude s onim, što mu je već dosada darovao, i da se oporuci neprotivi. Petar zaplače i reče, da bi on pripravan bio, kad bi Toma tako htjeo, i ono što je dobio drugomu dati. Na to potvrdi umirući oporuku. Nećaku svom od rodjenog brata Petru ostavi Toma: Monjerokörök, Körmend i Varešteneaj u železnoj, Šomljo u vesprimskoj, Moslavinu, Jelenkamen i Diangrad u križevačkoj, i Cesargrad u varaždinskoj županijama sa svimi pripadci. Čabrag u Hontu i Been u Baršu sa svimi pripadci ostavi Stjepanu i Vuku, sinovima Valentina Erdödskog Bakača i nasljednikom njihovim. Nijedan od ovih nasljednikah nesmije drugoga parbiti shog nasljedstva, niti išto odtudjiti ni založiti, nego ako u nuždu upadne može braći se obvezati na ista imanja. Ivanu prepoštu ostrogonskom i titelskom neostavi ništa, budući ga je dao od djetinstva odhraniti, zapopiti, u razuih učilištih izvan domovine učiti, i osim tolikih crkvenih dohodakah i na zagrebsko biskupstvo zavladičiti. — Ako bi Stjepan i Vuk brez djece umrli, imanja Čabrag i Been imaju ostrogonskoj crkvi pripasti. A ako u Petra nebi bilo djece, onda ima Šomljo i Cesargrad pripasti kaptolu ostrogonskomu, Okić pako, Diangrad, Blodyn i Kotenja na pole kaptolu na pole biskupu zagrebačkomu. — Veliki ovaj imetak je on u Moslavini po pravu djedovskom od Vladislava još sebi i obitelji svojoj povratio, a način ostale stečevine se nezna, dok se nebi stari arkivi dotične obitelji vještim okom progledali i hitrim umom proučili.

Zlamenit je pako Toma za potomstvo i današnji naraštaj zato, jer je politiku obitelji Bakačke utemeljio i načela joj prepisao, kojimi će se držati, cvasti i proslaviti. Ta se vide iz lista nekoga plemića, u kom nasljednikom svojim priporučuje da žaštićuju plemstvo, jer će donde samo biti štovani i stanoviti, dok plemstvo uzbrane, čim to prestanu raditi ili se na plemiće podignu, propasti će i dobra će njihova onim zapasti, na koje se podigli budu. — To su, kao što povjestnica domaća pokazuje, Erdödski Bakači uvieke i obdržavali. — Sad je dakako tomu vrieme prošlo, i sad bi se moglo ovo Tomino načelo malo pridrugojačiti, kad bi se pod plemstvom svi narodnji suplemenici ili domorodci razumievali. Tako obnovljeno stojalo bi isto načelo još dok Tomino pleme obstoji.

Vladu crkve zagrebačke je preuzeo Toma po smrti biskupa Luke 1511. i došao je u Zagreb, da tu postavi u red što je brigi njegovoj povjereno bilo. Tu je praebendarstvo utemeljio, i za bolnicu sv. Elisavete na piacu kaptolskom kapelana banovog Marka za upravitelja kaptolu priporučio. Napokon je i na crkvi stolnoj zidanje nastavio. I to je ostalo od njegovih činah zabilježeno da je Ivanu Geričkomu, komu za ljubav je Ilija Bučki 1517. ostavku dao s kanoničtva zagrebskoga, naredio dohodke toga kanoničtva davati, da može naukah radi na kojegod sveučilište poći. —

Biskupiju zagrebačku gledao je svojoj obitelji osjegurati i s toga je Ivana odhranio i biskupom učinio, ali za vremena biskupstva toga od 1514-1518.

Digitized by Google

on je bio i biskupov i biskupijski tutor. Kad pako 1518. Ivan odstupi, onda pribavi Toma biskupiju zagrebačku Šimunu sinu Alberta od sriemskog Erduta, pankotskomu arkidjakonu, jegarskomu kanoniku i svomu nećaku, koga Lav X. potvrdi i koji je u strahovito nastavše vrieme poraza Mohačkog i ratovah Zapoljskih biskupovao.

U potomcih Tominih nadvlada ime Erdödy, a ime Bakač iz života se izgubi te na papiru samo ostade. Odkuda to? Panonsko iliti ugarsko kraljestvo poče osjećati prevagu magjarštine i upliv se njezin i na one obitelji ugarske razprostrie, koje ni po krvi, ni po domovini, ni po imovini nisu bile magjarske: ali su magjarštini u svoje krilo ulaz dopustile. Tako i slavjanski Bakači poprimiše Erdödyansko ime, koje prije samo puki pridavak bijaše, i tako magjarsku firmu zadobiše. Ali čast i poštenje slavnim onim muževima, koji i pod otim imenom za Slavonstvo i Hrvatstvo i na bojnih poljih i na bučnih saborih neumrlu slavu zadobiše, utvrdjujuć istinu: krv nije voda. —

Kratko ovo načrtanje javnih djelah jednog od najslavnijih muževah koje su Slavjani Ugarskoj dali, sastavih po štampanih izvorih u Ištvanfiu, Krčeliću, Prayu, Joviusu, Palatiusu, Ciaconiusu itd. Kako obširno i izvjestno bi se onda moglo opisati Tomino žiće, kad bi se doprieti moglo vještom rukom do pergamenah i papirah pokrivenih stoljetnim prahom u pismoshranama rimskima, mletačkima, bečkima, zagrebačkoga kaptola, obiteljih Erdödskih (Bakačah i Pavlovićah iliti Pálfyah) itd. Ujedno bi se obilnim životopisom Tominim razjasnio veliki dio povjestnice ugarsko-slavjanske.

Kao što je pozorište Tomina života i djelovanja poglavito Ugarska: Budim i Ostrogon bilo, tako se potomci njegovi razlikuju od njega time, što su u Hrvatskoj i Slavoniji živili i radili, te moćno i mudro u dogadjaje svoje otačbine upliv imali. Medju ovimi je prvi Šimun Bakač, biskup i ban Zapoljev, kojega život ćemo kašnje opisati.

Nikolaj I. Pavlović, car ruski.

(Konac).

Priobćivši kratak pregled vojničkih činah za vrieme gospodovanja cara Nikolaja, dodajemo tomu opisu zasada samo još djelatnost njegovu kod unutarnje uprave carstva i značaj njegova domaćega života s nekoliko riečih.

Stupivši car Nikolaj na priestolje, obrati odmah svoju najveću pozornost na odstranjenje neporedka, varkanja i podmitnosti, koje su mane načinom rak-rane još od starije doba cieli ustroj države podjedale. Tomu zlu doskoči car odmah iz početka, kazneć bez iznimke svakoga, na kome se dokazala koja od pomenutih manah. Da pako nuždne svoje zapovjesti tim lasnije uživotvoriti uzmogne, podade se na put u sve strane svoje neizmjerne države, koje bi putovanje najsjajnijim uspjehom krunjeno, jer je car lično nastojao o uživotvorenju svoje volje kazneć s mjesta svakoga krivca. Tisuća primjerah kaštigujuće pravde careve predje u obće znanje svega naroda te probudi u puku uvjerenje, da „car batjuška“ (car otac) sve vidi. — Da pako usried činovničtva svoje države ćut odanosti i počitovanja prama sebi još više podpiri, razredi doličnije mjerilo dostojanstva pojedinih činah (uredah i naslovah) tako

Digitized by Google

da bi se razaznavali razredi ne samo čislom, nego i inimi znaci spoljašnimi. Ova razredba doticaše se pače i sveučilištah i školah.

Razvitak trgovine, obrtnosti i gospodarstva biaše takodjer osobiti predmet brinutja careva. Novije rusko obrtničtvo djelo je cara Nikolaja; on je začetnik (prije 16 godinah uzporedjene) prve obrtničke izložbe petrogradske, a malo zatim druge varšavske. Izmedju krasnih umjetnostih biaše mu osobito mila gudba, on ju je pjestovao kao pravi vjerenik vile umjetnice, te se odlikovaše u njoj neobičnom vještinom — pače i kao izvrstni glasbeni skladalac. Nu ipak nije nimalo zaboravljao ni uza to mirovno zabavljanje na glavni živalj radinosti svoje, naime na vojničke potrebe. On utemelji ili usavrši već udjelotvorene velike tvornice za oružje, on biaše sam vještak u najsitnijih stranah vojničkoga vježbanja na oružju svake vrste; on ustanovi „sbor dragunah“ kojega se glas posvuda širi (draguni ovi manevriraju i na konjih i pješke, te im u tom pogledu neima para); on konačno sazida gradjevine glasovite tvrdje Sevastopolja, koja je silni štit juga ruskoga, pred kojom saveznici već u sedmi mjesec danah bez ikakva uspjeha krv svoju prolievaju. —

Što se napokon tiče obiteljskoga njegova života, to se mora reći da je on bio nad svaku i najveću hvalu izvišen Obitelj cara Nikolaja jest kao uzor, i što se tiče prave bogumile ljubavi, i što se tiče umnoga odgojivanja djece, tihe kućevnosti i čistote ćudoredja. U tom se čuje i od najljućih protivnikah vladarstva careva samo jedan glas priznanja i počitovanja. Najslavniji po Rusiji putovavši muževi smatrali su vazda kao veliku sreću, kad im se blaga prilika dopružila, baciti pogled u domaći život pokojnoga cara, te množina spisah razglašuje slavu „kućevnosti najsilnijega gospodara na svietu.“ Ova obiteljska ljubav dobi pače negdje lik romantičnosti. Poznato je na primjer, kako je prije nekoliko godinah carica zimovala u Napulju i Palermu s uzroka prieteće joj suhe bolesti. Ondje posjeti ju car neočekivano, a kad je carica pošla po stubah kraljevske palače dolje caru u susret te iznemogla nemože potom gore, nepočasi car Nikolaj časa, te podigav ju pred cielim dvoraničtvom i sakupljenim ondje pukom odnese si suprugu u naručaju junačkom gore uza stube uz gromovito „Evviva!“ svjetine tim očarane. Na istom putovanju dogodi se takodjer, da je car Nikolaj, glava crkve pravoslavne, svetomu otcu u Rimu poklonio se i pokleknuv umoljeni blagoslov od pape primio. —

Kakvo je pokojni car gojio mnienje o svezi obiteljskoj, to posvjedočuje i sliedeći dogodjaj, koji se tek nedavno razglasi. Zapadnjaci nemogaše dokučiti kako da se Šamil, vojda Čerkezah, tako mirmo vlada u sadašnjem ratu. Hrabri ovaj načelnik kavkazkih brdjanah i poglaviti neprijatelj Rusije (Šamil) imao je sina, koga su Rusi kao diete bili u ratu zarobili i u Petrograd odveli, gdje bi na careve troškove odlično odgojivan i obrazovan. Sad ga zahtije Šamil natrag, te mu to i carski činovi (uredi) obećaše pod tom pogodbom, da više proti Rusiji vojevati neće. Dočuvši to car umah zapovjedi, da se mladi Šamil ima uslobodditi bezuvjetno, jer on — veli car — odsele samo otca svoga mora da sluša.“

Car Nikolaj — tako pišu iz vlastitog čestog smatranja „Slovenske Noviny“ u Beču, iz kojih smo medju ostalim životopisne ove crte crpili — biaše stasa oriaškoga, upravo junačkog, krasno-muževna umiljata lica, u kojem se izražavaše strogi duh s blagom ćuti. U dobroj je jošte uspomeni čarobni

Digitized by Google

utisak što ga je prouzročila junačka osoba careva kad je za poslednjega svoga polazka u Beču, mjeseca svibnja g. 1852., predvodio oklopničku svoju regimentu br. 5 — što će se po zapoviedi Nj. velič. našega cesara na uviek dičiti imenom cara Nikolaja — „sabljom u ruci“ pred Nj. veličanstvom. Zadnjiput je pohodio pokojni car Austriju u taborištu kod Olomuca, mjeseca rujna g. 1853.

O posljednih časovih života cara Nikolaja priobćuju listovi zanimive, značaj velikoga pokojnika označujuće crte.

Već od neko vrieme biaše car, kao što se poslie pokazalo, grozničav. Dne 6. (18.) veljače moljaše dr. Mandt tjelesni liečnik carev, da smije još i drugih liečnikah pozvati u savjet. Car je to primio vrlo lako, dozvoljujuć da se tjelesni liečnik dr. Karel pozove; zdravlje carevo pogoršavaše se neprekidno nu polagano tako, da su liečnici 10 (22) veljače molili cara, da neizlazi iz sobe. Car nehtjede o tom ništa da čuje, na što mu jedan liečnik reče: Nijedan vojnički liečnik u cieloj vojsci nebi dozvolio vojniku, da u takovom stanju izlazi iz bolnice, jerbo bi siguran bio, da će bolestnik samo još bolestniji povratit se. Car odgovori na to: Gospodo, vi ste izvršili svoju dužnost, ja vam zahvaljujem. Pustite da i ja sad svoju izvršim. Na to podje car kod studene nepogode na polje, pope se na svoje sane te se odveze na vojničko vježbalište, da uoči pješaštvo garde, koje je imalo polaziti u Litvaniju, da ondje podpuni pukove. Kod toga priegleda gdje se je car posljednji put javno pokazao, jako je kašljao te na odlazku rekao da je sav u znoju, premda je u vježbalištu vrlo hladno bilo. U takovu stanju vozio se je car još k bolestnomu ministru rata knezu Dolgoruki-u, opominjuć ga da neizlazi rano iz sobe, po tom se vrati u zimsku palaču. U večer prisustvovaše molitvam prve postne nedjelje, biaše zatiem kod carice, te se je vrlo tužio na zimu i zadržao na sebi u sobi kabanicu.

Od one večeri nije car više ostavio svoj maleni poslovni kabinet. Ondje primi 11. (23.) veljače pukovnika i krilnoga pobočnika Tettenborna ležeć na sofi, pokrit kabanicom. Poslie pako predade poslove veleknczu careviću.

Od carevih sinovah biaše jedini carević Aleksander u Petrogradu, kad je Nikolaj obolio. Velekneza Konštantina pozvaše brzojavom u Petrograd i on zateče otca još živa. U nazočju ovieh svojih sinovah predade car Nikolaj vladarstvo u ruke velekneza Aleksandra, a veleknez Konštantin zavjetovao se, da će biti prvim podanikom cara brata svoga.

Kad je poslie toga car umro i kad je viest o njegovoj smrti priobćena prvim dostojanstvenikom carstva, pospješiše ovi u dvor te se približiše u najvećoj žalosti smrtnoj postelji.

Puk obilazio je plačuć i jadikujuć, klečeć palaču. Možda nikoga nije bilo u Petrogradu, koji bi suho oko imao i posvud se čula rieč: Našega velikoga cara neima više!

Drugi neki dopisnik piše iz Petrograda ovako: Oko carevo nekoliko danah prije njegove smrti jasno i liepo, kao uviek, ništa nije izgubilo od svoga mladosnoga sjaja. Silna junačka osoba još je jaka i jedra, samo jedno pripominje približujuću se starost, a to je kosa što nešto malo posjedje. — Dopisnik vidiše cara još 25. veljače t. g., vozećega se u svojih jednostavnih saonah. — Srdce mi je zaigralo od miline, veli dopisnik, kad ga ugledah tako zdrava i krepka. Zatiem o bolesti: Car primi noćju 1-2 ožujka obznanu bolesti, da je iznemoga pljućah veoma opasna postala, sasvim spokojno, primjeću-

Digitized by Google

juć samo: Kako će te dugo još trajati? na što liečnici nemogoše dati odgovora. Malo zatiem upita car Karela po ruski: Kad li budem se zagušio? — Karel je mučao. Na to zapovjedje bolestnik, da se dozove svećenik, koji će ga u nazočju svih članovah carske kuće pričestiti. Po svršenju svetih obredah poče se car čvrstim glasom opraštati od carice, djetce svoje i unučadi, ljubljaše svakoga pojedince te svakoga, podpunoma svjestan budući i vrlo spokojan i miran, čvrstim glasom blagosivljaše. Tada odbi na satu 4 ura u jutro 2 ožujka. Blagoslovivši jih razpusti sve, zadržav jedino caricu suprugu svoju i prvorodjenca svoga Aleksandra uza se. Kasnije reče carici: Molim te, idi sad malo pa odpočini. Na to ona odgovori: Daj da kod tebe budem, ja bih željela s tobom poći, samo da mi je moguće! — Car na to odgovori: Ne ženo, ti moraš još ovdje da ostaneš; zdravlje neka ti bude briga tvoja, da uzmogneš biti središtem ciele obitelji; podji samo, ja ću te zovnuti, kad se vrieme bude približalo. Ovoj odlučnoj volji carevoj nehtjede carica prigovoriti te ode.

Car pozove zatim preda se grofa Orlova, grofa Adlerberga i kneza Dolgorukoga, zahvali jim se na njihovoj vjernosti te oprosti se s njimi. Potom pozva pojedince čeljad, zahvali jim se na njihovom službovanju, blagoslovi jih te se oprosti s njimi; tom prigodom biaše car vrlo ganut. Napokon pozvana bi dvorska gospodja Rambek. Car se i njoj zahvali na vjernosti, s kojom caricu u težkom bolovanju dvorjaše te ju umoli, da neostavi carice, i najposlje reče: Pozdravite mi moj dragi Petrovdvor (Peterhof) — Car stisne takodje ruku liečniku Karelu i rekne mu prijazno ga pogledav: Vi niste tomu krivi.

Kad je svećenik Bajanov, koji primi izpoviest carevu, s njegovim veličanstvom govorio, tad položi car ruku caričinu u ruke svećenika, kan da je htjeo suprugu svoju svećeniku povjeriti.

Nakon toga nije car jedno vrieme govorio više, nego se je često krstio i tiho molio. Za čas progovori opet te je odsad do posljednjega trenutka razgovarao se s carevićem svojim nasljednikom. Posljednje rieči, koje je car jasno izgovorio, biahu sljedeće: Dites à mon frère Fritz, de rester toujours le même pour la Russie, et de ne pas oublier les paroles de papa. (Recite momu bratu Fricu da neka bude za Rusiju uviek onaj isti i da nezaboravi riečih svoga otca). *) Kao što je car duševniem mirom, kršćanskom odanuštju i muževnom stalnostju život svoj svršio, može samo svršiti čovjek, kojega svim pravom idu rieči: Blaženi su oni, koji u Gospodu umiru — kojimi je riečmi kralj pruski odgovorio telegrafom na užasnu viest o smrti cara Nikolaja, sestri svojoj carici udovici.

---

*) Na to odgovori kralj pruski Fridrik Vilhelm IV.: »Ova mi je oporuka sveta, i ja ću ju u svako vrieme od srdca i savjestno znati izvršivati.« One pako rieči, koje je otac sadanjega kralja pruskoga, Fridrik Vilelm III, sinu svome u oporuci preporučio, ovako glase: »Čuvaj se, dragi sine, bezobzirnog novotarstva, što je sad posvud mah uzelo; čuvaj se teorijah, koje su u ovo vrieme zavladale, al se neće nikad moći u život uvesti. Al se čuvaj i drugog ekstrema, koji bi te mogo takodjer u silo zavesti: nemoj sliepo prijonuti uza stare institucije. Onda će ti samo za rukom poći zdrave i koristne reforme, kad budeš znao izbjeći oboje ekstremah. Gledaj da uzdržiš dok budeš mogao dobro sporazumljenje s državami evropejskimi; eda bi se prije svega nikada nezavadile Prusija, Rusija i Austrija; njihova je sloga poručanstvo obćega mira evropejskoga.«

Digitized by Google

Da se po mogućnosti uzdrži posljednja snaga careva dadoše mu u posljednjih trenutcih mošusa. Oko podne 2 ožujka rastavi se Nj. veličanstvo mirno i blago ovim zemnim životom.

Kupinovo.

Iz sbirke starožitnostih kralj. Slavonije.

Od L. Ilića Orlovčanina.

Ovaj nekoč znatan grad (u sadašnjoj Petrovarad. rgti). zvao se je u stara vremena „Cheulpen“ [1]) zatim „Kevlpen“ a po Orteliovom krajobrazu „Kelpen.“ Kralj Sigismund dao ga je Brankoviću Gjuri sa inimi gradovi kao naknadu za Beograd. Poslie god. 1451. obećao je Gjuro despot da će ovaj grad predati Hunjadovoj obitelji u tom slučaju, ako njegova unuka Elizabeta, kći Ulrika Celjskoga, nebi htjela poći za Matiju, sina Sibinjanin Janka. [2]) Ova medjutim ženitba nije pošla za rukom.

God. 1463. navali Alibeg iz Srbije te najprije Kupinovo otme i popali, zatim Mitrovicu i ostali Sriem, doprvši do Futoka. Nu ondje ga dočekaju Mijat i Petar Sokoli, te ne samo roblje otmu, nego i Turke osobito kod Save potuku tako da ih je samo mali broj izmakao. [3])

Stjepan Branković nemogavši turskim navalam odoljeti izmakne u Talijansku, gdje je i umro. Tielo su njegovo sinovi Gjorgje i Jovan god. 1485. u Kupinovo dovezli, i kao svetinju veleliepo sahranili. Obojica su ostala za nekoje vrieme u gradu. Starji brat Gjorgje služio se je naslovom srbskog despota, kojega se je dostojanstva, izručivši ga bratu svome Jovanu, za kratko odrekao, a on je postao pod imenom Maksima kaludjerom god. 1503., zatim arci-vladikom u Vlaškoj. Ovaj je vladika samostan krušedolski sagradio, u kojem je i živio i god. 1516. preminuo.

Jovan je sjedio nekoliko godinah u Kupinovu, nu prisiljen ukloniti se turskom proganjanju, preseli se u Berkasovo, gdje je i umro. Tielo njegovo kao i otca mu Stjepana, bi u Krušedolu sahranjeno i kao sveti ostanci čuvano, dok ih Turci za sultana Ahmeda III. vojujući protiv Austriji kod Petrovaradina god. 1716. iz grobnicah neizvadiše i vatrom neuništiše.

Osim neznatnih razvalinah ništa nije preostalo od kupinovačkoga grada.

Do blizu 300 korakah od Kupinova na pobrežju savskom kod čardaka „Kupinski bok“ ima jedna redke debljine stara topola „kupinska topola“ nazvana. — Kod istoga mjesta blizu neke močvare „Obedska bara“ zvane, ima jedna vrlo stara pod obćenitim imenom „Obeda“ poznata iztočnog vjeroizpovjedanja crkva. [4])

---

[1]) Vidi Bonfinio Dec. 3 lib. 10. str. 557.
[2]) Vidi Katona Tom. 6. str. 779—790.
[3]) Vidi isti Tom. 7. str. 620.
[4]) Iz rukopisa Stjepana Marjanovića slank. župnika.

Digitized by Google

Školski odlomci XIV.

Škola u borbi sa životom trpi crnu štetu. Diete istina dodje mlado u školu, al je već osjetilo upliv života. Riedko su roditelji činili ono, što bi činila škola na njihovu mjestu. Drugo je, što diete neživi posve školi, — roditelji u odgojenju, a tim i u obučavanju imadu vladu, koja se uplivu školskom ponajviše protivi, bar riedko ga podpomaže. I primjer ostalih okolnostih većom je stranom moralnim školskim težnjam upravo protivan. Treće je najposlie, što se mnogi pitomci prije vremena svoje zrelosti iz škole odtiraju i guraju u takova odnošenja života, koja učine, da oni, što su kao vrstno u školi učili, skorice sasvim ili većom stranom zaborave, šta više često mrze i preziru. Od ove tri bolesti boluju sve škole, pa i one koje su najbolje.

Škola je po svojoj naravi dopunjenje dječijeg odgojenja u familiji. Ali odkad je život u tolikih obiteljih, poimence pak u varoših, postao zamršen ili kompliciran tako da već diete u njemu prava mjesta neima, mora školsko odgojenje često putah da bude jedina naknada domaćem odgojenju, a ponajviše mu k tomu nedostaje vlast i izvanjska organizacija. Škola, i to javna, najglavnije je uslovje za djecu, koja kako valja neznadu za otčin zapt i majčinu negu.

Naravski se predpostavlja, da roditelji djeci buduću sreću zbiljski žele, — ipak je predpostavljanje takovo često neistinito. Nežele uviek roditelji imati u djeci dobrodjeteljne ljude, niti dobre hristjane, — a to bar svaki priznaje za uslovje istinite sreće —, no bogate, mudre i ugladjene ljude. Gorka je ova rieč, koju izrekoh, al je istinita; zaista bi veća polovica roditeljah, da im se, kao u snu premudrom Solomunu, bogatstvo ili mudrost na izbor ponudi, — bogatstvo izabrala; oni dobrodjetelj i religiju nesmatraju s prave točke, dočim čuvstvena blaga nerado za njih žrtvuju. Oni žele od svoje djece imati koliko je više moguće radosti, koliko je manje moguće tereta. Po tomu se upravlja odgojenje prvih godinah. U viših krugovih, pa naniže do poslednje granice srednjega stanja, nijedna mati nedoji sama diete svoje (u tomu može pojedina mati biti nevina, ali skupa uzevši krive su sve; mati unapried vidi, da će joj kćeri ostati bolježljive, ipak ih ona muči miderom i gjergjevom — baš sviet u tvrdu silu neće da se popravi!). Odmah poslie rodjenja zapadne diete u ruke tudjih ljudih, koji mu se ulaguju, dok majka gledi, a zlostavo ga čim ona ledja obrne.*) Mati, istom kad joj ćud dodje, ište da bude diete umiljato, da se dá ljubiti, — a to se kod djeteta kupuje ulagivanjem i sladkišom; drugiput mati, trčeć za zabavom, traži da joj diete bude uztrpljivo, a to se i opet kupuje od njega laganjem i objestju. Tudje nastojnice, koje takodje jedva čekaju da se oproste dječijeg tereta, utajivaju koješta od matere, diete dakle uči poznavati laž; one ili ga lagariom za se predobiju, ili ga pret-

*) Nije čudo, što takovim odgojenjem neće ni roditelji dočekati utjehe od djece, po rieči Krilova:

„— если выросли дѣти въ разсукѣ съ вами,
И вы ихъ ввѣрили наемничьимъ рукамъ:
Не вы ли (k roditeljem govori) виноваты сами
Что — отъ нихъ утѣхи мало вамъ?“

Digitized by Google

njom zastraše, — a više putah i diete samo ima kojekakve tajne, te pravi s mladjimi komplot. Eto to je otmjeno odgojenje prije sposobnosti za školu; u nižem redu izlazi na vidik: zapuštenost, plašnja, surovost. — Da srećno li je ono diete, koje majka čuva, koja ga nemora ostaviti poradi sirotinje, ali koja ga takodjer neostavlja poradi razkoši! Mati, ma i s manjom pameću a većimi manami, csteje ipak najbolje družtvo za svoje diete. Ali one neće, nemogu da ostanu kod kuće; tako djeca prvih 6 godinah, ovu klicu dobra i zla, provedu u pokvarenom družtvu i zanemarenom stanju.

Sad je red na školu, — od nje se ište, da ona željam roditeljah, što se nauke i znanja tiče, napriečac zadovolji, ali da u navadah nikakve promjene netraži, jer to bi poremetilo domaći red. Hrdjav upliv doma, ulagivanje lakomost, laž — traju neprestano, škola pak treba da više šta čini, a da neuči, samo poznavati slova i sricati. Kontrast izmedju načelah školskih i domaćih javlja se svake godine življi, te nadje grob u bezdani, koji sve plodove učiteljskoga naprezanja proguta. Da zapitamo n. pr. odkud nepaženje, raztrešenost proizlazi, koja u svih školskih razredih, osobito u varoši, napredku smeta, nagoneć učitelja da čas školski često prekida, — pa slobodno odgovoriti smjemo, da je domaće odgojenje ovaj korov posijalo, i da ga ono neguje od dana na dan. Djeca su dobra, al je sviet opak. Pod upravom čeljadi oduči se diete od svakog mirnog, dugog razmatranja; hitra promjena, koja njegovu nestrpljivost draži, naskoro mu predje u krv i sok. Diete se neuči, kako da ono samo sebe zabavlja, no hoće da ga drugi zabavljaju; ono hoće da govori, kad mu na pamet padne, a ne kad se pristoji; ono neće da jede i pije kad je vrieme k tomu, no kad mu dodje ćud; zato gdjegod se ište od njega pažnja, ono misli o nečem drugom, nestrpljivo je i dugo mu je vrieme.

K ovomu zlu pridružuje se pogibeljan miraz djece koja se u školu dovode — nepokornost, i odtud proizticuća mržnja na sve one, koji pokornost ištu. Što se praviteljstva s upornostju podanikah, majstori s neposlušnostju naučnikah, gazde s razvratnostju mladjih boriti imadu, — što škola zbog samih disciplinarnih mjerah u obučavanju nenapreduje, tomu je jedan uzrok — slabost domaćih svezah. Otcevi za to, što imadu posla na sve strane, neboče se s djecom, nit rado ono malo časovah, koje svakako u domaćem krugu provode, odgojenju posvećuju; oni tada žele sa svojom djecom zabavljati se, a ne kuditi ih ili kaštigovati. Ova bi dakle zadaća ostala materama, koje često k tomu niti neimadu moralne snage, niti volje. I one se malim nesgodam uklanjaju s puta, i zatvaraju oči izpred buduće propasti. Djetetu se godi ne iz ljubavi, jer su i stroge majke prošlih vremenah djecu svoju ljubile, i jamačno veće žrtve za blagostanje njihovo prinosile, — no iz mekušnosti, iz svog komoditeta, a nešto i iz veličanja, jer to je puko prostački, kaštigovati svoju djecu. Mrzost na staru sistemu kaštigovanja, žedja za popularitetom, navedoše nas na stranputice. Nije šala: kako je brižljivoj kontroli izložena kazan učiteljska! Mislio bi čovjek da su učitelji sve sami nekadašnji profozi bili, tako se jako predupredjuje zloupotrebljenje! — —

Najmanje su pak sklonjeni roditelji, da učitelju dadu vlast nad ponašanjem učenikah izvan škole. A blago si ga učitelju, ako on te vlasti netreba! Osloboditi učitelja od dužnosti odgojenja, to znači snimiti mu najveći diel tereta. Budući pak da nikoga neima, koji bi učitelja zamienio —

Digitized by Google

dočim odgojenje pod upravom roditeljah ramlje, a bez podpore školske konačno bi se napustilo — zato samo ostaje na izbor: ili se sasvim odreći snažnog odgojenja, ili ga prenieti na školu. Ali će najposlie mekušni roditelji priznati svoju nesviest i morat će doći s molbom: Nasljedjujte nam i učite našu djecu, jer mi nismo kadri. Nego dok se to zbude, proluljat će još mnoga godinica, još mnoga stotina nadepune djece zapast će u porok i budalaštine, inače pod nadzorom škole mogla bi se spasiti. Najprije se mora prava anarhija u obiteljskom odnošenju izliečiti, pa onda će tek roditelji doći do sviesti gdje pomoć tražiti imadu? A ovako čemu se imamo nadati, kad kod tolikih savjetah od strane liečnikah n. pr. mideri (utezanja) kod ženskinjah i dan dankom traju? Čemu se imamo nadati, kad muškarci izreda najveću brigu vode, kako da se na duvan nauče, ne što on sladko prija, no što 15godišnjem dječaku daje vid čovjeka (duvandžije neka se neljute na ove rieči — ja govorim samo o moralnoj slabotinji, u kojoj pušenje kod mnogih ljudih ima svoj začetak, a ne o škodljivosti samoga navičaja) . . . Čemu se imamo nadati od generacije, koja u mnogom pogledu drugčije misli, a drugčije radi? Kakva se istinitost liepi za mladež, koja u školi čuje: **blage dane dužan si svetkovati**, a kod kuće vidi, gdje roditelji željno čekaju krojača s dogotovljenom na blagdan haljinom? Škola zapovieda: **za život glave nelaži**, a mati, ako joj je nesnosna visita došla, naručuje: kažite, da nisam kod kuće; drugi put ona ište, da otac ništa nedozna, ako se u kući nepovoljno što slučilo itd. E sad ko može, neka odgonetne mladaži ovu zagonetku!

Još manje će koristiti opomene, koje mi učitelji djeci trabimo: **koristite se školskim vremenom** — školu prije vremena neostavljajte po tomu, što su znanosti dika i nakit ljudskoga roda, i što se bez njih nedolazi ni do časti ni do imovine. Tà znanjem i naukom mladić do časti i imetka dolazi riedko, djevojka skoro nikad. Pleme, novac, ljepota očevidno će prevagnuti sve zasluge, znanja i talente.

Ali da se sad s čistijimi motivi obratimo k djetinjem srcu, pa ćemo naći od naravi istina blagu zemlju, vjeru, gotovost, ali **stalnost** nikakvu, jer zao primjer pokvari sve. „Bog hoće da mi dobrodjeteljni budemo, spasitelj nas je izkupio, pa ako mi u njega vjerujemo, ako njegovu vjeroizpoviest poznamo i prigrlimo, postat ćemo blaženi“ — to diete čuje i primi u svoje srce; ono hoće, ali je moć svjetska odviše jaka; — diete vidi, gdje ljudi okolo njega žive tako, kao da bi to istom bile rieči, koje je dobro slušati a zlo ovršivati. Moć škole dakle mora se razprostraniti tako da ona sva nadmetanja u životu može svladati; a to će se najbolje učiniti onda, kad se škola kao saveznica s crkvom sdruži, država pak obojim izvanjsku svoju snagu i važnost pozajmi. Inače i škola i crkva, gdje tek svaka za se radi, izradit će zaista malo, upravo mora podleći sili izvanjskog života.*) *Gj. R.*

*) Nadamo sa da će štovani g. dopisnik nastaviti svoja zrela razmatranja, kojim rado ustupamo mjesto u Nevenu, neimajući za paedagogičke predmete nikakvoga domaćeg organa. Ur.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. *(Knj. v.)* Upravo su ovdje izašle „*Ign. Gjorgjića Pjesni razlike*, izdate po dr. Ljudevitu Gaju.“ (Ciena je ovomu djelu 1 for. 40 kr. i dobiva se jedino kod odpravničtva „Narod. Nov.“ u Zagrebu, koje vanjskim predplatnikom knjigu ovu franko poštom dostavlja).

* Polje umjetnoga pjesničtva slovenskoga obogatiše u najnovije vrieme dva mlada pjesnika svojimi umnimi proizvodi pod naslovom: „Pesmi. Zložil Matija Kračmanov Valjavec V Ljubljani. Založil Janez Giontini. Tisek L. Sommera na Dunaju (u Beču.)“ — „Pesmi. Zložil Fr. Levstik. V Ljubljani 1855. Založnik in natiskar J. Blaznik.“ G. Valjavec nije novak na slovenskom Parnasu; njegove su pjesme od više godinah priobćivane u različnih novinah i zabavnicih slovenskih. G. Levstnik pako sad je prviput kao pjesnik u javnost stupio.

(Opat Paramell.) Novine javljaju da je glasoviti opat Paramell ovieh danah u Francezkoj umro. Paremell nije bio na glasu samo po Fracezkoj, već i svuda medju prirodoznanci s jednoga prirodjena mu dara, kojim na korist svoje otačbine blago djelovaše. Biaše bo pokojnik obdaren niekim čudnovatim tajnim ćutilom, kojim je iduć po ma i najsušjoj zemlji, umah pogodio mjesto gdje, a dubljinu u kojoj se je moglo izvora vode dokopati. U Francezkoj ima sad više od 2000 obćinah kojim je ovako budi zdravih vrelah za pitje, budi povećih zdenacah za svrhe gospodarstvene i obrtničke otvorio; zato i biaše Paramell neprekidno na putu, da bi obćinam ili pojedincem zovućem ga poslužio i mjesto za kopanje zdenacah označio. Na pitanje učenieh: kako da zna naći mjesto nevidljiva vrela? odgovori opat: da on to ni sam opisati nemože, te da tajna neka sila tielom mu probije onda, kad stoji nad izvorom sakrivene u dubljini zemlje vode.

* Berolinski krojač Kosak sačini za obrtnu izložbu parižku neko veoma čudnovito odielo iz crnoga sukna, koje jednako za frak, za prsluk i za hlače služi. Za svaku ovu posve različnu vrst odjeće premeće se samo nekim načinom, koji samo nekoliko trenutakah vremena ište, taj slavni tvor krojačke umjetnosti. Način pravljenja ove trolične oprave ostaje tajna umjetnikova i stoji skupe novce.

* Poznati iznašastnik šivajuće makine, Moore, povrati se iz Amerike u Berlin te ponese sa sobom novu „pereću makinu“ (Waschmaschine), kojom je nakanio za dobre novce Evropu obogatiti.

☞ Uredničtvo Nevena želi kupiti ili za druge brojeve od prošastih godištah (n. p. za one u kojih je naštampan Nemčićev igrokaz: »Tko će biti veliki sudac,« ili druge od kojih ima još suvišak) izmieniti sliedeće brojeve Nevena:

od ove godine br. 4 do 12.

od proš. godine 1854 br. 6 do 13 i 30—33.

Onu gg. koji nam mogu nekoje od ovih a i drugih brojevah prepustiti ili koji su slučajno nekoje brojeve primili koje nisu naručili te ih nežele zadrzati, uljudno molimo da nam iste ili poštom u navadnom zavitku (Kreutzband) čim skorje pošalju ili pako u Zagrebu u matičinu pisarnicu u Nar. Domu uz naznačene pogodbe dostave.

Dosadašnjim gg. predplatnikom faleće brojeve dostavit ćemo naknadno.

S ovim se brojem svršuje prvo četvrtgodište ljetošnjeg Nevena. Ona gg. koji su predbrojili na četvrt godine, neka izvole za vremena ponoviti svoja naručenja, da im se odpremljenje neprekine. — Ovom prilikom napominjemo, da svako četvrtgodište Nevena sačinja za se posebni i podpuni jedan dio te nije u drugom savezu s ostalimi kvartali, nego kojim je skopčan jedan godišnji tečaj sa drugim.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi trošKom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 14. 5. Travnja 1855. *IV. tečaj.*

Probirač nadje otirač.

Pripoviedka od Jos. Korzenovskog.

Prievod iz Poljskoga.

U prekrasnom priedielu vladimirskoga okružja (Poljske) ima seoce Lipova, inače baština neke blage udovice, kojoj, čim joj Bog ranom smrću uze muža, ostavi kao plod srećnoga braka tri liepe sada već uzrasle kćeri kao utjehu njenom udovstvu.

To biaše godine 1797. Lasno je dosjetit se, da se onda gospodjice niesu učile francezki, da niesu udarale u klavir, niti plesale gavota; ali umješe one zato dobro čitat i pisati slovom materinskim, umješe šivati odjeće za se i za mater, vješto upravljati kuhinjom, prigledati gospodarstvu a skrbljeti za živad, riečju, one biahu ladanjske gospodjice, prave gospodarice, veselę i zdrave.

Kao što su se i za onieh vremenah kano i sada pojavljivala često posve različna čuvstva i naklonosti u djeci te iste matere, to se je i kod naših djevojakah opažala ista ta razlika, kad su naime dospjele do zrelih godinah.

Gospodjica Jadviga, što navrši već dvadeset i drugu godinu, kazivala bi, da nikako neće da podje prije za muža, dok joj srdce neuzdrma silna ljubav i doklie sa svom snagom duše svoje neprione uz onoga, ko joj zaprosi ruku.

Gospodjica Miljana kazivala bi, da će se rada udati samo kad joj se prijavi zaručnik, koj bude prilično imučan da ju može pristojno svome stališu uzdržati, uza to pošten i razborit, pa ne odviše razlik od nje u godinah.

Najmladja gospodjica Ana kazivala bi, da je vazda sklona udati se za onoga, koga joj bude mati pohvalila.

Neke večeri mjeseca lipnja stajaše gospodjica Jadviga na triemu nešto sjetna i nevesela kao da prisluškuje šum granatich lipah što no su resile prostrano dvorište; pred njome stojaše prikladan mladić, obučen čedno nu pristojno. Oboriv oči gledaše u zemlju te mučaše. Napokon podiže glavu te pristupiv bliže k djevojci reče: „Gospodično Jadvigo, zar vi neimate nikakvoga za me odgovora? Neznam zašt me snadje ta zla sreća, da nemogu steći vašu prijazan. Poštovana vaša gospodja mati neprotivi se nimalo mojoj želji a ja u tuzi i žalosti izgledam vašu odluku, vašu ljubeznu rieč, kano sud izrečen nad mojim životom. O kako bismo mogli biti sretni! Moja zemljišta niesu daleko odavlie

Digitized by Google

i zato nebiste ni morali razstati se s materom i sestrami vašimi. — Istina, ja niesam bogat; ali ono što imam, uz dobro gospodarenje dovoljno nam osigurava udobno življenje. Smilujte mi se, gospodično Jadvigo, smilujte se, tà ja vas ljubim iskreno, vi ste mi dragi i mili vrhu svega na svietu.“

Ovako progovoriv brisaše mladi vlastelin suze što mu se prosuše niz muževno lice, naroseć mu crne ugladjene brkove.

Jadviga mu odgovori: „Gojim ćut harnosti, gospodine Kajetane, za vaše nagnuće prama meni; nu ja sam odlučila da budem iskrena i da se neću nikomu zaručiti koga neljubim pravom vatrom duše svoje. Premda štujem svakolika vaša svojstva, to ipak i sami morate priznati, da počitovanje nije ljubav. Kad bih pošla za vas, tad biste gotovo od mene zahtjevali ljubav, pa imali biste i pravo iskati ju, nije l' istina? A ja bih vas žalostila veleć da ljubav prama vam neosjetjam, ili neljubeć vas kad bih rekla, da vas ljubim, a to bih vas varala. Nu zaisto, ja varati neumiem niti hoću da koga prevarim, kamo li vas, koga štujem“ — dodade čvrstiem glasom.

„Dobro dakle, neka bude;“ odgovori gospodin Kajetan, „neću da vas više mučim mojiem ponudami. Odanost je moja naprama vam ipak tolika, da ću drage volje sám podnieti svaku nesgodu, koja bi vas snašla. Nu neizmjerno bi me usrećili, kad biste me mogli priljubiti!“ dodade zakriv rukama lice svoje i turobno uzdišući. „Ali što da radim!“ — reče iza časka odlučiv se. — „ S Bogom, gospodično Jadvigo, dodijati vam neću više.“ — To rekav uhvati ju za obe ruke, izcjeliva i poli ih suzami te pohiti odtud.

Na dvorištu stojaše privezan konj njegov, na koga on jedniem skokom uzjaši, i za dugo se je jošte čula jeka kopitah hitroga vranca, koji nosiše letom odatle nesretnoga mladića.

Gospodična Jadviga stojaše jošte dugo na triemu, al se nije ogledala za gospodinom Kajetanom, niti je čula bahat vranca lupajućega tvrdu zemlju. Premišljavaše neznajuć ni sama o čem, pogledaše kadkad u nebo, neznajuć zašto; oko biaše joj suho a srdce joj neosjetjaše niti žalost niti pomilovanje s mladićem, kojega je ipak štovala i cienila.

A kako to? — Zar je tako tvrdo, tako nečovječno to žensko srdce? Nipošto — cielo otajstvo sastoji se u tom, što gospodična Jadviga nije ljubila gospodina Kajetana; a gospodična Jadviga tvrdo je odlučila, da se neće nikome zaručiti, koga neljubi.

Prodjoše nekoliko danah u žalosti. Mati znadiaše o svemu te je plakala sjedeć u kutu, nu nije htjela da prigovara Jadvizi, jere biaše Jadviga kći dobra, poslušna, radina, kućevna; jedino tu bi imala progrešku, da nije htjela da podje za muža, koga neljubi.

Peti dan stiže pismo od gospodina Kajetana. U njemu je opet očitovao svoja ćućenja, svoju tugu i odanost; spomenuo nešto o putovanju u daleki sviet, te zaklinjao mater, da upotriebi sav svoj upliv te da ublaži i skloni okrutnu djevojku na njegovu prošnju, — nu sve to biaše uzalud, bez uspjeha.

Mati je plakala, prosila, a sestre nagovarale ju, nu oko Jadvige osta suho, srdce nepognuto. Cjelivala je materi ruke i noge, ali na njezine molbe nije pristala: jer je tvrdo odlučila, neudati se bez ljubavi.

Suznim okom napiše vriedna gospoja odgovor blagom mladiću, kojega

Digitized by Google

je značaj i odanost poznavala i cienila, a o kojem je bila osvjedočena, da bi položio temelj sreće ljubljene kćeri.

Malo po malo povrati se u kuću gospodje sudinje prijašnji mir i poredak. Djevojke su šivale, gospodarile, vozile se u crkvu, primale gostiuh, nu medju ovimi nebiaše gospodina Kajetana, niti ga je tko spomenuo.

Nakon nekoliko nedjeljah stigne gopodji sudinji opet list od njega, koji je bio poslan već iz Krakova. Gospodin Kajetan joj obznani u tom pismu, da je svoje imanje prodao, da hoće od domovine i rodišta svoga da traži smrt, jer da utjehe nalaziti nemože; opetovaše svoja ćućenja i prošnje, molio je za odgovor, niti je to tajio, da je svaki čas pripravan povratit se, samo ako mu se ukaže kakva i najmanja iskrica nade.

Lasno si je predočiti položaj uboge matere. List ovaj tako ju je silno dirnuo, da se je gotovo onesvjestila. Videć sestre kako živo mati tu ženitbu želi, stadoše nagovarati Jadvigu, stadoše ju opominjati, jadit i ljutit se na nju; nu sve to nepomože ništa. Gospodična Jadviga ostaje si dosljedna, jer je bila odlučila, da se neće udati za onoga, koga neljubi.

Odpravi se na to odgovor u Krakov, skoro jednak prvomu; od te doba nije u Lipovi nitko više šta čuo o gospodinu Kajetanu.

Stara je rieč, da vrieme najboljma lieči svaku bol, da utažuje živahnost svake radosti i žalosti, i da ublažuje svakolika čuvstva vodeći k onoj blagoj umjerenosti, koja niti je vatrena niti ledena, a svakomu je povoljna, jer se najbolje slaže s pokojom duše ter neuzdrma i nemuti mirni tečaj svagdanjega života. Tako je bilo i u Lipovi. Na brzo zaboraviše svi na gospodina Kajetana, neizimljuć ni staru gospodju sudinju, a kćerke joj biahu kao i prije radine zadovoljne i vesele.

Za godinu danah prispie novi zaručnik, proseć ruku gospodične Jadvige. To biaše čovjek više od trideset godinah star, vrli gospodar, i premda ne učen, bio je ipak veoma govorljiv, nu u tom što bi govorio pojavljaše se dobar razbor i značaj stalan i odprt.

Spoznavši gospodična Jadviga njegove namjere, izpričavala se odmah sad glavoboljom, sad opet neodoljivom radnjom, samo da nemora ostati u sobi te razgovarat se s gospodinom Žitinjskim, koji je samo rad nje došao.

Sestre zastupale bi mjesto Jadvižino; a gospodin Žitinjski moraše hoteć nehoteć razgovarat se s gospodičnom Miljanom.

Kad se navrši mjesec danah, izjavi na istom onome mjestu, gdje je pred godinom danah plakao Kajetan, gospodin Žitinjski svoju želju gospodični Jadvigi. Gospodična Jadviga nehtjede pristati uz nju, te ju odbi, jer se je zaklela, da se neće udati za nikoga, van koji bude stekao njezinu ljubav.

Gospodin Žitinjski nije plakao, niti opetovao svoje prošnje, nego se on pokloni liepo te ode.

Poslie tri dana stigne na gospodju sudinju pismo, — nu kako se ona čudom začudi čitajući kako gospodin Žitinjski u pismu riečmi punim ljubavi i štovanja prosi za suprugu gospodičnu Miljanu.

Kad donese mati gospodični Miljani tu novinu, te uvaživši ova, da je gospodin Žitinjski dovoljno imučan, da je razborit čovjek, veseo i učtiv, da je tek trideset i četiri godine star, i premda mu lice nije krasno, to ipak nije ni

Digitized by Google

ružno, neprijatno; to se zarumeni ponešto te odgovori: „Dobro majkice, ja ću ga uzeti.“

Poslie dva mjeseca naredi se svatba. Stara mati biaše srećna; Jadviga mirna, premda ponešto nevesela; gospodja Žitinjska (Miljana) vesela i zadovoljna, a Anica puna nade, šale i podsmješnosti.

Te iznova povrati se u Lipovi za nekoliko danah sve u stari red. Jedino biaše ono mjesto sada prazno, gdje je odprije stajala posteljica Miljanke, nu za to su imale ostavše dvie sestre i Miljankino djelo obavljati, bilo im je dakle od njenog odlazka više posla i zabavljanja.

Tako minuše dvie čitave godine. Nakon toga dodje u Lipovu neki gospodin Zagorski. Doveze se u krasnoj varšavskoj kočiji.

Bujni konji upregnuti u krakovske sani zvonili su veselo zvončići na hamovih, pjenom obasipali uzdu i lupali zemlju kopitami. Obe gospodične gledahu na prozoru kako se gospodin Zagorski dovezo.

Gospodična Jadviga motrila je hladnokrvno njegovu kočiju i konje; nu Anica radovaše se te se veselo podsmjehivaše, jer je ljubila krasne konjice te vrlo oko njih brinula se u kući majčinoj.

Gospodin Zagorski stupi u sobu te se predstavi staroj gospoji i gospodičnam.

Odielo mu biaše odabrano i čisto, te premda mu je na glavi već kosa prilično sjediti počimala, to ga opet rumeno lice, čvrsti korak i smjeli njegov pogled označivaše kao čovjeka akoprem u zreloj dobi, ipak podpuno krepka, vedra i zdrava. Gospodin Zagorski navršio je četrdeset i koju godinu.

Dodje s tom namjerom, da zaprosi ruku gospodične Jadvige. Nu spoznav gospodična Jadviga želju njegovu, odgovarala bi mu, kad bi ju on zapitao, samo na polak, te bi se odvraćala, kad joj se on na takovom mjestu približi gdje se je bojala da bi samo na čas mogli ostat sami. — Tako je vazda bivalo, kad je god gospodin Zagorski došao, te tako izminu jedan i drugi mjesec.

Nu jedanput na triemu, na onom istome mjestu gdje ju je gospodin Kajetan prosio, gdje joj gospodin Žitinjski želju svoju izjavio, ondje joj preprieči gospodin Zagorski put, tako da mu nemože izbjeći.

„Draga gospodično Jadvigo!“ — reče gospodin Zagorski — „izvolite samo časak jedan počekat, jer se nadam da ćete mi prošnju moju uslišati, dà nadam se od vaše blage ćudi, da ćete molbu moju i izpuniti. Zahvalnost moja biti će neizmjerna, kao i ljubav, koju ćete mi time izkazati.“

Već htjedè Jadviga odgovoriti, da nemože da se kome obeća bez da ga ljubi, kad eto gospodin Zagorski ovako svoj govor nastavi: „Niesam više mlad te me je ponešto stid pred vašom gospodjom materom očitovati svoja čuvstva, zato vas molim da mi budete posrednica u mojoj nevolji. Izkažite mi tu ljubav, pa molite za mene u gospodje matere, da mi neuzkrati ruke — gospodične Ane.“

Gospodična Jadviga probliedje ponešto na te rieči gospodina Zagorskoga; neka mutna pomisao preletje joj glavom a tužna neka slutnja pritište srce njeno. Nu nabrzo oporavi se opet te obeća gospodinu Zagorskomu, da će umah s materom o tom progovoriti.

Dobra majka obradova se s te viesti, te se zamisli.

Digitized by Google

Gospodin Zagorski biaše bogat čovjek, koji je poznavao sviet i ljude, te je bio i na glasu ne samo kao revan državljanin, nego i kao savjestan činovnik; te premda je bio mnogo stariji nego Anica, nu zato je bio zdrav kao lav, čvrst kao bor, te u svemu čestit. Uvaživ sve to dobro te konačno se odlučiv, zovnu gospodja sudinja kćerku te joj izjavi želju gospodina Zagorskoga.

„Neka bude, mila majko, po tvojoj volji“ odgovori Anka.

„Rada bih, da se zanj uda Jadviga“ — govoraše gospodja sudinja. „Ta ti bi mogla jošte počekati; nu kad Jadviga već jedanput neće, a to mi se čini, Anice moja, da ćeš i ti š njim sretna biti.“

„Ako ti tako misliš, majkice, i ako to želiš, zašto da se neudam za gospodina Zagorskoga?“ odgovori kćerka pokleknuv pred materom.

„Udaj se zanj, diete moje, u ime gospodnjevo!“ tako reče sudinja, blagosloveć dobru djevicu, koja poljubiv joj ruke i noge ustane te stane grliti Jadvigu.

Svatba biaše svečana i bučna, tako da je kućica u Lipovi jedva jedvice mogla objeti sve goste, što ih je pozvao gospodin Zagorski na svoj pir. Činilo se kan da je nekoliko godinah mladjim postao, tako biaše sretan i veseo. Nije nimalo žalio troškovah, samo neka se svi vesele, pa neka vide da mu je Bog milostivi udielio neobičnu radost i sreću. Čitava tri dana trajahu zabave. Konačno razidju se gosti; ode i gospodin Zagorski sa suprugom; ostane tudje samo mati i gospodična Jadviga.

To biaše posljednji jasni i veseli odziv u Lipovi. Nestalo je dviuh krasnih gospodjicah; samo je jedna još ostala, i to ona, koja je mogla prva odići iz majčinoga doma. Biaše to žalostni pogled za mater; nije mogla dobra gospodja pregorjeti nikako tu pomisao, da se najstarja kći možda neće više moći udati. Misao ta podkapala je pače već i zdravlje majčino. Gospodjica Jadviga činila se mirna i vesela te je sestre svoje s ljubavju i s obratnostju zastupala u svih strukah onako, da nije mati ni osjećala tebogah gospodarstvovanja, nit umaljenja pomoći; nu kad se gospodična Jadviga našla u samoći, napadaše ju obično neugodne pomisli; usamljenost prikivaše oči njene o crnu zemlju, suze joj se lievaše proti njene volje iz očiuh te ostavljaše tragove svoga teka na licu, s kojega nježnost i cviet mladosti malo po malo, izčezavaše.

(Konac sl.)

Duša milostiva.

Sve što imah to odavna
Krije raka tavna,
Još mi jedno osta blago
Srce moje drago.

Al hodeći š njim po svietu
Žaleć sreću kletu,
Neka plava onomade
I to mi ukrade.

Ja, nebi li milost steko,
Zamoli' ju, reko:'
„Ah daj, dušo, srce moje!
Šta će tebi dvoje?“

Srećom ova duša mila
Milostivna bila,
Tužnim okom pogleda me,
Sažali se na me.

No u bitnji iz nenada
Prevari se mlada,
Sebi moje zadržala,
Meni svoje dala.

Risto Mihajlović.

Digitized by Google

Alija od Novoga i Rosnjanin Ivo.

(Iz sbirke narodnih pjesamah Ferde Filipovića.)

Knjigu piše od Novog Alije,
Pak ju šalje banu od Lezine:
„Eto knjiga od Lezine bane!
Der mi spremi glavitu Mariju,
Opremi ju, bane, do božića,
A kad bude o vlaškom božiću,
Poslat ću ti kićene svatove;
Nemoj mi se, bane, uvriediti,
I do sad smo prijatelji bili,
Sad velimo da se ponovimo.“
Kada banu taka knjiga dodje,
Knjigu štije, drugu odmah piše,
Pak ju šalje do Novoga grada,
A na ruke od Novog Alije.
Srdito mu bane odgovara,
I Aliju požestoko kara:
„Ajd' za poslom od Novog balijo![1])
Ja za tebe neimam djevojke,
Jednu imó drugom poklonio:
Zetu momu od Rosna Ivanu.
Evo ima sedam godin' danah,
Kako ju je Ivo zaručio,
Na nju metnu gospodske haljine:
Tri kavada[2]) od suvoga zlata,
I tri pasa od zlata salita,
Nek se Mara jošt odviše glasa;
A na ruke zlatne belenzuke,[3])
Jošt na prste zlatne prstenove:
U njima mu dragi kamenovi,
Svaki valja tri careva grada,
Pri kojim se vidi večerati,
I dvanaest konjah podkovati.
A šta ću ti duljit govorenje:
Ajd' otalem, svinjo neoprana,
Zar je za te glavita Marija!“
Kad Alija taku knjigu primi,
Knjigu štije po nosu se bije,
Od ljutine s dušeka skočio,
I u sebi Turčin govorio:
„Nut' vlašeta, kuja ga rodila!“
Opet sjede po meku dušeku
Pak srdito knjigu nakitio,
Natrag banu posla u Lezinu.
Ovako je banu govorio:
„Nut' poslušaj, vlaše neoprano!
Samo čuj ti što ću ti rijeti:
U subotu koja prva dodje
Odvali mi od grada kapiju
Da ti dodjem i svedem svatove;
Do nedilje opremi djevojku. —
Ha! tako mi dina i amana
I božijeg ćitaba, korana!
Da je mene rodila vlahinja
U paprati ćuvajuć prasadi,
U pregači kući donijela —
A ne mlada kaduna turkinja
U čardaku na meku dušeku:
Te sramote neću kabuliti,[4])
Nego ću te živa uhvatiti,
Rusu ću ti odvaliti glavu,
A punici prorezati dojke,
Pak kroz dojke promoliti ruke.
Svog jedinog objesiti šuru,
Odvest ću ti Maru na sramotu.“
Bane biše u mermer avliji
Kad mu knjiga iz Novoga dodje,
Odma sjede sitnu knjigu štiti;
A kad vidi što mu knjiga kaže,
On obori suze niz obraze,
Svu je knjigu suzam' natopio.
Opazi ga Mara sa čardaka,
Brzo strka na mermer avliju,
Pokloni se do zemljice crne,
Ljubi cura u zemljicu crnu,
Babu svoga u skut i u ruku,
Podviv' ruke stade na avliji
Pa govori glavita Marija:
„Ha moj babo od Lezine bane,
Od kud knjiga, od koga li grada?
Od koje li zemlje zavičaja?
I do sad su knjige dolazile
Al' nijesu jadovite bile!“
Kroz plač bane curi progovara:
„Ajde tamo kćeri moja, Maro!

---

1. Pogrdan naziv, kao u nas: bekrija; — 2. ženska odjeća; — 3. narukvice; — 4. trpljeti.

Digitized by Google

Da je Beg dô, da si mi slijepa,
Već što si mi odviše lijepa!
Evo piše od Novog Alija:
Valja mi te njemu pokloniti,
I jošt moju glavu izgubiti.“
A kad čula glavita djevojka
Pokloni se do zemljice crne,
Pak odleti na gornje čardake
I dozivlje slugu Mihovila:
„Mihovile slugo moja vjerna,
Do sad si mi sluga vjeran bio,
U napredak moj po Bogu brate!
Snidji brzo u doljne podrume
Pa izberi konja najboljega
Od dvanajest koga tebi drago;
Nosi knjigu Rosnu u krajinu,
Na koljena od Rosna Ivanu.“
Kako sluga curu razumjeo,
Brzo snidje u dolnje podrume,
Pa opremi vilena zekana,
Koga jaši od Lezine bane
Kada bane prodje niz Doljane.
Dok je sluga konja opremio
Marija je knjigu napisala.
Ha kako je piše jadovito!
Studen bi se kamen rastopio,
Kamo l' nebi srce u junaku!
Bilo svoje prorezuje lišce,
Pak iz lica iztočila krvce,
Krvljom svojom napisala knjigu,
Pak sve kaže, što je i kako je.
Doklem sluga izvede zekana,
Mara snese knjigu u avliju,
Pa govori slugi Mihovilu:
„Čuješ li me Mihovile slugo,
Ti ćeš docne Rosnu dolaziti,
Po hakšamu [5]) kad zemana nije;
Ti zakucaj alkom na vratima,
Očut će je Ivo na čardaku.
Odma će ti otvorit kapiju,
I on će ti riječ govoriti:
Hairela [6]) slugo Mihovile!
Jeste l' zdravo, jeste li mi mirno?
Je l' mi zdravo punac i punica,
I Marija moja zaručnica?
A ti njemu odgovori slugo:
Zdravo jesmo, ali mirno nismo. —
Kad sjedete ladno piti vino,
Podaj njemu knjigu iz njedarah.“
Pak se maši rukom u džepove,
Izvadi mu pedeset dukatah:
„Eto tebi vjerna slugo moja,
Da ti bude gdjegod pri obrazu,
Nek se možeš vina napojiti.“
Otlem sluga zajaši zekana. [7])
Do Rosna su dvajest i tri sata,
Dobar zekan za dvanaest snidje.
U lijepo snilazio doba,
Još po Rosnu žarko sjaše sunce.
Ugleda ga Ivo sa čardaka,
I poznade banova zekana,
A na njemu slugu Mihovila;
Brže sleće doli u avliju,
Otvori mu kamenu kapiju,
Konja hita, za zdravlje ga pita:
„Hairela slugo Mihovile!
Jeste l' zdravo, jeste li mi mirno?
Je l' mi zdravo punica i punac,
I Marija moja zaručnica?“
Njemu sluga ti'o progovara:
„Zdravo jesmo ali mirno nismo.“
I tu sluga odsjede zekana,
Njega vodi u štalu Ivane,
Slugu vodi na gornje čardake,
Pa sjedoše ladno piti vino.
A kada se vina nakitiše
Pak im vince udari u lice,
Trže knjigu sluga iz njedarah,
Pak ju daje od Rosna Ivanu.
Knjigu štije od Rosna Ivane,
Knjigu štije grohotom se smije;
A kad vidi šta mu knjiga kaže
Poljubi ju i dva i tri puta,
Pak je sebi baci za njedarca; —
Bielim Ivo zubim poškripljuje,
A zavrće svoje crne brke.
Za tim vrieme dugo nije bilo,
Dok svanulo i sunce granulo,
Pa govori slugi Mihovilu:
„Čuješ li me slugo Mihovile,

5. večerna molitva u Turakah; — 6. zdravo; — 7. zelenko.

Digitized by Google

Pozdravi mi punca i punicu,
I Mariju moju zaručnicu,
Nek priprave vina i rakije,
Dobrim konjma zobi i sijena,
A Mariju nek dadu na miru
Da Alija neučini kvara.“
Pak se maši rukom u džepove,
Izvadi mu stotinu dukatah:
„Eto tebi slugo Mihovile,
A hvala ti na tvojoj vjernosti.“
I tude se oni rastadoše.
Ode sluga dvoru bijelomu;
Ivo skoči na noge lagane,
Pak izleće gradu na bedeme,
I opali ubojne topove.
Kad pukoše koristni mu bili,
Sve s gorice lisće polećalo,
A po zemlji trava polegnula;
Haber[8]) dade na četiri strane,
I to čuše četiri krajine.
Očuti ga majka na čardaku
Pa Ivanu sinu govorila:
„O Ivane, moj jedini sine!
Jesam li ti, sine, govorila
Prodj' se vraga i Lezine grada,
U Lezini glavite Marije,
Ludo ćeš mi glavu izgubiti!
Devet vas je u matere bilo,
Sve osam je glavu izgubilo,
Ženeći se s glavitim djevojkam,
I ti ćes mi glavu izgubiti.“
Zato Ivo haje i nehaje,
Već odleti doli u čaršiju,
Te kupuje boju svakojaku;
Crne svoje obojio brke,
Od vranijeh žute načinio,
Pak izleti na tanjanu kulu;
Oprema se što se more ljepše:
Na se metnu od svile košulju,
Na košulju do dvije ječerme,
Koje nisu tkane ni predene,
Već od suha zlata sapletene;
Na ječerme troje toke sjajne:
Jedne vite, druge su salite,
Treće, brate, od suvoga zlata;
Na njima su od zlata dugmeta,
U dugmetim dragi kamenovi,
Sjaju mu se kano sunce žarko;
A na toke zelenu dolamu,
Niz dolamu do trideset pucah
Svako puce od pó litre zlata,
Što mu kuca pod grlom bijelim,
Ono tegli jednu litru zlata,
Na burmu[9]) se sklapa i odklapa
S čiem žedan Ivo pije vino;
Pripasa se mukademom pasom,
Oko sebe kiti vedenike,[10])
I pripasa sablju na bedricu,
Pak dozovnu slugu providura:
„Providure vjerna moja slugo,
Der opremi dva najbolja konja:
Men' djogata a tebi dorata.“
Poče sluga konje opremati,
Ponajprije vilenog djogina,
Na njeg meće sedlo pozlaćeno
A po sedlu zlatnu habajliju,[11])
Kite zlatne pale po kopitam,
Obuzda ga uzdom srmalijom,[12])
Na čelu mu od zlata jabuka
U jabuki alem-kamen dragi,
Pri njemu se vidi večerati,
I dvanaest konjah podkovati,
I pri njem se vidi putovati,
U pó noći kano u pó podne.
Istom sluga konje opremio,
Očutje se jeka niz planinu,
Digoše se magle u visinu:
Ali ide od Senja Ivane,
I on vodi za trista Senjanah,
Sve momakah kano djevojakah,
Što nemaju ni otca ni majke.
A za vjernu i neznadu ljubu,
Duga puška i otac i majka —
Kojim nije žao poginuti,
Nit' imadu brade ni brkovah,
Pristali su od svake djevojke;
U živom se zlatu prisievaju.
Istom oni konje odjašiše
Dok se drugi alaj[13]) pomolio,
A eto ti starine Novaka,

8. viest, glas; — 9. šaraf; — 10. kubure, pištolje mletačke; 11. caprag (šabraka); — 12. od srebra; — 13. četa nakitjena.

Digitized by Google

I nuz njega za trista hajdukah,
Svi hajduci kano mrki vuci,
U njih je mučno i gledati,
Kamo l' nije š njima bojak biti.
Sjaju im se toke kroz brkove,
Kano mjesec kroz jelovo granje.
Dok su oni konje odjašili,
I treći se slaj pomolio,
Prid njima je srdar Smiljaniću,
A uz njega Petar Mrkonjiću,
I š njima je do trista junakah
Iz Kotara junačke države,
U oklopu i u prancieru,
U suvo se zlato zakovali.
Malo vrieme za tim postojalo,
Al eto ti bana od Zadarja.
I on vodi silu i krajinu [14])
Kojoj broja i esapa [15]) nije.
Pred njima je Luka barjaktare,
I leventa [16]) Doratić Stipane.
Sve ih liepo Ivo dočekao,
Gospodski im sobet [17]) učinio:
Iznese im trijest tovar vina,
Dok ručaše sve to izručiše.
Kad se liepo nakitiše vina,
Goverio bane od Zadarja:
„Gospodine od Rosna Ivane,
Što si ovu četu sakupio?
Kuda misliš okrenut družinu?“
Sve im Ivo po istini kaže,
Sve im kaže što je i kako je.
Kad junaci rieči razumiše
U njih se srce zaigralo,
Zakucaše toke na prsima,
Poigraše sablje na bedricah
Pak svi onda na noge skočiše,
A prid njima od Rosne Ivane
Na djogatu konju od megdana.
Kad su bili visu na planini,
Gdje izlaze puti od Novoga,
Al' su Turci prija prolazili
I junački biljeg ostavili:
Hitali se kamenom s ramena,
I skakali skoka iz biljega.
Tude Ivo odjaši djogina
Pak se baci kamena s ramena,
Jednog baci daleko odbaci,
Pak on skoči skoga iz biljega,
Jednoč skoči daleko preskoči;
Opet skoči na konja djogata
Prid družinom ode niz planinu.
Kad su bili blizu do Lezine,
Onda Ivo konja izvrnuo,
Te družini svojoj govorio:
„Čujelte me moji sokolovi!
Vi ostante u gustoj dubravi,
Uhvatite drume i bogaze, [18])
Vino pijte al' se neopijte,
Pospavajte, za dugo nemojte,
A ja idem uprav u Lezinu,
Da Alija neučini kvara.“
Osta družtvo u gori zelenoj,
Ode Ivo poljem Lezinskijem,
Za njim ode sluga providure;
Njemu Ivo tiho govorio:
„Vjerna slugo mladjan providure;
Goni doru uprav za djogatom,
Ako bude uje dosadinje
Nam će djogat sokak načiniti.“
Kad su bili pod grad u Lezini,
Al' su Turci konje odjašili,
Sve su pusto polje pritisnuli:
Konj do konja junak do junaka
A barjaci kano i oblaci,
Oštro koplje kano gora gusta,
Vijaju se svileni čadori.
Onda Ivo zaigra djogina,
Dobar mu se konjic pomamio
Po tri koplja u visinu skače,
Po četiri poljem širokijem,
Raztjeruje Alinske kurade [19])
Dotjera ga gradu na bedeme,
Al' u gradu zatvorena vrata;
On zakuca alkom na vratima,
Otvori mu sluga Mihovile;
U avliji odjaši djogata,
Pak poteže mije' iztrkije, [20])
Te se ladna nakitio vina,
Pa govori slugi providuru:
„Pazi slugo djogu i dorata,

14. vojska; — 15. broj; — 16. aventurier; — 17. gostba; — 18. klanac, ždrielo; — 19. čete; — 20. mješine u kojih Bošnjaci vino drže.

Digitized by Google

A ja idem gori na čardake
Malo s Turcim napiti se vina."
Pak on uze šaru po srijedi,
Ode pravo na kulu tanjanu.
Turcim Ivo turski salam daje,
A Turci mu ljepše prihvatiše.
Al govori od Novog Alija:
„Djella vlaše od Rosna Ivane,
Djella doli da pijemo vino."
Vlaše ludo prometni se mudro,
Pa govori od Novog Aliji:
„Nebudali od Novog Alija,
Nevlaši me za nevolju nije,
Ja nijesam od Rosna Ivane,
Već sam momče od grada Stambola.
Dvorio sam cara čestitoga,
Dvorio ga sedam godin danah,
Neizdvori' dvora ni timara,[21])
Nego samo fursat[22]) i haljine,
I još dobra djogu za megdana,
Pak se bacih junak po svijetu,
Kano ljeti čela po cvijetu,
I za sebe tražim djevojakah,
Nebi li se junak oženio;
Pak zapazi' u tebe svatove,
Te sam tebi došo u svatove
Da ti budem djever uz djevojku."
Tude bješe trideset prednjakah,
Sve Turakah po izbor junakah,
Odmah oni na noge skočiše
I junačko čelo izljubiše,
Kod sebe mu mjesto načiniše,
Pak mu daju punu kupu vina.
U Turakah zločest adet bješe:
Djevojka im rujnim vinom služi,
Vinom služi glavita Marija,
Vinom služi a žalostno tuži,
Kako cvili do neba se čuje:
„Moj Isuse nezaboravi me,
Ti si za me muke podnosio,
Da me spasiš svoju krv prolio;
Moja Gospo milostivna majko,
Nut poslušaj što uzdišem jako:
Nepripusti, ljubezniva majko,
Da mi ode duša svakojako!
O Ivane srce iz njedarah,
Zar ćeš mene mladu pripustiti
Da promienem vjeru za nevjeru!"
Na to se je Alil razljutio,
Pak srdito curi govorio:
„Nebudali glavita vlahinjo
Jer ću ti sad odvaliti glavu,
Ko što sam ti Ivu pogubio
Na megdanu u polju široku."
A govori od Rosna Ivane:
„Jest, djevojko, i ja sam vidio."
Malo vrieme u dugo nebilo,
Dok se Turci vina napojiše,
Svi pospaše kano i poklani,
Sam ostade od Rosna Ivane,
I glavita banova Marija;
U njega se cura upoznaje,
Al ga jadna poznati nemore
Kakav se je grdan učinio
Ni mati ga nebi poznavala.
Tude bješe sedefli[23]) tambura,
Zaiska ju od Rosna Ivane,
Brzo mu je cura dokučila.
Kada uze sedefli tamburu,
Sitno kuca jadno popijeva
Ovako je pjesmu zapjevao:
„Gnjezdo vila tica sokolica,
Vila gnjizdo sedam godin' danah,
U Lezini gradu u krajini;
A kad dodje vrieme po zemanu[24])
Da izvede ptice sokoliće,
Nametnu se jedna smrdivrana
Da razkopa sokolici gnjizdo;
Ali Bože na svemu ti hvala!
Kada ptice snidju u proljeće
Onda će se ljuto pokljuvati!"
I tu vrieme malo postajalo,
Dok svanulo i sunce granulo,
Pak sve čauš do čauša više:
„Hazurila[25]) kićeni svatovi,
Djeverovi na konja djevojku,
Kratki danci a kratki konaci
Tudja zemlja kalauza nema!"
Ha! da ti je pogledati bilo,
Kada jadnu rastaviše majku

21. zijamet, gospoština (Lehngut); — 22. oružje; — 23. Perlmutter; — 24. zemaa isto što vrieme; — 25. gore! ustanite!

Digitized by Google

Jadnu majku i jedinu kćerku!
Tri se puta Mara prenemože,
Dok ju s majkom jadnu rastaviše,
Svukoše ju do konja zelenka,
I na konja silom postaviše;
A to Ivo i sluša i gleda,
Al' je srcu garjet učinio.
A kad mu se ljuto sažalilo
Onda skoči na noge lagane,
Brzo sleće do konja djogata,
Svomu slugi Ivo govorio:
„Vjeran slugo mladjan providure,
Goni doru bliżu do Marije,
Ja ću djogu blizu do Alije
Da Alija neučini kvara."
Pak odanlem svati otiskoše
Pjevajući konje igrajući.
Hvatiše se polja širokoga,
Onda Ivo razigra djogina,
Od Alije ti'a do Marije,
Na djevojci duvak[26]) zagrnuo,
Poljubi ju i dva i tri puta,
Da tko broji i više bi bilo;
Dok zavika od Novog Alija:
„K—in sine, momče od Stambola!
Neljubi mi glavite Marije
Nezameći kavge a na mjeru."
Na to Ivo brke osmi'uje,
Na Aliju očim' povaljuje.
Istom Alil izvrnu djogata,
Pak on viknu glasom debelijem:
„Čujelte me moja braćo draga!
Ja sam Bogu zavjet učinio,
Da ću posjeć punca i punicu,
Svog jedinog objesiti šuru."
Govori mu od Rosna Ivane:
„Lasno ćeš ti zavjet izpuniti
Kada poslje u punice dodješ."
Kad to čula glavita Marija
Ona ciknu kano zmija ljuta.
Alil trže sablju od bedrice,
Oti curi da odsieče glavu,
Al ga viknu od Rosna Ivane:
„Nebudali jadna poturice!
Lako ti je pogubit' djevojku,
Težak zijan[27]) a junačtva nije;
Ak' si junak i taka delija
Der pogubi ovakog junaka!
Ti se sinoć hvališ na čardaku,
Da si Ivu na megdan zazvao,
Odsjeko mu glavu na megdanu;
Evo danas Ivo uskrsnuo,
Pak on tebe na megdan zaziva,
Da vidimo danas na megdanu
Tko će komu ujagmiti glavu
I za kog je Mara odgojena!
Pak neka se hvali po krajini
Od sad, pobro, ti'a do vijeka!"
Kad Alija razabra bjesede
Odma stade duša u Turčinu;
Ali mu se ino nemogaše,
Već izadje na megdan junački.
Osta Ivan ondi na biljegu,
Ode Alil poljem širokijem,
Mužki ode al' se ženski vrati,
Bojno svoje koplje ugodio
Svom doratu izmedju ušiuh
A Ivanu po svilenu pasu.
Al' se djogat varki naučio:
Alil koplje baci iz desnice,
Djogat kleče na prva koljena,
Preko Ive koplje priletilo,
Pribilo se na dvoje na troje.
Viknu Alil iza svega glasa:
„Bre djidijo[28]) vlaše neoprano,
Jer mi činiš varku na megdanu?!
Deder stani dok se opet vratim!"
A njem' Ivo tiho odgovara:
„Stan balijo dok ti reda dodje!"
Ivo ode poljem širokijem,
Osta Alil onde na megdanu,
A kada se natrag povratio,
Al Alije na megdanu nije
Hitro bježi poljem širokijem;
Onda Ivo djogi govorio:
„Moj djogate krilo sokolovo,
Kad je zobca baš po dukat bila
Nijesam ti zobi uzkratio,
Nemoj ni ti danas uzkratiti
Dostignut mi od Novog Aliju!"

---

26. veo; — 27. šteta; — 28. lopov.

Digitized by Google

Kad poleće — vesela mu majka!
Kad poleće kano sokó sivi,
Diže mu se devet habajlijah,
Svak bi reko i zakleo bi se
Da imade dva vileća krila!
Brže stiže od Novog Aliju
Kako stiže odsieče mu glavu.
Na Ivana udariše Turci,
Nasrnuše ko iz gore vuci,
Zatvoriše sve četiri strane,
Hoće Ivu da uhvate živa;
Al se brani, vesela mu majka!
Oštrom ćordom i desnicom rukom
Na alaje razgoni balije;
Mnoge tare pomaman djogate,
Nogom bije a zubima kolje,
Dvaest triest ujagmio glavah,
Dok je ljutih dopanuo ranah;
Na Ivanu sedam ljutih ranah
Na djogatu, brate, četrnajest.
A kad vidi da će poginuti
On poteže jasna karabina
Pak je njemu oganj naložio,
Haber dade družtvu u busiji.[29])
Kako čuše na noge skočiše,
Brzo dobre konje posjedoše,
Izlećeše na polje široko,
Svaki Ivu po imenu viče:
„Nedaj mi se krilo od krajine,
Nepušćaj se u dušmanske ruke,
Dok ti stignu krila sokolova!“
Pak ciknuše, sablje povadiše,
I na Turke skladno udariše,
Obkoliše sve četiri strane:
S jednu stranu od Zadarja bane,
S drugu stranu od Senja Ivane,
Treću, pobro, Smiljanić Ilija,
A s četvrtu starina Novače;
Sve pobratim pobratima viče:
„Nedaj tamo a ja nedam amo!“
Bože mili jada od Turakah!
Nit' se mogu biti nit' pobjeći.
Jadni glas se čuje do nebesah
Od Turakah ranjenih junakah.
Viču Turci svetca Muhameda
A Kršćani ime Isusovo.
Digla s'tonja[30]) od zemlje do talah[31])
Nit' se vidi neba nit' zemljice
Od crnoga praha i olova.
Tu se strašna krvca prolievaše,
U sinje se more salievaše.
Cura svoga konja doćerala
Doćerala do debelog mora,
Suzne oči k nebu uzdizala,
Ona moli Boga bez prestanka:
„Daj mi Bože vihar niz planinu
Neka digne maglu u visinu,
Da ja vidim crnijem očima
Tko li gubi, tko li zadobiva;
Ako vidim da pogine Ivo,
Bacit ću se u more studeno,
Volim ovdje mlada poginuti
Nego tvoju vjeru prevrnuti.“
Istom vihar pu'nu niz planinu,
Pak uzdiže maglu u visinu,
Iz magle se junak pomolio
Na djogatu konju od megdana,
Krvava mu u desnici ćorda.
Kod Marije odjaši djogata,
Uze curu za bijelu ruku
Š njome sjede u zelenoj travi
Dok za njime ostala družina
Skupiše se na polju široku
I sjedoše rujno piti vino.
Kad se vina liepo nakitiše,
Pa na pero uzeše družinu,
Al jim neima sedam stotin' drugah;
Od Turakah nitko neuteče,
Sam uteče Tale na kulašu,[32])
A nebi ga ni on utekao
Da se ondje u boju desio.
Govori im starina Novače:
„Nežalimo, moja braćo draga,
Štogod nam je drugah poginulo,
Sve je ljetos hvatala groznica;
Nepitajte tko je poginuo,
Već na kom' je megdan ostanuo.“
Pak otalem konje pojašiše,
I odoše Rosnu u krajinu,
Odvedoše glavitu Mariju,
Pjevajući konje igrajući.
Njegda bilo sad se spominjalo. —

29. zasjeda; — 30. magla; — 31. vrh bregovah; 32. ridjan konj.

Digitized by Google

Nešto o dramatičkoj umjetnosti.

Na kazalištu predstavlja se sviet, t. j. različiti dogadjaji i prizori iz života ljudih, i to takovi dogadjaji i prizori, koji su zanjimivi, kadšto neobični vazda pako sadržavajući u sebi nauk za život te onamo smjerajući, da je načelo moralnosti sačuva naprot izopačenosti. Predstavljaoc, koj hoće da svoje mjesto izpuni, ima težku zadaću. Mislio bi čovjek onako površno da je to laki posao, da treba ponešto znati rolu svoju, k tomu dodati neko kretanje i gdjekoja primljena gibanja, pa da je stvar gotova, kao što to biva u životu svakdanjem; ali nije to tako: dramatičko predstavlanje je umjetnost, t. j: vještina, koja znade značaju primjerno bitne crte i cielu sliku predstavljene osobe shvatiti, te tako izmišljene po spisatelju stvorove živućim pretvoriti.

Predstavljaoca dakle dužnost je ponajprije da prouči potanko značaj one osobe, koju hoće da predstavi; u tom najtežjem poslu treba da si predstavljaoc po prirodjenih sebi svojstvah odabere stanovitu vrst zadaćah, jer se nemože zahtjevati da je svaki vješt svakoj struci; struka bo komična n. p. druge zahtjeva sposobnosti, nego li tragična, a fino komična opet druge nego prosto komična ili lakrdiaška. O točnom proučenju značaja dramatičke osobe sve visi; u tom poslu valja promotriti dobro spisateljevu namjeru, okolnosti i običaje onoga vieka, u koji spada ona osoba koju je dramatik naslikao. Duh cieloga komada treba takodje pojmiti i pred očima imati te njemu shodno vladati se. Kada predstavljaoc dobro pojmi značaj i prouči način kojim će ga izvoditi, onda mora da si u svemu ostane dosljedan sve do kraja. Kako da to predstavljaoc uzmogne učiniti? Prije svega marljivim učenjem; predstavljaoc mora se spoznati sa literaturom dramatičkom, mora poznati estetiku ili krasoslovje, i estetična pravila; on mora oštriti um svoj neumornim motrenjem svieta i značajah, koji se kod ljudih u raznih položajih života pojavljuju, riečju: on se mora trsiti da se izobrazi, da bude kadar prosuditi kako valja ponašati se u različitih položajih i krugovih života.

Da je dramatik svagda nazočan kad se njegovi komadi predstavljaju, to on često nebi ni poznao po predstavljaocih sasvim izopačeni svoj proizvod. Kod početnikah ili bolje da reknem kod sriednje vrsti predstavljaocah, što nisu ni vrli ni baš sasvim nevaljali, najveća je to mana, što oni svoje zadaće nikad dobro neznadu; uzrok je tomu, osim toga što mnogi niti neće da uči, ponajviše taj: što predstavljaoc nevježba neprekidnim čitanjem svoju pamet, što nepromišlja i dobro neprouči svoju rolu, što točno neiztražuje smisao riečih koje ima govoriti; samo neprekidnim čitanjem i učenjem vježba se pamet, te ona tek time zadobiva sposobnost i lakoću da si ono prisvoji, što joj se jedanput predstavi. Nevalja dakle zadaću svoju samo onako kao na silu u pamet zabiti, pak onda zabacit ju te ništa drugo nečitati niti neučiti; koji početnik ovako pustupa, taj neće nikad dotjerati do prave umjetničke vještine. Tako lako mogu samo izvrstnici svoje zadaće uzeti. Kakva je to muka gledati predstavljaoca, koji nezna svoju zadaću! kako će on moći predstaviti koji značaj, kad mora vazda paziti na souffleura? Takovi prizori kvare svaku teatralnu illusiu i tjeraju gledaoce iz tobožnjeg hrama umjetnosti.

Treba dakle prije svega dobro na pamet znati svoju rolu. Ali time nije predstavljaoc još te zadovoljio svojoj zadaći, već on mora da ju glasom svoje

Digitized by Google

rieči uživotvori, da ju dobro govori; da, kako to značaj osobe, okolnosti i čuvstva zahtjevaju strogim ili veselim, oštrim il umiljatim, smionim il pokornim, žalostnim il radostnim muklim, il nježnim, itd. glasom rieči svoje zadaće izrazi — t. j. da dobro deklamira.

Ništa nije sluhu tako nepovoljno kao opako deklamiranje; kao kad se čuje nesuglasna glasba isto tako vriedja svakoga kad predstavljaoc uzdiže glas gdje nije shodno ili kad nježno sbori il ćutljivosti se podaje, gdje bi trebalo da ozbiljno ili prosto govori. U tu svrhu treba prije svega dobro proučiti zadaću i sve položaje (situacie) u njoj, zatim treba motriti narav čovječju i njoj se primjerno vladati; zato mora predstavljaoc da zna podpuno vladati svojim glasom, da ga može promieniti kako valja i kako je nakanio; da ukroti i ugladi običnu sirovost i rapavost grla. Okretnost glasa može se pako pridobiti čestim čitanjem na glas dramatičkih i govorničkih predmetah. U tom pogledu valja pitati i posluhnuti vještake a dobro treba pamtiti: da ništa tako neugodno nedira u slušaoce, kao nespretno i prekomjerno deklamiranje; — bolje manje nego odviše deklamirati.

Proučenjem role i shodnim deklamiranjem nije jošte dovršena zadaća predstavljaoca; on mora takodjer znati kretanjem tiela t. j. u hodanju i stojanju, rukom, glavom, očima i svakim tako rekuć udom tako se ponašati, kako to rieči koje govori zahtjevaju t. j. predstavljaoc mora da je mimik. Dobar i vješt u kretanju mimik može bez da i rieči progovori, predstaviti i izvrstno izraziti glavne poteze značaja svoje zadaće. Tko nezna da je igra očiuh, ustiuh kao ogledalo duše? — Nu u toj struci treba da bude prestavljaoc veoma pazljiv i hladnokrvan, da nepredstavlja karikature i da nespretnim mahanjem rukama, žestokim kretanjem i neprestanim šetanjem po pozorištu neizopači sebe, svoju zadaću i sav komad. — U lakom i shodnom kretanju može se uvježbati prestavljaoc u odličnijih družtvih te čestim obćenjem s izobraženimi ljudmi.

Sve ovo što ovdje u kratko napomenuh, valja za predstavljaoce obojega spola, dapače gospojam još više treba učit i vježbati se, budući se od njih već po naravi ženskoj zahtjeva da sve i u svemu budu finije i ugladjenije; žena nesmie nikad, ma predstavljala ona koji mu drago podli ili prosti značaj u svojoj zadaći, pokazat se sirovom ili nečednom. Prevelika sladkoća i prenapeta ili nenaravskim načinom afektirana ćutljivost ne samo da je smiešna, već je takodjer povriedna.

Što se u obće kazališta tiče, to valjda neima čovjeka koj nebi uvidio, da je zadaća njegova veoma liepa i plemenita; liepi izvrstni komadi dušu čovjeka tješe, težkoćah različnih odriešuju, srdca vesele i razum okriepljuju; svatko imade u svakdanjem životu svakojakih neprilikah i žalostih podnašati te mu je drago kad mu se predoči život u drugoj poetičnoj slici, koja predstavlja život u svojih dobrih i opakih stranah, te čovjeka ili nauča ili opominje ili pako razveseli.

Radi svojega moćnog upliva na život narodni bila je struka ova umjetnosti već u najstarjem vieku njegovana; najveći mudraci i učitelji puka rimskoga i grčkoga obratjaše pozornost svoju na kazalište, urediše tragedie i drame za nauk i zabavu. Šta da rečem o nami, o stanju i značaju našega družtvenoga života? Kroz onaj metež, koj u tome vlada, nije tako lako moći proviriti; tu gdje se čestoputa zlo pojmljena i opako prisvojena tako zvana izobra-

Digitized by Google

ženost zapadna sa prirodjenim prostodušnim te jošte ne posve izopačenim značajnim životjem slavjanskim mieše, te ovomu ponajviše na štetu prevagu održi, tu gdje veća strana i sama nezna šta je i šta bi trebalo da bude, zaista tu je od nužde da se medju ostala sredstva liečenja i narodno kazalište uvrsti.

Občinstvo pako valja da bude umjereno, i da nezahtjeva više, nego se može postići u naših okolnostih. Nu niti predstavljaoci neka nenapinju preko svojih silah žicu svoje dobrohotnosti, pa ć e m o se tad, ako Bog da, dobromu nadati uspjehu. *Lj. V.*

Narodne zagonetke.

(*Priobćio Ferdo Rusan.*)

Gó unidje, odeven izidje.
More preskoči, kopito si nesmoči.
Malo ko miš, a veliko ko kuća, ljuto ko pelin, ipak ga pospoda posvud rado jedeju.
Crno malo kuću čuva.
Sim tam sobom tuče
Množinu dovuče.
Brat se s bratom preko plota nati,
Jedan drugog nemože da shvati.
Crno malo na putu je jalno.
Izraso je dub, a na dubu lipa, na lipi konoplja, na njoj zemlja lepa, iz te lepe zemlje raste tečno zelje.
Puno rešeto lešnikah, medju njimi orah.
Golo sukne kosmato izpukne.
Na dva stupa vetrenjača,
Kad pokisne onda vraća.
Ko u prelo tak iz prela
Van izleti kano strela.
U šumi se leže med konjima pleše.
Med konjma se leže,
Med ženami pleše.
Kej crveni bukom bukće
Crvenoga ozdó sukće?
Tko je umro a nije se rodio,
Tko bi to pogodio?
Šta na pašu sito podje
A iz paše gladno dodje?
Šta po polju crno dere
Zubmi granje, trešte bere?
Koja svieća više gori?
Šta je najslobodnije u stolnoj crkvi?
Šta najprije u crkvu unidje?
Šta leži nad zapovedju božjom?
Šta radi zvonar kad zvoni?
Šta naglavce dodje u crkvu?
Šta na glavi hodi?
Šta je po psu kad se mesec mladi?
Ako sam mlad, ostat ću mlad, ako sam star, ostat ću star; imam oči a nevidim, imam uši a nečujem.
Imade li više mrtvih ili živih ljudih na svietu?
Na hiljadi dužicah jedan samo obruč.
Stotina ih kaše, stotina ih jaše; prelomi l' se jednom samo uzda, svi će stati jer ih sili nužda.
Visoka mati, glasna djeca, kad ih čuješ zborit, vas sviet se natjeca.
Na dobro okovana kola koliko je potrebno železa?
Šta ide na tri ugla na tavan?
Gdje se rodi prije sin nego otac?
Tko u selu mora najbolje stojati?
Što pravi svieća kad gori?
Lovac stoji puškom vane,
Spazi tri na dvoru vrane,
Odpne pušku, jedna pane,
Koliko ih gor' ostane?
Kako se zove kurjak po naški?
Koje diple onda tekar stanu svirati, kad im se mješina slegla?

(Dalje sl.)

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. Ovih danah pokopasmo ovdje mnogozaslužnog u svakom pogledu gradjanina, vrloga rodoljuba i na glasu liečnika, Dra. Aleks. Mraovića, preminuvšega u najboljoj svoga vieka i djelovanja dobi Iskrena svojih sugradjanah ljubav i obća žalost sprovodi ga do groba. Laka mu zemlja.

Drugi nam težki gubitak, što nam ga nemila smrt nanese, javljaju „Narod. Nov.“ iz Nov. Gradiške, gdje je velezaslužni veteran naše književnosti, g. Ignjatia Brlić, gradjanin i trgovac Brodski, dne 27. p. m. u vječni se život prestavio. Ign. Brlić rodio se je g. 1795 dne 30. srpnja. Svršio je što u Požegi, što u Osieku kao prvi djak četiri latinske škole, zatim se dade u Vukovar na trgovinu, i postavši svojim gospodarom uz trgovinu, stupi na književno polje. Triput je izdao slovnicu našu, i „Krstovku“ Palmotića za prosti narod preradjenu. Punih osamnaest godinah izdavao je kolendar ilirski, a od kazališnih komadah izdao je u prevodu „Fridolina.“ Mnogi ini prevodi: dramatički, liturgički i psalmistički, kao i bilježke raznog sadržaja ostali su u rukopisih. U njemu je domovina izgubila jednog revnog sina; dva dobra domoljuba, kao što im je i otac bio, oplakuju u njemu vrednog i dragog roditelja svoga. Bio je u svemu pošten čovjek i valjan kršćanin. Bog mu duši vječni pokoj dao. (*N. N.*)

* O pokojnom caru Nikolaju pripoviedaju se premnoge značajne crtice, kao što se je nekoč pripoviedalo o Napoleonu ili o Josipu II. Medju ostalim navode novine da je car osobito rado umiešao se nepoznat medju različne vrsti puka. Jednoč šetajući po glavnoj ulici petrogradskoj, opazi kako iz neke gostione izlazi neki mladi častnik, veselo si poslie ručka popjevajući i cigaru pušeći. Car, kojemu se je veseli i otverena lica mladić odmah dopao, pozdravi ga po vojnički i uljudno progovori: „Čini se, gospodine, da ste tek nedavno u Petrograd prispjeli.“ — „Da, pogodili ste; ali po čemu ste to spazili?“ — „Po tom, što pušite, a valjda niti neznate, da nije slobodno tude pušiti na ulici.“ — „Tu se dakle nesmie pušiti? Nu to vam se srdačno zahvaljujem, što ste me na to pozorna učinili; zakonu moramo se svi pokoravati.“ To rekavši htjede baciti cigaru. — „Netreba to“ rekne car, „kad ja s vami idem, slobodno pušite.“ Car ga je s dopadnostju provadjao po ulicah Petrograda ljubko se š njim razgovarajući. Mladić je istina opazio da ljudi s nekom neobičnom učtivostju njegova pratioca motre i pozdravljuju, nu mu nepadne ni na kraj pameti, da bi to sam car bio, nego tek onda se sjeti, kad u izložbi nekog knjigotržca slučajno uoči sliku carevu. Na naglom okrenuv se i pogledav svoga provodiča rekne mladić moleći: „Ako se nevaram, to imam sreću govoriti sa milostivim mojim carom?“ — „Jest, upravo š njim“ prihvati veselo car; „nu budite zato dobre volje i bez brige. Samo to vas svjetujem da budete u buduće, što se pušenja tiče, oprezniji, jer nesbiva se svaki dan, da bi imali cara uza se, koji bi vas čuvao pred policijom.“ Car poslie još naredi redarstvenomu ravnatelju, da se mladiću u svačem ide na ruku za vrieme svoga prebivanja u Petrogradu.

☞ Uredničtvo Nevena želi kupiti ili za druge brojeve od prošastih godištah (n. p. za one u kojih je naštampan Nemčićev igrokaz: »Tko će biti veliki sudac,« ili druge od kojih ima jošte suvišak) izmieniti sliedeće brojeve Nevena:

od ove godine br. 4 do 12.

od proš. godine 1854 br. 6 do 13 i 30—33.

Onu gg. koji nam mogu nekoje od ovih a i drugih brojevah prepustiti ili koji su slučajno nekoje brojeve primili koje nisu naručili te ih nežele zadržati, uljudno molimo da nam iste ili poštom u navadnom zavitku (Kreutzband) čim skorje pošalju ili pako u Zagrebu u matičinu pisarnicu u Nar. Domu uz naznačene pogodbe dostave.

Dosadašnjim gg. predplatnikom faleće brojeve dostavit ćemo naknadno.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Pruus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput. Cieua mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr.
Za utemeljitelje matice polovica od iste cieue, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr

Br. 15. 12. Travnja 1855. **IV. tečaj.**

Poslie trideset godinah. *)

Pripoviedka od Jos. Korzeniowskog.

Prievod iz Poljskoga.

(Nadalje)

Ovako minuše mjeseci i godine. Nije više bilo gostiuh u Lipovi. Samo kadkada polazile bi udate kćeri sa svojimi muževi i djecom ginuću sve to većma staru mater, i samo tada oživi opeta na časak dvor gospodje sudinje u Lipovi. Nu i ta radost trajala bi samo kratko vrieme. Miljana vazda bi silila kći, a i Ana odveze se svagda nabrzo sa svoja dva andjelka, s kojimi ju Bog nadario. I opet postane u Lipovi sve tiho i prazno. Te kad večer prikrije zemlju, šumlješe lipe kano nekim otsjnieni šumom, a u kući biaše sve niemo i u prozorih tamno; gospodična Jadviga sjedeć samcata u triemu, uzdisaše i često proplakaše. Lice gospodina Kajetana predstavi se njeniem mislim; nu gospodina Kajetana nebiaše više, njega je nestalo, niti bi tko znao kamo li ga uputi udes i kakva ga sudbina stiže.

Ančica podari s privolenjem svoga muža sestri Jadvizi svoj baštinski diel; nu da izplati vjeno (miraz) Miljanino prodade mati sudinja dobar diel seoca. Gospodarstvo na preostaloj česti imanja bivalo je sve to teretnijim i mučnijim. S umaljenjem dohodka te s rastućimi brigami i tegobami ostavljaše i zdravlje gospodju sudinju, a starost približaše se brziem korakom, i š njome sila nevoljah i bolestih.

Gospodična Jadviga biaše tim brižljivija gospodarica, čim joj mati više iznemogne. Marljivo je sama prigledala kod žetve i košenja, i sve u kući i na polju revnivo rukovodila, nimalo neštedeći svoga lica, koje se na suncu i ljetnom zraku sve to više gubilo, sahnulo i potamnilo.

Brižna budući da se sve točno i u svoje vrieme ovrši, postaše svadljiva i vikača; ovako uzmače se joj i trideseta godina. Izgubiv već svaku nadu na udaju iz ljubavi, zabavljaše se da si krati dugo vrieme pojediniem sitnicami gospodarstva. Dokle bi prigovarkala i vikala neosjeti osirotjenje i osa-

*) Ovo je pravi u izvoru naslov započete u proš. br. pod inim naslovom pripoviedke.

Digitized by Google

moću ostarljele djevojke, nu kad bi večeri utrudjena radnjom sjela te kad bi se u mislih sjetila prošlieh lietah, tad joj žalost i tuga obuze srdce a slika gospodina Kajetana opet i opet joj se predoči. Nu gospodina Kajetana nebiaše te nebiaše.

Poslie nekoliko godinah umrie gospodja sudinja, a gospodična Jadviga ostane sama u samoći. Pečal njezina biaše neizreciva; siroba obuhvati ju gvozdenom rukom. Gospodarstvo omrznu se joj, dvor Lipovski, u kojem je prije sve čisto, svjetlo, veselo bilo, mili ovaj dvor postaše sve to zapušteniji. Obloci biahu gdješto papirom zalieplieni, vapno sa zidah poopadalo, prljav pod, sve to tužiše domaćicu s nemarnosti. Gospodarske zgrade propadaše i zuliše se većma i većma; kad bi se gdjegod pukotina kakva pokazala, tu nebiaše brižlive ruke koja bi bila gradju od propasti sačuvala.

Jedine lipe stojahu u dvorištu jednako kao i prije, one se zeleniše vječniem zelenilom te cvatiše kao i pred godišta; a kad bi večer prikrila zemlju a gospodična Jadviga sjedjela sama samcata u trienu opiruć izsahlu ruku o popucanu zgradu, šumlješe lipe šumom žalostniem te joj privadjaše opet i opeta na misao gospodina Kajetana. Nu nebiaše gospodina Kajetana!

Hitro i neuprosivo uzmicaše godine za godinami. Jedva što se jedna svrši, nastupi i uzmiče eto već godina nova a jedna za drugom navaljivaše kao uviek novi neprijatelj na izmučenu i uvehlu otu sirotu. Lice joj se sgrči i požuti i kosa sasjedi te ciela osoba nekako ogrbavi. Ukazivaše se takodjer razlike bolesti i nevolje; trzanje u desnoj nozi primora ju služiti se štakicom podbočnicom; sbog neprestane kostobolje biaše uviek podvezana i u zavojih. Vid joj se očiuh iznevjeri na toliko da morade svaki put kad bi htjela da čita u molitveniku ili koje pismo od ove il one sestre, nataći na nos naočnjake. Čim je više zanemarivala gospodarstvo, tim je dakako i manje bivalo dohodka, tiem je i ona od dana na dan postala sve to tvrdja tvrdica. Priljubiše s vremenom svoje staretine i drepavo obnošeno opravlje na toliko, da kad se nekamo zametnula kakova oderana krpa, starinska klobučina ili crievlje, što je od davna pod posteljom u zabiti počivalo, ili kad se polupala koja šalica bez držka ili tavica s dviema nogama, tad bi trčala gospodična Jadviga po cieloj kući, svadjala se i kričala da ju ljudi hoće da upropaste, da će postati prosjakinjom, te često je putah sad na ovu sad na onu služkinju podigla svoju štakicu. Ovako je življela gospodična Jadviga sve do g. 1827.

Ove pako godine stiže joj neko pismo sliedećega sadržaja:

„Ima tome već mnogo godinah, što sam se rastao s vami. S tugom u srdcu uputih se u široki sviet, tražeć posvud pogibao i smrt; nu čini se, da na polju junačkom grabi smrt samo one, koji se je plaše te joj se ukljanjaju. Kod tolikih jurišah, u tolikih bitkah bio bih mogao stoputih zaglaviti, nu ja niesam poginuo, te vam sada pišem, gospodično Jadvigo. — Bože moj! ta ja vas jošt uviek nazivam po starom običaju gospodičnom Jadvigom, a vi ste možda već odavna gospojom, možda se oko vas vaša djeca, možda i unučad igra.

„Iz svega toga razumjet ćete da u mojoj duši jošt uviek samo g o s p o d i č n a Jadviga živi, i to onaka, kako ste bili onda, kad nieste htjeli da uslušate prošnje moje, onda, kad no ste suhim okom motrili moje suze. I ja ostarih i osjedjeh. Lice je moje brazgovito a tielo runami vojničkimi obsakatjeno.

Digitized by Google

Nu srdce moje, ono se nepromieni. Nijedna Španjolka, nijedna Talijanka, nijedna Francezica ni Njemkinja, što sam ih sve ugledao, na mojih putovanjih, nijedna nije mogla ljepotom svojom zauzeti srdce moje, kao što se ga zatravili vi, gospodično Jadvigo; nijedna bo nebiaše za me tako liepa i mila, kao što ste mi vi, gospodično Jadvigo. Pa ako ste slobodni, ako ste božjom srećom još gospodična ili ako ste udova, neodbijte me sad oda se, sad nakon trideset godinah starog bogaljastog vojnika, kad me nieste htjeli da uzmete kadno biah mlad i čitav. Na odgovor čekat ću dva mjeseca danah. Ako ga nedobijem, to ću znati da gospodične Jadvige neima više medj živimi. Tad ću dati sv. mise čitat za pokoj njene duše i molit ću za spasenje moje gospodične Jadvige.

„Pa kad mi Bog bude hotjeo, da i ja izranjeno tielo svoje i polamane kosti opeta predam zemlji materi, onda ću poći tražiti gospodičnu Jadvigu onamo, gdje ćemo na vieke vjekovah biti mladi i čitavi. *Kajetan.*“

U bilježki opetovaše prošnju svoju te je molio što brži odgovor, a na kraju je bilo i naznačeno mjesto, kamo da se ima odgovor poslati.

Pročitavši ovo pismo udari gospodična Jadviga u gorki plač; tek sada spozna kakvo je to srdce bila odbila. Kad se ponešto opameti napisa u prvom još uzhićenju list, pun ćutljivosti i mučnoga čeznutja. Nu kad ga dovrši pogleda u zrcalo, te se sva prepane opaziv koliku joj promjenu, koliki gubitak nanese ovo trideset godinah; osjećaše preduboko koliko je razlika od one gizdne gospodjice Jadvige, koja je s toli značajnom dosljednostju ostajala vjerna svojoj namjeri, neudat se za nikoga, koga nebude ljubila. Nu ipak joj nije manjkalo odvažnosti, pa zato nije niti žalila što je odpisala gospodinu Kajetanu. Nada joj se opet ponješto pobudi, nada novomu životu; pričini se joj kao da je trzanje u nogi prestalo a i kostobolja da je popustila. Počela je sad vrtjeti se oko svojih sa odjećom ormarah, ogledaše davno već zametnute oprave, pričešljaše brižno svoje siede i riedke vlasi te ih prikriše čistom bielom kapom; sluga za slugom trčaše u varoš i po štacunih, švelje i krojači sjedjaše za stolom te žurno šivaše, tigla neohladiše, a služkinje sve pospane biaše dan i noć na nogah. Pobriniše se gospodična Jadviga i za sve dosad zapušteni dvor; dade staviti stakla u prozore, popraviti krovove i ovapniti zidove. Ali nove oprave nemogaše zakriti uvehlu starost, niti vapno pobieliti mnogogodišnju zapuštenost. Gospodična Jadviga biaše i ostaše starica, a dvor Lipovski prava pustoš.

Gospodična Jadviga čitaše svaki dan pismo gospodina Kajetana; zatim se obućaše i probaše nove oprave, prigledaše i trčaše oko kuće, zapovjediše da se ima svaki treći dan umiti pod, svaki drugi dan čisto otirati prozori, svaki dan posipat pieskom predvorje te pometat dugo zanemareni travom zarasli putevi u vrtu.

Pa kad poče hvatati se sumrak, sjedjaše stegnuta i nacifrana u triemu, gledaše na polamana vrata, slušaše šum lipah te čekaše gospodina Kajetana. — — (Konac sl.)

Digitized by Google

Čin drugi iz „Frankopana.“ *)

Tragedije u 5 činah od M. B.

(Rukopis.)

Lica drugoga čina:

Zapolja Jovan, vojvoda erdeljski, grof šipuški i okrunjeni kralj ugarski.

Privèrženici Zapoljevi.

Frankopan Krista, knez senjski, veljski i modruški, ban hèrv. slav. dalm., vèrhovni zapovědnik vojske Jovana Zapolje, zatim šimežke, požežke i šoprunske županije veliki župan.

Statil Jovan, prepošt starobudimski.

Tahi Jovan, Jurišić Nikola, } podzapovědnici hèrvatske vojske.

Banović (Banfi) Jovan, knez.

Bakić Pavao, plemić i vlastelin hèrv.

Pekri Ljudevit, plemić i vlastelin hèrv. (od strane privèrženikah Ferdinanda I.)

Čin biva u Stolnom Biogradu u Ugarskoj g. 1526.

PRIZOR PÈRVI.

(Prednja soba u stanu Frankopanovom u Biogradu.)

Bakić i Banović.

Bakić.

(Stoji kod otvorena prozora, pa gleda kako sunce zahodi — dočim u sobi izza stola Banović sjedi pa pije.)

Gle, kak hèrli k zapadu sunašce,
Baš kao da je putem žakasnilo,
Po vedrome nebu bez odmora
Od istoka do zapada brodeć,
Pa sad hiti, što najbolje može,
Pram zapadu — tamo da utone . . .
Ili su mu, što sad tako hèrli,
Uzput něki jadi dodijali? —
Morda se je odviš nagledalo
Ljudskih suzah i težkih nevoljah,
Što poléžu s kèrvavih bojevah
Dvih takmacah: kèrsta i měseca,
I njihova na grobnice carstva;
Pa sad ide više da nevidi,
Ide, žarkim licem da pregori
Za ko'e vrěme barem to što vidi! . . .

Banović.

Id' Boga ti, mili pobratime,
Zar si opet stao mudrovati? —

---

*) Izmedju mnogih slavnih imenah, što ih ne samo učeni sviet nego i prosti narod poznaje i spominje, jest u našoj domovini ponajsjajnije slavno ime Frankopanah, a izmedju ovih opet ponajbolje poznat Kèrsta Frankopan, ban i vrhovni zapovjednik vojske Jovana Zapolje, kome je do smrti svoje (god. 1527) vjeran ostao. Ovaj dakle Frankopan, kojega je kralj Ljudevit radi njegove u turskom ratu slavno dokazane hrabrosti „*Defensorem totius Illirici*“ nazvao, jeste predmetom i glavna osoba ove tragedije. Prva dva čina sačinjaju tako zvanu *exposiciu* te bivaju g. 1526; u prvom se činu, koji biva u Požunu, predvode nekoja glavna lica stranke Ferdinandove, kao: nadvornik Batori Stjepan, Bornemisa Ivan odgojitelj Ljudevita kralja, Turzo kralj. blagajnik itd. sakupljeni oko kraljice Marije, udove Ljudevita II. kralja ugarskoga i sestre Ferdinanda I., koja se u svemu očituje kao kolovodja ove stranke. U poslied 3 čina, koji bivaju u Hrvatskoj g. 1527, te su kao jezgra ove drame, dolaze na pozorište uz druga lica ostali glavni privrženici Ferdinanda I. u Hrvatskoj, kao: knezovi ban Batjan Franjo, Karlović Ivan šurjak Frankopana, Zrinjski Nikola, Slunjski, Blagaj, Keglević, Török, a ženske osobe Jelena, supruga Tahieva, a Katarina Dragovićeva (Dragfi) njezina rodjakinja. —

Po želji g. spisatelja zadržasmo ovdje njegov pravopis.

Digitized by Google

Šta je tamo suncu do tog stalo,
Da l' se smiju ili plaču ljudi,
Za taj posó odviš je daleko;
Sunce nama sveti, pa nas grije,
To je dosta, a kad baš zahodi,
Nek zahodi kako mu je drago,
Sutra opet s nova svanut mora...
Sedni amo, pusti senjarije,
Uzmi čašu, hajde da kucnemo:
Neka živa — a na mnoga lèta —
Naš vojvoda slavni knez Frankopan!

Bakić.

(prene se radostno, priskoči i uzme čašu.)
Komu slična u četiri zemlje
Druga neima — da ga Bog poživi!
(piju).

Banović.

Je li brate, takovog sokola
Hèrvatica još rodila nije? —
Težko zemlji, kud on s vojskom prodje!...
Bio sam ti š njime više puta',
Gdè prah gori pred oči junačke,
I gdè glave mèrtve polieću,
Al takovih očih gvozdenieh
Još neviděh u nijednog momka,
Tà koliko putah on sa svojom
Četom malom ali ognjevitom,
Bez podpore, bez pomoći druge,
Uzbì ljute na krajini Turke,
Te sačuva time dom svoj mili.

Bakić.

Tako jeste, osobito pako
Spominje se poběda njegova,
Kù odèrža nad kletimi Turci
Kod glavnoga Bosne grada Jajce...
Jest Boga mi junak izabrani,
Hèrvatsku je zemlju proslavio
I Turcima mnogo jada dao,
U glavu im maglu utèrao,
Al mu za ta njegova junačtva
Kralj Ljudevit, ko što je poznato,
Lèpo ime podà, čim ga nazvà:
Braniteljem cèle Ilirije.

Banović.

To i běše, jerbo sve junake,
Što jih ima ilirička zemlja,
On preteče sa svojim junačtvom;
I na sablji i na koplju vitu,
I na puški i na buzdovanu,
I na šaci i na dobru konju...
Jest, Boga mi junak od junakah!

Bakić.

Al on nije samo na mejdanu
Junak, već ga rese i ostale
Sve krèposti, jer je valjan čovèk.
Prijatelja boljeg do njeg neima,
Jer kog' jednom on obljubi, tom' će
Věran ostat i do svoje smèrti.

Banović.

U njega je plemenita duša! —

Bakić.

Znam, da čestit kralj naš Jovan neima
Věrnieg u svom družtvu prijatelja
Do njeg, al' ga zato štuje i ljubi
Svejednako, ko oko u glavi.

Banović.

Ima zašto! — ta da kneza nije
Neznam bil' se mogo kralj Zapolja
Nadat, da će njemu sve naměre
Poć za rukom, kano što je sada
Sva prilika —

Bakić.

I ja tako mislim,
Al se opet s druge strane bojim,
Da će prije doć do okèršaja
Izmedj nas i princa Ferdinanda,
Koj nikako ustupiti neće
Svoje pravo drugom —

Banović.

Al će morat! —
Ak' ne dobrim, a to zlim svakako,
Gdè su takvi uz čovèka druzi,
Ko što je naš slavni knez Frankopan,
Tamo ti se dugo baš nepita:
Tko imade kakvo, tobož, pravo,
Veće sablja u desnici hrabroj
Stvar rèšava... Bolja su vremena
Tada bila, kada su se carstva
Dèlila na sablje, nego sada,
Gdè se dèle usljèd kojekakvih
Nepravednih mnokrat ugovorah;
Tko je bio najslavniji junak
On je bio pèrvi vojevoda,

Digitized by Google

Njega svaki rado za svog prizna
Gospodara — i tako bi pravo!

Bakić.

Ljudi o tom sada drugče misle.

Banović.

Misle drugče, al' ostaju zato:
Čast i hrabrost — uvěti junačtva —
Vazda isti.

PRIZOR DRUGI.

Prijašnji i Jurišić.

Jurišić.

(stupivši u sobu.)
Božja pomoć, bratjo!

Bakić.

Dobra kob ti, brate Jurišiću!
(rukuju se redom).

Banović.

Da si zdravo! Šta nam dobra nosiš?

Jurišić.

Tražim evo kneza Frankopana,
Njemu nosim knjige znamenite,
Što ih doni iz Hèrvatske naše
A iz Zagreb-grada listonoša,
Mora da je nèšto vèrlo silno.
Kažite mi gdě ću kneza naći?

Bakić.

Otišo je, pre zahoda sunca,
Sám samcati, bez ikakva druga,
Do svojega težka šestopera,
Da obidje sve šatore naše
Što su izvan grada razapeti,
Da posěti pod njima vojnike,
I prosbori koju rěčcu š njimi,
Poslě pako, da koj sat provodi
Pod vedrijem nebom i na sámu.

Banović.

On to vazda činit običaje,
Kada hoće da u važnoj stvari
Šta odluči.

Bakić.

Ja nedvojim o tom
Da ga i sad vodi ta naměra,
Jerbo sutra će so — kako znate —
Na Jovana našeg kralja poziv
Produžiti sabor za da věća
O tom, kako da se dom naš lěči
Od tolikih ranah što zadobì,
Zatim kako da se Ferdinanda
I njegovim težnjam na put stane.
Pa je zato otišo Frankopan
Da najprije sám razmisli dobro
Šta je treba u taj čas odlučit.

Jurišić.

To će biti! — a sad ću ga tražit
Makar do pó noći, nać ga moram
Da mu predam ote silne knjige.
(hoće da ide.)

Banović.

Ja ću s tobom, a ti moj Bakiću,
Možeš opet dok se povratimo,
Po starome tvome običaju
Il na javi, ili u snu sanjat
O čemu ti drago. — S Bogom!
(odlaze obojica.)

PRIZOR TREĆI.

Bakić.

S Bogom!
(sám).
Istina je, moja misó rado
Sadašnjosti pusti stan ostavlja,
Pa il' natrag ili napred leti,
Al ju prati na svakoju stranu
Ljubav k milom zavičaju mome. —
Prošlih često sěćam se vremenah,
Što ih narod moj uz javor gusle
Pěva, slaveć děla svo'ih junakah
Na oružju sretnih, kad li tako
Sve spomenem što je nèkoč slavno
U narodu hèrvatskome bilo,
Tad preskočim žalostnu sadašnjost,
Gdě na cělom obzorju hèrvatskom
Samo jedna kroz noć sjaje zvězda,
I to jeste naš Frankopan slavni,
Težim naprěd, pa izza zastora
Koj budućnost roda krije, hoću
Da povirim, nebi l' tamo naše
Nade bolje i junakah sličnih,
I tad mi se čini, ko da vidim
Udes roda mog u cèrnoj knjigi,
A u doba cèrno, knjiga jeste
Cèrnom posve bulom zabulana,
I kèrvavim slov'ma napisana;

Digitized by Google

Pročitam ju, gorke suze ronim,
Vidim, neima nade ni spasenja!
Kad al' eto, na svèršetku spazim
Zlatne rěči: bolji věk će svanut
Rodu tome, kad se jednom složi
K jednoj svetoj obćenitoj svèrhi.
Uz to mi se čini ko da čujem,
Kako pèrvi tad zapoju pětli
Složnim glasom prije zore běle,
Zatim ko da na obzorju vidim
Kak danica na istok izidje,
Preodnica vedro nebo prodje,
Pa nad cělim rodom se nadvodi,
I tad momu nesretnomu rodu
Dan osvane i sunce ograne...
(Stanka — oduševljeno.)
Bit će tako! slutnja me nevara,
Prem da pravo kazat neznam — kada!
Ali neka! ta i to me těši
Kad pomislim: da će ipak jednom
Bolje doba nastat za moj narod...
(zadubi se u misli — zatim skoči.)
Ali šta će to reć? — jur je kasno
Doba noći, a ni kneza neima,
Niti onih, što su za njim pošli,
Moram i ja poć' da vidim šta je?
(ode.)

PRIZOR ČETVÈRTI.

(Lug nedaleko stolnog Biograda. — Jesensko doba. — Noć.)

Pekri.

(sám.)

Tù 'e ročište, al' nikoga nema...
Čini mi se, prerano sam došo,
Ništa zato, pa ću malko čekat
Dok mi dodje tajni glasonoša
Nadvornika kneza Batoria,
Donoseći naputak mi dalnji,
Šta i kako postupati treba
Proti tomu tužnom nadri-kralju
Zapoljanu i njegvom ortaku
Frankopanu, da ga Bog ubije! —
Dakle zato nas toliko odè
Iz Hèrvatske za njegovim stěgom,
Da nas vodi — ne u pomoć kralju
Ljudevitu, na muhačko polje —
Već ovamo u Biograd stolni,
Da Zapolju proglasimo kraljem? —
Ali čekaj ti medjede gorski,
Frankopane — još za koje vrěme,
Skovat će se i za te sěkira!
(zavije se u kabanicu.)
Studeno je, hladan větar veje
Pa jesensko lištje sobom nosi...
Baš takav će iznenada dunut
Větar, pa će krunu tvoju odnět,
Oj Zapoljo, moj čestiti kralju!
Pa kad opet ovaj lug urodi
Sitnim listom i zelenom travom,
Ti bez krune i kraljestva bit ćeš,
I bez svakog dobra prijatelja,
Pa ćeš ili u tamnici čamit,
Il se tući, ko tucak po světu
Od nemila hodeć do nedraga...
E da Bog dá jedno ili drugo!
(čuje se nětko, da dolazi.)
Šta to čujem? — nětko baš dohodi...
Bit će valjda tajni glasonoša! —
Al sve jedno, bio tko mu drago,
Věk je dobro na oprezu biti,
Ako l' je on — dobro! — ako l' nije,
A to je još bolje, bar me nitko
Tù nevidi — sumnje dakle nema.
(povuče se natrag i sakrije se iza gèrma.)

PRIZOR PETI.

Frankopan.

(dolazi zamišljen s druge strane luga s buzdovanom u ruci, poluglasno za sebe.)

Tako jeste, to će bit najbolje!
Time ćemo najprie dodijati,
Dušmaninu našem Ferdinandu,
Koj inače dangubiti neće,
Već će gledat na svakoju stranu
Da ugarsko kraljestvo zadobi;
(glasnije).
Zato treba, ak hoćemo da ga
Želja za tim mine, njemu ćordom
Put preseći — ali to čim prije! —
Ja se baš tog dušmana nebojim,
No se bojim od zla domaćega,
Od razdora kèrvi medjusobne
I izdajstva u nas —

Digitized by Google

PRIZOR ŠESTI.

Prijašnji i Pekri.

Pekri.

(izza gèrma, pomami se i poviče).

Ha, šta reče? —

Frankopan.

Tko to izza gèrma sad poviče,
Hajd da vidim, kakva 'e kukavica?

Pekri.

(stupi izza gèrma i pred Frankopana, sèrdito.)

Ja sam — plemić Pekri, treba grofe
Jeziku svom popritegnut uzde!

Frankopan.

(porugljivo.)

Vi ste Pekri? žao mi je na vas,
Al što rekoh, oporeći neću,
Jer da niste, što bit neželite,
I da vam je posve čista savĕst,
Vi se nebi našli iza gèrma
Kad prolazi putem koji junak,
Veće bi ga prosto susretali,
I božju mu pomoć nazivali,
Ali tako — bogme, jeste —

Pekri.

(prekine mu rĕč).

Šta sam —
To ćeš odmah vidit, i onako
Sablja mi se sama vadi na te!

(povuče sablju — nasèrne na Frankopana i hoće da ga sabljom udari o glavu, ali mu u taj par Frankopan svojim buzdovanom izbije iz ruke sablju koja daleko odleti.) —

Frankopan.

Id odatle, zadèrta delijo!
Ti nevadi sablje na junake,
Već je vadi, sebi na sramotu,
Na prestare hrome babetine!
Odlazi mi odmah izpred očiu',
Dok se, móre, nerazljutim na te!

Pokri.

(razjaren od jada i sramote.)

Idem, ali kneže, pamti dobro:
Ja ću ti se ljuto osvetiti
I odužit duga — věruj!

(digne si sablju, zagrozi se i ode lagano.)

Frankopan.

(gleda porugljivo za njim.)

Odlaz'! —
Ak neš da te kucnem buzdovanom
U obličje, da ti oči skoče!

(još glasnije za odlazećim u lug.)

A sta veliš, da ćeš se odužit
Duga, ti to drugče kadar nisi
Već izdajstvom — ali pazi dobro,
Da te plaća jadne izdajice
Nedopadne i od moje strane!

PRIZOR SEDMI.

Prijašnji, Jurišić i Banović.

Banović.

(još izza luga.)

Čujem njegov glas, i čini mi se
Kao da je s někim ugustio,
I ulego baš u krupne rĕči.

Jurišić.

(isto tako još izza luga.)

I oružja zvek — ak' se nevaram — .
Začuh malo prije — ajdmo žurno!

(Stupi na vidilo sa Banovićem i čim opazi Frankopana.)

A evo ga — zdravo mili kneže!

Frankopan.

Zdravo!... Šta ste došli u potĕru
Za mnom? — šta je?

Banović.

Tražimo vas svuda,
Dok napokon u lug nedodjosmo
I tu čusmo vašu rĕč, moj kneže.

Jurišić.

Pa ovamo bèrzo potèrčasmo,
Bojeći se, da nij' iz zasĕde
Tkogod na vas udario...

Frankopan.

Znajte,
Dok je u mene perni moj buzdovan,
Ja se nikad zasĕdah nebojim;
Istina je, něka izza gèrma
Malo prije dovuče se zmija,
Pa je htĕla da me baš ujede,
Al ja sam joj mojim šestoperom
Zub otrovni izbio, te jur odè —
Kao što i dodjè — u gèrm šičuć...
A sad kaž'te, što vas amo vodi?

Digitized by Google

Jurišić.

Donosim vam evo ove knjige
Što dodjoše iz Hèrvatske na vas.
(preda mu knjige).

Frankopan.

Tko ih poslà?

Jurišić.

Knjigonoša veli,
Da ih šalje vaš prijatelj mili,
Biskup Simo iz Zagreba grada.

Frankopan.

Ha, moj Simo! — nimalo nedvojim,
Da će biti znamenite vësti.
Šteta, što se sakri za oblake
Mësec, mogo bi pročitat sada
Šta mi piše moj pobratim mili,
Ali buduć, da to tmina brani,
Hajdmo kući, da ih pročitamo,
Da vidimo što je u novinah.
(u odlazku.)
Bit će — slutim nëšto što će moju
Potvèrditi odluku svakako.
(odu sva trojica.)

PRIZOR OSMI.

Pekri i tajni *Glasonoša* Batorev.
(dolaze s druge strane luga.)

Pekri.

Sreća božja, što si ovim putem
Došo, a ne onim, i što sam se
Upravo na te prije namërio,
Jer ni'e dugo, što je ovud prošo
Knez Frankopan sa svojimi ljudmi...
Naopako, da te je nesreća
Naněla na njega!

Glasonoša.

Bož' sačuvaj!
Ta dosta sam iz Požuna amo
Pretèrpio kojekakvih jadah,
Pa baš nebi rado, da me i ta
Neprili'a snadje.

Pekri.

Idi dakle!
Posó naš je jurve svèršen sada.
Kaži knezu — nadvorniku našem:
Da će biti sve ko što on želi.
Ja ću gledat novcem, obećanjem,
Da što više naših velikašah
Odmamim na stranu Ferdinanda,
Pa kad bude baš prilike tomu
Nać ćemo se tamo, ako Bog dá!

Glasonoša.

Dobro dakle, a ja sad odlazim,
Ili bolje, bëžim, jer poda mnom —
Čini mi se — ko da zemlja gori.
Nëšto zlo mi lëvo uho poje,
A k tomu me oko vrata svèrbi —
Vrag nespava! Bože prosti grëhe!
Ta mogo bi čovëk ko uhoda
Ovdje baš zlo proći, te se naći
Iznenada na tankih vëšalah,
A vëšala bogme nisu šala!
(Ode žurno na jednu, a Pekri na drugu stranu.)

(Konac 4l.)

Želja.

O kad bi moga'! — kada
Sa neba zviezde svesti,
Pa njojzi vienac splesti
Od samih zviezda' ti'! —

O kad bi moga'! — kada
Na nebo se uzpeti,
Pa sunce s neba snieti,
Pa s njim pozlatit nju! —

O kad bi moga'! — kada
U nebo otić gori,
Gje prava sreća zori,
Pa tu donieti njoj! —

O! tad bi Slavka, tada
Na ovoj zemnoj kori,
Prilična bila zori
Kâ radja krasni dan.

J. Sundečić.

Digitized by Google

Adam J. Rošćiševski z Rošćiševa.

Ruka providnosti vlada tako s pojedinimi ljudmi, kao sa čitavimi narodi. Često putah ustanu upravo u najozbiljnijoj dobi u narodu muževi, koji znadu iznemoglu narodnost novim životom nadahnuti i k novoj ju slavi probuditi. Ovu istinu potvrdjuje historija svakoga naroda; ipak nam se kod nijednoga ne pokaže jasnije, kao kod Slavenah. Prošasti viek možemo nazvati tamnom noći Slavenstva. Na jugu stenjali su Slaveni pod jarmom Osmanlijah, na sjeveru, jedva oslobodivšem se od Tatarah, prietili su naobraženi susjedi uništenjem. Ali eto — ustade neumrli Dobrovsky. Jasnim okom ogleda se po svemu Slavenstvu, pružajući najudaljenoj braći svoju krepku desnicu. Medju tim zaori iz bielih Tatrah uzvišena lira slavnoga pjesnika, raznoseć po čitavom Slavenstvu svoje milozvučne glasove. Oti zvuci uče Slavena što je ljubav srodne bratje, što je ljubav domovine. — Akoprem su mnogi Slaveni i prije osjećali božanstvenu iskru rodoljubja, to se je ipak ta božica u najsjajnijoj svjetlosti ukazala po pjevcu „Slávy Dceri". I ta je božica slavenska uzajemnost; ona je nadahnula mnoge i mnoge vrle duhove, i u kratko sabra se veliki broj rodoljubah u kolo narodnjeg probudjivanja. Medju prvimi uzajemnosću nadahnutimi Slaveni vidimo vrloga poljskoga plemića A. I. Rošćiševskoga. U istinu bijaše taj pojav dosta neobičan kod Slavenah, kod kojih se u prošastom vieku plemići ponajviše iznevjeriše svojemu narodu, postavši mu otudjenimi neprijatelji. Rošćiševski proslavio se je u Českoj i Poljskoj osobito podupiranjem književne uzajemnosti. Česi su ga nazivali najmilijim gostom, i njegovo se ime na skoro u čitavoj Českoj udomaći. Osobito se je brinuo za češki musej i s neumornim trudom sabirao je književne i druge znamenitosti. Radi svoje uzajemne radinosti i velikih zaslugah za česku književnost bijaše imenovan počastnim članom narodnoga muzeja, koju čast je u istinu i zaslužio; jer do svoje posljednje ure bijaše mu najveća skrb, napredak českoga muzeja pospješiti. — G. 1830. kod utemeljenja Matice češke (po grofu Rudolfu Kinskomu) bio je medju prvimi utemeljitelji. U obće tako mu je Matica češka omilila, da se je neprestano trudio, da izposluje slični zavod za poljsku književnost.

Čini se kao da je bio upravo Rošćiševski odabran, da on sam dvjema glavnim potrebam zadovolji u razvijanju slavenske uzajemnosti. Prva potreba bijaše pokazati plemićem, da im nesluži na čast kad oni svoj narod zameću, te mu u njegovom razvijanju ruke pomoćnice uzkratjuju. Očita je istina, da plemići do onda ili sasvim ništa nisu učinili u korist svojega naroda, ili vrlo malo naprama sredstvam, kojimi razpolagahu. U to vrieme bio je Rošćiševski upravo posrednik medju narodom i plemstvom, i nastojao je svom snagom nadoknaditi ono, što je do onda bilo zanemareno.

Druga je potreba bila, da se probudi uzajemna sloga i ljubav kod braće Poljakah, koji su često od ostalih Slavenah zazirali. — Rošćiševski radio je o tome da obori ovakove predsude; ali ne samo da je nastojao da probudi književnu slogu medju Poljaci i ostalimi Slaveni, već je takodjer na svaki način podupirao poljsku književnost. Svaku knjigu, što je u Poljskoj izašla, nabavio je za češki musej, a isto tako kupovao je druge slavenske knjige, osobito češke, za poljske knjižnice, a najviše za knjižnicu Osolinjskoga zavoda u Lavevu. —

Digitized by Google

Za posljednjih godinah njegova života obraduje ga poduzeće grofa Edvarda Račinskoga u Poznanju (Posen) za razvijanje poljske književnosti. On je sabirao najznamenitije spise za Račinskievu knjižnicu, a onakve riedke spise koje u orginalu nemogoše nabaviti, dao je u književnih sbirkah o svojem trošku za poznanjski zavod prepisivati. Rošćiševski je bio član krakovskoga družtva znanostih; slavni Bandtkie cienio je i podupirao njegove uzajemne namjere.

Od g. 1816. pošiljao je Rošćiševski u razne poljske i češke časopise pjesmice, ponajviše veseloga sadržaja, i kratke razprave o gospodarstvu i književnosti. Posebno je samo izdao svoj blagoglasni prievod Wielandove poviesti pod naslovom „Wedzidło z mula.“ — Isto tako kao književnost podupirao je i umjetnosti, osobito kameno- i bakrorezarstvo; njegovim nastojanjem kovao se je novac u slavu grofa Osolinjskoga; on je dao takodjer o svome trošku u bakru izraditi slike nekojih českih spisateljah, naime Šafařika, Kollára i Hanke.

Upravo kad su ga već počele tjelesne sile ostavljati, bi naimenovan počastnim članom učenoga družtva u Vratislavi. Posljednja skrb u njegovom životu biše mu javiti svoju radost prijatelju Hanki nad ovim uvaženjem njegovih zaslugah. Prije nego je zaglavio ovo svoje pismo, u kojem još javlja da će nove nekoje spise za češki muzej opremiti, zateče ga smrt u 69. godini dobe svoje. Umro je 11. prosinca 1844 g. u lavovskoj općoj bolnici. —

Rošćiševski je bio blage ćudi i veoma uljudan čovjek. Sav svoj imetak žrtvovao je na podupiranje svega što je krasno i plemenito. Zato i nije nikakva imućtva ostavio; nu tim mu slavnija uspomena cvati po različitih zavodah slavenske književnosti, koju je on kao pravi apoštol uzajemnosti na sve strane poticao i podpomagao. *Po češkom priob. Milan Dimitrev.*

Još nešto o praznovjerju.

Kao odgovor na poslanicu g. . . . . ća u broju 10. Nevena.

G. . . . . ć poeziom izgovara praznovjerje noći Vidova dana, i smatra isto kao narodnu svetinju. Istina, kad bi poezia sama po sebi postojala, to bi g. . . . . ć imao pravo; — no budući uz istu biva još činenje, (budući meću cvietke pod glavu i govore zaklinateljnu molitvu) a pri tom i vjera, jer tvrdo vjeruju da će im oni cvietci budućnost njihovu predkazati, to samo po sebi sljeduje, da ovaj pučki običaj noći Vidova dana, glede na vjeru Hristovu ništa drugo nije, nego „praznovjerje“. Naš puk nije tako izobražen, da on u tom svom običaju neko više značenje opaža, Bože sačuvaj! Na to se, osobito kod krajiškoga našega puka, niti pomisliti nemože. — Slažem se s g. piscem, u tom, da netreba narodu otimati narodne pjesme i običaje, no ipak primjećam da izmedju ovih morali bi se izkorieniti običaji, koji u praznovjerje, a s otim i u kristjanstvo zasjecaju. — Kaže g. dopisnik da to nije moguće učiniti, da bogme ne savršeno, al ipak od česti, o čem, kad bi nuždno bilo, mogao bih i nekoliko primjerah navesti. — Narod bi opet ostao dakako onaj isti, koji i prije „jugoslavenski“, no u vjeri Hristovoj izobraženiji, postojaniji i krepči. Dalje ako i misli g. . . . . ć da praznovjerje narodu ni najmanje ne škodi, to ću mu ja ipak navesti jedan primjer od mnogih ostalih, gdje je praznovjerje narodu škodljivo, a vrlo škodljivo. — Bio sam očevidac, gdje se velika razpra

Digitized by Google

sametnu iz praznovjernog uzroka, što neki starac susjednu baku potvori, da je na Gjurgjev dan kravam njegovim mlieko oduzela! *) Pitam dakle ja g. . . . . ća nije li ovo praznovjerje, neškodi li ono narodu, može li svećenik pri tom šutiti, i nemora li se ono iz naroda izkorieniti? —

Marko Opačić, župnik Slabinjski.

Opazka uredn. Veoma je mučna stvar izreći u kratko sud o praznovjerju. Mi smo doduše izjavili da se u obće slažemo u tome, što je naš bečki g. dopisnik u 10. br. Nevena progovorio o poezii narodnih običajah, koji većom stranom spadaju u tako zvano praznovjerje. Ali pojam praznovjerja odviše je prostran i neustanovljen tako da se popreko niti odobriti niti osuditi nemože. Onomu, što je u prvojdobi čovječanstva zastupalo i što kod narodah neprosvjetjenih objavljenom vjerom i sad još zastupa zakon a stranom i pravdu i nauku, te onomu što mi kao krstjani zovemo u obće praznovjerjem, izvor je jedan te isti kod svega čovječanstva, naime individualisiranje prirodnih i vrhunaravskih silah. — *Forma* pako iliti očitovanje praznovjerja u obće t. j. različito karakterisiranje onih silah i naznačivanje njihove važnosti za život čovječanski, svojina je svakoga naroda i kao ogledalo njegovoga duševnog i tjelesnog života i razvitka, označeno podnebjem i okružujućom ga prirodom. Tako se je izvorno jedna te ista myhologia narodah indoevropejskih različito razvila kod različitih lozah ovoga velikoga srodnoga plemena, naime kod narodah helenskih, feničkih, romanskih, germanskih, slavjanskih itd. sve prema različitosti njihove individualnosti, razvijajuće se po prirodno materialnom odnošenju njihove domovine.

Sunce krstjanske objavljene vjere raztopi stare mythičke idole, stvorove čovječjeg umstvovanja i narodnje poezie, — odkrivši svietu jedinoga Boga, u kojem se slievaju sva ona svojstva, koja je duh čovječji u svojoj borbi s materiom, uz očevidno prolaženje i propadanje sviuh stvarih, podielio svojim bogovom, kojih se je simbolička vlast stopila s novom uzvišenom božanskom ideom ostavivši izza sebe gdjegdje samo poetičke tragove kao vidlivo odielo božanskoga veličanstva. Ovakove tragove opažamo n. p. u onih svojstvih, koje je narod naš podielio nekim svetcem, kao gromovniku Iliji itd; ovamo spadaju i dobri i zli dusi, vile itd. — Imade i takvih ostanakah staroga bajoslovja, koji se nisu očevidno protivili novoj dogmi, pače su se na njoj, pojmiv ju dakako krivo t. j. materialno, iznova kao na zakonitom temelju osnivali, te su upravo time u strahovite opačine, progonstva i nasilje udarile; ovamo spada iztraživanje vještica u srednjem vieku, te tako zvani *božji sud* (*Gottesgericht*) n. p. vadjenjem mazije (gl. rieč мазня u Vukovu rječniku), gdjeno su ljude silili da dokažu svoju nevinost protunaravskim načinom, po načelu: da ako su nedužni, božja će ih pravda pomoći, te im neće vatra, voda, mač itd. nahuditi; ako li su krivi, propasti će po sudu božjem. Takov smo prieki pučki sud i kod nas blizu Zagreba jošt i nedavno doživili, gdje neuki puk prisili neku djevojku slu-

---

*) Mlieko se po njihovom mišljenju oduzima, kad na Gjurgjev dan prije sunca žena umisliva to učiniti, na bunar otide i onde vodu (koja joj u mjesto mlieka služi) sebi kravljećom, a susjedu tićom dieli. — Kakogod ona vodu dieli, tako misli ona, i ostali praznovjerni, da će njihove krave onom istom, no nejednakom mjerom mlieko davati. — Ovo se često spazi, i biva uzrokom glavnih svadjah. — O.

Digitized by Google

kinju osvadjenu s kradje, da zaroni ruku u ključalu vodu, pa ako je nedužna, da će ju zdravu izvući — što sirota, budući uvjerena o svojoj nedužnosti i učini, te ruku dakako hudo opari i osakati. Eto primjera *škodljivoga* i *opasnoga* pučkog praznovjerja. — Druga su opet vrsta pučkoga praznovjerja oni neki obredi, što su iz staroga mythosa prešli u narodne običaje te su se znali prilagoditi i crkvenim obredom i svetkovinam krstjanske vjere, nimalo nesmetajuć njenim načelom, zašto im ni crkva ni škola nigdje nije na put stala, pače ih je kao krasni i nevini poetički narodni nakit crkvenih svečanostih stranom i priljubila, n. p. one narodne običaje, kojimi puk svetkuje božić, poklade, uskrs, Gjurgjev dan, spasovo itd. — Ima jošte i takvoga praznovjerja, koje je podli plod novijega vieka te izvire iz lakovjerja i pomrčine duševne neukoga zapuštenoga puka, iz lakomosti i iz opakoga tumačenja istinah i simbolah vjerozakonskih, što sve znadu lukave i hitre varalice medju pukom često na svoju korist upotrebiti. Na ovu vrst škodljivog i opasnog praznovjerja spada n. pr. zaklinjanje duhovah, kopanje blaga, tumačenje sanka itd. — Ima napokon i takvoga praznovjerja, koje obstoji i razvija se uza vjeru, niti joj nimalo smeta, pače više putah vječnu istinu tumači i pučkim ju odielom zaodjeva — a to je ono prostrano polje narodnje poezie, koja najbujnije kod Slavenah u obće a osobito kod Jugoslavenah toli krasno, milo i živo cvate, imajući čvrsti svoj korien upravo u najdubljih tajnah života narodnjega, u srcu naroda. To su one žive slike i prilike, u kojih narod oživljuje svoje uzore, uzvisuje i slavi krepost i junačtvo, kazni kukavnost i opačine, svojim načinom pravdu dieli, izkali svoje srdce, oplakuje svoje jade, izražuje svoje tajne želje, zaodjeva svoje nade, u kojih se sam ogleda, tješi, plače i kriepi — to jest istiniti tajni dnevnik našega naroda, njegovo zrcalo, njegova nutarnja historia, koja će nekad biti predmetom udivljenja i učenja isto tako, kao što mi sada s udivljenjem učimo iz knjigah Homerovih povjestnicu života naroda helenskoga.

To su dakle glavne vrsti u obće tako zvanoga praznovjerja, kojim se dakako nemogu teoretički granice strogo označiti, jer često jedna u drugu prelazi. Vrlo je važno za svakoga da poznaje sve što u krug tako zvanoga praznovjerja svoga naroda spada: njegovu staru mythologiu, njegove običaje svu narodnu poeziju, jer sve ovo predstavlja razvijajući se sobstveni život i pravu sliku naroda — njegovu filozofiu. Kako valja naprama pojedinim pojavom praznovjerja postupati, kako korov od cvieća razlučiti, što izkorieniti, što trpljeti, što li čuvati i negovati, a u što nipošto nedirati, jer bi takvo diranje u svetinju, u srdce naroda i opasno i bezuspješno bilo: sve ovo ponešto se može razabrati po ovom obćem naznačenju; a triebljenje ili bistrenje ovakovih pojavah mora se ostaviti zrelomu sudu i tankoćutnosti vodjah narodnih, svećenikah i učiteljah; jer da se o tome potanke sud izreče, to bi trebalo sve pojave pučkoga praznovjerja najprije sakupiti, sistematički razrediti i kritičku o tome knjigu napisati. —

Digitized by Google

Pramaljetje.

Pristà studen, koja vladà
Tri mjeseca obzor ovi,
Sjever ledni, gdje je sada?
Čami biesan u okovi'.

Šum žamori blagog juga,
Šapat njegov svim je mio,
Sjeveru se smjelo ruga
Što ga 'e biedno predobio.

Snieg s' odkrávi, jer nemore
Dahu juga da podnosi,
Te ovodnjen u ponore
Zimsku zemlje koru nosi.

Na prestolju sunce sjedi
Ovjenčanom traci glavom,
Žarkim okom zemlju gledi,
Obsipa ju svojom slavom.

Zemlja sisa sunca trake,
Da crtelu plužnom godi;
S tog zlo gleda na oblake
Kojih krilo dažd izvodi.

Predhodnice ljetnog cvieća
Jagorčika, ljubičice,
Navjestnice pramaljetja,
Krase gore i dolice.

Slavulj vješto niže glase
Novolistnoj u šumici,
Nježna lasta približá se
K našoj željno okolici.

Sve se mladi, duh se diže
Iz dubinah sna zimskoga,
Uznosi nas nebu bliže
Iz okruga zemaljskoga.

Vience pletu, pjesme poje
U dubravi nježne vile,
Sazivljuć u kolo svoje
Sa goricah sestre mile.

Zdravo, zdravo pramaljeće!
U mladosti čiloj snagi,
U tvom raju punom sreće
Niknut će nam život blagi.

U Beču. A. J. Vuinović, Požežanin.

Narodne zagonetke.

(*Priobćio Ferdo Rusan.*)

U kom gradu ljudi, i dobri i hudi, bez novacah piju?

Što kroz vas dan prolazi kroz more, a smočit se ipak nemore?

Tko pogodi 'zmed vas koju,
Kó i sliepac vidi boju?

Jelo je, ima po dve kože,
Al ga nitko presolit nemože.

Visoki otac, oštra mati a sladka djeca; gdje se ta porodica kroz ljeto utica?

Šta kroz vodu napred miče, a vode se nedotiče?

Bez kostih je, pa ipak podkopa kuću.

Jedan volak na dve noge, na stražnici nosi roge.

Tko se kroz ljeto sanče, kroz zimu se neće?

Crvoleko crvole, zivu kladu provale

Šilo bodilo, po gori hodilo, nikad pilo ni jelo, a debelo bilo.

Kada neima vode mora vode piti, a kad ima vode, nemože bez vina biti.

Bez česa nemože orač ni pó rali zemlje izorati?

Na što ptica opadne kad ju puška dopane?

Zašto ljudi konje drže?

Na kojoj strani lija više dlake običaje nositi?

Zašto peku seljanke navadno veći kruh nego gradjanke?

Digitized by Google

Kako se u Virju konji naprezaju?
Kako bi mogao brodar kozu, kurjaka i glavicu kupusa preko Drave prevoziti, bez da se kurjak s kozom — jer bi ju zaklao — ili pako koza s kupusom — jer bi ga pojela — sastanu? *)
Bilo prazno ili puno reško, svejedno je svetak petak težko.
Šta ide na tavan bez kostih a s tavana s kostmi?
Zašto zec preda se gleda, kad ga psi gone?
Koliko koračajah od prilike napravi vrabac od ranja do večera?
Šta je nalik kokoši a kokoš nije?
Šta je još višje od neba?
Šta kroz stienu soli prosi?
Šta svi ljudi vide samo Bog nevidi?
Šta je sladje od jela a jelo nije?
Šta uvieke ide, hiti, a nikam se nedohiti?
Koliko putevah ide u Bjelovar?
Šta seljanin baca — neće, a gospodin u žep meće?
U kom groblju one mrtvi žive gone?
Koji kuhar umie najtečnija izkuhati juhu?
Koja je vrsta ribe najplemenitija i najbolja za objed?
Tko je vidio iz kostih crkvu?
Šta u crkvi jedan samo nevidi?
Dajte nam vaše što dižo naše.
Sva pred sobom kaže, netaji nelaže, i svagdje se slaže.
Brat se s bratom preko plota nati, jedan drugog nemože da shvati.
Golo sukne, kosmato izpukne.
Koja svieća najvišje gori? **)

(Priobćio Nikola Begović.)

Šetala se mlada Amborkinja, da izmami knesa Ćuruviju.
Drven lonac a mesnat poklopac.
Četir oka, četir boka, četr'st nokatah.
Dvie glave, četir oka, osam nogu', a na sriedi svežanj.
Zaturi' do mrvice, a izvukoh sukrvice.
Naš vojvoda vodu pije, a nad njim se barjak vije.
Bielo je, sir nije; repato je, miš nije; šušnjato je, grm nije.
U jednom sudu i vino i rakija.
Neva Nevu dozivala, daj mi Nevo nadigalo, dok se i moje nadigne.
Baci ploču u more, pusti ploča trakove, a trakovi patove, a patovi cvietove.
U večer zatukoh a u jutro izvukoh.
Dje crljenko leži, tu nigda trava ne raste.
Šigica nigica, puna koža gnjidica'.
Što prosti za vrata bacaju, to gospoda u džepu nose.
U našeg djeda tri dlake iz tura glede.
U naše bake stotina prkanaca'.
Četir uva, dva trbuva.
Šaka šaša na vrh rasta.
Krivo prase sve polje opase.

(Dalje sl.)

*) Pitamo g. Rusana: jesu li to zbilja sve narodne zagonetke, ili se je možbit uvukla gdjekoja umjetna? Narodne zagonetke samo onda imadu prave ciene, kad su zbilja nikle iz pučkog duha i dosjeta — a ima i takvih, koje su iz kolendarah itd. prešle u narod. Jedne od drugih razlučiti jeste stvar sakupitelja, koji pozna poblize polje, na kojem je cvietke narodne poezie sabrao.

**) Na pitanje kako će se bez brojevah odgonetke moći priobćiti? — odgovaramo; onako redom, kojim su zagonetke naštampane.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. „Gospod. Novine“ skupa s tajničtvom gosp. družtva opet su prešle u druge ruke, a srećom u takve od kojih se svim pravom možemo nadati dobromu uspjehu. G. Ljudevit Vukotinović, koji je sada ovo mjesto zauzeo, u našoj je literaturi sve od prve dobe njezinog uskrsnuća na dobrom glasu te si je osobito prostrano polje prirodoslovnih znanostih odabrao, koje od više godinah, kao što je poznato revno i marljivo obradjuje. Kao što razumiesmo iz nedavno u Halli izišavše razprave, koju je g. V. učenomu svietu u njemačkom jeziku predložio pod naslovom: *„Ueber die Formen der Blätter und die Anwendung der naturhistorischen Methode auf die Phytographie, von Ludwig v. Farkas — Vukotinović“* — radi g. V. na novom uredjenju botaničkog nazivlja, kojega načela u pomenutom svojem djelcu teoretički razlaže i ujedno u primjerih praktički razjasnjuje. Mi g. Vukotinoviću na ovome polju kao i u novom njegovom zvanju želimo najbolji uspjeh, pa i nedvojimo da će on onaj zavod, koji sad zastupa, svakako podići u povjerenju občinstva i uzpješnom djelovanju.

* Spomenik našega *Stanka Vraza*, ukusno djelo salieveno iz željeza, već je podignut na njegovom grobu kod sv. Jurja. — Kupljenje prinesakah za spomenik koji se ima velikom geniju jugoslavjanskom, *Mušickomu*, u Karlovcu podignuti, u vojvodini i u knjaževini srbskoj dobro napreduje te sada već iznosi preko 500 for. sr. Željeti bi bilo da i naš domaći rodoljubivi sviet u većem učastju zagrli harno ovo poduzeće.

* „Srbski Dnevnik“ javlja iz Nov. Sada umrće srbskoga na glasu slikara i spisatelja *Avramovića*, koji je ondje u svome rodnome mjestu (rod. m. ožujka 1815) dne 14. ožujka u vječni se život prestavio. On je spisao: Opis srbskih starožitnostih na Sv. Gori (Athos) sa 13. litograf. slikah, i Opisanje Svete Gore, — te je sabirao material za životopise srbskih slikarah.

* *(Knjiž. vjesti).* G. D. Petrović učitelj prirodoslovja na vel. gimnasiji u Karlovcih, pozivlje na predplatu na svoje djelo: *„Poljodjelstvo, razdieljeno na svoje mjesečne rade“* (prevedeno po glasovitom njemačkom djelu L. Babo-a.) Ova se knjiga već štampa kod D. Medakovića u N. Sadu, imat će do 24. arka te će izlaziti na svezke, svaka svezica od 6 tab. za 30 kr., sr. dakle ciela knjiga stoji 2 for. sr. Predplata se može poslati g. spisatelju ili predati poznatim sakupiteljem.

Smjesice. *(Napredak svilarstva u Vojvodini.)* Bratja Radulovići u Bieloj Crkvi u Banatu podigoše još g. 1832. svilanu, u kojoj sada posluju 84 čovjeka; za tušenje bubah ima ondje 36 kotlovah; makine za predenje svile kretju stranom ljudi stranom ih para tjera; godišnji proizvod svilenoga prediva iznosi ondje sad već 29—33 centa. Bratja Radulovići dobiše na velikoj obrtn. izložbi u Londonu veliku zlatnu medalju a iz New-Yorka pohvalno pismo. *(Slov. Nov.)*

* Neke novine pripoviedaju da se je u gradu Kremlu u Moskvi veliko zvono „Ivan veliki“ nazvano — najveće zvono u svieta — s velikoga tornja srušilo upravo čim je odzvonilo caru Nikolaju. Kažu da je time nekoliko ljudih život izgubilo.

* Neki Francez putujući iz Pariza u Temišvar prevalio je ovaj put u $5^1/_2$ dana ovako: iz Pariza u Segedin po željeznicah, dospjeo je u $2^1/_2$ dana; iz Segedina pako u Temišvar, do 10 miljah, vozio se je čitava 3 dana, dakle cieli dan više nego iz Pariza preko Belgije, kroz svu Njemačku i Austriju u Segedin. *(Lum.)*

* Po naredbi knjaza Danila nose svi Crnogorci uslied smrti cara Nikolaja po 40 danah izvrnute kape, što je ondje znak tuge mjesto crnine.

* U Glogovu (prusk. Šleziji) izlazi od nedavna časopis sa slikami jedino djevojčadi posvećen pod naslovom „Mädchen-Album.“

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi trošKom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr
Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 16. 19. Travnja 1855. *IV. tečaj.*

Poslie trideset godinah.

Pripoviedka od Jos. Korzeniowskog.

Prievod iz Poljskoga.

(Konac)

Gospodin Kajetan dobiv prije trideset godinah od pokojne gospodje sudinje odgovor u Krakovu, uputi se u Italiju. Pun žalosti i sdvojenja dao se u vojnike, tražiše najveće pogibelji, vodiše čete na juriš protiv neprijatelju na tvrdje i redute, al na mjesto smrti, koju je tražio, steče ranah, častih i zlatnih krstovah. Iz Italije podje u Njemačku, odavlie u Španjolsku. Uz tolike rane kojih je junak dopao, čudjaše se čudom, kako i zašto da nije poginuo kod Saragose, zašto živ izadje kod Lipska. Nadvojvoda ljubljaše ga, kano što je ljubio sve stare vojnike koji su umjeli i hotjeli hitro i točno izvršivat njegove zapoviesti.

God. 1826. biaše gospodin Kajetan major u četvrtom puku taborskog topničtva. Nu starost javljaše se a rane opominjaše. Zimi iste godine razboli se, te preboliv po sreći težku bolest, moraše moliti za odpust. Prijazni vodja dade ga umah u penziju, preporuči ga za novi krst te ga kod vlade predloži da bude naimenovan nadzornikom kraljevskih šumah. Tako dospie gospodin Kajetan zadovoljan u svoje novo stanovanje. Nadje neveliku kuću, nu liepu, nedaleko od malena seoca, u kom stanovahu jedino ljudi od šumarstva. Izpred kuće biaše triem (pridvor) a na dvorištu nekoliko starih granatih lipah. Kad je tako gledao u osiguranu si budućnost, i jer mu je njegovo zvanje, s kojim se brzo spoznade, mnogo prosta vremena ostavljalo, to on poče osjetjati svoju samoću. Ovako sjetan i neveseo sjedne neko veče i triemu, i lipe spomenu mu iznenada živahno onaj čas, kad se je opraštao s gospodičnom Jadvigom; on ju je ljubio svom srdačnostju prve ljubavi. Obraz se njen živo stvori pred njegovim očima, suza mu orosi duge siede brkove; ustav vrati se u sobu te napisa ondje onaj list na gospodičnu Jadvigu. Za mjesec danah stignu odgovor. Odmah drugi dan uputi se u Varšavu, ondje dobije dozvolu od svoga nadstojničtva, te se poda na put u Vladimir.

Kad se približiše varošim i mjestam, koja su mu bila tako dobro poznata, čudna ga obuhvatiše ćutenja. Sve mu se pričini da je staro, propalo.

Digitized by Google

Tada prvi put pomisli, kako silne promjene nanaša ljudem tridesetak godinah, te se i nehotice prepane. Što se je više približao svome cilju, tim ga više stala mučiti nemila slika, koja ga je kao strašilo kakvo pratila, te se njoj nikako nemogaše oteti.

Nebiaše mu više daleko kraj puta. Zapovjedi dakle kočijašu, da polagano vozi; pa kad uoči Lipovu, te u njoj zapuštene i na polak srušene kolibe seljakah, neogradjene vrtove, od plotovah samo stupove na zemlji ležeće, te dvor gospodje sudinje, njegda kao uzor dobrog reda, čistoće i brižljivog nastojanja, a sad — — sad sve propalo i porušeno: tad ga je strah obuzeo, te zadržav konje sidje i ostaviv kola s kočijašom pred seocem, ode sam pješke u Lipovu. Biaše jošte vrlo rano iz jutra, te se s nikim nesasta, što mu je i po volji bilo; jer nije hotio da koga upita, bojeći se odgovora.

Došav do na polak srušenih štalah i do štaglja, udje u otvoreni i neogradjeni vrt. Kad se je primako samoj kući, začuje plač te hrapavi neki i gnjevni glas. Ukloni se na stran te se sakrije za gusto grmlje, a odovud uoči ogrbavjelu staricu, sažutjelu i sgrčenu; nekoliko viticah siedih vlasih visjaše njoj izpod prljave noćne kapice, drpava haljina zakrivaše joj jedva jedvice izsahlo tielo, rukom se opiraše na štakicu. Gospodin Kajetan nije hotio da vjeruje svojim očima, mrzli znoj probije mu čelom, a noge mu drhtaše kano onda, kad je ustao od težke bolesti. Mislio je da je to možda ključarica gospodične Jadvige, te je prisluškivao napinjući svu pozornost.

„Ljenčino nijedna!“ vikaše gospodična Jadviga „pód nisi oprala, moje čipke nisi izpeglala, a ovdje si se sakrila samo da možeš spavat; a on će možda jošt danas doći“ — ovako vičuć tukla je djevojku štakicom.

„Ali moj Bože — gospodično Jadvigo!“ jadikovaše uboga djevojka, „zar nisam cielu božju noć bdila i radila — a tko je kriv kad čovjek poslie probdjene noći zadriema.“

„Taki da mi ideš na posao! Ljenštine! bezposlice! ništarije!“

Djevojka odtrča, a gospodična Jadviga jednako vičuć i grozeć joj se štakicom za njom poskakivaše.

Gospodin Kajetan stojaše dugo za grmom ukočen i prepanut. Neznaše šta da radi; čast, poštovanje, stid i neodoljiva mrzost boriše se u njegovoj duši. Bolje mu je bilo stojećemu pred Saragosom u bojničkom redu, očekujućem svaki čas gdje će opaljeni lagumi dignuti u zrak i vojsku i zdvojeni obkoljeni grad. — Napokon u njemu mrzost nadvlada.

Pogledav još jedanput žalostne te razvaline njegdašnjega udobnoga življenja, gorko proplače te se vrati istom otrag stazom od nikoga neopažen do svoje kočije; dade okrenut te se odveze.

Zaludu je izgledala gospodična Jadviga čitav onaj dan na cestu od Vladimira; zaludu ona svaki dan poslie kave čita milo pisamce, zaludu se brižjivo opravlja i marljivo gospodari, zaludu sve pripravlja kako će liepo dočekati miloga gosta. Kad se sumrak hvata, kad sve mukom umukne u kući, tad gospodična Jadviga sjedi u triemu, sluša šum lipah i čeka gospodina Kajetana.

Ali gospodin Kajetan neće da dodje.

Digitized by Google

Čin drugi iz „Frankopana.“

Tragedije u 5 činah od M. B.

(Rukopis.)

(Konac.)

PRIZOR DEVETI.

(Soba u gradu Stolnom Biogradu.)

Zapolja.

(sám)

Kocka padè i evo me sada
Smělim skokom překo Rubikona!...
Samo napřed mogu sad još poći,
Natrag više nikad — prekasno je,
Neka dakle bude, što bit mora!
(zamišljen prošeta se několiko putah — zatim)
Soko mèrzi polja i nizine,
Hoće mu se visoke litice,
Vèrh timora da si gnjezdo vije;
I budući da mi iznenada
Jur prijazan udes krunu podà,
Gledat hoću da si ju odèržim;
Mislim, da se meni baš pristoji
Ko i drugom, ako ne još bolje! —
Dà — svakako bolje! — jerbo ćutim
Da j' u mene baš iskrena volja
Bědnoj zemlji u pomoć priteći
Jer boluje i lěčnika treba.
Neka dakle plitko svoje pravo
Taj Ferdinand brani kako znade,
A ja hoću moju dobru sreću
I naměru, pa ćemo tad vidit
Kud potegne — gore ili dole!

Dvoranin.

(unidje i nakloni se duboko)

Sva gospoda već su sakupljena,
I čekaju tebe, světla kruno! —

Zapolja.

Idem dakle u krug mojih věrnih
Što su se na sabor sakupili.

(ode — i sa njim dvoranin)

PRIZOR DESETI.

(Lěpo urešena velika dvorana saborska u Stolnom Biogradu; redom unilaze velikaši i plemići. Njima je na čelu J. SLATIL, starobapinski prepošt, zatim FRANKOPAN, TAHI, JURIŠIĆ ZADRANIN, PEKRI, BAKIĆ, BANOVIĆ i. t. d. Svi stoje i KRALJA izgledaju, koj za mala i dodje.)

Jedni.

Živio nam mnogo godin dana'!

Drugi.

Čestit bio mili kralju!

Zapolja.

(mahne svim prijazno rukom)

Hvala!
Hvala vami, da ste mi svi zdravo!

(sědne na uzvišeno město)

Uzrok što vas pozvah na taj sabor
Moć će svaki lasno pogoditi
Obazrěv se u toj tužnoj zemlji,
Koja sad je od stó ranah bolna...
Hoću dakle da vas sad upitam,
Vas — koji ste otci domovine,
I bez kojih po zakonu našem
I prestarom slavnom običaju,
Kralj nemože ništa da odluči —
Vas upitat hoću, kako ćemo
Ovit barem rane domovini
Kad je za sad sasvim izlěčiti
Nemožemo?

Frankopan.

Moj čestiti kralju!
Prije neg' li itko i pomisli
Na što drugo, treba očistiti
Domovinu od neprijateljah!
Istinabog, Turčin odè kući,
Ali ima jošte dost' dušmanah
Izvan doma, a baš i u domu,
Kî oholo glave svoje dižu,
Njima treba slomiti rogove —
Prije, bogme, mira biti neće.

Zapolja.

Kažite nam, kneže, šta mislite?

Frankopan.

Ja nemislim mnogo, gdè dokazah,
Světla kruno, u ruci imadem.

Digitized by Google

Statil.

Šta, dokazah? ... nam ih priobćite,
Da vidimo, da se uvěrimo!
Ja baš neću, Bog mi nesudio!
Nikom rado učiniti krivo,
Nu ja imam oči za gledanje,
Te bi rado da se osvědočim,
Da nedèržim cèrno za bijelo

Frankopan.

(vatreno)

Niste li se dost' osvědočili
Od izdajstva, u novije vrěme,
Odkako se Török iznevěri,
I još něki njemu slični druzi,
Kojih priměr, ako se nevaram
Slědit će i drugi — što za sada
U našemu krugu još borave.

(pogleda strogo Pekria, koj se je sav prepao.)

(sám za sebe)

Evo primèr savěsti nečiste,
Utresà se kao prut na vodi.

(svi se ostali uznemire)

Tahi.

Šta to reče? u našemu krugu?

Jurišić.

Gdě je? tko je? da ga raznesemo
Ovi čas na sablje! —

Zapolja.

Mir gospodo! —
Tu je sveto město, tu se kèrvca —
Neproliva!

Frankopan.

(svedj sa strane gledajuć Pekria, koj još sav dèrkće)

(sam za sebe)

Eno kukavice!
Žao mi ga je! (glasno) Neka! doć će vrěme
Osvete na skoro, kako mislim,
Stvar će dotle još bolje dozorět,
Krivnja njegva, i njegovih druga'
Još jasnija biti — dotle hoću
I ja da ga štedim, za da cělu
Kletu družbu naših dušmanah,
Najprie stranih a tada domaćih
Tim sigurnie redom smèrvit mogu.

Zapolja.

Prije ipak, nego li se krivnja
Kom' napèrti, dokazat ju treba!

Frankopan.

Ak želite još boljih dokazah
Evo vam jih —

(pokaže knjigu, koju je od biskupa Sime Erdödia dobio)

pa me poslušajte!
Jučer meni ova knjiga dodje
Iz Hèrvatske, a iz dobre ruke,
Gdě se redom napominju pisma
Koja pisà princip Ferdinande
Na sve strane, a na svoje ljude,
Nebi li mu kak' za rukom pošlo,
Postat kraljem naše lěpe zemlje.
Tako pisà Batjaniu banu,
I još drugoj gospodi hèrvatskoj,
Pa jih moli da ga podupiru,
U naměri, tebe pako, kralju
Naš čestiti, koga izabrasmo
I krunismo po navadi staroj,
Tebe zove taj Ferdinand javno
Varalicom, koji se narinù
Svim za kralja —

Tahi.

To je baš uvrěda
Kojoj para neima!

Jurišić.

Na to treba
Odgovorit sa sabljom u ruci!

Banović.

Pravo imaš Jurišiću, na to
Treba da se sabljom odgovori!
Neka znadu dušmani na skoro
Gdě strah leži — kakva mu je mati

Zapolja.

(prijazno)

Ja vas molim, strastni bit nemojte,
Veće mirno kneza saslušajte
Hladnom kèrvju a ne burnom strastju;
A vi, kneže, molim nastavite!

Frankopan.

Nemam više mnogo da pridodam,
Osim to, što prije rekoh, i što
Opetujem evo sada: treba
Izkorěnit zlo to u počétku!

Digitized by Google

Tahi.

Dobro rečê, kneže, treba zlo to
Odmah u početku izkorênit,
Da se dalje kako nerazplodi. —
Gdê izdajstvo, plod nesloge niče,
Tam sve dobro bêži — tamo stenje
Zlo pod gorim, a i dobro pod zlim; —
Jao zemlji, gdê se god udomi,
Tam na skoro, o tom ni nedvojte,
Vrag djavolu dodje u svatove,
Tamo sreće i spasenja neima!

Statil.

S jedne strane bojat nam se j' Němca
S druge opet domaćeg izdajstva,
Naopako! ima li tu lêka?

Frankopan.

Ima, ali treba čvêrste volje,
Dobre ruke, a i britke sablje,
Pa je tada odmah posao gotov.

Jurišić.

I ja mislim da je to najkratji
A možebit i najbolji način.

Banović.

(poviče veselo)

Čvêrsti kosti za opake gosti!
Bit će, ako Bog dâ, okêršaja! —

Zapolja.

Treba, moja viteška gospodo,
Promisliti dobro što se čini;
Istina je, sablja mnokrat rêši
Zamêršene čvore kratkim putem,
Ali treba svagda pokušati,
Da l' je nije moći i bez sablje
Rêšit.

Statil.

Imaš pravo, světla kruno!
Ja pristajem uz tvo'e mudre rêči.
Sveto pismo veli: traži nać ćeš!
Nebi li se sredstvo našlo, koje
Bez prolitja kêrvi k cilju vodi!

Tahi.

Izim sablje ja neznadem drugo!

Jurišić.

I ja tako mislim, jer nevalja
Na udarac dušmanina čekat,
Već ga prije, nego li pomisli,
Udrit valja i to baš po glavi.

Banović.

(šaljivo)

Tamo barem melema netreba.

Pekri.

(za sebe)

Dobro, dobro, ja ću si to pamtit
I nastojat o tom što sam čuo
Ferdinanda čim prije izvêstit.

Zapolja.

Dakle moja viteška gospodo!
Što najprije sada da činimo?
Treba način našeg postupanja
Razložiti sad potanje! —

Frankopan.

Ja ću
Světla kruno, ak' dozvoliš, odmah
Kazat — šta i kako — —

(Zapolja mu rukom dozvoljuje)

Budući da si
Po odluci Božjoj, zatim revnim
Nastojanjem našim postao kraljem,
Treba da se odmah u početku
Tvoja vlast sve više još učvêrsti
I prot svakoj navali obrani;
Imaš ovdê dobar broj junakah
Što su za te sve učinit spremni,
S druge strane opet bojat se je
Da će otaj princip Ferdinande
U napreda tvoj dušmanin biti,
Zato slušaj, što te savêtujem:
Ti svu svoju sad sakupi vojsku
Pa kod Tate šatore razapni,
Meni pako podaj, i to odmah,
Četir hiljad po izbor junakah
Al momakah neženjenih, molim,
Kojim nije žao poginuti,
Koji mogu stići i poteći,
Na strašivu městu postajati,
Na zapetu pušku udariti —
Kojima je kuća kabanica,
Nož i puška i otac i majka
Dvê kubure bratac i sestrice
Sva rodbina kehar i fišeci,
Ko'i na světu nikoga nežale —
Ja ću š njima put Austrije poći,
Sve ću izpred sebe palit, seći,
Neću štedit sela ni gradove,

Digitized by Google

Već ću běsnit, kanoti pomaman;
Ja se ufam, da ću moći time
Tvog dušmana na to prisiliti
Da od svoje požude za krunom
Domovine naše odustane,
Te da šale tebi poslanike
Kojino će lěpo za mir molit.
(vidi se u skupštini radostno gibanje, koje znači, da većina uz Frankopana pristaje — samo u Pekria se vidi, da se je nešto uplašio)

Pekri.

(za sebe)

Bože, to bi naopako bilo!
Ja ću odmah danas Ferdinandu
Javit što ga čeka — nek je spreman.

Frankopan.

(nastavi)

Što se pako domaćega tiče
Dušmanina, š njime ćemo odmah
Račun pravit čim svèršimo posao
Sa tudjinom — pa će mir tad biti!
(veća stran velikašah pohvalno prima taj predlog)

Zapolja.

Znadem, kneže, u prilici takvoj,
Gdě se radi o tom kako će se
Il postići il odèržat carstvo,
Da se mnokrat okrutno postupa,
Nu ja neću da okaljam ruke
To, lom kèrvcom bratje kèršćenikah,
Prem ako su moji protivnici.
Ta, ako je božja volja tako,
Ja ću ostat na prestolju mome,
Bez da opet kèrvca se proliva,
Koje rěkom dosta je proteklo
Odkako nam kèrvopije Turci
Častni kèrst naš gaze.

Frankopan.

Oprosti mi!
Ako nećeš tako, kó što rekoh,
A ti radi kako tebi volja,
Ja ću rěč ti vazda saslušati,
Jer u tebe svoga gospodara,
Svoga kralja i ljubim i štujem.

Zapolja.

Tako, kneže! hvala vami za taj
Lěpi priměr podanosti vaše! — —
Tko vas znade, pravo kazat nezna,
Da l' je hrabrost a vas veća ili
Koja druga vaših krepostih. —
Za sad dakle tu junačku vatru
Obuzdajte, bit će, ja se ufam,
Sgode, gdě će od potrebe biti.

Taki.

U taj čas nam ipak nèšto treba
Odlučiti, šta i kako ćemo —

Zapolja.

Stèrpite se, kazat ću vam odmah:
Ja ću svojom vojskom ovdě ostat,
Te učvèrstit svoje šatorove
Što se izvan grada tog nalaze,
I dočekat mirne dalnje glase
Iz Požuna i Austrije, jerbo
Tad ću znati što da činim dalje. —
Nek moj dušman podje, ako hoće,
Vijugastim putem — ja ću ravnim
Njega vazda putem susrětati.
(prama Frankopanu)
A vi, kneže, poći ćete odmah
S vašom vojskom, što je ovdě ima,
U Hèrvatsku natrag, tamo ćete
Dalnje moje zapovědi čekat.

Frankopan.

Činit hoću ko što zapovědaš,
Světla kruno, samo nemoj dugo
Da bezposlen budem, da nesědim
Kano starac na kamenu hladnu
Što nabraja svoje brojanice,
Već mi skore reci: Frankopane
Ustaj, pa se lati buzdovana!...

Zapolja.

Doć će, kneže, još i tomu vrěme!
Sada pako vitežka gospodo!
Buduć vidim, da ste uvěreni
O tom da se take baš postupa
A ne drugče, kraj je našem věću,
Neka svaki sad na ono město
Podje kud ga sveta dužnost zove.
(hoće da otidje)

Frankopan.

Jošte jedno, molim, prě rastanka
(naprama ostalim izim kralja)
Treba, bratjo, da se zakunemo
Tvèrdom věrom da ćemo ostati
Našem slavnom poduzetju věrni.

Digitized by Google

Svi.
(izim kralja)
Jest, jest, treba da se zakunemo!
(Frankopan i ostali — izim očevidno ganjenog kralja, i sa strane stojećeg Pekria — svi dignu tri pèrsta u vis)
Frankopan.
(glasno i svečano)
Kunemo se dakle živim Bogom
I presvetim trojstvom, da hoćemo
Vazda věrni ostat našem kralju
Tko li věrno uz njeg neuztraje,
Neka traje u jadu godine!
Tko l' ga izda, kano Juda kèrsta,
Izdalo ga lěto i godina!
Bog je čuo, tako neka bude!
Svi.
Bog je čuo, tako neka bude!
(svi za kraljem onim redom kako unidjoše, izlaze)
Pekri.
(malko zaostajuć)
E da Bog dà — krivo se ukleli! —

Nešto o duhanu.

Pušenje je prastari običaj, o kojemu se nezna kad je počeo. Već stari Kelti pušihu i pijahu neku travu, od koje se dakako danas više nezna da li je duhan bila ili što drugo; jedine lule, koje se u starih grobovih nahadjaju, još dan danas poslie tolikih stoletjah svjedoče, da je kod starih Keltah bilo pušenje u običaju. Od Skitah pripovieda Herodot, a od Tračanah Pomponins Mela, da su po načinu današnjih žiteljah nekojih južnomorskih otokah pušili: oni su naime metnuli na žeravku neku travu, od koje dim sjedeće naokolo ljude opojaše. U iztočnoj Aziji bijaše već prije obretenja Amerike pušenje duhana u običaju, dočim je bilo zapadnim pukom azijatskim jošte nepoznato.

Prvu viest o pušenju duhana donese u Evropu u 14. vieku fratar Reman Pano s otoka Domingo; on nazvaše duhan Cojoba ili Guioja (opojna trava). Prvo bilje duhansko doneo je Francesco Hermandez de Toledo iz Indije u Portugaliu. Ivan Nicot pako, francezki poslanik kod portugalskoga dvora, posla sjeme duhansko Katarini od Medicis, i njemu na slavu bude duhanu nadienuto botaničko ime: Herba Nicotiana. U Austriji i Njemačkoj uvedena bi poraba duhana oko g. 1570. po španjolskih četah, i od toga vremena sve se više i više po tih krajevih širiše. U isto doba bude duhan iz Virginije presadjen u Englezku, gdje su i prve lule po amerikanskom načinu pravili.

Kao što mloge druge stvari, tako je i duhan, poslie kako se je po našasću Amerike brzo i široko u Evropi udomaćio, postao predmetom dugotrajne borbe. Sa svih stranah, o osobito sa prodikaonicah žestoko se opirahu toj „djavolskoj travi.“ — U Englezkoj hotjeo je g. 1604. kralj Jakob 1. brzomu razprostranjivanju te trave nametom od 6 šilingah (do 4 fr. sr.) na 1 funtu zapreku staviti, a kada ni to nepomaže, jer se je tim više duhana kradomice pušilo, izdade tiskom zakonotvorno pismo proti duhanu pod naslovom: „Misocapnos vel lusus regius de abusu tabacci.“ — U Španjolskoj i Franceskoj biaše pušenje duhana neko vrieme kao smrtni grieh prepovjedjeno i kaznjeno. U inih državah biahu pušači duhana od policije strogo progonjeni; još u 17. vieku zatvorili su u Appenzellu u Švajcarskoj neke putnike zato što su pušenjem na putu „javnu buku i smutnju“ pobudili: krčmari moradoše takova prekršenja javnog reda odmah dotičnoj vlasti javiti. U Bernu bila je u tu svrhu ustanovljena osobita nadzirna vlast pod imenom „chambre du tabac,“ koja je pušenje zatvorom, globom i kladom kaznila.

Digitized by Google

U prekomorskih barbarskih državah jeste duhan veoma važna stvar i kod svetih obredah. Slobodni poludivlji Battanski puci na otoku Surinam označuju medjusobom stupanj dostojanstvah veličinom lulah, koje su od jednog pedlja do 6 cipelah dugačke. Indijanci upotrebljulu duhan u tu svrhu kao tamjan. U zapadnojjužnoj Americi imade narodah, koji kad sunce izlazi, na brežuljku svečano pušeći kao oblak dima iz svojih lulah u vis prama nebu i na sve četiri strane podnebja puštaju, što im je jutrenja molitva. Pušenje „mirovne lule" jeste kod njih kao zazivanje božanstva, kao posvetjenje prijateljskoga ugovora i saveza, te naliči žrtvam Grkah i Izraelitah i starim obredom kod ugovorah pučanskih.

Izmedju riekah Mississippi i Missuri u sjev. Americi ima mjesto „Coteau de Praeries" nazvano, s crvenom ilovačom zemljom osobite vrsti. To je mjesto sveto utočište i kao neutralni prediel za okolišnje narode. Indijanci tamošnji pripoviedaju o tome mjestu sliedeću bajku: Sivi duh (božji) razasla jednoč sve poslanike svoje i naloži im da sva plemena k crvenoj ilovači dozovu; tada uzevši komad te ilovače, načini iz nje lulu, napuni ju, i razpuhajući dim preko sakupljenih Indijancah, reče im: kad i ratovali budu medju sobom, neka mir bude na tom mjestu, koje neka sva plemena zajednički posjeduju i iz te ilovače lule prave. Kad im je tako govorio, obstiraše im glave veliki oblak, koji iz njegove lule proizlazišc, i u tom oblaku izčeznu veliki duh. Veliki oganj zastre tad bregove te ih raztopi i provali. — Ta indijanska bajka osniva se po svoj prilici na nekom davno se zgodivšem ognjometu. Ali se svakako odtuda vidi koliku važnost oni skapčaju sa lulom, koje dim valjda smatraju kao prispodobu ognjometa i u to ime božanstvu žrtve prikazuju.

I Perzijanaci pripoviedaju veoma poetičku bajku o duhanu. U gradu Meki, kažu, živio je neki mladić, komu se liepa njegova i mlada žena razboli i umre. Mladić nemogav nikako pregorjeti smrt žene, dade se na putovanje; nenašav nigdje u svietu utjehe uzme po dopuštenju proroka najljepše dievice grada Meke za žene — ali sve uzalud, tuga njegova neprestade. Naidje jednom na nekog pustinjaka, koji ga ovimi riečmi utješi: Idi, siako, na grob tvoje ljubljene supruge, tamo ćeš naći neku travu, uzmi ju i stavi u ciev te zapali i povuci dim u se; ota će ti trava biti žena i otac, majka i brat, najbolji tvoj utješitelj, i obdarit će duha tvoga mudrostju i razveselit će ti srdce.

Drugi muhamedanci ovako opet pripoviedaju: Kada je jednom prorok Muhamed zimi pustinjom putovao, nadje zmiju koja je ozebla na putu ležala; smiluje joj se, te ju dignuv metne u svoj rukav; al ona ugrijavši se opet oživi, te ga ujede u ruku. Ljutit prorok baci zmiju, i izsisav otrov iz rane, pljune. Tako postade ta čudnovata trava, koja gorki zmijinski otrov u sebi ima, ali trpkoću njenu ublaži vonjava slina prorokova.

Akoprem se iz ovih bajkah može zaključiti, da su oti puci oddavna već duhan poznavali, to je ipak istom zadnjih deset godinah dokazano, da je pušenje duhana na iztoku već prije obretenja Amerike u običaju bilo. Prastari neki rukopis naime, koji bi nadjen u Mosulu, imade četiri poglavja sljedećeg sadržaja: 1. O raznih mnienjih za i proti užitku duhana. 2. Kada se je ta trava prviput upotrebljivala, kako se to dogodi, i kako se zvaše orudja, kojimi se je dim usisao? 3. O dimu, njegovih dobrih i zlih svojstvih. 4. O razlogu onih, koji pušenje duhana zabranjuju.

Digitized by Google

Iz nadpisa zadnjeg poglavja vidi se, da je i na iztoku u prastaroj dobi bilo neprijateljah duhana. U novijoj dobi ima takovog protivnika u Mohamedu IV. sinu sultana Ibrahima; on zabrani naime u Carigradu pušenje pod kaznom vješala, a njegov nasljednik Amurat dade svakog, koga bi njegovi ljudi zatekli pušećeg, s kanišom kroz nos nataknutom i duvankesom oko vrata obiesiti. Današnji viek nemože ni pomisliti Turčina bez lule i bez duhana.

I sada imade neprijateljah toga plemenitog bilja na zapadu Evrope, a to od najnovije doba u Englezkoj. Još g. 1853. dokaziveše neki Englez Dr. Hawell, da je već pramati Eva u raju pušila (valjda na primjer gospojicah u Kalkuti u iztoč. Indii, koje kad izidju izvan kuće kamiš pod mantilu sakriju) i da prepoviedjena voćka poznanju dobra i zla, nebiaše ništa drugo van duhanbilje, kojega uporabljenje „svietu smrt i svu nam našu nevolju“ donese.

Sve ove borbe proti duhanu dokazuju, koliku si je važnost i cienu duhan kod narodah pribavio; zaludu bijahu sve zabrane i pogovaranja svjetovnih oblastih i crkve, sva progonstva i nasilja — slavodobitno zauze si duhan mjesto u ustih i u srcu mužkoga spola sviuh narodah na svietu. Još i sad imade ljudih, koji uživajući nasladu dobre smotke ili miomirisne lule boje se da si kvare zdravlje; nu njim neka bude na utjehu, da je u ovo vrieme već opravdano oto plemenito s mnoge strane ljuto napadano bilje, i sad se zna: da su izreke velikoga Hufelanda, i stroga opominjanja Petra Franka o duhanu kriva! — Duhan jest naopako i nedužno ozlogrdjen; on nam nije samo naslada, nego nam je i liek! —

Prigovaralo se je duhanu, da krije u sebi ljuti otrov, i koji ga puši, da se otruje. Istina je, da ima u duhanu t. j. u više funtih do jedna dvie kapljice prejakog otrova, tako zvani *Nikotin*, kojega strašni i kao munja ubijačni učinak mnogi s grozom doznaše iz parbe grofa Bocarmé-a. Ali u sladkom i gorkom bademu (*mandel*) ima takodjer otrov: cijanovinu (*Blausäure*) od sličnoga smrtonosnog učinka. Pa hoće li tko zato badem ili tortu od badema otrovnom nazvati? — Istina, da dječaci, kao majmuni pušenje odraslih nasljedujući, za ludost svoju često zlo prodju i želudac si i zdravlje naopako vriedjaju. Al' zar si još nikad nije koje diete tortom od badema želudac pokvarilo? Nije l' spirit, kojega ima u svakoj čašici vina, piva i žganice, djetetu mnogo gorji otrov, nego li smotka? nepokvari l' prerana priuka k pitju duševne sposobnosti djeteta i neoglupi li ga za života? — zato opet nikome nepane na um vino ili rakiju otrovom zvati. — Skodljivost pušenja kod djece svatko lasno uvidja, ali se mora takodjer priznati, da otrovanje duhanom i kod djece vrlo riedko i polako biva, jer je poznato, da kod Kalmukah djeca 2—3 godine stara već duhan puše (pa još kakav to dahan!) pa kod njih ipak ljudi obično mnogo duže živu nego li kod nas. Naš život u zapećku, slabo kretanje i vježbanje tiela, brige naše za svakdanji kruh i za svakojake našemu pokvarenomu življenju potrebite ludorije, — — to sve nam pokraćuje dane života i gorji je otrov, nego li duhan!

U duhanu ima osim Nikotina raznih smolah i mineralske soli (odkle bieli i čvrsti pepeo), kao i obične česti svega bilinskog lisća: Cellulose, guma, bjelanak, inkaša itd.

Uzkisom duhanskog listja bitno se sva ova elementa duhana promienjuju, izčezavaju, te se pretvore u ugljevnu kiselinu, alkohol i ocet, pa tako pri sušenju izlapljuju; da toga nije, onda bi duhan užežen smrad uzrokovao,

Digitized by Google

kao i drugo goreće listje i trave. — Drugi je učinak uzkisa, što se njime Nikotin uništuje; jer da toga nije, to bi duhan dakako bio prejak t. j. preveć opojan i škodljiv. Ali poslie uzkisa toga malo ostaje u duhanu a time se i škodljivost gubi; stari liečnici u tome fališe, što nisu poznavali razliku duhana prije i poslie uzkisnenja. — Uzkisom se napokon sve mirisave smoline i lake mirisne česti od smrdljivih česticah očistjuju i jače o sebi razvijaju, odakle i duhan svoj aroma dobiva. Uzkisom gubi dakle duhan svoj otrov i dobiva više miomirisa, zato je pako od potrebe: da uzkis stanoviti stupanj iliti mjeru postigne, što je veoma važna stvar kod duhana. Jer ako ima u kisnećem duhanu odviše vode i kad se čuva u prevelikoj toplini, onda biva uzkis prenaglo, čime se mirisne česti i sladkost duhana gube. Ako su pako listovi presubi i u studeni, a ono nebiva uzkisnenje zadosta hitro i jako, s toga ostaju listovi uljeviti, težki, i pri pušenju nedaju pepeo, nego ugljen. Zato je i običaj da se uzkis kvašenjem poveća ili pomanji. Ako se listje u cukrenu žitčinu (šećernicu, sirupnicu, smokvenicu ili uvar sladkog drvca) ukvasi, a ono je uzkis tim jači; ako l' se pako kvašenju mineralne soli (kuhinjska sol, kreda, kreč) pridodadu, to se time uzkis pomanjša. Napokon se može i miris duhana povećati ili promieniti, ako se kisnućem listju miomirisne čestice, kanoti: mošak razno cvietje, tonka, pristave. Odatle se vidi, da je od mnogih ogovarano kvašenje duhana sasma neškodljivo, dapače i ugodno.

Kad proučimo učinak duhana na naše tielo, vidit ćemo, da je duhan poslastica, hrana i liek.

1. Duhan je poslastica. Tko to nevjeruje, neka pogleda u zadovoljno i razvedreno lice starca vojnika, koji večerom lulu pije, ili neka si prijatelja upita, koji si čestitu smotku upaljuje: neće li mu već sam izraz njegova lica kazati, kako mu pušenje godi i sladi. A ako to nije dovoljno da ga osvjedoči, to ću mu dokaze u brojevih navesti. Najvećma bo slast pušenja dokazuje široko razprostranjenje i potrošenje duhana. Englez Crawford proračuna g. 1853. da se na čitavoj zemlji do 2 miliona bačavah ili barilah (*Tonne*) duhana proizvodi, dakle u težini toliko, koliko čitava Britania za svojih 10 milionah stanovnikah pšenice treba, s tom ipak razlikom, da ona množina duhana više vriedi. U Njemačkoj potroši se svake godine 800 milionah cigarah (dakle još četirput toliko, koliko u Austriji) i 5 mil. centih burmuta i ostalog duhana — dakle skoro polovina one količoće, koja je dovoljna za čitavu Evropu. Carina je g. 1850. u Njemačkoj za duhan iznosila do 578,000 talirah. Svakom pako godinom raste trošenje duhana, što statistička data trgovine jasno dokazuju. Bi li se dakle trošenje duhana na toliko pomnožalo, da u tome ljudi nenalaze kakvu nasladu ili ugodnost? —

2. Duhan takodjer i tielo hrani. Tomu će se dakako mnogi čuditi. Duhan nehrani samo u tom smislu, što on ma i za kratko vrieme glad utažava, nego takodjer i u onom smislu, ako se sve one stvari smatraju kao živež, koje našemu tielu prinošene njegovim potrebočam odgovaraju, njegovu djelateljnost povekšavaju, da i njegovo uzdržavanje i zdravlje podupiru. Dakako da se tad i oslastice (kanoti mirodije, vino itd.) imadu smatrati kao živež; istina da takove stvari mišicam (*Muskel*) neprinašaju one sastojbine iliti sokove, od kojih one rastu, kano što to meso, jaja i mlieko čine, — istina one nedjeluju na

Digitized by Google

umnoženje tjelesne topline, kao inkaša, kruh i sol, ali one pobudjuju djelateljnost živacah po spiritu, kao što to biva umjerenim pitjem vina, piva, rakije, — ili po bilinskih lužićih, koje one sadržaju, kao kava i čaj (po kaffeinu i theinu), kano duhan (po nikotinu). Duhan kao razdražujući živež stoji u savezu sduševnimi kao i mišičnimi napori. — Da li bi siromak čovjek svojih nekoliko krajcarah na svagdanji kruh i na duhan ili žganicu razdielio, da nehlepi uz pravu hranu i za razdražujućimi stvarmi, da i nje nesmatra kano neobhodnu potrebočeu? — Nije li oto hrana, što mi smatramo kano potreboću za naše tielo?

3. Napokon je duhan i liek, osobito za one ljude, koji sjedeći posluju. Kod takovih ljudih najglavniji uzrok raznih bolestih (kanoti: netečnosti, hipohondrije, jetrene bolesti, žgaravice itd.) jeste slabo gibanje crievah, koje se dakako uz pušenje duhana poveća. Koji nije čitalac kušao, lako mu pušenje na kavu prudi? S toga i biva, da se učen čovjek isto tako kao i cipelar, dostojanstvenik isto tako kao nadničar duhanu utiče te u njemu najprostiji, najbolji i najsjegurniji liek nalazi! — Nije li burmut jedini uzbudjujući liek, koji se pri duševnih naporih, pri bdijenju na kordunu i uz bolestnika bezopasno može upotrebljavati? Nije li svako ostalo pobudjujuće ili opojajuće sredstvo mnogo škodljivije, neslabi li čovjeka u toliko, da ga sile tjelesne i duševne sljedeći dan iznevjeruju? Duhan je dakle i u tom obziru ugodni liek.

Iz svega toga sliedi, da su sva prigovaranja proti duhanu netemeljita, i dan danas mogu samo oni duhan kuditi, kojim kemično poznanje duhana i fiziologičko izkustvo njegova djelovanja manjka, i koji se protiva istini žele opirati.

Dakako da je duhan djeci škodljiv isto tako kao i kava, čaj, rakija, jako vino; djetinje bo tielo netreba nikakova draženja živacah, nego samo hrane da se razvija i raste. — Sve tegobe života Španjolac mirno podnaša, samo kad mu je cigara u ustih; svaku nuždu i nevolju trpi Slavjan i Madjar bez da se tuži, samo kad mu još lulica preostaje; Niemac gleda mirno sva djelovanja ljudska, samo kada mu se pušenje nezabranjuje. A šta bi bio za vrieme robote Hrvat i Slavonac činio, da mu nije bilo slobodno pušeći lulu odmoriti i tješiti se! Već ova raznolikost narodah pokazuje u pušenju nešto više, ne puki običaj, u tom je unuternji nagon čovjeka bjelodano izražen.

U Beču. *Ant. Pavić.**)

Školski odlomci XV.

Velika je smetnja izostajanje od škole — pogreška, za koju nevještaci obično vele, da nije osobito znatna, a medjutim znadu je učitelji kao velikoga neprijatelja. Naravno je, da ovdje narodna škola najvećma strada . . . Zaista, ko sám nije učiteljskog hljeba jeo, taj nemože sebi predstaviti neprilike, koje se radjaju češtim izostajanjem od škole. Pomislimo samo kako izgleda skola, gdje od stotine djece najmanje petina izostane, a desetina kasno dodje — šta se tu raditi, kakva li revnost tu vladati može! To nije četvrt sata, koji se bilježkom izostanka i saslušanjem pravdanja gubi; to nije jedan školski dan,

*) Radostno pozdravljamo sina našega pokojnoga Dra. Ant. Branka Pavića, Požežanina, na polju prirodoslovja, na kome se je vrli njegov otac (gl. njegov životopis u br. 26. Nevena od proš. god.) toli odlikovao, i nadamo se da će i on u ovoj struci napredovati. Ur.

Digitized by Google

koji za diete propada — to je nered, koji sutradan i dalje tamo, dakle svaki dan u lekcijah vlada, a to najviše škodi. Tu jedno diete nije naučilo svoj predmet, jer ga nikada ni čulo nije; tamo opet drugo sbunilo se, a treće nije moglo knjigu naći, — sve je i sad još poremećeno prvašnjom nebrigom. Netreba misliti da je diete, koje je u nedjelji danah triput u školu došlo, ravno polak onoliko naučilo koliko ona djeca, koja su šest putah u nedjelji u školi bila. Često je prekinuta nauka gora nego nikakva, jer u posljednjem slučaju ostaje potreba i volja k učenju, a u prvom nije tako. Raztrešenost, kojom neuredno školu polazeća djeca vrata školska otvoraju i zatvoraju, liepi se takodje za druge učenike, duh ciele škole oslabi i klone. Učitelj sam nezna, ili će učiniti da dobri učenici kaju krivicu onih nevaljalacah, dopustivši da oni prvi od dugog vremena zievaju, dok on ove posljednje muštra; ili će ove smatrati kao da nisu ovdje, pa raditi svoj posao dalje. Hristjanska strpljeljivost i obće dobro ištu svakako da se on zabludjenog stada primi; ali hoće l' mu roditelji boljih učenikah zahvaliti, što je njihovu djecu upotrebio, da dundaše za jedek pritegne? Hoće l' i direktor dovoljno stvar razumievati, da slab napredak škole izvede iz dječijih izostajanjah, a ne iz nesposobnosti učitelja?

Ali mnogi zar misle, da se ova kuga uliegla samo u narodne škole. Nipošto! Premda je izostajanje u nižih školah mnogo veće nego u viših, ipak je ono i ovdje tako često, da već znatnu štetu prinosi. Da l' da rečemo koju rieč o gimnazistah, kojim omililo izostajati od škole? zar je jedanput jak mlad čovjek vas dugi dan proveo u krevetu, tek da se nemilom poslu ukloni, da kakav roman izčita ili da mamurluk odspava? Gdje se za čast drži učitelja varati, kradom duvan pušiti, tu onda nije čudo, što je slab napredak. Najgore je još, gdje su roditelji neizobraženi te rezoniraju: „E težka mi posla što je diete jedan dan izostalo — nije ni ono rob školski“ itd. Ali učitelji znadu, da se po praznih izgovorih dan po dan propušta, pa u tečaju godine naklepa se mnogo takvih danah. Najgore je takodje, što se zatupljuje čuvstvo dužnosti u djetetu, i što se diete navikne uslade života držati za nešto važnije. U narodnoj školi još je i bože pomozi! Tu se drži da je ono, što će djeca na domu iliti na njivi roditeljem pomoći, preči posao od škole; ali u viših školah srlja mladež za biednostim pomodarskoga života. Pretjerana nježnost roditeljah podmeće takodje bolest kanoti najprazniji izgovor školske nebrige. Tu ti se oni svačega plaše: sniega, kiše, vjetra, vrućine, hladnoće, blata, — a sve to nesmeta kad se polazi na put zabave.

Ovdje za opravdanje roditeljah valja navesti, da često gdjekoji učitelji sami daju povoda roditeljskoj strašivosti, te djeca nedolaze uredno u školu. Ja poznajem priličan broj učiteljah, koji, dočim čas nauke traje, samo na sebe, na svoje zdravlje i svoju udobnost motre. Neki miluje hladovinu, — nemisleć se dugo otvori on pendžere i vrata, niti ga je briga za djecu, koja na propuhu sjede, a nemogu mienjati mjesta kao on. Da odtud proizlazi zapaljenje očiuh, to zdrav učitelj nevidi nimalo, jer on ovdje ima punu vlast. —

Medjutim važnija je točka bolježljivost učiteljah. Statistički je dokazano, da osim ljudih poslujućih u fabrikah i u rudah kao takodje i liečnikah, najviše mori smrt učitelje svih kategoriah; a u svem svietu nema toga stanja, koje od tjelesnih slabostih (koje ako i upravo nevode do groba, a ono bar zvanju smetaju) više pati nego učiteljsko. Na viših školah ima ih najmanje

Digitized by Google

polovina, koji izgube vid, a od reumatizma, osobito vratobolje jamačno treći dio, pa ko bi još nabrojio čitavu povorku bolestih, od kojih oni pate! U koliko su ove bolesti posljedica života, u kom se malo kretanja čini, no najviše se sjedi, — u koliko su one posljedica duševnog i umnog naprezanja, koje je skopčano s obćenjem s učenici, — valja ih, to se po sebi razumie, trpljivo snositi; ali u koliko bi one bile posljedica opakih ustanovljenjah, ko da ih tada prećuti? Bolest učitelja — to je bolest ciele škole, pa ne samo onda, kad učitelj sasvim od škole izostane, nego i čim ga prinudi da se on šteđiti mora, oduzev mu volju i prijatnost, koja niti na čas nesmie da ga ostavi. Žalostni odtud tragovi za školu poznati su, osobito kako za supliranje bolestnog učitelja slabo tko se brini. Nije čudo dakle, što mnoga djeca, koja su nesretna da imadu bolestnog učitelja, poslie čestitog početka podju skorice u nazadak, zaboravivši ono, što su naučila, prije nego školu ostave.

Takodje i praznici iliti ferije, ma da su inače koristne i nuždne, zaslužuju, koliko su se gdje više protegle, ukor. Po nekih školah vrieme je praznikah odveć dugo (9, 11 i više nedjeljah), a to je posve protivno školskom interesu. Djeca izpod 14 godinah trebalo bi da nesmedu više od 8, najduže 14 danah biti slobodna od škole, izim ako, kao na selu, za vrieme žetve drugi posao nastane. Za varošku djecu, koja vrieme školskog odmora u lienosti provode, ferije su pravi otrov. Nesamo što se vrieme odmora uzalud troši, jer djeca ga ni u interesu zdravlja neprovode, — no ostatak boli te upropasti prvu školsku nedjelju. U predjašnja vremena ublažavala se sva ova šteta domaćnostju roditeljah, ali se sve to danas čudno promienilo. Ferije su ne samo odpustno pismo za lienost, no i za biljadu inače zabranjenih neuurednostih. Tim ja neodričem, da je za tielo, koje je za skamiju kadšto silom prikovano, i za duh prirašćujućeg čovjeka, koga školsko zvonce, vježbanja, korekture i censure strahom namučiše, — vrlo probitačno, kad se jednoč na zraku i suncu može izpružiti i bez pedantičkih okovah prošetati. Ja samo ovdje kudim ono, što je u takvom postupanju suvišno i nedosljedno.

Ali učitelji (prigovorit će mi se), oni su jamačno zaslužili, da odahnu dušom, da odu malo na put; grozno bi bilo omanjiti im tu jedinu olakšicu njihovoga trudnog života. — I ja sam sám učitelj, te znam šta će to reći po čitav tečaj nositi težko breme odgojenja bez odmora, znam kako slabom tielu i ranjavom duhu liepo prija sloboda od nekoliko nedjeljah; ali ipak nemogu braniti neke ferije, ovake kao što jesu. Za dan počinka odredio je Bog nedjelju, koja se svakih 7 danah vraća; ali počinak, koji plod trudovah guta, nije ugodan Bogu. Dugačke ferije datiraju se od universiteta, gdje se ljudi sa svih krajevah svieta sklopiše, kojim je valjalo ostaviti vremena, da se svojim kućam razidju; za naše pak školice nepodnosi njihov račun nikako. Stari običaj i komoditet uzeše njih pod svoja krila, šta više još ih na visokih školah većma protegnuše. Ali će i ovim crn petak doći.

Za zdravlje učiteljah i slobodnije kretanje učenikah mogućno je drugim načinom postarati se, a ne obštim prestankom i slobodom od duga dva mjeseca. Bratjo! nenagonite hotomice mladež na lienost i bezzakonje! Što se učiteljah tiče, dajte im da bolje živiti mogu, da briga svagdašnjeg življenja veselost njihovu nemuti; organizirajte škole, pa kao što činovniku, častniku dajete dopust (Urlaub), dajte ga pojedince i učiteljem, a medjutim naredite, da

Digitized by Google

djeca bez obučavanja neostanu, pa ćete se tim načinom za blagostanje učiteljah bolje pobrinuti, nego ovakvim školskim prekidanjem, koje se po nuždi na većih institutih može oprostiti, ali nikako pedagogički opravdati.

Gj. R.

Sitnice.

Neke misli o narodnih zagonetkah.

Mi smo vidjeli u ovom listu da su narodne zagonetke proste i kratke. One neimaju ništa nategnutog u sebi. Sve pak, na kojih se primjećava umjetnost, posijane su u različna vremena iz kolendarah i podobnih knjigah ili časopisah od šaleljubivih ljudih po narodu. Ove bi dakle valjalo razlučiti od čistih i pravih narodnih zagonetakah. A tako trebalo bi razlučiti od istih i sve ostalo, što se pravo zagonetkom nareći nemože. Ovamo spadaju oštroumne šale i figljarstvo (Taschenspielerei).

Ovo mogu razlučavati samo sakupitelji narodnih zagonetakah koji se sa narodom miešaju, pak mogu i jednu i drugu i treću struku slobodno priobćavati, ali opet velim samo svaku za sebe, a ne sve pod imenom narodnih zagonetakah.

Meni se čini, da se ova smiesa podkrala g. Ferdi Rusan-u u 14. i 15. broju Nevena o. g. Tako mislim da neće biti ono narodna zagonetka: „Tko je umro a nije se rodio?“ „Gdje se rodi prije sin nego otac?“ Ovo su pitanja iz sv. pisma a nipošto narodne zagonetke; jer nesadrže nikakovu zagonetku. Dopuštam da prosti ljudi kadkad takova pitanja stavljaju, ali su ih oni čuli od svojih svetjenikah. Tako pitaše jedanput neki graničar Blagoje iz Javornja g. kapelana N. G. „Kako je bilo ime otcu sv. Ilije?“ i „Čija se vika po svem svietu čula?“ Rečeni gospodin zarumeni se na nenadano pitanje toga prostog čovjeka i nadje se na nepriliki; a drugi videći to odmah pomože mu i prihvati s pitanjem: „Kaži ti meni, kako je mome otcu ime bilo, što je bliže nas nego sv. Ilija.“ Svi su se smijali tome šaljivom mudrovanju, a Blagoje bašeći se svojom mudrosti reče pomenutom gospodinu: „Kad ti neznaš da se je čula vika magarca Noeva u ladji po cielom svietu, to ti nisi ništa ni naučio u tvojih dvanaest školah.“

„Koja sveća više gori?“ „Šta je najslobodnije u stolnoj crkvi?“ „Šta najprije u crkvu unidje?“ „Šta leži nad zapovjedju božjom?“ „Šta radi zvonar kad zvoni?“ „Kako se zove kurjak po naški?“ „Zašto ljudi konje drže?“ „Kako se u Virju konji naprezaju“ i druge podobne nisu narodne zagonetke nego to su oštroumne šaljivosti, koje su skovane od domišljanah kao god i ono: „Tko je bio otac Zevedeove djece?“ — „Šta je po psu kad se mjesec mladi?“ nije narodna zagonetka, nego je onakova šala kao i ono: ded' reci devet putah na jedan dušak: Pop itd. po crkvi. A takovoga ima mnogo čim se šale, smiju, i lome jezik osobito djeci koja težko izgovaraju.

„Lovac stoji puškom vane, spazi tri na dvoru vrane, odpne pušku, jedna pane, koliko ih gor ostane“ — nije zagonetka narodna, jer je preveć slog izmjeren i nateguut, pak mu se pozna umjetnost; a stvar je sama uzeta po figljarstvu à la Eulenspiegel. Tako isto i ono je po Bosku dao g. Ferdo Rusan

Digitized by Google

o kozi, kurjaku i kupusnoj glavici (gl. „Carl Bosko's Zauberkabinet str. 152. 44. zadaća o prevozu preko vode). U taj izvor spada i ono: „Koliko koračajah od prilike napravi vrabac od ranja do večera," „Koliko putevah ide u Bjelovar" što spada u Eulenspiegla.

„Šta je nalik kokoši a kokoš nije" moglo bi se uzeti za zagonetku i to će nam kazati g. sabiratelj, ali evo priče jedne koja je na tu nalik ali nije narodna zagonetka, nego samo dosjetljivost nekog čovjeka u novije vrieme.

Kuzman Ljubičić živio je u Glini i tu je umro neke godine. On je bio trgovac. Ovaj čovjek bio je pravi domaći Ezop. Njegova je dosjetljivost bila poznata, i svi su ga zbog toga rado imali. Kuzman dodje jedanput iz Beča kući u Glinu, i sutradan sastane se kod njega pred kućom više gospode, od kojih jedan zapita Kuzmana šta ima novog u Beču? Kuzman im odmah pripoviedi rekavši: „Vidio sam, gospodo, čudo i to baš čudo živo; ima konjsku glavu, noge, rep, tielo, e, je li konj, -jest, ali konj nije bilo." Svi pogadjahu svakojako, ali nemogoše pogoditi. A Kuzman reče im: nemučite se, k o b i l a je bila.

Pa ostavimo Kuzmana u miru božjem; o njegovoj dosjetljivosti mnogo pripoviedaju, i škoda je da nije nitko bilježio njegove rieči; ja ga niesam poznavao lično, ali sam slušao dosta o njemu, pak ću opet kojom prilikom štogod njegovo saobćiti; za sad mi je ciel bila da narodne zagonetke čistiti opomenem, za koje neka mi nezamjeri g. Ferdo Rusan, što sam uzeo za predmet njegove zagonetke, na koje je i g. urednik Nevena u br. 15. svoj prst pražio.

U Petrinji, 16 travnja. *Nikola Begović.*

Proricanje.

Ako pitam jasne zviezde gore
Da li ćeš ti vječno biti moja,
S visine mi one svoje zbore
Tajnim glasom „tvoja, uviek tvoja."

Kad mirisnih ružah listje pitam
Što no cvate dično svud bez broja,
Iz njihovih malih listah čitam
Sladke rieči „tvoja, uviek tvoja".

Ako pitam malenog slavulja,
Koji skriven od cvatućih hvoja'
Na grani se pjevajući ljulja,
On mi spjeva „tvoja uviek tvoja."

U duši mi tako nada niče,
Grud je puna sladkog nepokoja,
Sve što pitam, sve mi jer proriče
Rieč blaženu „tvoja uviek tvoja!"

V. N.

Tuga.

Dievo moje prve tuge
Móga svibnja prvi san,
U môm jadnom tamnom bitju
Prvi bieli svjetli dan!

Kako slavulj milim glasom
Búdi svibnju cvietja raj,
Tako búdi oko tvoje
Srdcu sav ljubavi vaj . . .

Vidjah svibanj, vidjah cvietje
Zimnom burom brzo proć'.
Srdce drhće — sad upita:
Kad ćeš dievo opet doć?!

— *l.*

Digitized by Google

VIESTNIK.

* Po oglasu predavanjah na sveučilištu Pražkom predavat će u drugom ovogodišnjem poljetju: na bogoslovnom fakultetu 6 red. profesorah a 2 docenta; na pravničko-političkom fakultetu 6 red., 7 izvanred. profesorah a 2 docenta; na liečničkom fakultetu 9 red., 8 izvanred. profesorah, 2 primar. liečnika, a 9 docentah; na filosofičkom fakultetu 14 red., 7 izvanr. profesorah a 7 priv. docentah i učiteljah. (Ovdje se dakako nerazumieva sám za se obstojeći zavod politeknički i drugi). U latinskom jeziku predavat će se 9 predmetah, svi na bogosl. fakultetu; u českom 11, svi ostali u njemačkom jeziku. Medju českimi predmeti na filos. fakul. predaje izv. profesor g. dr. Hattala: *Srovndvací zvuko-a tvarosloví*(sravniteljno glaso- i liko-slovje)*hlavnih nářečí slovanskych.* — *Skladba staro- i novo-českého a slovenskeho* (slovačkog) *jazyka.* — *Skladba ilirskeho nařečí.* — Isti g. prof. slavjanske filologije na univesitetu pražkom piše slovnicu česku za škole, koje prvi dio: *Skld ba jazyka českého* već se dotiskuje a za koji će dan na svjetlo izaći. — U prvom ovogodišnjem svezku časopisa českoga Muzeja ima od g. prof. Hattale članak: *O poměru* (odnošenju) *cyriličny k nynějším* (sadašnjim) *nařečim slovanskym.* — Medju ostalimi českimi predmeti na pražkom universitetu predaje g. pr. docent Vaclav Hanka: slovnicu i povjestnicu jezika českoga, slovnicu i literaturu jezika ruskoga, slovnicu poljskoga jezika; — prof. Jan Erazim Vocel: estetično razbiranje pjesničke literature češke itd.

* Na skorom će izaći arheologička mapa (krajobraz) kraljevine češke, sastavljena u českom jeziku od g. Ant. Schmitta. Ova će mapa naznačiti i razjasnjenji tumačiti sva historička i onakva mjesta, gdje se nalaze starinske znamenitosti; ovakvih ima znamenjah 2700. Predplatna je ciena 1 for. 30 kr. sr. *(Lum.)*

* Za predstojeću obćenitu izložbu u Parizu prijavilo se je dosad 18 000 obrtnikah i drugih učestnikah; medju ovimi 8000 Francezah, 3000 Englezah, 2000 Niemacah, iz Austrije 1800, iz Belgije 680, iz Švajcarske 340, iz Piemonta 200, itd. — (Iz Hrvatske su dosad sliedeći predmeti odpremljeni za parižku izložbu: veoma liepi komadi izvrstnog sumpora i sumporne rude iz Radoboja, i željezne, bakrene i olovne rude iz Trgovah, zatim nešto sirove svile od gfa. Korberona).

* U Španjolskoj jest i sada još u običaju ovjenčanje pjesnikah lovorikom. Ovakova svečanost biaše u Madridu slavljena dne 25. p. m. Pjesnik Quintana, kojemu je ta čast u dio pala, bi u podne doveden u palaču senata, u kojoj se je sakupio najodličniji sviet glavnoga grada. Kraljica, koju je pratio njezin suprug, predsjedaše sama otoj svečanosti. Čim je slavljen pjesnik stupio u tu sjajnu skupštinu, pozdravi ga jedan član državnoga sabora krasnim govorom, u kojem je njegov život opisao Zatim je ponajprvi jedan dramatički pjesnik Španjolske pružio zlatnu lovoriku ministru predsjedniku vlade, Esparteru, koji ju je podao kraljici, a ova je uz radostni uzklik skupštine njome ovjenčala ganutoga pjesnika. Zatim je sliedila sjajna zabava u kraljevskom dvoru i najposlie gostba, kojom je kraljica ovjenčanoga poetu častila i kojoj su bili nazočni svi ministri, poklisari i najodličnija lica u Madridu. Prije gostbe voziše ovako odlikovanoga pjesnika u kraljičinoj kočiji i pratjenog od predsjednika državnog sabora, načelnika glavnoga grada i upravitelja kralj. akademije naukah i umjetnostih, po cielom gradu, gdje ga puk svuda živahnim uzklikom pozdravljaše.

* Skoroteča koji je nosio viest o poginuću cara Pavla I., otca pokojnoga cara Nikolaja, g. 1801 trebao je 21 dan dok je iz Petrograda stigao u London. Viest o smrti cara Nikolaja stigla je za koju uru u London.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cieua mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr.
Za utemeljitelje matice polovica od iste cieue, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr

Br. 17. 26. Travnja 1855. *IV. tečaj.*

Češki napjevi. *)

I. Vltava.

Od *V. J. P.*

Vltavo, Vltavo! rieko Čehah, rieko sile,
Kam' odoše tvoje Vile,
Kamo t' nježne slavulj ptice,
Kamo t' glasne Lumir žice? —
Slavulj ptice odletile
Lumir žice oniemile. —

Vltavo! rieko Čehah, rieko sile,
Da li će t' se vratit Vile
I doletit slavulj ptice,
I oživjet Lumir žice?
Da l' nam opet pjesni doć će? —
Pjesni doć će, — hoće — hoće!

II. Slavulj i briga.

Od *N. N.*

Zašto taj slavuljak u gajku bjeduje?
Zato što ga draga više nemiluje?
Gdje bi meni draga nevjerna postala,
Duša bi mi viekom za njom žalovala.

III. Zavist.

Od *I. K.*

Oj mjeseče! kralju jasne noći,
Slavan imaš ti na nebu stan!
Sjajnom tamo uzdižeš se moći,
Kao vladar nepredobitan.
Po obzoru zemskom razprostiraš
Svoje svjetlo na okolo svud;
U palače, kolibe zaviraš,
I razgledaš mnogo tajnah tud.

*) Ove su pjesme prije više godinah od našega nezaboravnoga V. Lisinskoga stavljene u muziku a po njem u Pragu — posvećene g. Ambrozu Vranicanu — s češkim tekstom i ovim prevodom s notami tiskom izdane. Od koga su prevedene nenavodi se na otom muzikalnom djelcu, niti smo mogli drugče doznati, — možda od samoga Lisinskoga, koji je kao što nam je poznato, više čeških pjesamah u Pragu preveo i u note stavio. — Skladba (komposicia) ovih napjevah sasvim je karakteristička i primjerna sadržaju pjesmicah i češkomu duhu. (Mogu se dobiti u notah u nar. knjigarnici u dugoj ulici.)

Digitized by Google

Al' i sve to nek bi t' bilo tamo,
Ništ od toga ja si neželim;
U prozorčić njezin pogled samo,
Mjeseče, taj tebi zavidim!

IV. Majci.

Od *V. J. P.*

Je li jošte spominjaš se, majko moja premila,
Kako si me Boga molit već za rana učila?
Kako si mi slabe ruke na glas zvona sklapala,
A mladjahna moja duša kako 'e k nebu klicala!
Sad, kad čujem „pozdrav Gospi" u tudjini zvonit gdje,
Mah' sam diete, ruke sklopim, kano onda uza te,
Tad se opet čutim, bavim, u tom vieku blaženom,
I tak nosim od djetinstva nebo sve u srcu svom.

Srećka.

Pripoviest iz života.

U maloj kućici na kraju pučne predvaroši velikoga grada življaše, ima tomu sad do trideset godinah, stari vojnik Dane. Sieda kosa i brkovi, usahlo nu ipak jedro tielo, te ravno i čvrsto njegovo držanje označivaše ga na prvi pogled kao bivšeg podčastnika, sada iznemogla i stavljena u penziju invalidu. Ova je penzija bila dakako malena te bi od nje težko bio mogao živjeti stari Dane sa svojom ženom, da si nije znao naći posla i ujedno zabave popravljanjem kišobranah, brušenjem nožnicah, oštrenjem britavah, izšopanjem pticah i sličnim kojekakvim načinom, te si je ovako življenje poboljšao a kadšto je i uzmogo uložiti po koji srebrnjak u štednicu vjerne svoje drugarice, stare Kate.

Idući jednoč sokakom te noseći jednome od svojih naručnikah izpravljenu orijašku modru ambrelu, ugleda naš Dane na uličnom uglu ogromnu kojekako izcifranu i naslikanu cedulju, pozivajuću kao na silu svakoga, koji bi želio jednim skokom postati bogatašom, da neka se požuri uložiti svoje novce u velikoj lutriji, od koje samo još mali broj srećakah imade, te se mogu samo još danas dobiti, jer će sutradan biti vučenje iliti ždriebanje. U Dani poče srce silno kucati. Dalje čitajući dozna da uloživši 25 talirah sr. u luteriju za jednu srećku (u ono bo vrieme srećke iliti losi od lutrije nisu bili tako mnogobrojni i jevtini kao što sada) može dobiti sto hiljadah u gotovom novcu i to još u zlatu. Dvadeset i pet talirah, toliko je upravo iznosio ukupni prištedjeni imetak staroga invalide — ali šta će sa 25 talirah? a moglo bi se za nje kupiti sto hiljadah! Skinuv naočale metne je u žep, pa izručiv veliki izpravljeni modri kišobran svome naručniku požuri se brže bolje kući da se posavjetuje sa starom Katom.

Nesrećom biaše starica Kata jako gluha, tako da joj je morao sve u uho vikati; a biaše danah gdje ga nije čula makar bi vikao da su ga svi susjedi i mimoiduci razumjeli, — tako i danas.

Digitized by Google

„Dobro pazi, stara, što ću ti sad kazati“ stane joj Dane vikati u uho; „u velikoj lutriji uprav se sutra vuče —“

Kata ga pogleda; nije ništa razumjela što joj je kazao, ali nije ni vikla kazati i pitati, kad nebi što čula ili razumjela.

„Vruće da je? Jest pravo imaš, strašno je vruće“ reče stara Kata te stane odisati i rubcem hladiti se.

„Tko ti kaže da je vruće? Vrega ti je vruće! Reko sam da je sutra vučenje u velikoj lutriji, u kojoj se dobiti ima —“ zagrmi joj stari vojnik opet u uho.

„Šta, da je zima?“ presječe mu rieč starica Kata te si stane pubati u ruke kao da ju bogzna kako zebe.

Stari Dane ju onako pogleda kao što je po prilici gledao kod Waterlooa francezkoga draguna što ga je bajunetom probedo poslie kako bi onaj njega grdo sabljem po glavi ošinuo, — te videći da š njom ovako neće ništa obaviti, uze kredu pa stane po stolu črčkati što će da joj kaže.

Sad ga je Kata pročitavši pomalo njegovu pisariju razumjela a u licu joj se javiše pitanje: „Pak?“

Dane uzè daljo pisati: „Dvadeset i pet talirah stoji srećka, kojom se može dobiti sto hiljadah.“

„Ali ti neimaš tih dvadeset i pet talirah, čovječe“ biaše Katin odgovor.

„Ako ih neimam ja, a to ih ti imaš, pa to je, čini mi se, sve jedno, zar ne?“

Na to mučaše Kata kao da će reći da to nije sasvim „sve jedno.“ Dane ju pogleda kao da će ju probiti očima te brzo načrčka: „Svejedno, velim, kad sam odlučio kupiti srećku!“

„Dvadeset i pet talirah — to će što reći“ primjeti Kata klimajući glavom; „to ti je sve što imamo osim tvoje penzije. Mani se toga, Dane, pa neluduj.“

„Ali pomisli samo na dobitak — sto tisućah, pak sve u zlatu!“ stane opet stari invalida nesigurnom rukom črčkati po stolu, „kolika ti je to gomila zlata, sakrit bi smo se mogli u njoj, da valjali bi smo se u zlatu.“ Kata sricavši polagano pomoćju svojih velikih naočalah ovaj važni razlog, stane promišljati — na polak je već pristala. Napokon reče:

„Pitaj dugog Tomu, šta će on na to reći.“

Dane srdito odgovori: „Šta će mi dugi Toma u ovakom poslu, u koji se on ništa nerazumie? On nikad nije stavio u lutriju.“

„Baš zato; najbolje će biti da se š njim posavjetuješ; idi samo, idi.“

„Dobro dakle, neka bude po tvojem“ mrmljaše Dane uzevši staru klobučinu; „akoprem, da znaš stara, jedan stari vojnik više vriedi nego sto dugih Tomah.“

Dugi Toma biaše jedan od onih sveznalicah, koji nenaučivši upravo nikakav zanat niti kakvu umjetnost, ipak u svakom se poslu znadu i čega se god late sve dobro izvrše. On je bio izvrstan starinar, izkusan kemik, prilićan optik, dobar mjernik, vješt tesar, stolar, a osobito tokar, ali najmilija mu očito biaše nauka ognjostrojstvo (piroteknija), — očito velim, veliki bo prozor njegovog malenog dućana biaše pun svakog iznašastja pirotekničkog, što je nemalo vabilo dečake na ulici, koji izmjenjujući se po vas dan pred dućanskim oknom nisu se mogli dosta načuditi otoj izložbi čudesah ognjene igre. Dugi Toma — „dugim“ su ga zato zvali jer je bio neobično visok i mršav, ali i

Digitized by Google

hitar i živ kao hrt, — a star je bio tako da mu nitko nije znao za dobu i godine, najstariji bo ljudi pamtiše ga, kad su oni još školu pohadjali skorom onakova kakav je i sad bio, — ovaj dakle prastari dugi Toma bio je sbog svoje starosti, izkustva i vještine u velikoj važnosti kod svega susjedstva, koje ga smatraše kao proroka, i u svih ga važnih poslovih za savjet pitaše. Kad je Dane stupio u dućan našao je dugoga Tomu kod točila, jer je naš sveznalica u ovaj par bio upravo tokarom. Od štropota što ga je čagrtanje točila prouzročilo, nije ni čuo kad je stari vojnik unišo. Ovaj stojeći neko vrieme kraj Tominog točila bio je sav biel od ostružinah, kao da ga je putem mećava zatekla. Konačno mu se javi pokucav staroga mudraca po ramenu, našto tek ovaj odustane od posla pozdravljajuć susjeda prijazno, po čem se moglo viditi da rado gleda starog vojnika.

„Došao sam da vas za savjet pitam“ zagrmi mu stari Dane u uho.

„Tiho, čovječe! ta ja nisam gluh,“ mirno će mu Toma, „šta mi tako vičete?“

„Oh ja luda!“ sjeti se udariv se u čelo stari Dane „zaboravih se—“ zatim primjeti poslie male stanke: „Valjda ste i vi čuli o velikoj lutriji?“

„Jesam čuo, prijatelju, pa što je š njom?“

„Rado bi da mi kažete, bili—“

„Čujete, vi opet vičete!“ žestio se stari Toma stupiv korak natrag „zar vam nisam već rekao da nisam gluh?“

„Znam, znam, oprostite“ umirivaše ga zabunjeni vojnik češuć se za uhom „ja uviek zaboravljam da negovorim sa starom Katom. Nu molit ću radi te lutrije.“

„Što je dakle s tom lutrijom?“

„Stavi se dvadeset i pet talirah a dobije se sto tisućah u zlatu. No šta mislite, bi li i ja stavio?“

„E dakako, na svaki način, u takvom slučaju svakako.“

„Hvala vam, susjede, na vašem savjetu; znao sam unapred da ćete odobriti što sam nakanio; ali stara Kata nije mi htjela vjerovati.“

„Čekajte malko“ zovne ga dugi Toma „de jesam li vas dobro razumio- kad čovjek stavi 25 talirah m o r a li dobit sto hiljadah —“

„To nisam reko, da m o r a —“

„E, tu ima dakle i sumnje, jeli? moglo bi i nepoć za rukom?“

„Dakako, bez dvojbe, ali —“

„A čega ima više, zgoditakah ili praznih ceduljah?“

„To neznam, za to nisam pitao.“

„Pa to nije ni treba“ odgovori važno Toma navlažeć brusić sa dvie tri kaplje ulja. „Vi ste, Dane, siromak kao i ja, pa nesmjete toliki novac onako ludo vrći na sreću. Vi bi mogli, istina, i dobiti, ali vjerojatnije je da ćete izgubiti. Vi ste me došli pitati za savjet — eto vam moga savjeta.“

„Iskrena vam hvala“ reče na to Dane spremajuć se na odlazak.

(Konac sl.)

Digitized by Google

Izvjestje

o putovanju po Dalmaciji u jeseni godine 1854.

Od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga,
načelnika družtva za povjestnicu i starine Jugoslavenah.

(čitano u velikoj skupštini istoga družtva dne 24. travnja o. g.)

Providjen dozvoljenjem i preporukom svjetloga bana i pokrovitelja našega družtva, te podupiran od visoke zemaljske vlade, odputio sam se dne 23. rujna prošaste godine u posestrimu zemlju Dalmaciju, gdje sam se preko dva mjeseca bavio, o kojega putovanja uspjehu slavnomu družtvu potanje izvjestje podnieti za moju dužnost držim.

Na putu ovome imao sam dvie poglavite svrhe na koje sam obratio najveću svoju pozornost. Prva biaše sabirati izvore za povjestnicu naroda hrvatskoga od vremena došastja njegova u ove južne pokrajine, pa do padnutja kraljestva narodnog, to jest do 12. vieka; a druga biaše tražiti data za životopise umjetnikah jugoslavenskih, koje do skora tiskom priobćiti namjeravam. Nu pokraj ovih dviuh poglavitih svrhah nisam propustio mimogred svraćati pozornost i na ostale spomenike za povjestnicu i književnost hrvatsku, kao na rukopise, na knjige, na stare novce, na slike i na starinske zgrade.

Osim primorsko-hrvatskih gradovah: Rieke, Bakra, Senja i Baga, kroz koje sam, tako rekuć, samo proletio, posjetio sam jadranske otoke Krk, Rab i Pasman, te zatim dalmatinske gradove Zadar, Šibenik, Spljet, Klis i Omiš s pokrajinom poljičkom, uzamši za granicu mog putovanja rieku Cetinu, do koje se u vrieme Porfirogenita prostiraše u najužem smislu kraljestvo hrvatsko. Radi kratkoće vremena i radi silnih burah i vjetrovah što u ono doba vladaše po jadranskom moru, nisam mogao posjetiti ostale otoke dalmatinske, te okružje dubrovničko i kotorsko, premda me je onamo silna želja vukla.

Prvi grad što ga posjetih biaše Bakar. Nastojanjem tadašnjega kotarskog sudca g. Károlya, zavirio sam u stari arkiv občine bakarske, što je premješten iz občinske kuće u bivšu kapelu starog Frankopanskoga kastela; ali budući da su pisma u jednoj velikoj gomili bez svakoga reda nahrpana, nisam mogao kroz dva do tri sata ništa važnoga naći. Kod g. kanonika i opata Mudrovčića ima jedan stari zapisnik kapitula modruškog, iz kojeg obeća za naše družtvo izvaditi neke historične crte g. kanonik i mjestni župnik Soić, koji mi osobitom ljubežljivoštju pokazà i starinsku, njegovom brigom a troškom bogoljubnih Bakranah s nova popravljenu stolnu crkvu sv. Andrije, što biaše kroz dugo vremena sa svim zapuštena, a sada spada, tako radi svoje starine (budući da je umotvor 13. ili 14. vieka) kao i radi svoje ljepote i prostranosti medju najljepše sgrade i crkve biskupije senjske. Bez dvojbe bit će i ova crkva jedan izmedju onih spomenikah, kojimi su pobožni i umni knezovi vinodolski, od porodice Frankopanah, napunili gornju i primorsku Hrvatsku, nu od kojih sada žalibože samo razvaline pokažuju bogatstvo i um djedovah naših. U crkvici sv. Margerite ima jedna liepa slika kranjskoga slikara Valentina Metzingera od g. 1758, a u kapeli sv. Andrije slika istoga

Digitized by Google

svetca od mladog riečkoga slikara Pavera, koji izučivši u Mletcih i u Rimu svoju umjetnost, mnogo sposobnosti i duha u svojih umotvorih pokažuje. *)

Iz Bakra odbrodiv na otok Krk (Veglia), posjetio sam na njemu samo ona mjesta koja godine 1851. prilikom moga prvog ondješnjeg pohoda vidio nisam, ili sam ih samo površno razgledao bio. Iz toga uzroka nisam lani pohodio ni grad Krk, ni Puntu s otočićem Košljunom, ni staru ni novu Bašku. Glavna mjesta što ih pregledah biahu Omišalj (Castel Muschio), Porat, Dubašnica, Glavotok, Dobrinje i Vrbnik. Kao što je poznato, otok Krk glavno je u naše dane sjedalište glagoljske liturgjije i prastaroga hrvatsko-glagoljskog pismenstva, koje se je jedino skrbju i nastojanjem krčkih biskupah i krčkoga sveštenstva na otoku u obće, tako u crkvi kao u kući, uzdržalo; dočim se u čitavoj starinskoj hrvatskoj kraljevini t. j. u sadašnjoj Hrvatskoj, Istriji, Dalmaciji Hercegovini i Bosni samo na nekih mjestih u prekidanom savezu i životu uzdržaše. Na otoku Krku sramota bi bila za sveštenika da glagoljski čitati neumie, i čim je tjesnije spojen glagoljicom a inostran u književnosti narodah zapadnih, tim je privrženiji svomu zakonu, svojim poglavarom, svojim dobrim običajem i jeziku svojih otacah. Što se god starih napisah po krčkih crkvah i spomenicih nalazi, svi su skoro glagoljski, što god ima starih crkvenih rukopisah, od kojih su neki, kao na primjer u Vrbniku, krasno pisani i s liepimi miniaturami urešeni, svi su glagoljski, te ovo je uzrok zašto sam i ja samo za tri dana moga bavljenja na otoku Krku sakupio ipak do 27 glagoljskih rukopisah, preko 20 tiskanih glagoljskih knjigah, te do 30 glagoljskih listinah, medju kojimi je najstarija od god. 1321; osim toga nabavio sam do preko 50 hrvatskih knjigah s latinskimi pismeni i više latinskih knjigah i listinah. Sve ovo imam većom stranom zahvaliti domoljubnim krčkim sveštenikom, medju kojimi s radostju spominjem g. župnika Nikolu Albaneza i Don Gerva Sučića u Omišlju, g. Fra. Josipa Turčića, Don Antuna Pincića i mladog Petra Bogovića u Dubašnici, Fra. Romana Grškovića i Fra. Parcića u Glavotoku, Don Antuna Kirincića župnika u Dobrinju, Petra i Matiju Volarića, te občinskog bilježnika Petriša sa svojim sinom u Vrbniku, od kojih sam većom stranom pomenute stvari primio, nastojanjem takodjer revnoga mog suputnika profesora Randića iz Kostrene nad Bakrom.

Dne 2. listopada krenuo sam iz Rieke s parobrodom put Zadra, i posjetio sam mimogred Senj, Bág i Rab.

U Zadru bavio sam se ukupno čitav jedan mjesec, pa ipak biaše i ovo vrieme prekratko za moći potanko razpitati sve spomenike i protresti kako valja sve javne i privatne pismene sbirke, što se tu nalaze. Prva moja skrb biaše posjetiti arkiv c. kr. dalmatinskog namjestničtva, koji sam medjutim stoprv poslie 14. danah, kad se je naime preuzvišeni gosp. podupravitelj Dalmacije general Mamula sa svoga puta vratio, samo na naročitu njegovu zapovjed razviditi mogao. Tu sam našo medju ostalimi pismi važne sbirke listinah dignutih monastirah zadarskih benediktinah i dominikanah, a medju ovimi mnogo povelje hrvatskih kraljevah i ostalih velmožah, koje sam sve što idu do 13. vieka prepisao. Za arkivom c. kr. namjestničtva najvažnija je sbirke poveljah i listinah kaludjericah benediktinskih sv. Marije, kod kojih se čuvaju takodjer listine dignutog spljetskog manastira kaludjericah sv. Benedikta. Obadva ova monastira sagradjena su još za vrieme kraljevah hrvatskih. U zadarskom

*) Od njega je slika glavnog oltara u stolnoj crkvi.

Digitized by Google

monastiru stoji i sad još veličanstveni grobni spomenik Vekenege unučice kralja Kresimira, što je početkom 12. vieka bila opatica istog manastira. Ja sam nabavio jednu risanu snimku ovoga spomenika i priobćit ću ga u budućoj knjizi našeg arkiva. Na crkvenom zvoniku istoga monastira sačuvan je još do danas napis od god. 1105. s urezanim imenom prvog ugarsko-hrvatskog kralja Kolomana, koji taj zvonik sagraditi dade. Osobitom prieznostju pohožnih sestarah ovoga monastira dobio sam na razgledanje i sve njihove listine kojih na broju od više stotinah imadu; nu prepisao sam samo one, što idu do 13. stoletja, ostaviv ostale neupotrebljene, s podpunim uvjerenjem, da će ih koji god učeni Dalmatinac do skora iz tmine izvaditi i na korist toli zamršene povjestnice dalmatinske objelodaniti učenome svietu. U pismohrani arcibiskupije zadarske, u koje me sám g. arcibiskup uvede, nenadjoh ništa za mene važnoga osim prepisah starih listinah dignute biskupije ninske, od kojih sam neke snimio. Isto tako neima u pismohrani općine zadarske nikakovih starih listinah, nu važni su zapisnici vieća (Libri Consiliorum) od god. 1442. do 1806. u osam velikih foliantih sačuvani; zatim ima tu više rukopisah historičkih, od kojih sam imenik popisao. Neki od ovih pisani su od Gregura Stratika koncem 18. vieka. Jedan je od Šimuna Ljubovca iz 17. vieka. Jedan od generalnog proveditora Dandola od god. 1808., a ostali od nepoznatih pisaocah 17. i 18. vieka. Od privatnih zadarskih sbirkah najvažnija je pismohrana kneževske porodice Fanfonje, koja se u kući starijeg g. Fanfonje pokraj znatne knjižnice u najboljem redu čuva; ali žalibože nenadjoh tu starijih spomenikah od 13. vieka, te tako sam jedino glede zadarskih umjetnikah neke bilježke izvaditi mogao. Važna je sbirka g. Josipa Kupili-Ferraria, koji od više godinah osobitom revnostju sabira sve rukopise, knjige, slike itd. što se protežu na Dalmaciju. On priobćuje svake skoro godine u zadarskih povremenih spisih i koledarih historičke članke o spomenicih, crkvah, i slavnih osobah dalmatinskih, ali od učenoga svieta moglo bi mu se sa svim pravom prigovoriti: što u svojih člancih malokad one izvore spominje, iz kojih je štogod izvadio ili crpio, te tako njegova djela gube vriednost osobito u očiuh učenih ljudih, koji zahtjevaju da se ono što se o kom historičkom predmetu napiše, i vjerojatno dokaže. — U učenog i domoljubnog kneza Burelića (Borellia) ima liepa sbirka starih novacah i dalmatinskih pismenih spomenikah, od kojih je najvažnija historička razprava o okružju zadarskom, pisana u 17. stoletju od Šimuna Ljubovca u talijanskom jeziku, pod naslovom: „Storica dissertazione del contado e Territorio di Zara.“ Djelo je ovo istinabog kao u obće sva skoro historička djela starih Dalmatinah sasvim u duhu mletačke vlade pisano, ali poradi potankog opisanja nekih mjestah od dosta velike važnosti. Na koliko mi vriemo dopusti izvadio sam iz ovoga djela neka data, prem da bi od potrebe bilo prepis čitavog djela nabaviti, budući da ima od njega veoma malo eksemplarah. G. odvjetnik Papafava iz Hvara imade osim bogate botaničke sbirke liepu sbirku historičkih rukopisah što se protežu na Kotor od kojih obeća potanki opis u svoje vrieme ovamo poslati. Za povjestnicu književnosti hrvatske i pismenstva glagoljskog važna je sbirka mladoga svešteника Ivana Berčića, koji osobitom marljivostju nastoji oko sabiranja glagoljskih i u obće hrvatskih rukopisah i knjigah; u njega ima nekih rukopisah i stero-hrvatskih izdanjah koja se poradi svoje riedkosti za *unica* proglasiti mogu.

Digitized by Google

U gosp. profesora Stazića nalazi se pokraj nekih riedkih hrvatskih knjigah takodjer rukopisna povjestnica Dalmacije pokojnog majora Katalinića, koja je u hrvatskom jeziku uprav za narod napisana i u mnogom se pogledu razlikuje od njegove povjestnice dalmatinske, tiskom priobćene u talianskom jeziku.

U Zadru posjetio sam višekrat i radionicu umnog i prvog dalmatinskog slikara Franje Salgeti-Driola, kojega ime ne samo kod svih Jugoslavenah, nego i u susjednoj Italiji veoma dobro glasi. Iz osobite prijaznosti pokloni on narodnomu našemu muzeu svoju najnoviju sliku cara Dušana i vile, koju polag jedne Preradovićeve pjesme živahnimi bojami i umnim sastavom naslika. Za pogodbu poklona ovoga stavi jedino tu želju, da se ista slika kamenotiskom umnoži, te da mu se od istisakah nekoliko komadah pošalje, a što bude ostalog dobitka poklanja rado takodjer muzeu. Osim toga primio sam od istoga g. Salgeta rukopisna data za život njegovog vrlog učenika i za domaću umjetnost prerano umrvšeg mladog slikara Ljudevita Andrića iz Šibenika.

Još mi preostaje spomenuti da ima u Zadru osim krasne u lombardo-bizantinskom stilu sagradjene stolne crkve, riedkog ovog dalmatinskog umotvora iz 13. vieka, te osim znamenite stare crkve sv. Krševana, jošte tri prastara gradjevna spomenika koja bi vriedila da se u bolje stanje metnu, do onoga u kom se sad nalaze. Prvo je crkva sv. Donata sagradjena valjda još za vrieme rimskoga gospodovanja, a kako neki tvrde jošte u predkršćansko vrieme; nu radi svoga stroja zaisto jedna izmedju najznamenitijih sgradah. Sagradjena je na okrugu dva poda, u kojih obadvuh čitala se je još prije 50—60 godinah misa; krasni stupovi dižu se od zdola od podnožja tja gore do svoda, — velike prostrane kamenite skaline, osobitom umjetnostju izvedjene, vode sve do drugoga kata; krasna su i vrata i pročelje ove crkve; — ali sada nije više na službu božju, nit se može viditi unutarnje lice i slika njezina, jer je sve zastrto drvenimi gredami i daskami, te crkva služi za žitni magazin vojnički; a samo gdjekuda vide se ležati razlomljeni komadi kamenitih kipovah svetacah. Drugo je crkvica sv. Nedelje, sagradjena još za vrieme hrvatskih kraljevah, u kojoj razvaljeni i razbacani stoje ostanci kiparstva od 10. ili 11. vieka, koji bi svaki muzeum resili, a u crkvi steji sliepa jedna stara prosjakinja, koja spavajući na grobnih pločah ovdje zakopanih predjah zadarskih, milostinju moli od inostranca koji slučajno ovamo zabludi. — Treća je crkva sv. Vida, sagradjena valjda takodjer za vrieme hrvatskih vladarah, ali u njoj stoji sad pod njezinom starinskom kubom s jedne strane natovarene vino u bačvah, a s druge strane staja za nečisti skot. — Kolika bi se usluga učinila nauku starinarstva i prve krstjanske umjetnosti, kad bi se ove crkve, ako već na službu božju služiti nemogu, barem toliko u časti držale, da se neoskvrnjene i prazne ostave, te da mogu kad ne za pobožnost a to barem za nauk služiti.

U crkvi sv. Šimuna vidio sam srebrnu raku istoga svetca koju u 14. vieku troškom ugarske kraljice Jelisave, kćeri bosanskog bana Stjepana, zadarski zlatar Franjo od Milana riedkom vještinom načini, od kojega zlatara čuva se u istoj crkvi i jedan liepi zlatni kalež. Spomenuta raka, biti će potanko opisana i u kamenotisnih slikah predstavljena u djelu o crkvi

Digitized by Google

sv. Šime, koje vredni župnik ove crkve sastavi, i koje će do skora dotiskano biti. Nu i još jedan za hrvatsku umjetnost važni spomenik nalazi se u istoj, crkvi uzidan iznutra nad zapadnimi vrati, i to je iz kamena izvajani kip porodjenja Isusova, djelo ako ne starije, to zaisto barem iz 11. vieka. Od miniaturah našo sam u Zadru takodjer liepe spomenike, medju kojimi ide prvo mjesto misala od dignutog benediktinskog monastira sv. Krševana, koji se čuva u knjižnici sjemeništa Zmajevićevog. Misal ovaj pisan je na pergameni oko 15. ili 16. vieka na čitavom arku, krasnimi pismeni, urešen je grbom arcibiskupa zadarskog Veniera, od koje porodice biahu od god. 1318 — 1592. 4 zadarska arcibiskupa, (Ivan 1318 — 1338, Lovre 1428 — 1449 Božko ili Natalis 1577 — 1582. i Marko 1588 — 1592). Slike, nakiti i arabeske, kojimi je rukopis ovaj urešen, zuslužuju veliku pozornost tako glede izvedenja i risanja, kao i glede bojadisanja ili koloriranja. Živahne boje veoma su dobro sačuvane, kao i zlato kojim je temelj slikah urešen. Čini se da je umotvor ovaj neki žalibože bezimeni benediktinac izradio, i to troškom arcibiskupa Veniera, zašto mu je i grb medju ostale slike upleo. U crkvi bratje sv. Franje ima takodjer više koralah urešenih s miniaturami, od kojih su neki donešeni iz Drača arbanaskoga, kad su naime odonuda Turci protjerali fratrove; a medju timi korali zaslužuje prvo mjesto jedan iz 15. vieka, kojega slike odlikujuse živahnostju bojah i zlata, kao i risariom obrazah ljudskih.

Od one gospode zadarske koji mi biahu na ruku u mome istraživanju imam osim gorespomenutih sa zahvalnostju napomenuti još g. predsednika vrhovnog sudišta dalmatinskoga baruna Ulma, g. biskupa Krčkog i savjetnika kod namjestničtva Vitezića, zatim gg. kanonike Santića, Škarića, Guillelma i Maupasa; gg. župnike Marka Pelicarića u sv. Filipu i Jakovu, g. Krševana Turbarinu u Kašianu, gg. sveštenike istočne crkve Petranovića i Sundečića, g. Dra. Vidovića sa svojom suprugom Ankom poznatom našom spisateljicom, g. Fra Leona Borčića, koji mi važne neke bilježke iz jednog svoga rukopisnoga mletačkoga ljetopisa prepisà; — i Fra. Ljudevita Lovrecića gvardiana monastira sv. Mihovilja, od kog više rukopisnih spomenikah primih, te napokon gg. profesore bratju Danilove Za vrieme moga boravljenja u Zadru posjetio sam u družtvu umnoga prevoditelja sv. pisma na hrvatski jezik, kanonika Škarića, Beograd njegdašnje privremeno sjedalište kraljevah hrvatskih, koje mjesto od Zadra tri sata daleko prema jugu na obali morskoj stoji. Učeni protresatelji hrvatske povjestnice odavna su već osvedočeni da stolica kraljevah hrvatskih nebiaše postojano na jednome mjestu, budući da su ovi kraljevi svoja sjedališta mienjali po običaju ostalieh vladarah srednjega vieka; ali da baš Beograd dalmatinski za postojanu kraljevsku stolicu najmanje prikladan biaše, o tom će se osvjedočiti svaki, koji položaj toga mjesta svojima očima razvidi, pa ako i nezna da su samo kod Solina svi hrvatski vladari postojano stolovali. Beograd sa juga, a Nin sa sjevera, biahu samo privremena utvrdjena sjedališta kraljevah, odkuda su ovi zadarske oporne rimske koloniste u takom tesnacu držali, da se nisu mogli ni maknuti niti širiti izvan tiesnih granicah svojih, te zato nisu ni marili hrvatski vladari da zadarski Rimljani, ili kao što ih Hrvati zvahu morski Vlasi, sve do kralja Kresimira zadnjega, unuter svojih zidinah rimskim priorom, protospatorom, i patricjom pokorni biahu, dočim izvan zidi-

Digitized by Google

nah od kraljevah, banovah i velmožah hrvatskih milestinje prosjahu i primahu. U Beogradu biaše dakle samo utvrdjeni dvor kraljevski, kojega se razvaline, poslie kako bi grad u 11. stoletju po Mletčanih razoren, ipak još u 17. vieku vidjahu, kako to i Šimun Ljubovac tvrdi; ali sada neima tomu dvoru ni čitavomu gradu drugoga traga do nekih ogradnih zidinah i dviuh kulah s vratmi, urešenimi mletačkim lavom i grbom niekog mletačkog providitelja; što svjedoči da su zidine ove po Mletčanih s nova sagradjene.

Naprema Beogradu leži otok Pasman, na kom posjetih manastir fratarski i porušeni samostan benediktinski Tkon sa starinskom crkvom, na kojoj se nalazi gotički napis od god. 1369. koji javlja da ju je ove godine za vrieme pape Urbana V. s nova sagradio benediktinski opat Petar od Zadra; isti Petar Zadranin sagradi s nova god. 1364. i sbacialnu crkvu u Rogovu na vranskom polju, koju crkvu zajedno s monastirom utemelji još Kresimir kralj hrvatski Žalibože stoji i ova crkva, u kojoj se podobro sačuvan gotički napis iz 14 vieka nalazi, sada sasvim prazna i pusta, a njezine pukotine svjedoče da će do skora neslati i ovog gradjevnog spomenika kao tolikieh drugieh po Dalmaciji. Na putu iz Zadra do Beograda osvjedočio sam se lično da je i s ove primorske strane u zadarskoj arcibiskupiji sve do najnovijeg vremena glagoljica u običaju bila, budući da se u svih župnih crkvah nalaze glagoljske crkvene knjige, glagoljski zapisnici i po gdjekoji glagoljski napisi urezani po zidovih i kamenih. Nu odkad je glagoljsko sjemenište neumrlog arcibiskupa zadarskog Zmajevića preobraženo u latinsko, a poslednja volja umnog i domoljubnoga toga duhovnoga pastira zaboravljena i pogažena, nestaje sve to više glagoljske liturgjije a s njome žalibože kod naroda čišta i sveta privrženost k vjeri otacah svojih. — Velikoj oskudici ovoj moglo bi se samo onda doskočiti, kad bi se na mjesto pokojnoga vrlog ali za mučan svoj nauk prestarog učitelja glagoljice fratra Mihaljevića, imenovao sada za učitelja takav čovjek koji bi nesamo u glagoljici nego i u staroslavenštini podobro izučen bio, i koji bi znao i umjeo u mlade prsi dalmatinskih svećenikah presaditi duh slavnieh njihovieh predjašnikah, medju kojimi slove glasoviti spisatelji: Kosičić, Marnavić, Levaković, Pastričić, Komulović, Karaman, Rosa, Sović, itd. te neumrli arcibiskupi i biskupi dalmatinski: Kadčić, Karaman, Bonacić, Garanjin, Dinarić, Belglava, Zmajević, Stratico i mnogi ostali. —

Dne 23. Listopada odputovao sam parobrodom iz Zadra u Šibenik, gdie sam se 9 danah zabavio. Ovaj premda maleni ali sasvim hrvatski grad u kom su još u 11. stoletju hrvatski kraljevi svoj dvor (castrum) imali i u njemu neko vrieme stolovali, znamenit je za našu historiu ne samo poradi svoje starine, nego i poradi množtva slavnih spisateljah, umjetnikah i državnikah, što je porodio. U biskupovoj pismohrani, koju presvjetli biskup Bercić osobitom prijaznostju pregledati mi dopusti, nisam našo starija pisma od 14. vieka, nu upotrebio sam velikom koristju starinske zapisnike kapitulske i crkvene, iz kojih sam mloge bilježke crpio za životopis umjetnikah šibeničkih, i za historiu stolne crkve. U fratarskom monastiru sv. Franje našo sam liepu knjižnicu, koja se može uvrstiti medju najbogatije književne sbirke u Dalmaciji, i od koje sadašnji red ima se pripisati učenomu gvardianu toga monastira Antunu Cerljenu. Ova knjižnica ima osobito mnogo teologičkih ru-

Digitized by Google

kopisah iz 13., 14., i 15. stoletja, te vrlo važnih i riedkih inkunabulah, zatim starinskih poveljah, pisanih na pergameni, od svog monastira i od dignutih skradinskih i drugih šibeničkih monastirah. U svojoj crkvi ima liepih slikah od splitskoga slikara Mate Ponćuna, što je u 17. vieku živio, a u sakristani krasnih crkvenih odjećah od svilenog damaska, vezenih zlatom i urešenih liepimi slikami. Osim toga ima znamenitih grobnih pločah s hrvatskimi, latinskimi i jermenskimi napisi od 16. do našeg vieka. U monastiru sv. Lovre nalazi se takodjer dobro uredjena knjižinica, u kojoj se medju ostalim čuvaju hrvatski rukopisi fratra Josipa Gjurine rodom iz Primošćine, koji živeći koncem prošastoga vieka osim nekih historičkih djelah napisa takodjer slovnik Kalepina u trih jezicih, naime hrvatski, latinski i talijanski s dodatkom geografičkog slovnika. Njegovo historičko djelo nosi naslov: „Knjige litogodišnjih vrimenah obćenoga povidanja od stvorenja svita do god. 1715.“ Od privatnih sbirkah što sam ih vidio, najznamenitija je u Šibeniku sbirka rukopisah g. Divnića, koji mi osobitom ljubežljivostju cielu svoju sbirku pregledati dopusti, te iz koje sam neke važne bilježke crpio i čitave rukopise za književnu porabu primio. Porodica kneza Draganić-Vrančića, kojoj najugodnije sate obhodjenja u Šibeniku zahvaliti imam, čuva spomenike svoje porodice, a osobito važne bilježke o slavnomu Antunu Vrančiću (Veranciu) prvostolniku ostrogonskom i upravitelju Ugarske, te o Faustu Vrančiću biskupu čanadskomu, koji su obadva svemu učenomu svietu kao spisatelji i kao državnici poznati. Tu se nalaze i neke matice na bakrenih pločah od slavnoga šibeničkog bakrorezbara Martina Rote iz 16. vieka, te s mastima na platnu učinjena slika sv. familje od neumrloga šibeničkog slikara Andrije Medulića poznatog pod imenom Schiavone, napokon slika Franje Vrančića otca Antunovog, slikana od Ticiana. — Obćina istočne vjere ima u Šibeniku takodjer svoju knjižnicu, u kojoj se čuvaju neke vrlo riedke slavenske knjige. Gospodin Dr. Giadro ima liepu za dalmatinsko penezoslovje znamenitu numismatičku sbirku. U kući porodice kneza De Dominis-a, čuva se klasično slikana podoba slavnog Marka Antuna de Dominis-a (Gospodnetića), a u vrednog talijanskog spisatelja Fenzia (Vencića) imade znamenitih sbirkah od poveljah i izvorah za dalmatinsku povjestnicu. Arkiv obćine šibeničke u kom se nadah vrlo znamenita data o slikaru Andriji Meduliću i o drugih umjetnicih naći, nisam žalibože nikako viditi mogao, budući da je tamošnji pretor za opasno i nedozvoljeno smatrao „inostranca“ upoznati s tajnostmi starinske pismohrane, neglededi na sve preporuke i više zapovjedi s kojimi sam providjen bio.

Kao najveća znamenitost imade se u Šibeniku smatrati stolna crkva, sagradjena u 15. vieku po Jurju Matejeviću Šibeničaninu, o kom sam tako u Šibeniku kao i u Splitu veoma zanimive bilježke našo i popisao. Crkva ova kao najvažniji umotvor dalmatinskog umjetnika u Dalmaciji, popravlja se sada troškom visoke vlade, ali bojat se je da oni stupovi i kameni sa svojimi liepimi glavicami i rezarijami, što se sada na mjesto starih skvarenih stavljaju i pripravljaju, neće ni s daleka onako vremenu prkositi moći, kao ostalo gradivo iste crkve, budući da je kamen koji se za tu svrhu upotrebljuje žalibože od veoma loše vrsti, koji jedva nekoliko godinah haranje vremena uzdržati može. O tom sam se lično osvjedočio na spomeniku pokojnog šibeničkog gra-

Digitized by Google

ditelja Biona, kojega mu brat njegov na šibeničkom groblju iz istoga kamena staviti dade.

Dobar uspjeh mog iztraživanja u Šibeniku imam većom stranom zahvaliti osim gore imenovanoj gospodi, takodjer kapetanu i mjestnom zapovjedniku g. Mihalju Grivičiću, te poznatomu slavenoljubu Spiri Popoviću, koji mi osobitom ljubkostju i pripravnostju u svemu na ruku idjaše.

U Spljetu i u njegovoj okolici zadržao sam se preko tri nedelje, naime od 30. listopada do 23. studena. Grad Spljet imade tri javna arkiva, koji zaslužuju podpunu pozornost izpitateljah povjestnice hrvatske. 1. Arkiv kapitulski, znamenit je poradi velikog broja izvornih poveljah koje idu natrag do 11. vieka i koje osobitom brigom popisà pokojni Dr. Carrara u svom tiskanom djelu: „L' Archivio Capitulare di Spalato." 2. Arkiv biskupski neima žalibože nikakvih izvornih poveljah od starijih viekovah, budući da su poslie opetovanog spalenja arcibiskupskog dvora i poslie vremena Farlatovog i Koletiovog sva skoro starija pisma nekom nezgodom propala. Nu tim bogatiji je isti arkiv prepisi starinskih poveljah. sa zapisnici crkvenimi i upisivanjem djelah pojedinih biskupah i arcibiskupah spljetskih od 16. vieka do danas. Medju ostalimi pismi, važni su poradi jezika dopisi i odpisi arcibiskupah spljetskih, što se tiče župah kneževine poljičke, budući da su svi pisani hrvatsko-bosanskom ćirilicom i podpisani vlastoručno od dotičnih arcibiskupah, biskupah ili njihovih namjestnikah, što nam jasno dokažuje da se i prva prestolna katolička crkva u Dalmaciji i Hrvatskoj nije uztezala sve do najnovijega vremena služiti se ćirilskim pismom, 3. Arkiv obćine spljetske, sjedinjen s pismi ureda okružja spljetskog, u kom su najvažnije tako nazvane Quaderne od 15. stoletja počamši, pa zatim knjige oporukah i pravdah, iz kojih sam izvadio mnoga data za životopise umjetnikah dalmatinskih. Sve ove tri pismohrane razvidio sam najvećom točnostju i pobilježio sve ono što je zasjecalo u predmet moga iztraživanja. Kod toga posla išli su mi osobitom pripravnostju na ruku presvjetli biskup spljetski Pini i njegov tajnik a naš narodni vredni pjesnik Mato Ivičević — zatim g. predst. okružja spljetskog c. kr. savjet. i naš član I. Burati, te od strane kapitula osim druge gg. kanonikah neumorni podupiratelj svih domorodnih zavodah i poduzetjah kanonik Mangjer. Povećih knjižnicah ima u Spljetu duhovno sjemenište, u kom se nahode i slikani obrazi nekih arcibiskupah i biskupah spljetskih, zatim dva fratarska manastira reda sv. Franje, ali važnih rukopisah nenadjoh u njih. Od privatnih sbirkah najznamenitija je našega počastnog člana Dr. Lanze, koja se može smatrati kao jedini mali muzeum u Dalmaciji. Tu ima ne samo liepi izbor rukopisah i knjigah, medju kojimi se mnoge dalmatinske riedkosti nalaze, nego ima takodjer sistematički uredjene mineralogičke, botaničke i u obće k naravoslovju spadajuće zbirke; zatim zbirku novacah, medaljah i svakojakih drugih starinah, jednom riečju skoro sve što u jedan pokrajinski muzeum spada; te tako pokaza Dr. Lanza praktički, koliko jedan jedini čovjek neumornim trudom i nastojanjem učiniti može, ako ima k tome postojane volje i potrebitog znanja kao Dr. Lanza, kojega zasluge Dalmatinci još premalo poznadu. Medju njegovimi rukopisi nadjoh i važno rukopisno historičko djelo Marka Lovre Rujića Pažanina, pod sljedećim naslovom: „Delle riflessioni storiche

Digitized by Google

sopra l' antico stato civile ed eclesiastico della citta et isola di Pago, ossia dell' antica Cissa. Fatte a diversi autori, diplomi, privilegii et altre carte publiche e private.“ Ovo je po mom sudu najbolje historičko djelo što je poslie Lucija ikoji Dalmatin pisao, jer je sačinjeno kritičkim umom i poštenim domoljubnim srcem, bez svakoga laskanja i bez svake strasti. Pisac ove historije živio je koncem prošastoga vieka i bio je odvjetnik i sudac grada Paga, napisao je svoju historiju u 10 debelih knjigah, ali žalibože znade se sada samo za četiri, i to za dvie prve koje ima Dr. Lanza u izvornom rukopisu, a g. Cupilli-Ferrari u Zadru u prepisu, te za knjigu 3. i 4. što ima jedan sveštenik u Rabu, kod koga se nalaze i drugi rukopisi Rujićevi što je pisao o crkvenih stvarih otoka Paga. Ja sam iz rukopisa Dr. Lanze prepisao 12 arakah, izvadiv iz njega sve ono što Rujić govori o staroj povjestnici Paga i o cieloj Dalmaciji do 12. vieka.

Medju crkvami u Spljetu najznamenitija je stolna crkva, još za vrieme cara Diokleciana na čast Jupitra sagradjena, koja će se sada troškom visoke vlade pod upravljanjem najvještijeg u Dalmaciji graditelja viteza Vinka Andrića staviti u svoje prijašnje stanje, kako je naime s početka sagradjena bila. Za ovo djelo priugotovi rečeni g. Andrić riedkom vještinom sve planove i risarije koje namjerava u svoje vrieme tiskom priobćiti. Krasni model ove crkve načini iz kartona velikom vještinom g. učitelj Ivan Čukić rodom iz Dubrovnika, koji se ovim svojim umotvorom doista ponositi može. Za historiju hrvatske umjetnosti ima ova stolna crkva takodjer riedkih i liepih spomenikah. Tako su glavna vrata crkve s umnimi rezarijami, što predstavljaju 14 prizorah iz života Isusova, načinjena u 13. vieku od Splitčanina Andrije Gavine ili Gruvine, kako u nekih pismih zabilježen dolazi, od koga su po svoj prilici takodjer klupe i stolice u pjevalištu urešene s urezanimi slikami apoštolah i evangelistah, te s arabeski i nakiti. Liepi zvonik iste crkve, što samo na jednom veličanstvenom svodu stoji i pred crkvom usred rimskih razvalinah počiva, sagradjen je početkom 15. vieka od graditelja Nikole Tverdoja, a poslie nastavljen i popravljen od Jurja Matejevića Šibeničanina, Andrie Aleksieva i nekih drugih graditeljah. — Liepa grobnica i kapela sv. Anastazia, u gotičkom ukusu, što stoji u crkvi, gradjena i urešena je s kipovi i krasnom rezarijom u 15. vieku od Šibeničanina Jurja Matejevića, koji i kapelu sv. Rajneria kod monastira duvnah sv. Benedikta (sadašnje vojničke bolnice) sagradi, te grobnicu istoga svetca načini, koju kasnije na otok Brač prenesoše. Slike nad grobom sv. Dujma i nad velikim oltarom, s kojim je urešen čemer, načini Splitčanin Marko Kaugrosović (Capogrosso) a pjevalište i svetohranište urešeno je sa slikami od Splitčanina Matije Ponćuna i Petra Ferraria u 17. stoletju.

Kao ponositi spomenik srednjega vieka i slavenskog gospodovanja stoji u Spljetu još jedna kula što ju sagradi slavni vojvoda Hrvoja Hrvatić, herceg splitski i namjestnik kraljevah u Bosni, Hrvatskoj i Dalmaciji, poslie cara Dušana i kralja Tvrdka najznamenitiji muž našega naroda u 14. stoletju, kojega život i djela izopačena su većom stranom od historikah ili nevještih ili neprijateljskih.

Kod Spljeta leži još jedan fratarski monastir u tako nazvanih Paludih (blatu, in Palude) u kom se čuva mala knjižnica i jedan veliki koral

Digitized by Google

pisan god. 1670 i urešen sa slikami od fratra Bonaventure Razmilovića, kojega umno djelo znamenito je već s toga, što je sve boje ili farbe koje kod slikanja toga korala upotriebi, iz različitih dalmatinskih travah sam izumio i priredio. U crkvi toga monastira nalazi se nad velikim oltarom krasna slika sv. Marie sa više svetacah od Jerolima de Santa croce, koji je u sredini 16. vieka živio, i od kojega se nezna pravo da li je bio rodom iz Italije kao što svi dosadašnji talijanski pisci tvrde, ili pako Dalmatin iz okružja spljetskoga, kao što to pokojni Dr. Carrara tiskom priobći; premda bi se ovo poslednje mnenje već s toga obistiniti moglo, što u sjevernoj strani Dalmacije neima skoro otoka ni grada, u kom se nebi po gdjekoje djelo od ovoga slikara našlo

(Konac sl.)

Sitnice.

Jedna ruska poslovica.

„Б то Шемекинь судъ“ ili „to je Šemekin sud“ je poslovica, koja je postala iz neke stare pripoviedke narodne i upotrebljava se, kad se tko pravda, krivo sudi ili blesasto laže. U nekom dučanu u Moskvi gdje se različite slike prodaju prodaje se za deset kopejkah takodjer drvorez iliti litografia koja predstavlja na velikom arku papira u dvanaest tablicah pravdu i sud otog Šemekin-a, a izpod svake tablice napisano je što slika znači. Ja ću dakle priobćiti čitateljem tu narodnu rusku pripoviedku.

Prva tablica Bila su dva brata, jedan je bio bogat, a drugi siromah. Siromašni zamoli jedanput bogatog, da mu ovaj posudi svoga konja, da dovese sebi drva iz šume. Bogati dade težko konja, ali neda orme uz konja.

Druga tablica. Bez orme konja upregnuti nije lako. No siromah dosjeti se, priveže sanice konju na rep i odveze se u šumu, pak natovari vos, da je konj jedva vukao. Ajde, dodje do kuće sretno, ali pred kućom potjera konja da preko velikog praga prevuče voz; konj trgne sa svom jakosti i iztrgne rep.

Treća tablica. Siromah odvede bratu kusasta konja i moli ga klečeć da mu nezamjeri. Jest, ali onaj je pretežko zamjerio, i tuži siromaka sudcu Šemekin-u. Tuženi pohiti odmah sám do sudca da predteče svako pozivanje, jer je znao da neima čim da plati sudbene troškove.

Četvrta tablica. Uzput do sudca, koji je dosta daleko bio, tukaju se zavadjena braća u nekom malom varošu i prenoće obadvojica u kući nekog bogatog čovjeka. Domaćin s bogatim sjede za stol jesti, piti i veseliti se. A za siromaka nije ga ni brige bilo. Ovaj žalostan, trudan i gladan smota se na klupu više peći, te je pižrio u njih dvojicu i pljuckao, pak vrteći se po klupi na jedanput omakne se i bučne na zemlju. Po nesreći bila je uz klupu koljevka s djetetom, na koje on padne i ugnječi diete. Taki pristane domaćin sa bogatim gostom da ide tužiti ubilca djeteta svoga Šemekin-u.

Peta tablica. Siromašnom kukavcu mučno je bilo, jer je unapred znao da po njega dobra biti neće. Oni se dignu na put i pred gradom kad su bili na visokom mostu, smuti se tuženi te skoči s mosta u vodu. Izpod mosta ploviše u isti hip čamac, u komc je ležao bolan starac, koga je sin u banju vo-

Digitized by Google

zio. Siromašni kukavac blebi na bolestnika i ugnječi ga, te se i sin pridruži tužiteljem da ide tužiti za otca svoga.

Šesta tablica. Svi izidju oni sad pred sudca. Prvi je tužio bogati brat za kusastog konja. Siromah stojao je u budžaku, no Šemekin je i njega dobro vidio. On je bio zamotao veliki kamen u rubac, te je tu botu pomaljao iz ruke. Sudac spazi to, pak pomisli da je u rubcu bota srebra, koja je njemu namienjena, i taki izreče sud: Tuženi da zadrži konja i služi se s njim dok god rep opet nenaraste.

Sedma tablica. Sad ustane otac ugnječenog djeteta. Siromah metne jošt jedan kamen u rubac i promoli veću botu. Šemekin se osmjehne i reče: Tuženi da ostane kod kuće tužiteljeve dotle dok se god drugo diete nerodi i prva šteta nenaknadi.

Osma tablica. Najposlje plače i tuži sin za ubitog otca. Treći kamen nadme rubac i nabubreži. Sudac oblizujući se rieši: Tuženi da stane na isto ono mjesto, gdje je ugnječeni ležao, i tužitelj da skoči s mosta na njega, pak da ga slobodno takodjer ugnječi.

Deveta tablica. Tako je bila sva stvar riešena i parničari povrate se, a siromašni kukavac obeća najtočniju pokornost. Zato htjeo je on zadržati bratova konja; no ovaj nije mogao konja pregorjeti, nego dade mu mjesto konja pet rubaljah, šest mjerovah raži i jednu kozu. Oni se pomire iskreno i ostanu do smrti u bratinskom prijateljstvu.

Deseta tablica. Siromah prijavi se kod domaćina kojemu je diete ugnječeno bilo, i ponudi se dobre volje da sud izvrši. Ali ovaj je bio milostiva srdca i oprosti mu to; no počem bi onaj po duši držao se suda, učini to da mu domaćin dade pedeset rubaljah, kravu i tele, bedeviju i ždrebe i deset mjerovah žita. Obadvojica se rastanu na miru.

Jedanaesta tablica. Zatim zove ne siromašni više kukavac sirotnog sina da skoči s mosta na njega. Ali ovaj nije rado tako s visoka skakao, te plati on na ugnječenje osudjenom dvie sto rubaljah, dade mu konja i vrhu toga jošt osam mjerovah žita. Oni se rastanu kao najbolji prijatelji.

Dvanaesta tablica. Od nekada pošlje Šemekin čovjeka k tuženomu da pita šta je barem bilo u rubcu? — Kamenje, odgovori on, s kojim bi te u glavu šinuo, da me nisi oprostio. — E! reče Šemekin, dakle hvala Bogu, kad sam se ja tako mudro od zla izbavio.

Ponašio Nikola Begović.

VIESTNIK.

Iz Zagreba. *(Glavna skupština „Družtva za povjestnicu i starine Jugosl.“ držana dne 24. o. m. u dvorani naprod. doma).* Svjetli grof Jelačić ban kao pokrovitelj družtva otvori skupštinu shodnim govorom, na što pročita tajnik izvjestje o djelateljnosti družtva od posl. gl. skupštine; zatim čitaše načelnik družtva g. Ivan Kukuljević vrlo zanimivo obširno svoje izvjestje (naštam. u današ. i dojd. br. Nevena) o svom putovanju po Dalmaciji, koje bi od predsjedničtva i od skupštine primljeno zahvalnom priznatelnostju. — Nadalje bi pročitan kratak popis državne gospoštine Kutjevo u Slavoniji, i arheologičko izvjestje g. Verkovića o svome putovanju po Macedoniji. — Zatim budu za počastne članove družtva predloženi i imenovani g. prof. Miklošić i

Digitized by Google

minist. savjet. bar. Černik u Beču, popeč. savjetnik Gavrilović u Beogradu, grof Kristalnik u Koruškoj i Dr. Dümmler prof. u Halli. — Na mjesto izstupivših iz ravnajućeg odbora dvajuh članovah budu u odbor izabrani g. Baltić tajnik kod ovd. c. kr. namjestničtva i g. Žerjav bivši podžupan. — Na mjesto g. M. Bogovića, koji se tajničtva odreko, imenovan je tajnikom družtva g. Goć podprefekt u ovd. konviktu.

* Na drugi dan uzkrsa dao je g. Kornelij Stanković u dvorani muzikalnoga družtva u Beču veliki slavjanski koncert („crkveno pjenije“) u kojem je 30 pjevačah izpjevalo u slav. jeziku koralne melodije staroslavenske liturgije, od kojih je napjevah g. Stanković do 700 sabrao i sastavio. Ovo se je pjenje veoma dopalo, a g. Stanković stekao je u kritici (osobito u „Muzik Ztgu.“ br. 15.) svestrano pohvalno priznanje.

* Dne 10. o. m. umro je u Temišvaru tamošnji c. kr. podpredsjednik srbsko - banatskog namjestničtva Edvard Griéz de Ronse. On je bio šurjak pokojnoga na glasu českoga pjesnika Chmelenskog, a i sám je nekoje pokuse u českoj literaturi ostavio, naime svoje „Listy z Dalmacije“ koje je boraveći u Dalmaciji g 1834. u „Česku Včelu“ pisao i koji su poslie pod naslovom „Z Dalmacije“ prešli u II. dio čitanke za gimnazije od Čelakovskog, a sada iz njih „Slovenske Noviny“ u Beču neke izvadke priobćuju. Rodio se je g. 1801. u Aradu, izučio škole u Pragu, gdje je i u državnu službu stupio; poslie je postao okružnim nastojnikom u Dalmaciji, g. 1849. ministerialnim povjerenikom a napokon podpredsjednikom zem. vlade u srb. Vojvodini.

* Više putah navedosmo već u ovom listu pojedina data od lužičkih Srbah (njem. Lausitzer Serben ili Wenden) koji žive u saksonskih i pruskih stranah lužičkih (Lausitz) te su sve dosad sačuvali od propasti svoju slavensku narodnost i od neko doba marljivo nastoje oko narodnoga svog razvitka kao posljedni ostatci njegdašnjih polabskih Slavenah (Elbe-Slaven) u sadanjoj Njemačkoj. G. J. Melde priobćuje sada statistički pregled o lužičkih Srbih i njihovom narodnom pokretu; po njem ima u 739 općinah svih skupa lužičkih Srbah 164,000 dušah, od kojih izpovjeda 153,000 evangeličko-protestantski, a 11,000 katolički vjerozakon. U 95 crkvah propovjeda 114 duhovnikah jezikom slavenskim a u 190 školah obučava 210 učiteljah djecu u jeziku lužičko-srbskom. G. 1847 biaše utemeljeno družtvo Matice luž.-srbske, koja je od onda tiskom izdala i razposlala 12,900 iztisakah različitih knjigah spisanih od Jakoba, Kučanka, Buka, Mučnika, Fuhla, Somra itd, a 22,500 iztisakah svoga časopisa, od kojih 10,105 eksempl. pripada članom Matice. Na izmaku proš. god. izišao je od Räde-a u Guti sastavljeni prvi kolendar u lužičko-srbskom jeziku. — Odkako Matica lužičko-srbska obstoji i djeluje svi su se domaći ne samo književnici i jezikoslovci već i dostojanstvenici, redovnici i činovnici njoj pridružili revnivo podupirajuć zastupljene njome svrhe čovječnosti i narodne prosvjete, pače isti nasljednik prestolja saksonskoga, kraljević Albert, očitovao se je za svoga boravljenja u glavnom mjestu lužičkih Srbah Budišinu (Bautzen) pokroviteljem njihove težnje za narodnim napredkom, te je već i njihov jezik dobro naučio. Medju članovi matice lužičko-srbske dolaze ministri i prvi dostojanstvenici kraljevine saksonske.

* Dragoman kod nekog evropejskog poklisarstva u Carigradu čudiše se tomu što se od uvozne robe u Turskoj plaća samo 5 proc. carine, od izvozne pako 10%. To mu pako carinar ovako vješto raztumači: „Vi ste naši gosti; prama gostim treba uljudno vladati se, zato vašu robu puštamo bez znatnoga nameta; što se pako izvozi iz zemlje, to je naša roba, a na nju nam je slobodno nametnut si carinu koliku nam volja.“

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi trošKom Matice il. svake nedjelje jedanput Ciena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste ciene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 18. 3. Svibnja 1855. *IV. tečaj.*

Ceski napjevi. *)

V. Pustinjak.

Od J. Ch.

Šuma utiša, bura prodje,
Prestal življah strašni bor,
A večerna zviezda dodje
Blagim mirom na obzor.

Tiho narav odpočiva
Po nemiloj buri toj;
Mene blažen mir obliva,
Pokojan jest i duh moj.

Umukao grom u daljini,
Bliesk ugasnu, š njim i stra',
A kroz drvlje u tišini
Povirujuć mjesec sja.

Bura moje žitje biaše,
Po krasnomu poldnevu,
Moju ladju premetaše
Biesni vali strašno tu.

Burnom svietu ja utekoh
Gdje me vara tašta čest;
Samoćom si mira stekoh,
I moj večer tih sad jest.

Morović-grad i Velika-crkva.

Hist. pripoviest.

Od I. O. S.

Liep li ti je i čaroban taj naš Sriem! milina je po njem pogledati — uživanja u njem svakojaka! S jedne strane ona Fruška gora, nakitjena svakovrstnim drvetjem i cvietjem, pa i onom proslavljenom vinovom lozom, što ju rimski car Probo, rodjen Sremac, tu posadi; urešena malimi brežuljci i ugodnimi dolinami, iz kojih na sve strane potoci žubore od svojih izvorah, stada pasu a pastiri pjevaju i u frulu il gajde sviraju; ogrljena brzim i oholim Dunavom, štono pokraj nje s jedne strane teče, a u kojem se ona kao liepa i gizdava Sremica djevojka u ogledalu ogleda. — S druge pako strane ona liepa ravnica nuz tihu Savu, po kojoj njive plodne hranom svakojakom, livade buj-

*) Pjesme »Vltava,« »Zavist« i »Majci« (gl. proš. br.) prevedene su od Preradovića i štampane takodjer u njegovih „Novih Pjesmah“ izašlih g. 1851.

Digitized by Google

nom travom i pašom, šume stoljetnimi krastovi toli čarobno se kao na šarenu ćilimu mienjaju.

Ali ne samo prirodnom krasotom i milinom, nego što više stare slave naše njegdašnjimi uspomenami dičan ti je naš Sriem. Nuz Dunaj, sriedom i nuz Savu svuda se vide razvaline gradovah pradjedovah naših, što ih oni sagradiše za obranu protiva nasilju okrutnih i divljih napastovateljah, ostavivši nam izgled domoljubja i brabrosti, o kojej nam svaki kamen ovih razvalinah govori.

U gornjo-sriemskom Posavlju na rieci Bosutu, za Rimljanah *Bacuntius* zvanom, kojemu predji naši novo korito izkopaše, ondje gdje se Bosut sa Studvom sastaje, u onom se uglu za vremena naše pripoviesti dizaše mali ali jaki četverougli grad na brdašcu sa tri strane vodom obkoljen; na svakom uglu imaše povišji toranj, a sa sjevera diživ most; nuz grad vinuše se na istom brdašcu kolibe malena seoca. Grad je ovaj bio obitavan i uredjen za više stotinah vojnikah; nizki bedem, sa rupami puškarnicami mjesto prozorah, okruživaše grad svud naokolo.

U ovom je gradu sada sve živo i veselo. U onih podugih sobah sa strane Studve vojnici jedni oružje svóje, kacige, oklope i mačeve čistiše, drugi bojnu spravu spremaše, a neki opet pokraj punih kondirah sjedeći i pijuči pjevaše nazdravljujuć: „Da živi naš ban i vojvoda Ivan!“ — Drugi opet izmedju starijih vojnikah mladjima kucajuć se nazdravljivali: „Sretna vojevanja i zdrava povratka!“ po čemu se vidi, da se tu radi o spremanju u boj.

Na drugoj pako strani grada pram uglu Bosuta i Studve u sjajno razsvjetljenoj i slikami bosanskih i srbskih kraljevah i banah urešenoj prostranoj gospodskoj dvorani nebiaše tako bučno i živahno družtvo; na velikom stolu tečna divljetina, kakve i dan danas oni lúg u obilju imade, u srebrnih se zdjelah pušila, dočim je staro sladko sriemsko vino u zlatnih kondirih blagi svoj miris po dvorani širilo. Pri stolu sjediše blagujuči četiri osobe. U pročelju sjedila je ostarjela gospoja, vlastelinka ovega grada. Njeno brigami i godinami označeno lice nije opet sasvim izgubilo liepe one poteze, kojimi se je dičilo u mladosti. Oči su joj još kadikad vetrom sjevnule, a oko ustnicah još se kadkad ukazivao mili posmieh; — no danas joj se neka osobita tuga u licu javila.

S desna joj je sjedio čovjek u pedesetoj od prilike godini. Ćelava glava, male, zelene, ugasle i jako upale oči bez obrvicah i trepavicah, nos pljosnat i pošírok, usne podeblje nisu ga baš osobito preporučivale ni glede ljepote, ni glede prošlog života. Nu mahne ove naravske znao je on svojom udvornom kadkad silovitom umilnostju i rječitostju prikrivati i nadomješćati, dočim bi mu se bliedo drugač lice kadšto zaplamtilo, odkrivajuć silu doduše oslabljenih al još neugašenih strastih. Krst na njegovom plaštu označivaše ga kao člana reda božjakah, čega radi i odlično mu mjesto kod stola.

Njemu preko stola sjedješe čovjek u najboljoj dobi života t. j. u 30. po prilici godini, visoka otvorena ozbiljna čela, živahnih i žarkih crnih očiuh, nadkritih gustimi nu liepo svijenimi crnimi obrvami, lica puna i rumena, dugih crnih brkovah, što sve nuz sjajno bogato odielo neki mu junački lik davaše, — a to je bio Ivan ban, sin stare gospoje banice.

Digitized by Google

Nuz ovoga s lieve strane sjedio je mladić od dvadeset i nekoliko godinah. Liepa ona smjesa živahnosti i ozbiljne umiljnosti, koja mu iz modrog oka i bjelorujnoga lica sjevala, krasno ga je resila. Okretan i živahan po svojoj dobi čestje bi svoju smedju kosu s vedrog čela na stran prigladio, il bi male brčiće sukao, il štogod na vojničkoj svojoj liepoj opravi priredjivao. Ovo je bio mladi kapetan Radivoje, prijatelj i pobratim Ivana bana.

Ovoj dvojici večera je uz prijateljski razgovor koliko toliko prijala, ali još bolje božjaku; on nije mnogo govorio, niti mu je mučanje i turobnost stare gospoje mnogo smetala u tečnom blagovanju ukusne divljetine i zalivanju ove mnomirisnim sladkim starim vinom srjemskim.

U razgovoru čestje staru gospoju pozorno motreć reče napokon mladi bane: „Što si mi se tako tužno zamislila mila majko, te mi mukom mučiš?“

„Sjetih se sutrašnjega dana, na koji sam prije 15 godinah otca tvoga isto tako u boj odpremljala, kao što ću sutra tebe, sine moj; al mi to i posljedne odpremljanje njega biaše; on bo se nikad više nevrati,“ reče tužno uzdišući i u suzah banica.

„Da, mila majko, uza smrt je i tuga; ali uspomena smrti babe moga više je sladka i slavna, nego tužna i čemerna; ljepšu si smrt kao ban želiti nije mogao, pade bo boreći se za vjeru i domovinu svoju. A moj sutrašnji odlazak neka te nežalosti, majko; više putah sam već išo na Turke, više sam ih putah ljuto pobio sljedeć stope babe moga i osvetjujuć smrt njegovu, pak sam se opet živ i zdrav povratio. Bog, koji me je sve dosad čuvao, i unapred će me čuvati; ako li padnem po njegovoj svetoj volji, nemarim, pasti ću slavno kao i otac moj“ odgovori oduševljenim glasom Ivan ban.

„Sve je to tako, smrt je najslavnija za vjeru i domovinu,“ primieti sad božjak, kojega je oduševljeni govor Ivanov na pozornost probudio; „ali, bane, srdce majčino uviek ostaje nježno i ćutljivo.“

„Dobro rekoste, viteže“ prihvati Ivan ban „tako jest i bit će uviek: žene plaču a ljudi se spominju.“

„I vratjaju žao za sramotu!“ vatreno doda uz bana sjedeći mladić.

„Jest, Radivoje, desno krilo moje!“ reče ban pokucav mu rukom po ramenu, „vratjali smo Turkom i vratjat ćemo i nadalje, a imamo i zašto. S nasilja njihovog poslie smrti očeve moradoh ostaviti s majkom liepu našu banovinu Mačvu, te kao prognanik drugu sebi domovinu kod tolike otčevine tražiti. Kud će više?“

„A ja biedan izgubih i otca i majku i brata i milu sestricu, te da me sam Bog nije sačuvao, i da me tvoj otac, bane, ljubezno neprimi, i mene bi Turci pod mač kao i moje bili okrenuli,“ nastavi tužno Radivoj.

„A da tebe nije, nebih ni ja danas živio; u posljednoj potjeri tebi život zahvaliti imadem. Tebi hvala navieke, Radivoje, desna ruko moja, a Turkom osveta vječna!“ uzplamti ban dignuv ruku na osvete znamenje.

„Da, vječna im osveta!“ opetova drhćućim glasom mladi kapitane.

„Osveta za pogaženu svetu vjeru i prolivenu krv kršćansku, i za izgubljenu staru domovinu!“ doda božjak oštrim glasom.

„A i za novu domovinu našu!“ vatreno prihvati ban. „Od kako su Turci poslie nesretnog boja na Kosovu navalili na Srjem i u Slavoniju, mnogi su tude i težki zulum počinili; no sad čujem da najgore bjesne tamo oko

Digitized by Google

Požege, ondje je dakle za nas mjesto od megdana, ondje ćemo, ako Bog da, da osvetimo svetinje naše!“

„Na vaše zdravlje dakle, mili bane! sretna vojevanja i sretnija povratka!“ nazdravi dignuv čašu božjak.

Nuz zveket čašah zahvali se ban te negovori božjaka: „Vama, viteže, predajem dragu majku svoju i ovaj naš grad, čuvajte i branite ih dok se opet vidimo.“

„Svjetla banica i nam je majka, a ovaj grad, viteški bane, naša zaštita. Braneći dakle jedno i drugo branit ću ujedno i svoje utočište, što no sam našao u vašega gostoljubja odkako je red naš ukinut,“ nakloniv se odvrati u dvorno božjak.

„A ti, Radivoje, još večeras sve pregledaj i uredi, jer sutra zora medja,“ reče ban okrenuv se k mladiću.

„Moja briga, uzdaj se, bane!“ odgovori pružeći mu desnicu Radivoje.

Još za malo posjedilo je družtvo ovo u razgovoru o sutrašnjem polazku, dok banica ustane i svi se razidju sladki sanak da borave. — Ali san bježi srdca ucviljena i na boj spremna. Zato i banica zabrinuta nesklopi ni oka; ban je pako čitavu noć osnove snovao i premišljao kako će najbolje na Turke da udari; a Radivoja mlada i živahna razmniva već unapred uživaše u osveti i pobjedi. Samo božjak dobro blagovav, blago je i bezbrižno spavao.

Istom zora zabielila i danica lica pomolila, al u gradu sve na noguh živo.

Podigla se četa mala ali pouzdana do 200 momakah, srčanih vojnikah, pa na odlazak već pripravni stoje samo čekajući rieč bana i vojvode svoga Ivana. Pod njima su oni čili konji sriemski plavci, ridje, i kulaši, te neuztrpljivo hržu, glavom mašuć a kopitami kopajući.

Njih obtrkuje na hitrome plavcu mladi kapetane Radivoje pregledajuć da l' je sve u redu i spremno, a za njegovim plavcem leti skokom vitkonogi alat osedlani; duga griva po zraku mu se vije, on se rita, propinje i nogama bije. — To je alat Ivana bana. Na jednih jaslih s plavcem Radivoja danju i noću, ni sad se od njeg oddieliti nezna, već ga sliedom sliedi, dok na njega goso njegov neusjedne.

„Evo bana!“ povikoše nekoji, te u isti čas zaori iz sviuh grlah: „Živio naš ban i vojvoda Ivan!“

I zbilja ukaza se sad u gradskom dvorištu ban pratjen od majke i božjaka. Na glavi mu crvena samur-kapa a za njome dugo bielo perje, zaogrnjen je crvenom kabanicom, pod kojom plava i ratka dolama zlatom i srebrom bogato izvezena sjaše, o pojasu zlatnom sermom pošivanom dva pištolja zlatom i kamenjem dragim zalivena, a o bedru djorda demeškinja u koricah poluzlatnih.

Prije nego će uzjašiti na svoga alata Ivan ban ljubi majku u desnicu ruku, a ona njega u čelo junačko kroz plač govoreći: „S Bogom, sine, pošo, sreća te junačka nikad neizdala, i živ i zdrav se majci skoro povratio!“

Usjedne sad ban na svog alata, koji sinu sad od zlata, te radostno djipa kao da se ponosi gospodarom svojim.

Digitized by Google

Tada ban poleti pred četu te gromovitim zaori glasom: „Razvij barjak barjaktaru! Bratjo, junaci! Polazimo na krvnog dušmana vjere i otačbine naše. Na to vazda mislite: pa srdčano i junački! Hajdmo sad u ime Boga!“

„Živio ban! — Živila banica! — S Bogom! — Sretno!“ — orilo se po dvorištu dočim ban napried, uz njega Radivoj a za njimi sva četa preko diživa mosta gradskog izjezdi.

Vijori se crven-plavi barjak po zraku, hržu konji, zveka stoji svjetla oružja.

Veseli vojnici jedni podcikuju, drugi pjevaju onu vojničkog rastanka pjesmu: „Zora zabieli dušo! hoće da svane!“ itd.

Tako ode mala četa ali pouzdana, vesela pricko Studve udarivši gustim logom prama Savi Turkom u trag, pratjena vrućimi željami sretnog vojevanja i sretnijeg povratka.

(Dalje sl.)

Izvjestje

o putovanju po Dalmaciji u jeseni godine 1854.

Od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga,

načelnika družtva za povjestnicu i starine Jugoslavenah.

(Čitano u velikoj skupštini istoga družtva dne 24. travnja o. g.)

(Konac)

Za Spljetom leže razvaline veličanstvenog negda Solina-grada, slavne majke novoga Spljeta, i prastare stolice dalmatinske u predrimska i rimska vremena, a i postojanoga sjedališta i grobišta hrvatskih kraljevah. — Solin-grad sa gledišta rimskih starinah i vremenah opisan je čestokrat od domaćih i inostranih pisacah u različitih jezicih svieta, ali glede svoje znamenitosti i starinah srednjega vieka, nije još po nikomu opisan. Pa ipak je poznato, da u okružju solinskom stolovaše svi skoro hrvatski kraljevi, poznato je da na razvalinah rimskih sagradiše isti kraljevi ponosite crkve i veličanstvene monastire; poznate je, da u solinskoj crkvi sv. Stjepana koju god. 830. Jelena žena hrvatskog vladara Mojslava ili Miroslava unutar zidinah solinskih sagradi, svi skoro vladari hrvatski od Trpimira do Stjepana II. dadoše se zakopati, a nad njihovim grobom pjevaše dan i noć žalobne pjesme pobožni redovnici sv. Benedikta. — U najnovije vrieme nadjoše starinari nad razvalinami rimskih spomenikah, ostanke iz srednjega vieka, sastojeće iz mramornih stupovah, rezarijah i nakitah u bizantinskom stilu; novo mozaike nad starimi mozaici rimskimi, srebrne i bakrene novce srednjega vieka, pomješane s rimskimi, i mnoge druge znakove krepkoga i dugotrajnoga kršćanskog života na osnovi poganskoga gospodstva. Ali mahnita za klasičnostju, zasliepila je oči i úm sviuh skoro izpitateljah starine, te oni zaboraviše na kršćanstvo i srednji viek, i zabavljaše ugodno sve do sada učeni sviet, samo s klasičkimi ostanci. —

Tako nazvani Muzeum spljetski, u kom se čuvaju ponajviše starine nadjene u Solinu, mogao bi se do skora jako umnožiti i služiti bi mogo čitavoj zemlji na diku i ponos, ali neima uzanj duha uredjujućeg i potrebitih sredstvah, te tako stoji u najvećem neredu u nekih sgradah na obali morskoj, koja

Digitized by Google

priliče više žitnim magazinom, nego li prostorom onakim kakve zahtjeva vriednost onih stvarih što se tamo pobacane nalaze.

Za Solinom stoji na vrhu visokih klisurah starinski tvrdi grad Klis, koji su još hrvatski kraljevi sagradili. Tu posjetih župnika Jerka Granića, koji u samoći i tišini slavenskom se književnostju bavi, te oko staroslavenskoga rječnika već više godinah radi.

Trojicu gospode, koji mi osim gore spomenutih u Spljetu veoma biahu na ruku, nemogu propustiti da nespomenem sa najvećom zahvalnostju. Prvi je gospodin profesor Luka Svilović, pjesnik i spisatelj hrvatski i talijanski, koji me riedkom ljubežljivostju na sve što me mogaše zanimati pažljiva učini, i osim toga neke riedke pismene spomenike pribavi. Drugi je g. profesor i upravitelj školah Ivan Franceschi koji za naš muzeum pokloni riedki prepis Poljičkoga rukopisa, koji sam već prije u Spljetu iz drugoga nekoga rukopisa do polovice bio prepisao. — Treći u tom kolu je spljetski vlastelin i vitez Ivan Kaugrosović (Capogrosso), koji mi osobitom uslužnostju na porabu i za tiskanje dade jedini rukopis hrvatskoga pjesnika Dr. Ivana Kavanjina Kaugrosovića, koji u 17. vieku napisà u hrvatskom jeziku veliki epos u 30 pjevanjah pod naslovom „*Povjest vangjelska, ili bogatog Epulona i ubogog Lazara.*“ Pjesma ova u povjestnici naše književnosti skoro sasvim nepoznata, pisana je osobitim trudom i vještinom, ima gdješto zanimivih episodah iz slavenske historije, te diše u obće duhom pobožnim i moralnim, ali poradi pogrešnog jezika i načina skladanja, te poradi suvišnih nasljedovanjah Gundulićevih mislih i riečih, nezaslužuje onu slavu kojom su ju neki novi pisci na brzu ruku protresav ju, želili osvjetliti. Ja ju dobih na porabu pod tom pogodbom, da ju troškom kojega družtva ovdje izdamo, ali nakon potanjeg protresivanja nije još podpunoma odlučeno, da li će se moja prvašnja i gospod. vlastnika želja za sada još moći izpuniti.

Baveći se u Spljetu posjetio sam s jedne strane obale morske: Kaštele i grad Trogir, a s druge strane mimogred pokrajinu poljičku i grad Omiš na Cetini. Došav u Trogir s namjerom da ostanem dva dana, zabavio sam se tu osam danah, i jedva sam u ovo vrieme na brzu ruku sve one mogao razviditi što sam našo. U ovom gradu ide sa književnoga gledišta prvo mjesto knjižnici kneza Garanjina Fanfonje, koju sadašnji vlastnik, knez Ivan Fanfonja dade urediti po učitelju svoje djece, umnom svećeniku Pavlu Dominis-u. Što se tiče rukopisah i knjigah koje o Dalmaciji govore, može se reći da je ovo najznamenitija knjižnica u Dalmaciji osim Dubrovnika. Tu ima rukopisnih historičkih djelah od arcidjakona spljetskog (rukopis iz 14. ako ne 13. vieka), Franje Divnića, Pavla Andreisa, Dominika Zavoreića i mnogih drugih. Ima historičke znamenite bilješke o crkvi i biskupiji spljetskoj i trogirskoj itd., ima statute svih skoro dalmatinskih gradovah; ima napokon množinu hrvatskih rukopisah u prozi i u stihovih, te jedan zanimivi glagoljski rukopis iz 15. ili 16. vieka na papiru pisan u 4ni, koji sadržaje „Razgovore sv. Grgura pape.“ Riedkim gostoljubjem i osobitom prijaznostju dopusti mi vlastnik njezin crpiti iz toga bogatoga vrela, a ja upotriebih s pohlepom vrieme na koliko mi okolnosti i drugi poslovi dopustiše. U arkivu obćine trogirske, gdje ima zapisnikah i kvadernah iz 13. vieka sve do nejnovijega vremena, upotriebih veli-

Digitized by Google

kom koristju spomenute rukopise iz 13., 14., 15. i 16. vieka, iz kojih izvadih mnoga data za historiju umjetnosti trogirske, na čemu se osobito zahvaliti imam uslužnosti i prijaznosti g. kotarskoga pretura te zatim kotarskog činovnika Bolića. U kapitulskom arkivu ima poveljah iz 13. do 17. vieka, na broju od više stotinah, koje mi vriedni gospodin arcipret trogirski Marko Travirka najvećom pripravnostju dade razviditi, davši mi zajedno priliku nabaviti također neke rukopise hrvatske, koji su tim važniji, budući da se mogu smatrati za unica. — Medju ovimi jesu djela Petra Lucića i Ivana Lulića, dvajuh pjesnikah i pisacah iz 16. vieka, dosad učenome svietu sasvim nepoznatih; zatim neka nepoznata djela Marka Marulića, Vetranića, Divnića, Pelegrinovića i ostalih.

Stolna crkva trogirska spada medju najstarije i najznamenitije zgrade dalmatinske. Kako njezin gotički napis vrh velikih vratah svjedoči, sagradjena je god. 1240. po meštru Radovanu (cunctis hac arte praeclarum) kako napis kaže, koji napis sve do sada još nitko nije pravo protumačio. Krasni pilevi uređeni umjetnimi rezarijami i nakiti te s kipovi Adama i Eve, donešeni i uzeti su, kao što predavanje kaže, iz stolne crkve Bihačke, što je još kralj Krešimir dao sagraditi, te svjedoče da je za vrieme kraljevah hrvatskih umjetnost graditeljstva i kiparstva ill vajarstva bila na dosta velikom stepenu. Unutarnje rezarije i kipovi na vratim takodjer su djelo meštra Radovana. Liepa krstionica, sagradjena i urešena je rezbarijom i kipovi od meštra Andrije Aleksijeva, koj ju god. 1467 dovrši. Od istoga meštra sagradjena je kapela sv. Jerolima, a u družtvu s Nikolom Florentincem dovrši isti meštar god. 1467. prekrasnu kapelu sv. Ivana trogirskoga, koju god. 1438 započe graditi Nikola Racić i Ivan Gruvat. Kapeli ovoj neima podobnog umotvora čitava Dalmacija, i dostojno bi mogla zauzeti mjesto u svakom gradu umjetne Italije. Stolice ili sjedališta u crkvenom koru s krasnom rezbarijom načini god. 1440. meštar Ivan Budislavić, a veličanstveni crkveni zvonik sagradi god. 1422. meštar Matija Gojković, kojega djelo nastavi i svrši g. 1592—1598. meštar Trifun Bokanić. Te tako možemo se crkvom trogirskom ponositi kao pravim narodnim djelom, oko koga su osim malih izuimakah radili umovi, koje skoro sve zemlja dalmatinska porodi. Napreme crkvi stoji stara većnica ili Loggia, urešena liepimi rezarijami i kipovi učinjenimi u 16. vieku. Upravitelj carske sbirke starinah u Beču i član akademije znanostih g. Josip Arneth tvrdi u izvjestju o putovanju po Dalmaciji, tiskanom u „*Denkschriften der k. k. Academie der Wissenschaften*“ 1850. B. I. p. 319 da je bila ova liepa zgrada sagradjena u 15. vieku takodjer od meštra Andrije Aleksijeva,*) ali ja sam badava po svih zidovih ove većnice tražio onaj napis, o kojem pomenuti gosp. veli da ga je na istoj većnici čitao; nu našao sam isti napis, malko drugčie glaseći, na zidu krstionice (*Battisterio*) od stolne crkve, te zato držim za svoju dužnost, da ovu pogriešku inače veoma učenog i umnog putnika i spisatelja ovdje popravim.

Kao što je poznato biaše rodom iz Trogira slavni biskup zagrebački sveti Augustin Kažotić ili Gazotti; ja sam nekim osobitim strahopočitanjem posjetio još sad stojeću kuću ovoga u našoj crkvenoj i političkoj povjestnici toli znamenitoga muža; nu potanje izvore i spomenike o njegovom životu i porodici, zahman sam tražio. Vidio sam takodjer kuću glasovitoga hi-

*) Andreas Aleksii.

Digitized by Google

storiografa Ivana Lucića ili Lucia, ali ni o njemu neima rodne njegove mjesto nikakvih pobližih spomenikah; nu u Spljetu našo sam nekoliko njegovih listovah. —

Prošav kneževinu poljičku, posjetio sam dne 19. studenoga Omiš, kojega starinske gradine stoje nad riekom Cetinom na visokih strmih stienah, kao svjedoci riedkog junaštva i smionstva starih Omišljanah. Arkiv občine omiške našao sam u najboljem redu, tu ima kvadernah i zapisnikah od sudovah i občinskih bilježnikah od god. 1520. počamši do naših vremenah. Ima i poveljah na pergamini od 15. do 18. vieka. U kući g. Despotovića dobio sam nekoliko dobrih rukopisah, a u kući g. Benkovića našo sam na moju najveću radost dva obraza umnog slikara i bakrorezbara Friderika Benkovića, o kom se sve dosada nije znalo odkuda je rodom, te su ga zato historiografi umjetnosti nazvali prosto Dalmatinom. Jednoga od spomenutih Benkovićevih obrazah ponio sam sobom da ga dadem snimiti i litografirati.

Preko Cetine s ove strane stoji sjemenište glagoljsko, nazvano prostim imenom Priko. Ovo je sad jedino glagoljsko sjemenište za mladiće koji se žele posvetiti stališu duhovnomu obreda hrvatsko-glagoljskoga. Na sadašnjem stanju ovoga sjemeništa imamo se zahvaliti jedino nastojanju i podpori domoljubnog biskupa splitskog Ljudevita Marije Pina Šibenčanina, koji ovaj zavod toli potrebiti velikom brigom i ljubavju njeguje. Sadašnji vriedni upravitelj istoga zavoda, bogoljubni Josip Bezić imade pod sobom dva učitelja i preko 50 učenikah, te razprostire osobitom revnostju sjeme nauka i prave pobožnosti medju djecom čistoga hrvatskog poreka. Od kolike je pako važnosti isti zavod, osobito za biskupiju spljetsku, može se zaključiti s toga, što ista biskupija imade još danas 63 župe ili parokije glagoljske,*) medju koje spada ciela pokrajina poljička, u kojoj se nikad misa latinska čitala nije.

U Poljicah kao i u Bosni zovu istinabog glagoljicom i hrvatsko-bosansku ćirilicu, koja se u občemu životu sve do danas kod Poljičanah upotrobljuje, ali misa čita se po pravom glagoljskom obredu, pa i svaka crkva imade stare crkvene knjige samo glagoljskimi pismeni tiskane, ili pako nove tiskane latinskimi pismeni t. j. tako nazvane ščiavete. Sela u Poljicih razsuta su po kamenitih klisurastih brdah, te stoga nebiaše mi radi zlog vremena moguće, kako sam želio, sva sela posjetiti; samo u Jesenicah, u kući vrednoga seljana od porodice Karamanah, proživih jedan dan, i tu proučih mnoge čisto hrvatske običaje nepokvarenih Poljičanah. Nedaleko od Jesenicah stoje stare raz-

*) Ove župe kako sam ih pobilježio u pisarni biskupije spljetske, jesu sljedeće: I. *U dekanatu spljetskom.* 1. Mravince i Kućine; 2. Kaštel Sučurac; 3. Kaštel Abadesa. 4. Postrana; 5. Jesenice; 6. Srinjine; 7. Sitno; 8. Žrnovica; 9. Kotlenice; 10. Dugo polje; 11. Konjsko; 12. Pragovo; 13. Muć donji; 14. Neorić; 15. Selo gornje (villa superiore) na otoku Šolti; 16. Grohote, na istom otoku. — *II. U dekanatu trogirskom:* 17. Slatine; 18. Zirona; 19. Kaštel Vituri. — *III. U dekanatu sinjskom:* 20. Bitelić; 21. Strizirep; 22. Grab; 23. Kaporice; 24. Trilj; 25. Gardun; 26. Dolac gornji; 27. Dolac srednji; 28. Dolac donji; 29. Putišić; 30. Trimbuši. — *IV. U dekanatu omiškom:* 31. Dućje; 32. Tugari; 33. Gata; 34. Dubrava; 35. Ostrovica; 36. Cikla. 37. Žvečanje; 38. Kostanje; 39. Podgradje; 40. Slime; 41. Žeževica; 42. Blato; 43. Krešcvo; 44. Katuni; 45. Novasela; 46. Kućišće; 47. Svinišće; 48. Rogožnica; 49. Brele. — *V. U dekanatu makarskom:* 50. Dušine; 51. Orra. — *VI. U dekanatu imoskom:* 52. Lokvičić; 53. Medov dolac; 54. Grabovac; 55. Cista; 56. Zagvozd; 57. Krstatice; 58. Slivno; 59. Župa. — *VII. U dekanatu Neretve:* 60. Desne; 61. Otrić; 62. Vido; 63. Vidonje.

Digitized by Google

valine o kojih narod pripovieda da tu u staro doba stajaše neki grad Peršian, pod selom Postrana, na drumu, baš naproti crkvi sv. Martina vide se stare zidine nekoga rimskoga grada, kao što svjedoče ploče s napisi što su tu nadjene i u ogradi crkve sv. Martina uzidane.

Na putu mome u Dalmaciju kao i povratku, posjetio sam još u burnom vremenu grad Rab. Primljen tu veoma gostoljubivo od porodice Nimirićah, mogo sam se svaki put samo nekoliko satih po danu i preko noći baviti, te zato nisam ni razgledao grad ovaj i otok onako, kao što bi zaslužio poradi mnogih svojih znamenitostih. U Arkivu podestarije ima osim starinskih štatutah rabskih, takodjer mnogo starih poveljah u prepisu, od kojih je najstarija od kralja Zvonimira od godine 1081.—Duhovnik Jvan Gurato imade vrlo važne rukopise i sbirku riedkostih, te obeća medju ostalima poslati svjetlom našemu banu i pokrovitelju, hrvatski prievod sv. Pisma od Kašića s nekimi drugimi rukopisi za narodni muzeum. Od rabskih crkvah znamenita je poradi svoje prostranosti i ljepote stolna crkva, sagradjena u 13. vieku; a poradi svoje starine zvonik duvnah sv. Andrije, što ga god. 1181. dade sagraditi arkidjakun Kosma. Poradi liepog stila i svojih pilovah te krasnog mozaika, znamenita je takodjer zapuštena crkva sv. Ivana, sagradjena kako njezin napis svieđoči god. 1454. od meštra Andrije Aleksijeva.

Ukupni uspjeh mog putovanja po Dalmaciji i po otocih biaše sljedeći: Donio sam raznih latinskih listinah i poveljah od god. 837. računajući do god. 1200. stranom u matici stranom u prepisih na broju 109 (sto i devet) medju ovimi su mnoge u kojih se spominju hrvatski vladari Mojslav, Trpimir, Mučimir, tri Kresimira, Držislav, Petar, Svinimir, i dva Stjepana, te banovi Pribina, Godemir, Gojislav, Božitek, Stjepan, Praska, Svinimir, i. t. d. — Neke od ovih poveljah priobćili su tiskom Lucio i Farlati, ali veoma pogrešno, te sam se sada s nova osvjedočio od kolike bi važnosti bilo sve one spomenike što ih rečena dva pisca priobćiše novoj reviziji podnieti. Pribavio sam nadalje povelje od god. 1200—1600. većom stronom u izvoru, na broju tri sto sedamdeset. Zatim hrvatske listine spismeni glagoljskimi, ćirilskimi i latinskimi na broju oko dvie sto, od kojih je najstarija jedna glagoljska od god. 1321. Rukopisah hrvatskih, glagoljskimi, ćirilskimi i latinskimi pismeni donio sam na broju oko 40 medju kojimi su neki iz 14., 15. i 16. vieka. Rukopisah latinskih oko 50, ponajviše historičkog sadržaja. Nadalje sbirku starih novacah i slikah. Osim toga sabrao sam veoma znamenite bilježke za životopise od preko 150 umjetnikah dalmatinskih iz 14., 15., i 16 vieka, učenome svietu dosad skoro i po imenu ne poznatih, od kojih se umotvori ipak većom stranom u Dalmaciji još i danas nalaze.

Medju poveljami ima ih nekoliko od bosanskih banah i kraljevah, kao od Mladena, Pavla, Tvrdka i Ostoje, medju slavenskimi rukopisi ima 6 kronikah ili ljetopisah, jedan glagoljski pisan početkom 16. vieka, od fratra Šimuna Glavića Šibenićanina. Drugi takodjer iz 16. vieka pisan glagoljski od fratra Šimuna Klimentovića iz Lukurana kod Zadra, a u mene prepisan latinskimi slovi. Treći isto tako iz 16. stoljeća pisan od Jerolima Kaletića, po nekom nepoznatom iz glagoljskoga preveden na jezik latinski. Četvrti srbski pisan ćirilicom, sadržaje rodoslovje carah i ti-

Digitized by Google

torah srbske zemlje, te ljetopis od Adama do smrti Jankula (Hunjada) iz 16. vieka. Peti, pisan hrvatsko-bosanskom ćirilicomu Poljicah, u kojem je na čisti hrvatski jezik prevedena i ciela kronika Vitezovićeva, pokraj drugih historičkih predmetah; rukopis je ovaj iz 17. vieka. Napokon šesti, srbski ljetopis iz 16. vieka, u kom ima najprije crkvena poviest o šismi papah 30 listovah,—zatim od Adama do potopa i do Metodija patriarke i cara Teofila,— na dalje o srbskom patriarku Savi,—od vazetja carigrada od latin—od duka vataca cara — od rodoslovja srbskih Despot i od Uroša Bele do Uroša sina Dušanova. — Drugo rodoslovje od Vlkana sina drugoga Nemanje do Despote Stepana sina Milice i Lazara, te napokon opet snova ljetopis do Lazara.—Donio sam takodjer prepise poljičkog zakonika s bosansko ćirilskimi pismeni, a medju latinskimi rukopisi imam pomenuti štatut spljetski od god. 1313. i historička djela Zavoreića, Divnića, Da Ponta, Luposignola, Stratika i. t. d. Osim toga starinske knjige hrvatske tiskane glagoljicom i latinskimi pismeni te ostale knjige u različitih jezicih preko 200, s mnogimi mojimi bilježkami, što sam ih napisao raznom prilikom i na raznih mjestih.

Napokon imam žaliti jedino to, kako rekoh u početku, što nisam bio u stanju posjetiti takodjer unutarnju Dalmaciju sve do granicah hercegovačkih, crnogorskih i bosanskih s okružjem Dubrovničkim i Kotarskim, te s mnogimi poviše odstranjenimi otoci; u kojih sam se nadao naći ne samo mnogo sakrita blaga za političku, crkvenu i književnu historiju naroda našega, nego takodjer za historiju umjetnosti, s kojom se do sada još nitko bavio nije.

Narodne pjesme.

(Priobćio Mate Ivičević u Spljetu.)

Jure Senjanin i brat mu Ivan.

Ašik čini momče i divojče,
Momče ti je od Osika grada,
A divojka od bile Lazine,
Side oni pod žutom narančom;
Medju se su oni besidili:
„Bogu hvala kad se sastadosmo
„Sastadosmo rukam zagrlismo!—“
Oni misle niko ih nečuje,
Nit jih vidi niko ni odklena;
Al jih vidi od Lazine bane,
Pa prihvati pušku djeverdara,
Ovako je bane besidio:
„Puško moja sjajni djeverdare!
„Pogubi mi momka ol divojku,
„ Ja ću tebe opraviti lipo!“
Djeverdaru vatru podložio;
Al je djeci Bog i srića dala,
Nepogodi momka ni divojke,
Već pogodi u drvo naranču.
Kad to vidi momak i divojka,
Pa je 'vako momče besidilo:
„Draga dušo, lijepa divojko!
„Ajde dušo ka Osiku gradu,
„A ja odo' ka Osiku gradu.
„Akol Bog da i srića božija,
„Doći hoću a do petnest danah,
„Ja ću moje svate pokupiti,
„Od 'iljade manje ni jednoga,
„Pa ću doći, o divojko po te,
„Odvest ću te na sramotu babi,
„I otić ću s tobom ka Osiku.“
Ode momće ka Osiku bilu,
Osta cura u biloj Lazini;
Pak izidje na bijelu kulu,
Primače se sejtanu sepetu,
Ter prihvati divit i artiju,
Pa mi kiti sitnu buruntiju,
Pa je posla Senju na krajinu,
A na ruke Ivan Senjanina;
U knjizi ga lipo pozdravljala:

Digitized by Google

„O Ivane moja sriće prva!
„Eto tebi moja kniga bila.
„Odmah kupi kićene svatove,
„Pa ti ajde ka Lazini biloj,
„Odvest će me Turčin na sramotu,
„Doći hoće do petnaest danah,
„I dovesti 'iljadu svatovah.
Kad nakiti knjigu šarovitu,
Odmah knjizi knjigonošu nadje,
Knjigonošu tankog' Madjarina,
Pa se maši u djep od dolame,
Izvadi mu dvanaest cekinah:
„Na to tebi tanak Madjarine,
„Ni tamo ti manom biti neće!“
Kad se Madjar knjige dobavio,
Složi knjigu sebi u nidarca,
Pak on ide i dnevom i noću,
Dokle dodje Senju bijelomu,
Baš do kule Ivan Senjanina.
Pak on pita za Ivana mlada.
Besidi mu Ivanova majka:
„Moj Ivane u pjanoj mejani,
„Pije vino ima petnest danah.“
Kada Madjar riči razabrao,
Pak on ode pijanoj mejani,
U mejani trideset Senjanah,
Redom sideć izpijaju vino,
A prid njima Senjanin Ivane,
I š njime je Jure Senjanine.
A da vidiš tankog Madjarina,
Gdi se rukom u nidarca maše!
Izvadi mu knjigu šarovitu,
Dodade je u desnicu ruku.
Kad se Ive knjige dobavio,
Na knjizi je pečat ištetio.
Kad on vidi što mu knjiga kaže,
Pak je Juri bratu prikučio.
Kad je Jure knjigu priučio,
Ter on vidi što mu knjiga kaže
Ivanu je bratu besidio:
„Oj Ivane moj rodjeni brate!
„Odmah ajde ka bijeloj kuli,
„Pa zapali bajlemez na kuli,
„A prihvati krstaša barjaka
„Š njime spadni pod bijelu kulu,
„Pobij temelj u mramoru stini,
„A iztiraj tri tovara vina,
„Pa se stani u podrume konjma
„Pa na tursku siguraj konjica,
„Na se meći sve tursko odilo,
„Pa ti ajde ka Lazini biloj,
„Ja pod barjak kupit ću svatove.“
Lipo bratac brata poslušao,
Pa se bišo na noge skočio,
Pa dopade ka bijeloj kuli,
Ter razpali bajlemez na kuli,
A privati krstaša barjaka,
Š njim se spade pod bijelu kulu,
Zadi temelj u mramoru stiui,
A iztira tri tovara vina;
Evo ti ga u podrume konjma,
Pa sigura debela dorina,
Na tursku ga opravio bišo,
A on ode na bijelu kulu,
Na se meće sve tursko odilo,
Pa ga evo doli na avliju,
Pa poklopi debela dorina.
Ode š njime ka biloj Lazini;
Osta Jure u Senju bilomu,
Pod barjakom izpijajuć vino.
Ni dlan o dlan udario nebi,
Tri stotine sakupi svatovah,
Pa jih diže gorom kroz planinu.
Kad je doša' u bilu planinu,
Pa zaside klance i bogaze,
Tute stoji čekajuć svatove.
Kad je doša' Ivan ka' Lazini,
Ugleda ga momče od Osika,
Pa mu side 'vako besiditi:
„Pa si došlo, hule i kopile?!
„Al si došlo viditi divojku?!
„Nigda mi je ti viditi nećeš!“—
Udariše bubnji i svirale,
Zapivaše turske davorije,
Viče čauš jedan do drugoga:
„Azur, svati, vrime putovati,
„Kratki danci a dugi konaci,
„Kasno nam je a daleko nam je!“
Jendji-bule cura povedoše.
A kad vidi Ivan Senjanine,
Pa razljuti debela dorina,
Sve on goni doru prid svatovim.
Kad se blizu gore primaknuše,
Pak uteče u bilu planinu,

Digitized by Google

Pa je Juru brata nalazio,
A sa njime do trista svatovah;
Po planini razvrga svatove,
Svakog druga za studenu stinu,
Što mu stinah doteć nemogaše,
Listopadom gorom zaklonjaše,
A on side na srid druma puta,
Uz kolino pušku prislonio.
Kad evo ti turačkih svatovah
Udaraju bubnji i svirale,
A pivaju sitne davorije,
A pucaju sjajni djeverdari,
Odpucaju puške hvenedici,
Stoji jeka Kunare planine.
Prvi jaši Kositeroviću,
Na halatu dobru konju svome,
A za njime Poprženoviću
Na doratu dobru konju svomu,
A za njime Osman barjaktare,
Na vrančiću dobru konju svome,
A za njime mladi diverovi,
A za njima na konju divojka,
A za njome na kite svatovi.
Ugleda ga Kositeroviću,
Pa mu stade aga besiditi:
„Što si došlo, hule i kopile,
„Što si stalo na srid druma puta?
„Al si došlo ciniti svatove?
„Nećeš danas ni viditi cine!“
A kad čuje Senjanine Jure,
Zemlji pade pušci vatru dade.
Loše smira a dobro pogadja,
Tri Turčina s konja oborio;
Ali puče do trista pušakah,
Pade mrtvih šest stotin' Turakah,
Grmi, siva, krvca se proliva,
Pala magla od neba do zemlje!
Ni brat brata poznati ne more,
Kamo li će Turčin kaurina.
Ali gleda Senjanine Jure
Hoće l' gdigod ugledat divojke,
Al nemože cure ugledati,
Jer je magla pritiskla planinu,
Pak on ode niz bilu planinu;
U podbrdju ugleda divera,
Po imenu Osman barjaktara,
Na vrančiću dobru konju svomu,
A za njime na konju divojka,
Pa se Jure sobom razgovara:
„Da bi pušci vatru podložio,
„Strah je mene pogubit divojke.“
Sve mislio na jednu smislio:
Pa on trče niz bilu planinu,
Brže stiže Osman barjaktara,
Spored njime konja izjednači,
Pa poteže pušku djeverdara,
Pod Osmanom pogubi vrančića.
Pade vranac po zelenoj travi.
Da t' je, brate, pogledati bilo,
Gdi s' tovari jedno svrh drugoga!
Pa poteže sablju okovanu,
Od Osmana i dva načinio.
Ter prihvati za ruku divojku,
Pak on ode uz bilu planinu;
Kad izadje gori na planinu,
Sve mu družtvo zdravo i veselo,
Al mu neima brata rodjenoga,
Po imenu Ivan Senjanina;
Kad pogleda u jednu dolinu,
U dolini vidi dva junaka,
Gdi se hrvu pod pleća junačka,
Oba bilim pinam zapinila,
Jedan drugog' oborit nemože.
Kad to vidi Senjanine Jure
Pa se biše blizu primaknuo,
Dok on nadje brata rodjenoga,
Gdi se Ivo sa balijom hrve.
Pa prihvati sablju okovanu,
Od balije i dva učinio.
Odotle se svati podigoše,
Pa odoše Senju na krajinu.
Kad su došli k Senju bijelomu
Dovedoše jednog duhovnika,
Pa pokrsti lijepu divojku
I oženi Ivan Senjanina.
Onda bilo sad se spominjalo.

Digitized by Google

Nevjera Kraljevića Marka.

Sinoć Marko s majkom večeraše,
Pak je majka Marku besidila:
„Ah moj Marko, drago dite moje!
„Što ti sahne tvoja desna ruka?
„Al' s' nepravo krvcu prolivao,
„Al se krivo Bogom zakljinjao?“
Marko svojoj besidio majci:
„Stara majko, moja milostnice!
„Kad me pitaš kazat ću ti pravo:
„Kad sam bio na carevoj vojsci
„Zarobi me kralju Arapine,
„Odvede me dvoru bijelomu,
„Metnu mene u tamnu tamnicu,
„U njoj stajah i dva i tri dana.
„Prida se me izvodio kralju,
„Pa je 'vako meni besidio:
„Bili mojom virom privrnuo,
„Akol' viru privrnuti neću
„Da će mene stavit u tamnicu,
„Gladom, žedjom, svakako umorit.
„A ja poče, majko, govoriti:
„Bome neću, kralju Arapine!
„Mojom neću privrnuti virom,
„Volim moju izgubiti glavu.
„Kada kralju riči razumio,
„On dozivlje četiri djelata,
„Mene vode na tavnu tamnicu,
„Koja tavna ponajdublja biše.
„U nju mene, majko, postaviše,
„Na me težko navališe gvoždje;
„A kad jedno jutro osvanulo,
„To evo ti Arapke divojke,
„Lipe ćeri kralja Arapskoga,
„Sva u srebru i u suhu zlatu.
„Kud se godir cura okrećaše,
„Za njom sjajna svjetlost ostavaše,
„Ter ovako meni besidjaše:
„Kraljeviću veliko kolino!
„Svojom virom privrnuti nećeš?
„Kaži pravo tako bio zdravo:
„Jesi li se junak oženio?
„Ako li se oženio nisi,
„Uzmi mene bolan za ljubovcu,
„Dat ću tebi nebrojeno blago,
„Izbavit te iz tamnice tavne,
„Poć ću s tobom dvoru bijelomu;
„A kad Marko riči razumio,
„Svomu se je Bogu zaklinjao,
„Da ni vire prvrnuti neće,
„I da cure privariti neće,
„Već je uzet sebi za ljubovcu;
„Kada cura riči razumila,
„Ona idje bijelomu dvoru,
„Jedva čeka kad će noćca doći,
„Kad joj mrkla noćca dolazila,
„Donose joj gospodsku večeru;
„Kad divojka bila večerala,
„Od odaje vrata otvorila
„Pak prihvati ključe od odaje,
„Pa nakupi nebrojeno blago,
„Pa ga nosi na svoju avliju.
„Evo ti je u podrume konjma
„Četri dobra opravila konja,
„Jednog' sebi a Marku drugoga.
„Na dva meće nebrojeno blago.
„Pak evo je tamnici na vrata,
„A za Markom devetera vrata,
„I deveta brava misirkinja;
„Ter izvadi Marka Kraljevića,
„Dade njemu debela konjica,
„Cura side na drugog' konjica,
„A prida se dva tovara blaga,
„Pak odoše Sentu Selametu.—
„Kada biše sunce poskočilo,
„Svoga Marko konja razjašio,
„Hoti malo da počine Marko;
„Pa on skide sa konja divojku,
„I š nje skide ridu pozlaćenu.—
„A kad vidi Arapku divojku,
„Jami Marko sablju okovanu,
„Pa posiče Arapku divojku.
„Al mu mrtva progovara glava:
„Oj ti Marko usahla ti ruka!
„A neima' od srca poroda,
„Što ti mene neodvede doma,
„Kakono si, Marko, obetao.“—
„S tog' mi sahne moja desna ruka.“
Tad mu stara besidila majka:
„Zašto, sinko, druga ti ushala?“—
„Zašto dade za viru neviru.—“

Digitized by Google

Turska poskočnica.

Resla kruška na srid puta,
Samaraji
Namaraji
Samur vezir ile moj, ile moj!—
Brale su je čobanice
Djindjeraji!
Djinder pade, sunce zadje!
Ej djindjere, moj djindjere!—
Medju njima divojčica,
Samaraji itd.
U divojke crne oči,
Djindjeraji itd.*)
K njoj dolazi mlado momče,
Bog pomaga djivojčice,
Daj divojko crne oči,
Ah tako jih neželila!
A veli mu divojčica:
Borme nedam, mlado momče!
Jer s' očimam drago gledam,
Govori joj mlado momče:
Ja bi tvoje drago bio!
A veli mu divojčica:
Borme neću mlado momče
Opanci ti klapaju,
A obojci padaju,
Kunjaš, drimaš, nevajaš,
Ja te neću, nevajaš!

Školski odlomci XVI.

Gdje djeca povjerenja u učitelja neimadu, tu ona odmah svrnu s puta naravi, počnu mudrovati sama o sebi, te se naviknu na laž i pretvaranje tako da često još u nedoraslom djetetu čovjek propadne. Učitelj, koji povjerenje djece neima, nikad neće djecu kao što valja poznati, on trza i majstoriše oko ljuske, ali skrivenog u njoj čovjeka neće on naći. On diete, istina, može nagoniti, zaplašiti, ukrotiti, majstorijom dotjerati, ali odgojiti u punom smislu — to on nemože... Pitat će zar netko: pa da kako se može pridobiti povjerenje djece? Ja na to znam samo jedan odgovor, koji glasi: Ljubavju k djeci. Kod koga ove nije, taj netreba nikakvih drugih naputakah po kojih će se ravnati, jer svi su oni naravne posljedice ove ljubavi, a bez nje svi predpisi neće pomoći ni za dlaku. U ostalom ja bih rekao, da matere imaju veće povjerenje kod djece, nego otcevi iliti učitelji. Zašto? Prvo zato, što matere djecu većma ljube, a drugo, što ukazujuć im ljubav, ostaju vjerne prirodi, dočim otcevi i učitelji nagomilavanjem pedagogičkih načelah upravo duha, i to baš u njegovom naravnom razvitku obustavljaju, odvratjaju i ugušuju. Mati dakle, odgojivajuć djecu, obično dalje dopire, nego gdjekoji visoko- i široko učeni pedagog sa svimi njegovim dubokoumnimi teorijami. Možda će mi tko prigovoriti opomenuvši me na razmaženu djecu, koja pod većim materinskim uplivom kadšto na vidik izlaze. Ali ovo prigovaranje oprovrgava se s jedne strane tim što se toga bojati imamo samo u onih slučajevih, gdje nebeski nagon materinske ljubavi predje u majmunsku sliepu ljubav; a s druge strane oprovrgava se tim, što smo izkusili, da materinski u nečem razmažena djeca nisu zločesta djeca, i da ona, napredujuć u izobraženju svoga duha, predjašnju neučtivost sasvim sama po sebi gube.

Učitelji i otcevi smiju mladež samo potajno kuditi, naprotiv diete nesmiju javno u njegovoj nazočnosti hvaliti. Obično javnom pohvalom izmetnut će se iz dječka pritvoran i bezobrazan, — a preveć čestom pokudom

*) Ovo se izmjenice u pjevanju opetuje za svakim stihom.

Digitized by Google

izmedju četiri oka bojazan i plašljiv mladić. Osobito je jedna od najvećih naših pogrešakah u odgojenju, što djecu našu u školi, a tako isto i u tišini domaćega života premalo ljubimo i hvalimo. Diete odveć često u revnosti popusti, kad vidi da mu se pri svoj njegovoj trudbi zahvalna rječica nedaje, kad vidi, da o njemu sudi zla volja žalostnog, sa zvanjem svojim nezadovoljnog čovjeka. Važna je stvar podticanje nagona u izobraženju, njim se znanje širi i razprostranjuje, te diete već i privatan trud polaže... Osobito velim tebi roditelju! sproću drugih ljudih budi u ocjeni svoga rodjenog djeteta strog i pravedan, tako će se ono naučiti poštovati javno mnenje. Ali u kući sdruži se s njime! Tu kriepi njegovo samoštovanje toplim i prijateljskim priznanjem svake njegove male zasluge, tako će ono naučiti, da nutarnju čast i istinu, i sobstvenu sviest više poštovati valja, nego prividnost i sud svjetine. Kako mi rieđko hvalimo našu djecu s pravim oduševljenjem! U svako doba, pa baš da je diete sve učinilo što snaga njegova dopušta, jedva ćemo nekako namršteno reći: No, no, radi samo tako dalje — da bogme da bi moglo još i bolje biti! itd. — Nitko nevuče više koristi iz čiste istine, nego diete, zašto mu je dakle njegovi prijatelji uzkratjuju, a osobito prijatnu istinu?

Dječak, kao što neki misle, netreba da svagda samo čami medju zidinami školskimi i kod kuće u zapećku, no valja mu dopustiti da izidje na sokak, valja mu ostaviti otvoren put u livadu, polje, u šumu. Sa svojimi drugovi treba da on podje poljem svojega zavičaja, da ljeti tielo svoje u bistroj vodi osnaži, a zatim da postizava vještinu i okretnost na ledu. Vrline koje su čovjeku potrebne, on će najprostije, najlakše, najizvjestnije steći medju jatom srčanih dječakah. Da bogme da će se tom prilikom dječaci izmedju sebe koškati, nestašovati i opasnost prezirati. Život u prirodi daje im okretnost, smjelost i hrabrost. Ali upravo za to se i uči u ovomu životu što važnije i korisnije, nego medju zidinami školskimi. Jedino iz njih nije još ni jedan vrstan muž proizišao. —

Neki tomu na suprot umstvuju, da djecu valja od svega čuvati. Njima je najviše stalo za tim, trzati djecu iz gomile drugarah, ograničiv ih na druženje jedino s djećaci, koje im oni brižljivo i bojazljivo izabraše, a to sve, kao što tvrde, zato, da pitomce svoje sačuvaju od zla primjera. Skolnici većom strasom uzaptiše zbilja slobodnije naravno kretanje dječakah, tovareć im silan posao na vrat. Nije šala od dana na dan uči se tu čitavih 6 do 7 satih, a skoro isto toliko satih nagomila se preparacije i repeticije, pa to je za vas dogi dan posao, da diete glave dići nemože. Po njihovu mnenju mora se djetetu od male maloće uklopiti knjiga u šake, mora učiti mnogo — vrlo mnogo; nauka pak, koju oni djetetu predaju, sastoji više u sabiranju i nagomilanju znanja, nego li u razvijanju čistoga razsudka. Po njihovom mnenju energičku djelateljnost od izobraženog čovjeka neištu niti državne službe, niti važniji položi, vještine i zanati. Sad — tako trube branitelji ovih mislih — nesvladesmo narav snagom mišice, no inteligencijom; izvrstnost mekanička nadoknadjaje sve...

Tako veli jedan, tako veli drugi. Na čijoj je strani istina? —

Često predikovanje nije zgodan liek za diete; ono se tim splete i sbuni — štogod radi, radi strašivo — bez ikakve volje — ili, što se najčešće dogadja — ogugla svako moraliziranje. Sasvim je druga stvar, kad mu se u ogledalu pripoviedčice pokaže, šta čovjeka uzdiže ili ponižava. Diete željno sluša pripoviedanje milog odgojitelja i dočim misli da se samo zabavlja, voljno se predaje uplivu moralnom pripoviedke; ono se oštro uči i izobražava, neznajući ni samo kako — bez naprezanja, s pravom veselom voljom. *Gj. R.*

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. Upravo je izpod štampe izašlo višekrat već napomenuto djelo: *Austrijanski kazneni postupnik od 29. srpnja 1853, razložen u dva primjera Antunom Rojcem, J. U. Doktorom, c. kr. namjestnikom drž. nadodvjetniku kod c. kr. banskoga stola itd.* U Zagrebu tiskom nar. tisk. Dra. Lj. Gaja 1855. — 216 str. u 8. — Ova knjiga razjasnjuje: 1. Iztragu: *a)* nutrnje uredjenje sudovah za obavljanje iztražnih poslovah; *b)* iztraživanje učina ili prediztragu; *c)* iztraživanje suprot okrivljeniku iliti osebnu iztragu, i *d)* završenje iztrage). 2. Konačnu razpravu: *a)* pripravljanje konačne razprave; *b)* zapisnik o konačnoj razpravi, i *c)* konačnu odsudu.) 3. Pritužbu radi konačne odsude. — O praktičnoj vrednosti ove knjige progovoriti ćemo drugi put obširnije. — Razdieljenje predmeta jest jasno i točno, tisak i izvanjski lik knjige čist i ukusan. Ciena je ovoj knjigi 1 fr. 40 kr. sr., dobiva se u knjigarnici J. Pretnera u Zagrebu.

* Dne 26. travnja t. g., držana je glavna skupština gospodarskoga družtva pod predsjedom svjetloga g. bana predsjednika; u skupštini ovoj izabrani su za podpredsjednika gosp. Edvard Zdenčaj Zahromićgradski, vitez gvozdene krune; za tajnika g. Ljudevit Farkaš-Vukotinović; nadalje su u odbor ravnajući izabrani: g. Ivan Zidarić, c. kr. banskog stola savjetnik, vitez c. kr. reda Franje Josipa; g. Franjo Meguscher, c. kr. financ. savjetnik; g. Josip Čačković, vlastelin; g. Ferdo Cuderman, c. kr. prisjednik zemljarine; g. Tadija Baltić, tajnik kod c. kr. namjestništva hrv.-slavon.; g. dr. Josip Schlosser, c. kr. fizik županije zagreb.; g. Pavao Hac, trgovac zagrebački.

* Blagotvornost i skrb za obće dobro jeste značajna strana rodoljubja Poljakah — piše „Czas“ iz Lavova; Osolinski, Stanislav Skarbek, Žalhovski i drugi ostavili su vječite spomenike ove kreposti naroda poljskoga u blagotvornih zavodih njimi podignutih. Njim se nedavno pridruži skroman blagotvorac po imenu Jan Maciag, pristav kod pošte u Lavovu, sin prostoga seljaka iz Dzikovca u okr. Rzešovskom, preminuvši 27. velj. o. g. u Lavovu; za života svoga, budući neznatnoga stališa, nečuven i malo poznat, poslie smrti uvrsti se svojom oporukom medju najzaslužnije muževe svoga naroda kao izgled krepostnoga domoljubja. On bo je u svojoj oporuci od 29. prosinca 1854. ostavio krakovskomu i lavovskomu gospodarskomu družtvu svakom po 10.000 fr. sr. da se time podpomože razširivanje gospodarskog izkustva i vještine. Svakom prilikom čujemo krasne rieči kako je važno i potrebno podupiranje gospodarstvenih zavodah itd.; — Jan Maciag *činom* pakaza, kako valja doskočiti tim potrebočam.

* Po nekom obširnijem izvjestju u bečkih „Sloven. Nov.“ sva je prilika da će se uspomena slavenskih apoštolah i prosvetiteljah, solinske braće Ćirila i Metuda, kojim je dosad samo u českoslavenskih stranah a na ime u Moravskoj bio posvećen crkveni svečani dan, do skora obćim crkvenim svetkom proslaviti koji će se na mjesec svibanj prenieti. Ovaj će se svetak po svoj prilici proglasiti prigodom sahranjenja ostatakah sv. Ćirila u prastaroj crkvici Velegradskoj (u Moravskoj), koje relikvije sveti je otac Pio IX. u Rimu dao iztražiti i dignuti a prepošt kaptola Olomučkoga grof Unkrechtsberg doniet će ih na skorom u Moravsku. Nastojanjem i troškom arcibiskupa olomučkoga biti će u tu svrhu stara velegradska crkvica veleliepno obnovljena i urešena a poslie namjerava isti prelat onom prigodom, kad će se slaviti nastojeća hiljadugodišnja uspomena obraćenja Slavenah na kršćansku vjeru, podići onim slavenskim apoštolom veličanstveni spomenik na gorici Velegrada, od kud se je njihovom gorljivostju sv. vjera na sve strane Slavenstva bila razširila, i kamo odavna i sada još českoslavenski rodoljubi kao na „svetu goru“ rado putuju.

Brzotiskom Dr. **Ljudevita Gaja** u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: ***Jos. Praus.***

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput C.ena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cieno, t.j na cielu god.u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr

Br. 19. 10. Svibnja 1855. ***IV. tečaj.***

Morović-grad i Velika-crkva.

Hist. pripoviest.

Od I. O. S.

(Nadalje).

Kako sriemsko tako i slavonsko Posavlje većom stranom šumom je zaraslo.

Gust li ti je taj posavački lúg. Nebrojeni stoljetni hrastovi oholo svoje tjeme dižu pod oblake, kao kraljevi gledeć na jata crvenih briestovah i topolah, bielih jasenjah i klienjah, mekanih bukavah, zelenih borovah, tvrda driena, čvorugasta graba, crne žestikovine i šarene sibovine.

Po granju toga različnoga drvetja i po dupljah njegovih stan sebi načiniše suri i siedi orlušine, sivi sokolovi, šareni k[illegible]ci od najveće do najmanje vrsti, plašljive grlice, kumrije i golubovi gušani, vug[illegible]ste kukavice, crni kosovi i zlatne žutovoljke. A pod njimi u [illegible]stom ši[illegible]ju legu se vuci i veprovi, srne i jeleni, lisice i zecevi, mačke div[illegible] kune.

U dobi naše pripoviesti t. j. g. 13[illegible] Save izmedj čistine luga bila su sela kao i danas, nu mnog[illegible] uviek u pogibelji napadanja i haranja dušmanskoga nehtiše liepi[illegible] kućah [illegible] upravo kao i u današnjej Bosni, — a mnogi se sasvim u g[illegible] se sigurnijega života radi; s toga i mnoga sela biahu pusta.

Turci, odkako Srbi na Kosovu [illegible], počeše sv[illegible]a krila širiti, a osobito u ono doba navlastito im trn u [illegible]iše liepi i bogati naš Sriem sa jednakom si sekom Slavonijom. Toga radi često na našu stranu upadoše u manjih ili većih četah, harajuć, robeć i paleći, ljude i djecu ubijajuć a ženske što zlostavljajuć, što u robstvo ljepše sa sobom vodeć.

Dublje amo u sredinu Sriema nisu se za tad u manjih četah odvaživali, nego se samo okrajka držahu; ali tamo u gornjoj Slavoniji većom silom češće navaljivahu. Tim većma ih k tomu podbadaše strankami razdvojena Ugarska pod Žigom kraljem, pobunjena Bosna, i što im se obližnji liepi grad Požega svojim bogatim poljem, sa svojimi okolinami, gradići, od duljeg vremena jako u oči bio utrunio.

A i kako nebi! Grad bo ovi od padnutja svoga pod rimsko carstvo za vodje Germanika do padnutja pod tursku vladu god. 1535., premda višeputah

Digitized by Google

zlim udesom oštećen, ipak od svojih raznih posjedovateljah opet popravljen, održa svoju staru jakost i cienu. Misliše dakle Turci i nastojaše kako bi ga dobili, prvo što bi na našoj strani sigurni bili; drugo što bi im grad ovi bio kao ključ otvarajući im put u srdce Ugarske; a tretje, radi liepe i bogate njegove okolice svimi darovi božjimi obilno blagosovljene, začim lieni i razsipni Turčin hlepi i gine, — sve to namami Turke.

Prelazili su dakle svaki čas prieko Save amo, te okolicu požešku harali i plienili, pa se s vremenom tako onud osiguraše, da su već i o obsjednutju i jurišanju požeškoga grada počeli misliti.

To je bilo nedugo zatim poslie kako je kralj ugarski Žiga, pridruživši se grčkomu caru, na Turke zavojštio, te kod Nikopolja do noge pobijen, jedva preko Carigrada i Hrvatske domu utekao; — u to se je vrieme mnogobrojna turska četa na požeškom polju kraj Orljave utaborila. —

Sunce na zahodu. — Na malom brdašcu zelen šator razpet a na njemu blista se polumjesec u zracih zalazećega sunca. U šatoru na meku dušeku sjedi Alaj-beg Alija, vodja četah turskih i bosanskih, srče kavu iz zlatna fildžana a puši lulu iz dragocjena ćilibara, a oko njega njih pet agah što ih je k sebi na ratni dogovor dozvao.

Alaj-beg je bio čovjek krupna i jaka stasa, velikih i crnih očiuh štono se sjaše kao dva ugljena živa izpod velike čalme; ali su mu odurno drugče lice ublaživali neki potezi kao umiljnosti, koji se osobito sad opažaše gdje je agam ovako veselo progovorio: „Dobro došli i da ste mi veseli! Alah je s nami i s našim čestitim carom, silnim Bajazetom; eto mi dodje haber, da je sultan potuko kod Nikopolja grčkoga cara i ugarskoga kralja, te jedva živi iznesoše glave. Kralj ugarski još se nije ni kući povratio, Ugri se medj sobom bune, njega žele zbaciti. Šta ćemo nego da se i mi dignemo i napredujemo? Mislim dakle, da zorom sutra odovud krenemo i bliže se k Požegi primaknemo. Djauri svuda poplašeni bježe; neće dakle ni kod Požege-grada jakog od njih biti odpora. Što vi, age, sudite?“

„Malena je posada u gradu,“ reče Husein-aga.

„A naši jedva čekaju da na grad udare,“ prihvati Omer-aga.

„A još će srčanije udarati, kad im tvoju viest kažemo,“ doda Begler-aga.

„Zato sam vas i pozvao da to vojsci objavite, pa neka sva sutra zorom bude spremna,“ reče Alaj-beg.

„Ja bi rekao i prije zore,“ primjeti Husein, „što bo prije to bolje, da se većma poplaše u mraku djauri,“ što i ostali age mašuć glavom odobriše.

„E dobro, neka tako bude: noćas prije zore dakle; idite sad pak sve uredite,“ odpusti ih Alaj-beg.

Age svi pokloniv se odoše to vojsci navjestiti.

Dok to telali po taboru turskom telališe, sjedjaše Alaj-beg u drugom oddielu svoga šatora kod liepih kadunah svojih, jedna ljepša od druge, njih četiri na broju. Medju njimi istom sinu sva umiljatost Alaj-bega, kano da i nije u taboru bojnom, kano da i nemisli sutra u boj poći da prolieva krvcu nedužnu. Sa svimi se šalio, al mu ipak oko najradje na onoj najmladjoj s lieve strane počivaše; a to je bilo djevojče od 17. od prilike lietah, poviša vitka stasa, čela otvorena i gladka, na kom sjaše čednost i nevinost; sjajni pletci crne kose pod malom se crvenom kapom vijahu, — oči plave kao vedro nebo

Digitized by Google

nadkriveni dugjimi trepavicami, tankim i crnim kao dùga liepo svijenimi obrvami, u malenih ustih sitni biser-zubi a na bielom vratu nizi od dukatah. Liepa ti i riedka od prirode dara kod djevojke crnokose plave oči i ružično lice.

Govorkalo se o toj djevojci, da je Alaj-begova kćerka, a i ona ga zbilja zvala babom i tatom, a on nju kad kćerkom kad svojom liepom Fatom.

Kad Alaj-beg najbolje u šali, eto poče po taboru razlégat se vika na jaćiju tursku večernju molitvu; veseli se razgovor prekinu i Alaj-beg nazoveć svojim ljepoticam laku noć, ode klanjati a poslie toga spavati.

Sav se tada tabor turski smiri.

Bila je jesenska noć, maglovita i tavna. Mladi mjesec slabo svjetleć zadje za bregove a nasta tama kao tiesto. Sve je tiho, mirno i pusto na požeškom polju, a i u taboru turskom, osim ono nekoliko budnih stražarah, kojî nesluteći od nikud pogibelji u toj tišini takodjer podriemaše.

Al imade svieta, kojemu je noć prikladnija za izvršenje težkih i odvažnih činah.

Kad je bilo noći po ponoći nasta u jedan mah metež po taboru; uz zveket sabaljah stane vika Turakah neznajućih što je i kako, kuda kamo li da se okrenu, no kad mnoge eštrice sabaljah obaviestiše da se tu o glavi radi, zaurlaše iz svega glasa: „Izdaja! Djauri!“

Za mala planuše vatrom upaljeni turski šatori i plastovi siena za krmu okolo pripravljeni, te sad istom spoznaše Turci nevolju svoju. Sinu im množtvo blistajućih se sabaljah, koje kao munje po taboru sievaše a kao ljute guje po zraku žviždaše, te što dočepaše to posjekoše. Neimaše Turci u toj pobuni kad braniti se, ni prtljage kupiti, nego računajuć si u dobri čas goruć tabor, bježe glavom bez obzira uz požežko ono polje ravno, bježe tamo kud je najpreče, k rieci Savi. Al i u bježanju zla ih sreća biše namirila, jedno što za njimi leti potjera, drugo što na onom zgodnom mjestu drugi iz busijah na nje udariše, te tako što nabasa, to bi i posječeno, a što uteče Savi i preko nje, eh, vesela im majka!

Sve to počini četa mala ali pouzdana, četa Ivana bana. Putem ju je bane podobro umnožio, dižuć narod na oružje; a tko se nebi pridružio tako junačkom vodji? — Na putu je već razumio bane, da su se na požežkom polju jako skupili Turci, pohiti dakle danju noću četom svojom bez odmora, te tako junačkom odvažnostju predteče istom osnovanu namjeru Turakah. Ban je sam sa svojih većim brojem jurišao u tabor turski, dočim je Radivoja namjestio tamo na putu, kud Turci bježati moradoše kad ih on potjera.

Veća strana Turakah i tri age poginuše. Alaj-beg Alija sa svoje tri kadune jedva iznesoše glave, četvrta pako ljepotica, krasna Fata, zaostavša bude od Ivan-bana zarobljena; ostale pako bježeće gonio je Radivoje sve do Save.

Sutra dan unišao je viteški Ivan ban sa svojom slavodobitnom četom u Požegu. Požežani su ga kao svoga osloboditeja liepo dočekali i sjajno ga nadarili.

Nekoliko danah poslie dodje sa ostanci vojske svoje iz Senja u pomoć Požegi hiteći kralj ugarski Žiga, no našavši ovdje slavodobitnog Ivana bana, zahvali mu se što je najbolje znao na viteškoj usluzi, te priporuči kraljestvo

Digitized by Google

svoje u njegovu krepku pomoć, a poljubiv ga pred svim svietom u čelo junačko i bogato nadarivši ga u Morović-grad ga odpusti.

Ode poslie nekoliko danah boravljenja u Požegi Ivan ban od harnih Požežanah gorućimi pratjen željami, s četom svojom veseo natrag u krasni Sriem, gdje ga je u Morović-gradu mila majka željno izgledala.

(Dalje sl.)

Kratka povjestnica biljarstva.

Bujno šareno lice, kojim se svakoga proljetja zemlja ukrašuje, već je od prastarih vremenah čovječansku pozornost na se navlačilo, te ljudi pohrliše na prostrano polje žive prirode, da se sa biljem upoznadu. Na tom polju, neizmjernom vrutku divote, skupljahu se potreba i izkustvo, kojih svaka sa svog ogleda ukupno prirodu razmatraše. Sa različitih ogledah bijaše tako bilje razno razmatrano. Sad se smatraše za prepunu žitnicu i neiztrošivu kupu hraniva; sad se cienjaše za najdražje blago mnogostrukih ljekovah; sad služaše za podlog i okrovlje, a sad opet ražcvjetana postade obilnim izvorom duševne naslade—

Kao što je nužda sviuh znanostih mati, tako je isto i biljarske Prinuždeni ljudi sabirahu ljekovito bilje, i razlučivahu jednu bilinu od druge, te o tom i djetcu poučavahu.

Pisci dokazuju, da su sve znanosti iz iztoka došle. Kaldeanci o biljarstvu poučavahu Egiptjance, ovi Grke, a Grci Rimljane, od kojih ova znanost na ostalu Europu priedje.

Duboka tmina krije znanstvena djelovanja prastarih ljudih, a viesti, koje do nas dospješe, obično se za priče drže. Od najstarjih, koji se biljarstvom bavljahu, navadjaju se sliedeći:

Aeskulap, Bog ljekarije, prvi je tobož kao što se priča, mnoge ljekovite bilne poznavao. Njemu su u slavu stari crkve gradili, urešene izrazi vlastitog izkustva.—K njemu se pribrajaju Chiron i Orpheus.

Izkusnost Aeskulapovu upotrebio je a i većma razprostranio Hippokrates, otac ljekarije. — On je u svom lječničkom djelu 234 bilne nabrojio. Njega je kralj Artaxerxes dugoraki, nudeć mu najveću slavu i veliko blago, u svoj dvor pozivao, da ondje živi; ali on nije prigorjeo, da se od svog ljubimca — prirode — oddruži.

Ovamo spada i glasoviti učitelj Lesandra Velikog, Aristoteles, koji je mnogo o biljarstvu pisao, ali žalibože, što mu spisi sginuše.

Svi ovi življahu u predznanstvenoj dobi, t. j. u onoj dobi, u kojoj se biljarstvo za znanost uzeti nemože. — Sad se istom sače biljarska znanost, i odsad se stoprv razlučuju njene znanstvene dobe.

Doba prva. Od Theophrasta do Brunfelsa t. j. do trećeg stoljeća pred Isusom do 1530 godine. Doba prva naziva se dobom staroga vremena, staroga vieka i počima Theophrastom, učenikom Aristotela i Platona, koji je u svom djelu „περί φυτῶν ἱστορίας" više od 500 bilnah opisao. On je otac biljarstva, i njegova su diela još i danas na glasu.

Po smrti Theophrasta ostalo je ovo još neobdjelano polje sasvim zapušteno, dok najglasovitiji biljar staroga vieka, Dioscorides, bilje pozornije izpitao nije. Ovaj življaše pod Neronom u Rimu i spisa cienjeno djelo: „περί

Digitized by Google

ὕλη ἰατρικῆς — materia medica"; premako samo više od 600 bilinah, u kratko i nedostatno navadja, ipak je ovo djelo 15 stoljetjah poslie por. Is. najvažnije bilo. Njegovim razjasnjenjem služahu se biljari u srednjem vieku sve do preporoda znanostih kao jedinim autoritetom.

Izmedju Rimljanah osvjetlao si je lice velebit rimske književnosti a osobito prirodoslovlja, Plinio starji. On je 79. g. po Is. kao žrtva Aetne poginuo.

Prem ako su ova tri čovjeka znanstvenu stazu prokrčili i mnogih zaslugah stekli, ipak je njihovo sabrano gradivo tako pomršeno bilo, da se je točno označenje i razredba bilja budućemu naraštaju ostavila, jer se je malo tko u ovoj nehajnoj i krvoločnoj dobi sa znanostmi bavio.

Doba druga. Od Brunfelsa do bratje Bauhin-ah t. j. 1530 — 1561 g. Ova doba začinje polovinom 15. stoljetja, kada su se sve znanosti iz dubokog sna trznule — preporodile. U ovoj je dobi tiskarstvo izumljeno i Amerika obretena, što takodjer razvitku biljarstva mnogo doprinese.

Ovu doba predvodi prosjački sin Otto Brunfels, koji je bilje marljivo sabirao i u drvo po naravi nacrtano izdao. — Njega su mnogi bili sliedili, kao: Hyeronim Bock drugčije Tragus nazvan, Theodor od Bergzaberna (Tabernaemontanus), Euricio Cordus se svojim sinom Valerijom, Leonhard Fuchs, Mathia a L' Obel (Lobelius) i Rembert Dodoëš (Dodoneus), zatim lječnik Mathiolus, koji je u 27. g. u Sieni umro. Njegovo sa 1069 slikah rasjasnjeno biljarsko djelo prevedeno je bilo na češki jezik.

Sve ove je prostranom znanostju, oštrijim promatranjem i svojom bujnom sbirkom daleko nadkrilio glasoviti povjestničar Konrad Gessner, od koga je znameniti spis pod naslovom „Catalogus plantarum, latine, graece, germanice et gallice. Tigur. 1542. 4." izišo. On je prvi pronašao sustav t. j. način, kojim bi se bilje po cvietu i plodu razredjivalo. Kvar što ga nije sasvim izvesti mogao, jer čim ga je nacrtao, u kratko poslie toga je i preminuo.

Najkasnije izjavio se je C. Clusius iz Antwerpa, koji, putovavši po cieloj Europi, sve je uredno opisao, štogodj je sabrao i vidio.

Na izmaku 16. stoljetja nasadjivali su Talijani prve biljarske vrte (biljevišta), koji primjer poprimiše docnije i svi ostali narodi. Tim se je samo načinom moglo biljarstvo podpuno uzdići i razprostraniti.

Doba tretja. Od bratja Bauhin-ah do Tournefort-a t. j. od g. 1561 — 1694. Što je u predjašnje dvie dobe spisano i sakupljeno, bilo je svakojako veoma neuredno, i od svakog pisca drugojako nazvano. U ovoj se je pako dobi svekupna smjesa raztrebljivala, isto značeća imena (synonyma) razstavljala, bilje razredjivalo, biljevna se je razudba (anatomia) utemeljila i cielomu se poslovanju znanstveni put prokrči.

Gašpar Bauhin i brat mu Ivan četrdesetgodišnjim neutrudivim naporom, sravnjujuć razne nazive, ustanoviše biljarsko nazivlje i doskočiše oskudicam Cesalpinova sustava. Andrija bo Cesalpin uzimajuć u obzir plod i klični položaj u bilinah, stvori sustav, u kom ukupnu biljad na 15 razredah razdieli. Cesalpinov pokus bio je nesavršen. Da se toj oskudici i s druge strane doskoči, ustadoše sad glasoviti ljudi i začeše sustave praviti. Morison sačini sustav, kojemu bijaše temelj plod, vienčić (Blumenkrone) i vanjski tvor

Digitized by Google

biline. Ivan Wray, koji se 1669 g. Rajus nazva, stvori sustav po plodu cvietu i obliku ciele biline, te razdieli bilje na 25 razredah; čim pako opazi, da mu je sustav takodjer nesavršen, izpravi ga, te označi u njem 33 razreda. — August Kvirin Rivin, bio je najglasovitiji biljar svoga vieka. Njegov se sustav osniva na pravilnosti i broju laticah (cvjetnih listićah).

Čim se je u prvoj četvrti ove dobe sitnozor (povećalo) ponješto usavršio, već su se njim Marko Malpighi i Nehem. Grew kod iztražbe unutarnjega bilinskoga sastava služili. Iz ovih početnih iztragah mnoga su se već physiologična pitanja riešila, ali naskoro presta oboje, te se je sve do konca 18. vieka samo opisujućim i sustavnim biljarstvom bavilo.

Stjepko Hales bio je u ovoj dobi jedinit biljarski physiolog, koji je zanimive pokuse o uzlazu soka obreo.

Doba četvrta. Od Tournefort-a do Linné-a t. j. 1694—1735 g. Ovu dobu zače Josip P. Tournefort pravim imenom Pitton, kojega je sustav sveobće poprimljen. Ovaj oštroumni Francez sačini sustav po obliku, različitosti i prisuću oli izbivanju vjenčića, te razredi bilje na 22 razreda. On je popravio označivanje bilja, i pojedine je vrsti točno opisao, a najposlie je izdao ono što je na svom dalekom putu po iztoku našao. Tournefort se je, neglededć ni na najveće pogibelji života, na najstrmije planine penjao i u najdublje Pyrenejske uvale silazio, samo da svoju biljarsku sbirku obogati, koja se još i sad u parižkoj knjižnici čuva. On je tolike zasluge u biljarstvu stekao, da ga je istom Linné nadkrilio. Godine 1708. predjoše nagle vozeća kola preko Tournefortovih prsah i usmrtiše ga.

U isto vrieme življaše glasoviti liečnik Boerhave, koji je sustavno opisao botanični vrt u Leidenu. Neki načelnik (Mandarin) iz Kine pisao je Boerhavu list i pod sliedećim naslovom poslao „Gospodinu Boerhave-u, liječniku u Europi“ i taj list dodje u istinu u Leiden.

U prvoj polovini 18. vieka uzdiže se biljarska znanost veoma, jer su bile mnoge znamenite biline, koje biljari u dalekih zemljah, osobito u tropičnih pokrajinah sabirahu, u Europu donešene i opisane; tako: azijatska biljad od Rhedea i glasovitih putnikah E. Kampfera i Rumpha, amerikanska po Sloaneu, Plumieru i ostalih. Sad budu i botanički vrtovi umnoženi, i osobitom stranjskom biljadi ukrašeni, o kojih znamenite djela napisa: Dillenius koji je riedko u vrtovih pripitomljeno bilje naslikao i izdao. Leb. Vaillant, učenik Tournefortov, pokazivao je očevidni spol bilja; on je označio nove vrsti, i bavio se je sa najmanjom tajnobračnom biljadi (mašinom i gljivami), koju je takodjer i razredio. On i Micheli izdali su veoma liepih mjedorezah bilja, koji se je u ovoj dobi većinom mjesto ogrdoga drvoreza upotrebljavao.

Doba peta. Od Linné-a do konca 18. stoljetja t. j. od g. 1735—1799. Premda se je bilje u prvašnjih dobah razborito promatralo i protraživalo, i premda su navedeni već ljudi mnogo i razumno radili: opet je pravo biljarsko označenje, a i ciela znanost slaba bila, i svoju glavnu polugu očekivala.

Sad se ukaza veleumni duh, koji svojom bistrinom ukupnu prirodu ograniči i u stanovite sustave razdieli. Ovaj je veleum bio Karlo Linné, kojega se slava po cielom svietu razleže kojega sustav biaše zakonikom u Bataviji i Kalkuti, u New-Yorku i Filadelfiji, zato ga svi prirodoslovci obožavahu i slavljahu, a zakoni mu se, kako da se biljad označuje i imenuje, jo š

Digitized by Google

dan danas cijene. Njegovo nazivlje i umjetni sustav po muških i ženskih plodilih stekoše mu neumrlu slavu. Prem ako se tvrdi (Mickijević u slavjanskoj literaturi u Parizu 1840—1842), da je već Poljak Zalužansky 150 godinah pred Linnéom učio i pokazivao, da je i bilje razna spola: ipak se u obće uzima, da je Linné upoznavši sastav i djelatnost plodilah najbolje ih uvažio. Linnéov se sustav naziva spolni i osniva se na cvietu, t. j. da li je cviet očevidan oli ne. Po tomu dieli bilje na redove po spolu, po množini, veličini, položaju i spolu prašnikah, i redove opet razredi na razrede po ženskom plodilu i zrelom plodu. Linné je mnogo toga o biljadi spisao, u čem mu njegov učenik B. P. Thunberg i rano preminuvši sin Karlo pomagahu. Po njegovom sustavu i pravilih biahu sva systematična djela tja do svrhe 18. vieka pisana, a mnoga se po njem još i dan danas pišu.

U ovoj su dobi mnogi biljari po svietu putovali i silno biljsko blago u domovinu prinjeli, te ga po Linnéu razredili i nazvali, i to glasoviti floriste: Ehrhart, Hoffmann i Selweber, zatim spisatelji mnogih systematičnih dielah, kao: Wildenow, Jacquin otac i sin, i najposlie Kurt Sprengel.

Svrhom ove dobe uvidiše biljari, da umjetni sustav mnogo ima manah a osobito u tajnocvjetnom bilju (drezge, lišaji, mašine, gljive) koje je slavn. Linné vrlo slabo obradio. Zato ustade Antun Lovrinac Jussieu, koji svoga strica Bernharda pravila poprimi i naravni sustav po sastavu bilja i po zametku sačini, te ga po supkah (*Samenlappen*) u tri odsjeka sa 15 razredah razdieli. Naravni su sustav svi biljari ogrlili, a i početnikom je većma nego Linnéov omilio.

Doba šesta. Od početka 19. vieka do sada. Ova doba odlikuje se u povjestnici biljarstva tim, što se sad pojedine znanosti svestrano razvijaju, dočim su se biljari odprije same systematikom bavili;

a) Razudba bilja uskrsnu izpod rukuh glasovitih ljudih Brisseaua Mirbela, Trevirana i Linka, koji ju sa savršenijim orudjem točno obradiše i stalan joj temelj dadoše.

b) Po lučbenih i physikalnih zakonih ustade biljevna Fysiologija, koju obradjuju Meyer, Mohl, Unger, Schleiden.

c) Biljevni preporod (morfologija) opisaše polag Goetheova „pokusa, kako bi se mogla priroda biljadi razjasniti“ Decandolle i Braun.

d) Naravne sustave satvoriše: Decandolle, Endlicher, Scubert, Lindley, Reichenbach, Oken.

e) Zemljopis bilja utemelji Alexander Humboldt, koji po svietu putujući zakone bilinskoga razprostranstva prouči. Njega slieđi Wahlenberg, Schouw, Meyen, Kittlitz.

f) Sad se stvori i nauka o prabilju (Palaeontologija), na kojoj djelaše: Schleuchzer, Sternberg, Brongniart (na ruski prevcden od Krapinskog pod naslovom „Kratkaja istorija izsliedovanija izkopaemih rastenij i razpredjelenije ih v različnih slojah zemnoj kori. S. Peter 1829). Göppert, Unger, Corda, Dotta, Anton Sprengel, Defrance (ruski pod naslovom „Tablica izkopaemih organičeskih tiel S. Peterb: 1830) i Presl u Českoj.

Na toliko uzdiže se stasni sviet u biljarstvu; a kako se je ova znanost kod nas poprimila? U koliko su meni poznati u kratko ću izbrojiti spise, koji govore o biljadi naše domovine.

Digitized by Google

Visiani Stirpium dalmaticarum specimen Patavii 1826. 4.

„ flora dalmatica. Lipsiae 1842—1847. 4.

Portenschlag-Ledermayer, Enumeratio plantarum in Dalmatia lectarum. Wien 1824.8.

Partsch. Plantae insulae Meleda. In eius „Bericht.“ Wien 1826.8. p. 19—22.

Zerapha. Florae melitensis thesaurus. Melitae 1827.4.

Petter, Botanischer Wegweiser in der Gegend von Spalato in Dalmatien. Zara 1832.12.

Alschinger, Flora jadrensis. Jadrae 1832.8.

Ebel, Zwölf Tage auf Montenegro. II. Heft. Königsberg 1844.8.

Cavallini. Pugillus meliteus. Imp. cum eius. Brevis enumeratio plantarum. Romae 1689.12. p. 103—129.

Crész Joannes. De Potentillis Hungariae, Croatiae, Transylvaniae, Dalmatiae et littoralis Hungarici. Pestini 1837.8—30p.

Czompo Joannes. De Euphorbiaceis Hungariae, Croatiae, Transylvaniae, Dalmatiae et littoralis Hungarici. Pestini. 1837. 8. 14 p.

Feuerregger Karl. De Valerianeis Hungariae, Croatiae, Transylvaniae, Dalmatiae et littoralis Hungarici. Pestini 1837. 8. 30 p.

Hoppe David Heinrich Fried. Hornschuh. Tagebuch einer Reise nach den Küsten des Adriatischen Meeres, und den Gebirgen von Krain, Kärnthen, Tirol, Salzburg, Baiern und Böhmen, vorzüglich in botanischer und entomologischer Hinsicht. Regensburg 1818. 8. XII. 283. p. 1 tab. col.

Farkaš-Vukotinović. Ueber die Formen der Blätter und die Anwendung der naturhistorischen Methode auf die Phytographie. *)

Kod nas se biljarstvom bavljahu još sljedeći: Kargl, Andrić, Tommasini, Biasoletto, Nisiteo, Neumayer, Rubrizzio i Pavić.

U našem se jeziku dovrši (? U Zagreb je do sada dospjelo tek prvih šest tabakah. *Ur.*) „Domaće biljoslovje“ od Kr. Jos. Veselića u Novomsadu. 1852. 8.; a željno se očekuju Šulekovo „Biljarstvo,“ i njegov „rječnik“ (Oboje se već tiska. *Ur.*), jer će onda stoprv, kad ova dva systematična djela izadju, mah biljarske znanosti i kod nas prodrieti i ukorieniti se. Inače bo su bez glavne osi sva djela slaba, a djelovanje koja bi se bez nje u našem jeziku i poduzelo, bilo bi filologično nestalno.

U Beču. *A. J. Vukotinović Požežanin.*

Srećka **).

Pripoviest iz života.

(Nadalje.)

Stari Dane vratjajuć se kući promišljao je svakojako rieči pametnoga svoga susjeda; ali kad je na uglu od ulice ugledao vabljivu onu ogromnu cedulju od lutrije, sve je njegove razloge zametnuo i zaboravio te je došao kući s čvrstom odlukom, da će svakako srećku kupiti. Dugo je trajalo dok je razboritiju sve-

*) Ovamo idu i: Waldstein et Kitaibel plantae rariores Hungariae; Piller et Mitterbacher iter per Požegam; dor. Lambl o flori primorskoj (u časopisu českoga Muzea).

**) Nastavljenje od 17. br. u prošl. br. slučajno prekinuto.

Digitized by Google

ju ženu na to uputio da je pohlepne njegove namjere odobrila, te je tad ona ugrijana njegovim vrućim opisivanjem sreće i bogatstva, koje im sada tako u miljato ruku pruža, postala za stvar mnogo oduševljenija, nego li sám stari vojnik. Sva zauzeta ovim predmetom odtrča razigrata starica gore na tavan te je ondje iz tajnog zakutka iza dimnjaka izvadila staru bječvu a iz ove onih dvadeset i pet pristedjenih talirah srebrnjakah, koje je sve dosad brižljivo skrivala i čuvala za težke dane nemoćne starosti. Izručiv ovu svoju glavnicu, kao zakladu buduće svoje sreće svomu čovjeku, nemalo udivljenom nad tolikom nenadanom njezinom gorljivostju, sama ga počme tjerati neka se požuri s novci u lutriju, naloživ mu da izabere srećku sa sedmicom, jer joj tajna neka slutnja kazivaše da je „sedam“ sretni taj broj, koji će ih bogatstvom obasuti; sve to Dane revnivo tako i izvrši, izabrav srećku sa brojem 77, koju dosad nijedan lutrijski špekulant nespazi, a koja je staroj Kati to veće moralo biti jemstvo sigurnoga dobitka, jer je starica upravo 77. godinu dobe svoje boravila. Vrtjajući se sa srećkom kući svrne se stari Dane u štacun dugoga Tome, da si susjedu i prijatelju kipeće nadom svoje srdce otvori i svoje osnove za budućnost priobći — al tu ti neobična tužno-smješna prizora, koji nam valja bliže opisati.

Dugi Toma imaše unuka „malog Tomića,“ koji je bio u malom živa slika i prilika svoga djeda umjetnika, samo da je svoju piroteknišku, kemišku itd. vještinu, kojoj se je uza djeda u podpunoj svojoj slobodi priučio, naopako upotrebljavao te je praktišim vježbanjem svojega umjetničkoga izkustva sve susjedstvo uzemirivao. Najveća njegova naslada biaše kad je mogao koju mačku uloviti, te bi ju kući poneo i tajne svoje umjetne pokuse s električkom makinom djeda svoga na njoj poduzeo, tako da bi se od bolesti svijala i strašni za cieli komšiluk koncert podigla. Zato su ga i mačke daleko široko u onoj okolici poznavale te kad bi ga žećuć se po ulici opazile, maukajuć pred njim se skrivale. Mali Tomić biaše takodjer veliki ljubimac kemiških eksperimenatah i ognjostrojstva, te kad bi se po susjedstvu nepodnosivi osobiti neki smrad razprostirao tako da su ljudi vrata i prozore zatvarali, ili kad bi za tihe večeri najedanput raketice nad krovih mećane obzor razsvjetlile i kućegazde zabrinule, ili praskavice na ulici iduće žene poplašile, to je izvjestno bilo da su je mali Tomić svojimi umjetničkimi pokusi zabavljao. Naravski da su s toga neprestano dolazile tužbe od susjedah radi maloga Tomića dugomu Tomi, koji medjutim odviše zaokupljen raznovrstnimi svojimi poslovi nije rado vrieme gubio dugim iztraživanjem, već je obično, pogledav oštro izpreko svojih naočnjakah nestašno unuče pitao: „Jesi li ti to, nevaljanče, opet učinio?“ — Mali umjetnik, koji je dobro proučio i poznavao svoga djeda, odgovorio bi svakiput kao smireno i pun iskrenosti: „Jesam, djede, jesam to učinio,“ na što starac: „Iskren dječak, nepokvaren; ljubi istinu; no neka bude za ovaj put“ te bi išo za svojim poslom nemisleći više na to i nemareći za raptajuće tužitelje.

Tako i danas mali Tomić pratjen jednim susjedom, koji ga je jednom rukom držao za uho a u drugoj nosio najnoviji „corpus delicti“ njegove obiesti t. j. mrtvu mačku, te š njim ovako stupio pred sud staroga Tome, — već unapred stari svoj izgovor sasvim pouzdano opetovao iskreno izpovjedajući, da je on to učinio, — što medjutim ovaj put mirnoga na oko djeda nimalo nije ganulo, te on pograbiv objestno unuče posadi ga na stolac pa primaknuv

Digitized by Google

električku svoju makinu i okrenuv držkom nekoliko putah takav mu udarac zadade, da dječak jaukajuć odskoči i lakte si taruć divljim pogledom brzom se osvetom zagrozi.

Začudjen ovakvom neobičnom umjetnom kaznenom ovršbom, kojoj se je kao svjedok desio, stajaše tu stari Dane dok ga dugi Toma, mirno kod svoga točila kao da se nije ništa dogodilo dalje poslujući, nenagovori: „No, komšija, jeste li si izbili iz glave tu vašu lutriju?“

„Već je gotov posao“ odgovori invalida pokazujuć mu kupljenu srećku.

„A znate-li, stari prijatelju, da samo ludak baca novce bez razloga?“

Našto stari vojnik prevaren u svojoj nadi neočekivanim tim prigovorom ode nešto mrmljajući te se požuri k svoj Kati, koja ga je neustrpljivo čekala te je rado slušala, kad joj je stao razlagati svoje osnove za buduće njihovo življenje, kad im naimre bude srećka njihova izvadjena, o čemu dakako u svojem zanešenju nimalo nedvojaše. „Prije svega“ govoraše staroj Kati koja je sada za čudo dobro čula,“ „bacit ćemo, čim u lutriji dobijemo, sve ove staretine, ovo kukavno naše pokućtvo na polje; ovi stari stol, stolci i ormari, ove siromaške haljine, ova stara ura i sve ovo neugledno posudje nebi dolikovalo našemu novomu staležu; ja ću tad počivati u mekoj sofi pušeći iz dragocienoga čibuka najfiniji turski duhan i dobrim se starim vincem kriepiti, a ti, stara, ti ćeš sjedeći uza me u svilenom naslonjaču cieli božji dan srkati sladku kavu; pod ćemo pokriti liepimi ćilimi, a zidove velikimi zrcali; ala će to biti življenje! neću ja tad popravljati stare kišobrane, niti ptice šopati, imat ću dosta posla šopanjem samoga sebe.“ Sve to stara Kata umiljato odobri i potvrdi, premišljajuć kakva će joj oprava, kakve boje kakvoga li kroja u tom novom staležu najbolje dolikovati.

Tako prodje nekoliko danah, a osudni dan vučenja nastane. Stari Dane pomoćju svoje vjerne Kate svečano se opravi spremajuć se da ide u grad te da bude nazočan vučenju srećakah, hoteći se sám neposredno ubavjestiti o neizmjernoj svojoj sreći. Prije nego podje dade još staroj Kati sljedeći naputak:

„Ako se sve tako izvrši, kao što se nadam, tad se neću peške kući povratiti, nego u kočiji; a ti pazi sa krova, te kad ugledaš kočiju okrenuti u našu ulicu, u koju drugče riedko kad koja kočija zabludi, i približati se s menom našemu stanu, tad znaj, da smo dobili. Ti onda otvori širom vrata i prozore naše sobe, te sve pokućtvo što samo uzmogneš, bacaj na polje; da mi ništa neštediš, to ti kažem. Jesi li me dobro razumjela, stara, jesi? Nu dobro; a sad s Bogom.“ Stara Kata nihaše glavom da je razumjela i da će sve tako izvršiti, a stari Dane ode iz kuće u mislih sve već kao vlastnik neizmjernoga bogatstva, što će ga sad steći.

(Konac sl.)

Josip Jakov Jungman.

Josip J. Jungman, jedan izmedju najglasovitijih muževah ne samo Češke, nego i čitavoga Slavenstva, rodi se 16. srpnja g. 1773. u Hudlicih malenomo seocu berunskoga okružja u Českoj. Prvu mladost probavi kod kuće svojieh seoskih roditeljah, koje poslie ostavi, uputivši se na glavnu školu pija-

Digitized by Google

ristah u Berun, gdje je kao češki dječak najprije njemački učiti morao. Zatim otidje u Prag i navršiv gimnazijske i filosofične nauke, izabra si učenje pravah, misleć si osigurati budući svoj život, te akoprem je većma za slavenskom filologijom težio, ipak joj se nemogaše sasviem posvetiti i to ponajviše s toga, što jošte nebijaše pripoznata kao samostalna znanost. Onaj dakle koji nehtjede biti svećenikom ili liečnikom, podao se je tad na prava, samo da kao absolvirani jurista tiem laglje postane činovnikom. Tako isto bi s početka i sa Jungmanom, no poslie nemogavši odoljeti težnji svojoj, odreče se pravah te se poprimi učiteljskoga zvanja. Već g. 1799. postade gimnazijskim učiteljem u Ljutomjeřici, predavajuć ovdje slovnicu, retoriku i poesiju. Pokraj toga predavaše i češki jezik; dobrovoljna ova revnost pribavi mu priznanje gradjanah, te su ga zato odlikovali imenovavši ga častnim gradjanom litomjeřickim i pokazavši primjer štovanja prema vjernome pjestovatelju narodnoga jezika. U ono doba brinjaše se Jungman sa svom snagom za naobraženje naroda svoga, da ga pomogne probuditi iz dugotrajnoga mrtvila, i jur za rana priobćivaše pojedine pjesmice, literarne, estetične i filologične članke po raznieh periodičnieh časopisih, što su u ono doba izlazili. U isto vrieme prevede on na češki jezik iz engleskoga Miltonovo klasično djelo „izgubljeni raj," ali tek g. 1811. (drugo izdanje g. 1842) biaše mu moguće izdati ga i slavenskome svietu priobćiti. — Niti njemu niti njegoviem prijateljem nebiaše povoljan odciepljeni njegov položaj u provincialnom gradu, te s toga tiem veće veselje, kad je postao g. 1815. humanitetskiem učiteljem na starogradskoj gimnaziji u Pragu. — Sada tek počelo se je razvijati njegovo djelovanje za s nova uskrsnutu literaturu češku, podignutu nastojanjem vrlih muževah iz davne prašine. S pomoćju nekih mladih spisateljah izdao je Jungman g. 1820. svoju *„Slovesnost"* (drugo izd. g. 1845), sabravši u njoj cviet češke proze i poesije. Misli njegove o štilistici, što ih je ovome djelu dodao, primila je mladež s iskreniem veseljem i i od blagotvornoga upliva bijahu na njezino obrazovanje. — Takovo djelo odgovaralo je upravo posve potrebi onoga vremena, i sveta promisao izabrà mu za spisatelja neumrloga Jungmana.

Isto valja i za njegovo drugo djelo, za *historiju českoga jezika i književstva*, što izadje prvi put na svjetlo g. 1825. Povjestnica češkoga jezika na koliko je samo od važnosti za svakoga Čeha, na toliko bijaše spisana u malenome djelcu Dobrovskoga. No kako? na latinskom i njemačkom jeziku sastavljena bijaše samo sbirka antikvarskoga materiala i citatah iz svieh skoro češkieh spisateljah. Što je slavni Šafarik o češkoj književnosti u svoj povjestnici slavenskieh jezikah napisao, i to bijaše inostraniem jezikom pisano. U to dakle doba književne oskudice pojavio se je Jungman narodniem djelom, potaknuv sveti oganj narodnosti i narodnoga ponosa.

Na koliko je bio Jungman u Zlatnome Pragu cienjen, to nam dakazuje njegov izbor (g. 1825.) za dekana filosofičnog fakulteta na sveučilištu pražkom, a g. 1834. za rektora akademičnoga gimnazija. G. 1839. bi po drugi put izabran za dekana, a g. 1840. za rektora svieh četiri fakultetah. A i cesarska milost padè mu u dio, nadariv ga Leopoldovim krstom.

Tiekom toga vremena izadje g. 1835—1838. *veliki rječnik českoga jezika* u 5 debelieh svezcih na 4704 četvrtnieh stranah, ogromno arcidjelo, kakva u drugih narodah biahu u stanju izraditi samo čitava učena družtva i aka-

Digitized by Google

domije. To djelo jest pravi thesaurus ne samo českoga jezika nego i svih slavenskich nerječjah, i ostati će vječiti spomenik, što jedan jedini čovjek, nadahnut pravim oduševljenjem uz nečuvenu do tad marljivost, kadar je uraditi. — Taj rječnik jest tako rekuć upravo glavni resultat Jungmanova života; jer je na njemu radio skoro polovinu svoga vieka, i s velikiem ga naporom navrši na neumrlu svoju slavu jošte za života svoga, u čemu su ga prijatelji njegovi tadašnji češki spisatelji revnivo podpomagali. — Iz velikoga počitanja prema njemu, izdala je češka Matica g. 1841. i sva ostala njegova djela, što su do onda tiskom izašla.

Mnogogodišnjom radnjom u zvanju svome osigurao si je na toliko neodvisno stanje i budućnost obitelji svoje, da je mogao velikodušno i obilno podupirati narodne zavode i rodoljubiva poduzeća. U tako blaženome djelovanju zateče ga smrt 14. studenoga g. 1848 u 75. godini njegova života, koji je sav posvetio jedino i izključivo dobru naroda svoga, kao što je i njegova blaga osobnost u svemu bila kao pravi prototip narodnjega značaja českoga.

Milan Dimitrijev.

Narodne pjesme.

Dvi delije od Studene-Stine.

(Priobćio Mate Ivičević)

Gavran grče na jeli zelenoj,
A vuk vije na Stini-studenoj,
Piva čoban u gori Petrovoj.
Gavran ptica vuku progovara:
„Bolan vuče iz gore hajduče!
„Jeda tamo ikakva sićara?
„Oli mesa konjskog ol' junaškog?“
A stade mu besiditi vuče:
„Oj gavrane moja ptico vrana!
„Amo neima nikakva sićara,
„Niti mesa konjskog nit junačkog,
„Već̆a tamo u gori zelenoj,
„Tam' u gori na Studenoj-stini,
„Vitri suvi kaplje osušiše.
„Ja nemogoh onu poznat krvcu,
„Al je ona krvca od junaka,
„Od junaka jal' od konja dobra.“—
Al mu stade besidit gavrane:
„Oj ti vuče iz gore hajduče!
„Primirliši u tu krvcu, vuče,
„Ako bude krvca od junaka,
„Mirlišat će vinom i rakijom;
„Ako bude krvca od konjica,
„Mirlišat će travom ditelinom.“—
Oni misle niko jih nečuje,
Al to čuju do dva pobratima,
Dvi delije od Studene-Stine —
Medju se su 'vako besidili:
„Mi ajdemo niz Belu-planinu,
„Nećemo li sićar ugledati.“
Kad dojdoše u jedan dolinu,
Stala jeka golemih junakah,
'Rljavina podobrih konjicah.
Kad su spali, pobre, u dolinu,
To t' nadjoše Nagojak Alila,
Gdi s' Alila rane obranile,
A uzanj mi svezana malina.
Dobar konjic do zemlje se sliže,
Pak Alilu grdne rane liže.
Kad s' Alilu, pobre, dolazili,
Ovako su njemu besidile:
„Oj goga ti Nagojak Alile!
„Što se tebi na srdašcu čini,
„Al ćeš umrit ali preboliti?“
Al jim side besidit Alile:
„Lasno bi vam rane prebolio.
„Al su moje rane na srdašcu,
„Na srdašcu Mujo i Omere,
„Jer ostaše dica u planinam,
„U planinam u mekim rudinam,
„Pa me strah je da su poginuli —“
A kad čula do dva pobratima,

Digitized by Google

Pak odoše niz bilu planinu —
Kad su sašli u drugu dolinu,
Stala jeka golemih junakah,
'Rljavina podobrih konjicah —
Kad su došle, pobre, u dolinu,
Tu najdoše buljumbašu Muju,
Gdi su njega rane obranile,
A uz Muju svezana djogina.
Sve se djogo do zemljice sliže,
Tere Muji grdne rane liže —
Vele njemu do dva pobratima:
„A bora ti buljumbaša Mujo!
„Gdi li biste, rane zadobiste?“
A veli jim buljumbaša Mujo:
„Amo bismo u ravnim Kotarim,
„U njim bismo i rane dobismo —“
A vele mu do dva pobratima:
„A borati buljumbaša Mujo!
„A što ti se čini na srdašcu,
„Al ćeš umrit ali priboliti? —“
Pa jim stade Mujo besiditi:
„Lasno bi vam rane pribolio,
„Al su moje rane na srdašcu,
„Na srdašcu Alil i Omere —“
A kad pobre riči razumiše,
Ovako mu sili besiditi:
„A bora ti buljumbaša Mujo!
„Dojdi s nami na bilu planinu,
„Pa ćeš naći Alil i Omera,
„Gdi no side pod jelom zelenom,
„Side oni izpijaju vino —“
Kad jih čuje buljumša Mujo,
Na djogota turski oborio,
Pade djogat na oba kolina,
Dokle Mujo poklopi djogina.
Ode Mujo uz bilu planinu,
Ostadoše do dva pobratima,
Pak odoše niz drugu planinu —
Kad su spali u treću dolinu,
Pak nadjoše ranjenu deliju,
Po imenu maloga Omera,
A uzbuj mi svezana šarina,
Sve se šarac do zemljice sliže,
Pak Omeru grdne rane liže.
A vele mu do dva pobratima:
„A bora ti mali Omer-aga!
„Gdi li biste rane zadobiste?“
A veli jim dite Omer-aga:
„A bora vam do dva pobratima:
„Amo bismo u ravnim Kotarim,
„U njim bismo rane zadobismo.“
A vele mu do dva pobratima:
„A bora ti aga Omer-aga!
„A šta ti se čini na srdašcu,
„Al ćeš umrit ali priboliti?“
A veli jim mali Omer-aga:
„A bora vam do dva pobratima!
„Lasno bi vam rane pribolio,
„Al su moje rane na srdašcu,
Na srdašcu Mujo i Alile.“
A vele mu do dva pobratima:
„A bora ti mladi Omer-aga!
„Ti poklopi debela šarina,
„Pa ti ajde na bilu planinu,
„Naći hoćeš Muju i Alila,
„Gdi pod jelom izpijaju vino.“
Kad Omere riči razumie,
Na konjica turski oborio,
Pade konjic kano janje malo,
Pak on ode uz bilu planinu.
Kad izadje na bilu planinu,
Na planinu pod jelu zelenu,
Tot' on nadje Muju i Alile,
Obamami ošičene glave.
A pod jelom jedno momče spava
Po imenu Grujo dite mlado,
Komu puška straža i stražari,
Bistra voda sjajno ogledalo,
Jele grana pohlad i obrana.
Nesmide se javiti Grujici,
Već uteče na bilu Udbinu,
Gdi se ranam bavi i zabavi
Kano mati oko mužke glave!
Onda bilo sad se spominjalo!

Popievka.

Snižak pade, puti zarastoše,
A ja moje neobećjoh blago,
Već mu pisah listak knjige bile:
„Drago moje živa željo moja!
„Pošalji mi bilo lišce tvoje,
„Bilo lišce u naranči žutoj —

Digitized by Google

„Drago moje živa željo moja!
„Pošalji mi crne oči tvoje,
„Crne oči u crljenu vinu.
„Drago mojo živa željo moja!
„Pošalji mi medna usta tvoje,
„Usta medna u satiću meda. —
„Drago moje živa željo moja!
„Pošalji mi bile ruke tvoje,
„Bile ruke u bilom papiru.
„Drago moje živa željo moja!“ —
Drago dragom' knjigu odpisuje:
„Bora tebi i milo i drago!
„Što će tebi bilo lišce moje,
„Kad ga jadan ljubiti nemožeš?
„Šta li će ti crne oči moje,
„Kad te, dušo, gledati nemogu?
„Šta li će ti medna usta moja,
„Kad te, jadan, ljubiti nemogu?
„Šta li će ti bile ruke moje,
„Kad jih, dušo, uživat nemožeš? —
„Već ti bora i milo i drago!
„Poteži se bilu dvoru momu,
„Ljubiti ćeš bilo lišce moje,
„Gledat će te crne oči moje,
„Ljubit će te medna usta moja,
„Grlit će te bile ruke moje.

Sitnice.

„Sveta osveta.“ — Nemogu premučeti sljedeću karakterističku crtu o nekom starom Crnogorcu, koji na smrtnoj postelji ležaše. Duhovnik ga opomene, da svim svojim neprijateljem oprosti, „drugčije — veli mu — nemožeš veseo poći s ovog svieta.“ Starac se težko dade na to uputiti, ipak skloni se nekako — oprosti svim, samo jednomu nehtjede. Duhovnik ga preklinjaše spasenjem duše, dok ga nenagovori, te sve oprosti i ovomu posljednjem neprijatelju. „E dakle“ — reče starac okrenuvši se k sinovom, — „čuste li, ja mu praščam, ali djeco, ako se vi ikad s njim pomirite i neosvetite se, ja ću se od ljutine i u grobu prevrnuti!“

Djela Zoroaster-a ukupna bijahu, kao što tradicije glase, na 1260 volujskih kožah spisana. — Takav jedan eksemplar u naše doba stao bi nešto troška!

A. Katona u knjizi svojoj: „Hist. Metrop. Colocs. Eccl.“ pominje način, kojim je nadbiskup kaločki Gabr. Pelačić (1733—1745) nekad uvodio magjarski jezik u Kaloči, gdje je skoro sam ovijan Srbin živio. Kaštiga od 12 for. iliti 12 batinah namienjena bijaše svakom Kaločaninu, koji bi jednu srbsku rieč proustio. — O tempora! o mores!

Ženski smieh. U družtvu mnogih ženskih osobah spazio sam često, da se mlade djevojke u kakav kut gomilami skupljaju, tamo šapću, a malo poslie hoće da se poguše od smieha. Predmet njihove konversacije mora da je preveć zabavan i veseo, a pri tomu i pun tajne; jer koliko bih god putah zapitao, one bi mi grohotom smijući se odgovorile: ta nije ništa! Medjutim nastavile bi šaputanje, i na novo prsnule u smieh.

Predmet ovih ženskih misterijah nikad nemogoh dokučiti, ipak liepi spol poštujem toliko, da nemogu pristati uz ono mnenje, koje neki ljudi o ovomu tajnom šaputanju i kikotanju imadu. Kad se te jest mlade gospodjice ovako na stranu povuku, tada neki misli, da one to čine za izsmijati koga u

Digitized by Google

društvu, drugi, i to mladi ljudi tvrde, da takove gospodjice govore tada o stvarih, koje bi im stidno bilo javno izreći — o stvarih, koje bi lasno njihovom poštenom imenu škodu nanieti mogle, kad bi se obielodanile.

Ja niti vjerujem jedno ni drugo; ali ipak vjerujem, da kad bi se one ma za kakvu nedužnu stvar ili za kakvu mu drago malenkost smijale, javno bi bar izpoviedile: smijemo se za malenkost tu i tu. Dosta toga, da ja uzrok ovog tajnog šaputanja i smieha nikad izvjestno nisam mogao doznati. Dodušo smotrio sam razliku izmedju smieha, a to mi kao neku misao uli u glavu. Jedna se osmjehuje, druga se jače smije, treća se smije grohotom. Neće-li taj smieh biti odtud, da ljepotu svoju na vidik iznesu? — Jedna se samo smieši, jer joj jamice na obrazih liepo dolikuju; druga se smije, da pokaže najljepše, najbielje zube (u ovo naše doba najveću riedkost); treća se izvitoperi, istom da joj se obli alabasterski vrat vidi.

Dapače neki htjede ovo šaputanje i klikotanje odbiti na nedoskudicu razuma (to mora biti da je bio kakav zloban opadnik)! On mi reče u nekom društvu, baš kad sam se ja smiehu ovom čudio: „One se smiju, dok bi im valjalo plakati — blebeću, dok bi im ćutati trebalo — a šute, dočim se ti odgovoru nadaš.“ —

Promienljivo podnebje — skoro bi se moglo reći — uzrok je, te svieta mode mienja. Pariz mienja svaki mjesec danah svoju nošnju, pa i mi s njim. Kamčadalac i Perzijanac nečini tako. Kažu, da se kroj haljine Tamerlanove, koja se još i danas viditi može, ni za dlaku nerazlikuje od sadanjeg perzijanskog odiela. *R.*

VIESTNIK.

Književne viesti. Onomadnoj viesti o Matici i literaturi *lužičkih Srbah* pridodajemo još sljedeće: *Tovařstvo maćicy srbskéje* za podignutje lužičko-srbske književnosti utemeljeno je god. 1847. dozvoljenjem vlade pruske i saksonske. Članovah Matice ima dvie vrsti; članovi prve vrsti plaćaju na god. 1 tal. 10 ngr. (do 2 for. sr.) te dobivaju sve Maticom izdate knjige i njezin časopis; članovi druge vrsti, koji 25 ngr. (do 1 for. 15. kr. sr.) na godinu doprinose, dobivaju samo knjige bez časopisa. Ova je Matica dosad tiskom izdala 25 knjigah zabavno-poučnih za puk, a 12 svezakah svoga časopisa. Pučke knjige tiskaju se njemačkim pismom i pravopisom („švabah“ zvanom) a „*Časopis tovařstva maćicy serbskéje*“ latinskim pismom i novim pravopisom. Ove godine izašo je kolendar s naslovom: *Předženak. Protyka sa Serbow na ljeto 1855.*“

* Matica česka diže se svakom godinom i napreduje ne samo podporom českoslav. rodoljubah, nego i Poljaci, Rusi, pače Englezi, Niemci upisuju se sve to u većem broju kao utemeljitelji. Više je već narodah po primjeru Matice češke ustrojilo slične zavode za podignutje svoje književnosti, a sada preporučuje „Czas“ Poljakom a „Pesti-Napló“ Madjarom M. česku za izgled domaćega takvoga poduzetja.

* U Austriji izašlo je ove god. do 40 slavenskih kolendarah; od ovih je polovica česko-slavenskih, 7 poljskih, 2 rusinska, 4 srbska, 4 hrvatsko-slavon.-dalm., slovenska.

* (*Razmjerje žiteljstva u nekih državah evropejskih*). Na jednu kvadratnu milju računa se u evropejskoj Rusiji 648 stanovnikah, u Austriji 3163, u Pruskoj 3265, u Franceskoj 3723 a u Englezkoj 4983, — odkuda

Digitized by Google

se vidi kako je još slabo naseljena naprama ostalim zemljam ogromna država ruska. Po svaničnih izvjestjih rodilo se je u evrop. Rusiji prošaste godine 2.782 636 djece, a umrlo je 1.950.132 ljudih. Od ovih je doživilo 5 ljudih 125—130 godinu, a jedan mužik (seljak) umro je 145 god. star.

* U Belgiji dvie su od države književne nagrade ustanovljene, koje se svakih pet godinah podieljuju najzaslužnijim za narodnu književnost piscem. Ove god. dosudjena je ovakva jedna nagrada od 5000 fr. slavnomu flemskomu spisatelju Henriku Conscience-u, po kojem smo u ljetošnjem Nevenu pripoviedku: „Posljedice odhranjivanja“ u prievodu priobćili.

* G. 1850. izručio je slovački svećenik g. Kamenar g. opatu Kozaček 10 dukatah kao nagradu onomu spisatelju, koji će izvrstnom kakvom knjigom najbolje doskočiti domaćim školskim potrebocam. G. Kozaček dosudio je sada ovu nagradu g. prof. slavenske filologije na sveučilištu Pražkom Martinu Hattali za njegovu „Skladbu jazyka českého.“

* Beč, Pariz, London itd. neposredno je sada telegrafom skopčan sa poluotokom Krimom, odkako je povučena gvozdena žica na dnu crnoga mora iz Balaklave u Varuu. Brzojavne viesti stižu sada uz obično na glavnih stacijah obustavljanje od Sevastolja u London za 24 ure.

* Opet novi tobožni *perpetuum mobile*. Peštanski urar Vil. Goldštein izumio je uru, o kojoj tvrdi da je pravo „vječno kretalo,“ jer se sama navlača te tako uviek ide dok se stroj neporuši; na ovo je iznašastje dobio i povlasticu od vis. vlade 15. ožujka o. g. (*Sl. N.*)

* U Berlinu je sada u modi mjesto obične kave tako zvana „kavova esencija,“ koja sadržaje kemičkim načinom izvadjenu jezgru kave. Od ove se esencije daje mala žlica u čistu vrelu vodu, a najbolja crna kava je gotova. Bočica ove esencije za 20 šalicah stoji 10 gr. sr.; svrha je ovomu iznašastju: da se prištedi pečanje iliti kuhanje i samljivanje kave. (*Sl. N.*)

* Prošastoga mjeseca bjesnio je strahoviti potres u Levanti po više danah i neizmjernu je štetu počinio. Stara stolica osmanskih carevah prije osvojenja Carigrada, veliki grad Brusa, skoro sasvim je razoren a i od stanovničtva mnogo je ljudih tom prigodom poginulo. Praznovjerni Osmanlije s toga na zlo slute za svoju budućnost.

* Izvoz trgovački iz Austrije u Rusiju iznosio je g. 1852. za 5.899.444 srebr. rubaljah, dovoz iz Rusije u Austriju za 5.709.897 rub; godine pako 1853. izvoz iz Aust. u Rusiju za 5.869.341 rub; dovoz iz Rusije u Austriju za 7.640.005 rub.

* Englezi su našli u Australiji osim zlata još i drugo trgovačko blago, naime liepe zdrave zube tamošnjih divljakah, koje si ovi za kojekakve ništetne igraljke od pleha, stakla itd. što su za njih skupe dvagoćienosti, rado dadu izvaditi, a špekulanti tako jevtino nabavljene zube u Londonu za skupe novce prodaju, jer se mnogo bolje plaćaju nego dosada upotrebljivani umjetni zubi od slonove kosti. Ova se trgovina sada već u veliko tjera a u London dolaze pune bačve s ovakvimi čvrstimi nepokvarenimi zubami.

* Od srećakah izvučenih dne 21. pr. m. u vel. državnoj lutriji u Beču prodane su: br. 71.066 s glavnim dobitkom od 80.000 fr. sr. u varoši Týnec u Českoj; br. 218 236 sa 30 000 fr. u Kremi u Lombardii; br. 136.618 sa 20.000 fr. u Beču; br. 93 478 sa 10.000 fr. u Neuhofu u gor. Austriji; br. 171.788 sa 10.000 fr. u Vipavi u Kranjskoj; br. 63.538 sa 8000 fr. u Sisku; br. 33 533 sa 8000 fr. u Nasenfusu u Kranjskoj a br. 31.636 sa 8000 fr. u Beču.

G. *M. D.* u *V.* Buduć da je stvar, o kojoj nam u Vašem dopisu od 6. o. m. pišete, riešena, — akoprem bez naše krivnje ponešto kasno — to bi suvišno bilo o tome rieči ponavljati. — Ostale Vaše dopise, koje napominjete, niesmo dosad primili.

G. *Jos. V.* u *Kr.* Vašu „poslanicu“ izručismo na svome mjestu. Vaše pjesme nemotemo za Neven upotriebiti, a i novela, koju nam obećajete, težko da će biti prilična za Neven.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi trošKom Matice il. svake nedjelje jedanput. Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr.
Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 20. 17. Svibnja 1855. **IV. tečaj.**

Morović-grad i Velika-crkva.

Hist. pripoviest.

Od I. O. S.

(Nadalje).

Poslie prvih danah uzhitjenja i veselja sa slavnog boja i sretna povratka nasta u Morović-gradu opet život stare kućevnosti.

Razgovore sve u obće sladila i začinjala je živa još uspomena prošle vojne: kako su pribušili spavajuće Turke, kako su ih siekli, bježeće gonili, što su od njih zaplienili itd. Nije čudo dakle u takovih razgovorih što su medj plienom spominjali i kćerku Alaj-bega Alije. Jedni govorahu, da je vrlo liepa; drugi šaptahu medju sobom: što li ban š njom misli? misli l' ju zadržati ili povratiti uz bogatu naknadu? možbit da ju voli, pak će ju uzeti za ljubu il ako se pokrsti za ženu? il će ju dati svom najboljem junaku kapetanu Radivoju? i ovim slična. Kod ovakove svjetske graje nije čudo ako i mi našu pozornost malo svrnemo na liepu Fatu.

U onom s iztočne strane grada krajnjem tornju sjedila je zatvorena liepa Fata. No taj njezin stan nebiaše zatvoru, no liepo uredjenoj sobi priličan; u njemu bo ban prije običavaše u tihoj samoći svoje poslove obavljati, i biaše isti u savezu s drugimi gradskimi sobami.

Tu dakle osamljena boravljaše tužne dane liepa Fata, sjetna i nevesela. Pa zašto nevesela? Niti glad ju muči niti žedja mori, oko nje ima bogata nakita i uresa, kojemu je privikla kao jedinoj zabavi po haremih, a služkinje pripravne čekaju da hitro izvrše svaku njezinu želju. Pa zašto se dakle žalosti? Valjda misli na svoga babu, kako on sad bez nje tuguje? Tà ona zna da neima otca, a u Alaj-begu pozna samo pjestovatelja i gospodara svoga. Il misli na svoju milu majku, bratju i sestre, kako majka za njom cvili i zapjeva, a bratja i seke nariču? Sirota sjeća se samo kao u snu mile majke, bratje i sestarah, kojim bi kao slabahno djetešce ugrabljena. Il se žalosti što je došla u djaurske ruke te je ovdje zatvorena? Tà ni u haremu Alaj-bega nije joj bolje bilo, tà i ondje je cvatila u zatvoru, nit ju ičije oko vidilo, nit je čij razgovor veselio, do one tri kadune i Alaj-bega. Il joj je možbit žao mile

Digitized by Google

svoje domovine? Tà žena u Turakah, robinja od zibke do rake, neima domovine, njezina je domovina tiesni akoprem liepo izkitjeni zatvor — harem. Ili boluje od najgorjeg bola, od neznana? Tko da pronikne tajne dubljine djevojačkog srdca!?

Al zašto je osamljena u svojoj sobi, zašto nije kod banice, u domaćem družtvu, u krugu mile kućevnosti zabavljajući se? Zar je djevojka ponosna te zazira od gjaurah uklanjajući im se, ili zaziru oni od nje te na nju mrze ni krivu ni dužnu? Ni jedno pravo ni drugo — al Turkinja je, nevjernica, te vjerozakon a više još predsude braniše u ono vrieme obćiti i družiti se s Turkinjom, nekrštjenicom. Velika je moć predsudah i u sadanje prosvjetjeno doba, a kamoli onda! Iste služkinje krštjanke uljudno ju dvore i sve njezine želje poslušno izvršuju, jer to im je zapoviedo one su vikle pokorno slušati gospodara svoga — al se š njom, Turkinjom, nedruže da dušu negrieše. — Pa zar i ban, junak toli čovječan i prosvjetjen, dieli predsude svoje čeljadi, svoje mątere i božjaka? Tà on je sa zarobljenom djevojkom prateći ju u svoj grad tako umiljato postupao, od svake ju nevolje i uvrede brižljivo čuvao, svaku njezinu želju već unapred pogodio te da se joj u svemu zadovolji zapovjedio, a njegov bi vatreni pogled često putah na njenom licu tako ljubezno počivao, da joj svaki put kad bi joj se približao srdašce uzdrkće, al ne od bojazni i straha, već od stida i tajnog nemira. A i sada u gradu kad bi god ban u dvorištu se gradskom pokazao alata svoga igrajući il družini, gradskoj spravi i orudju prigledajući, svaki put bi najprije svrnuo okom gore na prozor, za kojim je čeznula liepa Fata, kao da ju nježnim svojim pogledom pozdravlja, tješi i kriepi, obećajući joj skoro i radostno izbavljenje, što djevojka iz svoje zabiti dakako dobro opazi i pogodi, te svojom tajnom nadom, svojim pouzdanjem sva prione uz dobra junaka. Ali da ju ban pohodi u njezinoj osamljenosti, da ju nagovori i utješi, tomu braniše neodoljiva moć predsudah tadašnjega svieta, toga nesmješe, dokle je nevjernica, nekrštjena, učiniti sa svoga dostojanstva — jer što bi reko sviet, što mati banica, što božjak, što ista družina? —

U to vrieme stiže banu pismo od Radivoja.

S veseljem čitaše ban, kako je Radivoj bez obzira bježeće i kojekud razpršene Turke tjerao i hvatao sve do Save i kako mu je Alaj-beg Alija poručio, da će potražiti to sokolovo gnjezdo Morović-grad i u njemu ugrabljenu mu golubicu Fatu, i kako ga je Žiga kralj za sad u Požegi se baveći radi opasnosti od Turakah sa svojimi četami kod sebe zadržao, čega radi se nije mogao sve dosada povratiti.

Pismo ovo koliko je veselilo junačkoga bana, toliko je smutilo staru gospoju banicu, osobito ono, što poruči Alaj-beg, da rad jedne Turkinje krv se kršćanska proliva. Tu smutnju podpirivao je svakako i božjak, al je opet Ivan ban majku tješio pouzdanjem u svoju junačku desnicu i srčanostju svojih vjernih vojnikah.

Nije dugo za tim vrieme postojalo, al će sve stvari drugčiji lik da dobiju.

Liepa Fata nekom prilikom čuvši za novine od Radivoja sve je dan na dan postala tužnija. Crna joj posta, premda liepo urešena u tornju sobica; plašila se samoće svoje, te bi jedinu utjehu tražila kao obično na prozoru; čestje bi pako raztužena nešto iz njedarah kao smajliju vadila i uzdišući ljubila. —

Digitized by Google

Ali i kod bana ukaza se neka promjena, oduzevši mu prijašnju veselu živahnost i umiljnost, a udarivši mu neke tajne tuge pečat na čelo. Zato je gledao vojničkim zabavljanjem i vježbanjem, popravljanjem grada, pribavljanjem potrebnog oružja, bojne sprave i hrane, i lovom da raztjera nevesele misli. Promjena ta nije ni majci umakla, a još manje božjaku, koji je bio pouzdani savjetnik baničin u svemu. Čestje i žestje nego li prije stane sad banica podupirana božjakom ciljati na zlosretnu u gradu Turkinju i na pogibao, što im s toga prieti, — no bez uspjeha kod bana.

Bilo je o sv. Trojstvu god. 1398 kad ban s majkom i božjakom kao u početku ove pripoviesti sjedješe kod večere u razgovoru o poremetjenom stanju mira, o bjesnećih sve to većma Turcih, o nesretnom kralju ugarskom Žigi, o nezadovoljnih š njime Ugrih, o buntovnih Bošnjacih, kad ih ujedanput glas roga izvan grada na neke novine pozorne učini. Za mala začu se zveket težkih lanacah diživoga gradskog mosta, a doskora stupi u sobu ulak od Žige kralja iz Požege Ivanu banu pismo donoseći, u kom ga kralj moleći poziva, da se sa svojom četom digne na hercega Hrvoju, koji se biše kralju iznevjerio te složivši se s buntovnici bosanskimi požežko polje plieniti počeo.

Veselo i ujedno neveselo primi ban ovu viest. Kad pomisli na pogibao domovine, kojoj svu svoju pomoć, i na kralja komu vjernost dužan biaše, — k tomu na slavu svoju junačku, onda dobro mu došla biaše viest ova. — Ali nešto bješe te mu gorko bijaše upravo sada dieliti se od grada svoga.

Premda je i banicu viest ova neugodno kosnula, dočim se je sina svoga i novih pretećih mu pogiblih sjetila, to ju opet malo minu tuga i ona odobri polazak njegov u boj, sjetivši se tajne promjene Ivana bana, koja ju je toli zabrinula; nadala bo se da će ga zabavljenog ratovanjem i udaljenog minuti nepovoljne misli i kličuće u njegovom srdcu ćuti.

Što je pako božjak mislio, to mu bijaše izraženo na licu, na kom je pozorni metritelj mogao čitati: to je voda na moj mlin!

Kako mu, tako mu! ele kod bana najposlie održa mejdan: vjernost prama domovini, i on odluči sutra dan odmah polaziti.

A kako je u to vrieme liepoj Fati na srdcu bilo? Čuvši oni večernji glas roga a neznajući što znači, ništa skoro svu noć nespavaše, svašta razmišljajući: da li je možebit oni Radivoj došao? il je opet kakva poruka od njenog babe? il opet kakvi ratni poziv na bana? Ali kad u rano jutro ban sav spreman i naoružan na svom čilom alatu u gradskom se dvorištu pokaza i onako ju na prozoru sjedeću žarko, ljubezno i pouzdano pogleda kao da se š njome prašća opominjajući ju ujedno da na njega misliti neprestaje i sva da se u njega pouzdaje — tad odmah srdce djevojačko osjeti što je i kako je, a stidna ljepotica omotav se čedno koprenom na polak skrita tužno gledaše na vojničko alabučno spremanje u dvorištu, osjećajući se sada stoprv sasvim osamljenom i opuštenom.

Oprostiv se s majkom i božjakom i priporučivši im obranu grada, ode ban s malom četom svojom pratjen od ulaka opet k Požegi.

Osta liepa Fata za banom uzdišući, majka dober napredak vojevanja želeći, a božjak nove osnove kujući.

Digitized by Google

Dok ban s Radivojem složivši se hercega Hrvoju s buntovnici tjeraše, dotle se u Morović-gradu svašta sbivalo.

Staru banicu odlazkom sina neobični strah biaše obuzeo. Premda je ona bila junačkoga duha i više putah prije toga i u nepribitnosti njegovoj silu silom srčano od svoga je grada odbijala,*) to ona sad kao njekom tajnom slutnjom poče dvojiti i duhom sasvim klonu. Njenom prostom i pobožnom srdcu nikako se ta misao pripitomit nemogaše, da se nevjernica nekrštenica u njenom krstjanskom gradu bez svoje štete i uštrba može zadržavati. — Toga radi tužeći se božjaku njemu svoje brige odkrije, što je on jedva dočekao. On stane banicu podpirujuć njezin nemir time tješiti, da će on sám pokušati, nebi li mu za rukom pošlo da mladu Turkinju svojom rječitostju i dubokim znanjem na krštjanski zakon obrati te time gradu blagoslov da pribavi, — na što banica rado i pristane nadajući se od takvog bogoljubnog čina višjoj zaštiti za sebe i svoj grad u pogibli.

Božjak dakle čestje je liepu Fatu pohadjao obratjenja radi. Prije svega pako u tom poslu nastojao je udvornom svojom umilnostju, koja nebi bez nagona ljuvenoga — i kod liepe Fate nagnutje prama sebi probuditi. Ele nevina Fata čistim okom providivši kroz i kroz srdce božjaka, osta hladna prama svemu njegovu nagovaranju. Njenom hladnostju njegova je vatra tim većma buktila tako da se jednoć usudi liepimi riečmi srdca svoga goruće želje očitovati, što Fatu na toliko razjari, da mu se zagrozi tužbom pred banom kad se povrati.

To je božjaku dodijalo. Ubavjestiv banicu o tvrdokornosti Turkinje, k tomu joj i onako već smetenu mačtu praznovjernimi obsjenami i svimi mogućimi zlim posljedicami još većma podpaljujuć, na to ju dovede, da napokon nije znala što bi s Turkinjom započela u slučaju ako njen babo vojenom silom po nju dojde. — Pustit ju slobodnu rad svog sina nehtjede a i nesmjede, — što on š njom namjerava, pravo neznade, — a grad radi nje možebit izgubiti a š njim svoj i tolikih drugih život, prevelika joj se pričini žrtva jedne Turkinje nevjernice radi. — Borba ta i briga tako joj sve bitje obuze, da za koji dan iznemogne i u krevet pade, te svu brigu u gradu božjaku ostavi.

Tako je u gradu bilo. — A izvan grada? Govorkalo se po selu, da su nekoji vidili Turke kod utoka Drine u Savu amo prelaziti. Za mala taj glas i u grad dopreo, s čega je božjak odmah na Alaj-bega slutio.

Banica ovo čuvši prepade se i klone još većma; al ju je božjak jakostju grada, srčanostju svojom i vojnikah tješio.

I zbilja jednog dana početkom mjeseca kolovoza prije zore probudi sve u gradu s one strane Studve svud se razlegajuća vika Turakah. A to je bio zbilja Alaj-beg s četom svojom. Saznavši da je Ivan ban otišao proti hercegu Hrvoji, upotriebi tu zgodu ili svoju Fatu da dobije ili grad da poruši i osvoji.

Poče dakle na grad udarati, a to tim lasnije, što se nije imao od nikog u okolo i s ledjah bojati; ban bo pošavši proti Hrvoji dizao je kao i prije narod putem sve do Požege, što dakle doma osta bijahu starci i žene s djecom, što se sve za Turke čuvši po lugu razbjeglo i sakrilo. Al nemalo sme-

*) I dan danas živi u istih Morovićanah to: da je neka junačka gospoja s otim gradom zapovjedala i više putah se s Turci borila, bez da su joj igda mogli što nahuditi.

Digitized by Google

tiše Alaj-begu Bosut i Studva rieke u ovom poslu, koje su baš u to vrieme većma se izlile, te na blizu gradu nemogaše s nijedne strane, dočim je prvim glasom njegovog dolazka božjak dao ćuprije na Bosutu i Studvi porušiti. Bijo je dakle grad svaki dan. Kod svega toga odgovarala mu je posada gradska junački se držeći proti dušmanskom udaranju; ali banica vehnula je dan na dan od straha, koji najvišji stupanj postigne, kad od božjaka začu, da je grad već na više mjestih ošteten, osobito na jednom jako razvaljen. „Eto, nisam li pravo se bojala, da će mi nevjernica ta turska to sobom navući“ naricaše banica. „Ej sine moj našto li ju sobom dovede, da rad nje krv se krstjanska prolieva, a ti mene i svoga starog izgubiš grada!“

Sličan žubor bijaše i medj vojnici kad su vidjeli ozbiljno postupanje Alaj-bega.

Božjak takodjer smeten bijaše, kano da se medju dvie vatre peko; jedno što i on lasno ako se tako za dugo uzdrže Turci, a pomoć od nikud neprispie, pokraj malobrojne posade a sve većeg oštećenja grada, život izgubiti može; a drugo što zatravljen ljepotom Fate kod nje toliku hladnost i preziranje nadje. Sve ga je to do sdvojenja mučilo i peklo. Svašta je mislio, al niodkud za sebe spasa. Naposljedku, koje da grad i š njim toliko životah zaštedi, koje pako da Fatu preplaši i sebi prikloniti ju učini, na tu nečovječnu misao dodje, da Alaj-begu poruči: da će mu sutra kćerku na ono mjesto, gdje najvećma bude udarao, izpostaviti, ako neprestane na grad udarati.

U svih živcih protrnu stara banica, kad joj svoju novu nakanu božjak saobći; ali božjak svojom rječitostju podtican što više ljubomornostju, znade tako tu nakanu svoju kao plemenitu, kao da iz čiste vjerozakonske gorljivosti i oduševljenja tiče, liepo izpričati i izkititi, da banica skoro na istu privoli. Podpor mu u tom silni davaše njegovo takodjer vojinstvo, koje je on već nekim načinom prije na to pripravio bio. „Što?“ govorahu medju sobom vojnici, „zar da mi toliki ginemo rad jedne nevjernice Turkinje? na bedem š njom, nek na nju njen babo udara ako ima srdca, ili nek nam ostavi čitave glave,— ako li neće, neka i ona s nami pogine!“

Što namišljeno to i učinjeno.

U oči biaše Velike Gospojine; baš Alaj-beg malo prestao na grad udarati, kad se je čamac s bielim barjakom i dva tri vojnika od bedema gradskog otisnuo, da prieko Studve u stan vojni Alaj-bega plovi s porukom božjaka.

„Aba! evo djaurah!“ vikaše radostno Turci „već su im uprle vile u oči, pak dolaze da il grad predadu, il da se o predaji pogadjaju! Velik je Alah i njegov prorok!“

Kad Alaj-begu poslanici privedeni biše te ih sasluša, škripnu zubima te se rukom handžara maši — al u isti mah se opet svlada te im ovako odgovori: „Dobro kad je tako! Kažite banici i božjaku, da ja neću prestati udarati na grad; a ako mogu oni srdcu krštjanskom odoljeti, neka Fatu moju metnu na bedem, a moje turske srdce će moći pregoriti da na nju udara. Neka padne, pasti će bar od moje ruke, al će š njom i grad pasti, da neće ostati kamen na kamenu!“

Klin klina, a sila silu bije. Tako i u tom slučaju bijaše. Začuvši odluku Alaj-bega odluči i božjak podupiran pobunjenom posadom svoju namjeru

Digitized by Google

izvršiti. Suprotstavljala se tomu veoma banica, ali opet rječitost božjaka i njegovo nagovaranje, da će on svoju nakanu iz kušanja Alaj-bega, što njegovim riečim nevjeruje, nego li od istine činiti, megdan održa. — Banica, koja već slaba sasvim kreveta ni neostavljaše, oslabi i duhom, te tako sve osta na volji božjaku. (Konac sl.)

Listovi za naš krasni spol.

Od I. F. Perića.

VII.

Prevriedna gospodjo! Čim se diete na sviet rodi, nastane za njega istim trenutkom sasvim drugčji život, koji je posve protivan prvašnjemu njegovu životu u majčinoj utrobi. Dočim bo su se u toj dobi svi njegovi sustavi i ustroji za život samo obrazovali, začmu oni sada i sami djelovati i to usljed uticajah novoga svieta i života, u koji je novorodjenac stupio. Nu početak je svagdje odlučan, a tiem još više za novorodjenca, u kojega neima još ništa značajna ni stalna, i kojega je biće još kao u duboku snu, iz koga se tek malo po malo ima da se probudi, razabere i osviesti. Važnost narodjenja je indi očevidna, te se nikako mimoići nemože, kad se radi i govori o uzgoju i obrazovanju čovječjem.

Kad čovjek na sviet dodje jauk je prvo, čim on naviesti svoj dolazak. Odanle su izvodili, a i još uviek izvode mnogi, da je čovjek, buduć s jaukom i plačem u sviet stupi, takodjer i odredjen za muke i patnje. Šteta je samo dakako, što takovi većinom žive u lasti i udobnosti, te ote svoje nesretne misli sami opet maglom razpršuju! Nu bilo kako mu drago, da je to samo jedna izmedju onih silnih predsudah, s kojih još i dan danas čovječanstvo u mnogom obziru boluje, to nije više nikakova tajna za one, koji imaju bistro oko za narav i za vječne i nepromjenjive zakone njezina razvitka. Takovi bo znaju, da ovaj prvi jauk biva bez ikakova čuvstva i jedino usljed uticajah izvanskoga zraka na one živce, kojimi se proizvodi jaukanje. U obće u prvoj ovoj dobi diete nejauče i neviče niti radi ugodnog niti radi neugodnog osjećanja, jer mu je mozak još posve nerazvijen, i ono dakle nikakove neima još samosviesti, kojom bi čuvstvovati moglo kakove ugodne ili neugodne uticaje.

Kako dakle već rekoh, onim trenutkom, kojim se diete rodi, nastane zanj sasvim drugi život. U njegovom tielu zgodi se veliki prevrat: njekoji ustroji, koji prije mirni bijahu, počmu sada djelovati; drugi svoje djelovanje sasvim promiene, a njekoji opet posve obustave. Često biva, da se u novorodjencih ovaj potrebiti prevrat ili samo ponješta ili pako posve nerazvije; i tada novorodjenac obično na skoro iza poroda umre i propade. Po gradovih i u višjih staležih umira više novorodjenacah nego li po selih i u nižih staležih, a medju ovimi opet više mužkoga nego li ženskoga spola. Ovomu pako pojavljenju nije uzrok ništa drugo veće pokvarenost ili nerazboritost roditeljah prije i poslie poroda. Naši seljani u svojem neznanstvu i svojoj nepokvarenosti ostavljaju sve naravi, a ova, ako je inače zdrava, barem tjelesni razvitak bolje i sigurnije unapredi, nego li sva većinom nerazborita gradska nadriobrazovanost.

Digitized by Google

Noverodjenac (diete prvih 6—8 danah) sprovodi prvu svoju dobu većinom u snu, i viče il jauče usljed utisakah na živce osjećanja. — To vikanje pokazuje materi, da djetetu nješta treba, i ona neka odmah iztraži i propita povod njegova vikanja. A povod vikanja kod zdrave djece, izim utiska parokružnog zraka, većinom je ili pomanjkanje hrane, ili pako vlažna i hladna posteljica, a kadkada i prenapunjenje zraka ili blata u debelom crievu. Tomu se pako brzo pomogne ili dojenjem ili suhom i toplom posteljicom, ili pako prostim klistirom od vruće vode. Nu ako diete kraj svega toga ipak vikati neprestane, to je ono bolježljivo ili pak običnim našim uzgajanjem već razmaženo i pokvareno. A to biva, jer veća strana naših materah pravih djetinjih potrebočah ili nepoznaje, ili pako iz nerazložne i prekomierne svoje ljubavi mahom iz početka svoju djecu pokvare svojom prevelikom revnošću, svojim neprestanim šuškanjem, svojim vasdanjim nošanjem i ljuljanjem, svojim svakčasnim dojenjem, svojem neumornom pripravnošću u izpunjavanju svakojakih naumah djetinjih. Čim diete zaviče, i nepogledav da li djetetu sbilja šta manjka, odmah lete majke, te diete doje, ili ga pako nošaju, ljuljaju ili drugim čim nastoje da ga ušuškaju i utišaju. Ta nerazborita navada materah ima veoma zle i opake posljedice. Djeca se već najranije na to priviknu, da joj se izpunjuje svaki njihov naum, te iz toga priviknuća razviju se onda poslie skoro sve mane njihova značaja, a osobito: sebičnost, preuzetnost, srditost, tvrdokornost, svojevolja i poblepa za gospodovanjem. Od prvog trenutka treba da se matere drže njekog potrebnog reda kod namirivanja djetinjih potrebočah a neka se namiruju jedino kad su potrebne i kad ih narav zahtjeva, nigda pako kad ih diete bez nužde i izvan reda išće. Prvo takovo zahtjevanje valja odmah čim se javi zagušiti neizpunivši djetinju volju i nemareći ni najmanje za njegovu viku i njegov plač. Treba od prvog dana diete začeti priučavati, da neima sve po svojoj volji, jer ni kao čovjeku neće mu moći sve biti po volji. Dapače te je neobhodno potrebno, ako nećemo, da diete danas sutra nesrećno bude, ili ako baš i ne nesrećno, a ono se i u najsrećnijih okolnostih nesrećnim ćuti. Jer ima li takove sreće, u kojoj bi čovjek sve mogao imati po svojoj volji? Medjutim ja tvrdim, da diete nigda ni nebi začelo da zahtjeva nješta što mu potrebno nije, da matere svojom prevelikom revnošću prve k tomu početak nebi učinile. Nedokučujem bo od kuda bi se u djetetu sama probuditi mogla kakova prekoredna želja, ako ono sve ima, što mu narav njegova zahtjeva. Matere su uviek tomu same krive! Diete, u kojega još neposluje niti um niti uobraženost, ima otvorena ćutila za sve, što oko njega biva; ono dakle odmah ćuti što mu godi; i čim mu se jedan put u čemu izvan nužde i potrebe ugodi, ono to odmah i po drugi i po treći put zahtjeva, dok mu napokon navadom nepostane, a sva okolica roboví razmaženosti njegove. Tada je dakako težko diete odučiti od kojekakvih nevaljanostih, te više putah nepomogne ni toli blagoslovljena šiba; a ako i pomogne, ako se diete i zbilja okani svojih neuljudnostih, to doista nebiva nigda bez nenaknadive štete u duševnom obziru, diete bo takovo postane uviek himbeno, lukavo, zlobno i silovito. Svako je diete dobro, koje se dobro uzgaja; uviek su roditelji krivi, ako je šiba potrebna; svako je šibom uzgojeno diete lukavo, silovito i — vrlo malom iznimkom — zlobno! — Dakako da ja ovim nezahtjevam opet protivnu skrajnost, t. j. da diete oskudjeva u onim, što sbilja njegova narav zahtjeva.

Digitized by Google

Tim bo opet diete nebi samo trpilo u tjelesnom svom razvitku, nego bi i za njegov duševni značaj nastupile iste zle posljedice, koje nastupljuju i kod prevelike nježnosti i slaboće roditeljah. Da roditelji dakle niti na jednu niti na drugu nezajdu stranputicu, to je neobhodno potrebno, da oni, a osobito matere, dobro poznaju prave djetinje potrebe u ovoj dobi, jer bez toga poznanja nije moguće, da se valjano uzgajaju djeca u toli još nježnoj dobi. U kratke ću dakle ovdje razviti najglavnije potreboće djetinstva i to za dobu novorodjenstva (prvih 6—8 danah) i za dobu dojenja, t. j. dok djetetu začmu zubi nicati.

Najglavnije potreboće za ove prve dvie dobe djetinstva jesu: primjerena hrana, zrak, toplina i čistoća; a sve ostalo što je više, kao n. p. nošanje, povijanje, ljuljanje, nesamo da je nepotrebno, nego je upravo škodljivo, bilo za tjelesni bilo za duševni razvitak. Što se tiče hrane, to je za diete najbolja i najzdravlja hrana materinje mlieko, niti ima ikakva nadomjestka, koji bi tu hranu mogao nadomjestiti. Zato je prva i najsvetija dužnost matere napraviti novorodjencu, da ga sama doji, osim ako je to nemoguće iz zdravničkih razlogah. Nu takove slučaje ima naznačiti jedino pametan i razborit ljekar; nigda pako volja same matere ili samoga oca. A da je to zbilja dužnost materah, to mislim da bi valjalo dokazivati samo onim koji stoje u duševnom obziru izpod bezumne životinje. Koja bo od bezumnih životinjah svoje mladiće pusti dojiti od tudjih materah? — Neimaju li indi oni roditelji manje čuvstva, manje pameti i razboritosti, koji bez nužde uzimaju dojkinje za djecu svoju? — Pa je ipak i taj običaj u najnovije vrieme u nas našao mnogo sljedbenikah a osobito po naših pokvarenih gradovih. Tu bo često za svoju djecu uzimaju dadilje i takove matere, koje su inače zdrave i krepke, koje bi mogle izpunjivati tu svoju naravnu dužnost, i koje ju neizpunjaju jedino s taštine i s neosnovanih i po samih sebi izumljenih razlogah. A zar one sbilja miale, da tim šta dobivaju, ako silovito obustave tiek naravi? Zar one nemisle nigda, da sve ako bi se nedojenjem šta i sačuvale, da se s druge strane tim opet trostruke gube i troše, počem su onda mnogo zanesljivije, nego li kad same doje svoju djecu? Zar nemisle nigda takove nemarne matere na odgovornost, koju na se navlače radi tjelesnih i duševnih manah, što ih djeca njihova često usisaju iz pokvarena i nezdrava mlieka dadiljah? Zar nemisle napokon, da tom nemarnošću s drugom diele najsvetije svoje pravo, pravo materinstva; dapače da ga one tim nedostojnimi i nevrednim postaju? Zar diete nepoklanja onoj djetinju svoju ljubav, kod koje nalazi materinsku skrb i nježnost? A kad mati svomu vlastitomu djetetu nepoklanja materinsku skrb i nježnost, kako ona i može od djeteta očekivati prave djetinje ljubavi? Ta i može li diete drugu ljubiti, drugoj zahvalno biti, a ne onoj, koja ga je u njegovoj slaboći i nemoći njegovala, štitila i branila? — Dakako da se ovdje nehotice opet i protivno narivljuje pitanje: da li je i dadilji moguće da tudje djete istom onom skrbi i nježnosti goji i njeguje, kojom to mati obično čini? — Ja bih rekao, da je to po zakonu naravi puka nemogućnost; pa ako se gdje koja tako poštena i savjestna nadje, to je ona svakako biela vrana medju nebrojenimi crnimi, a kraj sve svoje brižljivosti nemože ona ipak nigda ono nadomjestiti, što diete gubi, ako ga nedoji vlastita njegova mati. Ja znam doista, da neće biti nijedne izmedju čitateljicah ovih listovah, koja nebi doživila bila po koji žalostni primjer, kako

Digitized by Google

su djeca obskrbljena kod dadiljah. Iz svega dakle ovoga sliedi, da je dojenje od materah jedino za djecu naravno i napredno; i da svaka mati, koja bez nužde dadilje uzima, grieši ne samo proti djetetu, nego i proti naravi i proti Bogu, koji joj je tu zadaću dao. Nu dakako da drugoga lieka neima ondje, gdje je materi dojenje nemoguće radi tjelesne slabosti ili bolježljivosti, jer je napokon za diete ipak bolje da ga doji zdrava i jaka dadilja, nego li slaba, nemoćna i bolježljiva mati. Ali kod izbora dadilje ima se paziti na mnoge koješta, što sve čovjek koji nije ljekar prosuditi nemože, pa zato bi se izbor dadilje imao uviek povjeriti savjestnu ljekaru, pače dobro bi bile, da i zakon tomu prigleda. Medjutim budući toli važna stvar zakonskog nadzora kod nas još neima, to bi se moglo preporučiti razumnim roditeljem, ako već ljekara pitati neće ili ga pri ruci neimaju, da na sljedeća barem paze kod izbora dadilje. Dadilja treba da u obće bude podpuno zdravo, krepko, čisto, uredno pošteno, blago i vjerozakonskim čuvstvom nadahnjeno čeljade. Nuz to neka nije preko 28 niti izpod 18. godine; ne preko 4 nedjelje stara rodilja i da je onoga plemena kojega i diete njojzi povjereno. To su u kratko svojstva koja bih želio da ih svaka dadilja kod nas ima, i bez kojih nemislim da je moguće biti valjanom dadiljom. — Ondje pako, gdje niti mati diete dojiti nemože, niti se dobije valjana dojkinje, diete se u prvoj dobi drugim čim nesmije hraniti nego jedino životinjskim mliekom. Samo se mlieko mora raztanjivati vodom i šećerom (Milchzucker), da što više naliči maternjemu mlieku; magareće pako naliči najviše čovječanskomu. A vrlo dobro djeluje i sladka sirutka (süsse Molken), osobito prvih danah, dok se diete izčisti. — Nu sad predjimo na drugu potrebоću.

Druga glavna potrebоća novorodjenca jest zrak. Da u čistom i friškom zraku sve bolje napreduje i uspjeva, ne samo čovjek i životinja, nego i iste rašće, poznata je stvar. Zrak je gorivo životnoga plama, jedan od najglavnijih uzdržateljah života; što je on dakle bolji to je i život snažniji, zdraviji i napredniji. Od velike je indi važnosti u kakvome zraku narodjenac živi. Neka se nastoji, da bude uvjek jednak, niti preveć vruć niti preveć oštar (15—17°), i čist obdan i obnoć. Osobito valja novorodjenca čuvati od hladne propuhe, prahe, dima i pare od rublja, uljena, treseta i znoja, jer odatle se radjaju razne bolesti u dihalih (Athmungsapparate) i djetinjoj krvi. Ali nije dovoljno, da diete uviek živi u čistom i povoljnom zraku, ono ga mora i bez ikakve zapreke moći uživati. Zato se nesmije djetetu, kao što obično biva, čvrsto povijati niti trbuh niti prsa; i ono treba da se može slobodno gibati i razmahivati, da može duboko dihati; nos a i usta nesmiju mu nigda biti pokrivena.

Nu da diete vazda čisti i zdravi zrak uživa, na oto se vrlo malo gleda, osobito kod nižjih stališah. Neka samo tko zimi zaviri u kuće naših seljakah, gdje se često u nizkoj, zemljom nabijanoj, vlažnoj i polumračnoj sobi sabije po trideset, četrdeset a i više čeljadi jednog i drugog spola, svake dobe, zdrave i nezdrave, čiste i nečiste, pa k tome još svake večeri onu okolo peći i po peći povješanu mokru i nagaženu obuću: pa se tada doista neće čuditi, što se u naših seljakah tako riedko nalazi zdrave, pune, krepke i jedre dječice, i što u našem narodu pučanstvo tako slabo napreduje. Dapače čuditi se je, da i toliko zdravih i krepkih ljudih u narodu imamo, kad se premisli, kako se strašno i bezbrižno djeca u prvoj svojoj dobi njeguju i uzgajaju, i kako nitko, nitko

Digitized by Google

nenastoji da se puk što to u tom pouči i ubaviesti! Divan li bi to ipak narod biti morao, da pametno svoj naraštaj uzgaja! — U ovom bi dakle obziru pomoći trebalo! — ali Bože sačuvaj ukinućem naše patriarkalnosti, nego kako rekoh temeljitom i razložnom obukom. Od njekog vremena pojavilo se je mnogo neprijateljah protiv tomu starodavnomu temelju našega naroda, naše narodnosti. Da se takovih nalazi medju inostranci, to mogu dokučiti; ali da su i mnogi našinci zagrlili tu za nas ubitačnu pomisao, tomu doista nemogu naći ni jednoga pametnoga razloga. A da bi i svi njihovi razlozi stajali, to doista stoji i taj razlog za patriarkalnost, da bi se njezinim razvrgnućem ujedno razvrgao temeljni život naše narodnosti, budući da bi tada nenarodni duh u pojedine i razcjepkane obitelji mnogo lakše prodirao, nego što je do sad mogao prodrti u savez od više zajedničkih obiteljih. Ako naša patriarkalnost manah ima, a ja o tom nedvojim, kao što je baš i ova prije navedena u pogledu uzgajanje, to treba nastojati, da se te mane izprave, ali tako da se nezatare i ono dobro, što u njoj uživamo. A to bi bilo, kad bi se u nas naprečac ukinula patriarkalnost. Nu naši novotari kao u svačem tako i u tom mahom se hvataju skrajnosti, nepromišljujuć da li se možebit nebi šta boljega postiglo srednjom stazom. Barem da hoće, prije nek šta pisati stanu protiv patriarkalnosti, da si predstave novotarca opojena tudjim duhom kao oca odieljena i sama u svojoj obitelji, i opet živuća u patriarkalnom savezu s više srodnih obiteljih — doista da onda nebi tako silno revnovali za razorenje prastaroga toga temelja našega narodnoga života.

Kao primjerena hrana i zdrav zrak tako je za napredak i zdravlje novorodjenca neobhodno potrebna i toplina. Ali ne prevelika toplina, nego naravna i toplina čovječjeg tiela u obće (do + 30°R). Valja se zato skrbiti, da diete uviek ima topal krevetak, tople košuljice, hrpice i pokrivače. Hladno i vlažno rublje prouzroči lasno različite bolesti; a isto tako i razblada kod kupanja, trisanja i preoblačenja. A budući da je koža novorodjenca još veoma nježna, to se mora takodjer gledati, da rublje bude mekano i tanko, i ne od pamučnoga nego od lanenoga platna. Ako bo je tvrdo i debelo, to se lasno može namanuti još nježna djetinja koža i diete s razpalenja kože pasti u razne bolesti.

Još nam ostaje čistoća u obće i čistoća čestim kupanjem i pranjem. Ova potreboća nije doista najmanja medju glavnimi djetinjimi potreboćami. Čistoćom bo se nesamo olakšuje izparivanje svakojakih nečistih sokovah iz djeteta, što je neobhodno potrebno za tjelesno zdravlje i razvijanje; nego ona ima takodjer veoma blagotvorne posljedice i za duševni i ćudoredni razvitak. Budući bo se čistoćom zdravlje uzdržaje, to se u zdravom tielu i zdrava duša razvija. A diete koje je od svog postanka naučeno na čistoću, ljubit će doista i poslie čistoću ne samo na svom tielu nego i na svojoj duši. Treba dakle kod malog djeteta i tiela i duše radi paziti čistoću, a nigda netrpiti, da bude u mokrih i nečistih pelenah. Ako bo se diete dugo pusti u nečistih pelenih to ono osim što mu to škodi zdravlju, postaje takodjer i srditim i zlobnim, jer se u vrieme nezadovoljava njegovoj naravnoj potreboći; a kada se opet takovom nemarnošću malo po malo na nečistoću nauči, onda ga je poslie težko od nje odučiti, i ono većinom sav svoj život ostaje gadno i musavo. Dakle što češće kupanje i pranje, barem dva puta preko dan, to je jedan izmedju najglavnijih uvjetah djetinjega napredka u prvoj dobi; a nuz to kupanje treba takodjer da

Digitized by Google

se pazi i na usta i na oči, te čim se na njima ili u njima opazi kakova nečistoća, valja ih odmah izaprati ili otrti.—

S namirivanjem pako ovih najglavnijih djetinjih potrebočah, treba još da se združi i razborita pozornost, velim razborita ne pretjerana pozornost, kojom se sve od djeteta uklanja, što bi škoditi moglo razvitku njegovih ćutilah, a osobite sluha i vida. Jer budući da su u ovoj još veoma slabi i živci i mozak, to bi veoma jaki utisci lasno ih mogli ili oslabiti, ili pako posve u njihovu razvitku obustaviti, t. j. diete bi moglo lasno osliepiti ili oglunuti. Treba dakle diete čuvati od svake prevelike krike, vike, buke i cike; od svake prevelike ili sa strane upadajuće svjetlosti; od svakoga prevelikog i jakog mirisa. Nu kako rekoh, ova pozornost nesmije opet biti pretjeranom, jer nigda netreba s uma svrći, da se djeca neuzgajaju za staklenike (Glashäuser), nego za burni i nestašni život.

Ovo su, prevriedna domorodko, najglavnije potrebоće prve i druge dobe djetinstva, t. j, novorodjenstva i dobe dojenja. Prije nego se pako pokaže, kako da se u prvoj i drugoj ovoj dobi djetinja narav razvija, i kako da se u tom svom razvitku upravlja i podpomaže, činilo mi se je da je potrebno bilo kazati, kojeno su to prave djetinje potrebоće, jer bez njihova poznavanja nije ni moguće umno rukovoditi divnu sgradu razvitka i obrazovanja čovječjeg. Počem sam pako sada te glavne potrebоće pokazao i razvio, to ću u budućem listu (hojemu se na skorom nadamo! Ur.) razložiti, kako da se diete na temelju ovih svojih naravnih potrebočah uzgaja, t. j. kojim načinom i redom da se namiruju te potrebоće, i to tako namiruju, da mu to namirivanje nebude na skvarenje, nego na oplemenjenje i usavršenje njegove naravi, kako tjelesne tako i duševne. Medjutim do toga zadržite u naklonosti svojoj i na dalje

svoga smjernoga štovatelja.

Srećka.

Pripoviest iz života.

(Konac).

Dane, stari vojnik, žurnim je korakom iz svoga udaljenoga predgradja spješio u grad. Biaše sav uzbunjen misleć misli svakojake, tako da mu se glava pušila od nemira i neuztrpljivosti; željezom okovanim svojim štapom lupao bi u tarac tako da bi se za njim iz kamena iskre sipale. Tako dodje pred veliku kuću, u kojoj se imade ždriebanje obavljati. Pred kućom tura se silna svjetina, na svakom licu nada i neuztrpljivost, smieh i vika razlega se naokolo. Tu nebijaše čovjeka nevesela, jer dosad nije jošte nitko nadu izgubio.

„Čudnovato, čemu se svi ovi ljudi tako smiju?“ mrmljaše stari Dane sám za se. „Zar se svi nadaju dobitku?“ To i u njemu probudi misao, da bi upravo on mogao biti jedan od onih, kojim će se neizpuniti nada, a uz tu misao nešto ga zazebe u grudih a mozak mu se poče vrtjeti, ali se skorom opet osviesti te nemirno čekaše dok će se ždriebanje započeti. Nije dugo čekao. Dječak u modroj odjeći, povezanima očima i jednom rukom na ledjih privezanom posegnu drugom golom rukom u vrteću se škrinju te izvadi cedulju, koju poda pisaru a ovaj oglasi broj cedulje, našto drugi dječak na drugoj strani dvorane isto tako izvadi iz svoje škrinje drugu cedulju, poda ju drugomu

Digitized by Google

pisaru, a ovaj poviče: „Prazna!“ — To se je opetovalo do dvadest tridest putah, dok pisar neoglasi dobitak od hiljadu dvie li škudah, što bi od svjetine primljeno s radostnom vikom a sretnoga prijatelja obkoliše čestitajući mu njegovi prijatelji sa svih stranah ruke mu pružajući, dočim su drugi, kojih su bile cedulje proglašene kano prazne, sgodnu ovu priliku upotriebili te se kradom otisnu iz dvorane, da uz svoju nesreću barem izbjegnu smieh i porugu zlorade svjetine.

„Prazna, prazna, prazna, prazna, prazna, prazna, prazna — šta? čini mi se da su sve prazne!“ uzdiše Dane, stari vojnik; „to ti je sasvim drugče nego što sam očekivao; a šta da je i moja prazna? bogme bolje bi bilo da sam se bliže vratim namjestio.“

„Prazna, prazna, prazna“ čuje se opet jedno pol ure za sobom, dok se opet proglasi dobitak od pet sto škudah. „E i to bi dobro bilo“ tješio se stari Dane; „sa pet sto škudah mogao bi se čovjek u nuždi zadovoljiti, akoprem je to prava malenkost napram onomu, što sam mislio da ću dobiti. — Ha, šta sam to čuo! Da!“ poviče Dane iz svega grla kad je opet dječak cedulju izvadio a pisar broj njezin proglasio „to je moja srećka, gospodo! molim, kod mene je cedulja sa brojem sedamdeset i sedam!“

„Prazna“ biaše odgovor sa druga kraja dvorane, a stari Dane sruši se na tle. Ljudi što stojahu na blizu mišljaše da je starac mrtav, od kapi. Al on nije bio mrtav, već samo u nesviest od prenapete strasti. Njegova nezgoda probudila je doduše obće sažalenje, no buduć da je bio nešto na putu, zato prvi pisar zaviriv u svoje knjige te našav ondje starčevo ime i prebivalište, dade ga van iz dvorane iznieti te zapoviedi slugam da ga kući doprate. No buduć da je njegov stan bio odviše udaljen, to dozovu i najmu na blizu kočiju, posade u nju iznemoglog invalidu a fiaker ga polagano, kako mu bi naloženo, odveze u njegovo predgradje.

Stara Kata, vjerna stražarica, stojaše već podugo na prozoru pod krovom te nemično izgledaše hoće li se i kako će se stari Dane povratiti sa svoga polazka kod boginje sreće. Da tim bolje i točnije uzmogne izvršiti nalog supruga svoga, dovuče stara pomoćju neke kumice sve pokućstvo gore u malu sobicu pod krovom, te sad neuztrpljivo čekaše hoće li se skorom objaviti kočija u mrtvom ovom predielu grada. Napokon kad je već skorom sdvojila, ugleda željno izgledanu kočiju, gdje okreće oko naznačenog uličnog ugla upravo k njezinu stanu. Umah razleti se prozorčić na krovu a pokućtvo leće u najljepšem metežu i smjesi dole na tarac. Stoli, stolci, zrcala, kotli, tanjiri, čaše — sve to pada, ruši se i razaspe po ulici, lup, lup, pljusk, pljusk.

Stari neki gospodin, koji se je tu upravo desio došavši po popravljeni svoj kišobran, gledaše sav udivljen i namrgodjen gore odkud ta mećava pokućtva dolazi, al u tom ga po nosu udari leteći dole vatralj a dočim se je na zemlji od bolesti svijao pade mu na ledja neko samo noćju upotrebljivano posudje, te mal da mu kičmu neprebije.

Debeo sapunar potrči iz obližnjega štacuna dignuv ruke u vis da obustavi suludo počinjanje susjede Kate; al ga u isti čas zlo ošinu po glavi stari škaf te ga uplašena natrag uzbije.

Digitized by Google

Sa druge strane ulice dotrča plećat mesar da preprieči daljnje pustošenje; u tom ga prikrije hrpa starih gunjacah i mal da ga nezaguši.

Sve to je gledao nesretni invalida, opet se osviestiv, iz svoje kočije; badava je iz svega grla vikao i rukama mahao da ustavi neudobnu radost gluhe Kate, ova u svojem oduševljenju nije ni opazila što se dole radi a nikad nije nijedna žena revnije izvršila nalog svoga muža; tek onda kad se je stari vojnik gore kajoj po stubah popeo i za obie ju ruke uhvatio, spozna starica da je zabasala te odustane od daljnjega pustošenja. Tu se joj stoprv objavi strašna istina — a usred pustoši svoje stare kućevnosti stane sad obadvoje nesretnikah oplakivati kratki svoj sanak o sreći i bogatstvu.

U toj njihovoj žalosti i sdvojenosti posjeti jih dobri susjed, dugi Toma; ogledav se naokol uvidi on odmah što je, te nerekav ni rieči mirno ode; on nije bio od one vrsti ljudih, koji kad nam što nepodje za rukom stisnuv s pleći govore: „Zar vam nisam rekao da ćete zlo proći?“ već on podje od susjeda k susjedu sakupljati dobrohotne prineske za svoga komšiju i prijatelja, a sutradan mu donese do petdeset talirah, tako da je mogao stari vojnik opet nastaviti obviklo svoje poslovanje — nu na lutriju nestavi nikad više!

Školski odlomci XVII.

Koliko smo tužnih glasovah od strane učiteljah čuli o hudoj plaći, sravnivši ih s drugimi činovnici! Koliko su putah nemilice odbijeni bili, kako-li se u zviezde kovalo i najmanje poboljšanje, koje je njekim učiteljem ukazano! Šta je dakle istinito, šta pretjerano? Ima-l' zbilja uzroka k neprestanom jadanju i nezadovoljstvu, ili je baš rastuća nesitost, koja ih dovieka razpinje?

Još Seneka je rekao: Primum est vivere, deinde philosophari — pa izvjestno je toliko, da učitelj s voljom raditi nemože, kad ga domaća nevolja tišti, kad mu pomoć za dalje izobraženje nepriskače. Kako može čovjek uliti volju k učenju, kad ju sám neima? Kako može podticati na napredovanje u naukah, kad on sam nije kadar u njima napredovati? Kakva korist biva od obučavanja učitelja, kad njegovi učenici vide, kako njega njihovi roditelji i srodnici malo ciene, kako oni najsurovije, najnepoštenije ali imućnije ljude svagda više ciene? . . . Pa ova pitanja nevaže samo o seoskom učitelju, no i dalje o gimnazijalnom profesoru, koji svoj račun, što ga kod knjižara ima, nije kadar izplatiti. U poslednje doba mnogo se kod nas u tom pogledu na bolje okrenulo, ali još neimamo sve, što bi nam valjalo imati. Najnovije poviešenje učiteljske plaće nije upravo nikakvo povišenje, no samo izravnanje s današnjom skupoćom. Eda li je pak prihod učiteljski po unutarnjih osnovah, po načelih pedagogije i narodne ekonomije udešen, to je druge pitanje. Kažite mi zbilja te mnoge zemlje, u kojih je zavedena pensija za učitelje, koji se u zvanju svom izmučiše? Čim se obezbiediše udovice i sirotčad njihova?

K nevolji plaće pridružuje se mnogo teža nevolja, što neima svuda pravilah ni reda u opredieljenju učitelja. Zbog te nestalnosti neznadu učitelji, kom stanju da se pribroje? Oni se tješe praznom nadom, ožaloste se kad vide, da im se nada neizpunjuje. . . Učitelj vidi, kako i prvi ljudi priznaju

Digitized by Google

tegobe njegove, ali samo sležu ramenima, žale što baš tad nije mogućno stvar preinačiti itd. — Zašto se izbjegava klasificiranje učiteljah (u narodnoj školi i na gimnaziji)? Zašt' da se nekaže: poslie deset godinah bezukorne službe prelazi učitelj u veću klasu plaće. Ako se to nemože realizirati premještajem, zar onda nebi občine — kojih je gotovost k povišenju plaće, ako je samo učitelj čestit i ako nadležateljstva nespretno stvar nepočnu, dovoljno osvjedočena — zar nebi i občine, samo da preduprede premještaj dobrog učitelja, rado pomogle? Zar klasificiranje nije nuždno baš i zbog mnogih preporukah, gdje na pravedan i interesu školskom shodan izbor malo smjemo računati? Občinski predstavnici kadšto će preporučiti poglavito tvoje ljude, koju su baš za te najmanje za učitelje sposobni, — oni će dalje preporučiti one, koji su već njima preporučeni, dakle ulagivalice. Da se pak učitelji i štacije klasificiraju, ovakve smetene preporuke stjesnile bi se u užje granice, a tim bi omanje sramote bilo.

To sve odvodi nas na potrebu stalnog načela za opredjeljenje plaće učiteljske. Ne bi-l' se ona mogla ovako formulirati: Učitelja obezbiediti treba, da on podjednako s roditeljima svojih učenikah, i to većine svojih učenikah, živiti može. — Njeki će se zar ovdje htjeti držati historičkih tradicijah, a ja bih takovog pitao: Zar za to, što je slučajno prije 200 godinah bilo selo siromašno, ili što njegove starješine nebiahu dobre volje, — zar za to treba da sad, gdje su usvim druge okolnosti, učitelj mladeži nuždu trpi? Kakova dosljednost! Ako je igdje sadašnjost održala svoje pravo, treba da ga održi u djelih školskih, a osobito u organizaciji narodne škole. — I samu formu povišenja plaće, kao što ona gdješto danas postoji, valja osuditi. Nedostojno je, što se povišenje kao milost dieli, a u pravom je smislu samo pravda. Zašt' da se gorka čaša učiteljskoga života još i formom milosti gorčije začinjava? — —

Da vrstne talente i ljude za rana izobražene za učiteljstvo, kako višeg tako nižeg reda pridobijemo, to još neučiniše ni znatnija povišenja plaće, nego bi trebalo s učiteljskim zvanjem skopčati više pripoznanja i časti. Dojako ime „magjistor," kojim su se porugljivo i gimnazijalni učitelji naznačivali, biaše izvikani naslov. Mnogi se javno kaju, što se tako „neblagodarnom zvanju" posvetiše, mnogi jedva čekaju priliku da mogu način života promieniti (ovdje nije rieč o onich, koji očito osobitu ljubav k drugom zanimanju imaju, te takovom i sa samim svojim požrtvovanjem sljeduju, no o onih, koji samo iz sebičnih uzrokah u docnijih godinah postaju svećenici, vlastelski ekonomi, gdješto bogme i krčmari itd. Idealna volja mladih godinah nije kadra podnositi tegobe života, a gola naga istina učiteljskoga života ima odviše malo dražesti. Zato bih ja našao deset primjerah, na jedan protivan, da su učitelji u docnijih godinah svom redu nevjerni postali. I to je takodje uzrok našega školskoga samanja!

Ali ma mi koliko mu drago držali, da je sadašnji položaj učiteljah neprikladan, ma se koliko mu drago u srcu gnjevili na gdjekoje učiteljem navalice nanešene nepravde, ipak ni jedan od njihovih braniteljah neima pravo podhranjivati u njima duh nezadovoljnosti, i još većma neprestanim pipanjem pozledjivati krvave rane. Pa baš da bi iko u državi k tomu i prava imao, treba

Digitized by Google

da ga od strastnog ukora uzdrži mudrost i smislenost. Ali se toga mnogi n. pr. dopisatelji novinah neosjećaju, no siju zlo sjeme. — U zvaničnih izvjestjih, koja na najviše državne vlasti upućujete, opišite čemerno stanje učiteljsko živimi bojami, tu podignite glas u obranu učiteljah; a kad k učiteljem samim govorite, onda nek vam je dužnost opominjati na mir i strpljivost. Ko bi u nižih zvaničnih krugovih mogao znati sve prepone, s kojimi se vlada boriti ima, i zašto da se samo na nju baca krivica ove nadjedjene mahne našega socialnog stanja? Treba l' se čuditi, što na nerazborita, ili barem na nerazborito predložena zahtjevanja željni odgovor nadolazi? Treba l' se čuditi, što iza svega grla vičući hodataji u interesu stanja, onoga stanja, koje i sama vlada gledi da podigne, samo što ga parnom silom podići nemože, — bivaju ličnim častoljubjem okrivljeni? Da bogme da je lakše njeku malu slavu pomedjn učiteljem steći, kad netko počme u novinah trubiti nepravdu, koja im se nanosi, nego kad ih ko neprestano upućuje na njihovu dužnost i na najplemenitija sredstva, kojimi će sebi poštovanje pridobiti. Eda li ti, što se nazvaše advokati učiteljstva pred svietom — u svom tiešnjem području interese svojih klientah svagda onako savjestno zastupaju, ja bih po njekih primjerih, koje sam izbliže vidio, sumnjao. Tako je bilo s narodnimi tribuni svih vremenah!

Ali netreba takodje ni drugu stranu zaboraviti. Gdje se niko netuži, neće biti ni saslušan; a put iz školske sobice do podnožja priestola dalek je, predalek!

Gj. R.

Kakvo srce nam' se hoće?

Srce čisto, srce puno
Blagorodne osjete:
A ne srce zlobno, podlo,
Puno l' mrzke osvete; —

Srce u kom silno bukti
Svete ljubve živi plam:
A ne hladno, očajelo,
Ili tvrdo kao kam;

Srce, koje, kao oró
Na visoko s' umie pet':
A ne srce izvenčalo,
Što u prašku mora mriet; —

Srce u kom krv nemrzne,
Nego mišcam daje mah:
A ne ono, u kom gniezdo
Savio je sami strah; —

Srce, koje ljubi slogu,
I za ovom gine, mre:
A ne ono, koje ruka
Sebičnosti vazda tre; —

Srce tako hoće s' nama,
Naše prsi bud' mu stan:
S njim će naše budućnosti
Brže svanut ljepši dan. —

I. Sundečić.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Književ. viest. U c. k. skaldištu školskih knjigah u Beču izišao je upravo „Veliki Reznjanski (Regensburžki) katekizam“ u hrvatskom prevodu. C. k. ministarstvo bogoštovja i nastave je naredilo, da se ima uvesti u glavne pučke učione i u nižje realke.

* Slavensko književestvo nalazi u Danskoj (Danemark), a navlastito u glavnom gradu Kodanju (Kjoevenhaven) sve to više ljubiteljah i njegovateljah; neki dr. Thorson počeo je izdavati bibliotheku „slavenske beletristike“. U prvom ima svezku prevod ruskih spisah Zagoskina. Pukovnik Keyper, upravitelj vojenoga ministarstva ostavi knjižnicu, u kojoj ima do 400 svezakah ruskih knjigah, a bivši ministar Kunth ima u svojoj knižnjici veoma važnu bogatu sbirku ruskih knjigah i spisah. Osobitu pozornost probudjuju u Skandinaviji arheologička iztraživanja českoga pisca prof. Vocela; njegove „Arheologičke parallele“ (priuljenje takodjer u zapiske cars. kralj. akademije naukah u Beču) prevedene su u švedski jezik i naštampane u časopisu „Antiquarisk Tydesskryft“ 1854 a razprava o „kraljici Dagmar“ iz časopisa českoga muzeja izišla je u danskom časopisu „Annaler for nordisk oldkyndighed“.

* U c. kr. dvorskoj knjižnici u Beču ima preko 16,000 rukopisah u grčkom, ebrejskom, kitajskom, indijskom itd jeziku na pergamenu, 12,000 evropejskih rukopisah na papiru, 12,000 prvotisakah, 280,000 knjigah novije dobe; 6000 svezakah muzikalnih a 8800 rukopisah od znamenitih muževah. Osim ove ima u Beču jošte 18 knjižnicah, medju kojimi su najveće ručna dvorska i sveučilištna knjižnica.

* Srbski vlastelin baron Nikolić pokloni svrham dobročinim 2000 for. sr. koja će se svota obratiti po višjem nalogu na podporu onih stanovnikah, koji su povodnjom Tise-rieke štetu trpljeli.

* Njekdašnji često spominjani predsjednik parlamenta frankfurtskoga od g. 1848. H. Gagern, umro je od kapi dne 6. svibnja na sprovodu nekoga prijatelja.

* „Novice“ javljaju, da je celjski gradjanin T. prodao u Krim za saveznu vojsku 20,000 centih siena, koje je on od seljakah celjske okolice i Posavlja, cenat po 45—48 krajc. nakupovao. Ovo se sieno zatim razdieljuje na mnogo velikih četverougaljnih kupah, svaki kup važe 250 funtih, zatim se u posebnoj za tu svrhu pripravi stišti, užetom silno sveže da će tako po železnici do Trsta a odanle na brodovih u Balaklavu manje prostora zauzeti. Tako maleno slovensko Celje, koje je pred nedavno saveznike u Krimu providilo zimskimi kolibami, sad providja hranom konje englezke na ruskoj zemlji sienom štajerskim.

* Kod ždriebanja lutrije državnoga zajma od g. 1834. držanog 1. o. m. pripao je glavni dobitak od 250,000 for. baronu Rotschildu u Frankfurtu.

* O starom nedavna u Carigradu umrvšem Kosrev-paši (glave one stranke koja je prijateljstvo sa Rusijom želila) pripovieda se, da kad je za pokojnog sultana u Carigrad stigla viest o uništenju turskoga brodovlja kod Navarina, nitko se nije usudio da to javi sultanu, čovjeku veoma žestokomu i silovitomu; napoken nalože Kosrevu da on taj neugodni posao ovrši. Namjeriv se Kosrev na običnoga sultanova liečnika, čifuta, zamoli ga neka on sultana na tu viest pripravi, što medjutim čifut nipošto učiniti nehtjede. Ide Kosrev zatim sam sultanu te se naskorom vrati veseo, jer je, kao što kazaše, sultan primio viest za čudo mirno i pokojno. Odmah potrči čifut liečnik da sultana utješi, ali kako se je siromah prepao uvidiv da sultan o ničem jošte neznade i prvu viest od njega čuje, — lukavi bo Kosrev nije ni rieči napomenuo sultanu o Navarinu; moraše nesretni čifutin sve izpripoviedati što je i kako sultanu, koji se time kako razjari, da je u prvom gnjevu na ubogoga glasonošu s psovkami nasrnuo, izlupao ga čibukom a na polje ga baciti slugam zapoviedio.

Brzotiskom Dr. **Ljudevita Gaja** u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi trèškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j na celu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 21. 24. Svibnja 1855. *IV. tečaj.*

Morović-grad i Velika-crkva.

Hist. pripoviest.

Od I. O. S.

(Konac).

Za vremena udaranja na grad težko Fati u njezinom tornju. Trpila je jadna i na duši i na tielu. Sada sebi samoj sasvim ostavljena, od nikog do staroga jednog sluge i to samo kad joj jelo donašaše, pohadjana, — plakaše i uzdisaše u zdvojenju bez ikakve utjehe.

Kad Velika Gospojina osvanu, u rano jutro poče Alaj-beg još žešće na grad udarati. Posada doduše prieko noći nešto je na oštećenom gradu popravila, ali do dana bila već Alaj-beg ono opet porušio; nekoji su odvažniji Turci noćju Studvu preplivali te u selu nekoliko kućah zapalili, drugi opet tamo dole na Studvi počeli klade vezati te od njih most za prelaz u selo praviti, a odtud misliše na jurišanje grada. Metež, smetnja, huka i buka bijaše najveća u gradu, koje od vojnikah, koje od ženah i djece u grad pribjegavših.

Božjak zabrinut; banica mre od straha. -- Vojnici razjareni gledeć gdje Turci ćupriju prave, a njima ako predju buduć brojem i silom jačim, težko će se moći oprieti, i spaziv zbunjenog tamo amo trčećeg božjaka, počeše mu neki vikati: „Viteže, nije hasne kasniti, nego na bedem s Turkinjom, il u oni od strane Studve razvaljeni toranj, možebit će ju babo njezin a š njom i grad šteditи, — ili nek i ona s nami gine, kad je sve to radi nje!“

Božjak koliko zbunjen biaše, toliko mu opet ova vika kao ugadjaše. Zato odmah odleti banici predstaviv joj od svud pogibeli i zajedno za odstranjenje ovih još posljednje namišljeno kušanje, naime: izpostavljenje Turkinje na bedem, što i vojnici iskaše. — Banica nevoljna i na smrt bolestna neopire se više. — Odmah s nekoliko božjačkih vojnikah ode vitez k Fati ovako ju porugljivo pozdravljajući: „Hajd na polje, Turkinjo! lasno je tu u tornju mirno sjediti, a mi da rad tebe ginemo! Hajd na bedem s nami, nek te babo tvoj vidi, gini i ti, kad ginu radi tebe kršćani, nevjernice!“

„Ja nisam nevjernica . . . ja sam krš̌ć . . .“ jecajući nemogaše više izreći Fata, dočim ju nesvjestica uhvati.

Digitized by Google

„Gle lije turske, sad kad joj nož pod grlom stoji, hoće da se pravi kršćankom“ zlobno se smješeć doda neki vojnik.

Medju tezmanjem i vikom odnesoše onesvješćenu Fatu u polu razvaljeni toranj, ondje ju privezaše na pripravljeni zato stolac i na samu ostaviše.

Kad to spaziše od prieka Turci, zaurlaše vikom osvetnom te počeše što žešće na grad udarati, a tamo dole po gotovoj već ćupriji jatomice prelaziti.

U gradu trka i halabuka kad se Turci s Alaj-begom uz strašnu viku približaše. Božjak trča tamo amo hrabreć vojnike i razredjujuć je po bedemih.

Evo Turakah već pod gradom te najviše s one strane diživa mosta gradskog napadaju, al se bore gradski vojnici junački te im bliže pristupiti nedadu. U tom se začu štropot kao da se nešto u gradu prama Studvi sruši, te zamala povikaše vojnici: „Sruši se toranj, pogibe Turkinja!“ Čuvši tu viku nemogaše božjak srdcu odoljeti, te odtrči tamo da vidi jel' zbilja Fata svršila. Prolazeći bedemom sa strane Studve, znatiželja ga natjera da se nešto napred nagne, te da vidi što se je s djevojkom sbilo, al u isti čas kamen mu se iz pod noge omakne, a on strmoglavice uz bedem sleti i u hladnoj Studvi nadje grob svoj.

Al nije zatim dugo bilo nešto se pobuniše Turci, prestaše na grad udarati, pak okrenuše kud koji. Što je to? kakva naprasita promjena?

„Živio ban!“ orilo se s one strane Studve. — Junački ban zbilja vrativ se s vojevanja na hercega Hervoju, dodje baš u dobri čas kad je opasnost najveća bila, za izbaviti grad svoj. Radivoj biaše š njime, a njemu ban naloži da zauzmo stan Turakah i sve u njemu, a on pohiti prieko one od njih napravljene ćuprije gradu svomu u pomoć.

Ah da čudne muke i salahuke od Turakah! Jedni ubijeni, drugi pohvatani. Koji uzmogoše prieko Bosuta preplovivši život spasiše, drugi se u njem utopiše, i sam Alaj-beg zlo bi bio prošao da nije srećom čun pod gradom našao te tako utekao.

Tako dvostruko slavodobitan unidje na dan Velike Gospojine Ivan ban u svoj Morović-grad.

Večer veliko-gospojinska biaše tiha, blaga i čarobna, al u gradu nebiaše kao navadno poslie kakve pobjede huke i buke, pjevanja i veselja, nego sve tiho, muklo i tužno.

U gradskoj jednoj sobi tužni nam se prizor otvara. Uz dvie postelje bolujućih stoje tužni Ivan ban, Radivoj i svećenik.

Banica i liepa Fata posliednje časove života svoga broje. Borbe nutrnje i strah obori banicu na smrtnu postelju. Fata očitoj smrti izpostavljena bivši, premda od nagle smrti srećom sačuvana ipak od užasa smrtnog svladana biaše. Nadjoše ju u nesviesti blizu srušenoga tornja, a u njezinom krilu veliku ciglu, koja joj grudi jako ranila biše. Odnese ju ban na svojih rukuh gore u grad gdje mu ležaše majka u smrtnoj borbi. Bana obuze tuga, kad liepu Fatu, a žalost kad majku svoju pogleda. — Nemogućć odoljeti borbi srdca svoga uzdahnuvši reče: „Ah majko! što učini...“

„Prosti sine...“ hoće banica da progovori, al velika joj slabost riečprekine.

Digitized by Google

Na što Fata šapćuć bana opomenu: „Nekrivi majku svoju, negrieši duše svoje!“

Zapanjen slušaše ove rieči ban te bliže k njoj pristupi; poslie malog odmora ona mu opet tiho progovori: „Tvoja želja, bane, biaše, mene krstjankom viditi... podaj mi ruke tvoje... ja jesam krstjanka...!“

Na ove rieči sviuh lica a ponajviše bana čudom sinuše. Fata odahnuvši malo nastavi: „Srca su se naša odmah snašla, je li tako, mili bane?... ali zapreka biaše, što si mislio da sam Turkinja... Ova te je misao od mene dielila, s tobom me razstavljala, te nebiše za mene zgode da ti odkrijem tajnu moju, koju tako dugo krijah pred svietom — da sam krstjanka od djetinstva svoga... božjaku nemogoh se povjeriti, uvidih bo u njemu nečistoga napastovatelja... nadah se i tješih da ću te, bane, kod povratka tvoga milo zateći odkritjem tajne svoje... al' drugče bi nam sudjeno... ljudem, što navališe na me da me na smrt odvuku, očitovah svoju vjeru, al oni mi nevjerovaše... eto svjedoka, u koga vjerujem i koji će me spasiti...“ reče izvadiv mali križić, tajnu onu amajliju, iz njedarah i poljubi ga pobožno.

Sviuh se lica slušajućih ju porose suzami. Nakon male stanke djevojka nastavi se opet progovori: „Nije Alaj-beg moj otac, niti se ja zovem Fata, već je krstno moje ime Kata... a Fatom me nazva Alaj-beg, koji me je odgojio kao kćerku svoju, izbaviv me kao diete od osam godinah jedinu živu od moje rodbine, koju su Turci nasrnuvši na dvor otca moga pogubili... smaknuvši mi i otca i majku, i mile sestrice i bratju dragu, do jedinoga brata Radivoja, koji se je živ bio spasio... al su i njega, kako mi rekoše, u bližnjem selu zatekli i pogubili...“

„Nisu, nisu, Katice, sladka sestrice, evo ti brata tvoga Radivoja!“ uzkliknu kroz plač mladi kapitane.

„Ah brate... Radivoje!...“ biaše sve što mogaše djevojka izustiti svladana čuvstvom i slabošću.

Stajaše beg skrstenih rukuh čudom začudjen, a proklinjajući crnu sudbinu svoju, što mu prva ljubav njegova ovako uvehnu.

Banicu sad još veća bol obuze, svijajući se od žala što je božjaka služala. Na djevojku pako toli ubitačno djelovaše silno oto duševno uzkolebanje, da je od tad jedva po gdjekoju riečcu mogla progovoriti.

Svećenik vidivši sve to veću slabost kod obe bolestnice, podje po svetom zvanju svome tješiti ih te na rastanak sa svietom ovim pripravljati.

„S Bogom brate dragi, s Bogom bane, sjeti se kadšto svoje Kate...“ jedva šaptaše djevojka na umrtju.

Prospu se suze niz muževna lica obadvajuh junakah.

Zatim banica skupiv posljednje sile svoje, reče: „Prosti mila po Bogu kćeri, — i ti sine dragi, oprosti mi!... ah zlosretna božjaka, nikad ga nebilo! oprostite svi da mi Bog oprosti... A za griehah mojih kajanje, sine dragi, zidaj crkve i oltare Bogu na slavu, nebi l' mi se prije smilovao... To je posljednja želja moja!...“

„Bog ti prostio kao što ti je i od nas prosto!“ čulo se od okolo stojećih, dočim Ivan ban i Radivoj desnicu banici ljubiše.

„Sveta mi je želja tvoja, majko draga!“ tronut šaptaše ban prikloknuv k njezinoj postelji.

Digitized by Google

„Primi, sine, blagoslov materinski!“ bijahu joj posljednje rieči.

Valjda banici sudjeno biše, da ona vidi djevojku njom upropaščenu umirati prije sebe. Pred zoru sbilja liepa Kata Bogu dušu dade. Preminutje njeno bilo je mirno i blago, kao što u nevine i čiste dievice biti može.

Nedugo za njom i banica preminu.

Sutra dan biaše veleliepni pokop. U onoj maloj crkvici tamo prieko Bosuta biše banica i Kata sabranjene.

Nije zatim dugo vrieme postajalo, dade ban staru crkvicu rušiti, a novu veliku zidati, koju Velikoj Gospojini posveti s toga, što je na dan isti sve se evo u gradu njegovom dogodilo. I to je ona ista crkva što se i dan danas zove „Velika-crkva,“ jedno što je znamenito povećana, drugo što na Veliku Gospojinu slavi. Za vječnu pako uspomenu, u koliko ju ban većom napravi, dade uzidati izvana jednu opeku (ciglu) modre boje, koja se i danas vidi na sriedi crkvenog zida sa istočno-sjeverne strane. Vele ljudi da je to ona ista cigla, koja je s kule rušećega se tornja na grudi liepe Kate, njoj na istima modricu ostavivši, pala i u krilu njenom se našla, pak da je zato i ona modra ostala. Tu istu ciglu na dan oproštenja t. j. Veliku Gospojinu, iz sve okolice mnogobrojni sviet tamo dolazeći, ljubit običaje obilazeć crkvu, — a njekoje Morovićanke pripoviedaše mi, da ista cigla kadkad vrlo ugodno miriši, — nevinom dušom liepe Kate, kao što veli naš narod. I evo tako se svrši pripoviest Morović-grada, od koga se sada samo razvaline vide — i o Velikoj-crkvi. Samo ću to još dodati, da je Ivan Morović (Marot) Mačve ban, vrli razprostranitelj kršćanske vjere, lasno još više crkvah zidao za ispokojenje duše majke svoje; ali samo još za jednu sigurno zna se, svjedoči bo to Bulla Inocentia VII. pape počimajuća: „Sacrae Religionis etc. 10 Calend. Novembr. 1404.“ a to je bio manastir Svetoga duha u Atthiji t. j. današnjem Opatovcu, selcu izmedju Vukovara i Iloka. Ivan ban moljaše papu da bi isti manastir spadao na državu Otacah u Bosnoj, što mu i papa s tom bullom dozvoli. — Sad znajuć za njegov duh pobožni zašto nebi s vjerojatnostju misliti mogli, da je od njega i Šarengradski manastir, od istog vremena, zidan, kao takodjer u Novačkom groblju ona stara Morovićkoj slična crkva, onda nedaleko od Morovića u Lipovcu takodjer stara i ponajljepšim ukusom zidana crkva „Lučica“ od sv. Luke zvana, sve te crkve od starinah hodočastjem mnogobrojnog puka slavne. Meni se tako čini, a neznam što će drugi starinah izpitatelji kazati. —

Ulomak iz Virgiliove „Eneide.“

Pokus prievoda od Mate Ivičevića.

Čobančetom uz slabu sviralu
Jednom slabo pjevah i popjevah,
Ter ukazah nevoljnu težaku
Kako će ga eno slušat polja;
A sad kršna pjevat ću oružja,
Silna Martu nesretna čovjeka,
Što no prvi se kraja od Troje
Svog' udesa bježeći ostane,
Nogu stavi na kraj Lavinije,
Pokrajine u sried Italije.
Mnoga podni na kopnu i moru,
Sve u krepost vječnjega mogustva,

Digitized by Google

Radi puste sržbe Junonine:
Mnoga podni i bojak bijući,
Dok grad slavni sagradi preslavno,
A bogove predade Laciju —
Od ovud je Latinsko koljeno,
I od Albe prvašnji gradjani,
I zidovi vjekovječnjeg' Rima;
Sad mi, Vilo, prišaplji uzroke
Radi koga težka uvredjenja
I što žaleć kraljica bogovah
U tolike obori nevolje,
I tolike pretruditi trude
Činja čeeku bogoljubstvom slavnu!

Kartagjene stari grad bijaše,
Prem Taliji od Tebra daleko,
Kog' no Tiri biše naselnici,
Bogat, kršan vojničkom vještinom.
Hoće reći da svrh svih gradovah
Jedin biše na srcu Junoni,
I svrh iste urednosti Sama;
U njem drža kočija', oružje,
I da jedin kraljuje nad svima,
Kad bi sreća htjela priveljeti,
Išće, traži, želi destignuti:
Ona bo je nekako dočula
Da će jednom Trojanska mladica
Tirieve poklopit zidove;
I da puk će iz nje procvjetati,
Koji zemlju opusteć Libinsku
Misli vladat, svakom' zapredati.
Toger strah je a bojak spominje
Protiv Troji što podiže jednom,
Da priskoči u pomoć Greima.
Njene sržbe pretežki uzroci
Nebiše se jošte utrnuli,
A ni tuge traci izčeznuli.
U dubini najjačoj pameti
Jurve leži sudba Paridova,
Obilčja prem sramotne hula,
Čast otela divna Ganimede,
I odavna ozrlo koljeno!
Prvoj vatri pristupi i ova
Pa Trojane u oblasti mora
Silnih Grkah i biesne Akibe
Tužni traci i ostanci tužni
Od Lacija uklonja daleko.
Na ozubi sreće i udesa
Preko mora srtahu svakoga,
Tamo amo za mnogo vremena:
Rim napučit koliko trebova!

Istom jedra veselo razpeli,
U more se bijahu puštali
Pjenom pjeneć mjedene prsnjače;
Tet' se rana povriedi Junoni
Koja leža u srcu duboko,
Pa od jeda stala govoriti:
„Što počela neću dovršiti?
Pa ni kralja prokletih Trojanah
Od Talije neću ukloniti?
Što mi udes klenice prepriečiva?
Mogla Greim Palas uvredjena
Sve brodove vatrom upaliti
I njih iste morom poklopiti
Radi biesa jedinog' Ajaka;
Mogle strielam' strielit sa oblakah
I raztrkat sve umah brodove,
Vjetrom mora valove razljutit,
Slavn' Ajaka obuzet vijarom
Tere grunut o sidrinu njime:
A ja buduć kraljica bogovah,
Sestra, žena velikoga Jove,
S jednim pukom u ratu odavna
Još nemogu čuti ni viditi
Da se koji od njih poklonio
Veličanstvu i mome božanstvu,
Jali žrtvu pridó žrtveniku? —"
Ta u srcu jedom razjedjenu
Sama sobom kuvajuć bogiња,
U Eolsku doleti krajinu,
Zlih vremenah i biesnih vjetrovah
Stare gnjezdo, otaćbina stara.
Kralj Eolo u špilji golemoj
Svrh njih tute vlada kraljujući.
Razljućeni u zatvoru reže
Oko vratah strašno žugoreći
Težkom jekom brda i planine.
Eol sjedi na vrhi gradine
Šipku držeć u desnici ruci,
Pa duh tiši, sržbu zagasuje.
Štogod mora, zemlje i mirovah,
Sve bi digli accru pridali! —
Tog' se bojeć vjekovječnji Ćaćko

Digitized by Google

U tamne jih zatvori spilne,
Svrh njih stavi brda i planine
A kralja jim zadade moguća,
Koji uzdi vele vještom rukom
Zna popuštat, zna i uztegnuti.
Kojem' Juno teke moleći se,
Ove tada upravi besjede:
„Znaj, Eolo, ako znao nisi,
— Jer tebi je povlasticu dao
Car bogovah i umrlih ljudih
More tišit valove dizati —
Narod meni neprijatelj glavni
Brodeć krči Tireničko more,
U Taliju Troju prinoseći
I bogove slavogubitnike;
Vjetre užgaj, topeć brode duši,
Svukud goni, svuda jih razgoni,
Mrtvim glavam zakusujuć more.
Liepih imam četrnaest vilah,
Dejopeja najljepša od svijuh,
Dat ću ti je, poklonit ću ti je
Neka s tobom nje provodi danke
I vesclom obveseli djecom!“
Eol njojzi na to odgovara:
„Što se hoće, kitna Cesarice,
Ti se imaš starat i misliti,
A ja tvoje slušat zapovjedi!
Ja po tvojoj jedinoj kreposti
Kralj krajinah, prijatelj Joviši,
Stupam često k trpezi bogovah,
Naglom vjetru, svakom' zlu vremenu
Zapoviedam po tvomu imenu! —“
Istom tako Eol besjedeći
Od poluge petom udario
Šuplja brda u rebra i boke,
Tol' vjetrovi poput silne vojske,
Prieko vratah jurve raztvorenih
Potekoše juriš učiniše,
Bukom treskom zemlju trieskajući,
Posjedoše more prekriliše,
Jugo, Garbin, biesna Oštrijada,
Ter u jedu i krsnu inadu
Sa dna krču i razdiru more,
Kraju goneć goleme valove.
Ljudi viču, zviždeju konopi,
Umah nebo nasu se oblakah,
Trojcim' grabeć danak i vidilo,
Noć na moru usjela se zlom!
S kraja na kraj zagrme nebesa,
Čestom blieskom aer zabliskao,
A smrt grdna raztvorila žvala
Da si hlapne nevoljne Trojane.
Kad evo ti jada i gorega!
Led pritrgnu Eneova uda,
Obe k nebu uzdignuo ruke
Ter ječući jedva izgovara:
„O sto putah čestito čestiti!
Kog' vidiše raztavit se dušom
Otačbine viseki zidovi!
O cviet Grkah, kršan Diomede!
Što na ravnu polju Trojanskome
Ja nepadoh od desnice tvoje?
Gdje Ektora Akil ustrelio,
Gdje počiva golemi Sarpedo,
Gdje Simois hrleć strmo vuče
Kršne štite, zlatne perjanice,
I junakah nevoljne mišnice! —“
On to reče, sjeverina pubnu,
Pleskom plesnu po sriedi jedarah,
Do nebesah podiže valove,
Jaka vesla kršeći se lome:
Biesna prova na lievu se svali,
Valim rebra tiskajuć u oči:
Gruda mora veličinom sliedi
Kó da komad odpadne planine.
Njeki glavom u visine visne,
Njeki nogam' u dubine tikne.
Pusto more pešnje razvratilo,
Žalo guca to žežće se žesti.
Oštrijada do tri obuzela,
Na nevidne natiera jih stiene
Do tri broda hujti Levantara,
Udilj š njima o sidrine jeku!
Na plitčine nasuka jih paka,
'Rpam žala negrnu okolo.
Tol' na oči nevoljne Ence,
Pljuska pljusne sa prove na krmu,
S brodom treanu u kom' Oron biše,
I Ličinci ujedno sa njime;
A skukana tužna brodovodju
S mjesta diže naužnač sa glavom.
Val tri puta zavija sa brodom,
Četvrtim ga proždra ponorina. —
Jedva vidiš okom nakoto

Digitized by Google

Gdje ko pliva na morskome širu.
Vidiš daske, viteško oružje,
I Trojanah bogatstvo po moru.
Kršno vrieme jurve savladalo,
Brod bijaše slavnog' Iljonea,
A srušilo silnog' Akatoa,
Abasova i još Aletova.
Biesne more kroz šupljine riče
Kroz šupljine odrtih rebarah.
Starac Netun medjuto se sjeti,
Da se sa dna uzbunilo more
Ter obanj se vjetri zaratili;
Srdom srdi na noge se skače,
Povrh mora nadižući glavu.
Eneove ugleda brodove
Tamo amo raztrkane morem,
A Trojane vidi razkrhane
Od valovah i pustih gromovah.
On to gleda, a sestrine znade
Krute sržbe odavne inade.
K sebi zovnu Ladajak' i Južinu,
Pa mi stade njima besjediti:
„Dakle tako ima se ufanje
U zapleće prvašnjih djedovah,
Da je prosto bez mog dopuštenja
Nebom drmat, zemljom potresati
I tolike dizati obale?
Bog i vjera! starat vam se sa mnom!
Al što velju o čem li se bavim?!
Nije bolje tišiti valove?!
Nu nemojte niti pomisliti,
Da će svedjer kao danas biti! —
Udilj s' oka da ste mi se digli!
Vašem kralju poruku noseći
Da men' samu htijahu podati
Tronog nosit, s morem upravljati!
U oblasti njegovoj su stiene,
Stare gnjezdo vaše domovine,
S njima dakle neka se ponosi
Svrh tavnice tavne kraljujući,
Gdje vjetrovi ječu jaučući! —"
Reče prvo neg' izreći mogu,
Ali prije neg' je izrekao
Jurve smiri nadute valove
I raztjera gustu oblačinu
Sunca dieleć blaženo mililo!
Trito ž njime muči se Cimoto,
Da od eških odvrnu bregovah
Puste brode svuda raztrkane.
On jih isti nadiže tronogom
I prostrane raztvore galije
Kruto tišeć razljućeno more;
Ter na kolu prilaganom lize
Ko što vjetar po vrhu valovah. —
Ali kano u sried množtva puka
Kad se koja dogodi uzbuna
Gdjeno bjesni ludovna svjetina,
Gdje kuk leti, lete cjepanice,
A bies biesu dodaje oružje
Da se starac ugleda po sreći
Komu slava pamet, bogoljubstvo,
Pa da njima upravi besjedu,
Svak ga mukom i sluša i gleda
Plamen dušeć u srcu srditu —
Tako pade uzbunjeno more,
Starac Netun istom ga pogleda
Vozeći se prieko vedra neba
U kočijam' iza biesnih konjah. —
Eneova umorna družina
Medjuto se sila inaditi
Ko će od njih najpre kraju doći,
Ter se vrnu put Libinskih strana'.
Tamo mjesto odveć uklonjeno,
Koga otok okoliši lukom
Braneći ga pristavom robarah:
Oba nje se ciepaju valovi
U hiljade dieleć se komadah,
Razdrobljeni vraćajuć se strmo.
Tamo amo goleme litice
I do dvi se propele kućine,
Koje glavom u nebesa kreću;
A izpod njih morska okolica
Kano blato počiva u miru.
Svjetlih voćak' perčanica svjetla
Oko glave divno jim se vije,
A gaj mio pustu hladovinu
Povrh njizih dvoručice lije.
S druge strane visećih kusovah
Protegla se tamna spitelina
U koj vriela vode plemenite
Živih stienah okresana sila,
Još odavno pristanište vilah.
Prosti brodi u slobodi liene,
Brez oglavi sidra i sidrine. —

Digitized by Google

Sedam samih odabranih ladjah,
I tu š njima uvuče s' Enea:
Svi veselo skočiše na žalo,
Na kraj noge mećući od želje.
Iz kremenja najprvi od svijuh
Živu iskru izkresa Akate,
U lepuh je vatru uvatio,
Suva pruća naloži oko nje,
Dvaput puhnu, trećim plamen diže.—
Poslie toga stadoše vaditi
Kruha štetna morem poštetena,
I što biše kruharnih sudovah,
Ter počeše žito izbavljeno
Mlinom mliti, na žeravi peći. —
Medjuto se popeo Enea
Jedne sidre na vrhi čivera
Ter pogleda okom naokolo
Štogod moga prigledati mora,
Nebi l' gdjegod nazrio Antea
Gdje se hrve vjetrom i valovim',
I Frigije nevoljne brodove,
Jeda l' Kapi, jeda li zlamenje
Na visokom brodu Kaikovu.
Broda vidjet nemoga' nikakva
Već na kraju nazrit mu se dade
Do tri srtat lagana jelena:
Za njima se stoka osukala
Po dolinam' veselo pasući.
Tute mi se namjesti Enea,
Luk i striele prihvati u ruke,
Silne striele silnoga Akata,
Ter obori najprve jelene
Kojim glavu divna kruna resi.
Pak se stavi ljude razgoniti
Po gajevim' strieleći jih strielam'—
Nit se toga ostavio posla,
Dokle sedam kršnih tjelesinah
Zbilja s crnom nerastavi zemljom
Brodovah jih jednačeći broju.
Kad ti posa' bišo opravio
Veselo se povrati u luku
Pa jih redom družinici dieli.
Ljubko dieli Sicilije vino
Što jim slavni darovà Aceste
Kad u njega bijahu na domu:
Ter jih ovim veseli besjedam':
„Moja braćo i moja družino,
Kojino ste mnogo pretrpili
A još više imate trpiti,
I tim mukam, s pomoću bižijom,
Kad li tad li vidit ćemo svrhu!
Sržba Šile utrla vas nije,
Nit kučinah izprazno lajanje;
Kušali ste i sidre Kiklopah,
Pa vam i sad na ramenu glava;
Srca dakle vaša razširite,
Strah i tugu na stranu bacite,
Jer će doći, ako Bog da, vriemo,
Da s' od ovih jednom spomenuti
Neće mrzko nijednu vam biti! —
S pored jadom svakom jezivosću
K Laciju se uputili jesmo
Gdje nas pokoj čeka desudjeni,
Gdje se Troja ima prerodit.
Sada dakle trpite veselo
Jer uživat imat ćete kada! —"
Ova reče poveselim licem
Premda srce puca od žalosti. —
Svak se spravlja lovini i jelu,
Deru, gule, vade utrobice,
Žive kuse natiču na ražnje,
Kotle vise oganj podmičući.
Jelom slabo pokriepiše tielo
Vince pijuć na zelenoj travi
Dobro jeduć jelenovo meso.
Kad do mile volje pojedoše
I trpeze biše uklonili,
Počeše mi dugim razgovorom
Zabludjenu spominjat družinu,
Uhvajuć se i još se bojeći
Jal su živi, jali na umoru,
Jal daleko na pustome moru.
Pobojanik najviše Enea
Orontea plače srčanoga,
Kad Amika, Lika i Djiana,
Kad Kloanta tuži hrabrenoga.
I ta žalba na pó pri svršetku,
Kad Joviša sa vrhu nebesah
Voskateljno gledajući more,
Zemlju, kraje, mnogobrojne puke,
Brez da makne sa prestolja svoga,
Svrnu sasvim pogled od očijuh
Nad Libinske prostrane krajine.
Kad Venere suzam' na očima

Digitized by Google

A na srcu žalošću i tugom
'Vako njemu stade govoriti:
„Slavni kralju ljudih i bogovah,
Koji ž njima upravljaš od vieka,
Trieskom zemlju i biješ i karaš!
Nuder kaži ako ti je drago,
U čem' su te mogli uvrieditи
Moj Enea i moji Trojani,
Vas sviet kojim niče pristanište
Rad Talije iza mnogih jadah?
Ti bo jednom jesi obetao
Da će ondi postati Rimljani,
I po vrieme slavne četovodje
Od koljena slavna Trojanskoga,
Kojeno će vladat, upravljati,
Biesno more, okoliš zemaljski:
A sad zato haješ i nehaješ!
Novom sudbom tišila sam staru,
Zla prvašnja da zabacim kako
Tot od prvih najgora posljednja,
Jer Trojani i dan danas plove
U jezeru tuge i nevolje!
Ovom' jedu dakle neima lieka?
Po sried Grkah Antenor je moga'
Zdravo, mirno sasvim čitovato
U ušća se uvući Ilirska,
U Liburske stignut kraljevine,
Timovskome oteti se viru,
Štono poput brezkrajnoga mora
Biesnom jekom brda i doline
Na polje se slivajuć srdito
Vrijuć krklja devetorim krkom.
On je moga' Padvu sagraditi,
I Trojane u njoj naseliti,
Prvo ime postaviti puku,
I djedovah objesit oružja,
Sad u miru srećno počivati;
A mi porod Tvoji omladjaji,
Kojim neba obeta' si krilo.
Pokle neg' smo jadni i kukavni
Sve brodove ludo izgubili
Radi sržbe jedinoga kipa
Nepravedno izdani sramotno
Od Talije srtamo daleko!
To je našem bogoljublju plata,
To nam vjera od Tebe zadata?! —"
Otac ljudi' i vječnjih bogovah
Posmijuć se onim posmijajom
Kojim nebo vedri, neoblači,
Usne ćere poljubi medene,
Ter joj ove upravi besjede:
„Neboj mi se, zlatna Citerovo,
Tvoji će se izkolit udesi!
Grad, zidove vidit ćeš Lavinske
Koje no sam vami obetao;
Do neba ćeš i povrh nebesah
Hrabrenoga uznosit Enea.
Moja misa' na mjestu i sada!
I da možeš lakše vjerovati
A tugom se svojom razabrati,
Kazat ću ti pravo istinito
Što u knjigam' leži upisano:
Rat krvavi on će zametnuti
I Taliju listom uzbuniti,
Narode će divljije podjarmit,
Ljudem svoje davat običaje,
A gradovim bilježit mejaše;
Na Laciju istom ogrijalo
Treće bude kraljevanja lieto
I treća se obrnula zima,
Da Rutule u oblasti ima!
A jednom će mladjan Askanio,
Kog' sad Julo zovu prezimenom,
Trijest proći kraljujuć godinah
Sliedeć mjesec jedan za mjesecom,
Dok se malo izkole pomalo.
Lavinsko će primjestit kraljestvo
Ter u muci trudu i umoru
Dužnoj Albi postavit zidove:
I ondi će za trista godinah
Hektorovo kraljevat koljeno,
Dok Ilia duhovna kraljica,
Koja s Martom zače kriomice
Na sviet dade dvoje bliznićadi.
Romul za tim upravljat će narod,
Mrko masti Vučice dojnice.
Veseleć se u njedru da biše
Grad sagradit slavne Mavorcije,
A Rim svojim nazvati imenom —
Ja jim roka nedajem vremena,
Nit mejaša bilježim ikakva,
Jer kraljestvo dâ sam jim brez kraja!
Pače ista ljutita Jumone,
Koja strašno sada uzbunjuje

Digitized by Google

Kad se je Melutic po običaju svoga naroda na to krvno djelo pripravio, uputi se koljebi propovjednika, koja je stajala na brežuljku kraj šume. Sumrak se je već bio hvatao. U tom stane Indijanac i okrene protivnim putem, jer ga je čeznuće vuklo, da posjeti još jedanput ljubovcu, koju si je krvnim ovim djelom steći nakanio.

Ona ga je radostno primila, ali ga za čas prepanuta upita:

„Što će ti sada oružje? šta si naumio?“

Melutic nasmjenuv se odgovori, da si želi ljubovcu zaslužiti; na to njema preplašena Velida:

„Hoćeš da budeš ubojica, nesretniče!“ i uhvativ ga za ruke stane ga zakljinati: „baci oružje ako me ljubiš, vrati se natrag u svoju koljebu i ondje ostani dok sunce izadje. Sutra će te groza spopasti od današnjega tvoga preduzeća, jer svako opako djelo sliedi kajanje, i krv se nemože oprati s ruke, koja ju prolije.“

Melutic klimajući glavom odgovori:

„Poglavice to zahtjevaju; oni su stari, pak su i mudri. A ja neću ubiti vojnika, nego bielca, sina onih, koji narod naš upropastiše.“

Velida probliedi.

„Nemoj bielca ubiti!“ zamoli ga plačući „Bog ga je poslao, iz njegovih ustih proizliče mudrost, i ja ga štujem.“

I savi ruke svoje oko mladića da ga od krvnog djela suzdrži, ali Melutic izvinu se i ode. Hitro je išao koljebi bielčevoj, ali sve glasniji biaše odziv, što ga je molba Velidina probudila u njegovom srcu, tako da je nešto uznemiren i nesiguran u svome nakanjenju došao koljebi propovjednikovoj. A kad ga je smotrio u mjesečini klečećeg u molitvi, kad mu je biele vlasi opazio kako su mu pale niz ramena kao da mu starost štite; kada mu je čelo pogledao, na kojem je tuga s pokornostju počivala, a u izsahlom licu starčevom tragove brige i nevolje motrio, nestà hrabrosti u vojniku da ubije propovjednika. Odbaciv mač pristupi k molećemu govoreći mu:

„Starče,“ reče „naše poglavice odlučiše da pogineš. Smrt te čeka. Bježi, ostavi našu zemlju. Čun je nedaleko na rieci, u njem odplovi k tvojim bielcem. Ako ostaneš, poginut ćeš!“

„Sinko“ odgovori starac „nek im Bog oprosti; ako su mi smrt odlučili, a ja ću ju bez straha čekati i mirno pretrpjeti.“

„Tako mi djedovah“ reče Indijanac „nije tu za šalu. Onaj, koji mora da te smakne, već je odabran. Taj isti ljubi kćer jednog od poglavicah, i Velida bit će mu plaća, ako nalog izvrši; ako neizvrši, propast će smrti. A ja sam taj izabrani, — nemoj oklevati.“

„Ja te žalim, al ti i opraštam“ odgovori starac.

„Starče,“ viknu mladi Indijanac, „čudim se tvojoj srčanosti, sažaljujem ti starost, i tvoji me bieli vlasi straše. Smiluj mi se, i ostavi naše šume, jer znaj, Velida je najljepša žena našega koljena. Da ju svojom nazvati mogu, tebe ću smaknuti, starče, usprkos tvojoj siedoj glavi, jer ja ju ljubim, više nego što ti ljubiš tvoga Boga!“

Tek što Melutic ovo izusti, sav se strese čuvši šuškanje u daljini. Poletiv na vrata koljebe prisluškivao je drhćući od straha.

Digitized by Google

Nebo, more, okoliš zemaljski,
Vele bolje misliti će i želit,
A sa mnom će jednom nastojati
Da Rimljani budu upravljati
Svemu svietu zakone podavat;
To je moja i želja i misâ!
Doć će vrieme tekuć za vremenom,
Da će kuća svjetla Asaraka
Jednom Ftiju i slavnu Micenu
Svojoj ruci hrabreno prikučit,
A ponosnim Grcima zapredat.
Od korena slavna Trojanskoga
Slavni Cesar jednom će zenuti
Slavu' od Jula Julius nazvani,
Kog' kraljestvo pustom Oceanu
A ime će dopirat k nebesim!
Ondi ćeš ga prijati veselo,
Jednom' točnim prikrcata blagom;
I ondole poklon i molitve
Vidit ćeš ga primat i slušati,
Divlje vrieme pripitomit će se
Iza rata udomovit će se
Sieda Fides sa Vestom u družtvu.
Jednoć Remo sa bratom Kvirinom
Zakone će kovat i davati,
Zledna vrata od rata zatvorit,
Zatvoriti tvrdo zakovati —
Bies zlosrdan unutra će sjedeć
Svrh oružja kleta zaerdjana
Sam u sebi žestoko se ljutit,
Svezan čvrsto rukam naopako,
Sa stotinu okovan okovah,
Ljudske krvi zaludu će želit
Da on svoje omasti brkove,
Jer ju neće piti ni viditi! —

Kršćenje na samrti.

Prije jedno dvadeset godinah ciel je Rim poznavao njekoga čovjeka i ženu velike starosti i štovanih licah. Oni su bili siromašni, ali medjusobna ljubav život im je olakšala.

Svako jutro pohadjaše crkvu sv. Petra, u kojoj su zajedno klečeći pobožno se molili. Nožnja im je bila navadna, al po crnomanjastom licu sudeć, niesu bili Evropljani. — U kući nedavno umrvšega gostoljubivog njemačkoga konsula, umnoga ljubitelja umjetnosti g. Kästner-a — sina poznate Lotte, koju je Göthe u svom „Wertheru“ proslavio, — povede se njeku večer u sakupljenom ondje družtvu razgovor o onoj dvojici s tolikom znatiželjnošću, da su se svi nazočni oko domaćina sgrnuli razumivši iz njegovih riečih, da on posnaje njihov udes i da će im ga isto onako priobćiti, kako ga je od njih samih čuo.

Svršetkom prošloga stoljeća dodje u Paraguai u južnoj Americi vremešan neki misionar, koji je dobro neučiv jezik domaći mnoge tamošnje žitelje obratio na vjeru katoličansku. Poglavice ondješnjega puka, koji dugotrajno globenje i haranje Španjolacah ješte niesu zaboravili, uzbojaše se opet za svoju slobodu i svoj imutak uz razprostiranje katoličanske vjere, i tega radi odredjše svećenika pogubiti.

Na to krvno djelo izabraše izmedju sebe njekoga mladog Indijanca imenom Melutic-a, koji se je kod njih svojom hrabrošću i mržnjom na kršćane odlikovao. Višeputah je on dolazio k stanu svećenika i prepelo mu razbio jer ga je na nesreću i propast svoga naroda opominjalo. Melutic ljubio je već odavna Velidu, kćer mogućnog nekog poglavice. Budući siromašan, nehtjede mu poglavica svoju kćer dati, a sada mu je obećao ljubovcu, ako mu glavu bielca svećenika donese.

Digitized by Google

„Starče“ reče tad svećeniku dignuv mač koji je bio na tle spustio „moji drugovi dolaze .... čujem njihov hod .... upotriebi zadnji ovaj čas — bježi!“

Mladi vojnik strašno se je sobom borio. Koliko ga je dražilo domoljubje da mrzi na bielca, toliko mu je starčeva hladnokrvnost mišica oslabila. Dizao je mač na klečećega svećenika, ali opet ga spusti, da ga moleć na bieg nagovori. Starac je medjutim mirno i nadalje molio. Divjaci se više i više približahu. Melutic će izgubiti ljubovcu i život, ako ga — straživicom zastanu. Tad se ohrabri, spopade srdito molećega starca, i odkrenutim licem rinu mu mač u prsa.

Starac posrnu i pade ubojici pred noge.

A on stajaše preplašen, samo usne mu se gibaše, i mrtvi znoj mu probi čelo.

„Bog ti oprostio kao što ti i ja opraštam“ reče smrtno ranjeni „i neka ti dušu prosvjetli istinom svojom.“

„Starče“ reče mladić zapanjen „tvoj Bog mora biti velik i moguć, dok ti je toliku krepost udielio, da opraštaš svome ubojici. Kunem ti se da će tvoj Bog i moj Bog biti.“

Tada propovjednik dobi snage i diže se na koljena.

„Klekni“ reče slabim glasom svome ubojici. I umočiv ruke u svetu vodu, stavi jih na glavu skrušenog Indijanca, i — okrsti ga. Zatim pade i izdahnu.

Indijanci, koji dodjoše da vide je li Melutic nalog izvršio, smotriše bielca pram mjesečini u svojoj krvi ležećeg, i kliknuvši od veselja vratiše se natrag i neopaziše druga u tmini prignutom glavom klečećega pokraj žrtve svoje.

Napokon diže se i on tiho, izkopa raku kraj koljibe, i pokopa ubijenog svećenika.

Tek što je zora zarudila tražio je Velidu.

„Ti si ga smaknuo!“ vikne djevojka utrnuv od groze „idi ubojica, da me se niesi dotaknuo krvavom tvojom rukom ..... jer znaj da sam i ja kršćanka.“

„Neproklinjaj me Velido“ odgovori smjerno Melutic „bielac mi je oprostio, i blagoslovio me. Bog njegov velik je, on je sada i moj Bog, jer me je propovjednik umirući okrstio.“

Kao munja obasja veselje plačno lice Velidino, i saslušavši mirno što joj Melutic pripoviedа, progovori:

„Medj našim narodom nemožemo ostati; poglavice će i nas smaknuti; bježmo u zemlju bielacah da možemo izpoviedati Boga, koga si spoznao poslie krvnoga djela.“

Zatajivši svoju vjeru da se uklone srdžbi svoga naroda, dugo je vriemena jošte prošlo, dok zgodu nadjoše da uteku iz zemlje svoje. Talijanski propovjednici napokon, vraćajući se u Evropu, povedoše ih sobom. I tako Melutic i Velida dospješe u Rim, gdje su i po obredih katoličanskih vjenčani. Dvadeset godinah živiše tu od rukuh svojih mirno i zadovoljno, i svaki dan idjahu u crkvu moliti se Bogu, da Meluticu krvno djelo oprosti.

Iz njem: prov. *Smoljanović.*

Digitized by Google

Kratki nacrt povjestnice slavenskoga jezika.

Pod tiem naslovom nalazi se u književnoj prilozi „Wiener Zeitga" razprava od dra. Augusta Schleichera, profesora na sveučilištu pražkom, koja je dosta zanimiva i važna, da ju u kratkom izvadku priobćimo.

Dogodjaji, t. j udesi, po kojih se je razvio sadanji slavenski jezik, i promjene, kojimi je taj razvitak napredovao, diele se po prof. Schleicheru na pet dobah:

Doba I. Slavenština, jošt počivajuća u prajeziku indo-evropejskom.

Doba II. Slavenština spojena jošte s germanštinom.

Doba III. Slavenština spojena jošte s litvanštinom.

Doba IV. Slavenština kanoti jezik samostalni.

Doba V. Slavenština razpadša na svoja narječja.

Mati svieh jezikah, štono se razumievaju općenitim imenom jezikah indoevropejskieh, jest prajezik od učenog svieta tako zvani indogermanski; slavenština u najdavnije doba nebiaše u njoj oddieljena kano jezik samostalni, već je bila u njoj sadržana, onako kako i germanština, grština, indijanština itd.*)

Tiekom vremena razpade se indogermanština na više granah; ovo razpadanje dogadjalo se u različnieh dobah; jedan se jezik razvi prije, drugi poznije; nu zato sačuvao je jedan više od svoje starinske izvornosti nego li drugi. Iz indogermanštine postaše pored sebe: keltština (?), slavenština jošte spojena s germanštinom, jezik pelazki (latinski i grčki jezik), kanošto i indopersijanština.

Biaše dakle doba, kad je bio jezik germanski i slavenski jošte jedno nerazdieljivo tielo; poznije tekar odciepi se germanština te ostane na jednoj, a slavenština na drugoj strani, jedna pored druge.

Nu slavenština u toj dobi nije bila jošte onako samostalna kao što germanština, nego suvisla kano jedan jezik s litavštinom.

Doba, u kojoj se odciepila slavenština i litvanština, spada u poznije vrieme, te tudier tekar počimlje samostalnost slavenštine.

Nu ipak se nemože, po g. Šlajheru, tako smatrati, kano da bi bila ova slavenština postojala kano jezik sam o sebi, već se mora smatrati samo kao mati narječjah slavenskieh, o kojoj se nalaze u svieh gotovo tieh narječjih zaostatci i spomenici.

Narječja slavenska jesu pako po g. Šlajheru ovako razdieljena:

1. Bugarština. U starobugarštini, narječju koje se ponajvećma približuje k temeljnomu jeziku slavenskomu, pisani su najdrevniji crkveni spisi Slavenah. Najstariji sačuvani spis jest tako nazvano Ostromirovo jevandjelje od g. 1056—57., premda su se jošte i stariji jezični spomenici sačuvali, kano što se čini, u rukopisih glagoljskieh**).

---

*) Indogermanština spada k tiem jezikom, u kojih se rieči sklanjaju (declinatio i conjugatio); osiem toga ima jošte dvie različne vrsti jezikah: takovi, u kojih se misli pojavljuju u riečih negibivih i jednoslovčenih (kao u kitajskom, japonskom itd. jeziku); i ini, u kojih se razlike pokazuju pridodavanjem slovakah (kao u madjarskom, turskom itd. jeziku.)

*) Što no se obćenito naziva jezikom staroslavenskim, t. j. jezikom crkvno slavenskim, nemože se smatrati kao mati narječjah, nego kao jednorodna, ali najstarija sestra ostalieh.

Digitized by Google

2. Ruština;
3. Maloruština (rusinština);
4. Srbština ol ilirština;
5. Slovenština;
6. Poljaština;
7. Čeština sa podnarječjem moravskiem i slovačkiem;
8. Srbština u gornjoj Lužici.
9. Srbština u doljnjoj Lužici.
10. Polabština (narječje polabskieh izumertih Slavenah).

Sitnice.

O sabiranju cvieća prostonarodne poezije. Odkad su našinci počeli sakupljivati naše narodne stvari po narodu, od tad se i kod nas poče razvijati prostonarodna književnost, koja je naobraženomu svietu kao ogledalo, u kojim može svestrani život naroda našega uočiti u njegovoj pravoj čistoći. — U starije doba bijaše vrlo malo našinacah, koji se zanimahu sakupljivanjem i štampanjem toga književnoga blaga, i njima stojaše većma do toga, da si ljepotu i izvornost prostonarodne poezije u djela svoja presade. Kad uzčitamo naše starije spisatelje i književnike, odmah nam se ukažuje puna hrpa dokazah za ovo tvrdjenje, te putujući po narodu nadošli bi na izvor takovih rječcah, koje bi sabrane sačinjale podpunu narodnu fraseologiju. S toga neima dvojbe, da nam je prije svega treba bilježenjem narodnih izrazah i uvodjenjem ih u pismo, slog ispravljati i narodnim ga skrojiti, da nas narod razumije, ne da baca našku knjigu s nezadovoljstvom, govoreć, da je nerazumije, i akoprem je pisana narodnim riečima, ipak mu je tielo bez narodnog odiela. — Najsretniji su oni spisatelji, kojih djela narod priljubi, te oni si mogu kazati, da su za narod pisali i da će im trud sjajnim plodom uroditi. U našoj književnosti imade ih vrlo malo i to su samo pojedini, kao što oba Relkovića, Vid Došen i Kačić, koji su po ćudi naroda našega pisali.

U novije doba je naš prevriedni starina Vuk Štef. Karadžić istim putem udario, no sasvim inim načinom; jer on nije izvornost naših narodnih stvarih (pjesamah, zagonetkah, poslovicah), kao naši stari spisatelji, upotrebljivao zato, da mu postane slog i jezik narodnim, već je on isto narodno blago sakupljao i štampom ga priobćio u njegovoj pravoj cielosti, na čast rodu našemu. Time dakle položio je temelj našoj prosto-narodnoj književnosti, i poslie njega sta-doše se mnogi našinci istim poslom zanimati, no više putah uvuklo se je koješta, što je upravo bez vriednosti, te i tu treba razlikovati krasno i izvorno od ružna i neizvorna. Kao pravi biser sakupljenih narodnih pjesamah, poslovicah, zagonetkah itd. jesu sva djela Vuka Stef. Karadžića počamši od g. 1814. sve do današnjega dana; Petra Petrovića Njeguša i Simę Milutinovića „Ogledalo srbsko;“ Luke Ilića Oriovčanina „Slavonski običaji;“ otca Jukića Banjalučanina „Bosanski prijatelj“ i mnogi drugi časopisi, kao „Kolo,“ „Srbski ljetopis,“ „Grlica“ itd. — U najnovije doba je krasni vienac narodnih pjesamah štampan u lanjskom „Nevenu,“ a ljetošnji donosi nam jošte pokraj njih i zagonetakah i poslovicah, koje su čista filosofija naroda našega.

Digitized by Google

Jedino dobro bi bilo, da bi se naši štovani sakupitelji sa jur pokupljenimi zagonetkami upoznali; jer može se dogoditi, da je već jedna ista stvar na više mieslah od rieči do rieči štampana, a to bi time postao sav trud bez koristi. Dobro je takodjer ako se i mjesto naznači, gdje se takove stvari govore; jedna ista zagonetka i poslovica može živjeti u čitavome narodu samo s tom razlikom, što se u jednom kraju ovako, a u drugom onako govori. U takovu slučaju treba ju zapisati samo onda, ako je razlika izmedju njih od velike bitnosti, bilo radi izraza ili kakve gramatične forme. —

Toliko budi za sada o tome kazano, i ovom kratkom literarnom crticom želim sakupiteljem naznačiti samo ponajglavnije bibliografične izvore o našoj prosto-narodnoj književnosti, gdje će naći što je skupljeno a što nije. —

U Varaždinu 15 svibnja. *Milan Dimitrev.*

Zagonetke *)

Od Ferde Rusan-a.

1.

Tri slovke su u meni,
Lice mi se rumeni,
S prvom može svak' se zvat',
Drugu nadješ gdje je svat;
Sve tri pako, veli teca,
Momak platja a ne djeca.

2.

Čitao me po žudinski,
Budi volja tvoja;
Od ovuda, od onuda,
Jedna s' vidi boja.
Bitje moje, pazi dobro,
Krije sva, i cvieta,
Strah, trepet je, davno veće
Promienljiva sviet.

3.

Polovica oživljuje
I ubija ljude,
Više riečih vabi, snuje,
Neg' je treba tude;
Druga kaže iz daleka
Bolju stran il lošu,
Gdje zvek zveči a šum šumi
Ko u pčelnom košu.
Pogodivši zagonetku
Lako ćeš saznati
Da mi prvo nemožemo
Bez drugog imati.

4.

U zraku se vidí bielo
Kano labudovo tielo,
A na zemlji, ak' znaš, šuti,
Tak se vidi kó list žuti.

---

*) Pokušat ćemo u red narodnih i gradjanske nekoje uvrstiti zagonetke, jer su i ove narodne, s tom samo razlikom, što su one samoniklog ove pako usjevnog duha i značaja. — Ljudi nam prigovaraju, da smo i u tom obziru siromasi. A tko je tomu uzrok? Dobra zemlja rodi i dobrim plodom, nu ondje samo gdje joj pomoći nemanjka, gdje je snage i radinosti itd. F. R.

(Molimo da bi u buduće ovakovim i narodnim zagonetkam pridodali ujedno i odgonetke.)

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. (*Knj. v.*) Naknadno k prijašnjemu izvješću o hrvatskom prievodu Reznanjskoga katekizma dodajemo još i to, da su već i za druge razrede nižjih učionicah katekizmi izašli, svega skupa 4. Sve je ove katekizme po višjem nalogu koje preradio koje preveo g. Nikola Havliček, podjasprišt i župnik božjakovački. Knjige su pisane ljepim čistim književnim jezikom, i time je izvršena od davna gojena želja, te će se u sve učionice našega naroda uvesti isti katekizam. — U c. kr. skladištu školskih knjigah u Beču izišao je upravo drugi dio Dra. Subotića „Srbske čitanke“ za 3. i 4. razred nižjih gimnazijah. — U Ljubljani 4. dio „Slovenske čitanke“ („Slovensko Berilo“) za nižje gimnazije od dra. Bleiweisa. — U štampariji kongregacije Jermenah (Mekitaristah) u Beču izašlo je na rusinskom jeziku djelce: „Korotkij očerk istorij avstrijskoj deržavi. Sočynil l. A. Vyslobocki.“ Ovo je djelce (od 237 str) urešeno slikom Nj. Veličanstva i posvećeno je g. ministru pravosudja baronu Krauszu. — U istom zavodu kod Mekitaristah štampaju se sada tri časopisa slavenska: „Slovenske Noviny“ (slovačke služb. novine u českom pismenom jeziku,) srbski „Svetovid“ i „Vjestnik“ rusinski. Vrli promicatelj ovoga velikoga zavoda, arcibiskup jermeno-cesarejski, gen. opat Mekitaristah, c. kr. tajni savjetnik itd. Aristaces Azaria preminuo je u Beču dne 6. o. m. — U Rimu izdade u rusinskom jeziku dr. Terlecki knjigu Tome Kempena „O nasljedovanju Isukrsta“ i „Dume“ (pjesni) poljskoga pjesnika na glasu Bogdana Zaleskoga. — U sjeverno-pruskoj varošici Chełmni izlazi časopis „Nadwiślanin,“ dvakrat nedjeljom, upravom i štampom Gołkowskoga. To je jedini poljski časopis u sjeverno-pruskoj provinciji. — Na českom Prašku kazalištu biaše predstavljana s dobrim uspjehom velika historična tragedia od g. Ferd. B. Mikovca: „Dimitrije Ivanović“ (lažni car ili samozvanec ruski) u 6 činah. Prva tragedia g. Mikovca „Zahuba (propast) rodu Přemyslovského“ predstavljana u Pragu prije više godinah bila je takodjer s pohvalom primljena. — Po viesti u „Morav. Listu“ pripravlja historično-statistični odbor gospodarskoga družtva moravsko-slezačkoga u Brnu za mjesec listopad o. g. izložbu historičnih predmetah, naime 1. zanimivih listinah; 2. važnih zapisnikah; 3. riedkih knjigah u pogledu knjigotiskarstva u Moravskoj; 4. starožitnostih svake vrsti (posudja, oružja itd.;) 5. starih českih i moravskih novacah tja do Ferdinada III; 6. slikah znamenitih varoših i gradovah (tvrdjah) samostanah i osobah iz starije dobe.

(Jagodni čaj.) U Bečkih „liečničkih novinah“ priobćio je Dr. Klečinski zanimivo izvjestje o tome, kako može listje od obične jagode (Fragaria vesca) posve nadomjestiti navadni kitajski čaj (tej), sadržajuć u sebi sva njegova bolja svojstva bez neugodnih onih česticah i posljedicah, s kojih dulje uživanje običnoga čaja kitajskoga hudi ljudem osobito punokrevnim. Za ovu svrhu treba jagodno listje polagano osušiti na suncu ili na toploj ploči, da neudara po travi i da se može dulje čuvati, samo treba paziti da nezagori, jer time gubi najplemenitije svojstvo, svoju mirodiju. Ovako osušeno listje opari se vrelom vodom pa se 5-10 minutah ostavi da se ustoja; ovakav uvarak (od listja na suncu sušenog zelenkaste, od drugog nešto zagasite boje) daje ugodno i mirisavo pitje te isto tako djeluje na živce, znoj itd. kao i obični čaj, budući da u sebi spaja sva njegova bilinska počela; može se takodjer kao i navadni čaj, začiniti mliekom i rumom. Ovako osušeno listje može se dobro zamotano i u bale stisnuto na suhom mjestu i preko zime čuvati. Jagodni ovaj čaj osobito prudi onim ljudem, koje obični kitajski čaj odviše razdražuje i uzgrija otimajuć im sanak.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice II. svake nedjelje jedanput. Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cieno, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 22. 31. Svibnja 1855 **IV tečaj.**

Avelina Bakranina ljuvezne sgode i nesgode.

Crtice iz života bakarskoga.

Od Josipa Krmpetića.

1.

U dragi jednoj zaliva kvarnerskoga leži grad Bakar, rodno mjesto glasovitih po svietu mornarah. Grad je propao duboko u dragu, okruženu sa svih stranah brdinami, pa kano da hoće da u zraku božjem slobodnije odiše, digao se je pružat svoje kuće po brdu, koji mu je iza ledjah stajao. U tom naporu dvie su se sgrade jače sunule i posadile na tjeme podložnoga grada, da odanie siplju zrake znanja i slobode, te s jedne strane stoji učiona, a s druge tvrdja. Ostale su se kuće tako poredale, da jedna viri preko druge u suprotne brdine i morsku dragu, koja im pete cjeluje. Sa svakoga prozora vidiš cielu okolicu, a sa sagdje svaki prozor: nikad ljepše prilike za znalično oko, nikad čarobnijega pogleda za razsvjetljena grada. A što je najvažnije, budući ovaj grad u proročanskom duhu već odavna vidio, da će se njekoć sve što postoji po matematici i geometriji udesiti, izabrao si je sliku trokuta.

Narav je u ovih krajevih skoro posvuda, a imenito ovdje, krš i klisura, koju su prvi stanovnici zubom [1]) lomili i prahom raztipali, da pod njom što zemlje uhvate. Sad su brda do polovice nanizana trsjem, razstavljenim gromačami, [2]) da se pozna što je čije. Sried trsja vidi se po koja smokvica ili breskvica, na kojoj je opaziti glad, kojim ju hrani iztrošeno zemljište. Nigdje bujnih njivah, nigdje zelenih pašnjakah, nigdje pojnih lugovah ili šumicah, dapače nigdje ni struka povrtline: narav je izpržena i izžežena; ali izpod garišta toga majke naravi teku mnogi vrutci prestudene vode; rječju Bakar je čudo za svakoga inostranca, koji se nije u kršu rodio i odgojio.

Uprav posried grada pruža se malen tržić, „Vrata," sa kojega prši zastava kad se koja svečanost slavi ili koji brod u luku ulazi. Na tom tržiću stoji kuća na dva poda, a na svakom samo jedna soba; u kući stanuje osta-

[1]) Zub je orudje od željeza; [2]) gromača je ograda od kamenja nabacana nestegnuta meltom (mortom).

Digitized by Google

rjela majka s jedinoem sinom; mati si je odabrela sobu na prvom podu, a u sobi na drugom podu širi se Avelin, zlato materino.

Avelin, svršiv pučke škole, dade se na bakarski zanat, na more. Pet je godinah brodio po bielom svietu i vidio sve primorske gradove; majka pozna gradove po listovih, što je svakoga mjeseca od njega dobivala, pozna običaje narodah po novcu, kojim ju je ljubeći sinčić darivao: po rubljih pozna točno Ruse, po napoleondorih Franceze, po piastrih Turke, po gvineah Engleze itd.; majka se čudi, što je Avelin zaboravio na svoj zavičaj, komu „neima ljepšega u cielom svietu," te bi se nanj i srdila, da nije pomislila, da tako ljudi postaju veliki; vruća joj se krv umiri, te nestrpljivo očekuje sina, koji je iz Trsta pisao, da će za nekoliko danah doći. —

Avelin joj vatreno pripovieda o svietu: kako se u luke ulazi, kako se brodovi krcaju i izkrcavaju, kako se po kavanah puši i kava pije. Avelin pripovieda, a majka ga sluša i čudi se mudrosti njegovoj; to joj je ponos; Avelin nehtjede više na more, a majka mu po mogućih prijateljih nadje službu za pisara; on pisarka, a ona se veseli, što je u dvadesetoj godini postao gospodarom; to joj je radost. Avelin je liep mladić, kakva još nije bilo u Bakru, samo što se malko sgureno drži i u hodu njija, al u mornarskom gradu toga nitko neopazuje, nekmo li zasliepljena majčica, pa to joj je dika; Avelin podupire staricu onim malim što steče, to joj je život; majka ljubi jedinca svoga, kano što još nije nijedna mati ljubila; hranila bi ga životom svojim, pojila bi ga suzami radosti, a od mila dušu bi svoju unj udahnula; — Avelin pako nezaboravlja, da je materi dužan život i sreću svoju, te gleda da joj vrati milo za drago: tužnu razvedruje, a s veselom se veseli, dieleć s njom sve što mu Bog daje; često se grle i ljube, mislio bi da je dvoje vjerenikah. Dan probavlja Avelin u pisarni i čas na šetnji, ali čim se smrkne, trči, da se s majkom razgovara.

Jedne večeri starica užge uljenicu i sjedne da se bavi oko navadnoga bakarskoga ženskoga posla, da plete; Avelin sjedne do nje s razpuhanom lulom turskom, što je donio iz Carigrada.

„Ave, sinko! ti si bio na zdravlju po cielom svietu, te si mi mnogo liepa i pripoviedao, ali kaži mi što o strašnom onom moru crnom, što je mnogu našu mornaricu u crno zavilo pa i sada neprestano zavija."

Avelin razpuše lulu, da je malone uljenica potamnila, prebaci noge na križ, podupre glavu laktom, pa će kano svečanim glasom:

„Crno more, lice mu pocrnilo, koliko nam je zadalo jada i nevolje!" uzdahne duboko. — „Kad smo išli u Carigrad i prešli Grčku, imali smo vjetra da puppa, te letjasmo kano ptice, ali jedva udjemo u Dardanelle, kad se nad nami nadvuče grda oblačina, u kojoj je nješto tutnjalo, kano da su sve coprnice ..."

„Bog budi s nami i sveti križ! —" prekriži se starica, kojoj su se kose naježile kano da joj hoće iz glave da izkoče — „mili, sinko! nikad veće nesreće, jer kad se ti gnjusi na putnike namjere, neima jim spasa; tà znaš, kako je ono kod nas u Bakru bilo!..."

„Same trice! —" prihvati smijući se Avelin, koji je hotio da nastavi svoju pripoviest. — „Sad se nadmu svi vjetrovi što jih je Bog stvorio, kano da hoće da puknu od ljutosti, s oblaka se prospe silan škropac, gusta maglu-

Digitized by Google

ština pritisne okolicu, da se nije vidilo ni prsta pred nosom, more uzvrije na valove, silne, goleme, poput kućah, a brod se stane prebijati, lomiti, praskati.“

„Avah! sinko, težak li ti je mornarski život! —“ preuze starica i utre si studen znoj što joj je kano lješnjak s čela padao.

„Ali što će biti sada! —“ nastavi vatreno Avelin, niti nepazeć na strah materin — „jidra, a osobito papafig[3]) trebalo je saviti, da nas vjetrovi u dno nesatjeraju; kapitan pogleda mornare nebi li koji dragovoljno skočio, ali oni očiuh oborenih a noguh ukočenih; sila Boga nemoli, još samo čas, pa brod bi se bio razprsnuo poput jaja.“

„Pa tko vas je spasio, tko je poletio na jarbol?“

„Ja sam stajao kod kuhinje, držeći se za gumminu, da me vjetar neodnese; oči mi sievnu živom vatrom, a ruke mi počmu i nehotice sukati rukave; kapitan me pogleda, začudi se, pa namigne. Prekrižim se, zazovem blaženu dievicu Mariju iz Trsata . . .“

„Na pomoć nam bila!“ prekine mu rieč starica, a suza pobožnosti trene joj niz nabrano lice.

„Pa kano mačka popnem se po konopu, jer na stubah se je od škropca sklizalo, do na vrh jarbola; vjetar je puhao kano pomaman, škropac mi je u oči šibao, da su mi se sve iskre sipale; ali Bakranin sam, pomislim, te jednom nogom stupim u pršeći konop, zubi se zahvatim za drugo učvršćeno uže, a rukama savijem srećno papafig, pa prije nego si okom trenuo, spustim se konopom dolje, a za ruke mi se uhvati plamen, od koga su evo ovi ugarci!“

„Diko materina!“ zavikne starica, kojoj se je od zadnjih ovih riečih čelo razvedrilo, priskoči k sinu, poljubi ga u junačko čelo, izljubi mu i nakvasi suzami radosti nagorjele ruke, pa se sva uzhitjena na svoje mjesto posadi. —

Tako prolaze srećno dani; majka plete i sluša, sinak puši i pripovieda.

2.

Svetu Petrovo. Neho je čisto kano zrcalo, sunce proli zlato svoje po liticah, po svih prozorih bakarskih, po dragi morskoj, pa od sjaja toga čini se da je sav Bakar protkan zlatom i dragim kamenjem. Omare neima, jer ju razhlažuje povjetarce, štono s Bakarca propuhuje; zrak je lagan, okrepan, prsa ti se i nehotice šire, da ga što više nasisaju. U Bakru sve vrvi, kretje se i pjeva, mislio bi, da se diže u svatove; na moru se ljulja sila ladjicah, pokrivenih platnom bielim, crljenim, modrim, šarenim; sviet se vozi u Bakarac, što pol sata daleko uprav prama Bakru leži. Neima ondje zabavah, neima hladnih šumicah, neima bujnih livadah; priroda je prepečena i prežežena; poljem što se ondje prostire, stoji piesak i golo kamenje, držao bi, da je ondje padalo ono goruće kamenje, kojim je svemogući na pokvareni sviet trieskao.

Bakrani dakle idu s ognjišta u peć, pa ipak idu žurno i veselo, u Bakru neostaju nego bake i nejaka djeca, proštjenje i navada od djedovah tjera ih silovito. U svakoj se ladjici sastave po dva glasa, tanak i debeo, te se pjesmice ljubezne odbijaju od brdinah po svodu nebeskom.

Sve su se ladjice daleko otisnule, samo jedna titra za puntinom,[4]) kojim hrle četiri mladića, četiri sokola, iz grodnih gnjezdah. Ladjica zaroni

[3]) Papafig je malene jidarce na samom vrhuncu od jarbola — katarke. — [4]) Puntin je nasip morski, za kojim stoje ladjice da jim vjetar nenahudi.

Digitized by Google

jednim krajem u more, malo da se nije zajela; četiri mladića sjedau svaki uza svoje veslo, zasuču rukave od crljenih košuljah, pljunu u dlanove, stoji škripa tananih vesalah, razbieže se pljusak morski; ladjica leti kano da ju vjetar nosi, već je sve dostigla i pretekla te prva pristane uza grdnu stienu.

Poljem se raztrkaše družtva, svaka obitelj zauze posebno mjesto; jednakost je uprav oživotvorena: prostota sjedi pokraj bogatstva i častih, te se razgovaraju, smiju, šale, bockaju dosjetkami, kano da su se u jednoj koljevci rodili i na jednom ognjištu odgojili; neima tu stolovah, niti klupih, niti stolicah makar izlesanih ili kojekako izkljesanih; na piesku se je svatko koje nježno pružio koje razvaganio, tielo je poduprto o snažne mišice i tvrde laktove, a svatko gleda umljato u povetice[5]) što su od kuće donešene, i zavirkuje u vrčeve rujna vina što se na suncu iskri. Još nisu počeli blagovati, jer još nije zaorio radostni glas: tepla, vruća; ali eno! ražanj se već nosi, nož se vješto kretje, te jedva što si se dva puta obazrio već je gotov posao, ali bi prisegao, da još nije ni započet, tako se biljadu komadah skupa drži kano da nisu bili nikad razstavljeni; na tanjirih se nješto puši: raznosi se pusta bravetina, trese se kano da je živa. Što su zecevi, jeleni i srne, što kopuni, fazani i ostala plemenita perad naprama narodnoj ovoj jestvini! meso miriše od kusa i rožmarina, kano da si prolio sve miomirisne vode modnoga svieta; zubi već curaju, te svatko stiskuje usta da se nepoprska; poljem stoji zveka tanjurah i škripa poslenih vilicah.

„Dojte, zapjevajte koju —“ reče njeka odlična gospodja djevojci jednoj, koja je bila na glasu kano dobra pjevačica — „što ste oniemili, kano da vam se je kost u grlu zadiela!“

„Dragi mi se je izmevjerio —“ odgovori djevojka smijući se — „pa mi neide od srca.“

„Što će vam sada dragi! —“ prihvati gospodja, — „fali se po svietu mladićah, dajte, pjevajte, vidite da sve na vas čeka.“

„Ja i bih, ali neimam s kim —“ odgovori djevojka, baciv umiljat pogled na mladića, koji je do nje sjedio.

„Ali po muke božje! ja nebih bio tako pošpotljiv —“ skoči mladić u rieč, primakne se tik djevojke, udesi krupni svoj glas s njezinim tankim preugodnim glasićem, a ljubezna se pjesmica razlieva poljem.

Kano kada se slavulj odziva slavulju na grančici tankoj, tako se prosu glas od ovoga dvoga cielom množinom svieta, te bi čovjek mislio, da je u vilinih dvorih. — Ako je ljepota tim zamjernija čim se bliže primakne rugobi, i ako se svaka stvar ukazuje divnijom, kad joj se koja druga protivne vrsti približi: to je ovaj skup tim čarobniji, što je narav jalovija. Šarenost različitih prekrasnih odielah prama jednoličnosti pržine, krasna rumena lica prama iztrošenomu piesku i bliedomu kamenju, romon milozvučnih pjesmicah prama grobnoj tišini, koju ništa neoživljuje nego kad se bura s Hrelina skine pa se u piesak zarije te ga zrakom razpráši; sve ovo predstavlja sliku, kojoj za mislitelja neima ljepše ni uzvišenije.

Četiri mladića o kojih smo gori govorili, jedan ljepši i jedriji od drugoga, protiskuju se svjetinom, da vide i čuju sve i svašto.

---

[5]) Povetica je ono što u Hrvatskoj gibanica.

Digitized by Google

„Zdravo nam došli, gospodičiću Aveline!“ progovori sva uzhitjena odlična neka gospodja, pokraj koje su prolazili — „pristuplite malo k nami, tà mi smo rodbina: znate, moga otca matere mati i vašega pokojnoga, Bog mu daj raj vječni! djeda žene sestra, bile su dvie sestre.“

„Jest jest, pripoviedala mi je mati o tom višo putah, —“ odgovori Avelin ponosno, „ali mi ljudi koji sviet obilazimo, kad se kući vratimo nadjemo sve promienjeno: što je bilo malo, uzraste, pa tako smo uvick tudji u rodnom gradu.“

„Što nebi od toliko godinah, što se nismo vidili, —“ prihvati ljubezno gospodja — „ali sjednite kod nas, biti će nam ljepše. — Avah, drago moje! kako ste se liepo razrasli, svi, svi četiri —“ nasmije se gospodja ljubezno svoj četvorici, kano da će se raztopiti u radosti — „kano četiri borića; avah! blago materam, koje su vas tako liepo uzgojile; — ah! moj Franić —“ i grozne suze obore joj se niz lice.

„Zato vam je ostala preliepa kćerka,“ — prekinu joj rieč najstariji od četverice Jovo, da neugodni taj razgovor dokine — „možete se njom ponositi!“

„A da, hvala Bogu!“ — razvedre se oči materine i prijašnji blagi posmieh raztjera oluju gorkih suzah — „baš mi se je liepo razgojila!“

„A kad ćemo ju udati?“ — upita najmladji Mavro, — „valjda ovoga mesopusta!“

„Da što; najbolje bogme tako; što nebi ovakov biser; — ovo vam je još djetetino“ — prišaptne Avelinu koji je do nje sjedio — „još joj mlieko iz ustijuh diši“ — pa glasno — „što će se udavati? samo neka bude dobra, dobra“ — doda ozbiljno pogledav si kćerku, „pa joj neće faliti prosilacah.“

Sada pogleda Avelin Franciku, kojoj su materine rieči krv u obraz natjerale, pogleda ju, te se zapanji. Crn je rubac na glavu bacila da ju čuva od žara sunčanoga, modro, veliko umiljato oko sad je na tla oborila, sada druztvom razigravala, a u pogledu bilo je nješto čarobna; lišca kano jabučica, a djevojačke grudi kano dva pupoljka; opravu je prigrnula da se na piesku neošteti, te si pod prebielom gornjom suknjicom vidio dvie nožice prekrštjene; ljepota djevojačka, biela suknjica, pa još k tomu položaj čarobni, razpuše maštu mladomu Avelinu, te mu se uz obraz plamen zapali. Oganj s neba, oganj na zemlji, oganj u prsijuh, Avelin hoće da izgori; oči mu crne igraju, rekao bi sad će izkočiti; pogleda ju još jedanput, a ona zavirkuje stidno na njega iza rubca crnoga; znoj ga probije, ožeti bi mu mogao košulju.

„Oprostite, draga gospodjo i ostala gospodo!“ — reče sav u smutnji Avelin skočiv na lagane noge — „mi ćemo malko poljem gdje se pleše, da uzmožemo svojim materam što pripoviedati.“

„Dobri sinčići“ — odgovori ljubezno gospodja — „idite, idite, naše su djevojke liepe i okretne, liepo ćete se zabavljati; — kad ćete doma?“

„Čim sunce zadje.“

„I mi ćemo tako, da do Zdrave Marije dodjemo.“

Mladići se naklone, Avelin pogleda djevojku, ona mu se umiljato nasmije, — o Francika!

„Gospodičiću Aveline! nezaboravite nas sasvime, dodjite nas pohodit“ — zavikne za njimi gospodja pošto su se bili podobro odmaknuli.

Digitized by Google

Mladići se obrnu i naklone.

Tororo[6]) se razdere; djevojke kano pomamne skoče na noge, guraju se, protiskuju se, trče, lete: većega života neima nigdje na svietu.

„Gospodičiću Aveline! idite sa mnom tancat“ — progoveri njeka priprosta, ali liepa djevojka, postavši kod četvorice.

„Nažuljela me je noga, draga, jedva hodam,“ — odgovori joj Avelin, komu su milije misli razbludan ples u glavi rodile.

„Bože daj uviek vas žuljele! da sam ja mladić pa da me ovakova djevojka zamoli, skočila bih, ma sve i bez noguh“ — preuze djevojka smijuć se i poletiv naprvo.

Noge se kretju vješto, strjelobitro; tielo se nagiblje i u vis skače, mišlio bi da u zraku trepti; znoj frca niz lica u biela prsa; prašina se diže sa svih stranah, nevidiš nikoga, samo se u njoj čuje vika, štropot — čarobna prizora!

„Okolo“ — zagrmi glas kolovodjin — polje se je uzpušilo, kano da su ga vile maglom pribrile.

„Što ćemo u tom prahu?“ — reče Jovo — „hajdemo kući.“

Oni u ladjice, ali mnoge bjehu se već otisnule, njekoje i do pol drage doprle. Avelin se obazre na sve strane nebi li koga ugledao, ali zanj je sve pusto i niemo. Vesla zapljuskaju, more uzvrije vrteć se za njimi u stotinu virovah. — Tko se nije u hladu ovakova dana u moru vozio, nezna što je prava razbluda, razbluda svih osjetjalah na jedanput. Oko se pase prekrasnim plavilom nebeskim, kakova si na sjeveru nemožeš ni pomisliti; po čarobnom tom plavilu prosiplju se sitne zviezdice, razbludno ti se smijuć i namigujuć; uhom piješ skladnu glasbu šuma morskoga i klokotanja hladne vodice, što niz litice pišti; oko lica se igra povjetarce, donoseć s mora razblažujući miris, koji što više srčeš, sve više za njim lebdiš; žilami se razlieva neobična njeka slast, nalik onoj što poćutiš kad se u zraku ljuljaš, ali mnogo blaža i okrepnija; usnuo bi u krilu te nedužne razbludnosti. Ali naša četiri momka za to i nemare, navada jih je otupila!

„Vozi, vozi, eno je!“ — uzklikne Avelin, sav u slasti, ugledav s daleka željnu ladjicu.

Mišice se nadmu, hoće da puknu; vesla se provijaju kano zmija, a pred ladjicom se praši biserna magla. Već su na domaku; djevojka s prednje ladjice pljesnu rukama i nagnu se do skorupa morskoga. Avelin se obazre; nješto pljusne; more prsne, ladjice poskoče, Avelin dopliva do prednje ladjice noseć u ruci palu hladilnicu. Francika ju primi, i u naglosti ga stisnu za ruku, pa ugrabiv sgodu, i dva i tri puta, ljubezno, vatreno. Dok su se oni razabirali od čuda da mu se zahvale, biaše on jur kod svoga vesla.

„Ala lude!“ — nasmije se rozgotom Mavro, „mogao si već i ostati u moru, da vidi kako za njom pogibaš; pa da bi za kim, nebih ništa ni rekao, već za paunicom onom.“

„Vozi, vozi!“ — zaviče razjareni Avelin, s koga je voda curkom curila, te uzdrhta, ne od studeni, već od nesmiljenih ovih dosjetah.

---

[6]) Tororo je primorska glasba od dva bi reći klarineta, te što se više razdiru nego li skladno zvuče, to su ime dobila.

Digitized by Google

3.

„A za muku koju je Bog trpio, Ave, sinko! gdje si bio, što li si učinio? tà ti si mokar, kano iz kabla!“ — zavapi uplašena mati, kad je Avelin sobi na prag stupio.

„Suh, kano egnaj koji mi u prsijuh gori“ — uzklikne Avelin u blaženom uzhitu — „dajte mi preobuku, pa zatim ćemo se razgovarati.“

„Što ste se prevrnuli?“ — upita začudjena starica kad se Avelin u suho zaodio — „barem danas nije bilo vjetra.“

„Prevrnulo mi se je srce uprav nauznako“ — prihvati Avelin sve u većem uzhitu — „a od blaga povjetarca ljubavi medene, — o Francika!“

„Bog budi s tobom! ti mahnitaš; što, koja to Francika?“

„A Filičeva, o kakva je to ljepota i milota!“

„Pa što?“

„Pade joj hladilnica u more, a ja pljusk za njom, te joj ju uručim.“

„Što sam ja rekla, da ćeš se još upropastiti!“ — reče starica zlovoljno kano ukornim glasom — „pa bih porad jedne djevičetine u pogibelj srtao!“

„Porad djevojčice tako mile i krasne skočio bih hiljadu putah, pa da se uprav zahopam u valovih.“

„Liepe stvari! takovu radost praviš ostarjeloj majci svojoj!“ — reče starica, stiščuć oči da joj se suze neobore.

„Tako sam se u svietu naučio!“ — primjeti hladnokrvno Avelin.

„Što, gdje, kako?“

„Slušajte.“

Avelin rasdimi lulu turšku, da si razgrije tielo i maštu.

„Kad smo došli u Carigrad, bila je nedjelja, vrieme poput ulja — liepo se sjećam, kano da je danas — mornari se šetju po kuverti[7]) krateć si vrieme razgovorom. ‚Ala liepih li bulah mora biti u ovom Carigradu! da mi se je skojom sastati!‘ — progovori njeki mladi Bokez[8]) pun vatre i odvažnosti. — ‚Jest, da neima jataganah!‘ — primjeti naš Gjuro, Bakranin. — ‚Što, jataganah? njih se kukavice boje; više putah došli smo mi sa susjedi Crnogorci na nože; te mi je kano oluja ona, što nas je onomadne na moru hacala.‘ — ‚Pa bi li smio?‘ — ‚Ne samo smio, već i danas će se dogoditi, da imam što kod kuće pripovietati.‘ — Mi zadrhtjemo, kano da nas je groznica stresla; jatagan nije šala, pa još onako oštar, da bi se mogao podbrijati. — Bio je baš ramazan, to jest post turski, te se je znalo da se Turci samo sobom bave; pogibelji dakle nikakve!“ —

„Za pet ranah božjih!“ — progovori sva uplašena starica — „što je poludio? tudjoj ženi doći! kako se nije bojao da će ga zemlja progutnuti!“

„Da, još nješto, to su bakarske muhe“ — prihvati Avelin smijuć se sa groze staričine, — „meni se je samu dopadala takova odvažnost, te da nije onih pustih jataganah...“

„Mali, sinko! što je to, što? ti već nisi... tebe već ima u šakah duh poklenski.“

„A da, s rogovi i dugim repom! Ali čujte dalje. Kad se je smrkaulo, podje moj Bokez na kraj,[9]) i dodje pod neku povisoku kuću, koja je s one

[7]) Kuverta je krov od broda. — [8]) Bokez je čovjek iz uzlja (boke) kotorskoga. — [9]) Kraj sovu Primorci suho, kopno.

Digitized by Google

strane imala same jedan prozor; tu su kule! jest, ali kako će gore? kuća visoka, ali drvena, iz koje provirnju glavice od gredah. Moj Bokez skine cipele, pljune u dlane, pa prije nego si trenuo, eno ga kod prozora, koji je srećom bio polu otvoren; prozor se raztvori, a on jednim skokom u sobu."

„Bože daj presjelo mu! —" primjeti mati prekljinjajućim glasom, klimajuć glavom.

„Jest, da je plašivica, ali takovu junaku nepresjeda rado; — turkinja što se je po prostrtih sagovih pružila, s početka se prepade, ali videći tako liepa i čila kršćanina, planu žarom ljubeznim."

„Eno beštije!" — uzdahne duboko u ponosu ženskom uvredjena starica — „Amen, živa izgorjela. Bože, Bože! kako se je sviet pokvario, tu će morati kakva kazna božja doći."

„Pomislite, draga majko, sobu, kojom se razlieva miris kano u raju, posvud bogate sagove sa zlatnimi i bisernimi divani, turkinjicu u sukom zlatu i dragom kamenju, s razpletenom debelom crnom kosom, odievenu u prozirnu odoricu, liepu kano sunce, pa još onako dražestnu pruženu, te . . ."

„Dosta, dosta, negovori mi više, jer meni se tja na dnu želudca smutjuje" — presječe mu rieč starica, pograbiv se jednom rukom za glavu a drugom za želudac.

„Od mila hoće Bokez da se raztopi, te nemože da se iztrgne iz razbludnoga zagrljaja dražestne i vatrene turkinje" — nastavi Avelin i nepazeć na materinu muku; — „ali netom se vrata otvore, u sobu stupi crnac, turkinja problieđi, Bokez skoči na noge, te je već bio na prozoru da se dolje baci, ali crnac ga u jednom skoku za prsa zahvati i u sobu povuče; na stropot i viku dotrče još tri crnca s golimi jataguni u ruci."

„No sirota, sad će poginuti, avah, žalostna mu majka!" — udari u grozan plač mekoćutna starica.

„Prodite se ga' — progovori hrapavim glasom prvi crnac — ‚pseto ovo nije vredno da kletom krvlju njegovom omastimo svoje častne oružje, već hajdemo ga bacit u kanal, da pogine kano mačka.' Nješto drozdnu, a moj se Bokez kobrca u kanalu."

„Isuse i Marija!" — zavapi starica, zasloniv si oči rukama.

„U kanalu biaše srećno vode, kojom naš Bokez dopliva u more, i dodje sav izmučen na brod. To je junak, tako treba za ljepotice srtati u pogibelji." (Dalje sl.)

Juraj Matejević

Graditelj stolne crkve šibeničke. *)

Matejević Juraj, graditelj i vajar, biaše sin šibeničkoga gradjanina Mateja, kojega prezime nigdje nije zabilježeno. Po običaju onoga vremena zvahu ljudi meštra Jurja samo sinom Matejevim ili Matejevićem a u latinskom jeziku: *Mathaei* ili *filius Mathaei*. Nu ako mu i nije ime *porodice* poznato, to ga ipak ide medju jugoslavenskimi umjetnici ponajprvo mjesto, jer ga je duh um-

*) Ovaj životopis izvadjen je iz rukopisnog djela g. Ivana Kukuljevića Sakcinskog, koje će isti g. pod naslovom: „Slovnik umjetnikah jugoslavenskih" do skora tiskom izdati.

Digitized by Google

noga, onoga vieka nadahnuo svojom čudotvornom silom uvrstivši ga medju one neumrle muževe, koji su dohvatili i slavno izpunili zadaću svoga vieka. Narod ga njegov žalibože zaboravi, ili što je još gore, on ga zanemari na toliko, da mu sve do sada u knjizi, bila ova pisana u kojemgod jeziku, neima skoro ni spomene. Od tudjinacah nemožemo ni zahtjevati da se oni brine za ono, što vlastiti narod zanemaruje, te tako se žalostnom za naš narod ironiom dogodi, da su ljudi domaći i tudji najslavnije tvorove Jurjeve stali pripisivati inim umom, inim meštrom. Sve do danas smatraše polag Farlata kao prvoga graditelja prekrasne šibeničke crkve njekog M a t u S p l i t j a n i n a, kojemu neima traga ni u pismu ni u predanju. Tako isto načiniše graditeljem glasovite jakinske viećnice Pelegrina Tibalda, koji je tek poslie sto godinah istu viećnicu samo popravljao i slikami uresio. Nu nitko nespomenu glavnoga njezinog ukrasitelja, meštra Jurja Matejevića. Naša je radost da možemo i ovog umjetnika izbaviti iz tamne zaboraví i staviti ga na vidilo svieta, da mu se poda u povjestnici umjetnostih ono mjesto, koje ga ide po njegovih slavnih tvorovih i po riedkom umu.

Juraj Matejević rodi se u Šibeniku početkom 15. vieka. Od koga je učio svoju umjetnost, neznamo, au nećemo pogriešiti trdeći, da je učio u svojoj domovini, jer za onda biaše u Šibeniku kao i u ostalih gradovih dalmatinskih mnogo vještih umjetnikah svake vrste. U zapisnicih biskupije šibeničke spominje se meštar Juraj već godine 1441. kao graditelj i vajar o b ć i n s k i ili g r a d s k i. Dne naime 4. listopada iste godine stoji ondje zabilježeno sliedeće: „Ser G e o r g i u s M a t h e i, L a p i c i d a*) s a l a r i z a t u s c o m m u n i s in Sibenico, extraxit de Sibenico per Venetiam super navigium, cujus est patronus Colla de Parentio habitator Pole, vini modia VIII. in capitibus cer . . . . . duobus.“ — Ovu čast g r a d s k o g a g r a d i t e l j a mogo je zadobiti jedino poradi svoje pokazane vještine u poslu o b ć i n s k i h gradjevinah.

Dvie godine kasnije, naime 1443. spominje se meštar Juraj u istih zapisnicih kao p r o t o - g r a d i t e l j s t o l n e c r k v e Š i b e n i č k e. Prilikom naime neke ovršbe proti svome dužniku, gradjaninu Marku sinu Pavlovom, čita se o njemu medju ostalim žabilježeno sliedeće: „Presentatio pro Magistro G e o r g i o p r o t h o L a p i c i d a. — Die 2 Maij 1443. Radivoy plazarius comunis retulit se ad instantiam magistri G e o r g i i p r o t h i L a p i c i d e f a b r i c e c a t h e d r a l i s e c c l e s i e S. J a c o b i d e S i b i n i c o, creditoris ser Marci q. Pauli spiciarii habitatoris sibinicensis de ducatis aureis XLVIIII . . . . et expensis, presentasse eidem ser Marco . . . . . pignora vendenda ad . . . . . curie et statutum consvetum, videlicet primo unum cingulum argenteum ab homine cum petiis 45 argenti computatis capitibus in dictis petiis cum cinto veluti blavi. Item etc.“ Iste godine dne 13. veljače imao je meštar Juraj drugu sudbenu ovršbu proti svomu dužniku Ivanu Gatellu. U obadvih rečenih bilježkah spominje se on kao glavni graditelj i vajar stolne crkve (fabricae cathedralis ecclesiae), iz čega sliedi: da je on već godine 1441. i 1443. gradio na občinske troškove pomenutu stolnu crkvu. I zaista nadjosmo u pisarni občine šibeničke, u tako zvanoj crvenoj knjizi tajnoga vieća („Librum consilii secreti — Libro d'oro“) podpunu odluku istoga vieća od godine 1441. kojom biaše imenovana petorica

*) Pod imenom l a p i c i d a razumievahu u svih starih dalmatinskih pismih isto tako vajare (scultores) kao i graditelje (architecti).

Digitized by Google

plemićah za nadziratelje kod gradjenja stolne crkve s toga razloga: što do e-noga vremena gradjenje iste crkve nije onako napredovalo kao što je občina želila, te što su u gradjenju mnoge pogreške učinjene i veliki troškovi zaludni bili. (Cum in fabricatione Ecclesiae cathedralis S. Jacobi de Sibenico commisi fuerunt multi errores et defectus praeter omnem intentionem nobilium civium et aliorum qui in eius fabricam porrigunt manus suas adiutrices, et factae fuerunt magnae expensae pro ornamento et decore ipsius ecclesiae".) Nadziratelji ovi biahu sliedeći: Radić Sisgorić, Ivan Tobolović, Marko Dobrojević, Šimun Divnić i Saracen Nikolajev.

Ova odluka tajnoga vieća slaže se sasvim s onim što je i Farlati (Illyrium Sacrum T. IV. p. 467) napomenuo. Polag bilježakah naime njegovih biaše naumio šibenički biskup Bogdan Pulšić jur godine 1415. graditi novu stolnu crkvu, našto občina šibenička darova svoje bogate dohodke od nekih zemaljah. Nu poradi svakojakih razprah, a osobito poradi nesporazumljenja mjesta na kom se je graditi imala nova crkva, nije se moglo gradjenje odmah započeti; nu nije ipak, kako Farlati tvrdi, isto gradjenje do vremena biskupa Sisgorića odgodjeno, jer kao što se uputismo iz nekog ugovora meštra Lovre Pencina sa šibeničkim gradjaninom Dešom sinom Jakovim, biaše unutarnja, osobito sjeverna strana stolne crkve već god. 1435. na toliko gotova, da je pomenuti meštar mogao namjestiti prvi oltar ili kapelu u njoj, koju kao *svršenu* spominje i ugovor meštra Jurja načinjen poslie 9 godinah poradi gradjenja ostalih kapelah. Biskup Juraj Sisgorić sin Radića dakle je samo *nastavio* započeto gradjenje, i za njega biahu imenovani spomenuti nadziratelji, pod kojih nadziranjem posao dobro napredovaše te je i glavna strana crkve, osim oltarah i nekih pomanjih urešenjah i nakitah da skora sveršena, kako to i napis svjedoči, koji je na iztočnoj strani crkve izvana u mramoru s gotičkimi pismeni urezan te ovako glasi:

Templa tibi curae presul venerande georgi
Sisgoride stirpis claro de sangvine nate,
Urbs a fantino regitur proconsule digno
Pisavrae prolis, venetum dominante senatu.
Cum pars ista domus domini primordia sumpsit
Mille quater centum domini labentibus annis
Quadraginta tribus. Michael dum protegit urbem
Armiger eiusdem regis quoque ianitor almus.

Hoc opus curarum fecit magister georgius matthei dalmaticus.

Sljedeće godine 1444. nastavi meštar Juraj gradjenje unutarnje crkve, kao krstionice, kapelah ili oltarah itd., načinivši s občinom šibeničkom dne 23. ožujka iste godine novi pismeni ugovor, takodjer zabilježeni u pomenutoj crvenoj knjizi. U smislu ovoga ugovora obveza se on da će sagraditi ove oltare i kapele: prvu kapelu u glavi crkve naprama moru i zapadu, troškom Radića Sisgorića; drugu kraj prve kapele troškom Lovre Dominika i Lovre Mihalja Genirubićah; treću troškom Saracena Nikolaje; četvrtu troškom Jurja, Nikole i Šimuna Divnića; zatim petu kapelu troškom Mare Pribila Gopicića; šestu troškom Ivana Simeonića; sedmu pokraj prve kapele sagradjene od meštra

Digitized by Google

Pencina troškom Deše sina Jakovog naprama većnici i občinskom trgu, sagradi troškom Mihalja Rafcića; osmu kraj prvašnje troškom pomenutog Ivana Simeonića; napokon devetu kapelu s desna kako se od pijace unidje, troškom Ilije Tolimerića i Martina Mencetića, a nad svakom ovih 9 kapelah ili oltarah obveza se još meštar Juraj da će staviti iz kamena izvajani grb dotičnog patrona (zaštitnika) i obeća da će djelo svoje svršiti za tri godine. Za svaku ovu kapelu obećaše mu sedamdeset i tri dukata u zlatu.

Iz ovoga možemo dakle zaključiti, da je meštar Juraj sedam godinah gradio šibeničku crkvu, u koje vrieme mogaše istu svršiti većom stranom onako, kakovu ju i danas gledamo. S toga dakle nemožemo pristati uz mnenje onih, koji tvrde da je ova crkva stoprv sto godinah kasnije dovršena, pozivajući se na jedan crkveni napis, koji svjedoči da je istu crkvu godine 1555. posvetio biskup Ivan Lucio Stafileić. Mogla je za vrieme ovoga biskupa iz nepoznatih uzrokah crkva iznova biti posvetjena; mogla je biti popravljana za njega i za njegovih predšastnikah; mogla je biti ukrašena kojimi godj malenkostmi; ali glavne česti crkve stojahu gotove već blizu sto godinah. Kroz ovo vrieme služila je takodjer, kao što pismeni spomenici svjedoče, neprestano na službu božju; te zato neimamo uzroka zašto da nepriznamo za glavnoga tvorca crkve našega meštra Jurja, kad imamo tolikih dokazah u suvremenih pismih, koja ga svagda i jedino zovu glavnim meštrom crkve i občine. (Protho-magister Lapicida Ecclesiae, Protho-Lapicida Fabricae Cath. ecclesiae. Lapicida salarizatus communis etc.)

Rečena crkva sagradjena je osobitim ukusom, pomješanim naime gotičkim, bizantinskim i talijanskim slogom 15. vieka, bez ikakova drveta od samoga mramora i tesanoga kamena. Isti krov s umjetnimi polukruzi sastavljen je iz samih mramornih pločah izgladjenih s obadviuh stranah. Osobitom vještinom izradjeno je visoko pročelje crkve sa svojim triemom ili pridvorjem. Velike dva prozora s desna i lieva kraj velikih gotičkih vratah imaju šiljaste ćemere ili lúkove, kao i ostali mnogobrojni prozori crkve, osim onih 4 okruglih u pročelju nad velikimi vrati.*) Dvoja crkvena vrata ukrašena su mramornimi kipovi i liepimi rezarijami, koje rose uzduž čitavu crkvu. S nutra i s vana priliči crkva u svom stroju latinskomu kratu. Razdieljena je u tri broda, u jedan poveći i širji u sredini, a dva manja tesnija sa strane. Veliki brod razdieljen je od pobočnih brodovah ili krilah šestoricom okruglih mramornih stupovah, kojih su glavice urešene umjetno izvajanim granjem, listjem i cvietjem. Svezani su ovi stupovi okruglimi lúkovi, a povrh ovieh leže podugačke kamenite ploče. Umjetni savez ovih pločah znamenit je s toga, što su sve ploče ujedno stučene bez ikakva miela ili klaka (Mörtel) nekim osobitim načinom gradjenja, kome neima prilike. Na isti skoro način sazidana je i visoka polukuba, što se diže nad glavom crkve, sa svojim krasnim ćemerom i prozorom, te izvajanim kipom Boga Otca. Istim slogom gradjeno je pjevalište crkveno na dva poda, s liepom

*) Ovi prozori bijahu u stato doba kao mjesto zvonikah za zvona, što medju ostalim svjedoči Faustin Vrančić pisac 16. vieka u svomu djelu: Fausti Verantii Sicensis machinae novae. Venetiis s. a. in folio, gdje pod n. 4. kaže: „Loco Turrium habet hoc nostrum templum (Sibenicense) in ipsa fronte arcus seu Fenestras, quae ad ornamentum et ad recipiendas plurimmas campanas deserviunt, et sic sumptus illi qui in extruendis eiusmodi Turribus impenduntur in dimidiam fere Templi aedificandi partem converti possunt.“

Digitized by Google

galeriom, sa stupovi, i dvimi prodikaonicami umjetno namjestjenimi na kraju galerie. Ovo pjevalište dieli od crkve liepa mramorna ograda i 6 skalinah, pod kojimi sa svake strane izvajana su iz mramora dva ležeća kipa biskupah ovdje zakopanih. S desna i lieva od velikog oltara stoje dvie kapele urešene rezbarijom i s polustupovi. Iz desne kapele ide se na gornje pjevalište, u kojem stoje orgule. Pod lievom kapelom vode skaline od 11 stubah u oblu kapelu krstionice urešenu trimi uložnicami sa četiri polustupa i umjetno izrezanimi glavicami, nad kojimi stoje izvajani kipovi proroka Davida i Šimuna, a dva su druga kipa propala. Na svodu ili nebu ove kapele izvajan je iz kamena Bog Otac i Duh sveti, zatim se vide po zidovih izvajana tri velika angjela, devet angjelskih glavah i vrlo liepe arabeske. U sredini kapele stoji krstilna posuda iz šarenoga mramora izdubljena, koju drže tri velika mramorna angjela. — Oko crkve načinjen je zgora zatvoreni hodnik s kamenitimi rešetkami. Isti crkveni krov je iz kamena, tako da na ovoj crkvi neima upravo ništa iz drva, osim onih oltarah, prodikaonice i pokrova krstilne posude, što ili barbarski okus ili siromaštvo novijega vieka na porugu veličanstvenog ukusa sriednjeg vieka u toj crkvi namjestiše.

Rečene godine 1444., kad meštar Juraj ugovori gradjenje kapelah i oltarah stolne crkve šibeničke, sklopi on takodjer u Spljetu ugovor za gradjenje kapele, oltara i groba sv. Rajnera, u crkvi sv. Benedikta. Za ovu naime kapelu znamenitu opredieliše svotu Martin Ohmović, gradjanin Spljetski, i Restoje, vrhovni nadziratelj robe u kraljevini bosanskoj (prothovestiarius Regni Bosne).

Po smrti Ohmovića odlučiše izvršitelji oporuke njegove u sporazumljenju s Jurjem Matejevim, povjerenikom Restojevim, da će istu kapelu dati sagraditi po najslavnijem u ono vrieme graditelju dalmatinskom Jurju, te mu obećaše za ovo djelo tri sto i dvadeset dukatah u zlatu. Meštar Juraj tako se obveza da će istu kapelu s oltarom i grobom sv. Rajnera za dvie godine polag svoje na papiru izrisane osnove načiniti i dovršiti. Nu budući da je u isto vrieme morao nastaviti važno svoje prvašnje djelo u Šibeničkoj crkvi, neznamo da li je novi posao u Spljetu god. 1444. zaista započeo, premda imamo jasnih dokazah da je pomenutu kapelu sasvime dovršio na veliko zadovoljstvo ovršiteljah oporuke Ohmovićeve g. 1448. Poradi primanja plaće za ovo svoje djelo odabraše meštar Juraj u mjesecu rujnu 1447. za svog povjerenika: Pavla de Aureliis iz Motone, koji je, kao što je zabilježeno u kvadernah spljetskih, za meštra Jurja Šibeničanina, od ovršiteljah oporuke Ohmovićeve i povjerenika Restojevog, na trikrat 116 dukatah primio, odkuda bi mogli zaključiti, da je rečena kapela u Spljetu samo pod prekinutim nadziranjem Jurjevim gradjena, budući da je poradi svoga šibeničkoga djela samo na kratko vrieme mogao u Spljet dolaziti. Medjutim dovrši on ipak, kao što napomenusmo, svoje Spljetsko djelo god. 1448. zašto je i u kvadernah Spljetskih, kod ugovora sa strane, kasnijom rukom zabilježeno, kako su dne 27. lipnja 1448. izvršitelji oporuke Ohmovićeve, Toma Rapalić i Rajner Lavrentiev, pred knezom Spljetskim izjavili svoju podpunu zadovoljnost s djelom Jurjevim,*) plativši mu preostavši dug od devet dukatah i 20 soldah.

*) „Commissarii supradicti . . . Fecerunt supradicto magistro Georgio lapicide presenti et recipiente finem et absolutionem de laborerio et fabrica dicte Capelle, eo quod dixe-

Digitized by Google

Kapela ova sv. Rajnera stoji sada zapuštena, budući da je crkva sv. Benedikta zajedno s bivšim monastirom pretvorena u vojničku bolnicu. Sagradjena je na četverougle, te ima četiri veća i dva manja kamenita stupa, s izvajanimi glavicami, poput stupovah šibeničkoga hrama. Oltar i raka sv. Rajnera prenesoše u stolnu crkvu Spljetsku, i to jošte onda kad su onamo preniели sv. tielo. Nu budući da je ovdje kasnije novi oltar s rakom načinjen, premješten je stari oltar iz Spljeta na otok Brač, a stara raka uzidana je, kao što Farlati tvrdi, u pročelju stolne Spljetske crkve.

Svršiv svoje djelo u Šibeniku i Spljetu, a baveći se god. 1448. u posljednjem ovom gradu, dobiše meštar Juraj opet novo djelo, s kojim i sebe proslavi i znamenito ukrasi stolnu crkvu Spjetsku. U ono naime vrieme starinska kapela sv. Anastasije sagradjena još god. 1210. za vrieme arcibiskupa Bernardina, htjaše od starine da se poruši; s toga odluči arcibiskup spljetski Jakov Baduaro te dade sagraditi novu kapelu s oltarom i rakom rečenoga svetca i zaštitnika gradskoga. Za ovaj posao nije mogao naći boljeg umjetnika do našega Jurja Šibeničanina, te zato sklopi š njime dne posl. lipnja 1448. sliedeći ugovor: 1. Obveza se meštar Juraj da će staru kapelu razvaliti te na istom mjestu sagraditi novu, sasvim podobnu kapeli sv. Dujma, što ju je naprama kapeli sv. Anastasije god. 1427. bio sagradio meštar Bonin od Milana, i to sa isto tolikimi kipovi svetacah, podobnim prozorom i oltarom, podobnimi stupovi, rezarijami i nakiti itd. 2. Da će on sám pribaviti potrebno kamenje, gvoždje, olovo i ostalu spravu i gradivo. 3. Da će načiniti ćemer kapele od kamenah tupih (de lapidibus tufûs). 4. Da neće upotriebiti stare stupove, pilove podstupke i glavice, nego da će ove pričuvati za crkvu. 5. Da će načiniti oltar s dobroga kamena. 6. Da će istu kapelu svršiti za dvie i pol godine. — S druge pako strane obećaše mu za čitavo ovo djelo tristo i šest zlatnih dukatah, dopustivši mu upotriebiti kamen od stare kapele, i tri velika kamena što su ležala pred crkvom.

Meštar Juraj svrši ovo svoje novo djelo svršetkom god. 1450. sasvim u smislu ugovora, jer je kapela sv. Anastasije zaista u svemu nalika pomenutoj kapeli sv. Dujma, te bi čovjek lako zaključiti mogao da su obedvie gradjene od jednoga meštra. Čitava kapela stoji na četiri osmouglasta stupa, u kojih je vrlo umjetno udjelano trojlistno okruglo cvietje. Glavice od stupovah urešene su krasnimi arabeskami, a lúkovi medju stupovi načinjeni su po ukusu gotičkom. U istom slogu sagradjeno je i nebo ili pokrov kapele sa triuglastimi šiljkami, na temelju kojih izvajani stoje kipovi svetacah. Vanjsko lice ove kapele priliči mnogo poznatim u umjetničkom svietu grobnicam Skaligerah u Veroni. Na oltaru stoji kamenita raka sv. Anastasije. Na ovoj raci leži iz kamena izvajan svetac u biskupskoj odori pod kamenitom koprenom koju drže tri angjela. Izpoda izvajana su na podugačkom kamenu četiri učitelja crkve, a u sredini vidi se vrlo umjetno izrezana slika prikazujuća šibanje Isusovo.*)

Sljedeće god. 1451. biaše meštar Juraj pozvan u Jakin (Ankonu) da ukrasi i dovrši tamošnju trgovačku viećnicu. Dne 22. listopada iste godine

---

rant et contenti fuerunt ipsum magistrum Georgium dedisse dictam capellam bene fulcitam et expeditam in ordine et in puncto prout tenebatur et obligatus erat, et ad laudem boni magistri, de qua se bene contentos vocaverunt."

*) U Farlatu T. I. p. 492. nalazi se ista raka bakrorezom snimljena.

Digitized by Google

načini s občinom jakinskom sljedeći ugovor: 1. Obvezaše se meštar Juraj da će načiniti i sagraditi lice ili pročelje (faziata) rečene viećnice polag narisane osnove što se je čuvala kod občine, u primjernoj visini i širini, krasotom što je moguće najvećom (de altezza et amplitudine triumphale et competente in forma ornatissima) i to za devet stotinah dukatah u zlatu. Kod ovoga djela imao je namiriti on sve troškove, osim za konop, za drva, za pode i mostove zidarske, za japno, olovo, bakar i kamen potrebit za popravak unutarnjih kutovah i vanjskih nuglah ili krajevah, što je sve imala občina po ugovoru pribaviti. K tomu pokloni mu ova još dva izdjelana stupa što su u viećnici ležali; 2. obeća meštar Juraj na rečenom pročelju viećnice polag risane osnove izvajati iz mramora mitologičke bogove u čovječjoj veličini, s grbom grada Jakina; 3. obveza se svršiti pomenuto djelo za dvie ili tri godine, računajuć od onoga dana kad bude primio prvu svotu obećane sebi plaće; 4. obeća i obveza se dobrovoljno rečeni meštar, da će gotovo djelo dati na razsudjenje činovnikah viećnice (delli officiali della loggia) i zajedno još triuh u ugovoru imenovanih razsuditeljah, koji će suditi da li je djelo u smislu ugovora i risane osnove načinjeno i svršeno. S druge pako strane obveza se občina jakinska: da će rečenomu meštru u račun obećanih 900 dukatah unapred izplatiti 200 dukatah s tom pogodbom, ako bude do godine danah dovršio svoje djelo do ruba ili prutah od prozorah; poslie godine danah da će občina izplatiti opet 200, a kad bude čitavo djelo gotovo ostalih 500 dukatah.*)

Iz ovoga ugovora vidi se dakle jasno, da je meštar Juraj pomenutu viećnicu s vajarskim djelom ukrasio i novo pročelje sagradio; te sad steprv možemo izpraviti pogreške onih pisacah inostranih, osobito talijanskih i njemačkih, koji su dosad o toj viećnici pisali, tvrdeći da ju je u 16. stoljetju Tibaldi Pellegrino **sasvim s nova** sagradio i slikami uresio, pozivajući se na svjedočanstvo Vasara; ovaj medjutim samo to kaže: da je istu viećnicu u 14. vieku graditelj **Moccio** sagradio, i da ju je kasnije više umjetnikah popravljalo, **) i da je Tibaldi Pellegrino novosagradjeni **svod** (volta) viećnice uresio s mnogimi velikimi figurami od stuka (di stucco; smies od klaka i smrvenog bielög mramora) i sa slikami, koje izradi u slogu Mihaljangjela.***) Ove rieči Vasariove mogu biti sasvim istinite, nu zato, nakoliko se tiču ukrašenja iste viećnice, nimalo nisu na uštrb zaslugah našega dalmatinskog umjetnika, koga nijedan inostrani pisac nije napomenuo.

Baveći se u Jakinu načini i uresi meštar Juraj god. 1455. takodjer pročelje crkve sv. Franje od skalinah, (S. Francesco delle scale.) Nu pod kojimi uvjeti načini on ovo djelo, i u kakvom se stanju sada nalazi, nije nam bliže poznato. Ovo je takodjer zadnje njegovo djelo za koje znamo. Poslie god. 1455. nenadjosmo mu traga u spomenicih. Da li je štogod jošte radio u Italiji? da li je ondje umro ili u svojoj domovini? o tom neimamo nikakove viesti ni uspomene. Iz kvadernah šibeničkih samo još to znamo, da je ostavio

*) Ovaj ugovor pisan u talijanskom jeziku nalazi se u pismohrani grada Jakina (Ancona). Prepis jedan dobio sam u Šibeniku od gosp. A. Fenzia.

**) „E finalmente (fece il Moccio) la loggia de' mercanti di quella città (Ancona) Che dopo ha ricevuti, quando per une cagione quando per un'altra, molti miglioramenti alla moderna, e ornamenti di varie sorte." Vasari, vita di Duccio pittore sanese.

***) Vasari in la descrizione dell' opere di Francesco Primaticcio Bolognese.

Digitized by Google

sina Pavla, ondje bo je god. 1498. dne 4. koloveza zabilježeno: kako je pred občinskim bilježnikom i pozvanimi svjedoci biskup šibenički Bartul Bonin priznao: da je primio od Pavla sina pokojnoga meštra Jurja (a ser Paulo quondam Magistri Georgii Lapicide) sto dukatah, koje je isti Pavao rečenomu biskupu stranom u Mletcih, stranom u Šibeniku izplatio i to u ime dohodakah biskupovih, što je bio na dvie godine u najam uzeo. Isti Pavao sin meštra Jurja spominje se takodjer i god. 1494. u nekoj pravdi svojoj proti arci-djakonu i kanoniku Jurju sinu Mateja. — Od učenikah Jurjevih poznat nam je jedini Markočević Mate, sin Petra, rodom iz Spljeta, koji bivši tad već vajar i zidar, odoše u nauk i u službu k meštru Jurju, s obvezanjem da će ga tri godine vjerno služiti i na pomoć mu biti.

Sitnice.

Zalihost iliti luksus.

Ljetopisi grada Ginevre (Genf) u Švajcarskoj pokazuju naprekidni rat svećenstva kao takodje i svjetske oblasti proti zalihosti i razpuštenosti. Skrajnja strogost i čistota ćudoredna, tako u javnom kako i u privatnom životu bijaše njihov glavni cilj, a mislili su, da takovi mogu dostići samo najstrožimi zakoni i uredbami. — U 16. vieku biaše svaki, za koga bi se očevidno moglo dokazati, da je kartaš po navadi, — sramnim stubom, uz koji se zločinci vežu, kažnjen, pri čemu s obješenimi o vrat kartami morao bi tri dana svietu na vidiku stojati. — Igru ili plesanje premda su ju gradjanski zakoni trpili, bijahu ipak zabranili svećenici. Po tomu dva odlična sudca, koji su u nekom selu sreza svog igrali, dodjoše u zatvor i moradoše još platiti globu. — Sve ove uredbe bijahu tečajem 17. stoljetja s većom još strogostju ponovljene. Godine 1650. učini konsistorija ozbiljna predstavljanja, kako da se zabrani igra, koju ona nazivaše predhramjem bluda. Na dvadeset godinah docnije budu prognani svi svirači iz oblasti Ginevre, a ženam se zabrani kosu kovrčiti. — Cipelari i krojači, koji bi pokušali da nove mode uvedu, bili bi kažnjeni zatvorom i znatnom globom. Jednoč dodje neka gospodja u crkvu s lepezom (hladilnicom, Faecher), — svećenstvo i magistrat neostanu dužni tom pokoru: lepeza buđe rukom vješača spaljena. — A kako u današnje doba stoji stvar? Sada je pravljenje zalihne robe glavna stran obrtnosti i trgovine ne samo u Ginevri, već u čitavoj Švajcarskoj. *R.*

Zagonetka.

Od Marka Opačića.

1. 2. 3. 4.
Kršnu značim pokrajinu
Po koj' šeću sve junaci,
Hrabro braneć domovinu
Vjerni caru svedj vojaci.

d. 2. 3. 4.
To su oni svome rodu
Kad se mogdan slave odu.

v. 2. 3. 4.
Razliježe se po svem' kraju
Kad junaci jurišaju.

c. 2. 3. 4.
Kod kuće, gdje žene, djeca,
Sva sirotčad tužno jeca.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. U dopisu jednom iz Senja u „Pražkih Novinah“ čitamo, da ima neki gradjanin senjski izvrstnu, dobro uredjenu i popisanu sbirku riedkih ljušturah, okamenjinah, morskoga bilja i živjadi, do 1000 komadah sadržajuću, koju želi prodati; nebi li se mogla ova sbirka nabaviti za narodni naš musej ili za koje domaće učilište? — Mnogi članovi musejnoga družtva kranjskoga izjavili su želju da bi se od vremena do vremena držali družtveni sastanci, u kojih bi se članovi dogovarali o predmetih prirodoznanstva. Skrbničtvo kranjskoga muzeja rado je pristalo uz ovu želju te je članove družtva pozvalo na dan 13. dojdućega mjeseca u Ljubljanu, da se dogovore o načinu, mjestu itd. ovakovih sastanakah. — „Praž. nov.“ javljaju da je poznati češki slovničar (g. Franta-Šumavski) koji od nekoliko godinah o svojem trošku izdaje svoj „Sveslavenski riečnik,“ našao nakladnika za svoja daljša rječoslovna djela; ovaj je nakladnik g. Bellman u Pragu, kojega će pomoćju najprije izaći: „Словарь нѣмецько-словѣньскы,“ a poslie ovoga opet: „Словарь четырь языковъ, словѣньскаго, грѣчьскаго, латиньскаго и нѣмецьскаго.“ — „*Λεξικὸν τετράγλωσσον τῆς σλοβηνικῆς, ἑλληνικῆς λατινικῆς καὶ γερμανικῆς γλώσσης*“ i „*Lexicon quadrilinguae slovenicae, graecae, latinae, et germanicae.*“ i „Wörterbuch von vier Sprachen, der slavischen, griechischen, lateinischen und deutschen.“ Prvo će djelo (riečnik njemačko-slavenski) imati do 50—60 tiskanih arakah, drugo (slavensko-grčki, latinski i njemački riečnik) do 100—120 ark. Sva će se ova djela štampati u veleliepoj tiskarnici gg. Bog. Haase u Pragu. —

---

* (*Glasbeni telegraf.*) Iz Pariza javljaju novine da je ondje komisija francezke akademije naukah s dobrim uspjehom preduzela pokuse s novim glasbenim (musikalnim) telegrafom, izumljenim od englezkoga na glasu fizika Vheatstona. Ovaj je telegraf sasvim jednostavan; u podrumu akademičke kuće biaše 4 gudbena orudja: glasovir (fortepian,) violončel, violina i klarinet, od kojih biahu potegnute žice k harfam namjestenim u dvorani nad podrumom; čim su dole u podrumu muzici počeli igrati svaki na svome orudju, gore je svaka harfa sasvim čisto i jasno izvodila glasbu onoga orudja, s kojim je bila žicom skopčana. Slušaoci u dvorani sakupljeni u čudu se nadjoše čuvši raznoglasni ovaj koncert samih harfah bez igračah.

*(*Samoubojstva u Beču*) u novije vrieme veoma se često dogadjaju, kao što navode tamošnje liečničke novine. Dne 8. o. m. pet se je samoubojicah ondje s životom raztavilo.

* (*Njemačko učeno jeziko-korjenodubje.*) Ponajprvi njemački jezikoslovac slavni Grimm navodi u svom djelu o starožitnostih njemačkoga prava (str. 644. II. izdanje) da je njemačka rieč: *zaghaft*, *verzagt* (staronjemački: *zöge*, *zage*) — što znači strašljivost, bojazljivost — po svoj prilici korjena i izvora s l a v e n s k o g a, jer se njemački *der Hase* u slavenskom jeziku zove ruski: zajac, češki: zajic, srb: hrv: zec, itd. — Ako mu je na utjehu — od nas mu prosto.

* U Seksardu, mjestu u tolnjanskoj županiji Ugarske, poznatom radi tamošnjega izvrstnoga crvenoga vina, sklopiše se družtvo, kojemu je zadaća nastojati oko toga, da budu kupci dobivali pravo i neizkvareno seksardsko vino. U okolici seksardskoj rodi svake godine do 150,000 vedarah crvenoga vina, koje će sve pomenuto družtvo za sebe pokupovati i po njegovoj vrlini u 3 vrsti razdieljeno, samo prodavati. Potrebita za tu svrhu glavnica od 200,000. for. sr. (t. j. 400 dionicah po 500 for. sr.) već je nabavljena. Nije dvojbe da će i družtvo i obćinstvo dobro proći kod ovoga poduzetja.

U prošastom broju pometane su pod tiskom strane 330 i 331, što medjutim kad se pogleda broj stranah u čitanju nesmeta.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr

Br. 23. 7. Lipnja 1855. *IV. tečaj.*

Avelina Bakranina ljuvezne sgode i nesgode.

Crtice iz života bakarskoga.

Od Josipa Krmpotića.

4.

Francika ustade, kano obično, prije majke; sobe nije pospremila nit izmela, umila se nije niti počešljala, jer još nije kave pila, niti se ulicom razgledala i govorah naslušala; već sad potrči u kuhinju da joj mlieko neprikipi, sad doleti na prozor da gleda sve i ništo.

Vrata njezine sobe otvori njeka djevojčica te pruživ joj sitni listić, izpade iz sobe. Francika se prečudi, pročita tri puta naslov, pa još nehtjede vjerovati da se na nju list upravlja. Čita, čudi se, gori u licu, smije se, klima glavom, pa opet čita, po dva, po tri puta.

„Bože, što je ovo! toga još nije u Bakru bilo“ — govori sama sobom Francika — „zašto piše, čemu sam nedodje te majci želju odkrije, tà ona mu reče da nas posjeti“ — zamisli se duboko, pa će dalje sobom — „Ali dà, mladić je bio po svietu, pa valjda je to ondje takova moda; nu meni se to nikako nedopade, zašto neradi po bakarski? ĥm hm hm ... — Pa kako mi ovo piše: da sam liepa kano sunce; toga još nisam nikada čula, to mi se čini pretjerano“ — opet se zamisli — „ali zašto? nezove li me sav Bakar liepom Francikom, pa njemu se činim kano sunce“ — skoči k zrcalu, pogladi si i pridigne kosu, koja joj se je u debelih zavojih do ramenah spustila, pa se osvrtje i ogleda — „o liepi moj Aveline, liep si kano ružica rumena, takova mladića neima u cielom svietu“ — zažari joj se lice; — „da nemože ni živiti ni umrieti, dok me pred oltar nedovede;“ — srce kuca hoće da izkoči — „o blažena Francika! ti ćeš biti žena najljepšega mladića u Bakru, kako će mi zaviditi druge djevojke, kad se budem s njim pod rukom vodila! o krasni moj Avelinčiću! — Ali što ću reći majci?“ — zadubi se — „o listu ništa, jer bi me psovala zašto da sam ga primila; čekat ću, što će biti.“ Savije list, pa s njim u navadni žep djevojački, u njedra, te odleti u kuhinju.

Digitized by Google

Deset je satih odbilo, Francika je žabola zadnju g a b r l u [10]) u razgranjenu kosu, pa sjedne plesti; otac joj izadje u poslu, a mati u vinograd; djevojka sjedi sama i misli.

„Gdje ste, gdje, gospodjo rodbinice!“ čuje se blagozvučan glas, otvarkanje vratih i trka na hodniku. Francika poleti, otvori vrata, a pred njom stoji Avelin. Djevojka probliedi, pocrveni se, dah joj zapinje, ali se brzo dozove.

„Majke neima kod kuće, gospodičiću,“ — progovori ona tresućim se glasom, stojeći na pragu od sobe.

„Valjda će se skoro vratiti“ — odgovori Avelin nestrpljivo — „pričekati ću ju malko.“

„A dà“ — prihvati djevojka u velikoj smetnji, — „ali majke mi neima doma.“

„Pa što zato?“

„A dà“ — nze zajekivati djevojka — „ali te se nepristoji, da se djevojka s mladićem na samu razgovara, što bi ljudi rekli, živu bi me užgali“ — doda skoro plačuć sve još na pragu

„Što će reći?“ — doda Avelin vatreno — „tà mi smo naši.“

Rodbinstvo oslobadja ljude u Bakru svake etikete, te se Francika gotovo i razveseli, što joj je opornost tako srećno svladana.

Obojc stupi u sobu i sjednu na divan. Dugo su šutili, djevojka čeka da mužkarac počme, a Avelin nezna čim bi začeo. O ljubavi znade samo u lístu govoriti, a o svietu nepada mu ništa na pamet; mladjahna vatra tjera ga na polje, ali jezik se zavlači za zubi. Gladi se po čelu, namjestja rubac na vratu, popuckuje prsti, pljune i dva i tri puta; ali jezik neće da se razriješi. Napokon sjetivši se nječemu reče:

„Hoće li biti ljetos mnogo smokavah?“

„Bjelicah najviše, gospodičiću, ala su dobre bjelice, već mi zubi curaju — ali ćemo ih se najesti.“

„A dà“ — preuze Avelin, uzdahnuv od srca što je došao u svoju kolotečinu — „i onoga pustoga groždja, ala je sladko kano med, sve se za prste hvata — pa kad bude trgatba, kako ćemo se pod ružami skrivaljca igrati!“ — doda nasmjehnuv se djevojci.

„Uprav li tako?“ — primjeti Francika ljubezno se smijući i iglom se od pletila oko ustnicah igrajući — „a vi ćete biti prvi sliepi miš.“

„Pa ću prvu vas uhvatiti“ — skoči u rieč Avelin, radujući se neizmjerno što mu je uspjelo nješto o ljubavi navesti — pa posluživ se prilikom primi ju za nježnu ručicu; ona mu je izmakne, ali on planuv žarom ljubeznim primakne se bliže, stane ju peckati prsti sad iza ledjah, sad u vrat, ona se odmiče, bijucka ga iglom po prstih, te hi hi hi, hu hu hu, smije se kano nedužnoj igri. Nu Avelin je u svietu naučio da na djevojke valja jurišati, te pruživ ruku iza nje zagrli ju pohotno.

„Gospodičiću, ruke k sebi!“ — otresne se djevojka otev mu se iz naručja — „ako se čovjek s vami šali — nemislite“ — doda pogledav ga prezirnim okom.

---

[10]) Gabrla je ono što zovu *Haarnadel*.

Digitized by Google

„Nesrdite se, draga Franciska!“ — skoči k njoj Avelin videći da je pretjerano — „tà to je bila šala“ — primi ju opet nježno za ručicu i pogleda ju kano suznim okom.

„Takove šale nerazumijem“ — prihvati djevojka kano srdito — „što nemožete mirni biti!“ — doda s onako blagim posmjehom, kakovim vlada samo zaljubljena djevojka.

„Kod takove ljepote bila bi grjehota“ — bljusne Avelin, stisne ju snažnima mišicama, i prije nego si trenuo, poljubi ju vatreno njegdje u licu. Djevojka se naceri, kano da će proplakati.

„S Bogom Franciska, dušo moja! ja ću opet doći“ — reče na pragu Avelin, zadovoljan što je tako vješto djevojci ljubav očitovao.

Francika skoči k prozoru, pa kroz p r s i j a n e [11]) gleda za Avelinom. — „Ala dreg mladić! gle ga, kako ide, kano golubić; pa kako liepo govori, kako mu je svaka rieč na mjestu; pa tko ga nebi ljubio!“ — zamisli se — „istina, da je malo preveć ... ali takovi su danas svi mladići,“ te uzme se protezati, rukama si zasloni oči kano od stida, pa napokon spustiv naglo ruke do pasa i prignuv se gornjim tielom reče: „što mi je učinio, ako me je poljubio!“

Poslie nekoliko danah dodje Avelin svečano k majci Franičinoj, da izprosi djevojku. Majka misli i razmišlja: mladić je dobra roda, pametan, već ima službicu, liep je i umiljat, djevojci se dopada; istina je da je još nemože uzeti, ali on će brzo dobiti veću službu, a ona je mlada, može počekati, medjutim će imati ljuba; ... obeća mu ju i primi ga za svoga zeta.

Avelin dolazi u kuću, razgovara se s materom o smokvah i vinogradih, pripovieda joj o svietu, o moru, o brodovih punih i praznih, ona se čudi mudrosti njegovoj, te ga sve to više ljubi; — Franciki namiguje, nasmjehuje se, sklapa joj ruke, gladi joj bradicu, prikopčuje joj kosu, pecka ju, uštipkuje, povlači i mota; kći su i mati blažene s tako goruće ljubavi. —

5.

Noć je tavna; nebo se je naoblačilo, gromovi zatrieskuju da se kuće tresu, a brda oko Bakra odjekuju kano da se sviet ruši; kiša lieva.

Četiri momka zagrnuta u mornarski kapuc dodju na vrata; viditi ih je samo kad sievne oganj od cigarah.

„No, za muku božju! kako ćeš po ovakovu vremenu“ — progovori strašljivo Mavro.

„Da što ćeš kada mjesečina svieti, da te potjeraju?“ — prihvati Avelin odvažno.

„Pa kamo ćemo?“ — upita Fran.

„Na M o r e, [12]) danas sam čuo koje su to što nas ogovaraju“ — odgovori Jovo — „dati ću im ja vražjih š p e r l e n t a h, k a z a h i j o v e r a h [13])“ — doda srdito — „sutra neće ni jedna imati čim da si prsa nakiti; a sutra je baš procesija, ha ha, liepe komedije!“

„A kamo ćemo odnieti?“ zapita znalično Avelin.

„Franciki Filičevoj“ — odgovori Jovo — „dosad mi se nije dopadala, ali danas kad sam ju pozdravio, liepo mi je odzdravila; neka se ponosi.“

---

[11]) P r s i j a n e su one što šalu, š a l u p o l k e. [12]) M o r e se zove onaj dio Bakra što je do mora, inače P r i m o r j e. [13]) Ovo su psovke bakarske.

Digitized by Google

Avelin se na ove rieči malko uzdrma; al se opet razabere i razveseli, što će njegovu ljubu ta čast zapasti.

„Metnite ovamo, na ovu ogradu“ progovori Jovo kad su došli pred Francikinu kuću ostaloj trojici, ponoseći se zapovjedničtvom svojim i poslušnostju njihovom — „koliko ih ima?“

„Osam“ — odgovore — „ostalo smo u more pobacali.“

„Ali kako ćemo gore?“ — upita plašljivo Mavro — „prozor je visok, kuća izbieljena, nigdje kvake ni čavla, tu se nebi niti mačka dogrebla.“

„Ala, Bog te neće!“ — otresne se Jovo — „kakov si to mornar da se neznaš pomoći; evo ovako: ja sam najjači, ja ću vas držati, ti ćeš, Mavre, na moja pleća stati; Fran će se na te popeti, a ti si, Aveline, najokretniji, ti ćeš se pod prozor dokučiti.“ — Jedva što si dlan u dlan udario, a stup stoji od talah do prozora čvrsto i nepomično; da jih tko vidi, mislio bi da je koje neman od predpotopnih vremenah. Jovo podaje, svatko se njih malko sagiblje i prima; jedan je prozor narešen; stup se pomiče k drugomu prozoru, isto čvrsto, samo što je Mavro malone prevagnuo; kvrc kvrc, pršijane se raztvore; i drugi je prozor nakitjen criepovi s prekrasnim cvietjem. U to se u sobi svieća užge, djevojka si na postelji protare oči, pa gleda što to lupa; Avelin se pridigne na prste od noguh, koje se stanu u sglobah tresti, stup se zaljulja, nješto bubne na tla; tri glasa zajauču — nastane grobna tišina. —

6.

„Kako mu je, nebogomu, susjedice?“

„Nikako, draga kumo; liečnik je rekao da mu neće ništa biti, ali što znadu svi liečnici; on je, nebogo moja, vas blied kao krpa.“

Na Vratih vrvi sviet, osobito ženske, priproste i odlične, mlade i stare, zabrinute, zamišljene; prisegao bi da u Gradu[14]) neima nijedne ženske kod kuće; čas se razgovaraju i glavami klimaju, čas upiru oči u Avelinov prozor; jer su žene raznicle glas, da će umrieti. Na Moru je liečnik razglasio, da nemisli da bi se moglo što pogibeljna zavrći, ali sav je Bakar u velikoj zabuni. U Avelinovoj su se sobi sakupile ženske znane i neznane, njeke sjede na stolicah, njeke na podnožjih, a njeke podvinutih noguh na tlih; soba je prepuna, neima kamo da stupiš; čas šute, čas gledaju bolestnika, koji spava sa povezanom glavom; čas opet plaču s plačućom materom, koja sinu do glave sjedi i od muhah ga brani. Ženske se razgovaraju o smrti, o vještičah, o noćnih sablastih, tiho i tužno.

Francika, koja je taki sjutra čula što je i kako je, razplače se i zakuka kano crna kukavica, sva je obitelj u smetnji, mati svaki čas izlitje na ulicu da upita dolazeće žene za stanje bolestnikovo; — sav sviet trči bolestniku u pohode, samo mati Francičina niti se nemiče; rodbica, punica je, pa ni makac; njekoga se je dana posvadila s Avelinovom materom, što je Avelin bez materina znanja i privoljenja izprosio Franciku, te se nebi makla ma joj srce od želje puklo. Ali oko podne prosipa se i na Moru glas, da će bolestnik težko preboljeti; neznam je li strah od smrti, toga davitelja svieta, ili drugo koje ćutenje, što njom tako silovito vlada, ali ona se brzo spremi, uzme sobom Franciku, pa Lokajem[15]) na vrata.

[14]) Grad se zove gornji dio grada, po svoj prilici što je bio utvrdjen. [15]) Lokaj je ulica, koja iz Primorja u Grad vodi.

Digitized by Google

Na vratih se sastanu s Avelinovom materom, koja sva plačna izadje da sinu malo juhe donese.

„M a d a m a de Bakranin!“ — progovori Frančičina mati u strahu — „mi smo svi ljudi, svaki može pogriešiti, a što ćete, oprostite“ — suze joj se obore niz lice.

„Neka ti Bog oprosti, sinko,“ — odgovori u plaču stara gospodja opaziv Franciku, uzrok njezine nesreće — „Izvolite, m a d a m a de Sović, u sobu, ja ću taki doći.“ — Soba je prepuna; nadošle neimaju kamo sjesti; gospodja Sovićka sjedne na podnožje pokraj postelje, a Francika stoji, naslonivši se na podnožje od postelje bolestnikove; žene se razgovaraju, a Francika gleda Avelina, gleda, uzdiše, plače i jeca.

„Na ti, sinko, kap jušice,“ — reče majka Avelinu koji je bio glavu prama zidu obrnuo.

On se okrene, razgleda se, opazi Franciku, a usta mu se nasmjehnu i srče juhu, gleda djevojku, za svakim mu srkom udari u lice kap života, postaje sve to bistriji, ali ne od neslane juhe, već od milostiva pogleda čarobne djevojke; — ženske ga motre, te se vesele što ga je jušica okriepila, razidju se kućam da zakuhaju palente i izfrigaju po koju sardelicu. Gospodja Sovićka i Francika oproste se stražnje, Avelin ju pogleda, ona njega, a licem mu se proli slabo rumenilo.

Ženskih nije više bilo, ali je zato svaki dan dolazila Dojkovićka, glavna prijateljica stare gospodje, sprekrasnom kćerju Ljubicom, koja je s Avelinom malo ne odrasla. Starice se razgovaraju o boljih vremenih, kad su mladići bili pametniji, te se nisu tako ludo bacali u pogibelji. Ali u govoru se sad jednoj sad drugoj izmakne, kako je njezin pokojni došao k noj u m i n a l o m [16]), a mati Avelinova kazuje, kako se je njezin porad nje s drugim potukao, da su oba ostali krvavih glavah. Avelin, komu se je zdravlje vratjalo, sluša, gleda Ljubicu, koja ga je od muhah branila, pa se oboje nasmjehnu. Ljubica se nije ni maknula od bolestnikove postelje, osim kad mu je po juhe izletila, već ga je neprestano nadgledala, sad mu znojno lice nježno i vješto otirala, sad kose s čela satjerivala, sad mu što pripoviedala; Avelin ju je pako nagradjivao zadovoljnim licem i ljubkim posmjehom. Dolazila je i gospodja Sovićka, ali riedje, Francike nije bilo ni jedanput, što joj se je, kao što je mati tvrdila, muž razbolio, te dobra kćerka treba da oko otca nastoji. Mati tvrdi, nu Avelin sve slablje vjeruje, da se nebi mogla barem za časak odtrći, te sve dublje zaviruje u crno oko crnke Ljubice, koja ga sve ljubežnije njeguje i pjestuje. Nakon osam danah Avelin se pridigne, te počme skoro obavljati svoje poslove.

7

Osam je satih odbilo; mati se Avelinova popne u sinovu sobu da ga zove na večeru.

„Čekajte, draga majko, da vidim tko mi ovo piše.“ — Listić se razpečati. — „Nisam li slutio da će mi odgovoriti, pa još ovako liepo i milo!“

„Tko to, sinko, drago?“

„Tà Ljubica Dojkovićeva!“

---

[16]) U m i n a l je prozor na tavanu na krovu od kuće.

Digitized by Google

„No, pak nebi čovjek puknuo od jada“ — primjeti starica srdito — „jedva si čitavu glavu izneo, a sad hoćeš da i noge i glavu izgubiš.“

Avelin se nasmije, primi staricu pod ruku, sa s njom u donju sobu na večeru. Po večeri uzme Avelin čitati:

‚Predragi ljubiću moj!

Dakle se nisam prevarila, kad sam vam kod postelje stojala, da me ljubite, na isti način mogli ste opaziti, da i ja vas ljubim. Vi me želite odvesti k oltaru, to je moja najveća želja, a ja, ja vas želim propratiti sve do groba, pa ako bude sudjeno s vami unj leći. Vi velite, da me tako ljubite, da bi za me skočili na dno mora, a ja, ja vas tako ljubim, da bi za vas skočila na vrh neba. Vi velite, da vam naznačim mješto, gdje bi se mogli sastati, da mi imate nješto kazati, o kako pogibam za takovom urom! dodjite, dragi moj, večeras u devet satih pod svod kume Jelice kod sv. Križa, ondje nas neće nitko viditi. Tim ostajem vaša do smrti vjerna

Ljubica.

„U ime otca i sina i duha svetoga amen“ — križa se starica sva u čudu — „toga nije nikad moje uho čulo, djevojke zove mladića u pò noći pod svod na sastanak!“

„Čuli smo, čuli o uminalih i krovovih“ — nasmije se Avelin — „ali ono su bila bolja vremena.“

„A dà,“ — progovori starica zastidjena sjetivši se razgovorah svojih s prijateljicom — „to su mladići bili kadkada suludi, ali djevojke — Bože sačuvaj!“

„S koli na peć“ — prekine joj rieč Avelin — „a kad čujemo, što starci pripoviedaju, tu je bilo svašta kano i danas, samo što se je zaboravilo.“

„Ali Ave, sinko“ — okrene starica na drugi razgovor — „ti već imaš Franciku.“

„Za nedjelju, a Ljubica će biti za svaki dan, ili ova za blagdan, a ona za svagdan, kako kad.“

„No grešna djeteta! u uh! ja nebih bio takov; pa kad je tako, zašto obećivaš svakoj da ćeš ju uzeti?“

„A kad su bakarske matere bedaste; kad tri puta dojdem u kuću, već me pitaju za nakanu, pa ako neobetjam ženitbe, nesmijem više dolaziti; pomozi se čovječe kako se možeš!“ —

„Ali danas nećeš ići na taj sastanak?“

„A zašto ne? možebit ću joj moći što sasvim na blizu prišaptnuti; — o liepa moja Ljubice“ — smije se Avelin, taruć si ruke.

„Mali, sinko, tebe će koje zlo snaći“ — progovori starica sva u strahu — „što neznaš da su svi od njezine obitelji vještjetine, z a l e (zle) vještjene“ pljune starica, proturiv palac medju sgurena dva prva prsta.

„Opet nješto, u Bakru su svi kudlaci, i sve coprnice! nego, draga majko, to su vam ona bedasta stara vremena; onakova djevojka da je vještica! ha ha ha!“

„Ali ja neću da ideš, ja mati tvoja, ja ti zabranjujem“ — reče starica zapovjedajućim glasom.

„O to pako ne; čast i poštenje materam, ali što se ljubavi tiče, tu smo svoji,“ odrieže Avelin posve odvažno.

Digitized by Google

U dosat sastk pod svodom kod sv. Križa grle se dvoje ljubovnikah nježno i vatreno, uživajući slasti ljubavi koje jim soba pod nadzorom materinim nedopuštja; prisižu si vječnu vjernost, udarivši pečat razbludnih cjelovah. —

Avelin postaje sve to smjelijim i razuzdanijim; djevojke pogibaju, drže se za srećne, ako jim koju rieč ponudi, a on razturuje listiće na sve strane, obećaje vjernost i ženitbu, i prima darove kojimi se ljubovnici u nedužnosti obasiplju; s toga mu živa krv življe kipi, hoće da provali, — al ledena studen inače vatrenih Bakarkah skrutila bi rieke ma još razgrijanije krvi; sve su u govoru, al u stvoru uprav ništa. (Dalje sl.)

Nekoje zemljo- i sgodopisne crtice iz dvijuh sriednjega vieka arapskieh spisateljah o Slavenstvu, navlaš južnomu.

Od Ф. P-ra y Б.

Blago onom svojih djedov koj se sjeća,
Tè njih djela rado pripovieda —
Kom na svietu radost je najveća
Kad zna, da na koncu ovog reda
I on stoji . . .

Goethe.

Ne bez razloga nazivahu školastici poput Grkah duh oblikom čovjeka, kao i samosviest njegovu, kojom se duh pojavljuje. Duh naroda jest narodnost — uzmi mu ju, te ga više neima — prestao je biti narodom. Nu da se narodnost ili neizgubi, ili neizrodi u zanešenost, treba da se osniva na samosviesti. Narodna pako samosviest nemože se ni pomisliti bez poznanja prošastnosti, koja običnu pravac daje sadašnosti i budućnosti — dakle narodna samosviest nemože biti bez povjestnice.

Odavle lasno uvidjamo na koliko shvatiše zadaću svoju oni domorodci, koji za prepriečiti „da nam ono neprogine, što je naše od starine“ nastoje da probude narodnu sviest, skinuć tamnu prošlosti koprenu te ukazujuć narodu svome, kakav je negda bio, kakav je sada, kakav biti može, kakav treba da bude.

Amo smjera i ovaj kratki nacrt, koji, bud i ništa novoga neodkrio štovanim čitateljem, rado bi ukazati našim povjestničarom, da će možebit i ondje naći gradiva, gdje se ga najmanje nadjahu, a narodu našemu, da ni u davnieh vremenih nebijaše toli neznatan, ko što si valjda misli, već da biaše u savezu s najslavnijimi narodi svake dobe.

Budući da mi tekst niže rečenieh spisateljah nije pri ruci, to se taj članak osniva na ugledu poljskoga povjestničara g. Lelewela u djelu: „Narody na ziemiach sławiańskich przed powstaniem Polski. — Poznań 1853.“ —

Da cielu stvar nešto porazjasnimo neće biti s gorega ako nekoja na kratko predpostavimo.

U doba najvećega procvjetanja naroda arapskoga carstvo kalifah bijaše mnogo prostranije, negoli isto carstvo rimsko; od kitajskieh i indijskieh granicah protezalo se je tja do atlantičkoga oceana do 23 obsežuć krajinah. U tom prostoru ležahu u svakom smislu najznamenitije zemlje svega svieta, ne samo plodne već i napučene sa prieko stotine milionah stanovnikah, prepletene

Digitized by Google

mnogobrojnimi rječkami i cestami, koje im najkrasniju pružahu prigodu obogatiti svoje kese žutiem zlatom, a um raznimi znanostmi. Najvećma cvatijaše pod Omajadi krasna Španjolska, a u njoj bijaše izmedju gradovah, kano slem u biseru, bogata Kordova; 21 200 krasnieh sgradah, do 5000 mečitah, a do 50 znanstvenieh zavodah činiše ju najsjajnijom na bielomu svietu. Tude ti bijaše glasovita knjižnica sastojeća iz 600.000 svezakah; tude stečište mudracah i umjetnikah: a kako i nebi, kada slavni Abdel-Raman III. (912—61) sa vrednim sinom Hakemom II. (961—976) nesamo učene ljude razsipno podupiraše, već i sami knjigu obljubiše!

Medju to i ovo valja na um uzeti, da u Arapah nebijaše toliko proizvodne sile, koliko u starieh Grkah, koje nam sretno uzčuvahu, te u kasnijih navlaš kršćanah, kojim za ono doba oteše doduše slavu. Arapi bijahu vješti umjetnici, a navlastisto zidari; uznešeni pjesnici, vrli računari i zemljopisci, dobri tumačitelji Aristotela — al' u povjestnici i blagorječju nikad se neizkazahu, što se vjerovatno s njihovim političkim životom nesudaraše; isto tako im oskudievala ona temeljitost, točnost i svestranost u naucih, koja je Evropljanom toli vlastita.

Ovo nam treba na obzir uzeti, kad ćemo da njihove spisatelje proučimo, a navlastito glede zemljopisnieh datah, koje većinom crpiše iz ustih trgovacah te ih polag svoga jezika tako preobrazihu, da im se pravi oblik težko može razaznati. Mi ćemo za sada samo trojicu pripomenuti.

A) Jedan izmedju najučenijih arapskieh spisateljah, koji Slavene spominju, bijaše bezdvojbeno: Masudi. Njegova djela niesu dosada obnarodjena; što po njemu znamo o Slavjanih, na tome se imamo zahvaliti dviem izvadkom oglašenim po Deguignі i D'Ohssonu. Umrô jest god 957

a) „Najmnogobrojniji izmedju Slavjanah — veli Masudi — jesu Ludzâni ili Ludzâji. Idu za trgovinom tja do Andaluzije, Carigrada i kozarske zemlje.“ Polag mnienja Lelewelova razumieva Lučane (Lučka nad Strijem), koji prieko Kijeva, ili kojim drugim putem do usća Dnjeprova obćiše s Carigradom. Da bi bili Lučani u ono doba do tolike znamenitosti došli, istinabog poznato nam nije; premda s druge strane neda se tajiti, da nalazimo Maloruse već u obćenju s Carigradom, čim se na pozorištu povjestnice pojaviše; tako jurve u vrieme cara Mihajla, kako piše Nestor: „O sem bo uvjedahom, jako pri sem Cari (Mihajlu, oko 852.) prihodiša Rus na Cargorod, jakože pišetsja v' lieto pisanij Grečstiem.“ A jur g. 944. grčki naselbenici korsunjski (u Krimu), uvidivši rusku vojsku i brodstvo pohitiše u Carigrad, da jave caru Romanu užasni glas: „Ce idut Rus bez čisla korablj, pokryli sut more korabli.“ Nu je li je bilo lučko ime zbilja toli glasovito, da su ga nadienuli Arapi i ostalim stanovnikom južne Ruske, ili da je ostala nadsjalo? ostaje i nadalje pitanjem u povjestnici.

b) „Oni narodi sklabski jesu: Esdabrani ili Esdabuni, kojih sadanji kralj zove se Saklaj(n)dži“ To jesu po svoj prilici Obotrite, koje bavarski geograf takodje zove Osterabtrezi = Ist(Est)abran[t]e. Sada prelazi na jug te navodi:

c) „Ovi su na južnoj strani Dunava: Brandabimi ili Bransini = Braničevci okolo Mlave; Hašani = Kučani — u sadašnjoj kneževini srbskoj. Zatim Serbini, o kojih veli: „da su goropadni, zavisni od grčkoga carstva, pa

Digitized by Google

da kod njih običaj vlada, da, kad im car umrie, nekoliko konjah i podanikah na lomači s njime zgore.“ Amo spadaju i: Harvâti; grčki spisatelji ih zovu: „Κροατιοι, Κραβατιοι, Χρωβατοι, Χοββατοι.“ K njim se pridružuju Moravljani. Zatiem

d) „Menabi ili Menali. Ovieh kralj zove se: Sentobir.“ To će bez dvojbe biti Trebinjani. Grad njihov, njegda toli znameniti, u sadašnjoj Hercegovini ležeći, u staro vrieme zvao se lat.: Tribulium, Tribunium(a); grč.: Τριβουνια = Τραβουνια, a od pomorskoga kraja: Καναλη, s toga stanovnici Ka-(Me)nali(te). Bijaše njeko vrieme posebna županija pod pokroviteljstvom grčkoga cara. U Sentobiru lasno je opaziti: Svetomira = Sętom(b)ira, kojega Bizantinci zovu: Τζοντζημεροζ. To bijaše sin Hvalimirov, kojega djed Bela župan trebinjački dobi od srbskoga Vlastimira (okô 840.) naslov kneza (αρχον), kada mu sinu svoju kćer zaruči. Opet prelazi u sjeverno-zapadne krajeve, gdje stanovahu

e) „Dulebi pod kraljem Vânč-slavom.“ Razumieva Čehe, kojih jedno pleme sačinjavahu Dulebci (?) posjednuvši krajinu naprama Bavarskoj, kô što svjedoči Kozma pražki: „Plagam ad australem contra teutonicos has urbesi habuit terminales (dioecesis pragensis): Chinov, Dudlebi, Netolici usque ad mediam sylvam.“ Vanč-slav jest sv. Vacslav = Venceslav.

f) Napominje takodje dva vladara, koji dviem narodom slavjanskiem pripadaju: njekakvoga „Al-Avanču“ i „Al-Dira.“ Posljednjega će svaki lasno upoznati, ako se sjeti na Dira, koji oko-g. 866. otè Kijev Kozarom, tè poduzè prvu ekspediciju na Carigrad (srav.: 1. br. ovo god. Nevena.) Budući da on s Askoldom u očiuh naroda ruskoga bijaše uzurpatorom: dadè ga Oleg umorit predbacivajući mu: „Vy nieste knjazja, ni roda knjaža, no az esm rodu knjaža“ — a ukuzav na mladoga Igora — „a se est syn Rjurikov.“ Tada uzvisi Kijev na knjaževsku stolicu i središte ruske slave: „se budi mati gradom Ruskim.“ (Nestor.) Ovoga dakle Dira imadjaše Masudi na pameti, ili možebit ovim imenom koga drugoga kneza okrsti. — Ko je bio taj Avanči, o kom veli da vojuje s Rimljani, Grci, Franki i No(Lon)gobardi? Lelewel drži, da će biti njeki knez poganskieh Narentanov. Da kako s otim mnienjem dvojba nije posve riešena. Nu i ono imade nekoja za sebe. Narona ili Narbona još-te za vrieme Cicerona bijaše jedna izmedju najvećih dalmatinskieh tvrdjah, te Vatiniu mnogo posla zadadè. Njezina vlada sastojaše iz prokuratora i savjetnika uz visoko vieće, komu bijaše podčinjenih polag Varra 89 gradovah, a polag Plinia do 12 narodah. U vrieme cara Heraklija osvojiše ju Hrvati, te bi reć da si ovi privlastiše onu ratobornost, koja se bijaše uvriežila od vjekovah u njezine stanovnike, i koja tako dugo prkosiše miroljubivomu krštjanstvu, da mu se jedva tečajem XI. stoljetja dielovanjem cara Vasilije pokoriše, Komu nisu poznate njihove ladje gusarice, kojim ni lav mletački nemogaše odoljeti, već pusti da im njegovi trgovci kroz 170 godinah platjaše harač za slobodno brodarenje? Dugo bijaše neodvisna; kasnije dodje pod Grke te biaše upravljana sve do Vladislava sina Stjepanova (do g. 1479.) po knezovih od plemena Gušićah (Cosanza), pod kojim Naretvu s pokrajinom zarobiše Turci, upotriebivši za svoju svrhu kletu neslogu medju roditeljem i sinom. Zar neima Masudi pred očima kneze ove, ili koga izmedju istieh?

Digitized by Google

g) „Svi Slavjani dolaze od Madaja sina Jafetova.“ (sr. I. Moja X. 2.) Ovako sudiše i ostali Arapi poput Grkah, odakle i naš Nestor crpi svoje znanje, koje ovdje mimogred napominjemo: „Od sichže LXX. i dvu jazika — veli on — byst jazik slovenesk od plemeni Afetova, naricajemu Norci (u njekojih rukop. Jorun, Jorui, Jorevi, Nioruni) ježe sut Sloviene.“ Glavni puk i kano korjen slavenskoga naroda — veli Masudi — jesu: Velinani. Njihovomu kralju Maček-u pokoravahu se ini slavenski knezi; al po nesgodi oslabljeni, razcjepahu se na razna plemena, kojimi vlastiti upravljaju kralji.“ Po svoj prilici nasmjerava na razdrobljenje naroda slavenskoga. Velinan odgovara bezdvojbeno drevniem Vinulom = Vi(e)ndom. A Maček bit će slavni Samo = Samek ili Samko (sr. Vanko-Vac(č)ek) premeštenjem suglasnikah: Masek-Maček. Ovu filologičku gatnju podupira povjestnica; Samo bo potukav kod Togastisburga Franke (oko 631.) dade povod, da se najprije Dèrvan, knez izmedju Labom i Sálom riekom obitavajućih Slavjanah, franački dotada vasal, od njih odciepi; a za njim i mnogi ini slavenski knezevi, te ujedno sa svojimi podanici stupiše pod česko pokrovničtvo. Taj čvrsti savez, bez primjera u slavjanskoj povjestnici, mnogo straha i ranah zadadè Frankom, nad kojimi gospodovahu slabi Merovingi, kao što svjedoči Fredegar: „Anno XI. regni Dagoberti, cum Vinidi jussu Samonis fortiter saevirent, et saepe transcenso eorum limite regnum Francorum vastandum in Thoringiam, et reliquos pagos progrederentur . . .“

h) Koliki pojam zavladaše tad o broju Slavjanstva, vidi se odatle, što Masudi mnoge narode inokrvne medju Slavene broji, kano: Turke, Madjare i Niemce, kojih kralja zove: Grarana = Heinrich pticolovac (919—36). —

Prelazimo sada na znamenitoga arapskoga zemljopisca.

B) Edrisa inače nazvanog: Šerif al Edrisi ili Abu Abdallah Mohamed. Rodio se je 1099. u Ceuti, škole učio u Kordovi; neko vrieme kalifovao u Africi, — al od Malade Fatimite protjeran uteče se k Rogeru I. sicilj-skomu kralju, za koga sastavi iz srebra šar zemski uz dotična izjasnjenja. Šar se izgubi a izjasnjenja samo crtimice ugledahu bieli dan*) Poznato je da je Edrisi više stoljetjah svim sličnim djelam za temelj služio; u istinu data njegova i mjere jesu od divne za onu dobu točnosti. Kako se na prvi mah vidi siciljanski putnici i trgovci bijahu mu ponajznatnije vrielo, iz kojega opazke svoje crpljaše. Kao svi ostali arapski zemljopisci dieli i on pokrajine poznatoga svieta na 7 podnebjah, izmedju kojih svako opet na 10 predielah.

a) „Karantara ili Karintija, — veli Edrisi — počimlje kod Eškindje (Donau-Eschingen) medju Ulmom i Bazilejom, te se prostire do gore Dzjuž (Alpes Juliae) i do grada Akulja (Akvileja). Na nju spada takodje: Akradiška (Lelewel tumači Gradac, zar nebi bolje bilo: Gradiška u Istriji?) Frisisach (Freisach?), Garmisia (Greims nad Dunajem?), Džikelburg (Salzburg), Buza (Peč-uh) i Belgraba (stolni Beograd). On cielu južnu Moravsku Karnitijom zove bud što Korušci bijahu u ono vrieme najznatniji trgovci po onieh stranah, bud što padnutjem velikomoravskoga kraljestva Panonija nazvata bi Karintijom.

*) Tako: U Rimu 1592., latinski pod naslovom: „Geographus Nubiensis“ od Sionite, i Jerol. Hesronite. — U Göttingu 1796 „Edrisi Africa“ od Hartmanna. — „Opuscoli di Autori siciliani“ od Fr. Tardie, 8 sv. — Francezki prevod u Parizu 1838. od Jauberta, koga naš Lelevel upotriebi.

Digitized by Google

b) „Od Drave prema jugu proteže se Asklavonja (Slavonija)“ u širjem smislu rieči, kao što se iz opisa vidi. „Njegda spadaše na Ugarsku, ali veći dio podčiniše si Veneti.“ Ovdje je po svoj prilici pred očima imao Slavene = Vinde, ili se prevari u naznačenju gospodarah; ako je prvo, tad je pod Ugrima razumievao Bugare. Sada nabraja a-sklavonske gradove i na koliko jeste jedan od drugoga odaljen. Napominje indi: 1) „Frankavillu u Frankohor-niji Φραγχοχωριον = zemlja franačka).“ Poznato jest, da po uništenju Avarah u krvavom ratu (790—99), počeše Franki i na susjedne Hrvate udarati i da za kratko prodriješe do uśća Save, gdje Sriem nazvan bi Frankohorjem. a grad istoga imena, sadašnja Mitrovica = Frankovillom, Poznato jest takodje, kakvim uspjehom podignù knez Ljudevit sav narod (818—22.) na noge proti zulumu franačkomu, kakva ga u Dalmaciji nagrada nadjè; kako sbaci neumrli Porin (oko 830.) krvni jaram nečovječnih tudjinah s ledjih svojih suplemenikah. Nu dočim pod slavodobitnim oružjem junačkih Hrvatah malaksahu Franki, ratoborni Bugari osvojiše im Frankochorion sa obližjimi pokrajinami. (Sr. Einharda † 844).— 2) Drugi grad jeste: Bilvar (Belovar) na jugu od Drave; odakle do Buza imade 5 danah ceste; a 3 dana od Buza do Sinolava (bit će sadašnja Slatina, na koje mjestu u starieh krajobrazih čita se: Saladnak i Selednik); odavdje opet do Afrankbille (Frankoville) 80 miljah; a od Bedhvara (Vukovara) do Afrankbille samo tri dana. Sada polazi na jug, te do Kulje (Lu-ka = Kula = Banja-luka) računa od Afrankbille 80 m.; a od Sinolava 70 miljah. O Kulji kaže, da je dobro utvrdjena proti Venetom. Zatiem ide od juga prama sjeveru i istoku navodeći Brabantu (Narentu u Bosni izpod Fojnice), od koje — veli — do Bane imade 75 miljah. To je i sadanja Bana blizu potoka Lime, utičućeg se u Drinu; 90 m. od Bane leži A-blana (sada Belina, nedaleko od ustja Drine u Savu); odavdje s jedne strane, od Nissove pako s druge imade do Ghana četiri dana, koje mjesto veli da je od Venetah razoreno. Lelewel drži da je Ghano ležalo njegdje oko Požege, što se posve slaže s Edrisovim spisom, jer srbska Požega, na sjevero-istočnoj strani od Užice, leži nekako na sredini izmedju Beline i Nisse (Niš), štono je u Bugarskoj na granici srbskoj izpod Aleksinca. Zar nesjeća Gaina gora na Gano? — To je Slavonija u Edrisovom smislu, kakojoj broji nesamo savsku Panoniju, nego i Bosnu i Srbiju do rieke Morave. To je čudnovato da o srbskom imenu Edrisi ni spomena nečini.

c) Cielu krajinu od rieke Morave do Osme, koja obsiže Pomoravje i čest zapadne Bugarske, zove Edrisi: „Dzetulja“ (Getulja) t. j. zemlja Getah ili Nomadah = Numidah, kako ih siciljski trgovci nazivahu. Stanovnici, veli, da su bili mješoviti Slaveni i Vlasi (Valachi = Blachi). „Ova krajina — veli naš zemljopisac —, zavisi od Makedonije, te imade u Banjinu nad Dunajem (zar to nije „Bani“ naprama Palanke?) bizantinsko upraviteljstvo, i skup učenih Grkah.“ I zbilja — jošte Fridrik II. putujući u Palestinu nadje ondje grčki ured; ali moć grčka poče malo po malo u dunavskieh stranah slabiti, te ustupati mladjahnomu životu slavenskomu. Podpunu pobjedu priskrbi mu Stjepan Nemanja od g. 1159. veliki župan raski, učiniv se nezavisnim po smrti cara Emanuela, te utemeljiv u Srbaljah vlastitu dinastiju kraljevsku; još više razširi srbske granice sin mu Stjepan „Prvovjenčani“ nazvan (do g. 1224.) a Stjepan Uroš (1237—72) se nazvà: „blagočastivim i hristoljubivim Carem makedonskiem,

Digitized by Google

srbskiem, ugarskiem, dalmatinskiem, arbanaskiem i vlaškiem, te samodržcem mnogieh inieh zemaljah.“ — Da se vratimo k našemu geografu. On nam pokazuje, kojimi putevi udarahu trgovci po ovieh pokrajinah, koje blaga priroda tolikimi blagodati obdari. Od Biograda — veli — idjahu prieko Branšina, A-kridiske (Gradišća), Kavorzova (Kučanah) do Rib-ne(-nice), gdje se drumovi u dva traka dieliše: jedan vodjaše desno prama jugu prieko Nise, Atrove (ad turres = Caribrod), Atralsje (*Τριαδιτζα* = Strjalica = Sardica, sada = Sofija?), Estobone (Helike = sada Ichtiman) prieko Balkana u Romaniju; a drugi trak od Bibna do Bidena (Vidina), odkud prama jugu prieko Banve (Bojon = Porinje nad riekom Skitulom), Biše (Bec nad Iskerom), Agrancina (Gavardin nad r. Plevom), i A-karnusa (Kornus) u Romaniju. Isto tako ceste, koje su od Banve i Biše vodile prama gradu Messinos (= Melte = ili grad Osma), usriediv se ovdje krenuše put Dinobola (Nikopolja = Nikopa nedaleko od rieke Jantre.)

d) Ostalu pokrajinu do crnoga mora zove Edrisi: R o m a n i j o m u obće; a napose istočnu: Bordžan-om, a istočno-južnu: Čermanjom. Prva radi toga, što se proteže nuz žalo = bereg = brieg crnoga mora zove se Bereg-ava, Beregan, Borožan, Bordžan-a; a druga od Carigrada i Carevezemlje = Carevine per excellentiam Car-anja = Čarmanja. Tako sudi Lelewel. U toj pokrajini poznade Edrisi dvie Berisklabe, jednu imenuje: migali (pokvareno iz grčkoga: *Μεγαλή Περισθλαβα*), a drugu: malu. Posljednja ležaše nad riekom blizu njekoga jezera, po svoj prilici gdje se sada selo Emereler nalazi, prama Varni. U Pereslavi velikoj, koju Nestor „Perejaslawiec“ zove, stolovahu kraljevi bugarski, sve do g. 971. Gdje ju imademo potražiti? Većina učenih drži, da ondje, gdje sada Pravadi leže (na jug-istoku od Šumle). Jedan dan hoda odavdje prama jugu ležaše Mebersinus, ili Mersni = Bersni, sadašnje Mrečje, mjesto u bugarskoj povjestnici radi bitkah g. 797. i 813. glasovito, a još nižje: Garmate (Karnabat). — Pustimo sada istok ilirskoga poluostrova te podjimo prama zapadu, a imenito prama jadranskomu moru.

e) Edrisi istovjestuje Hrvatsku (Chroasija) s Dalmacijom (Dalmasija). „Chroasija — veli — koja se i Dalmasija zove;“ s druge opet strane Dalmatine razlučuje od Slavenah (Asklavinah); zar možda pod Dalmatinci u užjem smislu razumieva talijanske stanovnike po dalmatinskih gradovih? a da takovieh bijaše i u njegovo vrieme, nemožemo posumnjati, ako pomislimo, kako zarana poče obćenje medju obadviema narodima, i koliki upliv imadjahu od njegda Mletčani na Dalmaciju. Inače Edrisi razlučuje vladu od stanovničtva, dočim veli, da se Dubrovnikom okonča Chroasija, a jošte mnogo niže Dalmatine i Slavene napominje. — Ide pako od sjevera prama jugu, te navadja kano prvo mjesto u Hrvatskoj: Kubara = Kabra (Bakar), njegda po lat.: Velcera, — zatiem: Suna = Sana = Senj „gdje imadu Slaveni mnogo ladjah;“ Nuna = (Nona) = Nin; D ž a d r a (Zadar) tvrdjava, koje stanovnici jesu Dalmatinci; S a n a d ž i (Šibenik) stočišće trgovačko; U r g u r i (Trogir); A-s b a l a t o = Spalato = Spljet „imade vojenieh ladjah;“ S i g a n o (Sicina medju morem i Vergorcem), — R a g o r s a = Ragusa (Dubrovnik); K a d h a r o (Cattaro, Kotor) „obitavano od vojenieh Dalmatinacah;“ A n t i - b a r o (Antivari, Bar) pako od Slavjanah; D e l u d ž a (Dulcigno) „mjesto znamenito u Asklavoniji,“ L e v o „pri ustju Strina (Drina,) napokon A-d r a s t (Drač = Durazzo) „gdje Franki

Digitized by Google

bivaju.“ — Odavle se vidi, da Edrisi opisuje samo tako nazvanu „dalmatinsku Hrvatsku.“

Time zaključujem ovaj članak, koji ako i nikakvo svjetlo neprinosi u povjestnicu našu, ipak joj podaje neku važnost, što ju sa malo dosad cienjenim narodom u savezu predstavlja. Jugoslavenske pokrajine od njegda probudjivahu pozornost najmogućnijih narodah i vladarah, te nešto prirodom nešto umom podignute dodjoše u neko vrieme do znamenitoga razvitka. Što kasnije zaostahu, kriva jest nemila kob, koja ś njimi zavlada, dočim do dju u ruke takvieh gospodarah, koji ni istu narav nepustiše da se razvija po zakonih koje joj vječna promisao prepisà. Ovdje mniemo tursko-slavjanske pokrajine, kojim, Bog bi dao, ljepša na skoro budućnost svanula! —

Uspomena.

Ulomci iz veće sbirke raznieh pjesmicah.

Od M. Žumberčanina.

Ruža.

Krasna ružo, ti gizdaví cvietu!
Znaš li uzrok, zašto si ti tako
Mom' srdašcu omilila jako,
Nad sviem cvietjem, što ga je na svietu?

Mnieš, ugodni miris da bit mora,
Što ga sipa tvoje listje milo,
Ol' sunčano tvoje rumenilo,
Kôm' zavidi ista rajska zora?

Nije miris tvoj, nit divna boja
Uzrok tome, — ta gle i ljubica
Miris ima blag i rajska lica; —

Već što nosi mila dieva moja
Ime tvoje — to je samo to je,
Što te traži uviek oko moje. —

Ljubičica.

Skrij, ljubice, skrij medj listje svoje
Suzu ovu žalostnog mladića,
Dokle dodje drago zlato moje
Do srebrnog toga potočića,
Pa t' utrgne smješeći se na te,
Da si okiti djevojačke grudi:
Prilisni se njojzi na srdašce,
Na srdašce, na moje sunašce —
Te joj ove ricči umiljate
Tiho reci: Ova kaplja tudi
Iz oka je mladiću kapnula,
Komu si ti u srdce prosula
Prvu ljubav, — pa sad suze roni,
Jer nevjera tvâ ga u grob goni. —

Pobratimu na Velebitu.

Sretna li je duša tvoja
Trateć danke u ljubavi
Planinskieh sried pokoja'
Krotka narav gdje boravi.

Gdje hrvatskih divnieh vila',
Kojieh diku vas sviet slavi,
Kolievka je draga i mila,
I medj cvietjem stan gizdávi;

Tam' gdje u doli zvoni stado
I razliega glas se od roga,
Kud djevojče nosi mlado
Vode s vrutka studenoga;

Tam' gdje momci i dievice
Tančac plešu, pjesni poju,
Gdje glas sitni tamburice
Ljulja čedo u povoju:

Digitized by Google

O tamo je živjet' lako,
Naške ruže gdje miriše,
Domorodno srdce svako
Sto put lakše tamo diše.

Naška vila kôm' pripjeva,
Tog' na svietu sve veseli,
Kog' cjeluje naška dieva
Tom' zavide i angjeli.

A kod tebe, moj prijane!
Sve se ovo skupa druži,
A ja tratim tužne dane
U tudjinstvu, što me kruži. —

Sretna li je duša tvoja,
Kod tebe je život pravi,
Velebitskieh sried pokoja'
Krotka narav gdje boravi!

Proljetje.

(u daljini)

U cieloj se jur naravi
Vratja život nov i mlad,
Sve, što dugi san boravi,
Radostno se budi sad;

Slavulj klica pramaljetje,
Zelen krasi dubrave,
A livade mlado cvietje
Busen mirisne trave;

Tiho riekom šajka plovi,
Veseo š nje se čuje 'oj'!
Sám ja tužan, kô u okovi'
Tratim mladi život svoj.

Nit slavulja glas medeni,
Nit mi 'e mio zelen gaj,
Nit čarobni cvietja meni
Ugodan je miris taj!

Jerbo britka moć čemera
Moju para mladu grud,
Gorke boli vela mjera
Razpinje mi svaki ud!

Domovino moja mila,
Ti jedini raju moj!

S tebe 'e duša mâ sgubila
Mir utjehu i pokoj. —

Bez tebe sam u daljini
Što bez rose mladi cviet,
Što je jadan rob u tmini
Bez svjetlosti mnogo liet'!

Brda draga, brda mila,
Krasni vrhi doma mog',
Gdje je duša moja pila
Sve sladkoće svieta tog';

Kud se s vodom kući žure
Krasne snaše roda mog',
Kud se sladki glas tambure,
Kud se ori frula, rog;

O da mi je jednom samo
Tuda jošte hoditi,
Veličanstvo vaše tamo
Jedan časak motriti:

Tad bi mi se pomladio
Kô proljetje život taj,
Tad bi mi se otvorio
Već na zemlji pravi raj!

Školski odlomci XVIII.

K ostalim uzrocim našega školskoga hramanja pridružuje se i taj, što našim školam riedko kad kakvo zavještanje u dio pada. Na crkve, i na najbogatije crkve svagda još ljudi rado prilažu, ali na škole — e, za njih se brine občina, ili država, ili Bog. Baš kao da se ljudi nerado sjećaju školske svoje dobe!

A šta da rečem za učitelje? Neima čovjekoljubca, koji bi im inače za zdravlja svog ruku pomoći pružio, pa ih se nitko nesjeća ni na smrtnoj svojoj postelji. Zar je zbilja čovjeku tako težko osvjedočiti djelom zahvalnost svoju

Digitized by Google

za dobra, koja je u mladosti uživao? Težko li je zar u nečem platiti svoj dug koji se podpunce u sve vieke neda odužiti? Zar da vjeran učitelj pokraj svoga trudnog zvanja, koje mu tek svakidašnji hljeb daje, — zar da on za svu svoju brigu, muku i znoj, za svu svoju strpljivost i ljubav, kojom je unutarne i izvanjsko blagostanje učenikah svojih podpomagao, i onda još gorke dane provodi, kad već starostju iznemogne?.. Kome ovo težko nepada na srce, taj je nezahvalan, taj se naučio samo primati a ništa nedavati, taj čuvstva neima.

Franjo Črné, duše drugog svieta! Viest, da si kao vrli Slavjanin odonomad na umrlom času, poznajuć tegobe učiteljskoga staleža, 2000 for. sr. u tu namjenu zapisao, da se narodnim učiteljem domovine tvoje dohodci povećaju,*) radostju je nadahnula grudi svakoga plemenito mislećega brata. Ima, Bogu hvala! rod naš učiteljah, koji, znajući da se najamničtvo nigdje večma nekazni, nego u školskoj struci, primiše se učiteljskoga zvanja zaista s pravom voljom i ljubavju. Ovakovim si ti želio zahvaliti se — ovakovi će toplo prenositi ime tvoje na pozdnije vjekove, te kad, liepim darom tvojim bolje providjeni, trude svoje oko milog nam podmladka u ognjenoj revnosti udvostruče, i ovo se na podmladku pozna: da veseo ti ćeš iz blaženih stranah pogledati smo na rukosad tvoj očima duha!.. Dobročinstvo, ovo zlatno zrno u zemskoj nečistoj hrpi, koliko je redje u toj struci, toliko je hvale vrednije. Da Bog dá čestiti primjer tvoj povukao za sobom u prostranom Slavjanstvu dično jato sličnih blaženoj duši tvojoj čovjekoljubacah!

Vi mladi učitelji, koji na srce i duh mladeži vaše snažno djelovati želite, čujte napomenu, koja je iz mnogostrukog izkustva proizišla! Ostav'te se stranputicah, man'te se izvijanja, pletkarije i zavarkivanja; krepko se starajte da oplemenite vašu vlastitu dušu, pa tada prosto izkažite sve štogod ste dobroga i koristnog u sebi osjetili i jasno spoznali. Medjutim učiteljska prostota i bezazlenost srca nesastoji se u zatajivanju mužke snage, u jadnom, babskom ponašanju, u slehudom jagmenju o dobrohotnost djece; no većom stranom sastoji se u uzdižućem čuvstvu čovječanske važnosti, dakle u nekoj ponositosti, koja je ipak s iskrenim strahopočitanjem i poniznostju pred Bogom sdružena.

Tko je silnu prevagu čuvstvene prirode nad dušnom u prvih dobah života našega poznao, taj ni trenutka jednog nemože posumnjati o tome: eda li je vredno izrana religiozno polje djetinje dušice obdjelavati, da se djetetu obrana u ruke dade, kojom će ono, dok drugi na njega nemotre, kadro biti i samo poslužiti se. To su odveć malo na poumu imali oni, koji po primjeru Rousseau-a uvjeravahu, da se djetetu ništa nesmie o Bogu govoriti po tomu, što ono o njemu pravilno niti misliti nezna. — Svakako će religija, kao najvišji razvitak čovječijeg duha, kod djece uobće malo potrebe i odziva naći. Naprotiv pojam preblagog otca na nebu, koji sve vidi i čuje, koji se dobru raduje, a zloću netrpi, posve je pristupan prostoti i nevinosti djetinje duše.

Gj. R.

---

*) Sravni Novena br. 9. o. g.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. *U glavnoj skapštini družtva dioničkoga za narodno kazalište* držanoj dne 3. o. m. pročitano je najprije izvjestje odbora kazališnoga (koje ćemo priobćiti u dojdućem broju). Zatim bude odobren predlog odbora učinjen o tom: da se uprava kazališta hrvatskoga predade Rudolfu Štefanu, upravitelju njemačkoga družtva u Zagrebu, pod preloženа uslovja, i opunovlaštjen je odbor kazališni, da o tom sklopi formalnu pogodbu sa g. Štefanom. — Da se može namiriti deficit koji je nastao pri upravi kazališta i da se uzmogne pribaviti predplata za g. Stefana, opunovlaštjen je odbor da može uzajmiti toliko novacah, koliko bude od potrebe. Pobližja doznat će občinstvo iz izvjestja. — Kao obično biaše veoma malen broj članovah nazočnih u ovoj skupštini.

* Svjetli ban odputovao je 3. o m. u Beč.

* Srbski vojvoda *Stevan Petrović Knićanjin* preminuo je dne 26. pr. m. nakon dugoga bolovanja u Beogradu. Pobližja o njegovoj smrti priobćit ćemo u dojdućem broju.

* (*Toplice u Topuskom.*) U sjednici c. kr. družtva liečnikah u Beču dne 11. čitao je g. dr. Ant. Eisenstein izvjestje g. dr Milera, nadliečnika u pomenutih toplicah. Po ovom izvjestju lieči vrelo u Topuskom, kojega djelovanje može se podpomoći unutarnjem upotrebljenjem, različne bolesti mužkoga i ženskoga spola, ponajbolje pako kostobolju. Žalibog što su te toplice nedostatno ustrojene što se tiče udobnosti i potrebe života za goste.

* (*Iz Spljeta*) javlja „Glasnik dalm.“ da su ondje pod upravom viteza Vice Andrića, mjernika, započete dne 1. svibnja početne radnje za ponoviti stari rimski vodovod, koji je u njeko vrieme dovodio vodu iz vrela rieke Jadra u palaču Dioklecianovu, koja sad većim dielom onaj grad okružava.

* Papinska bula o neoskvrnjenom začetju bl. dievice Marije prevedena je i na staroslavenski jezik nastojanjem družtva „sv. Stjepana“ u Pešti, koje ju razposla na sve unijatske biskupije; preveo ju je rusinski sveć. I. Rakovski.

* (*Liepi primjeri školske podpore.*) G. Ramazetter, fabrikant i vlastelin iz okolice Blatnog jezera u Ugarskoj poklonio je 20,000 for. sr. na korist realne škole koja se ima podignuti u Šimegu. U Halaši darovao je tamošnji žitelj g. Sigmund Peter ondješnjem reformir. gimnaziju, koje će se u realku pretvoriti, 10,000 for. sr. a u Brašovu (takodjer u Ugarskoj) poklonio je ondješnji gradjanin g. Daniel Heinrich evang. školi 3000 for. a na poboljšanje staleža evang. učiteljah takodjer 3000 for. sr. (*Sl. N.*)

* Prva stvar koju je franczeski car Napoleon III. u sadašnjoj parižkoj izložbi izabrao i za sebe nabavio, jeste prekrasna sablja, izvrstno djelo njemačkoga mačara Höllera u Sollingenu u Pruskoj. Na ovoj je sablji s jedne strane narisana pozlaćena slika Napoleona I. i bitka kod Slavkova (Austerlitz) i Marenga a most kod Arkole S druge pako strane predstavlja sliku Napoleona III. i bitke kod Alme i Inkermana; nešto je tu prazna prostora ostavljeno — nezna se da li za osvojenje Sevastopolja ili za drugo što.

* U Petrogradskom svietu povukao je nedavno na se pozornost ruski kapetan Bjurulev, koji je 23 godine star a 24 godine je caru i domovini služio. On je naime dosad u vojničkoj službi 8 godinah probavio, pa je bio 6 mjesecih u Sevastopolju, što po zapovjedi pokojnoga cara Nikolaja valja isto toliko godinah vojničke službe, — te je napokon odlikovan krstom sv. Ane i Vladimira, redom sv. Jurja i počastnom sabljom, što se opet tako računa kao da je služio 10 godinah; on je dakle zbilja služio 24 godine te ima pravo na podpunu penziju. I u tom ga je sreća služila što nije nijedne rane dopao, akoprem je jurišao u 12 navalah.

* U Beču ima sada pet mesnicah, u kojih se samo konjsko meso prodaje; od godine danah prodadoše ove 472,000 funt. mesa od 1180 konjah, funta po 4 i 5 kr. sr.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: ***Jos. Praus.***

Ovaj list izlazi troškom Matice ii. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 24. 14. Lipnja 1855. ***IV. tečaj.***

Avelina Bakranina ljuvezne sgode i nesgode.

Crtice iz života bakarskoga.

Od Josipa Krmpotića.

8.

Bakar se dieli na dvoje: na Primorje i na Grad; ono je u novije doba ponješto zagrlilo tudji francezko-talijanski život, te kano pravi šišmiš nezasležuje osobite pozornosti; a ovaj je ostao čist, kano što je bio na početku svieta, ili barem o postanku grada; pogdjekoja lastavica, što se je s južnih stranah amo doselila, nepravi proljetja. Kuće su u njem sagradjene u nakrst, malone svake čini ulicu bez imena, uzku, da si u protivnu kuću možeš ruke pružiti, tamnu od čadjavih zidovah, smetnu, što se nikad neizmetju, osim ako se koja duša smiluje te smet u kut stisne, koji opet vjetrovi raznose; ulicami možeš ići samo ako poznaš svaku stienu na kojoj su kuće sazidane, svaku škrilju, koja se ulicom neokljesana pruža kano žila nutarnjega stienovlja. U jednoj glavnoj ulici što vodi k starinskoj crkvi sv. Andrije, učinilo je u najnovije doba poglavarstvo gradske nješto, a u drugih uprav ništo, već se sve očekuje od milosti božje. Bakrani, mornari, što po svietu vide red, ukus i čistoću, misle da u Bakru mora biti tako, te sve stoji kano u početku.

Javnost se je u toj strani Bakra tako udomaćila, kano ni u parlamentu engleskom, dapače nigdje u svietu; sve se na ulici obavlja; tu vidiš mužkarca, što se je na škrilji pružio i cigaru razdimio; ondje opet djevojku, što plete i zieva, osim kad koja ženska s kablom vode prodje, s kojom se i podulje razgovara; a što najviše u oči udara, poslie podne, osobito za sparna vremena, sjedne kćerka a majka se do nje razvali, nasloniv joj na krilu glavu, na kojoj ona marljivo pobiska. Što će tko jesti, kakovu će si opravu kupiti, što biva u domaćem životu, medju mužem i ženom, materom i djecom, riečju sve tajne izilaze ovdje na vidjelo, a njeke ženske, koje kano telali čitav dan po Bakru hodaju, raznose ih na sve strane; mogno bi jih nazvati telegrafom bakarskim. Imavta javnost i ugodnih prizorah; ljeti pod večer sastavi se pred kućom djevojka s mladićem, te začinju ljubezne pjesmice, od kojih se sav Grad ori i razlieže. —

Digitized by Google

„Gospâ Zvánica! néka gredû málo na ponêstru“ — progovori njekoga jutra gospodja Jelica s prozora protivne kuće.

„O cá su tô oní kumá Jélice? cá tê mi cá?“

„Sú cúli, cá se od njíhovoga néputa Avelína govóri?“

„Cá da sú divójki vá njegá zaljúbljene, a mladíć je lîp i dóbar, pák neka sû.“

„A jâ, má da sû ga vídeli, kakó jê jednú búsevâl i cá ja znân cá jos.“

„A pak, kumá Jélice, bormé mladíć ćé, a právo jin bílo, a zâc mu se dajû.“

„A câ će, takóva je róda“ — primjeti gospoja Jelica uštipno, davši joj se na žao što joj susjeda ni u čem nepovlađuje.

Da si vidio gospoju Zvanicu, planula je kano živa vatra, te će iza svega grla:

„A cá bi oní mané moglí za môj rôd réć? znáju oní da san já postenê mátere ćêr, da je moj pokójni otác na maríne postenó cesára sluzîl, da sân se já postenó ozeníla i postenó décu odgojíla, ma oní néka pred svojên prágon pométaju, oni; neka nan povedû málo kakó su se ozeníli!“ — bila bi jošte više izbrbljala, ali joj nestade sape, te se baci na stolicu slušajuć što će joj susjeda odgovoriti.

„Ako i sân fálela“ — zavrisne Jelica kano ljuta zmija, u svom ponosu uvriedjena — „ale sân s frájaron, ki me jê postenó ozenîl, má pul mané se nî níjedan po kámarah skrivâl, moj mûz ni níjednomu kúću na búbanj klâl.“

„Cúki karónjo!“ — zavapi gospodja Zvanica što više može — „bi te mogló srân bit tebé i teh tvojéh rîci; pugljêjte kakó me jê assaltála, káko da sân joj dótu máterinu pojíla, kâzu, rufiânko, frustaméndo!“

„Cûjte ljûdi bózji, ki ste gód kadé!“ — zakrikne Jelica, da su sve uši boljele — „kakó sân ju lîpo naputjivála, pák cá san tukála, ca san já tô od njê zameritála, lájavice, lôfe, nís i ni mérve!“

Sav se grad steče, nemožeš ulicom proći, ženske slušaju, djeca se smiju, kako se sad jedna sad druga na prozor zalitje. Napokon se sviet razidje.

„Sibu, sibu,“ — primjetiše njeki mužkarci.

„Búhvala“ (Bogu hvala)“ — uzdahnuše njeke ženske.

O toj se svadji pročuje u cielom Bakru; majka kori Avelina, što joj oči veže da se od stida nemože ni da pomoli; on joj se smije da je to bakarska navada, da će se susjede sutra opet pomiriti, ali ga je ipak stid danju po Gradu ići, već ili ide noćju ili obilazi, dok dodje k ljubljenoj Ljubici. Ali nije samo ona koju polazi, već i Francika i Pepica i Marietta i Silvina i mnogo drugih, svigdje se dobro zabavlja, svim obećaje da će jih uzeti, sav je Bakar s njim u rodu. —

9.

Bila je nedjelja poslie podne, sviet idje od blagoslova iz crkve sv. Marije; mužkarci po sebe, ženske obaška: žene sa ženami, djevojke s djevojkami; ženske hodaju lagano, čedno, veličanstveno; samo gdje koja prostija potrči Došav na Primorje uzme se jedna po jedna obazirati prama Bakarcu; vrate se okrenu, kano da si jih žicom obrnue, gibanje biva živahnije, mnoga je već nogu podigla da potrči, ali se obustavi, nu svedj brže hoda.

Digitized by Google

Na taj čas ogledaju se i Francika i Ljubica, dvie glavne prijateljice, koje su skupa vrlo čedno hodale, odzdravljajući mužkarcem koji su jih neprestano pozdravljali.

„Kamo ovo trče, kamo?“ upita Francika prijataljicu.

„Što nevidiš, draga, da dolazi brod pa pa..“ skrili šačicu nad okom Ljubica — „po zastavi čini mi se baš francezki; pa lete, nebi li se koja komu Francezčiću dopala te ljubovnika stekla.“

„Bogme neka bježe“ — odgovori Francika hladnokrvno — „ja ga netrebam.“

„Jer ga možebit već imaš,“ presječe joj rieč vatreno Ljubica hoteć nješto doznati.

„A zašto bih tajila, osobito tebi; već sam i prstenovana.“

„Tko je to?“ — upita Ljubica, jedva dočekav da prijateljica dospije.

„Toga ti neću reći, doći će i zato vrieme“ — odgovori Francika posve mirno, — „ali kada ti mene tako izpituješ kao na izpovjedi“ — doda življe sjetivši se čuvenih razgovorah — „imaš li ga ti, draga?“

„Imam, i to liepa“ — odgovori ponosno Ljubica, „neima mu u Bakru druga.“

„A tko je to?“ — upita Francika naglo, jer su joj se zadnje rieči nješto srca kosnule.

„Još nješto!“ — odgovori Ljubica prkosno — „doći će i za to vrieme!“ — doda, radujući se što joj je mogla vratiti šilo za ognjilo.

„Pak neka bude“ — reče Francika mirno — „neka vrieme sudi.“

Jest, ali Ljubica hoće da nešto saznade, te kad nemože na ovu ruku, okrene lukavo na drugu.

„Pa je li što lep, kakvih je kosah?“

„Smedjih.“

„Moj je smedjih ali nješto na tamno; a očijuh?“

„Crnih.“

„I moj je crnih, ali slabih trepavicah; — a stasa?“

„Srednjega, baš kako mi se dopada“ — odgovori Francika nješto osorite, desadivši joj takovo izpitivanje.

„I moj je tako, da ga najbolje mogu zagrliti, i podignuv se samo malko na prste, poljubiti.“

Prijateljice zašute, svaka nješto misli; je li, nije li, mogle bi biti, ali opet nebi, premalo je znakovah. Tako razmišljajuć nadju se pred kućom Francičinom.

„Ideš, draga, malo gore?“ upita Francika prijateljicu.

„Hvala ti, sestrice, idem doma, baš me već i noge bole.“

„Bog.“

„Bog.“

Za njekoliko danah dobije Francika list bez podpisa, u kojem se ovo čita:

‚Nesrećna djevojko!

‚Ljubav, koju prama vam gojim, nuka me silovito da vas trgnem od propasti, nad kojom lebdite. Avelin, tobožnji vaš dragi, neljubi vas nimalo, već ljubi drugu, koju je prstenovao, te će ju skoro i uzeti, a vas drži samo za igračku. Dokazah ako uztrebate bit će jih dosta.‘

Digitized by Google

Francika je taj list na glas materi čitala; s prva se prepade, probledi, zamisli se, razvedri se, opet probledi, pa se opet razvedri; napokon se skoči:

„Ne nije moguće, Avelin me neće izdati; on, tako ljubežljiv, tako dobar, nemože biti tako okrutan, da izdaje mene, koja samo za njega živim, ne nije moguće!“ — reče Francika odvažno.

„A što nemože biti, draga kćerko?“ — primjeti tužno mati; „tà zar nečuješ kako se po Bakru o njem govori; istina da je dobar, ali diete je bilo u svietu, pa se je izkvarilo; što se nenauči čovjek u zlu družtvu!“

„Bili su i drugi po svietu, pa su ostali vjerni svojim ljubam“ — reče Francika sve to stavnije; „bio je po svietu, ali je ipak Bakranin, a kod nas nije još nikad iznevjerio mladić prstenovane djevojke; ovo su same klevete, jal, zavist, ništa drugo, — ne to nemože biti.“

Oni još u rieči, a eto ti Avelina; došao je kano obično skakutajuć, danas je bio još mnogo veseliji; činilo se je, da mu je srce nedužno kano u djeteta. Nježnije nego obično pogladi si dragu za nježnu bradicu, uštipne ju za rumeno lice, pa ju ljubljeno zagrli; ali Francika se kiselo drži, dapače malo ga i od sebe gurne; on se začudi, opazi list u ruci, iztrgne ga i pročita.

„O prokleti Bakre!“ — zavapi tako turobno da su obe zadrhtale — „kako u tebi neima blagoslova, jer zavidiš svakoj sreći; pa ti možebit vjeruješ?“ — okrene se žalostno prama djevojci — „ti sladka moja golubice! — ako zna za stalno, ako mu nije crna duša, zašto se nije bar podpisao?“

„To sam, Ave drago, i ja mislila, to i sad mislim, ali ako bi se možebit dogodilo, ako bi me izdajnički iznevjerio, mene, koja ti se sliepo povjerujem, koja samo u tebi živim i umirem, Bože daj, čula me nebesa! nigdje nenašao ni mila ni draga, prebijao se uviek u tudjini, jadikujući i čemerkujući!“

„Amen, sladko moje srce“ — potvrdi Avelin, sgrozi se s prva, ali brzo se razabrav zagrli vatreno djevojku, prevagne ś njom na divan, pa ju prvi put poljubi.

Na vratih se kuca, a u isti čas stupi u sobu Ljubica; postane malko, razigra oči po divanu, zadrhta, ali ako ju i boli, odvažna je i srčena, dovabi izbjegli posmieh na maljušna ustaca, naloni se običnom ljubežljivosti te reče:

„Mislila sam da ću Franciku samu naći, imam joj nješto kazati.“

„Slobodno i pred gospodičićem“ — prihvati majka — „on je kod nas domaći.“

„Ako sam nepriličan“ — reče Avelin malko zabunjen, te jednim skokom pograbi klobuk a drugom zahvati ključanicu.

„Kamo silite?“ — prigovori majka — „kano da se bojite Ljubice, ta neće vas ugristi.“

„Dapače meni bi vrlo drago bilo s njom u družtvu koji čas probaviti, ali me čekaju“ — odgovori sve više zabunjeni Avelin.

„Pak neka vas čekaju“ reče majka nestrpljivo, „osim ako su vam drugi možebit miliji,“ — doda s takvim glasom da mu Avelin nije mogao odoljeti; povrati se i smetnu klobuk.

„Sjedni, draga, ovamo pokraj mene“ — reče Francika kano pod silu prijateljici.

Avelin se nješto smisli, pa ni pet ni šest, već:

Digitized by Google

„A je ću medju vami, kano ružica medju dva trna“ — reče šaljivo — „ili radje kano tra medju dva pupoljka.“

Govorilo se je o svačem i o ničem; pitalo se je, koliko je koja danas naplela, kakve su ribe na trgu, što će se danas kuhati, što se je jučer dogodilo u kojoj kući, kako ovoj odjeća liepo stoji, a onoj zlo i smiešno; — svatko je želio da se može riešiti dosadnoga položaja toga, kad na jedanput zazvoni podne te svi ustanu kano da su se dogovorili.

„Oprostite, ja moram još prije objeda nekamo, dobar apetit“ — progovori Avelin i izpade iz sobe, samo da nemora Ljubice u Grad sprovadjati.

10.

Ljubica sjedi uz živaći stolac; crne debele kose preplitju se po glavi, kano korenje stoljetna hrasta, bujnijega nisi ništa vidio u svom životu; sagnula se je nad švelom, odjeća joj se na prsijuh sad širi, sad zateže, da zaviriš, vidio bi što nisi nikad vidio, savršenu ljepotu; nemirna je i burna, ništa negovori, premda joj majka, koja prama njoj sjedi i plete, svaki čas rieč ponudja, već konce popuckuje, šije, para, opet šije i para, neda joj se sastaviti, u njoj nješto vrije i kipi.

‚Prekinuti moram‘ — misli sama sobom — ‚prokleto to poznanstvo koje mi prsa razdire; neznam što je, ali ja ga ljubim tako žestoko, tako strastno, tako strahovito, da mi se čini da pakao poda mnom zieva i šutnji, kada pomislim da bi ga mogla izgubiti; ja mu moram srce steći, ako ne ljubežljivostju i požrtvovanjem, a ja ću silom, makar s cielim svietom boj zametnula, makar sva odnošenja ljudska stubokom strovalila. — List nije mnogo pomogao, težko se vjeruje što se neželi, pa i Bog zna kako joj je sumnju iz glave izbio; vješt je kano ribar koji ribe mami da u mriežu zavrnu, a hitar je kano jegulja, misliš da ju za glavu držiš, a ono ti se i rep izklizne.‘ — Misleći ovakove misli morala se je mienjati i u licu i u tielu; majka to opazi te joj reče:

„Što ti je, sinko, ti si danas na lievu nogu stala.“

„Nisam baš, već čvrsto na obedvie, kano što još nisam nikad stala“— odgovori Ljubica grizuć si usnice ne zubi, već biserom izabranim — „ali ovi konci, ovi uzli, ove bazde, ovi rubi, sve me ovo srdi“ — baci švelo na stol srdito i malo ne grčevito.

Čuje se šćućkanje, Ljubica se strese, u sobu navali Avelin.

„Ala da ste vidili čuda“ — reče Avelin rozgotajuć — „gdje je mačka miša ulovila.“

Obe se nasmiju, čekale su nješto neobična.

„Bog s njimi, Avelino drago, pa što je to tako čudnovata?“ primjeti mati sve u jačem šmiehu.

„Ala nevješte mačke“ — preuze Avelin — „zahvati miša srdito, ovaj zacvili, ali joj se taki otme, potrči, te već hoće u rupu, mačka opet hop; miš još jače zacvili, ali opet mu je bila dobra sreća, mačka za njim, miš dalje, gore, dolje, neznam tko je koga uhvatio.“

‚Uhvatiti ću ja tebe, nebogo‘ — pomisli djevojka u sebi — ‚pa imao ćeš sobe biljadu rupah!‘

„Kako je vidjeti, gospodičiću, vi se uviek dobro zabavljate“ — progovori djevojka hladnokrvno — „a i jučer vam nije ništa falilo“ — doda uštipno.

Digitized by Google

„Eto nevolje!“ preuze Avelin posve ozbiljno i žalostno čuvši od nje neobičnu rieč ‚gospodičiću‘ — „mislio sam da ćeš to tako uzeti; ali u ovom Bakru čovjek nezna kako bi živio; ako pozdraviš poznanu djevojku, koketiraš; ako ju posjetiš dva puta, već si ju prstenovao; ja već neznam što ću, nego ću otići iz ovoga gnjezda, da mi ni trag neostane“ — okrene se i stane lamati ruke kano u sdvojenju.

Ljubica ga gleda ukočeno, ali i nješto ljubežljivo; viditi je kako joj na svaku njegovu rieč u oči povjerenje kap po kap prokapljuje; rada se vjeruje što se želi!

„Jest, ali Francika, liepa Franceškina!“ — primjeti djevojka jošte nješto ukorno.

„Nu što? tà ona mi je u rodu“ — preuzme Avelin posve mirno kano da je to stvar posve naravna.

„Dakle je neljubiš i nećeš je uzeti?“ presječe mu rieč Ljubica već malone uvjerena.

„A, niti na kraj pameti!“ — reče Avelin — „kako da se čovjek u rodu ženi, pa još u Bakru, to bi još falilo, na lomači bi me živa spekli; polazim ju, jer je dobra djevojka, smijemo se, šalimo se, kadkad se malo i pobockamo, dok se kano nesrušimo, ta znate već kako je na bakarsku.“

Ljubici planu oči takovim žarom, da bi čovjeka zasienila, krv joj uzavrije u svih žilah na jedanput, te skočiv zagrli vatreno Avelina i stade ga cjelivati.

„Mala, sinko, što si poludjela?“ — reče mati u čudu — „što će Avelin misliti?“

„Ajà, nerazumijem ja toga vašega straha, toga vašega neznam čega“— odgovori djevojka sve u većoj vatri — „već koga ljubim, ljubiti ću ga vatreno, žestoko, bezobzirno, evo uprav ovako“ — poljubi ga što žeštje — primi mu glavu medju svoje ručice, gleda ga u bukteće oko, nasmjehnu se, njija mu glavu, — h, h, h, — opet ga poljubi. — (Dalje sl.)

Izvjestje

Odbora upravljajućega poslovì narodnoga kazališta u Zagrebu o svom nastojanju za podignutje i uzdržavanje hrvatskoga dramatičnoga družtva na istom kazalištu, — podnešeno izvanrednoj glavnoj skupštini dioničnoga družtva kazalištnoga dne 3. lipnja 1855.

Kako i koliko je odbor upravljajući poslovì narodnoga kazališta već s početka nastojao o tom, da se po mogućstvu oživotvori glavna namjera, radi koje se sklopi pod velikodušnom initiativom našega svjetloga bana grofa Jelačića, dionično družtvo za osnovanje narodnoga kazališta, — to jest da se pribavi i podigne stalno družtvo dramatično, koje bi prikladno orudje bilo za hrvatsko kazalište — i da se nabavi primjeran izbornik djelah dramatičnih za predstavu prikladnih, — jednom rieči: koliko je odbor nastojao o tom, da se pripreme ova dva glavna življa kazalištna, bez kojih nit ona namjera dioničnoga družtva izvršit se nemože, — o tom imao je odbor priliku izvjestiti u prijašnjih glavnih skupštinah, a poznate je to i osim toga iz javnih listovah, u

kojih je odbor oglašivao dotične pozive naročajno upravljene na igrače i one, koji u sebi sposobnosti za igrače osjetjaju, i na narodne spisatelje, koji bi volju imali izraditi ili prevesti na naš jezik djelah dramatičnih. — No, žalibože, sve ova nastojanja ostadoše bez znatnoga, i u obće bez uspjeha takova, koji bi bio mogao olakšati posao, ili bolje rekuć put prokrčiti tome, da uzmogne odbor iole izvršiti težku svoju zadaću. Jerbo za igrače ponudi se samo nekoliko licah; pa i ova lica bila su takova, s kojimi samimi ništa se nije moglo započeti, a izmedju narodnih spisateljah odazvaše se onome pozivu samo njih nekoliko, podnesavši odboru samo dva izvorno izradjena djela, od kojih nijedno nije prikladno za predstavljanje na kazalištu, — i nekoliko djelah dramatičnih na naš jezik prevedenih, koja bi jedva dotekla za polovicu jednoga tečaja kazališnoga.

Pošte pokusi učinjeni tim putem neuspješe, pokušao je odbor udariti i putem inim, namjerivši naime predati i povjeriti čitav posao t. j. priredjenje kazališta jednome osobitome čovjeku, koji bi se tome poslu izključno oddao i-liti posvetio. Ali i ovdje naidje odbor na silu zaprekah i težkoćah, kojih ukloniti i nadvladati nebie mu uzmožno. Ovdje bo je, kao u obće, trebalo velike novčane podpore, i predplate u ime budućega potroška; trebalo je dakle jedno gotove novca, a drugo sigurna dohodka, koji bi se imao na tu svrhu obratiti; nu odbor toga nije mogao dati niti na tom što osnivati jedno zato, što su dohodci zaklade kazališne prema količini njezinoj preslabi, a drugo zato, što se samo glavnica na istu svrhu niti može niti smije uporaviti. — Ni ove namjere dakle nije mogao odbor izvršiti.

U obće može odbor kazati, da se je praktična nastojeći o podignutju kazališta hrvatskoga ponajbolje uvjerio o tom, koliko je težka zadaća njegova, u koliko se ova zadaća tiče izvedenja glavne namjere, radi koje se ovo družtvo sastavi. Lica sposobna za igrače, od kojih bi se sastavilo družtvo dramatičko, doveljan broj djelah dramatičnih budi izvorno izradjenih, budi na naš jezik prevedenih, od kojih bi se sastavio tako zvani izbornik iliti repetoir kazališni, i najposlie dovoljna zaklada, odkuda bi se naknadjivao nedostatak izmedju potroška i dohodka svagdanjega, — to su glavni življi iliti temelji našemu kazalištu; bez ovih temeljah nemože se kazalište osnovati. Nu tkogod razborito i bezpristrastno promotri naša odnošenja, uvidit' će, kao što je i odbor već oddavna uvidio, da ovih živaljah iliti temeljah u nas neima ili posvema ili toliko, koliko jih treba za namjereni osnutak. — Ako bismo dakle htjeli osnovati kazalište — kao što smo namjeravali — valjalo bi da stvorimo ponajprije one temelje, od kojih tek može biti kazalište. Kad bismo imali gotov samo jedan izmedju onih temeljah, lakši bi nam možda bio čitav posao; jerbo uzmimo na primjer, da neimamo licah sposobnih za igrače, kao što jih u istinu neimamo, ali da imamo dovoljnu zakladu, koja bi nam preko godine velik probitak davala, — mogli bismo možda našim troškom, ma bio ovaj još toliki, — pribaviti barem takovih licah, koja bi — budući dovoljno obskrbljena s naše obilate zaklade — na to se sklonila, te pošla učiti na znamenitijih kazalištih kazališnu umjetnost, tako da bismo za nekoliko godinah dobili dovoljno izučenih igračah, koji bi bili pleđan zametak, iz kojega bi se poslie razviti moglo družtvo najkrasnije. — Nu kad neimamo ni toga temelja, još je mučnije, da nereknemo nemoguće, stvoriti temelje ostale onako, kako to donosi sa sobom namjera

Digitized by Google

ovoga družtva, i važnost i dostojanstvo onoga zavoda, koji bi se imao s istih temeljah osnovati. —

To su glavni uzroci tome, zašto se dosele nije mogla izpuniti vruća želja svih nas, niti izvršiti ona rodoljubna namjera, u koju su primešene tolike žrtve. Uzroci su tome tako jasni te udaraju u oči tako, da ih čovjek ne samo umom shvatiti, nego bi reć rukom pipati može. — Ovom prigodom nemože se odboru na ino no s sažaljenjem pripomenuti, da još ni svi gg. dionici nisu izpunili dužnosti, koje su na sebe uzeli naprema ovome našemu zavodu, podpisavši i obrekavši u tu svrhu dionicah; jerbo svi svojih dionicah do dan nas položili nisu. Po glavnom računu podpisano je svega skupa 2045 dionicah sa 51,125 fr. 15 kr., ostalo dakle još na dugu 21,468 fr. 45 kr. — Ova znatna svota, koja još platjena nije, ima se smatrati kao mrtva glavnica, koja nedaje zavodu koristi nikakove; a i ovu okolnost mogli bismo pribrojiti onim uzrokom bezuspješnoga nastojanja o podignutju kazališta; jerbo kad bi svakolika podpisana glavnica kazališna bila u rukuh upraviteljstva, davala bi dakako i primjeran probitak, te bi tako i dohodci kazališni bili razmjerno veći, nego li su sad, dok još izbiva skoro polovica podpisanih dionicah; a s većim dohodkom bio bi mogao odbor kako već gore napomenusmo, podnzeti štogodj, što radi pomanjkanja dovoljnjih sredstvah nije mogao poduzeti. Odbor je i u tom poslu revno nastojao, niti je propustio ikakova sredstva, koje mu se uzvidilo shodno. Čim je to jest vrieme izplati dionicah po programu od. 13 prosinca 1853. prispjelo, pozvao je odbor svekolike dionike osobitimi pismi na svakoga pojedinoga posebice upravljenimi na izplatu dionicah; zatim je opominjao po više putah budi istim putem, to jest osobitimi pismi, budi putem občenita poziva u novinah one, koji nisu platili pod istu pretnju: da će se inače proti nemarnim udariti putem sudbenim; ali sve to biaše uzalud, jerbo, kako gore napomenusmo, ima još i sad na dugu skoro polovica podpisanih dionicah.

Budući dakle da odbor u ovih obstojateljstvih nije mogao ustrojiti i podići hrvatskoga kazališta, zato je smatrao kao svoju dužnost, upotriebiti nedjutim barem sgradu kazališnu tako, da se odatle izvadi kakva korist i probitak zakladi kazališnoj U tu svrhu davao je god. 1852, 1853, i 1854, a dozvolom svjetloga bana i visoke c. k. banske vlade na njeko vrieme istu sgradu kazališnu različitim poduzetnikom na poduzetja dramatična, naime poduzetnikom talijanske opere, i jednome poduzetniku dramatične igre na njemačkom jeziku. Na ovaj način doniela je sgrada kazališna podobru korist zakladi kazališnoj po tom, što je neki dio od svote pobrane za dane pod najam lože pristane ovoj zakladi, kako se vidi iz dotičnih računah podjedno predloženih; a tim putem dovoljeno je ujedno i interesu i zahtjevu ovdašnjega pučanstva, da nebude svenđilj pusta sgrada kazališna, koja se u ovom gradu nalazi, te je tako po naravi stvari odredjena na to, da služi i potrebočam ovdašnjega pučanstva u pogledu dramatičnom.

Premda odboru učinjeni dotad pokusi za podignutje hrvatskoga kazališta nebiahu uspjeli, zato opet nije odbor nikad smetnuo s oka dotične svoje zadaće. Po tom učini u drugoj polovici lanjske godine pokus novi, u istu svrhu, — pokus, koji je i povod tome, te se je sazvala ova izvanredna skupština. — Na ovaj pokus novi bude sklonjen odbor ponajviše time, što je dionično družtvo u svojoj skupštini bivšoj lani 12. veljače za ustanovljenje družtve-

Digitized by Google

nih pravilah, koje su imale podnieti se previšnjemu mjestu na odobrenje, — očitovavši tu želju: da odbor svakako gleda podići hrvatsko kazalište, — na-mienilo podjedno i odredilo na tu svrhu vas dohodak od zakladah kazališnih, uvrstivši ta ustanovu i u osnovu predloženih previšnjemu mjestu društvenih pravilah.

Tim povodom pohrinuo se odbor ponajprie o tom, da dobije osobitoga poduzetnika, komu bi se ovaj posao s pouzdanjem mogao povjeriti U tu svrhu bude mjeseca lipnja lanjske godine putem javnih listovah razpisan natječaj. Na ovaj razpis natječajući ostade bez uspjeha, jerbo se za dva mjeseca neprijavi nitko. — U takih okolnostih neostade odboru ništa ine, nego: ili se svega okaniti, ili se sám latiti posla, te na svoju ruku ovaj posao započeti. Odbor se odluči na ovo zadnje, premda je znao, da će ga to stati mnogo truda i žrtvah, da će se imati boriti s kojekakvimi neprilikami i težkoćami, kojim jedva doskočiti može vještačka vrlina jedne glave i jednoga uma, a kamo li uprava čitavoga tiela sastavljena od više glavah i umovah. Pošto se biaše odbor tako odlučio na to, da poduzme ovaj težki posao kazališni na svoju ruku i pod svojom izključnom i bezposrednom upravom, valjalo je pronaći način ponajshodniji, kako da se to izvede, to jest, kako da se podigne hrvatsko kazalište. U tu svrhu učinio se je odboru jedan samo način shodan, i to: da se s njemačkim kazalištem spoji hrvatsko kazalište tako, da bi se uz njemačko kazalište kao dozrelo već do nekoga savršenstva i razvitka, podizalo hrvatsko kao početnik. O tom su uvjerili odbor raznovrstni razlozi. Ako bi se podiglo i ustrojilo hrvatsko dramatičko družtvo, nebi moglo dovoljiti — budući sastavljeno ponajviše od početnikah — osobito s početka boljemu i tanjemu ukusu ovdašnjega pučanstva; zato s takovim družtvom samim nebi se nit moglo uzdržati kazalište nit u moralnom nit u financialnom obziru. Ne u moralnom obziru: jerbo kad bi pučanstvo imalo gledati neprekidno samo početnike i vježbenike na pozorištu, izgubilo bi najposlie svu volju za kazalište, te bi napokon i samo kazalište opustilo; a to bi bilo ubitačno za kredit ovoga važnoga zavoda; ne u financialnom obziru: jer bi se na taj način kazalište isplaćivalo slabo ili baš nikako, te bi dotični dohodak spao na ništa; a to bi opet bilo na razor samoga kazališta. Od potrebe je dakle bio svakako takav elemenat, koji bi nedostatak u jednom i drugom obziru ispunjivao i nadomještjivao, i od kojega bi se, tako rekuć, hranilo i uz koje bi rastlo i razvijalo se i hrvatsko kazalište, dok je još ovo u prvom svom zametku iliti početku, i dok ojači do tolike vrline, da uzmogne dovoljiti svestranome tanjemu ukusu i potrebam pučanstva.

Timi razlozi poveden odluči odbor na korist samoga hrvatskoga kazališta uzeti pod svoju upravu kazalište jedno i drugo ter pribavili za jedno i drugo družtva potrebita. U tu svrhu odpravi odbor lani mjeseca kolovoza g. dra Demetra bivšega svojega člana u Beč s tim nalogom, da najmi družtvo za njemačko i hrvatsko kazalište, i to za predstojeći zimski tečaj kazališni do uskrsa tekuće godine. G. dr. Demeter izvrši ovaj nalog, što se tiče njemačkoga družtva, podpuno; što dakako nije nimalo teško bilo, budući da u njemačkom kazališnom svietu ima igračah na izbor u dovoljnom broju; te tako bude započet kazališni tečaj 15. rujna 1854. ponajprije s njemačkom igrom na ovdašnjem kazalištu. No nije tako lahk posao bio pribavljajući hrvatsko družtvo. G. dru Demetru pošlo je, istina, za rukom, nekoliko lica koja u Beču,

Digitized by Google

koje ovdje najmi za hrvatsko kazalište; ali neka izmedju ovih lica bila su početnici na kazalištu, neka još nevješta hrvatskome jeziku tako, da jim mnogo vremena trebovalo, dok su se za igru pripravili, — a neka nisu bila na vrieme, to jest s početkom kazališnoga tečaja ovamo prispjela. To je bio uzrok te se je tečaj hrvatskoga kazališta tek mjesec danah poslie započeo. — Po tom je odboru posao u toliko uspjeo, te je hrvatsko kazalište barem po imenu u život stupilo. — Podignuvši na taj način kakvo takvo hrvatsko dramatično družtvo na noge, nastojaše odbor uz prošasti tečaj kazališni po mogućstvu pomnožiti ga i dopuniti; u koju svrhu pribavi odbor nekoliko novih igračah za hrvatsko kazalište, i to lica takovih, koja su kadra bila podati nešto više okretnosti i života hrvatskome kazalištu, a dramatičnoj igri na našem jeziku toliko ukusa i tančine, da hrvatska dramatična predstavljanja nebudu na sablazan občinstva polazećemu kazalište.

No hrvatsko dramatično družtvo ovako, kako je uz prošasti tečaj kazališni postavljeno bilo, — to jest uzdržavanje njegovo i uzdržavanje hrvatskoga kazališta u obće stajalo je, uzimljući samo platju najmljenih igračah u račun na mjesec jedno na drugo uračunajuć 500 fr. sr. potroška; dakle svega skupa uz prošli tečaj kazališni do danas t. j. uz $8^1/_2$ mjeseca 4005 fr. i 21 kr. kako se obilnije može viditi iz dotičnih računah po upraviteljstvu položenih. A čisti dohodak od hrvatskih predstavah uz iste $8^1/_2$ mjeseca čini svega skupa samo 1605 fr. sr.; potrošak nadilazi dakle dohodak sa 2400 fr. sr; koja svota ima se smatrati kao deficit ili nedostatak, koji je nastao pri upravi hrvatskoga kazališta, i koji se ima naknaditi iz zalade kazališne. Ovome deficitu ima uzrokah različitih koji stoje u samoj naravi ovoga početničkoga poduzetja kazališnoga, i kojih ukloniti nije mogao odbor kazališni. Da samo neke izmedju tih uzrokah napomenemo: deficit je nastao ponajviše po tom, što se po sastavu i svojstvu hrvatskoga dramatičnoga družtva nije moglo na mjesec više igrati nego samo tri do četiri puta, — pa što je i onda ovdašnje občinstvo pokazivalo hrvatskim predstavam tolicno znatiželjstja, te je svaka predstava — jedno na drugo računajuć, — jedva do koju fr. doniela čista dohodka, koji se mogao obratiti na platjanje igračah i na uzdržavanje hrvatskoga dramatičnoga družtva u obće; jerbo kod svake predstave valja odbiti od ukupnoga dohodka znatnu svotu, kojom su se namirivali dnevni troškovi, i koja dakle ovdje u račun uzeti se nemože. — Ovaj deficit bio bi doista još znatniji i ogromniji, kad nebi bio odbor pod svoju upravu uzeo i njemačko kazalište, te tako upravu jednoga spojio s upravom drugoga; jerbo na taj način prištedio je odbor mnogo šta kod hrvatskoga kazališta, što je bilo nabavljeno i pripremljeno za njemačko, i što je služilo takodje i na porabu hrvatskoga kazališta. Ovdje ćemo spomenuti samo tehnično i ostalo pomoćno osoblje, koje je služilo kazalištu jednome i drugome, a platjalo se od dohodakah njemačkoga kazališta.

Po izmaku zimskoga kazališnoga tečaja, koji je počeo 15. rujna 1854. a završio se koncem ožujka t. g. — razidje se njemačko dramatično družtvo, budući da je time bilo izteklo vrieme, na koje je isto družtvo bilo najmljeno, a time se prekine i uprava njemačkoga kazališta sa strane odbora. Što je iskusio odbor za vrieme svoje uprave uz minuli tečaj kazališni, nije ga moglo skloniti na to, da nastavi ovaj posao, skopčan s tolikimi težkoćami i neprilikami, o kojih se je odbor uvjerio, da jim nemože doskočiti takovo sastavljeno tielo

Digitized by Google

kao što je odbor kazališni. Odbor je poduzeo bio ovaj posao ine svrhe radi, to jest, da uzmogne uz njemačko kazalište tim lakše i bez žrtvah zaklade kazalištne podići i hrvatsko kazalište; no izkustvo dovelo je odbor do toga, te je uvidio, da niti ovaj način nije najshodnlji i najkrepči za postignutje svrhe, nego da valja potražiti ine načine i puteve, ako želimo utvrditi i uzdržati, što je započeto i osnovano.

S toga je odbor za dobro pronašao, te je predao upravu njemačkoga kazališta g. Rudolfu Stefanu, koji je ovaj posao na svoj račun na sebe uzeo pogodbom sklopljenom o tome s odborom; a pridržao je medjutim hrvatsko kazalište, a tako i hrvatsko dramatično družtvo i nadalje pod svojom upravom, priuzdržavši sebi pravo, na tjedan dvaput hrvatski igrati i to na one dane, koje odbor po volji izabere.

U sadašnji iliti ljetni kazališni tečaj igra se dakle neprekidno hrvatski na tjedan po jedanput; ali odbor mora ovdje s sažaljenjem izvjestiti, da se sada se strane ovdašnjega občinstva pokazuje prama hrvatskim predstavam još slabije sučastje, nego li uz prošli zimski tečaj kazališni, premda igra na hrvatskom jeziku, što se tiče vještine i točnosti u predstavah, sve to više napreduje te sve to više odgovara potrebam tanjega ukusa i pravilom umjetnosti kazališne. Tako se slabo polazi hrvatsko kazalište, da, odkako je nastao ovaj tečaj kazališni, još kod nijednoga predstavljanja hrvatskoga nije se nabralo dohodka toliko, koliko je od potrebe, da se odatle uzmogne namiriti barem dnevni troškovi. Svagda dakle, kadgodj se igra, nastaje taj neprijatni slučaj, te se mora iz zaklade kazališne doplaćati 20 do 30 fr. na dnevni dohodak, kako da se namire troškovi dnevni.

Svatko će uviditi da na ovakov način i u takvih neprijatnih okolnostih hrvatsko kazalište bez velike novčane podpore nemože obstati. — Odkuda i kako da se ova podpora smogne, i kako da se pribave u obće sredstva, kojimi se može kazalište nadalje uzdržati, to je predmet razpravi ove skupštine, koje je baš toga radi i sazvana. Odbor nije mogao uzeti na sebe te odgovornosti, da nastavi ovo poduzetje bez daljih naredbah sa strane dioničkoga družtva, kome je namjera to poduzetje; jerbo odbor nebi mogao ga inače nastaviti nego tako, da na tu svrhu obrati i samu glavnicu; nu to bi upravo na propast bilo onoga zavoda, koji smo uznamjerili makar i kasno podići, a protivno bi bilo i istome programu i osnovi ovoga poduzetja.

Odbor mora iskreno očitovati, da se po njegovoj misli ovo poduzetje kazališno pod vlastitom upravom nikako nemože nastaviti. Po osnutku potroška i dohodka od prilike sastavljenom, koji ovdje prilažemo, od potrebe je neobhodno hrvatskome kazalištu, da se uzmogne samo kako tako uzdržati, na godinu podpore do 6000 fr. sr. Potrošak nije nimalo pretjeran, budući da sve stavke tamo navedene jesu prave i neobhodno potrebite, a nit dohodak nije prenizko udaren, jerbo stalni dohodci uprav su toliki, koliki su i naznačeni, a neizvjestni dohodak od ulaznine može se prama dosadanjemu neprijatnome izkustva smatrati kao na veliko računan. — Kad bi se dakle svikolici dohodci narodnoga kazališta upotrebili na tu svrhu, to jest na uzdržavanje hrvatskoga dramatičnoga družtva i hrvatskoga kazališta u obće, — opet nebi mogao dohodak pokriti potroške, te najposlie nastajao bi svake godine znatan deficit, koji se nebi mogao odkuda inače nadomjestiti nego iz same glavnice kazališne;

Digitized by Google

a tim bi se načinom glavnica za nekoliko godinah sasvim izcrpila. Ali niti svi dohodci narodnoga kazališta nemogu se istoj samoj svrhi nakloniti. Ona bo glavnica iliti zaklada, štono je sakupljena za osnovanje narodnoga kazališta u Zagrabu putem negdašnjih stališah i redovah ove kraljevine, i koju je odbor kazališni tek na izmaku lanjske godine iz rukuh g. Franje Kellemena dosadanjega njezinoga upravitelja s ukupnim iznosom još nelikvidiranim od 12,569 for. i to u golih obveznicah, a do 3000 fr. u golih podpisih, preuzeo, — ova velimo zaklada odredjena je po programu na izplatu dionicah putem ždriebanja izvučenih; nemože i nesmije dakle nipošto uztegnut se ovoj prvobitnoj namjeni; a to tim manje, što kredit ovoga družtva i zavoda pahtjeva, da se izvrši podpuno program u tom obziru.

Odbor dakle mnije, da se posebno dramatično družtvo za hrvatsko kazalište radi pomanjkanja sredstvah k tome potrebitih uzdržati nemože, a tako nit nastaviti poduzetje započeto pod vlastitom upravom iliti *regie-om*.

Neostaje dakle ino no pobrinut se za sredstva i načine druge, lakše, praktičnije i jeftinije, ako hoćemo da ipak postignemo svrhu, to jest: da bude hrvatsko kazalište, — da predstavljanja dramatička bivaju i na narodnom jeziku.

U tu svrhu podnosi odbor čestitoj skupštini pretresa i odobrenja radi jedan predlog, koji se na taj posao odnosi.

Upravitelj ovdašnjega njemačkoga kazališta, Rudolf Stefan, ponudio se je odboru, da bi on na sebe i na svoj račun uzeo upravu hrvatskoga kazališta, te se pod stanovita uslovja obvezao, da će svakoga tjedna po jedanput davati predstavljanja na jeziku hrvatskom. Za da uzmogne to izvesti, namjerava predložitelj spojiti hrvatsko kazalište s njemačkim tako, da bi za jedno i drugo kazalište najmio lica ista i za to sposobna, koja bi budući vješta jednomu i drugome jeziku kadra bila, igrati i njemački i hrvatski. — Budući da se odboru ovo sredstvo za podignutje i uzdržavanje hrvatskoga kazališta učinilo praktično i prikladno s više razlogah, a ponajviše i toga radi, što bi na taj način hrvatsko kazalište oprostilo se početnikah, a dobilo igračah vještih, okretnih i izučenih, i budući da su uslovja predložitelja Stefana bila takova, te jih odbor nije mogao smatrati kao pretjerana: s toga je odbor za dobro pronašao, predtečno priuzdržavši ipak odobrenje ove skupštine, — s istim g. Stefanom ugovor o tom učiniti, pod uvjete nazmačene u priloženom očitovanju njegovom.

Odbor se tvrdo nada, da će i slavna skupština, promotrivši zrelije stvar, u tom obziru s odborom sudarit se, te odobrit pomenutu osnovu predtečnoga ugovora učinjenoga s upraviteljem Štefanom, a podjedno opunovlastiti odbor, da konačnu pogodbu o tom š njime sklopi. *)

Uspomena.

Ulomci iz poveće sbirke raznieh pjesmicah.

Od M. Žumberčanina.

Odgovor.

Pitah svoju djevojčicu
Da l' me ona ljubi zbilja?
Za odgovor butoricu
Primih smilja i kovilja.

Kad mi davà, tad upravì
Mile svoje crne oči
Na taj darak pregizdavi
Misleć: „nek ti to svjedoči!“

*) Što je i učinjeno (vidi izvjestje u proš. br.)

Digitized by Google

Al' mi slobno vrieme shara
Već odavna cvietje moje —
Ode dika liepog dara . . . .
Milo cvietje svenulo je.

Pa šta misliš, brate, sade
Da l' me ljubi moje zlato? . . .
Pitaj cvietje, ono znade,
Jer ga i ja primih za to! —

Rana ljubav.

Dok još derah odoru djeteta,
Krasna biahu djevojačka lica
Sladja paša mojieh očica'
Neg' sve slasti širokoga svieta.

Ptičja gnjezda odoše s pameti,
Sve igrače bacah tad na stranu,
Kada vidieh kû dievu nježanu
S mojom sestrom na klupi sjedjeti;

Raj mi biaše ta dieva mladjana:
Njenog lica rujne jagodice,
Vedro čelo, rumene ustnice
I svilena njena kosa vrana.

Zrieh maramu, kôm je prsi krila,
Te zagledah u nje grud nevinu,
Pa se bacih dolje na tratinu,
I stisnuh se blizo njenog krila.

Šta kô diete naučih djelati,
Toga ću se držat svako doba,
Dok nebudem na dnu hladna groba
Kraj otacah svojieh počivati.

Na groblju.

Tužno srdce puno gorkog jada
Cielu noć mi oči stisnut brani,
Ranom zorom idem već iz grada,
Da se jadan gdjegod smirim vani.

Rosnu travu još tih vjetrić hladi,
Jedva s gnjezda gdjekû prhnù ptica;
Al' jur eno rujno cvietje sadi
Povrh groba jednoga dievica.

Dugo gledah vas zamišljen tamo,
Gdje u suzah milo lišce svoje
Uzdišuća djevojčica mije:

O hoće l' i jedna duša samo
Mislit na me, kada tielo moje
Hladne rake tamni plašt zavije!?

Stevan Petrović Knićanin, vojvoda srbski.

(Premin. u Beogradu dne 14/26. svibnja 1855.)

Obćeljubljeni i poštovani vojvoda i sovjetnik *Stevan Petrović Knićanin*, koji se je 14/26. svibnja o. g. u 8 satih u večer u Beogradu poslie duge i težke bolesti u vječnost prestavio, rodio se je u Kniću, selu kod Kragujevca, po kom se i prozvao Knićanin. Liepi i krepki izgled njegov dopadne se starom knjazu Milošu, i on ga uzme za buljubašu a docnije ga uvede u čin srezkog kapetana, najposlie pak i to g. 1839. u čin okružnog kapetana od Smedereva. Pri pobuni proti knjazu Milošu ozbiljno umješan budući, pošalje ga knjaz Mihail g. 1840. skupa s Vučićem u zatočenje. Otide dakle u Carigrad i proživi do konca g. 1841. u Vidinu, odakle se u Srbiju vrati, polučivši na to dopuštenje. Bio je jedan od onih koji su se najžežće opirali proti knjazu Mihailu, te su ga prisilili da je morao Srbiju ostaviti. Novoizabrani knjaz Alek-

Digitized by Google

sander Karagjorgjević naimenova Knićanina g. 1842. sovjetnikom, i budući da je uviek bio krepki stup praviteljstva, to ga naimenuje, pošto je Vučić u stanje mira prešao, vojvodom isti vrhovnim generalom Srbije. Za vojaičke zasluge g. 1848. i 1849. naimenuje ga njeg. velič. car Franjo Josip austrijanskim generalom, i vlastitom rukom predade mu krst Marije Terezije, najsjajniji vojnički red. Osim toga bio je kavaljer austr. Leopoldovog i ruskog reda sv. Ane, vlastnik zlatne kolajne crnogorske Miloša Obilića i turskoga Nišana Iftihara. Da je sebi veliku ljubav stekao, osvedočilo se pri pogrebu njegovom, koji je slavljen u Beogradu sa nikad nevidjenim velikoliepjem. Smrtne ostanke pratili su svi činovnici, vojeni i gradjanski, u svetčanoj odjeći. Zaklopac lisa, na koji je bila prikovana prekrasna njegova počestna sablja, nosili su četiri činovnika. Za ovimi je išao častnik noseći na jastuku sve njegove krstove. Sanduk su na izmjenu nosili popečitelji i sovjetnici. Zatim je išao mitropolit s ukupnim svećenstvom, vladajući knjaz i jedno 80 c. k. austrijanskih častnikah, koji su hitno došli bili parobrodom na tu svetkovinu. Tu je bio brigadir i vojeni zapovjednik zemunski, g. general Dragolović, sav štab njemačko-banatske graničarske regimente, zemunski sbor šajkašah, i svi častnici u Zemunu i Pančevu stanujuće regimente Emila kao i mnogi c. k. gradjanski činovnici. Isto tako išao je austrijski general-konzul sa svojimi pomoćnici, i ostali u Beogradu stanujući konzuli stranih državah za pokojnikom, koga je više hiljadah ljudih, jedan batalion vojnikah i vojena banda pratila. Za njimi vodjen je ratni konj vojvodin crnom čohom pokriven. Na groblje prispjevši davao je batalion obične plotone, i izbačeno je 6 topovah po šest putah. Od strane austrijske odlikovaše neumrloga junaka sjajnim učestjom, što je narod srbski priznao s blagodarnostju. No narod se je javno čudio, što nije od strane paše i Turakah u Beogradu. nitko bio pri ovoj svetkovini, učinivši se svemu tomu nevještim

Ima upravo go.lina danah, odkako je preminuvši vojvoda od kapi pao, i od toga dana provodio vrieme tražeći lieka svome porušenome zdravlju u toplicah i znanju liečničkom. No sve uzalud! Od kako se prije njekoliko danah iz Mehadije povratio, očekivali su svakoga trenutka viest o smrti njegovoj; jer su muke njegove svakog sata rasle i on je predvidjajući kraj života, blažije časove svoje provodio u praštanju sa prijatelji. U subotu u oči duhovah izdadoše ga moći i on pred večer preminu, ostavivši spomen junačkih djelah i svoga viteškog značaja. (*Po „Svetovidu.*)“

Sitnice.

Žensko lukavstvo.

„Šadester“ zove se neka zabava kod Arapah koja po više nedjeljah danah traje i sastoji se u tom, da osobe, koje se medju sobom zabavljaju, jedna od druge ništa neprimi da nereče „šadester“. Ko tu rieč zaboravi, taj je izgubio igru. Sva vještina zabave sastoji se dakle u tom, drugoga navesti da zaboravi reći „šadester“.

Neki mudrac napiše debelu knjigu o ženskom lukavstvu i držao je da je on taj posao svoj baš u dlaku izcrpio i sva moguća lukavstva ženska skupio. Putujući on jedanput po arapskoj pustinji dodje u neki stan arapski. Mlada liepa arapkinja pozove njega po običaju gostoljubivog naroda svoga pod

Digitized by Google

svoj šator, i on se svrati. Muž te mlade žene nije bio kod kuće. Mudrac primjeti, da bi njega dražestna domaćica sablazniti mogla, te se odmah naoruža protiv iskušenju, potegne svoju knjigu o ženskom lukavstvu iz torbe i načne valjano čitati. Liepa domaćica neprima to za dobro. „Knjiga ta mora jako važna biti?“ upita ona namrštenog nosa, „bi li ja smjela pitati šta se tu piše?“

„O predmetu ovome nemogu žene suditi“ odgovorio bi mudrac.

Taj vriedjajući odgovor podraži još bolje ljubopitnu ženu, te je ona dotle salictala tutljavog gosta, dok joj nebi kazao: da knjiga sadrži sve majstorije i hitrosti, koje su žene ikad mogle izmisliti.

„Šta? sve?“ —

„Da, sve; i baš po tom, što ja knjigu ovu svaki dan učim, slava Bogu! došao sam dotle, da se ja ženskoga lukavstva neplašim.“

„Tako? doista?“ primjeti liepa arapkinja i zamukne jedan časak. Pak onda izmieni ona razgovor, učini se ljubka, okom progovori, i — ta znamo kako mlade žene mudraca od lake ruke predobiju — za tili časak padne on preda nju.

Samo što bi se on sladkoj nadi predao bio da je pod tim šatorom sretnu ljubav našao, ali ti arapkinja najedanput skoči i poplašena povike: „Jao, veliki proroče! eto moga muža! mi smo propali ako te on vidi, jer on netrpi jarana i nagao je strašno; nego daj da se skloniš u ormar.“

E ma kako da je neugodno bilo za mudraca u ormar se uvući, ali ovdje nije bilo druge; on šmugne unutra skupa sa svojom knjigom o ženskom lukavstvu, a njegova liepa domaćica pritvori ormar, zaključa i metne ključ u žep. Muž njen, s kojim je ona baš tada „šadester“ imala, približavaše se doista. Ona mu izidje na susret. „Drago mi je da si dobre ćudi,“ reče mu „baš ti imam čudnu stvar pripovjediti. Jutros dodje nekakav mudrac pod naš šator i hvalio se da on pozna sva lukavstva ženska i da ih je u knjigu sabrao. Ali nije tome dugo bilo, a on se zaljubi u mene i kazao mi je to.“

„Šta? pak si ti to slušala?“

„E, mlad je, liep je, mil je — i doista, dobro je da si za rana došao.“

„I ti to priznaješ a nebojiš se mene, nevjernice? pak gdje je taj bezobraznik, da ga ubijem!“

Možemo lako misliti kako je mudracu u tiesnom ormaru u srdcu bilo. On je proklinjao svoju knjigu, lukave žene, i sarevnive — ljubomorne — ljude. A arap je opet baktio i tražio zlikovca, koji je naružiti htjeo gostoprimstvo. Žena se prenemogne tobože od straha, pruži prst u ormar i dade mu ključ. On zgrabi ključ, skoči k ormaru i hotijaše da odtrgne vrata, a žena grohotom se nasmije i reče: „Plati mi, ti si zaboravio šadester.“ — Muž stane, gledne čas u ključ čas u ženu, povrati joj ključ smješeći se i ostavi šator podpuno vesео, što ništa više nije izgubio nego samo igru.

Sad otvori arapkinja ormar, izpusti napoli mrtvog mudraca, preporuči se njegovoj dobroti i umoli ga, da tu malu šalu, koju je od njega učinila, u svoju još nedovršenu knjigu zabilježi.

Ponašio *Nikola Begović*.

Digitized by Google

VIESTNIK.

* Iz bibliogr. statist. pregleda, što ga je vis. vlada nedavno izdala, štampano je u austrijskoj državi od 1. rujna 1852. do konca 1853. ukupno 6770 knjigah, medju kojimi 2787 njemačkih, 2723 talijanske, 659 slavjanskih, 428 magjarskih, 173 latinske; od ovih ima najviše romanah (728), zatim molitvenih knjigah (677), knjigah za mladež (605), pravoslovnih (630), liečničkih (506) itd.

* „Matica česka“ zaključila je prošaste godine da će na uspomenu lanjskoga boravljenja Nj. Veličanstvah u Pragu izdati album iliti knjigu raznolikoga sadržaja pod naslovom „Perly České“ Dne 1. o. m., na godišnji naime dan polazka Nj. veličanstvah u Česku, predao je predsjednik českoga museja grof Valdštein u Beču Nj. vel. dragocjeni jedan iztisak pomenute knjige i javio u Prag da je Nj. vel. carica posvetu te knjige milostivno primila.

* Od jedno šest godinah izlazi u pruskoj varošici Chełmni, časopis „Nadwiślanin“, dvakrat nedjeljom, upravom i štampom Gorkowskoga. To je jedini poljski list koji izlazi u sjevernih pruskih provincijah.

* U Požunu izlazit će početkom dojdućega mjeseca na njemačkom jeziku pravoslovni časopis, koji će se zanimati s pravosudjem i zakonoslovjem osobito u Ugarskoj, Hrvatskoj, Slavoniji i Vojvodovini. Uredjivat će taj časopis c. kr. savjetnik kod tamošnjeg zemaljskoga suda g Petruška.

* Od 1. srpnia o. g. izlazit će u Beču nove velike magjarske novine (svaki dan) pod naslovom: „*Magjar sajtó*,“ koje će uredjivati J. Török, do nedavna urednik *Pesti Napló-a*.

* U svih krunovinah države austrijske ima — po statističkom vladinom izkazu — 6398 liečnikah, 6148 ranarah (kirurgah), 18,789 primaljah a 2951 ljekarnikah (apotekarah). Na jednoga liečnika ide dakle žiteljah 5434, na jednoga ranara 5655 a na jednu ljekarnu 11.781. Obćih bolnicah broji se 681, a u njih ima 58,533 belestnika.

* Po najnovijem statističkom izkazu zauzimlju sva državna dobra u Austriji 442 kvadratne milje te broje 111 grad ili varoš, 51 kastel, 5471 trgovišta i sela, 736 osamljenih dvorovah, — u kojih svega skupa žive 1.855,065 stanovnikah. — Porodica knezovah Esterhazi posjeduje u Ugarskoj u 18 županijah 29 dobro uredjenih gospoštinah sa 22 kaštela, 59 varošicah, 391 selo i 197 pustarah.

* Srbski monastir Hilendar na Svetoj Gori (Athos) hoće da osobitu parnicu podigne proti državi austrijanskoj. Istomu samostanu darovao je još g. 1292. srbski car Stjepan Dušan otok Ston (Stagno) koji sada spada na okružje dubravačko. Nemogav sam upravljati otim otokom izarendirao ga je pomenuti samostan republiki dubrovačkoj za godišnjih 1000 dukatah. Republika plaćaše zakupninu, i Napoleon ju je plaćao kad je Dubrovnik spao pod njegovu vlast. Nu odkad je Dubrovnik pripao Austriji, prestalo je plaćanje zakupnine, a na zahtjevanja monastira biaše odgovor, da ova arenda kao što se čini već g. 1501. nije bila plaćena i da je ostatak plaćala r e p u b l i k a dubrovačka, nipošto pako g r a d Dubrovnik, a čim je prestala republika, da je morala prestati i plaća. Monastir želeći sada ponoviti svoje zahtjevanje poslao je svoga arhimandrita Onufria Popovića — starca koji po svojem zavjetu već od 40 godinah masnoga jela nije okusio — da traži podporu kod srbske vlade u Beogradu i da nadje odvjetnika, koji ako u parbi nadvlada, dobit će od manastira 2000 dukatah. Nu prije će arhimandrita pokušati sreću kod previšnjega dvora, nebi li nj. velič. car Franjo Josip molbu njegovu uslišao.

Ovomu je broju pridodata predplatnica Nevenova. Molimo gg. predplatnike neka se čim skorje izvole prijaviti da im se odpravljanje brojevah neprekine.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: ***Jos. Praus.***

Ovaj list izlazi trošKom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god.u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr

Br. 25. 21. Lipnja 1855. ***IV. tečaj.***

Avelina Bakranina ljuvezne sgode i nesgode.

Crtice iz života bakarskoga.

Od Josipa Krmpotića.

11.

Pokraj jaza stoji Joaninova kavana. Ima vrieme, kad bi u Bakru — osim birokratah — mužkarce na prste prebrojio; sve se slama na more, mladići se povratjaju po četiri godine, a muževi obično svake druge da pogledaju kuću i ženu, kojoj je već sinčić prohodio da ga nije otac ni vidio; a ima opet mjesecih, kad jih sila nalegne. Neimajući drugogu posla mladići se osvrću oko djevojakah, koje su sad još mnogo živahnije, a muževi sjede po ulicah, po bordunadih [17]), u kavani, sjede i puše, malo kad koju rieč progovore.

Al ima tu i takovih, koji stekavši dosta imuća neidu na more; to su ti ponajviše principali, to jest vlastnici brodovah, kapitani i stari škrivani (mornarski pisari?). Obredili su sve krajeve svieta, proučili trgovačke zakone svih državah, upoznali se s navadami i običaji svih narodah, ne iz knjigah, već na žive oči. Došavši kući, sami Ciceroni i Katoni, vatreni branitelji staringke čistoće i nedužnosti. Njekoji od njih, vještiji i razboritiji, biraju se u vieće gradsko, da upravljaju političkimi poslovi u državi, koje zakonah nisu nikad čuli ni vidjeli. Oni se tim ponose, a nije šala biti patricijem, tè i Kato biaše. U kavanu dolaze svi svaki dan; neki se igraju a neki razgovaraju; govore o cielom svietu, kano da im je na dlanu; poznaju Aleksandriju, Carigrad i Odesu kano rodno mjesto; bili su i u Taganrogu; pripoviedaju o ratovih čerkezkoruskih, ali iz svega se vidi da je mornar gledao mornarskima očima i slušao mornarskima ušima. Danas jih je bilo više nego navadno.

„Danas će biti hal u kazini, ali ćemo se naplesati liepih djevojakah“ progovori vatreni Fran, jedan od poznate nam četvorice rodjakah.

„Jest, ako ti Avelin dopusti“ — progovori mu posmješno Mavro — „ili on je sve djevojke pomeo, čini mi se da jim je svim mozag uzavrio.“

„Što, Avelin?“ — primjeti neki stari kapitan — „ona šperlenta, onaj frustamondo! a liepu nam diku pravi, nikad nebi bio mislio da će Bakar na to spasti.“

[17]) Bordunali su grede, koje stoje nagomilane na više miestah, da se u brodove ukrcaju.

Digitized by Google

„Neka ga, neka, barba Pepe, zasjesti će i njemu kost u grlu“ — preuzme Jovo grozećim neotesanim glasom — „još danas, pa ću mu vratom krenuti.“

Stari kapitan izadje iz kavane, prekriži ruke otrage, udari rivom[18]) i zamišljen gleda kako ribice u moru pljuskaju. Prama njemu ide Avelin, sav u mislih kako će se danas zaodjeti, s kojom će najviše plesati itd., pa došav do kapitana trkne se s njim tako silno da bi jim bili klobuci u more odletili da ih nisu u letu uhvatili.

„A, to ste vi gospodičiću!“ — reče kapitan srdito ali dosta uzpregnuto — „koji svakoga uznemirujete, pa ni starosti neštedite?“

„Oprostite, gospodine“ — odgovori ponizno Avelin — „nisam vas vidio.“

„A ptica se po perju pozna! — za sada neka vam bude prosto; ali ako mi još jedanput na vrata dodjete, da mi Mariettu smućujete, čuvajte se!“

„Ja svakamo pošteno idem“ — primjeti Avelin uviek mirno.

„O, vi i poštenje daleko ste se razstavili“ — primjeti kapitan.

„Gospodine! poštenja mi još nije nitko uzeo“ — otresne se Avelin srdito — „čuvajte se, jer ako i jeste stariji, po Boga svetoga —“ zamahne rukom.

„Ti mene, ništario!“ — zaviče kapitan, te šust, bio bi ga nemilo ošinuo, da se nije Avelin vješto sagnuo i svom silom kapitana u more bacio. Čas je gledao kako se je kapitan u moru kobrcao, zatim se ogleda, nigdje nikoga, pa mirno, kao da se nije ništa dogodilo, starom cestom[19]) u Grad.

12.

Smrknu se; Avelin se obláči u finu odjeću što je danas prije podne iz Rieke dobio; starica je majka založila nekoliko naušnicah i prstenah zlatnik, da si sokola što ljepše nakiti; u crnu fraku, bielu prsluku, crnih hlačah, lakiranih čižmicah, bielih rukavicah stajao je pred majkom, koja od mila nije mogla da se ga nagleda. Nije šala, Avelin će danas slaviti svoju dobit na plesu; nije više onaj plašljivi, niemi, neokretni, kakova smo ga u prvom sastanku spoznali; vježbanje ga je ohrabrilo, rječitostju obogatilo, fino ugladilo; sve će djevojke za njim kano ovce krotke za ovnom vitorogim. — Starica ga blagoslovi i prekriži.

Kazina je svečano razsvietljena; sviet je nalegnuo kano pomaman: jedri mladići, ljepote djevojke. Krasne li su bakarske ljepotice, kano da su jih u svietu golubi izbirali: vedre, rumene, jedre, vitke, vatrene, srce ti se od radosti smije. Svila je po njih bogato pokrojena, o ušijuh vise teške zlatne naušnice, a oko labudjih vratovah vije se deset strukah debelih luštrinah[20]) sve od suha zlata, još i razbludna njedarca krije zlato, što se je od ogrlicah medju nje zamaklo i skrilo. — Sve su liepe i gizdave, ali svim su krunu pregrabile Francika i Ljubica; blagostju ona, a ova silnom vatrom što joj odasvud probija; ali kano što je jedno sunce na nebu, svatko gleda da si izabere kraljicu kojoj da se večeras klanja; neki vole blagost Franičinu, a više njih gori od Ljubičine vatre.

---

[18]) Riva je obala morska, podzidana kamenjem. [19]) Stara Cesta jest druga strma ulica iz Primorja u Grad. [20]) Luštrin je ogrlica, *Halsschmuck*.

Digitized by Google

Mladići su svi veseli, oči jim se otimaju kolom djevojačkim, s kojom ti bi tko zaplesao; sam je Avelin nješto smrknut i zamišljen, nezna kamo bi prevagnuo. U to zasvira glasba, dužnost održi pobjedu, Francika se kruži s vjerenikom svojim; svi se dive liepomu sklopu, osim njekih zavidnikah. Ljubica prelazi kano lopta iz rukuh u ruke, nemože da se odahne, ali niti je vesela niti ponosna, za srce ju zmija zagrize, prva hoće da bude, dapače sama i jedina. Avelin se sad maši za njom; — kano kad se oblak, u kojem se je orilo, razleti, da razgrne sunce žarko, sinu sad oči Ljubičine; oko vitka tiela njezina opaše se ruka plesačeva, a na plesačevih ramenih počiva ruka maljušnica; krug se vrti, silno, strjelohitro, iz očijuh se iskre sipljn, rekao bi dvoje vilovnjakah. — Glasba ušuti.

Svaki se mladić zavuče u svoj kut, pa ili šuti ili kadšto reče koju bližnjoj djevojci ili gospodji, malo tko zaredjuje. Avelin pako posjede sve puteve i klance, izlićuć sad amo sad tamo kano što je vidio da je od potrebe; ovoj progovori koju šaljivu, onoj se nasmjehne i zagrozi, ovu bocka dosjetkami, onu miluje i žali, sve pako dvori slašticami, da jim vrati zajam; riečju on je sve u svačem; djevojke gore, a mladići štrepe. — Ali od svih najviše se vrti oko Francike i Ljubice, nezna se koju voli; ali Ljubica hoće da bude sama, pa kad Avelin priskoči k Franciki da ju razgovori, jedva usta otvori, a eno ti medju nje Ljubice kano da si ju s neba sasuo; — ljubovnici traže da se na samu porazgovore te izmaknu u bližnju sobu, ali eto jim Ljubice iza ledjah; riečju nigdje mjesta, nigdje sastališta; Franciki se to na čudo dade, pomisli na nevjeru, zazebe ju na dnu srca, ali se namah zastidi slabe vjere svoje, te pomisli da se Ljubica porad nje za njimi otiskuje, vjeruje zakletvi svetoj, al joj je ipak težko što se nemože da se s dragim porazgovori; Avelin poznaje takmačicu te štrepi od smetnje i jada; dozlogrdi mu, pa je više nepogleda. Ljubica sjedi u kutu zamišljena, misli težke misli: što će ljudi, al što će ljubav? napokon u njoj zabukti i plane osveta, strašna žestoka osveta; odbija plesače, drži si glavu kano da ju boli, steže dah u prsijuh, te pobliedi kano krpa. Dok je Francika s Jovom plesala, Avelin pako odpočivao, skoči k njemu:

„Glava hoće da mi pukne, Aveline, sladko srce moje, ako me išto ljubiš, zaklinjem te živim Bogom, odvedi me kući.“

Avelin htjede da nješto opazi, da navede ljude, čednost, sumnju, ali ona ga pograbi za ruku i iztura napolje; u garderobi baci na se rubac, metnu Avelinu klobub na glavu, pa niz stube kući.

Na plesu se je sve uzbunilo, miešaju se kano piškori u loncu, traže Avelina, traže Ljubicu, neima jim ni traga.

„Nisam li ja rekao da ću mu danas vratom krenuti“ — reče Jovo, namignuv dvojici bratje, te niz stube. — „Evo svieće kod tetke; Frane, poleti u kuću, pa iznesi kus gumine i kakvu polugu — a mi ćemo za njim nebi li ga dostigli.“

„Po Boga je kod njega!“ — prišaptnu Fran, noseći orudje, pod Avelinovom kućom — „evo svieće u njegovoj sobi... evo... evo, pomiče se... ugasnu...“

„Drži“ — zaviče Jovo ljubomorno pritisnuv koljenom drvo da sve popuckuje — „omotaj — veži, brzo, na mornarsku — hà — sad su u gajbi!“

Digitized by Google

Vrata su kućna zamandaljena.

Avelin, propratívši Ljubicu, sav u biesu vrati se kući; skine sa sebe opravu, užge lulu, razvali se na divan te misli i puši, u sobi se od dima svleća zamračuje. Vika i hihetanje probude ga iza težka razmišljanja; proviri kroz pršijane, skine sa zida kuburu, nabije ju prahom, pa kad su dolje bili u najboljem hihetanju, otvori naglo prozor, i okine u zrak.

„Isuse i Marija! ubio me je, ubio me je!“ zatuli Jovo nahramljujuć jednom nogom; stoji trka; tko se zavuče za shod, tko za ogradu, a Jovo drozdnu u kanal; — sve je niemo i gluho. Njekoliko mornarah doleti na vrata u gaćah i košuli, ogledaju se, krste se, pa napokon se razidju.

13.

Sutradan u osam satih kad je Avelin u materinoj sobi kavu pio i o jučeranjih se stvarih razgovarao, stupi u sobu pandur magistratski, i reče:

„Gospodičiću, gospodin vas sudac pozivaju, da danas u deset satih na sud dodjete.“

Avelin se malko prepane, ali po navadi opet se brzo dozove da neuplaši starice, koja je probledjela i sva se tresla.

„Dobro, dobro!“

Pandur ode.

„Ave, sinko“ — proplače mati plačem kakovim je samo na grobu muževu plakala — „što te zovu? — joh meni, kako mi oči vežeš; od našega roda nije još nikad nitko na sudu bio, pa ti... tužna ja i kamena, što sam dočekala!“ — plače neboga starica, sklapa ruke, grabi se za čelo i čupa si sjedine. — „Zatvoriti će te, nećeš viditi ni sunca ni mjeseca, oteti će te jadnoj materi...“

„A što tu vičete kano da me na vješala vode!“ — otresne se i nehotice Avelin tronut od materinih suzah — „kako da je to Bog zna što na sud ići; tà svaka kukavica može ocrnuti najpoštenijega čovjeka; čekajte, viditi ćemo što će biti.“

Starica se umiri, Avelin se spremi; ona ga blagoslovi i prekriži.

„Poznajete li, gospodine, ovoga gospodina?“ — upita sudac Avelina ozbiljno.

„Kako ga nebi poznao“ — odgovori Avelin posve mirno — „tà i jučer smo se skupa šetali, gdje mu se je nesreća dogodila.“

Stari kapitan zavrne očima i zaškripi zubi, pjest mu se je i nehotice stiskala.

„Samo na pitanje odgovarajte“ — reče sudac oštro — „ništa više, ništa manje. — Jeste li ga jučer u more bacili?“

„Ta zašto bi ga bacio?“ — odgovori Avelin kano u čudu; „popiknuo je starac te u more pao.“

„Na pitanje!“ — zagrmi sudac. „Jeste li ga u more bacili?“

„Nisam.“

„On veli, da jeste.“

„Gdje su mu svjedoci?“

Starac se i sudac zapanje; nisu mislili da Avelin i zato znade; kapitan htjede da drugčije podupre tužbu svoju, ali sudac držeći se zakonah od-

Digitized by Google

pusti starca sa žalostju; rado bi bio pribavio zadovoljnost starcu, a još radje bi bio kaznio mladića, na koga je već sav Bakar vikao. Avelin se je bojao da će sad doći red na kuburu, ali što se nije moglo o tom ništa izvjestna saznati, sudac se nakloni, Avelin pako izadje iz dvorane smijući se kako se može i najjasnija stvar zasjeniti.

14.

Sutradan ustade Avelin prije nego što je običavao, taru ga težke misli; žao mu je, što ga je Ljubica, vatrena ta osvetiteljica svoje ljubavi i svoga ponosa, pod silu otela; žao mu je što je Franciku, taj uzor dobrote i blagosti, ucvilio, ali najžalije mu je, što je onoga večera morao ostaviti bojno polje, gdje mu je lovorika nicala; nezadovoljan je sobom, ljuti se na djevojke, reži na svakoga. — Došav na Vrata, nadje na lantini[21]) priljepljen njeki oglas, stupi bliže, uze čitati, te se zapanji; pismo je žensko, podpisano je: u ime svih dvie djevojke bakarske, sadržaj se samo njega tiče: naveden je način kojim se u kuće narivava; kako djevojke mami, ljubi i prstenuje; tvrdi se, da lija mora najposlie dolijati, da mu je skinuta krinka, da ga nijedna djevojka neće više ni pogledati; napokon se čitaju razna nadimena: kaza, jovera, šperlenta; satira je živa vatra na kojoj se Avelin peče i prži. Probliedi, plane, razpjeni se, pa opet probliedi i plane, nemože da odoli navali raznih mislih; odliepi papir, okrene se, ali po svih uglovih opazi slične plakate; ljudi se skupljaju, njeki čitaju, drugi slušaju, svi se smiju, hoće da puknu. Studen ga znoj posipa, te u skoku zamakne kući. Bane u svoju sobu, motri pismo, dugo, sa svih stranah, čini mu se poznato; u očijuh mu sievne radost; protraži svoje papire, izvuče njeku knjižicu liepo vezsnu, sastavi pisma jedno prama drugomu; nasmije se zlohotno, te u sobu materinu.

„Ujele su me ljute otrovne zmije“ — reče sav u bjesnilu — „ali ja ću jih zahvatiti zubom lavskim, da jim se do srca protura; neka znadu na koga su posegnule;“ — pokaže starici satiru, pročita ju i protumači.

„No, što sam ti uviek govorila! Ave, sinko, nepačaj se u derišćad; objestna su, pomamna i nerazborita, šale nerazumiju; ali što nebi“ — doda starica kano povladjujući — „bogme i crv se previja kad tko nanj stane; — avah, žalostna ja i nevoljna!“ — proplače starica gorko — „gdje nam je čast i poštenje, gdje li liepo naše ime! — no, ti se sada nećeš smjeti ni pomoliti, auh, auh!“

„Proklete coprnice!“ — uzdahne Avelin — „ali bile mi još ljepše i milije, s vami ću u prociep, da se uvijate dok vam se koža neoguli; — majko, tužiti ću jih sutra na sud.“

„Koga, kamo, kako?“

„Franciku i Ljubicu, na sud sutra!“

„No, za pet ranah božjih!“ — povika uplašena starica — „Ave, sinko, poštene djevojke, svoju zaručnicu na sud zvati! no toga pak još nije bilo; a kako će kamene“ — opet ju obliju grozne suze; — „ali tko ti reče da su one, gdje su ti svjedoci?“ upita ga starica mirno, nadajuć se da će ga odvratiti od nakane.

---

[21]) Lantina je stup na koji se zastava digne.

Digitized by Google

„Kakvi svjedoci? što će mi svjedoci? nije li stvar dosta jasna? zaljubljene su obe, neznadu koju volim, jede se i grizu; mržnja jih s početka razstavi, ali uvriedjeni tobože ponos sastavi, složiše se, pa evo njihova masla, ali će od njega same dobiti žgaravicu.“

„Ali pomisli da si nekoga dana u krivoj stvari dobio, što tvoj pravični protivnik nije imao svjedokah.“

Avelin se lecnu, zamisli, razabra i reče.

„Što će mi svjedoci? dokazat ću ja sudcu da se po §. 55. novoga zakona, noti 15. komentaru 23. može što dokazati i bez svjedokah, ako ima drugih vanjskih, nutrnjih, osrednjih, pobočnih dokazah; pa najposlie imam ja i svjedokah;“ — izleti iz sobe.

15.

Sutradan puknu po gradu glas o parnici; ljudi klimaju glavom, čude se i snebivaju; mnogi zamjeraju sudcu, što je primio tužbu, ali ovaj negleda na osobe, već držeći se zakona 103. o obezčaštjenju, pozva na sud tužene djevojke. U deset satih imalo se je suditi; sviet se sleti pred magistrat: mužko, žensko, staro i mlado, čovjek do čovjeka, rame do ramena, čekaju da vide čudo nevidjeno. Ali eno s Preka[31]) dolazi Francika s materom, a s Grada Ljubica sama. Francika je blieda i propala kano smrt, koljena joj klecaju, jedva koraca, od stida ukočile su joj se oči; Ljubica je odvažna, po licu, koje se nije ni u čem promienilo, poznati je da je nješto nakanila; gleda na sve strane, stupa odvažno i čvrsto.

Sudac ponudi gospodjam stolicu; Avelin stoji u kutu, stoji, al i strepi; nemože da gleda tugu Franičine, volio bi da je na kraj svieta, ali uvriedjeni ga ponos mužki bodri, snaga mu se vratja, te stoji stalno, nepomično.

„Poznate li, milostive, ovoga gospodina?“

Mati Franičina htjede da navali na Avelina, već je bila i zievnula, ali sudac ju nježno uzbije i umiri. Na opetovano pitanje sudčevo odgovore:

„Poznamo.“

„On vas tuži da ste vi sastavile ovu satiru, i tako uvredile njegovo poštenje.“

„Kakovo poštenje, gospodine sudče?“ — progovori gospodja Sovička u ime svoje kćeri, kojoj su suze neprestano na oči udarale — „da ga ime . . .“

„Molim, milostiva, samo na pitanje.“

„Neznam, kako on to može reći.“

„Gospodine, sad je na vas red da dokažete“ — reče sudac.

Avelin je navadjao ovo i ono; kako je djevojke polazio, kako je s njimi na balu plesao, kako su mu zavidile da se je s drugimi zabavljao, i mnogo sličnih malenkostih.

Ljubica probliedi na to izbrajanje kano stiena, i vidjaše se kako se trese poput šibe, misleći da će Avelin navesti i njezin noćni sastanak i sprovadjanje od plesa; u ženskoj hitrosti al i površnosti bila je već naumila nješto izvesti, čim bi ga na sudu smrvila.

„Gospodine, to ništa nedokazuje, gdje su vam svjedoci?“ upita ga sudac oštro, radujući se u sebi što mu je ptica već u krletki.

---

[31]) Preko zove se dio Primorja, gdje je Francika stanovala.

Digitized by Google

Avelin se prepade i probliedi; onomadnji mu se je sud i nesrećni svjedoci duboko u pamet usjekli; ženskim se srce razigra znajući da jih neima; Ljubica ga pogleda onako zlorado kano kad tko vidi svoga neprijatelja na rubu od propasti; i sudac se nasmjehne.

„Baš kada hoćete“ — reče Avelin odvažno ali i srdito što mu se ženske podruguju — „evo jih!“

Ženske se preplaše i izbulje oči; Francika je blieda stiena, kano da joj je sinoć sva krv izcurila; sudac primi knjižicu, prispodobi ju sa satirom, zaklima glavom, zagrize se za ustnice; Ljubica skoči k sudcu, baci oko na knjižicu, obrnu se i zareži na Avelina kano lavica, kad tko hoće da joj mlade ugrabi.

„Poznate li ovo pismo?“ upita sudac plašljivo Franciku.

„Poznam“ — odgovori ona nješto jačim glasom, a licem joj proleti malo rumenila — „to je pismo moga pokojnoga brata.“

„Ali ovo je vaše ime podpisano“ — nastavi sudac razvedrivši se malko, al uviek još poklopljen.

„Ove pjesme“ preuze rieč gospodja Sovićka „koje je ovaj gospodin kod nas kradom oteo, prepisao je moj pokojni sin sestri na uspomenu njezina godovna, te podpisao njezino ime; pa ako nevjerujete, evo“ — produlji gospodja izvukav iz njedarah moći, u kojih je bio jedan list koji joj je sin na umoru pisao a ona ga kano talizman uviek sobom nosila.

„Molim, molim“ — reče točni sudac pregledavši list — „to još nije dosta; gospodične, molim da napišete, što vam budem diktirao.“

Francika i Ljubica pristupe k stolu i napišu; sudac pogleda, prispodobi, razveseli se — pisma posve različita, pa okrenuvši se prama Avelinu, koji je sav poražen u kutu stajao, reče ozbiljno:

„Gospodine, ovdje je jasno, prvo: da je ove pjesme pisao pokojni sin gospodje Sovićke, drugo, da ove satire nisu gospodične pisale, tretje, da ste vi napadatelj tudjega poštenja“ — ove zadnje rieči oštro — „pa takova ide po zakonu §. 106. zatvor od pet mjesecih.“

Avelin uzdrhta u cielom tielu; sudac se gospodjam nakloni, čestitajući jim na tako dobrom uspjehu; Francika pogleda Avelina okom blagim, pomilovnim, a dvie suze odrone joj se niz lice; Ljubica sievnu nanj svimi munjami svojih vilovnih očijuh, a grom triesnu tako silno u izmučeno mu srce, da se od udarca sav sguri i skuči.

Sviet je pred vrati čekao onako, kano što se je bio sakupio; gospodje i žene obkole gospodju Sovićku, djevojke Ljubicu; nastade šaptanje, izpitivanje, veselje, vika i buka; komu nisu mogle nahuditi sve zanjke zavidnih takmacah i odoljeti pravične tužbe poštenjakah, njemu se stade na rep zakonitim putem.

Čuvši mati Avelinova, što se je dogodilo s ljubimcem njezina srca, jedinom nadom i podporom u skučenoj starosti, zazebe ju na dnu srca; niti neplače niti jadikuje, prežestoka ju je žalost otupila; već odjevši se u crno podje k sudcu, razloži mu kako je ta ciela stvar više šala nego li istina, te vrednija smieha nego stroge kazne; živo mu predoči nesreću sina, ako se zatvori te izgubi častne ime, još mu življe naslika svoju golemu nevolju ako se u težkoj starosti liši podpore i štita, napokon navali na srdce sudčevo s takvom silom da bi tvrdo kamenjo proplakalo, ali on ostade čvrsta stiena; drži se zakona od koga da mu nije prosto ni za dlaku popustiti; drugih obzirah nepozna

na svietu. Videći starica da tim putem nemože ništa opraviti, doleti sve izvan sebe njekomu svomu rodjaku, vještu odvjetniku, komu potanko razloži što je i kako je bilo. Odvjetnik se nasmjehnu, umiri staricu da Avelin nije tužio baš bez ikakva razloga, jer da je jednakost pisma takev dokaz, koji uz druge znakove može temeljitu sumnju poroditi; ako se je prevario, da to nije njegova krivnja, već zamršenih okolnostih; obeća joj svoju pomoć i podporu. Čuvši sudac kakav se vještak i kako nanj spravlja, uplaši se, te premda bi ga bio mogao obiediti barem s Ljubičine strane, pusti ga slobodna na veliku radost materinu. (Konac sl.)

Narav, priroda; rod, porod, prerod, preporod, samorod, izrod.

Sve štogodj vidimo, čujemo, vonjamo, osjećamo i kušamo, sve su to proizvodi i pojavi neizmjerne i neizcrpive **naravi**, koji ukupno u vječitom medjusobnom odnošenju uzko spojeni — prirodjeni si — divnu **prirodu** sačinjaju. Prirodu upoznati, njenu blagost podpuno ćutiti, u njoj se zabavljati i nje neizrecivu divotu uživati jest najneviniji začin, kojim se svaki može ublažiti, samo ako ju prijazno ogrli i njoj se posveti.

Kada po bujnoj prirodi smotreno hodimo, opazujemo: da je ona samotno i milo čedo naravi. Narav je dakle početnik i vrutak prirode, te s toga se proizvodi i pojavi u cielosti svojoj, kakovi se u prirodi nalaze, nazivaju **naravni**, što su uslied jedine naravne djelatnosti postali.

Gdjegod pako u prostranoj prirodi popostanemo, svagdje se sa zlatnimi slovi otajstvene knjige upoznajemo i bez oduha čitamo: da narav neprestano na prirodu djeluje. Djelatnost, kojom narav oživljuje t. j. kojom ona u prirodi nove proizvode i pojave stvara a stare usavršuje, nije svagda i svadje jednaka. Kao što naravna djelatnost sad ovim sad onim pravcem se razvije, sad umjerena, sad možnija i krepčija biva, tako se isto i njeni pojavi sad ovdje sad ondje ukazuju, sad su tihi, sad opet silniji, životniji.

Ako svu prirodu prodjemo i sve što je u njoj i na njoj promotrimo, opazujemo: da ona iz dvojakih naravnih proizvodah sastoji, i to: iz bezustrojnih, ili bezživotnih, kao što su: rude, zrak sa svojimi elementi, sunčani sustav; a iz ustrojnih ili životnih, kao što su: čovjek, živine, bilje. Bezustrojni proizvodi obstoje nečiveći (passivno) i nerazvijaju se; životni pako razvijaju se stupimice (usavršuju se), sebi jednake izvode (plode se, radjaju), i kad se jednoć razpanu, opet se iz njih stranom nova ustrojstva (organismi) tvore.

Proizvodi, koji se u bujnoj prirodi nalaze, nisu medjusobno na toliko različni, da si gdjekoji od njih u vanjskom obliku, unutarnjem sastavu ili barem u svojem pojedinom izražaju nebi doličili. Mnogi su koji si u cielom obliku ili u pojedinih čestih naliče; mnogi su istojako sastavljeni (sastrojeni); mnogi su, koji jednako djeluju, svoja svojstva istojako izražuju i istim se putem usavršuju, a mnogi su opet, koji se samo u stalnom času i u stanovitih okolovštinah razvijaju.

O proizvodih, koji su si u cielom obliku ili djelovanju slični ili koji su istojako sastrojeni, govori se kod nas da su jednostavni; o onakovih pako, koji si u više česticah doliče i svoja svojstva istojako izražaju, kaže se da su si srodni. Skup više sebi po naravi i prirodi sličnih (srodnih) vrstih ili od

Digitized by Google

njih izlazećih proizvodah i pojavah naziva se rod. Tako su rodovi (die Verwandschaften) u bilju; po kojih se isto i razredjuje; pasji, mačji itd. rod u životinja; repatice spadaju u posebni rod zviezdah; a i svaki čovjek ima svoj rod.

Prabitno plodjenje (rod prastari *Novice*; elternlose, mutterlose Zeugung; generatio spontanea, aequivoca, heterogenea), kojim su životni proizvodi jednog roda iz proizvodah kakovog drugog roda, kao što se navadja, bez plodivnog spajanja postali, sad više neobstoji, nego se ciela priroda umnožava plodivnim spajanjem istojakog roda t j. izvadjanjem sebi jednakog (mütterliche, gleichartige Zeugung; generatio homogenea, aequalis).

Plodivno umnožavanje naravnih proizvodah naziva se kod nas *radjanje*; ono što se je plodjenjem u matici satvorilo te se je radjanjem od matice odtražilo, naziva se *plod* (čedo, skot, jaje, jabuka itd.), a isto oddruženje ploda od matice zove se porod. Naš je jezik vrlo bogat te plodivno umnožavanje pojedinih prirodnih vrstih i rodovah navlastito imenuje. Tako: biljad (jabuka, kruška, grožđje, žito itd.) rodi, ptice nesu, ribe mriestе, krava teli, kobila ždrebi, krmača prasi, kuja koti, mačka maci itd. a samo čovjek radja.

Od naravnih proizvodah, čim se oni od matice oddruže, njeki su živi, a njeki ne. Živo je u čovjeka diete, u sisavacah mlado; a nije u biljadi sjeme; u ptičah, vodozemacah, paukovah, zariezakah jaje; u ribah mriest itd. Iztrešeno sjeme, poslie kako je izpokojilo, pod uplivom primjerne topline, dovoljne vlage i zraka, začimlje oživljavati (niče); snešena jaja ožive (izlegu se), ako se u višoj toplini dulje vremena drže, ili ako starica (kvočka, guska) na njih sjedi, ili ako žarko sunce na nje sja, kao jaja vodozemacah i omlječeni ribji mriest.

Naravni životni proizvodi, ma kako savršeni, ipak se još dulje razvijaju i drugi sastav i oblik poprimljuju (metamorfoziraju se), jer narav nigda nepočiva; ona je uviek djelatna, uviek snažna, nigda troma, nigda utrudiva.

Kada životni proizvod iz jednog razvojnog oblika u drugi prelazi, to se kod nas veli, da se *preradja*, a čin, kojim životni proizvod razne oblike poprimljuje, naziva se prerod (Umwandlung, Metamorphose). Bilje se preradja, kada iz sjemena izkliče, kada iz klice stablo postaje, kada stablo lista, cvate, plodi. Čovjek se preradja, kada se iz zametka razvija, kada u razne čovječnosti dobi nastupljuje. Trakavice (ojadjelice *Šulek*, trakulje *Novice;* Bandwürmer) preradjaju se, kada iz jajacah u gusjenice, iz gusjenicah u puže, iz puža u svoj stalni oblik prelaze. Metilji (*Šulek*; mjehuričasti crvi *Novice*, Blasenwürmer) preradjaju se iz zalegah ili jajacah u gljiste. Svilne bube (kukci) preradjuju se iz jajah u gusjenice, te se kao gusjenice zapredu, a kad si čahure prokljuju, onda kao leptiri izlete itd.

Kada kakovi životni proizvod, koji se je već podpuno razvio, nekoje česti svoga tiela izgubi, te mu se poslie stalnog vremena opet nove prvim istojake odvijaju, onda se taj proizvod, kao što naši ljudi vele, preporadja. Tako starije biline svakoga proljetja iznova listaju, cvatu — preporadjaju se. Taj čin navlastito, kao u obće i ciela nauka koja o preradjanju i preporadjanju naravnih proizvodah govori, naziva se Morphologia, *Leunis;* (nauka o preporodu; Entwickelungsgeschichte, Entwickelungslehre, Evolutionslehre.)*)

*) Po našem mnienju neima bitne razlike niti u rieči niti u stvari medju prerodom i preporodom, jer prerod jedno i drugo označuje. Ur.

Digitized by Google

Kada god prirodu malo točnije promotrimo, to uvidjamo: da njeki proizvodi još prastari neubraženi oblik imadu; da njeki još u prabitnoj valjanosti obstoje; da su njeki, koji su jednovitog lučbenog počela, u manjih ili većih gomilah naslagani i u svojoj jednovitosti nepreinačeni; da se njeki još ondje nalaze, gdje ih je sama narav satvorila, — da su opet njeki uobraženi; njeki pako da su s onog mjesta, gdje ih je narav proizvela, izvadjeni, te na ugodnije mjesto stavljeni (presadjeni) i oplemenjeni (pripitomljeni); a da su napokon neki iz više, lučbeno mnogovrstnih proizvodah sastavljeni.

Svi neoplemenjeni, neuobraženi, nepripitomljeni ali jednostavni proizvodi, dokle još onako obstoje kao što ih je sama narav stverila, nazivaju se **samorodi** (divjaci). Tako imamo samorodnog kovna (Metalla nativa; gediegene Metalle), koje je jednostavno, te se u manjih ili većih gomilah naslagano nahodi, kao: samorodna platina, samorodno zlato, srebro, mjedo, olovo itd. — Samorodno bilje (divjake) je ono, koje se još u prabitnoj valjanosti, nikamo nepresadjeno, neoplemenjeno, nepripitomljeno, ondje nalazi, gdje ga je sama narav proizvela. Tako: samorodna (divjaka) jabuka, samorodna loza, divja oskoruša itd. — Živad, koja se još u svojoj sirovitosti nahodi, t. j. koja još pripitomljena nije, naziva se divja; tako: divja svinja, divja guska, divja mačka itd. — Ljudi, koji nisu duševno i tjelesno uobraženi, nazivaju se takodjer divjaci.

U širjem smislu naziva se samorodom sve ono, što je uslied jedine naravne djelatnosti postalo, da se tim od svega, što se umotvorenim djelovanjem proizvede, točno razluči. Tako imamo samorodne (naravne) i umotvorne proizvode; samorodnu rumenicu (Cinnabaris nativa) i umotvornu rumenicu (Cinnabaris ante facta).

Gori rekosmo da više sebi po naravi i prirodi srodnih vrstih *rod* sačinjaju; tako su: lav, mačka, ris pojedine vrsti mačjeg roda; jabuka, kruška, trešnja pojedine vrsti ružičnog bilja. — Ako se pako proizvodi jedne vrsti u čem tom promiene, to oni sačinjaju nove *suvrsti* (kod živinah *tràge*, Racen); tako velike crveno- i bjelolistne ružice jesu suvrsti proste stolistne ruže; tako su konji englezke, francezke, turske, arabske tràge.

Ako se proizvodi dvajuh rodovah ili dvieh vrstih medjusobno plodilno umnože, to se njihov porodjeni plod naziva **izrod** (Hybride, Bastard); tako imamo izrodjenih čestodavicah, djeteljine, rosopasa, ždraljinjaka; izrodnih patekah, žabah itd. U carskoj životinskoj sbirci (zoologisches Cabinet) u Beču moći je viditi izrod od psa i vuka. —

Tim pokusom namienih ovih osam na čelu navedenih prirodoslovnih riečih, koje se kod nas svakojako upotrebljuju, sa njihovim pravim označenjem ljubiteljem prirode predočiti.

U Beču. *A. J. Vujnović, Požežanin.*

Biskupija Križevačka.

Historični članak posvećen gospodinu

Ivanu Kukuljević-u Sakcinskome,

predsjedniku družtva za jugosl. povjest. i starine.

Od Milana Dimitreva.

Biskupija Križevačka zauzima u historiji naroda našega častno mjesto, s jedne strane što njezin razvitak duboko zasjeca u jednu čest naroda našega,

Digitized by Google

s druge opet što joj je zadaća doskočiti borbam, što proizličn iz medjusobne mržnje nesjedinjenih prema katoličkoj crkvi. Historija biskupije križevačke pokrivena je tamom, a iz ono malo izvjestnih dokazah, što ih samo kod nekojih historikah nalazimo, nedade se ništa cjelokupna sastaviti, što bi u historiji naroda našega mnogi čvor glede crkvenih odnošenja moglo razriešiti. — Djelovanje biskupije križevačke prostire se od najskrajnoga juga carevine naše t. j. od Dalmacije po svoj Hrvatskoj, Slavoniji i Vojvodini srbskoj, i upravo radi ove velike obsežnosti razgranjeno je njezino djelovanje, te tim i njezin razvitak bijaše mnogim promjenam podvržen. —

Obširnije djelo o križevačkoj biskupiji nije jošte tiskom svjetla ugledalo; jer stranom malo je bilo u nas historikah, koji su o njoj šta napisali, a stranom opet, što nije pravih izvorah, odkuda bi se šta vjerodostojna moglo crpiti. Nješto malo o biskupiji križevačkoj govori: Krčelić, Pray i pokojni Stanić, biskup križevački, u svojem spisu: Disertatio de episcopatu crisiensi. Ovaj muž ne samo da je biskupiju križevačku podigao, već je i njezinu historiju spisao, no žalibože da to djelo u rukopisu leži; gdje je pako taj rukopis nezna se, akoprem sam sva moguća upotrebio, ipak moj trud ostade bez svakoga uspjeha. Da ga u knjižnici biskupskoj u Križevcih neima, to mi je javio prečast. g. Gjorgje Šmičiklas, kanonik biskupije križevačke. —

S ovim člankom želim samo probuditi pozornost naših rodoljubah, koji se bave s historijom, da se malo i na biskupiju križevačku ogledaju. Sastavih ga po rečenih spisateljih, dodavši k njim Baljudjanskoga historiju crkvenu, koja mi bijaše kao pravac u tom poslu. [1])

Na koncu XVI. vieka dolazila su iz turskih državah nova naselenja Srbah i Bošnjakah, naselivših se po Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. [2]) Iz ovih je pro-

---

[1]) Krčelič: Hist. episc. Zagr. — Pray: Specimen Eccl. Hung. p. II. p. 36. — Stanić: Disertatio de episcopatu crisiensi: — Baljudjanski: Istorija crkovnaja novago zavjeta. U Beču 1852. —

[2]) Srbi i Bošnjaci dolazili su takodjer iz turskih državah pod imenom Uskokah, naselivši se po kranjskih i koruških predielih, gdje su poslie na uniju prelasili a napokon se sasvim s latini sjedinili. Da se ovi uskoci čim prije polatine, uzimali su biskupi katolički, prelati i poveći svećenici siromašne sinove uskokah, i izučivši ih u latinskomu bogoslovju, poslaše ih medju svoje zemljake razprostranivati uniju i sprijateljiti ih s latini. O tome govori i pismo Tome Kröna ljubljanskoga biskupa, u kome piše otcu Vilhelmu Lammermanu ježuviti bečkome uputivši ga da bi se ovim načinom najlaglje pospješiti moglo sjedinjenje uskokah s latini. Krönovo pismo glasi medju ostalim ovako: „ Cum gens isthaec barbara, nullos alterius nationis aut linguae sacerdotes, absque mortis eis intentato periculo, facile admittere videatur: consultum esse, si Clementissimus idemque Augustissimus noster Caesar commiteret suo Generali Slavoniae Regni, aut Croatiae Carolostadiano, sive eorum subjectis Capetaneis, qui Vallachis praesunt, ut nomine Sac. Caes. suae Majestatis, cum majoribus natu, ac Vojvodis Vallachorum loquerentur benignius, ut si quispiam eorum filios dociles habeat, aptosque ad studia, fore, ut Caesar Rexque Augustissimus, ipsorum in se curam absque alio parentum predictorum sumptus onere vel taedio susciperet: Sic collecti ad minimum XII. vel plures etiam: boni ingenii pueri aut juvenes Vallachorum, possent in Alumnatu graecensi aliquot; in Ferdinandeo pariter: alii ab Episcopis et Praelatis provinciarum, et studia et sacerdotium succesive sustentari (prout et nos duos istorum Vallachorum filios Gregorium Allijizh, ex parente olim Turka progenitum: et Ivizza Thomam Demetrii filium, ad studia ex arce Sichelberga prope Carolostadium

Digitized by Google

izišao takodjer Petar Dimitrović, poslie biskup zagrebački, kao što piše Krčelić u historiji Hrvatske i Dalmacije. — Novi ovi naseljenici lako se dadoše navesti na obrede latinske, tako da ih za 30 godinah skoro svi poprimiše. I tako se je biskupija senjska, djakovačka i zagrebačka velikim brojem sljedbenikah umnožala. Pod vladikovanjem Dimitrovića u Hrvatsku su na novo dolazili Srbi i Bošnjaci imajući Simeona Vratanju za nastojnika u crkvenih potrebočah. Ovaj prešavši na uniju, u marčevskom manastiru sv. Mihajla [3]), sazidanom od Dimitrovića, postade arhimandritom, i od Pavla V. pape u Rimu g. 1611. za biskupa posvećen, dobio je izmedju dobarah biskupije zagrebačke Ivanić, što je takodjer car Ferdinand II. potvrdio. No njegovo posvećenje biaše ograničeno jedino na naslov biskupa svidničkoga, [4]) po Krčeliću, Dimitrović ga je smatrao samo kao namjestnika obrednoga negledeć na pismo pape Pavla V. i diplomu cara Ferdinanda II., u kojih se sasvim protivno naznačuje. I akoprem su mnogi nasljednici posvećenje od nesjedinjenih primili, ipak su o razprostranjenju unije svejednako radili, boreć se sa svakojakimi nesgodami, a osobito sa srbskimi patrijarhi. — Od sredine XVII. vieka poradjahu se mnogo raspre medju svidnickimi i zagrebačkimi biskupi; jer su ovi posljedni zahtjevali, da im se svidnicki podvrgnu, i buduć Gavril Mijakić od rimskoga pape pesvećeni biskup svidnicki, sebe za namjestnika biskupa zagrebačkoga nije htjeo priznati, s toga je bio od Martina Borkovića, biskupa zagrebačkoga, u vladikovanju preprečen, pred carem kó smutitelj naroda obtužen i u tamnicu bačen. — Poslie pako nasljednik njegov Pavao Zorčić, uslied carske diplome, položio je prisegu zavisnosti i ujedno sebe za namjestnika obrednoga priznao. On je takodjer dobio za vrieme vladikovanja svoga imanje Pribić [5]), i za svoje svećenike utemeljio je u Zagrebu seminarij. — No takova zavisnost, kao što je s jedne strane latinom široko polje otvorila k razprostranjenju latinskih obredah, s druge strane opet medju nesjedinjenimi mržnju prema uniji probudila, nije dobrim plodom urodila [6]); jer nesjedinjeni prigovarahu, da unija neima

---

collectos, hic in eundem finem nostris sumptibus alimns) postmodum ad Vallachos curamque animarum salubriter dimmitti, quibus etiam major, quam exterioris nationis sacerdotibus, fides et obsequium adhibeatur: Donec autem praedicti Vallachorum filii sucrescerent, alii pii doctique sacerdotes, sive ex Bosna seu aliis partibus vocati mitterentur, qui indies quondammodo in vinea domini laborare et copiosum lucrum inter istos facere possent itd. Gledaj: Arkiv za jugosl. povj. i star. knj. II. ras. I. 127. str.

[3]) Manastir Marče stajao je izmedju Dubrave (Dombra) i kloštra Ivanića, a sada mu neima ni traga više, jer su ga nesjedinjeni iz srčbe prema uniji razrušuli. —

[4]) Naslov biskupije svidnicke izvodi se od nekoga sela po svoj prilici u Križevačkoj regimenti. —

[5]) Pribić leži preko Save nedaleko od Jaske i spada na grčko-katolički seminarij u Zagrebu. —

[6]) Osvojenjem Slavonije po Turcih g. 1688. prekinut je bio svaki savez i občenje sa svidnickimi biskupi i narodom sjedinjenim, i radi toga je car Leopold I. preporukom Kolonića nadbiskupa ostrogonskoga, Longina Raića postavio za sriemskoga biskupa za sjedinjeni narod po Sriemu. No g. 1694. prognali su nesjedinjeni sve sjedinjene monahe i samoga Petra Ljubobratića biskupa iz manastirah; ovaj je od susjednih latinskih biskupah pomoć izgledajući umro u progonstvu; mitropoliti pako karlovački osvojiše čitavu biskupiju, a sjedinjeni je narod prelazio stranom k nesjedinjenim stranom pako k latinom. —

Digitized by Google

svoga zakonitoga biskupa, koji bi bio prema latinskome biskupu sasvim samostalan. Zavisimost činjaše im se kao poruga narodnosti. — Pokraj svega toga, da bi se unija razprostranila g. 1688. dolazili su svećenici iz biskupije munkačke, i izmedju ostalih prešao je u Hrvatsku i Petronij Kaminski monak sv. Vasilije. — Početkom XVIII. vieka dodana je biskupiji svidničkoj naslovna biskupija plaščanska [7]); jer je u ono vrieme preporukom Kolonića njeki Turkinović biskup plaščanski bio izabran za biskupa svidničkoga, i od Josipa Kamelisa biskupa munkačkoga posvećenje primio. — Za ovim g. 1726. umrvšem sliedio je Rafail Marković. Ovoga je nasliedio Gjorgje Vučinić, koji je g. 1729. papi rimskome prisegu položio pred Gjorgjem Vizantijem biskupom munkačkim. G. 1740. Teofil Pasić od Benedikta XIV. za svidničkoga biskupa posvećen, pozvao je svećenike iz biskupije munkačke, i uslied toga poziva došao je Gjorgje Buljko i Gavril Palković, koji je s Vasilijem Božićkovićem u Rimu bogoslovje izučio i uniju u predielu Žumberskom (Sichelburg) razprostirao [8]). Na medjusobne tužbe od strane sjedinjenih prema latinom pod caricom Marijom Terezijom, promienio je Benedikt XIV. biskupiju svidnicku u upoštolsko namjestništvo sasvim neodvisno od biskupah zagrebačkih. — Za namjestnika apoštolskoga naznačila je Marija Terezija Gavrila Palkovjća, koji je jur prije Manuilom biskupom munkačkim bio posvećen za biskupa svidničkoga i druziparskoga, i za vrieme svoga namjestničtva mnoga koristna učinio; jer je nesamo svećenike svoje u Zagrebu dao obrazovati, već je i marčevski manastir osvojio i s Presekom [9]) zamienio. — Na molbu njegova nasljednika Vasilije Božičkovića g. 1759. takodjer Manuilom posvećenoga, uzvisila je Marija Terezija namjestničtvo svidničko na biskupiju naznačivši grad Križevac za obitalište mu. Ovoj carskoj odluci osobito se je protivio Galjuf biskup zagrebački, i to radi toga što grad u sredini njegove biskupije leži, i što u jednoj biskupiji dva sebi uzporedjenja katolička biskupa uslied 9. kanona četvrtoga lateranskoga sabora, nemogu stolovati. — No na sve ovo nije se uzeo nikakav obzir, i g. 1776. križevačka je biskupija kanonizirana, i nadbiskupu ostrogonskomu kao mitropolitu podčinjena. — Car Josip II. poklonio je biskupiji križevačkoj imanje Tkalac i Glogovnicu [10]), a Leopold II. u Križevcih crkvu i manastir fratarski istoj predati naložio, i radi odgojivanja svećenikah u Zagrebu naredbe izdao. — Za umrvšem g. 1787. Vasiliju Božićkoviću sliedio je Jozafat Bastašić, za ovim Silvester Bubanović, a po njegovoj smrti za biskupa križevačkoga izabran je bio Konstantin Stanić, muž prosvećen i slavan. Za ovim sliedio je Jovan Kopčaj, no budući nije htjeo primiti biskupije, postade Gavril Smićiklas (sada još živući) biskupom

---

[7]) Naslovna biskupija plaščanska dobila je ime od mjesta Plaški u ogulinskoj regimenti gdje je sada protopresbiterat biskupije karlovačke, koja takodjer svoj prvi naslov od mjesta Plaški izvodi. —

[8]) Božićković je takodjer uzimao sinove mnogih Žumberčanah, poslavši ih u semenarij u Zagreb. — S početka su roditelji prietili Božićkovićevu nasilničtvu, no poslie rastuženi za djecom svojom rado primili uniju, i polazeći svoju djecu u Zagrebu uzradovali su se nad svojimi liepo odgojenimi sinčići. — Od ovih ugrabljenih Žumberčanah proisiazi obitelj: Delivukah, Gvozdanovićah, Bastašićah, Bubanovićah, Rušnovah, itd.

[9]) Imanje Preseka leži nedaleko od Križevacah, i spada na kaptol biskupije križevačke.

[10]) Mjesto Tkalac i Glogovnica nalazi se u križevačkom kotaru i spada na dobra (dominia) biskupije križevačke.

Digitized by Google

križevačkim. — Car Ferdinand I. ustanovio je takodjer kaptol križevačke biskupije, sastojeći iz 5 kanonikah. —

Dotle ide historija biskupije križevačke; njezino djelovanje mora se dosada vrlo slabim nazvati; jer skoro čitava ova biskupija sastoji samo iz 20 parokijah.[1]) —

Narodne zagonetke.

(Dobrinjske na otoku Krku).

Priobćio Frane Plišić u Gorici.

1. Imam dolčić pun grbavih kolčić.
2. Sto prst', sto nohât, četire pameti i pet glâv.
3. Imam drvo, ko ima dvanajst vrhí, na vsokom*) vrhu svoje njazlo, a u njemu vsoke vrsti tičic.
4. Imam va meji čuda čovjenih (crljenih) krâv, čim pride črna nutor, sve čovjene zirene von.
5. Živ moči, mrt kriči.

---

[1]) Na koncu XVIII. vieka uzmnožala se je biskupija križevačka naselenjem Rusinah, što su dolazili iz županije semplinske, naselivši se po svoj Bačkoj, osobito u mjestu Keresturu i Kucuru. — Rusini su bili s prva podloženi nadbiskupom koločkim, no radi svoje sklonosti prema pravoslavnomu obredu, polazili su radje crkve nesjedinjenih nego li latinah, i da se ovo ukloni dobili su svećenike iz biskupije munkačke, koji su poslie biskupiji križevačkoj ostali podredjeni. Oko g. 1820. pod vladikovanjem Stanića, radi razprostranjenja unije došlo je u Hrvatsku propovjedaocah, no neznajući jezika i narodnih običajah, jedan izmedju njih bude ubijen, a ostali se vratiše bez svakoga uspjeha. — Po smrti Andrije Bačinskoga biskupa munkačkoga podnešena je bila molba kod dikasterijah krajinskih za razprostranjenje biskupije križevačke, i u tu se je svrhu g. 1811. deputacija crkvena pod predsjedničtvom Stefana Fišera nadbiskupa jegarskoga u Budimu sastala, i već je opredieljeno bilo, da se biskupija Križevačka s toga, što je jedna čest bila po Francezih osvojena, u namjestničtvo pretvori ili sa kojom drugom biskupijom spoji. — U to je doba Stanić kao generalni namjestnik biskupije križevačke izdao napomenutu disertaciju, s kojom je uništio čitavu odluku. — U onoj česti biskupije što je bila od Francezah osvojena, postavio je Napoleon njekoga Kraljevića za biskupa, koji se je pritvorno za sjedinjenoga proglasio. — Da je unija u obće malo djelovala pripisuje Mihajlo Svorenij (Hist. eccl. vol. 2. p. 190.) tomu, što mnogi o grčkih obredih misle da nisu po sv. otcih ustanovljeni, već da proizlaze od sjevera. Bilo kako mu drago, poznato je da su grčki obredi stariji, ako ih i sviet u obće drži za pogrešne, neznajuć većom stranom za njihovu starost i temelj na kojim se osnivaju. — Kad bi mnienje protivnikah bilo istinito, onda su Atanasij aleksandrinski, i Vasilij kesarijskij, Jovan Zlatoust, i ostali sv. otci grčke crkve u bludnji živjeli. — Samuel Klein u svojoj disertaciji o ženitbi ovako piše: „ mihi ipsi dum praelectiones Historiae Ecclesiasticae in universitate Vinnensi audirem, contigit, ut in scholis professor loquens de S. Basilio M. Oecumenico Doctore aiebat: S. Basilius M Domini mei Magnus Sanctus est, et dum ego ipsius scripta lego, ac si in coelis versarer, sed denique graecus et graeci omnes nequam sunt". — Iz takova preziranja proizlazilo je to, da su mnogi nudjenjem i nasiljičtvom latinske obrede poprimili, što je pako papa Leo X. g. 1521. zabranio. Gledaj: Pray spec. Hier. Eccl. Hung. p. 382. — Da se nije unija željenim uspjehom razprostranila, uzrok jest i to, što je narod sjedinjeni prije pape Klimenta XIV. bio podčinjen latinskim biskupom. —

*) Lasno će svaki opaziti da gdjekod je ovakvo *o* n. p. *otoc*, *grboc*, *jedon* itd. ide *a*; a opet drugdje *u* n. p. *pon* — pun, *moči* — muči itd.

Digitized by Google

6. Čo (što) sito kriči a lačno moči?
7. Ki beli lancun (lenzuolo) vos svit pokriva?
8. Jedno malo črneglavo komu ime a v a.
9. Visom visi, čekom čeka, čekom pade, čekom ga popade.
10. Ostrog ima konjik nij', sabju (sablju) ima vojnik nij', krunu ima kraj (kralj) nij'.
11. Mokro tvrdo, suho metko.
12. Otoc ima sto sinî, vsokomu kupi svoj klobučić a sebi nij' vridon.
13. Vuković vuku, siković siku, šaća-baća sam obraća.
14. Četiri drče, četiri brče, jedon sam zgoru pindira.
15. Petković fućkovića išću, najdu ga va velikoj šumi, pojaju ga pred vidovića i ondi mu smrt gode.
16. Imam sestricu ka za sobum olita poja i na mestu stoji, svih pomaže a sebe nemože.
17. Škrinjica minjica majahno slajahno.
18. Biba je biba nij', pod koštelom zida nij', brime nosi tovar nij', rogi ima koza nij'.
19. Bela mekot črno sime, hitor meštor ki ju sije.
20. Znam škrinju ponu čenice, kada mi ki zome jeno zrno poznajem, a kada svu škrinju, ne.
21. Otoc se radja a sin po kući hodi.

Odgonetke. 1. Kolači u peći; 2. mrtav u stolu (nosilo) s onimi što ga nose; 3. ljeto (godina); 4. ugljevje u peći pred pometačom; 5. zvono i onaj što zvoni; 6. tava (pesura); 7. snieg; 8. trn; 9. svinja izpod želuda; 10. petah (oroz); 11. konop; 12. dubac sa želudom; 13. ruke, subi i jezik; 14. krava kad trči; 15. žemne; 16. igla; 17. orah; 18. puž; 19. pismo i pisar; 20. grozd; 21. oganj i dim.

Sitnice.

Ljubav znanostih.

Imade na ovom svietu plemenitijeg života, života uzvišena nad prostim užitkom i nad izpraznim zasitjenjem čustvah, života, koji se nikad nepretjera i neogadi, nikad neočemeri i nedosadi. Ali mnogi ljudi žive kao rastje, dočim se samo zasitjavaju i neudiosičtvujuć uživaju; mnogi kao živine, dočim vise o putenom užitku i o namirenju sirovih požudah; malo njih kako treba da ljudi uživaju, dočim sa oplemenjenim užitkom zemaljskim nebeski doševni užitak skapčaju. Oni ljudi samo na polak žive, koji neopisivu dražest i milinu izobražena razuma i krasne užitke crpljene iz neizcrpivog izvora znanja nepoznaju! Znanosti jedine podaju okušati unapred vjekovite radosti; njihova izmjenjavajuća se milina i dražest ostaje uviek nova; one su vječno cvjetno proljetje; one odvlače čovjeka od kala i blata prostačine, uputjavaju čovjeka, da se trsi postignuti ljepši, plemenitiji cilj i tako ga vode ka kreposti, k' Bogu natrag; jerbo onaj je na zločestom putu umjetnosti i znanja, koji — stavivši ruku na srdce — tvrditi nemože, da je znanjem, poznanjem, izumljenjem, vještinom i umjetnostju postao svakim danom krotči i boljî! *M. St.*

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. (*Knjiž. viesti.*) Ovdje je upravo izišla izpod tiska druga knjiga „Propovjednika“ od Vil Švelca. — U Medakovićevoj tiskarni u Novom Sadu izašla su „Djela Jovana Hadžića (Miloša Svetića), knjiga I. Pjesme izvorne od samoga sačinitelja skupljene;“ str. XVI. i 211; ciena 1 for. sr. — Dalje: „Zakonik Danila I. knjaza i gospodara slobodne Crne Gore i Brdah, ustanovljen g. 1855. na Cetinju;“ sadržaje 95 zak. članakah na 32 str. — Početkom dojdućega mjeseca srpnja (po starom) izlazit će u Dol. Karlovcih „Ratar, novine za gospodarstvo, radinost i trgovinu,“ pol arka svakih 14. danah; odgovorni urednik, komu se imadu predplatni novci poslati: Dim. Petrović, red. prof na viš. gimnaz. u Karlovcih; predpl. ciena na pol god. 1 for. sr. — Za spomenik Mušickoga sakupljeno je dosad 1203 fr. sr. u bankah, 66 dukatah i 14 cvancikah. „Srb. Dnevnik“ tuži se na slabo sučestje u ovom poslu od strane srb. višjeg svećenstva i od strane bogatašah i velikašah Kao skorom svuda tako su i ovdje malo ne sve prineske položili na žrtvenik rodoljubja sami ljudi srednjega stališa. — U Kotoru je 9. pr. m. svečano otvorena srbska škola u 2 razreda, za koju je lani nastojanjem preuzv. tamošnjega biskupa Stjepana Kneževića sakupljena glavnica od 5000 for. sr.

* Nedavno se je u Parizu objesio u skrajnoj nuždi i nevolji sdvojivši na glasu spisatelj Gerard de Narval; sad je neki Englez kupio za 2000 fr. rešetku, na kojoj se je nesretnik objesio, a po svoj prilici podignut će pokojniku njegovi štovatelji sjajni spomenik na grobu opet za nekoliko tisućah fr. — Drugi takov primjer javljaju novine iz Lizabona, gdje je g. 1579. najslavniji pjesnik portugalski Kamoens, neumrli pjesnik „Luisiade“ od gladi poginuo te se niti nije znalo gdje tielo njegovo počiva. U najnovije vrieme dala je vlada velikim troškom i trudom ostanke njegove tražiti, a kad su je napokon 15. pr. m. našli, biahu u pribitnosti kraljevskoga dvora, svih ministrah i oblastih Lizabonskih svečano dignuti iz dosadanjega groba, te predati nekom manastiru, koji će ih čuvati dok nebude sagradjen veleliepni narodni spomenik, u kojem će ostatke slavnoga pjesnika konačno sahraniti.

* U Gdanskom (Danzig u Pruskoj) preminuo je 3. o. m. tamošnji propovjednik evang. poljačke občine, Mongrovius, 91 g. star. On je spisao veliki poljsko-njemački riečnik i više litvanskih školskih knjigah.

* U Pešti je pala 29. pr. m. neobično jaka tuča koja je veću stran prozorah u gradu razlupala; samo kod jednoga staklara naručeno bi u prvi mah 5000 stakl. tabulah. Uslied toga povede se pred gradskim sudom parnica, tko da ima platiti trošak za razlupane prozore, gazde od kućah ili najmitelji? Novine pišu da će sud po svoj prilici gazdam trošak dosuditi — I na drugih mjestih tuča početkom o. m. a naime 4. strahovitu štetu počinila, osobito pako u Šleziji oko Tješina, u Krakovskom predielu, u svoj skoro Českoj a u isti dan u Kranjskoj u okolici sv. Andrije gdje je već od pet godinah tuča svaku ljetinu uništila.

* Bečki tenorista, poznati kod nas Stazić ili sada Stöger, koji sada na dopustu u Pragu pjeva, preselit će se iz Beča, gdje je imao uz 3. mjesečne ferie 10,000 fr. god. plaće, u Milan, gdje će ga Talijani po svoj prilici još bolje nagraditi

* Prva nagrada za osnovu, po kojoj se ima graditi u Beču nova votivna crkva na vječitu uspomenu izbavljenja nj. velič. našega cara od ubojničke ruke g. 1853., dosudjena je g. H. Ferstelu, sinu nadstojnika filial. banke u Pragu. Nagrada iznosi 1000 duk.

Dojdućim brojem završuje se prvo polletje ovoga god. tečaja. Molimo gg. predplatnike neka se čim skorje izvole prijaviti da im se odpravljanje brojevah neprekine.

Brzotiskom Dr. **Ljudevita Gaja** u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput. Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr.
Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrabu 2 fr., s poštom 3 fr. sr

Br. 26. 23. Lipnja 1855. **IV. tečaj.**

Avelina Bakranina ljuvezne sgode i nesgode.

Crtice iz života bakarskoga.

Od Josipa Krmpotića.

(Konac.)

16.

Nakon nekoliko danah podje Avelin u Rieku, da si oprave nakupi. Tu se sastane sa znanci i prijatelji koji ga poslie podne zavuku u pivanu, te jednu butelju za drugom, dok je i smrklo. Na riečkom se mostu oprosti, te ukrašen pivom i uzhiljen od pogleda liepih sobaricah, uzme put pod noge, te pješice Dragom u Bakar. Došav zamišljen pod sv. Anu, začuje gdje u kapelici na brdu zvoni; zdrave Marije nije, jer je kasno u noći, što dakle može biti? pripoviesti o duhovih, što je djetetom od majke čuo, probude mu se u pameti, te ga i nehotice srsi prodju. Kad se je približavao sv. Antunu misleći svakojake vesele misli, začuje opet mukli glas župnih zvonovah; koža mu se opeta naježi; došav do same crkve, zvona zvone, a pod zvonikom neima nikoga; crkva je razsvjetljena, orgulje igraju, a u njoj sve prazno, nigdje nikoga ni žive duše; kose mu se stršе da mu je malone klobuk izkočio, nabije ga do očijuh, podbrusi pete, te sad u trku sad u skoku dodje sav zapuhan na sv. Kuzam. Kako se niz ono kamenje dolje kotrlja, nevidi se od guste tame, ali se može pomisliti, da mnogi put nogom u jamu propada, ili prsti o stienu trieska, te bi sve zviezde vidio, da se može od straha išto viditi i čuti. Doskakav do bolnice na razkrižju, takva ga groznica strese, te bi bio klecnuo da se nije još jednom ohrabrio. Na zvoniku odbije dvanaest satih; na nebu, dosada čištu i jasnu, navuče se crna oblačina, u njoj tutnji, lomi i trieska; noge mu pomete strašan vihar što se je netom dignuo, te nemože da se pomakne; da si ga vidio držao bi ga za mrtvaca što je tri dana bio u crnoj zemlji, tako se je skvrčio i sgurio i usukao. Vjetar se ponješto utiši, Avelin dignu nogu, ali pred njom se netom stvori hiljadu golemih mačakah, pasah kusih i ušijuh izguljenih; Avelin se prignu, pograbi kamen, baci ga medju strašne nakazi, ali iz kamena pretvori se na hiljade gadnih nemanih, te ga obkole sa svih stranah, mijaučući i lajući; vjetar se opet dignu, u zraku šumi, pišti, zviždi, lomi, tutnji, krši; Ave-

Digitized by Google

lin pogleda sav sguren i najeđen na sebe; u taj se čas oblačina razprsnu, a sried nje se ukaza na metli jašući — Ljubica; Avelin se zavrti, te hrsk medju kamenje bez duše i sviesti. Financijalni stražari noćni, prolazeći onuda, nadju Avelina još malo duhata, spoznadu ga, dignu ga na puške, te brzo s njim kući.

17.

Avelin sjedi u sobi svojoj i puši; nije više onaj jedri bujni mladić, za kim su ljepotice tako pogibale; lice mu je potamnulo, oči nekako propale i zagasle, a već se i po kosa brazda pokazuje; oko srca mu se je ovila tuga i žalost, a oči mu veže stid od svieta; Avelin misli, razmišlja, prežvače, pa opet misli i razmišlja.

„A kamo me je zaniela luda pamet moja!“ — reče sam sobom — „evo me osamljena, mržena, prezirana; mjesto nedužne i krasne djevojke, grli me sada strašna tihoća ove tamne sobe; oko naigra više vesele igre kolom djevojačkim, zagaslo je i ukočilo se kano u najvećega zločinca; iz ustijuh nekapa više med cjelovah niti se nesiplju umiljate rieči, usahla su i umukla; o gdje sam se našao!“ — previja se, prebacuje po divanu, pa se opet povrati na prijašnje mjesto, puši i misli — „kamo mi je ponos, kamo časno ime! prije sam jedva čekao da se na ulicu pokažem, svatko mi se je nasmijao, svatko me je liepo pozdravljao, a sada se povlačim po žalostnih ovih kutovih, pa da je još gdje koji zabitniji kutić, onaj bi se zavukao, da nevidim ni sunca ni mjeseca; svi na me mrze, popreko me gledaju, preziru, o čutim, oči su mi otežčale, niti ih otvoriti nemogu; prije neprestrašen, a sada kano zec u grmu ili stara baba, nesmijem da se noćju ni pomolim, suv drhćem od onih prokletih mačakah; pravo mi je majka govorila da je ono zla vještetina, o Ljubice nikad te nebilo! — kamo god bi prije došao, duša mi je bila mirna, čista i vesela, nijedna ljaga nije je okaljala, sada svigdje vidim ostavljenu vjerenicu, prevarenih djevojakah, bačena u more starca, razcviljenu majku, toga anđela čuvara, pa napokon i sud, onaj sud prokleti, o samo da njega nije bilo! kako da mi se nije noga ukočila kad sam stupio iz sobe, da tužim krasotu, nedužnost, blagost i dobrotu, kakove svieta nije još vidio, o samo da mogu onaj sud izbrisati iz pameti cieloga svieta . . . O što mi ovo srce stišće, kano da su klješća od železa!“ primi se za prsa i izvrnu oči; „ha poznam te, ti si strašni sudče opakih djelah! o prokleta plahosti mladjahnih godinah, a i ti nestalna slasti raztrkane ljubavi da si sto putah prokleta! o neima prave sreće do na krilu jedne ljubljene žene! ali kamo ću sada?“ — zamisli se, pa će odvažno — „vratit ću se k onoj što mi je sudjena od Boga; ali hoće li me uslišati?“ — udubi se — „o neće, neće, težko li sam ju ranio upravo u srce čisto, nedužno, ljubeće; — ali“ — opet odvažno — „poći ću, pogledati ću ju okom ljubežljivim, zagrliti ću ju rukom kitnom cvietjem čiste ljubavi, usta neka govore o ljubavi, svako udo neka navješća ljubav, istinitu, vječnu, ona me ljubi, popustit će; — ako li to nebi doticalo, prolit ću rieke suzah, obuhvatiti joj skute i koljena, kano crv ću joj se previjati pod nogom; ona je dobra, oprostit će biednu i nevoljnu; no kako da preda nju stupim, kako da podnesem njezino plačno lice, ukorni pogled njezin? — ne tomu nebi mogao odoljeti, pomeo bi se i zaludno, opet čutim slabost nevješta početnika; pisati ću joj, da pisati milo, dragu i srdačno!“

Digitized by Google

Neima mnogo danah što je Avelin dobio veću službicu, te hoće svakako da se ženi. Majka zabrinuta primjetjuje da je još premlad, da se s tako malom platjom slabo živi, da će mjesto slasti steći tugu na nevolji, ako ga snadje bieda i dugovi; Avelin se poziva na ljubav, koja iz kolibice pravi sjajne palače, iz korice kruha obilnost svega blaga, iz tvrda uzglavlja meko perje; — starica se uplaši, proplače gorko, te sprema da pod sinom digne posljednji lagum, navodi muku maćerinu što ga je težko odgojila, opisuje slabo zdravlje svoje, obumrlo tielo, te ga zaklinje živim Bogom da ženitbu žrtvuje ljubavi žalostnoj majci svojoj; Avelinu se je od ovih strašnih riečih smučilo, tješi staricu kako znade, obećaje joj svu pomoć, ali ju i zaklinje da mu u ljubav nedira, jer da mora da ima vjernu ženu, ženu kakova je Francika, dà mju samu i jedinu. U toj prepirci plane Avelin kano živa vatra, te pograbi klobuk da kano prvi put za listom dodje sam glavom. U to netko pokuca na vratih, u sobu unidje listonoša. — Avelin pročita list, pročita i sruši se na stolicu kano da je udario grom iz neba. U listu se čita:

Štovani gospodičiću!

Prvi je ovo list što ga pišem u svom životu, prvi ali i strašan. U cvatućoj dobi svojoj doživila sam stvarih, kakovih nije još bilo u ovome gradu. Ali to me nije jošte tako zapeklo, tà u svietu biva svašta, a nezahvalnosti pogotovo dosta; ali ste me vi, koga sam neograničeno ljubila, komu bi bila spas duše svoje povjerila, s kojim bi bila u živu vatru srnula, da ste me vi mogli tako sramotno izdati i svietu na ruglo izložiti, to mi je sva ćućenja upravo zadavilo, te sad stojim kano studen mramor bez života. Ljubav vaša može biti u buduće čista, jaka, vjerna, ali šta to koristi kad žara ljubavi nemože u mojem srcu nitko da razaieti? Srce raztrgnuto nemože nitko da sastavi i izliečí. Nemrzim na vas, već vas žalim što vas je mladost dotle zanieła, da ste silovito razkinuli savez, za koji se čini da ga je bio isti Svemogući odsudio i sklopio. Tražite si drugu ljubu, Franćika je za vas na vieke izgubljena, ali budite uvjereni, ako se sa srećom sastanete, da se neće nitko više radovati nego nekadanja vaša vjerenica; a ja, ja ću od vremena tražiti lieka, jer vrieme rani, ali i lieči. — Francika Sovićeva. —

Avelin se je sasvim porušio; dva dana ništa nejede, s nikim se nerazgovara, nikamo neide, već u sobi cvili i kuka. Dok mu je biser djevojački bio na volju i na izbor, nije ga znao cieniti, a sada gdje mu se mjesto njega pruža pržen piesak, pokupio bi i najsitnije zrnce, dapače mučio bi se dane i noći, da može išto steći. Pa u toj nestašici stakli mu se pred očima sjajan alem-kamen, nekada na domaku, a sada u daljini neizmjernoj. Francika je bila njegova, samo da ju je hotio prigrliti, a sada bi on želio biti njezin, da ga ona od sebe neodbija. Iskrena ljubav njezina, nedužnost djevičanska, krotkost blaga, vjera neograničena sami su noževi, koji mu srce paraju. Kakova ga je sreća tražila, pa kako ju je lakoumno otisnuo; kakovo ga je sunce ogrievalo, a sada u kolikoj tmini čami! Plahost, diete to mladih godinah, ostavi ga s mjesta, a u prsiuh mu se uvriježi razbor, ozbiljnost, pokajanje, tuga i žalost, te ga muče paklenih mukah. Što se u želji Franciki bliže primiče, ona mu se sve to dalje odmiče, te već trepti ponad njim u nedostižnoj daljini. Ali mladosti

Digitized by Google

narastu više putah krila, te Avelin pomisli da će za njom zamahnuti makar do pod oblake, misli pa se razveseli.

„Ako joj — pomisli sobom — na koljena padnem, ako u suzah operem griehe svoje, ako joj se zavjerim vjerom tvrdjom od kamena, nije moguće da me onakova dobrota neusliša!“

Tretji se dan skoči, uzme na se sliku žalostivu, krene na More prama Franičinoj kući, da ga vidiš iz očijuh mu probija nada, koja bi se popela nebu na bedeme. Putem ga sastanu prijatelji, pitaju ga ovo ono, on jih sluša i odgovara, ali nezna na što, pamet mu se vrti oko liepe vjerenice. Napokon se zastidi od prijateljah, dozove se brzo, te u razgovoru čuje da je Franciska jučer odputovala u Trst k nekoj svojoj tetki, da u buci onoga poslenoga grada zaboravi na nesgode što su ju bile zakvačile.

Kano kad ljute zmije stisnu srce čovjeku probivši ga smrtonosnim otrovom, Avelin pozeleni, požuti, probliedi, šaren je kano gušter iz koga otrov pišti. Oprosti se s prijatelji koji se čude tolikoj promjeni, dotetura nekako do kuće, sruši se na divan, i ukoči se kano smrznut. Majka se oko njega vrti, tješi ga i bodri, ali iz ožežena prsta valja vatrom vabiti vatru, s ledenih se oblogah još većma nadme i zapali. Ali kano što se bolestnik uviek nada zdravlju dok mu srce kuca, tako ni Avelin nesdvaja, ali niti pozna lieka, niti znade puta tu treba tudjega savjeta, savjeta razborita.

„A znaš što, mali, sinko“ — progovori starica kad ju je Avelin za savjet pitao — „podji k plovanu, on je učen čovjek, znati će ti što valjane reći.“

„Još nješto“ — odgovori Avelin nestrpljivo — „što spada to na plovana! srce djevojačko valja steći, a to nebiva prodikami.“

„Joh meni! Ave, sinko“ — primjeti začudjena starica — „dà tko će ako ne plovan, tko zna ljepše govoriti od njega, koga će radje slušati ovce nego pastira svoga!“

Bolestnik želi da mu se izlieči rana, sluša savjet liečnikov, ali ga neizpituje, čini mu se da svaki liek lieči, samo kad mu se obeća da će mu s njega nestati rane; pa majka je već više putah pogodila, zašto nebi i sada. Pograbi klobuk te uprav k plovanu.

Plovan, razuman čovjek, sasluša mladića, uze to za materiam matrimonii, što da na njega spada, obeća mu da će se posavjetovati s rodjaci djevojčinimi, pa da će oni tu neposlušnu ovcu — doda šaljivo — u tor jur satjerati.

Poslie njekoliko danah puče glas po Bakru da se u Trst sprema deputacija: plovan i stric djevojčin, da joj utrnuti plamen ljubavi razniete i razpire. Avelin bi se stidio od takova načina, ali kad nemože sam, treba po drugih, samo da se postigne svrha. Bakrani su zaboravili na uvrede Avelinove: djevojke rado opraštaju liepu mladiću, žene se vesele sreći djevojačkoj, mladići zavide drugu samo dok je u sreći, svi žale nesrećna te mu žele povoljnije dane; cieli Bakar odobri nakanu plovana, te kad se je deputacija na put odpravila podje s milim Bogom i s blagoslovom svih gradjanah bakarskih.

Avelin je medjutim svaki dan polazio roditelje Franičine, koji su ga skrušena sve to više ljubili i obećavali mu svoju pomoć, samo ako jim kćerka privoli, jer da sreći djeteta svoga nemogu da se protive. Avelin ide svaki dan na poštu, nebi li dobio veselih glasovah, plovan mu je bio obećao da će mu

Digitized by Google

taki pisati; pošta dolazi, nu listu neima ni traga ni glasa, a deputacija je već tri dana u Trstu; sav sviet misli da plovan neima da što ugodna piše, te voli šutiti; sviet tako misli, pa se žalosti s tudje žalosti; nemožeš čuti vesela razgovora u cielom gradu; jedini još Avelin nesdvaja; zanaša se na goruću ljubav i dobrotu djevojčinu. Napokon stiže list od plovana, da je odpor jači nego što se je nadao; djevojka da nije prestala ljubiti, ali uvreda da joj srce odviše steže, te da neima mnogo nade; zato svjetuje Avelina da bude na svašto pripravan, ako mu neposluži još jedan način koji da je naumio upotriebiti.

Sada se i Avelinu smrknu pred očima; neima zanj više sunca, neima nade; zakopao bi se živ u zemlju, da se živi zakapaju; još polazi roditelje Franičine, ne kano da su mu namjenjeni, već nemože da se odtrgne od kuće u kojoj je bio tako srećan i blažen.

18.

U Bakru je poslie podne; na cesti kod sv. Kuzme pokaže se kočija; koji dalje vide tvrde da je ona u kojoj se je deputacija odvezla; sav se Bakar uzroji i doleti pred kuću gospoje Sovićke, kojoj je na prozoru Avelin pušio i preda se buljio; buka ga svjetine probudi, ogleda se naokolo i uzdrhta. Samo tko je očekivao smrt ili oproštaj, mogao bi prosuditi i opisati stanje Avelinovo; ja mislim da mu je zemlja pod nogama gorjela, tielo da mu je trnulo, a oči se zamračivale, o krvi, o žilah, o slobodnom teku njezinom neima ni govora, kano žena Lotova u stupu od soli. Kočija zamakne za kavanu Joaninovu, te prije nego si magnuo, stane pred kućom Sovićevom.

„Živio!“ — zaori svjetina, iz kočije skoči plovan, i pruži ruku... Franciki. Avelin se malo ne onesvjesti, ali neka jača sila, koja najjače djeluje kad druge posve omalakšu, potjera ga na stube uz koje se je Francika tresuć se u koljenih, polagano popinjala. Na vrhu od stubah sastane se dvoje nesrećnikah, sada već dvoje iskrenih ljubovnikah. Oboje stoje kano saliven kamen, nepomični, bliedi, niti daha niti vatre od očijuh; ali životvorna se sila upravo onda najjače razvije kad joj što djelovanje najviše steže: prsa se razdmu, oči sievnu, ruke se razkrile, a Francika stoji u zagrljaju svoga Avelina. Bio je to cjelov kojim se otvaraju nebesa, vatren, iskren, jednodušan.

Došavši u sobu, gospodja Sovićka i Avelin stanu zahvaljivati se plovanu, za lepo i neumorno nastojanje, ali čednost mu nedopusti da duže sluša tako iskrena i srdačna očitovanja, pa i znajući da je deputacija našavšim se ljubovnikom kano kost u grlu, blagosloviv vjerenike, izmakne iz sobe ujedno sa stricem Franičinim; sviet na ulici obkoli plovana, jedni ga izpituju, a drugi govore: da tko će ako neće plovan! — napokon se razidu u velikom veselju.

Kad su domaći sami bili Avelin sjedne pokraj Francike na divanu, dragujuć joj nježnu ručicu i upiruć svoje oko na nebesko njezino lice.

„Kako sam ti zahvalan“ — progovori nakon dugoga šutjenja Avelin — „draga Franciška, što si se dala nagovoriti te si me opet ljubavlju usrećila; vjeruj mi, tim si mi novi život dala!“

„Nijedna sila na svietu nebi me bila mogla nagovoriti, da sam te prestala ljubiti, i opet makar te koliko ljubila, nebih ti bila oprostila, da me nisu bar napolak osvjedočili da me ljubiš; ljubav je što me čini srećnu, ništa drugo.“

Digitized by Google

„No napolak“ — skoči joj Avelin vatreno u rieč — „sasvim, reci, sladka moja golubice, sasvim, kano što još nisam nikoga ljubio na svietu; od sada sam tvoj i božji.“

„No neka bude, sasvim dakle“ — odgovori Francika onako ljubko kano što može vrativša se ljubav govoriti — „sada sam sigurna da imam iskrena vjerenika.“

„Sklop ovaj sveti blagoslovi, majko, blagoslovom, koji probija do nebesah!“ — reče Avelin sav uzhitjen zagrlivši i poljubivši Franciku koja je mirno počivala u naručju njegovom.

Gospodja Sovićka blagoslovi djecu, a njekoliko suzah orosi joj oči.

„Sada još jedno“ — primjeti Francika otevši se ogrljaju — „neimam nikakve sumnje, ali svaka i najmanja prividnost mogla bi me smrtno raniti; nebih pobjegla, jer bih odviše otupjela, ali nebih ni ljubila, već mrzila, ili bolje veleć, ništa me nebi diralo, bila bih bezćutna; Aveline, drago, samo te jedno molim, da se okaniš Ljubice, kano što si odviknuo materinu mlieku, pa onda će biti dobro.“

„Zar onoga vragoduha? — samo kad na nju pomislim već me groza hvata!“ reče Avelin, zakune se što svečanije, i svrati govor na budući savez, na buduću njihovu sreću.

19.

Avelin obavlja svoje poslove točnije nego ikada, kod kuće malo vremena proboravlja, al i ono malo neobično veselo sve u skoku i spjevu, starica se majka veseli veselju sinovu, pa tim i sama postaje blaženija; iduć svakoga uljudno pozdravlja; djevojke miruju od njega sasvim, jer neide upravo nikamo osim kadšto u obližnji rod, svi tvrde, da se je sasvim dozvao; svemoguća sila ljubavi učini čudesa; najviše se bavi kod vjerenice svoje, nju razgovara, nju pita sladkom nadom buduće sreće, njoj stere put samimi ružami budućega blaženstva; neima više dvojbe da je jedno drugomu od Boga dosudjeno; ureče se dan vjenčanja.

Obitelji Sovićeva i Avelinova imadu mnogo roda i svojte, prijateljah i znanacah od starine; pozivajuć u svatove treba dobro paziti, tko je bliži tko li dalji, koje obitelji žive u slozi, koje li u zavadi, jer da neštuješ tih odnošenjah, nikad nebi sastavio svatbe; jedan bi se izgovarao da je prekasno pozvan, drugi da je zanemaren, tretji da nemože sjedjeti za stolom s protivnici itd. Ali vještina Franičine matere i uljudnost Avelinova sastavi liepu kitu svatovah. Samo u jedne bližnje Avelinove rodbice bijaše kći, koju što je tekar za drugom njekom pozvana, nehtjede nikako da se obeća; u toj odluci čini se da ju je podupirala njeka tajna jaka sila, što je Avelinu jur višekrat put izpreprečila. Žao bi svim bilo da ta djevojka nebi došla, te Avelin odluči napeti sve sile da ju nagovori.

Njekoga jutra u deset satih podje joj u pohode, ali kako se začudi kad stupivši u sobu nadje djevojku sa zlosretnom Ljubicom. Htjede na prvi mah da izmakne iz sobe, ali onakov mladić kako da se plaši djevojakah, izsmijale bi ga, raznicle bi ga na jezike da mu nebi ostalo ni krpe ciele; pa djevojku treba nagovarati, a vremena neima mnogo, odluči ostati, ali s Ljubicom ni rieči negovoriti, makar se koliko unosila. Pepica mu ponudi stolicu, na koju i sjedne. Ljubica ga je mjerila od glave do pete, kadšto se je zlohotno nasmjehnula misleći: nedopuštjam ti savršenu pobjedu. Avelin počme s

Digitized by Google

daleka, s bliza, s lieva, s desna, iz uma iz srca oko Pepice, nebi li ju kako sklonio, ali ova mu je svakako po tudjem naputku tako vješto odgovarala, da je sjedio kano na iglah: sada bi ga uštipnula, sada ukorila, sada mu na polak obećala, sada opet zanijekala; dva je puna sata u govoru sproveo, pa jošte nije znao što je i kako. Razljutivši se napokon ustade:

„Žao mi je, što si se, draga Pepice, na sve rieči oglušila, ali i bez tebe biti će svatba."

„Gle grubiana," odgovori Pepica — „ako ti je do mene toliko stalo, čemu već dva sata ovdje prebireš i nabireš svašto i ništo, baš ti neidem u svatove, ma se posvetio."

„Mislio sam da se sa ženskimi može koja pametna reći, ali sam se prevario, s Bogom!"

„Srećno!" — odreže Pepica.

Tek što je Avelin zamaknuo do stubah, Ljubica, kojoj je plamen stare osvete još uviek u glavi i srcu buktio, pograbi klobuk te za njim; stigla ga je na stubah. On ju htjede naprvo pustiti, ali ona neće, već s njim uzporedo; potrči sam naprvo, a ona još brže do njega; dodju na ulicu. Da se oprosti dosadnoga i pogibeljnoga druga toga, htjede zakrenuti desno, al i ona reče da ima uprav onamo ići; što će sada? da se s njom pravda i psuje, neda mu stid od ljudih; treba podnositi; Ljubica tjera Avelina iz ulice u ulicu, pa znamenito, lovac i zvier hodaju uzporedo kano u najvećoj slozi. Bakranom se to čudno čini, a telali raznose glasove po cielom gradu; već su nadjena i razna sastaništa, uvrebano ure sastanka, izmišljeni razni položaji; glas šireći se raste; Ljubica nije već za nikoga drugo, nego tajna Avelinova prijateljica, a Avelin ništa drugo, nego razuzdan neizlječiv mladić; svi se drže poslovice: krsti vuka a vuk u goru.

Sav u znoju dodje Avelin pred kuću u pratnji Ljubice, koja se ovdje s njim oprosti i veselo na Primorje poskakuta. Baciv se na divan dovika staricu majku, i stade joj pripoviedati kakvu mu je Ljubica poparu skuhala; mati ga pomilova, reče mu doh se glas neraznese neka poskoči taki k Franciki, da joj stvar razjasni. Ali on umoran odgodi to na poslie podne; al u zla glasa brza krila; došav pred Francičina vrata, koja nadje zatvorena, reče mu služkinja da Franciko neima za njega nikad više kod kuće.

Kano da su hlešća zahvatila sve žile kojimi se krv prolieva, ukoči mu se dah, ukoče misli, ukoči volja, riečju tielo mu se i duša ukoči; blied i slab, da je propadao u crnu zemlju, dotatura se nekako do kuće, i baci se na divan samrtav; tri dana nije se ni makuno. Četvrti se dan pomalo ohrabri, odluči smetnuti s uma ljubav, u kojoj je bio toli srećan i nesrećan, te naumi sastaviti se s ljubljenom majčicom u jedno tielo, u jednu dušu, za nju živiti i umrieti; ali krhko i razslabljeno materino tielo nemože više da služi razcviljenoj duši, te se starica u kratko razstavi sa životom. Avelin pako ostade neimajući nigdje ni mila ni draga, prebija se uviek u tudjini, jadikujuć i čemerikujuć. Mili Bože, teška li je djevojačka kletva, do neba se čuje! —

Digitized by Google

Šović, ruski prirodoslovac.

„Kolhis sa svojim vječnim zelenilom za me je izgubljen raj, zemlja snovah na javi iz prve dobe djetinjstva; ja moradoh njegovim zrakom disati, to mi bijaše sudjeno.“ Čitajući ove rieči u kolhiskih odlomcih od Fallmerayer-a, živo se opomenuh čovjeka, koji je prirodu Kolhisa sličnim žarom ljubio, dočim mu se sudba nesmiljena pokaže. On nebijaše sretan, da putnički štap na pragu postojbine položi, da bilježke svojega dnevnika putem štampe obnaroduje. Sreća nije nikomu do konca života vjerna, rieč je stara i osvjedočena.

Šović je bio slavenski prirodoslovac, provodeći po imeretinskih prašumah nestalan putnički život kao lovac i sabiratelj bilja. Odatle pisaše on nekom svom prijatelju u krimskoj pustoši pisma, koja na nekoliko godinah poslie Šovićeve smrti na svjetlo izidjoše. Čitajući Fallmerayer-a, prodje me misao, kako se dva muža, premda karaktera ni izdaleka srodnog: oštroumjem i dosjetljivošću kipeći, s vesele strane život uzimajući fragmentista, i onaj bezbrižni sabiratelj bilja, prepun mekog čuvstva i melankolije — kako se velim, obojica, sin alpah i sin pustinje sretaju u uzajmičnoj ljubavi k šumskom životu i biljnom svietu, u jednakom oduševljenju za Kolhis.

Šovićevo posljednje pismo datirano je iz Kutais-a (grad u zemlji Mingrelii južno-ruske Kavkazije, njegdašnjeg Kolhisa), neskoro pred njegovu smrt. „Duševno razpoloženje — piše on — uzhićuje me, — razpoloženje, kakvo davno nepoznavah. Ljudem se čini pogled moj zanešen i smućen, te me pitaju, koja mi je tuga na srcu. Ali vjeruj, da mi srce i opet tako veselo i blaženo kuca, kao u dobi djetinjstva moga, te bih ti pjevao i uzklicao po čitav dan. Još da ti je viditi kolibu moju, koju sam si sám sagradio nakraj šume gore, na milom mi mjestašcu! Šimšir-drvo i lovorika sačinjaju tavanicu i zidove, a cvjetci i meka šumska trava spod. Tičice, govedarka i plavovrata stanuju sa mnom, — odlučio sam pokloniti im slobodu, kad jednočke odem odavdje, u znak zahvale za njihov prijateljski cvrkut, kojim me budiše još prije jarkog sunca. Sbaciv kabanicu sa se izletim na polje, te prvi moj pogled pade dole na okolicu, kako žarko plamti obasjana svjetlom radjajućeg se dana. Blažen je to prizor! On mi melem u srce lije za mnoge boli, koje pretrpih. Bujno naokol zelenilo, šume do šumah dokle je oko tek dogledati kadro, bajoslovne razvale iz neposižnih vremenah, a podamnom slavni Rion, neboplavi pás oko zelenog šumskog ruha vijući. Sunce se radja nad golemom šumadijom, a mi ga zajedno pozdravljamo, moje tičice i ja; moje tičice pjevanjem svojim, a ja niemo udubljen u pogled na prirodu, koju nigdje ljepšu vidio nisam. Jasno što i razgovetno nemislim tom prilikom, ali nadam se, Bog će mi uračunati, kao da sam mu se molio. Tada se otrgnem iz ovoga jutrenjeg sna, spodbijem pušku, a u ruku botaničku škrinju, te potrči u šumu! Ja silno ljubim šumu, lov, kao Indijanac neznam da bez toga ima slasti na drugomu svietu. I da bi uživanja u drugom životu koliko mu drago mila bila, neima l' šume, kako bi mi skučno bilo vriemo! Vi u vaših žalostnih pustinjah, u vašem iglastom drvlju, vi i neslutite veleljepost kolhiske prašume, nemožete sebi ni predstaviti ova snažna drva, ovu zemlju obilato cvietjem okitjenu, ovo pjevanje ticah, sad baš tim življe, što se k odletu spremaju. Riedko se kad doma vratim bez dobra lova; okolica ima riedkostih, kasateljno bilja, ticah i kukacah. Što skupim, nosim u Kutais, gdje sam pod

Digitized by Google

najam uzeo prostačku sobicu. U manastiru ručavam, a prije nego se sutonj hvata eto me i opet u mojoj šumskoj koljebi gore, motrim gdje sunce zahodi i veselim se što će sutra uskrsnuti. Kako žarko plamte bregovi! Kako ljubko odjekuje večernji glas zvona s crkvice! Kako svečano romoni Rion, a iz prašume melankolična moja susjedka — kukovača — kliče laku noć! Laku noć, drugarice moja, meni je neizrecivo blago ovdje, samo me straši pomisao, da nekad ovo milo mjestance morat ću ostaviti."

I on ga morade, bolan, ostaviti! Ipak mu kosti počivaju u kolhiskoj zemlji. Nekoliko nedjeljah iza kako je pismo ovo pisao, nebijaše među živimi više čuvstva punog pisca. Kao da nije ni slutio da je eksaltacia, kojom prijatelju kolhički raj vajaše, bila predtečica smrti, — da se u uzavreloj krvci i živcih grožnica začela, kojoj jako njegovo tielo morade podleći, okliznuvši u tamno krilo groba . . . Putujući po slavnoj Guriji, gdje se od brega do brega, od šume do šume, po načinu pastirskih narodah kao sabiratelj skitao, preminu u Kutais-u revnivi prirodoslovac, a zemni mu ostanci mirno počivaju na obalah bajoslovne rieke. Njen romon slušaše on svaku veče iz svoje šumske koljebe. Sad vele da je koljeba razrušena. Govedarka i plavovrata odletiše. Kaludjeri im, kao što je pokojnik želio, pokloniše slobodu, i one sad oblečU i cvrkuču nad tužnim grobom Šovića.

Šović bijaše jedan od onih čudnjakah, koji u mirnom krugu domačega života nezhaju naći sreću i zadovoljstvo, koje neodoljiva čezanja tjera u tudje zemlje. Sličan nagon osjeća doista većina živoga duha ljudih, ali obično tek dokle žar mladosti traje. Došav u zrelije godine, svaki, naravno, teži za stalnom postojbinom, za udobnim življenjem oko sobstvenog ognjišta u krugu onih, koje s ljubavju „svojimi" nazivamo. Riedki su i kao iznimke muževi, koji se želje putovanja neznadu do smrti nasititi. *Chateaubriand*, stari putnik, priznaje, da je za onoga, koji bi odlučio tumarati po prašumah amerikanskih i azijatskih pustinjah, da nadje u takovom putovanju radost i zadovoljstvo, — mladost preko nuždna, i da ima viek neki, u kom čovjek o trudovih i čudnovatih dogadjajih radje u odžakliji mirno pripovieda, nego što bi se nakanio novi put poduzeti, dodajući još i to, da je samo žarko oduševljenje mladih lietah kadro shvatiti uzvišene prirodne pojave. I sám vazda veleliepan prizor grmeće Niagare — veli Chateaubriand — nebi sada na njega, sedamdesetgodišnjega starca, tako silno djelovao, kao u onoj sretnoj dobi, gdje „niti saborato lice, niti sieda dlaka na čovječju starost neopominje" — Toliki slavni putnici i oštroumni izpitatelji, koji mnogo godinah u neprohodnih pustinjah živiše, boreći se sa svimi oskudicami nomadičkog života, uživaju sad u Evropi radosti, kakove tek može pribaviti prijatna djelateljnost skopčana s udobnošću, odličjem i podpunim poštovanjem zaslugah, uz milu uspomenu na sve ono, što doživiše na trudnomu putu. *Humboldt*, *Ehrenberg*, *Robert Brown*, *Boussingault*, *Bartius*, *Russegger*, *Rüppell*, *v. Hügel* i mnoga druga više ili manje slavna i slavljena imena provode sad u sjajnih gradovih Evrope spokojan život, pa ja dvojim da li i jednog od njih srce vuče u azijatske pustoši ili u prašume amerikanske; sumnjam, da li je ikoji izmedju njih ozbiljski žaželio arabske gostoljubivosti ili ujeda dosadnih komaracah i škorpionah u Indiji, bivolskog jutrenjeg pozdrava i občenja s ljudožderi. Kako čovjek poslie dugoga trudnoga putovanja može obljubiti odmor i tišinu, toga imamo znameniti primjer u prirodoslovcu *Hedenborg-u*, vrlome Švedcu. On,

Digitized by Google

pošto se dugih petnaest lietah po tropijakih stranah Afrike s onu stranu Senára skitao, poslav bogate sbirke u Evropu, počne pobolievati, te nemogav ozdraviti u svojoj otačbini, povuče se posve na ostrvo Rhodos, kupi tamo skromno seosko dobarce, nasadi bašče i vinograde, i oženi se ako i pod starost. Putnici su ga ondje našli godine 1844. pa pripoviedaju kako ih je tronulo videći dobra starca neprestano još kinjena nekim zaostatkom boli afrikanske, gdje bašču svoju brižljivo obradjuje, okružen milom dječicom svojom. On se domaćoj svojoj sreći radavaše tim više, što ju je tek docne stekao.

Naprotiv *Burkhardt*, *Bonpland*, *Llander*, *Schulz*, *Aucher Eloy*, *V. Schimper*, *Šović* idu u red pravih putnikah, koji mir i udobnosti navadnoga domaćega života nikad nisu znali ni poželili. Njihovoj neprekidnoj volji putovanja imamo zahvaliti znamenite naučne resultate, pa ovaj urodjeni nagon valja tim više cieniti, što su ga svi, okrom ciglog abisinskog gubernatora Schimper-a, skupo platili. *Burkhardt*, prvi Evropljanin koji nam je misterije Kábe odkrio, klonuo je i skončao pod trudom svoga petoga putovanja u pustinje; *Llander-a* usmrtiše striele crnacah; *Schulz* pade pod krvničkim nožem Kurdah; *Aucher Eloy-a* ugrabi perzijanska groznica; *Bonpland*, premda je dugo čamio u robstvu paraguajskog tiranina dr-a Francie, ipak mu je život putničkoga biljara omilio, i skitanje po Llanos-u, kao i družtvo surovih nomadah na velerieci La Plata u južnoj Americi tako je obikao, da ih ostaviti nehtjede, koliko ga god inače prijateljski i zazbilja stari njegov slavom uvjenčani suputnik *Humboldt* u Evropu natrag pozivaše. *Vilim Schimper*, neumoran putnik, koji u istočnoafrikanskih alpah svoja sabiranja revnivo nastavlja, postao je doduše uzgred abisinskim vladarom ili gubernatorom. Ali po svjedočanstvu važnih putnikah, gubernatorstvo punozasložnog ovog Niemca nedonosi ni za dlaku više dohodka, nego koliko je donosilo gubernatorstvo Sancho Panse, a puno je brige i muke.

Šović je prošao isto tako kao i Aucher Eloy; on umre neuvažen i neoplakan u zemljici tudjoj. On nije imao dovoljna sredstva da svoj put s onu stranu Kavkaza nastavi. Iz Petrograda i od privatnih Rusah dobivao je istina pomoći; ali mu je (tako se govorilo) davana samo vrednost onoga, što sabere, pa budući da zemlje, u kojih je on najduže boravio, nebiahu od velike mnogostručnosti za prirodne plodove, to i stečevina (zasluga) biaše loša i putni fond siromašan. Ko je s punom kesom po iztoku putovao, taj slabo što znade za nevolje, s kojimi se mora boriti ubogi putnik medju onimi zlatoljubivimi narodi, kojih stranomržnju i fanatizam samo zveka novca može ublažiti.

Pošto Šović obide Kavkaz, Kaheciju, Gruziju, Armeniju i iztočnu Perziju, vrati se natrag u Georgiju, probaviv neko vrieme u Katarinopolju, kanoti u naselju najljepšeg položaja s onu stranu Kavkaza. Zanj biaše tu život baš kako valja — imao je posve na blizu šumah, medjedah, bilja i liepih insektah. Na svoju zlu sreću zagleda se u čarnooku kćerku svojega domaćina. Silna al' jednostrana biaše to ljubav, nalik onoj flemskog Brackenburga. Sretni Šovićev suparnik istina nije bio vitkostasan Egmont u španjolskoj serdarskoj odjeći, no urodjenac, zdepast selski momak, u hlačah od jareće kože, uza to imućan vlastnik kuće i njive, bašče i vinograda. Ova svojsvta biahu u očih kavkazke ljepotice od tolike cieue, te ubogog prirodoslovca, kojega ciela imovina biaše botanička škrinja, izbrisaše iz djevojčina srdca. Šovića to veoma sneveseli, te kao što je Brackenburg u svojoj ljuveznoj zanešenosti zaboravio na nuždu otač-

Digitized by Google

bine, tako sad Šović zaboravi cilj svojega putovanja, botaniku zajedno sa zoologijom, pa kao pomaman ode lutati po liepoj doljači Katarinopolja. Odlučni dan osvane. Gjuvegija se jedno jutro predstavi svojoj nevjesti u novoj haljini i u novih hlačah od najljepše jarceće kože. Nesretni Šović moraše svojim očima gledati, gdje nesudjenica mu sjajno tobože ruho mladoženjino dopadno ogleda, dapače i nježnom svojom ručicom opipa, divi se i veseli. Najposlie Šović, junački srce svladav, lati se iznovice svoga putničkoga štapa, najbolje ljekarije za čovjeka zatravljena, kao što mnogi izkuseni tvrde. U samoboru (prašumi) kolhičke zemlje tražaše on utjehu. Tamo zbilja i ozdravi od srčane bólje posredi božanstvene prirode; on bijaše i opet onaj stari okretni lovac i biljar, te baš kad je u najljepšoj djelatnosti za izdanje svoje knjige „Fauna transcaucasia" posljednju struku birao, prehiti ga smrt.

„Na nekoliko godinah kasnije" pripovieda Moritz Wagner, *) „dodjem ja u Imeretiju. Obala pri Kutais-u biaše mi najmilija šetnja. Pošav jedno jutro tamo, baš kad klasičke uspomene Kolhisa, Argonauti i zlatno runo, Jason i volšebnica Medea pred umnim mojim očima treptiše, — kad plavetnilo vode, zelenilo šumah oči moje nasladjivaše — tad naidjem i na strmogled (Trauerweide), pod kojom blagi Šović počiva. . ."

U Novom Sadu. *Gj. Rajković.*

Toplice varaždinske.

Toplice varaždinske, ovaj ostanak rimske znanosti i umjetnosti, jest jedno izmedju najkoristnijih mjestah u našoj otačbini. Već pod Rimljani bijaše na glasu; oni bo sva moguća upotriebiše sredstva, da ovo mjesto ukrase na zabavu i uveseljenje bolestnikah, spojivši ujedno svaku udobnost glede na ljećenje. Prekrasni spomenici što se tude nalaze, kao stupovi, kupališni kotlovi, napisi i t. d., te što se sve još i danas ondje bez kraja i konca izkopava, svjedoče o rimskoj umjetnosti i krasoti. — Više našinacah uvažilo je ovo mjesto kako valja, a u najnovije vrieme objavio je g. Fr. Tkalac g. 1852. da će starine nadjene u Toplicah varaždinskih i u Sisku tiskom izdati, — no neznam da li je to učinio, jer to djelo nije mi sve do danas došlo u ruke. — Nedavno bijahu opet poduzeta od strane kaptola zagrebačkoga izkopavanja starinah, i tom sgodom je opet nekoliko krasnih umotvorinah pronadjeno, što ih boraveć ondje prije nekoliko danah prostražih i šta mi moguće bijaše od napisah točno zabilježih. — Prvo što je znamenito, jesu podzemaljske kupelji, tako od izvora vode kroz cievi u ravnicu izvedene, da se je bolestnik samo u pari kupao ili pravo reći znojio, te bijaše para po cievi u kupališni kotao privedena. Svaki kotao bijaše iz kamena tesan i raznimi rezbarijami ukrašen, ponajviše s kipovi iz Neptunova carstva, kojega izrezani kip nadjoh sa svojim simbolom trozubnih vilah. — Od praktičnog ovog i koristnog za ljećenje kupališta ima sada samo ostanakah, od kojih se ponešto prvi temelj poznati može. —

Od druge vrsti starinah našao sam u hodniku što je za šetnju opredieljen u kišovito vrieme: dva iz kamena izsiečena lava, kojih je doljni dio kao

---

*) Reise nach Kolchis. Mit Beiträgen zur Völkerkunde u. Naturgeschichte Transkaukasiens — Lipska 1850.

Digitized by Google

zmija; dvie kamenite ploče na kojih su izrezane četiri Nymfe; jedan stup korintičkoga ukusa i mnogo drugih stupovah ukrašenih svakojakom rezbarijom, kao raznog bilja i živinah a najviše poluvodnih. Od napisah nadjoh dva, jedan u hodniku, a drugi kod kupeljih uzidan; oba su dobro sačuvana i čitljiva. — Prvi glasi: NYMPHIS AVG. SACR. RESPUBLICA POET. MANDANTE L. TULLIO TUSCO LEG. AVG. C. PR. PR. CURANTE T. CEMNIO RUTI(N)IO PRO C. AVG. Drugi: M. FABIUS FABULLUS TRIB. MILITUM LEG. XIII. GEM. LEG. AVG. PROVINCIAE AFRICAE. PR. PR. LEG. AVG. LEG. XIII G(E)N· SACR. NYM. — Sve ove starine vredne su da se uzidju i najpriličnije bi bilo u hodniku, kao što sam u carsk. dvorskoj knjižnici u Beču i u gradačkome Johaneum-u mnoge takove starine uzidane vidio. —

Najkrasnije od svega što se od starine u Toplicah nalazi, jest tamošnji zdenac sagradjen iz bieloga mramora, na kojem su izrezane Nymfe, jašeći na konjih i bikovih, koji su na pó kao zmije. Na trećoj ploči izrezan je Neptun, a opet na svakom uglu vidi se po jedan rimski vojnik. Rezbarija je sačuvana posve i pokraj sve svoje starosti nigdje nije oštećena.

Toplice varaždinske jesu osim svoje historične znamenitosti, takodjer po položaju prekrasne i za svako razveseljenje uredjene. — Sgrade su popravljene i sa svim potrebnim dosta dobro providjene, samo što bi tudje još mnogo koješta bilo za željeti. — Prostoga naroda dolazi iz sve Hrvatske, Štajerske i Ugarske, te u mjesecu svibnju i lipnju proputuje kroz Varaždin sila naroda. Ljudi naši odličniji malo polaze Toplice; jer čim se ljeto ukaže, eto ti jih u Gleichenbergu, Neuhausu, Badenu, itd. gdje za skupe novce ništa boljega nedobiju nego i u domaćih kupalištih (? — Ur.). To je upravo onaj uzrok, koji nam neda da se naša od blage naravi tako liepo nadarena i urešena mjesta po svietu proglase i uvaže kó što bi trebalo. Malo koje toplice mogu se glede lječenja (nisu svake toplice za svaku bolest, ur.) i krasnoga položaja usporediti varaždinskim, i željeti bi bilo da prijatelji krasne prirode i domaćega razvitka bolje ih ociene nego li dosad.

U Varaždinu dne 14. lipnja 1855. *Milan Dimitrev.*

Uspomena.

Ulomak iz veće sbirke raznih pjesamah M. Žumberčanina.

Obodrenje.

Jakno sužanj tužnoj u tamnici
Bez sunašca i bez biela dana
Gluhoj stieni, svojoj drugarici,
Jade odkriva svojieh groznih rana',
Dok sunašce rajske od slobode
U tajne mu pusti zrak prohode:

Tako i moje srdašce ranjeno,
Svog angjela, svoga milog raja,
Svog sunašca, svog danka lišeno,
U daljini, puno biede i vaja,
Tudjoj zemlji, kâ ga slušat neće,
Svoje odkriva udes hude sreće.

Nu smiri se i tužit prestani,
Biedno srdce goreć u ljubavi!
Ta za vihrom mora da ograni
Blago sunce cvjetjice u travi,
Koje kad se s nova ustobori,
Tiem se pruža veselije gori!

Digitized by Google

Žetva.

Srpi zvone,
Lati klone
Nuz srpovah zvek;
Na šeširih dieva'
Cvietje se prelieva,
Radost sad je tek.

Srpi zveče,
Pjesni ječe
Nuz srpovah glas;
Dok luč nebo daje,
Da strnište sjaje
Ori s' svaki čas.

Žurno tu se
Srpi bruse,
Pjesmu svak' pjeva;
Tad snope požete
Dedju vezat čete
Kitjenich dieva'.

Poslie u šali
I u hvali
Svoje svak' grli;
Kad se iztrusi čaša
Kući momak, snaša
Pjevajuć hrli.

Grlici opomena.

(Pobratimu V.)

Dobro došla zibarice
Preljubljena božjeg sina,
Dobro došla oj grlice,
Ptico nježna i nevina!

Ti dolaziš s oniuh stranah
Gdje bijaše mâ koljevka,
Gdje mi 'e drazieh stan prijanah,
I gdje mi je mila dievka.

Znam, prešla si grade mnoge, —
Nu nije l' ti i tamo bio
Stan, gdje 'e duše moje uboge
I mog srdca bolji dio?

Grad je prostran, liep i slavan,
Po brežuljku sjajno pružen,
S dola Savska plodna ravan,
A s gora je brdi okružen;

Narodnosti slika mila,
Što 'e po sudu sreće hude
Dugo u grobu jur čamila,
S nova oživi najprie tude.

Kaži, u tom družnom kolu
Jel' si vidla pobratima
Koj' srdašca moga polu
Dugo, dugo jurve ima?

O tako te lasna krila
Viekom zdravu svuda nesla:
Kaži, od njega jesi l', mila,
Bratski pozdrav mi donesla?

I kaži mi, jesi li ga
Ostavila zdrava i živa,
Da l' ga tare težka briga,
Il mu duša u slasti pliva?

Sretno l' mu u domoviui
Dan za danom veseo mine:
Dok za njime u tudjini
Tužan bratac tužno gine!

Narodne zagonetke.

(Dobrinjske na otoku Krku).

Priobćio Frane Plišić u Gorici.

22. Otoc grbac, mat široka, sestra visoka, brat najlipji.
23. Šum šumi, grm grmi, bela mara von leti.
24. Imam dvi šibi, ke do neba dosižu.

Digitized by Google

25. Ka ženska sama sebi zajik (jezik) gori?
26. Skroz zida ognja pita, skroz zida soli pita, skroz zida topli se.
27. Imam sestru, ka kada je sita stoji, a kada je lačna pada.
28. Nit je na nebi nit je na zemlji.
29. Nutor suh mokor von, leži na trbuh znomi ga von.
30. Dvi ženi osam pét.
31. Ražonj od mesa a pečenja od železa
32. Krpa na krpi punta nij'.
33. Punat do punta krpi nij'.
34. Nit se kuha nit se vari, s time ti se vos svit hrani.
35. Brez kore nutor, s korum von.
36. Belo črno voče.
37. Nôg nima a trči, oči ima živo nij', brime nosi tovar nij', krila ima tica nij'.

Odgonetke. 22. trs; 23. žrvan i múka; 24. oči; 25. svieća. 26. jaje; 27. vreća (maša); 28. brod; 29. siglo (il secchio) sidlo, šavolj; 30. dvie žene noseće; 31. prst i prsten; 32. kokoš; 33. mreža; 34. mlieko; 35. hljeb; 36. jadro i brod; 37. brod.

Odgonetka Nevenu br. 22

1. 2. 3. 4.
Gdje se šeću sve junaci
Vjerni caru svedj vojaci
Domovine štit i dika:
Hrvatska je kršna Lika. —

d. 2. 3. 4.
Ličani su dika rodu
Kad na megdan slave odu.

v. 2. 3. 4.
Gdje čil Ličan bojak bije
Dušmanska se vika vije.

c. 2. 3. 4.
Tam ako ga smrt udavi,
Doma mu se cika javi.

A. J. Vukinović, Požežanin.

VIESTNIK.

* *(U sadanju veliku izložbu u Parizu)* poslaše iz Austrije 1660 obrtnikah, zanatlijah i trgovacah svoje proizvode, a noposo: iz vojvodovine austrijske sa Bečem i Solnogradom 539, iz Češke 306, iz lombardo-mletačke krunovine 194, Ugarska 181, Moravska 155, Šlezija 65, Erdelj 57, Tirolska 53, Štajerska 46, Koruška 46, Galicija 29, Krajnska 23, Hrvatska i Slavonija takodjer 23, napokon Istrija 16 predmetah. Sam stolni grad Beč poslao je 364 komada. Umjetničkih predmetah iz Austrije ima tamo 107 slikah od 50 slikarah, a od 34 kipara 91 kiparski predmet. — Novine pišu da Parižka izložba dosada nipošto neodgovara prekomjernim prijašnjim očekivanjem i da je svakako zaostala za prvom izložbom u Londonu; polazeće občinstvo nije sve dosad tako mnogobrojno kako se je s početka izgledalo, čemu je stranom i velika skupoća kriva, što je sada u Parizu zavladala. Osobito svakoga petka, kadno je ulaznica kao za odličnije občinstvo 5 frank. (2 fr sr.) neima osim gdjekoga Engleza gotovo nikoga u izložnoj palači. — Upravitelystvo sjeverne austr željeznice dozvolilo je neke polaštice kojimi želi za vrieme izložbe da olakša put iz Beča u Pariz. Vozarina za jednu osobu uračunajuć 60 funt. prtljage, iznosi za čitav put po željeznici iz Beča u Pariz u kolih prve vrsti 87 for. 21 kr., u kolih pako druge vrsti 59

Digitized by Google

fr. 22 kr. u srebrnom novcu, a može se odmah u Beču položiti, tako da putnik na cielom putu neima nikakve brige, ikim na francezkoj medji gdje se prtljaga, putni listovi itd. pregledaju. Ovakva vozovnica (Fahrkarte) valja za mjesec danah, putnik dakle može za istu cienu mjesec danah na putu probaviti a uzput gradove na željeznici, kao Brno, Prag, Drezdu, Lipsku, Frankfurt itd., razgledati. Ako bi pako volio bez odmora putovati, to će treći dan iz Beča prispjeti u Pariz.

* U Hiršpergu u pruskoj Šleziji stajaše dne 6. o. m. pred sudom tamošnji grobar obtužen s kradje uresah i dragocjenostih, što ih je vadio iz rakah sahranjenih na groblju. Krivac, nemogav tajiti svoje zločinstvo, da sebi kaštigu olakša potvarao je drugoga koji da ga je na to namamio, i to da je bio glavom sam djavo. — Neglededć na ovi izgovor osudi sud grobara na 2. god. u tamnicu ostavivši mu na volju, neka se sám kako znade namiri s paklenim svojim ortakom.

* Za primjer kako se uza baletne igračice tanko grlo u sadašnje vrieme najbolje zna koristi sadašnim umjetničkim ukusom, navodimo sliedeća: Poznata iz Pariza pjevačica Stoltzova pozvana je u Rio di Janeiro u Brasiliji, gdje će kod cesarske opere dobivati na godinu 400,000 frankah, jednu predstavu na svoju korist i od vlade plaćenu equipažu — Bečki tenorista Ander dobiva u Stockkolmu za svaku večer kad pjeva 100 dukatah.

* Ukupnog žiteljstva u turskoj državi što spada na Evropu ima po najnovijih izvjestjih na broju 11.970,000 dušah, naime 6.240,000 Slavjanah, 3.600.000 Rumunah, Arnautah i Grkah, 700,000 pravih Turakah (Osmanlijah), 170,000 Jermenah, 140,000 židovah i stranih ljudih, a do 70,000 ciganah.

* Novi zakon o samostanih što ga je sardinski sabor nedavno odobrio, ukinuo je do polovicu svih monastirah u Piemontu, na broju 334, u kojih stanovaše 4208 kaludjerah (monakah) a 1198 duvnah. Ostala polovica samostanah obstojat će i nadalje.

* Po vjerojatnih izkazih ima sada jeđuvitah u Austriji 177, u Francezkoj 1697, u Italiji 1515, u Belgiji 463, u Spanjolskoj 364, u ostalih državah Evrope 1294, svih skupa u Evropi 5510.

* Neki mekanik u Švajcarskoj, po imenu Isenring, izumio je način, kojim se navješćiva grmljavina nekoliko urah prije nego će nastati ondje, gdje je stroj (makina) za tu svrhu namješćen. Ovaj je stroj gvozdenom žicom skopčen s munjovodom (Blitzableiter), koji privlači iz zraka munjevinu te ju prenosi na oni stroj, u kojem su zadienuti zvončići i orudje za pucanje. Čim je stroj privlačenom iz zraka munjevinom (Electricitaet) napunjen, počmu zvončići zvoniti a dva puškometa navješćuju približujuću se grmljavinu, koja tad nastaje kad je zrak munjevinom prepunjen. — O strašnih pojavih grmljavine stižu upravo sada mnoga izvjestja iz susjednih krunoviaah, dočim se kod nas o takovoj nepogodi ljetos sve dosad slabo čuje. Kod varoši Mosta na Muri (Bruck an der Mur) u gornjoj Štajerskoj zahvatiše ovih danah grmljavina težake 11 na broju bježeće s polja kući, te ih je munja u biegu sve redom ošinula, jednu ženu na mjestu ubila a ostale više manje ranila. Slične viesti dolaze sada osobito često iz českih i poljskih pokrajinah.

* Nedavno umrvši bavarski kr. savjetnik dr. Raisinger ostavio je u svojoj oporuci sav svoj imutak 400,000 fr. sr. iznoseći, sveučilištu u Monakovu u tu svrhu, da se prohitkom ote glavnice podpomažu siromašni djaci koji su se posvetili liečničkoj nauci.

* U sjevernoj Americi neima u javnom i privatnom životu gotovo strnke ili odnošaja, koji nebi imao svoj tako zvani zastupajući organ iliti svoje novine. Tako izlaze ondje u državici „Maine“ novine pod naslovom koji bi naški glasio „Prožder;“ ovaj časopis jedino se zanima vještinom blagovanja, uputjivanjem kako treba jestvine prigotavljati itd., što sve zapadna terminologija zove gastronomijom. Kakova zadaća takova je ovomu časopisu i plaća, on bo kao predplatu neišće novce, nego jestiva svakojake vrsti, n. p. za pol godine tele, za četvrt god. janje, za mjesec danah purana, pojedini brojevi prodavaju se po tucet jajah, ili za

Digitized by Google

patku, pile itd. Eto kamo je praktičnost ondje već dotjerala!

* U Mogunciji (Mainz) u Njemačkoj ima neko družtvo koje se zove „družtvo neprilike“ („Verdrussverein“); članovi ovoga smješnoga družtva mogu biti samo oni, koji su se odlikovali kao osobiti vještaci u tome što znadu drugim pripraviti svakojake neprilike. Ovo dakle družtvo uvaživši velike zasluge kneza Menšikova u ovoj struci, odluči u svojoj nedavno držanoj skupštini imenovati ga počastnim svojim članom zato, što je on Turcim a zatim zapadnjakom tolike neprilike uzrokovao. Predsjedničtvo družtva izruči zbilja družtvenu diplomu ruskomu poslaniku u Frankfurtu, g. Glinki, uz molbu da ju pošalje novoimenovanomu vrednomu članu toga družtva; nu g. Glinka nehtjede diplomu primiti te još i ukori družtvo da je to kao uvreda za pomenutoga ruskoga dostojanstvenika. Čuvši za to neka odlična ruska gospodja u toplicah Visbadenskih boraveći, ponudi se „družtvu neprilike“ da će ona diplomu knezu Menšikovu sama izručiti uvjerivši ujedno družtvo, da će on kao što ga ona pozna sigurno dobro primiti svoje imenovanje, te da neće nipošto kao uvredu smatrati ovakovo odlikovanje počinjenih po njemu neprilikah i jadah, s kojimi se sada malo ne čitava Evropa bori neznajući im ni kraja ni konca. Neprilično pako družtvo u Mogunciji ukinuto je uslied ove demonštracije po centralnoj oblasti njemačkoj.

* Najveće tvornice mirodijah (Parfum) nalaze se izim Marseilla, bezdvojbeno u piemontezkoj varoši Nizza na obali sredozemnoga mora. Kolika se množina svakovrstnoga cvieća ondje na godinu potroši za miomirisne proizvode, može se iz toga dokučiti, što je jedan jedini takov tvornik ove godine trebovao 120 centah ljubicah (violicah), a isto toliko od prilike ružičnog i narančinog cvieta; samo za ljubice platio je isti jednomu vrtlaru 3000 frank. Al je i podnebje ondje toli blago i priroda dražestna, da zovu, kao što je poznato, okolicu od Nizze rajom od Evrope

* Francezki prirodoslovac dr. Baudin izdao je štampom zanimivu razpravu o nekih kao slikah, što se vide na tielu ljudih munjom ubijenih. Ovakove slike, koje on zove keraunografičkimi (gromopisnimi) obrazi, predstavljaju one stvari, koje su bile najbliže čovjeku u onaj par kad ga je munja udarila, n. p. slike drvetah, živinah, kolah itd. Ovo pojavljenje kao učinak groma iliti munje bio je već i u starinsko doba poznat sv. otcem crkvenim; kašnje je o tom pisao Causabonus, u novije pako vrieme amerikanski prirodoznalac i izumilac munjovoda Benj. Franklin, a sada najobširnije pomenuti dr Baudin, koji mnogo dotičnih primjerah i dokazah navodi tvrdeći da se isti pojav ukazuje i na bilju, kojega se je munja dotaknula.

(Sl. N)

* U Švajcarskoj počeli su namješćivati djevojke kod upravljanja s brzojavom, a novine pišu da u obće ženske telegrafistice veoma točno svoju službu obavljaju

* Što valja brodarstvo u trgovini označuje sravnanje vozarine što ju Trstjanski trgovci plaćaju Iz Trsta u Ljubljanu (s težkimi teretnimi koli $1\frac{1}{2}$ dana puta) plaća se od cente 1 fr. 40 kr. sr.; iz Trsta pako u *Rio di Janeiro* (stolni grad u Braziliji južnoistočne Amerike) samo 1 for. sr.

Ovim brojem završuje se prvo polletje ljetošnje predplate.

Budući da se mnogi gg. čitatelji nadju uvredjeni kad im se list, ako i nisu predplatili ili se prijavili, dalje nešalje, a odpravničtvo opet nezna za svakoga ko želi list i na dalje držati tko li ne, zato da se brojevi badava nebude gubili molimo svakoga tko ovaj časopis nekani dalje držati, da odmah prvi broj novoga polletja neotvoren „natrag (retour) u Zagreb“ po pošti pošlje, a tko nepošlje smatrat će se kao predbrojnik.

Ujedno molimo onu gg. koji duguju za prošle tečaje, da dotične svote do skora pošalju.

Brzotiskom Dr. **Ljudevita Gaja** u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput. Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr.
Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na celu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 27. 5. Srpnja 1855. *IV. tečaj.*

Posljednji Orebita.

Iz češkoga izvornika, pisana po J. E. Vocel-u.

I.

Biaše jasan, ugodan jesenski dan godine 1448., kad se nedaleko od Smederova sbor Janjičarah preko Dunava prevažaše i baciviši se na obalu ugarsku, nagliem kasom kroz bare na sjever udaraše. Kad već štropot hatah turskich u daljini bješe izčezó ter još samo tamni nacrti jezdilacah u maglah modrich titrahu, ladja druga dodje do obale ter iž nje stupi dvanaest oružanich Srbaljah. Porazgovoriviši se malo, ovi se Srblji na dvie čete razdieliše, od kojieh se jedna uputi kroz močvare, a druga uz Dunavo na zapad.

Obličje sunca pódnevnoga sjaše se u modrini Dunava, kojino po bezkrajnoj širini s veličanstvenom mogućnosti valove svoje potiskavaše. Lievi kraj rieke, lagano se uzdižući, amo tamo travina pokrivaše, kojano, čiem dalje od briega, tiem bujnije šikajući, u vitku rozgovinu, najposlije pak u gorostasnu trsku prelazaše, a ta se pak, kao gusta šumadia, u širinu i daljinu na mnogo miljah u pustare ugarske razprostiraše.

„U tom ćemo ga kraju naći!“ reče vodja čete, po zelenom kraju Dunava kasajuće, „ovamo ga je jutros ribar prevezó; on se neće usudit prije večera iz trske izaći.“

„Ja mislim, gospodine Javorniću,“ odgovori jedan iz čete, „da je prebjeg dobasó do vode Tamiša, gdjeno mu močvare, grmje i etočići mnogo zaklona daju.“

„Tim gore po njega,“ odvrati Javornić; „rieke odveć duboke i široke nije moguće preplivati, a čamca u onih močvarnih pustarah neće naći; on nam neuteče!“

„Neuteče, duše mi,“ dodá drugi, „već ako se je spustio u badinsku dolinu, gdje će ga pak sablja razdraženich Janjičarah do skora zahvatiti.“

„Neka tamo idu nevjerni divljaci! Neće ga naći, jer se oni junačkom jarosti vole bacit na mačeve ugarske. Držmo se dakle dobro da protražimo pustaru; hé, momci, dole s konjah! Ti, Brusniše, poveži konje ter ih povedi onamo gdje Tamiš ulazi u Dunaj; tamo ćemo se večeras opet svi sastati. Razpite se sada

Digitized by Google

po guštari; opazniem korakom kroz trsku se provlačite; tko od vas njega ili trag od njega nadje, taj neka ostaliem zviždalicom dade znamenje. Alo, brže na posó!"

Zapoviest vodje bješe ovršena dragovoljno; sbor vojnikah u tinji čas se razpršà i praskanje trske označavaše različne staze štono jih Javornić i drugari mu šumnim ritom krčahu.

Sunce već idjaše na počinak i sve dotle još tišina prostrane pustare zvukom zviždalice nebješe narušena. Javornić, bludeć sredinom trskove šume, zaludniem gledanjem razdražen, po bujno rastućoj trski biesno sjeciaše. Tad na jedanput, kako gvoždje njegovo snop jedan trske prosječè, prokrčeniem otvorom jasnu, travnatu okolicu oko njegovo ugleda. Iz guste trske prodiraše se ovamo potočić kojino, usred zelene okoline zavinuvši se, u mračni zaklon rita opet se vraćaše, tvoreć otočić, od prilike dvadeset korakah u okrugu imajući. Na otočiću pak, polusakrit bujnom rogozom, ležaše oružnik. Naglom svojom srećom zatečen Javornić glasno zaviknù.

Oružnik, iz laka sna prenuvši se, bliedo, ali sievanjem oka junačkoga oživljeno lice uzdižè. Srbski vojnik oštro zviznù, a zatočnik, dignuvši se na noge, široki mač iz koricah trgnù. Pri tom mu se ganutju plašt sa ramena omačè i na mužtveniem prsima sievnù zlatan križ, na skupocjenoj verigi viseći. Crni mu se prameni po ramenieh valjahu, i tamni mu brkovi uzdizahu bliedost obličja uzmosita. Začudjen prviem pogledom junačke postave, Javornić natrag stuknù; ali brže osviestivši se, kano striela preko potočića na otočić preletiè, pak snažnom rukom mač tudjinca uhvativši, viknù: „Uhvatjen si!"

„Natrag, robe!" ozvaše se usti muža kršnoga, kojino krepkiem trgnutjem iz ruke neprijatelju mač iztržè, tako da se ovomu oštrica nada (ocila) duboko u dlan zarezà. Javornić bolju razjaren, lievicom izza pojasa nož povadì, ter ga namjerì u prsi vitezu, kojino pak suprot njemu širokiem mačem biaše mahnuo; u taj trenutak mač vitezov prosječè klobuk Srbljinu i lubanju mu sve do čela jedinom ranom razdvoji. Vojnik ljuto riknuvši, na uzmak u potok se oborì; krvava mu se glava u vodi okupà, a usta se smrtnicm kropcem zajaziše.

Vitez s naporom izvadi nož, duboko u desno mu rame zabodem. Tad, baš gdje kacigom iz krvava potoka vodu crpljaše da izpere ranu, šuštenje trske navjesti mu dolazak novieh neprijateljah. S toga brže ustadè, ter se dublje u guštaru uputì, dočim krv, iz rane mu tekuća, na požutjelieh trstikah crljene ostavljaše tragove. Nego jedva što su njekoliko mučnieh koračajah u čestu se zavučè, eto već za sobom čuje divju viku, iz kojeno već mogaše sudit da grozni neprijatelji biahu već našli mjesto oprljano krvju. Tad progonjeni, bol i slabost tiela nadmegajući, brže stade odmicati, i nemareći za ciedeću se krv, štono mu bez prestanka po obaljenoj trski kapaše. Ali, nakon petdeset od prilike korakah, tiem istiem tragom natrag se vrativši, da ustavi krv rukem čvrsto ranu zatisnù, i njekoliko trstikah opazne na stranu ugnuvši, u napravljen tako otvor tiho uliezè.

U to govor divjieh glasovah na blizu zaječà, ter šuštnjava trske dolazak mu razjarenieh Srbaljah navjestì. Nesrećni zatočnik bez micanja stadè; jeden jedini korak, jedan i najmanji šuštanj bio bi ga sakrivena odao. Već se kroz trske crljene kabanice razjarenieh vojnikah svjetljahu; prvi od njih, nad nadje-

Digitized by Google

niem tragom divljem načinom radujući se, ulicom se, orošenom krvi, uputjivaše; drugi pak, s goliem noževi u groznieh rukah, stope prvoga sliedjahu. Kadno posljednji od njih iz očiuh progonjenomu izčezè, odvaži se ovaj u dubljinu pustare dalje. Bližnja opasnost dodade iznemogliem udovom jakosti; snopove bujno se uzdižuće trske krepko k zemlji prigibajuć, dobar čas s valovi neizbrojne rogozine težko se boraše. Ali najposlije, gdje ga najposljednja ostavila snaga, nesrećnik se na tle obori. Mrak zavlada studeniem mu udovi i nesvjestice mu se po duhu razastroše. Strašna tišina u okolo gospodovaše.

Zatočnik ranjeni, lišen vlade ćutjenjah, njekoliko urah tù ležà, jerbo kadno mu ostan boli duh iz mraka bješe probudio, noć biaše krila svoja već davno razastrla. U mračnom grobu pustare siromah probudivši se, oko k nebu dižè; vidiè gdje se vršci gorostasne rogoze divji nad njim sklapaju, zatvarajući zviezdam nebeskiem sašiljanje svjetla utjehe u raku preduboku; samo bi se vjetar u vrhove trske kadkada zahvatio i tad bi u okolo po guštari groznotamnoj nastó šapat i krov crni, amo tamo otvarajući se, po gdjekojemu mjesečnomu zraku prolaz bi u raku dopustio, a pak opet, brže bolje sklopivši se, mračni svod bi iznova sastavio.

Turovna tišina noćna kadkada dalekiem vukovah zavijanjem i lisicah lajanjem bješe prekinúta; kadkada bi pak i na blizu plahi stupaj zvjeradi zašuštio, štono, leža svoja ostavivši, kroz tamni labirint trske letjahu.

„O vjerni moji!“ uzdahne sám sobom ranjenik, „vi ćete po svoj prilici mrtvo tielo moje, grob moj tražiti — ah, a ja umirem ovdje ostavljen, od svega svieta ostavljen!“ Tù mu bol rane strašno tielom kosnù, studena ruka naglo za okrvavljeno rame posegnù i u to se dotačè križa, počivajućega na tieskobnieh prsih. Ćut najblaženije utjehe uzpirì se odmah u srcu nesrećnika. „Nipošto!“ viknù glasom radostniem, „nijesam ja nipošto ostavljen; ti, gospodine na nebesieh, ti nada mnom bdiješ — ti izbaviti možeš kad već i posljednje ufanje čovjeka ostavi!“

Poslie tieh riečih zlatni križ vruće na studene usnice pritisnuv, sa zemlje ustade i su njekoliko koračajah u strašnu se tminu uputi — i eto, tù ti mu se prostor širok, svjetlom srebro-jasnoga mjeseca objašnjen pred okom otvori. Vjera sveta ukriepi mu razslabljen duh, a svjetlo nebeskoga kruga usreći mu srce ufanjem. Trskovu pustaru ostavivši, smucaše se ranjenik uz ravnicu, obaziruć se za gostoljubnom kojom kolibom.

Divni mjesec razlievaše zrake svoje bezkrajnom k istoku i sjeveru ravninom; na zapadu pak svjetljaše se, kano jasno ogledalo, lice Tamiša, čudnovatiem okukami k Dunavu hitećega.

Na tu se stranu progonjenik sad uputi, nadajući se da će tamo u ribarskoj kojoj kolibi pokriepit tielo razslabljeno i boli i gladom. Ali za malen čas štropot za sobom čuvši naglo se obazre i spazi jezdioca gdjeno za njim ljutiem skokom leti. Nehotice desnica vitezova za mačem posegne; ali oslabljena ruka nebješe više dobra iz koricah trgnuti nado.

„I ti me dakle ostavljaš — stidiš se za slabost moju, druže posljednji?“ reče s gorkiem posmjehom vitez. Ali jezdilac ga već bješe dostigó i letiaše, kao razburkani vihar, okrugom, većma i većma se stiskajućiem, triputa okolo njega. A ranjeni zatočnik stojaše s prekrštenieni rukama u sred tvorenieh krugovah, mirniem okom svako maknutje jezdioca gledajući. (Dalje sl.)

Digitized by Google

Alojzio Andrić, slikar šibenički. *)

Andrić Alojzio rodi se u predgradu (varošu) šibeničkom dne 17. siečnja 1832. Otac mu Josip biaše gradski voštar, a mati koja još živi, zove se Simeona Medanićeva. Kad navrši sedam godinah dadoše ga roditelji u početnu učionu šibeničku, gdje po dvie godine u svih naucih, a osobito u ljepopisju (kaligrafiji) veoma dobro napredovà. Jur u ovo vrieme svoje prve mladosti obljubi on na toliko risarstvo da je u svih prostih časovih zabavljao se najradje risanjem. Izgubiv za rana svog otca te nemogavši radi siromaštva nadalje polaziti učione, bude godine 1840 od svoga skrbnika Ivana Rosana uzet u službu trgovačku, te ostà u toj službi do g. 1843., koje godine odè u fratarski manastir Parvić, želeći tu posvetiti se službi božjoj. Ali život manastirski nedoliči mu, te za tri mjeseca oprosti se on s fratrovi i bude od svoje matere prisiljen otići na novo u službu svoga skrbnika Rosana. Nu trgovački materialni poslovi nebiahu takodjer po ćudi mladića, kojega je duša čeznula za tvorovi umjetnosti. Uvidivši dakle da ništa nije takó protivno težnjam umjetničkoga života kao poslovi trgovački, te neimajući ni malo vremena za oživotvorenje svojih umnih namislih, ostavi on opet trgovinu, te stupi u službu vošćarnice svoga krstnoga kuma Antuna Boncića, kod koga osta čitavu godinu baveći se u praznih časovih risanjem i slikanjem, risajući kao samouk olovkom i perom i slikajući mastima i vodenimi bojami. U ovo vrieme načini on sliku B. D. Marije od Karavaja, koja se i sad nalazi kao mila uspomena u kući porodice Boncića. Nadalje sgotovi za p. otca Antuna Brakuša sliku sv. Gjorgje, koja bi namještjena u nekoj crkvi okružja šibeničkoga, zatim sliku sv. Nikole, za župnu crkvu u Rogožnici. Ovimi tvorovi, koji biahu od mnogih pohvaljeni, bude on još više potaknut posvetiti se sasvim svomu umnomu zvanju, te s toga ostavi mladi A. do skora vošćarnicu svoga kuma i poda se sasvim umjetnosti. U to vrieme načini on sliku sv. Mandalene pokornice, po kojem djelu upozna se s umnim zadarskim slikarom Franjom Salgetom, kojemu se ova slika na toliko dopadne, da je njezina sačinitelja uzeo k sebi u nauk, postavši tako njegov učitelj, dobročinitelj i drugi otac.

Po savjetu istoga slikara Salgeta poda mati Andrićeva mjeseca rujna g. 1850. na šibeničko poglavarstvo i na c. kr. ministarstvo naukah molbenicu da bude njezin maloljetan sin Alojzio, poradi velike svoje sposobnosti koju u slikarstvu pokazuje, blagovoljno i bezplatno primljen u koju akademiju umjetnostih. Nu budući da na ovu molbu nestiže povoljno rješenje, poda nedugo zatim sam Andrić novu molbenicu podupiranu liepimi svjedočbami svog učitelja Salgeta na upraviteljstvo dalmatinsko, u kojoj moljaše ili za kakav maleni stipendium ili pako za bezplatno primljenje u koju c. kr. akademiju umjetnostih. Uslied ove molbenice i uslied preporuke predsjednika bečke akademije Karla Roesnera, koji vidivši djela Andrićeva ova veoma pohvali, dobi on najvišjom odlukom od 26. lipnja 1852. od nj. veličanstva jednogodišnju podporu od 240 for. iz kameralne zaklade, te otide na bečku akademiju umjetnostih u nauke.

U Beču sprovedè Andrić jedva godinu danah i napredovà ovdje u nauku

*) Iz rukopisnog djela: Slovnik umjetnikah jugoslavenskih od Ivana Kukuljevića Sakc.

Digitized by Google

antikah, u risanju po naravi i u anatomiji veoma dobro („mit ausgezeichnetem und sehr gutem Erfolg," veli svjedočanstvo akademije), ali oštro sjeverno podnebje bečko, koje već mnogim Dalmatinom biaše ubitačno, zadade i našemu mladomu slikaru ljutu bolest, te on otide najprije na mjesec danah u svoju domovinu, a kasnije zamieni poradi blažeg zraka dozvoljenjem carskim bečku akudemiju s mletačkom, te zadrži iz osobite milosti carske i u Mletcih svoju prvašnju godišnju podporu.

U Mletcih napredovà Andrić isto tako dobro kao i u Beču, nu poradi svoje duboko ukorienjene bolesti, nemogaše ni ondje ostati dužo od jedne godine, premda su mu Mletci veoma bili omilili, bivši prisiljen s ovim gradom ostaviti mnoga prijazna lica, koja, kako on nekom prilikom kazà, „predobi za sebe ne svojimi zaslugami, nego božjom providnostju, silnom tom gospodaricom njegovih dunah." Vrativ se u svoju domovinu nemoćan na tielu nu krepak i bogat umom i duhom, obćio bi ponajradje sa svojom majkom i sa svojim nezaboravnim prvim učiteljem Salgetom, koga je isto tako ljubio kao i svoju majku.

Dne 15. kolovoza 1854. biaše u Mletcih podielivanje nagradah onim mladim umjetnikom, koji najbolje napredovahu u svome nauku. Naš Andrić dobi nagradu za svoj veliki napredak u anatomiji i risanju čovječjega tiela. Nu na taj dan ležaše on bolestan u Šibeniku i rečè svojoj majci: „Ah danas diele nagrade u Mletcih, pa šta će, o moj Bože! reći o mojih tvorovih!" Siromah mladić nije doživio veselu viest iz Mletakah, s kojom dodjè u Šibenik nagrada umnih trudovah njegovih. Malo danah prije oprosti se on s ovim svietom na žalost majke svoje i prijateljah, na tugu domovine svoje Dalmacije, a i na tugu svega naroda jugoslavenskoga, koji u ovo vrieme veoma malenim se brojem ponosi umjetnikah i književnikah, pa tu veliku nesreću ima, da ono malo ljudih što se službi uma i duha posvetjuju, sve to više nestaje kao zelene trave pod leđenim sniegom.

Ostavši nakon našega Andrića umotvori nalaze se većom stranom kod pomenutoga njegovog učitelja Salgeta. Medju njimi ima krasnih pokušenjah, ima snimakah polag najboljih umjetnikah staroitalskih, ima takodjer umnih izvornih sastavljenjah. Da li ima osim pomenutih slikah još koje poveće djelo od njega, neznamo, nu za njegovo najljepše djelo drže sliku sv. Nikole, predstavljajuću ovoga svetca kako njeku djevojku i njezinog otca blagoslovi. Ova slika biaše godine 1852. u javnoj izložbi pohvaljena od svih gledaocah.

Udes carskog sina.

Pučka pričica.

1.

Ima već tomu davno, kad je u njekoj velikoj i veoma prostranoj carevini vladao mogućni i silni car. Taj je imao sjajnih dvorovah, blaga i bogatsva, da se opisati nemože, a najveće dobro, što je ikada posjedovati mogao, biaše mu ljubav njegovih podložnikah; jer je strogo pazio na pravdu i pravicu i davao svakomu, što ga ide. Imao je na taj način svega u izobilju i sve po izboru: silne dvorane, silno bogatstvo i silna vojska upravljesu i dolikovala toli

Digitized by Google

silnom carstvu. Carica mu rodi jedinca, liepa i rumena kao jabuka; rodi ga još mudru glavicu te neboga u porodu i umre. Tuga careva nad smrću vjerne supruge razciepi miroljubivo njegovo srce, i zato odluči da će ostati udovcem. Sin mu ponaraste, marljivo podje u školu i nauči sve, što se dalo i moglo naučiti, tako da je za malo istog otca prestignuo. —

Car, komu je dobrostanje svojih podanikah a uz to duševno i tjelesno odhranjenje jedinoga sina najvećma na srcu ležalo, znao je često probdjeti dobar komad noći, da pregleda ovu ili onu po poglavarstvih podnešenu prošnju, ili da dohodke i troškove svoga širokoga carstva proračuna i uredi, što ga je najviše truda stalo; ili je snovao, kako da bolje promakne u carstvu trgovinu, prosvjetu i zanate; kako da doskoči toj ili onoj oskudici; kako da uklони ove ili one protimbe, biede, nevolje i Bog zna sve što još: tà to se i neda sve nabrojiti, pače je nemoguće navesti sve ono, zašto se car brinuti ima. Kod takvih boktanjah noćnih zateče ga sin njegov, hoćemo ga nazvati Živanom, te ga stane pomagati osobito u računu. Ala kako se je car začudio, kad mu je sin izračunao najveće i najteže račune za pol ure, dočim bi se on u tom poslu namučio po dvie, tri noći! Pa tako je bilo u svem: sin je svagdje otca nadkriljo, bilo to u računu ili u kakovoj drugoj stvari. Nu Živan je imao tu pogrešku, da se je išao u lice otcu rugati i hvaliti se svojim znanjem. To dakako nije moglo tako ostati. Car se nebi nikad razžestio, dogodilo se što mu drago, ali ga je peklo u srcu neuljudno sinovsko ponašanje; zato je mislio i mislio, kako bi ga mogao osramotiti, i u istinu prilika mu se pruži.

Pridesi se upravo velika svečanost i car dadè u to ime pozvati k sebi na ručak sve boljare, što su oko njega. Ovi dodju svi do jednoga, naklone se i sjednu za stol. Sve bijaše u sobi liepo uredjeno, izkitjeno, ukrašeno, da se nije dalo bolje i onako, kako valja, kako se za cara pristoji. Živan je sjedio u dnu stola. Gosti se čudom začudiše, kad spaziše da neima carev sin pred sobom tanjira; a ovaj ni pet ni šest, već uzme kruh, obreže svu gornju koru te si kako tako za silu izdube tanjur bez ikakve neprilike a još manje bez smetnje. Znao je dobro, da je to otčevo maslo, da ga tobože osramoti pred gostovi, pa si je preduzeo, da i on neće ostati dužan. Pod ručkom su se gosti svašta razgovarali, sám je Živan u dnu mučeć jio jelo za jelom iz krušnog tanjira. Ručak se svrši. Gosti već htjedoše da ustanu sa svojih stolicah, kad se netom dignù Živan i ozbiljno progovori: „Tko svoj tanjir nepojede, neka vadi dukat van na stol.“ Reče i zajedno pojede, komad za komadom, svoj krušni tanjir. Car se bješe porumenio od stida i srama tako da nije mogao ni rieči progovoriti; a gosti povadiše dukate, spustiše na srebrne tanjire, koje nisu mogli pojesti, i odoše u misli, da je taj gadni čin proizišao od samoga cara. Kad se gosti udaljiše ostadè u sobi sám car sa svojim sinom.

„A ma Živane nedočekao dana!“ — progovori car u žestini — „kako si mi mogao učiniti toliku sramotu? — Jako si me uvriedio, nemogu ti oprostiti — ma nemogu te više ni gledati, tako si mi omrzao. Zato odlazi od mene, udalji se s moga dvora dà i iz carevine moje. Ti od danas više moj sin nisi niti imaš pravo na prestolje. Još noćas da mi otidješ“ — okesi se car sve to ljutji na sina — „dati ću ti evo kočiju i dva vranca i punu škrinju novacah i

Digitized by Google

jednoga slugu, pa mi se odnesi s očiuh. Jer znaš, ako sutra začujem, da nisi otišao ili da se još baviš u mom carstvu, dati ću ti glavu odsjeći.“

Sin je na to samo mučao, a otac dovršivši ovu svoju prvu odsudu nad vlastitim sinom odè zažaren u licu iz sobe.

Dvie tri ure pred zoru stajahu kola zapregnuta u carskom dvorištu i dvanaest momakah jedva zatura na kola težku ladicu; tad izidje Živan iz dvora te niti se s otcem neoprostiv, sjedne u kola, bič zažviždi i kola se odkoturaše.

„Goni u drugu kraljevinu“ zavikne carev sin svom kočijašu, i to su mu sve rieči bile za njegova putovanja. Dan biaše svanuo, sunce već visoko a prognani Živan uviek se još vozio; kudagod je prolazio, vidjao je oboružane ljude, koji su po svoj prilici na njega pazili, da neostane u otčevom carstvu. Malo vrieme postajalo, on predje granicu i biaše u drugoj kraljevini.

2.

Putovao je neprestano dalje, dok jednoga jutra došao u prestolni grad one kraljevine, gdje je i odsjeo u najvećoj kafani. Razmišljao je dugo sam sobom, što da sad počme? Novacah je dosta imao, nu to se je moglo brzo potrošiti; učen je bio, ali prvo niti je htjeo upustit se u kakovo pobliže poznanstvo s učenimi ove kraljevine, a opet mrzilo ga da moli kakovu službu. Odluči zato da se izda za trgovačkog kalfu. Odmah si dade nabaviti zelenu kecelju, kakove nose trgovački kalfe, i podje po gradu, da razgleda kuće i dućane, te da si kod kojega trgovca mjesto nadje. Prošavši nekoliko ulicah zakrene u prostrani i liepi sokak. Tu biahu kuće na tri četiri dà i pet katih i što ga najviše obveseli — sami samcati dućani, svakim korakom biaše pred drugim dućanom. Razgleda se naokolo, jer mu je tu valjalo ostati, te spazi veliku kuću na četiri kata, bakrom pokrivenu i s mnogo kamenitih doksatah odkud mu je svakovrstno mirišuće cvieće duvalo, a u dozemnom katu ugleda sve redomice do dvanaest dućanah, od kojih biahu dva zatvorena. Odmah si je pomislio, taj bi me gazda trebati mogao, i odvažno, kako se je svuda ponašao, stupi u tu trgovačku kuću. Poslie male stanke, pošto se najavio bješe, snidje niz stube sám gospodar i prijazno ga pozdravi te povede u gornje sobe, gdje se je počeo s njim razgovarati.

„Ma borati kaži mi svoje ime, odkuda si rodom i gdje si zadnji put bio u službi, kod koga?“ — govoraše gazda — „vidiš, jučer mi je jedan kalfa otišao, a drugoga sam prije nedelju danah zakopao, pa mi se još nitko do tebe nije najavio. Možeš si misliti da te trebam; drugčije će mi zlo ići u trgovini.“

„Moj gospodaru“ — odgovori Živan i dopusti si malu laž — „kazati ću ti istinu. Ja niti znam za svoje ime, niti pridjevak, niti rodno mjesto. To jedino dobro pamtim, da sam ko nejako diete izgubio otca i mater, mnogo pretrpio te se tukao od nemila do nedraga, dok se evo nisam dočepao ovoga krušca. Ti me krsti kako ti volja, ja barem neznam za svoje ime. Što se pako tiče moga poslovanja, to se možeš osvjedočiti, samo me izkušaj.“

„Nu tomu neima ništa. Ti samo budi valjan i pošten, pa će biti sve dobro; a za ime mi uprav nije stalo. Nu kažider mi, imadeš li sa sobom kakovih stvarih, robe ili što drugo?“

Digitized by Google

„Imam: konje i kočiju i ladicu s rubljem tamo u kafani, gdje sam odsjeo.“

Trgovac bivši već dobro u godinah i uviek boležljivac zapovjedi slugam, da dopreme stvari novoga kalfe; i dočim to naredi, odvede Živana preko stubah i hodnikah u četvrti kat, te mu malu sobicu u njekom kutu dade za stan. U to vrieme gospodar, da ga iskusi, uruči mu njekakav račun, da ga pregleda, je li prav ili ne. Živan se sjede i za čas sve točno izračuna, da mu se je gospodar morao čuditi. Dotle dodjoše i sluge s njegovom robom. On se najprije pobrine za ladicu gdje su bili novci, i oprosi gazdu da neka bi ju dva ili tri mom'a gore dopremila; medjutim ovi sa škrinjom ni da bi maknuti. Gospodar je za to vrieme skupa sa Živanom bio na hodniku i gledao na dvorište, kako se ljudi muče oko ladice. Upita dakle Živana, da šta to ima u ladici tako težko; nu taj je davao same krive odgovore. Najposlie trebala je dvanaestorica, da su mogli ladicu odturati tja u četvrti kat u onu malu sobicu. Kad se udaljiše sluge i momci, zapita gospodar svoga novog kalfu:

„Kako to, da je ta tvoja škrinja tako težka? u njoj mora da je nješta neobičnoga. Daj mi pokaži što imaš nutri.“

„E pa ću ti i kazati“ — odgovori poslie duže stanke Živan — „oteo nisam, ukrao nisam, a što da tajim. Novci su unutri.“ — Govoreć tako otvori ladicu, koja biaše do vrha napunjena s dukati, škudami, cvancigami, deseticami, peticami i grošići, i sve to u redu; zatim nastavi: „To su novci, koje sam dobio kao baštinu od nepoznatih roditeljah. Nješta sam si i sam prištedio i tako sakupio ovo, da budem mogao mirnije živjeti pod stare dane.“

„Znaš ti šta, moj dragi!“ — odvrati trgovac — „ja sam u kratak čas vidio, da si pošten, istinit i da znadeš svoje; zato, ako hoćeš pristati na moj predlog, slušaj me: Ja sam udovac, neimam nigdje nikoga, bez žene sam i bez djece a bogatstvo mi je veliko. Vidio si mojih dvanaest dućanah, svi su puni i to robom svake vrsti, robom najskupljom. Imam na moru deset galijah i jedan brodić, koji sama drva vozi; imadem gore na tavanu svoje novce, sve na razdiele. Dukati su za se, škude za se, cvancige za se, isti krajcari za se; sve možeš vidjeti ako želiš.“ Sad prestane govoriti, uzme ključeve i odvede Živana k tavanskim vratam. Otvori i unidje š njim gore. Živan se osvjedoči o svem: sve biaše onako, kako kazà stari trgovac, i sad jedino biaše znatiželjan, što da će mu gospodar predložiti. Poslie pregledavanja opet se vratiše u prijašnju sobu. Sad nastavi trgovac: „Dakle jesi li sve vidio?“

„Jesam“ — odgovori Živan.

„Dobro. Ako hoćeš kod mene ostati i podupirati me u starosti mojoj, evo ti divita i artije, pak piši, da sam te za svog sina uzeo, i da će, ako ja prije umrem, sve biti tvoje: kuće, zemljišta, brodovi, novci, roba, riečju sve blago i bogatstvo: ako li ti prije umreš, da meni ostanu tvoji novci. Je li ti pravo, sinko?“

„Sve je dobro i pravo“ odgovori Živan sav radostan.

Pogodba i darovna izprava bi napisana, od obiuh podpisana i poglavarstvu mjesto oporuke izručena. Stari je trgovac zvao Živana dobrim sinom, a opet Živan njega milim otcem. Sve je išlo u liepom redu. Živan je pozorno, kao mladi gospodar, račune pregledavao, robu primao, gospodarstvo vodio tako da se je sve više dan na dan starcu boležljivom dopao. Medjutim je Živan u

Digitized by Google

bolesti i otca pomagao, kod kreveta sjedio i dvorio ga bolje, nego da bi mu bio rodjeni sin; no nikad se nije odao da je carski sin, već je uviek svoju besimenost držao.

Tako prodje nješto vremena, kad nadodjoše brodovi nakrcani svakovrstnom robom. Sad je imao Živan posla. Moradè poći k moru, koje je bilo od glavnoga grada dan hoda daleko; tu je robu primio, popisao i kući odpremio; kapitane i mornare izplatio i uredivši sve vratio se kući, gdje je opet robu spravljao u dućane a novce metao na opredieljena mjesta na tavanu. Sve je to radostno činio, o svem otca si izvjestio i osobito nadgledao sve stvari koje su se ga ticale.

3.

Niesu prošle posve ni dvie godine danah, starac se razboli i uzprkos brige i gojenja za kratko umre. Sprovod naravno biaše sjajan i Živan je sav u crnini hodao za škrutom. Vidila se je zahvalnost njegova napram poočimu svom, a poslie smrti pripalo je sve bogatstvo i blago njemu samomu uslied pogodbe. U ostalom uviek se je o Živanu dobro govorilo, da je dobar gospodar, marljiv, pošten i da znade svoje stvari, premda je imao tu pogrešku, da bude svagdje prednji, a i kako nebi, Božo moj, ta on je uviek još bio carski sin. Prodje opet njekoliko vremena i Živan se spravi sasvim na trgovinu. Biaše istina štedljiv, no nikad skup; siromake je rado podpomagao i osobito nagnut bio pram prostaku; a u njegovom poslu biaše blagoslov božji, pa mu je sve dobro za rukom išlo. Ništa mu nije falilo, nego da ga žena okrsti čovjekom, naime da se oženi. E dakako gradske gospodične i bogate mlade udovice to je sve pazilo na njega; sve se to natjecalo, narivavalo pod svakimi izlikami; ali je Živan odlučio, da će sirotu sretnom učiniti: pa je i držao svoju rieč. Ni su ga zamamile, kojim je bila na pameti bogata nošnja, razsipnost i druge kuderije koje bogatstvo radja.

Živan je u praznih časovih najvećma obljubio lov. Tako i neki dan upravo pod večer baci pušku preko plećah, zviždne prepeličaru Harapu, pa hajd u lov. Pod sumračje prispie do groblja; odmah ganut zahvalnim čuvstvom pristupi k cintoru, otvori vrata, udje unutra i pusti se na koljena pred grobom poočima svoga, šapćući tihu molitvu. Medjutim se nebo naoblači i kiša počme prokapati. — Nije trajalo ni deset časovah a gusta tmina leže na zemlju, da nije bilo vidjeti prsta pred okom. Grad je bio daleko tako pol ure, zato se brže ustane Živan, prekriži se te izidje iz groblja, i budući je znao za stranputicu kojom bi mogao prije u varoš doći, krene tuda. Ali mrak i kiša, koja je počela lievati kao iz kabla, učine da je s puta sišao i medju takovo kršje dospjeo, da već nije mogao dalje. Hladan ga znoj probije, ali srećom ugleda svjetlo u dobroj daljini. „Eh, idem baš tamo, došao kud došao, namjerit ću se na koga to.“ To je nezadovoljan mrmljao i počeo razkretati granje da si put prokrči, dok nije najposlie sav umoran i mokar došao na njeku baru. Tu je bilo jamah i grabah dosta, sve puno vode, svagdje sve mokro; nu to ga nije spačilo, on je jednako išao k onoj strani, odkud mu je svjetlost dolazila. — Težkom mukom dodje uznojen, trudan i mokar do kože u njeki vinograd i izpenje se po sklizkom putu jedva do pivnice (kleti), odkuda je svjetlo dolazilo. Sad pristupi k obločiću i vidi nutri starca, babu i do njih djevojku njihovu

Digitized by Google

kćer; mati i kći su perje čihale a starac je sjekiru nazadjivao. Nije dugo oklevao već pokuca na staklo. Odmah skoči starac.

„Tko je božji?“ zapita malo uplašen, a mati i kći bojazljivo se okrenuše k obloku.

„Siromah putnik, koji je zabludio“ — odgovori Živan — „za volju božju, ljudi, pustite me na konak.“ — Starac izidje, otvori vrata i pusti ga nutra. Živan nastavi: „Hvala Bogu da sam pod krovom, ma se je baš spustila godina. Sav sam trudan i kao izprebijan, pustite me samo da malko odpočinem makar u zapećku, bogato ću vam naplatiti.“

Starac sa svojom ženom spoznadu odmah prvoga najbogatijeg varoškog trgovca, i učine mu što je tražio.

„Imate li, za Boga, vode, ljudi?

„A joj gospodine, ma ni kapi, i samim nam je žao što je neimamo. Vrelo je daleko; vani kiša i tmica, da se Bog smiluje; ja bi rado donio, ali sam već pristar, isto tako i moja žena, a dieta me je strah poslati.“

„Idem ja, otče, idem“ — progovori djevojka, kojoj se je smililo jadno stanje Živanovo, — „skočiti ću k vrelu po vodu; biti ću odmah tu.“ Reče i baci preko glave njekakvu ponjavu, zgrabi lagvu i nestane u noći.

Živanu se dopade djevojče, i odluči da će ju uzeti za ženu.

„Čujte starče, dajte mi vašu kćer za ženu“ — progovori sad k starcu.

„A šta govorite, moj gospodine, što vam pada na pamet?“ — odgovori otac djevojčin začudjen, dočim je ljubopitna žena izbuljila oči na neobičnoga prosioca — „kako bi vi uzeli siromašnu curu, ovo bogče!“ — nastavi starac. — „U gradu se sve ljepotice otimaju za vami i možebit već imate koju, — ali nemojte se šaliti s menom siromakom.“

„Bože sačuvaj da bih se ja šalio. Što govorim to i mislim. Ja vaše diete ljubim; djevojka je istina sirota, ali ja ću ju sretnom učiniti. Džaba ti sve gradske ljepotice, ja si nebi rado vraga natovariti na vrat. Dakle hoćete li mi ju dati za ženu?“

„Ali tko će nas dvoriti u našoj starosti, moj gospodine?“ — prosloví starica. „Naše dieta nam je jedina radost i sve; medjutim ako ona privoli, neka bude s milim Bogom. On vas blagoslovio.“

Jedva to dovrši, i Marica, tako se zvala djevojka, stupi dakako poškinula s punom lagvicom u sobu i pruži ju gostu. Oko se sretne s okom a lišce djevino porumeni kano ružica. To biaše Živanu dosta. Napio se je poštene vode pa tada nagovori djevojku:

„Hvala ti, dušo draga, ti si mnogo za me učinila, kako da te naplatim? Marice, kaži mi istinski, bi li ti htjela biti moja žena? Ja sam se već porazgovorio s otcem i materom; oni pristaju, samo još na tebi stoji. Daj, reci. —“

Nenadano pitanje smuti nevinu dievu; zažeri se u svem licu i ničice oči obori; najposlie videć da sve naokolo šuti, pogleda plahe otca i mater, i reče: „Hoću.“ — Eh, što je sudjeno, to je sudjena. Sad je bilo dakle gotovo. Živan se je još razgovarao sa svojim siromašnim tastom i punicom o svačem i osigurao jih za njihovo buduće stanje. Poslie odoše svi na počinak.

4.

Dan svanu. U maloj kolibici u vinogradu biaše sve na noguh, da se spremi u varoš ono malo stvarih što je unutra bilo. Živan je već zarana oti-

Digitized by Google

šao u grad i kola poslao, da mu dovezu zaručnicu, tasta i punicu. Sve se je veselilo u njegovoj kući nad povratkom svoga gospodara, za koga su mislili da ga već nije; a još veća postade radost, kad je Živan svoje domare izvjestio, da si je našao zaručnicu.

Marica, zaručnica najbogatijega trgovca, dovezla se je s otcem i materom u kuću Živanovu, i obojica se je još onaj isti dan vjenčala. Marica je dakako bila sirota i nije donila drugoga miraza svome mužu, do vjernog i zahvalnog srca. — Živan joj odmah dade ponapraviti opravah, sam ju je učio čitati i pisati, račune voditi, dà i druge jezike govoriti, te je već za dvie godine u sve se uputila i sve znala. Iz te ženitbe Živanove bugale su se dakako varoške ljepotice, ali on nije mario za to, jer je dobre misli kakove blage posjeduje i kakov je plemeniti čin učinio.

Medjutim skrbio se je i za tasta i punicu. Kupio je u varoši posebice za njih dvoje kuću i zemlje, napokon vina, i svim ih obskrbio, da su mogli krčmu držati. I tako prodjoše dvie godine. Marica se je razumjela u svemu, što ju je naučio stranom njezin Živan, koga je ljubila kao dušu svoju, strancem, što je od kuće još znala. Štedljiva je bila, na sve pozorna, u gospodarstvu marljiva djelačica i svagdje je svojima očima bila, tako da ju nije nitko mogao prevariti. —

Dogodi se u to vrieme, da su opet doplovile Živanove galije nakrcane robom i drvi. Povjerio je sada kuću skrbi ženinoj a sam otišao k moru obećajuć Marici, da će i nju jedanput povesti, da vidi njegove brodove. Živan je kao obično sve uredio kod mora, a robu i novce dao dopremiti u varoš, da je žena primi. Marica je sve primila, sračunala, točno razredila i novce u tavan smjestila onako, kako ju je Živan naučio, koji je još duže vremena ostao kod galijah.

Jednu večer sakupi se više trgovacah na brodovih bogatoga Živana, gdje je čast u to ime priredjena. Tu se je jelo i pilo, razgovaralo i šaptalo, smijalo i šale sbijale, a najposlie prodjoše gostovi u svom razgovoru na žene. Svaki se je svojom hvalio, da mu je vjernija i poslušnija nego li koga drugoga, pa su se njekoji zato i pokeckali. Naravno da se je i Živan tu odlikovao i predstavljao svoju Maricu svim ostalim. S njim se je natjecao njeki drugi trgovac, koji je imao u gradu samo sedam dućanah a na moru samo četiri galije, te je kazao, da će prevariti njegovu ženu. To se dalo na žao Živanu, jer je dobro poznavao ćud svoje žene, koja ga je ljubila vrhu svega i u njem sva živjela. Povede se, bome, rieč za riečju i obadva dodjoše u žestinu.

„Ajdemo se okladiti“ — progovori onaj trgovac — „da ću ju ja prevariti. — Ajde zašto ćemo — i još ću ti kakvu takvu znamenku donesti.“

„Ti nisi, istina, tako bogat kao ja“ — odgovori Živan poslie male stanke nješto upaljen, — „ali ako to učiniš što si rekao, neka ti bude sve moje blago i bogatstvo i ja ću ti još robom biti; nu ako toga neučiniš, onda će tvoje biti i moje, i ti ćeš tada biti moj rob.“

„Neka bude tako!“ odgovori na to nješto malo smeten onaj trgovac.

Sad uzeše sve to popisati u i svjedoci se podpisali. Družba se razišla.

Medjutim još one iste večere onaj trgovac otišao u varoš i uljezao u Živanovu kuću. Mrak je bio i on naidje na babu, koja je dvorila onu gazdaricu, te ju počme nagovarati i prositi, da ga pusti u sobicu, gdje njezina

Digitized by Google

gospoja spava, da se zavuče pod krevet, i turi joj u roku sto škudeh. Baba se prevari i navede Živana na šupalj most. Marica je bila još za poslom, te sgodu upotriebi baba i turi rečenoga trgovca u gazdaričinu spavaću sobu. Malo zatim unidje u sobu Marica trudna od silnoga posla, što ga je kroz dan uradila, naloži još nješta babi, koja joj je krevet razpravila, i poslie kad je ova iz sobe izašla, zaključa se, svuče i legne u postelju. Na malom stolčiću gorjela je voštenica po čitavu noć, a u kupici vina bilo je Maričino prstenje, gdje ga svaki dan čuvala, kad bi polazila počivati.

Trgovac onaj čuvši da spava izšulja se izpod kreveta sve polagano, pogleda ju, izvadi polagano jedan poveći prsten iz kupice, i opet se, bez da ju je i najmanje dirnuo, zavuče pod postelju. Sutradan došla ju je baba buditi kucajući na vratih; nu ova joj je odgovorila, da joj se nije sile ustati, da neide orati i kopati. Medjutim se sjeti na posao kućni, ustane se, obuče i otvori vrata; a onaj trgovac smirom pod krevetom. Baba unidje da pospremi soba i dočim se mlada gospodarica udalji, dade znak trgovcu; ovaj skoči izpod postelje, još joj zahvali i izidje iz sobe, a malo zatim i iz kuće te pohiti k moru.

Živan je bio kao mrav uviek u poslu, kad ga netom zateče rečeni trgovac i veselim glasom progovori: „Evo, Živane, ja sam rieč svoju držao.“

To je Živanu bilo tako, kao da ga je grom ošinuo; sav problied i zaišće još znakove od onoga varalice; ovaj mu je prsten pokazao, koji Živan odmah spoznade da je Maričin, i ujedno mu je kazao, da mu žena imade na lievom ramenu zlamenku. Sve biaše istinito. Sad je dakle po okladi i ugovoru Živan morao tom trgovcu predati sve svoje blago i bogatstvo i biti mu sluga do smrti. Razplakao se je jadnik, i premda je nevinu ženu osudio radi nevjerstva, ipak mu je žao bilo, da ju je starom nesretnicom načinio. Brzo je zato otišao u varoš te ju, dok još ništa nečuje o njegovoj nesreći, nagovori da ide s njim k moru pregledati galije. Ona na ništa zla nesluteći podje, i Živan ju dovede k brodovom. U svaki ju je brod vodio, sve joj se je dopalo i srce joj je od radosti igralo. Kad su sve obišli dodju i k brodiću, koji je sama drva vozio. Živan htjede da ona naprvo stupa; nu nije se dala, dok nije on sam prije unišao. Čim je uboga Marica za njim uljeglja u brodić, on skoči van, iztrgne železni klin, koji je brod držao s drugom velikom galijom, i odtisne ga na uzbunjeno more. Vjetar je puhao, talasi se uzbuniše i broda malo zatim nestade na pučini. Samo se je kadkada još čulo tužno naricanje sirotice Marice, a Živan je lupao sobom o zemlju i plakao kao ljuta godina. To nije ništa hasnilo; on je sve svoje izgubio, blago, bogatstvo, vjernu drugaricu i svoju slobodu. — (Konac sl.)

Školski odlomci XVIII.

Gospodin Lj. V. u Nevena 14. broju o. g. dobro je rekao o kazalištu, da valjda neima čovjeka koji neuvidja, da je zadaća kazališta veoma liepa i plemenita. Kao što Shakespeare tvrdi, cilj je kazališta bio i ostaje taj, da se kao pred prirodom ogledalo drži; da se svakoj vrlini njene vlastite draži, svakoj opačini njezina vlastita slika, a dobi i duhu vremena snimak njegove

Digitized by Google

prilike predoči. — Ovoga puta da rečemo što o kazalištu, kanoti o pedagogičkom i moralnom zavodu.

Svaki universitet trebalo bi da se postara za uzorito kazalište. Mladić od 19. do 24. godine trebalo bi da ima nešto, čim će večeri svoje kratiti, da ima zabavu za koju će se strastno zauzimati. Primjerno kazalište brani od grubosti, izobražava ukus. U pogledu moralnom kazalište je kao obći kanal, u koji od izobraženije i pitomije strane naroda luč mudrosti silazi, te se odtud u blažih tracih rasprostire kroz cielu državu. Jedino kazalište kadro je naše slabosti izsmijati bez da nas uvriedi, budući se ono zna smiliti na našu jedljivost i neoddati grieśnu budalu. Bez da nam se plamen uz obraz zapali, vidimo gdje iz ogledala kazališta naša naličina (die Larve) pada, te mu se potajno zahvaljujemo na blagoj opomeni. Neka znamenita vrst ljudih ima povoda, zahvalnijom od svih drugih pokazati se prema kazalištu. Ovdje samo čuju velikaši svjetski, što inače vrlo riedko čuju — istinu; što vrlo riedko vide, vide ovdje — čovjeka. Da kazalište izmedju svih iznašastjah luksusa i izmedju svih zavodah za društvenu zabavu prvenstvo ide, priznali su i sami njegovi neprijatelji.

Na pitanje: šta treba da bude zadaćom srednjih školah? moglo bi se danas najprije odgovoriti: odgojenje izobražene srednje klase. S toga gledišta nesmie se nikako ograničiti obučavanje samo na mužki spol. U tome i leži znatna mana naših srednjih školah, što su one ženski spol posve zanemarile . . . Ako istinito želimo da nam se narod izobrazi i prosvieti, to onda nesmiemo s prekrštenim rukama gledati, kako nam ženski spol natražke ostaje . . .

Kao što je tiha blagost duha uobće glavna vrlina ženah, tako je ona od osobite ciene u odgojiteljnom pogledu, a ovdje opet navlastito u postupanju sa učenicami. Zlo je, gdje se i učitelj na žensku djecu gnjevi i osjeca, ali gdje baš sama učiteljica učenice svoje tjelesno kazni, na njih se breca i izdire, tu je cilj i pravac promašen. Zaista, mnogo bi nam bolje obiteljski život cvjetao, i mnogo bi napredačnije u odgojenju našem koračili, da je srećom ovaj duh tihosti sdružen sa točnim znanjem i čvrstom voljom, pomedju materami više razprostranjen, nego što jeste.

Osobito zvanje žene jeste kao supruga, mati, domaćica. Ovo trojstvo nesmie se s očiuh smetnuti, ako hoćemo da žensko odgojenje pravim putem istinitu svoju cilj dosegne.

a Domaćica. Čuvstvo za domaćnost, čistota — to su dvie najglavnije točke pri izobraž.nju domaćice. O čistoti naraštaja uobće ja sam već nešto u ovih listovih nagovjestio, ovdje sad još dodajem, da je čistota glavna vrlina ženskoga spola, istiniti podpor svake domaće sreće, temelj, brez koga se skoro nikakva druga ženska vrlost nemože niti misliti. — Dalje su znamenitije točke za odgojenje domaćice: vježbanjem stečeno i točno razumievanje ženskih ručnih kao takodjer i svih ekonomičkih posalah; uljudno postupanje s čeljadi, isto tako udaljeno od prekomjerne prijaznosti, kao i od zapovjedničke samovoljnosti. Samo se sobom razumie, da će razlika staleža dopustiti modifikacije, ali i ništa više; jer gospodarenje je u svih odnošajih vrlost ženah, a i onako se unapried nemože znati, u kakvu će kuću budućа supruga zapasti. — Kad je već mati po sebi vrstna domaćice, onda će njen

Digitized by Google

primjer i njena uprava imati najljepše posljedice. Gdjo je više kćerih u kući, tu neka uzajmice svaka kći zasebnom granom gospodarstve upravlja; samo bi morala onda svaka, nuždnog pregleda radi, za vrieme obavljanje cielog gospodarenja na se uzeti.

b. Supruga već samim tim, što je vrstna domaćica, donosi mužu svome čestit miraz. Inače zlo je, što mnogi kod ženah drže mnogo na lažnu svjetlost i na površno mnogoznanstvo, a sasma malo na jezgru pravog izobraženja i ostalu čestitost. Ovom prilikom neka mi bude dopušteno i opet osobito k vam se obratiti, o mladi moji saučitelji! Budite oprezni u izboru vaše buduće supruge; motrite na jedro zdravlje i liepost tiela i duše, na razum i vjerno srce, na krepki, smjerni, plemeniti duh više nego na novac i spoljašnji nakit! Obiknite se tome, da svakom načinu radnje i mišljenja pravo ime date; hvalite, što hvaliti, kudite, što kuditi treba; iz mlitave ljubavi k miru nerecite za crno da je bielo, a za bielo — crno; uzdižite se sami k svemu, što je visoko, istinito, dobro i krasno, — tada će vaša supruga imati u vami pomoć i podporu! . . .

Želiti je da se u budućoj supruzi probudi čuvstvo za krasnost i vještinu. Tu bi osobito mnogo pomoglo obučavanje u muzici i risanju. —

c. Mati — najveće je dostojanstvo žene. S ove točke ponajprije valja gledati na zdravlje djevojačko. O trošku zdravlja umne ili industrijalne izobraženje u visinu tjerati, to će reći: sgriešiti čovječanstvu. U ostalom šta dobro odgojena mati vriedi, pored svega toga što mi danas moralno zlo stojimo, — svatko znade. Duboko i proročanski u bitnost odgojenja proniknuvši Pestalozzi osim svega ište, da se materе kao što valja izobraze. K tomu dodati valja, da svakoj grani dužnosti ženske čista pobožnost krunu polaže. Samo kad se pobožnostju ljubav supruge, uprava domaćice, odgojna djelateljnost matere posveti, prosinut će istinita obiteljska sreća!

Gj. R.

Nekoje basne od Krilova.

Iz ruskoga preveo Gj. Rajković.

5. Sova medju pticami.

Bješe s' negdje naljutila
Sova gadna i nemila,
A k tomu joj još nemalo
Skučno vrieme dodijalo —
Ona prnu. . . eto ti je
Medj' malenih ticah broj!
Nu što j' ovdje najsmješnije:
Ka' nezgrapnu kad je stale
Izzviždavat tice male,
Ona opet natrag sbode,
Vrati s' brže u dom svoj.
Tad vremena grdi zla,
Samost joj je najdraža.

* * *

Za družbinu draži sve od prirode nam su date;
Ko s' nemieša s nikim živi,
Tom pokvaren sviet je kriv —
Prave kaže tada sviet: „Bratjo, živit vi nezmate!“

Digitized by Google

6 Šetajući se prijatelji i psi.

Dva prijana šetajuć se mudar sboru sbor,
Prodju jedan, prodju drugi, prodju treći šor,
Kroz déru će u tom na njih regnut neki pes,
— Da vi'š čuda iznenada; — za njim u taj čas
Povorka je ljutih pasah gromki digla laj,
Za putnici pojurila... sviete pomoć daj!...
Medjutim je jedan prijan mnog kamenja broj
Na pakostne psine sipó, — drugi vikne: „Stoj!
Dosta je već, nebacaj se! Da ti kažem liek
Od lajanja zlobnih pasah pouzdan i priek —
Podj'mo mirno unapreda: žestiš li se sám,
Psi su tada sve to češći, pasju narav znam . . .“
I tek prodju koračajah reci triput pet,
A to zbilja laj se pasah poče tišat klet;
Te najposlie kad već nevješt činio se svak,
Psine posve umukoše . . . Nije l' liek to lak?..

* * *

Zavidljivci na što tek poglede,
Svog jezika otrow liju ljut;
Al' najposlie zanemit će, vjeruj,
Svoj ti samo pazi, čuvaj put!

Zagonetka.

Od M. Opačića.

Tri su slovke, osam pak pismenah;
Prva slovka — neliepa imena,
Nerado se čuje od svakoga,
Jerbo kori čovjeka griešnoga.

Druga — treća — ništa neznačava,
Skupa pake — smrt divjači prava.
Ciela riečca — biela golubica
Na krajini prekrasna tvrdjica.

VIESTNIK.

Iz Zagreba. Svjetli ban grof Jelačić dostojao je odrediti, da gg. Lj. Vukotinović i Dr. Schlosser ljetos opet Primorje hrvatsko i Liku pohode te prirodoslovna izstraživanja svoja god. 1852. započeta da svrše. Krenut će na put ovih danah; š njimi će putovati takodje vješti slikar i kamenorezar g. Zasche, koji će krasne okolice i veličanstvene u onoj liepoj pokrajini naše domovine gradove i nošnje tamošnje slikati. Namjera putujuće gospode je djelo jedno poveće sa slikami i poučnim te zabavnim opisom zajedno izdati. (G. L.)

— Ovih danah imadosmo priliku upoznati se s izvanrednom vještinom računanja iz glave u djeteta od 6 godinah, koje sasvim nevješto pismu i pismenom računanju, osobitim nekim načinom kao čudom od naravi u njemu razvitim posve lako i točno znade riešiti najteže račune, koji mu se predlože. Divno ovo diete putujući već od više mjesecih sa svojim otcem (po imenu Max Elenbogen, rodom iz Zala-Egersega u Ugarskoj) probudilo je svuda udivljenje kao čudnovati i riedki pojav rane zrielosti i osobitog nekog organičkog razvitka duševnog u račun-

Digitized by Google

stvu, te će mali taj računar divnu svoju vještinu, kojom ga je narav bez pomoći učiteljske obdarila, i ovdje javno osvjedočiti.

* Dr. Klečinski, na glasu lučbar, priobćuje u bečkih „liečničkih novinah“ zanimivi članak o liečivom (farmako-dinamičkom) učinku raznih vrstih vina. G. Kl. dokazuje da neke vrsti boljega ugarskoga vina sadržaju u sebi još više prirodjene pranične kiseline (acidum phosphoricum) te da su zato prikladnije za lječenje nego isto izkvareno španjolsko vino po gradu Malaga tako nazvano, koje je radi toga svojstva prvo mjesto u lječenju zauzimalo.

* Medju švajcarskimi planinami ponajviše je brdo štono se zove *monak* (*der Mönch*), kojega vječitim sniegom i ledom pokriti do 15,000 stopah visoki vrhunac sve dosad smatraše da je nepristupljiv, jer svikolici putnici i lovci koji dosad pokušahu popeti se nanj, svladani neizmjernimi tegobami stranom odustahu od svoga pogibeljnoga poduzetja, stranom pako, kao prirodoslovci *Mauron* i *Chr. Behren* padoše žrtvom svoje odvažljivosti. Što još nijednom čovjeku nepodjè za rukom, to je 10. i 11. pr. m. poduzela i izvela ruska knjeginja *Masalska*; u družtvu nekih odvažnih lovacah divokozah (Gemsenjäger), koje je skupim novcem bila predobila za oto vratolomno poduzetje hrabreći ih uza to ženskom svojom neustrašivosti, popela se je nadvladavši smrtonosne pogibelji na vrhunac goleme brdine, gdje je kao spomenik ostavila u gomilu kamenja usadjen krst u znak prvoga čovječjeg posjeta na tom mjestu. Prvi dan prenoćiše knjeginja u nekoj špilji do 4000 lakatah visine nad površjem mora, drugi dan prouzrokovaše tanki i ledeni zrak svim pljuvanje krvi, što ih medjutim neodvratiše od nastavljenja svoga neuztrašivoga putovanja, a treći dan vratiše se u Interlaken na podnožju brda, gdje je sakupljena svjetina s oduševljenjem pozdravila junačku knjeginju i njezino družtvo. Doista riedki primjer ženske odvažnosti. *(Sl.N.)*

* U arkivu českoga muzeja ima sada 21,874 izvornih poveljah i listinah a 11,606 u prepisu. Imutak češke matice iznosio je svršetkom g. 1853. 90,080 fr. sr.

* Češki na glasu prirodoslovac i urednik českoga prirodosl. časopisa pod naslovom „Ž i v a“, g. porf. Purkinje u Pragu, izumio je novi neki sitnozor (mikroskop), kojim mogu u isti čas dva gledaoca motriti predmet znanstvenoga iztraživanja, što je osobito u liečničkoj nauci za praktično podučavanje stvar veoma važna.

* U svoj zapadnoj literaturi, (osobito englezkoj, francezkoj i njemačkoj) nadkriliže od nekog vremena sve ostale struke književnosti tako zvani ilustrirani listovi, t. j. novine za puk u kojih su ljudi, predmeti i dogadjaji, o kojih upravo takove novine pišu, ujedno fino ili priprosto drvo- ili kamenotiskom naslikane (kao što su n. pr. i kod nas podobro poznate novine „*Illustrirte Zeitung*,“ „*Fliegende Blätter*“ itd. a po ovih spotvareni neki bečki listovi). Kao primjer, u koliko ova struka literature puni kese poduzetnikah koji se znadu koristiti novim ovakvim ukusom čitajućega obćinstva, navode neke novine sadanjega gradskog načelnika (*lord mayor*) u Londonu imenom Moon-a, koji je svoj zanat započeo kao prosti rezbar ili drvorezac kod takvih nekih ilustriranih novinah, a poslie je izdavanjem istih stekó toliki imutak, da ima sada 480,000 fr. sr. godišnjega dohodka.

* C. kr. akademija znanostih u Beču broji sada 60 pravih iliti poslujućih, 120 dopisujućih a 24 počastnih članovah.

* U Beču se je sklopilo „družtvo bečkih učiteljskih pomoćnikah,“ kojemu je svrha: uzajemno podupiranje svojih članovah u slučaju nužde ili nesposobnosti u ovršivanju svoga zvanja. Akoprem je plaća učiteljskih pomoćnikah u obće veoma slaba, to je ipak glavnica otoga družtva narasla već na 30,000 fr. sr., tako da mogu već sada od kamatah i ostalih prinesakah 2000 fr. sr. godišnje podpore medju oskudievajuće svoje članove podieliti. *(Sl.N.)*

* Po zvaničnom izvjestju englezke vlade stradaše prošaste godine 1854. na moru 987 englezkih ladjah, od kojih je 441 sa svim utonula.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: ***Jos. Praus.***

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Ciena mu je na godmu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cieno, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 28. 12. Srpnja 1855. ***IV. tečaj.***

Posljednji Orebita.

Iz českoga izvornika, pisana po J. E. Vocel-u.

(Nastavak.)

II.

Premda sve to pozorište puniem mjeseca svjetlom jasno razsvjetljeno biaše, progonjeni ništanemanje postave novoga neprijatelja razaznati nemožè, jer mu šubara malne polovinu obličja zakrivaše, a ostatak tiela crni kožuh odievaše.

Ali tad, naglo rukom maknuvši, razmahnù jezdilac desnicom nadžak s kladivom na kraju sjajućiem, kojegano drugi kraj poput dugačka rta natrag se vratjaše. U taj mu se trenutak kožuh s ramena omačè i odkrì postavu vitka ugarskoga mladiča.

„Govori, tko si?“ zavapi mladić, težkiem nadžakom okolo glave ljutito vrteći.

„Ivan Hunjad, vladar ugarske kraljevine,“ odgovori tamniem glasom zatočnik, s prsih plašt uklonivši.

Mladi Madjar, kao da ga je grom udario, silno sobom trgnù ter bez micanja u slavnoga junaka oči upriè; konj pak omamljenjem jašnika očaran, na trgnutje mladićevo, kao okamenjen, kopita u tle zakopà. Odgovorom omamljena ruka mladićeva polagano dolje se otegnù i tekar poslie duga časa mračno žacnutje ustupi, ter tako se mladić, brže šubaru s kose skinuvši i s hrbta konju skočivši, pred noge vitezu vržè.

„Prosti,“ ozvà se glas njegov, „prosti, gospodaru i gospodine moj! — Neprijatelji se u okolo vrzu — mislio sam da si i ti —“

„Sine moj,“ prekidè vojvoda rieč mladiću, „opasnost danah našieh izpričava ljutitost tvoju; ustani-der, ja ti praštam!“

Tù mladić skut Hunjadieva plašta poljubì i sa tlih ustanuvši: „Izvoli, gospodine, uzjahati moga vranca“ — rečè; — „nije baš ugledan kakono konji vitežki, ali je mukotrpan i brz kao lastavica kad najhitrije leti.“

„Zahvalno primam žrtvu tvoju“ odgovori Hunjadi, hržućemu vrancu približivši se.

Digitized by Google

Mladić, mužu slavnom na konja pomagajući, s težkiem trepetom slabost tiela i ranu viteza gledaše. Tiho koracaše tad pred vrancem, kojemu, činjaše se, poznato biaše kako skupocieno breme nosi, jer lakiem, opazniem korakom rosnatom travinom kasaše. Vjetric se igraše sa zlatniem prameni mladića, kojino kadkada modro oko svoje, ogledalo poniznosti i srdačnoga pomilovanja, za uznositiem mužem obratjaše.

Tako biaše Hunjadi više od uro dugačkom ravnicom putovó dok se već u tamnieh maglah udaljena šumadia trske blištjaše. Vlažan zapadnji vjetar navještivaše udubljenu u turovni san jezdiocu blizinu vode, ter tù mutno oko uzdignuvši kroz gusto drvje spazi srebro-jasno zrcalo rieke.

„Kamo me to vodiš, mladiću?“ upita vladar.

„Tamo gdje stanuje siromaštvo; u kolibu otca moga, staroga Tornaka.“

„Je li još daleko?“

„Tamo, gospodaru, gdjeno se široki tók Tamiša u tamnom grmju gubi, razredane stoje stare vrbe, na koje se koliba otca moga upire.“

Malo zatiem dodjoše do mračnoga grmika, rubećega lievi brieg Tamiša. Tù bi sad vodena ptica, iza sna prenuvši se, kroz rakita šušnula; sad bi bjelojasni pelikan od briega tamnoga ka svjetloj gladčini kao sniegosjajna ladjica plinuo, a pak, velika krila svoja razmahnuvši, opet se uzdigó i puniem svjetlom jasnoga mjeseca na drugi kraj rieke poletio Široke, crne sjene vjekovitieh vrbah razprostirahu se po gladčini jasnieh valovah; strašni stasovi protrulieh panjevah, preko kraja se naginjući, vite grančice u rieku potapahu. — Tišina vladaše po mračnom drvju; samo što bi kadkada, korakom inostranacah probudjen gavran, iza sna se trgnuvši, trepetjuć po granah potekó, dok bi opet nastavša tišina usnutje ptice javila.

U to se ozvà iz daleka glas citare.

„Kakvi su to zvuci?“ viknù glasno Hunjad.

„To zvoni citara sliepa otca moga“ odgovori sinovljiem srca ganutjem mladić.

Tù ti milo-tužna melodia k prihodnikom lepršaše, kanda uzè navještat, čine slavne izginuvšieh za u vieke pokoljenjah; žalostniem otezanjem ozivahu se duboki zvuci, kanda izlaze iz rake minulosti, na krilieh pozdrav duhovah noseći; kadkada bi visoki, drktjući zvuk tako ozvanjao, kao da oglašuje žalostan vapaj i ronjenje suzah; zatiem se pak tužni glasovi s divjiem akordi mienjahu, sve to brže i glasnije ključajućiemi, kao da glas tuge, iz tamne se samo daljine ozivajući, nadjačiti rade: dok se najposlie svikolici zvuci, poput divje bure bjesneći, u bučnom viru oboriše kano štropot grozna bezuzanja.

Medjuto se prikučiše prihodnici do tamnoga, u okolo vrbami obraštena kraja.

„Jesmo li već na mjestu?“ upita jezdilac.

„Gospodine,“ progovori mladić ranjeniku s konja pomagajući, „samo za trenutak tù pričckajte, sad ću se vratit.“ Rečè i u tmine grmika izčezè.

Brzo na to razjasni se otvor med drvjem i mladić, užganu zublju noseći, vitezu mignu da idje za njegoviem korakom.

Nakon njekoliko koračajah stupi Hunjad u kolibu ribarsku.

Usred izbe klijaše vrbovo poleno (glavnja); okolo njega biahu ponamješteni kao sjedala trskovi snopovi; a kod zadnjega zida kolibe sjedjaše na

Digitized by Google

koži, kup teške pokrivajućoj, sliepi starac, kojino pri ulazku tudjinca citaru kraj sebe položivši, sa svoga sjedala ustade. Tamne mezdre očiuh starčevieh upirahu se u plamen zublje; usta mu krijahu siedi brkovi, niz brazde lica k dugačkoj se sniego-bieloj bradi spuštajući.

„Janošu! dovodiš li gosta u stan nevolje?“ reče tamnicm glasom sliepi starina; „kaži, tko je tko nas polazi?“

„Vrli je to zatočnik, otče moj; ime mu je —“

Namig Hunjadov prekidè dalju rieč mladiću.

„Dajder, što si tako nagle umukó, sine moj?“ upita željno starac.

„Prosti, otče, moram gostu našem u pomoć priskočiti, jerbo je ranjen.“

Za tiem riečmi Janoš, zublju za tram izbe učvrstivši, k ranjenomu vitezu, na snopove blizu ognjišta se posadivšemu, pristupi ter s plećih plašt mu skinuvši, ranu mu izmi, biljem zavi pak ju opet pomno zavezavši, kolibu ostavi.

„Ranjen, ranjen!“ šaptaše sám sobom sliepac, na kožu se opet posadivši.

Dugačka tišina nastade u izbi; kadkada samo ozvanjahu turovni akordi štono jih starac sa strunah citare vabiaše.

„Jeste li vi Ugrin, gospodine?“ upita najposlie starac.

„Jesam!“ biaše tamni odgovor.

Tù Janoš u kolibu koraći i pokraj gosta kus crnoga kruha i raskrižana dinju položivši: „Eto, to je sve — reče, — štono vam, gospodaru, siromaštvo naše prinieti može.“

Oko junakovo srdačno davaocu zahvali; željne blagovaše Hunjad skromni obrok, jer već dva dana bez hrane biaše ginuo.

Nakon dugačka mučanja opet se starac ozvà: „Vi dakle dolazite iz boja turskoga; vojevaste l' pod zastavom slavnoga Hunjada?“

Duboki uzdah bješe odgovor vojvodin.

„Vi uzdišete? — Da neznam da je dobitni junak naš sinove domovine u boj poveo, bojó bih se da uzdahnutje vaše r a s a p U g a r a h navješta.“

„Ugri su na Kosovu polju poraženi.“

„Poraženi!“ zavapi uplašeno starac — „a Hunjad?“

„Bludi ostavljen — progonjen!“

„Ostavljen!“ vikaše u strastnu razpaljenju sliepi starac, sa svoga se ležala dignuvši. „On koji toliko putah čete poganske porazi — on slavodobitni branitelj domovine, uznositi štit krštjanstva, sunce slave ugarske — on ostavljen?“

U to vatrene rieči njegove tudj glas prekide, štono iz daleka od rieke mukło vikaše. (Dalje sl.)

Perad domaća.

K o k o š bila je bez dvojbe prva ptica, koja se je čovjeku pridružila. Latona nije mogla stanovnikom Delosskim većega dobra učiniti i bolje se zahvaliti na gostoljubju njihovom, nego što ih je naučila odgojivati kokoš i od nje mnogovrstnu korist vaditi. Kokoš, hodeć po zemlji i mirno zrna sabiruć, a uz to zemlju grebuć, nalik je miroljubivim preživaocem, kao što je usuprot guska i patka nalik krmkom. Kokoš kao koristna životinja sliedi čovjeka svuda, te

Digitized by Google

mu je vjerna, premda prosaička služkinja, u kojoj je nestalo sve ptičje romantike, dapače rek bi i svake duševne snage.

Duševno siromaštvo i podložnost je svojstvo kokoši, zato još nikomu nije na um palo gospu koku veleumnom nazvati. Koliko putah nadmudrila ju je teta lija, pa kako je tada naopako gospodarila u njezinom stanu. Ona mirno živi s drugimi kokoši u haremu pievca bez ikakove ljubomornosti, a leca se i samoga djeteta, pa bježuć navaljuje opetovano na zid, kamenje i ograde. Ali su s ovim duševnim siromaštvom u savezu i ostala hvalevredna svojstva kokoši: njezino dobro srce, gorljiva radinost, čednost, dapače i veselo rakolenje po svršenih dužnostih.

Kokošji rod zastupa rek bi nižju bourgeoisiju, a kokoš odgojena u uzkih i strogih granicah svoga stališa nikada nezaboravlja na dužnosti svoje. Trieznа je, pa se neda zavesti sjajnimi novotami i skrajnostmi, ona se neželi odlikovati dvojbenimi krepostmi, koje mi u oholosti svojoj elegancom, tournurom, noblessom, dapače upravo i prosvjetom nazivljemo. Ona nemari za fantastičko skitanje, slobodnu plovbu po zračnom oceanu, gudbenu umjetnost, kojoj se sviet kod drugih pticah čudi i divi, i ostalu svjetovnu huku i buku. Običaji njezini su kao običaji njezinih pradjedovah. Kao što je prosta njezina spodoba, tako je prost vas njezin život i biće njezino. Radi, pa će te i Bog pomoći! Pošten glas više valja nego svilen pás! govori ona sinovom i kćerim svojim među kojimi kokodačuć prolazi. Pripovieda im o tihom i pokojnom životu, o mladih i starih danih; jednoga nauča, a drugomu miže laskavo, tresuć izčipkanom krestom svojom, držeć se ljubezno a uz to dostojno. Kokoš je kao one štovane tečice, koje su pored ograničenoga svega duha iz starih dobrih vremenah sačuvale domaćitost, prostodušnost, radinost i čednu zadovoljnost, koje žalibože u našem rodu sve to više te više nestaje.

S prvim svitanjem jutarnjem počimlju njezine brige, a kad sunce zapadne ide ona mirno na sjed svoj. Izabravši za vremena sgodno mjesto položi unj jaje svoje, pa zadovoljna sama sobom kokodače glasno, da za to ciela kuća sazna. A kako radostno bježi opaziv crva! Pa kad istom materom postane! Cicla se njezina narav promieni. Razkošturena, s krili napolak otvorenimi i vazda na obranu pripravnimi vodi ona svoj rod, učeć i zoveć ga osobitim ljubeznim kvokotanjem; svako zrnce razdrobi pilićem svojim, svaku drobtinicu metne im pred kljun. Za sve se brine, samo na sebe zaboravlja. I premda ona ni najmanjega crvića nepregleda: to je ipak vazda na oprezu proti svakoj pogibelji; jastrieb je još visoko pod oblaci, a ona već sazivlje zabrinutim glasom djecu svoju bezbrižno raztrešenu. A djeca njezina čuvši glas njezin hitro pribjegnu, te se sakriju pod razširena krila kao pod štit, na kojega uzalud navaljuje kljun grabežljive ptice. Kolikom materinskom ljubavju obskrbljuje ona patkicu (račicu), koju je izsjedjela! Neznajući da je to tudje, podmetnuto diete, vodi ju na livadu, da sjeme ište i da se nauči grebsti. Ali eno nevolje! Ondje teče potočić, a mali žuti plovac, nemareći za nauk svojé odgojiteljice, capka u radostnom uznešenju k prijateljskomu življu, pa pritegnut kao magnetičkom silom baci se u vodu, ondje se igrajući i plivkajući. Kako li se sad uplaši jadna mati, kako bježi simo tamo po briegu, opominjuć moleć i zoveć u pomoć!

Ovo je zaista nježni znak vjerne odanosti, pa zato možemo lako dokučiti, zašto kvočku pored svega toga što je otrcana, hvale i otci i sinovi.

Digitized by Google

Ozbiljni Plutark postavlja ju za uzor ljubavi roditeljah prema djeci; Arabi i Slavjani metnuli su ju s pilići njezinimi medju zviezde, a sám gospod Isukrst prispodobio je ljubav svoju k čovječanstvu s ljubavju kokoši k svojim pilićem. Pa doista medju prispodobami novoga zavjeta neima nijedne ljubeznije i prijaznije.

Čim je kokoš čednija, tim je sjajnije odjeven njezin hrabri i budni suprug, pievac. Zato on i sjedi medju prvimi savjetnici kod dvora kralja lava. Visoki duh pievčev zrcali se već u gizdavom njegovom odielu. Prsa su mu obla kao oklop, brkovi rudi kao plamen, oko smjelo i vatreno, hod pun dostojanstva.

Troje, veli Salamon, ima liepi hod, a četvrto koraći dobro: lav silni nebojeć se medju zvieri nikoga, ovan s naoružanim čelom, pievac jakih nogub, i kralj kojemu se nitko uzprotiviti nemože. Pievac je upravo rodjen zato da gospoduje, on je plemić, kavaljer, gentleman od pete do glave. Ide li kroz vrata, gdje bi i jahač proći mogao, to ipak sagne glavu, da nepovriedi krasnu krestu svoju. Nu najljepši je kad pjeva. Razgledav se izkusnim okom po oblačnom nebu, poleti na krov, desnom nogom koraći pred lievu, a ovu samo na polak digne. Ciele se tielo njegovo sada napne, perje se na vratu naježi, prsa se nadmu, krila biju po boku, a oko sieva zanešeno. Sad se nadaleko razleže kukurikanje njegovo kao zvučni glas trublje.

Pred ovim kukurikanjem nestaje grdobah noćnih, a bludeći noćni putnik radostno ga pozdravlja, jer po tom zna, da je blizo blagih stanovah ljudskih. Pobožnoga pobudjuje k molitvi, učenoga budi k juternjoj radnji, zločinca plaši, lienoga opominje, poljodjelcu obećaje kišu, a tješi onoga, komu je noć jadna i čemerna.

Kad Orion-zviezdje na stražu stane, a po perju se ostale ptičadi još rosa svietli, razleže se njegov glasni spjev, kojim snu zavoj s očiuh skida i sve mišice k djelu, boju i pobjedi napinje.

Zato su pobožni meštri utvrdili spodobu njegovu visoko na tornju crkvenom k znamenju križa, da uz spasitelja bude i opominjalac; zato slikaju mudri učitelji pietla na prvi list pisanke, opominjuć mladež da rano valja uraniti onomu, koji hoće da postigne željenu svrhu.

Vojnici uzimali su pievca u logor bojni, da ih za rana búdi i opominje, a kako su se dignula junačka prsa njihova, kad je pievac u strahovitoj i krvavoj bitki morskoj uzletio na raztrieljano jedrilo Nelsonove ladje i posred kiše topovskih zrnah pobjedonosno zakukurikao! Pa to i jest za pievca najkrasnije mjesto, ovamo on i spada. Jer je i on vojnik hrabar, smion, mukotrpan i slavoljuban, kao nijedna druga životinja. Uljezne li drugi pievac u dvorište njegovo, te mu se on odmah smjelo opre, otrese krila i navali na njega upropnice. Kresta mu se krvju napuni, perje se na vratu sježi kao štit, oči zaplamte plamenom živim, čvrsta je ostruga pripravljena, te hajde skokom silnim na neprijatelja, da ga s mjesta porazi i uništi. Ovo je boj krvavi, dugi i tvrdokorni. Uzmakne li jedan ili drugi, to je samo prividno, za časak nastave opet boj tim okrutniji. Konačno onemognu im krila i oružane noge, te se oba late posljednjega i strašnoga oružja. Kao tuča padaju udarci kljunah i za tinjî čas poteče krv iz vrata i glave. Napokon nestane neprijatelju hrabrosti, on uzmakne, pobjegne sa sklopljenim repom, uvuče se u kut, zakukuriče za milost,

Digitized by Google

a progonjen najhitrijim se blegom spasi. Boj je svršen, pobjeditelj ma se i okrvavio popne se na zid, da smionim kukurikanjem objavi svoju pobjedu.

Nečudmo se dakle, ako cieli narodi, dapače i ozbiljni narod englezki u bojevih pievacah osobitu nalaze zabavu. Već Themistokles podpaljivao je primjerom pievacah, koji su pred vojskom njegovom boj bili, malaksanu volju svojih vojnikah. „Eno!“ reče, „vidite li hrabrost i ratobornost ove životinje, koja samo pobjedi za volju vojuje, a vi, koji vojujete za otačbinu, za svoje porodice, prijatelje, za slobodu i grobove svojih pradjedovah — vi hoćete da uzmaknete?“ Grci uznešeni ovim govorom pobjedili su barbare. — Zadnja svrha rata nije rat. I pievac vojuje samo zato, da steče mir i da uzdrži svoju vladu. On je samodržac, nu kod kuće je ipak više miroljubivi patriarka, komu se oko srca obaviju nježne ćuti. U svom dvorištu obkoljen svojimi družicami brižljiv je suprug. Svim će zadovoljiti, nijednu neće zanemariti, premda ima nekoliko ljubimicah. Sebičan nije, nadje li kakvu slasticu, sazove odmah zvučnim glasom cielu svoju družinu, jer s njom dieli i najmanji komadić; nu nijedna njegova družica nesmie se ni zrna dotaknuti, dok on nije prvi počeo. To je jamačno po starom, strogom običaju naših pradjedovah. Pievac će samim pogledom lakomu kokoš u kozji rog natjerati. Da ove nije istom kakova krepost, zasvjedočit će svaki, komu je sudbina dosudila, da vlada nad krasnim spolom.

Zato slava i čast pievcu, koji je vredan da bude nasljedovan. Sedam je kriepostih kitilo pravoga viteza, sedam kriepostih kiti savršenoga pievca: on je oprezan, mudar, hrabar, čestit, dostojan, pun vruće ljubavi i izkusan u vladanju.

P u r a n (ćurak, budac, tukac, morac) donešen je u Evropu početkom XVI. stoljetja, te su se s njim prvi put častili na piru Karla IX. kralja francezkoga, ovako bar pripoviedaju predavanja starih kuhačah, kojim je puran morao biti važnim pojavom, budući da ima ne samo mnogo dobroga mesa, nego i mnogo kojekakovih komadićah, koji su vrlo tečni i slastni.

Puran je u svojoj amerikanskoj domovini sjajna kovolikim bljeskom nakitjena ptica. S vrha cipresah i magnoliah navještaju jata puranah svitanje, a s visokih drvetah razleže se njihov glas na milje daleko. Radi mirne naravi njegove i radi mnogovrstne koristi, koju podaje, htio ga je Franklin primiti u grb slobodnih državah amerikanskih, ostavljajući ratobornim kraljestvam za znak grabežljivu zvier.

Nu u Evropi promienile se je sjajno njegovo perje u crno, sivo i bielo. Nemio i mrzak kao svadljivi i hipokondrički starac hodi po dvorištu ni neglediajuć kokoši i guske itd. Iz kalnoga, tamnoga i svadljivoga oka njegvoga viri često sama zloba. K tomu je puran još i oholkao kakav propali nobili iliti plemić. Veličajuć se i drdureć hodi po dvorištu; sve se perje na njem sječi, rep razšepiri, a krili tuče krčevito o zemlju; tielo njegovo i onako debelo napne se tako, da je baš i grdo, sve u njem kipi od zlobe, bobice i braduše napune se krvju i nabubre. A što ga ljuti tako, što mu tjera tamnomodro bjesnilo u vrat i u nos? Malenkost! Eno visi crvena pregača djevojčice ili nevini prsluk gospodarov. Kao ultrakonservativac mrzi on na boju crvenu, ona mu je trn u oku, zato skače, grebe, šiče, dok neprovoljne boja nestane ili dok njegovo bjesnilo

Digitized by Google

samo sobom neprestane. Puran je glumar proti svojoj volji; on se srdi, a mi se smijemo.

Pored sve svoje žuči je puran ipak jako zaljubljen u svoje družice, ali su naklonî, kojimi se sâmici svojoj laska, vrlo smiešni.

Strast ga svega oslieplјuje; amerikanski lovac hoteći ga ustrieliti omamljuje ga najprije glogočuć poput purana. Često se napuhne i razšepiri, pa prolazi simo tamo, odgovarajuć osobitim kaukom na svaki glas, kojega čuje: na spjev pievca, na bučenje sove, na šuštanje grane, dapače i na daleku pucnjavu. Nu jedva što kakovu pogibelj prepozna, odmah se napne i kričuć oštrim i proričućim glasom, bježi i uzmiče u grmlje, gdje ga već nemože nikakav lovac dostignuti.

Pav (paun) je medju kokoši, što je labud medju guskom i patkom, a ono ipak neima veće razlike nego što je medju benavom pticom Junone i mîloćutnim ljubimcem Apolla. Labud je plemenit, veličanstven, rek bi antički, a pav je tašt, ohol kao iz vremenah rokoko-a. Pav je Aziat. Po sjaju njegova dragocienoga odiela pozna se odmah nagizdani iztočnjak. Priroda nije nijednu životinju nakitila tolikom bujnošću sjajnih bojah, kao pava, koji rep svoj svietu kao čudo kaže, a ovaj mu se divi. Stari narodi nepoznavajući ga kao mi, držali su ga za uzor prirodne ljepote. Salamonove ladje tražile su ga po dalekom Ofiru. Aleksander poslao ga je kao dragocieni plien iz Indije u Grčku. Sva je Atena nalegla da se divi zlatnoj ptici, koja je branjena strogim zakonom slobodno prolazila po gradu i vrtih. Istom lakomim Rimljanom pohtjelo se je uvrstiti pava medju jela kao za čudo te da slasticami iz njegova mozga pripravljenimi draže otupjeli jezik.

Taština pava postala je poslovicom. Kad ga tko hvali ili kad pavicu opazi, to odmah razširi svoj dragocieni rep, uzdigne sjajni vrat i vikne neugodnim mačjim glasom, kao što puk veli, od žalosti radi svojih ružnih nogah. Kad se mitari uljezne u kut, da ga nitko nevidi. Dubokih strastih neima u pava, ali neima ni smiešne oholosti puranove. Da pav bude upravo liep, trebalo bi prije svega da ima duha, a osim toga kvari mu ljepotu ćelava glava, malo, bielo oko i ružne noge. Pav težko leti i nikad se visoko neuznese, premda bi rado visoko sio. Radi težkoga tiela i dugoga repa težko i hodi, a uz to kima neprestano tankim vratom, pa mu to hod još nespretnijim čini. Buffon, rječiti hvalisavac pavâ, drži, da je ovaj hod dostojan i ozbiljan, ali je bolji sud naroda, koji o gizdavom čovjeku veli: Hodi kao naduti pav. Kad ostari, promieni se pavu narav: svadljiv postane i mušast. Al je ovakav svaki tašti stvor, kad ga starost prilisne.

Guska se je pitoma najviše promienila. Ostalim životinjam, kad se upitome, razviju se duševni darovi sve to više, a kod guske je upravo protivno. Divja guska je uzor brzine, ona mora u širokom polju živjeti od trave, kukacah, ribah, zrnja, kao što može u kasnoj jeseni i neplodnoj zimi. Leteć visoko i brzo od rieke do rieke po noći i po zimi mora hranu tražiti. Domaća pako guska, osobito ako se pita, nije za drugo nego da se zakolje i pojede ona je naime prava glupost. Guska je kao ovca. I glupa, strpliva ovca je na slobodi u svojih gorah i pećinah jedna od najbržih životinjah (n. p. korsikanski muflon), nu u robstvu nestane joj prirodjene odvažnosti i snage, bujna volja slobode i prirode utone sasvim u podloj podanosti.

Digitized by Google

I guska je postala robkinjom čovjeka. Nu sudbina njezina u mjesto da bude tragička postala je smiešnom; jer je prirodjeni dar duha i sadašnje odredjenje njezino u neprestanoj oprieki, koja se nikada neće izravnati. Guska je pješački konjanik, mornar na kopnu. Naravi njezinoj i hodu njezinom neima mjesta na zemlji; na širokoj plivačoj nogi potuca se debelo tielo, vrat stoji u vis, oko gleda glupo napred, siva boja promienila se u bielu. Gonjena nezna si jadna pomoći, srne sad na lievo sad na desno gagačuć i padajuć, krila težkom mukom razkriljuje nespretno s njimi lupajuć, jer već neima tolike snage, da se digne u zrak i poleti. Neprekidno čavrljanje njezino može se doduše ponješto i promieniti, te joj je steklo historičku slavu, jer je njim Rim pred Galli spasila; u ostalom je bez ikakova znamenovanja. Guska mienja svoju narav bar na paši, gdje stoglavo jato po cielu godinu bar ikoliku ima slobodu. Kad se je jato do volje napaslo, izvodi kojekakve šale. Sad se iz nenada digne i veselom vikom uleti u obližnji ribnjak, ovdje se u tiesno klupko smota, pa se veselim čavrljanjem uzajamno draži. Kad se dječak kakav ili pas guskam približi, to mu starije guske idu odmah u susried, braneći jato nategnutim vratom i šičenjem, zato mora često i sokol i lisica navali gusaka ustupiti. One vojuju i medju sobom, pa su bojevi što ih na obćenitom pašniku izvode dosta putah tvrdokorni i dugotrajni. Odtuda sliedi, da i u flegmatičkoj naravi guske ima i plemenitih crtah. Neima dvojbe, da kod nas guske imadu i pjesničko znamenovanje, upravo usuprot sadašnjemu mnienju, koje ih drži za samu glupost. Ima im spomena u nebrojenih narodnih pjesmah, a mnoga su stara mjesta dobila od njih svoja imena.

Neglededeć na veliku korist, što nam ju guske davaju mesom, perjem itd, navodim na njihovu obranu samo to, da bez njih i pored gluposti njihove upravo do nedavna učeni sviet nebi bio znao plodove uma svoga prenieti od jednoga vieka k drugomu. Gdje bi bila slava junakah, da guska nije dala povjestničaru pera uznešenoga? bi li bilo u pjesmi liepih mislih i žive mašte pjesnikove, da pero guščje nehvata glase, slike i prilike njegove? tko bi ustanovio dvojbenu medju u imutku i pravu, kad se ono nebi oštrim perom čuvalo i uravnjivalo? Dokle god ću dakle tvojim perom pisati, dobri i nesebični ptiću, branit ću te od kudilacah i širiti tvoju slavu.

Uz gusku je mirni i ozbiljni labud. On je vodni ptić savršen što može biti: idealni tvor prirode. Sve je na njem krasno i uzvišeno. Pjesnici svih narodah su ga slavili, a hoteći same sebe u slikah i prilikah predstaviti, izabrali su najradje ovoga Apollu posvećenoga ptića.

Tiho i ponosno plovi labud po jezeru, nijedan se list negane i nijedan talas, samo labud kruži nježno vodu, plivajući po njoj kao svietla rusalika, sada ponori, sad se opet tim sjajnije digne iz vode. Kako li se svieti snježna bjeloća njegova, kako li dražestno svija i previja liepi svoj vrat! A kad uzdigne snažna svoja krila, plovi krasno i veličanstveno da mu neima druga; svako udo njegova tiela previja se liepo i ugodno; svaki položaj njegov pun je duha, svaki pokret plemenit. Liepo li se titraju krasne crte labudove u zrcalu vodnom! Krasno li plovi nad vodami brama indički sjedeći na labudu! Dražestno li se uznosi nad zrcalom morskim krasna predprega pred nebeskim vozom ljepote boginje!

Labud plovi krasno, ali i leti liepo i visoko pod oblaci kao uznešeni vodja, te se glas njegov na daleko razleže, kao zvuk trubaljah i zvonah, koji

Digitized by Google

je rekao bi i bojna vika i miroljubivi spjev. Labud voli mir nego rat. Vlada li lav i tigar na zemlji, orao i jastrieb u zraku ratom i okrutnošću: to labud vlada nad vodami i veličanstvom i milinom; budući miroljubiv netraži boja, a opet je dosta snažan da mu se neuklanja. Bez straha dočekuje orla, jak je da može svladati lisicu ili vuka, potežuć ih u vodu i utapljajuć ih.

Na ovoj mirnoj i plemenitoj naravi labudovoj osnovane su pripoviedke slavenske, pretvarajuće krasne i plemenite djevojke u labude.

Ćuti li labud da mu je skoro umrieti, odpjeva posljednim dahom i ljubeznimi zvuci svoju smrtnu pjesmu. Ovo je doduše bajka, ali jedna od najdosjetljivijih staroga vieka; opominje nas na oživljujuću snagu, koja se iz smrtnoga praga opet u sviet vraća. Litvanska njeka pjesma krasno opisuje tugu i žalost žene, matere i sestre nad grobom sinovim, sravnjivajući naricanje njihovo s melankoličkim spjevom labuda.

Patka (raca) je guski vrlo nalik, nu hod je njezin još mnogo nespretniji; ništamanje ljepše ju je vidjeti nego gusku. Neima u nje one glupe neokretnosti kao u guske, crte su njezine okruglije, boje življe i šarenije, riečju ona je sva okretnija. Ima široko tielo s pridignutom zadnjom stranom, primjeran vrat, pljosnatu glavu, dugo a uzko, ponješto promaklo lice, gdje su na polak sakrivene male crne oči, napokon široki kljun poput lopate. Kljun je ovaj upravo majstorsko djelo: ujedno ruka, cjedilo, nos, oružje i gadbeni nastroj. Glas je patkin sasvim prema tomu kljunu, širok i škripav.

Osobito smiešan je hod patkin; njezino se težko tielo vazda sime tamo nagiblje, kao da jedna noga svaki put kraćom postane. U ostalom je i držanje patakah dosta smiešno; sjednu si na dvorištu u kolo, jedna gleda drugu, natežu i otresaju krila, svraćaju glave sad na lievo sad na desno, dok na jednom patak stane gakati, na što mu patke glasnim sborom odgovaraju. Za časak opet uš te, sjednu si na zemlju, sakriju glave pod krila, a gdjekoje ostanu stojeć na jednoj nogi. Radi proždrljivosti svoje nalik su na krmke, jer se poliače po barah i blatu, ali ljube ipak više čistoću nego nečisti krmci. Padne li kiša, to patke odmah ožive, glasno pozdravljajuć mili živalj, nu najveselije su kad mogu u vodu uljezti, ovdje izvode vazda nove te nove igre: plivaju, ponjuruju i naćeravaju se. Osobito se odlikuje krasni patak, kojemu ugledao njegovo odielo vrlo liepo dolikuje. Na baršunovom zelenom vratu ima liepi, bieli ogrljak, prsa su mu zaodjevena ozbiljnom smedjom bojom, na sivih krilih blišti se tamnomodri koveliki štit, a na repu dižu se dva liepa zafrknuta pera, kao dosjetljivo znamenje pitanja. Patak je pravi muž, silan u ljubavi i strasti. Zato vrlo dobro veli Shakspeare o Antoninu, koji je u sliepoj strasti za bježućom Kleopatrom pošao:

Kano patak razjaren razapnuv krila
Odlučnoj u dobi boj ostavlja
I za njom leti —

Patak je zlobniji i pogibeljniji nego gusak, vele dapače da u slini njegovoj ima oštroga i smrtonosnoga otrova. U obće je patka življa i duševnija životinja nego tetka njezina guska, jer ima još mnogo od svoje divje naravi.

Najmiliji od svih ptićah je bez dvojbe golub, ljubimac našega naroda, kojega već i Komenski golubjim narodom nazvà. S golubi bave se najradje milećutne duše, osobito djevojke, koje su i same kao golubice. Već medju

Digitized by Google

ozbiljnimi Rimljani bilo je mnogo golubarah, ali ih nije nigdje toliko bilo kao medju narodi slavjanskimi. Golubi slobodno stanuju svagdje, u selih, u gradovih, dà u istih crkvah, buduć su branjeni ljubeznom skrbi svega stanovničtva. Nijedna se ptica toliko nespominje u narodnih pjesmah kao golub, pa to vazda u liepom smislu kao slika i prilika ljubavi. Dapače sám duh sveti, kao savršena božja ljubav, predstavlja se u slici goluba.

Vas život i cielo držanje goluba nije drugo do ljubezna idila. Golub je stiden, očutan, mio i pun iskrene ljubavi. Strpljiv i bez zlobe podnosi sve, dà i istu smrt da ni nepisne. Stari su mislili, da golub neima nikakove žuči; on je zbilja nevin, te pravo veli slovačka pjesma:

Holubička sivá — Sadne na kolajku
Neurobi škody, — Napije sa vody.

A golub iz arke Noemove! Kakova je to radost, kakovo li veselje bilo, kad se je povratio iz mora u ladju i donio zelenu granu kao znak mira!

Mio i liep li ti je golub, čovjeku je privržen a ipak slobodan, vazda čisto odjeven, boje svietle, često sjajne; svaki je njegov pokret nježan, živi duh njegov javlja se i u hodu i u letu njegovem. Istina je doduše, da je golubica ponješto tašta, ali kako i nebi, kad joj to tako liepo dolikuje! Jedna nosi dražestnu kapicu, druga ima malu kučmu, treća ogrljak; jedna guče, druga se smije, treća opet leteć u kolu se vrti. Liepo li poskakuje golubica s bielom obrubljenom nožicom po suhom piesku, pa znalično i lukavo gleda na okolo svojim crvenkastim okom; tužno li vabi golub golubicu sa zelene hvoje!

Poljeće golub — Žalostno guče
Sa drva na drvo — Tugu svemu lugu (Sbjegonj).

A kad golubica k njemu prileti, to joj on neprestanim cjelivanjem, naklanjanjem, obhadjanjem i gučenjem svoju ljubav javlja. Pa ta ljubav netraje kao kod drugih ptica samo godinu danah; jer golub i golubica živu zajedno vjerno i srdačno ća do smrti.

Ali golubica neljubi samo svoga druga nego i djecu svoju dveréć ih marljivo i vjerno; svako zrno razmoči prije, nego što im ga poda, a kad dorasli golubići prvi put polete iz golubnjaka, obliće ih brižljiva majka sa svih stranah. Neima gorje žalosti nego vidjeti golube pri požaru; kroz gusti dim i plamen ljete jadne ptice sve to brže i bliže golubnjaka, dok omamljene ili popaljene nepadnu na tle ili u vatru.

Golubi ljube i svoje prijatelje vjerno i zahvalno. Opazili su ljudi već više putah, da su po smrti svojih gospodarah nad kućom, sprovodom ili grobljem kao za razstanak polećavali.

Let goluba je krasan i brz, najbrži od svih ptican i jedino njegovo oružje proti postojki. Dok je ptica grabežljiva još pod oblaci, da ju ljudsko oko jedva nazire, opazio ju je već golub, pa ako neima drugoga spasa, to se jato digne u vis; u visini stisne se ono kao u klupko, da se neprijatelj prevari, on se zaleti nanj, ali ga obično mine plien. Zatim pokuša još dva tri puta sreću, nebi li što oteo, nu napokon mora da osramoćen uzme utrenik. Progoni li postojka pojedinoga goluba, to on strielimice poleti u obližnju šumu, gdje ga više nikako nemože ufatiti.

Proračunano je, da golub u deset minutah može proljeteti put od tri sata; leti dakle više nego dva puta brže od parovoza. Radi ove brzine i zato

Digitized by Google

što ljube stalni stan, upotrebljeni su golubi već od davnih vremenah za listonoše. Prvi među Rimljani, koji je goluba za to upotriebio, bio je D. Brutus pustiv iz Mutine po Antoniu obsjednute goluba s poslaničtvom k republikancem. A Aelian pripoviedа o Tavrosthenu iz Aegine, koji je u olimpičkih igrah dobio viensc pobjede, da je o tom po golubu poslao viest na svoj rodni otok. Nu najpriličniji su golubi za glasonoše ljubeznih viestih, noseć listiće od miloga k drágomu. Da su i Slavjani golube ovako upotrebljavali svjedoči ova pjesma:

Vyletjela siva holubička píše milý píše
přinesla psaníčko od miláčka, že on k nji přijede co nejspíše.

Golub je dakle najmilija ptica, simbol tihoće, mira, ljubavi, družnosti, sloge, riečju sve ljepote i svetinje života.

Zato valja da ga sliedimo, držeć se riečih spasiteljevih:

Budite iskreni kao golubica!

(Iz česk. časop.: „*Živa.*“)

Udes carskog sina.

Pučka pričica.

(Konac.)

5.

Uboga Marica bludila je po moru punih sedam godinah; hranila se ribicami, što su kadkad same u brodić zaletile, a pitje joj je bila kišovina, što se je na podu brodića sakupljala. Medju hvatove drvlja mogla se je sakriti pred olujom, vjetrom i kišom tim više, kad su joj se kroz toliko vrieme oprave razpale i izgnjile, te je bila sasvim gola. Često je mislila na Živana i uzrok svoje nevolje, te molila Boga, da bi joj dopustio da se još jedanput ž njim sastane. Bog je ushšao njezinu prošnju i želju.

Jednu večer približi se brodić njezin k obali morskoj i blizu nasjede. Nedaleko stojala je stražarnica i stražari opaze zapuštenu ladju s drvi; odmah se približe i dovezu na čamcu nješto drvah te nalože vatru, da se griju, jer je noć bila hladna. Marica se biaše prestrašila videć stražare te se je sakrila ja unutra medju hvatove; pod večer pako izadje van, spusti se u more i prikuči se sretno do kraja. Golota i studen probude u njoj neki strah, nu Marica pobiti brže bolje k bližnjoj kućici, gdje je sveiću vidjela, i pokuca na oblok.

„Tko je božji?“ zapita neki ženski glas.

„Siromah putnik“ odvrati Marica „koji je stradao na moru. Dragi ljudi budite tako dobri i udárite mi kakvu kukavnu haljinicu i hlačice, jer sam čisto gol“ — nastavi gradeći se tobože mužkarcem.

Dobrodušni ljudi dadu joj kroz oblok što je prosila i puste ju zatim u sobu. Sva je bila blieda, u:ršava i propala; stupivši u sobu ponude joj toplog variva. To biaše poslie sedam godinah prviput, da je pod krov ljudski stupila i tople hrane primila. U kratko je izpoviedala svoju nesreću i izbrojila sve, što god biaše pretrpila, i stavljajući sve svoje pouzdanje u dobrodušne ote ljude, očituje jim, da je ženska glava, supruga trgovca u pomenutom gradu i carstvu, te da se je sad jedino zato preobukla kao mužkarac, da se ukloni tolikim neprilikam u putovanju. Gdo su joj počeli ovi sve kaziyati, da je u dru-

Digitized by Google

gom kraljestvu i da su čuli o nesreći koja je postigla njezinog Živana, te mu ju stali tješiti i obskrbljivati za silu s potrebitimi stvarmi za dalaje putovanje. Sad je tekar saznala uzrok, zašto je Živan tako nemilo š njom postupao.

Sutradan oprosti se s timi dobrimi ljudmi, koji su joj još nješto novca podarili, i u opravi pušćeničkoj štapom u ruci i tikvicom o bedru ode dalje s nakanom, da se vrati k svomu Živanu i da š njime dobro i zlo dieli. Na putu je naišla na više bogacah te medju nje razdieli malone sve svoje novce. Večer se približila; ona umorena i slaba od silnoga hoda a nigdje na blizu ni sela ni žive duše osim maloga luga. Odluči tu prenoćiti. Srećom se nekako namjeri na neko prilično drvo, popne se gore i namjesti kako je najbolje mogla medju rašljaste grane, gdje ju, pokle se pomoli Bogu, i san svlada. Pred zoru ju probudi čvrkutanje pticah, koje su obletale neobičnoga gosta; a njoj je to pjevanje tako godilo, da je gore mirna bila kao kamen. Istom dolete dvie ptičice i sjednu na malu grančicu njoj uprav nad glavom; ona sad začuje dobro gdje je jedna od njih kazala: ala da bi tko ove rosice nabrao, čudna lieka za sliepce!

Marica sidje s drva, izlije vodu iz tikvice i počme u nju šakom grabiti rosu, zatim se pomoli i zahvali Bogu te nastavi put.

Oko podne, već biaše ogladnjela, dodje do svinjarah, koji se svadjahu na polju radi jedne sliepe prasice, što je u kvar unišla. Marica se odmah k njim pridruži.

„Nemojte se svadjati, pastiri," — reče jim — „već mi kažite što ćete mi dati, ako vam izliečim prasicu, da bude gledala?" —

„Hodi, beno, odatle, što ti je to na um palo" — progovori neki od pastirah, a drugi se počeše rozgotom smijati.

„Znaš što" — prihvati porugljivo onaj, čija je bila krmača, — „ako to učiniš, dati ću ti sira i kruha. Daj, pokušaj."

Neboga Marica, i onako gladna, prione brže te ulije iz tikvice rose u ruku i prsne prasici u oko, a ova u istinu progleda. Pastiri se tomu začude i obilno ju nadare sa sirom i kruhom, što su god imali; zatim nastavi svoje putovanje. Išla je tako sve dalje i dalje, dok se je približila k velikomu briegu, gdje je vidila, kako ljudi simo tamo hode; tu je bilo dosta kolah, konjah i konjanikah a uz put množina prosjakah. Marica u mužkoj opravi pitala je ljude, je li kakov grad na blizo, ovi joj odgovore da jest, i to glavni varoš ovoga carstva. Podje uz brdo i došavši gori spazi u ravnici golemi grad sa jedno sedamdeset crkvah; odmah poleti niz brdo po glavnoj ulici u malu neku kavanu. Naravno tu se je skupilo više ljudih, koji su se razgovarali o tom, kako je car oslepio. Marica si dade nješta za večeru pripraviti i počme se s bližim do sebe gostom razgovarati.

„To je po svoj prilici kaštiga božja zato, što je protjerao prije dvie tri godine vlastitog sina svoga" — govoraše gost, te nastavi „da je i on sad sluga postao drugoga gospodara."

Marica se začudi i počme ga izpitkivati sve pazljivo sad ovo sad ono, te saznade na radost svoju, da je njezin Živan carev sin, upravo onoga cara, koji biaše oslepio i u kojega carstvu i glavnom gradu se je nalazila. Sve ufanje je sad u to stavljala, da izlieči cara i da ga pomiri sa svojim sinom.

Digitized by Google

„Moj prijatelju!“ progovori ona — „da mogu kako u carev dvor umići, ja bi ga izliečila.“

„O ti budalo!“ — počeše joj se rugati koji su na blizu okolo stajali — „ti ćeš biti pametniji od tolikih učenih carevih liečnikah i vračarah. Ajde, borati, samo nebudali.“

Neboga Marica nereče više ni rieči, već ode iz sobe da se ukloni tom ruganju i draženju, te se sutradan uputi k carskomu dvoru. Straže ju s početka nehtjedoše pustiti u grad, te udariše u smieh, kad bi rekla da će cara ozdraviti. Tako je tri dana uzamance dolazila k carevu gradu i tamo stajala dok ju je srećom vojvoda carski spazio i upitao stražane, da šta taj čovjek ište. Kad mu bude javljeno da želi cara izliečiti, odmah Maricu dade gore pozvati u careve sobe, gdje je jedan časak stajala, dok je vojvoda caru javio, da ga neki čovjek želi izliečiti. Car se obraduje i privoli. Tad izidje vojvoda iz careve sobe i kaže Marici, koja je na pragu čekala, da ako svoju rieč neizpuni, naime da cara izlieči, da će joj nestati glave. Zatim joj otvori vrata i ona stupi štapom u ruci i tikvicom o bedru u sobu, gdje je car ležao, i tu se podkljuća; dotle je vojvoda otišao za svojim poslom:

6.

U sobi se je sve sjalo i caklilo od zlata i srebra i na bogato ukrašenoj postelji ležao je sliepi car. Odmah progovori k Marici:

„Čuješ momče! došao si da me izliečiš. Sám te je Bog simo doneo. Daj zato, pokušaj svoje znanje i učini da progledam, dati ću ti polovinu carstva svoga.“

Marica ništa neodgovoriv uzme sa srebrnog stolčića zlatnu žličicu, nalije u nju rose iz tikve i polije cara po jednom oku. On progleda.

„Ah“ — progovori uzhitjen car — „učini da i na drugo oko progledam, dat ću ti i drugu polovinu silnoga svoga carstva.“

Ona ništa neodgovori, već opet, kao prije, ulije rose u žličicu i polije cara po drugom oku. Sad je sasvim progledao i zaplakao od radosti, što opet može vidjeti bieloga dana i žarko sunašce i zelena polja i ravnice i zvieri ljude; Marica je pako opazila u njegovu licu neku sličnost i spodobu s nesretnim svojim Živanom, njegovim sinom. —

Medjutim se je viest, da je car ozdravio i onoga, koji ga je izliečio uzeo za suvladara, razglasila po čitavom carstvu te se je sila svieta sakupila, da vidi mladoga cara. Sve se je radovalo tomu, samo ne Marica, koja si je preduzela da traži svoga muža a ne da caruje u mužkih opravah; nu izmislila si je dobru osnovu te je poslie dobranog razmišljanja pristala na to, da carevinom vlada. Dakako mladi se car sasvim sjajno preobuče, izabere si vlastiti dvor i vlastite dvorane, te su mu još i od bližnjih kraljevinah dolazile bielé knjige, u kojih su mu kraljevi sve dobro željeli. Marica, kao mladi car, znala je sada sve, što se je zgadjalo u carstvu i izvan njega, te je i saznala, da je onaj grad, gdje njezin Živan lukavomu trgovcu robuje, u bližnjoj kraljevini i da je osam danah hoda udaljen. Razmišljala je na svaku ruku, kako da si izbavi muža iz robstva i kako da ga na prijašnje stanje dovede, a to joj je sad moglo lako poći za rukom; medjutim za sve nije prestala moliti se Bogu, koji ju je sirotu tako divno občuvao i na toliku čast uzdignuo.

Neki dan stupi pred staroga cara i zamoli ga, da joj dopusti da malo

Digitized by Google

putuje i razgleda ne samo po svojoj carevini, nego i po bližnjih kraljevinah, dočim svuda mir vlada.

„Hodi, hodi, sinko!“ — reče starac — „pa samo neostani dugo. Vidiš i sám, da ja na sve nemogu, a koji su oko mene, da me varaju. Bog s tobom, sinko.“

Sutradan već biaše krenuo na put mladi car s velikom dakako i sjajnom pratnjom. Medjutim nije se to išlo po vlastitoj carevini, već se je krenulo u bližnju kraljevinu a to upravu u prestolni grad. Liepo je bila tamo dočekana i mnogo koješta na čast joj bilo učinjeno; ali, kad je prolazila mimo svoje kuće, gdje je nevjerni trgovac gospodario i njezin Živan u vlastitoj imovini robovao, razžali joj se te je postala neobično turobna. Gostbe, razveseljenja, igre, plesi, to ju sve nije zanimalo niti veselilo. Svaki dan je pako bila kod drugoga, gdje joj se je svidilo, na ručku. Jednoga ju dana pitahu, da gdje bi najvoljela za danas i kod koga objedovati; ona odgovori, da u kući najbogatijega trgovca, a to je bio upravo onaj trgovac, koji se biaše nevjerom i lukavštinom dočepao do njezinog i Živanovog blaga i bogatstva. Taj se je jako obradovao nad tom milošću da će mladi car kod njega ručati, i zato dade jela priugotoviti nikad bolja, sve po izbor, i sobu, gdje će se jesti, bogato uresiti i nakititi.

O podne dodje mladi car sjajno obučen s mnogimi svojimi dvorani u kuću onoga trgovca; už njega je došao i kralj onoga kraljestva sa svojom pratnjom. Svi sjedoše oko stola. Mučile je Maricu kad je vidjela, gdje njezin Živan dvori oko stola; on ju dakako nije poznao, pa i kako bi kad je u muških haljinah, pak što više, kao car. Jedva je plač uzdržala, kad je zdjelu pred nju donco, jer nije htjela da probudi kod gostiuh kakvu pozornost.

Na koncu ručka digne se mladi car i zaprosi po običaju sve nazočne, da svaki kako znade izpripovieda jednu pripoviest i zabavi velike goste. — Svaki je od gostiuh nješta liepa kazao, a najposlie došao je red na kralja i za njim na mladog cara.

Sad je Marica počela pripoviedati poznatu pripoviest, naime svoje zgode i nesreće. Rekla je da je neka uboga žena bila kod njezinog dvora i sve joj kazivala, kako ju je njezin čovjek, bogati nekoč trgovac, otisnuo na more u malom brodiću, kako je po moru sedam godinah bludila, koliko je nevoljah i zla pretrpila itd. Sve je liepo redom i onako govorila, da je dirnulo nazočne goste, a medjutim je gazda kuće sav pobliedio, Živan pako obveselio se.

Kad biaše dovršio car svoju pripoviedku, upita goste:

„Gospodo moja! šta zaslužuje takov čovjek, koji prevarom drugoga na ništa spravi i još ga načini svojim robom?“

Sad je sve oko stola oživilo i glasno govorilo. Jedan je kazao da se raztrga na konjske repove; drugi da mu se glava odsječe; treći, da bude bačen u najdublju tamnicu, ili da živ izgori, riečju, koliko je god bilo gostiuh oko stola, svaki je drugu kaštigu znao kazati. Isti onaj trgovac, da odvrati od sebe svaku sumnju, izreče takodjer svoj sud, da se krivac raztrga na konjske repove. Svi su svoje kazali, sad je bio red na mladomu caru.

„Gospodo moja! ja mislim da će biti najbolje ovako: neka bude onaj gospodar, koji je i prije bio, a trgovac koji je prievarom to učinio, neka mu pripadne kao rob. To mi se čini najpravednije.“

Svi gosti pristadoše uza tu osudu. Malo zatim ustadoše se gosti i

Digitized by Google

odoše. Prije odlazka mladi car pogleda prisiljenim načinom poprieko Živana, i oštro mu reče, da se pod večer kod njega nadje. Zatim ode.

Kad je došao u kraljev dvor, odmah kralju kaže mladi car, da je ta uboga žena, o kojoj je pripoviedao, kod njegova dvora; da je uzrok nesreće onaj isti trgovac, kod kojega su ručali, a čovjek njezin da je onaj, koji je dvorio. Sad je kralj na prošnju mladoga cara i videći da je sve istina, izdao zapovied još onoga dana, da sluga Živan, u kući poznatoga trgovca, imade opet preuzeti sve svoje blago, imanje i bogatstvo, i da mu dosadašnji njegov gazda, koji ga je s prievarom dobra lišio, imade biti rob do groba. — Tako je i bilo. Još onaj isti dan, dà istu onu uru, postao je Živan opet gospodarom, a nevjerni trgovac njegovim slugom.

7.

Sve, što se biaše sbilo, njekako je čudno djelovalo na Živana. On je istina postao sad opet svoj, ali je bio turoban radi žene i opet u strahu radi oštrog naloga carevog, da k njemu dodje. Nešto se je nadao, da će možda od mladoga cara čuti što više o svojoj vjernoj Marici; a nešto se je opet bojao, da će mu car predbaciti nečovječno postupanje sa svojom ženom, te ga možebiti i kaštigati. Tako u ufanju i strahu obuče se i podje u dvor k mladom caru upravo kad mu je bilo rečeno.

Medjutim je Marica, obučena dosad kao mladi car, prviput svukla mužke haljine, te se obukla u ženske, koje su ju i išle; tako je očekivala u radosti i plašljivoj misli svoga dragoga Živana. On se za čas dade najaviti i plašljivo stupi u sobu. Ala čuda! nije znao, da li sanja ili bdije; spoznao je odmah svoju milu ženu, svoju dragu Maricu. Jedno poleti k drugomu u naručje, ogrle se i poljube, kao da se nije ništa dogodilo. Marica je zaboravila na svoje pretrpljene nevolje i jade, a i Živan nije više mislio na propaćene biede i nezgode.

Dugo se razgovaraše. Radost im je sievala iz očiuh, slast duševna vidjela im se na licu a tužno dosad njihovo srce uzplamtilo je to većom ljubavlju. — Nu i na Boga nisu zaboravili, već su se i njemu pomolili te mu zahvalili za ovaj liepi čas, u kojem se sdružiše u ljepšoj radosti i duševnom miru.

Dok se to tako sgadjalo, hrupi viest i biela knjiga od staroga cara na Maricu, da se kući popašti, jer je obolio a u carstvu dosta nezgodah. Ona se odmah spremi, ostavi Živana obećajuć mu da će otca za pomirenje prositi i na brzo doći, te ode iz kraljevine i to u ženskoj odjeći. Stari se car začudio bješe toj promjeni, kad spazi svoga mladog cara u ženskoj opravi. Sad mu tekar stane Marica na samu sve pripoviedati od početka do kraja navadjajući sve slučajeve iz svog i Živanovog života i ujedno se baci pred njim na koljena moleći, da oprosti Živanu, i da ga š njom sretna učini. Stari car ganut zaplače i obeća, da će sve zaboraviti i da će se pomiriti sa svojim sinom najviše radi nje, kojoj je imao do vieka zahvaliti se na vidu svojih očiuh. Onda reče Marici, da Živanu javi neka se vrati u domovinu k otcu svomu.

Iznenada stiže knjiga Živanu od Marice, iz koje razumio bješe, da je sve zaboravljeno i oprošteno od otčeve strane i da neka se čim prije vrati kući k otcu i u svoju domovinu.

To ga jako obraduje te odmah dade u prodaju sva svoja dobra, kuće, robu, zemljišta i brodove; što više, udieli slobodu onom trgovcu, koji mu je već robovao, i prikaže mu nekoja dobra. Sluge svoje i dvorane bogato nadari i ode put otčeva grada gdje se je rodio.

Živan pod klicanjem naroda primi vladanje iz otčevih rukuh, koji već nije mogao od starosti carevati. Tako, dočim je Živan mudro vladao i Marica carica ljubežljivim nadziranjem svoju dječicu odgojivala, oboje je kao dvoje zahvalne djece imalo najveću pazku i brigu na starog i nemoćnog cara, koga su tako rekuć na rukuh nosili. Dakako prilikom došašća Živanova u otčev grad biaše sve radostno, sve veselo; tu je bilo gošćenja, igre, plesa, zabave tako da se nije dalo bolje; a kad je malo zatim umro stari car, tad je priestol od ciele carevine preuzeo mudar i toli izkušan Živan. — Sobćio: — *y.*

Digitized by Google

VIESTNIK.

(*Rusko novinarstvo g. 1854.*) U čitavoj državi Ruskoj izlaziše pr. g. ukupno 163. časopisa, naime 120 u ruskom, 8 u francezkom, 26 u njemačkom, 3 u englezkom, 1 u talijanskom, 2 u poljskom (izim kralj. poljske), 2 u litvanskom, a 2 u gruzijkom (kavkaz.) jeziku. Ovaj priegled ima za predmet samo časopise na ruskom jeziku. Od ovih izlazi a) u Petrogradu: 1. *Senatskija vjedomosti;* 2. i 3. dvoje *Senatskija objavljenija*; svake od ovih 3 nov. 2 put na tjedan izlažeće priobćuju zakone, naredbe, osude, iztrage i ostale oglase najviše drž. vlade. — 4. *Sankt-Peterburgskija vjedomosti*, akadem. polit. i liter. novine izl. svaki dan. — 5. *S. Russkij invalid*, vojničke novine svaki dan izlaz., sada obće poznate svojimi ratnimi viestmi. — 6. *Komerčeskaja gazeta*, trgov. nov. 2 put na tjed. — 7. *Vjedomost glavnim tovaram*, izkaz robe dovežene u luku Petrogr. — 8. *Zemljodjelčeskaja gazeta*, nov. za poljodjelstvo 2 put na tjed. — 9. *Manufakturnija i gornozavodskija izvjestija*, za rukotvorine i rudarstvo, 1 put na tjed. — 10. *S. Peterburgskija gubernskija vjedomosti*, vlad. zvanične nov., svaki dan. — 11. *Vjedomosti S. Peterb. gorodskoj policii*, nov. gradskog redarstva, svaki dan. — 12. *Sjevernaja pčela*, velike polit. i liter. novine, svaki dan. — 13. *Russkij hudožestvennij listok*, illustr. časopis (sa slikami) 3 put na mjes. — 14. *Jekonom*, gospodarstvene nov. 2 p. na tjed. — 15. *Posrednik*, nov. za obrtničke, gospodarstvene i realne nauke, svaki dan. — 16. *Drug zdravija*, liečničke nov., svaki dan. — Ostali povremeni (period.) listovi: 17. *Hristijanskoje čtenije*, što ga izdaje Petrogr. crkv. akademija, mjesečni list. — 18. *Žurnal ministerstva narodnoga prosvješčenija s pribavljenijami* (časop. minist. nar. prosvjete s prilogami) svaki mjesec jedan viliki svezak u VII. radielah i 18 štamp. arakah, sadržajući: I. minist. naredbe i objavljenja; II. znanstvene članke; III. izvjestja o znanstvenih i književnih radnjah rusk. profesorah i o učilištih carskih; IV. životopise znamenitih ljudih; V. kritike izašlih knjigah ruskih; VI. historičke članke i viesti o Rusiji; VII. a) vjestnik novih izumah i iznašastjah osobito prirodoslovnih; b) razne viesti iliti smjesu. — 19. *Žurnal minister. vnutrennijh djel*, svaki mjes. veliki svezak. — 20. *Žurnal minist. gosudarstvennijh imuščestv* (carskih dobarah) po jedan svezak na mjes. — 21. *Učenija, zapiski po I. i III, otdieljenijam imperatorskoj akademii nauk*, u neopred. svezcih. — 22. *Izvjestija IIgo otdieljenija imp. ak. n.*, jezikoslovne i historičke razprave sadržajući, u neopr. sv. — 23. *Žurnal manufaktur i torgovij*, mjesečni list što ga izdaje vladni odsjek za unutarnju trgovinu i obrstnost. — 24. *Vojennij žurnal*, svaka dva mjes. veliki svezak, izdaje ga teknički voj. komitet. — 25. *Žurnal glavnago upravlenija putej, soobščenija i pabličnijh zdanij*, časop. za komunikaciju i javno graditeljstvo, svaki mjes. veliki svezak. — 26. *Gornij žurnal*, za znanstv. rudarstvo i teknički napredak u ovoj struci, sv. mjes. svezak. — 27. *Inženernija zapiski*, izdaje ih u neopr. svezcih mjernički odsjek vojn: učenoga komiteta. — 28. *Artilerijskija zapiski.* — 29. *Zapiski učenago komiteta glavnago morskago ličba*, za pomorske znanosti. — 30. *Vjestnik imper. ruskago geografičeskago obščestva*, svaka 2 mjes. veliki svezak. — 31. *Morskoj sbornik*, izvrstni mjesičnik, izdaje ga učeni pomorski odsjek. — 32. *Zapiski imper. arheologičeskago obščestva*, u neopr. svez. — 33. *Zapiski imp. rus. geogr. obšč.* — 34. *Vojenno-medicinskij žurnal*, svake četvrt god. po 1 svezak; izd. ga liečnički odsjek vojn. minist. — (Dalje sl.)

---

* Neki g. Kornelj Kirinyi ponudja u peštanskih novinah svoj „nedvojbeni liek proti koleri;“ knjižicu koja je o tom predmetu napisao i tiskom izdao, prodaje zapečaćenu kod knjigara Hekenasta po 30 kr. sr. Skup nije taj liek — samo ako je u istinu liek??

(Sl. N.)

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 29. 19. Srpnja 1855. *IV. tečaj.*

Posljednji Orebita.

Iz českoga izvornika, pisana po J. E. Vocel-u.

(Nastavak.)

III.

Janoš se digne i, štapa se svoga dohvativši, pitajućiem okom na Hunjada pogleda, kojino pozorniem uhom približujući se glas prisluškivaše.

„Idji, sine moj," reče najposlie vitez, „otvori gostoprimna vrata bludećemu vojniku — taj nam izdaje nenosi!"

Tornaković korači iz kolibe da zapovied vladarovu izvrši. Za malen čas čù se glas mladićev: „Tko si?" Odgovor se tudjozemskiem zvukom ozvà.

„Madjar nije!" vikne tù sliepi Tornak; „to je tudjinac, a morda i zlotvor, smisljajući prievaru i izdaju!"

„Neboj se," odvrati mirno Hunjad, „glas mi je taj poznát — to izdajica nije!" To izustivši potegne se u tamni kut kolibe.

„Umiren sam, samo ako tebi, gospodaru, nesgoda neprieti; meni je smrt gost, mnogo već godinah izglédan!" Za tiem riečmi zacvili starac strunami svoje citare, kanda tužniem zvuci moli smrt da ga iz tamne doline života izbavi.

Taj trenutak studen vjetar u izbu huknù i lepršajući plamen zublje k zemlji se skloni. Zaklopac, uzano okance zatvarajući, digne se i obličje jednoga od poznatieh našieh Srbaljah u izbu zavirivaše. Ali naglo opet zaklopac se niz otvor spustì i plamen zublje opet mirno u vis lizaše.

Pojava toga, nesgodom prietećega, Hunjad, u žalostne misli udubljen, nebiaše ni opazio, a duh sliepoga starca biaše milo-tužniem glasovi citare zabavljen.

Odmah zatiem otvoriše se vrata, i od mladoga Tornakovića pratjen vojnik u kolibu stupi. Biaše to muž visok, plećih širokieh, kojemu ranjena glava zakrvavljeniem rubcem zavezana biaše. Niz lice puno svojah (Narbe) spuštahu mu se gusti brkovi; o bedrici visjaše mu dug mač, a preko prsih pružaše mu se

Digitized by Google

biel, veoma širok pojas. Oružnik se opiraše o golem štap, iz kojega virjahu množtvo željeznich čavalah.

Činjaše se kanda tudjinac stupivši u izbu bol rane svoje biaše zaboravio, jerbo, glavu uzdignuvši, mrko obličje svoje razvedri i zaupi glasom inostraniem: „Hvala Bogu! tù ću nać počinka, jer glasovi ovi ljubko i mirno zvone — tù izdaje i vražde neima!“ A pak na snopove blizu ognjišta nasadivši se u Tornaka oči uprè, kojimo po labirintu najevah bludeć, čarobne akorde iz strunah citare vabjaše.

„Zvukovah takieh nijesam već dugo — predugo čuo,“ uzdahnù inostranac duboko, „pače dà, tamo na sjeveru, u dragoj domovini mojoj — tamo — — hm, ostavi se plahich sanah, starče, tù ti već domovine neimaš!“ Tù uzè obličje mirnije i pohlepno uživaše obrok, od mladića mu predložen.

„Tko si, inostranče?“ upita nakon dugačka mučanja slièpi Tornak, citaru odloživši; „govor tvoj javlja da Mađjar nijesi.“

„Nijesam — odvrati tudjinac; — ali ako hoćeš da me spoznaš, pogledaj ovamo!“ Poslie tieh riečih odrièši široki pojas s prsih i, razmotavši ga, pokaže na crljeno zamenje kaleža, štono se na bielu platnu bliještaše.

„Oči moje davno već prestadoše bit poslanici duše,“ prosbori stari Tornak; „reci, što mi tù navještaš?“

„Navještam ti da sam jedan od onieh štono dodjoše iz velike tjeskoće i opraše ruho svoje i obieliše ga u krvi.“

„Nerazumiem riečih tvojieh; govori, koja te je rodila domovina?“

„Imah domovinu! — O, to je liepa, blagoslovljena Češka zemlja, gorami u okolo opasana, neprijateljem nepristupna; i čini slavni činjeni bjehu u zemlji toj od bratje moje i u bojevich groznich bjehu u ništa obraćene čete neprijateljske mačem sinovah, duhom gospodjiem razsvjetljenich.“

I tad brat kaleža lagano digavši se, s pogledom jasno plamtećiem, kano u vidjenju, upjaše: „Slava budi bratji Tabora i Oreba, kojano pogiboše na ledinah domovine; jerbo, nakon tretjega dne i pol, duh života unidje u njih: i stojahu na nogah svojieh i strah velik padè na onieh koji jih vidjaše; a bratja čuše glas veliki s neba, vapijući: Unidjite amo, izabrani! — I unidjoše na oblacieh u kraljestvo nebesko. Ali ja, su tisuću bratje, odvučen bjeh od čete „Korah“ u zemlje neprijateljske; tù nam bjè čuvat žene, djecu, usjeve i stada tudjinacah, bjè nam krvi kropit bojišta neznana — a naša nagrada jest smrt, k bratji kaleža nas dovodeća, kojano već doputovaše k vratom nebeskiem. I sve družtvo bratje orebske slavi u vječnom Sionu godove radostna sastanka — samo mene — mene jedinoga ovdje ostaviše.“

„Kako?“ zaupi Hunjad, iz tamna kuta izbe koračivši; „zar svikolici drugovi tvoji u krvavu boju izgiboše?“

Českí odpustnik tužno u postavu vojvodinu pogledavši, odgovori: „Vodjo, ti nijesi poznó drugovah mojieh! Oni vojevahu kakono bratja kaleža — ti iz bitke nikad neutekoše!“

„Ti li me poznaš?“ upita Hunjad začudjen.

„Kako te nebih poznó?“ Blagoslivlje te, vojvodo, stari Orebita, što si bratji kaleža dopustio uživati večeru gospodnju po načinu, otacah i razviti kosugru vjere u ograđju turskom. Hvale ti uzdajem u imenu usnule bratje!“

Digitized by Google

„Kaži mi osud junakah onieh — progovori Hunjad Orebiti — kojieh vrlinom ostatak vojske moje od krvave pogube očuvan ostade.“

Hrabri vojnik, za nekoliko trenutakah zamislivši se, s prekrsteniem rukama postà. Oko Janoševo željno u obličje njegovo se upiljì a stari Tornak, sa ležala svoga ustavši, drktjućiem koraci k ognjištu pristupì.

„Vojvodo!“ tako uzdižè glas svoj Orebita, „vojska tvoja dva dana i jednu noć hrabro se gonjaše s neizbrojniem množtvom poganah; svjedočanstvo to o njoj daje ratnik kojino se hrabro borì u dvadeset bojevah. Ali skupì se izdaje supreti tebi; čete vlaške, steg tvoj ostavivši, sjediniše se s četami Muratoviem. Kadno se sunce drugoga dne na zapad naginjaše, zapadè i zviezda predobivanja Hunjadova. Uteknutjem izkrvavljenieh četah na hježanje prisiljen, zapoviedi si Čehom ostavio. Junačkiem naporom odoljivahu oni hrpam turskiem da nasljeduju stope tvoje.*) — Kad nastade noć, počesmo po načinu českom graditi vozove. Što učinivši, skupiše se bratja okolo zastave kaleža, vijuće se usred tvrdjave, i počeše posvetnu pjesan kojano njegda sinove Oreba i Tabora k slavnoj pobjedi biaše podbudala; i zaorì se pjesan kojom se Husita vjerni za borbu smrti kriepi. Od tabora turskoga ozivaše se pjesan naša. — Pri sunca izhodu vojska poganska ka gradbam se našiem valjaše; triputa razljutjene čete nasrnuše — triputa zaplašiše mačevi naši i obice sborove nevjernikah. Sunce bješe stupilo na pódne — od dvie tisuće bratje već samo polovina na voznieh gradbah u oružju blistaše; ostali u naručaju smrti počivahu. — Tù čete Muratove navrješe; topovi opasaše tvrdjavu našu; ogromne cievi glasiše smrt u stežući se zastup našinacah. I odlučismo učinit juriš na nalogu krvoločnieh neprijateljah, i prosrnuvši muževno udarismo na čopore divljieh poganah. Sila jih pogibè pod buzdohanom Orebitah. Sunce zadjè; neprijateljsko ljudstvo okolo vozovah se našieh razležè. Tù sbor preostavše bratje, gladom žedjom i ranami mučen, čvrsto nakanì tu jošte noć unići kroz vrata vječnoga Siona, gdjeno se bratja kaleža, dragi predšastnici naši, u nebeskoj slavi raduju. A tako i bjè: jedan drugoga k srcu pritisnusmo, svikolici pak, poljubivši steg kaleža, otvorismo veruge vozovah kojiehno neprijatelju nebjè moguće razraziti, i podjosmo, hosianske pjesni pojući, kroz vrata vozovne gradbe. Tad ljudinstvo turske uočivši nas, s radostniem klicanjem obklopì malen zastup naš. Ter nastade strašan boj junačkieh žrtvovalacah života svoga s neizbrojnom, za osvetom gamzećom vojskom nevjernikah. U to sablja turska ranì me u glavu — i ja padoh med trupove bratje. — Kadno me san smrti bješe ostavio, pokrivaše zemlju tiha noćca; grozno samo uzdisanje, muklo jaukanje sa brežuljakah mrtvacah zavievaše, štono se nada mnom uzdizahu. Ja se dignem — mjesec kroz oblake turovnu mjesečinu po bojištu razlievaše — pogledom na počivajuću bratju opečaljen mač uhvatim hoteć ga zabosti u prsi svoje da jedin nemanjkam u kolu bratje, koracajuće k vratom sionskiem. Nego tad oko moje vozovnu gradbu ugleda, kojano se u neporušenoj sili na starom mjestu uzdizaše; i spazim nad tamniem grobovi posvetnu horugvu sbora orebskoga, gdjeno

*) Poslie boja lipanskoga u Českoj ostatci husitskieh četah Prokopa Velikoga, što sažgani što u Ugarsku povedeni bjehu, da tamo u bojevieh turskieh poginu. O junačkom činu Husitah, kojiemno Hunjad biaše zapovjedio da se brane do posljednje kaplje krvi, da tiem lašnje može bježat vojska ugarska, češki pisci nepominju ništa; ali pisci nam ugarski spomen slave onieh vojnikah sačuvaše.

Digitized by Google

se ostavljena nad trupovi vjernih Čehah vije. Tù se otvà duh u meni: „Orebljanine posljednji! sačuvaj znamenje vjere od pogrde i sramote!“ I poslušan glasu, preko mrtvacah koracah i gazih po pòtocih krvi ša gradbi, na strašnom grobliu kano velik spomenik se uzdižućoj. Drktjućom rukom korugve dolje snimih i, savivši ju, okolo prsih omotah. Na to se razstadoh s ostatci drugo bratje, žalostno na koljenich upijući: Blaženi mrtvi koji u gospodinu umiru, kojiem veli duh, da odpočivaju od djelah svojich; jer djela njihova sliede jih! — Jaoh! odpočivate tù, bratje miła, nepogrebeni na ledini tudjoj — slava vaša izčezè za u vieke — vas nevoliče nijedna pjesan, nijedan glas domorodni — i potomci će čine vaše žaboraviti!“

Staroga Orebite drktjući glas oniemjè; hrabri vojnik sklopljene ruke k nebu podižè i velika mu se suza proli niz brazde obraza. Tišina vladaše u izbi; ali najednom strašni udarci po vratich zagrmiše, tako da se ona na jedan mah razletiše.

U otvoru širom zjajućich vratah pojavi se golema postava: biaše to jedan od drugovah usmrtjenoga Javornića. S užasom stajaše Srbljin, videć gdi je skupština brojnija nego li se biaše nadò. Iza prvoga toga neprijatelja virjaše druga slika, u pruženoj ruci nož držeći.

„Bježi!“ zavikne prvi i obrati se u bieg.

Ali ljutji od njega drug njegov razmahan nož u izbu vrže; smrtonosno nado zviznù i zabì se u prsi sliepomu starcu. Buka grozna nastade nada tiem činom, a krvnik i drug mu u taj trenutak izčezoše.

„Otče — na nebesich!“ uzdahnù starac u smrtnom hropcu i padè na prsi českoga vojnika.

Stari Orebita smrtno ranjenoga u naručaju držaše; mladić s izrazom gorke tuge pred noge otčine biaše pao, dočiem Hunjad sa žalostnim nasmiješanjem umirućemu glavu podupiraše.

Tad sliepi starina, još jednom gorje se uzpinjući, ukočene ruke k posljednjoj molitvi sklopiti htjedè ter šaptom hrčućiem jedva izrečè: „Sine moj — o sine moj! —“ S mukom se usta njegova još njekoliko putah otvoriše, ali već nikakva glasa neizustiše.

„Blizu je rieč tebi — vapijaše stari Orebita — a onaj štono u srca svaka gleda, razumjè težnju duha tvoga, nam uzdisanjem neizgovorniem govoreću.“

Tù desnica starčeva na pramene klečećega mladića padè kanda se predragu glavu blagosloviti trudi; stari Tornak jednom jošte hropeć odahnù i — umrjè.

Orebita položi starca, kojemu se unutarnje oko vječnoj svjetlosti otvorilo, na ležalo pokraj citare, jedine utjehe njegove u tminah suzne doline. Mladić se vržè na krvavo truplo, žalostne suze prolievajuć. Hunjad pak, ranu starčevu ogledajući, vidjè gdje k uzkrisenju nikakova ufanja već neima, budući da nož duboko u srce zaboden biaše; tužno dakle od mrtca odvrativši se i pogibio sebi samomu prieteću na misli imajući, za českiem se vojnikom obazrjè; ali zaman; Orebita već biaše kolibu ostavio. (Svrha sljedeći put).

Digitized by Google

Otmičar.

Prizor iz Krajine.

„U brdovitom Ličkom okružju, nedaleko od bosanske granice, leži krajiško selo Gračac. U najznatnijoj kući, koja malo nasamo i na brežuljku stajaše, činjaše se neka slava. Veselo družtvo tvorizaša svaki čas vratma, jer starog imućnog Rade Uremovića kći bi danas prstenovana (jabukovana) od mladog Koje Ljubovića, i pir bi za tri sedmice ugovoren. —

Usamljena pod hodaikom sjedjaše bliede Stana, nabijaše keten (lan) i žalostnim glasom pjevaše pjesmicu: kako junak svjetovaše dievu, da se u njeg ona nezaljubi; —

„Oj djevojko dušo, zelena jabuko!*)
Ti neljubi mene, niti gubi sebe;
Jerbo sam ja junak iz daleke zemlje,
Koji ću otići, a ti ćeš ostati —“

Medjutim izašla biaše neka djevojka — krasna je, kao biela zora. — Osmjevajući se kucaše ona pjevačicu prstom po glavi i reče: „Stano! ti imaš turobne misli na današnjem tako veselom danu, ja bih se morala na te ljutiti. — Ali zašto ćemo, da ću pogoditi, kom je junaku tvoja pjesma pripjevana?“

Srdito skoči Stana i viknu: „Da, psuj me još samo! Ti si mi sve ono oduzela, što me srećnom činjaše. — Ostavi me osjećati, kako sam uboga, kako nesrećna, kako zabačena!“

Milica se čudiše tim strastnim riečim; sjede se i povuče svoju prijateljicu k sebi na klupu. „Kaži mi sad“ reče ozbiljno „zbog šta si jadna? ja sam opazila da ti već odavno neke jade kriješ. Ti dobro znaš, da si ti osirotjevši, u našoj kući našla otačbinu, u mom otcu drugog otca, u meni pako tvoju sestru, zato mi sad sve odkrij, da ti se može pomoći.“

„Meni se nemože pomoći.“

„Zato se moraš tješiti, molim te govori.“

„E dakle ću ti sve moje srdce odkriti. — Ti znaš da pred godinom danah Vuk Obrenović često u našu kuću dolaziaše. Ja sam mislila, da njegovi trudi biše meni posvećeni, meni ubogoj sirotici; i bez da znam kako, biaše mu srce moje naklonjeno.“

„Šta, onom divjaku, onom ružnomu?“

„Zar treba hrabar čovjek liep biti? njegova će djela njega ukrasiti. U mojoj sam misli tako srećna bila, da ja za dugo neopazih, da on tebe prosi, a kad sam to opazila, htjela sam očajati.“

„Ti uboga golubice,“ reče Milica i gladiše ju po kosi.

„U istinu ti si djevojka za junaka, tanka i visoka kao jela, ali, kako si ti nepremjenog Vuka onako oholo susrela, nemogu ja dokučiti.“

„Ne? on mi nije bio po volji. — No zaboravi sad na onog vrtoglavca, otišao je u daleki svieť i neće se zaista nikad povratiti. Šta misliš, kud je otišao?“

„Ljudi govore da je prešao u Tursku, ja pak mislim da je na moru, jer bi inače sigurno on već od sebe glas dao. — On je takovi čovjek.“

*) U mjesto »zelena jabuko« pjevaju gdjekoji i »rumena ružo« i »zlaćana jabuko«.

Digitized by Google

„Šta ti misliš? onaj smetenik, onaj lažac! Molim te, pogovori više o tom.“

U tom izidje iz kuće stari otac Miličin i upita djevojke, zbog šta se pregovaraju.

Kad začu o čem se razgovaraju, reče začudjen: „Šta, zar vi neznate da je onaj nitkov u Bosnu medju hajduke otišao, i da tamo poštenih ljudih stada i kuće plieni? U Klokotu, na samoj medji stan je njegov.“

„Žašto vi ljudi neidete na onu stranu i neuhvatite ga?“ upita Milica malo ljutito.

„Hasan-aga Beširević uzeo ga pod svoju obrambu. Osjeti li Vuk da mi suprot njemu idemo, to se on povuče u Ostrožac; ta je kula kao od kamena sasječena, i sam djavo nebi ga iz nje iznio.“

„Znaš li ti baš zaistu da je Vuk prieko kod age?“ pitaše Stana plaho.

„Ja mogu na to prisesti,“ reče stari Rade; „Ćiro je bio prošaste sedmice na sajmu u Dobroselu. Oko podne razidjoše se svi strani, a hajduci se uvukošo i obiše na bielom danu vrata selskog starešine. Ljudi se stekoše, i pucanjo trajaše čitava tri sata; onda se povratiše hajduci sa svojim plienom, bez da im tko na put stati mogaše. Isti Ćiro gledaše kako su starešinu sinovi njegovi u kuću unieli; glava mu je bila po sred sriede probijena.“

„Sveti Jovane!“ viknu ustrašena Stana „to je bila prva krv! koliko će je još proliti!“

„Jesi li ti već čuo,“ upita Milica svoga zaručnika Koju, koji upravo iz kuće dolazjaše, „da je Vuk Obrenović u hajduke otišao?“

„Tako se govori,“ reče Kojo.

„Kaži mi, molim te, kako izgleda hajduk, ti si ih valjda već dosta vidio?“

„Jesam, da bogme, više putah i sasvim iz bliza. Mnogu sam balotu oko ušiuh zviždati čuo. Ti ljudi padaju u oči. Svaki je hajduk od noge do perčina oboružan. O ramenu nosi pušku, koja je skoro tako dugačka kao ja; oklop joj je kratak, a ciev sva s trumčanimi obručiči okovana. Za pojasom nosi handžar, koji je tako oštar da vlas presjeći može, i do četiri kubure.“

„I sama sam si mislila da je hajduk oboružan“ reče Milica okolo, „no kako je obučen?“

„Oružje je hajduku najprvo, i imao sam priliku hajduke s te strane poznati; — obučeni su pak tako da zbog samo odjeće imao bi čovjek volju s njima se pokazati. Oni nose opanke kao i mi, no naratke (natikače) da im vidiš! ti su zeleni, crveni ili plavi, i sa zlatom ili srebrom bogato veženi, i hajduk na to veliko drži. Dimlije čudnovato izgledaju; ozdol su do koljena tako uzke kao čarapa; izpod koljena se vežu podkoljenicami, koje su srebrenimi ili zlatnimi pulijami ili pako ilikami nakićene, a od koljena su vrlo široke. Posried trbuha drži ih podpašaj. Taj je od kože i osobite struke. Strag je uzak, naprvo pak vrlo širok, i ima tri kožna lista, u koje se kubure i handžar zadievaju. Okolo toga podpašaja opasat je hajduk crvenom ridom. — Gornji dio tiela odjeven je u jasno crvenu kadkad modru, riedko pako zelenu dječermu. Ona je uzka, bez rukavah i ima tri ili pet redah velikih okruglih putacah (gumbah). Medju velikimi ima mnogo malih takovih putacah. — Bogati hajduci nose ih od srebra, siromašniji od mjeda. — Kroz na pol otvorenu dječermu viđi se turska košulja od tankoga platna, bez koliera i sa vrlo širokimi rukavi. Najviše padaju u oči džebe, t. j. velike trouglaste srebrene spone na dječermi. Preko svega ovoga

Digitized by Google

nosi hajduk kao krv crvenu tursku kabanicu bez jake i rukavah, od tako guste čohe, da ju najjača kiša nemože promočiti."

„Takovu imadu i serežani," reče Milica.

„Dà, i hajdučka je kabanica takova. Na glavi nosi hajduk veliku crvenu kapu, poput turskog fesa, koja je okolo s prišitimi srebrnimi grošići nakićena."

„Na takovom hajduku nebi se imalo što od noguh do glave kuditi," misljaše Milica, „takova odjeća mora i ružnom Vuku prikladna biti; kako bi dapače tebi priličila! crveni fes na krasno kosatoj glavi!"

„Kosa i kapa hajdučka neslažu se. Tko k Turkom prieko dodje, mora si kosu do kože obrijati. Na svrhu glave ostave kosu rasti dokle hoće, i spletu ju u perčin. Turci briju i zadnji dio glave izpod svrtnog biča, a hajduci pušte otrag kosu rasti."

„Tvoje opisanje dalo mi je volju da bar jedanput promotrim hajduka. Uprav je sramota da ja ovdje, jedva poldrug sat daleko od granice, još nijednog vidila nisam. Znaš što? Ti bi mogao Vuka uhvatiti, i meni ga na dar dati."

„Diete, to su drzovite rieči," reče stari Rade, i zamišljeno njihaše siedom glavom. — „Hvali Boga, ako nevidiš hajduka, a dapače onog zlog Vuka. Istina, naša je kuća čvrsta, naša družina pak ojaka, da se s božjom pomoći bojati nemarimo, no ipak oholost je grieh, i kazan neće izostati na ovaj ili onaj način."

„Dragi otče," reče vjetrenjasta Milica „to će mi bar dopušteno biti, mog starinskog ljubeznika vidjeti? Bio je dosta divi, no moje oči mogle bi ga pitomim učiniti. Pa makar se on kako neprijateljskim pokazao, zar nije moj Kojo za deset onakovih, kao što je Vuk?"

„Sad pak ajdmo k našim gostima" reče Kojo, „već smo ih odavno ostavili."

Blieda Stana osta opet sama, još žalostnija nego prvo, i pjevaše tihim glasom svoju pjesmicu. Pri riečih: ‚Koji ću otići a ti ćeš ostati' ronila je suze niz obraze. —

U sobi nekog turskog podanika u Klokotu sjedjaše divje družtvo. Soba biaše tako napunjena gustim duhanovim dimom da su se spodobi, kao u pomrčini, jedva mogle poznati. — Divja vika i pjevanje preko reda javljaše, da se tu više pilo, nego je trebalo.

Neka vitkostruka ojaka spodoba udari rukom o stol da sve čaše zveknuše, i viknu: „Pjevajmo sad svi složno onu krasnu pjesmicu: Dieva kopa repicu —"

„Nakopala vrećicu —" odgovori drugi muklim glasom.

„Tko bi još takove pjesme pjevao!" viknu neki ogromni čovjek punog i crvenog lica „ja volim ovu: Imamo volju danas veseli biti —"

„Gledajte samo malog Dragišu," reče prvi; „ima li ona kukavica ljudsko srce u prsima?"

Kad su pune glave onda si jezik nedà zapoviedati. Jedva izreče veliki Jovica najuvredjivu za Hrvata rieč „kukavica" — kad u istom času izvuče Dragiša svoj handžar, i bodjaše pjevača susedà.

Digitized by Google

U tom skoči čovjek, koji dosad ne samo i zamišljen bod stolića sjedjaše, i viknu silnim glasom: „Dragiša Suknjaić!“

Sami zvuk ovoga glasa djelovaše kao čarobija; Dragiša, ostu s golim handžarom negibiv, i u svoj kući nasta tišina.

„U korice handžar, Dragiša“ reče čovjek.

„ Ali zar niesi čuo —“

„U korice handžar!“ zapovjedi mu onaj još ozbilnije. „Takovu malenkost netreba prijatelji kod čaše vina jedan drugomu da zamjeri.“

Dragiša metnu handžar u korice.

„Sad pak sjedi, Jovica Malbaša, i ti, Dragiša, sjedi kraj njeg, i pjevajte što hoćete.“

„Dakle pjevajmo štogodj pobožnog,“ viknu Jovica mucavim jezikom; „živila nam liepa Milica Uremovića! U to ime sada čašu primte!“

Ovo ime dirnu nepovoljno onog ozbiljnog čovjeka. — On skoči u vis, mnogo ljutji nego prvo, kad na sreću pjevačevu vrata se otvoriše, i glava turskog podanika plaho unutar gledaše.

„Vuče Obrenoviću!“ zovnu on.

„Što je?“ odzovnu se ovaj ljutito.

„Pastirče te traži.“

„Nek ide odma unutra.“

Dečak uljeze, obazre se lukavo po sobi, i ugledav Vuka približi mu se i prišapta: „Iz Gračaca.“

Malo kao poplašno pogleda Vuk lukavog dečaka i reče: „Kaži sad, što nam nosiš novog i važnog, budući tako kasno u noći amo dolaziš?“

„Hoću li kazati?“

„Govori samo, sinko moj, Obrade, govori!“

„Milica Obrenovića udat' će se za bogatog Koju, ti ga poznaš. — Danas je bilo jabukovanje (prstenovanje, obrečenje)“

„Vraga!“ viknu Vuk promuklim glasom i skoči. — Lice mu biaše od ljutosti bliedo a usne mu drhtaše, i nehotice hvatí se rukom za kuburu. Dečak skoči za nekoliku korakah nazad.

„Neboj se,“ reče Vuk poslie kratkog časa; „je li to baš istina?“

„Da što“ reče dečak, „i ja sam bio u kući; i dobra Stana dala mi je od večere botu žganjacah.“

Polagano i domišljavajući se koracaše Vuk u sobi gore i dolje. Vidjelo se na njem, da se sva njegova utroba razjarila i da se s nekim osobitim nakanenjem bori. Sve je opet tiho postalo.

„Dodji amo, sinko,“ reče onda k dečaku. „Pazi dobro i budi pametan, što ću ti zapovjediti da uradiš. Sjutra rano idi kući starog Uremovića, i gledaj kako ćeš s Milicom na samo, sasvim na samo i potajno da govoriš. Reći ćeš joj — dobro upazi: Hajduk Vuk Obrenović šalje joj svoj pozdrav, nek se dobro čuva crvenoličnom Koji svoju ruku dati, drugač će krv teći — čuješ li? njezina i sve njezine družine krv. — Neka takodjer nijednoj živoj duši o tom ni rječice nekaže, inače je njezina poguba. — Ona nek sama izmisli, kako će mladog Ljubovića odbiti. — Jesi li me razumio? jesi li sve zapamtio?“

„Sve.“

„Ako te upita, gdje i kad sam ja te tebi zapovjedio, to reci, da sam

Digitized by Google

je, dočim si ti na Črnom Kalu stado pasó, iznenada iz grma izkočio, i sve ti to pod najvećom grožnjom naložio.“

„Dobro.“

„Mudro mi nalog izvrši; evo ti u tvrdo škude, i prvo neg' otideš popi čašu vina.“

Vukov uhoda primi srebrnik, popi čašu vina i rastade se s hajdukom, koji u nemirnoj duši svojoj najsilnije odluke kovaše.

„Vuče! što si čuo?“ upita ljubopitni Dragiša; „nešto mora biti važnog, jer si ti sav kao izvan sebe; hoćemo li malo protegnuti noge?“

„Budite pripravni“ odgovori Vuk sa strahovitim glasom. „Sjutra ili još prvo vodit ću vas u Gračac. Doći će vrući dan, nego onaj u Dobroselu, jer će se piti krv.“

Glasno i veselo nasmijaše mu se hajduci.

Medjutim sazva Rade Uremović svu svoju i Kojinu družinu, da svrhu nekog važnog predmeta viećaju. Puna kuća bi ljudih, biaše ih do šestdeset, jer, kako je poznato, kod Jugoslavenah živu po običaju prastarom svi članovi jedne porodice pod jednim krovom, a u selu ima mnogo rodjakah, koji, bez da su si krovni srodnici jedno i isto ime nose. — Tako se n. pr. zovu u jednom krajiškom selu svi Rukavine, u drugom Obrenovići, u trećem Drakulići, Petrovići, Mandići (Mandićselo) itd. i taj je običaj kako kod Slavenah iztočne, tako i kod zapadne crkve.

Ljudi su bili skupljeni i mirno i ozbiljno očekivahu govor starog Rade. — Starac započe:

„Braćo, kumovi, prijatelji i rodjaci! Vi ste se svi sa mnom obveselili, kad ste čuli, da ću se ja udajom moje Milice s Ljubovića kućom sprijateljiti. Svim je takodjer dobro poznato da i Vuk Obrenović moju kćer prosjaše, no bi sasvim prezren. Zli ovaj čovjek u ljutosti svojoj predje u Tursku, i sabra tamo čitav šereg hajdukah. Što je sve u Dobroselu učinio, poznato vam je. Jučer pak sasvim potajno posla taj Vuk neko pastirče iz brdah kćeri mojoj, i grozjaše joj se strašnom osvetom, ako se ona s Kojom zaista vjenča. Zato sam vas pozvao. — No dobro me razumite. — Daleko od te misli, kao da bih ja zbog toga što takovi ugursuz prieti, od tako željne udaje odustao, sama misao bila bi sramota, i nitko se nebi podufao istu pred ovoliko junakah izreći; — no ipak moram vam javiti, da znate što vam predstoji, da znate, velim, pogibelj na susret izići. Kakve ćemo pak načine upotriebiti da ju od nas uklonimo?“

Ove rieči učiniše medju ljudmi veliku bunu. Ovaj vikaše pod strašnimi zakletvami, da će na onu stranu preći i sramotnom onom Vuku uši odrezati, — onaj hotjaše ga sprovoditi i hajdučkom pokrovitelju Hasan-agi isto učiniti.

S takvim buntovnim riečmi razgovaraše se skupština vrlo živahno, i malo je falilo da se niesu digli i na Tursku nasrnuli. Kojo tinjaše u živom plamenu i vikaše iz svega grla, da ga pričekaju dok on samo svoju dugačku pušku donese.

Opet poče stari Rade k svojim rodjakom govoriti, mahnu samo rukom, i tišina nasta. „Čujete li me, moji prijatelji! prvo nego vi na hajduke udarite treba da razsudite, da tvrdja Ostrožac nije grad od blata, kao što ga djeca znadu praviti, no to su jake i visoke zidine, koje se još u dobrom nahode

Digitized by Google

stanju. — Ni kamena špilja nije tvrdja. — Kako on vas opazi, odmah će se povući u tvrdju, pak što mu onda možete? izgubili bi samo svoje najbolje ljude, a vaše kuće ostale bi bez obrambe, ili bi pak morali se sramotno povratiti, čime bi ga učinili samo još drzovitijim. — Poslušajte moj svjet, djeco moja! mnogo će biti pametnije, prezrieti pretnju hajdučku i smatrati ju kao da je i neima. — Pir će biti dojduće nedjelje. Dakle pripravte se dobro s vašim oružjem, puške nabite, handžare naoštrite, praha i olova si pribavte i stojte oko kućah na straži. Ako na nas onaj divjak vatru prospe, to ćemo znati suzbiti ga i na megdan mu izići."

Ove rieči nebiše svim povoljne, zato nasta neko mrmljanje. Većini se činjaše biti sramotno na neprijatelja neudarati, budući su od njega kao na megdan već pozvani; ipak rieč Radina i njegova sieda glava učini da ga poslušaše.

Prodje nekoliko danah i nedjelja dodje, a š njom i dan vjenčani. Akoprem se dosad nijedan hajduk neukaza, ipak ovog dana svatovi biahu pazljiviji. Kuća staroga Rade stojala je izvan sela na brežuljku i bila je čvrsta. Dva gerza (mlada momka neoženjena) stražiše oko kuće i kad bi gdje što zašuštilo, tamo oni pazljivo oči upirahu. Svakog pol sata biahu izmjenjeni. U kući nastoniše svatovi nabite svoje puške na stienu, pripravni na neprijatelja svaki čas udariti. No lud bi posao bio od hajdukah na onu kuću jurišati, u kojoj biaše na skupu više od petdeset izabranih i hrabrih momakah.

Dočim svatovi u velikoj sobi Radinoj bjehu veseli, t. j. dočim oni jedoše, piše, pjevaše, kolo igraše, smijaše se i starog Radu sbog njegove brižljivosti dražiše, sjedjaše po običaju mlada sama s djeverom u drugoj sobici odsada i činjaše joj se dug čas. Stari djever neznadjaše joj štogod pripoviedati, a u tišini priliežaše vika i pjesma svatovah kao rugajuć im se. Rado bi bila medju njimi za stolom sjedila.

Sbog ljubožnatne Milice opisasmo u početku čitatelju hajduka od noguh do perčina; — pravedno je dakle da i o njoj štogodj ovdje napomenemo.

Na glavi joj biaše visoka crvena kapa od skrieta, a vrhu nje bila je povezata biela izvežena marama. U vrhu oko kape prišiven red srebrnih grošah. O vratu niz prsi visjaše joj kov od ušijanih križevačah, četvrtakah i došnjakinah, u sredini pak svjetljaše se dukat. Kosa bi joj spletena u debeli perčin, u kom se vidjahu upletnjaci s ukošnjacim.*) — Spried imadjaše novu kljećanu (iveranu) pregaču, oko koje bi prišivena vežena riza, srma i široki podkit. Ledja joj biše obučena u vuneni do koljena dostižući bieli zubun, koj krasjaše osobita gradja t. j. crvene obrubice, podpažnjače, biela i žuta srma, tračići, i svilom izvežena riza. Obuća joj biaše: svilom razne boje izvežene natikače i novi opanci.

Dočim se svatovi u velikoj sobi još bez mlade veseljahu i Kojo nestrpljivo konac pira očekivaše, poče se već i smrak hvatati. — Veselje biaše najživahnije, kad Kojin pastir Gajo blieda i prestrašena lica nemoguv si mi paru povratiti, u sobu upade. Začudjeni gledahu ga svatovi.

„Gdje mi je gospodar?" viknu on glasno, „gdje je Kojo Ljubović?"

„Što je, Gajo?" upita ga Kojo pristupiv k njemu.

---

*) Upletnjaci su pantljike, što se upleću u kose, a ukošnjaci tri do četiri nizca cvancikah, desetickah ili peterokrajcaricah, što u dnu perčina niz ledja vise.

Digitized by Google

„O gospodaru! obili su ti vrata i sve pohurali.“

„Tko?“ vikne Kojo gromoglasno.

„Hajduci!“

„Hajduci!“ vikaše družtvo kao iz jednog grla. Rieč ova pade kao iskra u barut. Žene dreknuše, ljudi popadoše puške i zvaše Kojo da ih predvodi, riečju nastaše buna. Napokon ču se Kojin jasni glas:

„Na noge, braco, sljedujte me! Ni jedan od onih pasjakah da se nepovrati živ preko medje. Na noge junaci!“

Ove se rieči dopadoše svim. Svi dakle svatovi uzeše veselo svoje oružje i odoše za mladim vodjom. I stari Rade popade pušku i popašti se za njimi.

Dočim žene same ostadoše, otide ih nekoliko da bitku iz daleka gledaju, druge pak držahu za pametnije kod takvog slučaja kod kuće ostati, te tako se tiho razidjoše jedna za drugom, i dugo netrajaše da vesela i živahna ova kuća bračna sasvim ostaše ostavljena i umukla.

Kojina kuća bila je na vrh sela više od jednog sata daleko. Tišina dakle dugo trajaše; ni najmanje kakvo znamenje buke u daljini nejaviše početak bitke. Milici sjedećoj usamljenoj u zadnjoj sobi bi za čudo, kako se kućna vesela vika tako naglo u mrtvu tišinu preobrati. — Pitaše o tom djevera, no on spavaše. Dugo ga drmaše za rame, dok se napokon probudi, pitajući srdito što je?

„Neznam zašto“ reče Milica „ali je na jedanput sve vrlo tiho postalo; sumnjam ako se nije kakva nesreća —“

„To je svatovska šala,“ reče stari namrgodjen „kakva bi se nesreća šestdesetima ljudma na jedan put mogla dogoditi? oni su si izmislili neki vid šale, da nas time draže.“

„Ali kad bi ti tako dobar bio da malo van izidješ i tamo pogledaš —“

„Zašto to? to netreba; djever nesmie iz sobe nikad. Koje je doba?“

„Pieli su već prvi put odpjevali.“

„To će danas još dugo trajati.“

Stari ovaj čovjek ne baš najbolje volje, nasloni se opet i zaspa. Što je dulje trajala ova neobična tišina, to strašivija bivaše Milica. Ona si svašto uobražaše i u toj slutnji neke velike nesreće vrlo se mučaše, ipak se nepoduzimaše pred vrata izići i za uzrok upitati toga smrtnoga mučanja; bojaše bo se, da ju nebi svatovi predusreli s roganjem i smiehom.

Dočim ona još u sobici usamljena sjedjaše i od straha i nemira pojedaše se, otvoriše se naglo sobna vrata i neka strahovita spodoba stupi unutar. Crvenom kao krv kabanicom biaše zamotan čovjek od glave do pete tako da mu se nevidjaše donji kraj obraza, a crveni fes bieše mu vrlo na oči nasunut. Jedan časak postoja ovo strašilo negibivo, a Milica je već od straha sva ginula i ukočila se. Htjaše da vikne, no jezik ju iznevjeri; ništa dakle nemogaše no izbečenima očima gledaše ga.

„Poznaš li me?“ progovori neki mukli glas, kabanica se razmaknu i u najbogatijoj hajdučkoj nošnji vidje Milica pred sobom strašnog Vuka gdje stoji. Nemogaše se ničem dosjetiti. Ukočenima rukama popade djevera za rame i zovnu: „Djevere, ustaj, djevere Mandiću!“

Stane skoči na noge i na jedanput odskoči, kao da je neko nečisto

Digitized by Google

strašilo opazio. Vičući okrene se k vratom da pomoći traži, no brže nego misao skoči nanj Vuk, izvuče handžar i posječe ga. S kratkim hrkanjem pade starac na zemlju i izdahnu. Crvena njegova krv briznu po Milici i okalje joj bieli zubun.

„Sad ćeš mirovati, budalo stara, i nećeš više u nevrieme vikati“ reče Vuk i turnu s prezirajućim pogledom nogom mrtvo tielo.

Onda baci mrki svoj pogled na Milicu, koja kao od nekog čara negibiva stojaše i ne toliko od straha no gnjušeći se na krvavog hajduka malo drhtaše.

O kabanicu otro je Vuk svoj handžar i metnuo ga opet u korice. Sad stajaše on s prekršćenima rukama pred djevojkom i progovori s paklenim podsmiehom: „Zar se niesam, liepa djevojko, za pir krasno obukao? no gdje je djuvegija (mladoženja)?“

U tom ču se u daljini veliko pucanje.

„Čuješ li hajdučko pucanje na veselje? to je dobar prijatelj došao nenadano na večeru, no ja se vrlo bojim da će gosti biti bezobrazni, a momče Koju tvrdo spava, kao i ovaj papica Mandić.“

Ove ruganje ohrabri Milicu, zato junački mu reče: „Bježi mi s očiuh, ti zaudaraš po krvi.“

„Tome se ti priviknuti moraš, liepa djevojko“ reče Vuk smješeći se, „Samo se nečudi, ti si moja mlada, ja ću Koju zamieniti.“

Milica hotjaše uteći, no Vuk joj nedade. „Ne!rudi se, djevojko,“ reče smješeći se „nećeš mi uteći; i sve ako bi me tvojima blistajućima očima i pre-dobila, to opet niesam sám.“

On namignu, i tri bradata zla hajduka udjoše. — „Nu sad se požuri što brže za mnom. Nemam kad čekati, vrieme prolazi — ajde!“

„Nikad!“ viknu Milica u najvećem očajanju.

Hajduk pristupi k njoj, ona pak pade na koljena i pruženima rukama odbijaše ga od sebe. Pogled njegov djelovaše na nju kao neka čarobna moć; sbog neobičnog tinjanja mrkog njegovog oka osjećaše ona da se sva njezina sila kao vosak stopi. — Hotjaše ju podignuti, no nehotice mu se izmaknu, težka ho za njegova ramena biaše. — Onda obvi on njezin krasni perčin oko šake i nimalo neganjen čeznućom sjajnostju oka njezina i tihim njezinim šaptanjem, povuče ju na vrata.

U taj hip uskoči neko djevojče unutar i proturaše se kroz hajdučke straže. — To je Stana. Bilo je za čudo kako su obe ove djevojke sasvim druge postale. Tanka, visoka i drzovita Milica ležaše blieda, slaba, i bezodporna pod šakom hajdučkom, a nježna slabačka Stana izidje mu drzovito na megdan. Struk njezin izpravi se, oči njene svjetljahu se, lice joj se rumenilom posu. Desnica u vis dignuta mahaše svjetlim mačem.

„Stani, hajduče!“ viknu ona na Vuka, koji od čuda korak natrag stupi. „Zar ćeš još više krvarine na svoj vrat da tovariš? Smetenjače!“

„Mani me se, Stano!“ reče Vuk i gledaše kako će sa svojim krasnim tovarom na stranu uteći.

„Ni s mjesta!“ viknu ona, i zamahnu nanj sabljom.

„Bježi Stano!“ reče hajduk s glasom kao sažaliteljnim; „bježi moja djevojko, nebih ti rad štogodj na žao učiniti; nebudi, Stano, luda!“.

Digitized by Google

Ona ga pak nesluđaše, nego nasrnu nanj sabljom. — Hajduci stojahu na vratih od čuda upanjeni i nehotjahu svom harambaši u pomoć priteći. On se s handžarom lasno odbrani, no u koliko se trudjaše da ju neošteti, ipak mu se oštri njegov handžar omače i posječe ju po desnom ramenu; — sablja joj izpade iz ruke, krvju oblivena nasloni se na stienu, koljena joj klonuše, i lice joj postade bliedo kao da je mrtva.

Krepko mahnu Vuk s napol mrtvom Milicom i zavrgnuv se s njom baci svoju kabanicu preo nje i dozva svoje drugove da idu za njim. — Brzo ostaviše oni kuću, i kad se Stana opet osvjesti, vidjaše da je sama u krvavom onom prostoru. — Za nuždu si sama zavi ranu maramom, i premda je bila gubitkom krvi oslabila, ipak odvuče se nekako dolje u selo i udari u klepalo. Na skoro klepetaše sva selska klepala. Hitro dodjoše iz kućah ljudi i žene pitajući što se je dogodilo.

„Zar niste čuli puške?“ upita Stana.

„Jesmo, da bogme, pak što je u tome osobitog, djevojko?“

„Kojinu su kuću oplienili i odveli Milicu Uremovića.“

Tako je odgovorila ona svakomu, i sve je bilo na noguh. — Klepala klepetahu s dvostrukom brzoćom užasno kroz noć. — Neke žene letjahu na brda da upale vitiljače, i za časak gorjaše vatra na svakom brdu. — Stražmeštar dodje i dade pred crkvom bubnjati, ljudi pak trčahu kući po puške. — Kad ih se do dvadeset ljudih skupi, podje stražmeštar u potjeru. — Svaki čas bi njegova hrpa pristizajućimi veća, i prije nego je četvert sata od sela odmašio, biaše sve ljudstvo selsko oko njega sakupljeno. — On ih razdieli u tri razreda i idjaše upravo na tursku medju. Brzo kao misao razširila se biaše kroz sela larma, i dva dobra sata daleko biahu ljudi oboružati i idjahu kroz mrak na medju. — Neima ljepšega prizora, nego što su bojnički ovi ustanci, koji se po dobro smišljenom planu preko dolinah i brdah kroz noćni mrak kretjahu, očekivajući iz svakoga grma sievanje pušakah; — u daljini svjetljahu vitiljače, a u selih zvečahu klepala. —

Kojo je hajduke u svojoj kući zatekao. — Oni se odma nanj ispucaše, i povukoše se zatim u tavno polje. — Svatovi ih pratiše od traga s prahom i olovom, no hajduci umjehu ih dotle zabavljati i sve dalje zamamljivati, dok Vuk zadosta vremena dobi da mladu odvede. — Toprv kad mu je glas došao iz sela, uvidio je Kojo hajdučku prievaru; u očajanju trčaše on s još nekoliko prijateljah k tastovoj kući, a ostale ostavi da s hajduci megdan diele.

Kad je došao kući starog Uremovića, Stana sjedjaše pod hodnikom, bi-še bo tako slaba, da mu je jedva pravac pokazati mogla koji su hajduci s plienom svojim uzeli. — Kao vjetar odleti Kojo za njimi.

Vuk nemogaše s Milicom brzo uteći; ona se je uz put malo razabrala, i hrveći i odpirući se priečiše ga da dalje dodje. — Pod strašnimi kletvami grozjaše joj se Vuk da će ju s mjesta pogubiti, ako neće pred njim trčati, ona pak nepopusti protiviti se.

Još imadjaše Vuk treći dio puta do šume učiniti, kad ga Kojo s prijatelji svojimi pristiže. — Ni časak nehotjaše Vuk na mjestu ostati, nego pohiti da sa zarobljenom šume se primi. — Hajduci pak sprovodeći ga zasjedoše i pucaše na progonitelje tako živo, da ovi samo s trudom njih od grma do grma, od kamena do kamena uzbiti mogahu. — Puške hajdučke imaju dulje cievi nego

Digitized by Google

graničarske i nese naravno dalje nego ove, zato nemoćno junačtvo ovdje ništa pomoći, i samo zato, što Kojinih prijateljah bi više i ovi protivnike obkoliti nastojahu, biahu hajduci primorani da se nazad povuku.

Sve to dalje odmicaše Vuk, i već stajaše na podnožju brdovite šume, u Kojo biaše do pet sto korakah daleko; sad skupi isti sve svoje prijatelje i kao očajnik udari na najsrednjeg neprijatelja trčeći k njemu kao manit. — Tri puške pukoše k jednu nanj, jedna mu probi šakriljak, za njim poginuše dva druga, ali već je dostigao jednog hajduka i s jednim udarcem razciepi mu glavu. Sad se uputi za bježećim Vukom u guste grmove. — S desne strane do Klokota ču se prasak pušakah, tamo bo biaše glavna bitka; Vuk pak povuče se lievo penjeći se sve to više i ulazeći u gušću šumu. — Iz daleka vidjaše kadkad kroz grmove Kojo, kako bieli zubun mlade njegove od bukve do bukve odmahivaše. — Iz svega grla zvaše on onda drugove svoje, oni mu se odzivahu, a stare jele odjecaše česta zvanja.

Glasove svojih progoniteljah ču Vuk sa svih stranah, i obkoljen budući nemogaše sa tovarom svojim uteći. Iz daleka ču on klepala vojničkih uz granicu produljenih čardakah. Sve ako bi uzmogao bio Koji uteći, ipak povratak u Tursku bi mu presječen. Onda se dosjeti zadnjeg pribježišta.

U sred šume stoji na samo neka litica, s upravnimi kamenitimi do sto noguh visokimi stienami, koja se u tom predielu „Črni kal“ zove. — Jedna jedita strma i izkrivudata jaruga vodi na vrh, i gore je ravnica, gdje mnogo ljudih stati može. — Ovamo okrenu Vuk. On podiže Milicu opet na rame, pritisne ju čvrsto na se i veraše se uz pogibelnu ovu stazu. — Višekrat otiskivaše se mu kamenje izpod noguh, i za malo je falilo da nije s Milicom niz liticu sletio. — No Vuk biaše čovjek neobične jakosti. — S desnicom rukom držaše se za kamenje i kojekakve žile, i tako uzmogne, poslie dugog natezanje, vrh dostignuti. Došav gore spusti Milicu na studeni kamen, zatim ogleda pušku i barut te gledaše dolje u noćnu crnu dubljinu. — Uprav je mjesec izišao, i odozdo vidjahu se u mjesečini jasno obe spodobi: Milica na koljena padša i nemoćno glavom klonuvša, a Vuk na ciev puščanu naslonjen, namrgodjen, u divjoj revnosti svaki čas gotov megdan dieliti.

Kojo zazvižda na dva prsta i njegovi sakupljeni prijatelji obkoliše istu liticu. — On sam bi spreman gore se verati, kad Vukov glas njega zovnu.

U gorskom bladu biaše tmica, i mjesečina je Vukove oči tako zasjenila, da on nije mogao opaziti što njegovi neprijatelji dolje započinju. — On zvaše dakle jasnim glasom: „O Kojo Ljuboviću!“

„Što je?“ odzva se Kojo.

„Daj — reče Vuk — da kao ljudi razumno, a ne kao žene preo reda govorimo. Vidiš, Kojo! tvoja je mlada u mojoj vlasti, ja ju mogu dolje otisnuti da kao razbijena misirača pred noge ti padne; ja ju mogu handžarom posjeći, ti moraš sa svojima očima krv njezinu gledati gdje teče i nemožeš joj pomoći. Kako ćeš ju osloboditi! Ti znaš da moja balota nikad nepromaši; pokušajte gore se verati, sviuh ću vas jednoga za drugim s krvavom glavom uzbiti. — Vidiš dakle da sam ja napredniji, no poslušaj me što ću ti reći. Ja ću ti tvoju mladu zdravu i nepovredjenu dolje snieti, ako mi obećaš i svetim se Jovanom zakuneš, da ti mene, kad ja dolje dodjem, slobodna pustiti hoćeš. Ako

Digitized by Google

ti nebudeš za mnom larmu dizao, to ću se ja vendar kroz kerdun provući. Hoćeš li na to pristati?“

„Nikad!“ viknu Kojo ljutito, „ja se neću s tobom pogodjat. Medju nami je krvavina, ti si krv srodnu mi prolio, i ja neću prvo s mirom leći dok ti istu sa svojom glavom neplatiš.“

„Moli ga!“ viknu muklim glasom hajduk na Milicu, „moli ga, jer te sad nema!“

Milica se je sasvim razabrala. Kad je već vidjela smrt pred očima, postala je junačna i domišljiva. Bila je blieda, i pri mjesečini izgledala je kao kip od mramora, no bila je i odvažna. — Kako je klečala tako je prekrstila ruke na prsima i bacila pogled svoj na zviezdami obasuto nebo.

Hajduk udari šakom o držak handžara. „Moli ga!“ vikaše on glasnije; Milica pak viknu krepkim glasom: „Pucaj, Kojo, pucaj!“

Kojo penjaše se uz liticu. Hajduk vidje crnu spodobu na kamenu gdje se gibe, i on sada još većma pohjesni. On je bio gotov, nju, sebe, sve pogubiti. — Izvuče handžar, dignu ga u šaci visoko, i zamahnu š njim prejako.

Nož svjetljaše se pri mjesečini; sad se ukoči krepka ruka. —

Je li munja il' je grom? — nije, nego puška puče i glas joj se razliježaše na daleko po šumi. — To je Kojin glavni paščani udarac. — U zlo ga je mjesto udario, u pazuhu svati olovo, probi pleće i gore poprieko prekla mu vrat. — Bezglasan sruši se u taj hip hajduk na zemlju, handžar mu izpade iz ruke i pade niz liticu zvečeći od kamena do kamena. —

Kao divokoza degrebe Kojo sasvim gore. — Hajduk se pružio u krvi, i već je izdahnuo. Milica pak ležaše na prsima ljubezmika svoga, neimajući u srcu svom zadosta mjesta za toliku radost. Tko je smrti tako na blizo u oči gledao, toga misli su više na nebu nego na zemlji.

Pjevajući, pucajući, poskakujući dovede Kojo s prijatelji svojimi oslobodjenu kući. Biaše upravo ponoć, i ljudi i žene, staro i mlado dočekaše ih na putu s „Živili“, „Tako valja“, „Slava Bogu“ itd. — I ostali svatovi dodjoše kući, oni su nekoliko hajdukah do vojničkih čardakah odtjerali, svi proči pak ležahu mrtvi po šumi.

Sbog ove neprilike zakasnila je svatba Kojina samo za osam danah, — sato pak biahu svatovi drugi put još veseliji i zadovolniji nego prvi put.

Dočim se svatovi u kući starog Uremovića gostjahu, pjevahu, kolo igrahu itd. klečaše u šumi pri novom grobu neko djevojče. To je uboga Stana. S šuvakom (desnicu bo nosaše o vratu) posadila biaše na grobu neke cjvetke, izmedju kojih vidjaše se i Neven. Sad sagna svoje blieđo lice suzami omočenoj k zemlji i na pol govoreći na pol pjevajući zujaše vrlo tihim glasom sljedeću pjesmicu:

Ako l' čuješ, dušo, da sam poginuo,
Tielo moje tavno k zemlji položio,
Svemu svietu javi, ovdje leži dragi,
Koga sam ljubila, s rukama grlila.
A sada ga tužna, crna zemlja ljubi,
Crna zemlja ljubi, a travica grli.
Crna zemljo moja, nebud' dragom težka,
Travico zelena, budi mu vesela,
Kano sam ja bila, žalostnica mlada. —

pr. Marko Opačić.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. Upravo sad je izišao četvrti svezak (1—40 arakah) od *Šulekova njemačko-hrvatskoga rječnika*. S ovim svezkom dospjeva dakle predplata na 40 arakah, koja je bila razpisana. Budući da se je u četvrtom svezku doprlo stoprv do rieči *Hart — Harzen*, to se sada vidi, da će djelo barem 80 arakah iznositi, i tako će se zbilja održati rieč zadata, da će ovim djelom obćinstvo dobiti najpodpuniji dosada jugoslavenski rječnik. — Izdavatelji pozivlju sada obćinstvo, da ponovi predplatu na drugih 40 arakah, i akoprem je od nekoliko godinah znamenito poskočila ciena svakoj robi, ipak se traži i za drugu polu rječnika samo onoliko koliko prije, t j. 3 for. 30 kr. sr., koje će moći predplatitelji najgodnije položiti kod onoga, kod koga su i prvu ratu platili, ili ju pako neposredno poslati knjigarnici Franje Zupana u Zagrebu. — Budući da je rukopis većinom gotov, a i tiskarnica je obvezana, djelo neprekidno tiskati, to će sada pojedini svezci valjda brže nego do sada izlaziti. Al tko želi pojedine svezke dobivati, treba da to naročito javi pomenutoj knjigarnici, pak ako neima sgodne prilike, da pošalje u ime poštarine 1 for. 4 kr. sr. jer zaista nepravedno nam se čini zahtievati, da se od onako neznatne predplate još trećina potroši samo na poštarinu. — Manjih rječnikah našega jezika imamo dosta, nam treba obširni rječnik, i da će takav biti Šulekov rječnik, to pokazuju dovoljno izišavši svezci.

(*Rusko novinarstvo g. 1854.*) — U Petrogradu izlaze nadalje još sljedeći ruski časopisi: 35. *Žurnal dlja čtenija vospitanikov vojenno-učebnjih zavedenij*, časop. za vojn. pitomce, 2 put na mjesec. 36. *Čtenije dlja soldat*, svaka 2 mjes. veliki svezak. — 37. *Trudy imperatorskago volnago ekonomičeskago obščestva s pribavljeniem Ekonomičeskija zapiski* (Radnje carsko-slobodnoga gospodarstvenoga družtva s prilogom: Gospodarstveni zapisci), izl. svaki mjesec a priloga svaki tjedan. — 38. *Žurnal konnozavodstva i ohoty*, časop. za konjarstvo i lov, svak. mjes. — 39. *Žurnal obščepoleznyh svjedenij* (časopis obćekoristnih znanostih, iliti biblioteka poljodjelstva, obrtnosti, umjetnostih, izumah, pokušajah itd. sve strake realnih naukah obsižući). Mjesečnik. — 40. *Seljsky strojitel* (seljski graditelj). Mjesečnik s liepim album gradit. slikah i osnovah. — 41. *Zapiski veterinarnoj mediciny* (praktički časop. za lječenje stoke u obće i za selske gospodare) Šest knjigah na godinu. — 42. *Biblioteka dlja čtenija* (časop. za književnost, umjetnost, obrtnost, novosti i mode). Mjesečnik. — 43. *Sovromennik* (veliki vrlo zanimivi časopis sadržaja ponajviše zabavnog i historičkog). Izlazi sv. mjes. po jednu knjigu. — 44. *Otečestvennija zapiski* (časop. znanstveno-književni) mjesečnik. — 45. *Panteon* a uzanj *Repertuar russkoj sceny* (t. j. pregled ruskoga kazališta), mjesečnik knjiž.-umjetnički. — 46. *Zvjezdočka*, časop. za mladež, posvećen pitomcem carskih odhranilištah. Mjesečnik. — 47. *Luči* (Zora, časop. za mladež). Mjesečnik. — 48. *Žurnal dlja djetej*, sadrž. članke moralne, pravničke, povjestničke, poučne, književne, posvećen veleknjazu Nikolaju Aleksandroviću. — 49. *Muzykalnaja Rossija* (časop. za gudbu iliti muziku) mjesečnik. — 50. *Nuvellist*, časopis za muziku, s književnimi prilogami. — 51. *Vaza*, časop. za krojače i vezilje, za žensko — selsko i gradsko — gospodarstvo. Mjesečnik. — 52. *Girljanda*, časop. za mode i ženske rukotvorine. Mjesečnik u ruskom i francezkom jeziku. — 53. *Moda*, isto tako mjes. u ruskom i francez. jeziku. (Dalje sl.)

---

* Po šematizmu c. k. vojske upravo izišavšem ima sada u Austriji u službi postavljenih c. kr. generalah ukupno 305, naime 6 maršalah, 23 gen. topničtva (FZM.), 117 podmaršalah (FML), a 159 G. majorah; izvan službe ima još 314 c. kr. generalah.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god.u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 30. 26. Srpnja 1855. ***IV. tečaj.***

Posljednji Orebita.

Iz českoga izvornika, pisana po J. E. Vocel-u.

(Svršetak)

IV.

Mjesec bješe već zašó; istok se crljenilom rumenjaše. Tù stari Orebljanin vrebajuć kroz mračne vrbe idjaše, štono se okolo kolibe granahu. Na jedanput, kako iz tamne guštave stupì, jasnost plamena u oči mu udarì, i vidjè šest vojnikah, razmještenieh na obali rieke okolo plamtećega ognja. Stari ratnik opet se u grm opazno zavučè.

U to na blizu ostra zvizga zaorì; oružnici na briegu, dignuvši se, radostnom bukom na dano znamenje odgovoriše. Odmah zatiem onaj vojnik, štono se u kolibu Tornakovu prvi biaše pokazó, iz česte skočì i žestokiem pljeskanjem drugovom dadè na znanje, da bješe našó zaklon progonjenoga. Drugari, sablje iz koricah trgnuvši, na polazak se spremahu.

U to Orebljanin, kojegano svukoliku pozornost graja progoniteljah bješe zanimala, zahvat golemé ruke u zatioku a u boku ranu, zadanu nožem, osjetì. Gromotan stas izbavì izkušena vojnika iz nokatah zlotvorskieh. Pri svjetlu plamena spoznadè onoga neprijatelja štono u srce ubogomu Tornaku smrtonosan nož bješe zabio. Tù gorostasna sulica Orebitina naglo se prsih zlotvoru dotačè, tako da uslied golema udarca protivniku mlaz krvi iz ustah šiknù i težko ranjen hripeć na tle se oborì.

„Eto, pij, hrdjavče, — zavapi tu Orebita glasom strašniem — pij vino gnjeva gospodnjega, štono ti je naliveno u čašu muke vječne!“ Na to, ogledavši ranu svoju, vidjè gdje nož protivnikov kroz guste nabore prsi mu pašuće zastave bješe probio i tudjer ga lako samo u tielo ranio. —

U kolibi Tornakovoj bješe medju to ljut boj nastó.

Hrpa vojnikah, pod vodstvom onoga štono bješe našó zaklon Hunjadov, s biesnom grajom na vojvodu i osirotjeloga mladića udaraše. Sablje njihove grozno zveketahu e širok mač kojiemno Hunjad, ljutu bol ramena nadmagajući,

Digitized by Google

naslonjen na zid kolibe, udarce protivnikah suzbijaše. Mladi Tornaković, osvetom razpaljen, pastirskiem oružjem hrabro okolo sebe švigaše, tako da iz gvozdjah neprijateljskieh guste iskre u sumračno jutro sievahu.

„Pustite srpove svoje u nalogu zločinacah — jerbo su zreli grozdovi njihovi da budu bačeni u jezero velikoga gnjeva božjega!“ Tako u zveket nada glas Orebitin zahučà, kojino s razmahnutom sulicom iz grmja skočivši, smrtonosniem udarcem jednoga od neprijateljah sa zemljom sastavi.

S užasom gledaše četa progoniteljah u gorostasnoga vojnika štono strašnom silom, uz bok vladaru, ruku svoju za drugi udarac biaše napeo — i padè golemo husitsko oružje ter prošikà pest najsmjelijemu iz hrpe neprijateljske. S rikom ranjenieh turah i s bjesnilom razdraženieh zmajevah razburkaše se vojnici na Hunjada i na drugove njegove.

„Umakni, vladaru, umakni!“ viknù Orebita; „ostavi me samoga da se borim s četom nevoljnikah, dok ruku moju neprijatelji sataru, dok se iz razdrobljene posude zemaljske k vratom nebeskoga Sioba duh moj uznese.“

„Borimo se zajedno, druže hrabri!“ odgovori Hunjad; „tiem ćemo brže sukljajućoj hrpi odoljeti!“

„Uništimo četu amalekitsku! — Hoj, žestoki mladiću! ti švigaš muževno nadžakom svojiem!“ vikaše Orebita, vidjevši gdje Janoš grdnu ranu napasniku u lubanju zadà.

Ali se u to mladiću neprijateljska sablja u ruku zabì, i zamah drugi tako duboku ranu u čelo mu zasječè da se omamljen na tle oborì.

„S Bogom, krvi mladjana!“ viknù Orebita, dok medju tiem vojvoda široki mač svoj u bok neprijatelju sunù.

Tad stupi krvava postava iz vrbova gaja, glavnju, jasniem plamenom goruću, u ruci držeći. Bješe to onaj podhibni, sulicom husitskom u grmiku oboreni protivnik, kojino, opet se osvjestivši, s ognjišta drugarah svojieh goruće polenо bješe uzeo da pomoćju istoga pregrozan čin izvede. Okrutnik sa zubljom paklenom za kolibu zamačè.

Za malen čas, gdje se već samo tri protivnika Hunjadu i Orebljanina opirahu, dušeći dim kroz otvor se izbe zakadi. Crni mrak gusta dima borioce obastrè — i u to protivnički mač ranjavo prsi staroga Orebite prošikà.

Prije nego se Hunjad od mraka guštje i gušće sukljajućega dima razabrà, bjehu mu ruke od podhibnieh protivnikah svezane i vladar kraljevine ugarske padè u sužanjstvo Gjurgja, izdajnoga despota srbskoga.*)

„Vaš sam sužanj!“ vikaše vojvoda, od klicajućieh vojnikah u guštavu vodjen. „Dà, vodite me ka gospodaru svomu — sačuvajte samo ranjena mladića, sačuvajte slavna zatočnika; tolikù vam nagradu za njih obećujem kanda su mi rodjaci!“

Požudom za takovom nagradom razpaljen, vržè se jedan od vojnikah u mrak dušećega dima i za njekoliko trenutakah iznè okrvavljena Janoša, kojino, duboko uzdahnuvši, oči opet otvori.

---

*) Ivan Hunjad Korvin, u narodnieh pjesmah hrvatskieh nazvan »Sibinjanin Janko,« dva samo mjeseca ostadè u sužanjstvu Gjurgja Brankovića, despota srbskoga; jer nakon toga doba bjè puàten na slobodu na zahtievanje staležah i redovah ugarskieh, skupljenieh u saboru u gradu Segedinu.

Digitized by Google

Naglo tad plamen sa svieh strauah kolibe buknù — suha trska, od kojeno zidovi kolibe upleteni bjehu, goraše poput neizbrojnieh lučah; ognjeni mlazovi se strašnieim praskom nad strehu lizahu, dok najposlie, prugom crljenom kao krv u zrak se dignuvši, poput ognjene piramide buktjahu. Tù bješe razabrat postave Orebljanina; ležaše na pragu goreće izbe, horugvu posvetnu u iznemogajućoj ruci nad glavom držeći, tako da po visi lepršaše razvita zastava, na kojojno se krvavo znamenje kaleža u plamenom svjetlu crljenaše.

„Tamo leži; pustite me k njemu!“ zavikà Hunjad, hoteći se bacit u goruću pustoš, da vjernoga vojnika očuvat uzmogne; ali protivnici svezana natrag vucjahu.

Treći vojnik tad opet kroz mrake dima tamo se uputi gdje junak orebski počivaše — već se bješe takó lepršajuće horugve — u to stari kaležnik, naglo rukom trgnuv i blieda, gorostasnu postavu uzdignuv, prieteći buzdohan nanj potegnù. Vojnik sgrožen natrag uzmače, a Orebit, spotaknuvši se, na koljena padè.

U to sieka plamena horugva zasegnù i kroz prasak ognjenieh prugah čù se glas kaležnikov: „Eto nepadè horugva kaleža u robstvo neprijatelja; u boju dobitnu posljednjega brata orebskoga, kakono čista žrtva, ognjem stratjena je! — Zdravo da ste mi, bratje Tabora i Oreba, — da ste mi zdravo!“

Tù s grozaiem štropotom goruća greda nesrećniku na glavu padè, — taj se trenutak oheri sa zastavom kaleža posljednji Orebita i žežući plameni zahvatiše moguće tielo junačkoga duha. **I. M.**

Pjesničtvo hrvatsko srednjega vieka.

Od I. K. S.

Prije 13 godinah biaše jur družtvo Matice il. u Zagrebu obvezalo se izdavati proizvode *starieh pjesnikah hrvatskieh*, koje u ono vrieme *ilirskim* imenom pokrsti, te je uslied svog obećanja do sada izdalo sva djela Ivana Frane *Gundulića*, i njeka djela Ignatije *Gjorgjića* i Gjone *Palmotića*, nemogavši nastaviti radi svojih premalenih dohodakah izdavanje ostalieh starinskieh pjesnikah.

Osim Matice il. izdadè u Zagrebu dr. Ljudevit Gaj svojim troškom: Pjesme Hanibala *Lucića*, Dinka *Ranjine* i Ignatije *Gjorgjića*. U Zagrebu izdadè nadalje svojim trudom Stjepan Mojzes *Vitezovićevo* Odiljenje sigetsko. Ivan Kukuljević Sakcinski Vladislava *Minčetića* Trublju slovinsku, i sva djela Dinka *Zlatarića*. Profesor Vjekoslav Babukić i Antun Mažuranić njeka djela Mavra *Vetranića-Čavčića*. Mirko Bogović u Kolu IX. Suze Radmilove od Ivana Šiškova *Gundulića*. Laveslav Župan Pjesme *Kačićeve*. Vladislav Vežić Pjesmu: Derviš od starijeg *Gjorgjića* i Marunka od *Gučetića* u obćem zagrebačkom koledaru god. 1848 i 1850. A napokon A. T. Brlić jednu komediju od Nikole *Nalješkovića* s njekimi *Bunićevimè* prevodi iz Horacia i Virgilija, u obćem zagr. koledaru 1852.

U Dubrovniku izdao je dr. Antun Kaznačić: *Čubranićevu* Jegjupku; *Gjorgjevićevog* Marunka; *Gimanova* ili *Gučetićevu* Dervišiadu, i *Bruerevićeve*

Digitized by Google

Čupe. — G. Martekini izdao je djela Ivana Frane *Gundulića*, Jelenu od *Palmotića*, Sunčanicu od Ivana Šiškova *Gundulića*, Mandaljenu od *Bunića*; Pjesmu na Ivana Sobieskog od *Kanavelića*, život sv. Benedikta od *Gjorgjića*; Ovidieve Heroide od *Betondića*, Prevod Horacia od *Higje*; Ugodni razgovor i Korabljicu od A. *Kačića*, i Razgovor pastierski od Anice *Boskovićeve*. — Knez Orsat Počić izdade u Beču g. 1844. pod naslovom: „Antologia slavjanska" njeke pjesme od 11 dubrovačkich pjesnikah, što su živili u 15. i 16. stoljetju, počam od Gjone *Držića* do Dinka *Zlatarića*. Isti knez Počić priobćì u tih knjigah časopisa: „Dubrovnik" Pjesme Ivana *Bunića Vučićevića*, Gjone *Palmotića* i Marka *Brujerevića*. U Zadru izdade Sime Ljubić Ribanje od *Hektorovića*, a knjigotiskar Battara *Kačićev* Ugodni razgovor i Bartula *Kašića* Naslidovanje Isukrsta. U Spljetu izdadè tiskarna Piperata svojim troškom Pjesmu o Josipu pravednom od *Vuletića* i Poviest Olive, pjesmu nepoznatog pjesnika, a otac Jukić *Vicićeve* Pjesme. U Mletcih pretiskà knjigotiskar Bonvecchiato fratra Marka *Marula* Navišćenje muke Isusove, pod naslovom: Plač blažene divice Marie. Napokon priobćì dr. Jovan Subotić u Cvjetniku srbske slovesnosti, u svezku I. Izbor njekich pjesamah onih starih hrvatskih pjesnikah, kojih djela biahu u novije vrieme na novo tiskana.

Iz ovih do sada tiskanih pjesmotvorah što ih uprav napomenusmo, može se istinabog crpiti podobar pregled starinskoga našega hrvatskoga pjesničtva, ali točnu njegovu povjestnicu nemožemo sastaviti sve dotle, dok neimamo tiskani izbor djelah svih naših pjesnikah, koji su većom stranom sadašnjemu učenomu svietu jedva po imenu poznati. Do skora dobit ćemo, na čemu se imamo zahvaliti visokomu ministarstvu naukah, priličan izbor u čitanki hrvatskoj, što su ga za porabu viših gimnazijah neutrudima i vrlo vješta tri učitelja zagrebačkoga gimnazija sastavila, ali budući da je ovaj izbor načinjen za učeću se mladež, to se je strogom opreznostju i ograničenostju predmetah sastavljati morao, te s toga izostadoše u njemu, kako to inače nije ni moguće, svi oni pjesmotvori koji govore o *ljubavi*, te tako su izpuštjeni u rečenom kolu naših pjesnikah svi oni koji nisu o drugom pjevali nego o ljubavi.

Sadašnje upraviteljstvo Matice il. poželilo je već višekrat započeto izdavanje čitavih starih pjesnikah hrvatskih sistematički nastaviti, ali stranom velji troškovi tiskanja, koje iz malenih svojih dobodakah nemože namiriti, a stranom i premaleni broj onih čitateljah naroda hrvatskoga, koje staro pomenje razumljivo pjesničtvo zanima, prisili rečeno ravnateljstvo žudjenu svoju namjeru za sada odgoditi.

Da se ipak ponešto barem doskoči oskudici podpunog izbora onakih starih pjesmotvorah, koji se ili samo u rukopisih ili pako u veoma riedkih tiskanih knjigah nalaze, odlučili smo, ovaj časopis (kojega Matica svojim troškom izdaje, i koji je ponajviše matičinim članovom namienjen, budući da ga ovi za polovicu ciene dobivaju) na pomenutu svrhu upotriebiti, te u njemu pokraj drugih zabavnih i poučnih predmetah, u koliko bude moguće, takodjer proizvode starinskich pjesnikah hrvatskich kronologičkim redom uzporedane, čitateljem priobćivati, te tako s vremenom kratki ali podpuni pregled svega starinskoga hrvatskog pjesničtva u ruke občinstva predati.

Mi počimljemo naš izbor s proizvodi najstarijega dosad pò imenu poznatoga hrvatskog pjesnika, veleumnog

Digitized by Google

Marka Marulića.

Marko Marulić, sin spjetskoga vlastelina Nikole Marulića i Dobrice kćeri viteza Janka Alberta, rodio se u Spljetu na 18. kolovoza 1450. i umrè u Spljetu dne 5. srpnja 1528., ili kako njeki pišu 1524. Njegov životopis opisan je obširnije u časopisu „la Dalmazia“ 1846. br. 2—5. od Luke Svilovića, i u „Zori dalmatinskoj“ 1846. br. 46. od Ante Kuzmanića, a još prije od Marka Dumanea, koji životopis tiskan je u Cicarellovom djelu: Degli nomini illustri di Spalato; Ragusa 1811. p. 23. Mi napominjemo ovdje o njemu samo na kratko: da ga je Rafael Levaković poradi njegovih mudrih djelah nazvao prvom dalmatinskom zviezdom što se naukah tiče poslie sv. Jerolima; a Vilhelmo Eisengrein reče o njemu: da je bio najslavniji mudroznanac svoga vremena i da ga nitko nije nadvisio u naucih bogoslovnih. Naš hrvatski pjesnik 17. stoljetja, *Gjuro Baraković*, spominje ga takodjer u svojoj Vili slovinskoj, u petju sedmom, na onom mjestu gdje o propadnutju jezika hrvatskoga govori; te pjeva ovako:

Tako ja*) pri mojih živa sam umàrla,
Pokle se nij' po njih ma slava prostàrla.
Bih nigda dopàrla: na *vrime Marula*,
Latinkam do gàrla, glas njih taknula. —
Opet sam padnula; zač jazik slovinski
Vas nauk od skula' promini u rimski.
Živu Saražinke; sloveć neumàrle
Gàrkinje, Latinke, jer *svoji njih gàrle.*
Nimci i Poljaci svojim čast iznose,
A *moji* zemljaci — sa mnom s' neponose,
Imenom ne prose jazik svoj poglavni,
Neg' druzim na kose splest krunu pripravni.
Ali su mnju, sramni svojime svi rodom?
A moguć bit slavni prid svakim narodom!
A kad smo u tanci, gdi drazih svih dvižu,
Tad moji zemljaci za tudje posižu. **)

Ovo pjenje Barakovićevo jasni je dokaz, kako Marulić još sto godinah nakon svoje smrti u živoj biaše uspomeni kod svojih dalmatinskih zemljakah. Njegova njeka latinska djela prevedena su na jezik talijanski, francezki, španjolski i njemački. Od ovih njegovih latinskih djelah valja nam spomenuti troja za nas veoma važna, historičkog predmeta. Prvo je latinski prevod hrvatskog ljetopisa popa dukljanskog, što ga Ivan Lucio pod sljedećim naslovom izdade: „Regum Dalmatiae & Croatiae gesta a Marco Marulo Spalatensi Patricio latinitate donata.“ Taj prevod načini Marulić god. 1510. Drugo djelo ima naslov: „Marci Maruli Patritii Spalatensis in eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt.“ — Treće djelo jesu njegove latinske krasne pjesme koje načini u pohvalu svojieh prijateljah, većom stranom učenih Dalmatinah. Iz ovieh pjesamah saznasmo imena dvajuh pjesnikah hrvatskieh, što su bili Marulićevi suvremenici, neznamo da li stariji ili mladji. Prvi biaše *Jerolim Papalić*, po svoj prilici brat *Dominika Papalića*, na kojega molbu Marulić hrvatski ljetopis prevede; drugi *Franjo Martinjak*, kojega Marulić radi svoga velikoga pjesničkog duha pohvali.

*) Vila slovinska,
**) Vila slovinska Gjurgja Barakovića Zadranina. Venetia 1668. str. 118.

Digitized by Google

Od Marulićevih *hrvatskih djelah* biaše do sada poznata jedina „Poviest sv. Judite“ koja u Mletcih god. 1627. (valjda po drugi krat) pod sljedećim naslovom veoma pogrešno tiskana biaše: „Marka Marula splicjanina, u kom se uzdàrži istoria svete udovice Judite, u versih hrvatski složena, kako ona ubi vojvodu oloferna po sridu vojske njegove, i oslobodi puk izraelski od velike pogibeli.“ Djelo ovo posveti Marulić godine 1501. svomu kumu popu Dujmu Balistriću parmanciru splitskomu. Nama je za rukom pošlo i sljedeća njegova rukopisna djela u Dalmaciji nabaviti, koje ovdje redomice stavljamo: 1. Svàrh muke Isukrstove versi. 2. Prikazanje historie svetoga Pavlicia. 3. Od sedam sàmrtnih grihov. 4. Govorenje màrtvačke glave. 5. Govorenje duše osudjena. 6. Urehe duhovne. 7. Dobri nauci. 8. Stumačenje Kata. Pjesme polag mudrih izrekah Katonovih. 9. Stumačenje psalma Davidovog: Miserere mei Deus. 10. Tužnje grada Hieruzolima. 11. Versi od suda božjega i druge pobožne pomanje pjesme. 12. Šest pisan blažene dive Marije. 13. Pisne od grišnika i svete pokore. 14. Molitva grišnika gospoji. 15. Molitva suprotiva Turkom. 16. Pisan suprotiva slasti od blaga. 17. Razum. Prigovaranje razuma s človikom. 18. Izpovidi sv. Bernarda (u prozi). 19. Spovid koludric od sedam glavnih grihov. 20. Borba fratrov. Smiešna pjesan od koje nam početak fali. 21. Historia Susane.

Svi ovi što veći što manji pjesmotvori sačuvani su u dvih sbirkah hrvatskih pjesničkih i prozaičkih tvorovah različnih pisacah 15. i 16. vieka, što su ih Petar Lucić, otac slavnoga historiografa Ivana Lucića, te Trogiranin Ivan Lulić u 16. stoljetju sakupili, te zajedno sa svojimi proizvodi, stranom prepisali, stranom od starine sačuvane u jednu knjigu svezali. Samo Pjesme pod br. 19. i 20. spomenute, našli smo u drugom rukopisu 16. vieka.

Ima još jedan pjesmotvor, što je pod naslovom: „Navišćenje muke Isusove“ i „Plač blažene dive Marie“ višekrat tiskan te našemu Maruliću pripisan, ali on nije od njega, već od fratra Marka Marulića, koji je živio koncem 16. vieka.

Prem da bi poradi starine Marulićevog jezika vredno bilo sva njegova djela tiskom objelodaniti, nemožemo mi radi malenog prostora u ovom časopisu više od dva do tri njegova pjesmotvora priobćiti, te tako počimljemo s poviestju „*Susane*,“ u kojoj spominje i svoju Juditu, s česa sliedi, da je poslie 1501. pisana.

Iz mnogih razlogah zadržasmo u obće način pisanja kao što je u izvorniku.

I.

Susana

od Marka Marulića.

Počinje historija od Susane kćere Helkije, a žene Joakimove. Ovoj se zgodi u Babilóniji, budući tamo zaveden u sužanjstvo puk izraelski. Ovej verse složi Marko Marul Splićanin.

Stvoritelj ki si svih, u tebi postavljam Počitat u koju vernost budu žene
Ufanje riči sih, ke peti pripravljam, Ke pod mužem stoju, nada sve počtene.
Zato se neustavljam, proseć milost tvoju Pomogal si mene udovicu, hvalit,[1])
Da po njoj upravljam rič i pisan moju, Sad ove družbene hvale pomoz mi dit;

[1]) Razumieva Juditu.

Digitized by Google

U svem će tebi bit čast svaka Bože moj!
Jer lipo govorit i dobro dar je tvoj.
A vi primte ovoj sve ke ste neviste,
Nauk će bit vam toj, griha da ste čiste.
I pàrvo da biste volile smàrt prijat,
Ner s mužem nebiste verno hotile stat,
Jer da ljudi poznat neće grih ča prudi
Pokol ga će li znat on ki svaka sudi.

Budući u trudi babilonske uze
Puk božji za ljudi prolijuć tad suze,
Od nje bo neodpuze dokol obtičuć svit
Sunce nedopuze nakon šestdeset lit,
Ondi je š njimi bit, muž počtena roda,
Joskim ki je dit, ki neimijuć ploda
Pojat mu bi goda u mistu tom znanu,
Tako se prigoda, divlcu Susanu.
Odkol jiše manu, po pustinji hodè,
Žora neprosvanu liplja do te dobe,
Kuda godi hodè putem postupaše
Svim ki mimo hode, oči zanošaše.
Svak joj se čudjaše, govorè: krasnije
Od nje da neznaše. Kći biše Helkije.
Bile biše šije, a càrnili očiju',
Glavice milije ner ti reć umiju.
Obàrvi ter viju nad kimi staše val,
Ako reći smiju, Bog biše upisal.
Tko bi na daleč stal, rekal bi: rumen cvit
Od úst je nje procval, ali ružice list.
Obraz od sniga slit, ne ki je sasvim bil,
Dà, s kim bi smišan bit grimiza niki dil.
Suknja razlicih svil dar [2]) do tla nizoka,
Kip rasta gorskih vil, tanjahta, visoka.
Razuma duboka mogal bi se reći
Do koga hoć roka, ki b' umil izreći,
Dostojno hoteći hvaliti i dosti,
U za nju tad steći, sve njene liposti.
Dà, veće kriposti izvàrsno cvatihu,
Umi, ter mudrosti, kih ime neumihu.
U družbu živihu lipost i počten glas,
Složili se bihu kakono s tistom kvas.
Bud da bi ridji glas od takova žita
Ner je na glavi vlas, kom skljućuju lita.
Li ovat procvità tim cvitjem obojim
Kako voćja kita sa vrimenom svojim.
A to darom tvojim Bože, ter milostju,
Na nebi sad kojim prosiva svitlostju
U rajskom vlastju, gdi ni nijedan trud,
Jer svojom kripostju potlači svit i blud.
Znaše bo pravdu i sud i zakone tvoje
Zato imiše ćud svima svetit koje (?)
Roditelje svoje umiše čtovati,
Njih nauk tokoje, i sve poslušati,
I od njih primati sve riči ke s' račil
Moizesu ti dati, kad si š njim govoril.
Takov je poni [3]) bil zakon i red u sve
Činjenje njeje dil: [4]) tebe ljubit nad sve;
I prija blago sve i život izgubit
Ner zato i zasve u čem ti zagrubit.
Počteno se nosit, najdraže imanje
Njoj biše, ter imit u Bogu ufanje.
A muža nje stanje biše poglavito
U toj tad dàržanje, veruj stanovito.
On vino i žito i uli imiše
Mnogo svako lito, Joakim to biše.
Veće blag [5]) nebiše tad meju žudiji,
Ni ondi živiše ki plemenitiji,
Ali počteniji u puka ki te dni;
U Babiloniji za grih odveden bi.
Kako knezu, on ki svakomu biše znan,
K njemu židovi svi kupljahu so svak dan.
Imiše širok stan mramorjem sazidan,
Iz nutra ter iz van kolurom [6]) napisan,
Doli pak nanizan, kolondami [7]) sveden,
Po kolondih ulizan laščeć kako meden.
Uzanj tàrzan [8]) zelen mirisne travice,
Srid nje zdenac studen prebistre vodice.
Okolo stolice kamene stojahu,
Nad njimi lozice sincu im činjahu,
Kon njih se vojahu [9]) stabla perivoja
Ka se zelenjahu, nebiše im broja.
A svaka njih hvoja puna voćja biše,
Šušnjaše im foja [10]) kad vitar hlopiše.
Totu bo rastiše svake vàrsti drevje,
Pod kimi sin biše, dùbi, hrasti, jelje.
Ceprisi ter borje, ter verbe (sic) zelene,
Zeleno javorje, zgor loze vedene,
Jabuke rumene i tunje žutice,
A kon njih sajene mendule sladčice.

---

[2]) dar—der ili deri t. j. čak. [3]) poni—barem. [4]) dil—zbog, radi. [5]) blag—bogat. [6]) kolurom—s bojami, farbami. [7]) kolonde—stupovi. [8]) tàrzan—tratina, cjelina. [9]) vojahu—vodjahu. [10]) foja—ml. foglio, list.

Digitized by Google

Pak smokve krivice i zamorščice, kih
Rano kljuju ptice kad zrile vide njih.
Orisi nakon tih, lišnjaci, kastanje,
I kruške slaje svih i šipci [11]) ne manje,
I ke na pečenje naranče vazimat,
Al rižuć na manje obćeno j' užimat.
Višnje ke budu imat žarak i sladak sok,
Črišnje ke pojimat dobro je izjid smok,
I praskve kim ni rok tàrgane da stoje,
Jere jim sagnie bok, kada dan pristoje.
Dà, ne tako koje kladu gnjile na to,
Davno snete s koje, oškorušve su to.
Biše jih stàbal sto, ke kad usušahu,
Sedam badnji i pó punih namirahu.
Tuj se tad tàrgahu šešarci (?) visoko
I ki jur černjahu rogači nikoko.
Zdol poljem nizoko miris sladji staše
Neg besidom ko'ko izreć se mogaše.
Basilk se bušaše s murtelom zelenom,
Ruta uzhojaše, i mažurana š njom.
Jošće stranom jednom sve ružmarin biše,
Mulo niže pod kom red rožic restiše,
Uz taj red grediše još jedan red žilji,
Od kih snig nebiše, kad prem pade, bilji.
Kaloper sa smilji, garufli, viole,
Lica od berulji, [12]) na civnih postole. (?)
Lassa dir chi vole, ni pentur na svit bil,
Toli hitre škole da spengat sve b' umil.
Mnju, t' bi trudno zbrojil zelja tere *frutti*
Ali kad takov mnil vartal listo čuti,
Na ki čalun [13]) sp'uti [14]) mogu se *koluri*,
Ki bihu tuj *tutti* svitli, živi, *puri*?
Lake ter *azuri*, kad su bili sobom
Tolike *valuri* svak mil [15]) da bi s ovom
Razlikom lipotom, ka se snesla biše
U perivoju tom ki tako cvatiše.
Po njemu teciše vručac vojen [16]) posrid,
Kon koga pasiše stado pitomih črid.
O kraju zád i prid ptičice pojahu,
Svijajuć čaše gnjizd u kih se plojahu;
I ki dohajahu pàrvom u vartal saj
S čudom govorahu, mneći o' zemaljski raj

Ako je slava taj *žardina* takova,
Pravednе duše raj jest ali kakova?
U koji ni zla slova, dobrom vazda plodi,
Kako zemlja nova ka pšenicu rodi.
Trudi se da zgodi poniženjem Bogu,
Neda se gospodi, kloni kruh ubogu.
Žive po razlogu, u crkvu dohodi,
Hvalu čini mnogu, molitve ne ohodi,
Urešena hodi pravdom ter kripostju,
Čista se nahodi, sva cvate milostju.
Vikomnjom radostju bogati nju odiva,
Svit š njega žalostju kad ona puščiva.
Vàrtal pravi biva, ne gdi človik tlači,
Dà, gdi Bog pribiva, kako u polači.
Raduj se, ne plači, človiče ne bud lin,
Boga hvaleć graći, imaš lipljli žardin,
Ner imi Joakin, ni njega gospoja,
Ako po taj način žive duša tvoja.

Sad cithara moja obàrni glas k onoj
Dostojna je koja da se dá kruna njoj
Nad sve, ke vrime onoj mužate hojahu,
Ter u zemlji tujoj žanjane stojahu.
Jur se razhojahu s polače o pó dne,
I tja odhajaju, toplina goneć nje;
Kad Susana, ne mné, da ju tko vijaše,
Slobodno šetat mne, u vàrtal sidjaše.
Hladinšća zbiraše, li Boga hvaleći,
Da ju tko pazaše ništor nesumnjeći.
Dà, dva ki sudeći totu prisedihu,
Kasno se dileći polako idihu.
Popi se zovihu, kim obima dvuma
Mnogo lita bihu, a malo razuma.
Razum pravi uma [17]) nima oholosti
Ni ostavlja druma duhovne kriposti,
I griha gàrdosti veće se uklanja
Ner riba suhosti, *náv seke i skanja.* [18])
Da mnoga poganja ovih dviju' biše
I zlo ćud nemanja, svaki njih umiše.
Ča u njih živiše pokrit i tajati,
Nehteć ča imaše na sàrcu, kazati.
Mogahu se zvati grobi bili iz ván,
Iz nutra imati ki budu gàrdak stan.
S tim se vijahu dan, a mrkla noć bihu,
Tako biše neznan njih grih ki imihu.

---

[11]) šipak—Granatapfel. [12]) berilj — dragi kamen žut i svjetal, prozračan. [13]) čalun.—čun? čamac? [14]) spluti—splivati. [15]) mil—radostan. [16]) vojen—vodjen. [17]) fuma—dima. [18]) nav—nave, brod; secca—suho; scagno—prud pod morem.

Digitized by Google

Ovi zamirahu Susanu mučeći,
Kada ju vijahu u vàrtlu sideći.
Li u nju zàrčeći, uzčudiše se, stav,
Ter hudo misleći zajdoše u ljubav.
Stahu, kakono lav košutu kad preži,
Kako bi nju ustav pritisnul kad leži.
Ali ki nereži, ner čeka ujist, pas,
Ter o tom jur teži da poteče taj čas.
Stiska se, hlepi vas, gori glavu dvigne,
Ča želi jat, taj čas da skočiv dostigne
Svaki da odbigne od Boga, odluči,
A volju da prigne na zlo kó ga sključi.
Sàrce im poskuči, kako ki odide
Ki se pàrvo ruči, opet pàrvo pride.
Da malo posidè, staše se tuj, kada
Van pri ner izide misal snaše, tada
Riše: naša sada volja je jednaka,
I tuj imit rada, za kom se potaka.
Eto brez junaka totu smo se stali,
Nitkor nas nešaka kad smo tu upali.
Polahčav stupali li bàrže pojdimo
Ter niz ove skali dolika sajdimo,
U vàrtal idimo pod onaj slimena,[19])
Ter se meče skrijmo, čekajuć vrimena.
Mimahu imena božjega na pamet,
Dà djavla simena puna biše pamet.
Biše svaki njih uzet ljubavju nečistom,
Svuda svezan i spet zamčicom tom istom.
Tako steć za mistom gdi stablo jablana
Ščičaše njih listom, i dojde Susana,
S dvi rabe, neznana ča se vàrši o njoj.
Mnogi tad biše znoj, krisove nezmerne,
Reče rabam za toj: „rabe moje verne
„Pojdite operne k shranam, ke uzdàrže
„Urehe biserne, doneste najbàrže
„Masti ka se stàrže s driva balsamita
„Kada sok izvàrže narizana kita.
„Još uli nalita da je čašica, vim,
„Ter kartom povita, i nju doneste, s tim
„Da se namažem svim kada se operem
„I svu teplinu tim od sebe odrenem.
„Od ovdi ja ne grem, a vi to hitite,
„I vrata vàrtla prem za sobom zaprite,
„Da človik, ni dite, ni ini dojde tuj
„A kad se vratite da put namažem suj."
Idoše i sámu nju u vàrtlu ostaviše,
I prí ner stvar ovu one opraviše,
Starci se spraviše, i potekoše k njoj
Čà htihu praviše, tere rekoše njoj:
„Eto na misto toj nitkore ni ini,
„Nere ti sama, koi ljubav nosimo mi.
„Vanka su ini svi, vrata otvoriti
„Ni može tko, ni smi, tko nas će viditi?
„Zato ugoditi nam ne krati sobom,
„Jer se poljubiti odlučismo s tobom.
„Ako li neć, Bogom priseći ćemo steć,
„Mladića da s tobom zatekosmo ležeć.
„Da toj nevide, hteć rabe s' odpustila,
„Nitkor da je tu mneć, š njim se si ljubila."
Staše ublidila Susana u strahu,
Kakono prizrila jabuka u prahu.
Uda joj dàrhtahu kakono tárščice
Kimi tuj gibahu vitri kon vodice.
Plačuć pade nice, sama se bijaše
Rukami uz lice, ter gorko uzdihaše.
Suze prolivaše, nevoljno tužeći,
Paka govoraše, sagrišit nehteći:
„Hajme to slišeći, ter da sam od svuda
„Stisnuta videći, bižat neumim kuda,
„Ako dila luda s vami toj učinim,
„Kako božja suda uteć mogu nevim?
„Ako li neučinim ča budete hotit?
„Ruke će vašo vim mene pravu zgubit,
„Dà, volju ne prostit životu ovomu
„Ner tako sagrišit gospodinu momu,
„Ufanje u komu vazda stavljat haju,
„Zatoť grihu tomu pristati nehaju.
„Platit će Bog vaju, ki tako činite,
„Pravda da je u raju, ali vi nemnite?"
Zatim kako dite suzeći vikat jà,
Bojeć se: da pritè, ino neučine ča.
Vapaj videè hita viknuše i starci.
Čû pastir niki i stà, mneć da su tovarci.
Mnil bi da su jarci, brade da jim sgleda,
Petesi kljuvavci k nosom da prigleda.
A da svih razgleda, tako se meni mni,
Rekal bi: „goveda taka su, kaka vi."
Debljega od njih ni človika tuj bilo,
Zato mislimo mi, ča biše njih tilo!
Pjahu vino cilo, meso sarasjeno

[19]) slime—vrhunac krova.

Digitized by Google

Jidihu pritilo, i još papranjeno.
I ča napravljeno bude na tàrpezi,
Kada je stavljeno da jidu hercezi,
Svih jistvin lavezi (?) bihu trbusi njih,
Zakona ni *lezi* [20]) nebiše nike u njih.
Taka' objist u kih gospodovat bude
Dobrotu u onih hudoba dobude.
Takovi da sude, tko more *kuntent* bit,
Al takov da bude popovstvo hteć nosit.
Tàrbuh bo pjan i sit slidi puteni blud,
Čistoću pronosit njemu je težko i trud,
I kad sudi na sud tere je dar prijal,
Neće molit za lúd ki mu ga je pridal.

Daleč sam zavidal, vrime se je vàrnut
Gdi sam vapaj slišal, koga močno bi čut.
Gledaje dobro nut, ča se će zgoditi,
To će sad moj leut [21]) zvoneć govoriti.
Jaše se shoditi sluge Joakina,
Starci govoriti ča biše vaščina.[22])
Ka rič vele ina od one čut biše
Ku 'no sva kolina židovska hvališe.
Svi le zamamiše, jere nigda takov
Glas čuven nebiše, tad bi rečen kakov.
Kakono na nakov bjeno oslabiše,
Lita tih junakov toko zasramiše.
U tugu staviše pečalnu obitil,
I s toga zaviše u càrn ružan *mantil.*
Plačan je svaki bil, nitkor sàrcu neda
Pokoja, ti bi mnil, màrtvu da ju gleda.
Jad gàrlu prisida od toke netore (?)
Ona strahom prida jer ju pravu tvoré,
Ne da ju umore, bojeć se, ner da od nje.
Glas koga govore, ostane nakon nje.
Dà li usdanje nje u Boga ko stavi
Vazda biše u nje, nigdar ju neostavi.

Sunce se jur zavi za more dolika,
Dan za sobom zani, neko stà gorika.
Svu noć *dijabolika* družba starao dviju'
Misleć zla tolika, nesuza očiju',
Taj nesan bi njiju; dà, ini Susane
I bližih nje sviju' kimi briga gano.
Ona nesustane, tužeći se Bogu
I moleć kad svane, da pozri nebogu.
Ter u tom nalogu krivine ku čuje,
Po pravde razlogu došad obaruje.
Neka se očituje laža, himba, zloba;
Kako potribuje vàrlost i hudoba
Kom htihu taj oba kàrv njene proliti,
A svu u toj doba sramotu pokriti.
A tot' neće biti jer će laž istaščat
Bog će to hotiti, istina čista ostat.

Poče zabiljevat zora, s istočnih strán
Sunce se podivat, jur svanu svital dan.
Na Joakinov stan skupi se tada puk
I nedili se van, totu se jur zavúk,
Dokla moć božjih rúk, ka svuda dostiže,
Lažu pravdom potúk istinu podviže.

(Dalje sl.)

Kotor.

Pelažka doba, o kojoj se od nekoliko godinah vrlo bave povjestničari a navlastito starinici, iznosi nam najsjajniji dio dogodjajah tićućih se ove krajine. Znato je već kakono u stara vremena, t. j. mnogo prije nego Grčka i Rim dostignuše površ svoga mogućstva, svi puci, koji su prebivali pokraj unutarnjeg mora, od istoga su plemena izlazili, t. j. pelažkoga, i zato kako Pelažgi, Liburni, Adriesi, Tirenci, Etrušci, Iliri itd. niesu drugo nego osobita imenovanja jednoga istoga puka u različnih mjestih naseljena. Ovo stoji upravo danaska kao povjestno uvjerenje, niti sad ima tko bi mu se protivio, jerbo ga uzjačuju potvrdjenja nesumljiva odprije posve nepoznata, izkopana izmedju razvalinah glasovitih gradovah nedavno nadjenih, i posvjedočenja starih spisateljah prije slabo razumljena.

---

[20]) leze—legge. [21]) leut—svirala, tal. liuto, njem. flante. [22]) vaščina—sramota, prešt.

Digitized by Google

Da je strana najviše napučena, gdje je ovaj narod prebivao, bila doista Ilirska, svjedoči nam Šimno Kio, pisac starodavni, koji u opisu ovih stranah obraća se dobi još dalečnijoj navodeći da su tad stanovali „ad L supra C miriades agrum optimum atque fertilem colentium," i potom: „pars obtemperat regiae potentiae, pars alia unius servit libidini, pars legibus vivit suis."

Nit nam je moguće, da ovu stvar potvrdimo, izvesti svjedočenja narodnih pisateljah ondašnjih, jer su nam svi propali u prevraćenjih političkih sljedećih vremenah; a kod grčkih i rimskih u toliko su dotaknuta činjenja naših praotacah, u koliko su združena s tiekom grčkog i rimskog mogućtva, od Pelažkog ne malo skornijega, i s namjerom da jih izopače. Niti se je kod nas proučenje starinstva, koje sada od tolike je časti Grčkoj i Italiji, do danaska zadosta uzjačalo, niti se je uprav moglo, zašto veći dio stare Ilirske još stenje pod jarmom aziatskim; nešto je opet bilo od inostranacah izopačeno, koji u preljet putuju kroz ovu državu, i kao što je iz pogleda upoznaju, tako je nerazborito i sude. Neki su ipak od naših sunarodnikah prineli nemalo svjetlosti starinčtvu ovih stranah, navlastito Nisiteo i Lanza, naši prijatelji i vrli domorodci, koji su polag njihova učenja najviše obratili se ovome vremenu, te su pred narodom veliku čast stekli, kao što smo ih i dostojno pohvalili u djelu „Staro-dalmatinsko Pjenezoslovje" (Arkiv. knj. II. razd. 1). Mi smo ipak prvi, da to više uzjačamo potvrdjenja gori navedena, tiskom objavili očevidne znakove ciklopičkih zgradah u ovih stranah, ako bo miri Azile u Arbanaškoj, opisani po Ciriaku od Jakina, neimaju se staviti medju pelažka svjedočenja stare Ilirske. Pelažka doba jest dakle najsjajnija za našu domaću povjestnicu, ona bo nam predstavlja posebito vladanje, samovlastno, po kreposti junačkih djelah i činah razglašeno i utvrdjeno. I ako li ovih izmedju nas suviše neima kao što drugdje, ima ih ipak mnogo i vrlo izsvjetjenih, a s druge je strane i od potrebe da ih tražimo skroz unutrnja zemlje, gdje stoje zaboravljena.

Budući nam vrli Nisiteo predao knjigu, koju objelodani družtvo starinah u Rimu za godinu 1853., na strani 56. nadjosmo nekoja izjavljenja, pisama od g. Hentzen-a, našega vrloga prijatelja i tajnika istoga družtva, po djelu glasovitoga g. G. Minervina s naslovom: „Nuove osservazioni intorno la voce Decatrenses ecc. memoria letta alla B. Accademia Ercolanese." Potvrdjuje naš Hentzen, da je g. Minervini u ovoj knjizi srečno i sa velikom znanostju i bistrinom odplee što nije bilo moguće prije nekojim pisateljem, velju s iztomačenjem rieči „Decatresses ili Decatrenses," koja često se nalazi u puteolanskih nadpisih, i koja dosada od književnikah zlo je bila ingrdjena.

Povjestnica očituje nam sjajnost Puteola i kako u prednje vrieme početak je stekao od glasovite Kume. Izmedju razvalinah onoga grada, nedavno pretresanih, izkopano je nekoliko nadpisah, u kojih se štije rieč Decatrenses; medju kojim najprvi stališ drži jedan častivi Mavorcia Loliana, kojega je tiskao Muratori (702. 2.), Romanelli (Viaggio. T. 2. p. 244.) i Orelli (3. 162.) i nekoji drugi, i napokon g. Gervasio (Napoli 1846. 4. p. p. 55.), koji na matici ga izpravi i u mjedu čini uriezati. Evo ga, kao što se nahodi kod Orelli-a:

MAVORTII /Q. FLAVIO MAESIO EGNATIO LOLLIANO C. V /Q. K. [1]) PRAETORI VRBANO AVGVRI PVBLICO, PO,PVLI ROMANI QVIRITIVM. CONS [2])

[1]) Questori Candidato.
[2]) Consulari (V. Gothfried. Notit. dignit. (ed. Theod. Ed. Rit. T. 7. p. 83.)

Digitized by Google

ALBEI (sic) TI/BERIS ET CLOACARVM CONS. OPERVM PVBLI/CVM[3]) CONS. AQVARVM. CONS. CAMP. COMITI/FLAVIALI[4]) COMITI ORIENTIS COMITIS (sic) PRIMI ORDINIS ET PROCONSVLI PROVINCIAE /AFRICAE COLLEGAE V. S. DECATRESSIVM/ PATRONO DIGNISSIMO POSVERVNT.

G. Gervasio štio je Orellievo izrečenje COLLEGAE. V. S.[5]) na ovi način: COLLEGEVS DECATRESSIVM; a najskoli glasoviti g. Mommsen, član poglaviti stariničkog družtva u Rimu, popravio je savršeno taj nadpis, iznahodeći u matici istoj COLLIGEVS mjesto COLLEGEVS.

G. Gervasio tumačeći rieč Decatresses, t. j. Decatrenses kao što se štije u drugome nadpisu Pozuola, nahodećem se u Borbonianskome muzeumu[6]), izvodi je iz grčke *δηκάνη* iliti *δέκα τρεῖς*, i drži, da ona znači družtvo očitnikah, koji (trinaest brojem) skupljali su desetinu u luci Pozziola. Ali g. Mommsen dobro se uz to oglasio, da družtva očitnikah nisu se nazivala Collegia, nu upravo societates, i da u luci Pozuola nije se nigda plaćala desetina od trgovanja, koju desetinu nisu niti isti Rimljani poznavali (Burmann. De Vectigal. p. 975. Polen.) Napokon eto nam g. Minervina kojemu, našavši u knjizi Cedrena jedan dalmatinski grad grčkim imenom nazvan *Δεκάτερα*, koga Konstantin Porfirogenit više putah zove *Δεκάτερα* (*τὸ κάστρον τα Δεκατέρα τὸ κάτω, κάστρον τῶν Δεκατέρων*), odma na um pade, da Decatrenses imaju se držati kao stanovnici ovoga grada dalmatinskog u Pozuolu preseljeni, da se o trgovanju bave, kao što su na isti način stanovali Berytenses, Tyri, Heliopolitani, i ovi kao i prvi u družtvo od trgovanja sklopljeni. I proučeći zatim pomnjivo opisanje, koje dade Porfirogenit o mjestu gdje ležaše grad Decatera, istinito posvjedoči, da ovaj nije drugo nego prostor današnjega Kotora, koji do cilja s onim izpisanjem sudara se.

I doista Porfirogenit na str. 29. imenuje Decatera, te malo poslie kad govori o Turcih koji su harali po Dalmaciji, nadomeće: „Post aliquod vero temporis, praeclaro illo ac semper memorando Basilio fraena imperii moderante, venientes ac Africa Saraceni cum Soldano Saba et Calphone, navibusque XXXIII. applicuerunt in Dalmatia, atque urbes Butuam et Rossam et inferiorem partem Decatarorum expugnarunt, et contra civitatem Rausium profecti sunt;“ te malo poslie „Dioclea vero vicina est oppidis Dyrrachii, nempe Elisso, Elcynio, Antibari, et pergit usque ad Decatera: versus autem montana appropinquat Serbliae;“ i opet: „a Decateris incipit Tribuniae principatus (De Adm. Imp.). A inudje isti Porfirogenit: „Varias Dalmatiae urbes vi superarunt, Butuamque et Rossam, et inferiora Decatera (lib. 2. in Thomat. 11. Longob.)“ I Cedrene spominje ovaj grad kad piše: „Saraceni classe armata navium 36 emissa, mul-

---

[3]) Publicorum.
[4]) Fluviali.
[5]) Orelli štije: Collegae Veteris Sodalitii.
[6]) Evo ga:

MVVORTI IVN
Q. FLAVIO MAESIO
CORNELIO EGNATIO
SEVERO LOLLIANO
G P. Q. K.
DECATRENSES CLI
ENTES EIVS PATRONO
PRESTANTISSIMO
POSVERVNT

Digitized by Google

tas Dalmatiae urbes ceperunt, inque Butama, Rosan et Decateram inferiorem: ita prospere succedentibus rebus Agareni Raussium quoque totius gentis caput agressi, longo tempore obsederunt" (ad an. 867.). U povjestnici Popa Diokleatskog (1150—1200), gdje se imenuju crkve spadajuće pod oblast diokleatskog prvostolnika, zabilježeno je: „Antibarium, Buduam, Ecatorium, Dulcignum."

Evo nam dakle Kotoranah preseljenih u ponajcvatući grad izmedju velike Grčke u najstarija vremena, sklopljenih u družtvo tako da su polag svoje vrednosti jako se odlikovali. Niti se je ovo njihovo naseljenje moglo sgodit pod rimskimi cesari, premda u ovu dobu pomenuti nadpisi spadaju; iz toga tumačenja proizlazi, da ilirske pokrajine, jako napučene, u najdavnije vrieme stajale su neprestano u savezu s italijanskom obalom ili cića trgovačke zamjene, ili radi preseljenja pukah. I to nam za istinito kažu otoci Diomedski, sad nazvani Tremiti, koji od nekih književnikah pripisani su bili Diomedu grčkom; naš je pako Nisiteo dokazao već očevidno, da se imaju nastaviti ilirskome Diomedu, koji je živio mnogo prije od grčkoga. I Kotorani u stare vrieme od svoje otačbine oddieljujuć se, bit će se naselili, kakono Tirijanci, Beritani, u Pozoulu, i s krepostju trgovanja, koje će jih bit ipak sadržalo u savezu s Iliri a osobito sa domovinom, bit će se u ovome glasovitom gradu na taj stepen cvatenja podigli, da im je moguće bilo sklopiti tude posebno družtvo. S toga se izvor Kotora nemože nipošto prisuditi dobi Pompeja velikoga, kao što neki hoće da ovaj grad biaše dignut od bjegunacah izza farsaličkog boja; nego da je od davnijega vremena, i da ako li toliko su mogli van domovine njegovi gradjani prosvjetliti se, bez dvojbe i onaj bit će se onda i prije nahodio u cvatućemu stanju i polag svoga domaćeg vladanja i zbog plemenitih djelah.

U Starom Gradu u Dalmaciji. *S. Ljubić.*

Školski odlomci XX.

Fr. Hurter pripoviela negdje u svojoj knjizi*) ovaj slučaj:

„Jedno posliepodne neki od mojih učiteljah nadje za dobro, da mi oporim udarcem po obrazu, i to tvrdim koricami knjige, štono ju u ruci držaše, dokaže, da se u nečemu nisam pristojno izrazio. Može se misliti, da sam bol osjetio, zato i viknem: ja ću to javiti mome otcu. Na tu rieč eto ti drugi, još žešći udarac, propraćen riečmi: Eno ti vrata otvorena, idi sad te se tuži! Bol me zbilja otjera iz škole, pa premda sam do kuće imao tek jednu stotinu koračajah, obraz mi dondje jako nateče. Ja se pouzdam u to obilježje. Kad dakle jecajući izgovorim, u čemu je stvar, odvrati mi otac u kratko: da nisam bio to sad zaslužio, zaslužio bih jamačno drugi put. Hajde — reče — vrati se sad samo natrag u školu. I kod same matere moje nenadjoh utjehe, kojoj sam se nadao."

Ovom prostom kazivanju nemogu dodati boljeg komentara, do ono, što sam Hurter prilaže, rekavši:

„Zaista sam ja tada osjećao dvostruku bol — bol udarca i izčezle nade saučestja. Sad je oboje prokujalo, pa ako i nemogu učitelja opravdati,

*) „Geburt und Wiedergeburt."

Digitized by Google

ipak moram odobriti postupanje otca moga. Kad dieta, koje dorašćuje, nepripoznaje veću važnost, kojoj se pokloniti i pokoriti mora, ono će u zreljih godinah pripoznati tim manje drugu i veću važnost, nego što je njegova sama volja. Tu se netreba čuditi, ako bezčinstvo, prkos i samovoljnost otme mah.*

Često se narodnoj školi priekor čini, da je ona od male koristi životu, da djeca ono, što su u školi učila, slabo pamte, i da to neznadu u životu upotriebiti. —

Učitelji, koji punu važnost ovih priekorah osjećaju, i kojim liepa pomisao: da črez školu duševni i intellektualni narodni život oplemene, nije mala stvar, — treba da sebi osobito razjasne ovu zadaću: šta uobće **ostati**, šta li **izčeznuti** može?

Ostat će prije svega izoštrenje razuma i obrazovanje duha i srca, što no je učenik sebi u svojih osam do devet godinah stekao. **Izčeznut će** gdjekoja ščenja i porodi učiteljskog nadmetanja, imena i brojevi, na izust naučene oracije i gratulacije, — izčeznut će sve, što je brez pogleda na pravu postojbinu čovječju sadjeno i zalivano; — ali što je zbiljski učitelj za zbiljsko odgojenje učinio, što je on za oživotvorenje moralno-pobožnih čuvstvah, za probudjenje umne djelatnosti radio: to ostaje i biva koristno za cieli život. Neka slobodno djeca iz slovnice, historije itd. koješta pozaborave, na mišljenje naviknut um naći će svuda poticanje u životu i znat će se orientirati; moralno čuvstvo neće nigda sasvim izčeznuti, te na razkršću vrline i poroka podizat će ono svoj glas.

Za naše naredne škole važe u glavnomu samo tri predmeta: **vjeronauka, jezik i račun.** U vjeronauci sadrži se historija, u jeziku čitanje i pisanje. Prirodo- i zemljopis i dr. daju za obučavanje u jeziku i računu tek pojedinu gradju; račun zauzima u istoj dobi matematiku. Pjevanje stoji u službi jezikoučenja, te s njim ujedno djeluje na čudoredno-pobožno izobraženje.

Gj. R.

Sitnice.

Turska basna.

Netko pitaše starog i mudrog nekog Turčina, kako on misli o istočnom ratu, a Turčin mu odgovori:

Ti znaš, da je Allah svemogući velikome kralju i proroku Sulejmanu (Salamonu) nad svim stvorenjem što na zemlji i povrh zemlje živi, darovao neograničenu moć, da mu je odkrio jezik životinje i nju pod njegovu vlast pokorio, da može sve tajne svijuh stvorenjah dokučiti. Jednom vidi Sulejman liepu dúgu i zaželi to čudesno djelo božje iz bliza vidjeti i na svodu njenom živiti. On skupi ptice po zraku i reče: Odnesite me u dúgu, da tamo neko vrieme probavim. Ptice odmah sastave krilo do krila i načine kao ladju; Sulejman smjesti se na krila i dignu se na put. Ptice, da ugode svome gospodaru, letile su što se brže može, pak su i tako putovali do duge tri pune nedjelje danah. Kad se Sulejman u svjetlosti odpočinuo bio, reče on: Rad bih znati, na kojoj sam strani svieta; koja ptica ima najoštrije oko, da dolje na zemlju pogle-

Digitized by Google

da? — Odmah pristupi onmo Ak-baba ili bieli otac i kaže: Efendija, najoštrije je oko moje. — A ti gledaj, i kaži mi gdje smo i šta još vidiš. — Ak-baba pogleda i kaže: Mi smo više Babilona; blizu grada ima strnište, na kome su žeteoci okrunili pet zrnah pšeničnieh i dva se vrebca biju oko njih. — Sulejman blagodari Bogu, koji je daroveo orlu tako oštro oko. — Sulejman ostane više nedjeljah u dúgi i reče neki dan: Ja bih rad znati, šta se za vrieme odlazka moga na zemlji slučilo; koja ptica leti najbrže, da sidje na zemlju i razgleda? — Opet pristupi bieli otac i kaže da je on najbrža ptica. — Pak za koliko vremena mogao bi ti otići i doći? upita ga Sulejman. — Dvadeset i četiri sata, efendija, odgovori orao; deset do dolje, deset natrag, i četiri dok razgledam po zemlji. — A ti idi s Bogom, reče Sulejman, i orao odleti. — Prodjoše dvadeset i četiri sata, a orla nema, prodju i dva dana, njega nema. Treći dan prodje, Sulejman maše glavom, pak kad njega i četvrti dan nebilo, a Sulejman zlovoljan reče: Ak-baba se hvalio! — Od nekada već u peti dan dodje bieli otac, ali kakovi je! — Sva mu krila otrcana, krv curi iz njega i kljun satren i zatupljen. Gdje si ti? — pita ga Sulejman — i zašto ostade ti četiri dana više nego što si rekao? — Ah, efendija — tuži se bieli otac — nesreća mi se dogodila. Kad sam za deset satah doletio na zemlju, izgladnim i tražio sam hrane da se okriepim za put oko zemlje. Tako dodjem u neku baščú u kojoj je liepoga voća bilo. Ali samo što sam nekoliko korakah načinio, upadnem u velika, jaka gvoždja i uhvatim se za noge i krila. Badava sam se ja trzao i borio više sata, osloboditi se nisam nikako mogao. Najposlie dodje baščovan i veseo izvadi me iz gvoždjah; ja sam njega tukao i krilma i kljunom, grizao ga, samo da mu se iztrgnem; ali dodjoše druge sluge njemu u pomoć, i silom odvuku me u kuću i zatvore u malu sobu. Tu sam bio zarobljen. Vrata zaključena, zid debeo, a pendžeri gvoždjem zapleteni. Poslie dugog obijanja nadjem ždrielo, što je iz moje tamnice srećom na dvor vodilo, te sam se eto kroz tu malu šupljinu provukao da ti stradanje moje kažem. Jedva su me od težkieh ranah krila donesla do svjetle stolice tvoje.

Tako svrši orao Ak-baba; a Sulejman gladeći bradu kao premišljajući mašuka glavom i primjeti: Maš-Allah! Velik li je Bog! Čudo za svakom stopom, čudo svaka oka-trenutka! Bieli otče! iz dúge, koja je tri nedjelje danah daleko od zemlje, vidio si ti grad Babilon, kod grada Babilona strnište, na strništu dva mala vrebca, kod dvajuh malih vrebacah pet zrnah pšeničnieh, oko kojieh su se oni borili, — a velika jaka gvoždja nisi ti odmah uza se vidio! — „Kome je zlo sudjeno, tome nepomažu ni bistre oči.“ —

Ovdje stane Turčin. — E, upitam ja njega, pak kako sklapaš ti tu tvoju liepu priču oko sadašnjeg rata? — Kad neznaš ti — odgovori on — ja ću ti kazati: Francezi i Englezi vide novu zviezdu na kraju svieta i sračune put njezin; oni znadu koliko žilah ima buva u nogi, — a velika, strašna gvoždja, što se zovu Krim i Sevastopolj, niesu oni vidili. —

Nikola Begović.

Digitized by Google

VIESTNIK.

(*Kniiž. viest.*) U Zadru je izdao revni gimnaz. učitelj Ivan Danilov — sudeć po izvjestju u časopisu „Osservatore Dalmato“ 1855. br. 102 — vrlo dobru gramatiku ilirsku na talijanskom jeziku za porabu učionah u primorju dalmatinskom i hrvatskom.

(*Rusko novinarstvo g. 1854.* —) U Moskvi izlaze sljedeći ruski časopisi: 54. *Tvorenja* (djela) *sv. otcev v ruskom perevodje s pribavljenijami* (prilogami) *duhovnago sodržanija;* 4 knjige na god; izd. ih mosk. duhov. akademija. — 55. *Moskovskija (universitskija) vjedomosti,* 3 put. na tjedan. — 56. *Moskovskija gubernskija vjedomosti,* služb. novine upraviteljstva. — 57. *Vjedomosti mosk. gorodskoj policii,* svaki dan. — 58. *Vremennik imper. moskov. obščestva istorii i drevnostej rossijskih,* u neopr. sv. — 59. *Vjestnik jestestvennijh* (realnih) *nauk,* izd. ga jedanput na tjed. carsko-mosk. družtvo prirodosl. — 60. *Moskvitjanin,* vrlo važni znanstveno-književni časop., izl. u velikih knjigah 2 put na mjesec. — 61. *Žurnal seljskago hozjajstva* (časopis. carsko-mosk. družtva za seljsko gospodarstvo), mjesečnik. — 62. *Moskovski vračebnij* (liečniki) *žurnal,* mjesečnik. — 63. *Žurnal sadovodstva,* časop. carsko-mosk. družtva za vrtlarstvo, s prilogom: *Hozjajstvennij* (gospodarstveni) *listok dlja krestjan,* sv. 2 mjes. — 64. *Vjestnik parižkih mod,* sv. mjes. 1 svez. — 65. *Magazin mod i rukodjelja,* mjesečnik. — Osim toga izlaze u svakoj guberniji po jedne ili više *Gubernskija vjedomosti* (službene ili zvanične novine posve nalik našim domaćim novinam u pojedinih krunovinah) kojih ima preko 50. — U Kazanji izlaze još: *Učebnija zapiski imper. Kazanskago univerziteta,* i: *Zapiski imper. Kazan. ekonomičeskago obščestva;* u Kijevu: *Voskresnoje čtenije;* u Novočerkesku: *Donskija vojskovija vjedomosti;* u Odesi: *Odesskij vjestnik,* i *Zapiski,* časop. južnoruskog gospod. družt; — u Tiflisu (Zakavkaziji): *Kavkaz,* nov. polit. i književne, i *Zakavkazkij vjestnik.* — Osim ruskih izlaze još u Petrogradu *poljske* zvanične novine: *Tygodnik Petersburski, gazeta urzędowa królowstwa Polskiego,* a u Vilni: *Kurier Wilenski,* službene poljske novine iste gubernije. — Na *litvanskom* jeziku izlaze dva časopisa, u Lemzalji: *Widsemmes Latweeschu Awises* a u Mitavi: *Latweeschu Awises.* — Na *francezkom* jeziku izlazi u Petrogradu 6, u Moskvi 1, a u Odesi 1 časop. — Na *njemačkom* jeziku u Petrogradu 6, u Derptu (Dorpat) 4, u Rigi 8, u Mitavi 4, u Revelu 2, u Odesi 1, u Kronstadtu 2, u Libavi 1, a u Pernovu 1 časop. — Na *englezkom* jeziku u Petrogradu 3, — na *talijanskom* u Odesi 1, a u *gruzijskom* jeziku u Tiflisu zakavkazkom dva književna i zabavna časopisa. (*Iz Prat. Nov.*)

---

* Pokojni car Nikola prodje zimne jedne noći pored neke straže u Petrogradu, i stane na prozor stražarnice, da vidi, šta se unutri radi. Častnik koji je tada u službi bio, sjedio je za stolom i mirno driemao, ali u punom službenom odielu. Car davši znak stražaru da ga pusti unutra, te unišavši opazi na stolu komad papira, na koji je bio častnik prije nego je zaspao sljedeća zabilježio: „Moji troškovi i moji dohodci. Trošak: obitalište, hrana itd. 2000 rubaljah; odielo, zabave 2500 r.; dug: 3000 r.; mojoj materi 500 r.; svega 8000 r. Dohodak: plaća i drugi dohodci 4000 r., ostaje 4000 r. Uz ovo bilo je napisano: „A tko će to platiti?“ S ovom primjetbom svršen je račun, i častnik, koji po svoj prilici nije znao na nju odgovoriti, zaspao je pored nje s perom u ruci. Car mu se približi, i kad je poznao da je to jedan od najvaljanijih častnikah garde, uzme lagano pero iz njegove ruke, i napiše pod pitanjem: „Car Nikola.“ Zatim tiho otide. Može se misliti, kako se začudio častnik, kad je čitao odgovor na njegovo pitanje i podpis carev. Sutradan rano donese mu pobočnik dvorski 4000 rubaljah i listić od cara, u kom mu veli: neka i u buduće služi vjerno svom caru i neka se i nadalje stara za svoju mater.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput. Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr.
Za utemeljitelje mati-e polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr

Br. 31. **2. Kolovoza 1855.** ***IV. tečaj.***

Bezputje strastih.

Crta iz života.

Burno proljetje godine 1848 počè drmati svietom. — Zorica biaše tek zarudila kad se jednog dana probudih, i odredivši za rana krenuti u obližnje mjesto N..., ustanem i stavim se na put. Uzbudjen milinom proljetnog jutra prodjem pešice varoš i dodjem u krasnu na blizu kao perivoj (park) šumicu, gdje izmedju raznovrstnog drvetja nisam čuo ni vidio nikog izim proljetnih ptica, koje su s grane na granu skakale i pjevanjem utjecivale se. U šumici sjedoh na klup, ugodno zastrtu zelenim drvetjem, da malo počinem; ali opojen skladnim pjevanjem, bivši i onako još sanen, zaspem, i tako provedoh do jedan dva li sata. Kad se opet probudih sunce biaše odskočilo. Nastavim put svoj i za kratko pred očima otvori mi se prizor krasne prostrane poljane, na kojoj težaci pjevajući nuz plug marljivo radihu. Nedaleko stojaše stara crkvica, iz koje glasi orguljah tja do mene dopiraše, a napjevi pjesamah crkvenih razlegaše se po širokoj poljani. Sve to uzkolebaše mi dušu i probudiše u meni blaga čutjenja. Naslonim se na drvo, i slušajuć skladnoglasje puka zanesem se i zaboravim na sve oko sebe. Medjutim je i puk pobožnost svoju svršio i grnuo iz crkve. Probudjen time iz mislih bacim pogled na razstavljajuću se krpu svieta, gdje opazim neku veoma siromaški no ipak čisto obučenu mladu ženu bliedog ali vrlo zanimivog lica, koja je velikom brižljivostju malo djetešce uza se vodila i tako ga milo gledala, da sam u pogledu njezinom vidio brigu, ljubav i strah materinski. Kad je diete srètno izvela iz krpah svjetine, stala je razgledati po okolici; bivši nedaleko od nje spazih biserszuzu u njezinom oku. — Onaj njezin pogled neću nikada zaboraviti.

Ganut ovim pogledom podjem ženi u susret.

„Čije je ovo krasno diete?“ upitah ju približiv joj se i začudjen neobičnom ljepotom i nježnostju toga djeteta.

Premda sam ovo prijatnim glasom izustio, ipak me žena pogleda smućeno, kano da se od mene plaši; kao zastidjena obori plave oči, iz kojih opet suze niz bliedo lice poteku.

„Moje, ah moje je ovo diete“ reče ona u plahoj zabuni pritisnuv diete

Digitized by Google

žestoko na prsa. Najedanput kao prenuvši se iz težka sna poslie duljeg šutenja pogleda me sa strane i drhćućim glasom progovori:

„Zar si došao da mi ovo moje nejako djetešce ugrabiš, koje mi je i život i jedina utjeha moja? ah smiluj se, čovječe, odlazi i nemoj mi dirati u jedino moje blago!“ i opet pritisnu diete na prsi kao u zdvojenom strahu, i bila bi iznemogla na zemlju pala, da joj nisam u pomoć prišao i rukom ju svojom uzdržao. Prolazeći ljudi pomogoše mi nesretnicu odnieti u bližnju kuću, gdje se je poslie kratkog vremena opet osvjestila. Propitkivanje osvjedočiše što sam već i slutio — sišla je s uma.

Iz ustiju domaćice, kojoj nesretnicu povjerih, razumjeh da je Luca — to joj biaše ime — kći nekog imućnog vlastelinskog činovnika, te da je bila u varoši N.... kod svoje rodjakinje na odhranjivanju. Ovdje se spoznaše s nekim mladim i vrlo bogatim plemićem imenom Artoje K....., koji ju pod prisegom vjernosti i obećanjem ženitbe zavede, poslie pako sramotno ostavi. Otac čuvši kakvu mu je sramotu kći napiela, nehtjede za nju više znati, i tako sirota zapuštena morade u selu kod dobrih ljudih pomoć tražiti. Poslie kako je materom postala stranom od stida, stranom od brige gotovo poludi. U ovom stanju našao sam ju i predao onoj domaćici da za nju skrb ima, a što troška bude primio sam na se da ću platiti. Poslie nekoliko mjesecih dočujem da je diete umrlo, Luca pako od žalosti ginući za djetetom sasvim s uma sišla. Njen udes jako mi je u srce dirnuo, te odlučih pobrinut se za nju. Prvom sgodnom prilikom odpremih nesretnicu u bližnju bolnicu, gdje sam joj po prijateljih utočište pribavio, a gdje je i ona nakon kratkoga vremena jadni svoj život dovršila.

Sunce se je k zapadu naklonilo kad sam se pod jesen iste godine istim onim putem kući vraćao. Idući ugodnom šumicom sjedoh na istu onu klupu da počinem. Tiho šaptanje medju drvetjem probudi moju pozornost. Stanem i slušam, nebi li koga čuo ili vidio. I gle na drugoj strani grma blizu mene spazih na počivalu sjedeće dvie osoba, koje me niesu smotrile. Biaše mladić i djevojka u tihom razgovoru. Djevojka, držeći u desnoj ruci knjigu dočim joj lieva počivaše na ramenu mladića, bila je povisoka stasa, crna kosa pokrivaše joj ramenice a plave njezine oči prionuše nuz lice mladića. Ovaj pako, pokraj dieve sjedeći, bio je stasa srednjega; crne njegove oči igrajuće žarom ljubeznim priličile su kukinjam. Odjeven je bio odlično na vojničku. Uzevši djevojku nježno za ruku mladić k njoj progovori:

„Jelko, moja dušo! kobna nam ura razstanka nastaje — dužnost, poštenje i domovina zovu me na mejdan junčaki suprot napastujućeg neprijatelja. Mogu li se, dušo, uzdati u sladke tvoje rieči? Hoće li me pri povratku mome usrećiti vjerna tvoja ljubav? Jeli ćeš ti znati prkositi napastim i namamljenjem štono okružuju i obletavaju dražestnu neizkusnu nevinost — hoćeš li sačuvati čisto vjerno srce svome vjereniku? Znaj, dušo, da si mi ti sunce života moga, da ja u tebe polažem svu svoju sreću i budućnost a bez tebe da neima na zemlji što bi me veselilo. Kaži, Jelko, dušo, govori, mogu li se u tebe uzdati — mogu li na kreposti i vjernosti tvoje ljubavi pouzdano osnivati sreću života moga?“

Digitized by Google

„Uzdaj se, Jovane moj, ti jedino moje drago“ kroz suze djevojka progovori, „uzdaj se u mene, jer tvoja sam i tvojom ću ostati do groba — kunem ti se —“

Daljše joj rieči udušiše vatreni mladićevi cjelovi.

Ja pako, nehotice tajni svjedok svečanoga toga zaručenja, ustadoh da se tiho udaljim nerušeći nježne časove prve ljubavi srećnim vjerenikom. Obazrev se još jedanput opazim gdje sretan mladić prstenuje si ljepotu djevojku. —

Na poklade dojduće godine desio sam se u varoši Z—. Dospjevši pod večer u varoš nadjoh u ulici i gostioni, gdje odsjedoh, sve živo i bučno, sve u svjetlu i slavi. U velikoj liepo urešenoj i sjajno razsvjetljenoj kući prema gostioni slaviše vjenčanje bogatoga vlastelina s krasnom djevojkom, na glasu u svoj okolici ljepotom svojom. Kod večere u gostioni sastanem se s poznatim nekim gospodinom te poslle večere upalivši cigare stupismo na prozor dvorane u gostioni da, nemogavši u toj halabuci na sanak niti pomisliti, u razgovoru vrieme probavimo gledeći sjajne svatove, od kojih je kuća preko, gostiona i sva ulica vrvila. Hintov za hintovom dovoziše vesele goste iz obližjih i udaljenih vlastelinskih dvorovah stranom upravo u pirnu kuću, stranom pako u gostionu da se tude pozvane gospoje i gospoda svrate i preobuku. U svatbenoj kući oriše se glasna gudba a svatovsko kolo kretaše se u živahnom plesu. Napokon gudba umukne, kolo se razstavi a plesači šetaše po sjajnoj dvorani u bučnom žuborenju. Najedanput se upravo prama nam u pirnoj dvorani otvori prozor i k njemu pristupi dvoje svatbenikah; u punoj svjetlosti pirne i gostioničke dvorane sve se je moglo podpuno razabrati: gospodin na prozoru hladeći si maramom čelo, bio je mladić obučen po najfinijem ukusu, tanak i žutoblieda lica; uzanj a šajime ruku u ruci pristupi k otvorenu prozoru mašući lepezom kao da je željna čistoga zraka, zažarena od plesa lica i u najbogatijem sjajuć se nakitu i uresu mlada gospoja, povisoka stasa, crne kose i modrih očiuh, čarobna doista ljepotica.

„Eto mladoženja i njegova mlada“ prišaptnu mi drug moj svrnuvši okom na onu stranu.

U tom nam se pridruži mladi oficir koji je upravo na poštarskih kolih prispjeo i odsjeo u gostioni, te začudjen tolikom halabukom i čuvši naš razgovor pristupi k nam na prozor uljudno nas pozdravljujuć i šaljivo primjetjuć: da je sám željan poznati mladence u susjedstvu, oko kojih su se sakupili toliki svatovi.

Na ove njegove glasno i veselo pregovorene rieči mlada gospoja s one strane kao uzbunjena njegovim glasom svrnu okom na mladog vojnika, i ugledavši ga „Jovan!“ vrisnu i onesvjestjena sruši se u rame mladoženje, koji izmjeriv podmuklim pogledom mladoga častnika na našem prozoru, zovne u pomoć na blizu stojeće gospoje, kojim onesvjestjenu izruči a zatim se naglo udalji. Bučna pirna dvorana i kuća na skorom se sasvim promieni: najprije nasta trka, propitkivanje i šaptanje, gudba umukne, zatim se gosti jedan za drugim razidju, kočija odštropoće za kočijom, svieće malo po malo ugasnu, svatbenu kuću zastre tmina i tišina. U gostioni svjetinom napunjenoj nasta propitkivanje za mladim častnikom; ovaj je pako u toj smeći iz kuće izčeznuo — nitko neznaše kako i kamo. —

Digitized by Google

Sutradan nastavih svoj put i obaviv poslove vratih se za nekoliko danah kući. Uzput se svratih kod nekog prijatelja, koga nadjoh u tugi i žalosti. Na pitanje, što je? odgovori mi: Izgubih pobratima, kakvoga neima na svietu! — te mi izruči list da čitam. List je ovako glasio: „Dragi prijane! Našega Jovana više neima! Nepade junak na slavnom bojištu, na kojem je stekó tolike zasluge dieleći megdan s neprijateljem domovine, već on pade od ruke ubojničke, bez slave, bez koristi za svetu stvar, kojoj se je bio posvetio. — Ti znaš kako se naš Jovan hrabro izkazao u posljednjih ljutih bojevih, a njegove su zasluge i zbilja našle priznanje i nagradu: avancirao bo je prije četrnaest danah za kapetana a zlatnim je krstom odlikovan. U isto je vrieme ugovoreno primirje, te on zamoli privremenu odpustnicu da se, pokle mu to sadašnji njegov stališ dopuštao, vjenča s djevojkom, s kojom se je bio prošaste godine zaručio. Želeći si ljubovcu zateći nenadanom svojom srećom, pohiti k njoj neizvjestiv ju prije o svome odlikovanju i skorom dolazku. Došavši u Z— zateče tu zbilja svoje drago, no ne kao čeznuću za njime svoju vjerenicu, nego kao novovjenčanu suprugu poznatoga vlastelina Artoja K—a, koji je krasnu djevojku medjutim sjajnostju svoga bogatstva bio zasliepio i prvoj ju ljubavi odmamio. U istoj pirnoj noći sukobe se nekako supernici. Slučišo se dvoboj; Artoja K— idjaše prvi hitac; sgodi i pogodi našega Jovana u junačke prsi, koji upravo u oči čiste sriede na tom neslavnom mejdanu jadno poginu. — Njegova je rana smrt tim žalostnija, što je u njemu domovina izgubila hrabroga i vještoga zatočnika, stara pako njegova mati jedinu svoju podporn i nadu. — Vječna mu pamjat! —“

Kresove dane mjeseca srpnja sljedeće godine probavih u nekih na glasu toplicah. Šetajući jednoga jutra po šetalištu s nekim prijateljem, koji se je takodjer tude desio, opazih čovjeka još mlada ali sasvim propala, gdje se pokašljujuć polagano promenadom vuče opiruć se desnicom o štap ljevicom pako o rame sluge u bogatoj livrei. Motreći usahlo njegovo lice, razorato tragovi strastih i razuzdanoga života, činjaše mi se taj čovjek poznat, ali se nemogoh sjetiti gdje i kad sam ga prije vidio.

Drug moj, spaziv da je taj čovjek pozornost moju probudio, zadovolji mojoj ljubopitnosti pripoviedajući: „To je plemić Artoje K—, bogati vlastelin iz naših stranah. Ako želite kazat ću vam sav njegov život, jer mi je dobro poznat.“ — Na moju primjetbu da je i meni poznato njegovo življenje sve do onog kobnog dvoboja, nastavi moj prijatelj: „Nakon ovog dvoboja izčezne nemili mladoženja iz one okolice, uklonivši se sudu i osveti prijateljah i rodbine kapetana Jovana P..... S mladom svojom i krasnom suprugom razstavi se za uviek. Oskvrnjen krvju njezinoga prvog ljubeznika nadje kod žrtve svoje nečiste pohlepe mjesto željne naslade samo grozu i mržnju. Ostavljen i izbjegavan od sviuh bludi sada i prebija se u tudjini badava tražeći kod najglasovitijih liečnikah i u kupeljih lieka porušenomu razuzdanostju zdravlju, koje mu sve njegovo bogatstvo nije kadro više povratiti. Sdvojen i nesretan, lišen utjehe i svakoga veselja vucinja se jadan ranom svome grobu. Eto žalostna primjera ohole objesti bez srca i savjesti bogataša!“

„A gdje mu je žena?“ upitah umuknuvšeg prijatelja.

Digitized by Google

„Uboga nesretnica preseli se odmah poslie onog dogodjaja u brdoviti neki prediel pokrajine Št—, gdje u zabitnom nekom kutu osamljena tužne dane boravi. Dapače kažu da je od nekog vremena i suluda se pokazala.“ —

Zamišljen šetah dalje nuz šutećeg druga. Predoči mi se obraz nesretne Luce. — *A. S—ć.*

Staro hrvatsko pjesničtvo.

I.

Susana.

Od M. Marulića.

(Nadalje).

Kad se svak tuj slize, došadši popove,
Postupiše bliže gdi stahu stolove;
Na *katride* nove visoko sedoše,
Ter tu riči ove tudie podvigoše:
„Zovite, rekoše, ovdi kćer Elkije,
„Jer dilo nje loše hoće da se ubije.
„Ča no tko usije onoť i požanje,
„I požav izvije veće sli manje.
„Kruh, ki no kraj zvanje, čist da je budeš mnit,
„A jida poganje drugda bude imit.
„Veruj da more bit, ča nigdar mnil nebi,
„A to se neće skrit, puče, sada tebi.
„Svak se čudi sebi da hteć se naklonit
„Odnam zatvor grebi nosa će odklonit.
„Ter će se uslonit na rič ka je prava,
„Pravdi se poklonit da je Bogu slava.
„Suda je neprava sudac i človik on,
„Kino ne pristava da se spuni zakon.“
Od tih besidi zvon himbeno zvonjaše,
Dobar imiše *ton*, dà hudo mišljaše.
Jošće puk neznaše ča izreć hotihu,
Zamamljen čekaše da čuje njih izrihu,
Od ke 'no svi mnihu da su ćudi čiste,
Kakono i bihu nada sve neviste.
Nju i rod nje iste tad dozvat nebi lin,
Vladike Čaliste ki totu biše sin.
I otoť Joachin i žena grede š njim
Za vidit toga *fin**) i s rodom svojim svim.
Zlovoljni grihom tim, Susanu htijahu
Obvrići starci kim izgubit mišljahu,
Smiljenja neimahu. One poniknuv stè,
Jer ju zlo glašahu vaščinom ku nezna.
Pečalna biše sva da ju ne osude,
Li nehti pojti tja dokla ju nesude.
Tad oni ki žude hudobu svu tajat
Rotom laže hude poče se obnajat.
Boga se nebojat nju pravu krijući,
Od ljudih sram neimat svim pukom hineći,
Ustaše išteći da glavu odkrije,
Riše vidit hteći ča'no ih još grije.
Odkri se i tudije dvigne pozri gori,
Da ju Bog od jije otme ki sve stvori.
Oni tad u skori posrid puka stoje,
Na glavu nje zgori staviv ruke svoje,
Rekoše: „Ovo je ku dojti pitasmo,
„A od nje stvar to je ku mi dva gledasmo.
„Pošadči šetasmo po perivoju tom,
„Ter nju ugledasmo i nje dvi rabe š njom;
„Ke kad odslà domom, i jur pritvori vrát,
„Mladac stazom jednom dojde k njoj, i jà stat,
„Kako da bi bil tat, poče se obzirat,
„Pak nju za gàrlo hvat, ča htiše pribirat.
„Togaj mi zamirat počan, potekosmo,
„Dà, tekuć ponirat (sic), ját ga nemogosmo,
„Nju jamši rekosmo: tko s tobom biše to?
„Zamani soposmo, nehti nam reći to.
„Mi smo vidili ovo, vam svidočimo tuj
„Gdi sliša sve mnoštvo sad vi sudite njuj.“
Čuvši besidu suj, viru im podaše,
Ter pravu ženu ovuj na smàrt kondenaše.
Jere pogledaše na staros, čast i broj,

---

*) fin—konac.

Digitized by Google

Ovih, ki pravljâše da su vidili toj.
Pismo bo veli ovoj: Da ríč svidoči, ku
Jezik troj ali dvoj, verovat imaš nju.
Kóko veće už tu, da popove biku
I sudci, i lit mnju veće svih imihu.
Svi poni hotihu zakon obslužiti,
I ku krivu mnihu, kamenjem pobiti.
Ona jà vapiti: „O svemógi Bože!
„Prid kim se sakriti ništore nemože,
„S nebeske ti lože otajstva sva vidiš,
„I sudiš, tko može reć, da ča nevidiš?
„Svaka ti prividiš, svaka t' su otvorena,
„Svaka razuvidiš, pri ner su stvorena.
„Ti znaš potvorena da sam, ča u meni ni
„Lažno su smišljena svidoštva pram meni.
„Pravdcu si Bože ti, nehtij me ostaviti,
„Kako tva milost vi rač mi opraviti,
„Rači me zbaviti ovoga priroka,
„Prem da pribaviti životu neć roka,
„Težina ni toka úmora trudnoga
„Vaščina jest kóka i glasa hudoga."
Tako tî neboga pojâše tuj pisan,
I glas nje do Boga došad, bi uslišan.
I tako podipsan bît će ki zlom tvori,
Ki budúći grišan, grihom pravih tvorî,
Da ti, koga móri jezik nepravdeni
Znaj da Bog govori: „blažen progonjeni"
Blažen nevoljeni za pravdu ki bude,
Ni bati gvozdeni njemu t' nenaude.
I ki 'noga hude, kuhu, psuju, biju,
Njemu ti neudé, sebi grih nadiju.
Vangjelja ti díjuć nehtij strah imati
Tih, ki moć imaju samo pût zgubiti.
Dà, hoti nositi onomu strah i čast,
Ki more zgubiti pût s dušom u propast.
Li gorkost i ne slast neprava sujenja
Bližnjim nje neda last poljuti tuženja
Jer znahu sgrišenja u njoj da nisu ta,
Kriva svidočenja njoj napârtiše ka.
Joakin tada zja prid starišinami,
Tere vapiti jà, s plačem i s tugami:
Hojme koja vami naglost tako ganù
Vašimî rukami dat nam smârtnu ranu,
Nečekat da stanu, ter da odgovorim
Za moja Susanu i nje prav otvorim.
Ča ćete da stvorim, poklu odlučiste
Pri ner progovorim š njom me razlučiste,
Nepravo sudiste, ki smîju reći vam,
Jer nedopustiste prav našu skazat nam.
A ja ti dobro znam hudobu starác tih
Ku me je reći sram pred licem vaju svih.
Da ča ću svadit njih, kriviste mi toj vî,
Razbora ja nemnih da toko u vas ni.
Nesciniv: ča su i ki, ki lažu tvoriše
Pram ovoj, ù kom mi znamo ča živiše.
Virovani biše, himbe napunjeni,
Kî pravo hodiše ostaše osudjeni,
O Bože pravdeni vidiš da takova
Zgodiše se meni, nikomur kakova
Nebih rekal slova da bih neznal viru,
Ku vazda nosi ova s komno sad umîru.
Toliku nesmîru hoćeš li podnesti,
A ki súa utîru pravih, ne unesti.
Od rúk njih ki zvesti smîli su krívinu,
Nemisleć podnesti tve pravde istinu.
A ti, ku stvar inu šenò mila čekuš,
Na tuj smârt nemmin u pojti jur ča predaš.
Bogu i meni znaš da prava jesî u tom,
Utišiti imaš sebe misalju tom.
Utišenje s tobom buci tva vernosti
I tva dobrota š njom u koj ni okvernosti.
Tim budte s žalosti kih krívih udiju,
Ne, kim u nagosti pravim smârt zadiju.
Dušu svoju ubiju kino pravih kolju,
Njim škodu nediju, prem da ih zakolju.
Tudj grih u nevolju vikomnju negoni,
Da svoj, kino volju krívim putem goni.
Ki uztârpi poni muku, smârt i škode,
Nesagriša oni, pravom stazom hodé.
Ustârpinja, brode dovedé na pokoj
Gdi se sveti shode, taka je kripost toj.
Târpili su takoj i sveti proroci,
Podnoseć smârt i boj pravdom pašuć boci.
Puha sega otci raztârše Izájiju,
Zatim tekúć roci, pobîše Hieremîju,
Takoj Zakarîju i mnoge još ine,
I š njimi Urîju, s nepravde svit gine.
Dà on ti ne gine, o Bože, ki s' na toj
Složi pri da sgine, ner slomi zakon tvoj.
Zatò se ti neboj, ženo, tuj nalogu.
Podnes, i krípko stoj, budi prava Bogu.
Ali će on mnogu plaću zato podat,
Ali primak nogu, oteti i nedat,
Utišen ću ostat ča godi se sgodi,

Digitized by Google

Dà, već ako pristat bude da oslobodi.
Jer brez tebe ovdi kako ću s' obiknut,
Biser da mi rodi, neće mi se viknut.
Dalj' tim ću dostignut koju godi lahkost
Kad misal uzdvignut budem ti na sladkost.
Ku 'no tvoja lipost i tvoja vera ta.
Posluh tvoj i kripost životu momu dà.
Bolest ćeš biti ma, od mene da odpade
Radost, da sa mnom sta kada me dopade,
Ni kare ni svade naša ne ćù ljubav,
Do konca u sklade tàrpil je život prav.
Zato u Bogu stav sàrcem misal tvoju,
Li njega neostav, dat će t' milost svoju.
Milošću sad moju pri tebi ostavljam,
Li jošte nekoju ni s tobom razstavljam.
Ufanje bo stavljam i uzdam u Boga,
Ter se vidit spravljam konac suda toga."
Govorenja s toga on rič prostiraše.
Susana neboga suzami ronjaše,
Ter mučè slušaše, jadi ponavljaje,
I gorko pihaše, š njim se razdiljaje.
On rič ustavljaje, milo ju zagàrli,
Lice s licem staja, jadajuć u gàrli.
Toj nebi u hàrli, dugo se dàržaše,
Nisu súz utàrli dokle se rastaše,
Pak ju pozdravljaše redom svi od roda
Svak od njih cviljaše, obraz plaka voda;
Za tim malo toga jáše ju voditi,
A oni jur s toga povećma tužiti.
Jà plačem zvoniti i vapjem oni stan,
Kad jaše goniti da jure pojdu van.
Svaki bližnji ter znan blizu nju slideći
Gredihu, dvižuć dlan u nebo moleći;
Bogu govoreći: o Bože dostojaj
Smilit se, videći da prava jest ovaj,
Ka voli život saj ostavit počtena,
Ner živit u grih taj, da je nepočtena.
Vazda ovaj žena mnogu ti čini čast,
Nedaj da je ubjena, pomoz ju tvoja vlast!
Da kim biše oblast vrimenju smàrt zadit,
Vrimenju skončat slast, li htihu ju ubit
Nastojeć nju vodit ka mistu onomu
Rekoše ju pobit kamenjem, na komu
Milost božja k tomu hoti prigledati,
Ter puku ovomu ubit nju nedati.
Hoti ukazati milosàrdje svoje,
A nedopušćati da zgine prav tko je.
Ništar nepostoje, ditetce nadahnu,
Ki srid puka stoje, besidu izkahnu.
I pri ner pridahnu, čuvši ga svi, staše,
Svak stope uzmaknu, svi ga pogledaše.
Jošće neimaše lit deset rasti sve,
Tere vapijaše: „čist sam ja kàrvi te."
Riše mu: Riči ke, reci nam, jesu toj
Danilu totu ste? (ime mu biše ovoj).
A on smino uz toj većma jà vapiti
Tere skupščini svoj tako govoriti:
„Takol osuditi tuj izraelsku kćer
„O puče smahniti, na smàrt hotiste der?
„Sud nečineći *ver*, ni hteći razabrat,
„Tih starci dviju kler ča je htil nalagat,
„Vàrnite se saj trat, kriva svidočtva sud
„Pravo je retratat, a ne upast u blád."
Vàrnut se nebi trud, opet se skupiše,
Vidit svidokov ćud ki ju osvadiše.
Danila činiše da sede posrid njih,
Ter mu govoriše tad starešine svih:
„Sedi, ter sud ovih dajemo čast tebi
„Kladuć te više svih, Bog te obra sebi.
„Taj bo razum nebi vidil se od tih lit,
„On ki je na nebi da s tobom nebi bit,
„On ki je stvoril svit i ki zna dila svih,
„Tko je prav, tko kriv mnit, hoće da sudiš tih."
Reče im: „Dviju sih razlučit imate,
„Da sud pravad božjih od mene slušate,
„Tere da poznate ča starci lagaše,
„Kada jur uznate ku misal imaše."
Pokol jure staše razdruženi taj dva,
Kako on veljaše, jednoga k sebi zvá.
Reče mu: „Starost tva u zlo se stučila,
„Platit će dila sva ka je zlo slučila.
„Krivih je pustila nepravo sudeći,
„Pravih osudila, zakon neuzdàržeći.
„Gospodin veleći: brezgrišna ne ubi,
„Pravdena videći, smàrti mu ne zadi.
„Reci mi sada gdi jesi vidio nju,
„I s onim mladcem ki k njoj dojde tada tu?
„Rec mi: pod vočku ku stavši se ljubiše,
„Pokol ti stvar taku reče, da činiše."
On reče: „Zapriše vàrtlu vrat zaporom
„A paka sidiše pod gorskim javorom."
Oštrim odgovorom Danil ga obsovà,
Da takim potvorom taku lež ukova.

Digitized by Google

Govore: „Laž ova haj starče nečisti
„K tomu se osnova da tebe posvisti;
„Na glavi t' će sisti i k zemlji te pribit
„Tako t' će t' prisisti da će te pogubit,
„Meće te: raskusit suda nebeskoga
„Jere ti osudit smio si pravoga.“
Odpeljav pàrvoga Agaba po ime,
Zvà k sebi drugoga ki staše sa svime.
Reče mu: „O sime Kajina ne Jude,
„Pritisnu te brime tvoje volje hude,
„Pameti si lude, prihini te lipost,
„Tko bo se ne bljude pasti će se niz most.
„Smami ti pût i kost tva mahnita želja,
„Ter manenu starost do jame dopelja.
„Bludom vazda melja himba vaju tere
„Priteć u strah pelja izraelske kćere.
„One se k vam stere s vami govorahu,
„Za vami se vere, koteć se topljahu,
„Smàrti se bojahu a ne Bogu sgrišit,
„Zato t' nehajahu zakona ugrišit.
„Dà, život razdrišit Helije kći voli,
„Ner zakon ulišit, verna biše toli.
„Sad jere nikoli stvar inu počitat,
„Tuj mi rec pri stoli ča te budem pitat:
„Kada se vi sticat počeste k njoj poni,
„Pod kim stablom ticat jaše se tad oni?“
On usta odkloni i reče visoko:
„Pod borom ki kloni sincom u široko.“
„Haj, haj, ali toko smiste lagati vi!
Reče Danil, koko poganin smiran ni.
„Da Bog, ki svaka vi, s nebes posla doli
„Angjela, tebe ki prisiče na poli.“
Vidiv svi okoli da su svidočtva tih
Razlučita toli, poznaše himbe njih,
Poznaše, da oni svih lažom ugnaše u blud,
Ubit Susanu kih odlučil biše sùd.
Prokleše staráć ćud, kino su lagali,
Ter da ti pravim trud, s himbom su napali.
Pak su se ustali k nebu ruke dvižuć,
I veli i mali Bogu zahvaljujuć.
Jer ki njega čtujuć u ufanje stavlja,
On njega miljujuć nigdar neostavlja.
Sveto pismo pravlja: ki ufati bude,
U Bogu upravlja smućen da nebude.
Kogoli dobude hudih dili' napast,
Bog ti ga zabude, uznotav (sic) hoće past.
Hojme tere dopast paklenih djavli rúk,
Nigdar od njih odpast jure se k njim zavuk.
Tako ti ovi puk, tako t' svi govore,
Metaše u klobuk da sudom pritvore.
Pritvorit da stvore tim dvima smàrt pravo
Ki htihu da umore Susanu nepravo.
O božja opravo, moć tvoje istine
Ča brani jest zdravo, ča nebrani, gine.
U tebi ni hine. Oni se ne ganu,
Ki volju tvu čine u tebi t' ostanu.
Ovim ti ne svanu, ki se nebojaše,
Da protiva stanu istini ku znaše.
Njih ti zavezaše opako rukami,
Tere ih pognaše, bijući nogami.
Saržbe veći plami žežiše bo puka,
Ner oganj u slami unićen kad buka.
Zato njega ruka toli ljuta biše
Jer od srama skuka, da dva svih hiniše.
Da dva starca smiše svim pukom voditi,
Lažuć huda, htiše krivo svidočiti,
Svi poni hitati da jih peljahu van.
Jáše, ter hoditi, pustiv za sobom stan.
Grih njim svim biše znan, svi ti jih psovahu,
U pleć, u pàrsi dlan, naprid jih tiskahu,
A oni hojahu poniknuvši nici,
Jere se sramljahu dvignut gori lici.
Tako razbojnici oni dva gredihu,
Židovski vojnici kada ih vodihu,
Kih obisit htihu, goneć iz grada van,
Svećali to bihu Isusa obi stran.
Smàrt bi njih tacih, ran inacih oviju,
Kih izved oni dan, ubiše obiju.
Smlatiše im šiju, stinami hitaje,
Doklar ih ubiju nigdar nepristaje.
Oni se zibaje, malo se vàrtiše
Udarce primaje, pak sobom udriše,
Takot' umoriše obiju. Konac taj
Laže njih imiše, tot kažu pisma saj.

A ti ki čteš, nedaj da tobom oblada
Volja nika takaj ka panjke *) naklada,
Ter druzih razklada i psuje i hudi,
Ništar ne odklada, da komu naudi. —
Boj se božjih sudi, takih Bog ubija,

*) Panjka—kleveta.

Čuj će lažeh čudi, laža zlo navija.
A toj ti napija laž, Jeci*) cića ke
Gubav se žavija, kako se u knjigah čte.
Nitkor hudobe s te neće dobro imit,
Svi se hine, ki mne, da im će laž probit,
Poni se uklonit svaki laže nastoj,
I na pamet imit, da je kći djavla toj.
Istine ne ohoj, Bog se tim naziva,
S istinom vazda stoj; tko u nju pribiva,
U Bogu počiva i Bog počiva u njem,
Bog ga nezabiva, pomagajuć u svem,
Kako Susanu prem, ku hudi hoteći
Ubit, bijući bićem on ote braneći.
Dostojno videći da nju biše branit,
Kano ne čineći život i glas shranit,
Voljaše se stravit vaščinim zgubljenjem,
Ner dušu udavit skrovitim zgrišenjem,
Voljaše s naudjenjem zla glasa umriti,
Nere s nepočtenjem otajnim živiti.
Ku toku hvaliti starih mogu sleva,
Hvaleć govoriti da je kako ova?
Ni bila takova ni Penelope, ka
Verno vrimenova, dokle muža sčeka.
Ni kano ne čeka Alcesta obrati,
Da muž živi počeka, sama smàrt prijati.
Ni kano ostati kad muža izgubi
Nehti da skončati žeravom u zubi,
Ni kano zagubi i čini zaklati
Ki ju silno ljubi, vernost hteć skazati.
Časti dostojati Sulpicija nebi
Megle, ku imati dostojna ova bi.
Istina prem da bi, da Rim u vreme nje
Izvašal nika bi počtenija još od nje,
Da toj počtenje te, nevoljom skušeno,
Ni bilo kako se, ni tako strušeno.
Dilo uzvišeno Lukrecije onoj
Bilo bi sniženo, da se priloži ovoj.
Pristà ona u toj sgrišit a ne zgubit
Počten glas, i zatoj sama se hti ubit.
Susana zgrubit Bogu nehtijaše,
Zato ni glas zgubit, ni život hajaše.
Taj se pristojaše njoj, ka veće Boga
Ner sebe ljubljaše, tako ljubmo toga.
Ljuhmo ga samoga, nade svim, nehteći
Cič straha nikoga, sgrišit zlo činećí.
Tako ovu videći Susanu svi staše,
Ter se veseleći, Bogu hvalu daše.
Pak se popeljaše opet na oni stan,
Tere se čtovaše, vino lijuć u zban.
Ki bi, ki nebi pijan, kunfete nosihu
U pehare na dlan, k onim ki sidihu.
Jedan tih, ki pihu, žmul k'ustom potoči,
Lakat mu zabihu, žmul iz rùk izkoči,
Ter zveknu o ploči, vino zali usta,
I lica i oči, meu svimi smih ustà.
Joakin gori ustà, i tim ki se čtiše,
Zahvali svim dosta da pravdu učiniše.
Od tada nosiše počtenja velika
Danilu ki biše razuma tolika,
Svi stari kolika tad nemogoše bit,
A on mladolika lita počan nosit.

Toj bi kad poče imit babilonsko misto
Perses kralj, ter živit Astiaga na misto.
Neostaje ništo počitat od toga
Nere toko listo, da slavimo Boga.
Pravda i sud koga pravih obarova
A smàrtju krivoga dostojno darova.
Nam pisma da ova dà milost složiti,
U kih čast takova Susani će biti,
Da ju će hvaliti neviste, hoteći
Počtenje imiti, nje stope slideći.

Toj more brodeći s fortunom jadrismo,
More nas škropeći, jadru skut udismo.
I Boga molismo da bi pomogal nam,
I njega vidismo greduć po vodi k nam.
Tada strah nam odnam, vali se sravnaše,
Vitár voće ne dam, Bog bo to veljaše.
Svak se veseljaše, tiho se vozosmo,
Kraj se zelenjaše u porat dojdosmo.
Pokol tu sedosmo, od tuj nedimo,
Zdravi se svedosmo, jure počivimo.
Samo pomenimo mužeticam ženam,
Tere im recimo: Oto Bog kaže vam,
Koli draguje sám onih ke počtenje
Uzdèrže i viru nam u čisto življenje.
Neped u sgrišenje, brezzakonja huda,
Neimaj mišljenje ženo svita luda.
Bolizni i truda Bog će te slobodit
Ako bižeć bluda pravo hudoš hodit.
Neće te dat pobit zlorikim jezikom,

*) Jeci učenik Elisea proroka ki laga za skupost.

Digitized by Google

Ni pustit ulovit laže himbom nikom,
Milostju razlikom hoće te napunit,
I častju velikom blaženstva ukrunit.
Jošće ću providit, mladoga ki želi
Sam sebi naprudit, spuniv ča Bog veli.
Zakon bo ne veli da tko žene ine
Ner svoje poželi, jer tim grihom gine.
Nestoj gdi počine, ni gledaj kud hodi,
Ne sliš ča začinje, ni ke riči svodi.
I gdi tance vodi daleče ukloni,
I kad mimo hodi, oči ž nje odkloni.
Vazda se zasloni od ženske obćine,
Na zlo se neuloži u hom 'an za hine.
Jer ake vrućine od ženske liposti
Starcem kim kèrv stine, zahode u kosti:
Kako će mladesti kon ognja hteć ćidit,
Vruće same dosti vrućinu nejmit?
Kako će sigur bit kogo mladost vari,
Ako bludem gorit mogli su i stari?
Pisan naških stvarih kanat na stol pridej
Od božjih oltari, i rec: „O Bože, taj
„Prijat tvojih dari pisma se dostojaj,
„Ki vladaš sve stvari privedi nas u raj."
(Svršba.)

Iz sbirke starožitnostih Slavonije.

Od Luke Ilića Oriovčanina.

III.

Vižkovci.

Sada neznatno, iduć iz Požege u Pleternicu desno kraj puta lešeće selce, u kojem se vide neki bedemi na podnožju brda, koji su sada travom pokriti. Ter je ovdje nekoč bilo, nezna se upravo; možda kakva znatna stražarnica, koja je savez medju Vižkovačkim gradom i onim preko Orljave — sada Orkvištje zvanim — posredovala. Pripovieda se, da je medju ova dva grada nekoč put pod zemljom vodio.

Poviš sela vidi se ogromni pećinasti prolom, sa dva kamenita visoka šumom pokrita briega s obe strane. Idući ovim, s početka vrlo uzkim dalje pako sve to širjim po prilici četvrt ure dugim putem dodje se na treći u sredini medju prva dva pružeći se komi brieg, na kojem se nalaze velike i podobro sačuvane razvaline gradske. Istočno je brdo sada narodu pod imenom „Skenderova strana," a zapadno pod imenom „Sadovi" poznato. Ova dva briega pášu i od poldneva, gdje se sastaju, gradsku pećinu, koja je tako sa svih strana dubokimi ponori odieljena. Na istočnoj strani iliti Skenderovom briegu vide se podrtine djelane ceste, koja je u grad vodila. Buduć da je bio grad ponori obkoljen, to se može zaključiti, kako to još i ostanci pokazuju, da je ovdje bio most na lancih, po kojem se je samo moglo doći u grad.

Vrieme i ruka ljudska imenito pako Turci obsjedajući grad, zasuli su s poldnevne strane ponor kamenjem tako da se i odovud kao i s istočne i zapadne strane, akoprem malo težko, može sada u grad doći.

Grad je na srednjoj pećini iz tvrda kamena u slici jajeta (ovsi) sazidan; s ceste se pako vidi kroz pomenuti ponor samo zimi, kad listje sa stogodišnjih dubovah opade. Zidine su njegove sad tri četvrta fata široke, preko pet fatih visoke i dobro sačuvane. Grad se pruži od poldneva pram sjeveru.

U gradu od poldnevne strane tik uz okružni zid nalazi se šest fatih visoki toranj, nestojeći u nikakvom savezu sa pomenutim zidom. U taj su toranj dvoja vrata vodila, jedna pri zemlji, a druga u gornjem kutu. Od ovog je tornja kroz sredinu zid povučen, koji dieli grad u dvie strane.

Digitized by Google

Gradu su dozidana bila dva ogromna četverouglasta tornja, jedan sa sjeverne a drugi sa istočno-poldnevne strane. Veličina i prostor njihov svjedoče, da nisu bili samo stražarnice, nego i za obitelište znatne posade priredjeni. Mnogo su više oštetjeni nego okolišni okrugli zid, koji će još dugo prkositi vremenu, ako mu ljudska razoriteljna ruka nenahudi. Osim pomenuta dva vanjska tornja ima i treći na istočno-sjevernoj strani od iste debljine i visine, koji je po svoj prilici bio tamnica, jer je iz nutra tako uzak, da je u njem jedan čovjek samo stojati a nikako sjedjeti mogao; kakve je tu muke morao trpiti ubogi odsudjenik, može se i s toga zaključiti, što osim vratah neima na njem nikakova prozora. Narod svašta od te tamnice pripovieda, u kojoj je nadjena množina ljudskih kostih.

Obično je mnienje po Slavoniji, da se u starih gradinah zakopano blago nalazi, koje su ili vlastelini kod navale Turakah, ili ovi bježeći iz Slavenije zakopali. To je mnoge navelo te su sreću kopajući pokušali, na većom stranom prevari ih nada. Istom nadom zavedeni nekoji Požežani god. 1818. odlučiše tražiti blago u viškovačkom gradu. Što smisliti to i učinili. Late se posla i nakon duljeg kopanja dopru do gvozdenih podrumskih vratah; buduć jih pako noć i kiša u poslu smetala, odgode posao na sutrašnji dan, te odu na konak vlastelinu Franji Hranilovića, bivšem požežke županije podžupanu i vlastniku viškovačkomu, koji mi je taj dogodjaj sám pripovjedao. Idući večerom kući razgovarali su se ti kopači o orudju što će ga trieb ati, da podrumska vrata otvore. Sutradan obskrbljeni protebitim orudjem, pohite zorom na kobno ono mjesto. Kad tamo, kako se začude našavši podrumska vrata obita a podrum prazan. Zlovoljni i prestrašeni vrate se bez blaga kući, čvrsto uvjereni, da je nečisti duh, koji — kako se baja — pod zemljom blago čuva, svoje dragocjenosti na drugo mjesto preneo. I zbilja su pogodili da ga je odneo, ali nije duh nečisti, nego pametni stolar viškovački. Ovaj slučajno desivši se u šumi prislušao je razgovor vratjajućih se kopačah, te dosjetljiv i odlučan posudi od komšije čakalj, i nehajući za kišu i noć pohiti gradu, vrata obije, što je našó u podrumu uzme, te se vrati kući ostaviv čakalj kod grada, podpregne konje u kola, sjedne sa ženom i djecom, ostaviv kuću, marvu, zanat i halat i sav svoj imutak te za naviek iz one okolice izčezne. Može se dakle zaključiti, da je isti stolar, koji je inače bio imućan čovjek, u podrumu našao dragocjenih stvarih i dosta blaga dočim je sav svoj znatni imutak ostavio i bez svakog drugog uzroka izčeznuo. Njegov se halat još i danas ondje u vlastelinskoj kući nalazi. — Nadjeni kod podruma čakalj spoznao je seljanin za svoj i izjavio, da ga je kasno u večer stolaru bio posudio.

Sljedeće god. 1819., buduć da je na jednom mjestu u gradu zemlja kad se onud išlo jako tutnjila, dade supruga pomenutog vlastelina Franje Hranilovića sa sudcem Tomom Kraljevićem, ondje kopati, ne da traži blago, koje je već prošaste godine stolar odneo, nego da se pronadju podzemljene zidine grada. Kad su već do dva fata duboko bili kopali namjere se poslenici na zidanu kubu. Ovu razbiju i dodju u liepu tesanim kamenom uzidanu 2 fata dugačku, isto toliko široku, a 1 fat visoku sobu. U njoj nadjoše množinu kamenitih zrnah (kuglah) nalik puščenim, pak komadić gvoždja, 3 palca dug a 1 palac u okrugu debeo, i komad crvene zemlje, što je služila za liepljenje. Ova je soba bila kupalište, kao što nadjeni ondje vodovod i množina malih pušćicah pokazuje.

Digitized by Google

Tko je i kad ovaj grad sagradio, nije poznato. Narod pripovieda da je onda sagradjen kad je sve požežko ravno polje pod vodom ležalo, te da su bile uuz taj grad ladje vezane, na što i danas veliki gvozdeni u zidu nahodeći se kolombari pokazuju, a pomenuta dva okolišne briega, kažu, da su luku sačinjavali u ono vrieme starodavno do kojega povjestnica nedopire. Da je ovdje nekoč bilo more iliti jezero, posve je vjerojatno, nu je li ovaj grad od tih davnih wremenah, drugo je pitajne, za kojega riešenje nije dovoljno narodno pripoviedanje.

Podžupan Čoka pripovieda, da su Turci god. 1531. ovaj grad bili obsjednuli, a da ga je Gjuro Gjiletić [1]) kroz 13 mjesecih hrabro branio, nu da su ga napokon glad i Turci, koji su ponore kamenjem zasipali i tako si put u grad načinili, na predeju grada prisilili. Posada su skupa sa Gjiletićem Turci tad posjekli i grad zauzeli.

God. 1687. mjeseca ožujka skupiše se Turci kod Drezdnika pod upravom dvojice Basirovićah te dodjoše do Blacka (Plasco) gdje je bila carska posada, i marvu odonud odtjerahu. Posada to u druga mjesta pucanjem navjesti. Naših se brzo do 300 konjanikah sakupi pod upravom nekog Hranilovića, s kojim pohite za Turci, koje kod Drezdnika i dostignu, te izpenada na nje udare. Bitka se oštra zametne, u kojoj je naših 10, a Turakah 80 palo i 6 ih ufatiše medju kojimi i oba Basirovića. Ostali pobjegoše ostavivši sav plien našim. [2])

Blacko i Viškovci jedan je te isti grad, ili bolje pod imenom Blacko razumieva se spahiluk, u kojem leži viškovački grad. Vjerojatno je dakle da su ovaj grad ili slavonski dobrovoljci, ili da ga je još početkom god. 1687. carska vojska Turkom otela.

Poslie kako je Turkom otet, bio je vlastelin grada, od Krčelića „Noskovci“ [3]) nazvanog, grof Petar Ohumčević od Tuhelja [4]) sve do g. 1763., kad je grad bio predan plemenitoj obitelji Hranilovićah, koje je posljednji odvjetak c. kr. komornik i bivši prvi podžupan požežke županije, g. Franjo Hranilović.

Ignatija grof Krasicki.

Čitajući naša mladež „Pana Podstologa“ prevedenog u naš jezik, pomislit će odmah koji je bio taj čovjek i kako je živio, što je ovu knjigu napisao. I da toj znaličnosti mladjahnoga srdca i toj znanstvenoj požudi odgovorim, kazat ću ovdje na kratko životopisne crtice toga znamenitoga muža. —

Ignatije grof Krasicki, nadbiskup gnježanski (Gnezen), pjesnik i spisatelj poljski, rodi se u mjestu Dubiecko 3. veljače g. 1735., omladak obitelji na glasu u književnosti kao i u ratu. Već kao biskup ermenlandski slovio je kao jedan izmedju najslavnijih spisateljah naroda svoga. Njega je u ono vrieme oživjela misao za samostalnosću domovine svoje; kad je uslied prvoga razdieljenja Poljske g. 1772., po kojem je Poznanj (Posen) sa Gnjeznom pripala prus-

---

[1]) Vidi Fejer Croat. cum Reg. Hung. nexus. str 123., gdje spominje okolo god. 1522. Gjuru „Ghilethfy de Vissetke,“ pomagjareno ime Gjiletića.

[2]) Vidi Math. Merians Theatri Europei, u: die freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten itd. str. 171. Wien 1854.

[3]) Vidi Hist. Eccl: Zag. Cap. 11. str. 65.

[4]) Vidi Protokol: Congreg: Cottus Posegani ab anno 1745 usq. 1750.

Digitized by Google

koj kraljevini, svoje mjesto u senatu morao ostaviti, našao je utjehu i duševni mir u znanostih. — U njegovieh djelih ima više ukusa, miline i lakoće, nego u Naruševićevih i Trembeckovih, koji biahu njegovi suvremenici. Smiešnu stran u narodnieh običajih znao je vrlo umjetno predstaviti i zdravom kritikom ošinuti. — U životu je bio veseo i živahan, što takodjer dokazuje sljedeći slučaj iz njegova života. Fridrik Veliki kralj pruski zabavljao se je š njime osobito rado i ostade mu uviek prijatan. „Ja se nadam, nadbiskupe — kazà mu on jednoč — vi ćete mene pod vašiem japundjetom (kabanicom) sa sobom u raj odnieti.“ — „Nipošto, svjetli kralju! — odgovori mu Krasicki — vaše veličanstvo podrieznalo mi ga je, da nemogu pod njime kontrabanta sakriti.“

Medju djeli Krasickog navodi se prekrasni heroično-smiešni pjesmotvor, što ga je iz kronike biskupa Kadlubeka crpio, po kojoj su parcevi (štakori) i miševi kralja Popiela izjeli. — Za najslavnije njegovo djelo drži se „Kaljudjersko ratovanje“ u 6 pjevanjih. — Pripovieda se, da mu je kralj Fridrik Veliki povod dao da to djelo izpjeva — kad je nekoč boravio u kraljevskom dvoru *Sanssouci*, kazà mu kralj, da će ga u sebi Voltairovoj i duh toga glasovitoga muža za sjegurno nadahnuti. — Medju njegovimi basnami nekoje su upravo klasične, premda su mu satire prema Naruševićevim ponešto mrtve. — Njegov pjesmotvor „Rat Chocimski“ u 12 pjevanjih jest većom stranom historična pripoviedka o pobjedi Chocimkievića nad sultanom Osmanom, pod kraljem Šišmanom. — Pokraj toga jošte spisao je elementarnu enciklopediu i povjestaicu Varšave. — Pogreške i nerazboritost svojieh zemljakah šibao je s osobitim uspjehom svojom satirom. — Krasicki je umro u Berlinu 14. ožujka g. 1801. u 66. godini dobe svoje. — Veći dio njegovieh djelah sabrao je Dmachovski i izdao ih g. 1803. u 10 knjigah kao prvo podpuno izdanje. —

Milan Dimitrijev.

Školski odlomci XXI.

Zrelijoj mladeži školskoj toplo se preporučuje čitanje izabranih knjigah. Prije svega čitanje životopisah slavnih ljudih od neizmjerne je koristi. Kad čitam šta se drugom čovjeku dogodilo, ja se odmah sjetim dobe moje mladosti; pa ako netko misao kakvu izreče, koja mojoj misli protivuslovi, a ja onda uvjerenje moje iznovice pretresam i izpitujem. Opisanjem života drugih ljudih učim ja ne samo o njihovom, no i o svojem životu pravilnije misliti.

Od odgojitelja se ište, da manjoj djeci bira za čitanje knjige, shodne mladim njihovim ljetam. U ovaj red idu skazke, osobito istočne i u obće slavenske*). Preranih mudrecah nije nam nuždno imati. Zreliji čitatelji ljube većom stranom istinu, koja je nalik na basnu; a manji čitatelji ljube basnu na istinu nalik. Po tome sudim, da nisu na odmet skazke, skrojene upravo za potrebu dječijeg uobraženja, koje osobito voli tek obraze i prilike, nesposobno tako zvane dječije pripoviedke, u kojih najveći dio spisateljah govori

*) Сказки, и преимущественно восточныя и Русскія, есть именно дѣтская пища, которая питаетъ воображеніе безъ всякихъ вліяній, какъ пища діеты гомеопатической. Дитя любитъ, чтобъ проносились предъ нимъ игривые образы: Это игрушки, которыми забавляется еще малюшка — умъ.“

„Moskvitjanin“ 1849. br. 21.

Digitized by Google

previsokim, učiteljskim načinom. Za djecu je nuždan sobstven naš primjer, ne naše umne rieči. Djeca nedokučuju, no nasljeduju. Djeca ljube čitanje, ali kao usladu za uobraženje, a ne za um; kao usladu za dječije sposobnosti, a ne za sposobnosti savršenog čovjeka. Sposobnost uobraženja valja da se razvije i da sazre prije uma po tome, što je uobraženje unutarno ogledalo, bez kojega um neće jasno viditi stvar.

Dobre satiričke sastavke uobće nemogu zadosta preporučiti za čitanje i odgojiteljem i mladeži. Oni su utuk onakovih djelah (n pr. mnogih jalovih romanah itd.), u kojih mekušnost i raznježenost vlada. U njih nahodimo prekrasnu moralnu nauku, vrlo sgodne obraze i slike, koje nas ubavješćuju. U njih dobivamo one stroge ukore, koji su nam kadšto nuždni, koje ma od koga drugog nemožemo očekivati, no samo od onih ljudih, koji se na nas gnjeve. Pouzdano dakle držim, da je ne samo mnogo lakše, no i mnogo prikladnije i koristnije: mladež od vladajućih zaraza i budaleštinah, kao zdravog čovjeka od bolesti, predohranjivati i odvraćati; držim dalje, da je probitačnije za ovakove preservative nešto kaštre šale i jedkog podsmieha umiešati, nego suviše mnogo uspavljujuće ozbiljnosti. I u ove školske odlomke ja sam prosuo po gdjekoje zrnce šale, kao što ću se i odjako — da nebi čitatelji moji driemali i da ih nebi ti pedagogički članci ozbiljnostju svojom umorili — svojski starati, kako da kroz cielo vjeje duh otresnijeg govora i humora. — Šala je naša i satira s Dositejom i Reljkovićem, u novije pako doba s Němčićem, P. A. Popovićem, a osobito Laz. Lazarevićem u grob legla. Izmedju danas živećih polje satire po mogućstvu obradjuje G. S. Popović, Nik. Borojević i još mala nekolicina njih, koji su u lanjskom i letošnjem Nevenu humoristične svoje iz života crpljene crte i satire bez pravog podpisa svoga imena priobćili, kao gg. J. J.; T. i dr. U ostalom dugo l' ćemo još izgledati, da se u nas javi velik satirički genij, kojega bi oštroumnost i jedrimi mislî kipeća dostojnost zaslužila, da mu se, dočim bi ljudske mane i budalaštine šibao, reče: „rem acu tetigisti!“ Kad li će u jugoslavenstvu ustati Krasicki, Lichtenberg i dr.!?

Takodjer valja davati mladeži u ruke djela, kanoti: putopise — poznavanje narodah, njihovih karakterah i navadah i dr. — Ako stoji, da svako temeljno poboljšanje čovječanstva s mladeži početi valja; ako stoji ono, što već i stare naše poslovice rekose: „Na mladjim sviet ostaje“ — „Što dikla navikla!“ itd., to će iz naše mladeži proizići nekad ljudi, supruzi, otcevi i matere, starješine, učitelji i odgojitelji, savjetnici i sudije, pa i grado- i državoupravitelji. Mladež će dakle, prije nego što sve to postane, iz knjigah pomenute struke učiti, šta joj po primjeru drugih činiti ili izbjegavati treba; tu će ona imati priliku, da slabo izkustvo svoje razširi i obogati; dat će joj se mig za svjetlije idee o poboljšanja vlastitoga svog srca; kriepit će sila pametnja, upravljajuć na svoj život sve ono, što čestito u takovih knjigah bude čitala. Zaista, svuda ćemo naći prilike, da ponešto naučimo, pa što se duže i ozbiljnije učimo, uvjeravamo se sve to većma, da smo još vrlo slabi učenici. Bog gleda na volju. Zato valja da pogreške, koje bi i na drugih primjetili, izbjegavamo. Ja se bar s veseljem spominjem, kako sam još kao djak u srednjih školah bu-

Digitized by Google

dući, čitao gdje E. L. Schweitzer, pomínjući ratna vremena god. 1813. u Saksonskoj ovo piše: „Ja sam boravio na udaljenom učilištu, a u isto ratno doba stiže mi glas iz rodnoga stana, da mi je otac, pop na selu, smrtno obolio, ao me zove da me blagoslovi. Ponagliv čim prije, u koji dan stignem doma, u taj on već pustio dušu. I sad, poslie toliko godinah, još gledim umnim očima suze, koje je na dan ukopa Kozak neki lio, gledeć mrtvo tielo mojega otca s popovskim uresom u mrtvačkom sanduku, — motreć nas sirotice, gdje se, pištići kao orvak za korom, oko ledenog tiela žalostivo vijemo; ali isto tako stoje još i oni magjarski konjenici pred mojim očima, koji sav počalni dom poizpremetaše, nebi l' gdje našli — vina; najpostie nuidju na jedno bure sirčeta, odvranje ga nagrnuvši s najvećom požudom, te odu na nategaču ogledati.“ . . .

Gj. R.

Maline.

Od Gomirova.

1.

Gdje sam — kud li uviek bludim?
Ti sad misliš dan na dan;
Gdjemo li sam podigao
Sad svoj novi glavni stan? —

Orla pitaj, krasna dievo,
Kud upravlja krilah let
Kad mu smrtnu nada ranu
Smrtne striele smrtni met! —

Gnjezdu svome oró leti —
U samoću bježim ja
Da mi vida gorku ranu
Što ju meni ti zadà.

2.

Pčela zuji u proljetju
S cvieća srče sladjan med —
Dok joj polja neobastre
Ljute sime snieg i led.

Proljetje se pčeli vratja
A s proljetjem radost sva,
Te radostno sime tamo
Opet leće pčelica.

Mene samo vječne zime
Uviek bije leden led —
Meni samo s cvieća niče —
S tebe dievo — gorki jed.

3.

K sinjem moru rieka hrli —
K cilju svome jedinom,
Sjena tielo sliedom sliedi —
Po zakonu vječitom.

Kó što rieka k moru hrli
K tebi, dievo, hrlim ja
Kó što sjena tielo sliedi
Sliedi tebe duša ma.

Sinje more rieku prima
Rado u svoj naručaj —
A ti srcu mom zatvoraš
Slastih nebo — neba raj! —

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. Desetgodišnja uspomena padših 29. srpnja 1845. ovdje žrtvah biaše kao svake godine tako i ljetos prošaste subote ponovljena zadužnicom u župnoj crkvi sv. Marka.

* *Pokojna srbs. knjaževna Kleopatra*, kći nj. svjetlosti vlad. knjaza Aleksandra Karagjorgjevića, rodjena mjeseca studena 1835, udata za Milana Petronjevića, tajnika kod srbs agencie u Carigradu m. siečnja o. g. a preminuvša 1/13. srpnja o. g. u Gleihenbergu, — dopratjena je na posebnom trenu od supruga pokojnice i više srbskih dostojanstvenikah i svećenikah iz Špilfelda u Beč 21. p. m., odkud je poslie držanog u grčkoj crkvi svečanog parostosa d. 2 pr. m. mrtvo tielo pokojnice na posebnom parobrodu odveženo preko Pešte u Novi Sad, ondje je 22. dočekano od deputacije iz Srbije i odpratjeno u Beograd, a odovud će poslie crkvenog blagoslova krenuti u Topolu gdje će biti sahranjeno u knjaž. obiteljskoj grobnici.

(Društvo srbske slovesnosti) u Beogradu odobrilo je u svojoj posljednjoj skupštini predlog svoga člana g. Matića te je po tome za unapredak sljedeća pravila kao dopunjenje k ustanovljenju svome postavilo: 1. Svaki novoizabrani redovni član obvezan je po jedan sastavak, ma koje veličine družtvu bez nagrade ustupiti. 2. U izboru predmeta za ovakove sastavke nepostavlja se nikakva granica; ovi sastavci mogu biti dakle razprave iz ma koje nauke, a može se u njih govoriti i o kakvom primjećenom nedostatku u narodu srbskom, i o sredstvih kako bi se tome pomoglo — 3. Ovi sastavci moraju biti napisani na srbskom jeziku. 4. Novoizabrani redovni članovi imali bi po pravilu svoje sastavke pri prvom dolasku u sjednicu podnieti, i ako je moguće, pročitati, i tim početak svoga rada označiti; no rok za podnošenje ovih sastavakah opredielljuje se za jednu godinu. 5. Tajnik družtva u godišnjem izvjestju imat će napomenuti koji je od novih članovah i kakve predmete podnio, a koji nije. I na posljedku 6. Ako koji novoizabrani redovni član i poslie opredielljenog godišnjeg roka svoj sastavak podnese, družtvo će takovi primiti, pa će se i to u izvjestju napomenuti.

(*Novoustrojeno čitalište u Kragujevcu*) držalo je 4. pr m. prvu svoju veliku skupštinu. Na toj je skupštini izabran čitalištu za predsjednika g. podpukovnik Jovan Lukčević; pročitano je izvjestje o stanju čitališta; po tome ovaj zavod ima preko 120 članovah i dobilo je od raznih licah na poklon više stvarih, kao zemljovide, slike i knjige; novine se drže sljedeće: „*Srbske* (Beogradske) *Novine*," „*Srbski Dnevnik*" sa „*Sedmicom*" „*Sumadinka*," „*Svetovid*," „*Allgemeine Zeitung*," „*Ost deutsche Post*," „*Illustrirte Zeitung*" i „*Neven*;" knjižnica zavedenja ima preko 100 kom. raznih knjigah. Ovo je u kratko stanje istina još slabog jer novog, ali od dana na dan sve većma razvijajućeg se i napredujućeg čitališta kragujevačkog.

* Češki naselnik u sjevernoj Americi, g. Vojta Naprstek, knjigotržac u Milvoki (glavnom gradu sjeverozapadne države Viskonsin) naručio je u Češkoj po dva iztiska od sviuh elem. čeških knjigah, za češke škole koje su podignute u naselbinah sjevernoamerikanskih Ranzien-u, Matinovsi i St. Louis-u. U ovom posljednjem velikom i glavnom gradu zapadnih stranah sjeverne Amerike ima češka naselbina uza školu i vlastitu svoju crkvu lani svečano otvorenu, u kojoj se bogoštovje samo u češkom jeziku obavlja.

* Kao što „Pražke Nov." javljaju odpremiše ovih danah iz Praga u Sevastbpolj 20 iztisakah ruskoga prevoda „Kraljodvorskoga Rukopisa," koje je neki ruski general u Sevastopolju za častnike tamošnje u Pragu naručio.

---

* Neki baši-bozuk je čuo, da kolera odveć na ljude napada, a slabo na žene. Kad se kolera u njihovom logoru pojavila, on se svaku noć u ženske haljine oblačio. Kad al jedne noći na njega kolera napadne, srdito poviče: „Koji me je to vrag odao, da sam ja mužko!?" *(Sedm.)*

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput. Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr.
Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na celu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 32. **9. Kolovoza 1855.** **IV. tečaj.**

Prsten.

Pripoviedka od F. F.

1.

Biaše krasna večer. Nebrojene zviezde treptahu na neizmjernom prostoru nebeskom, a puni mjesec izlievao je blago svjetlo svoje nad počivajućom prirodom obasjajući tihi, mirni prediel. Svuda je vladala tišina. Ništa se nečulo osim lajućih pasah bližnjeg stana, ugodno šuštanje brze Save, i kadkada iz kojeg bližnjeg grma ili glasi noćnoga slavulja. Laki vjetrić igrao se lišćem topole, izza koje, do ono nešto grmlja, nevidjaše se ništa nego bližnji čardak i uz Savu protezajući se nasip. Na čardaku bilo je samo pet momakah, a svi su bili u sobi osim stražara, koji je vani u triemu na straži stajao. Mora da je deset satih bilo, jer se stražar izmieni; a za njim taki nastupi mladić od prilike šestnajst godinah star, te spustivši pušku pokraj sebe nasloni se na nju gledajuć u Savu; i tako opet nastane tišina. Malo zatiem zazviždа netko preko Save, na što mu se neki slabi glas kao odjavi; i opet postade sve, kao i prije, tiho. Pri mjesečini moglo se je samo vidjeti kako prieko rakitovajak sad ovdje sad ondje više, kao da se u njemu tko provlači. Stražar je sve to s čardaka pozorno slušao i motrio. Više putah je čuo pripoviedati, kako su Turci nećju na čardake navaljivali, i poboja se, da se nebi i sada takova šta dogodilo. Pomisli zato da neće s gorjega biti, ako priobći svojiem drugovom pogibelj, koja im se možebiti pripravlja, da tako na oprezu budu, i ako bi od nužde bilo da si mogu lagljе pomoći pribaviti. A da ga strašivicom neproglase, otvori samo vrata na sobi, čineći se kao da bi rada vrieme si prikratiti razgovarajući se š njimi iz triema. Svi su još bili budni i nješto se potajno medju sobom razgovarahu. O čem, nije mogao razabrati, jer su svi pri njegovom dolazku umuknuli i činili se kao da će leći da počinu. To je njemu baš po voljі bilo da nemora nikoga buditi, i zametnuvši taki razgovor napomenu jim što je čuo i vidio.

„Idi, strašivice, istom se čega bojiš," odvrati mu porugljivo jedan izmedj družine, koji je taki znao kamo taj razgovor smjera, i kao nasladjujući se njegoviem strahom, da ga još većma ustraši, nastavi: „ta i ja sam isto čuo i vidjeo što i ti, i spazio sam još i nekoliko ljudih kradomice Savi privlačiti se

Digitized by Google

i nečim zveketati, sigurno lancevi čunovuh, što su već nekoliko danah ondje privezani, pa se opet nebojim;“ za tiem kao tješeći ga nadoda: „prošla su vremena kada su Turci usudjivali se navaljivati na našu stranu da pliene, pale i ubijaju.“

Ove rieči uplašiše mladića još većma, premda mu se nije poznalo. Mjesto da zatvori vrata, kao što su ga tjerali, i da u triemu straži, prisloni pušku o stienu i spustiv se na prag, bivši od naravi šaljivdžija, stane svakojaku šalu začinjati da su se svi grohotom smijali, a nuz sve oto je iz daleka nagadjao kako bi se ovu noć straženja i čardaka lišio. To su neki taki opazili te stanu različite dogadjaje pripoviedati, kojimi su mu još bolje strah zadavali. Najposlie izadje jedan od njih u triem, zazvižda u prst da se je na okolo orilo, i dade neko znamenje lupivši tri put o dlan, i to mu se isto iz preka odvrati, te on zatim unidje opet u sobu. To je stražaru ponješto strah ublažilo, scieneći da tu neima toliko pogibelji gdje se znamenji dogovara, te nastavi sve veću šalu zbijali, nagadjajući jošt sveudilj kako bi se udaljio. Lakrdisanje oto dosadi napokon njegoviem drugovom, i čineći se kao da žele počivati izturaju ga u triem i zatvore pred njim vrata. — Sada stražmeštar, koji je medju njimi bio, skupivši svoje drugove oko sebe upita šapćući jednoga izmedj njih:

„Jesi li, Ivane, posve siguran da neće kapetan noćas patrolirati kraj nasipa?“

„Ta Bog s tobem, Pavle!“ odvrati mu ovaj takodjer šapćući „zar me opet pitaš? jesam li ti već toliko putah kazao da ga je danas po podne Pero na našieh vlastitih kolih u Vinkovce odvezo? Razumieš li me sada? Ili ćeš da vičem da i to derište na polju čuje?“

„Šuti; ta neškodi i dvaput pitati u takvom poslu. Laćman je, veliš, bolestan?“

„Jest; on ima svaku večer groznicu te nesmie ni iz sobe a kamo li okolo nas patrolirati.“

„Možemo li dakle Josu poslati do kapetanova stana?“

„Bez svake pogibelji. Išao sam takodjer i do bližnjih čardakah i promienio sam š njima parole, te se sada od nikuda netrebamo bojati da će nas zateći.“

Velika lupnjava nastade na vratih; stražar, koji je vani bio, hotjeo im je nešto priobćiti a nije mogao unići, te je lupao sve jače da se probude misleći da su svi već pospali, a kad mu se vrata neotvoriše, poviče iz svega grla: „Ustajte! Turci idu!“

„To je Aleksa“ reče stražmeštar svojiem drugovom, i otvoriv vrata: „Šta si se uzvikao?“ izdere se na stražara, „gdje su Turci?“ — A stražar da i sada zataji svoj strah, nadre se smijati kao da ih je poplašio, i začinajući opet prijašnju šalu, pokazivao im je ipak na savsku obalu, kamo je jedan poveći čamac doplovio a u njemu dva čovjeka, govoreći: „došla je mačja trka do pojate; htjeli ste meni kurjaka objesiti, eto ga vam samim sad na vrat.“

Na to njegovi drugovi kao da se u istinu plaše: „Bježi, Joso, do kapetanova stana,“ zapovjede mu „te ako čuješ pucati, brže leti u selo i pobuni sve na oružje, pa nam dodji onda u pomoć.“

Digitized by Google

Stražar nije čekao da mu se zapovied opetuje, već skočiv u sobu pokupi brže što je svoga imao te se spremi da se stavi u biag.

2.

Isti dan pod večer mogao si vidjeti na bosanskoj strani prieko Save u Kolibah čovjeka hitrim korakom prama nekoj usamljenoj kolibi spješećeg. Biaše crnomanjast, visoka stasa, a dugi mu brci visjahu niz ustnah. Obučen je bio na bosansku jednostavno, no ujedno i ugledno. Na glavi imaše fes, a za pojasom dvie kubure i handžar, što mu je i sav ures bio. Bio je nešto namrgodjen i kao uznemiren.

Unišavši u kolibu zastane tu ženu na samu. Progovoriv njoj nekoliko riečih izruči mu žena nešto u krpi zamotano što je već pripravno držala, na što čovjek podav ženi bakšiš hitro otidje.

„Hvala, Ibrahime, pa dobro pazi — "hoće mu žena, no čovjek već udaljen niti je čuo niti je mario za njezine rieči.

Minuvši Kolibe udari priekim putem preko poljah i livadah prama Savi.

Sunce biaše već za Motavicu zapalo i posvuda zavladala tiha i blaga večer; na zapadu samo jošt titraše večernja rumen kao jedini trag krasnog dana, kad je Ibrahim prispjeo u Kričanovo, selo blizu Save. U njemu je sve tiho i mirno. Došavši pram neke kolibice pokuca vani, a kad se nitko nejavi prebaci se preko nizka plota u dvor i dodje na zatvorena kućna vrata te poče š njima drmati da se je sva koliba tresla.

„Tko je?" javi se nakon toga iz nutra glas djeteta koje je po svoj prilici samo kod kuće bilo. „Koga tražiš?"

„Je li doma Aleksa?" upita čovjek.

„Nije," odvrati diete, „al ako ga nuždno trebaš naći ćeš ga kod Save, jer će tamo prenoćiti na njivi."

Odmah zatiem uputi se čovjek pram naznačenom mjestu udarivši opet priekim putem preko njivah i livadah. Došavši pod Savu zazvižda, na što mu se netko iz rakitovnjaka slabiem glasom odzovne, i u kratko se sastaše dva prijatelja.

„Bog s tobom Aleksa!" nazva Ibrahim drugu svome koga je našao zamišljena sjedećeg na kladi „ti si svoju rieč održao, i zaoto ćeš, vjere mi moje, dobro i nadaren biti."

„Ljuto li si se prevario, Ibrahime" odgovori mu Aleksa srdito „ako misliš da će me tvoja nagrada zasliepiti i umiriti. Zar ja, krštjanin, da se dajem turskim novcem podmititi, da turske nagrade radi budem otmičar sestre krštjenika? Ako ti o nagradi govoriš, to znaj, da krstjanin od turčina nagrade prima samo na bojištu, a Bog daj skorom svanuo dan, gdje će mejdan i nagrade dieliti polumjesec sa krstom!"

Zažaren no ipak mirno pogleda Turčin uvriedjenoga si prijatelja, rekavši: „Tako li se ti, Aleksa, sjećaš zadate svoje rieči? To li ti je vjera i pobratimstvo, kojim si mi se obvezao kad sam s tobom u Vranduckom ždrielu udario na Osman-agu i iz njegovieh ti rukuh ljubovcu pomogao izbaviti, neštedeć niti života svoga niti gledeć na tvoj vjerozakon? Da, pravo rečè, ljuto li sam se u tebi prevario!"

Digitized by Google

„Svega se ja toga dobro sjećam, a vjeru i zadatu rieč nikad neprekrših“ odgovori krstjanin diraut ovimi riečmi i kao ganut uspomenom prošlih vremenah; „i tebi neću, Ibrahime, porušiti rieč i prijateljstvo“ nastavi „no samo ako i ti izpuniš što si obećao: da se povratiš pravoj vjeri svojih otacah, kojoj su te Turci na silu bili odtudjili, — da mi nekalja dušu savjest glede djevojke krstjanke. To mi je jedina pogodba da ti budem u pomoć kod tvoje nakane i da ti se oddužim za tvoje požrtvovanje. Nu ako bi se uztezao vjenčati se s djevojkom kao krstjanin, znaj da krstjanku, ma i ugrabljenu, nikad neću izručiti poturici, nevjerniku. Volim sve drugo prekršiti, da i poginuti, nego li oskvrnuti krv i rod svoj, a kamoli izdati i osramotiti ovaku djevojku.“

„Neka bude tako!“ pruživ prijatelju ruku reče Turčin. „Ti dobro znaš, Aleksa, da sam vazda ostao krštjanin srcem i dušom te da niesam postao poturicom sa svoje volje. Što se je sbilo, neda se promieniti. Sviet je prostran a ja mogu s onim blagom, što sam ga prištedio pod čalmom, čestito živjeti svuda izvan Turske, samo ne ondje gdje bih najvolio, ondje“ pokazav rukom na drugu obalu Save „u starom svome zavičaju, gdje mi je ime osramotjeno i gdje me čeka samo pogibelj i sramota. Tebi je poznato da mi djevojku rodjaci njezini nipošto nebi povjerili, ma da i preselivši se opet onamo javno poprimim krstjansku vjeru; a ovo posljednje da ću učiniti, tvrdom zakletvom obećah i svojoj vjerenici. Čim ju dovedemo na ovu stranu ostat će djevojka u tvojoj kući, na koju sigurno sumnja pasti neće, — dok blagoslov svećenikov krstjanski naš savez neposveti i mene opet primi u krilo pravoslavne crkve. Medjutim ću ja sve spremiti da se odmah poslie vjenčanja sa ženom na put stavim i na uvieke Tursku ostavim. I onako znaš, da mi je taj moj život ovdje već odavna dodijao.“

„Ako je tako“ reče zadovoljan Aleksa „a mi ćemo ostati prijatelji kao što smo i dosad bili; ti se u mene uzdaj a vidit ćeš da još niesam zaboravio na vranduški boj.“

„Eto, Aleksa“ reče uzradovan Turčin „primi od mene na uspomenu ovoga časa, gdjeno je prijatelistvo tvoje pobjedu održalo nad mržnjom nevjernikah, primi ovaj moj handžar, to je najskupocjenije moje oružje, što sam ga kod istoga Vranduka pobjedivši oteo Ali-paši Vidaiću. Primi ovaj moj dar ne kao nagradu već kao uspomenu, te se i razstavljen sa mnom uviek sjećaj zahvalnoga prijatelja.“

Rado primi Aleksa krasni srebrom i zlatom okovani a dragim kamenjem divno urešeni dar od prijatelja, a ovaj tad nastavi:

„Nu vrieme prolazi, valja nam ići da se prije zore povratimo.“

„To ćemo lako“ odvrati Aleksa; „sve je spremno, a ja sam već prije sve kako treba razgledao; djevojka čeka prieko u stanu svoje sestrice blizu čardaka; ma i raztužena i suzna, ipak je ostala vjerna svojoj odluci. — I Pavle Margetić, njezin nesudjenik, ondje je na čardaku.“

„Tiem više valja nam na oprezu biti“ primjeti Turčin nešto zabrinut.

„Ništa se nebrini“ utješi ga prijatelj, „i za njega sam se postarao. — Jesi li bio kod Fate?“

„Jesam“ odvrati Ibrahim „evo što mi je dala“ te mu izruči smotak što ga je prije od turkinje dobio.

Digitized by Google

Aleksa razmota krpu; u njoj je bila tatulina koju taki sasu u čuturu vina. Sjednu zatiem oba u čamac napunjen različitim stvarmi za kriomčarenje, te se prevezu na drugu stranu Save.

3.

Prešavši sretno na drugu stranu ode Aleksa taki na čardak, obazrevši se pozorno na sve strane. Ibrahim se je na obali sakrio, očekivajući ugovoreno znamenje. Aleksa se stao penjati uz ljestve, kad pomenuti stražar hoće da ostavi čardak te u tom ga opazi.

„Jaoh! evo ih već“ vrisne i neznajući šta da čini spopade prvu pušku koju je mogao dohvatiti i bio bi ju na čovjeka opalio, da ga niesu priskočivši iz nutra drugari u tom prepriečili.

Medjutiem se je i Aleksa popeo i svi unidju u sobu uvukavši za sobom takodjer i mladoga stražara, koji je zablenut stajao videći kako se svi redom s Bošnjakom rukuju i prijazno razgovaraju. Bojeći se da ih neizdade odkriju stražaru sad svu njihovu tajnu zagrozivši mu se da nikomu za glavu ni rječice nekazuje. To je njega uslobodilo, te po svojoj navadi poče opet šale sbijati, a pri izkrcavanju kriomčarenieh stvarih bio je prvi i najokretniji u poslu. Dovršivši svoj tegobni i pogibeljni posao i spremivši stvari na sigurno mjesto, otidju opet na čardak da se porazgovore. Stražmeštar Margetić ponudi Aleksu čašom vina, na što mu ovaj pode čuturu donešenu iz čamca rekavši:

„Kušajteder bošnjačko vino; to je sa Viteza, na kojemu najbolje vino rodi.“

„Za čude da kod nas u svoj Slavoniji tako dobro vino nerodi“ reče Margetić kad su se svi podobro napili. „Koji to uzrok mora biti?“

„Al' kod vas i nije nigdje toliko junakah poginulo, koliko kod nas na Vitezu; a znaš što naši vele: gdje se najviše ljudske krvi prolije tamo najbolje vino plodi.“

„To bi morale kod nas požežke planine najboljiem vinom ploditi, pa opet nije, jer je to tvoje mnogo bolje“ primjeti Margetić.

Na to će njemu Aleksa: „Pa ded mi štogod pripoviedaj od tih vaših požežkih planinah.“

Margetić je pripoviedao što god je znao, a najviše o nekoj djevojci Mariji iz Kobaša, koja je, kao što je s ponosom tvrdio, bila njegova roda i prezimena a kći jednoga njegovieh pradjedovah, koji su kasnije razdielivši se u Vrbi se naselili; da naime osveti svoga ljubovnika na požežkom paši Husein-Zulimanića uputi se pomenuta djevojka (1611) u Požegu, nu prije nego što je do njega došla uhvate ju Turci nakon žestokog boja poslie kako je tri njih smaknula. — Ovaj dogodjaj sjeti Aleksu prošloga života svoga, te on težko uzdahnuvši kao nehotice progovori: „Tako je i moja Míra junačkoga bila srdca.“

Čuvši ove rieči zaokupiše ga stražari da im pripovieda što je bilo sa tom djevojkom, na što Aleksa razabravši se poslie male stanke stane pripoviedati: „Kad je Mustafa-paša vezir skadarski (1831) svoje kršćanske Mirdite i Gege proti sultanu bio podigao, tad sam ja kao hajduk u Bosni borio se sa još množinom svoje braće proti krvoločnomu Useinu kapetanu. Bivši nešto nesretni a nešto prevareni poprimismo poziv skadarskoga vezira i njegovoj smo se vojsci pridružili, mnijući da ćemo se tu boriti za slobodu i za vjeru. Za kratko skupi se nas na hiljade naših i arbanaskih junakah, i na skorom očistismo

Digitized by Google

od Turakah svu Arbaniju izim pašaluka jakinskog, i podobar dio Macedonie i stare Srbije, te stjerasmo Rešid-vezira sa nizamlijami i bosanskim poturicami u Monastir. Vojujući tako sa braćom prenoćio sam jednoč u gori nedaleko od Prizrena, gdje sam vratjajući se sa potjere za uzmicajućom četom Turakah bio zabludio. Ondje sam doživio što nikada u životu zaboraviti neću. Probudivši se bilo je već sunce odskočilo. Ustanem i podjem svomu konju, koji je se blizu paso, kad al spazim djevojku čudne ljepote, kakvu još nikada vidio nisam. Prolazeći mimo mene pozdravi me sa „Raduj se Isus" i hoće da se pjače udalji. Ja ju obustavim i zapitam za put. U razgovoru kaza mi sirota plačući da ide birati ljekovito bilje za staroga otca svoga, koji jej bieše na umoru. Dugo sam za njom gledao, dok me neka tajna sila nenatjera da ju sliedim. Podjem tako na neku čistinu gdje nadjem siromašnu zakrovljenu kolibu a u njoj umirućeg starog Mirditu, koji saznavši tko sam i videći kod mene iskreno saučestje, izruči svoje krasno diete, jedinu svoju utjehu na zemlji, u moju zaštitu i blagoslovivši nas za kratko se prestavi. Utješiv sirotu i obećav jej da ću se skorom vratiti i sobom ju odvesti — jer nas je prije smrti njezin otac pogodivši naša čutjenja bio zaručio — ostavih ju u zakutnom i kako mnijah posve sigurnom ovom zaklonu pa se uputih u Prilip u naš tadašnji tabor. Nemarnost Mustafina medjutim učini da su nizamlije našu mnogo jaču vojsku potukli i na sve strane razpršili. Ja se tad taki povratim svojoj Miri da s njom pobjegnem u Crnu-goru, kad — al nje nestalo. Ono skrovno mjesto, za koje nitko neznaše, izvrebaše Turci, opustošiše sve i odvedoše Míru. Dugo sam ju tražio na sve strane, dok sam doznao da ju je maglajski beg Osman-aga zarobio i sobom odveo. Oprumivši se taki u potjeru, dočekah ga sa još nekim u pomoć mi došavšom junakom i njegovom družinom u bašlji kod Vranduka. Videći djevojka da sam ju došao oslobodit, izvagne Turčinu pram nje jašućemu handžar i protura se tja do mene boreći se i navalu Turakah odbijajući. U tom sam boju rana zadobio, ali je zato i Osman-aga svojom krvju zemlju omastio. Sastavši se ovako sretno opet s njom sletimo se u nekom selu, gdje mi je rane vidala. Kako se je bilo veselila videći da ću prebolijeti! Ali nam sudbina drugče odredi — i djevojka je bila ranjena, te zapustivši u svojoj brižljivosti prama meni sebe liečiti, dobije otrov — i umre —"

Tu umukne Aleksa brišući si suze koje su mu niz lice potekle, a za tiem nastavi opet i nevideći šta oko njega biva:

„Poslie toga otišao sam opet u hajduke da se borim za braću svoju izbaveći ih od turskog zulumćarenja, dok me niesu uhvatili i utamničili, odkuda me je isti onaj junak, koji mi je i kod Vranduka u pomoć priskočio, izbavio, i komu sam se za volju nastanio ovdje u Križanovu . . . . Al' šta je s tobom?" upita za tiem Margetića koji je sám jedini jošte budan svom snagom umu se otimao samo da svršetak pripoviedke čuje. Margetić neodgovori ništa jer je i s njime kao i s ostalimi tatulina već bila zavladala te nije mogao više ni razabrati što ga pita. Sada se tek sjeti Aleksa svoga prijatelja i njihova položenja, te upotriebi zgodno vrieme, snidje sa čardaka i zazviždi, na što Ibrahim izadje iza svoga zaklona.

(Dalje sl.)

Kratak pregled stare literature hèrvatske.

Od Ant. Mažuranića.

Slavjanska literatura Hèrvatah dvovèrstna je, jedna glagolska iliti cèrkveno-slavjanska, a druga strogo narodna iliti upravo hèrvatska.

Početak glagolske literature nije točno poznat: nu je sasvim istini spodobno, da je ona, ako ne prije, a ono barem već s pèrvim početkom kèrstjanstva nastala u našem narodu. Knjige cèrkvene na slavjansku službu božju Hèrvatah po rimskom obredu spadajuće, biahu već od najstarijih vremenah pisane ovim jezikom, a takve su još i danas osobito u onih městih, gdě se je čista slavjanska služba božja sačuvala. Jezik pako glagolski jest u svojem temelju, bez ikoje unuternje iliti slovnične razluke onaj isti, koji se i u istočne cèrkve Slavjanah, van što s cirilskim pismom, nahodi, ter je poznat pod imenom sad slavjanskoga, sad staro-slavjanskoga, a sad opet cèrkveno-slavjanskoga jezika: mora se ništa ne manje priznati, da je u raznih izdanjih cèrkvenih knjigah više manje poměšan s pučkim hèrvatskim, dapače trudom Karamana i s ruskim jezikom onako, kao se to i u iztočne cèrkve knjigah opažuje.

Uzporeda uz glagolicu obstoji već od davnih vremenah i sasvim narodna hèrvatska literatura, i to ili glagolskimi ili cirilskimi*), ili pak latinskimi slovi: ali početak ove još je mučnije opredělili nego li gore napomenute glagolske. Poznato je ravno, da su Hèrvati već u davnoj starini za svoje najviše dèržavne i cèrkvene poslove bili primili ili tudji jezik latinski, ili pako tudje narěčje glagolsko: nu sasvim se tim dá misliti, da ne samo prije nego još ni poslije toga nisu mogli biti bez pismene porabe svoga pučkoga jezika: ali se iz one najstarije dobe do danas ništa još nije našlo. Najstariji dakle spomenici jezika hèrvatskoga, koji su se dosad iznašli, jesu: 1) Kronika hèrvatska iz XII. stolětja; 2) Zakon vinodolski od 1280; 3) Razvod istrijanski od 1325; 4) Razvod medjah od mošćenicah i Kožlaka od 1395. K tomu se još iz ove dobe, t. j. iz XII. do XV. stolětja nalazi podobar broj listinah, zakonah, statutah, poveljah, ugovorah, darovnih pisamah, nadpisah na grobih, cèrkvah i drugih, osobito javnih zgradah, itd. — Poznato je pako, da već od starih vremenah obstoji običaj, da se osobito u onih cèrkvah, gdi je latinska služba božja uvedena, čita evangjelje pučkim jezikom: ali se ni tomu nezna početak. Kašić napominje (1640), da je pèrvi takov narodni evangjelistar izdao něki Andriulić, ali ništa neveli kada. Izza toga izdao je evangjelje i epistole za sve nedělje i svetkovine franciškan Bernardin Splitjanin (de Spalato), u Mletcih, gotskimi slovi 1495.

Iz XV. stolětja nalaze se od nepoznatih spisateljah u rukopisih: 1) dvě drame u versih, t. j. o duši osudjenoj i o sudnjem danu, pak onda život sv. Ivana kèrstitelja, sve troje u jednom rukopisu; 2) Život sv. Katarine od Aleksandrije, gotskimi slovi na lěpoj ugladjenoj bargameni; oboje u g. I. Kukuljevića. Iz neizvěstne pako dobe ima „Život Aleksandra Macedonskoga" bosansko-cirilskimi pisaćimi slovi**).

---

*) Od stare hèrvatske literature ima mnogo knjigah pisanih cirilskimi slovi, kao su: Petra Kanisija »Kratka azbukvica, i kratak kèrstjanski i katoličanski nauk u Tèrnavi 1697., pak onda tako tiskane knjige fratarah bosanskih n. p. Divkovića, Posilovića, Margitića itd., kako i rukopisne kao život Aleksandra Macedonskoga itd.

**) Za ovaj poslědni rukopis, nalazeći se u knjižnici g. dra. Gaja, něki misle, da je iz XIII. stolětja. Željěti je, da iskusni i věšti razsuditelji iznajdu, iz kojega je věka.

Digitized by Google

Najstariji poznati nam hèrvatski pèsnik jest Márko Marulić, Splitjanin, čovèk svètski, vèrlo učen i slavan pisac latinski onoga vremena, rodjen 1450, a umro 5. sèčnja 1524. Od njega se nahodi izvan mnogih latinskih dèlah „Historia sv. Judite, u versih hèrvatski složena“ spisana 1501., a tiskana 1521. Za Marulićem slèdili su pèsnici Šiško Minčetić (rodjen 1457. † 1501) i Gjore Dàržić (rodj. okolo 1460) Dubrovčani, Lucić Hvaranin (rodjen okolo 1470.), pak Vetranić (rodj. 1482.), Dimitri (1549) Dubrovčanin; onda Hektorović Hvaranin († 1560), Ranjina (tiskao knjigu 1563), Marin Dàržić (1580), Dinko Zlatarić († okolo 1609) Dubrovčani. Jezik u ovih pèrvih pèsnikah bio je krepčiji, narodniji i pravilniji: ali poněšto već po sebi tvèrd, a još većma poradi neblagoglasnih rimah, koje biahu nesrećno odabrali. Noviji su se trudili, da ga po izgledu talijanskoga blagoglasnijim i gladjim učine, ali tim su se sve većma udaljivali od narodnoga jezika. Pèrvi početak u tom, misli se, da je učinio Čubranović u svojoj Jegjupci, koja budući se obćinstvu mnogo dopala, slèdili su ga pozniji pèsnici sve više. A kad je najposlie jedan od njegovih slèditeljah Gundulić stariji († 1638), hèrvatsko pèsničtvo na najvišji vèrhunac podigo, potrudio se svaki, koji željaše više dopasti se, da stavi svu pomnju na blagoglasje verasah: ali pomni na izvanjsku lèpotu i ugladjenost versa, padahu sve više u protivnu pogrešku, da im biaše jezik sve manje naravan, a dèlo sve većma lišeno duha i prave unutarnje pèsničke lèpote. To bude uzrok, što po smrti Gundulića poče padati naše pjesničtvo; jer ga potonji pjesnici: oba Palmotića, Jon i Jakov, četiri Bunića, Ivan stariji i mladji, pak Nikola i Savo, Ivanišević Bračanin, Vladislav Minčetić, Kanavelić Korčulanin, Vitezović Senjanin, Vitaljić Višanin, Gundulić mladji, i drugi koji su onoga stolètja slèdili, ni s najvećim naporom nemogoše na istoj visini uzdèržati. Nije manjkalo doduše još ni poslije onakvih pèsnikah, koji su se voléli dèržati starih, kao n. p. ban Zrinjski (1660), Baraković Zadranin (1682), itd, ali ovi, premda su s jedne strane morebiti još i pretekli svoje učitelje u pogreškah, nemogoše s druge strane dostići njihovih krepostih, ter tako malenu stekoše slavu. Tako nam je pèsničtvo sto godištah padalo, dok se nije upró Gjorgjić († 1737), da ga svojim jakim umom opet do Gundulićeve visine podigne. I zaista je mnogo učinio u tom, ali neimaše više ni jednoga onako jakim duhom nadarena pomoćnika. Bilo je ništa ne manje i poslije u Dubrovniku pèsnikah od cène, dapače gdèkoji i izvèrstan u svojoj struci, kao što biahu Gledjević, Ferić, Betondići, Bruere, Higja, Sorkočević, Salatić i drugi; ali se nijedan od njih ni s daleka neprimače Gjorgjiću, kamo li da Guduliću. Kad na koncu XVIII. stolètja poče tako iznemagati duh pèsnički u Dubrovniku, koji biaše sve od pèrvoga maha, kad se primi u kolo narodnih naših pèsnikah, kolovodja bio, ukažu se u unutarnjoj, od mora udaljenoj zemlji něki domorodni umovi, koji se primiše da ožive izdišuće pèsničtvo hèrvatsko. To biahu obojica Relkovićah iz Svinjara u Posavini, Kanižlić Požežanin (s Rožaliom), Vid Došen i Kèrmpotić Ličani, Katančić Valpovljanin, i drugi. Ali ovo ukazanje biaše vèrlo kratkotrajno, jer se po njihovoj smèrti opet izgubi.

Toliko budi rečeno o pèsničtvu. Razrèšen pako govor iliti proza biaše u svem narodu u obće premalo obradjivana, a najmanje upravo ondè, gdi je pèsničtvo najviše cvalo, t. j. u Dubrovniku. Dubrovčani služili su se jezikom hèrvatskim samo u posebnih, domaćih i seoskih poslovih, ter zato gojahu pès-

Digitized by Google

ničtvo, kao stvar od razkoše, samo za ugodnu zabavu i razgovor u svojih obiteljskih kruzih: a štogod je ikoliko udaralo u kakvu ozbiljnost, bilo ono u obćih njihovih skupnovladnih, sudbenih ili posebnih poslovih, kao takodjer u stvarih na kakvu mu drago znanost spadajućih, u svem onom služili su se latinskim i talijanskim jezikom. To je uzrok, što (osim gdjekoje molitvene knjižice, gdjekoga života svetacah i propovědih) nisu ni imali nikakve proze, ter zato su uvěk ostali početnici u prozi. Što su pak drugi manje nastojali pěsničtvo, to su od prošastih 200 godinah više u prozi radili i napredovali, tako da neima gotovo starije znanosti, o kojoj nije barem po gdjekoja knjiga pisana hèrvatskim jezikom. Mora se ništa ne manje priznati, da se najbolja proza nalazi u starijih životih svetacah iz XV. i XVI. stolětja, pak u propovědih iz XVII. i XVIII. stolětja.

Narisav tako kao nesavèršenu okostnicu literature hèrvatske, mislim da treba, da joj štogod i o značaju barem u obće rečem. Sva dakle gori napomenuta narodna literatura Hèrvatah samo tim nosi pečat jedinstva na sebi, što je pisana jednim istim domaćim, obće razumivim jezikom ovoga naroda, a u svem ostalom prava je slika raztèrganosti našega naroda onih vremenah; sudeć bo po vanjskoj oděći (pismu i pravopisu), pak po slovnici, nebi joj čověk jedinstva mogao dosuditi. Jer što se pisma tiče, ono je, kako jurve rekoh, sad glagolsko, sad cirilsko a sad latinsko, što sve skupa uzporedjeno ni malo se neukazuje jednoliko. Dapače niti jednoga istoga pisma knjige neslažu se medju sobom, tako da se samo u knjigah latinskimi slovi pisanih, kojih ravno i najviše ima, nalazi pet, šest poznatijih pravopisah. Što se pak tiče slovnice, njezina nejednakost dolazi ponajviše od naréčja onih městah, u kojih su pisane knjige, i premda visi od unutarnje vlastitosti jezika, ipak nepréči medjusobnoga razumljenja. Glavna naréčja hèrvatskoga jezika jesu dva: štokavsko i čakavsko, od kojih se opet svako děli na svoja podnaréčja. Buduć pako da je naša najstarija, nam poznata literatura pronikla u krajih ležećih uzduž malo ne sve sěvero-iztočne strane mora jadranskoga, t. j. medju Tèrstom i rěkom Bojanom, gdě se, kako je poznato, s malom iznimkom čakavsko naréčje govori, tako je sasvim naravno, da je sva najstarija literatura hèrvatska na čakavskom naréčju sagradjena, odakle je malo po malo doduše na štokavsko naréčje preměštena i u njemu ohranila se, ali je vazda sačuvala dosta traga svoje pèrve otačbine.

Ova je okolnost bila od dobrotvornih poslědicah za svu našu literaturu; jer kako je primorsko naréčje bogatije u rěčih nego li naréčja udaljena od mora, tako su sve one rěči, koje u unutarnjoj zemlji manjkaju, pale na obćenu korist svega naroda. Ali budući Primorci u neposrednom dotaknutju s izobraženijom Italijom, naučili su se već od davna jezik talijanski, ter su iz njega crpili i svoju izobraženost, a š njom i talijanske običaje, i način mišljenja i govorenja, koji se s naravnim našim jezikom uvěk neslažu. Da su primorski pisci takve protunaravne italizme i neznajući u svoju književnost prenosili, to će svaki sasvim naravno najti. Ali kako su primorski pisci gréšili po uplivu talijanskom, tako su drugi u unutarnjoj zemlji, na turstvo naviknuti, turske rieči uvodili na štetu jezika.

Na hèrvatsku književnost spada još na někoji način i literatura one grane našega naroda, koja u današnjoj gradjanskoj Hèrvatskoj stanuje, a naime u županiji Zagrebačkoj, Varaždinskoj i nègdašnjoj Križevačkoj, a to ne samo

Digitized by Google

radi političkoga saveza i naravske blizine naréčja, nego još većma zato, što je ta grana već od poslědnih 100 godinah svoje izvorno slovensko ime, koje se izključivo u svih njezinih starih pisacah, (kao su: Pergošić, Vramec, Habdelić, Bělostěnec itd.) nalazi, s Hèrvatskim imenom zaměnila. Zato imam ovdě i o toj literaturi štogod kazati. Ako je istina, što mnogi pisci literarnih historijah pišu, da je pěsničtvo i svezan slog najobičniji početak svake literature, drugi pako i viši stupanj da je proza: mora se priznati, da su pisci ove grane našega naroda mnogo praktičnoga talenta pokazali, kad su onaj pèrvi, u namišljenih lěpotah nalazeći se stupanj preskočili, pak se malo ne svi odmah latili proze kao potrebitije za gradjanski život. Pèrva poznata knjiga, pisana slovenskim naréčjem vladajućim u pomenutih županiah, jest prevod Verbőczieva Tripartita, t. j. ugarskih gradjanskih zakonah tiskana u Nedelištu 1574; druga je Vramec kronika od 1575; tretja je Ratkaj, od 1640., historičnoga sadèržaja, itd. Pisci ovoga naréčja napisali su podobar broj, pak gděkoji i vèrlo ogromnih knjigah, spadajućih na věru, pobožnost i cěli život kèrstjanski, zatim na zakone, historiju, računstvo, léčničtvo, poljodělstvo itd. Što se tiče pravilnosti i čistoće jezika ove literature, najviši je vèrhunac dostigla u evangjelistaru biskupa Petretića (1651), pak onda u Habdelićevih knjigah (1674).

Kako su pisci ove grane dvakrat jurve ukazali se ljudi praktični, i u prečac primajući ono, o čem su uvěreni, da je za njihov puk najkoristnije, t. j. kad su odmah u pèrvom početku, město pěsamah i verasah, počeli pisati prozom, pak opet poslije, kad su svoje ne dosta po zakonih štitjeno Slovensko ime proměnili na Hèrvatsko, u kojem vidjahu, da će dovoljnu najti obranu od napadanja ugarskoga: tako opet u najnovije doba dadoše veliki primèr mudrosti, kad su, ponajviše potaknutjem dra. Ljudevita Gaja, ostavivši svoje prirodjeno kajkavsko naréčje, svojevoljno još i čisti hèrvatski jezik za svoju književnu porabu primili. Da bude naš narod i prije u svih svojih granah ovako postupao, doista bi danas naša književnost na mnogo višem stupnju stojala.

Uz hèrvatsku literaturu ukazuje se izvan toga još jedna, samostalno stojeća literatura, koja je već u gděkojem obziru, kao kakvo ukazanje nevidjene prije naravi, ne samo priznanje inostranoga učena světa nego i pohvalu stekla pod imenom sèrbskim. Nu tko pozna staru hèrvatsku literaturu, a pogleda sèrbsku, mora i nehote priznati, da je ova utemeljena i sagradjena na onom istom jeziku, iliti na onom istom naréčju slavjanskom, koje se vidi u hèrvatskoj literaturi, ter zato da se ona barem po naravi jezika nemože razlučiti od hèrvatske. Zato hoteći makar kako u kratko govoriti o hèrvatskoj literaturi, narisao bih joj vèrlo manjkavu sliku, da i o sèrbskoj literaturi barem nenapomenem štogod.

Sèrbljи od starijih vremenah pisali su samo cèrkveno-slavjanskim (t. j. = glagolskim) jezikom; narodne dakle starije literature neimaju gotovo nikakve. Ova pako njihova, cèrkveno-slavjanska literatura postigla je vèrhunac s historikom Raićem, umèrvšim g. 1801, koji se glede jezika može prispodobiti s Hèrvatom Šimunom Kožičićem biskupom modruškim od g. 1530, s onom jedinom razlukom, da dočim je Kožičić glagolski jezik měšao s pučkim hèrvatskim, měšao ga je Raić s ruskim. Pèrvi od Sèrbaljah, koji je, i neznajući morda za hèrvatsku literaturu, pokušao da piše, koliko je umio, narodnim hèrvatskim jezikom, bio je Obradović, umèrvši 1811. Od one dobe trajala je medju Sèrbljи dugo vremena borba, kako treba da pišu; nu sada već napokon i oni, i to najvećma dělovanjem Vuka Ste-

Digitized by Google

fanovića Karadžića obćenito priznaju načelo, da se ima pisati narodnim jezikom, ter su počeli spoznavati, da je sva prava hèrvatska literatura ujedno i njihova, samo što ju oni po svojem imenu Sèrbskom nazivaju. Ovo je doista velik korak u napredku razvijanja domaće književnosti; tim bo se načinom već može predviděti, da će dojti jednom vrěme, kad će ove dvě grane jednu jednoliku i krepku literaturu imati moći, kao što i jedan bogodani jezik imaju. Ali kad nam je Bog pomogao, da smo već do toga došli, da vidimo, što je najteže bilo, da smo po jeziku i literaturi jedno: najveća nam biti mora želja, da prestane i ovo neugodno križanje imenah, gdě svaka od obiuh granah drugu svojim imenom zove, pak da nam on Blagi za jednu skupnu literaturu dade i jedno, obće i skupno ime, koje bi obe stranke bez uvrědah i s jednakom ljubavju vezalo. Do onda pako budi prosto, kad nemože drugačije biti, da se oba ova imena, Hèrvatsko i Sèrbsko, medju ovima granama unakèrst mogu upotrebljavati.

Staro hrvatsko pjesničtvo.

II.

Razum.

Prigovaranje razuma i človika.

Od M. Marulića.

Misleč človik tužben vrimenje nevolje,
Od kih je moćno bijen i trujen dovolje,
Razum ga susrite, kruna od razloga,
Od istine svite noseć u to doba.
Ter ga pitati jà: „Ča s' toli zlovoljan?
„Ča će reć obraz ta plačan i nevoljan?
„Riči reci meni, pri neg se dan nagne,
„Lika ću dat tebi, da t' žalost odlagne."
Sliši svaki sada ča človik tužiti
Plačan uze tada, ča l' razum učiti,
Ter ćete imati uztàrpinja jakost
Kada vas tisčati bude koja žalost.

Človik.

Smàrt mi je na pamet, mislim da ću umrit,
Stojim kako vazet, jer mi je na to prit.

Razum.

Narav je človika, ki se rodiv pride
Na zemlji ovdika, umàrvši da otide.
Još zakon hoće toj: Ča vazmeš u zajam
Da povratiš onoj. — Život je zajat nam.
Život ov živiti, a pak imit žalost
Da ćeš ga vratiti, nika je neharnost.

Človik.

Slišam riči tvoje, li to ti umim riet,
Nad sve strahe moje strašje mi je umriet.

Razum.

Manenost je mnoga, hotiti strah imit
Ter se bojat toga, ča znaš da će t' li bit.
Umàrli jesu oni ki živiše pri nas,
Umrit će i oni ki se rode po nas.
Bolizan je umriet, dà, tko se još boji,
Pravo ti hoću riet on bolizan hvoji.
A straha imati od smàrti nebudeš
Ako se bojati boga vazda budeš.

Človik.

Da 'no me će játi ki mi zasidaju,
I rane zadati pokle me utiraju.

Razum.

Uklon se ako mož, bolje je da si zdrav,
Ako li nemož, raduj se da si prav.
Pravdenu naudit ni rane nemogu,
Tilo će razudit, duh će pojti k bogu.
Neboj se, samo pût ki t' more posići,
Dà, ki u oganj ljut dušu t' more vrići.

Človik.

U baščini mojoj nedadu mi priti,
A u zemlji tujoj nebih rad umriti.

Razum.

Gdi godine umreš, tribuje, dobro znaj,
Sega svita da greš u pakal al u raj.

Digitized by Google

Baščina tvoja ni na svitu ovomu,
Dà, kad primineš ti, budeš stat u komu.
Ondi je ljudem stan gdi im je uvik bit,
A ne iz koga van tribuje skoro it.
Nebrin se poni tim da neć domom umrit,
Dà brini se sasvim, gdi ćeš umàrvši prit.
U Rim duh pustiše glave apostolske,
Ne gdi se rodiše u strane židovske.
Ostali apostoli svi se razidoše
Po svitu okoli, domom ne pridoše.
Znahu bo da njih dom gori je u raju,
Vikovnje sad u kom veselje uživaju.

Človik.

Evo sam golobrad, u najliplju mladost,
Žato umriti sad mnoga mi je žalost.

Razum.

Mnozi su starosti živeći dopàrli,
Plačuć: u mladosti da nisu umàrli.
Jer dugo živeći drazih pokopaše
Ter svitu služeći u grih se umotaše.
Pokoja nimaše od protivščin mnozih,
Od gute skučaše, od fibre [1]), od bocih,
I ti da bi stupil na lita starija,
Bàrž bi li ućutil zla, smàrti težkija,
Još da bi tvu mladost smàrt sada neubila,
Malo zatim starost bi ti ju ugrabila.
Zato ča tàrpiti do duga nemore,
Malo prí zgubiti, ka žalost bit more?
Neć' žalit mladosti ni brigu imati
Ako zál starosti budeš razmišljati.

Človik.

Sridu tujih stojim ki 'no me neznaju,
Ter se jošće bojim da me neukopaju.

Razum.

Gdi godir ležati bude màrtvo tilo,
Càrvi ga će znati i biti će gnjilo.
Kako tilo umre, tako tudie gàrdi,
A grob mu se zapre da živim ne smàrdi.
Ako tve tilo to neće se ukopat,
Ča je tebi zato? nećeš čuti ni znat!
Još, ki màrtav, studen svàrh zemlje počiva,
Ne leži odkriven, nebo ga pokriva.
Ako ležeći van, ptice ga će jisti,
Toko je u grob stan, càrvi ga će gristi.
U kom godir misti màrtac bude ležat,
Pût će se izjisti, kosti će gole ostat.
Zato jur nemisli: tilo gdi će biti?
Dà, samo razmisli kamo će duh iti.—

Človik.

Zdravje me ostavi, neimam pokoja,
U pečal me stavi ta nemoć zla moja.

Razum.

Ne samo u boju skaže t' se sàrca moć,
Li samo u broju, dà jošće u nemoć,
Na odru poni tvom hvalu će imiti
Ako budeš u tom hrabre se nositi.
Kad je pût mlohava, tad duša ozdravi,
Bogu bude prava, apostol to praví.
Grišnu pohotinju uzda jest slaba pût,
Misli o bolinju, a ne od griha mút.
Ako poni trudi duhovnu življenju
Nemoć ka te trudi, stav konac tuženju,
Ter tàrpi trujenje ko t' šalje gospodin
Za tvoje žaljenje, boga štit nebud lin.
Li priprav se umrit, ter ti će nemoć taj
Al od tebe otit, al te unit u raj.

Človik.

Daj mi još niki red, jere mnozih viju [2])
Ki neznav moju zled, od mene zlo diju [3]).

Razum.

Žao ti budi ako dobri ljudi zla taj
Uskladaju tako, ako zali, nehaj.
Zli bo zloga ljube, zali jim je vičan,
Dobroga glas grube jer jim nij' priličan.
Paka drugi' ljudi' razbora neima,
Prez razloga sudi, ter razsklada svima.
Ti riči njegove toliko scin' u svem,
Koliko kad rove tekuć tovar putem.
Ali kad uzbubnju valove u mori,
A vitri uzšušnju u polju al u gori.
Ako si prem psovan od luda ki viska,
Ne dí t' čas' dostojan, dà ča ga ćud stiska,
A zatim spoznaj se, tere zla zlimi stav,
Ako s' kriv izprav se, boga hval ako s' prav.
Tako ti čineći, zloreki uditi
Duši tvojoj neće, dà, hoće pruditi.

[1]) Febre—groznica. [2]) vem—znam, viju—znaju. [3]) diti—govoriti, diju—govore.

Digitized by Google

Človik.

Dà, 'vo sam bandižan[4]) van patrie[5]) moje,
U tu me utiš stran rič beside tvoje!

Razum.

Svim je prijan svit, ki se na svit rode,
Da putuju sto lit, nam se nje nebroje.
Pače t' rekoh da ni, ni da ti more bit
Patria, gdit' se sni, dà gdi ćeš vazda bit.
Gdi t' je vikovnji stan, tuj ti patria jest,
Virnim je u goruju stran, nevirnim doli sest.
Kako tko bude prest, tako će se odit,
Dila ga će ponest i š njimi će hodit.
A sad je ljudem dom: zemlja, po kom hode,
Pticam ajer[6]) po kom lete, ribam vode.
Zemlja je poni tva, ne tuja, gdi sidiš,
Iz nje ti je pojti ća, da indi priživiš.

Človik.

Bolizan pritišče kip i dušu moju,
I to me sad stišče prosit pomoć tvoju.

Razum.

Ako ćeš slišati zadovoljnu pomoć
Od mene č' imati, ter polahčat nemoć.
Kada je bol mala uztàrpi, lasno je.
Kad je uzbujala uztàrpiš, lasno je.
I ozdrav svoje dai, malo biše tad znan,
Listo ga, znajući, pohajahu mu stan,
Kada ga nateče bolizan nevolje,
Glas njegov poteče po svitu dovolje.
I dojde do boga, i bog ga uznese
U raj cića toga, jer hrabro podnese.
Ako je malo tih ki mogu stàrpiti,
U družbi moreš njih, ako hoćeš, biti.
Ako li sliditi hoć tih kih je vele,
Ustàrpin neć biti ni misli prognat zle

Človik.

Jošće je stvar ina ku ti hoću reći,
Uboštva težina osadni mi pleći.

Razum.

Uboštvo težko ni, da zato neka znaš,
Težko ti se čini, jer mu dobro neznaš,
Uboštvo je lahko, veselo, svobodno,
Tko ga nosi tako kako je podobno.
Tiho, poniženo uboštvo u sebi jest,
Od tih nij' cinjeno ki s bogom neće sest.
U blágu je oholost, taščina, pûti blúd,
Objist, kar, zavidost, strah, sumnja, mislit trud.
Onih ki ga ljube slipoća je mnoga,
Hine, kradu, rube, sami ginu s toga.
Zato ga diliti bog veli, ne iskat,
Ter blago želiti ko 'no neće skončat.
Zato ga diliše Matie i Zakeo
Ter se uzvisiše gdino je bog seo.
Dà oni, ki hteći blago teč sasvima,
Na ognju goreći kaplju vode nima.
Lazaru ki hranu sebi hàrleć prosi
U pokoja stanu angjelski kor nosi.
Ništare nimahu božji apostoli,
Po svitu plitahu bosi tere goli.
Mnozi njih slideći blago odpustiše,
Duhovno živeći bogu poslužiše.
Sada t' uživaju blaženstvo vikovnje.
Ako ć' pojt u raju počni sliditi nje.
Isus ubog biše, ubogo se rodi,
Druzi ga hraniše kad po zemlji hodi.
Jur poni ne tuži, ni žel' blaga množtvo,
Gospodinu služi ki ljubi uboštvo.

Človik.

Nisam jak ni moguć, nimam pinez pun grop[7]).
Nisam barun slovuć, nisam biskup ni pop.

Razum.

Ako s' sebe dobil, Aleksandra s' jači,
Ki biše svit podbil, a zloba ga tlači.
Malim se podklada ki ljubi kriposti,
Kim skupost oblada ništar mu ni dosti.
Bolje ti se časti zvati se dostojan,
Ner časti dopasti, buduć nedostojan,

Človik.

Nebudući jaki, nebudući moguć,
Psovat me će svaki, i jošće prava tuć.

Razum.

Raduj se da s' nejak nepravde tvoriti,
Ter nepravde bud jak moći podnositi,
Ne oni ki biju, dà, ki budu bijeni
Za práv ku imaju, biti će spaseni,

[4]) progaan. [5]) domovine. [6]) vazduh, zrak. [7]) groppo — svežanj, usal.

Digitized by Google

I tim dobiše raj mučenici sveti,
Li držeći pût taj u narod prokleti,
Da za pravdu tèrpiv trude, muke, bjenja,
Uzidu zasluživ u vičnja veselja.

Človik.

Greduć u naglosti *dinare* izgubih,
Od nike žalosti malo se neubih.

Razum.

Da bi jih ne zgubil, morebit bi prí njih
Tkogodir te ubil, tere t' uzeo svih.
Zato se *kuntentaj* ako ti je odpal
S dinari mošnja taj, da si sigur ostal.
O blago si tebi, taska da j' odpala,
Ako ni pri tebi ni skupost ostala.
Ako li joj si drag ter te se li prima,
Još si u tomu blag da páse ne ima.
Pinezom zasida kursar, gusar i tat,
Ubog srid njih rida í ne ščiteći vrat.
Poni se ne tuži, dalji ćeš bit u put,
Slobodan u luzi, sigur domom i u kut.
Pinez nećeš imit, ni ćeš hereda imat,
I to će dobro bit, nećeš ga se bojat.
Ča stave prid tobom s mirom ćeš jist i pit,
Neć se brinut sobom komu je ćeš pustit.
Srića te izbavi brimena i znoja
Tere te postavi u misto pokoja.
Ako razbor imaš, škoda ti u tom ni,
Fortia s toga primaš tolike zgode ti.
Još jadaš plakanjem, plačno je to tobom,
Tvojim pomanjkanjem a ne samo sobom.

Človik.

Oči sam izgubil, slipoće dopadoh,
Dan mi je *poskuril*, svitline odpadoh.

Razum.

Ne listo dan slači ljudi ki tuj stoje,
Dà, i noć ka mrači ima slasti svoje.
U noći mož molit boga vele bolje,
Pametju uzhodit i bit dobre volje.
Ako s' oči zgubil, utiš se, zgubiv njih,
Da s' vrata zatvoril po ka ulazi grih.
„Oči moje odvrat," reče David bogu,
„Tere im vidit krat' svita taščad mnogu!"
Tebi to prositi oto jur tribí ni,
Nere se nositi kako svist tvoja ní.
Očiu' s' odpao i nećeš gledati,
Ča da bi gledao rad bi jih nimati.
Oči su ke vode na nečistu ljubav,
Kad dekle ke hoće pogle daju te stari.
Oči na zavidost tudio te poljaju
Kad raskoše lipost u druga gledaju.
Nebi zasidali razbojnici na put
Ni brode tirali kursari napan skut,
Nebi taki krali tujega iminja
Da bi neimali očiju' vidinja.
Vidinje t' očiju' i dobitak ima
Da človik vridniju od boga vid prima
Svitlu mu pamet da, neka misleć, vidi
Nebeska dobra, ka očima ne vidi,
I ti jur uzbudi oči tve duševne,
Ter plačan ne žudi te ke gu telesne.

Človik.

Hojme, ča ću sada: sve sinke pokopah,
Imah prí umrit ja a za svimi ostah.

Razum.

Manenost je plakat umàrlih da umriše,
A prija neplakat da se porodiše,
Svak na to dohodi ki se je rodio
Da opet odhodi kad bog bude htio.
Prez sinov si ostal, jeda ti sám listo?
Ki grad to ni imal, al ko na svít misto.
Otac žalit sinov, otca siní takoj,
Postanja svih gradov zgoja se često toj.
Kralji i bani tomuť su podložni
Ne listo ki zvani jesu malo možni.
Ni mladost, ni starost toga se neujima,
Ni viteška jakost, smàrt obali svima.
Ti si mal prí umrit, ke biše obećal
Da ćeš naprida prit, a ne bit zad ostal?
Ako bi prí pošal na on svit onamo
A njih totu ošal, sám bi stal i tamo.
Ako li njih sdružit željaše í u smàrt,
Zato nehti tužit, hàrle će i tebe stàrt.
Spomeni se zatèm dať biše zajal njih,
A ne pridal sasvim bog, otac ki je svih.
Njegovi bo bihu ki jih je stvorio,
K njemu pojt imihu kad jim je velio.

Človik.

S *fortunom* jidreći imil sam nevolju,
Vitar me goneći razbih se o školju.

Razum.

Kad si tako hodil i nij' te pokril vál,
Ni s' ništar izgubil, pokle si škapulal.

Človik.

Uteka jesam gol, ča imih tuj ojdoh,
Kakono odàrt vol svučen domom dojdoh.

Razum.

Došal si zdrav domom kad zginut mogaše
Sa svimi kih sobom u brodu imaše.

Digitized by Google

Človik.

Gredući dubravom na gusu nastupih,
Jedva s glavom zdravom bižeći odstupih.

Razum.

Nastupe ti druzi na laže ki svade,
Ter čine u uzi stati i u klade.
A druzi na onih ki 'no razpravljaju,
Tere zloglase svih i boga nehaju.
Niki na tašćine greduć se namire
Na vuhle, na hince, pun je svit nevire.
Tako ne tuž na to da s' bio nastupil,
Dà, raduj se zato da s' hàrlo odstupil.

Človik.

Neprijatelj imam ne malo mogućih,
Ter svak čas prijimam sumnju i strah od njih.

Razum.

Kako bi stavit moć vukom se braneć sam,
Tako išći pomoć neprijateljem pram,
Tim ćeš za devolje njih prite ustavit,
Alí ča je bolje š njimi mir postavit.
Neprijatelj imaš, još je gore, ako
Prijatelj neimaš, tere živeš tako.

Človik.

Sàrce moje dere žalost, ku 'ne imih
Prijatelja jere sárčena izgubih.

Razam.

Da si imil toga, to se zna jur čisto,
Sad išći drugoga na njegovo misto.
A iskati ga poj gdi se najti more,
Gdino je virnih broj, ter virnih komore.
Gdi su riči prave ter hotinja mila,
I dostojni slave, i počtenja dila.
Ne išći ondi toj gdi žeru ter piju,
Ni u loži, u koj' tašćine su ter s' prù.

Človik.

Li težko mi je to tere žalost mnoga,
Iz sridu sàrca bo ja izgubih toga.

Razum.

Ako si jednoga izgubil, kripi se,
Ako l' jedinoga, grih je tvoj, stidi se.
Kad *fortunom* jidro nosit nemogaše,
Zač na jedno sidro privezan sidjaše.

Človik.

Smàrt mi je vazela dobru ženu vele,
Zato me je spela tuga tere želje.

Razum.

Dobru lis' tad imil kada ju si pojal,
Al dobro učinil naukom, ki joj s' dal:
Ako s' dobru našal moreš i drugu najt
Kad budeš obušal, nebteći s puta zajt.
Ako l' dobrotu imit poče pod tobom biv,
Dobra će i druga bit buduć joj meštar živ.

Akol' dobra biše virna i počtena
I razum imiše u svemu svàršena,
Spomen se da mnoge najprt take budu
A pak napnu roge i zal glas dobudu.
Počtenje i viru doniklo uznose,
A pak srama miru zavàrgu za kose
Ostàvet' krosna i teg, sulac[8]) pričnu zbirat,
U mladih upru gled kilno budu svitat.
Žena je zaisto nestanovita zvir,
Stat na jedno misto nemore imit mir.
Mnozih ti nij' glas hud, dà hvale izvàrsne.
Li vino u takih súd rado se pribàrsne.
Dobra biše tvoja, dà tko mogaše znat
Po svá lita svoja jednu da će imat,
Da neće vilovat, da će viru nosit,
Ter te vazda štovat, a inih ne volit.

Človik.

Znaše se jur u njoj, da bi do starosti
Tàrpilo dobro toj ko poče od mladosti.

Razum.

Dobra tvoja biše, dobra bi i bila,
Tù ćud, da živiše ne bi prominila.
Smàrt je učinila da mož potvàrdit toj,
A ne njeje dila, jur tugam daj pokoj.

Človik.

S' ženom tako dobrom smàrt me hti rastàrti,
Kako mogu za njom žalost ostaviti?

Razum.

Dobru ženu imit mož, ako odlučiš
Inu stvar neželit, ni misal prilučiš.
Neželj mnogu d o t u, ne gizdu, ni lipost,
Ner samo dobrotu žensku, tere kripost.
Zamirat ostavi koga je simena,
A tim se zabavi da j' dobra imena.
Dobru s' ženu imil, mogal bih ti uz to
Pokazat, da bih htil, ne jednoga, dà sto,
Ki dobru izgubiv na svitu živiše
Ter se opet ženiv još holju imiše.
Mogla bi dostignut taj sriča i tebe
Zato jure dvignut nastoj žalost s' sebe.

Završenje.

Za svim pak ča s' hotil tužiti i reći
Nij' se na svit rodil ki će svega uteći.
Smàrt, plàč, bolizni te, nisu nesriće to,
Da voće zemlje sé, ljudem je dano ko.
Adam kad stvori grih, naš pàrvanji otac,
Bog nas postavi svih u saj suzni dolac.
Bogu hvala budi i dika i slava
U svakomu ovdi dostojna i prava,
Amen.

---

[8]) krosna—tkalački stan, Weberstuhl. — sulac—soffazo—šale.

Digitized by Google

VIESTNIK.

* U čitavoj Austriji ima 1.759.271 ralih zemlje (1 ral-16,000 □ fat:) vinovom lozom nasadjene. Ugarska sama ima 1.120.331 ralih vinove gore (dakle više nego sve ostale pokrajine austrijske), Dalmacija 118.790, Erdelj 101.963, doljnja Austrija 80.153, Tirolska 63.144, Moravska i Slezska 26.383, Primorje 26.132, Koruška i Kranjska 16.825, Češka 3133 Galička 30 a gornja Austrija 27 ralih. (Naša krunovina, Štajerska i talijanske pokrajine nisu navedene u tom statističkom pregledu).

* U Beču je neki dan umro baron Dietrich ostavivši gotovog imetka do 10 milionah (neki kažu 18 mil.) for. sr. Veliki ovaj imetak, koji sada pripadè njegovomu unuku knezu Sulkovskom, kao i sva svoja odlikovanja steko je pokojnik s početka kao odpremnik robe a poslie kao nabavnik za vojaku (Armeelieferant).

* U Njemačkoj ima sada 165 kazališ̌tah a broj osoblja kod svih ovih teaterah iznosi do 15.000 ljudih.

* Supruga bečkoga mašiniste Hofbauera dobila je od vlade povlasticu na neka nova njom izumljena pera, kojimi se može kao obično pisati a netreba ih umakati.

* Englezke novine *Globe* izračunaše po vjerojatnih izvorih, da su Turci od početka sadanjega rata u jesen g. 1853. do konca ljetošnjega proljetja izgubili 130,000, Franzezi 70,000 a Englezi 28,000 ljudih. Ako je gubitak Rusah isto toliki to je sadanji rat na istoku pozobao 500—600000 ljudih.

* Nedavno napomenusmo kako neki g. Kirinji u Pešti prodaje za 30 kr. sr. po jedan iztisak zapećaćene knjižice, u kojoj priobćuje svoj „nedvojbeni liek protiv kratelji (koleri).“ Ovaj pako liek nije ništa drugo nego uvarak od smrekovinje iliti borovice; zrele naime smrekulje (crni plod od smreke) treba malo satrti, onda odvariti i dok je toplo popiti. Medju ostalimi živahno preporučuje ovi liek poznati član madjarske učene akademije g. Gust. Szontag, koji je o tom predmetu u Peš̌ti-Naplóu dugi članak priobćio, navodeći više slučajevah u kojih je taj liek odmah pomogó, dapače on tvrdi da ga još u nijednom slučaju gdje ga je upotriebio, taj liek dosad nije prevario. Navodi takodjer nekoga učenoga i odličnoga gospodina koji se je uviek s toga lieka smijao, poslie pako obolivši od kolere, izbavio ga je isti liek od smrti. Napokon napominje da je neki veledušni prijatelj čovječanstva francezkoj akademiji naukah izručio 100.000 frankah kao nagradu onomu, koji bi pronašo istiniti liek proti koleri, a g. Kirinji da je sad svoj predlog poslao istoj akademiji koja je za iztraženje ote stvari osobiti odbor imenovala. — Poznato je u ostalom da prosti narod ne samo kod nas nego svuda smreku iliti borovicu s velikim povjerenjem u mnogih bolestih upotrebljuje kao liek, a isti propisi c. kr. oblastih preporučuju kadenje sa smrekom kao jedno od predusretnih sredstvah ondje gdje se kratelj pokazuje.

* Neobčni primjer junačkoga duha i požrtvovanja javljaju novine O. D. P. i druge iz Sevastopolja. Kad je naime hrabri i velevješ̌ti upravitelj obrane Sevastopolja, ruski general Totleben bio u očitoj pogibelji da pogine od bumbe koja je blizu njega pala a uzdrmani njom zrak na tle ga povalio, baci se šest na blizu stojećih ruskih vojnikah na ljubljenoga generala te ga svega pokriju svojimi tielì; bumba puknu i petoricu njih na čestice razmrvi, a šestoga odnesoše osokatjena u bolnicu, general pako samo lako ranjen sačuvan bi ovim junačtvom od prieteće mu smrti.

* Madj. novine „*Buda-Pesti Hirlap*“ javljaju iz Pariza, da će neki g. Podhorsky, bivš̌i domaći učitelj kod grofa St. Szècheny-a, poduzeti put u Kitaj, da tamo potraži prabitna prebivališ̌ta i izvor madjarskoga naroda. Kao što „Slov. Nov.“ primjetjuju g. Podhorsky je rodjen Slovak iz gemerske županije.

* U Petrogadu umro je poznati ruski spisatelj Frolov, koji je Humboldtov „Kosmos“ na ruski jezik preveo i mnogimi djeli obogatio rusku literaturu.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: ***Jos. Praus.***

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr
Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr

Br. 33. 15. Kolovoza 1855. ***IV. tečaj.***

Moja o kazalištu.

Napisao J. J.

„Ridiculum acri
Fortius et melius magnas plerumque secat res."
Horat.

Iskreno izpoviedam, da sam malo člancih u ovom listu čitao s tolikim zadovoljstvom kako no „Školske ulomke" od g. Gj. R. Ja u njih nalazim toliko praktične mudrosti, toliko blaga skupocienа izkustva, toliku jedrinu mislih, sdruženu sa krepkim, predmeta dostojnim, izbranim izrazom, da moram upravo g. spisatelju čestitati na sretnom izboru predmeta a još više na veljanom izvedenju svoga zadatka. Članci njegovi imadu biljeg duboka osvjedočenja o stvari, o kojoj razpravlja; u njih se vidi hvalevredna revnost čestita učitelja i prijatelja prosvjete narodne; vidi se postojan trud, kojim se je o tom predmetu bavio, nu vidi se napokon i liepi plod kojim mu je trud njegov urodio. I nečestitam toliko njemu, koji je napisao, koliko onim, koji su ga valjano čitali; a žalim svakoga, osobito učitelja, koji neimade prilike ili nehtjede, da ga prouči. Ono nije toliko gradivo za neposrednu porabu, koliko gradivo za doživotno razmišljanje, koje misao nesapinje, nego ju naplodjuje: liepo sjeme u svaku dušu srodne vrline. I zato sam ja članke one s osobitom pozornostju čitao i njimi se nasladjivao, te ostavljajuć drugim ostalo, što je u njih liepo i istinito rečeno, da to dalje izpredaju i razglabaju, ja sam evo uhvatio iz posljednjega (31) broja „Nevena" onu misao o koristi i shodnosti čitanja šaljivih spisah sa moralnim postavom, kao sredstvu pouke za mladež koja čita, i hoću da nješto malo progovorim o nje uporavi, bez posebnoga obzira na školu, u prostranijem krugu družtvenoga života, te velike, britkim trnjem obasute i prebujnim korovom obrasle velike škole, u kojoj smo svi djaci i učitelji, gdje je najveća sloboda učenja i naučanja, samo s tom žalostnom razlikom, da je svdje od dobrih djakah a hrdjavih učiteljah sve zlo proizašlo.

Za kazalište je već toliko putah rečeno: što je i koju korist imade, da mi o tom netreba ni rieči. Nego što mi se u tom poslu malo smiešno čini, jest to: da se kod nas piše i govori, kakvi bi imali biti igravci našega predstavljališta, kakovo bi imalo biti kazalište samo itd. a nepita se: eda li mi

Digitized by Google

odista imademo kakovo kazalište, kakove igraoce itd. Ja sam to ješte lani pomislio, kada sam u ovom listu čitao članak g. Lj. V. a i sada evo moram da mislim, jer se i sám u tom protislovju nalazim. Ja bi rekao, da mi (pravo govoreć) niti imademo narodnoga kazališta (osim ako je sgrada sve, što se hoće), niti narodnih igraocah; a hoćemo li ih kada imati, o tome se radi. Što se tiče igraocah, to je pitanje, koje se neće samim perom riešiti; tud će se hotjeti više, nego li malo crnila i nješto dobre volje. Taj čvor ja ostavljam drugim a ja ću o drugom, gdje je malo lašnje govoriti, i gdje samo govoriti nije kapom vjetar po zraku tjerati. Daklem o kazalištu. Gdje je malo novacah, kao što je kod nas, tud je sgrada, dok je neima, stvar prva; a kada se imade, onda je stvar posljednja. Sgradu imademo. Dakle meni je govoriti o onom, čime se sgrada imade obživjeti.

Prvo je pitanje: možemo li mi imati narodnu dramu? Pitanje veliko, ali sreća po nas, te mislim, da je u brzo riešeno. Ako kod velikih dramatikah ostalih narodah odbijemo ono, što su uzimali iz tudje osobito stare: grčke i rimske povjestnice, zatim ono, što su sami izumljivali, a ono će i nama jamačno u riznici naše dosta slavne prošlosti ostati toliko blaga, koliko ga imadoše oni, samo ako se nadje tko, da ga htjedne i umije povaditi. Tud mislim tragediju. Naša, prem siromašna i težko upústjena povjestnica, zabilježila je opet njekoliko muževah, njekoliko sgodah, u kojih će tvoran duh i vješta ruka naći dovoljno gradiva za tragičke komade. Mi smo u obće bogati na tragičkih momentih i netreba nam ih hvatati po zraku; imamo ih u povjestnici. Ako je njekoliko redakah Tacitove Germanije bilo dovoljno vještomu piscu poznatoga njemačkoga komada „D. Fechter von Ravenna," ako je naš D. Demeter mogao iztjerati iz slaba sjemena podobro jalova izvjestja Polybieva o starih Ilirih, zalievajuć gojenče svoga duha plodonosnom rosicom pomnje i truda, svoju Teutu, i drugi druge slavne komade, zašto da se nebi iz onako bujnih zarodakah, iz onako velikih zametakah, kao što ih imade u našoj povjestnici, mogle roditi drame, slavne kao Shakespearovi: Rikardo, Hamlet, Julio Caesar, Koriolan itd. I imade kod nas ljudih, koji na tom majdanu kopaju. Meni su dosada poznate tri drame iz naše povjestnice, sve tri davno gotove, ali nijedna neštampana; da li srećom ili nesrećom? — dvojim veoma. Jedno ću samo reći, da je to posao, o komu prije valja mnogo misliti, pa onda raditi.

A šta ćemo za komediju? E za nju nam je lako!

Drugo je pitanje: šta bi za nas ovake kakovi smo i kako stojimo bilo probitačnije, ili da se više radi oko tragedije ili oko komedije? Tragedija je istina uzvišenija vrst drame i svatko hoće da bude veći e većem i plemenitijem radu;

»Rebus in excelsis decus est et gloria maior;«

nu valja i to reći, da će si u toj struci za sada još slabo tko ubrati lovorovih vienacah. Tu se hoće cieo život te i taj život pun duboke svestrane nauke; a ja znadem kod nas tvornicah, gdje ničy drame, kao gljive u šumi iza kiše. Pa onda, recimo, da bi i bilo kod nas ljudih sposobnih za tu struku spisateljstva, valja da pobližje izpitujemo korist, kojoj se od tragedije, kakovim je pravcem danas u obće udarila, imademo nadati? Takovoj drami, kada bi se po današnjem kroju i najvještije napisala, ako bi bila historična, ostala bi gola historička vrednost, a kazališne vrednosti, koliko ja stvar ponimam, nebi imala

Digitized by Google

velike. Zašto? Ono pravilo, što ga postavi Horac u svojej sada vriednej poslanici na Pisone:

„Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
Nec quodcunque volet, poscat sibi fabula credi“

slabo se pazi, osobito u novijoj dramatici. Sa riečju „ficta“ neoznačuje se samo jezgra drame, koja kao historična može biti istinita, nego takodjer šin, iliti izvedenje njeno. Vara se svaki, koji misli, da će kojekakvim varkom (Flitter), to jest onim, što nije prirodno, zasliepiti i zavarati srdce ljudsko. Za čas može; ali što je za čas, to za čas i vriedi;

»Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum;«

a koliko putah se nadje u novijih dramah, osobito tragedijah, gdje sve kipi od same sentimentalnosti, takovih situacijah, koje su psychologično posve neistinite i nimalo se nepodudaraju sa prirodnim načinom, kojim čuvstva u nama postaju ili se izražavaju. Koliko putah n. p. dolazi, da umirući junak tragedijé prije svoje smrti sried najljućih bolih, drži najumjetnije govore; gdje je spisatelj rabio svu svoju retoričku vještinu, da ih izkiti što više može. Tud ljudi, koji umiru i već mač u grudih osjetjaju, mudruju i prosipaju kojekakve cvjetaste frase, govore kojekakve bezposlice, kao da se to imade kada na času samrtnome. Takovo krivo slikanje čuvstvah čovječjih nemože imati nikakva postojana učinka; pače, ako se pretjera, može da i posve protivno izpadne;

»Si dicentis erunt fortunis absona dicta
Romani tollent equites peditesque Cachinnum.«
Horac.

I recimo, da se kod nas pedites (Gallerie) nebi smiejali, nego bi možda, osobito slabije ženske za čas suze točile, kao što to često biva; nu da li se za ove pišu drame, i je li to njihova svrha, da izvabe iz razbludjenih srdacah po koju suzu na oči, koje se još i neosuše a već se zaborave? Razumni ljudi, koji znadu zašto je kazalište, zahtjevaju više od te toliko slavljene škole života. Glavni dakle uzrok, što tragedije današnjega vremena tako slabo uspjevaju, jest njihova nenaravnost, ono prekoredno abstrahiranje od istine, od života. Dočim naši junaci svi umiru kao pretjerani stoici, vapije nesretni Oedip Sofoklov u svojej prevelikoj tuzi neprestano:

„ἰοὺ, ἰοὺ, ἰώ, οἶμοι, οἴμοι“

a Filoktet u svojih jadih neznade ništa da rekne već sve jednako vapije

„ἀᾶ, ἀᾶ te opet ἀᾶ, ἀᾶ.“

Tako se trpi, tako se umire, a ne s kojekakvimi deklamaciami! Koma nije već dodijalo u naših tragedijah ono neprestano razlievanje čuvstvah, u kojih mora da se svaka misao utopi; ono neprestano umiranje, kao od bezposlice; ono stereotipne ljubezne intrigue, bez kojih naša nijedna drama nije i u kojih je toli male istine, da se čovjek tuzi u oči mora smijati, a od premnoga škakljicanja otupiti.

Ali će reći tkogod: dakle smo mi ti, koji imademo dramu reformirati? Nevelim ja, da se drami spoljašnji lik mienja i da se za to nova pravila ustanovljuju; da se od današnje forme, koja u vremenu i okolnostih našega današnjega života svoj osnov imade, vratjamo na staru formu grčkih tragedijah. Da je ova za naše okolnosti neshodna, to su pokazali pokusi, što su učinjeni u Njemačkoj sa predstavljanjem starih grčkih tragikah. I što je krivo n. p. da

Digitized by Google

se Racine-ovi komadi onako teško predstavljaju, nego li stara forma, koju im je dao: dugački dialog i korovi? Spoljašnji daklo lik, kao što je razdieljenje u čine i prizore, zatim osoblje, dialog i sva ekonomia drame jesu okovi, kojih se danas riešiti nemožemo, i ako bi se našao koji toli oporan duh, te bi se hotio otresti tiuh okovah, taj bi imao postarati se ujedno, da se zanj sagrade posebna predstavljališta i da steče posebno občinstvo. Ja govorim samo o gradivu I prvo, što se po mome mnienju hoće, da tragedija djeluje onim uspjehom, koji odgovara pravoj svrsi dramatičnih predstavljanjah, jest, da se drama specializira, to jest, da se osnuje kod nas dramatika narodna. Za tragedije da se uzima gradivo iz naše povjestnice i života narodnoga. Drugo, da čin drame odgovara prirodi čovječjoj u obće, napose pako našim osebnim nazorom.

To što rekoh za volju tragediji, rekoh znajući podpuno uvažiti njenu vrednost i prednost pred ostalimi vrstmi drame i želeć iskreno, da se i kod nas njeguje, ali onako, kao što bi se mogla i imala; a oni da se nerugaju božanstvenoj umjetnosti, što no misle, da je tragediju napisati kao komad hleba izjesti.

A sada dolazim na komediju.

Ponajprije velim, da ni κωμφδία nije komedija. Mnogi ljudi misle a i ja sam njegda mislio, da nije na svietu lašnjega posla, nego lakrdisati. I to je istina; lakrdisati neslano i bez ikakve koristi i svrhe. Nu ja u komediji nalazim, potanje stvar razmatrajuć, istu muku, koju u tragediji. I čime se na posljedku razlikuje jedna od druge? Time, što se o istoj svrsi radi na dva različita načina: u tragedii positivnim a u komedii negativnim načinom. I nereče uzalud prvi vještak stare grčke komedije:

„κωμφδο διδασκαλίαν εἶναι καλεπώτατον ἔργον ἁπάντων;"

Ako to reče on, koji je umjetnost iztjerao na vrhunac savršenosti, šta valja da mislimo mi svi drugi, učenici njegovi? I nije šala; valja tud potanko i temeljito poznavati život i ljude, ne samo ljude kao ljude, nego sa svimi različnostmi stališah, spola, ćudih; sve i najmanje zakutke srdca čovječjega; sve strasti, koje njime kretju, svu prirodu čovjeka; po tom valja znati onaj pretanani način kojim se najbolje može istina reći ljudem, štono se veli u brk, da se s jedne strane nitko neuvriedi, nerazjari, a s druge, da se nitko ne zlo, mjesto na dobro nenavrati. Komedija imade u svemu svoje granice; ako si daleko od njih, slab si; ako si ih prešao — prejak si — to jest opet slab i gorje od toga. Jezik valja znati savršeno; jer tud nije svejedno ta rekao ovako, ta onako. Višeputah je u izrazu sva snaga dosjetka. Drugo je koljem umlatiti, a drugo strielicom u srdce pogoditi. Jalov izraz gubi se, bez da ikoga pogadja. Nu ta britkost izraza nesmije da se provrgne u prostačinu; jer ako je prostačina samo prostačina, vriedja dobar, ugladjeni ukus; a ako je k tomu moralno – pogana, a ona i grieh plodi. To sve i još mnogo koješta, jedno s drugim jest mučan zadatak za spisatelja komičkih igarah, ako će da budu ono, što biti imadu. Ali je opet mnogo lašnje s komedijom s toga, što je bližja životu i što se osniva na izkustvu svakdanjemu; samo se toga valja vjerno držati.

Drugo, što tvrdim, jest, da bi se, ostavljajuć tragedii njenu nepobitnu vrednost, s komedijom mnogo više kod nas moglo opraviti. Mi netreba da naše občinstvo pretjeranom sentimentalnostju tragedije mazimo; tud su učinili, sve što se može, tužni novi francezki romani, novele, a i novija tragedija. Mi treba

Digitized by Google

da te čuvstva sa stranputicah treznim nekom na pravi put izvodimo i od prekomjernosti na pravu mjeru dotjeravamo; riečju ne da *a defectu* nego *ab excessu* liečimo. I osim drugih nebrojenih manah našega današnjega života, i sáma ta bolest pruža upravo najobilnije gradivo za komediju. Time je ujedno riešeno pitanje, da li mi možemo imati našu neću reći narodnu, nego domaću komediju, kao što je gore riešeno za tragediju. G. Gj. R. sve je to uzeo pod imenom satiričkih spisah. Prosto bilo svakomu pisati i satire u strogom smislu; nu mi smo toga mnienja, da živa rieč uviek više valja nego li mrtvo slovo. Gdje obstoje kazališta, tamo je suvišna pisana satira. Ona je rimski proizvod, jer tamo se je kazališni živalj kasno razvio i nikada se pravo neudomio. Mršava rimska muza branila se je od mrvoljicah pretile grčke muze. Kod Grkah nenalazimo satire, ako nećemo u tu struku uzeti jambično pjesničtvo Arhilohovo i Hipponaxovo, spise Lukianove itd. Nu u samoj stvari neima nikakove razlike. Svrha je ista: korba ljudskih manah u osebnom i javnom životu, da se sviet popravi. I obe se jednom hranom pitaju: manami ljudskimi svake vrsti (odkuda i ime satura = satura lanx = potpourri = svašta po nješta) a radjaju negativnim načinom krepost. Eto ti liepe žetve kod nas! Javni život danas nespada na kazalište; zato se drugi brinu bolje i uspješnije, nego li kazalište. I privatnoga života manam imade postavljenih stražarah i liečnikah, nu moć njihova nije dovoljna; oskudieva im sila positivna zakona, neima primoranja. Vlada crkve i škole jest vlada moralna; njim se pridružuje čestito kazalište; čestito velim, jer ja nemogu inače uzeti na se, da crkvu stavim uporedo sa kazalištem. Tu dakle, gdje sile neima, nadomješta nju jedino shodan način, u komu je moralno primoranje. A da sada uzmemo razgledati, šta bi se danas sve kod nas imalo koriti! Naš današnji družtveni život imade sto licah i to sve gubavih licah! Kod starih je on bio mnogo jednoličniji, i da komediji nije pritekao u pomoć javni život, to bismo malo danas od njih imali i što bi imali, bilo bi s malom razlikom sve jedno te jedno. Uzmimo n. p. Terencia i Plauta komedije. Šta tu nalazimo? Škrtce, lukave i hitre u svemu robove, bludnice i još njekoliko karakterah, koji bi se upravo mogli pobrojiti. A glavno je to, da osobito u grčkom životu imade ženska slabo znamenovanje, dočim kod nas bez nje neima ni dobra ni zla. A gdje su drugi hranitelji pokvarenosti za koje oni niti znali nisu, a život je naš od njih sa svih strana obsjednut? Da ustane kod nas koji Lucil, Horac, Persij, Juvenal, Aristofan, Terenc itd., zar nebi i on mogao pisati o grdjenju jezika, koji ubogi nigdje nije toga patio što kod nas (Lucil. Sat. V.); o babilonskom metežu u pravopisu (Lucil. Sat. IX.); o hrdjavih pjesnicih (Sat. X.); o pokondirenih tikvah (Horac Sat. VIII); o kvarenju jezika (Sat. X. II.); o uadri-naučenicih (Pers. Sat. I.); o hinjenoj pobožnosti (Sat. II.); o gizdi (Sat. III.); pa gdje su naši novi griesi!!!

Reći će tkogod, kako je moguće, da čovjek koreć nauča? Ta svatko se od zaušnicah brani i kako neće od grdnje? Ja sám neznam, kako je to, ali evo jest i bilo je od njekad. Aristofan se je sám sámcat bacao na vas puk, Atenski i vladu njegovu neprestano kalom sobstvene pakosti njihove, tako, da se čovjek čuditi mora, kako je mogao silni demagog Kleon podnieti one grdnje, što pjesnik metnu na njega po onom kobasičaru u komadu „Vitezi," htjevši ga omraziti puku i mjesto da ovomu u to ime laska, grdi i njega da je gro-

Digitized by Google

zota samo čitati a kamo li nije bila slušati; pa mjesto da ga prognaju, da ga traže, oni ga jednim viencem za drugim vjenčaju! Pa onda je još bio taj običaj, da se nije nikomu iz daleka natirao ren pod nos, nego bi mu se rekle u brk i p o i m e n c e.

Kako ćemo si to razjasniti? Evo ovako. Čovjek kada je kriv, uviek je rad imati sukrivca, i kada se tko kori, odmah mu je lašnje, dohvati li šibika ukora i drugoga š njime. Tako slušateljstvo u kazalištu slušajuć, gdje se obća mana kakova rešeta i ukorava, svaki znade, jeli mu pčelac za klobukom — jedan drugoga pogleda pa pomisli u sebi: nisam ja sám, i ovih se tiče, — i tako se jedan drugomu smiju, i ako nisu sasvime ljudi opaci, opet se krene u njima sviest i priznati će manu svoju; a od priznanja do poprave imade samo jedan korak. I tako komedija djeluje šaleć se i u šali šibajuć. Sladka je, puna je meda — dobre volje, ali imado i žalac, preoštar žalac!

Najveći posao ostaje na svaki način piscu komedije. Ako je on čovjek, učiniti će sté ljudih za jednu večer.

Osim toga svega, opazio sam, i ne samo ja nego i drugi ljudi, da sviet naš ljubi veoma tu vrst pisanja i oprostit će triputa prije istinu, i triputa radje poslušati, kada mu se šaljivim načinom kaže, nego kada mu dodješ s doktrinerskom ozbiljnostju.

Ja sam dakle toga mnienja, da ako se imade kod nas u obće raditi štogod za kazalište, a ono neka svaki, koji na tom polju uzhtie poslovati, ogleda prije svoje sile, pa ako mu je dao Bog veselu ćud, čisto srdce, dosta pomnje i nauke, neka se lati obradjivati našu komediju, da vidimo, neće li više opraviti:

„tincta sanguine Licambeo tela“

Horat.

nego li tragičke

„ampullae et sesquipedalia verba“

Horat.

Ja znam i takovih u nas, koji se bave komedijom iz života narodnjega; nu neka dobro gledaju, eda li su udarili pravim putem, da im nebude trud uzalud. Bolje je ništa neraditi, nego li raditi hrdjavo.

Srdi mojoj.

Srdo moja, Jelo liepa i mila,
Što ti nisi kitu cvieća primila,
Kalopera i novčića malena
Da nakitiš njom njedarca plamena? —
Ja ju poslah tebi volje vesele,
Njoj priljubih listak knjige bijele,
I nakitih: „S čarne zelen-gorice
Iduć, draga, još za zlatne zorice,
Rosna cvieća mirisava nabró sam
I u ovu malu kitu sabró sam,
Te ju šaljem tebi darak ubavi,
Ka'ne biljeg vjerne naše ljubavi:
Primi njega, primi dušo Jelice,
Primi mila oka moga zenice!“
Al' ti nehtje primit dara milostna,
Ljuto mene tim ucvili žalostna —
Kako? — Zar je prve vatre nestalo?
Zar je srce za me kucat prestalo?
Nemoj, nemoj tako biti ledena,
Janje moje, dušo moja medena!
Nesrdi se, osvjesti se, pa sudi:
Grieh je od Boga, a zazor je od ljudi',
Nesrdi se, dodji sebi zarana,
Cvieće primi, ljubi tvoga dragana!

Gj. R.

Digitized by Google

Staro hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

III.

Stumačenje Kata. *)

Od M. Marulića.

I.

Si Deus est animus.

Dušu je bog stvoril na priliku svoju,
Zato bi ti imil stavit pomnju tvoju
Da griha neučiniš; grih ju će ogàrdit,
A da dobro živiš tim će t' blažena bit.

Plus vigila semper.

Nemoj spat toliko, dà, veće bdit nastoj,
Jer spanje veliko grihom daje ogoj,
Vrime s blagom gubi, pameti tančinu
Debeliju čini, obláma jačinu.

Virtutem primam.

Pàrva ti jest kripost jazik uztezati,
I mučanja milost u sebi imati,
Priličan je k bogu ki s vrimenom muči,
Jere po razlogu govorit se uči.

Sperne repugnando.

Čuvaj se ne biti sám sebi protivan
Kad ćeš govoriti, da lúd nebudeš svan,
Nij' s nikimre skladan človik ki lis 'e inih (?)
Sobom je neskladan u ričeh i u dilih.

Si vitam inspicias.

Mnozi razkladaju druzih, a nevide
Ča semi sgrišaju, jere se nesvide.
Ako ć' razgledati ćudi ter činjenja,
Nikogar neć' najti ki je brez sgrišenja.

Quae nocitura tenes.

Kad je ča u tebe čano ti drago jest,
Odvàrzi od sebe ako će t' škodu snest.
Dà, čano t' neudi, a činit' poštenje,
Onoť draže budi neg blaga stečenje.

Constans et lenis.

Usilan, milostiv, kako je tribi kad,
Da nisi bogu kriv, čini da budeš tad,
Človik bo je mudar ki ćud svu promini,
Kako u koju stvar potriba namini.

Nil temere uxori.

Neviruj sve ženi kada tužbe svoje
Čineć, reče: „meni zli su sluge tvoje."
Jer se nahaja toj: ki mužu jest ljubak
I s kim ima pokoj, ženi da je màrzak.

Contra verbosos.

Ričmi prigovarat nemoj se s ričljivim,
Ako se neć karat i svadit s takovim,
Mnozi u besidu zalihu zahode,
A u svu potribu lúdi se nahode.

Dilige sic alios.

Inih ljubi takoj da prijatelj budeš
I duši sám svojoj, i grišan nebudeš;
Dobar dobrim budi, dà u nijedno dilo
Sebi nenaudi, sebe ti bud' milo.

Rumores fuge.

Ča neznaš ne reci, ni inim sumnjen glas
Navistit ne teci, da nis' kako tašć klas.
Nikomur neudi podobno mučanje,
Dà, mnozim naudi ričí izpuščanje.

Rem tibi promissam.

Ča ti je obitano druzim neobitaj,
Dokle t' ni izdano, i stvar u rukuh taj;
Mnozi bo govore, mnozi obitaju,
A u ritko stvore ča se zavitaju.

Cum te aliquis laudat.

Kada ti po komu dobru niko imaš,
Hvališ se svakomu, dà, hvalit se nimaš.
Kada sám učiniš ko dobro inomu,
Čin poni da mučiš ni pravljaš drugomu.

Multorum cum facta.

Kada budući sid, mladih sudiš dila,
Prì nere prostre jid sàrca tvoga sila,
Spomen se ča s' činil, ča si govorio
Kada si sam mlad bil, kako si živio.

Ne cures si quis tacito.

Kada vidiš koga da šaptom rič pravlja,
Ne sàrdi se s toga, mneć da te razpravlja,
Ki bo se ćutiti bude krivac u čem,
Vazda t' bude mniti da govore o njem.

Cum fueris felix.

Kad si dobro sričan protivščine se bljúd
Da nisi nesričan, sriće bo je taj ćud
Da malokrat svàrši kako počne činit,
I huje izvàrši nere budemo mnit.

Cum dubia et fragilis.

Nestanoviti stan s trudom života žit,
Buduć človiku dan na saj himbeni svit,
Spomen se od takoga življenja i stanja,
Ter u smàrt drugoga neimaj ufanja.

---

*) Poslie českoga prevoda iz 14. ili početka 15. vieka, kojega Dobrovsky u svom Slavinu prioběl, bit će ovo najstarji s l a v e n s k i prevod Katonovih mudrih izrekah. Prevod ovaj Maruličev počimlje s kojigom I. pogl. 2. Katonovog latinskog teksta, nu mi izpustismo radi premalog prostora njeke strofe koje su nam se vidile manje zanimive.

Digitized by Google

Exiguum munus.

Kada darkom malim dojde te darovat
S ljube sàrcem pravim prijatelj nebogat,
Dobrovoljno ga prim, milosno i rado,
I hvali ga sasvim gdi je ljudi' stado.

Infantem nudum.

Buduć se ti rodil ubog, i nág, i gol,
S nevoljom se podil na sega svita okol.
Ubožtva težinu s uzdàrpinjem nosi,
A raja višinu razmišljaj i prosi.

Si tibi pro meritis.

Ako te ne ljubi človik, kako ima,
Ali ti zagrubi u čem no neima,
Prostit mu imaš ti, ki te je stvorio
Ako ćeš da t' prosti ča mu si sgrišio

Ne tibi quid desit.

S redom trat[1]) ča stečeš, da tvoje stečenje
Hàrlo neraztečeš u ludo stračenje,
I da t' nepomanjka, vazda tako dàrž
Kako da ti manjka, a zla se li stàrzi

Quod praestare potes.

Ča tudje moreš dat nehtij prodiljati,
Ni dvakrat obećat, ni se ujimati,
Tašća i ponosna da te nebudu zvat,
Želeć ti milosna da te budu dàržat.

Qui simulat verbis.

Tko t' ričmi vuhluje, a nij' ti sàrcem prav.
Ljubav mu takuje uz taku ljubav stav,
Za riči rič vrati, za stvari davaj stvar,
A dara nekrati tomu ki t' ima har.

Noli homines blando.

Dobra nedàrž zato ki t' sladko besidi,
Nebude t' sve zlato ča se svitlo vidi.
Ptičar lipo piščat pticam se nelini
I čuvitom[2]) niskat dokla jih prihini.

Cum tibi sint nati.

Kad nimaš blaga part, a sinov si dopal,
Čin' da se uče art,[3]) na ku je ki pristal,
Da budu moć živit, tegom se uzdàržuć,
A potribu nimit ništar neimijuć.

Quae culpare soles.

U čem no ukoriš ovogaj, onogaj,
Čin, da sám nestvoriš ni dopadeš togaj,
Meštru bo je prirok kada druzih ćudi
Karajuć, bude uzrok da sám sebe osudi.

Ignotum tibimet.

Znanca pri neznanu nemoj ostaviti,
Slobodno u znanu ljubav mož staviti,
Znana bo ljubiti, jer ga s' kušal, možeš,
Neznan' osuditi, ni hvalit nemožeš.

Cum dubia incertis.

Nečini da ležiš, vrime se neustavlja,
I zato da težiš veli ti i pravlja,
Oni si dobil dan u ki dobro činiš,
A ne kako sanan u kino lin sidiš.

Vincere cum possis.

Prijatelja dobit prem da mož pričanjem,
Li kadgod mu zgodit triba je mučanjem,
Jere protiveći, rado mrzak budeš,
A tiho stàrmeći prijazan dobudeš.

Servorum culpa.

Sluga kad sagriši, tere ti bude kriv,
Nečin' da te izniši više razloga gnjiv,
Razùmom obladaj naglo rasàrjenje
Ter s redom pokaraj mlajših sagrišenje.

Quae superare potes.

S koga možeš biti sam svojom jačinom
Nemoj ga probiti, dà, svojom tišinom.
Svaki mudar sudi da podnest človika
Mej' dobrimi ćudi kripost je velika.

Conserva potius.

Šćedi ča si stekal i s trudom dobio
Da t' ne pride pečal buduć ostario,
Trudno je pod starost moći ča dobiti,
A smàrtna je *žalost tad* ništar *nimiti*.

II.

Telluris si forte velis.

Hoteć zemlju težat, Virgila počni štit;
Hoteći zelja znat, Macer će te učit;
Akol' te *deleta*[4]) slišati *batalie*,[5])
Lukan ti ih *kanta*[6]) počan od Težalie;
Ako li ćeš ljubav od bludnih žen imit,
Ovidia pročtav hoć' ju steći umit,
Ako ć' razum prijat, nebudi ti muka
Dobro živit i stat, sliš moga nauka.

Si potes ignotis.

Ljudem svim neznanim kada mož naprudi,
U ništar nijednim nigdar nenaudi,
Tim ti je vridnije prijatelja steći
Ner od sve Vlahije kraljem se nareći.

[1]) tratiti—trošiti. [2]) čuvitom, tal civeta—sova. [3]) ars artis—tal arte, umjetnost. [4]) veseli. [5]) batalja—boj. [6]) pjeva.

Digitized by Google

Adversus notum.

S prijateljem tvojim nehtij' se ti ričmat,
Da on sàrcem svojim nebude se dvizat.
Iskra mala požar većekrat izvede,
Tako maljahan kar mnogu svadu svede.

Esto forti animo.

Kad izgubiš tvu prav krivim sudom, zatoj
Človičtva neostav, ni sa zlom voljom poj,
Vesel bo nebude do duga vrimena
Ki parnju dobude dil suda skrivljena.

Litis praeteritae.

Kara, ki je prošal, spominati nemoj,
Ni ča je ki rekal, toj, ovoj ni onoj,
Pokle si se smiril pridnja privrijenja
Sva čin' da si zabil i sva zla činjenja.

Nec tibi collaudes.

Ni se sám pohvali, ni se pokudi sam,
Jer će reć ostali: mahnit je vidit nam;
Po voću se sudi kakova su stabla,
I kih je ko ćudi po dila dobra i zla.

Insipiens esto.

Činì se da si lúd gdi je tribi i kad,
Ter da si prazan súd, budući pripun tad,
Jer je mnoga mudrost, kad potriba bude
Ukazati ludost, da t' se dobro zbude.

Luxuriam fugito.

Raskošna traćenja i lakoma tokoj
Uklon se skàrčanja u sridovištvo stoj,
Trabulja i skupost dva su protivna zla,
Dobra glasa vridnost ka razmeću po tla.

Rebus in adversis.

U vrime nevolje nehtij se *desperat*[7]),
Dà u bogu dovolje ufanja htij imat,
Zimu slidi lito, oblake vedrina,
Noći stanovito dan, vitre tišina.

Somnia ne cures.

Ča t' se bude sniti za ono ti nehaj,
Ni viru imiti u vidinja takaj,
Jere ča človik mni al želi imiti,
To t' mu se *u noći* sni, tot' bude tlapiti.

III.

Hoc quicunque velis.

Vi ki verse ove često ćete čtiti,
Čano u njih slove nastojte činiti,
Tko bo će obslužit nauke mudrosti
On se neće tužit, dà, blažen bit dosti

Uči se da si umić, nastoj, ter se izprav,
Jer tko je neumić nij' človik, nego brav;
Ako budeš taki, daj krivinu sebi,
A nedaj je meni ki ovoj pisah tebi.

Cum recte vivas.

Kada pravo živiš krivine se nadaj,
I kad zlo nečiniš zlih razpravi nehaj,
U oblast našu ni ča će reć ki človik,
Kako ki sám čini, taki t' ima jazik.

Sermones blandos.

Na riči himbene nemoj se ganuti,
Kako su vuhlene od mnozih mož čuti,
Ki su virovali besidam prihilnim,
Paka su ostali smih i rugo inim.

Cum tibi divitiae.

Nakon tve starosti, ako t' ča izbiva,
Nedaj lakomosti da u te pribiva,
Dà, nevoljnim dili i posad kon sebe,
Da bog u svom krili prime paka tebe.

Utile consilium.

Da si prem gospodar, nepogàrd' mudar svit
Togaj, ki ima mar veran ti sluga bit,
Velekrat izajde od srebra besida,
Da mudrost nadajde plemenita dida.

Uxorem fuge.

Gledajuć parčije, uz ženu čuj ne sed,
Dà, ćudi čistije ka bude, pros' ju i ved,
A s kom ti ni pokoj, ka ti mira neda,
Daleče od nje poj[8]), ako ti crikva da.

Conjugis iratae.

Neboj se i nehaj kada domaća tva
Spravi plač i vapaj, i lica bije sva,
Išče te nadsećí da budeš brigu imat
Nje volju čineći, ter se sasvim pridat.

Utere quaesitis.

Uživaj ča s' stekal, da trabuljat nemoj,
Da nebudeš stekal ubožtva nepokoj,
Ki svoje raztrate, li hteć tàrbuh pásti,
Tujega se late, ni jih sram ni krasti.

Dilige non aegra.

Roditeljem ukaž milosti i ljubav,
Nigdar ih neuraz, ter ćeš bit bogu prav,
Nečini majci žal, otcu zgodit hoteć,
Obima si dopal, obima bud služeć.

[7]) sdvojiti. [8]) poj—pojdi, podji.

Digitized by Google

IV.

Securam.

Ki smirno živiti, i ćudi želite
Hudob se ukloniti, nauke sej čtite;
U njih ćete najti ka ćete sliditi,
I s česa odajti, hvaljeni hteć biti.

V.

Despice divitias.

Neljubi ni želi blaga zemaljskoga,
Čini, ča t' zakon veli boga svemogoga,
Jer ki nij blaga sit, ništar mu nij' dosti,
Vazda će ubog bit dil svoje skuposti.

Dilige denarium.

Ča ti je potribno ljub', i čat' daje korist
Uzdàrži a ne gub', i himbe budi čist,
Veće haj biti svet, slideć pravu kripost,
Ner zlatim pásom spet, ni imati lipost.

Cum fueris locuplex.

Kada budeš bogat, život svoj nezapust,
Da budeš zdravje imat, pri zdravju blago pust,
Ki se dá skuposti, pineze li prima,
Dukat imu dosti, dà, sám sebe nima.

Quod donare potes.

Ča mož darovati prijatelju dopust,
Kad bude pitati, a plaće neizust,
Jer naruč učinit tomu, koga si znal,
I ki ti je dobar mnit, dobitak je nemal.

Quod tibi suspectum est.

S česa sumnju imaš ka ćete u škodu vrić,
Čini da providaš kako će se zavrić,
Jer veće naudi onomu ki zaspi,
Ter se neprobudi, kada no tat uzbdi.

Cum te detineat.

Kada te priteže grih na puteni blúd,
Ter te volja steže nehajat božji sud,
Tad uztegni gàrla, jer objist i pitje
Na taj grih su hàrla i na takoj žitje.

Cum tibi vel socium.

Tovariša imit tere prijatelja,
Kino ćet' viran bit, ako ti je želja,
Negledaj ima li blaga zadovolje,
Dà, meu ostali je li ćudi bolje.

Utere quaesitis.

Uživaj ča s' dobil, a nebudi lakom,
I potrati obil, kad je tribi svakom;
Ča ti blago prudi i da s' bogat mnogo,
Ako t' se svak čudi da živeš ubogo!

Disce a doctis.

Uči se od umića, i kad se naučiš,
Nauč' neumića knjigu ku deberu viš,
Od potribe be jest da knjige množa glas,
Da pomeć bude nest po svit knjižnika klas.

Laudaris quodcumque palam.

Ča hvalom uzneseš i budeš se čudit,
Ako pak potrepeš ter se budeš kudit,
Lagahan se hoć zvat, nestanovit u sud,
Zato se htij čuvat nepasti u taj blud.

Discere non cesses.

Učit se nepristaj, hoć nastojeć imit
U pismih razum taj da ćeš pohvaljen bit,
Nastojanje dugo hodeć kemi stare,
I orući plugo i strigući škare.

Parce laudato.

Neuznos' visoko človika, ni hvali,
Jer ako nizoko zatim se uvali,
Hoće te stid biti da si tad kriv bio,
Počan on činiti ino ner si mnio.

Ne pudeat.

Nemoj se sramovat ča neznaš da učiš,
I učenik se zvat dokle se naučiš,
Slava je umiti knjige, dokturiju,
Sramota: neumiti štit ča pisma diju.

Cum tibi displiceat.

Kada se uzbojiš trudan domom i van,
I nevoljan stojiš u noći i u dan,
Nesriće pogledaj druzih jesu l' veće,
Ter se tuzi nedaj neg tàrpi mučeće.

Tempora longa tibi.

Ludost je obitat sam sebi dug život,
A na oblast nimat od ure jedan bot, [9])
Kada spiš i kad jiš, kad sidiš i kad greš,
Slidi te, a ne mniš, ka hoće da umreš.

Cede locum laesis.

Uklon se svakoga koga si vrazio,
Dà, veće jakoga ako s' podražio,
S onim se smirit poj kit' more naudit,
Misleći da t' uz toj može još naprudit.

Cum quod peccaris.

Kada si sgrišio, misli ter se saznaj,
Od zla ko s' činio sám sebe kaštigaj,
Za ranu izličiti izriž zlo i vàrz vas,
Ter ćeš odpuditi bolinjem bolizan.

[9]) Botto—udarac.

Digitized by Google

Damnaris nunquam.

Koga si ljubio od vele vrimena
Ter je zagrubio, ne kun' mu imena,
Prominio je ćud, i zal je, sàm budi! —
Li ti ga neosud ni njemu naudi.

Suspectus cave sis.

Nemoj od svakoga pram sebi sumnju imit,
Jer pokojan s toga nećeš nigdare bit,
Sumljiv tere strašliv živeš život trudan,
Tàrpiš smàrt, budući živ, u noći i u dan.

Cum tibi sit conjux.

Ki mladu ženu imaš i š njome pošten glas,
Gledaj koga primaš, jel' na njem *vire* pás,
Ne čin' dat' komore tve budu pohodit
Od kih se reć more, ali sumnja ka bit.

Cum tibi contigerit.

Kada ti se zgodi da s' vele naučil,
Da jur tvoj glas zvoni veće nere si mnil,
Ne praznuj, ne muči, dà, ča još neumiš
Jošće se nauči, i nastoj da umiš.

Mirarts verbis nudis.

Ino ni ostalo ča bih reć pohotil,
Ner da s riči malo mnogo sam obhitil,
Ke po dva versa pè Kato premudri sám,
Ja po četire tè, nauk izpisah vam.
A da vam naprudi besid ke sbrasmo s tóg
Otac, sin, duh budi hvaljen jedini bog,
Na zemlji, na more, na nebo, po vas svit,
Sve dni kim nemore skončanja biti lit.

Konac.

Iz sbirke starožitnostih Slavonije.

Od Luke Ilića Oriovčanina.

IV.

Crkvišće.

Razvaline njekadašnjeg gradića, ili možda i samestana, leže lievo preko Orljave u ravnici do sto koračajah od ceste koja vodi iz Požege u Pleternicu.

Grad je bio četverouglast, imajući do 300 korakah u okrug. Bio je obkoljen bedemom u koji se je iz Orljave voda napuštjala. Tragovi njekadašnjeg zdenca medju istočnim zidom i bedemom odlikuju se nekim ukusom, kao i preostavša tri zida, koja su u novije vrieme takodjer sasvim porušena.

Medju ovim gradom u ravnici i viškovačkim na visokoj pećini do jednu ura udaljenim kažu da je vodio podzemljeni put. —

Poznato je, da su u ovoj okolici Božjaci iliti Crkovnici (Templari) imali svoja dobra, te je od njih možda i ovaj grad svoje ime „Crkovnik“ dobio. Da se je u stara vremena zbilja „Crkovnik zvao, dokazuje Fejer*) kad eko god. 1470. Gjuru Benčika od Crkovnika napominje. Stari su, kao što je poznato, od svojih gradovah pridavke ili naslove dobivali, tako isto i Gjuro Benčik od svoga grada u Slavoniji. Nu budući pod imenom Crkovnik nijedan grad nije poznat osim onog, to se punim pravom može zaključiti, ne samo da su ovdje Crkovnici bili, nego da je poslie sto i nekoliko godinah grad spadao na Gjuru Benčika i Crkovnik se zvao. Iz Crkovnika je poslie Crkvištje postalo, kako se još i danas zove.

Od razvalinah prama sjeveru pedeset od prilike korakah nalazi se njeka niza, gdje je, kao što narod pripovieda, crkva bila, kojoj se sada ni za temelj više nezna.

Za vrieme turske vlade u ovom su gradu po svjedočanstvu podžupana Čoke, turski derviši obitavali, a god. 1596. Franjo Ilić idući sa svojom četom

*) Vidi Croat. ac Slav. cum Reg. Hung. Nexus str. 22.

Digitized by Google

proti Požegi, popalio je isti grad. Da li su ga poslie Turci opet popravili, nezna se za stalno, — niti bi znali točno vrieme naznačiti kad je taj grad od temelja sazidan; ako nije prije, to je morao biti sagradjen medju 10. i 15. viekom, što se može zaključiti po načinu zidanja i po istom orudju.

Praten.

Pripoviedka od F. F.

(Nadalje.)

4.

Ibrahim ili pravo Ivan koje mu biaše krstno ime, bio je rodjen u O..... u Slavoniji. Roditelji su mu bili imućni štacunari, ali u cieloj okolici omraženi. On jim biaše jedini sin, a budući materi pastorče, mrzila je na njega te je i otca proti njemu dražila. Tako je Ivan dorasto već do petnajste godine, pomagajući otca u štacunu. Nije se on kroz oto vrieme užio nježne ljubavi materinske niti dobrote brižljivoga otca; vika i psovke svadljive matere, mrzost roditeljah, kletve, kaštige, zapostavljanje, to je bilo njegovo odhranjenje. Sretnih časovah on nije još doživio, pa je ipak sačuvao dobro i neizkvareno srce.

Dogodi se jednu noć da su njegovoga otca pustahije oplienili i sve mu zaštedjeno blago odnieli. Ustavši u jutro vidi trgovac sobna vrata otvorena, ladice od ormara izvučene, a na sried sobe otvoreni list. Uvidivši što se je dogodilo uzme najposlie taj list u ruke te stane čitati. U listu čita kako se je Ivan sin njegov s lupeži dogovarao kako će otca porobiti, otvorivši jim vrata i ormare, kako će on zatiem od kuće pobjeći i s lupeži plien dieliti. Znajući kradljivci dobro za mržnju otca na sina, da ukinu svaku sumnju i pogibelj od sebe, sastavili su ovo pismo i hotomice na sried sobe bacili, kao da su ga ondje slučajno izgubili. Njihova jim je namjera dobro i za rukom pošla. Štacunar sumnjom ovom zaslieplien poče sina okrutno zlostavljati, dok su nadošli stražari mladića odveli i pod stražu ga zatvorili. Sad se pobudiše u mladiću čuvstvo uvriedjena poštenja i čiste sviesti, a neimajući nade da će ikada tu ljagu oprati, odluči pobjeći da barem sramotnu kaštigu izbjegne. I zbilja mu za rukom podje zatvora se oslooditi i pobjeći bez da ga je tko opazio. Došavši izvan sela uputi se priekim putem prama Savi da u Bosnu pobjegne. Prešavši sretno na drugu stranu, skitao se neko vrieme od sela do sela služeći se gostoljubjem milostivieh krstjanah. Poslie se je pridružio hajdukom te je tako š njimi došao u busije kod Vranduka, gdje se je sprijateljio s poznatim nam Aleksom, kojemu je sa svojimi drugovi priteko u pomoć proti Osman-agi i znamenite mu usluge učinio. Nedugo zatim bude sám uhvaćen i u Travnik odveden, gdje su ga na silu poturčili i u nizam uvrstili. Tu je imao priliku izkazati se svojim bistrim duhom i hrabrošću u boju proti bosanskiem poturicam, koji su se god. 1837. pod Nazif-agom i Ali-pašom Vidaićem bili pobunili, te je u tom boju stekao tolike zasluge da su ga poslie kao muselima u Derventi namjestili. Nazif-aga bio je sin banjalučkog ajana Hrmze, kojega je prošle godine vezir Vehidzi-paša radi njegove preuzetnosti pogubio. Ali-Vidaića, koji je na zlo upotriebiv pomilovanje portino da se je smjeo u Bosnu povratiti, sa Useinom proti Rešid-veziru vojevao, zarobio je Ivan ili pravo Ibrahim kao što se

Digitized by Google

je sada zvao, u nekoj bitki te ga je predao Rešidu, koji ga odpremi u Carigrad, a odovud ga poslaše u progonstvo u Trebizond, gdje je i umro. — U isto vrieme kad je Ibrahim kao muselim iduci u Derventu došao u Travnik, bio je Aleksa uhvaćen ondje na sudu. Ibrahim mu izprosi milost i slobodu, a Aleksa se iz zahvalnosti njemu za volju ostavi hajdukovanja i nastani opet u Kričanovu.

Dogodi se jednoč da je Ibrahim u poslu svoga pašaluka morao preduzeti put u Slavoniju, gdje ga dakako nitko više nije poznao. Na ovom ga je putu pratio Aleksa, koji je imao na ovoj strani pouzdanoga nekog prijatelja te je nagovorio Ibrahima da su se kod njega na konak svratili. U kući ovoj bila je umiljata i odlične ljepote djevojka, sestra Aleksinog prijatelja, po imenu Jelka, koja Ibrahimu na toliko omili, da odluči uzeti ju za ženu i povratiti se tom prigodom u krilo krštjanske vjere, što je itak već odavna bila njegova želja. Odtad je višeputah tražio i našao prilike da se s djevojkom sastane, te odkrivši joj svoje namjere i da je rodom i dušom krštjanin, podje mu napokon zbilja za rukom skloniti ju na svoje želje, jer iskrena ljubav srdca otvara a čim su veće zapreke tim više obično uzplamti. Uvjerivši se medjutim da njezin rod nikad nebi na to pristao, jer joj biaše već drugi zaručnik namienjen, a to je bio isti onaj stražmeštar Pavle Margetić, pobratim njezinoga brata, — te uvidivši Ibrahim da rodjaci njegove ljubovce nipošto se nebi odlučili njemu za volju, i kad bi jim svoje namjere i život svoj odkrio, odbiti i uvrieditи tako čestitoga i vriednoga prosioca, s kojega su rodom već odavna živjeli u prijateljskom savezu, — nagovori djevojku da š njime pobjegne prieko u Bosnu, gdje će se š njom poprimivši opet krstjansku vjeru, vjenčati a poslie gdjegod izvan Turske nastaniti, predstavljajući joj, da će se njezini rodjaci, saznavši za njihovu sreću i krstjanski savez, š njimi tad opet pomiriti. Kad djevojka, nevideći drugog spasenja za svoju ljubav, na to napokon privoli, prstenovaše ju Ibrahim na tajnom jednom sastanku darovav joj dragocieni prsten što ga je od svoje pokojne matere, kad biaše na samrti, dobio te ga odtad kao svetinju i najveće svoje blago čuvao. Tad i odluči dan kad će po nju doći i preko Save ju odvesti, kako se je već s Aleksom bio dogovorio i za sebe ga predobio.

Sastavši se Ibrahim s Aleksom kraj čardaka uputiše se prama stanu gdje ih je djevojka čekala, dočim su stražari na čardaku težkim sankom opojeni spavali. Jelka ih dočeka sasvim raztužena, nu ipak se akoprem žalostna, odluči slieditи sudjenoga si vjerenika te ostaviti njemu za volju mili svoj zavičaj i drage rodjake. Prevezavši se u čamcu na drugu stranu dočekaše ih tri žara žerava, na kojih sva trojica odjaše u Kričanovo. Ovdje promieni Jelka svoju odjeću sa mužkom bosanskom te ostade u kući Aleksinoj, dok je Ibrahim iz Derventе dozvao svećenika koji ih je, poslie kako se je zaručnik islama odrekao i sveti krst primio, u Zelenikah vjenčao i blagoslovio. Aleksa biaše sa svećenikom jedini svjedok ote ženitbe. Prijašnji Ibrahim a sadašnji opet Ivan sakupi zatim svoje blago i obskrbljen teskerom uputi se sa svojom mladom stranputicami put Dalmacije, prikazavši prije vjernomu svome prijatelju sav nepokretni svoj imutak.

5.

Medju Kolibami i Kričanovim selom proteže se tako zvana vučja šuma. I puniem pravom mogla se je tako nazivati, ali samo od Turakah, jer za nje je ona vrvila od vukovah — bosanskich hajdukah.

Digitized by Google

Kolibljani, sami skorom Turci, mnogo su bili jači na broju nego krstjanski žitelji u Kričanovu selu.

U ono burno vrieme navaljivali su posvuda Turci na kršćane da jim se osvete, što se je usudila ugnjetena raja glavu podignuti; tako su Turci Kolilbjani često napadali na Kričanovce krštjane. Ovi slabiji bježali su i tražili tad utočište u bližnjih šumah i planinah, a koji su od njih svoje izgubili, odmitali su se u hajduke.

U sriedi vučje šume stajala je na maloj čistini nizka koljiba. U njoj nebiaše nikakva pokućtva, do ono nešto oružja šta je na zidu visilo, a na ognjištu tinjala je slaba vatra, uz koju sjedjaše dva čovjeka uješto sjetna i zamišljena. To biahu dva muževna vojnika izgleda junačkoga; graničarske kabanice, u koje se biahu kroj vatre sjedeći zamotali, označivaše ih kao ljude s ove strane Save. — Dugo tako sjediše šuteći svaki udubljen u svoje misli, dok napokon mladji progovori:

„Kakav li život provodimo, ah moj Jovane! To li nam je sudjena sreća da se u tudjoj zemlji skitamo i prebijamo u družtvu hajdukah!“

„Dà“ odgovori starji zlovoljno „pa da je još zašto, nego radi jedne —“

„Nemoj ju, brate, osudjivati“ preuze rieč mladji „dok se neosvjedočiš; ja se sve još nadam da ćemo ju naći ni krivu ni dužnu te da će nam za rukom poći izbaviti ju iz rukuh kletoga otmičara, koji ju je silom ili prevarom odveo.“

„Dobro ako se ti nadaš, Pavle,“ odgovori mu drug, „ja barem drugo sad već neželim, nego osvetit se tome nevjerniku, koji je našemu rodu toliku sramotu naneo; neću, ma i sám glavu izgubio, da ostane neosvećeno oskvrnjeno ime Lapsanovićah.“

„Tvoja je, Jovane, osveta i moja; i ja neću mirovati dokle krv izdajice neizbriše ljagu i moju i tvoju; samo mi nemoj ugasiti ufanje, koje me jedino kriepi i hrabri, da će nam se na kraju naših trudovah opet kao što je od prije bila povratiti, tebi mila sestrica a meni, ako Bog dá, obećana zaručnica“ utješi sebe i druga vjerni prijatelj.

Iz ovoga razgovora razumiemo da imamo pred sobom brata i prosioca pobjegnuvše Jelke, koji su pošli tražiti njezinoga otmičara, te da su mu i zbilja u trag ušli. Sad da koju rieč progovorimo o njezinom rodu a naime o njenom bratu Jovanu Lapsanoviću.

(Dalje sl.)

Nekoje basne od Krilova.

Iz ruskoga preveo Gj. Rajkovič.

6. Parnas.

Zemljo grčka, vele znana tvôm starinom siedom,
Kad iz tebe izgoniše boge tvoje redom
Kad njihova dobra griešni preuzeše ljudi,
Upravljajuć njima ciglo vjetrom svoje ćudi:
Tada neki, kom je Parnas pripao po svemu,
Neustidje s' stade pasti magarce na njemu.
Neznam kako, al' magarcem poznato bijaše,
Da tu odpre bielih muzah sabor stanovaše,
Te će reći: „Ne l' po daru prignaše nas amo,

Digitized by Google

Mjesto bielih muzah ovdje mi sad da pjevamo?“
„Ha!“ prodere s' na to jedan „negubimo duha,
Širok sviete, ti tvojega pridadni nam sluha —
Ja ću pjesmu udesiti, a vi složno, druzi,
Do kraja ju isterajte, nek se ore luzi!
Zapjevajmo danas, braćo, od sveg srca rado,
Vrieme dodje da mi naše poslavimo stado,
Da mi pjesmom, braćo, punom skladnosti i žara
Dalek' glase nadmašimo svih devet sestara';
A da našu još družinu omanjili nebi,
Za pravilo punovažno postavimo sebi:
Nema l' kogod u svom glasu magareće slasti,
Na Parnas ga neprimati da imamo vlasti!“
I gle čuda (nije čudo to nikakvo novo)
Magarci su magareće odobrili slovo,
Udarili u pjevanje — šta l' je zatim bilo?
Gazdi se je već najposle slušat dogrdilo,
Spopadnuvši drenovaču on ljutit odskače
Te s Parnasa sve u obor satjera pjevače.

* * *

Nauka je — upamtite: Ljudem šuplje glave
Nit' će mjesto, niti zvanje pridat ciene prave.

Mallne.

Od Gomirova.

5.

Munja sieva — silnu jeku
Búdi svuda silni grom —
U tudjini putnik traži
Pristanište — spas i dom.

Munja prestà — grom ušuti —
Minu kano ljetni san —
Sunce s nova sve obasja,
Krasan opet svane dan.

Sunce — radost — zlatne nade
Podižu si svuda dom —
Samo neće da s' udome
U bolnome srcu mom.

6.

Brižni vrtlar nicat vidi
Miris-cviećе svud i svud —
U radosti zaboravi
Baštovanče na svoj trud.

I ja gojim miris-cviećе,
Vrtlarom sam postó sad —
Stazu, kojom, dievo, stupaš,
Posuo bih cviećem rad.

Ali s cvieća tebi brána
Čudan niče cvijet crn —
Cviet taj crni jest kupinje —
Uz kupinje bodni trn.

Digitized by Google

VIESTNIK.

(*Knjiž. viesti*). „Carigradski Vjestnik“ objavljuje u br. 231. opet sljedeće bugarske knjige: 1. Enciklopedija, 2. Vseobšta Istorija, 3. Pavel i Virginija, 4. Hiža Indijska, 5 Narodno prosveštenje, 6. Mlada Sibirjanka, 7. Kavkazski plennici, 8. Gigiena 9. Sovjeti za neprazni-tje žen, 10. Razgovoro vjeroizpoviedi. — Zatim ćudoredne i historičke: Mala Enciklopedija, 2. Odgovor za Boži grob, 3. Njekoliko misli za bolgarski jazik, 4. Djetinsko pribavlenije, 5 Za prijateljstvo-to na drevni-te Slavjani i Ellini, 6. Oruženosec-at Napoleonov, 7. Prokazanni, 8 Pamela, 9 Opitna čislitelnica, 10. Bukvar, 11. Ljubitelj bolg. prosveštenija. Sve ove knjige sastavljaju malu bugarsku biblioteku koja stoji 80 grošah.

— Višje gimnazije u našoj državi obskrbljene su sada čitankami sadržajućimi u izvadcih i primjerih pregled ukupne literature svakoga naroda u Austriji. Osim njemačke (od I. Mozarta,) talijanske (od Fr. Carrare) itd. imamo dakle sada i sljedeće slavenske čitanke: 1. Iz *česko-slavenske* literature: Česka čitací kniha pro patou a šestou gymnazialní třídu. (sastavio Fr. Čelakovsky). Ova knjiga sadržaje izvadke iz češke književnosti od najdavnije do najnovije dobe. — 2. Iz *poljske* lit: Wypisy polskie dla użytku klass wyższych c. kr. szkoł gymnazyalnych. — Dosad je izašo prvi svezak I. razdiela sadržajući najstarije spomenike poljske književnosti, kao: pjesmu „Bogorodzica;“ iz saltjera kraljice Margite i Hedvige; iz prevoda sv. Pisma nadjenog u šariškom Potoku itd. — 3. Iz liter. *rusinske*: Chrestomatija cerkovno-slovenskaja i drevno-ruskaja. Sostavil Ivan Holovackij. Ova knjiga sadržaje u 1. svezku I. razdiela izvadke iz crkvene, a u 2. svez. iz svjetske slovesnosti staroslavenske (propoviedi, ljetopise, zakonike, putopise, Slovo o puku Igorjevu, stare povelje, narodne pjesme i poviesti). II. razdiel sadržat će izvadke iz novije literature rusinske (23 ar. u vel. 8°, 1 fr. 15 kr.) — 4. Iz *srbske* literature: Cvjetnik srbske slovesnosti. Čitanka za višje gimn. Sastavio dr. Subotić. Prvi razdiel ove knjige sadržaje primjere iz staroslavenske, drugi pako razdiel iz čiste novije srbske književnosti (73 ar. u 8°, 2 for. 4 kr. sr) — 5. Iz *hrvatske* lit. Čitanka za gornje gimnazije u austrijanskoj carevini (sastavljena po prof. A. Mažuraniću, M. Mesiću i A. Veberu). Knjiga I. sadržaje izglede hrvatske literature od njezina postanka do god. 1835. — Knjiga II. izglede iz novije hrvatske literature. Svaka knjiga imat će do 40 tiskanih arakah. Prva je knjiga prije njekoliko mjesecih predata pod tisak; druga još nije sasvim za tisak priugotovljena. — Sve ove čitanka predstavljat će dakle, kad budu podpuno izašle, preliepu literarno-historičku sbirku sviuh narodah austrijskih ne samo za učeću se mladež, nego i za zabavu i pouku svega izobraženoga občinstva.

* U Celovcu izaći će na skorom podpuni slovenski prevod kraljodvorskoga rukopisa.

---

* Arcibiskup Jagerski g. Bartaković poklonio je iz odštetne glavnice, što mu je pripala od okolišnjih vinogradah, 10.000 for. sr. na podignutje i uzdržavanje nove narodne učione.

* Obća težnja za javnimi bučnimi izložbami i natječaji, što je od neko doba svietom zavladala, potaknula je prometnoga amerikanskog špekulanta, poznatoga Barnum-a na čudnovato doista poduzetje; on bo namjerava, kao što neke amerik. novine javljaju, poduzeti javnu izložbu amerikanskih ljepoticah i to s nagradami; najljepša krasotica bit će odlikovana nagradom od 1000 dollarah, ostale su nagrade po 800, 250, 150, 6 po 100, 90 po 20 a 100 po 10 dollarah. Nije zla špekulacija ako mu podje za rukom, al je pitanje: tko će te nagrade dosudjivati, kako po kojem li načelu i ukusu? Dosad je bila sjeverna Amerika tako sretna te nije imala revolucijah, no ako Barnumu dopuste prekrasnu tu izložbu, bome doživit ćemo pobunu kakve još nije bilo na svietu.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: ***Jos. Praus.***

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr
Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god.u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 84. 23. Kolovoza 1855. ***IV. tečaj.***

Krunoslava.

1.

Vojvoda karabogdanski milovaše svoju suprugu kao svoje oči u glavi, kao dušu svoju, kao što se milo i drago može milovati i ljubiti. Vojvodinja vratjaše mu toplu ljubav jednakom ljubavju, i porodi mu kćer; ali — o težke i gorke sudbine, o nemila udesa! iza težka poroda preminù ljubljena supruga.

Vojvoda oplaka gorko prieku smrt svoje ljube, okrsti kćer i dade joj ime Krunoslava, te se privati zaostavšeg djeteta, i odgoji si kćerku na svoju ruku; poda joj štit za koljevku (zibku), a oklopje za povoje; mjesto dadiljskih sladkih i maznih pjesmicah uzpavljivaše otac kćerku bojnom trubljom. Po vjetru i oluji, po kiši i sniegu dade joj kao srnici skakutati i hoditi, te tako ju nauči zarana snositi svaku nepogodu vremena; nauči ju vladat britkom sabljom, i skuči joj još nejaku glavu pod težku kacigu.

Tako uzraste Krunoslava i ukriepi bojnim kopljem djevojačku ruku i ženski stupaj mužkim tekom; nauči se jahati čile konje kao kakav mejdanžija, a liepa je dieva bila: lice njeno zora biela, vedro čelo vedro jutro, oči crne žeravica, ustne rujne jagodice, a obrve pijavice, gusti prami dičan ures, stas vilinski, a prsi junačke, občinjava sve u svemu, i tko vidi Krunoslavu občarana sveg se ćuti. Uz to nepoznavaše dieva straha nego po imenu, i svedj se zanimaše ozbiljnimi stvarmi, a na malenkosti nikad nije ni pomislila.

U tako dostojnoj — po tadašnjem ukusu i duhu vremena — zabavi postade Krunoslava velika, svuda čuvena i slavljena, i njezin bojni ćaćko nadje bojnoj hćerci bojna i vitežka vjerenika, bana Korevskog, koji se je proslavio velikim junačtvom proti Turakah.

Odvrže se vojvoda bogdanski caru turskom, i tako se završe turski rat.

Suproć Turčinu podiže se na boj izmedju drugih susjedah i ban Korevski pohitivši u pomoć milom svomu tastu.

Ban Korevski biaše jedan od prvih junakah svoje dobe, snažan, jak, vitežki mladić, i ukrašen neobičnom ljepotom.

Kad vidjaše njegova vjerenica da se on podiže na boj proti kletom vragu, usta i ona da sliedi u rat i boj svoga milog supruga, veleći mu: „Kud

Digitized by Google

ideš bez mene, supruže! eda li neznaš, da i u mene kuca u grudih hrabreno srdce, koje nepreda od ratnog užasa i koje se neplaši ni najgroznije smrti; zato dopusti da te sliedim u boj.“

„Mila moja bojnice!“ reče joj Korevski, „ja bi srećan bio u boju kad bi tebe imao uza se, ali dušo moja ljubljena, ako i ti podješ tko će ostati doma i čuvati domaći prag, domaće ognjište, da kleti Turci došavši neopliene i nepoharaju naša sela i naše gradove? Ti, draga moja vjerenice, čuvaj od turske sile zemlju i zavičaj, a ja ću prenieti zublju rata i užas krvava boja na dušmansko zemljište i tamo ću nastojati, da složivši sile svoje sa silami naših saveznikah slomimo sile kletog vraga turskog, koji se u gordosti podigo da nam otme zemlju i slobodu, i da nas skuči pod svoj gvozdeni jaram“

Ovako sa razlozi i molbami nastojaše slavni vitez sklonuti svoju viteškU vjerenicu, da ostane u zavičaju čuvajuć medje domovine od navalah turskih divjih čoporah, dok se on bude bavio u ratu, i ona nemogavši se opirati toli silnim razlogom, osta doma, a on sam ode na vojsku.

Odjezdi slavni borac i na dobru konju prispje brzo na bogdansko ravno polje na čelu svojih junakah, te mahom srnu u boj. Oči mu se kresiše kao žarke po oblacih munje, grom se javljaše u njegovoj rieči kad stiže dušmanske čete. On prvi udari na dušmane i prva njegova britka sablja omasti se dušmanskom krvju; on prvi poče u onom boju prati slavjansku slavu dušmanskom krvju; i dobio bi tad zaisto bio sjajnu pobjedu i neuvelom slavom ovjenčao si junačku glavu, da ga u isto doba nebiahu ostavili Bogdanci. Pobjegoše puste izdajice, i sakriše se u kršne planine. I Korevski tište se put gorah za nekrepkimi izdajicami, eda odmetnike opet vrati u boj; al nabunjena svjetina biaše gorom zakrčila put i staze zapriečila množinom posječenih dubjah. Smioni junak nasrnu medju izpriečano krševito dubje, i brzi mu konj potače se u šikarju i pade. Tad skočiše nevjernici iz zasjedah svojih, i prije ih poznade vitez nego ih ugleda, pak im se smiono opire i udara na njih britkom sabljom kao ognjenim trieskom; ali iznenadke u zamahu puče mu sablja u junačkoj ruci. Neprestaje on lupati i bóčom oko sebe, ogreznù sav u krvi dušmanskoj, al' napokon sleže se oko njega gomila dušmanah i okruži ga užje. On tiska, goni, udara, navaljuje, odbija, mlati, krši, lomi, kreše i nastoji otet se, nu stotine nasrnuše na njega sama, i iza zad uvatiše ga za ruke, razoružaše i užetom svezaše mu ruke natrag.

Tako slavni vitez Korevski pade u tursko robstvo pobjedjen hudom sgodom, a ne silom ili junačtvom svojih protivnikah.

Brzo dodje glas od te nesgode do Korevskog junačke vjerenice tamo gdje ona stajaše na obrani od krajinah.

Vjestnik došavši noseć tužne viesti reče Krunoslavi:

„Svjetla vojvodinjo! izdade nevjera tvoga vjerenika Turkom, izdade ga ljudinstvo nevjerno, koje on podje izbavljati od turskog robstva, i po robovih nesvjestnih sám postade robom.“

Mlada junakinja čuvši toli nemile viesti utvrdi srdce protiva hudoj svojoj sreći, rieč nereče od velikog jada, nit uzdanu, nego tek probliedi, pak već porumeni i znoj joj obli milo lice, i zakle se mučeći u sebi, da će osvetit

Digitized by Google

svoga vjerenika. Kao lavica ljuta u gori kad joj tko ugrabi iz jame laviće razjarena skačuć hrli, nebil' stigla harsuza, tako viteška Krunoslava skoči taki na brza konja, i sa ubojitim kopljem u desnici udara na vragove svoje sreće.

Znajuć pako da sama nije kadra navaliti na toliku silu i oteti vjerenika iz kletih dušmanskih šakah, pohara sva na krajini dušmanska sela naokolo i sva nagrdi polja, pak za osloboditi svoga vjerenika bojnom srećom, pridruži se četam poljskog kraljevića Vladislava, i ode vojevati kao mužka glava.

I da što prije steče, što joj srdce želi i za čim joj čezne duša, iztieca sama iz tabora i zaziva odvažno turskog cara Osmana na mejdan junački, veleći:

„Ako si, care Osmane! dostojan svoga carstva, hodi napolje i povedi uza se junaka Korevskog. Ako dobijem ja mejdan, dat ćeš mi Korevskog, ako li ti dobiješ, a ja ću njega i sebe izmjeriti čistim zlatom za naš odkup i tebi platju.“

Začu car Osman što poručuje podunavska zatočnica, i onaj čas skoči na konja, da podje na mejdan junački.

Kad vidiše carevi veziri, što im mladi sultan namjerava, uzjahaše njih dvanaest hitre konje, biesne hate, i poletiše za carem bojeći se, da bi sultan mogo po nesreći poginuti, zato svaki od njih ponudi se poći za cara na mejdan.

Na Sokolica, kćer kana mogorskog, koja biaše pod krinkom mužke glave u carevoj vojski, preteče sve careve delije i zavika na Krunoslavu:

„Od moje ćeš pasti ruke, drzoviti bojniče! nije treba, da ti car glavom izlazi na mejdan, evo sa mnom se ogledaj!“

Poljska vojska drži Sokolicu za viteza, a turska opet Krunoslavu. Obedvie su bojnice uzrastne kao vite jele, obedvie snažne i glavite, divno odjevene, dobro oružane, i pod obodviema su dobri konji, hitre lastavice.

Udariše se mejdandžije, i brzo se slomi obiema vito koplje, obodvie hitro trgoše britke sablje te se njima udariše; varnice se počeše sipati kad udari ljuto nado o ljut čelik, a nagli konji obrtju se strjelovito kud ih hitre obrtju ruke, i pokaza se brzo da su mejdandžije jednake snage i vještine, i jednaka srdca junačkoga. Još ni kapčica krvi neporosi zemlju. Puni srdžbe obodva mejdandžije upeše se iz petnih žilah, želeći već jedared okončati dugotrajnu bezuspješnu borbu. Navališe žestoko jedan na drugog, i u toj najžeštjoj navali odletiše bojnikom kacige s glavah, i tad se pokaza da su borci mladjane djevojke. Sva se poljska i turska vojska čudom začude nad toli krasnimi i toli vitežkimi dievicami, te jedna i druga vojska poleti svojoj strani u pomoć; zamni polje, jeknu gora od buke i štropota ubojitog oružja, krv poteče potokom, i bitka se učini strahovita, u kojoj pobiedi na Dnjestru poljski kraljević Vladislav turskog cara Osmana II. koji kašnje pogibe nemilo usried svoga stolnog grada Carigrada u žestokoj pobuni janjičarah.

(Dalje sl.)

Digitized by Google

Staro hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

Šiško Menčetić.

r. 1457 † 1501.

Šiško Menčetić biaše sin dubrovačkoga vlastelina Šimuna Menčetića, nazvanoga Vlahovića, po svom otcu Vlahu, od kojega nazvahu Dubrovčani i Šiška i unuka mu Vlahovićem. Rodio se u Dubrovniku godine 1457, a umro 44 godine star lieta 1501.*)

On se može nazvati otcem umjetnog hrvatskog pjesničtva u Dubrovniku, jer do sada nije nam poznat nijedan stariji hrvatski pjesnik rodom iz Dubrovnika. Pisao je čistim narječjem *čakavskim*, kao svi njegovi suvremenici u Dubrovniku i po Dalmaciji, ali kasniji prepisivaoci njegovih pjesama metnuše na mjesto rieči *ča*, rieč *što*,**) ostavivši ipak u njekih pjesama isti *ča*, a po svuda sve ostale forme čakavskog narječja.

Od njegova života malo znamo. Toliko nam je poznato da u svoje mlade dni biaše vrlo zaljubljen u njeku djevojku, koju, kako sám u svojih pjesmah kaže, sedam godinah vjerno ljubljaše. Ovoj ljubavi imamo zahvaliti njegove ljubovne pjesme, pune vatre, žestine i duha. Kako iz istih pjesama nagadjamo, biaše ime njegove ljube Anica ili Slava, prem da ju „per figuram“ kadikad naziva svojom Dražicom, Ružicom, Ljubicom i Biserom. Kroz dugo vrieme biaše on srećan sa svojom ljubom, koja mu se poda sa svom žestinom ženskieh ćutih, ali za mala izkusi ono, što izkusiše većom stranom pjesnici svih narodah, ona mu bude nevjerna i zaboravi na prošaste liepe dane š njim u družtvu proživljene, te zato opetova naš pjesnik tužnim ćutenjem rieči neumrlog Danta, pjevajući u 305 pjesmi:

„Govore jur druzi: Nij' veće žalosti,
Ner smišljat u tuzi minute radosti.“

Radi ove žestoke ljubavi ostavi Šiško za njeko vrieme rodno svoje mjesto da u daljini potraži liek proti ranam svoga srca, ali kako mu sviedoče pjesme, nemogaše ni u tudjih stranah zaboraviti na svoju ljubav.

U kasnije doba oženi se s njekom djevojkom nepoznatog imena i roda, i porodi š njome prekrasnu i velikog duha kćer, u koju se zaljubi pjesnik Gjore Dàržić, koj iz ljubavi prema njoj mnoge pjesme izpjeva. Nu ona nije marila za njega, već se udala za drugoga, te s toga pečalan i tužan oprosti se Dàržić sa svietom i postane redovnik.

Kasniji pjesnici dubrovački spominju često Šiška i Gjoru kao svoje predhodnice zviezde na duhovnom nebu poezije.

Marin Dàržić, kojega komedije tiskane su prvikrat u Mlatcih godine 1551. pjeva u predslovju svoje Tirene†) o Šišku ovako:

---

*) »Mortuus est Sigismundus Mensius Anno 1501 annorum 44, ut Nobilium Cathalogo patet.« Ignatius Georgi vitae et Carmina nonnullorum illustrium civium Rhacusinorum. MSC. S toga se vidi, da Cerva, Dolce i Appendini pogriešiše, tvrdeći da je Šiško umro god. 1524.

**) *Što—čto* pokratjena rieč iz dviuh riečih *ča to*, ili po bugarskom izgovoreno *šta to*.

***) Nessun maggior dolore
Che dei tempi felici ricordarsi nella miseria. Dante Alighieri.

†) Ova komedija biaše predstavljana pred dvorom dubrovačkim godine 1548.

Digitized by Google

Muzi su još bili, pri vodah ki takoj
S vilam su obćili, u *vrime staro* toj;
Gdi *Šiško Vlahović* ne slove mudrosti?
Toli slavan plemić meu svitlom mladosti!
Pune su planine, pune su i gore,
Polja i ravnine i široko more,
Imena puno je *Šiška Vlahovića*,
Vridna čâs koji je izbranih mladića.'
S tolikom radosti taj mladac spievaše,
Jer svakoj mladosti sârca podiraše,
Gizdave sve vile luge ohodjahu,
Stanove svoje mile, a za njim hodjahu.

Dinko Ranjina veli u posveti svojih pjesamah na Mihu Menčetića, o diedu njegovom Šišku: da je veoma sliedio i ljubio pisma Platonova, kako se vidi u onoj ljubovnoj pjesmi koju rieč po rieč iz Platona izvadi, te tako govori:

Ah, da te bog stvori po sridi kako svit,
A meni da izda očiuh tolikoj
Koliko jur zvizdah kriposti nebeskoj,
Ter da ja od svih stran uzgledam tvoj ures,
Kako je svit gledan od zvizdah iz nebes.

Isti Dinko Ranjina načini na Šiška oko godine 1560, šest nadgrobnih pjesamah, u kojih veli da nemože propustiti na njegovu diku pjevati, prem da ga nikad gledao nije, već ga pozna samo iz njegovih pjesamah i po slavnom glasu.*)

Umni naš Ignjat Gjorgjić nije se uztezao sravniti Šiška Menčetića s Petrarkom, glede ugladjenosti jezika i glede velikih naukah, riedkih ovih darovah onoga vieka.

Od Šiškovih pjesmotvorah poznate su nam: 1. Razlike Pjesni ljuvezne njih na broju 365. 2. Elegiah knjige troje. Pjesme na broju 40 — 3. Pjesni o Isusu visećem na križu, sjedinjene s Elegiami na broju 10.**)

Mi priobćujemo ovdje u izvadku samo njeke njegovih pjesamah koje još nikada nisu tiskane.

Razlike Pjesni ljuvezne
Šiška Menčetića.

I.

Koj čtiš sej piesni, molim te veselo,
Tako ti ljuvezni, veseli tve čelo,
Ako šta zadjoh ja, neprijaj tužicu,
Odvàrzi draću tja, a uzmi ružicu.

Toj li ti viš bolje, šta možeš ti tvori,
Eto ti jur polje, što umieš govori.
A meni jur kosti prigrizat čuj, nemoj,
Da još toj gorkosti nećutim uz trud moj.

*) Dinka Ranjine razlike Pjesni. P. 162—168.

**) Ove pjesme prepisa O. J. F. Jukić u Dubrovniku i posudi nam ih prijateljski za porabu. Nu iste pjesme nisu u podpunom broju prepisane, jer po svjedočanstvu Cerve biaše ih na broju preko 700. Valja dakle da se gdiegod u Dubrovniku i ostale nalaze.

Digitized by Google

XIII.

Tko zlatom oprede kosice na glavi
Ovojzi kâ grede — jak andjel u slavi?
Tko li ih zaplete, i u venčac ih zavi,
Ter niz líc da lete, dva prama ostavi?
Ar želje nadili ljuvene, život moj!
Po sve dni da cvili u želji ljuvenoj:
Ter ako nje slava nestvori na toj lik,
U nokte od lava život je moj vas vik.

XX.

Ovo švak govori, najliše razuman,
Da ništa nestvori na svitu bog zaman.
Jedan vlas od glave satvoren nij' tašto,
Ali lis od trave nije da je zaništo.
Ma, nu su za ništa u ove gospoje
Sva moja godišta od službe sve moje.
Evo mi u službi virnu bit naudi,
Što mojoj svoj družbi, govore, da prudi.

XXXII.

Tako mi mladosti, gospoje gospoj,
Za tvojom radosti vas vene život moj,
Za tvojom lipotom meni 'e sve cvilit,
Meni 'e životom sila se razdilit.
Meni 'e za ljubav, za tvoju umriti,
Koja mi (dim uprav) sàrce će podriti,
Sva mi su skončana, ner samo što tužim,
Ako dva sunčana tvâ lica nesdružim;
Ako ja ures tvoj nevidim u moj kril,
Od koga *(jest ovoj sedam lit)* nošu stril!
Ter se htih ljuveno u željah umorit,
Nehteći skroveno me sàrce otvorit;
Nu toliki već jad nemogoh odolit
Ter ti se kruno sad odlučih pomolit,
Daruj mi za rados tvoj obraz prelipi,
Ako ćeš da mlados moja se pokripi!
Ako ćeš željna smàrt da me se odreče,
Koja me kako hàrt jelenka zateče,
Koju sám u mukah želeći, požudju,
Želeći u rukah dati se pobludju.

LI.

Pokli sam odlučen, od šta bog izbavi!
Sve dni biti mučen, od ove ljubavi,
Jednom ću stat na put onojzi od gospoj
Kojojzi ću je, skut uhvativ, reći stoj.
Ter ću joj skazati me tužne bolezni,
Život moj ke pati, cić trudne ljubezni;
A pak ću puštat glas, ter joj ću govorit:
Odkuda imaš vlas od mene toj tvorit?
Ako t' sam jošte kriv, pravda je i nje sud,
Kroz zač mi daješ gnjiv, i plačni ovi trud?
Eto dim sad ovo. A pred njom kad budu,
Tad nevim reć slovo, sam sebe zabudu,
Zač slavni nje obraz i garlo s kosami
Stavi me u poraz i svega zamami.

LXIII.

Moj bože! bože moj! molim te za rados,
Izgubit jur nemoj, oh! moju ti mlados,
Dokle se nebudu naljubit gospoje,
A posle da zbudu volje se sve tvoje:
Toli meć' izgubit velika kriposti,
Pri' ner se naljubit budem nje liposti,
Stvori me, tebe dil, kladencom vodice,
Gdi ona ruki bil' umiva, ter lice.

LXXII.

Molim te, cvite moj, jakino gospoju,
Gdi cvilim čuj, nemoj prpcinit da poju,
Istinom da vapim iz glasa ovdi sad
Nu za te što tàrpim, gdi mogu biti rad?
Gdili me može doć od sàrca da spivam,
Pokoli dan i noć u željah pribivam,
Kom željom sve zgori mê tužno sàrdačce,
Kako cvit u gori kad plane sunačce.

LXXIII.

Zakon je ljuveni, da virno tko služi,
Da obraz rumeni od gospoj sadruži,
Ja togaj nevidih, zač virno ku služih,
I pravo još slidih, lipos nje nezdružih.
Zatoj se on bljudi, svakomu ja velju,
Tko nezna od ljudi' ljuvenu tuj želju:
Mnogo je medena, i sladka kad je spred,
Dà, mu je ledena i gorka u napred,
Uvede človika, ter ga pak odbigne,
Da veće do vika pokoja nestigne,

Digitized by Google

Ni da se veseli za svoje mladosti,
Nego smàrt da želi, u misto radosti,
Da jošte govori: pod gorkim plamenom,
Što me bog nestvori od mora kamenom?
Odkoli ufanje neimam, vas moj vik,
Čemerno zdihanje dà ljuven prija lik.

LXXXVII.

Nevim je gdi stoje uzdisi bez broja,
Koje ciò gospoje, podira svis moja.
Takojer šte tužu, odkud mi je kripos,
Želeći da sdružu angjelsku nje lipos;
Od kud li imam moć, ter nisam još skončan?
Cvileći dan i noć za obraz nje sončan (sic)
Na svitu nie muke koja me nedavi
Odkli sam u ruke dân ovoj ljubavi.

LXXXIX.

Pozri svak ureda na slavnu vil ovu,
Tko hoće da gleda na svitu stvar novu,
Ter život vas iztraj' slaveći nje mlados,
Gdi nosi kako raj u ličcu svu rados.
Nut lipo koli gre, nut slatko kô gleda?
Tko za njom da nemre? tko sàrce njoj neda?
Er kada govori, bez sumnje oni glas
Človika satvori da podje vas u slas.

XC.

Scineći u meni: tko zadje daleče,
Da želji ljuveni svàršeno uteče,
Ja zatoj otidoh *u tudje jur strane*,
Ter nadjoh gdi pridoh veći trud i rane;
Zač, prie u željah samo noć provedih,
A dan se veseljah, zač vidjah, što želih.
Ma sada noć i dan, i sjutrom vas večer,
Meni je jadovan, jak nalip i čemer.
Vazdi se ozire, gdi mogu viditi
Onu ka umire sàrce me vriditi.
Nigdi još priliku lieposti gizdave
Nevidih, ni diku dostojnu nje slave,
Dil togaj hoću reć: toj svaki znaj človik,
Ljubavi jer uteć nemoreš vas tvoj vik.
Ovo ja sve kusih, jeda bih slobodan?
Znam da se nasuzih ali bi sve zaman.

XCII.

Vazmi me za slugu, presvitlo sunačce,
Da želju i tugu nepati sàrdačce,
Neka te ja pravim za svoju gospoju,
Neka te proslavim u piesneh, kê poju.
Neka se pogizdam tvojomzi liposti,
Jak misec medj zvizdam sunčanom svitlosti.
Neka mi s' još dika, jak venčac na glavi,
U drugom zač lika ni mojoj ljubavi.
Ako li prikrati meni se sada lik,
Meni se obrati u gork plač vas moj vik,
Meni bi još bolje da nisam na svit bil
Ter željne nevolje nebih ja sad patil.

XCIV.

Stanimo ljubavi! gledati vil ovu,
Vàrh naše naravi lipu stvar i novu.
Još dobro nu pozri na slavnu nje mlados,
Iz lica gdi joj vri bez izma sva slados;
Zašto se pogledom ozire, kako cvit,
Ter mi se mni, medom da grezne vas si svit.
More li tvoja vlas imati nju drugu?
Nut slišaj sad nje glas, gdi poje po lugu,
Vidj, ter se veseli, koliko slavno grê,
Bi rek: cvit nju želi, neka ga stupom tre,
Nut gledaj, još vitar okol nje, gdi tvori
Od cvitja liep vihar, da joj se udvori.
Deri cvit svaki stav, mni mi se, jer pravi,
Ovdi jest sva ljubav, ter ures gizdavi.
Ovo ja spovidih, što i sam vidit mož,
Li slike nevidih ove ja, ni ti još!

XCV.

Premili Blažcu moj, molim te ovu stvar
Moljenje mê nemoj obratit u nehar.
Kroz drazi tvoj dvor jučer se zaputih,
Ter ljuven razgovorovmom sàrci očutih,
Zač niku gospodju čuh s tobom pojući,
Ka čini da podju u plamen goruć,
Ka čini da za zlo moja svis uzbisni,
Sladčaje sladak glas a sladje još pisni.
Zatoj te još molju, kazat mi toj neckni,
Neka se nebolju na tebe sve mê dni.

Digitized by Google

Tko bieše od gospoj? zač ono po gàrlu,
Nemnjaše život moj do vik stvar umàrlu,
Ter mi se čini čut, što nečuh nikada,
Ter s cvitjem u moj skut, mnjah biser da pada.
Tuj slavu i rados imaše glas oni,
Koji mi svu mlados za sobom tja poni,
Po medu tada mnjah, da sàroe mê plove,
Ako li san da snjah, na krilu kâ slove.
Ter što se zvah blažen, er se tuj namirih,
Većma bih poražen kada se razdilih.

XCVII.

Sličniju pod nebi, vilo stvar nevime,
Nego li gdi tebi Dražica jest ime;
Ako se još smije, Ružice reć, ovoj:
Veće zna od zmije, tko t' ime stavi toj,
Zašto si sva draga, zašto se sva ljubiš,
Zašto si sva blaga, ter medu slas gubiš.
Zašto si još draža ner zdravje i rados
Zatoj me poraža angjelska tva mlados,
Ter kako ljuvena i mila viditi,
Takodjer skrovena ima ju sliditi
Takodjer za službu ondi raj izdvorit,
Tko s tobom u družbu bude se zatvorit;
Ako mi što veliš da sudim iz nenad,
Ter ako znat želiš ovi sud sliši sad:
Presvitlo sunačce, narav taj stvori red,
Da kaže sàrdačce, rič, obraz i pogled,
A pak vas grad zvoni od tvoje dobrote
I da s' ti cvit oni od rajske lipote,
Ter imaš velik glas, ima bit veći stvor,
Ima bit veća slas tvoj slavni razgovor.
Zatoj mi dar jedan, gospodje, dopusti
Da budem ja vredan, taj celov od usti,
Da budem dostojan, razgovor vilo tvoj,
Inako pokojan neće bit život moj.
Inako umiram i moja svis vene,
Dokli te poziram, daleč ja od mene.
Čin da se u tvoj kril, život moj ugleda
Ako ćeš ljuven stril, da meni smàrt neda.

CII.

Zmija se nahodi, (ovo jest istina)
Kada se prigodi, da ju tko zaklina,
Jur *kudem* zavije toj uho, neka glas
Od riči nevije, kê bi joj stàrli vlas.
Sve meni gospoja, kû službu, toj tvori,
Odkole hti, moja da mlados nju dvori,
Mnokrat se stah molit nje ličcu, ter veljah,
Nečin me tač bolit, gospodje, u željah,
Vinu mi bi zaman, zač ona procini
Me riči kako san, živ je bog istini!
Na stranu rumena dva ličca obàrne,
Da ju rič ljuvena na milos nesvàrne.
Dil togaj, ovo reć zmija se nemore
Nego li kamen već i mramor od gore,
Odkoli nedaje da sam š njom u družbu,
I takoj nehaje za moj plač i službu.

CIV.

Ovdi nam u koli niku vil bog izda,
Koja se oholi lipotom i gizda,
Pozire još na se, jak pozru pauni,
Gdi nose svê vlase zavite u kruni;
Ner zlata dva prama, (koja su moj umor
Gdi s bilim rukama zalieću nje pozor,)
Svàrće si još ova za diku u okol,
Jakino od lova bàrzi hàrt i sokol,
Ter ni sám nevidju, kad me nje stril rani,
Zatoj dil još slidju, nje obraz izbrani.

CIX.

More li bit rados tolika na svitu!
More li tuj slados pćela nać u cvitu,
Koju ja nahodim u tebi diklice,
Kada se prigodim viditi tve lice?
Ali ti govoriš, ali ti svoj pogled
Pogledat otvoriš, mni mi se sve je med,
Mni mi se, sve je slás, toliku imaš ćeš,
Pozri me, i tvoj glas jer mnozih smamil jes.
Rič kada izûstà tvoj razum, gospodje,
Človika dopušta umriti, da podje,
A toli jest pitom tvoj pogled gizdavi,
Jer mnogi stan i dom cić njega ostavi.
Ja rekoh, reć uprav, da su sve sladosti,
I da je sva ljubav u tvojoj mladosti.

Digitized by Google

Svakoga jer milo i sladko pogledaš,
Ter komu tim vilo razgovor da nedaš?
Ako mi još ljubav nevara sàrdačce,
Ter ja smim reć uprav tis' moje sunačce,
Ti s' moja sva gizda, ti s' hvala gizdava,
Od koje do zvizda' slove glas i slava.

CXIII.

Slišite niki glas i čujte, boga dil,
Mnite li svitnu slas, što poje ovaj *vil?*
Slišite još piesni i čujte boga rad,
Smite li ljuvezni ove zvat medom sad?
Er toli san sladak nij' kad jest pri zori,
Ni kieti jur hladak, kad sunce dogori,
Toliko još nebi očutil veselje,
Na smàrti tko sebi nadje lik i želje;
Koliko nisam rad i vesel veće ja
Slišeći ovuj sad, gdi gàrlom izvija,
Ter M se izgubil od gore slavić taj.
Oh! tko je, tko ljubil ovaki nebi raj?

CXXX.

Pravi mi sunačce, gospodje od Vilâ
Mê željno sàrdačce kamo si ti dila?
Jer ga ni pri meni, odkoli pozrih ja
Tvoj obraz rumeni, u kom 'sva slava sja.
Ako ga s' ubila tom tvojom kriposti
Koju s' čás dobila tvojojzi liposti?
Ubivši jednu stvar bez nijedne uzroči,
Koja ti nikadar ni bila s priroči,
Toli ga zahrani tva lipos, sunačce,
Jednom, prit ne brâni vidit mê sàrdačce,
Da ga se nagledam kon tvoje mladosti,
I da ga još predam tvojojzi mladosti.

CXXXIII.

Nemnju, med od pčelah da ima tuj slados,
Krunice vesela, ku ima tva rados,
Jer slavni razum tvoj, toliku ima moć,
Da človik vas čin svoj cić njega bude oć.
Kad prideš gdi na zbor gospodje gizdava,
Tvoj razum i razbor veselje svim dava,
Obični razgovor od tebe svak ima,
Želi te svaki dvor, rado te svak prima.
Lav bi stal, mnju, krôtom, kâ jest zvir ohola,
Gdi tvoj smih s dobrotom izmišaš na pola;
Er na svit nij' človik toliko zlovoljan
Tko našal nebi lik kon tebe podoban,
Ter veće reć nevim, gdi gedi ti pride,
Ondi se vidi svim da sunce izide,
Jer tuj rić neveliš koja se nepoje,
Zatoj se sva želiš gizdava gospoje.
Cić toga, tko tirit želi te ljuveno,
Nemoj mu zamirit tve ličce rumeno.
Ako ti drago nij' okrivi razum tvoj,
Ki veće svak scini negoli život svoj.

CXLII.

Veća se, mnju, rados, gospodje ne veli,
Ner tvoju tko mlados ljuveno néželi,
Zač nezna što je trud, zač nezna što je smârt
Zač nezna gork osud, koji će mene stàrt;
Ter komu hoću zled, ino mu nebudi,
Ner sladki tvoj pogled da malo požudi,
Kako ga ja žudih u *tudjih stranah sad*,
Ter se vas utrudih, pateći željni jad.
Zatoj se od sada zatiću, gospodje,
Da daleć nikada mâ mlados nepodje.
Ter volju ja želit i mriti za ljubav,
Ner se još veselit bez tebe, dim uprav.

CXLVIII.

Molim te sunačce, da mene nezgubiš,
Da moje sàrdačce za ljubav obljubiš.
Jer jest toj naredno od boga ter ljudi,
Tko služi pravedno, da zaman netrudi;
Zatoj čuj čás tvoju ljudskoga jezika,
Čin' mlados još moju, da ne gre bez lika;
Ar hudju nevim stvar jezika zla na svit,
Zatoj te molja: vár postavi na moj svit.

CLXXIII.

Gre mi se, gospoje, pomamit za slados,
Kad čuju gdi poje angjelska tva mlados,
Ar mi se s neba glas učine tvê piesni,
Za koju vičnu slas pamet mi sva biesni.
Zatoj mi hoti reć, odkuda toj tebi,
Zač toj svit ovi steć nemore po sebi?
Jer kruno perena! tuj slavić od gore,
Tuj morska sirena čás imat nemore.

(Dalje sl.)

Digitized by Google

Svatopluk, kralj veliko-moravski.

Svatopluk, [1]) sinovac Rastislava kralja veliko-moravskoga, jest jedan od najslavnijih vladarah devetoga vieka i u obće jedna od najsjajnijih zviezdah u historiji Slavenah. — Već u mladosti svojoj odlikovaše se značajem i osobitimi svojimi sposobnostmi, a stric njegov udesom i starošću oslabljen, uzè ga g. 869. s privoljenjem naroda za suvladara Velike-Moravije [2]). — Nedugo zatim, poslie kako je s Rastislavom stupio na prestolje uztadè š njim proti silnim Frankom, koji se niesu zadovoljili dotadašnjim dankom, već su svakom prilikom smjerali, da si sasviem podvrgnu Veliku-Moraviju [3]), što je najbolje osviedočio franački kralj Ljudevit s prezimenom njemački, kad je Rastislava uznemirivao zahtjevi, koji mu samomu biahu od prevelike koristi, a Rastislavu na sramotu i štetu [4]). — Rastislav, koji je namjere franačke razumio, sabrà vojsku i s jedniem oddielom posla Svatopluka proti Frankom; nù naskoro proti volji Rastislava stupi Svatopluk u prijateljski savez sa Franki, našto Rastislav razjaren stadè sinovcu zanjke stavljati i u potaji o njegovu životu raditi. Medjutim saznadè Svatopluk za namjere stričeve, i pobjegavši oslobodi si život. Uvidivši Rastislav da mu je namjera odkrita, pobuni vojsku proti sinovcu; nù u ovoj razpri bude Rastislav sa prestolja sbačen i Ljudevitom franačkiem očiuh lišen. —

Od te dobe spadè ciela Velika-Moravija na Svatopluka [5]). — Neki historici drže ga za prvoga kršćanskoga kralja Velike Moravije, a opet drugi kažu, da je u kršćanskoj vjeri rodjen, a treći da je tek u odrasloj dobi primio kršćanstvo [6]). — Bilo kako mu drago stalno ipak jest, da se je pod njim kršćanstvo razširilo ne samo u Moraviji, već i u Českoj po Cirilu, slavjanskom apoštolu.

Kraljevanje njegovo biaše vrlo nemirno, jer mu franačke spletke zadavaše mnogo ljutieh ranah. Za osigurati njihovu budućnost svjetovao je (tako piše Pelcel) Svatopluk narode slavenske, da se sjedine pod jedniem vladarom, pod kojim bi svojim neprijateljem laglje mogli odoljeti. Ovaj medjutim savez, u koji su bili prije ostalih pozvani Česi i ostali Slavjani polabski i odranski na sjeveru da priznadu Svatopluka kao obćenitu glavu, nepodje za rukom.

Svatopluk se može u svojem vojevanju s najmognućnijimi onda na svietu vladari, koji su u držanju ogromne države franačko-njemačke Karla Velikoga nasljedovali, uzporediti najprvim vodjam u historiji. Nu opirući se svom silom tadašnjoj svevladi franačkoj želio je samo narodu svome mir pribaviti i neodvisnost sačuvati.

---

[1]) Svatopluk se naziva u historiji takodjer Svatopulk, te znači toliko, što sveti poljodjelac, sveti razsijač, ili sveti vojnik. — Srav. *Jordana.*

[2]) Jordan *in apparatu Hist. de Moravis pag. 273.* kaže, da je Svatopluk u Panoniji rodjen, a otac da mu je bio Ljudevit (Ludjek) sin Bogislava. Bogislav je bio brat Rastislava.

[3]) Veliko-moravsko kraljevstvo u šestom vieku protezalo se je od krkonoških gorah, koje diele Česku od pruske Slezije, ća do Dunava, k obalam Visle, k Tatram i goram sarmatskiem. U sedmom pako stoljeću razširilo se je u podunavske zemlje ća do Tise. — Srav. *Jordan de orig. Slav. cap. XXIX § 3. i §. 41.*

[4]) Ljudevit njemački zahtjevao je od Rastislava, da sagradi dva utvrdjena grada na lievoj obali Dunava, na onom mjestu, koje bi Ljudevitu najpriličnije bilo a Rastislavu najvećma škodilo. Srav. *Pešina lib. 2. cap. 5 pag. 152.*

[5]) Crof Majláth kaže u svojoj *Geschichte des ungarischen Reichs I. Kap. § 3:* die Flurthäler der Gran, der Eipel, Wag und Neutra waren unbezweifelt dem Mohoranischen Reiche angehörig. —

[6]) Hájek; list LXI. g. 893. Jordan *de apparatu Histor. de Moravis p. 273.* —

Digitized by Google

Pomenuto prijateljstvo, što ga je Svatopluk s Franki sklopio, nije Slavjanom pribavio željenoga mira, jer tiem više pobudjeni nastojahu za svietovladom težeći Franki Veliku-Moraviju skloniti pod svoj jaram. I zbilja sabravši veliku vojsku navališe u Moraviju i pobjedivši veće gradove, postaviše ondje svoje vodje Vilhelma i Englšalka (Englischalk) za upravitelje, te ugrabivši kraljevske dragocienosti odnesoše ih u Bavarsku.

Sljedeće godine pozvaše Niemci Svatopluka pod izlikom prijateljskoga dogovora u neki njemački grad, ondje ga pako uhvatiše i u Riezno (Regensburg) tadašnji stolni grad Njemačke zarobljena ga odvedoše. Slaveni u Moraviji misleći, da im je Svatopluk poginuo, izabraše Slavomira za svoga vodju proti Vilhelmu i Englšalku; Franki pako time zabrinuti odpustiše Svatopluka pod tom pogodbom, da pobiedi Slavomira i njegovu vojsku. U tu svrhu dadoše mu i pomoćnu vojsku, kao obično nadajući se, da će oslabljene medjusobnom razprom i borbom Svatopluka i Slavomira kašnje tim laglje moći podjarmiti. — Svatopluk došavši u Moraviju ostavi Bavare u nekom utvrdjenom gradu, a sa svojom se vojskom opeti proti Frankom, koji su onda Moravijom vladali. U sličnoj se s njimi tad bitci Svatopluk je tako viteški i sretno vojevao, da Karlman vodja franački u bieg natjeran i pobjedjen Svatoplukom, moradè ostaviti sve dosad zarobljene Slavene. — Nemogavši Karlman svojom vojskom Svatopluku odoljeti poslà proti njemu Turinge i Sase, koji medjutim neimajući pravoga vodje i k tomu nesložni medju sobom, od Slavenah pobjedjeni, s velikiem gubitkom sramotno ostaviše bojište. — G. 872. mjeseca svibnja Karlman pomoćju Franakah navali opet na Svatopluka; u jednoj je bitki zbilja održao Karlman pobjedu nad Slaveni, nu poslie bude od njih razbijen i s velikim se gubitkom moradè kući povratiti. — Pokraj svega toga nije prestao Karlman kraljevstvo veliko-moravsko uznemiriva, dok napokon Svatopluk udarivši na Bavare, koji su na Dunavu Karlmanove ladje stražili, mnoštvu ih poubija i zarobi, tako da je Embriko, rieznanski biskup, još s njekojimi jedva život spasio. Poslije te bitke bi sklopljen mir medju Svatoplukom i Franki, u kojem je ugovoru Svatopluk ipak privolio na plaćanje godišnjega danka, želeći poslie dugotrajnog ubitačnog ratovanja narodu svome osigurati ne samo samostalnost nego i željeni mir. Svojom miroljubivostju pobudi medjutim još većma zmionost neprijatelja, koji je sve narode nastojao sebi pokoriti i pod izlikom razprostiranja krštjanske vjere svietovladu sadobiti.

G. 876. odabrà si Svatopluk za suprugu Karlmanovu kćer Adelhaide, sestru Arnulfovu. — G. 877. sazvà Svatopluk njekoliko srodnih knezovah a medju ovimi i Bořivoja českoga kneza na gostbu; namjestivši ih oko stola po njihovu dostojanstvu, Bořivoju dade predložiti jestvine na prostrtu čilimu na zemlji. Pitajućemu za uzrok toga postupanja Bořivoju Svatopluk odgovori: „Ako ti želiš s krštjani kod istog stola blagovati, moraš Isukrstovu vjeru da izpoviedaš.“ Bořivoj dirnut timi riečmi opita za zakone kršćanske vjere; sv. Ćiril boraveći tad kod Svatopluka poduči ga tad u novom vjerozakonu, okrsti ga poslie sa 13 njegovih dvorjanikah, a Bořivoj vrativši se u svoju domovinu stane ondje krštjanstvo razprostranjivati.

G. 884. po smrti Vilhelma i Englšalka navali Svatopluk sa svojom vojskom u Panoniju, i pobjedivši Franke prisvoji si opet prijašnju vladu nad onimi pokrajinami. — Al' za kratko vrieme navali Arnulf opet s vojskom u Moraviju,

Digitized by Google

te pobjedivši Svatopluka pomoćju Magjarah, prisili ga na mir i njegova sina Svatoboja kao taoca mira sobom odvede [7]). — Po zaključenom miru umrè Svatopluk g. 894. ostavivši dva sina, Mojmira i Svatiboja, ili kako ga neki historici zovu Svatopluka (po njemačkih hist: Sventibalda). — Vladao je dakle Svatopluk kraljestvom veliko-moravskiem 25 godinah, računajuć i ono vrieme, što je sa stricem svojiem vladu dielio.

Poslie smrti Svatopluka raspade se veliko ovo kraljestvo, od kojega panonske pokrajine pripadoše poslie Magjarom, a Moravska još neko vrieme zadrža svoju samostalnost, dok se napokon s Českom sklopi.

Po českom spisao *M. Dimitrev.*

Školski odlomci XXII.

Često sam imao dokaze pred očima, da oni učitelji, koji se uprav nebroje medju slabe i hladnokrvne, u istom stepenu razdražljivi i slepo strogi prem učenicim postaju, u kom s uma smeću istinito izpunjenje dužnosti; — zapazio sam, da njim najmanje za rukom polazi povratiti poredak i dobro vladanje, ako se i čine da su inače neprekloni i nepodmitno strogi.

Takodje mnogi roditelji na domu neznadu dječijoj kazni prave mjere ni mjesta. Kaštigovati ondje, gdje se tek laž sluti, nepametno je i sumljivo; ali gladkimi riečmi priznanje istine izmamiti, pa zatim ipak kazniti, to je način satane. Pa i ono, što neki n. p. lažljivca javno sramote, nemože se odobriti, jer to ga čini podmuklijim i upornijim. Po tome moje je načelo: da djeci mojoj sve dopustim, što im se po zdravome ljudskom razumu može dopustiti, i da nikad tjelesnom kazni krivicu nekaštigujem ondje, gdje još stvar treba izpitati. Bolje ti je da laž predohraniš, nego da ju moraš izkorienjivati, tim prije, što ovo poslednje nepolazi uviek za rukom. Osim svega pak nevalja na laku ruku djetetu laž prišivati, — nevalja sumnjati se o istinitosti njegovoj, razma ako je već poznato kao puka laža. Površno primanje takove neosnovne sumnje mora da vriedja visoko poštenje, što no ga diete prema istini ima gojiti u svojoj grudi. Gdjekoji su učitelji i odgojitelji vrlo lako sklonjeni okriviti učenika ili pitomca svoga takodje jogunstvom, a neće da razsude, da li je možda njegovo ponašanje proizišlo iz opiranja prema nezasluženoj ili nedostojnoj kazni. Od tvoga dakle pitomca prije se nadaj svakom dobru, te se postaraj, da on sazna tu tvoju dobru misao; naprotiv imaš li uzroka bojati se zla, a ti prećuti taj tvoj strah, predupredi zlo i okreni srce pitomca svoga na dobro. —

Dječak, koji negrieši ne zato što se tjelesne kaštige plaši, no zato što sám svoju vrednost osjeća, bliži je mnogo više moralnom životu, nego onaj koga samo strah na čas u nadležne granice uzbija. Ali znati treba, da se i mi, kaštigujući našu djecu, neznamo svagda za sgodno sredstvo prihvatiti. „Ja“ — veli Lange u svom životopisu — „iz izkustva znam neki lipak, kojim je roditeljska ljubav naravnu sirovost djeteta pripitomila bolje i sgodnije, nego kaštigom hladnoga razuma. Jednoč je majka moja na mene, kad joj je divlji neučtivi deran ružno odgovorio, zaplakala. Ta suza gori i dan dankom na momo srcu,

[7]) Tom sgodom uhvatiše Magjari Zobora, vodju Svatoplukova, te su ga blizu Njitre na nekom gvozdu objesili. I taj gvozd zove se od te dobe Zobor. — Majláth *Geschichte des ungar. Reichs cap. I § 3.* —

Digitized by Google

i sladila je tada svu moju krv. Nikakav zatvor, nikakve batine ni glad nebi mogle imati tako osjetnog i podpunog upliva na moje poboljšanje, kao pogled na plačuću majku.“ —

Što se mene tiče, ja sam se dojako kao učitelj svuda, koliko je god putah nuždno bilo, šibom služio, počem držim, da se lakom tjelesnom kaštigom najnaravnije izjavljuje negodovanje, koje mi odrasli ljudi imamo spram djece. Kao što ja mislim: brzo prelazeće, svakako osjetljive kaštige jesu skoro u svih slučajevih uspješnije i probitačnije nego li one, oko kojih se vasdan lupa glava. Kako da sravnimo muklo izmozgani zatvor ili zatupljujuću grdnju sa električnom močju leskovčića!? Da bogme da za odraslije učenike drugu valja kaštigu izabrati. Čim prevaga čuvstvenosti nad duševnom naravju čovjeka malakše, moraju se tada tjelesne kazni preobratiti u duševne; pa zatvor može se tu kao primoravanje k samotnom (usamljenom) razmišljavanju kao *maximum* smatrati. Ostalo se mora postići častoljubljem; gdje se to u prirasćujućem mladiću još nije probudilo, tu će se težko kad i probuditi. Ovdje je takodjer mjesto, da i ovo spomenem: u svih učilištih, u koje ulaz i iz kojih izlaz na volji stoji, trebalo bi nesamo kaštiga prognanja da postoji, no i da se zbilja u svih slučajevih upotriebi, gdje prieti moralna zaraza. Obćenito blagostanje mora svagda prevagu da održi . . .

Priznajući hvalu štapa ja sam se ipak naučio nekazniti diete, prije nego što hladnokrvno neizpitam, eda li je kaštigu zaista zaslužilo. Štap netreba ukinuti, no ipak valja da ga prati blagost, kao sjenka tielo. Moli se Bogu i djelaj, a nekaštiguj nikad u srdnji. To su glavne točke svakoga dobroga odgojenja. U mojoj školi svagda je poslie kaštige sjalo sunce najsrdačnije ljubavi.

Učenik a i svaki pitomac, koji je u slavnoj slobodi, okružen liepimi i plemenitimi predmeti, u obćenju s dobrimi ljudmi odrastao; koga su njegovi nastavnici učili onome, što je ponajpredje trebalo da znade, te da sve ostalo lakše razumie; — koji je učio ono, od čega mu se nikad netreba odučavati; kojega su prve radnje tako rukovodjene, da on, što je dobro, u napredak lakše i sgodnije može izvršiti: — takovi će učenik i pitomac kao čovjek čistiji, savršeniji život provoditi, nego drugi, koji je svoju prvu mladačnu snagu u bludnji iztrošio. „Toliko se“ — veli Göthe — „o odgojenju govori i piše, a ja vidim tek malo ljudih, koji bi znali dokučiti i realizirati prosti ali veliki oni pojam, štono sve drugo u sebi obsiže.“ —

Herder preporučuje: Kao nekad učenici slavnog Pytagore, tako bi trebalo svaki čestit mladić u veče sám sebe da pita, šta je on, — možda izmedju mnogog koječega što nevalja — danas zaista važno čitao i pribelježio? Tim načinom svaki izobražen čovjek do malo vremena tražit će drugog, da mu svoje znamenitosti spriobći; jer se je usamljenim čitanjem umorio, pa hoće da se porazgovori. Sastanu l' se dakle različni ljudi od različnih naukah, karakterah, načinah mišljenja, strastih i sposobnostih, tada se probudjuju i mnogostručne neizbrojene čovječje misli. Svaki donosi nešto od svoje stečevine, od kamatah svoga dana, a to u svakom drugom na novi opet način oživi. Družtvenost je temelj čovječnosti a spojenje dušah, zbiri sejam stečenih mislih u

Digitized by Google

množava zakladu čovječjeg poznanja i vještine. Svaki nemože sve da čita, ali plod onoga, što je drugi tko primjetio, često više vriedi, nego ono što smo sami čitali. *Gj. R.*

Pratenj.

Pripoviedka od F. F.

(Nadalje.)

Jovan Lapsanović ili kako su ga u obće zvali Kapetanov, bio je posljednji odvjetak slavne nekoč obitelji Lupsanovićah, od koje su u Slavoniji osobito poznati Marko i Matija Lapsanović, koji su početkom 17. vieka otačbinu svoju hrabro i sretno branili proti nasilju turskomu. Njihovi su se potomci poslie na granici turskoj blizu korduna naselili, gdje su u priličnih okolnostih živjeli kao krajišnici odlikujući se uviek svojom hrabrošću i nekim boljim odhranjenjem. Otac Jovanov dotjerao je u dugotrajnom ratu proti Napaleonu I. do častnika, odlikovavši se osobito u bitkah kod Kulma i Lipske. Kašnje bio je kapetan kod jedne ličke satnije u ekspediciji u Napulj, a vrativši se poslie u svoju domovinu te stavljen u mir nastanio se je u Vrbi, gdje je mirno i udobno živio do svoje smrti, ostavivši nakon sebe sina Jovana i kćerku Jelicu, kojoj je brat njezin ljubav i brižljivost očevu nadoknadio i kao zenicu oka svoga ju čuvao, obećavši njezinu ruku najboljemu svojemu i kuće svoje staromu prijatelju Pavlu Margetiću. Sav mu život omrznu kad mu je nestalo mile sestrice, te on odluči sve ostalo zapostaviv tražiti ju posvuda, u kojoj ga namjeri njegov prijatelj pridruživši mu se vjerno podupiraše.

Ovako sad u vučjoj šumi o prijašnjem svojem životu razgovarajuće se i osnove za budućnost snujuće prijatelje, zateče najedanput žestoko puškarenje i vika borbe u daljini. Oba potrče do kraja šume da vide što je, a sastavši se s nekimi svojimi sadanjimi drugovi saznadu, da su Kolibljani opet navalili na Kričanovo a sada se vraćaju sa plienom svojim pratjeni uz puškarenje otrag i sa stranah od pobunjenih krštjanah i nekih u Kričanovo u pomoć im pritekavših hajdukah. — Saznavši što je i kako sakupe se na znak pušakah hajduci što ih biaše u vučjoj šumi te zasjednu u busije, kojim su se Turci sa plienom svojim približali misleći da su hajduci svi otrag im u Kričanovu a šuma i busije da su sad od njih čiste.

Medju tiem su Kolibljani sa svojim plienom došli pram busijah; puška prva puče, a vodja turski pade od Jovanova hitca; boj se žestok zametne:

Grmi, sieva, krvca se prolieva;
Ni brat brata poznati nemože
A kamo li turčin kaurina!
Nečuje se pjesme ni popievke,
Nit se čuje gusál ni tamburah,
Nego jauk i plač od junakah,
Grmljavina šibah i pušakah,
Zveketanje mačah i kadarah —

Turci biahu u skoro potučeni i razpršeni, a sav plien povraćen kršćanom. Jovan se je vrlo hrabro borio, gdje god je najveća pogibelj bila, tamo

Digitized by Google

je on prvi bio, ali mu je ta njegova smjelost i doniela ranu, koju nemogaše preboljeti.

Slaba i ranjena odnio ga je Margetić u koljebu gdje mu je ranu zavio. Al sve njegovo vidanje i sva briga prijatelja ništa tu nehasni. Rana bo biaše smrtna. Jošte se jedan put Jovan iz nesviestice smrtne razabra te primivši za ruku Pavla, vjerna svoga druga, k njemu slabim glasom progovori: „Čuj me, Pavle, što ću ti reći u samrtnom mome času, i obećaj mi da ćeš mi želje vjerno izpuniti.“

Pošto mu drug ganut sveto obeća nastavi sve to slabijim glasom bolestnik: „Osveti i mene i sebe i rod naš na kletom otmičaru Jelice, — al čuvaj mi sestricu, koja mi je draga i mila do posljednjega časa, čuvaj mi ju pa joj budi i brat i otac — u tvoje ruke predajem skrb za njezinu budućnost. Pozdravi ju od mene a — mani se hajdukovanja.“ —

Ovo mu biahu zadnje rieči, izza kojih prestavi se junak u zagrljaju prijatetja u bolji sviet na zemljici tudjoj. Kroz suze opetova zaostavši prijatelj mrtvomu svoje obećanje, poslie pako oplakavši ga izkopa mu sa drugovi grob i sahranivši ga postavi nad njim križ, da se svaki pravovjerni ondje sjeti, da je tu junak boreći se za braću svoju život žrtvovao.

Odmah sutra dan, sjetivši se posljednjih riečih prijateljevih, uputi se Pavle Margetić osamljen s tugom u srdcu put Crnegore.

(Konac sl.)

Maline.

Od Gomirova.

7.

Sokó sivi u slobodi
Prem slobode ljubi dom,
Krotak mio i vjeran biva
Kad u robstvo pade kom.
Svedj slobodno i ja dosad
Krilih stazom svieta tog,
Dok me, dievo, neukroti
Divni pogled oka tvog.
Odkad tebe vidjeh, dievo,
Krotak, čedan hod je moj —
Krotko hoda rob u gvoždju
A ja, dievo, rob sam tvoj. —

Zagonetka.

Od Marka Opačića

1 2 3 4 5 6.
Kroz hrvatsku vijem se krajinu.
Kod tvrdjice nadjoh posestrimu,
U biela se lica poljubismo
I ujedno put naš nastavismo.

1 2 3 4 5.
Mnogo nam je braće odtudio
Odtudio pa i pogubio,
Al mu stara slomljena je snaga,
Bog daj skorom nebilo mu traga!

3 4 5 6.
Od vjekovah što nam ju zadade
Sad i njega (1 2 3 4.5) samoga spopade.

Odgonetka zagonetke u br. 27. Nevena. *Kar-lovac.*

Istu odgonenuše gg. Matija Črnko u Kostajnici, Miko Gržetić u Rieci i For. Levičnik u Železnikah u Krajnskoj.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. Narodjeni dan Nj. veličanstva našega premil. cara biaše prošaste subote ovdje slavljen svečanom službom božjom u stolnoj crkvi, vojničkom paradom, prikladnim kazališnim predstavljanjem a izmedju ostalih sjajnom gostbom u dvorani narodnoga doma. — Već od mnogo godinah nije nam bilo *kraljevo* tako živahno kao što ljetos. Prekrasno vrieme štono je upravo u oči kraljeva zamienilo prijašnju dugotrajnu kišu, privabilo je množinu svieta sa svih stranah u naš Zagreb, koji veselo primi tolike odavna nevidjene goste te lišen na nekoliko danah obične svoje jednoličnosti pokaza nam opet akoprem ne u istini a ono barem u prilici njegdašnji vid sajamske svoje i narodnje živahnosti.

Iz Kraljevice 15. kol. (Ivadak iz dopisa) Kao što se obično u životu na siromaka manje obaziru, nego li na bogata, tako se i o Kraljevici nečuje toliko koliko o Rieci, Trstu ili drugih imućnijih gradovih, i dočim se od ovih svaka i najmanja nesgoda raznosi po novinah na javno znanje, podnosi ovdje siromašno žiteljstvo nevolje, ma kolike, negledano i nežaljeno. Da je kratelj ove godine po primorju skoro svuda zavladala, to znate i odprije, a sada kazat ću vam, da vidite prema drugim okolicam, što ista bolest okolo nas radi. Kod sv. Jakova umrlo je do 10. o. m. izmedju 300 stanovnikah njih 89, kod sv. Josipa izmedju 470 njih 137. Gornji Vinodol broji do toga vremena izmedju 157 stanovnikah 73 mrtva, Smreka 230 stan. 97 mrtvih, Jermanovo selo 67 stan. 48 mrtva. U samoj Kraljevici ginu ljudi nešta manje, ali jih je zato ipak od kratelji poviše bolestnih bez dovoljne pomoći. Od dvojice liečnikah, što ih tu imademo, jednoga nije nigdje vidjeti a drugi je sám bolestan već tri nedelje danah u postelji, pa tako čovjeku bolestnome, ako mu nije stalo do smrti, nepreostaje drugo, nego da ide sám k liečniku, ili da čeka pomoć od milosti božje, kad nemože u Bakar ili Rieku. K svemu ovome zlu dolazi još suša, te nam kvari vodu u čisternji, a groblja neima dosti, pa zato otvaraju još neostarjele grobove i unutra polažu mrtve jednoga iznad drugoga tako, da posljednji gotovo niti na dvie noge niesu zemljom pokriti. Imade već više godinah od kako se radi o povećanju groblja, te su radi toga mlogoputah odbori izašiljani — u ostalom ipak ostalo je sve kao što je do sada bilo, pa sad neznaš kud da mrtav legneš, a za živjeti ti nije. Žetva ovogodišnja slaba je, berbi se pako nenadamo, jer je i groždje bolestno, i tako slušati ćete do skoro od nas jada i žalosti više nego do sada . . .“

---

* Francezke novine „Journal du Loiret“ priobćuju sljedeći slučaj: U Orleansu uhvatiše neku djevojku; koja tvrdi da je višjim nadahnutjem odabrana da predobije Sevastopolj, ako joj se povjeri samo mali broj vojnikah. Pred sudom je očitovala svoje tobožnje zvanje sasvim razborito te je posve ozbiljno zahtjevala da ju pošalju u Krim. Al pretriezni naš viek nezna pojmiti i ocieniti božanstveno nadahnutje nove Jeanne d' Arc; sud ju nepitaše mnogo za njezinu slavnu misiju, nego prije svega za — pašuš.

* Poduzetna na glasu putnica gja Ida Pfeifferova iz Beča, koja je sve strane svieta i cieli zemljokrug obišla, mnoge dosad malo poznate zemlje ponajviše pješice polazila i medju divjimi narodi sáma duže vremena boravila, vratila se je ovih danah iz Amerike preko Indije i Australije natrag u Beč, Posljednje njezino putovanje po onih stranah trajalo je 3 godine. Njezini su putopisi veoma zanimivi i puni nauka.

* Sada je i glasovita francezka spisateljica gja. Dudevantova (George Sand) stupila u kolo literarnih fabrikantah i nadničarah, kao što su Dumas, Sue itd. Ona bo je s nekim pariškim knjigotržcem sklopila ugovor po kome je obvezana predati mu u opredieleno vrieme stanovitu količinu svojih literarnih radnjah, od kojih je opet on dužan po 20,000 iztisakah natiskati.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr
Za utemeljitelje matice polovica od iste cene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 35. 30. Kolovoza 1855. *IV. tečaj.*

Krunoslava.

(Nadalje.)

2.

Kod cesarskog poklisara u Carigradu dolazi često u stan uzorit i gizdav mladić, odjeven bogato po ugarski, i puni su mu džepovi srebra i zlata. Pomno propituje za Korevskog kazujuć se brat zarobljenog viteza. Trati junak novce, nežali ih, samo želi pročuti, gdje je mio brat i u kakovom se nalazi stanju. Nepočiva nikad, svud se potuca, vrti i vije, traži i probija; al zaman — nenalazi ni traga ni glasa od milog brata. Skapava mladić od jada, što nemože ništa čuti za ljubljenog brata, i tako vene i gine od tuge kano cviet bez ližda i rosice na pustoj vrleti. Kopni, uzdiše, plače, cvili i tuži kao ptica u gori kad izgubi mila druga, i bez svake nade već nehaje ni za vlastiti biedan život. Nežtedi mladić zlata ni blaga, samo da izbavi dragog brata iz težka robstva, al i to mu zaman te zaman, i badava prosipa i trati srebro i zlato, u svemu ga nada vara, ostaje mu sve bez ploda.

Rizvan-paša imadjaše čuvati zarobljenoga Korevskog, i budući isti paša čovjek nasmiljen, to sve umnožavaše svakim danom veće, jače i tvrdje straže nad sužnjem.

Isti paša imaše dvie kćeri, djevojke blage ćudi, drage u svemu i veoma liepe i uzorite. Jedna mu je rodjena kćer, Ljubica, a druga sinovka, Kalinka. Volile su se djevojke kao rodjene sestre, jerbo su od djetinstva zajedno, i od maljena se ljubile — dva tiela jedna duša. Ovih liepih djevojakah čuvar i stražnik biaše Bećir-hadum, čovjek stara pogrešana lica, crnac slab, iztrošen i odviše grdan. Uz sve to još masti rumenilom bliede ustne, mrči i lašti crno suho lice i siede vlasi pomastima mirišavim uljem ruže, mastju čubra, uši resi skupocjenimi ušnjaci od bisera i draga kamena, a na svakom crnom prstu bliešta mu se po više skupocjenih prstenah, i osim svega novi ogrljaj urešiva mu žilavi vrat, ogrljaj skovan od suha zlata i sav sieva u kamenju dragom.

Mlada Kalinka smotri prva gizdavo urešena haduma, te se jedva mogla uzdržati od smija, učini bo joj se neskladno i nepriličnо, što onolika grdoba želi se resi i kiti, misleć da po uresu biva ljepša, a nezna da se po tom kaže

Digitized by Google

daleko grdja. Ali djevojci omili se zlato i ures na hadumu, - zato milim glasom umiljato kao da guče grličica reče starom crncu: „Kaži mi, Bećire, tko te je obdario toli skupocjenimi uresi i toli krasnimi napravami?“

„Brat zarobljenoga Korevskog“ veli hadum „onaj isti mladić, dievo, što od strane cesarskoga poklisara često donosi dare k paši, tvome dundu.“

Kad je to čula djevojka nepita dalje nego taki planu živom željom, da bi mogla sama besediti sa mladim Ugričićem, koji trati toli skupe stvari i tolike dare.

Svakojako nastoji sastati se sa strancem hlepeć steći tako skupe dare, i kad je svojim očima ugledala uzorita mladenca, poče onaj čas sanuti i ginuti u ljubave plamu, i tako zlato i ljubav predobiše srdce Kalinkino za mlada Ugričića.

Kad je hitrinom ženskom iznašla način sastati se sa ljubljenim strancem, poče mu ovako govoriti:

„Tvoji li su ono bili dari, junače čestiti, kojimi se uresi naš hadum? Kad si ono poklonio starcu, da što se mogu ja uzdati od tebe za sebe?“

Izustivši ovo zarumeni se dieva od srama, i poniknu sva u licu, a mladić joj odgovori: „Tebi, liepa gospoje, donio sam ljepše dare, veća blaga: zlato, koralje, biser i kamenje bez procjene i sve što imam skupa i draga dat ću ti, samo htjej, molim te, kazat mi štogod o sužnju Korevskom!“

Obveseli se turkinja nadajuć se višjoj sreći, te reče: „Ugričiću! pouzdano ću te izvjestiti o glasovitom junaku Korevskom. Kad zarobiše silni Kozaci moga dunda bivšeg na krajini Adjermanskim pašom, s njim zaplieniše i Ljubicu, jedinu njegovu kćercu. Nu Korevski, koji biaše vojvoda nad silnimi Kozaci, pokaza se obodvojma blag, dobar i milostiv, te nesamo da ih je dobro držao kod sebe, nego ih je obasipao milostju, povratio otcu jedinicu, i njoj zaplienjene sve urese i bogato njeno ruho, a najposlje pusti ih na slobodu. Među tim zaljubi se Ljubica u Korevskog tako da je za njim bdeći sanjala, venula i čeznula kao žedno jelenče zavrutkom hladjane vodice. — Pade ljubljeni junak u bogdanskom ratu našim u ruke, i sad stoji u okovih težka gvoždja na dnu u tamnici. Moj je dunde zapovjednik nad stražom od tavnice. On je okrutno strog, mnije bo, da će tolikom nemilostju carevu milost steći; neobzire se na ono, što mu je Korevski dobra učinio, i na sramotu od razloga pokazuje se neharan prama svoga dobročinitelja. Zato Korevski sried tamnice željan biela danka podnosi neprestano težke muke i gorke jade. Moja bratučeda, Ljubica, lieva suze nad toli okrutnim udesom tog junaka, koga ljubi kao dušu svoju, i za ublažit zle boljezni ljubljenoga tamničara ukradom ga razgovara sladkimi pjesmami. Ljubica milom sužnju u toliko se već udvorila, da mu liepa dieva omili, i već su se zavjerili, te će s milosti carske oslobodjen biti tamničar tamnice, i tad će se oženiti Ljubicom. Eto, mili Ugričiću, ja ti kazah što znam o Korevskom.“

Istom što turkinja ovo izusti, uhvati ju naglo došavši Bećir-hadum crnom svojom kosćavom ručetinom za snježnu ručicu i odvede, a Ugričić osta zapanjem od čuda; vjeruje i nevjeruje što mu turkinja kazaše. „Biedna Krunoslavo!“ biaše mu prve rieči iza duga stanka, „biedna ti si i prevarena! — Kome veće da tužna vjeruješ, kad čuti moraš od svoga Korevskog takova nevjeru! Da li je moguće, da on zaboravi uz turkinju na svoju vjerenicu! — Al' što to

Digitized by Google

pitam, gdje mi je bojno i junačko srdce? Nepriliče tužbe viteškom umu, niti junačkom srdcu, neka onaj plače i cvili, tko nije kadar osvetit se; ja ću, u liku Ugričića, razkinut kletu turkinju, i pokazat joj kakva je Krunoslava u osveti. A ti nevjero moja, Korevski, vriedan si pakla, ako ti je junačka duša poletila za poganinkom, stići će te božja pravda, koja nevjeru pedepsa. Ali što govorim u sdvojenju? Ti, moj vjereniče, ostavi mene, a ja tebe viek nemogu; pače kao vazda tako te i sad još toplo ljubim, jerbo nevjerujem da si kadar tako duboko pasti velikom i junačkom svojom dušom. Nevjeruje Krunoslava u tvoju nevjeru dok god joj tuče srdce u grudih, i sve da se osvjedočim o tvojoj nevjeri, opet ću te viekom vjerno ljubiti, tebe i opet tebe ću ljubiti samoga, duša bo moja nemože dvaput ljubiti.“

Brez oklevanja ode tad Krunoslava pod slikom Ugričića k Rizvan-paši, pokloni mu se i reče:

„Ja sam, gospodine, brat Korevskog bana, uputih se poradi njegove slobode od svoga milog doma, iz milog zavičeja, nepazeći nezgode i ljute prepone te uzdajuć se u tvoju dobrotu došo sam iskat brata na odkupe; zahtjevaj blaga i zlata koliko ti drago, sve ću rado dati za njega; ucieni i precieni, samo ga pusti na slobodu.“

Paša se kasa smiljen Krunoslavi i poče joj laskati medenimi besjedami:

„Smiri se, o plemiću, za slobodu svoga brata, kome sam ja haran prijatelj; ja ću kod čestitog cara složiti za njega dobru rieč, i uzdam se sve će dobro biti. Brata svoga moješ ti svaki dan viditi i š njime govoriti dok mu ja izradim podpunu slobodu.“

Paša je bio jedan od onih ljudih, koje čovjek po vanjskom liku nemože poznati. Starac se vidjaše vedra i poštena obraza, mudra držanja, pametne rieči, samo izkusan poznavaoc ljudih kad bi mu bio podublje povirio u žarke krupne crne oči, poznao bi možebiti da je lukav, i iz pripredenosti u obćenju s drugimi poznao bi, da je himben i licemjeran. Nu naša Krunoslava nije ni jedno ni drugo primjetila, nego se osloni na rieč pašinu, i sad tolikom uljudnostju, s kojom ju je predusreo, obradova se sladkom nadom.

Paša lati taki Krunoslavu za ruku u hitrini svoje uljudnosti, i povede ju dole niz kulu, veleć, da ga sliedi u tamnicu k bratu; okom pako kradimice zapovjedi straži, da ga sliedi sa užeženimi bakljami, i tako odoše u tamnicu od sedam kulah, gdje je Korevski tužne boravio danke.

Prodjoše kroz petora železna vrata, dok dodjoše do mjesta, u kom se nahodjaše živ zakopan Korevski. Išli su po uzku, strmu putu sve niže u dubljinu. Tamo njekad stigoše na šesta vrata i kad se ova otvoriše udjoše u malu, uzku špilju kao u kakvu jamu. Kad stupi Krunoslava unutra zapovjedi paša straži, da za mladićem zatvore vrata; paša hitro povrati se natrag, nemili zatvor lupi za Krunoslavom, paša se zloradno nasmije i promrmlja za se: „dva sokola mjesto jednog imamo sad u gajbi!“

3.

„Nije čudo što me svedj zanosi ljubav za Korevskim, kad i on, pun draženosti i dobrote, prosi u mene ljubav, pak tko ljubljen da neljubi ljubljeno? Ah, niesam kadra opisati blažene i srećne one moje danke, koje sam njekoč provela u robstvu kod njega. Al' što benavim i tepem o robstvu? Ne, nisam

Digitized by Google

onda bila u robstvu, sad sam, kad njega krije mojim očima prieka tmina. Kad sam bila zarobljena kod njega, bila sam slobodna, robstvo bo nije, kad u slobodi sjaje milo sunce, nego sad, kad je ono u tmini te me negrije zrakami ljubavi. — Zaman što ga je djaurka rodila, a mene kaduna, ali ljubav nepoznaje ine, nego koji ljube, da se ljube.“

Još u ovoj rieči Ljubica, kćerka Rizvan-paše, sjedeć u perivoju na zelenom busenu pod sjenkom od brišljana. Djevojka je ovo sama za sebe zanešena od ljubavi blazniła misleći nitko ju nečuje; ali Bećir-hadum zasjeo u djulistanu i čuo iz gusta grma sve po rječicu, što djevojka o Korevskom sanja, sanja budna usried biela dana.

Dieva tako i ućuta, hadum usta iza grma, pred nju stupi kao sablast noćna. Dosjeti se dieva svome jadu, da je sama sebe izdala, tajne svoje sve odkrila. Hadum okesi keljaste zube zloradno se i lukavo smijuć, a djevojka puna smetje umuknula mramorkome, sad joj lice oganj živi, a sad sjajna mjesečina.

Hadum ju lati za ruku veleći: „Žalim gorko tvoje smetje i muke koje ti ljubav zadaje, i hvalim tvoju ljubav, jerbo njezin je predmet vriedan junak; ali djevojko, dočim ti goriš plamenom ljubavi silne prama junaku, druga žena sjedi uz njega u tamnici. — Čudiš se nad tim što ti velim, nu znaj, da onaj, što se kaša mlad Ugričić u svjetlom dvoru tvoga ćaćka, ter mene ukrasi skupocjenimi uresi, nije mužka glava, ono je Krunoslava, vjerenica Korevskog, koja će ti valjda po imenu biti poznata od ješkoga rata; djevojka uzorita, glavita i krasna. — Ako već nećeš, dieve, osvetiti vjeru i cara, a ti osveti sebe, i nek gine svaki, koji vara djecu svetca Muhameda, kao što je Korevski, djaur kleti, tebe preverio.“

Čavši to turkinja djevojka najprije umuče, pak protrnu, izvali oči od ljutine kao pomamna i pozeleni u licu. Užeže se gnjevom turkinja kao ljuti oganj, i ovako poče divaniti: „Za tebe li dakle, hudi nevjerniče, gotova biah sva ostavit i sliedit te? — Pravo mi je ušaptivalo srdce moje, da nevjerničko djaursko srdce nemože istinito i vjerno ljubiti. Nu poznat ćeš, skote djaurski, što je ženska osveta; umri nevjero! umri! sve da i ja moram poginuti, ti moraš prije.“

Taki skoči djevojka u bjesnilu ljutine i ode k svome otcu.

(Dalje sl.)

Nekoje šaune od Krilova.

Iz ruskoga preveo Gj. Rajković.

7. Veliki i filozof.

Jednoč neki veliki na glasu
S filosofom u odmora času
Koje o čem razgovor vodeći
„Pazi“ veli „sad što ću ti reći:
Ljudskih srcah najtajnije bóre
Ti providiš ka' staklen-prozore,
Sviet poznaješ ne mož' bolje biti —
Ma kako ćeš sebi razjasniti,
Gdje mi (valjda s' zapazio davno)
Počnemo l' tek što podizat slavno;
Književna družtva, ol' Taliji hrame —
Neznalice s' odmah jave same?
Već nas davno ta novelja lema,
Zar de zbilja za nju lieka nema?“ —
Tad će mudrac: „Družtva kud i kamo,
(Molim dalje da s' ne čuje samo)
Sporedit se mogu s domovima
Od pletera hudo sgradjenima.“
— „A kako to?“ — „Pre nedjelju dana
Bi koliba moja dovidana,
Te pre neg' što gazde useliše,
Već zrikavci s' u njoj veseliše!“

Digitized by Google

Staro hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

Šiško Menčetić.

r. 1457 † 1501.

CLXXIV.

Bog mene človikom na svitu satvori,
Ter čestju razlikom život moj udvori.
Tri stvari na izbor medju sve, dal men' je,
Napuno vas razbor, svu pamet i htienje.
I sve ja toj donih pred onu od gospoj,
Kada joj poklonih na službu život moj.
Od toli ja napred neželjah rič inu,
Nego li zapovid obslužit nje vinu.
Ali mi toj na har nje lipos ne stavi,
Nebi mi hrani dar od svoje ljubavi.
Oh žalos i tužba veća se nemu,
Nan prava gdi služba služi se neprima.

CXCVI.

Što lovac luk i stril, kad u lov gre, nosi,
Toj ova slavna vil, pozor lip i kosi,
Kad stane potresat zlatiema kosami,
Koga tuj zavezat nebude željami?
Kada li pozor lip na koga obrati,
Komu jad i nalip sàrdačce nesbrati?
Ter ovlì čemerat, ter plače, ter tuži,
Želeći biserne aje ličce da sdruži.

CCVII.

Misli se zloj nevàh, makar smàrt da vidim,
Kad ovo ugledah, od one ku slìdim,
Ar k meni veseli tak svàrnu pogled svoj.
Ter ja mojah, da veli i pravi: ti si moj!
Razmjsli ljuveni, prijah li koju slas,
Prjahli u meni za toj ja oholas!
Jer podjoh daleče od ljudih tegaj dil.
Da mi tko ne reče: *Gjismundo* što s' vidil?
Ar velje radosti ukrotit nebi kad
U mojoj mladosti, kà tàrpi još do sad.

CCIX.

Meni ja kad stravljen očutih na glavi
Vènčac bil i càrljen, vas ostah u slavi.
Ar njim me okruni onaj vil od gospoj,
Ka s' vàrhom napuni veselja život moj.
Rado joj pohvalu na taki dar stvorih
Zač vidih nemalu da milos izdvorih,
Jošte se obazrih na slavnu nje mlados
Ter malo ne samrih za ljubav i rados,
Ar se mnjah u broju ne jedan, nu pàrvi
Od Gàrkah ki Troju puštaše u kàrvi.

CCXIX.

O slava od gospoj, angjelska liposti,
Ka nosiš vas opoj ljuvene kriposti!
O slava i hvala, koja s' glas i pravu
Plemštinu svu dala našemu naravu.
O slava i gizda svakomu človiku
Koja nàm se iždа za milos i diku.
O slava i rados, tvoju bog lipotu
Darova za slados na semuj životu.
O slava i venčac kojom jest vas svit blag
Jakino pàrstenčac, u kom jest kami drag.
O slava i kruna skičena s mirisom,
Koja si sva puna bisera s grimizom.
O slava u družbi zazrit mi čuj nemoj
Jer tebi na službi darovah život moj,
O slava od svita koja si u tanceh
Veseljem povita od slavnih pjesanceh.
O slava od slave, *Slavom te zove* svak,
Jer ljudi svi prave, da ti je ime tak.
Neka me pokripi gospodje gizdava
Tvoj obraz prelipi, u kom jest sva slava.

CCXX.

O višnji moj bože! veliku t' ima moć,
Poznati tko može ča će bit, ali doć;
Kako jest on poznal, kad javi svit ovu
Tko joj jest ime dal, da *Slavom* nju zovu;
Zač bi rek: kriposti poznal jest od zvizdè',
Jer u nje liposti sbrat se će sva gizda
Koja se dostoja pripivat u slavi.
I da se Gospoja od Slave još pravi
Ter će vik i viku i po sva vrimena
Sloviti za diku glas od nje imena.
Zašto ja nevime, na svitu do sada
Da veće toj ime k dilu se priklada.

Digitized by Google

Uresni nje uzras kako cvit izniče,
Od koga vas ukras k' sunačcu priliče.
Ter kako Diana medju vil od gore
Ona se izbrana visinom reć more.
Kad vidim preslavnu nje lipos gdi hodi,
Mni mi se po ravnu da tanac izvodi.
Toliko gizdavo uzgrede nje rados,
Ter mogu reć pravo, zamami svu mlados.
Kada li obraz svoj u lipos postavi
Svak bude reć ovoj, ovo raj gizdavi,
Zač u njem ugleda svitlosti sunčanje
Koja se mnit neda, da ima skončanje.
Pozrite nje čelo u kom će svak vidit
Još nješto veselo, što čini za vidit,
Što hàrlo človika s' vidinjem razdili,
Svitloća tolika na njem se zabili.
Gdi čiste grimiza toli se dobavi,
Kim ličca naniza, ter gore s ljubavi.
Ter bi rek: da prosu niz zanje zajedno
Bili gjilj i rosu, da cavte zajedno.
Kad ona otvori dva svitla pozora
Svitlji dan nestvori istočna taj zora.
Ter toli izročit predragi nij' kamen,
Ko more svidočit od oči' nje znamen.
Tko da tuj nesusta u želji ljuveni
Gdi cavti iz usta' njoj koralj càrveni,
Purpurom van nosć; ter kada govori,
Jakino od rose da se cvit otvori.
U željah što hàrlo on začme umirat
Prebilo nje gàrlo tko stane pozirat;
Zač bi rek, sve da je povito gjilji još
Zatoj se gledaje, človiče zabit mož,
Stani svak misleći ove nje liposti,
Koje ja izreći neimam kriposti;
Jer vele veće jes negoli govoru
Preslavni nje ures za milos ki dvoru.
Nu kad bi postavil tko pamet na nje um,
Tadaj bi sam pravil, ovdi jes vas razum,
Ovdi jes vas razbor, koj no bi dal od vit
Ako bi gdi na zbor stekal se vas si svit.
Zatoj je, dim, ovu slaviti još pravo,
I *Slavom* da zovu nje ime gizdavo
Ako bi Homere i Virgil na sviti,
Koji su jezero lipu stvar slaviti.

CCXXV.

Glasom ja dan i noć prizivam kriposti,
Jer slavit za svu moć rad bih tvê liposti
U raju sja Danica od zvizdah najsvitlja,
Tako ctiš *Anica* medj vilam svim liplja.
Ali le kriposti nitko nas neima,
Ter se tve liposti pozivat neprima.
Cić ako tko gleda veseli tvoj obraz
Stvori se od leda, ter kopni kako mraz.
Jer sjaje prominiš i kud se ti ozriš,
Svitlostju prosiniš, ter suncem sva goriš.
Od raja dar imaš da t' ličca zorom zre
Lipos vil vazimaš kagodi s tobom gre.
Zato je svak vesel, obraz tvój videći,
Zato je svak dresel sàrcem ga slideći.
Ar si drag viditi, moj venče gizdavi,
Nu jest trud živiti u željah ljubavi.

CCXLVI.

Svemogući moj bože, molim te, ako glas
Umàrlih prit može pred velu tvoju vlas,
Čin' da se neglodam pridrazih, a potem
Sebi čás da nedam živiti životom.
Toj li glas, bože moj, umàrlih nesliši,
Učinit ter neć' toj da mene utiši
A ti me porazi, da mnom nij' spomene,
Kad mili ter drazi dalek su od mene.

CCLI.

Oni se veseli, oni se zovu blág,
Častit se još veli on tko jest drúgu drág.
A to jest dar boži, kim darom, mogu toj
Reć, da bog umnoži najveće život njoj.

CCLXI.

Blažen čas i hip, najpàrvo kad sam ja
Vidil tvoj obraz lip, sunačcem koji sja;
Blažena sva mista, kada te gdi vidih,
Dni, noći, godišta, koja te ja slidih;
Blažen čás i vrime najpàrvo kada čuh
Liposti tve ime, kojoj dah vas posluh;
Blažene bolezni, ke patih noć i dan,
Cić gorke ljuvezni, u javi i u san,
Blaženi jad i vaj, ki stvori do sade
Želeći obraz taj, sve moje dni mlade;
Blaženo vapiaje kad ime tve zovih,
I gorko tàrpinje, u željah kad plovih;
Blažen trak od uze ljuvene, u kojoj
Stvorih plač i suze, želeći da sam tvoj;
Blažena lipos tva, blažena tva mlados,
Pokli se meni sva darova za rados.

Digitized by Google

CCLXXI.

Velmi se veselih ovomu dnevi ja,
Veće ga poželih ner trudan pokoja;
Jer kada imah glas, da ćete ovdi prit
Očutih jednu slàs, za rados mnjah umrit;
Toliko bi velje mojojzi mladosti
Veliko veselje, još veće radosti.
Da kad se u on dvor očito ogledah,
Nevim koj razgovor komu se jur nedah.
Jer dobro ufaje, svak se nas veseli,
Još veće, gledaje kon sebe što želi.
Ter ovo za rados pamet mi sva besni
Toliku čuh slados cič tvoje ljubezni.
Cič tvoje milosti, koja me tješi sve,
Ter imam smilosti poljubit ličce tve.
Presvitla diklice, ne samo da smim ja
Poljubit tvè lice, jak sunce koje sja,
Nu viđju, jer meni na svu sad volju jes
Tvoj obraz rumeni i njegov vas ures;
Koji mi ljuvene sve želje ukroti
Kad vidih ja mene pri tvojoj dobroti.
Ter kad me uhvati tva lipos za gàrlo,
Rekoh se nezvati rečenje umàrlo.
Zač mi svìs otìde, gàrleći stvar onu
Ku mnozi da vide u željah sve tonu.

CCLXXVII.

Presvitla gospodje, tako mi života!
Kada ti ván podje osta grad sirota,
Osta grad kako pust, nemnih je sam ovoj,
Od mnozih nu sam úst čal ovo sluga tvoj.
Jer tko se stekoše, ružice, pred tvoj dvor,
Svi ončas rekoše: „podje vas razgovor,
„Otìde sva slados, otìde sva gizda,
„Otìde sva rados, kâ slove do zvizda'!"
Zatoj mi ružice sva pamet uzbiesni,
Jer mi bi s tužice želit sve ljuvezni,
Za koju ostah nág, želeći čemerno
Tvoj vidit obraz blag i lice biserno,
Ter sve što sunačce, što (tvoj) ures var stoja,
Me željno sàrdačce nenàrati pokoja.
Zač sobom sve poni, me zdravje i rados,
Ter mi se izroni u željah sva mlados.
Zatoj te gospoju činju zvat, hodi van,
Ako ćeš da moju čuješ smàrt niki dan,
Toli ćeš život moj, i da sam vesel zvan,
Čin' rajski obraz tvoj da vidju svaki dan.

CCXXXIV.

Dokli te sunačce, mlados ma nezdruži,
Željno me sàrdačce u mukah potuži,
Željom te ja željah, gospodje od svih vil,
Hoću li, ter veljah, kad biti u tvoj kril?
Ovo mi tuj želju višnji bog dopušta,
Zatoj se veselju Danice gorušta.
Zatoj se rad zovem i rados uživam,
Po kojoj vas plovem, čim s tobom pribivam.
Još mi se sada mni da tečem po raju,
Vazel bih, da sve dni ovakoj iztraju.
Od mene ter blažen većma se nepravi
Tko je bil poražen od željne ljubavi.

CCCI.

Veći se jur prirok človiku nestvori
Ner meni za mal rok, što postah na dvori;
Ar cvitak jur oni, ki stekoh životom,
Velmi se sad poni od mene lipotom.
Ja mnju, je posluh moj zabila i službu
Ter veće u dvor svoj neće me za družbu.
Mnjah, da će prije lav s pogleda protàrnut,
Ner se će nje ljubav kako lis provàrnut.
Evo se prevàrnu. Ovako svak tuži,
Tkogodi neharnu, kako ja posluži.

CCCV.

Govore jur druzi: „Nij' veće žalosti,
Ner smišljat u tuzi minute radosti." *)
A ovo ja činju sud: da *žalos* nije toj,
Nego li *vićni trud* i *smàrtni nepokoj*.
A tej znat nemože, ner tko je izkusil
Kako sam ja, moj bože, ki se sam nasuzil.
Jer imah (dim uprav) gospoju sunačce,
Koja mi za ljubav darova sàrdačce.

*) Nessun maggior dolore
Che dei tempi felici ricordarsi nella miseria. Dante Alighieri.

Digitized by Google

U dar se sva doni, i momu životu
Za milos pokloni svu svoju lipotu,
Ter me š njom nenavis razdili ljuveno
Zatoj grem u nesvis cvileći pakleno
Zatoj se grem ubit, zač veće nij' muke
Negoli izgubit dragu stvar iz ruke,
Ter sad pun dreselja, kada se spomenu
Od toga veselja, vas jadan povenu,
Ar nebih izpisal ni mogal zgovorit
Što meni na misal dohodi satvorit,
Zatoj se jur pravi svaki trud od pjesni
Pri željnoj ljubavi i pri nje boljezni.

CCCX.

Sliši svak, skrovno nedàrži potaje
Koliko jadovno u željah ostaje,
I dobru tko dvori, koliku ima čes,
Jer za grih ki stvori kadgodi smiljen jes.
Jošte zled od dobra neznaše život moj
Razlučit, kad obra ljubav me u dvor svoj
Ter me dá gospoji svjetljoj ner sunačce,
Koja mi opoji ljuveno sàrdačce,
Gjiljom ter pribilim nje lipos gdi cavti
Učini da cvilim, a sàrce da dahti;
U kih se nevoljah vele dan izpuni,
Zatoj se sve moljah od gospoj toj kruni,
Jeda ju milos prit učini na ljubav,
Koja me čini mrit ljuveno, dim uprav;
Kad ona vidi toj i k tomu put steče
Učini život moj od smàrti daleče,
Za službu dohrani preslavni svoj obraz
Od koga nebrani meni dat svu oblas;
Od svoje mladosti venča me i kruni,
Ter rajske sladosti život moj napuni.
Meni se sva u dár darova, pravo dim,
Ter se mnih Lehsandar da vas svit gospodim.
Gizdah se nje slavom, jak zorom jelenčac,
I cvjetak medj travom ki s' vije u venčac.
Videći svu slavu hvaliti po družbi,
Ovuj vil gizdavu izdvorih na službi.
Donese do svojih toj netko sve na zled
Ter se š njom razdvojih jer daše čudan red.
Nu misli ljuveni, što se tuj odluči,
Najliše kad meni nje lipos poruči:

„Neprimi u zazor ako me u skore
„Nevidiš na prozor, jer mi se nemore,
„Da meni zli ljudi po pamet nestave,
„I ti se tač bljudi, jer vidiš što prave."
Slišav taj žestok glas, umri mi sve sàrce,
A stàrnu svaki vlas jak na dan od smàrce,
U taj čas pojdoh tja cvileć *vele sozno*,
Nerekši drugo ja, nego li kleh grozno.
Govore: životom, da ga bog nevili,
S angeljskom lipotom tko mene razdili,
Sve, vajme, da upi i da mu nesvis
Na ljubav nastupi; neka gre u nesvis,
Neka gre uhiljen, kakono gredu ja;
S gospojom razdiljen, sva suncem koja sja.
Ovako tuj rekoh i mnokrat toj pravljah,
Mnokrat se zatekoh sam ubit i spravljah,
Nu pozrih jur k bogu nedah se vladat tač,
Li veljah: nemogu tàrpiti tolik plač,
A misli tko ljubi (postavljam u tvoj sud)
Tko ljubav izgubi, jeli mu velik trud?
Jeli mu boljezan? Zašto se meni mni,
Da željna ljubezan život je pakleni.
Zašto ja u vas svit nenadjoh, moj bože,
Razgovor ali svit da mi trud odlože!
Ter mnogo vrimena u mojoj mladosti
Taj želje ljuvene neščeha radosti.
Ja zatoj odelit nemogoh tolik jad,
Zatoj se i molit gospoji podjoh tad,
Ter kad me zamiri gdi kopnim kako led,
Da moj trud umiri, veseljem stavi red.
Reče mi po svojoj jedan dan poruci:
„Dosta je rek tvojoj svoj želji i muci,
Dosta si u tužbi provel zle živote
Čeka te u družbi sad moja lipota.
„A zatoj sunčan zrak tam vidiš da podje,
A pride noć i mrak, pridi u dvor gospodje."
Razmisli svaki sad tko ima sve sveče,
Moro li biti rád od mene taj vede?
Toli se veseljah jer bliže bez mire,
Ter jošte u željah neimah sve vire.
Nu kada ja vidih da suncem dan podje,
Zapovid svu slidih od moje gospodje,
Spravih se ja hàrlo i pridoh na njè dvor,
I pušte sve gàrle da čuje moj govor.

Digitized by Google

A sve toj za uzrok, zač bješe bilig nas,
Kad godi ima s' rok, sadružit nje obraz.
Tuj on čas doteče nje ures gizdavo,
Veselo ter reče: jesli živ? jes zdravo?
Jošte me nje lice obasja kako zmaj,
Gdi svapi: svilice, za mal hip pokàrzmaj.
Jer pravo govoru, kako sám čuti mož
I vidit, po dvoru po našem da bde još,
Kako čuh rič onu punu sve radosti,
Svis moja utonu u rajskoj sladosti;
Toliki razgovor u sàrcu mom stekoh
Ter ini odgovor tadaj njoj nerekoh,
Negoli: Ružice, ti s' zdravje, ti s' pokoj,
Ti nedaš tužice da pati život moj.
Još rekoh: „gospodje, da se što nesgodi!"
Tuj lipos nje podje da svoj dvor uhodi.
Stojeći ja tade, ljudski glas očutih
On čas mi zla pade, a dobra neslutih.
Misleći još rekoh: „ovo t' sam zamiren".
Zatoj k njoj potekoh jeda bih samiren.
Vidiv me gdi ja mrah, doleti kako stril
Ter svapi: neimaj strah pokle si u moj kril.
Tuj moje predanje nje lipos prosinu
Gdi mu da ufanje da se ja nebrinu,
Ar pozna svu stražu ka bješe tuj došla,
Nie tribi da kažu, kojega cić posla
Vidj svaki ljuveni koli se veseljah,
Dokole rumeni obraz nje zaželjah,
I kolik strah prija moj život uzviren
Kad ondi najprija mnih, ja sam zamiren,
Ne mnih ja u tuzi odàržat život moj
Toliko izsuzi sàrdačce mé zatoj.
Da, kad se u ruke gospodji ugledah,
Veče ja tej muke na sàrcu mom nedah.
Ner vazeh nje obraz i oči, govore:
„Ovili mom poraz sàrdačcu satvore?
Ako rič, ku recieh, nebješe naredna,
S celovom li tecieh na ličca nje medna,
A mnokrat ja stanih jakino vas vazet,
Ter iz nje negonih oči mé i pamet.
Nego li gledah, stav, nje gàrlo i kosi,
U kojieh sva ljubav ljuveni stril nosi.
Ovo mi, znam, uvik virovat li neće,
Da može mlad človik plakati nehteće;
Kako tuj cviljah ja od velje radosti,
Sva mi svis podje tja u rajskoj sladosti.
Najliše gdi doni na moj úst svoj celov,
Koji mi pokloni za milos u darov,
Vaze me još u skut, ka uvik razbluda
Nebi mi dala čut ni muke ni truda.
Zač mi dá ličca dva, neka me zabavi,
A sebe stvori sva medenom Ljubavi.
Ter gàrlo nje krunjah, a moje nje lipos,
Tuj slave napunjah ljuvenu ja kripos.
I tu joj zahvali priklono ma mlados,
Jer moj trud požali angjelska nje rados,
Ter začeh proštenje prositi s ljubavi,
Da moje sgrišenje na pamet nestavi.
Na toj, rič ni usti neda mi otvorit,
Nu se još dopusti druzgo toj sve tvorit,
Ter sam ja stanovit toj stvorit i uz rok,
Da se tuj ponovit nebude moj prirok.
Da me se jad s tugom ostane svàršeno,
Zače rič od drugom nje ličce rumeno;
Zatoj se nadjoh rad, i zatoj svak hodi,
Jer mu ću kazat sad, što mi se tuj zgodi.
Dokole smiljenje ovoj ja nestekoh
Velekrat cviljenje ljuveno njoj rekoh.
Mnokrat ja još veljah: umiram s' boljezni,
Umiram u željah tvoje cić ljuvezni.
Jer slavna nje mlados ovu stvar s pomenu,
Koju bih za rados zabil ja ljuvenu.
Otvori sve usti jak cvitak ružice,
Tere glas izpusti: gdi ti su tužice?
Gdi ti su boljezni, koje ti sam reče,
U željnoj ljubezni cić mene da steče?
Ter ako sam sebe osvetit gledaš sad,
Ovo sam kon tebe, osvet' se, neka s' rad;
Toli, ki od mene ljubavi lik želiš,
Ter imaš spomene, zač mi ga ne veliš?
Zač mi ga neć' pravit jer sam ja pripravna
Togaj te ozdravit, jak slugu prislavna.
Kako mi toj reče, svi znajte ljuveni,
Jer pamet uteče na drugo sva meni.
Vas podjoh u plamen gorušte *ljubavi*,
Jak trave suh pramen kad na plam tho stavi.
I usah u meni želenje ljuveno,
Koje svi ljuveni želé, ma skroveno.

Digitized by Google

Nu slavna nje lipos kad moju zna misal,
Ukaza tuj kripos ku nebih izpisal,
Ar da čti u čtenju, u kom je diklam svit,
Nebi svom poštenju mogla nać taj odvit.
Istom stah, ter sgledah nje razum što veli,
Ter sàrcu mom nedah toj veće da želi,
Pače se još kajah, jer onu vlas stekoh
Ter se tuj potajah, veće rič nerekoh
Zatoj me jur uče nje lipos prašati:
Što stojiš tać mûče, hoti mi kazati?
Jer vidju vàrh sebe da stojiš nemalo
Ča je toj od tebe, gizdava ma hvalo?
Ako se što boliš, gdi ti se molju ja
Da tu stvar odoliš, ka nam se neprija,
Vazmi toj iz sàrca moj gjilju gizdavi
Zašto je to smàrca od naše ljubavi,
Zašto je konac toj i svàrha prijazni,
Presladki cvite moj svom slavom ukrasni.
A pak znaš da veli, ova se rić vinu,
Dokli se stvar želi, dotle je uzcinu,
Ter našoj ljubavi nenadjoh ini lik
Čim da se proslavi i tàrpi po vas vik,
Ner vladat tuj, želju da konac neima
A veće nevolju, zač mi se neprima.
Nu što se zatekoh ozdravit poraz tvoj,
Nemoj mnit da rekoh bez misli ja ovoj
I sada još pravlju, da sam ja pripravna
Tebe da ozdravlju jak slugu prislavna
Da tebi dam rados i tvojoj ljuvezni,
Ako je ma mlados lik tvojoj boljezni;
Ovo ti obraz moj, ovo ti me lice,
Ter cvilit već nemoj grimizna svilice,
Ovo ti me čelo, visok vrat i kose,
I gàrlo veselo, moj venče od rose;
Ovo ti me oči kojim si sàrdačce,
Kojim si s' istoči viditi sunačce,
Ovo ti me usti i ljuven njih celov
Koje ti dopusti život moj u darov.
Izbiraj što ćeš sad jak cvitje po vencu
Jakino lieti hlad po živom studencu.
Ak' ti je što drago, tebi se nebrani,
Meni je li blago, moj gjilju izbrani,
Toli ti zadosti cvite moj nebi toj,
Neka te radosti napuni život moj;
Neka još tuj milos mož imat od mene,
Ovo ti za milos mê pàrsi ljuvene.

Zatoj te još molju, rumeni cvite moj,
Nevazmi zlu volju na mene, venčac tvoj,
Nemari ter o tom što ćemo pak žalit,
Ner što sad i po tom vas će svit pohvalit.
Rekši toj nje ures, sladko me pogleda,
Mislite koju ćes nje lipos tad mi dá.
Kad slišah toj i čuh, svega me zanese,
Ter stojah u posluh, mnjah, zlatom da veze.
Mnjah, biser u moj skut da pada bez vitra,
Toli nje bješe čut sladka rič i hitra,
Ja pravljah u meni: ovo je dobrota,
Ovo je svàršeni razum, ter lipota.
Ovo je ona *vil*, sunačcem ku velju,
Ter dosle nisam vil, što služim i želju,
A sad sam stanovit da većma nij' človik
Od mene darovit, ni će bit u vas vik.
Ar videh sve čtenje i ridko nadjoh toj,
Da može počtenje s lipotom stat u goj.
A ovoj lipotom nie druge u Greciji,
Ter slavnim životom vaze glas Lukrećiji.
Ovako izbrane nje stvari razbirah,
A s druge li strane na lipos pozirah,
Ter mi se od rožic ona cvit činjaše,
Gdi joj pram od kosic niz ličca lećaše.
Tuj topàrv znah poraz i milos ljuvezni,
Razmišljav nje obraz svom slavom uresni;
Dà, kada otvori prebile još pàrsi,
Oni čas satvori da mene sve màrzi,
A da mi lipota nje slavna omili,
Izviše života i duše i tili;
Ter ja tuj vas zadjoh jakino opojen,
Za rados ku nadjoh va on dar gospojen.
Mnjah, moja po raju da mlados svo plove,
Gdi vrime sve traju u sladke celove,
Gdi naglim i hàrlju za svu moć i kripos
Da češće zagàrlju angjelsku nje lipos,
Da bude još ljubav tuj našu tko vidil
Mogu reć ja uprav, nebi istom zavidil,
Nu bi se zamamil, jakino otravljen,
Ter bi taj čas jamil s dušom bit razstavljen,
Najliše, gdi krili ona se sva meni,
Najviše, gdi mili obraz svoj rumeni.
Najliše, gdi sili sa svom se mladosti,
Da mene nadili još veće radosti.

Digitized by Google

Da mene pokripi i moje sàrdačce
Svoj obraz prelipi satvori sunačce.
Ter zače jur pravit, svàrčući lipotom:
„Tko nas će rastavit, njega bog životom!
Ja ino nerekoh: ner „makar i amen!“
Ter k licam potekoh vas kako zamamljen,
Ter se ja veseljah, i s dušom život moj,
A ino neveljah, ner: udilji bog ovoj.
Dà nu me oni rok željahno ucvili,
Kad pozri na iztok da se dan zabili,
Otvorih još pogled, ter mi se činjaše,
Da zora mimored na pospih svitaše,
A sve cić radosti ku ćutih dotle vas,
Ter mojoj mladosti sve se mni jedan čas.
Ali ti ja pamet u željah bih zgubil,
Ter začeh grozno klet zoricu i dan bil:
Oh svitlo sunačce, da bi sve stamnilo
Ki naše sàrdačce razmiri nemilo,
Ki svojom svitlosti greš da nas razdiljaš,
A neimaš milosti da nas tač razcviljaš!
Tuj ona od gospoj, ružicom ku zovu,
Sladki glas pušta svoj, ter reče rič ovu:
„Da pozna sunačce presvitlo i zorom
„Sej naše sàrdačce, stalo bi za gorom.
„Neka nas razdilit nebudu željno sad,
„Neka nas razcvilit nebude ljuven jad;
„Nu tko nam razumi ovi hip ljuveni?
„Negoli samo mi, *ja tebi, ti meni*.
„Zatoj se, čuj, nesmut, moj gjilju gizdavi,
„Jošte ćeš bit u skut od moje ljubavi,
„Još se ćeš u rukah mojieh veselit
„Tako mi u mukah ljubavi neželit.“
Rekši toj gospoja, mislite ljuveni,
Koji se dostoja odgovor dat meni?
Toliku gdi ljubav stvori mi nje lipost,
Koja mi, dim uprav, zanese svu kripost
Ter gdi imah zahvalit na nje dar svàršeni,
I takoj požalit rastanak ljuveni!
Inu rič ja nedah, ner: da sam tvoj vilo,
Sàrčeći u željah nje ličce prebilo.
A posli s rukami nje gàrlo okrunih
Ter željnim suzami ostalo dopunih,
I tuj se razdilih s preslavnom lipotom,
Ter željno procvilih za velik čas potom.
Tko bi taj mramoran da nebi protàrnul
Jakino val moran gdi bih se uzvàrnul.
Ter kako s dušicom da se ja rastanu,
Tako mi s tužicom oni dan osvanu.

CCCXXII.

Svi ki ste u tancu, tako vam radosti!
Slišite pjesancu od moje mladosti.
Jer vam ću u koli spovidit gospoju,
Koja se oholi gdi piesni njoj poju.
Izvila na glavi vienčac si od vlasa,
Neka se proslavi lipos nje iz glasa.
Zač mi se mni kruna na njojzi od blage,
S biserom sva puna kamenja pridraga.
Sama vil iz gore ona se mni meni,
Plamenkom gdi gore nje ličci rumeni,
Na kih gjilj vidju ja i cvitje rumeao,
Zatoj nje obraz sja sunačcem takmeno.
Moj bože, kad pozri prekrasnim pozorom,
U komu svitlos vri jak iztok pred zorom,
Tko da nju s angjeli u broju nesbraja,
Tko da nju neveli da pride iz raja?
Usti nje grimizom sva cavte kako cvit,
I zlatiem mirisom, koga nie sad na svit,
Ter kad se nasmije i reče štogodi,
Mnim cvitje da sije i biser da plodi.
Nu bila nje gàrla pogledat svak pristup,
Koja je prostàrla jakino kamen stup,
Koje se prozire jakino jezera,
Još bi rek razvire svitločom bisera,
Dà, nu se na bile nje ruci ozri svak,
Ke su snig dobile bločom i gjiljak,
Ter na nje stav misal, jer ja reč nesmiju,
Zač nebih izpisal što shitrit umiju.
Oh uzrss nje sada pozri svak, je li cvit,
Jeli sva da vlada za diku ovi svit,
Ter tanac uresa jak lito s prolitjem,
Kad polje ukresa travicom i cviljem.

CCCXXX.

Pjesance, kad budeš na skutu toj fravi,(?)
Nemoj da zabudeš, nje lipos pozdravi,
Tere joj zahvali priklono za milos,
I trud nje požali ki mipodà usilos.
'Er ako nemogu zaplatit tolik dar,
Obitam to bogu, imat ću daj za har.

Digitized by Google

Imat ću ga misal te tvoje ljuvezni,
Od kê sam napisal bez broja ja pjesni.

CCCXXXIII.

Ljubica priprost cvit, nu lipo zač vonja
Ni vitez taj na svit ki neće s'it s konja,
Da nje bus utrgne i stavi za klobuk,
I u tul još vrgne, gdi stoji strî i luk.
Lipi su još dubi, lip rode cvit i liš,
Nu se toj sve zgubi, zač u njih ni miris;
Ter taki cvit niče da ga svi poplešu
A cvitak ljubice u venčac da vežu.

(Dalje sl.)

Misli o jeziku.

Od J. J.

Sve *misli* te misli. Šta ćemo, kada se je kod njekih ljudih tako duboko uvriežila ta mana, te moraju barem kadkada da *misle*. U ovih mojih mislih naći će se slabo što *novoga*. Nu ja nisam „marchand de nouveutés“; ja trgujem sa starom ali valjanom robom; sa starimi *roccoco*-idéami, pa i meni se nadje po koji kupac. Imade ljudih, koji si iz ljubavi prama starinam još jednako ukresivaju iz kremena vatre u lulu i nećedu nipošto da se služe — novim iznašastjem — sumpornim šibicami. Drugi nose haljine po starom kroju i nemare, što im se sviet smije; jer drže, da i oni imadu svoju voljicu — svoj ukus. Isto tako mnogi će se podmuklo smejati, kada ga zavedem u moju starinarnicu; — nu i mene je upravo tako volja. Moje su idee stare — ali su prava, neličena roba — na prodaju za isto takove ljudé. Ja nisam blagovjestnik današnjih velikih družtvenih istinah (?); u mene je srce uzano, premaleno za cieo sviet. Ja neidem da pomirim i stopim u jedno sve pet stranah novoga i staroga svieta. Za taj posao gradi se topionica u tvornici g. Elihu-Burita i drugovah njegovih u Englezkoj, ako ih nepreteče velika izložba svega svieta u Parizu (?). Ja znadem, da hodam po svietu, kako no Voltairov Marko Aurelio po krstjanskom Rimu. Nikoga više nepoznadem; sve mi se ugiba, sve mi se podsmjehava; — na mene je opet upravo tako volja. Meni je tiesan ogromni prostor od cielih devetnaest stoljetjah i ja volim preko tih tolikih pustarah, gorah i dolinah sa palicom razmatranja u pohode staromu Katonu, Ciceronu, Sokratu i Epaminondi, nego li se gostili uz puno i gotove stolove današnjega znanja; — i tomu se mnogi smije, a ja opet velim — da mi je tako ćef. Ako dakle tko nadje u ovih mojih mislih gdješto za današnju trieznost pretjerana, neka pomisli, da su stvari starovjerske, u malo „neudobnom“ ukusu, i k tomu, da je ovo moje razmatranje osnivano noću o liepoj mjesečini — gdje sve manje više izgleda fantastično.

Tud mi se kako glede ostaloga, tako i glede *jezika* prikazaše tri faktora, tri pestinje života u današnje doba, koje jedna od druge čovjeka prihvatjaju i kroz cieo viek do groba prate: *odgojenje domaće, škola, i život družtveni*. Prvi mi se učinio najvažniji i to po onoj starovjerskoj logici, koja veli, da bez dobra temelja neima čvrste sgrade; za njim idé ne po redu nego po važnosti treći: to jest družtveni život, a drugi je samo prelazan.

1. *Odgojenje domaće.* Ovdje je najbolja sgoda reći štogod o *emancipacii ženskoga spola*, tom — da Bog da — obratniku napredka našega vieka. Buduć da se rieč ova u tom novom znamenovanju nenalazi u starih riečnicih, s toga mi budi dozvoljeno prvo: pliesnjivim starovoljam i krpeljem staroga ži-

Digitized by Google

vole i vremenah starih, koji neznadu, i rieč i stvar sámu razjasniti, a po tom nove slovare umoliti, da ju po mom opisanju na svoje mjesto uvrste. — Koji ćete sa mnom? — Kada ste rodjeni? — Vidim na vama! — Preživjeli prevrat francezki; — vojevali proti Napoleonu! — U koš! — Ili svlačite sa sebe te oglodane modre kaputine; skidajte sa glavah te trnke i s nogah kravje, čavli pobijene i podkovane čizmurine. Odjeni se svaki ovakovom crnom dvorepinom od peruviena, ovakovimi hlačami od tosquina, ovakovimi cakli-cipelicami; pod vrat veži svaki mjesto šarena rubca po atlas-kravatu a glavu si utvrdi medju ovakove podbradnike, da ju kakogod neizgubiš; na nju udaraj sijajli-šešir i na ruke ove mjehove, da ti se nevide žuljevi i kal od kojekakova rádа. Tako se preruši, ako ćeš da vidiš caricu novih ideah, vladalicu današnjega svieta, gojiteljicu današnjega naraštaja, blagi genij današnjega kućanstva. Tako! da neidete kao sovuljage — ptice noćne — po bielu danu! — Stanite! amo, okom, poklonite se! —

Po Bogu braco! Na stolici od crljene kadife sjedi žena, lica muževna, ozbiljna i rekao bi nesmiljena. Odjevena je u dugačku jahaću haljinu od crna aksamita, izpód koje, kada ju zadigne, previruju biele *gaćice*. Na glavi joj bieo visok *muški škrljak* i oko njega zelena ovjesa. U ruci joj bič konjski, koga kadšto uzme i njime po sobi pucketa, te uza to nogom o nogu udara. A u ustih? — U ustih joj *cigara*! — Po sobi i kuhinji vrti se amo tamo čovjek s pripasanom pregačom, te sad iz sobe u kuhinju sad iz kuhinje u sobu; to ga sprema i izmitje, ručak pristavlja, pilićе hrani itd. U njenoj sobi vidi se liepa knjižnica i do nje svakojake sbirke. Medju ostalimi starinami nalazi se pletivo iz najnovije stare dobe, preslica i vreteno, i kuhača — čime je *još* majka njena prela i kuhala. Ona skače, viče, svira, čita, puši, jaše, jede, spava, troši i gizda se; a on čući, múči, igra na sviralu njenu, s računi se znoji, trče, bdije, kuha i izplatjuje; čarape joj podvezuje, haljinu skapča, na konje ju penje. — Kakova je to žena? Kakov je to čovjek?

Amo te se ti stara prostoto naša; amo te se sa svojimi britkimi pandjami prostodušnosti, prirodnosti i neličenosti! — Sadri joj sa lica i tiela te sjajne dronjke, kojimi se je pokrila, da vidimo tko je i što je?

Kad ju prostota smjeri i okom svojim prostrieli, ono joj sa gospodarsko lice njeno skruši i zasrami! Zastor joj pade, omače se po tielu od glave do pete, i nadje se, da je žena! — ona *stara*, ista istovetna, samo *pokvarena* žena!! To vam je **emancipacija**. Sada ste ju vidjeli. Idite, a ti slovara moj dobri piši krupnimi i razgovetnimi slovi: **emancipacia = demoralizacia.**

Ja se šalim i smijem; ali se šalim na noževi sjedeći i smijem trje gazeć. Zato šalu tu neprimaj nitko pod šalu, jer ću ga iza smieha i šale ljuto ujesti.

Al će mi tko prigovoriti; „ti rečè more, da ćeš govoriti o *jeziku*, pa nam evo kazuješ o hrdjavih ženah.“ O hrdjavih ženah, da! o njih govorim, i govoriti ću dotle, dokle god *bolje* nebude. Medju cvietjem toga „*pocrnjenja ženskim dostojanstva*“ cvati nam takodjer „*emancipacia od noge djetinje*“ liepa drúga drugih emancipacijah: od vjere bračne, stida i srama, svih nježnih čuvstvah, kućanstva itd. Ja drugo sve mimolazim, samo ću da govorim o onom, što *zasada* spada na moj predmet.

Digitized by Google

Došlo je hvala Bogu vrieme, gdje mnoge matere smatraju kao njeku *nesreću* i *kazan* božju, ako ih je zapalo, da moraju *radjati* djecu. O tih neću da govorim, to su — neću da reknem. A koje su malo bolje, one djecu, koju su rodile, nećedu da *odgojivaju*. Djeca se danas smatraju kao izmet, ili se postupa s njom obično kao sa šimpansi, s mačići ili drugim zvjerinjem. Konjaru se daju konji, volaru voli, njekomu mačke i psi — a dojci i pestinji daje se *diete*. Za mene je časno i sveto ime dojčino i ja sam ju imao, koja mi je druga mati bila; ali nemogu nimalo da štujem materu, koja je narav pogazila, dostojanstvo svoje maternje samovlastno i sramotno povrgla, te *bez svake nužde* diete od sebe odmetnula, drugoj ga *poklonila*, zanj više nepitala, neskrbila — i u tom nikakova grieha nevidjela! Zar takova djonova srdca neosjetjaju, kada čedo svoje na grudih imadu, ono otajstveno občenje, onu srodnost, onaj savez izmedju srdca djetinjega i svoga? Zar takove grube duše nečuju one skladne zvukove, kojimi se njeke tajne žice u mislih i osjetjajih djetinjih odzivaju srodnim žicam u duši i srcu maternjem? Ili možda misle, da je itko na svietu to djetetu *podpuno* nadomjestiti kadar? Da je to tako, to bi Bog možda bio drugčije uredio i ja neznam, zašto onda nebi mogla djeca roditi kao kruške, jabuke, bundeve itd.? — Najsvetija a mnogim valjda i najsladja dužnost matere jest, da diete na noge postavi. Dotle je njen upliv isključiv; otac se u to doba samo kadkada pokaže, da obljubi angjeosku nevinost, cviet ljepote, prve trake mudrosti, vrlosti — zrcalo zdrave duše na zdravu licu djetinjem: — *posao majčin*! Rekoh *prve trake*, jer tud je već sjeme bačeno, — sjeme onomu, što će iz djeteta da bude, i tude se već *mora* da pita: *Tko* je sjejao?! To sjeme ima da je malašno i s toga se mnogomu čini možda neznatno. Nu malan je i žir, iz koga svetotvorna sila božja izvodi gromorodne hrastove, a Bog je vladalac duha i tvora i postupak je njegov svuda jednak: da iz mala izvodi veliko i silno! — Medju ostalim, što majka u djeteta brižno i savjestno negovati mora jest *jezik*. To je dužnost moralna, od koje ju nitko odriešiti nemože. Ona je dadilja *duha* djetinjega; ona *počela svega života* iz njega izvoditi imade; a ovamo spada i jezik. Diete imade biti danas sutra članom države, crkve, naroda, obitelji, a kao član ovoga ili onoga naroda označava ga ponajprije *jezik*; time se dakle uza dobra državljanina, krstjanina, takodjer za dobra narodnika pripravljati imade. Na prvi mah se čini, da rieč ova *narodnik*, kao što ju ja uzimam, sasvime sa strane *jezika* neimade za čovječanstvo velikoga znamenovanja. Nu valja nam prije svega pokloniti se premudromu, prem nama nedokučivomu uredjenju božjemu, koje no čovječanstvo podieli na narode i od ovih svakomu dade svoj sobstveni jezik. Premudromu premda *nedokučivomu*; jer zašto je tako a ne inače, to neznademo, a dočim je tako, ono doista uzalud nije. Poslie toga ide empirički razlog, kojim vidimo, da je jezik zrcalo duha, mjerilo napredka, organ višjega duševnoga života i sjena one božanstvene iskre, koja djeluje u nama. On je nerazdruživ od naroda, i kada je naroda već nestalo, on svjedoči o njekadašnjem životu njegovu. Što se ovdje veli za narod, valja punom mjerom i o pojedincu, jer iz pojedinih ljudih sastoji narod. Tako daleko valja misliti uz zibku djetinju! Velik je Bog, velika djela i nedostižna višina mudrosti njegove. Nju pomno učiti u divnom ustroju svieta — dokle snagom uma našega doprti možemo, nje tragom stupati — dužnost je svakoga čovjeka, koji se ponosi, da je stvoren na sliku i

Digitized by Google

priliku božju. — Sada da vidimo, kako kod mnogih u tom obziru biva? Cicero veli: „Sed magni interest, quos quisque audiat quotidie domi.“ (Brutus c. 58.) Rimljani, kako su u staro doba ljubili svoj jezik, te do čistoće i pravilnosti govora mnogo držali, tako su već kod djece iz malena nastojali, da se jeziku maternjemu valjano uče. I tamo su se držale dojke i kućni naučitelji; za koje veli Quintilian: „Si tamen non continget, quales maxime velim nutrices, pueros paedagogos habere; at unus certe sit assiduus, loquendi non imperitus, qui si qua erunt ab his, praesente alumno dicta vitiose, corrigat protinus, nec insidere illi sinat“ (knj. I. 11). A kod nas matere, pošto su se iznajprije riešile dojenja svoje djece — što se kadkada izpričati mora, — smetnuli su si ujedno s vrata i ostale brige za odhranjenje njihovo. Kad treba uzeti djetetu dojku ili pestinju, bud da se gleda na to, da je čeljade zdravo, a ono se malo kada pita, da li je vješto jeziku maternjemu djeteta. Sama mati čas ovako, čas onako, čas nikako š njime negovori i tako diete ili se već za mala posve zapusti u jeziku ili ga nauči kojekako, izmiešano, nagrdno i tako, da kad s drugim svietom obćiti stane, opeta mu se iznova učiti valja. Istina je, da i same matere jezika svoga uviek neznadu. Nu da li to valja i da li će to uviek tako ostati? Znale su ga stare Rimljanke, kao što nam svjedoče stari pisci (Cic. Brut. c. 58 — Orat. III. 12. — Quintil I. 1. 6. — Dial. de Orat. c. 28.) i učile su *same* svoje sinove, kao što nam se veli za Korneliu, majku nesretnih Grakah (Cic. Brut. 58); i zato je bilo *ljudih*, jer je bilo *materah*! — Rekoh, kako držim, da neimade ništa na svietu, što je kadro djetetu nadomjestiti glas roditeljice svoje, i što mislim o duševnom srodstvu izmedju matere i djeteta. Glas tudji djeluje na sluh i pamet djetinju; a glas majčin do srdca dopire i u dušu se preliva Ja dok sam živ neću pokraj svega onoga, što sam poslie naučio, čuo i vidio od drugih, zaboraviti onih malih molitvicah, pjesmicah i pojedinih izrekah, kojimi mi je ona jezik odriešila i u kojih sam prviput progovorio Bogu i svietu. Sried rogobora više od dvadesetgodišnjega izkustva ozvanja mi se to sve često iz dna duše i uz to *nju* čujem, *nju* vidim; š da mi Bog dade doživjeti najvišu starost, a ono bi se izpod bremena cieloga vieka jošte čuo glas progovarajućega djeteta. Toliku moć imade rieč materina na srdce djetinje.

Što sam ovdje, raztužen nad tolikim propadom obiteljskoga života rekao, zato neka mi oproste one dobre majke, koje vjerne običajem i životu predjih svojih, čuvaju, kakono Vestalke oganj sveti, neoskvrnjenu svetinju domaćega ognjišta — svetinju obitelji. Imade ih hvala Bogu još njekoliko! Po gdjekoji seoski dvorac krije jošte posljednje možda ostanke stare, u mnogom pogleda mnogo svetnije dobe. Tud su se sklonili običaji i jezik otacah naših, a pod okrilje krepostnih *ženah* — prvih čuvaricah svih narodnostih.

Jošte jedno moram dodati: da se naime *prva* i treća točka ovih mojih opazakah o jeziku neproteže i nemože protezati na *pak*. U njegovih odrpanih kolibicah mogla bi se pače mnoga odlična majka naučiti mnoge uzvišene kreposti, koje on od prirode imade i pred kojimi bi sva njena umjetna slava i sjajnost potamnjeti morala. (Dalje sl.)

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. Stanje stvarih iz Kraljevice u posljednjem broju Nevena, kao na sva usta opisano, posumnjava se sa neke strane, te se dotičnomu izvjestju prišiva neosnovan privid, kao da je ondje rečeno, da oblasti nemare za nevolje, koje u području njihovom obstoje. Naše izvjestje nosi više biljeg pouzdanog tugovanja tražećeg sućut blagih dušah, negoli golih podatakah statističnih, koje hladnomu razumu dostojerno dokazati valja. Tkogod od nas nije tudj a onih stranah, taj oddavna znade za neprijazne okolnosti primorja našega, koje su vladajućoj pošasti široko polje pripravile, nu koje su iz od više ostarelih i dublje ukorienjenih uzrokah proizšle, nego da bi jih ruka čovječja jednim mahom uzmogla odvratiti. O postojanom naporu tamošnjega upraviteljstva županijskoga i ostalieh na to pozvanih oblastih razastiru se najbolji glasi, pače i iz istoga izvora, iz kojega je i zadnje izvjestje naše nadošlo, uvjereni smo opetovano o djelotvornoj okretnosti i krepkoći naredbah, koje su nemalo k tomu doprinele, što je u zadnje vrieme kratelj od svoje žestine u primorskih stranah znamenito popustila. Ista uvjeravanja napominju naročito naredbe, uslied kojih se siromašnijemu žiteljstvu javnimi poslovi već odprije nabava hrane olakšava, nemoćnikom pružanjem jestiva a udaljenim od liečnikah i ljekarnah pošiljanjem izkušanih liekovah po mogućnosti odmaže. Ovakova dobročinstva niesu samo dokazi izvršivanja gole dužnosti službene, nego su još i svjedočbe blage čovječnosti, koja iznad hvalisanja novinarskoga uznešena glas vapijućega u nevolji radje tješeć utiša, negoli s uzroka potaknute taštine umuknuti čini, gdje nije u stanju pretvoriti grič u crnu zemlju, a suhotu u ljekovito pitje i stvoriti da izza svakoga bolestnika liečnik bude. Neoglašivanje činah oblastnih ustupili smo oddavna službenim glasonošam, jer ono upravo niti naspada u čedni krug našega djelovanja.

* K mnogovrstnim pošastim štono su ljetos žiteljstvo Evrope postigle, kao što su potresi, kratelj, gnjiloća vinove loze i krumpira itd. pridružiše se u nekih zemljah još i druge nove nevolje. Tako je n. pr. neke pokrajine talijanske opustošila neizmjerna množina skakavacah otrujuć svojim smradom i gnjilećom rieke i zdence. Na sjeveru Evrope osobito u šumadiji na prusko-ruskoj krajini pojaviše se opet neki opasan gad, nebrojeni naime crvi koji oglodju deveta uz korien te tako tamošnje šume osobito jelike sve više i više pustoše a nikako se nemogu stanovnici od njih obraniti.

* Nedavno, umrla je u Francezka dramatična spisateljica gja. Delfina Girardinova ostavila je više gotovih i nedovršenih dramah; medju onimi jednu pod naslovom: „Gospoja preklinjajuća svoga supruga," koja će se na skorom predstavljati na pariškom kazalištu „Gymnase."

* Netko je kupio u Londonu partituru opere „Don Juan," rukopis samoga sačinitelja Mozarta, za 10000 fr. sr., a mnogi još sumnjaju da je kupio falsifikat. A za svoga življenja Mozart nije dobio za sve svoje opere skupa 10000 fr. sr.

* Prošaste godine poludnje u Londonu 1.271 čovjek obojega spola i to većom stranom uslied prekomjernog pitja rakije.

* Neki parižki obrtnik predložio je francezkoj vladi da će on nova šetališta u Parizu posaditi uviek cvatućim i zelenećim se drvetjem: drveta, grane, lisće, cviet — sve to ima biti po njegovom predlogu od cinka. Nezna se da li je vlada pristala na njegovu ponudu.

* Neki gradjanin u erdeljskom gradu Déezsu podneo je kod poglavarstva tamošnjeg molbenicu da mu dopuste na gradskom tržištu kopati blago, dodavši da ga na to podsetja nipošto nenuka pusto praznovjerje ili tašta zaslieplienost, nego uprav očito vsvjedočenje, jerbo je, kao što primjetjuje, na onom mjestu vidio noću modrasti plamen, što mu je dovoljan dokaz da su ondje novci zakopani. Očevidan doista dokaz — da u glavi toga dobroga gradjanina nesvieti plam prosvjete.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput. Ciena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr.
Za utemeljitelje matice polovica od žete ciene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 2 fr. sr.

Br. 36. 6. Rujna 1855. **IV. tečaj.**

Krunoslava.

(Konac.)

4.

U tamnici, gdje junak Korevski boravljaše jadne danke, neznade se kad li jarko grije zemlju sunce, kad li mrkla noć ju pokriva svojom tamnom koprenom, jer sunčani zlatni traci nemogoše doprti u podzemnu onu jamu, u kojoj, kao u grobu, neprestana noć vladaše. Guste tmine zastirahu ondje tamničara crnim svojim skutom; gmižahu oko njega štipavci i plazahu ljute zmije, plivahu po kalnoj i smrdljivoj vodi gadne žabe. Junak Korevski sjedjaše o stup gvoždjem prikovčen; noge mu u kalu uštapljene trunu, loš je u licu i više nalik mrtvacu, nego li živu čovjeku; zarastao je vas u bradi, a kose mu razbušane kao kakav grm kržljavi, u kom se gniezde zmije i gušteri.

Kad čujaše biedni sužanj da zaškripiše baglame od težkih vratah i da njetko ulazi unutra u sliepi mrak, progovori slabim glasom:

„Oj junače! koji si došo vidit težke moje muke, ili dolaziš k meni od vražje ili božje strane? — Pomozi mi ako možeš, da me ljute minu muke, da skončaju težki moji jadi.“

Postoja liepa Krunoslava na ove tužne rieči svoga milog vjerenika, i kao da joj ljubeće srdce oštre proletiše striele kad vidjaše i čujaše u kakvom je dragi stanju hudu, poče ovako govoriti:

„Ah, poslje kolikih sgodah i nesgodah, koje sam imala podneti, što vidim — prebudu sreću sreće svoje, težki udes milog svoga!“

Sad kaza djevojka koliko je potratila blago, dok je pomoću Rizvan-paše doprla do svog vjerenika, i reče:

„Dragi, gojim veliku nadu da ću te izvesti iz ove klete jame; obrabri se, snago moja, obrabri se sladki brače! Skoro će te izvesti blagi Bog na slobodu. Ah čestiti i slavni dane! brže osvani, u kom će mome srdcu zabieliti zora bolje sreće, kad će se plač obratiti u kliku radosti i tuga u veselje.“ Ovo izrekavši udari jadna u plač tužan, da već nije mogla ni riečice prosloviti. Plačući jecaj, uzdiše, grli i miluje rukama po obrazu svoga milog vjerenika [illegible], [illegible] [illegible] ga [illegible], [illegible] odgovara i [illegible] od radosti i žalo-

Digitized by Google

ti što da čini. Obasuše se biljadami cjelovah. Našavši Krunoslava svoga vjerenika u tako hudom stanju, nehtjede kazat što je čula od Kalinke, i što joj žalosti biednu dušu.

Jadni tamničar uzdrma se na nenadane mile glase, jer je već bio obvikao da mu samo strma jama odziva se uzdasi, i kad ga minu čudo poče dragu svoju zvati imenom, šireć k njojzi okovane ruke poče govoriti:

„Mila moja! prosti, jedva sam poznao tvoj mili glas sried ovog mračnog nepokoja; al veće je čudo, što već nisam sišao s uma i što ikoju rieč mogu progovoriti, toliko sam pretrpio mukah u ovom kletom mjestu. Ali svi moji trudi, sve težke muke, sve počali, s kojih sam ovdje skapavao, mali su prama onom, što sam tebe radi patio; jer sad sam sanjao da liješ grozne suze s mene, sad opet kako sréš radi mene u pogube i na boje, i sveudilj sam štrepio za tvoj život. Ali ti, mila moja, veliš, da se ufam skorom izbavljenju. Sladka nado, velika utjeho! kad će već osvanuti srećni dan moga oslobodjenja! Oh, kako ću srećne i čestite živit danke u milom zavičaju uz takovu ljubu, kao što si mi ti, viteška vjerenice!“

Ovo govoreć tamničar mahom počuti u svojoj duši sladku polašticu i poče se povratjati iz nesviesti na novi život i na obraze suhe i blieđe vratjat se poče njekadašnja radost sladka.

Sad opet Krunoslava privati rieč, opet poče milovati dragog svoga vjerenika i tješit ga, a on ju sad ovo sad ono zapitkivaše, i čim tako prolazi im vrieme u milom razgovoru ure kao časi, u vrata se s vana zadje golemi ključ, i vrata se tresti počeše.

Kad to čuše dvoje dragih nisu znali šta da misle, prisluškivaše nadajuć se i sumnjajuć, da li će im otvaranje vratah donet dobro ili zlo, radost ili žalost, život ili smrt? Nu čim se otvoriše vrata, nahrupi u tamnicu množina oružanih Turakah sa gorućimi bakljami.

Tko da opiše što je počutila Korevskog vjerenica u onaj čas, kad je smotrila to pozorište; kad zasjaše kuti od tamnice i oružana gomila ljudih odurnih i namrgodjenih licah u jamu se sleže. Kao čovjek kad se nada sve zadobiti, a u čas vidi gdje mu propada sve liepo i milo ufanje, i kad čovjek misli da će ga ogrijati ozebla jarko sunce, a pospe ga oštra tuča, kad misli da će ga ogrliti pouzdana ruka vjerna prijatelja, a u isti čas sgrabi ga biesan lav u krvoždne svoje nokte: tako u bezufanju kliknu Krunoslava ime svoga vjerenika, i k njemu se primače kao da bi rada sakrit ga u svoje njedarce; odluči dieva s dragim vjerenikom dieliti grozan smrt, kad život dieliti nedopušta zlobni udes.

To odlučivši trže junakinja ljuti mač od svog pasa i napade krvničku četu, i tad se zavrže strašan boj, osveta bo s jedne i s druge strane udaraše ubojitim gvozdjem. Junakinja Krunoslava brani život svoj i svoga milog vjerenika, a četa turska podkupljena od Ljubice, pašine kćeri, brani svoje poštenje proti smionoj ženskoj glavi. Krv poteče topla u onem grozaom mjestu, i Krunoslava udara na Turke kao razjarena lavica, i već obori junakinja ubojitim mačem snažnom i uvježbanom mišicom Aliju i Memeda te pustiše gadnu dušu, Musa pobježe medju stražare, Jusufa i Mujagu raniše smrtno isti stražari kad se bakalje pogasiše te u tmini neznade se razlučivati prijatelj od protivnika. I tko zna što bi još učinila Krunoslava Turkom štete, da beg Suliman lukav neo-

Digitized by Google

plete se kradom od zada, i najprije junakinju a po tom i Korevskog sgódi iz puške, i tako padoše obodvoje mrtvi jedno uz drugo, a vjerne njihove duše uzletiše k nebu iz gadne špilje i zaviek se sjediniše.

Ljubica, kćer Rizvan-paše, biaše iz ljubomorstva uzrok prieke smrti Krunoslave i Korevskog, i tu pogubu morade njezin otac glavom platiti.

Po Gunduliću spisao *M. Stojanović.*

Staro hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

Šiško Menčetić.

r. 1457 † 1501.

CCCXXXV.

Mogu reć, od *kola* znam što je svit ovi,
Nevidih ja kola, ovo li da slovi
U kom su gospodje, ter svaka dostoja
Da za njom dvor podje, i slugah bez broja,
Ino im nelipše nego vlas ikolje,
A svaka jur pripše za carsko pristolje,
Najliše toj kruna medju svom mladosti
Koja je sva puna s veseljem radosti.
Ter dajmo njoj slavu, svu gizdu i lipos,
Kako bog da lavu nad zviri svu kripos,
Prem joj je prilično: vas si svit da vlada
A ličce obično da k suncu priklada. —

CCCXXXVII.

Gàrlica jedna zvir ka zgubi jur druga
Neprija nigda mir, cvileći srid luga.
Ne sieda ni hodi na dublja zelena,
Dà, ni će toj vodi, ner ka je smućena.
A ti si zgubila presvitlo sunačce
Koga si ljubila jakino sàrdačce
Od tvoje mladosti; a sad ga gledaje
Gdi gre bez radosti, ništa se nehaje.

CCCXXXVIII.

Pravi mi ružice, mirno te ja molim,
Zač imaš tužice? neka se jur bolim,
Er vidju tva mlados da ćuti dreselje,
Ka bieše pri' rados i raisko veselje.
Rači mi, cvite, reć, jeda sam ča je kriv.
Zašto dim, na svit već nebih sad stal živ,
Jer kada naziru presvital tvoj obraz,
Serdačcem umiru, i kopnim kako mraz,
Cić koji čas mene gdi vidiš tuj hàrlo,
Kako cvit ki vene prikloniš tve gàrlo,
A da se po tuzi ličca ti pomàrče
Ter tvomu jur sluzi mni da se nanj sàrče.

CCCXLIII.

Dokle je život moj, dat' vesel ne stoju,
Kad ova od gospoj nevàrši rič svoju.
Ni obit ljuvezi, koju stvar dàržah ja
Višniju u meni nego sunce koje sja.
Kolikokrat stà se klet meni nje lipota:
Imat me na pamet do svoga života.
Kolikrat nje mlados u moj kril doteče,
Bisneći za rados, ter ovu rič reče:
„Moj cvite rume ni, račimi rič uprav,
„Nesišli ti meni tuj miles i ljubav,
„Ku nošu ja tebi za tvoju dobrotu.
„Bez koje rad nebi život moj životu."
Kolikrat još veće nje lipos sta pravič:
„Nevim se nesreće, ka nas će rastavit,
„Ni more nenavis s tolikom bit zlobom
„Koja će moju svis razdilit moć s tobom.
„Ni svada, ni riči, ni laž, ka s daleče
„Gre, da drum prepriči ter milih razteče,
„Učinit neće moć kon moje mladosti,
„Da tvojom dan i noć nemislim radosti."
Ako je tkogodi, tko sliša sad mene,
Ucviljeno ter hodi od želje ljuvene,
Hodi me poslišit, molju te ovo još,
Er mojom utišit nevolju tvoju mož,
Er mojom izvidat mož svoje tužice,
Ako mi daš spovidat od ove ružice,
Od koje drag obiet zaveza svis moju,
Zaveza svu pamet, zaveza da stoju.
Jednom se namiri, da joj pridaju,
Na ku stvar zamiri jak da svit izdaju.
U taj čas doteče ter pade na skut moj,
I sladko još reče: „kako mi veliš toj?
„Kako mi mož to riet, 'er s tvojom ljubavi
„Mišlju ja umriet, moj cviete gizdavi,

Digitized by Google

„Neka sam, ter velim, tebi ja pridana,
„Zač drugo neželim ner tvoja bit zvana.
„Ako li otvorit hoti mi sàrdačce,
„Hoćuli što stvorit za te, moje sunačce!
„Jer žimi ljubav tva, koju su izbrali
„Pozora moja dva da živeš u hvali.
„I žimi život moj, kako ja nescinju,
„I takoj ti nemoj sciniti, da cinju
„Dražju stvar od tebe, za koga dim ovoj,
„Neštedim stàrt sebe, vidit ćeš bud živ toj."
Moreli sladje rit na svitu što človik,
Moreli jur žalit većma se tko do vik?
Tako me nevolje ovej bog slobodi,
Mnjah, vidit pri polje da ribe sve rodi,
Mnjah, pri će živiti u mere sve zviri,
Mnjah, pri ću viditi lava zec da tiri,
Mnjah, vidit pri suh panj i listje od gore
Gdi gasi gork oganj, a snizi gdi gore.
Mnjah, pri' će sve moć bit što bit nemože,
Neg me će neljubit nje lipos moj bože?
Neg li će navàršit objete ljuvene,
Po kojih mnjah skàršit da se će za mene.
Ali bi sve zaman, ter malo miruje,
Pače je prem taman tko *ričim* viruje.
Kako ja virovah onojzi od gospoj,
Kojojzi darovah za ljubav život moj.
Scineći, svak na svit za kletvu da dàrži,
Scineći, svakda uvit na svitu da vàrši,
Ter ostah kako sien; nu volju reć uprav
Kako dub osičen velmi gork i nezdrav,
Pokli se sad ova tač nosi samnom vil
Jakino tim slova nje ures da ni vil.
Pače ću veću riet, er joj toj ni' dosti
Neda se obazriet mojojzi mladosti,
Odvrača svoj pogled od mene vinu tja,
Koliko da joj zled nikoju stvorih ja,
Jer ja mnju, da mačem svu nje kàrv pokolju,
Videći oh s plačem tuj moju nevolju.
Pravo bi da mene daj smili s očima
Koja mnom spomene ni malo neima,
Kojojzi tuj ljubav i viru je nosih
Da mnokrat (dim uprav) u boga smàrt prosih,
Služeći pravedno sa svu moć i kripos,
Životom zajedno takmeći nje lipos.
Oh nu se sve zgubi, svakomu ovoj bud,
Pravedno tko ljubi. Ali toj neće sud. —

Elegiah knjiga.

Knjiga I.

II.

Presvitla od gospoj! da bude živiti
U pisneh sluga tvoj sto godin na sviti,
Bilo bi ništa sve pri željnoj bolezni
Ku patim za cić tvô jadovne ljubezni.
Jer da je bridak mač, prišal bi umiljen,
Prišal bi za moj plač jadovno razcviljen.
Zatoj se jur moli tvoj sluga, sunačce,
Pozri jad, kim boli željno me sàrdačce.

IV.

Zač skrivaš svoj obraz od mene, cvite moj?
Neznašli jer sam vas ja sluga od gospoj?
Neznašli gospoje *pisnivac* jer sam ja,
Za pisni ter moje od mnozih ime sja?
A zatoj jur meni gledati nebrani
Tvoj obraz rumeni, moj cvite izbrani.
Zač *oni* ovo jes, kî te će proslavit,
I kî će tvoj ures kon sunca postavit.

VI.

Da znate ljuveni, *sve* ljubi život moj,
Drago je sve meni va ovej od gospoj.
Očice najdraže, — nu željom umiru,
Zač sàrce me praže, gdi sladko pozirù,
Gdi sladko otvore na mene pozrinje,
Ter ja mnim, govore: „ti s' naše želenje."
A zatoj što tužim ništa se nebrinu,
Zač ufam da sdružim nje lipos jedinu.

IX.

Žalosna mâ mlados, kâ pokoj neima
Odkli tvu rados obazrih očima.
Jer malo po malo hoće me želja stàrt,
Gizdava mâ hvalo, da želim sebi smàrt.
A zatoj nedopust toliku na svit zled,
Daruj mi tvoje ust', iz kih vri sladki med,
Iz kih cti drag biser i koralj càrljeni,
Oh oslad, gork čemer, moj cvite rumeni.

Digitized by Google

X.

Jak trudan jelenčac poželi vodice,
Tako ja za venčac želim te ružice,
Neka se pogizdam, neka te poslužu,
Neka te ka zvizdam, slaveći pridružu;
Neka te postavim sunačcem u pored,
I neka proslavim slaveći tvoj pogled,
Koji se dostoja u pisneh pripivat,
A ti se gospoja od gospoj nazivat.

XI.

Neka znaš diklice, želja mi dotuži,
Želeći tve lice život moj da sdruži.
Ter veće tàrpiti nemogu tolik trud,
Došal sam vapiti, na tebe, pred tvoj sud.
Ti pravdu ispravi, ter mi rec rič tvoja,
Zač u san i javi nedaš mi pokoja?
Zašto hoć da naga proždre me ljuven gnjiv,
Ako mi s' ti draga, jeda t' sam ja što kriv?
Rad bih ja, bog svidok, da drago nis' meni,
Dâ, nu je to uzrok tvoj obraz rumeni,
Koji se želi sam, koji se sam ljubi,
Zatoj čin', ljuven plam da mene nezgubi.
Smiluj me boga dil, čin', da ja za službu
Vidim se u tvoj kril jedan dan u družbu,
Ako ćeš, moj cvite, da poznaš, što je drag,
Koji hi krozi te prionul za mač nág.

XII.

Gizdava diklice, ako ćeš slaviti,
Ako ćeš tve lice da slove na sviti,
Doteci sad hàrlo, veće dni negubi,
Ter mene za gàrlo uhvativ, poljubi.
Zašto sam oni ja za koga na saj svit
Od mnozih ime sja, a cavti kako cvit,
Zašto sam piesnivac, i piesni zač tvoru,
Od kojih jur vinac ljuveni zadveru.

XVII.

Kolikrat govoru, gospodje, skim na zbor,
Tolikrat satvoru ki godi nerazbor,
Ar moja pamet sva zahodi sàrdačcem
Na tvoja lićca dva, ka sjaju sunačcem
Ter neka bolje viš, mnozi mi tuj reku
Nij' prava vidit svis va ovom človeku,
A zatoj, gospodje, smiluj me ljuveno
Dokole nepodje pamet mi svàršeno. —

XXVII.

Ova će još dikla bit mnozim s tužice,
Ar je sva iznikla kako cvit ružice.
Diklice ja mladje nevidih do sada,
Kojoj se dal sladje bih da mnom povlada.
Tolika gizda jest slavnoj nje liposti,
Da je pun nje ures ljuvene kriposti.
Nikako pozira toliko ljuveno
Da človik umira i vene skroveno.
Ako li govori, ukaže novu slas,
U kojoj otvori angjelsku rič i glas.
A koga nje kosi nebi još zanile?
Niz gàrlo kê nosi na način od vile.
Ter preden od zlata vidit su jur meni.
O! nebi sva plata u želji ljuveni,
Kad ona ljuveno glavicom potresa,
Ovo dim skroveno, ljubav lûk razteza,
Rič me je deri sram, za nje dil život oć,
Svaki nje vlas i pram toliku ima moć.
Neka zna svak, meni da pamet odile,
Nje lici rumeni i ruci prebile.
Visok vrat i čelo puno sve radosti,
Dàrže me dreselo u željah zadosti,
Sve mi je zamama, sve mi 'e nepokoj,
Usti nje nu sama smamiše život moj.

XXXII.

Kad taj vil odluči smilit se na mene,
Snim' s mene, poruči, magjie ljuvene,
Ar se sam smamila ljuveno tebe cić,
Ter čini taj sila na konac mene prić.
Toj mene uzbisni, na dvor nje potekoh
Ter ovi u pisni dah odvit i rekoh:
Ako bih otravil, gospodje, ja tebe,
Skoro bih ozdravil i tebe i sebe,
Nu sam ja otravljen, zášto me zamami
Tvoj obraz proslavljen i gàrlo s kosami.
Zatoj me ne tvori tom tvojom kripostju,
Dâ, nu me satvori vesela lipostju,
Jer vidit ako hoć, mož blažen život moj,
Isto me čini doć, gospodje, u kril tvoj.

Digitized by Google

Ter ću ja reć tada: ovoj su radosti,
Koja su do sada sva mojoj mladosti.

XXXIV.

Koli se on blažen i čestit još pravi,
Tko nije poražen od tužne ljubavi!
Ar nezna što je zled, tko nije za ljubav
Topil se kako led i tonul kako plav.
Ter ima veliku podati bogu hâr,
Koji mu toliku dopusti na svit stvar.
Ar scienju u meni, da muke sve ine,
Pri želji ljuveni, za trud se nescine.

XXXVIII.

Vidišli *Ljubavi*, tuj vilu medj svima,
Da s kosom na glavi dotuži obima,
Tebe jur nehaje ni tvoj lûk ognjeni,
A mene puštaje u tuzi ljuveni.
Ako sam ja sužan, ter muču, da ti zač,
Koji si oružan, da mûče gredeš tač?
Ki godi stril ufan izberi u tebe,
Ter osvet' jedan dan mene, sam i sebe.

XLII.

Kada se obazre ovaj *vil* okolo,
Sàrdašce mê vadre nje ličce oholo.
A s nikom radosti satvori stvar onu,
Ter u srid sladosti, mni mi se, vas tonu.
Tu doli, tu gori svârće se pozorom,
Jakino u gori jelenčac pred zorom,
A mene kad nazri, oni čas nje mlados
Sva smihom uzavri, misli svak tuj rados:
Ter da se zaputim stó krati pred nje dvor,
U svako očutim ljuveni razgovor.
Zač obraz veseli i sladko pozrinje,
Sve bi reć da veli, ti s' moje želinje.

Knjiga II.

I.

Gdi se je sada dil svak? da mu govoru,
Što sam čul i vidil od ove kû govoru.
Zač tko je ustriljen od želje ljuvene,
Nie većma nadiljen milostju, od mene.
Ovo gre pet godin jer sam nje sluga ja,
Ter se mnim gospodin svemu što sunce sja,
Još nevim izriti nje čarov preslavan,
Za koji umriti vinu sam pripravan.
Zač kad sam u nje dvor, vàrh sebe bude stat,
Kako bi razgovor mogla mi veći dat.
Hita me za lice kada me pozdravlja,
Kâ milos diklice, život moj ponavlja.
Zašto me poljubi s tolikom sladosti
Da med slas izgubi kon moje mladosti,
Čestokrat obsiče mê gàrlo s rukami,
A nigda rič reče, koja me zamami.
A nigda u pisan nje ures gizdavi
Svu našu ljubezan spivaje proslavi,
Nigda svoj ukras još, tuj začne pripivat,
Tko sliši, znati mož, gdi budem pribivat.
Zač meni u raju uzmni se, dim uprav,
Ter se tuj nehaju skončati za ljubav,
Misleći oni glas, koji me zavodi,
I koji svaku slas od sveta nadhodi.
Ter se ja začudju milosti tolikoj,
A sve što poželju, sve mi se izpuni.
Zatoj se veselju prekrasnoj toj kruni,
Zatej se blag zovu u družbi ljuvenoj,
Največma kad slovu pred onom od gospoj,
Koja se govori na moju zapovid,
Neka mi nestvori niku zled ljuven vid.
Ter kad se nasmiru zlovoljan pred njom ja,
Nemože u miru jedan čas da prija,
Dokli mi nadje lik ljuvenoj bolezni,
Svaki bi mnil človik, nje lipos da bisni.
Toliko sàrčano i milo poradi
Nje ličce sončano, da jad moj osladi,
Zatoj čuj tko sliši, svakoga još molju,
Čim ona utiši moju tuj zlu volju.
Negda mi uhvati sârce tma velika,
Ter ja bih smârt zvati pripravan do vika,
Zač mi zled u kosti stojaše nikoja
Ter u toj gorkosti neimah pokoja.
Zač svaki razgovor od mene tja podje,
Negoli poć na dvor od moje gospoje.
Ter pravljah sam sebi: skončan je život moj,
Ako mi lik nebi, tužici koji toj.
Dâ, kada dotekoh smiljeno u nje kril
Do mal čas ja rekoh: blažni ljuven stril,

Digitized by Google

Do mal čas još velih, blaženа bolezan,
U kojoj poželih nje slavnu ljubezan.
Zač netom ugledah moj obraz u tuzi,
Ni malo krit nedah da željno nesuzi,
Zače mi prinašat svoj obraz uz lice,
A mene uprašat: „što cviliš svilice?
„Što boliš? što brineš? što ti je? koja zled?
„Što takaj sad gineš i kopniš kako led?
„Pali mi tvoj rekal već krat nije jezik,
„Da s' rados mnom stekal i tuzi svakoj lik?
„Zatoj se još molju hotij mi govorit,
„Hotij mi nevolju i tvoj trud otvorit,
„Zač vidju tužicu da skonča sad tebe
„Kako mraz ružicu željno kad ozebe.
„Ako bih jošte lik nemogla nać sada,
„Da sam, daj, dionik od tvoga sad jada
„Ako ti je tebi budu lik, cvite moj,
„Rados prim' u sebi, a tužit već nemoj.
„Na tvoju zapovid sva moja lipota,
„Izmi taj željni vrid iz tvoga života."
Pomisli ljuveni, bih li ja vesel tuj,
I koje u meni veselje prijah, čuj
Zač ono gdi veli ljuvena nje mlados,
Poznah ja da želi meni dat svu rados,
Jer netom zgovori što biše začela,
Oni čas satvori mene tuj vesela.
Pokli nje prebile ugledah ruci ja,
Život moj gdi mile, koja mi stvar prija,
Jer velmi ljuveno gàrliše mene tad,
Jeli vam skroveno, bih li ja tada rad?
Jer se vas u slasti ljuvenoj zamutih,
U mojoj kad vlasti nje lipos očutih,
Za koju prionuh sve kako za ljubav,
Za koju utonuh ljuveno, dim uprav.
Takoj s njom čas velik zagàrljen postajah,
Razgovor ali lik koji tuj nesvojah,
I koje veselje neprijah tada ja,
Jer mi svis od velje milosti zani tja.
Najliše kad prosu uresni nje ures,
Niz gàrlo tuj kosu, s kom zlato gubi ćes,
Ter mi bi viditi jak angjel iz raja,
Koju rih sliditi životu do kraja.
Takoj čas od mene moj biser odstupi
I k tomu ljuvene sej riči zaupi:
„Od svita blaga sva radostju nadhode,
„Kada se draga dva zajedno prigode.
„Ter našoj mladosti tko brani tolikoj,
„Da se sad radosti nadamo razlikoj,
„Da se sad veselju napuno nedamo,
„A gorkos da velju osvin nas gledamo."
Kad ovoj doreče nje lipos gizdava,
Oni čas doteče kako raj i slava,
Ter čini da sidu; a sama sta dvorit,
Zač niku besidu zače mi govorit,
Ku neću da kažu, zašto bih uzrok bil,
Da željnih porazu ljuveno kako stril.
Ar biše sva medna, sva puna ljubezni,
Koja slas naredna život moj uzbesni.
Ter zaupih:„ gospoje, dostojno po vas svit
„Ime se tvê poje i cavti kako cvit."

V.

Slavi svak vil ovu, hvali svak nje ures,
Svak pisan njoj novu da spiva pravo jes,
Jer slavnom lipostju sunačcu dosiva,
I vas svit kripostju ljuvenom debiva,
Zač je sve veselo, radostju sve dahti,
Nje obraz i čelo, kako raj gdi cavti.
Mana se prolije, istok se otvori,
U medu sve plije, kad ona govori,
Veselim proslavlja veselo nje lice,
Koje se ponavlja jakino Fenice,
Na nebi Diana nje pogled na sviti
Taj svitlos izbrana podoba slaviti.
Dragost je i dika, koje je sva puna,
Jak cvitja razlika venačac i kruna.
Odkud se izrazi, mnim angjel izteče,
I čuju svak, blazi, meni tuj, gdi reče.

IX.

Angjelski tanca meu nami jedna mladjahna vila,
Koja medju svim vilami gizdav je lov dobila.
Na svit uresna sokola: komu rani sàrdačce,
Noseći ličca obola, kako raj ter sunačce.
Veće nehti stat u luge, slideći gorske vile,
Razpusti sve svoje sluge, odpasa luk i strile.

Digitized by Google

Hitro, krunu od bisera imi na rusoj glavi,
Ter kako zmaj od jezera ovdi gnjizdo postavi,
Liposti doni za stražu, da joj sokola hrane,
Od lovac, koje kažu bez broja po sve strane.
Jeli nje ličce rumeno puno slavne liposti,
Jeli sunačcu takmeno u ljuvenoj kriposti!
Cić togaj sokol dostoja, da čestiti luk i stril,
Pokle ovakaj gospoja: prijat ga će u svoj kril.
Još mu će venčac poklonit bilji od sniga bila,
Koji mu odluči donit: kad ga nje rani strila.

X.

Što samo ja željah očima viditi,
Kad vidju, ter veljah: vesel ću živiti.
Toj sada ja gàrlim, te mene gàrli sad
Ter nij' već umarlim družit se meni, kad;
Do vika ter neće ovoli biti blag,
Zač blago nij' veće, nog dragu biti drag.
Kako ja, gdi prima meni se pobludit,
Ter sàrcu s očima nij veće šta žudit.

XXII.

Kupido, ki sklada poda se vas si svit,
Nescinju da vlada od ove lipši cvit.
Ar kako i venčac bez cvitka rumena,
Ali zlat pàrstenčac bez draga kamena,
Tako je sva mlados, gdi nij' nje liposti
Gdi nij' nje, nij' rados ljuvene kriposti,
Ar kad moć koj hip Ljubavi polipše,
Nemore za nalip obličje nać lipše.

XXIV.

Pomisli sunačce, krunice od vila'
Koja s' mé sàrdačce u željah smamila,
Eto znaš da prodje dvaš od sad čes godiš,
Odkoli, gospodje, život moj gospodiš.
Kolike bolizni želiniji i žalos,
Cić tvoje ljubezni pritàrpi ma mlados,
Ter se ja nikada potužih človiku,
Ni bih se odsada potužil u viku.
Da nu je uzrok tvoj, jer k meni doteče
On, tko je tebi svoj, ter ovu rić reče
Rih zatoj sunačce, tàrpiti može sva
Me tužno sàrdačce, što veli lipos tvá,
Nu mi nij' sudjeno da tuj stvar odolim,
Za tobom ljuveno da se ja nebolim,
Veći trud takodje, skonča mi svu kripos
Gdi veliš, gospodje, da minu tva lipos
I sve ću tàrpiti, nu tu stvar nikad,
Ter veće živiti ovako ni sam rad.
Ni mogah umriti pokojno nikadar
Dok god ti izriti nebudem ovu stvar,
Zatoj mi ne zabav ner tvojoj liposti
Od koje jes ljubav velike kriposti.
Jer ima vik veći tva lipost ner jelen
Koja se cavteći ponavlja jak zelen
Ter živeš za slavu noseći bako cvit
Svoj obraz i glavu da vidi vas si svit.
Ter si sva iznikla, kako cvit u ruži,
U gizdi ter dikla tebi se nedruži
Najliše gdi gore tva ličca ljuvena,
Koja su od gore ružicom skrovena.
Lirom vrat gizdavi i s gàrlom toj čelo
Skrovenje svak pravi, ter cavti veselo.
Od tvoga pozora svitlosti svak vamni
Da su dan i zora, ka zvizde potamni.
Jer kad se obazreš, nij' toli sarcem lav
Koga tuj nenadreš da vene za ljubav.
Komu li nesplete pamet moć ljuvena
Obie stran gdi t' lete dva zlata pramena.
Càrljeni koralj zri na usti van tvoje
Iz kih slas veća vri od meda, gospoje,
Ar kada govoriš toliku čes ima
Svaka rič, ku stvoriš, da mi svis vazima
A zato jur človik morete zvat lipos
Za kû ću po vas vik ljuvenu ćut' kripos.

XXXVIII.

Kako me strah nebi, gdi biše stavila
Zàrcalce pri sebi, gizdava taj vila.
Ar se će ponit, rih, kad vidi svoj obraz
U komu ja uzrih od sunca vas izraz
Ter mi još istino na pamet dohodi
Da joj se jakino Narčisu nezgodi,
Ali smamit ovi cvit dostojna nij' trava
Od koga po vas svit cavti glas i slava.

Digitized by Google

XL.

Hadgodi spomenom, moj bože, stvar ovu
Vezda ja povenem, ter hotno smart zovu,
U moje gospodje nadjoh se jednom dvor,
Kâ za mal čas podje pogledat na prozor.
Ali ti tudie gre, jak da se hoće stârt
Od smiha, ter sve mre, a dahti kako hárt.
On čas k njoj potekoh, misleći, što je ovo,
Sunačce, ter rekoh, jeda je što novo?
Ništa mi nemože, za velik čas, rieti
Od smiha, moj bože, neg ruke prostrieti
U kojih ugledah ptičicu daržeći,
Ter pamet ja nedah, što ima toj reći.
Ješte joj zabavljah ja velmi onomu,
Zašto se nestavljah ni malo zlu momu.
Nu kada sardačce od smiha utaži,
Još rekoh: „sunačce, što je ovo, nu kaži“
Tuj zaupi: a što ćeš od stvarih jur ovih,
Toli znat sve hoćeš, o toj ulovi
Tada ja mûkom stah, misleći u sebi
Zač toli nigdar plah odgovor pri' nebi?
Ter sada sam pravlju, navlaš se ozlobi
Neka se nestavlju ona stvar što kobi,
Tuj sumnju ja stekoh i misal oni dan,
Ter družbi sve rekoh, pokle se vidih van.
Zatoj mi svak jedno na ovu rič reče,
Kažući naredno, što mi se pak steče.
Dali si tač nezdrav, ter neznaš taj zlamen
I ptice tej narav, jer zgara na plamen.
Toj hoće da riče, ovak je ubvaćen,
Ovakoj no ti će tvoj život bit naplaćen,
Sad možem sve toj reć i vidim i ćuću,
Jer ću zlo svako steć s nje lipos goruću.

Misli o jeziku.

Od J. J.

(Konac.)

II. Škola. Ja neću da se brojim medju one ljude, koji negleduš i naprečac odsudjuju sve, što je novo. To je slabost, koja je sama možda zlu pripomagala, a poslie o pomoći sdvojila; to su djeca, koja upadaju a neznadu se dići. Te budi po istini i to rečeno, da su se drugi bolji za nas pobrinuli, nego li mi sami. Tko je kriv što nam je narod tako duboko pao; tko je upropastio naš stari zdravi družtveni i obiteljski život? Recimo istinu: *mi sâmi.* Ljudi obično drugoga krive, kada im se neće vratjati na bolje. Neima tomu još ni desetak godinah, kad našemu jeziku u javnom životu ni traga bilo nije i jedan putujući Francez (Dèsprez) morao je u svom putopisu (god. 1846.) napomenuti kao njeku znamenitost, da se je u predsaborskom spravištu kraljevinah naših našao medju svimi jedan govornik, koji je govorio *hrvatski.* Šta smo od to doba preživili, šta se je sve promienilo? Jezik naš bio je od doba izključivo jezik domaće uprave i javnoga podučavanja, a i sada, kako se je obćedržavnim interesom nješto od toga žrtvovati moralo, napiše se i izgovori našim jezikom javno za dan više, nego li prije deset godinah za godinu danah. Gdji je dakle krivnja: ili u javnih ili u privatnih odnošenjih?

Neve školsko zakonodavstvo u Austriji uzpelo se je na najvišji stepen čovječnosti i pravde, dočim je izjavilo načelo, da *narodni* jezik imade biti posvuda osnovom podučavanja. Krug jezika je ponješto odposlie stegnut, ali zato jezik sám ostaje. Ja u tom nevidim velike razlike. Jezik će se i unapred učiti i uzanj književnost slobodno razvijati; s kakovim uspjehom? To zavisi uprave od nas i od nikoga drugoga.

Ja bi sam dakle mirnom dušom prešao na ovu *drugu* točku, kad bi smo samo glede *prve* mogli biti bez brige; kad bi nam *naš* račun bio čistiji, lako bi smo ovo obračunali s drugimi. Ovdje nam je *zakon* u pomoć. Sada bi

Digitized by Google

samo trebalo, da učitelj u školi ono valjano nastavlja, što se je domaćim odgojenjem započelo. On bi imao diete dotjeravati i mahne obiteljskoga podučavanja izpravljati. Naravno, da bi roditelji imali nastojati, da takovih bude čim manje. Ovdje neka i otci uzmu jednu stran ukora na se, kojim no smo ukorili matere. Kako se je majka oslonila na pestinju, neka se on neoslanja na uboga učitelja. Odloživši kadkada zakonik, ako ne šta gorjega, valjati će mu uzeti u ruke abecavicu ili slovnicu, te diete njome malo provesti. A najbolje je dakako, da on bude živom slovnicom. Učitelj pako imade onom strogostju i točnostju, koju ljudi kratkovidi „*Silbenstechereі-om*“ nazivaju, paziti na to, da djeca u pismu i govoru nečine pogrešakah proti slovnici jezika, i da im nijednu takovu pogrešku nepraštaju. Tud ništa nije presitno i malovažno. Svaki nas dobro znade, što je mana, kada joj se čovjek jedared naučio. Da pako učitelji uzmognu biti čuvari i njegovatelji čistote narodnjega govora, a ono treba da i sámi jezik dobro poznaju i da se osobito kod puških učiteljah strožije gleda na to, da ti prisvoje uredno znanje narodnoga jezika. Ovdje nije govor o tom, da mladež naša budu sami učeni slaviste; ja ovdje nemislim ni iz daleka na druga slavenska narječja, nego samo da se uči čestito domaće narječje i da ljudi negovore svoj jezik bezsvjesno kao žive čegertaljke, a da neznadu šta govore i zašto govore. Od svakoga čovjeka može se zahtjevati da znade svemu razlog, što radi, a glede jezika može se od svakoga tražiti barem ona savjestnost u svom jeziku, kojom pazi jezike tudje. U njemačkom n. p. jeziku pazimo strogo na pravila slovnice i pravopisa, i smijemo se onomu, koji napiše mjesto: Fisch, Füsch, mjesto: dass, das itd. ili rekne: rathete, mjesto richt; dass ich habe gehört, mjesto: gehört habe itd.; u francezkom i mrtvom grčkom jeziku pazimo strogo na sve moguće naglaske; a šta se radi od našega pravopisa i jezika? I to nitko nedrži za pogrešku, to je svakomu slobodno. Dakle učitelji! budite nemilostivi sa pogreškami svoga isto tako, kao što ste i sa pogreškami stranih jezikah!

III. *Družtveni život.* Ovdje prestaje zakon, koji, kao što vidimo, jedini za nas skrbi, i nastupa naša pusta slobodna volja, i zato tude opet stojimo hrdjavo. A što je i opet krivo? — hrdjav početak. Da je *kuća i škola* učinila svoje, nimalo muke! Ali ovaki ljudi, i ako su se nješto naučili jezika, nisu ga se naučili iz mlada *štovati i ljubiti*, te ga zato do mala opet zapuste. A osobito se može nazvati pravim barbarstvom, kako se kod nas ponima odnošenje izmedju maternjega i stranih jezikah. Kod nas ili je tolika kukavština umna, da čim se koji nauči njekoliko riečih stranih, time već svoj jezik zaboravi; ili je tako nezriela razsuda, da ljudi neznadu, *zašto* se uče jezici strani; a svakako je velika pokvarenost, kad je priroda u nama tako duboko zaspala. Ima jezikah stranih, koji se uče *po dužnosti* a njeki opet *koristi radi*. Kod nas je oboje. Nu gdje je to napisano, da se jedno mora naučiti a drugo zaboraviti? To je duševno ubožtvo naše! Odtudu i biva, da ako se gdje koji žalostni otmienik smiluje jeziku zatepenoga naroda svoga, te njime progovori, a ono mu se baš i osveti. Kao da mu je zašo rukom u utrobu, te mu po njej nemilo rije, trga ga, čupa, nateže, da ga umori. Kad god zausti, a ono ga nemilo pljusne. Odtuda i spisatelji njeki kod nas, koji inače pišu u drugih jezicih kako se pristoji, misle da je dovoljno, ako našega tucaka (prosjaka) zaodjenu kakvimgod prnjami i dronjci, za koje neznadu da su prnje i dronjci duha nji-

Digitized by Google

hova. Kod nas neimade jošte na stalnih pravilih osnovane proze i zato pišemo, da Bog prosti, kako koji znamo, samo da se pazi ovo, što dosada sabrana imademo; ali je sramota i grehota, kako njeki ljudi po jeziku przne, pa da to čine govoreć, nego pišuć i to pišuć za sav narod. Kod nas je to od njeko doba tako zavladalo, da se upravo može reći o *njekih* naših spisateljih ono, što je rekao Horac za njeke svoje dobe pjesnike:

„Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
Indoctusque pilae, discive trochive quiescit,
Ne spissae risum tollant impune coronae: —
Qui nescit versus tamen audet fingere."

(de Art. poet. 379)

Zar takovi ljudi misle, da su samo gramatici i učitelji dužni jezik znati s njima da je slobodno po njihovu mučnom radu prznuti. Ima njih sbilja, koji misle, da je „korenodubstvo" hrana slovničarska, a za njih da je štogod drugo bolje i poštenije. Takovim evo na uvaženje jedno liepo mjesto iz Cicerona: „non est tam praeclare scire latine, quam turpe nescire; neque tam id mihi oratoris boni quam civis romani proprium esse videtur." (de orat XI. 42). A naš viek dodaje k „civis" jošte „hominis."

Školski odlomci XXIII.

Blago odgojitelju, učitelju, otcu, u kojega se cielom bitju ljubav javlja! A blago i djeci, koja pod štitom i zakriljem ljubavi prirasćuju! Odgojitelji će naći na njivi svoga dnevnog posla uslade, koje sviet nedaje, i koje čovjek s hladno računajućim razumom nesluti, a djeca — vodjena svetim tragom svete prirode — neće zabasati, no odgovorit će opredieljenju čovječanstva. —

Učitelji, budite pravedni prema učenicima! Strogost neće odtudjiti srca njihova od vas, ali će odtudjiti partizanstvo i svaka javna nepravda! Kad diete nepravdu osjeti, hoće ju pamtiti dugo . . . Imajte ljubav k djeci! Ta srce je djetinje kao bršljan, kom je podpora nuždna, da se u vis penjati, nebeski zrak piti i radostnije uspjevati može. Nenadje li podpore, on onda po zemlji puzi, te tu iztrune; a dobije li pomoć, koja ga na višje upravlja, on se onda uzdiže veselo, a tim se sve većma lišće njegovo širi i podmladjuje. Isto je tako i djetetu nuždna podpora — nju po naravnom nagonu ište diete poglavito od roditelja i učitelja. Kao što se bršljan bez bolje podpore takodje za jadni trn i trulo kamenje kvata, isto se tako vije nježno i bezpomoćno diete oko slabih ili pakostnih ljudih, tek da podporu nadje, premda ona u burah života dugo netraje. Blago školi, gdje je učitelj čvrsti rast, oko kog se bršljan dječijeg srca stiskuje, — u kom diete nahodi podticanje k visini, s koje jedineato silazi sreća i mir. Ali kao što se nikakav bršljan oko ledenog stuba neobavija, tako se i dušica djetinja neliepi za ledeno, nemilostno srce, po tomu dakle gdje oskudieva ljubav učitelja, tu je sve sama prevara i laž!

Što više učitelj biva onakav, kakav treba da bude, — što više uzdrži školu onako, kako treba da se drži: tim će manje imati povoda tužiti se na izostajanje od škole. Šta je loša škola, to osjete i izkuse odmah i najprostiji

Digitized by Google

roditelji, pa im se nemože niti zamjeriti, što prestanu slati djecu. Ali isto tako spaze oni, šta će reći *dobra* škola, te duh, koji istu oživljuje, pogodi put svoj i u najsiromašnije koljebe, budeći po maloj djeci sviest odraslih! Ako učitelj zna školske čase djeci usladiti, ako je on kadar zadobiti ljubav njihovih mladih srdacah, — onda diete moli roditelje, da ga od škole nezadržavaju, a takova molba oštro dopire do srca materinog. Neposredna konverzacija učitelja s roditelji, i predstavljenja koja duhom ljubavi k djetetu dišu, riedko će kad promašiti svoj cilj. Ali ovdje s žalostju priznati moramo, da ima u nas i takovih učiteljah, koji, premda im mnoga liepa izkustva u životu nisu uzkratjena, ipak svojim nerazmotrenim postupkom jure u zlo. Umjesto da na dobro njihovo kloneće se opomene primaju, milije im je rizikati svojom sobstvenom kožom, a tim se jako zamjeraju školskoj vlasti i obćini. Umjesto da prosto i mirno žive, jagme se o lažan popularitet, pa dok dlan o dlan lupiš, već su mnogu mater svojom nerazboritostju ogorčili. Kad se oblak, koji se dugo već skupljao, najposlie nad njihovim glavami prolomi, onda udare u „jaoh i pomagaj!“ a zaboravljaju, da buru mora požnjeti onaj koji je vjetar sijao. — —

O historičnoj važnosti naših manastirah.

Manastirah ili samostanah biaše u starija vremena mnogo više nego li sada. Oni bo biahu jedino vrelo znanostih, oni već od starine sačuvahu nam i narodu našemu književstvo, koje toli bujno u njih procvati. Što bi sada znali braća Srbi pod jarmom Turakah pateći o historiji svojoj, da nije bilo manastirah? što bi se znalo o sjajnosti srbskieh vladaocah, da niesu oni manastire ustanovili? — Nekiem višjim ravnanjem sagradihu oni manastire za budućе navjestitelje sudbine svoje i naroda svoga; tako Stjepan Dečanski od sina svoga uhvaćen, sagradio je u Dečanih manastir, u kojem mu tielo i dan danas počiva. Car Lazar na Kosovu polju izdahnuvši, ustanovio je za života svoga manastir svoj Ravanicu, gdje ga carica Milica poslie njegove smrti pokopà. Od svakoga skorom vladara mogli bi navesti ovakovieh primjerah iz historije srbske. Da su Hrvati imali više manastirah na narodnome temelju osnovanieh, sad bi možda izvjestnije znali staru povjestnicu hrvatsku; na onome pako što znademo imamo se mnogo zahvaliti onim nekojim za narodnost zauzetim kaludjerom.

Manastiri biahu narodu našemu obojega zakona prava i najstarija **škola**, sveta mjesta ne samo za vjerozakon nego i za **knjigu** i obučavanje, oni biahu sve do najnovije dobe u Austriji, a i danas su još u Turskoj za naš narod bi reć jedini stožeri naobraženja. Odnošenje manastirah prema narodu našemu u Serbiji i u Austriji, naznačio je dovoljno prevriedni naš Vuk Stef. Karadžić. Odkuda bi nam onoliko starieh slavenskieh rukopisah? Odkuda slavenski životopisi svetacah u manastiru šišatovačkom? — kojeno starine učenim ljudem dosta dadoše materiala za razglabanje. Neima dakle sumnje da bi bilo od velike koristi, kad bi izpitatelji starinah manastire obojega zakona barem što ih ima u Hrvatskoj točno opisali. „Pametnome i upravo učenome čovjeku — kaza naš starina Vuk još g. 1826. — netreba dokazivati, kako bi takovo opisanje ovieh dragocjenieh ostatakah naše starine i jedinieh čuvarah i stubovah našega zakona i dosadašnjega književstva bilo važno ne samo za Srbe nego i za ostale

Digitized by Google

sve narode slavensko. Englezi, Francezi, Niemci i sami Rusi i današnji dan idu po Grčkoj i Talijanskoj i troše nebrojene blago tražeći ovake ostatke starich Grkah i Latinah, a mi još neznamo ni u svojoj kući šta imamo!“ —

Eto bjelodana jest istina ovieh riečih, samo šteta što osiem njega neopisa nam gotovo nitko gdje koje od naših manastirah. Koliko ljudih iz Zagreba ide na šetnju u bližnje Remete, al malo ih ima koji šta pobliže znadu o onih zidinah što se tamo nalaze. Već palatin Pavao Esterhazy pripovieda kako su g. 1525. sagradili pravovjerni crkvu nedaleko od Zagreba na čast B. D. Marije a uz nju takodjer manastir braće pustinjakah sv. Pavla, kamo pobožni ljudi rado putovahu a svakom godinom rasao je broj putnikah; no g. 1787. ukinućem manastira prestadè i svjetina tamo dolaziti. [1]) Što se sve priča o Tersatu kod Rieke, zar nebi vriedno bilo da se opiše? Poznato je da je Nikola Frangepan ondje dao kapelu sagraditi, a papa Urban V. da je g. 1362. poklonio istoj kapeli kip B. D. Marije, što ga je, kao što se priča, evangjelista Luka u ebanovom drvu izrezao. Ne dugo zatiem zamienio je Martin Frangepan (g. 1451.) kapelu sa liepom crkvom, uz koju je takodjer ustanovio manastir braće sv. Franje. Nijedan od austrijskieh knezovah carske obitelji nije propustio, da tu svetinju čiem god nepočasti a g. 1715. poslao je sv. otac dvie krune za isti kip B. D. Marije. — Kome nije poznata važnost nekadanjeg manastira u Lepojglavi, koji je bi reć kod naroda našega sveučilište zastupao, gdje predavaše kaludjeri rimsko pravo sa crkveniem i naravniem, bogoslovje i filozofiju a povelika biblioteka a i možda tiskarna (?) biahu učevna sredstva za znanstveno naobraženje mladeži. O tome svemu nepreostà nam ništa; jer zub vremena uništi nam sve do jedine uspomene.

S toga bi trebalo da sve bilo ono hrvatsko ili srbsko ako je od historične znamenitosti, u jedno saberemo i za zamieničnu porabu svietu priobćimo. [*]) —

Prsten.

Pripoviedka od F. F.

(Svršetak od br. 34)

6.

Trgovina u Crnoj-Gori jest akoprem u malom ipak dosta živahna. Njezino nutarnje promicanje jest ponajviše na Trgovini i na Viru nedaleko od skadarskoga jezera, kamo takodjer Dalmatinci i albanezki Turci svoju robu donašaju, a izvanjsko trgovacko obćenje jest skoro sve u Kotoru a redje u Budvi, Dubrovniku i ostalih dalmatinskih gradovih. Sastoji pako ponajviše u zanovetu, rujevini, ukljevah, kastradmi i drugih prirodinah. Kastradma najbolja pripravlja se na Cetinju i u Njegušu i prodaje se po svoj Dalmaciji, a ukljeve pripravljene kao serdelje razašilju trgovci ne samo po Dalmaciji i Primorju nego i po cieloj osobito doljnjoj Talijanskoj.

---

[1]) Andr. Egerer Graecii 1674. 4. M. Remet. fama et miraculis clara c. iconibus.

[*]) Oko toga kod nas i revnivo nastoji »Družtvo za povjestnicu i starine Jugoslavenah,« a što se tiče sačuvanja historičnih sgradah i spomenikah, to nam opet jamči poznata revnivost načelnika istoga družtva, g. I. Kukuljevića, koga je vis. vlada nedavno imenovala konservatorom starinah u ovih kraljevinah, da će se u tom pogledu u buduće sve učiniti što se može očekivati u naših okolnostih. — Ur.

Digitized by Google

Bilo je krasno proljetno jutro. Sunce je već visoko odskočilo sipajući svoje blagodatne zrake nad bielim D— gradom, koji se je kano labud nad morem uzdizao. U njemu je sve vrvilo od Crnogoraca koji su upravo sa kastradmom nadošli. Medju njimi bio je i naš Pavle Margetić. Naučivši se u Njegušu, gdje je već više godinah boravio, pripravljati dobru kastradmu, došao je i on danas prvi put u D. da ju razproda i da dobivenim novcem druge si potrebite stvari nabavi. Tek što je razprodavši svoju robu zašao u prvu ulicu, udje u neki dučan, u kojem je našao gospoju odlične ljepote i u crno odjevenu, koja mu se činjaše nešto poznata ali se nemogaše odmah sjetiti gdje je i kad ju je prije vidio. Dočim je Pavle zaiskavši potrebite mu robe, koju mu je gospoja bivša sama u dučanu predložila, istu razgledao, opazi na njezinoj ruci dragocjeni prsten, koji mu je od njegove još mladosti poznat bio i prošlih ga vremenah sjetio. Zamisli se te napokon gospoju upita:

„Odkud ti je, gospoje, taj prsten? Mora da je skupe novce stojao.“

„To nezaam“ odgovori gospoja „njim me prstenova pokojni moj suprug.“

„Kako se je zvao?“ upita Pavao naglo.

Gospoja mu kazà.

„Ti si dakle —“ nastavi Crnogorac svoja pitanja sve to živahnije.

„Rodjena Jelica Lapsanovića“ odvrati gospoja začudjena, a pogledavši sad stoprv pozorno čovjeka pred sobom kao da se u taj mah nečemu sjeti drhćućim glasom naglo vikne: „Pavle —!“

„Da, ja sam Pavao Margetić“ odgovori ovaj tužniem glasom i suznim ju okom motreći, „onaj isti tvoj nesudjenik, koji te je s bratom tvojim posvuda tražio, dok mu se trag od tebe neizgubi.“

„A gdjo mi je brat? šta li je poručio svojoj sestri?“ pitaše gospoja sva uznemirena tajnom nekom slutnjom. Ljuto li ju dirnu izvjestje Pavlovo kad joj kazivaše: „Vječni mu pokoj! Pade junak od turske ruke tražeći milu sestricu da ju izbavi i rodu povrati. U mojem je naručju izdahnuo i umirući sve ti je oprostio. Posljednje mu biahu rieči tebe spominjući: da ti, ako bi te ikad našao, brata nadoknadim. Blago meni, da ti mogu barem posljednji njegov pozdrav i blagoslov javiti.“

Pavle raztužen ušuti, a gospoja gorko proplače suze roneći kod uspomene ljubljenoga brata, kojega toli ljuto ucvili. Kad se ponešto umiri stane ju Pavle tješiti i pripoviedati joj svoj i brata njenoga udes, kako su ju izgubljenu tražili, što su prepatili, i kako se je on poslie smrti pobratima svoga u Crnojgori nastanio i ondje sada život svoj sprovodi. Tad mu i ona iskreno izpripoviedi sve od kako se je od kuće svoje udaljila, s krštjenim poslie svojim zaručnikom vjenčala, š njime tad u Dalmaciju pobjegla, gdje je on u varoši D. služeći se nabavljenim u Bosni svojim imutkom i trgovačkom vještinom u svojoj mladosti kod otca svoga stečenom, trgovinu otvorio, koja mu je i dobro procvala; al' nije dugo uživao u svojoj sreći, jer je iza tri godine razbolivši se preminuo a Jelku udovicom bez djece ostavio; njoj je poslie njegove smrti pripao i njegov imutak s trgovinom, koju ona sad već od dvie godine danah sama tjeraše, osamljena sve to većma za domovinom čeznući, al neufajući se povratiti od straha i sramote pred bratom i rodjaci.

Digitized by Google

„A što si ti, Pavle, bratu mome obećao, kad me je tebi na samrti tako brižljivo preporučio?“ upita zatim gospoja prijazno.

„Ja sam mu obećao da ću ti biti i brat i otac, — ako bi te našao u nevolji i ti bi trebovala moje zaštite“ doda on tihiem glasom kao uvjeren da tu neima više nade za njega a njoj da nije od potrebe njegova pomoć i zaštita.

„A jesi li ti još nakan izvršiti oto tvoje obećanje?“ prihvati opet umiljato mlada udovica.

„Ako bude od potrebe, ti ćeš se osvjedočiti“ reče Pavle odlučno kao da će timi riečmi da razgovor taj za njega mučan prekine.

„Ako i nije od potrebe, a ono je od srdca“ ohrabri ga blagim glasom Jelica pružeći mu pouzdano desnicu svoju.

Ganuta tolikom vjernostju njegdašnjega svoga prosioca odluči mlada udovica izvršiti posljednju želju brata svoga i povjeriti udes svoj izkušenomu prijatelju Pavlu Margetiću, kojemu se na skorom i zaruči. Ovoga tim većma usreći izpunjenje tajnih njegovih željah, što mu se već nije ni nadao, te zbilja ostà vjeran svome obećanju, kojim se obvezà pokojnome svomu pobratimu, držeći njegovu sestricu a sadanju svoju vjerenicu kao najveće blago na svietu. Tako eto sklopi sudbina, predusretši smrtju prvoga supruga Jelkina namienjenu mu osvetu, dvoje prije nesudjenih vjerenikah po prstenu, koji ih je bio prije razdružio.

Nekoje basne od Krilova.

Iz ruskoga preveo Gj. Rajković.

8. Srndać.

„Šta, čedo? drzko l' ti šumi se kradeš gustoj?
Pomisli: tigar ljut!.. ah! po navadi pustoj
Smotri l' te mlada tek — životu kraj je tvome!“
Tak srna mudru rieč govori sinu svome.

Tad upita srndać mladi:
„Zar je tigar čudo od zvjeradi?“

Čudo je, sine, to — grom sievajuće oči
Dušmana kažu, ah! čeljust mu krvcu toči;
Nij' ljući medjed ljut, pred njime jest u sjeni
Baš isti strašni lav — to vjeruj majci meni.

I sin majku slušat odustao,
Udes ga je namjerio zao
Baš na tigra, kad leža na travi —
Srndać vidi, nešto s' i prestravi;
Al' de napred! kako može biti?
To l' je onaj tigar strahoviti?..
Životinja s' vidi preljubezna,
Tiho leži, zla pomislit' nezna.
Jest doduše pogled vatren njemu,
Inač krotak vidi se u svemu,
Brka liepa i dlake šarene...
K njemu bliže!.. O, da sretnog mene,
Takve vazda ja milujem tigre —
Zače vikat, izvoditi igre,
Kad (zar se je docne i kajao)
Za perčin ga tigar dokopao.

* * *

Dobro jeste, hvalno se trudimo,
Da mladeži porok ogadimo;
Al' tek mladež naša nek nepije
Sladak otrov, gdje se porok krije,
Jer prividno dobro — dobro nije.
Te čestokrat lažna sjajnost zloće
Mjest' dobra se i voli i hoće.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. Još od 15. p. m. uporavlja se ovdje novi propis visokoga c. kr. namjestničtva u poslovih gradjevnoga redarstva i gašnje požarah. Za obavljanje otih poslovah odredjeni su pod predsjedom predstojnika zagrebačke županije ili njegova namjestnika povjerenici poglavarstva gradskoga, zatim redarstva i graditeljstva pod naslovom „povjerenstva za gradjenja i gašnju požarah," kojemu je dužan svaki, koji što graditi kani, prijaviti se dozvoljenja radi, niti mu je slobodno nastaniti se u novosagradjenoj kući, dok se opet neprijavi. Glavni posao otoga povjerenstva biti će, medju ostalim, gledati, da vremenom nestane manah gradjevnih, medju koje brojiti valja: stube, gdje iz kućah na ulicu izilaze, zatim sjedala, štono su prolazu pješakah na putu; dimovodi na vrata, prozore ili kroz stiene na ulicu izvedeni; — cimeri i prikrovja sa uličnе strane preko tri noge u širini; — neosigurani prozori i vrata od pivnicah, kao što i neosigurani otvori u taracu trgovah, ulicah i hodnikah; — predmeti od drva, kao što su drvene stube, hodnici, staje, suše itd; — dimnjaci, izvedeni protiva načelu požarnoga redarstva; — sobe izpod krova, u koliko nisu od vatre sigurne; — vodovodi iz krova na ulicu izvedeni, gdje žliebovah i cievih nije; — odvadjanje gnojnice i sličnoga smeta iz kućah i dvorištah na ulicu; — ognjišta bez dovoljnih dimnjakah; — gradje, štono priete porušiti se; — ograde od dasakah prema ulicam u području grada; — drvene stiene, ako se ognjišta dotiču, imadu se na tri noge od ognja zidom zamieniti; — prozori, koji preblizu susjednim kućam s traga ili sa strane obstoje, te ostati moraju, dobiti će vratnice od gvoždja; — krovi od šindrah moraju sasvim prestati te se zato moraju prekriti u svoje vrieme pod stanovitimi uvjeti gradivom, kojemu oganj nahuditi nemože; — gdje kanali obstoje, trebati će vodu iz krovlja u nje izpod zemlje izvesti itd. — Gledc gašnje požarah ostaje za sada još sve kod dosadašnjih naredbah, nu kad jedanput nestane manah ovdje izbrojenih, biti će jamačno mlogo manje pogibelji od požarah, nego do sada. Zato što ako se čovjek malko obzre na neke strane našega grada i kad pomisli na pogibelj od požara, mora da ga prodrmaju čami, pa će priznati da je sadašnja naredba tu, gdje je dosada gradjanstvo slabo marilo za takove stvari, u dobri čas nadošla i rado će novoimenovanomu povjerenstvu u izvedenju zadaće njegove biti na ruci. Ista naredba pruža takodjer občinam ostalih manjih gradovah primjer, kako jim se i bez očekivanja višjih povodah pobrinuti valja za gradjevine, kao za bitni tako rekuć imutak svojih žiteljah.

* Izvoz zlata iz Kalifornije iznesi u prvom polletju o. g. 47½ milij. na dolarah, više nego 5. mil. manje nego lani u isto vrieme.

* U velikoj smiesi raznih naroda što su se sa Francezi i Englezi smjestili oko Sevastopolja, kažu da se najbolje slažu tako zvani Zuavi t. j. afrikansko-francezki pješački vojnici ili lovci, pak Turci, s kojimi predstavljaju orientalski živalj u zapadnjačkom taboru na Krimu. Kažu kako se je jedanput njeki Zuav razgovarao sa turskim drugom svojim o životu poslie smrti, pa je pri tome najozbiljnije Turčina uvjeravao, kako će i Englezi i Francezi doći u Muhamedov raj, gdje će imati liepih ženah, kao i pravi Muhamedanci. No Turčinu, pored sve njegove privrženosti i zahvalnosti pram zapadnim svojim saveznikom, opet se to nedopadne, te tako rieč po rieč, pa se s njim i sporečka, a najposlie zovne nekog derviša da presudi. Zuav predstavi dervišu stvar, a derviš rad ni Franceza uvrediti ni Turčina uneveseliti, odgovori, da će istina i Francezi i Englezi doći u Muhamedov raj, jerbo se bore za vjerne prorokove, no samo što će dobiti koliko se najmanje dobiva, t. j. samo 700 liepih ženah, a Muhamedanac dobit će 700 sobah i u svakoj po 700 liepih ženah. Na to budu zadovoljni obojica, i Zuav i Turčin.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: ***Jos. Praus.***

Ovaj list izlazi troškom Matice Il. svake nedjelje jedanput Ciena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr
Za utemeljitelje matice polovicaod iste ciene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 37. 13. Rujna 1855. ***IV. tečaj.***

Svatba

Crta iz života.

Putujući prije dvie godine danah prekrasnim i plodnim nekim predielom susjedne naše posestnine zemlje, sjetih se nekog vlastelina nastanjenog u onoj okolici, koji mi biaše dobro poznat od prijašnjih godinah iz glavnoga našega grada, kamo prije kod svečanih i javno važnih prigodah češće dolazjaše u svome i obćem poslu; odtad biaše prošlo već više godinah što ga kod nas nevidih. Vozeći se sad onom okolicom i putujući nešto u poslu a nešto za zabavu, krasno i vedro jesensko jutro, pa i uspomena veselih danah proživljenih nekoč u družtvu na blizu vlastelina, sve mi to srdce razveseli te ja odlučih posjetiti uz put staroga poznanca da dan ili dva, kako mi se svidi, kod njega veselo probavim, što mu itak već odavna biah obećao.

Saznavši kočiš moju namjeru, za četvrt sata krene stranom s glavnoga puta, a za dvie tri li ure stanu kola pred liepim dvorom imućnega vlastelina. U dvoru mi kazaše domaći da neima kod kuće gospodara, nego da je na salašu, odkud će se do ručka vratiti. Ja medjutim šetah oko dvora i po vrtu liepo i ukusno uredjenom. Dvor je prostran, sve u njemu i naokolo liepo, čisto, uzorito, u najboljem redu kao što biva kod vrlog i imućnog gospodara — ali mi se opet činjaše u dvoru sve kao nešto tiho i mrtvo, a ja sam sebi predstavljao po naravi i značaju moga poznanca kao da mora kod njega biti osobito živahno, veselo i bučno. Oko poldana doletiše preko ravnog polja u dvor lahke karuce a uputjen po slugah pohiti meni u susret gospodar kuće pozdravljajuć me srčano i prijateljski.

Al' kako ga nadjoh! — to nebiaše onaj prijašnji veseljak i dobričina, kojemu iz očiuh uviek sievaše radost i veselje a svaka mu rieč dosjet i šala, oko kojega smo se mi mladji, kad je došao u grad, najradje družili a i on je najvolio živahno naše družtvo, bivši neizcrpiv izvor pjesamah i svake šale. Sad ga pako nadjoh propala u licu i nevesela, jedva da ga opet poznadoh.

„Za Boga, gospodine dragi“ rekoh rukujući se s njime „kako ste mi se od ono nekoliko godinah promienili! zar ste bolovali? što li je vam?“

Digitized by Google

„Ništa me nemojte sada pitati, dragi prijatelju“ obustavi on moja pitanja kao na silu smješeći se, „barem preko ručka nemojte mi kvariti riedke veselje što se opet jedanput sastadesmo; prije svega vi meni kažujeta svoje, što i kako je kod vas, što radje prijatelji tako dugo nevidjeni? — a poslie ručka ću vam ja pripoviedati o sebi“ doda potamnivši opet u licu kao od ljute neke uspomene.

Medju ručkom razgovarasmo se o domaćih stvarih spominjući sve one sgode i nesgode minuvše burne dobe domaćega našega razvitka i života, koje će vazda ostati blagom uspomenom svim nam, koji no smo važnu onu dobu proživjeli kao svjedoci i sudjelovatelji. Uspomene ove razvedriše opet ponešto potamnjelo čelo domaćina; nu ja, akoprem i za mene ugodan biaše taj razgovor, ipak neuztrpljiv izgledah svršetak objeda da saznam uzrok tolike promjene u značaju i udesu na glasu njegda veseljaka. Napokon ustadosmo od stola te odosmo u drugu sobu da upalivši lule popijemo kavu. Sjednuvši na divan poče domaćin izza male stanke razmišljenja:

Vi ste, prijatelju, željni znati što se sa mnom sbilo te sam se, kao što rekoste, na toli promienio odkad se vidismo nadnji put u gradu. Neću da pred vama išto tajim a i meni će samomu olakšati grud dočim se s vami porazgovorim, jer, kao što znate, niesam vičan ukriveti u sebi radost ni žalost pred pouzdanimi prijatelji. Vi me poznavaste kao čovjeka vesele misli; ova mi je vesela misao a ponješto i prijašnji naš veseli, družtveni i javni život dugo nadoknadjivao slasti i sreću obiteljskoga života; u mladosti nenadjoh si drugaricu po svojoj ćudi, te tako navrših, neoženjen, četrdesetu i još koju godinu. Kad al' nastaše vremena ozbiljnija, prestaše vesela družtva, bučni naš život i obikle zabave ušutiše, tad i ja osamljen u mojem dvoru malo po malo osjetjah istinu riečih: da nije dobro biti čovjeku na samu. U to vrieme pojavi se u našoj okolici strana djevojka, a slabahna i nježna ručica njena okrenula je životom i udesom mojim za uvjeke. Došla je osirotjela nakon smrti otca svoga, bivšeg činovnika u nekom udaljenom gradu, tražeći zaštitu kod svoje rodjakinje, stare udovice, koja mi je bila najbližja susjeda. Primljena od nje kao prava kćerka na skorom se smjerna djevojka udomaći u svojem novom skrovištu te revnivo nadziruć malo gospodarstvo i nemoćnu si tetku nježno njegujuć malo po malo zaboravljaše na svoje osirotjenje te krasno procvati u tihoj poslenosti razprostiruć oko sebe mirisa sladke nevinosti i blage kućevnosti.

Kao stari prijatelj kuće i savjetnik stare gospoje u svih važnijih poslovih često polazih njezin dvor, koji mi, odkako se u njemu nastani mlada djevojka, na toliko omili, da nemogoh provesti jedini dan a da ga nepohodim, jer mi se u njem predoči primjer blage kućevnosti obasjan čarobnom milinom prostote i čistoće kao rajska dosad neslutjena idilla, te u meni probudi čuvstva i želje, koje sad tim žežće uzplamtiše, čim dulje nepotaknute tinjaše u mojih grudih. Na skorom ućutih da mi je život u buduće lišen svake utjehe, ako mi nepodje za rukom dražestni taj cvjet domaće sreće presaditi u moj sad, — al' ni s druge strane ništa neopazih, što bi priečilo izpunjenju neodoljive ote moje želje. Djevojka nebiaše upravo što zovemo ljepoticom, al je bila umiljna, krotka i blage ćudi; bila je sirota bez imetka, dobro i čedno odhranjena, dvadesetu je godinu već navršila, a nikakva joj sve dosad strast čistu i mirnu dušu neokalj; prama meni je bila ljubezna i puna iskrenog povjerenja,

Digitized by Google

rado se je sa mnom zabavljala i ako prem je po ženskoj ćudi sigurno osjetjala moje prama njoj nagnutje, ipak mi nije uztezala svoje pouzdanje. Sve to, mnijah, izpunit će dovoljno razliku u godinah a u srcu, blagodarih višjoj providnosti, što me u zrelijoj dobi jošte usreći blagom života, kojemu se već nikad nenadah. I stara gospoja, teta djevojčina, činjašę se da iz svega srdca želi taj savez kao jemstvo sreće djevojčine, — te tako napokon odlučih zaprositi u nje djevojku, — kad al nenadani slučaj prekinu sve moje namjere i blagu osnovu moje budućnosti nemilo razori. — (Konac sl.)

Molitva.

(Grofa Evd. Rostopčina.)

Spasitelju! Predvideći tajnu večer, muke čas,
Ti si dušom božanstvenom podizao tužan glas . . . .
Spasitelju! Ti postrada, razpet bija naš za grieh,
Golgata je Tvoj pečalni svedj slušala srca jek;
Ne ocu se pokorivši Tvoja usta pehar ljut
Neprezreše, — tim spasenja otvori se nama put,
Smrću krstom Ti izkupi bludnje svega roda svog,
I Tvoj krst — on zbilja nije glas roptanja čuo Tvog . . .
Nauči me stradat, Spase!

Spasitelju! Milostivno dočekavši muke kraj
Za barbare blagom ocu Tvoj moljaše s' izdisaj . . . .
Spasitelju! Prostio si sve što splete dušman klet,
Tà svjedoke redom lažne Tvoje ljubve grije sviet:
„Neznadu što tvore oni — prosti, prosti otče moj!“
Tak smirenjem nadzemaljskim izdisaj se moli Tvoj,
Njine griehe sve izkupi krvce Tvoje sveti tok,
Ljubavju se odzivajuć tam' gdje kletve preti rok . . . .
Nauči me prešćat, Spase!

Gj. R,

Sveza čuvstva.

Ti s moga puta, o bože ljubavi
Udalji onog, srce kom ledeno
U grudih drkće, kome čuvstva
Težko iz smagljene teku duše!

On nije drug moj; prekip plemenitih
Bezsmrtnih čuvstvah za hudost drži on,
Razbludne suze uzhićenja
Podsmjehom vazda on prati gordim.

Ono je drug moj, srce u grudima
Za slast i tugu kom bije ognjeno,
Kog u visini osjećanja
Nesviest uhvatiti neće lako —

Ono je brat moj! Čuvstva jer plamena
Nisu mu šala, gola ni zagonet;
S njim ću s', zažaren ljubvom toplom,
Vjerno rukovat za spomen bratski.

I tam u lugu, mila gdje samoća
Čuva nas krepko svietskog od žubora,
Tamo pod razgranatom lipom
Zakletvu vjernosti dat ću njemu.

Vidjenje sveto slavske nam prošlosti
Tad će zasinut, trepeti božanstva
Nad nam' obletat, a vrhovi
Šumom će šumorit odobrenje!

Gj. R.

Digitized by Google

Staro hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

Marin Krističević.

Živio oko g. 1460.

Marina Krističevića, rodjenog u Dubrovniku i suvremenika Šiška Menčetića, od kojega biaše po svoj prilici stariji, spominje jedini Sevastian Dolce (Sladcić) u svom djelu „Fasti litterario-Ragusini," veleći o njemu: da je početkom 15. vieka slovio medju pjesnici hrvatskimi, te da su mu njeki epigrami sačuvani medju pjesmami Šiška Menčetića, od kojih epigramah mi žalibože prepis neimamo.

Šimun Klemenović,

r. oko 1460. † oko 1520.

Šimun Klemenović ili Klimentović sin Jurjev rodi se oko godine 1460. u Lukuranu, selu okružja zadarskog. Biaše fratar trećega reda sv. Franje. Živio je oko godine 1498. do 1501. u samostanu sv. Franje na Komčari pred Rabom. Zatiem od godine 1505. do 1512. na Zaglavi, pri svetom Mihovilu. Napokon god. 1513. u samostanu sv. Ivana pred Zadrom, kako to njegove vlastite bilježke svjedoče. On je pisao hrvatsk s *glagoljskimi* pismeni, a biaše bez sumnje vrlo bistra uma, jer inače nebi bio dobio godine 1502. od vikara papinskog osobitu na njega pisanu bulu, kojom mu papa poda dopuštenje da može za krstonosnu vojsku javno propovjedati i odriešiti griehe onim koji se u tu vojsku upišu. Napisao je jednu podobro debelu knjižicu različnog sadržaja. Medju ostalim: 1. Zakon bratje i sestarah trećega reda sv. Franje; 2. Od zapoviedih božjih; 3. Od smrtnih griehov. 4. Od sedam milostih duhovnih i tjelesnih. 5. Od 12 člankov vire; 6. Od sedam darov, pet udov i sedam posvetilišć itd. Sve u riešenom govoru. Zatiem *Plač Gospoje* u versih, i napokon kratak, nu vrlo zanimiv *ljetopis* od stvorenja svieta, do godine 1508., takodjer u riešenom govoru.

Vlastiti njegov rukopis, u kom se pomenuta djela nalaze, ima 235 listovah ili 470 stranah u 12ni i čuva se velikom pomnjom kod svagdanjeg Provinciala fratarah trećega reda sv. Franje države dalmatinske. Na listu 17. istog rukopisa stoji zabilježeno sljedeće: kako est više kazano, 1501. na 7 dni ijuna, spisah e ja fra šimum z lukurana, sideći v crkvi v svetom frančišku pred rabom na komčari. I tada neimihimo v našem molstiri rečenom ni žita, ni muke, ni vina, ni ulija kaplice. A krušca vele pomalahnu, itd. U sredini knjige, na koliko se sjećam, poslie plača gospinog, stoji: „Te fraški napisah na *Zaglavi* pri svetom Mihovili miseca pervara 7. tekućih let božih 1505. I tada biše mnogi glad u Zadri i po svoj Dalmaciji i po svem svitu. V Zadri nebiše pšenice, ni ozimca, ni prosa, ni sirka, ni niednoga žita. I tada nevoljni hristjane gladom mrahu. To napisa fra Šimun Klimentović svojom rukom, komu je zemlja mati, črvi druzi, grob otačestvo, grisi bogatstvo."

Poslie ljetopisa, na koncu knjige, stoji: „Te knižice napisah na slavu božiju i blažene gospoje, ja fratar fra *Šimun* sin *Jurja Klemenovića* z lukuran, retoga reda, za utišenje moje bratjice. I dosvrših e na Zaglavi pri svetom Mi-

Digitized by Google

hovili na 23 pervara 1512.“ Osim tih bilježakah stoje s početka još dvie od godine 1513. i 1518. U ljetopisu govori kako je godine 1498. ninski biskup Juraj Divnić krstio crkvu fratarskog manastira sv. Frančeška pred Rabom, u kom je on stanovao.

Po smrti Klemenovića prepisa, takodjer s glagoljskimi pismeni, sav njegov rukopis *fratar Šiman Glavić* rodom iz Šibenika, godine 1529., stanujući onda u samostanu sv. Pavla na školju *Galevcu* pod *Zadrom*. Ovaj Glavić produži ljetopis od godine 1508. do 1529. i zabilježi njeke dogadjaje od one godine kad je knjigu prepisivao. Glavićev rukopis nalazi se sada u Zagrebu kod pisca ovoga životopisa. Iz njega izvadismo sljedeće odlomke prem pobožne pjesme, kao jedinog pjesničkog proizvoda dosad u našoj književnosti posve nepoznatoga Klemenovića, budući uvjereni, da će svim ljubiteljem starinah našega jezika dobro doći.

Plač blažene dive Marie.

Od Fra Šimuna Klemenovića.

Ovo e plač blažene dive Marie.

Muka boga gospodina,
Isukrsta božija sina
Po Ivani vanjelisti
Plač gospoji ki navisti.
Poslušajte žene i muži
Gdi preslavna diva tuži!
O preslavna božja mati,
Sad vas hoće na plač zvati,
Vas hristjane na plač zovje
Er v žalosti ona plovje;
Zovu duše bogu mile
Sa mnom danas da procvile.
O hristjane stante goru,
K Pilatušu pojmo dvoru,
Božju mater vi združite,
Nee tuge vsi tužite.
Vsaki plači ne žalosti,
Da od boga primjet radosti.

Ove riči Gospoji Ivan reče.

Kada Juda s vojskom pride,
Proti nemu Isus zide,
Gospodinu celov poda
Židovom ga v ruke prjeda,
Židovje ga obtekoše,
(Vsi) učenici pobigoše,
Sina božja ubitiše,
Svezavši ga povjedoše,
Obraz (mu) sveti popljuvaše,
Na muku ga popelaše,
K Pilatu ga privjedoše,
Da ga sudi vsi rekoše.
Tu bi Isus moćno mučen,
Sinak božji vas iztučen,
Obraz (mu) sveti zakrivahu
Po licu ga vsi bijahu,
Kolena prjed nim prigibahu,
Prorokuj nam govorahu,
I na nega vsi vapjahu,
Kako vuci nan vijahu.
Majka nega tu neznaše,
S Mandalenom v hiži staše,
Vazam briči (?) s' sinkom mnaše,
Veselit se š nim želaše,
Želno vazda uzdihaše,
Glas od sinka želijaše,
Židovsku zavidost ona znaše,
Zato v sumni vazda staše.
Knižnici se rano staše,
Zalo viće uvjećaše,
Sina božija jure jata
Povjedoše prjed Pilata.
Prjed Pilatom kada biše
Ovim glasom zavapiše:
Propni Isusa ti Pilate
Da s' ne tuži vas puk na te,
Gdi li nega neć propeti
Hoćemo te s' suda zneti,
Život njegov ako ljubiš
Kesarevu milost gubiš.
Pilat hoti svomu prúdu

Digitized by Google

Posla Jesusa ka Irudu,
Ka Irudu ga povedoše
Za nim židovje potékoše.
To videći Ivan dragi,
On učenik izabrani,
Gospoi pride on plačući,
Vjele žel.o tugujući.
I tako ju onde svisti,
Ter jej ove riči navisti:

Ivan poča govoriti Gospoji. Ona biše na molitvi, i reče joj:

Ča 'to sid š ti gospoje,
Plačem plači srce tvoje,
Črno ruho vazmi na 'se,
Jer ti nosim tužne glase,
Od dragoga sinka tvoga
Isukrsta meštra moga.
Židove ga uhitiše
Na semrt ga osudiše,
Prjesvietlu tvu danicu
Postaviše u tamnicu,
Oskubiše svetu glavu
I njegovu slavnu bradu,
Britke muke zadavaju,
Smilovanja neimaju.
Vjelje strašno nega muče,
Vsi nan vapiju tere kuče.
Ja ne vidih ni uslišah,
Ženska sina v takih mukah.
Tolike e grozno ranen,
K zlu obrazu est pripravlen.
Mnim da sinka jur nevidiš
Ni š nim veće progovoriš.
Zato gospe stani goru,
K Pilatuša pojmo dvoru,
Jeda budjet kako moći
Sinku tvomu još pomoći.

Zatiem sliedi:

Ovdi Gospoja odgovori Ivanu.
Ove riči blaženi Ivan Gospoji reče:
Ovo reče Gospoja Ivanu.
Ovo reče Gospoja Mandaleni.
Ovo reče Marija Mandalena.
Ovo reče Marija Mandalena.
Ovo reče blažena gospa.
Ovdi se Marija obrati k bratom govoreći.
Ovde se obrati Gospoja k pukn.
Ovo reče Marija Mandalena.
Ovdi obrati se blažena Gospoja s tovarištvom k Pilatu i reče:

O vratari, nu pozrite,
Tužnoj majki otvorite,
Otvorte mi tužnoj vratu,
Da si pojdu prjed Pilata,
S plačnom družbom ke je za mnom
Odivena svitom tamnom,
Sinku milost da mi stvori
Da ga prava neumori.

Ovdi oficijali od dvora Pilatova blaženoj Gospoji nedaše ni pristupiti k križu ni k Pilatu. Na što reče gospoja:

O gospodo, o gospoje,
Pogledajte tuge moje,
Pogledajte, ja vas molju,
Tere vijte tugu moju.
Nehtiše mi otvoriti,
Ni k Pilatu dopustiti,
Da bih mu se pomolila,
Sinku milost izprosila.
Da tiskoše mnom nazada,
Padoh neboga puna jada.

Ovdi blažena Gospoja židovom reče:

O židovi tvrdi dosti
Puni svake nemilosti,
Zabraniste mani sada,
Tužnoj majki va vsem tada,
K sinu momu pristupiti,
Za nega se pomoliti.
Da bih kak' neboga mogla
Ter bi sinku još pomogla,
Iz rúk ga vaših škapulati,
Jer sam njegva tužna mati.
O židove bratja moja,
Vide sam vam volja svoja,
Uslište me, ja vas molju,
Odvratite zalu volju,
Sinka moga neumrite,
Mene v zaklad vi vazmite,

Digitized by Google

Mene sada vi propnite,
A sinka mi oprostite,
Da sam žena negledajte
Nega muku na me dojte,
Tu milost mi učinite,
Mene prvo umorite.

Ovdi Gospoja Mandaleni obrativ se reče:

Mandaljeno sestro draga,
Ja te molim cića boga,
Pokaži mi moga sina,
Tvoga meštra gospodina,
Nevidim ga i jur neznam.
„S rajbonici stoji svezan.“
Tužna majka pravi: „ko je?
„Je li ono dobro moje,
„Je li ono nebesk' vojnik,
„Svezan kako i razbojnik?
„Je li onoj našoj dici
„Trnov vjenac na glavici?
„Je li ono moj sin dragi
„Tvoj gospodin i bog pravi,
„Ki te spasi, ki ti prosti
„Ča sagriši od mladosti?“

Ovo reče Marija Mandaljena Gospoji:

Gledaj gospe sada skoro
Ter zamiraj vjelje dobro,
Ono ti e dobro tvoje
Tužna majko i gospoje.
Ono ti e blago nebesko,
Sada visi na križ' težko;
Ono ti e posrjed tsti
Sin tvoj dragi, tužna mati.
Plačmo sada gospodina
Koga prope židovska sila.
Gledaj krala okrunena
Na smrt britku osuena.
Gledaj lice ono slavno
Od grišnikov popljuvano.
Gledaj sinka prigvožjena,
Gledaj rjebra probodena,
Gledaj ruke, gledaj noge,
Gledaj tela rane mnoge.
Gledaj čavle, gledaj rane,
Krv izteče na sve strane.
Zato plači tužna mati,
Ča od suz ti ne vrati,
Va dne v noći neustani,
Plačem sinka neostavi.
Er zgubismo našu milost,
Isukrsta, vjelu radost,
Prjez uzroka i krivine
Gledaj sada kako gine.
Vi krstjani ki sidite
S nami, sada procvilite
Pogledajte gospodina,
Za nas mrući božja sina,
I tokoe mater divu
Vjeće mrtvu nego živu.

Ovdi Gospoja obrati se k sinu i reče:

Jesi l' to ti dragi sin moj,
Jer nevidim ja obraz tvoj,
Ki gledati ja sam učna,
Ovo te vidim vele mučna.
K tvojoj majki nu se ozri,
Ter me v tamni sviti pozri,
Slatki pozor rač mi dati,
Da te poznam tužna mati.
Reci meni dobro moje,
Ča bi tu no zgrišenje tvoje,
Da s' osujen s razbojnici
U trnovi sinko vjenci?
Progovori k tvojoj majci,
Jer smo sinko na rastanci,
Ovo ti je majka tvoja,
Sinko dragi, tugo moja,
Koga divom slatko rodih,
Mojim mlikom tebe gojih,
Devet misec ja te nosih,
I pečalna tebje gojih.
Angjel mene pozdravljaše,
Kad mi tebe navišćaše:
„Sina božja hoć roditi
„I vesela vazda biti,“
Gdi e sada moe veselje,
Sinko dragi i počtenje?
Srce moje prjekameno
Kako kamik est stvorjeno,
Ko se sada nerazpane,
Od žalosti nerastane.
Moje drage vi sestrice,
Mojim tugam pomozite
Suze vaše vi prelijte.

Digitized by Google

Put u Grahovo.

(Prednzeo i opisao S. P.)

Biaše prekrasno svibanjsko jutro, kad se ove godine, sutradan po Gjurgjevu danu, u družtvu milih prijateljah iz Risna otisnuh, da davnašnju želju izpunim i onaj prediel pohodim, u kome su se od davnih vremenah, a osobito u posljednjih dogodjaji sbili, koji se žalošću oko srbskoga srca vataju. — Prediel je taj Grahovo. U ugodnom jutrenjem zraku na dobrih konjih i neosjetismo kad se popesmo na vrh gore, na koje podnožju Risan amfiteatralno se širi, glavom domašujući gotovo vrh gorah, a noge u tihi morski zaliev izpirajući. Krasan je zaista pogled s visine ove na prediel dolje se razprostirajući. — Risan s liepom okolicom svojom pruža se odmah izpod vrha; — s druge strane morskog zalieva iz kitnjaste dubrave Morinj mladjahnu glavu svoju podiže, obricajući da će procvasti obrtnošću svojom i smjelom poduzetnošću vrstnih svojih sinovah, koji kao labudovi morski najudaljeniju pučinu oceana smiono presjecaju, i u družtvu ostale bokežke svoje braće veseliji u Kaliforniju polaze, nego li Bačvanin preko Banstola; — s treće pak strane visoka crnogorska planina Lovćen, s pokritim sniegom tjemenom svojim, iza koga počinju raztrkana obitališta srbskieh Spartanah — Crnogoracah — a na njegovom podnožju u ogromnoj kotlini počiva kao zakopan poglavica bokežkieh gradovah, stari grad Kotor, koji većom česti zrake božjeg sunca lišavajući se, lišava se i one živosti, koja tako jasno po ostalieh Boke mjestih putniku u oči pada Kad se popesmo na vrh gore uzkim novosagradjenim putem, ne baš u najboljem stanju nahodećem se, po kome dva konjanika jedva mogu uzporedo jašiti, prodjemo kršoviti prediel nestašnih Krivošjanah, i ništa znamenita neprimjetivši stupismo u malo, više nemarnostju ljudskom negoli tvorčevom voljom neplodno polje Dragalja; s one strane ovoga leži sad tek ničeće selo Dragalj, čuvano topovi naoružanom kasarnom. Dok se iz polja ovoga izadje i malo tek unapred podje, prispje se do kraja granice austrijske i udje se u mali srbski prediel Grahovo, sačinjajući sada čest jednu crnogorskoga knjažestva.

Prvo nego li se stupi u polje grahovsko, valja proći kroz veoma kršoviti tjesnac, sve podobno kozam penjući se i s jedne strane na drugu skakajući, i to tako traje čitavu uru. Tjesnac se ovaj zove Štrkanica; odtud zar što čovjeku iz čela štrka znoj, kao što je i meni i iz čela i iz čitavog tiela, nevičnom ovakom sijasetu. Narod onog prediela priča, da je zato prolazak onaj hrdjav i težak, što je Štrkanica od sv. Save prokleta; a prokleo je, vele, ovim povodom: kad je sv. Sava u ono vrieme predielom onim putovao, ponio je sobom u bisazih pečena pietla za poputbinu. Prije nego li je u Štrkanicu ušao, sadje s konja i stane malo da se odmori i pečenim kokotom založi. Kad odrieši bisage, al u njih kokota neima. Žao bi svetitelju što nestade kokota, jer gladan biaše. Zamišljen podje dalje i uljeze u Štrkanicu. Nekako mu se noga pomakne te padne, i desnom šakom u liticu jednu udari, na kojoj mu ciela šaka užliebljena ostane, i današnjim se danom tu kao slika šake užliebljena vidi. Razljućen svetitelj naš što gladan bez kokota ostade i što na kamen pade i po svoj prilici dobro se udari kad mu ruka onako užliebljena ostade, prokune Štrkanicu da prokleta ostane i prolazak kroz nju mučan i te-

Digitized by Google

žak za svakog smrtnog, kad je takav i svetitelju bio. — Kako se iz prokleto Štrkanice izadje, korači se odmah u divno grahovsko polje.

Osobiti utisak osjeti čovjek kad se Štrkanice izbavi i na grahovsko polje stupi. Ovo je polje svud unaokolo brežuljci obkoljeno, pored kojih položene su kuće, koje nisu velike, ali od kamena vješto sazidane. Kućah ima u Grahovu do 200, a dušah do 200, sve samih pravoslavnih Srbaljah, divnog stasa i junačkog izgleda. Oni se svi uobšte zanimaju poljodjelstvom i skotovodstvom. Polje, koje do 2500 jutarah dobre oranice ima, nije baš najbolje obdjelano; ali se ovo više skorašnjem turskom opustošenju i neizvjestnom stanju sadašnosti i budućnosti prediela ovoga ima pripisati, nego li nemarnosti planinskih ovih žiteljah, koji su od naravi umni i trezni i za svaki napredak sposobni, i koji bi u malo vremena prediel ovaj u najplodonosniji i obradjeniji mogli obratiti, kad bi se u njemu zavele uredjeno praviteljstvo, i kad bi se od osmanskog jarma sasvim oslobodili. Istina da sad medju njimi neima nikakvoga Turčina, niti turske vlade i gospodara; ali se Grahovljani boje da se opet sila i varvarstvo tursko nepovrati, dok se rat sadašnji svrši; jer Turci i današnjim danom neprestano priete da će se povratiti i sve pod mač i oganj staviti, te su zbog toga ondješni žitelji veoma zabrinuti za budućnost svoju. U Grahovu ima tri crkve, ali su sve malene i odviše siromašne. Sva crkvena sprava u zlatu, srebru, skupocjenih knjigah, odjeći i ostalih posudah crkvenih, propala je u posljednjem napadaju turskom; jer su Turci najvrednije sa sobom ponieli, a ostalo ognjem spalili. Svećenika u Grahovu ima četiri, kojih je stanje dosta žalostno.

Baš usred polja nahodi se gostiona, u kojoj putnik može naći uz malu cienu svaku potrebu, u koliko okolnosti osiromašenog prediela dopuščaju. Vlastnik ove gostione, imenom Božo Popović, rodom iz Risna, zbog svoga rodoljubja i poštenog značaja poslie vojvode je najvažniji čovjek u ovom prediela, savjetnik i podpomagatelj u svakom poduzeću, u svakoj nuždi i potrebi. On je već do tri puta sve imanje svoje izgubio i do štapa dolazio; ali se svagda opet okretnošću i djelateljnostju svojom od konačne propasti izbavio, a narod je rado ljubimcu svome pružio pomoćnu ruku, te se i sada nahodi u dosta pristojnom stanju i imućtvu Na nekoliko koračajah od Božine gostionice nahodi se kuća vojvode grahovskog, Antonije Bujačića Djakovića, mladog čovjeka od 26 ljetah, nasljednika slavnoga junaka i narodnog stradalca, otca mu Jakova, kako u očinstvu tako i u upravljanju prediela ovoga. Antonije je liep i osobito dobar čovjek, pravi i iskreni ljubitelj naroda svoga, i u ovoj kreposti dostojni baš sin proslavljenog roditelja svoga. On se sada nahodi u tiesnom ponješto stanju, jer su mu Turci dvorac srušili, marvu pootimali i sve pokretno dobro raznieli. On u prostoj sada kućici živi s mladom svojom i liepom suprugom Mitranom, junačkom kćeri poznatog crnogorskog junaka Novice Cerovića iz Drobnjakah, a s vriednom svojom starom majkom Stanom, vjernom ljubom pokojnog vojvode Jakova, koja je s njim svaku sreću, a i nesreću — jer ova ponajviše biaše — hrabro dielila, u posljednjem boju puške punila i svaku junačku uslugu prinosila, te zajedno s njim u tursko robstvo pala. Nemogu nikada zaboraviti umilnu učtivost s kojom nas obe ove dobre Srbkinje u domu svome primiše; prostodušno njino izpričanje što nas zbog sirotinje po želji dočekati nemogoše; živo i krasnorečivo poviedanje žalostnog dogodjaja u ko-

Digitized by Google

mu su obe učastnice bile; muke i stradanja njihova dok su u turskom robstvu čamile, koje su junački podniele i samoj smrti u oči gledale, sve mi to nezaboravnim učini ovaj sastanak.

U samome vojvodinom dvorištu nahodi se ulazak u tužno-poznatu pećinu, nazvanu Demirova pećina. Poznato će biti čitateljem da se u posljednjem boju s Turci pokojni vojvoda Jakov s porodicom svojom i s odabranimi junaci u pećinu ovu bio zaklonio; no budući da su okolnosti ovog boja razno i pristrano opisivane, zato ću ja istini za ljubav u kratke ovdje navesti sve što sam lično saznao od bezpristranih ljudih na istome polju, na kome se megdan dielio. Kad su Turci predvodjeni Derviš-pašom, brojem 7000 vojnikah, Grahovo napali, 400 odabranih Grahovljanah dočekaju Turke, i iz zasjede oganj na njih obore, te nedadoše im dalje koračiti. U položenju ovome za Grahovljane sgodnom držali su se za dugo vrieme hrabri ovi junaci, uzdajući se u pomoć, koja bi im bila morala doći preko planine, i koja da je srećom došla, obkolili bi bili Turke tako, da bi težko koji od njih čitavu glavu kio iznio. Ali na žalost ljutu obećana i govorena pomoć nestigne, a Turci sve većma stanu navaljivati. Videći vojvoda Jakov da je sujetna nadežda na izgledanu pomoć, i predvideći da sa šakom svojih junakah neće se moći oprieti mnogo većoj sili turskoj, ostavi sa svojimi zauzete zasjede i povuče se u dobrom redu te se u kuće svoje zatvori, izgledajući neprestano ugovorenu pomoć. Kad su Turci slobodan prolaz u polje vidili, nagrnu na mah te izpod hrežuljka, na kome je pokojni vladika crnogorski Petar tvrdju bio podigao a poslje ju sam razorio kad je Turkom morao prediel taj ustupiti, — šatore svoje razapnu, baš spram kulam u kojih je bio vojvoda Jakov sa svojimi zatvoren. Kako se Turci tu utvrde i šatore razapnu, počmu iz namjestjenih topovah kule vojvodine tući. Grahovljani se u njih hrabro držaše i kroz puškarice svojih kulah smrt na tursku ordiju prosipahu, dok turski topovi dosta utvrdjene ove zidove neprevale, u vojnici turski jurišem na njih neudare. Onda vojvoda sa svojimi u pećinu skoči, u kojoj je prije bio smjestio porodicu svoju i što je god važnijeg imanja bilo zajedno s crkvenimi dragocjenostmi. Turci za njimi polete, no videći da predmjaci drzovitost svoju glavom platiše, povuku se natrag, i kad nemogoše ništa silom, počeše prevarom mamiti vojvodu na predaju. Uzaludna biahu s prva ova obećavanja turska, jer se je vojvoda neprestano jošte nadao, da će obećana pomoć ako i kasno, ali opet prispjeti. Videći Turci da nikojim načinom junakom ovim nemogu doskočiti, i da oni o predaji i nemisle, domisle se te na ulazku pećine stanu ložiti grdnu vatru i prietiti njim da će ih sve dimom udaviti. Premda je s ovim paklenim izmišljenjem opasnost počela groziti zatvorenim u pećini junakom, opet neki izmedju njih stanu savjetovati vojvodu da se od tjesnaca, što su ga u pećini bili zauzeli, udalje, i u dubinu pećine povuku. No vojvoda, kome je i poslednja nada o pomoći već izčeznula, bojeći se da će gusti dim, koji od silne danju i noćju neprestano goreće vatre u pećinu sukljaše, i tamo njih dostići i sve podaviti, pozove Derviš-pašu i njemu se na vjeru i na poštenu junačku rieč sa svojimi preda, a paša mu sveto obeća oproštaj i njemu i svim njegovim ljudem, pod jednim samo uslovjem, da Grahovljani opet Turčina priznadu za gospodara zemlje. Sklopivši ovaj ugovor, vojvoda sa svojimi iz peštere izadje i oružje položi. Kad se Turci uvjeriše da su svi junaci iz pećine izašli i oružje položili, vojvodu s otmenijimi svežu, u pećinu udju,

Digitized by Google

sve stvari iz nje razgrabe a roblje zakupe te u obližnju tvrdju Klobuk odvedu. I tako se svrši boj ovaj na korist Turakah, koji imaju zahvaliti pobjedu jednoj okolnosti, što pomoć očekivana nestiže. Ali su pobjedu ovu Turci skupo platili, jer pet stotinah poubijanih njihovih ljudih zakopaše na podnožju glavice, na kojoj je tvrdja stajala, a od strane Grahovljanah trideset i dva poginöše. Kad su Turci roblje u Klobuk satjerali, po pradjedskom običaju zaboravve na vjeru i sveto zadatu rieč, te vojvodu Jakova s njekolicinom pouzdanih junakah poubijaše. Tielo Jakovljevo zakopaše Turci u Korjenici selu kod crkve Arhandjelove, odovud ga vjerni njegovi Grahovljani iz blagodarnosti četiri mjeseca kasnije noću izkopaše, u Grahovo odnesoše, i kod crkve sv. Nikole u praotečeskoj zemlji, za koje slobodu krv je i život svoj žrtvovao, zahranise: i tu mu prosti spomenik od zemlje — staroslavenska mogilu — podignu, izgledajući bolja vremena, da mučeniku ovom narodnjem pristojniji spomenik postave. Ime vojvode Jakova i današnjim se danom od vjernih Grahovljanah spominje s blagodarnosti; — svak ga se sjeća kao hrabra, razborita, pravdoljubiva i mudra čovjeka, koji je junačkimi svojimi djeli vječnu uspomenu kod svoga rode stekao.

Kako Turci otidoše onda iz Grahova, nigda se više navratiše. Grahovljani su pristali sada opet uz Crnogorce, kao uz prirodnu jednokrvnu i jednovjernu braću svoju. Bog će dati, te će njihova sveza biti priznata od evropejskih vlastih, i onda će se tek budućnost ovoga puka za obezbiedjenu moći smatrati.

Grahovljani su krasni ljudi, pravi junaci, liepa stasa i izgleda, po naravi umni i trezni. Kad bi se kod njih ustenovilo uredjeno praviteljstvo i stanje njihovo obezbiedilo, prediel bi se ovaj mogao nazvati rajskim. Za sada nikakve kod njih prosvjete neima, škole nikakve. Osim četiri svećenika, vojvode, kapetana, i pomenutog Bože Popovića, u cielom predielu niko drugi nezna čitati i pisati. Oni se sada sa svakom potrebom bore, jer im je sve u posljednjem boju propalo. Što grabljivost turska nemogaše sa sobom ponieti to je sve mačem i vatrom utamanila. Oni ufanje svoje polažu u Boga i u pravdoljubje velikih silah, da će i na njih pogled svoj baciti i stanje i budućnost njihovu obezbiediti, što oni i svakim pravom izgledaju, jer su djelom posvjedočili da su dostojni bolje budućnosti i da cilj kojemu teže nigda neće s uma smetnuti, — a to je sjedinjenje s jednorodnom i jednokrvnom braćom svojom.

(*Izv. iz* „Седмице.“)

Josip Ružier Bošković.

Josip R. Bošković rodio se je u Dubrovniku 18. svibnja 1711. i stupiv g. 1725. medju ježuvite u Rimu, postadè g. 1740. profesorom matematike na učilištu „Collegio Romano,“ gdje se osobito odlikovaše matematičnimi i astronomičnimi svojimi spisi, kao n. p. o kretanju Jupitra i Saturna, o svjetlosti, dioptrici itd. G 1750. naložio mu je državni ministar kardinal Valenti pod papom Benediktom XIV: da izmjeri čitavu papinsku državu, što takodjer i ovrši s prijateljem svojim O. Maire i opisà u djelu svome; „*De literaria expeditione per Ponti-*

Digitized by Google

ficiam Dictionem e. c. t." u Rimu g. 1755. Stupnička mjerenja (Gradmessungen) po Austriji, Piemontu i u istoj Americi biahu tad poduzeta s njegovim uplivom. G. 1759. izdao je svoju Filosofiju, koja je izašla u Beču u dva izdanja. Zatiem učio je u Paviji šest godinah matematiku; no od grofa Firmain-a u Milan pozvan, predavao je osam godinah ondje astronomiju i optiku. Podignutje milanske zvjezdarne ima se jedino njemu zahvaliti. Kad je g. 1773. ukinut red ježuvitah, pozvaše ga njegovi pariški prijatelji Delaborde, Durfort, ministar Baynes i Vergenes, da dodje u Francezku. Na poziv njihov došavši postade ravnateljem *d' optique de la marine* s plaćom od 8000 lirah; no g. 1783. ostavi Pariz i uputiv se u Italiju izdadè sva svoja djela (Opera ad opticam et astronomiam pertinentia) u Bassanu i Strasburgu g. 1786. u 5 debelih svezcih u 4. Iste godine pozove ga car Josip da sastavi zemljovid Lombardije, al prije nego je ovo svoje djelo navršio umrè Bošković 12. veljače g. 1787. u 76. godini dobe svoje. — On je znao spojiti s matematičnom ozbiljnošću uzlet i živahnost svojih pomislih, i upravo čudnovat jest njegov latinski pjesmotvor o tmini (francezki od Baruela) koji se odlikuje ne samo poetičnom svojom vrednosti, nego i težkimi i zamršenimi računi i astronomičnimi u njemu razvitimi teoriami.

Bivši u savezu s mnogimi evropejskimi dvorovi upleo se je B. za svoga života i u politiku. Republika Lukanska (Lucca) učini ga svojim posrednikom u nekom poslu, koji on ovrši na čast republici a na slavu sebi. — On proputovaše malo ne čitavu Evropu, i njegov putopis pod naslovom: „*Journal d' un voyage de Constantinople*" doživio je dva izdanja i jedan talijanski i njemački prevod.

Obitelj Boškovićah proslavi se u narodu našemu i po njegovoj sestri Anici, koja je poznata kao dubrovačka spisateljica svojiem opjevanjem „mukah Isukrstovieh "*) *Milan Dimitrijev.*

Školski odlomci XXIV.

Da se obazremo malo na prošlost. Tečajem godinah javio se je drug duh vremena, očitujuć se kao resultat u sudjenju, mislih i činu čovjeka. Mnogo koješta, što se je odprije cienilo i kao puno važno priznavalo, odbačeno je u novije i najnovije vrieme, ili je nestalo tako, da mu traga neima. Tomu na suprot počelo se je gdješto kao novo obrazovati, o kojega čvrstoći, koristi i prikladnosti moradosmo još sumnjati. Od najvećeg upliva na odgojenje i obrazovanje odavna se je smatrao domaći život. Veliki uticaj domaćeg života na školu postajaše sve to važniji. Ali eda li je to zbilja današnjim danom slika prošlog vremena u obće? Nije li u domaći život na mjesto prostote i tišine, reda i mira, milošće i ljubavi sad često putah došao drugi duh, duh razkoši i nemira, nereda i nesloge, zavisti i mržnje? Eda li se izrana još neprivikavaju djeca na lakoumje, raztrešenost i nered, te odtud u daljem životu proizliče gubitak i propast? K tome se još danas pridružuje i opak način mišljenja mnogih roditeljah kojim se učiteljstvo osobito otegoćava. Mnogi i dan dankom u izrazih svojih očituju svoje

*) Slika Boškovićeva nalazi se u prekrasnome djelu: Vite e ritrati dei letterati Ragusei, što je prije nekoliko godinah kod braće Battarah u Zadru izašlo. —
(Obširniji životopis J. R. Boškovića čitat ćemo u «Slovniku umjetnikah jugoslavenskih» od I. Kukuljevića Sakcinskoga. Ur.)

Digitized by Google

nepoštovanja prema redu školskom. Nemora li se i diete, budući svjedok takovih izrazah, na preziranje učitelja zanieti? Drugim opet oskudieva stregost i zapt. Oni u svojoj mekušnosti misle, da moraju djeci u svemu ugadjati, niti im smiju što odreći. Tim načinom naskoro će se u duši djeteta ukorieniti prkos i samovoljnost. Najškodliviji je pak običaj mnogih roditeljah, što se o djeci svojoj malo brinu i nenadgledaju ih, po tome oni su i najviše krivi, što se djeca nemoralno vladaju ugledajući se na zao primjer drugih. Osobita je pogreška, koja se sad odsvud opaža, ta: što je u mnoge roditelje ušao *strah*, te nekazne djecu, kad ova što skrive; da l' ih od toga uzdržava sviest sobstvene krivde i prikorah njihove djece? Ili im možbit u tomu smeta nepravda, po kojoj oni djecu protiv male pogreške drugih pod okrilje primaju? Bilo kako mu drago, ele diete ostaje nekažnjeno, koliko je god inače nepravo činilo, pa će tako u zloći otvrdnuti. Pa koliko bi se još ovakovih pogrešakah i zlih navadah roditeljskih dalo izbrojiti baš u ova naša vremena, kad već onoliko, što dojako rekoh, nebi dovoljno bilo, da žalostan zaključak za odgojenje izvedemo! A u kakvoj nam se slici javlja s mnoge strane naša mladež! U obilju (valja istinu reći) često putah izopačene mladeži danas, na žalost! neoskudievamo. Kad dobromisleći ljudi, gledeć zdravo, veselo i bojom nevinosti obasjano mladačno obličje neku rieđku radost i umilje osjećaju, to im se tim većma daje na žalost, kad u krugu dječakah i mladićah zapaze razslabljena stvorenja bliedih licah, upalih očiuh, pogleda ukočena, mrtva . . . Kakvo li će, milí Bože! ova stvorenja dati jemstvo zahtjevanjem života!? . .

Ja držim da je vrlo dobro, kad djeca, koja se imaju u napredak posvetiti javnomu životu, zarana ostavè otčinsku kuću poglavito iz tog uzroka: što u otčinskoj kući imaju kadšto suviše udobnosti, razmaze se, te kad ih docnije nužda snadje, neznadu je snositi ni pomoći se. Živeći izvan otčinske kuće djeca se bolje izobražavaju, nauče se samovoljstvu, upornosti i prkosu, dapače družeći se na strani s nepoznatimi ljudmi dobivaju više iskustva i praktične mudrosti, a to je sve potrebno čovjeku u javnih života odnošenjih.

Zdravlje i slabost naših očiuh je dar priroda; ali na kakve ćemo se izgleđe, na kakvu bližinu naviknuti, s koje ćemo strane i u kakvoj upravi slici predmete ugledati: to stoji do ranog odgojenja. Pa nekder ko rekne da odgojenje, ako je kao što valja, ništa neprudi. Tà sve što čovjek ima, dobije po odgojenju, samo je stalo za tim, kako da se odgoji? Istinu ove izreke — ako i ne u najplemenitijem primjeru — praktično ćemo pokazati dvojicom pasah staroga *Lykurga*. Da svoje Laćedemonjane uvjeri o potrebi i važnosti odgojiteljnog zakonodavstva, odhrani on dva od istog para na sviet donešena psa, i to na posve protivan način: jednoga naime učeći oblapornosti, a drugoga službi lova. Za neko vrieme dade sgodnom prilikom obe životinje izvesti pred Laćedemonce o ujedno zapovjedi, da se donese čanak s jelom i živ jedan zec. U isti mah jedan od pasah naklopi se na čanak, a drugi hiti goniti zeca. Praktični Laćedemonci razumješe mudroga čovjeka, uvjerivši se o moći, koja je ljudem data takodje i nad odgojenjem djece.

Ah, dajte nam dobre odgojitelje! Dajte nam ljude, koji će imati volje, znanja i vještine, da s djecom razumno postupaju, ljubav i povjerenost njiho-

Digitized by Google

vu pridobija! Dajte nam učitelje, koji život mladeži neće uzapćivati, koji će u mladosti dužnost svoju činiti, tako da će mladež naša od 6. do 13. ili 14. godine uzrasla u 30 urah na nedjelju moći dosta naučiti (koma je to, malo vremena, taj neka nekrivi vrieme, no sebe samog). Riečju: dajte nam učitelje, kojih će predmet nauke biti sve, što duh uzdiže i od snevanja odučava, što pravilno misliti uči, što silu pamtenja kriepi, najposlie što srce oplemenjuje!!

Ko želi kakav jezik izučiti, mora prije svega dobro da pamti; po tome ja sudim da je doba djetinstva osobito za to sgodna. Tà nenauči l' dieta maternji jezik do treće godine skoro sasvim? A tim htjede nam pokazati priroda, da nepočinjemo kasno učiti tudje jezike.

U ostalom načina naših učiteljah, koji se osobito bave predavanjem jezikah, najbolji će biti taj: da poglavito nastoje oko toga, kako će učenici podpuno razumjeti ono, što čitaju; naruče l' pak što da se s tudjeg jezika prevede, tada neka osobito paze na to, da učenici smisao pogode, a prije svega da im je sveta čistota i pravilnost našega materinskog jezika. Učimo liepi naš naredni jezik revno čitajuć narodna pjesme, pripoviedke, poslovice i dr., neprezirajmo niti nizke kolibe seljakah! Tu nevlada pogubna smiesa, tu je još jezik naš kao suza čist. Inače ugladjeniji naš književni jezik postignut ćemo marljivo prevrćuć djela naših spisateljah koji su danas pripoznati kao zakonodavci u jeziku.

Gj. R.

Skok.

Pastirica čarnooka
Čarnom gorom putovala,
Pa sad, došav do potoka
Zaustavi s' dika mala.

Širok ti je potok hudi,
On bujicom prelaz preti;
Nesmie čedo da s' usudi . . .
Grozni udes šta ć' doneti?

Ja iz lova dobre volje
(Ore mi se roga glasi) —
Hajd' k potoku brže bolje
Da mi hladjan žedjcu zgasi.

Bog me sami doni sade —
Vilo . . . seko . . . kazuj ko si?
Ona okom zbori jade
Dok za pomoć mene prosi.

Pa što 'e riedak slučaj 'vaki
Ni čas mi pol neposlojim,
No lakasku dignem taki
Mišicama jakim mojim.

Okol vrata sad mi s' slože
Ruke dvie što krinom sjaju,
Ja uskonke . . . „Pomoz' Bože! . .“
I — na drugom već sam kraju.

Dobri Ljelje, tebi hvale,
Ti mi pruži hrabrost smjela;
Tvoja volja men' je dala
Krila k ovom ljubve djelu.

Pokraj takog tvog okrilja
I hromu će lasno biti
Preko mora trista milja'
Do Indije sj! skočiti.

Gj. R.

Digitized by Google

Basne.

(Po Lichtweru prev. Gj. Rajkovć.)

1. Ptica Sojka.

Iz otčinska gnjezda mila
Izviša se sojka tica,
Rada b' — veli — potražila
Svoga skrova u šumica' —
Poslovica svud je znata:
Svoja kuća vredi zlata.

Gorda vatra grudi mlade
Rast izbere ponositi:
„Tu ću k'o kralj živit sade,
Tu ću je se nastaniti —"
Tek što s' krasno gnjezdo stvori,
Kad al' ljut ga grom obori.

I još sreća prevelika —
Kućanice sojke naše
Kad 'no s' groma javi rika
Tu na rastu nebijaše.
Tek docnije doletiše,
Al šta jadna tad smotriše!

Rast na zemlji prostrt leži,
A od gnjezda traga nema;
Sojka nam se tad naježi,
Za drugo se mjesto sprema,
Poklem, tužna! vidi gdi je,
Da tu za nju mjesta nije.

I na zemlju sad se svija
Ptice sojke liepa slika,
Rast ju plašnjom ah! ubija . . .
Tu skraj nizka ševarika
Gradi krov; al' i gad svaki
Dočeka ju ovdje taki.

Te i odtud bježi' čim prije,
Sgodan sebi žbunić bira,
Gdje oblakom blizu nije,
Al' ni zemlje s' nedodira;
Tu provodi žizanj svoju
U radosti, u pokoju.

Zadovoljni i veseli dani
Na prestoljih nisu posijani,
Nit ih nizka koljebica može
Svedj izplakat od tebeka, Bože!..
Tek svoj budi gospodar i sluga:
S tom sredinom sreća ti je drúga.

Zagonetka.

Od F. T. od Poštaka.

1. 2. 3.

Rieč sam mala — al' velike cine,
I cielom sam ovom svietu mila;
Jer gdje moje žarko sunce sine
Svuda se je sreća udomila.
Sve me grli — sve me obožava,
Samo vojsik „anatema!" viče,
Iz mog' groba njemu rasto slava,
I lavora grančica izniče.

3. 2. 1.

Poleti sad na krilih razuma
Čak u ono starodavne vriime,
Naći ćeš me gdi je bio Numa,
I lako mi pogoditi ime.
Nekad biaše gospodar od svieta
I koljevka junačke krabrosti —
Sada pako u novija ljeta,
Stan sam skloni vjere i kriposti. —

Odgonetka zagonetke u br. 34. Nevena: Korana, koran, rana. Istu odgonenuše: gg. Krišković u Rieci, Levičnik u Železnikah, F. T. od Poštaka, Ličanin i Vujnović Požežanin.

Digitized by Google

VIESTNIK.

(Knjiž. viesti). U Medakovićevoj tiskarni u N. Sadu izašo je već prvi svezak objavljenog u ovom listu djela pod naslovom: „Srbstvo, od Joksima Novića Otočanina. Knjiga I. Ulazak u historiju glavnu (po englezkim historicima)." str. 90. (Naručitelji ove knjige u Zagrebu neka se radi dobivanja daljših svezakah izvole prijaviti kod tajničtva Matice il. u Nar. Domu). — G. J. Navratil, c. kr. činovnik kod vrhovnoga sudišta u Beču, bivši urednik „Vedeža," kani izdati početkom dojduće godine knjigu pod naslovom: „*Raba glagolov slovenskih,*" u kojem djelu sravniva upotrebljavanje glagolah slovenskih s upotrebljavanjem u književnoj jugoslavenštini, u ostalih narječjih slavenskih i u tudjih jezicih evropejskih. Polovinu predplatne svote opredielio je za one svoje siromašne semljake u Krajnskoj, koji boluju od kolere. Djelo ovo može se do novog ljeta 1856 naručiti kod samoga spisatelja u Beču, kod uredničtva „Novic" u Ljubljani i kod tajničtva Matice il. u Zagrebu. Predplatna ciena je 1 for. sr. — U Zadru ima putem predplate, t. j. ako se nadje 1000 predbrojiteljah, izaći knjiga sljedećeg doslovno naslova: „Sveto pismo u slavo-dalmatinski jezik prineseno, s opomenam, izbistrenjem i najvridnijim tumačenjem nakitjeno, izdaje ga Ivo-Matij Škarich S. Bogosl. naučitelj u Zadru." — U jermenskoj tiskarni u Beču izašo je troškom A. Venedikta: „Srbski kalendar za g. 1856" od D. Popovića sa 30 drvorezah. — U Petrogradu je ovo danah namješten na ljetnoj bašti spomenik basnopjevca Ivana Andrejevića Krilova. Pjesnik je sjedeći predstavljen s knjigom u ruci. Strane stubah ukrašene su slikami životinjah, predstavljajućih basne Krilova. Kip Krilova kao i obrazi životinjah, saliveni su od mjedi (brunca) — U Varšavi izašlo je iz latinskog na poljski jezik prevedeno glavno djelo slavnoga astronoma Kopernika, rodom Poljaka: „O nebesnih tjelesih" sa njegovim životopisom. — U Lipskom kod Brokhausa izišla je u francezkom jeziku knjiga pod naslovom: „Essai historique sur les revolutions et l' indépendence de la Serbie depuis 1804 jusqù' à 1850 par le docteur Barthélemy-Sulvestre Cunibert, ancien medecin en chef au service du gouvernement Serbe, 2 tom." Pisac ove knjige dugo je u Srbiji živio i može se misliti da je mogao narod i njegovo stanje poznati. Njemački prevod toga djela skoro će izaći.

* U Petrogradu ima se po nalogu carskom ustrojiti i početkom g. 1856 u život stupiti glasbena akademija, u kojoj će se predavati sve struke muzike, kao pjevanje, sviranje na svakom glasb. orudju, nauka harmonije i vojene musike. Ovo će biti po carskoj naredbi i osnovi narodni zavod, kojemu je svrhva da uvježbava ljane musik. vještake za ruska kazališta, za škole i javna odhranilišta i za vojničku glasbu. Neki na glasu ruski pianista nalazi se sada u Beču, odkud će krenuti u Pariz, da se upozna s osnovom tamošnjih konservatorijah.

* U Zlatnom Pragu preminuo je nedavno njekadašnji predsjednik zem. suda u Českoj, barun Vageman, ostavivši veliki imutak i nadarivši skorom svaki dobrotvorni zavod u Pragu sa kojom hiljadom for. Medju ostalim uložio je glavnicu od 12.000 fr. sr. za podporu 3 auskultantah kod českoga zem. sudišta; kao što javljaju neki pražki listovi prikazao je pokojnik slavnomu našemu Šafariku u Pragu 20.000 fr. sr., a ovršiteljem oporuke svoje, sastavljene još g. 1840., imenovao je slavnog historiografa českog g. Palackog, kojemu će takodjer znamenita čest velikoga imutka pokojnikova pripasti. — Prije nekoliko godinah nasliedi je g. Palacky po svome tastu medju ostalim krasno imanje Lobkovice blizu Praga, njegdašnje gniezdo proslavljenih u českoj povjestnici sokolovah Lobkovicah. Poznati češki spisatelj i negdašnji sabornik g. Ladisl. Rieger jest od 2 god. dan zet g. Palackog.

„Neven" se odsele odpravlja za Zagreb u „Narodnoj knjigarnici" (Mirovićeva kuća) u dugoj ulici.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice ilirske svake nedjelje jedanput. Cieno mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste ciene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 38. **20. Rujna 1855.** ***IV. tečaj.***

Svatba.

Crta i života.

(Nadalje)

U isto vrieme — nastavi vlastelin svoju pripoviedku — dodje mi nenadani ali mili gost. Ljudevit K. biaše jedini sin pokojnoga moga prijatelja, na bliza vlastelina, koji probavivši mlade svoje godine u vojničkoj službi, i sina si je jedva navršivšeg škole u vojsku uvrstio. Preminuvši prije četiri godine danah, dočim mu je sin u ono ratno vrieme boravio u vojci, postavi me oviteljem oporuke i upraviteljem imanja do povratka sina svoga kao jedinog baštinika. Ovaj poslie svršenog rata izstupiv iz vojničke službe kao nadporučnik povrati se kući da očevinu preuzme. Zabavljen tad preuzajom njegova imutka i mnogimi svakojakimi poslovi uz ovršbu oporuke, moradoh odgoditi izpunjenje vlastitih svojih željah i namjerah. Mladi moj prijatelj biaše od naravi žestok i vatren kao i pokojni mu otac, nu sada ponašanja preko svoje dobe — biaše mu do 26 godinah — ozbiljna, pače sjetna i turobna, a činjaše se kao da je akoprem mlad mnogo koješta doživio i nutarnje strastih borbe prepatio, što mu dadoše neki lik zanimive, osobito za žensko oko mamljive melankolije. Kontrast mojega i njegova značaja morao je svakomu u oči udarati, tko nas je skupa vidio. Ja, čovjek u godinah a uviek dobre volje i vesele misli, on pako u svatućoj dobi snažne mladosti vazda zamišljen, namrgodjen i ozbiljan. Da ga nevesela porazveselim povedoh ga često a družtva a najčešće u bližnji dvorac stare gospoje moje susjede, gdje vikoh svaki dan probaviti nekoliko ugodnih časovah. Divna umiljatost moje mlade susjede činjaše se da nije kadra probuditi ni pozornost mladoga mojega prijatelja, on bo je bio akoprem uljudan, ipak hladan i jednak u svojem ponašanju prama njoj isto tako kao i prama svim ostalim. Tim više malo po malo opažah kod djevojke kao neko sučestje i sažaljenje sa mladim nesretnikom, jer tuga kod mladog čovjeka neznači ženam drugo nego tajnu nesreću — a tajna bol i nesreća opet najviše zanima žensko srdce, probudjujući u njemu sućut i ljubopitnost. Tako i Milica — to biaše ime netjakinji stare gospoje, moje susjede — očevidno nastojaše da svojom umiljnostju doprinese na utaženje tajne tuge mladoga vojnika, kod kojega je živahna dje-

Digitized by Google

vojčina mašta Bog zna na kakvo golemo stradanje i utrpljenje nagadjala. Motreći pozorno obodvoje pripisivah ljubezno nastojanje djevojčino oko novoga gosta blagoj njezinoj ćudi, kojom gledaše da ublaži svaku bol i patnju oko sebe, te neslutih na nikakvu iz toga pogibel za se, tim manje što je djevojka i tada prama meni bila isto tako iskrena i prijazna kao i prije, a i mladi moj prijatelj nije u ničem Milicu odlikovao i predpostavljao ostalim djevojkam u družtvih koja skupa pohadjasmo. Tako prodje nèko vrieme, kad al' moradoh otići na drugo moje imanje, koje sam po majci bio nasliedio u susjednoj zemlji, da tamo na gospodarstvo ponešto već zanemareno prigledam i prije nakanjene promjene stališa moga sve uredim. Ondje me poslovi zabaviše do dva mjeseca danah.

Kad se opet povratih, čudno su se za mene stvari promienile. Prvi zateče me Ljudevit javljajuć mi, da je, opazivši kod Milice tihu prama njemu odanost, odlučio uzeti ju za ženu, te da ju je već i kod stare gospoje njezine tetke zaprosio, koja mu neodrečè al mu kazaše, da će se prije s menom posavjetovati budući je vikla slušati moj savjet u svakom važnijem slučaju. Eto dakle dodjoh — reče mi Ljudevit — da vas zamolim za vaše prijateljsko posredovanje u tom poslu, jer sam — doda tužno nasmiehnuv se — spoznao u kući vaše vriedne susjede, da je blago okrilje tihe kućevnosti najbolje utočište od žestoke strasti, koja grije — al i žeže. — On nije dakle kod Milice tražio drugo nego mirni zaklon od tajne neke strasti, koja mu život uzbuniše nepodavši mu žudjenu sreću. A mene, mene dodje moliti da ga uvedem u tihi raj, iz kojega me on iztjera! Dakako da se prepadoh kod njegovog nenadanog očitovanja, al se ipak nadvladah da pred njim neodkrijem svoja čuvstva, o kojih, izim možebit stare gospoje, nitko ni nesanjaše! Obećah mu svoju pomoć a videći da djevojka u savezu s njime uvidja svoju sreću, održao sam mu rieč svoju odrekavši se najsladjih svojih želja i žertvujući sreći djevojčinoj vlastitu svoju sreću. Za osam danah svetkovasmo pristenovanje, a mjesec danah poslie tega vjenčanje Ljudevita s Milicom.

Svanuše nam svatbeni dan. Uputismo se u crkvu u kojoj se je imalo oviršiti vjenčanje. U prvoj se je kočiji vozila nevjesta sa svojom tetkom, u drugoj ja s mladoženjom, u ostalih svjedoci i gosti. Mladoženja bio je ozbiljan, tužan i zamišljen kao i odprije; on se nije u ničem promienio; njegovo lice nije sjalo žarom neuzdrpljive radosti, kao što biva kod sretnog zaručnika. Vozeći se s menom govorio mi je mirno i posve hladnokrvno o svem imanju, kako će i u čemu gospodarstvo na njemu poboljšati, pitao me za savjet radi njivah i vinogradah, što sve obično nezanima mladoga čovjeka u čas vjenčanja. U crkvi niesam skinuo očiuh sa zaručnikah. Biaše to doista što se kaže liepi par. Milica slika nježnosti i miline, Ljudevit pako krepak mladić mušavna, uzorita ponašanja. Al kakva razlika u njihovom značaju odprije i sada! Ona, koja biaše uviek tiha i krotka, nepokazujući na sebi ni sjene žestokoga čuvstva ili strasti, sada drhćaše u najvećem nemiru klečeć pred oltarom, zažarena i neprestano suze roneći. Il ju je svladala ćut sreće, il ju uznemirivala kakva tajna slutnja? On pako od naravi u svome čutjenju žestok, pun vatre, kod svakog i najmanjeg povoda uzplamteći i buktećí, on je sada hladan, blied u licu, tihimi riečmi njoj šapćući nastojao da utaži njezin nemir. Obodvoje odgovori jasno i razumljivo na obična pitanja svećenika. Obredi se svrše. Ljudevit dignu svoju mladu u kočiju sjednuvši uza nju. Ja se odvezoh sa starom gospojom koja me je šuteći sa strane sažaliteljno motrila kao da zna za tajne moje želje, sada za uvjeke utamanjene. —

U dvoru nevjestine tetke čestitasmo prije svega zaručnikom te napokon smjestismo se oko svatbenoga stola da ručamo. Ja sam sjedio kao prvi djever uz Milicu. Odmah za jnhom izruči jedan sluga Ljudevitu list s pošte,

Digitized by Google

koji niti nepogledav pismo metnu ga u žep; malo zatim ga opet izvadi da vidi na poštarskom znaku odkuda mu list stignu. Od toga časa posta Ljudevit sasvim drugi čovjek. Tako je bio raztrešen da nije znao što se oko njega radi što li govori. Kad smo ga napili ujedno sa Milicom, on umjesto da se zahvali, ustaše te stane s nami „živio“ vikati.

„Šta mu je?“ pitaše me Milica.

„Po svoj prilici da sluti na važnu kakvu viest u pismu, što mu ga momak dosta nespretno upravo ovdje izruči“

Milica me pogleda probliedivši u licu kao krpa. „Bože, odkud od koga li je taj list!“

Ručak trajaše dugo kao svaka svatbena gostba. Svaki je gledao da nezamjećen kod tako svečane prigode. Ljudevit, kojega jednako motrih, bio je kao na žeravki, kao da ga kobni taj list žeže na prsiuh. Više putah ga izvadi kao da ga želi čitati, al ga opet sahrani osvjestivši se da bi to bilo posve nepristojno kad bi on uz mladu svoju sjedeći sada stao čitati ma kakvo važno pismo. Napokon nemogavši dulje odoljeti svojoj neuztrpljivosti ustane pritisnuv rubac na lice kao da mu se spustila krvca, te naglo otiđe iz sobe. Milica gledaše za njim kao u snu; nemogaše dokučiti kako da se Ljudevit sada može od nje dieliti.

Posljednja napitnica biaše napita, a Ljudevita nebiaše natrag. Milica je bila kao u nesvjestici a meni plamtiše lice više s neprilike što Ljudevita nema, nego li od vina.

Napokon kad nebiaše više glavne osobe — mladoženje — kod stola, hotjaše gosti da i oni ustanu, kad ei bi Milici donešen listić od Ljudevita. Ona ga pročita pa mi ga izruči. Javljaše njoj:

„Izpričajte me kod gostih. Zove me od vas glas, kojemu nemogoh odoljeti; ako Bog da vratit ću se na skorom. Nemojte se ljutiti na me.

Ljudevit.

Ja sam gostim nešto slagao kab o nenadanom dolazku starog nekog prijatelja mladoženje. „Neka ga amo dovede.“ stadoše vikati sa svih stranah. Ja sam po svoj prilici odabrao veoma neshodni način izpričanja, al mi u taj mah ništa nije drugo na um palo.

U šest satih biaše ugovoreno da će se zaručnici odvesti u dvor mladoženje. Kočije čekaše za nje i za pratnju vani upregnute i nakitjene. Sve biaše spremno za odlazak, samo mladoženje nebiašc od nikud. Konačno se gosti razidu neznajući što da o svemu tomu sude. Ostasmo sami u dvorcu gospoje, naime ova, ja i nevjesta, koja niti je šta čula niti govorila, već kao kip od kamena sedjela je nepomična gledeć jednako preda se. Nemogoh podnieti toga pogleda te izidoh na polje da promislim što da činim u toj smetnji. Tu mi pade na um da potražim Ljudevitinog momka koji mu je list izručio. Nadjoh ga konačno sva uplašena i izmučena. Kazao mi je kako ga je gospodar njegov strahovito ozlogrdio takovimi riečmi i kletvami, koje još nikada nije čuo iz njegovih ustah, zato što nije s listom odmah čim ga je dobio za njim pohitio, jer je list taj stigo upravo kad smo se bili u crkvu k vjenčanju odvezli. Dalje — kaza mi sluga — da mu je zapovjedio gospodin njegov odmah u potaji izvesti konja na stražnja vrata od bašče prama polju i ondje da ga dočeka. Momak je tako i učinio, konja gospodaru svome predao i od njega listić za nevjestu primio. Uzjašiv na konja naložio mu je još Ljudevit da dok se gosti nerazidu ništa u dvoru nejavi i samo list da predade. Zatim okrenuvši vranca da je odletio pram cesti a za malo u prahu za njim podignutom izčeznuo. —

Čuvši ovo izvjestje ni časa nepočasim, nego uzjašiv najhitrijeg konja pohitim k bližnjoj pošti. Ondje mi kaza poštar: da je g. Ljudevit K. prije tri sata u najvećoj hitnji na posebnoj poštarskoj karuci dalje odputovao, neimavši sobom nikakve pratjage ni pratnje i bivši svim na čudo u lahkoj svečanoj odjeći i neobično razjaren. (Konac sl.)

Digitized by Google

Staro hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

Gjore Dàržić.

r. oko 1460, † oko 1510.

Gjore Dàržić rodi se u Dubrovniku oko god. 1460. od otca Nikole a matere Nikolice Vodopijeve. Jur u svom drobnom djetinstvu izgubi po nesreći otca koji dne 8. kolovoza god. 1463. izgori u velikoj vatri, što se najprije u dubrovačkoj oružnici porodi, upaliv̀ši zatim mnoge kuće te isti knežev-ski dvor. Prilikom ovom poginù u vatri 17 vlastelinah, 4 vlasteoske kuće, i 104 gradjana.*)

Pod brigom svoje majke i u javnih učionah, koje već tada u Dubrovniku slovjahu, napredova mladi Dàržić koliko u tjelesnom toliko u duhovnom izobraženju. Njegov prijatelj bošnjak Juraj Dobretić nazvan Benigno, taj slavni bogoslovac i putnik, učitelj knezovah Lovre i Petra Medicisa u Florenci, a kasnije arcibiskup nazaretanski, mogao je dakle punim pravom o njem kazati: „Georgius meus Darsicii et mente atque aspectu decorus.“ **)

U svojoj muževnoj dobi zaljubi se Dàržić u kćer svoga prijatelja Šiška Menčetića, te izpjeva na njezinu pohvalu mnoge ljubovne pjesme, ali mlada i ljepa djevojčica, koja se po svedočbi njegovih pjesamah zvaše Jela, neusliši molbe njegove, neg obljubi drugoga i podje za ovim. Pečalan pjesnik ostavi na to sviet, u kome i tako više duhovno nego li tjelesno življaše, te postane svećenikom i umre kao takav oko godine 1510.

Sve njegove pjesme, pisane čakavskim narječjem, dišu njekim žalostnim, melankoličkim duhom. Prilikom onom, kad mu se ljuba za drugoga udade pjeva on ovako:

Gorčije žalosti jesu li gdi komu,
Ner mojoj mladosti i sàrcu jaoh momu!
Izgubih muku svu, zaman se sve radi,
Posijah ja žito, a inim žetva bi.
Ovako za inih mnozi lov loviše,
Ki lov ja učinih, ini ga dobiše; itd.

A na drugome mjestu pjeva:

Aj, bože! stvori li na saj svit trud veći,
Ner tomu, ki cvili dragoga zeleći.
Ah oni blaženi i velmi čestiti,
Ki često sdruženi mogu se ljubiti.
Jer željom netraju najlepše mladosti,
Ni zaman ufaju uživat radosti.

Gjuru Dàržića spominju dubrovački pisci skoro uviek pokraj Šiška Menčetića. Ignjat Gjorgjić sravnjiva ova dva s Petrarkom i Bokačom. Dinko Ra-

*) Annali di Ragusa M. SC.

**) Georgii Benigni Insigne opus de natura Coelestium Spirituum, quos Angelos vocamus, in IX. Libros digestum, Ragusino Senatui dicatum et Impressum Florentiae curante Ubertino Rissalito XIII. kal. Augusti anno 1499. U tom djelu nalazi se uspomena mnogih Dubravčanah, a medju ostalim i apologia slavnog Ferrareza Jerolima Savonarole.

Digitized by Google

njina načini na njegovu kao i na Šiškovu pohvalu tri nadgrobne pjesme***) te veli u jednoj:

Spievalac niedan vik neima na sviti
Sladji njega jezik za piesni činiti,
Najliše ljuvene, u kih hti skazati
Sve stvari skrovene, ké triebaje znati.

Marin Dàržić, sinovac Gjorgjev, spominje ga u predgovoru svoje komedie Tirene, te pjeva o njem ovako:

Svud Gjore Dàržića slove svitlo ime,
Uresna mladića božjim darim svime;
Kad mladac spievaše, jak Orfeo zvirenje
Za sobom vodjaše, i dubja i kamenje.

Još ga spominju Nikola Gučetić (Gozze) u svom djelu: Dello stato delle Republiche, Venetia 1591. p. 396. Dinko Zlatarić u svojih pjesmah (rukopisnih) i mnogi drugi.

Njegova djela jesu: 1. *Razlike ljubovne i moralne pjesme. 2. Pjesan vàrhu čistoće. 3. Drama pirni.* Od ovih djelah tiskane su samo njeke pjesme u slavjanskoj antologiji kneza orsata Poçića, sve drugo je još u rukopisu.**)

Ja priobćujem ovdje njekoliko njegovih pjesamah, koje sam prepisao još prije 15 godinah u Beču iz jednog veoma starog rukopisa što mi ga je pozajmio bio knez Lukša Gučetić iz Dubrovnika.

Pjesni ljuvene.

Od Gjore Dàržića.

I.

Draže je od zlata, lipša ner prolitje,
Po poljih kad cvata razliko jur cvitje.
Ljuhav ju s nebesi i narav s' zvizdama
Najlipše uresi meu svim vilama.
Ima ruse kosi jakno zlate žice,
Hladak ih raznosi uz rajsko nje lice.
Oči joj jak zvizde gore u svitlosti,
U njih su sve gizde i rajske milosti.
Od càrna dva vlasa, vàrh oči' uzvita
Lipat' su ukrasa, tanko t' su povita.
Rumen cvit ružice tere gjilj pribili,
Svedj cavti uz lice gizdavoj toj vili.
Eto je prilike angjela smiljena,
U koi su sve dike i sva moć ljuvena.
Tanci su nje usta rumena uresa,
Sladku rič izusta jak romon nebesa.
A vesel smih stvori sramom bez priroka,
Čist biser otvori, nij' lipši s' iztoka.
Gàrlo nje pribilo bistro se prezire,
Prozre se jak vrilo, gdi čisto izvire.
Gizde me nje smáme, lipša je neg vila,
Ka je svitle prame niz gàrlo razvila,
Ter lovi jur zviri u lugu zelenom,
Striljaje, ké tiri po cvitu rumenom.
Tanka je, visoka, ništar joj nelipše,
K zapadu s iztoka pod nebom nij' lipše.
A te joj bog stvori izvàrsne liposti,
Život moj da gori ljuvenom kriposti.
Jer želim po vas dan sunčano nje lice,
Jak jelin priželan, kad želi vodice.
O kruno pridraga, biserni moj cvite,
Ljubav me primaga, da umrem krozi te.
Tiem nehtij' zamirat, jer oči utiču
Tve gizde pozirat, kojim se vas diču.
Ni mi htij zabavit, molim te za milos,
Sluga se tvoj pravit jer mi je usilos.
Pokle mi s', gospoje, u pàrseh mojeh stril,
I duše još moje ti s', vilo, veći dil.

*) Dinka Ranjine razlike pjesni. Broj 168—170.

**) Igujat Gjorgjić veli u svom rukopisnom djelu: „Vitae et Carmina nonnullorum illustrium civium Rhacusinorum,“ da je njegova i Menčetićeva djela vidio u nekom rukopisu pisanom godine 1507. Za ovaj rukopis misli Appendini, da je bio autograf, i da se ju čuvao u knjižnici mljetskog monastira sv. Benedikta.

Digitized by Google

Ar meu svim vilama, i meu sva još dobra
Gospodja s' ti sama, mé sàrce kú obra.
Ni pomnjim za ino, na saj svit što vidju,
Neg tebi jedino u milos da pridju.
Nies' tvàrdja kamena, nit može to biti,
Gdi s' vilo ljubljena, da nećeš ljubiti.
Najliše ki t' mlados s' životom dariva,
Na svaku tvu rados vas svoj vik da t' biva.
A uzrok tomu bi tva lipos, sunašce,
Ku velmi obljubi me željno sàrdašce.
Ar ljubav tolika hitro ga pritvori,
Angjelska tva slika da na njem sva gori.
Tebi me još izda, ter u hip on sveza
S kripostju jur zvizda' od tretih nebesa'.
Da uze ljuvene, na svitu čim hodim,
Nezdriešim ja's mene, nit ja se slobodim.
Smiljeno cić toga ja t' se ću pomolit,
Vàrh mene, svim tvoge, nehtij se oholit.
Reci se da s' moja, za bielo tve lice,
Jur moja gospoja, a ja tvoj ružica.
A mnom se neć' stidit meu vile gizdave,
Nu ti će zavidit cić hvale i slave.
Na svakom veselju, u pjesneh gdi sloveš,
Za gizdu još velju, kruna se svim zoveš.
Svemu je svàrha smàrt, nu samo slavan glas
Nemože nigdar stàrt, jer nad njim nema vlas.
Kroz to t' uzeh, vilo, vàrhu svih dičiti,
Istom me jur milo htij k sebi primiti.
A platu ja inu za moj trud neprosim,
Neg tebe jedinu, u perseh ku nosim.

II.

Želim te po vas dan, moj dragi biseru,
Jak jelen kad žedan, želi prić k jezeru.
Tve oči sunčane da budu lik mi dat,
I skrovne me rane kriposno izvidat,
Srid sàrca u meni tvoj pogled ké stvori,
Tvoj pogled ljuveni, koij me umori.
Bilig je toj rani pribliedo me lice,
I život skončani cić tebe, divice!
Toj sama mož vidit, pod prozor tvoj
minuv.
Gdi budem problidit s uzdahom ostinuv.
Ma mi se pozriti slobodno nesmimo,
Meu nami za' skriti ljubav ku tajimo.
Aj bože! stvorí li na saj svit trud veći,
Neg tomu ki cvili dragoga želeći?
Ah oni blaženi i velmi čestiti,
Ki često sdruženi mogu se ljubiti,
Ter željom netraju najlipše mladosti,
Ni zaman nfaju uživat radosti.
Tako mi, má vilo, ovakoj nesahnut,
I na tve još krilo pokojno s' odahnut,
Tako me još hàrlo, tvojom kosom rusom
Svezala za gàrlo, jak lovac zvir uzom.
Ko li su pričudne sej muke mišlji,
Većma su još trudne u sàrcu tàrpiti.
Kroz toj te po vas dan želim, moj biseru,
Jak jelin kad žedan želi prić k jezeru.

III.

Zamukni sva hvala tihoga slavića,
I sva čás ostala letuštih jur ptica';
Zamukni sva slava, po moru ka slove,
Širana gizdava pojući kad plove:
Ar slišam i vidim, da glasom nij' druga
Toj vili, ku slidim, kako sve nje sluga.
Ni nigdar bi živen, ni će bit lipši glas,
Ni toli još ljuven, da ima veću slas.
Narav se začudiv, sam' sebe prikori,
Ar velmi se trudiv takovu glas nestvori.
Nu nije zemaljski, ni na ov svit stvoren,
Neg s nebes angjelski, u raju uzoren.
Jer bi dan, toj vili, umàrli da znaju,
Ku milos bog dili prid sobom u raju.
Da se svak utečo i sili k njemu doć,
I u svem da teče, prem sasma saj svit oć.

IV.

Ká se je jur vila ajli još gospoja
Gizdavia vidila i lipša neg moja?
Jer kako sve vode iz mora izviru,
Ter se svud razhode i opet maj' stitu:
Tač od nje izmiču sve gizde zadosti,
I opet se stiču, u njenoj liposti.
A to je svidočno, jak zračna jur zora,
I sunce istočno, kad sine vàrh gora'.

Digitized by Google

V.

Prí može biti lav bez lova od zviri,
Neg mene da ljubav bez vile samiri,
Cić koje usišem, i željno uzdišem.
Gizdavia 'er vila i lipša na sviti,
Mnim, nigdar nij' bila, ni može još biti,
Kroz toj se nestidim, nje lipos jer slidim
Jak pramen, ki zvizda po nebu pronosi
Na glavi bog joj zda, da sjaju tej kosi,
Kih mi vlas u pàrsi' sve sàrce zamàrsi.
Oči joj zasine svemu vid svitlostju.
Ar š njih zrak prosine sunčanom kripostju,
Od kih zlat strìl mani sve sàrce izràni.
Riči nje ali glas ki bude još čuti,
Romon i rajsku slas u sàrcu očuti,
A mene opoji i u svem posvoji.
Eto svi jur teku nje lice da vide,
Sij angjel, još reku, iz raja kad pridè?
Koji me otravi u željah ljubavi.
Tanka je, visoka kako sve taj vila
Ka zviri s istoka strilom je zgonila,
Tiem ima kriposti vàrh moje mladosti.
Jak sunce svitlostju sve zvizde kad skriva,
Tač ona lipostju sve vile priziva;
Komzi me pribìazi, pak smàrtno porazi.
Nagio brez pokója zač da se neželi
Tač slavna gospoja i pozor veseli,
Za manju pokli stvar boj bije kralj i car?
Ah tako neužit i prijat od nje lik,
Budem ju ja služit, po sve dni, vas moj vik,
Tere se nestidit liposti nje slidit.

VI.

U čem se tko vidi, u tom je mišljenju,
I svaki besidi o svomu življenju.
Još ki se čim čuti, obrazom pokaže,
Trudni su jur puti, da licem tko laže.
Gdi je moć očima tajat rane, skrovno
U sebi ke ima sàrdašce jadovno?
Ar sàrce sve neće odàržat tužice,
Nu ih dil odmeće na oči i lice.
I svak, što ki ljubi od sàrca s veseljem,
Jur kade izgubi, ostane s dreseljem,
I koga tàrg hrani, o tàrgu govori,
A ranjen o rani, koja ga sve mori.
Ovo jest naravom: ča gdi tko uživa,
Tuj mu sa svom slavom sva misal pribiva,
Tač neima jur inu misal mé sàrdašce,
Neg vilu jedinu, ka mi je sunašce.
Razgovor nje želim i ufam imiti,
Kroz toj se veselim na saj svit živiti,
I tim se nestidim. Ma mlados nju slavi,
Nje lipos gdi slidim i u san i javi.
Jer drago proletje i narav na saj svit,
Od nje men sve cvitje, nestvori lipši cvit.
Nehajem za zlato ni drago kamenje,
Ni mi je još nu to ni um, ni mišljenje.
Istom da uživam, mé sàrce kú obra,
Vam ljudim darivam zemaljska sva dobra;
Ar veće ja žudim za sužnja nje biti,
Ner svemu da sudim, ostav kralj na sviti.
Kroz toj negovorim ni mislim rič inu,
Neg vila, ku dvorim za ljubav jedinu.

VII.

Sve, ké sam jur slušal, like ter nauke
Evo sam sve kušal za izvidat sej muke,
Nu da se slobodim sužanstvu ljuvenu,
Ja lik nenahodim, razmi smàrt studenu.
I još mi svak pravi: „moli se toj vili,
„Ka te tač otrova i sàrce prostrili!
„Stril ki t' ranu čini, tim ju mož izvidat,
„Na saj svit lik ini nemož toj ranì dat,“
Toj i sám ja vidim, nu zaman jes meni,
Ne vilu da slidim, neg mramor studeni.
Ar sve ča je veće smiljeno nju molim,
Većma se odmeće nje licem oholim.

VIII.

Vila, ká mnom vlada i mojim životom,
Žestok mi trud zada nje rajskom lipotom.
Nje rajskom lipotom stravi me još toli,
Da vas vik i potom jur mnom se svak boli.

Digitized by Google

Jur mnom se svak boli, ar zgubih još dušu,
Toj vili pokoli odlučih da služu.
Odlučih da služu, mneći bit njom blažen,
A ne tač da tužu ranjen i poražen.
Ranjen i poražen u plaču još sahnem,
Ki će bit utažen jur kad ja izdahnem.
Jur kad ja izdahnem, nad mnom ću pisati:
„Željan da oddahnem tamnu smàrt prijati.
„Tamnu smàrt prijati ar velmi bi bolje,
„I saj svit parjati, a neimat nevolje.
„A neimat nevolje, ké ćutih cić vile,
„Jak jelin u polje izranjen od strile.

IX.

Nitko se nečudi gdi tužan usišem,
I sàrcem jer svudi boližljiv uzdišem.
Ljubit gdi nis' ljubljen, muke su paklene,
Kroz toj sam izgubljen, ter život moj vene;
I doslo jer sam živ, čudim se odveće,
Gdi me se ljuven gnjiv nigdar ostat neće.
O višnji moj bože! je li ki lik meni,
Da mi se odlože sij trudi pakleni?
Rani bi svakoj lik, ne samoj ljubavi,
Blaženi taj človik, ki je se izbavi.
I taj je još veće dobročas i blažen,
Od hude nesreće ki nije poražen.
Nesrića i ljubav meni t' su pritvàrde,
Jak zviri moćni lav, mlados mi svu gàrde.
Ah kroz toj tko nebi jur želil umriti!
Čudim se sám sebi, gdi možem živiti.

X.

Perena strilice, kom smo svi gizdavi,
Vàrh zvizde danice, sva letiš u slavi.
Perena strilice, oh koli s' jadovna,
I s ranom tužice u sàrcu pustila.
Perena strilice, mimo te vas moj vik
Me ljute ranice ne ištu ini lik.
Kroz toj sam tvoj sužan i tvoje službice,
Nečin' da grem tužan, perena strilice!

XI.

Podji mi, ružice, k onojzi gospoji,
Ka meu sve divice jak angjel uzstoji.
Gizdavo jur gleda, kako sve taj vila
Ka nigda mir neda od jadovnih strila',
Jelinke striljaje u ovoj dubravi,
Skrovno ki se taje cić gorke ljubavi.
Ondaj, kad ju vidiš, rumena ružice!
Čin' da neuzblidiš, kako i mé lice:
Reći ćeš od mene slobodno toj vili:
Kako m' život vene, od kad me prostrili.
Jer me je striljala bez nídne milosti,
I trud sranom dala, ki je pun bolesti.
Tu joj ćeš još reći, koli sam poslušan,
Milos nje dvoreći kako virni sužan.
Ar sokol prí se će s gàrlicam umirit,
Mé sàrce neg se će od nje iznevirit.

XII.

Gdi su pisni za me, neg za one vile,
Ké su zlate prame okol glave svile,
Ter okol tancaju s bisernim vinačcem,
Ufanje svim daju, ki ljube sàrdačcem.
Iz glasa pojući s uzdahom prisladcim,
Ljubko njih zovući s pogledom jur kratcim,
Svak da se pokripi, bez sumnje ki mniše,
Njih pozor prilipi, da zaman želiše.
Oj neka ti kolo tancaje vladaju,
Kojih tač oholo njih vile zgledaju,
Za njih je sva rados i slavne tej piesni,
U tih je sva slados nebesnih ljubezni.
Rok dokle bude doć, da se svaka plati
Za milos dan i noć muka ka se pati,
Za moju nu mlados sad nisu jur pisni,
Ni nídna još rados, neg s' tugom bolizni.
Jer vilu, kú slidim kroz rajski nje pozor,
Nigdir ju nevidim u svital ovi dvor,
Ni čujem nje usti s ljuvenim zakonom,
Onu rič ku pusti s angjelskim romonom.

XIII.

Tamnu smàrt smišljaje, ajli poslidnji sud,
Mnozi prave da je s mukom najveći trud.

Digitized by Google

Od mnozih dovolje dobro da toj slušam,
Nu onoj znam bolje, sám što svak čas kušam.
Hudji trud nevidim od želje ljuvene,
Dil ké moćno blidim, ar mi život vene.
Bez mira dan i noć moćno me mučeći,
Odroniv mi svu moć i vas vid suzeći.
Ni samo toj meni, nu je svim ki ćute,
Udarac ljuveni po razlike pute.
Kroz toj bi svim bolje tamnu smàrt prijati,
Ner od svoje volje ljuven zakon znati.
Bez broja jer svak čas, ljubav muke ima,
A smàrt pod jedan glas za mal hip trud prima.
Ka je smàrt ina stvar ner jednom izdahnut,
Ter prijat ognjen dar jak dubak usahnut.
Nećutiv bolesti, ni muke svitovne,
Ni nídne žalosti u sàrcu jadovne.
A ljubav na saj svit vas je trud pakleni,
Svim ki žele živit u slavi počteni.
Kroz toj mudri prave, da svake mladosti
Hàrlo se izbave ljuvene ludosti.

XIV.

Gorčije žalosti jesu li gdi komu,
Ner mojoj mladosti i sàrcu, jaoh, momu?
Izgubih muku svu, zaman se svak radi,
Posijah ja žito, a inim žetva bi.
Ovako za inih mnozi lov loviše,
Ki lov ja učinih, ini ga dobiše.
Ranih ja košutu, ku slidih po geri,
Inim je u skutu, a mene uzmori.
Eto inim takoj jezero izvire,
A trudan život moj od želje umire.
Tač srića oholo svoj tanac sastavi,
Jere gre okolo pojući u slavi.
A ja sam tamnosti nepravo nadiljen,
I velmi žalosti kroz ljubav uveljen.

XV.

Jelenak od luga, pas kad ga zateče,
Umiljen jak sluga k človiku deteče.
Polja, lúg ostavi, ter k lovcu hotje prit,
Koliko da pravi: „nedaj me psu ranit.“
Mneći se neborac oda psa bit branjen,
Nu isti od lovác ljuto bi izranjen.
Nemila tač ljubav meni put priteče,
Da s' tvàrdji nego lav, sužan si moj, reče.
Er hoću da slidiš ovu vil kod mene,
I licem da blidiš od želje ljuvene.
Čujući ja taj glas, vas licem problidih,
Utàrnu svaki vlas tu vilu kad vidih.
Ma nu se uputih od straha zlo mreći,
Tuj vilu zaupih iz glasa moleći:
„Moj cvite zlatom svit, moj venče gizdavi,
„Nemoj me dat stravit čemernoj ljubavi!“
Još nebih iz usti' dobre rič izpustil,
Čemernu kad spusti taj vila na me stril.
Zatoj se ja bolim, zatoj se snebivam,
Umriti ter volim, da s mirom počivam.

Bujnost prirode.

Što čovjeka svom ljubkosti najvećma razdražuje i što mu maštu najplemenitijom opaja slasti, to je: *život i bujnost prirode.* Ovo dvoje čevjeka, kao članka prirode, u promatranju prirode najviše zanima, a i srdce mu razgaljuje, jer iz jedre bujnosti uviek novi život, pa opet iz toga snažnoga života preblagu dahu crpi i uživa.

Želeć motriti život i bujnost prirode, pogledajmo ju kakva je *u zraku, na kopnu, i u vodi.*

a). Vas je *zrak* pun života. Blizu zemlje, gdjeno težki zrak kominja, ima isto toliko života koliko i u gornjem, nezdravom i munjevnom zraku. Ovdje buji sijaset milionah vječnom zakonu podčinjenih zviezdah, — toliko nepoznatih

Digitized by Google

nam svjetovah, — a vjerni pratilac naše zemlje, bliedi mjesec, — taj mukli svjedok noćnoga života — u četvoroj se slici ukazuje, i dok se slabo tinjajuće zvjezdice, magljenom si koprenom jasnost zakrivši, u svod nebeski uvlače, brodi mjesec prama zapadu, da prozorju mjesto ustupi. Čim pako biela zora zaruji, eto već žarko sunašce ovud svoj put mota, da svu našu prirodu oživi i ojača.

U oblacih ukazuju nam se razni naravni pojavi. Donde se pare vijugaju i magla diže. Tamo se oblaci sgušćivaju te iz njih munje sievaju i grmi, ili kiša prši i daždi, snieg, led i solika pada; ili jih pako vihar razpršuje i na razne slike trga. Tu se vidjaju kadikad u liepo vrieme kistom uzdižućih se parah nacrtani i naslikani zračni gradovi i druge slikarije, tako nazvana *fata morgana*. Povrh većih, plinom razsvjetljenih gradovah ukazuju se za maglovite ili oblačne noći svietli kruzi postajući odsjevom plinova svjetla u gustoj magli ili u oblacih te se zato i vienci plinova svjetla (*Gaslichtkrone* *) nazivlju.

U doljnjem zraku prebivaju milopojne ptičice i zuje stršeće bube (*Insecta*); a visoko nad oblake, pod koje se orlovi viju, uzdiže se obratnička zrakoplovka (*Phaeton aethereus L.; weisser Tropikvogel*) te nam od onud iz vidika u modra nebesa izčezavaju. U neizmjerne visine uzilaze i šareni leptiri i onuda lutaju, kao da im je onaj rjeđi zrak — plemenitiji uzduh — mnogo finiji i sladji, nego sav nektar miomirisnih cvjetićah našega zemaljskoga perivoja.

Još bujniji život nalazimo u zraku, kada povećanim vidom sve do nebeskog svoda izpitujemo. Po svom bo zraku plove jatimice već razvijeni stvorovi i zametci potonjega života. Voda se pari, vodeništa suše, a najsitnije životinje, koje življahu prije u vodi, silni vihar sad iz suhog pličaca raznosi po zraku te umrtvene na sve je svieta strane razbacuje, dokle opet u vodu nepadnu i okvasiv se novi život u vodi nezačnu. Isto tako se po zraku raznose zametci bubah i pelud (cvjetni prašak), dokle se iz zametakah bube nerazviju a pel na srodnu bilinu nepane i neoplodi ju.

b) Na *kopnu* imamo dvojaki život: uzemni i nadzemni. Oba ova života usavršuju prirodu na kopnu.

Da u zemlji njeka nepoznata nam sila djeluje, to izvodimo iz zemnih potresah, iz tiho uzdignutih brežuljakah i povišenih morskih obalah, kao što to u sjevernom moru biva; zatim iz ognjometah, vodometah, toplicah itd., iz pravilnoga sastava kopnog (loža i sloj rudah), iz životinjskih i biljevnih okamenah itd.

Sve je kopno nabujano prirodninami. Od ovih su uzemne: rude, okamine i gdjekoja bilina kao: jelen-gljiva (Tuber cibarium L., Trüffel) itd.; uzemno-nadzemno je ostalo bilje, — a jedino nadzemni: živine i čovjek.

Nadzemna priroda nije posvuda jednako bujna. Bujnija je u toplih pokrajinah i oko polovnika (aequatora) a sve je omašitija prama stožerini (polu), gdje skori mraz ubija brsnati pupoljak oli nezrieli plod.

Životinja je po zemlji većma raztrešena nego bilje. Da, živinah još i ondje ima gdje je već na daleko biljevnog života nestalo, kao što blizu zemne stožerine, i na vrhuncu visokih planinah.

Nadzemni je život čudan. Bilje živi t. j. vadi hranu iz zraka i iz zemlje. Ono mora sirove zemljene tvari probavljati i tako ih prigotoviti, da mu najplemenitijim životnjim ustrojem budu. Dočim njeke životinje od bilja i od

*) Vidi: Wiener Zeitung 1855. br. 194 str. 2475.

Digitized by Google

zraka žive, to čovjek i mnoge živine hrane se biljem i živadi, te si onda od tih tvarih postavšu krvcu zračnim kiselikom čiste i oplemenjuju.

Površje kopna, bilje i živad plemenita su čovjeku zabava. Kopno bo sam stavlja prekrasne okolice, koje miomirisni cvjetići i druga biljad krase, a blagoglasne pjevke i ine životinje oživljuju.

Tko će uvažiti onu dragost, koju nam rodna dolina predstavlja? U njoj je krasota priroda neprekidna a milota neizreciva. Neima dana ni časa, da narav mladjano prirode lice sve novim nakitom nebi uresivala; čim se priroda iz zimskoga sna prebudi, već u snježnoj visibabi (Galanthus nivalis L.) svoju nevinost ukazuje, a docnije u blagom mirisu modrih ljubicah odkriva ljubećim ju postojanu čistoću krepka nu tiha duha. Dà i u kasnoj jeseni, kad joj sjeverni duh o životu radi, još se čilo drži i malo prije usisani dah iz nježnih grudih neizdiše, već si njim krvcu čisti, da tim proljetnom svom čedu plemenitu i snažnu hranu prinese. Čim pako priroda u ranoj rosi oživi, već diše slobodnije i tjesnje k svjetlećemu suncu diže, a napadom dneva sve većma i većma k svojoj savršenosti prihodi.

I brdine su vrlo dražestne. — Ništa neima ljepšega ni ugodnijega do kad se čovjek na vedru i tihu ljetnom danu od grada udalji i medju brdine pohiti. Svaki ovdje izkusiti može kako je priroda sklona da one ublaži, koji ju proučiti i u njoj utjehu naći žele. Tek što trešnje na brdih zarude, već se sladki miris gorskih jagodah po zraku razprostire. Te tako, tko se je samo jednoč bio potrudio na bregove zasad jagodah, taj nepazi više na vrletine, jer ga nenasitna želja sve više i više goni. Malen bo mu se čini vas trud, budući uvjeren, da će mu ga očekivana naslada stostruko naplatiti. A i mile su nam gore naše. Na njih bo stoljetno dveće svoje svžne hvoje razgranjuje; na njih sladki rod vinskih lozah dozrieva. Kojim uzbićenjem uzilazimo gore, da se ondje plemenitijeg uzduha naužívamo, a i cielu romantičnost izpod noguh razlazećih se dolinah zagledamo!

Al i život, što ga pojedini živinski rodovi prožive, vrlo je čudan. Tako *Schubert* u svom prirodoslovju, govoreć o bubah, kaže: da se one izmedju svih stvorovah najvećma preradjaju i preobražuju, te da tako ista životinja sasvim drugačijom živinom postaje: „Najprije je buba — veli on — ili gadna gusjenica, koja mnogo ždere i veliku škodu čini, izjedajući pupoljke i brst, ili je pako gadni crv, koji se blatom hrani. Najednoč se gusjenica razboli, guri se i omata, te mora da zamre, dočim si je većinom još prije sama mrtvačko odielo sprela ili lies načinila. Tu leži ili visi dugo obamrla, i u istinu docnije nije više gusjenice unutar. Kad proljetno sunašce zasja, lies se razpukne, pa eto iz groba sasvim drugi život izilazi, nego što je prijašnji bio. Sad se pokaže liep, šaren leptir, koji je sve škodljivo i gadno, što je gusjenica na sebi imala, izgubio; koji neće više da se lišćem i blatom hrani, već samo svojim odugim jezičcem biser-rosu i medak sa cvjetićah siše ili pako, ako ukratko zaglavlti mora, baš ničega neuživa. Mnogi ih zamire i sasvim se preradja te vrlo dugo žive kao lieni krilati kukci (guge), leteći po zraku ili gmižuć po cvietu, dočim su, bivši crvići, njeki u zemlji, njeki u vodi, njeki pako u gnoju živili."

c) U *vodi* je priroda takodjer veoma bujna i živa. Po sinjem moru plivaju milioni morskih crvićah (polipah, koraljah itd.) koji se kao otoci povrh vode uzdižu, brdašce se slažu, dok se nezadave i neokremene.

Digitized by Google

Čudnovat je život sveživah (*Hydra, Armpolyp*). O njem *Schubert* govori: Cielo je živinče kao drhtalica (Gallerte); ako se na više komadićah razsječe, to postaje iz svakoga komadića novi pravi sveživ, pa ma ga tko kao rukavicu sasvim izvrnuo, on živi ipak i nadalje, te malo zatim začima opet jisti. Sveživ se umnožava gotovo kao bilina, koje mladice tjera; tako i sveživi jedan raste iz drugoga, i vidi se kako je sin iz djeda a unuk opet iz sina nikao, te tako svi iz jednoga su sveživa postali; zato često biva, da unuk pradjedu hranu krakom iz ustah otima i sam ju jede, al mu zato ipak pradjed negladuje, jer dok su ujedno, svi se hrane istim jelom, jer jelo iz jednoga sveživa prelazi u drugog.

U svakoj kapljici mora nahodimo novi život. Tu imade nevidah (*Infusoria*), koji se giblju i žive. Taj život a i same nevide možemo motrit, kad kapljicu morske oli močvarne vode pod povećalo (*Vergrösserungsglas*) stavimo.

U moru pako u obće žive neizbrojne živine. Ovdje ima svake vrsti ribah, koje se po neizmjernoj morskoj dubini šeću, kadikad i na površje izidju i tu se sunčaju, ili pako odtud kao kučak (Squalus Carcharias; der aechte Haifisch, Menschenfresser) na ljude i živinu motre, dok ih neugrabe i neproždru.

Kao što na kopnu isto tako i u moru ima krasnih poljanah, ogromnih šumah i visokih brdinah, na kojih bilje raste.

Vodeno je bilje takodjer bujno, nu bujnije je u plitkih vodah, nego u dubljih, na dnu pučine morske neima bilja ni malo.

U bistru moru vidimo, kako se gdjegdje gorostasne haluge na 300′ u vis dižu i svojim vrhuncem more nadsižu, a po atlanskom oceanu protežu se u slici velikih livadah ploveće haluge (Fucus natans) i druge morske biline, koje vjetar i morski talasi amo tamo razbacuju, dokle neiztrunu i nerazpadnu se.

I život je vodenoga bilja različan. Njeke vodene biline žive u tihoj vodi, njeke pako na grebenih, gdje ih morski valovi amo tamo valjaju; njeke rastu po morskih obalah i žive od vode, zraka i sunčanog svjetla; njeke se ukorenjuju u vodi, razgranjuju se po vodi, te na njihovih granah vodne ptice gnjezda prave i jaja legu.

Osim svega tog imamo na moru još i munjevnih pojavah. *Le Gentil* opazio je u burnoj noći kao da Mozambiquèski kanal sasvim gori. Veliko jedro (Flocksegel) njegova broda hitalo je poradi morske svjetlosti toliki sjen od sebe kao da je na njem više svjetiljkah gorilo. Gori pako na velikom jedrenjaku (jamboru) ukazao se je munjevni pojav (*St. Elmsfeuer*) i po kazivanju brodarah more se je na okolo postojano žarilo. — G. 1772. opazio je *Forster* na moru nedaleko od râta „dobre nade“ sljedeći pojav: Čim se je počeo mrak hvatati, postade more jasno kao vatra. Na svakom talasu vidila se je svietla pruga i ondje gdje ga je brod sjeko. Kako je čovjek okom mogao dogledati, svagdje se je isto vidjelo, dà i ista morska pučina biaše tog svjetla puna. Ribe plivahu okolo ladje kao nješto veliko i svietlo. Njeke se k ladji primicahu, njeke pako kao munja od nje udaljivahu. Gdjekad bi ribe na blizu došle, te kad bi se upazile, to bi manja od veće što hitrije pobjegla. U vodi, koju je *Forster* iz mora zagrabio, vidilo se je sijaset krugljicah, koje se veoma hitro okretahu. Počem bi ta voda nješto ustajala, manje se je svietlih krugljicah u njoj opazilo. Kad bi tko tu vodu bio opet uzburkao, udilj bi se mnogo svietlih krugljicah ukazalo, a još osim tog bi i iskre iz vode na sve strane vrcale.“

Digitized by Google

Nije li divna narav, što nam se na razni način u prirodi pojavljuje i nju neizbrojenimi plodovi nabujiva i oživljuje? — U istinu život i bujnost prirode nukaju nas, da pred oltarom nedokučljive tajnosti pokleknemo i smireno se pomolimo.

U Beču. *A. J. Vuinović*, Požežanin.

Školski odlomci XXV.

Göthe veli:

„Selbst Pallas kommt als Mentor nicht zu Ehren;
Am Ende treiben sie's nach ihrer Weise fort,
Als wenn sie nich erzogen wären.“ —

Neprijatelji škole služe se ovakovimi riečmi, istom da nam dokažu, da je školsko odgojenje tako u glavnomu kao i poosamce loše ciene, te da od takovog odgojenja samo sangvinici i dobrodušni fanatici mogu očekivati poboljšanje čovječjeg stanja.

Ali kad zagledimo u sviet i historiju svieta uvjerit ćemo se, *da nijedna velika misao odgojenja, u čvrstom duhu začedjena te entuziazmom odgojena i u sviet puštena, nije ostala bez upliva na obrazovanje čovječjih odnošenjah*, dapače takova se je svagda kao u ogledalu javljala u mislih, običajih i činih dotičnih vjekovah.

Tko će n. p. nijekati, du su *Mojsije*, *Lykurg*, *Bacon Verulamski*, *Rousseau*, *Basedow*, *Locke*, *Dositej*, *Pestalozzi*, *Kačić*, *Hegel* i ostali na čovječanstvo stinito djelovali, da su i sami oblik budućnosti opredieljivali, *) dajuć pravac čitavim rodovom?

Pri ovakovom razmatranju ište se najviše, da pojam „škola“ i „učitelj“ nesteženo, da jezgru škole netražimo samo u *razprostranjivanju* izvjestnih načelah. Škola mora čovjeka izobraziti, da može odbijati od sebe pogibeljne, premda primamljive nauke, — škola mora oružati čovjeka onom moralnom krepostju, koja je nuždna da njom sgnječimo zmijinu glavu, koja i danas veli: „Bit ćete kao Bog!“ U tome je upravo njena najveća moć! —

Samo ono, što je odgojenjem u tankoj mladosti *duboko zasadjeno*, moći će se dalje razgranjivati. Toga radi nemogu propustiti da neizjavim želju, po kojoj svi oni, koji razsudka, prilike i poziva k tomo imaju, najviše bi imali nastojati oko toga, da se domaće odgojenje poboljša; jer ovo se je u novije vrieme očevidno izopačilo. Nekad su roditelji djecu k smjernosti i pokornosti priučavali, svojski se o njihovih radnjah brinuli i uobče brižljivo ih nadgledali, poštovanje sproću starjih ljudih im ulivali, želju za nasladami i lažnom sjajnošću nisu podpomagali, no ih na prost način življenja privikavali i što je najglavnije, brigu imali, da se djeca u strahu božjem i u kreposti odhrane. A sad? — Sad, na žalost! vidimo sve skoro tome protivno.

Roditelji, dok to tako traje, od škole se nenadajte ciglome spasu! Rekao sam jednom, da prije nego se nepopravi domaće odgojenje, neće moći biti škola ono što treba da bude. Težko je djecu, u kojih je srcu sloća dubok ko-

*) Nepita se ovdje, da li u dobrom ili zlom smislu.

Digitized by Google

rien zahvatila, na pravi put izvesti, pa mi učitelji uvidjemo, da nam tom prilikom valja biti na oprezu, da dan noć mudrost i strpljivost od Boga prosimo, kako da neprijatelju nepodje za rukom novi kukolj u život posuti. Ali nam je nuždna roditeljska pomoć. Roditelji i učitelji, ako im blago njihove djece istinito na srcu leži, netreba da se uztežu uzajamno sbližiti se, spoznati i oprijateljiti, jer odtuda će prava olakšica i spasonosna pomoć u trudnom djelu odgojenja za oboje proizići. Blago domu, gdje otac i mati u liepoj slozi blagostanje djece svoje uvidjaju! Roditelji su odgojitelji poroda svoga. Ako su oni odgojenje djece svoje u nečem i predali drugom, imaju oni ipak znositi veću polu tereta. Umjesto da zbog nepristojnosti dječije — ako se gdje kakva pojavi — učitelja krive, bolje će učiniti roditelji, da povod u sebi traže. Tražeći ga učitelji u sebi, a roditelji u sebi, svaka će strana izpravljati, gdje nadje da je pogriešeno. Tako ćemo u svemu bolje napredovati, ako nas bude rukovodila sloga, a *„gdje je sloga, tu je i božji blagoslov"* veli liepa naša poslovica!

Prava je i neposredna zadaća škole: nauka, razvijanje i izoštravanje umnih silah. Amo se i računa način podučavanja ili metod; a) na vrednoću njegovu nevalja suviše mnogo držati; nije sav spas u njemu; dapače dobro izpitati treba vlastite talente, te na nje gledati; b) objektivno dobar metod nije svagda i subjektivno najbolji; c) mnogo je za tim stalo, da djak nauči, kako mu valja učiti se. I samoj nauci treba kuća da položi temelj, ne toliko neposrednim obučavanjem, koliko — gdje se prilika pokaže — vježbanjem čuvstvenih orudjah, izoštravanjem mišljenja na putu proste zabave. Diete će i inače u kući istinito izobraženih roditeljah iz svakog razgovora, koji se s njim povede, iz svake igre, koja se s njim započne, imati šta da nauči. Gdje su roditelji uztrpljivi i mudri, gdje im i vremena pretiče, a želja učenja i talent djece podje im na susret, tu se već i izranije može početi neposredna nauka, samo što uz pomenuta uslovja dobro još motriti valja na tjelesni stvor i razvitak djece. Uobće su dvie mane, kojim se današnji naš odgojenja način punim pravom može okriviti, — prva mana, koja se kuće tiče, ta je: što se djeca pretovarivaju jelom i pitjem i ostalimi razkošmi. Odtud proizhode mnogostruka zla. Ja bar još i danas zahvaljujem mojim roditeljem, što me u ranom djetinjstvu nisu učili na bogate sofre i svakojake sladkiše, jer lasno može doći vrieme nužde, pa je težko od uživanja odučiti se. Kao što mlada voćka, koja je u sadniku mastnu zemlju imala, neće da raste i uspjeva ako ju u krtu zemlju presadiš, tako ni ono dicte nenapreduje, koje poslie razkošno provedenog djetinjstva u nuždu zapadne. — Druga mana tiče se i kuće i škole, a to je prerana nauka i nagomilavanja učebnih urah i školskih radnjah na domu. Ovoj je mani povod ne samo pretjerano zahtjevanje naše dobe, no više putah nadmetanje i bezumlje učiteljah i roditeljah. Roditelji ištu nagomilavanje školskih posalah istom da diete mirno doma sjedi, da ih neuznemiruje. Oni učebnim uram pridružuju još Bog zna kakove privatne ure, i to sve koliko se ranije može. Odtud proizilazi ne samo duševna škoda, no i tjelesna nemoć. — Kad već djeca poodrastu i dobar napredak pokažu, valja brižljivo motriti, kakove knjige čitaju jer neke su knjige pisane ne da što naučimo iz njih, no da znamo da je spisatelj nešto znao. Treba dalje paziti, kako mladi ljudi čitaju; čitajući treba tražiti dušu knjige, te izpitivati ideu, koju je spisatelj imao. Ko tako čini, taj razumie cielu knjigu. Kadšto je da bogme težko naći dušu, kao što je kod mnogoga nju zaista težko

Digitized by Google

naći. I sám bi gdjekoji spisatelj muke imao, da u svojoj knjizi dušu pronadje... Neki čitajući sve što čita upotrebljuje na svoju korist; a neki je nesitnik, to jest sve što čita, rad je progutati, — a odtud je glavobolja i drugo zlo. . . . Pokažimo pri čitanju pravi put učećoj se školskoj mladeži! *Gj. R.*

Podanost.

Ah počivaj, nebudi se
Sladka strasti srca moga!
Opet k sanku spokoji se —
K blagom miru stana tvoga.
Kamo žudiš, biedna, kamo
Usamljena u sviet bieli?
Kad nijedna duša tamo
Neće tvoju boľ da dieli.

Žar ti nezna, sirotice,
Da su riedki sade ljudi
Koji bi ti plačno lice
Pritisnuli k vjernoj grudi —
A ti s tvojom težkom boli,
S tvojom biedom i krotkosti
Misliš da bi sviet oholi
Uživala u svem dosti..

Nevaraj se — duša srodna
Tvoje nekad sretne dobe,
Tvojoj svakoj ćudi shodna
Bez laskanja i bez zlobe —
Ona ode — izgubljena
Za te viek je njena staza,
A budućnost sad ke sjena
Prolazi ti kraj obraza.

Tamo onih preko gorah
Gdi zvjezdica ona sieva,
Gdi najprvo biela zora
Svoj rumeni žar razlieva —
Tamo, velim — tamo bdije
Duša srodna tvojoj ćudi,
Jedna ljubav obedvije
U trenutku istom búdi.

Zato miruj a nehiti
U ledeni sviet izići;
Smrt u njemu tebi priti,
Konac tvojoj smjernoj srići.
Sama tvori sviet u sebi,
Sladka strasti srca moga,
Da smutio niko nebi
Vedri obzor neba tvoga.

F. T. Ličanin.

Pučke primorske pjesme.

1. (Sobćio Ant. Krišković.)

Rodila loza tri grozda,
Rodila majka tri ćere.
Prvoj se ime Katica,
Drugoj se ime Marica,
Tretjoj se ime Jelena.
„Jelena ćeri rodjena,
„Negazi vode duboko,
„Nediži krilca visoko,
„Nesplići vlase široko
„Nenosi pero na hero,
„Neljubi mlada junaka.“
Došal je Ive s Podgorja
Prositi majke Jelenu.
„Nedam ti, Ive, Jelene,
„Već ću ti dati Katicu.“
— „Hvala ti, majko, Katice,
„Kada mi nedaš Jelene,
„Jelene ćeri rodjene.“
— „Hoću ti dati Maricu.“
— „Hvala ti, majko, Marice,
„Kada mi nedaš Jelene,
„Jelene ćeri rodjene.“
Ustani gori Jeleno,
Naša je majka ustala,
Crnu je kavu skuvala
Biela je lišca umila,
Hladne je vode donila,
Biele je dvore pomela.
Našu je salu kitila,
Da naša sala miriši,
Da nami drago dolazi,
Da nami mladi na radost,
A njima stari na žalost.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. Povodom više naredbe nizplovilo je Dravu od Legrada do Osieka povjerenstvo, sastavljeno iz članovah upravnih, gradjevnih i parobrodarskih, da razvidi, bi li se u istom tečaju rieke Drave dalo uvesti parobrodarstvo; ovo povjerenstvo riešilo je zadaću svoju sa najboljim uspjehom, iz kojega proizlazi, da bi se Drava sa neznatnimi troškovi za vrieme jedne godine mogla urediti, te bi parobrodi jur godine 1857. u Legrad dolazili.— Osim toga vidjamo, gdje izaslani mjernici prosjecaju železnički tečaj izmedju Kamenitog-mosta i Zagreba nedaleko od Susedgrada, sva je dakle prilika, da će se poslovi gradjenja iste železnice budućim proletjem preko hrvatskih medjašah protegnuti.

---

* U rusko-poljskoj pokrajini Mazoviji živi neko slavensko pleme, koje je sa čudo vješto u zgadjanju iz puške. Kupjeni — tako se zove taj puk— jesu svi lovci živeći u šumah od lova. Igre su im veoma opasne; tako n. p. jedan od njih podigne ruku, razkreči dva prsta, a drugi opali pušku, i tane izmedju prstiuh prozviždi bezda prste i najmanje okrzne ili dodirne. Neki opet prilepi si goruću svieću na čelo, a drugi ju tanetom iz puške ugasi. Vrlo vješti neki lovac izmedju njih na 400 koračajah više putah na zid opaliv̀i pušku, načinio je na zidu sa tanetami slova CAR

(*Šta košta rat?*) Da mi dadu — rekao je neki prijatelj mira izbrojivši sve dosad poznate ratne troškove — onaj novac što je dosad upotrebljen na ratovanja, ja bih njim kupio svaku stopu zemlje na čitavom zemaljskom krugu; svakoga čovjeka, svaku žensku, svako diete odjenuo bih u takove haljine, kojimi bi se carevi mogli ponositi; na svakom bih brežuljku i u svakoj dolini po čitavoj napučenoj zemlji podigao škole, u svakoj pako varoši sveučilište obskrbivši ga potrebitimi za uzdržanje sredstvami; svaki brežuljak krunisao bih crkvom, koja bi bila posvećena razprostranjenju blagog mira tako, da bi svakog nedeljnog dana glas zvona od jednog brežuljka glasa zvona od drugoga svud unaokol po čitavom zemljokrugu odgovarao kao odziv obćega blagostanja i blagodarnosti svega čovječanstva do neba dopirući.

(*Povjestnica kolere*). „Allg Ztg.“ navodi data dokazujuća da je kolera već prije stotinah i haljadu godinah poznata bolest bila pa je opet tako iščeznula da su ljudi sasvim na nju zaboravili. Najdavniji trag od kolere nalazi se na dvih mjestih *Ecclesiastika* sv. pisma staroga zavjeta, gdje se kolera opisuje kao posljedica neumjerenosti („In multis enim escis erit infirmitas et aviditas appropinquabit usque ad choleram.“ Eccl. 37, 33; sravn. 31, 23). — U sred 3. stoljetja pojavila se je u rimskom carstvu grozna kuga, po 15 godinah velike gradove pustošeći, osobito pako bjesneći u Kartagi glavnom gradu Afrike, odkud je g. 252. množina ljudstva pobjegla; bježali su od bolestnih i mrtvih, koje nitko nehtješe da pokopa, te su svuda po ulicah ležale gomile od mrtvacah okužujuć zrak unaokolo. — *Ciprian* (crkveni otac 6. stoljetja) upravio je na tadašnje krstjane okružno pismo (de mortalitate) u kojem tješi plašljivce i pobjegavše, preporučujuć srčanost i neustrašivost kao najbolju obranu od te kuge, koju on u svih njezinih simptomih i pojavljenjih upravo onako opisuje kao što je sadanja kolera. S glavnimi znakovi sadanje kolere slaže se takodjer prastaro njezino ime, jer *χολέρα* u grčkom znači žlieb od krova (Dachrinne) što prenešeno na kratelj znamenuje siloviti pročist tiela, kojim se ova bolest poglavito najavljuje. — Čim je dokazano da je kolera u stara vremena isto tako ili još gore bjesnila nego u naše vrieme, pa je opet tako iščeznula da se je od više stoljetjah (u Evropi sve do g. 1817. ili upravo do g. 1831). sasvim na nju zaboravilo, to se valjda neće ni sada obistiniti mnenje onih, koji tvrde da će se kolera popustivši dakako s vremenom od svoje žestine, kod nas sasvim udomaćit, isto tako, kao i druge bolesti n. p. grozmica itd.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svako nedjelje jedanput Ciena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr
Za utemeljitelje matice polovica od iste cieno, t.j. na cielu god.u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 39. 30. Rujna 1855. *IV. tečaj.*

Svatba.

Crta 1 života.

(Konac).

Sutradan odvezoh se u bližnji grad ležeći na putu kojim je Ljudevit krenuo. Niti ondje mu nebiaše ni glasa ni traga. Što da rekmem Milici, kako da ju utješim? Tu je trebalo odlučiti se i raditi. Došavši kući napisao sam poziv na Ljudevita, u kojem sam ga, nenapominjuć njegovo ime ali njemu dovoljno jasno i razumljivo opomenuo, da svoje postupanje razjasni i ako mogućе opravda. U slučaju ako to nebi učinio nazvao sam ga nepoštenim čovjekom. Ovaj poziv dao sam naštampati u više poznatih javnih listovah.

Minu četrnaest danah a od Ljudevita još nikakve viesti. Ovo biahu najnepovoljniji za mene dani, koje sam ikad doživio, akoprem nebiah u neposrednom savezu s nesretnim tim dogodjajem. Kod kuće neimadoh mira od pobodnikah koji dolaziaše iz ljubopitnosti da štogod saznadu o izvanrednom tom slučaju probudivšem obću pozornost u našoj okolici. A u dvorcu moje susjede još manje biaše obstanka za mene.

Milica, premda očevidno bolježljiva, ipak se nije spravila u krevet. Pače rano je ustala svako jutro kao obično, i pod ručkom je s nama kod stola sjedjela, akoprem je malo kad koju jestvinu okusila; i po bašči se s tetom i s menom često šetala, al je neobični strah pokazivala pred stranimi ljudmi. Samo naše uvjerivanje da stara gospoja sada pohodah neprima, umiriše ju ponešto kad je vani začula tudjih korakah.

„Niti *njega*“ — rekla je jednoč zapinjajućim glasom — „niti njega, kad dodje, nepuštajte odmah preda me. — Treba mi vremena, da se prije razaberem.“

Ona se je dakle jednako još nadala njegovu povratku! Sasvim tim je svakim danom većma vehla i propadala, negovorila gotovo ništa, al' se je ipak žestoko opirala kad ju nastojasmo skloniti da se liečniku povjeri. — Pogled mi je njezin srce parao — proklinjao sam Ljudevita i mrzio na njega, kako još na nikoga na svietu nisam mrzio.

Predjoše mjesec danah, kad mi od njega stiže list sljedećega sadržaja:

Digitized by Google

B . . . . . blizu Pešte 12. rujna.

‚Vaš poziv sad mi je stoprv pao u ruke. Eto nanj moje razjasnenje, a i opravdanje, ako me budete sudili, neću reći pravedno, ali barem čovječno, ako budete u račun uzeli ćut čovječju kod mene nesretnika.

‚Jest, ja sam učinio zločinstvo, ali drugojačije nego s kakvoga vi mene korite. Ja sam sklopio bračni savez bez prave ljubavi — a to je zločinstvo protiva Bogu, proti naravi i ljudem. Protiva Bogu, jer smo pred njim krivoprisežnici obećajući kod oltara vjernu ljubav, gdje je neima; proti naravi, gazeći time najsvetije njezine i vječite zakone; proti ljudem, jerbo sijemo medju nje sjeme nesreće hotomice sviet varajući.

‚Da, ovakovo sam ja zločinstvo počinio. — Prije nego sam se kod vas pojavio, ljubio sam djevojku ugrinjku, ljubio sam ju vatreno, strastno, bez obzira. Ona je kći kneza M. Ta nas je okolnost razstavila. Prije tri godine biah sa svojom četom u posadi nablizu dobra gdje je ona sa svojim otcem i svojom braćom obitavala. Majku biaše izgubila još u djetinstvu svome. Plam ljubavi spojiše naša srdca u prvi mah kako smo jedan drugoga ugledali. Julia, tako se zove ljubovca moja, jest upravo kao protivna strana od Milice. Ova je kao što si žele matere da im budu kćerke: tiha, nježna, čedna, krotka, k tomu razborita, poslena i izobražena. Julia je pako kao što izkusni otcevi sinom svojim kao za primjer opomene opisuju opasne žene — žene kojim se uklanjati valja, ako nećeš da izgubiš za uvjeke pokoj duše i vladanje sam sebom. Julia je pravo čedo naravi, žena u koje je sve samo čavstvo, strast i ljubav, — a u ljubavi plamu bez obzira, bez razbora, sve strasti svojoj žertvujući. Kod Julie neima višjeg izobraženja, ali čarobni njezin posmieh, jedini pogled žarkog njezinog oka ima u sebi više moći i rječitosti, nego sve pametne i mudre izreke izobražene Milice. O da vam mogu u ogledalu pokazati obe ove žene jednu uza drugu — pak bi me razumjeli. — Otac Julie saznavši za našu ljubav učini da budem premjestjen. Ugovorismo točno dopisivanje i domaći kastelan obeća nam da će biti posrednikom medju nami i poštom. Ja sam joj pisao često, ali nedobih nikad odgovora, napokon mi stignu svi moji listovi u smotak zaviti natrag. Kastelan mi ujedno javi, da se je Julia po želji otca svoga drugomu zaručila, te da će mi ona, sada još ponešto uznemirena, sama isto javiti, dok joj se grud još bolje upokoji i prijašnja bura strasti sasvim utaloži. Zaručila se je pako, kao što mi je kastelan pisao, s nekim veoma uglednim knezom, koga često vidjah u kaštelu i to kao snuboka. Da ga je nježin otac voljeo za zeta nego li mene, nepoznatog i siromašnog poručnika, posve mi se činjaše stvar naravska. Od Julie nedobih nikakve viesti više, samo poslie nekog vremena štampanu objavu prstenovanja.

‚Tri godine danah poslie toga odabrah Milicu za svoju zaručnicu, nadajući se izza bure žestoke strasti tihomu a i sretnomu životu uz tako nježnu, dobru i izobraženu ženu.

‚Medju pirom stiže mi, kao što znate, pismo — od ruke najstarijeg Julinog brata; evo vam ga šaljem u prilogu.

Pismo je ovo ovako glasilo:

‚Dragi gospodine! Prije svoga dajem vam na znanje tarobnu za nas viest, da nam je otac, ima tomu tri mjeseca danah, preminuo, — a sad nam opet nemila smrt oko druge žertve obilazi, — nu s vašom ju pomoći možemo

ako Bog dá, jošte izbaviti. — Sestra moja Julia jednako boluje odkako ste se vi, gospodine, od nas udaljili. Sada stoprv doznah šta se je tad sbilo. Otac moj, odkranjen u školi prijašnje dobe, postupao je po načelih stališa svoga nastojeći udati Juliu za kneza B. i protiv njezine volje. Ja sam bio tad kao obišno daleko od kuće kod moje regimente. Julia se je postojano opirala namjeri očevoj odbivši uzprkos svim naredbam i pripravam svatbenim namienjenog njoj zaručnika. Siliti djevojku na udaju to je ipak nemoguće u ovo naše vrieme; zato i otac sa svom svojom strogostju ništa neopravi proti čvrstoj djevojčinoj volji te moraše vjenčanje njezino odgoditi. Julia je medjutim od tego i nutarnjih borbah sasvim iznemogla; k tomu ju još muči misao da je od vas zaboravljena, akoprem kastelan na moj poziv kašnje izpovjedi, da je po zapovjedi očevoj zatajio sva vaša i njezina pisma. Nu otca sad neima više medju živimi, a ja, nesliedeći u ovom pogledu stroga načela očeva, kao nasljednik njegov u našem rodu rado ću vriednoga plemića primiti kao svaka svoga, povjerujući vam udes sestrice svoje, budući uvjeren da je u vaših rukuh i život i sreća njezina. Dodjite dakle, ako još niste na Juliu zaboravili, i dojdite čim prije, jer mi je sestra u veoma opasnom stanju a liečnik kaže, da ste samo vi kadri ugrabiti ju hudoj smrti.

‚Vaš najprijazniji
Nikola knez M.‘

Zatim je pisao Ljudevit dalje:

‚Na taj poziv poletih amo. Zakoni bo katoličke naše crkve dopustiše mi sada još odstupiti i ja sam odmah bio odlučio poslužiti se ovom slobodom i — razvjenčati se; žalim iz sve duše što moradoh ucviliti čisto i plemenito srdce ubogo Milice, al mi blaše nemoguće drugo šta i pomisliti a kamo li raditi drugče, te zato se i nadam da će mi taj angjeo jednoč oprostiti. — Moja Julia odkako sam kod nje, nije još posve ozdravila, al je ipak mnogo bolje, kao što i sam liečnik tvrdi. Čim se bude sasvim oporavila ostavit ću ju na neko vrieme da razriešim onu ženitbu, koja mora pred Juliom uviek ostati tajnom. Javite mi što prije kako Milica podnosi ono što se neda preinačiti. Oh kolike muke podnosim ja kad na nju samo pomislim!‘

Ovo je doslovni sadržaj Ljudevitovog pisma. Što sad da radim? Nemogoh se odlučiti da Milici ubitačnu za nju istinu odmah odkrijem, a ipak mi kazaše saviest da neimam pravo tajiti pred njom gorki njen udes. Naumih dakle posavjetovati se s liečnikom, domaćim oddavna prijateljem, kojega je Milica od nekoliko danah ozbiljno oboljevši i u krevetu ležeći na velike naše molbe k sebi pušćala. Priobćih mu dakle sve, a i list što sam ga upravo bio dobio od Ljudevita.

Liečnik mi na to odgovori: „Gledajte da sklonite gosp. K. da tu stvar još za neko vrieme odgodi. Dugo mu netreba čekati, jer ako me sve nevara njegova mlada supruga boluje od bolesti, koju neće preboljeti — od srdobolje.“ Koliko je sirota od vjenčanoga svoga dana prepatila radi čovjeka nevriedna čiste njezine ljubavi.

Ja sam o tome odmah Ljudevita izvjestio sa nekoliko kratkih i hladnih riečih. — Četrnaest danah poslje toga zateče me on sam glavom pojavivši se preda mnom kao neka sablast — da ga nisam poznao po njegovom glasu, po licu ga zasigurno nebi bio poznao, tako se je strašno promienio.

Digitized by Google

„Još još spasenja za nju?“ pitaše me kao bez daše.

„Hvala Bogu da nije — na ovome lažnom svietu“ odgoverih hladnim kao led glasom. „Na skorom će se prestaviti u bolji sviet, k roditeljom svojim, koji ju neće odvrći.“

„Tad mi se Bog smiluj! Dolazim ove od groba Julinog. Prekjučer ju pokopasmo.“

„To imate dakle uzroka žaliti dvoje ženskih srdaca, kakvih je po riedke na svietu.“

„Vodite me k Milici.“

„Nemogu, da vas prije nenajavim. A što ću joj kazati? ona još nezna: da ste odlučili razdružiti se ž njom.“

„Nikad! nikad se neću od nje dieliti!“

„To je sad prekasno.“

„Možda ipak nije — Bog će se smilovati. Kažite joj da me je od nje odazvao neki slučaj gdje se je radilo o mom poštenju, da je sad sve riešeno — kažite joj što vam se najbolje svidi.“

Podjoh k Milici. Čim me bolestnica ugleda odmah povikne: „Oh moj Bože! srdce mi kaže, on se je povratio! Vi ste tako zabunjeni — dovedite mi ga, da ga vidim.“

Pohitih po Ljudevita koji me je u mojem dvoru nemirno čekao. Uzjašimo najbrža dva konja te skokom poletimo prieckim putem pram susjednom dvoru. Na vratih od Miličine sobe začusmo uzklik u srce dirajući. Stupivši u sobu nadjesmo ju mrtvu. Kad sam bio prije od nje otišao, kazaše svojoj teti: „On me ipak ljubi, eto vratio se je!“ Kad al je začula štropot konjah u dvorištu, stisnula je obe ruke na grudih te kliknuvši: „To je on!“ klonu glavom u jastuke. Radost ju je usmrtila, radost joj slomi jadno, bolestno srdce. Liepo li je umrieti od radosti!

Nedugo zatim preminu i tetka, stara moja susjeda i prijateljica. Ljudevit je prodao svoje dobarce te ostavivši svoju domovinu stao je putovati po tudjih zemljah tražeći utjehe u bučnome svietu i u promjenah skitajućega života. Potrošivši ovako na skorom skromni svoj očinski imetak, te neznavši kuda kamo, iznevjeri se rodu svome te stupi u tursku vojsku. Neima tomu davno što doznasmo da je umro u nekoj bolnici na istoku od kužne neke bolesti. Tako svrši tolikom ljubavi usrećen taj čovjek život svoj osamljen i od nikoga nepožaljen — kao što ću i ja život svoj svršiti. Nu ja, žalibog, nisam nikad ni mogao ucviljeti ikoje ljubeće srdce — mene, osim moje matere, nijedna žena neljubiše. A ipak neima na svietu čovjeka koji bi znao bolje cieniti dar ljubavi, koji bi bio sretniji i zahvalniji od mene, kad bi mi jedina samo zraka nježne ljubavi obasjala tamni i osamljeni put života moga! Al mene narav nepodari ljepotom tiela — time je dovoljno označen moj život i udes. —

* * *

Tako svrši stari moj prijatelj svoju pripoviest. Oprostiv se s njime i vozeći se od njega dalje svojim putem sjetih se riečih njemačkoga pjesnika:

Es ist 'ne alte Geschichte
Doch bleibt sie ewig neu,
Und wem sie just passiret
Dem bricht das Herz entzwei.

Digitized by Google

Stare hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

Jerolim Papalić.

r. oko 1470.

Jerolim Papalić vlastelin spljetski rodio se oko godine 1470. On obljubi jur za mlada nauke i napredova veoma u pjesničtvu po svjedočanstvu umnoga Marka Marulića, koji u svom evangjelistaru, pisanom oko godine 1490. pjeva o njemu sliedeće:

Hieronyme, in teneris sic carmina concinis annis,
Ut liceat de te conjicere ista mihi:
Tempora Apollinea gestabis cincta corona,
Et solves Lycio debita vota Deo.
Tunc tua per terras ibit, perque aequora fama,
Quisque feret nomen sidera ad alta tuum.
Si quibus incumbis studiis praestabis in illis,
Taedia nec longus conferet ulla labor.
At si blanda magis te delectare voluptas
Segnis et incipiet gratior esse quies,
Obscurus vives, et tellus nomen eadem
Obruet illa tuum, quae tua membra teget.
Id tibi ne veniat, musarum cultibus, oro,
Exerce ingenium nocte dieque tuum.

Papalić je pisao i pjevao latinski, talijanski i hrvatski. Marko Dumanić govori o njemu: „habuit ingenium satis amoenum et ad poesim mirifice propensum, in qua addiscenda omnem industriam collocavit, ut brevi tum latina, tum italica *ac vernacula lingua* elegantissimos versus faceret. Reliquit varii generis Carmina pure, dilucide, perspicue eleganterque composita.“

Na njegovu molbu preveo je Marko Marulić Petrarkovu pjesmu u pohvalu B. D. Marie na jezik latinski, a sam je običavao Marulićeve hrvatske pjesme, prilikom svetkovinah kod svojih prijateljah uz gusle pjevati, kako njegov suvremenik Franjo Natalić svjedoči.

Od njegovih pjesamah nije žalibože, na koliko nam je znano, nijedna sačuvana, te zato nemožemo ni mi ovdje ine priobćiti nego ove crtice njegova života.

Jerolim Martinčić.

r. oko 1475 † oko 1525.

Jerolim Martinčić, vlastelin spljetski, rodio se u Spljetu oko g. 1475. i slovio je kao vrlo dobar pjesnik latinski i hrvatski. Marko Marulić načini oko godine 1510. na njega i na njegova brata Franju pohvalne pjesme latinske, te počimlje u jednoj ovako:

Hieronyme, Aoniae quamvis novus Incola sylvae,
Iudice me potuis dicier esse vetus,

Digitized by Google

Nam tua, jam redolent Phoebeam, carmina laurum,
Et serta ex hedera jam tibi, texta petunt. etc. *)

Hanibal Lucić Hvaranin, njegov prijatelj nu mladji od njega, koji mu svoje ljubovne pjesme posveti, veli o njemu: da je bio „svakojakih kripostnih naukov pun i ne samo meu svojimi mištjani, da, i meu tudjimi mnogo scinjen.“ Kaže nadalje, da ga je on potaknuo dati na dvor rečene ljubovne pjesme i bludnu knjigu Ovidievu Parida na Jelenu, „koju ja istu knjigu (veli Lucić) iz latinske odiće svukši *u naša Advocata* bih preobukal.“ Lucić pisao je i više poslanicah u versih na istoga Martinčića, u kojih ga hvali kao vrlog pjesnika, te spominje neke pravde što je imao u Spljetu i neke brige koje su ga mučile, tješeći ga s riečmi:

A ti znaš (u knjige štio si) tko će pét,
Tribuje, da brige nisu mu na pamet.

Spominje takodjer kako je čuo da ga je u Spljetu netko nemilo porazio i na njemu ruku kušao, zadavši mu ranu „od izzada,“ od koje rane Martinčić naglo i umre, kako sljedeća Lucićeva nadgrobnica svjedoči:

Prem ako *naglime porazom* smàrt udri
Tebe, Jeronime Martinčiću mudri;
Li blago jest tebi, li će tvá živiti
I duša na nebi i slava na sviti.
Veliki razum tvoj tako je dostojal,
I kripost, o kojoj vazda si nastojal:
Da 'evo plač dodija Splitjanom s uzdasi;
Jer im najsvitlija svića se ugasi.

Martinčić pjevao je većom stranom ljubovne pjesme, jer biaše zaljubljen u neku djevojku, od koje se je poslie odvratio. Ovo svjedoči Lucić, govoreći:

Zatim mi bi čuti drago, da s' raztàrgal
Uzu, i stril ljuti iz sàrca izvàrgal,
Dietića, ki nasod od ljudih vas sjaha,
Ter miran u slobod počivaš bez straha,

Ispjevao je takodjer podugačku Epigramu na pohvalu Angjelina Faledra, prekrasne djevojke mletačke, koju pjesmu hvali njegov savremenik i splietski arcidjakon Donat Pašalić u sljedećoj na njega učinjenoj pjesmi:

Ni tua conditio purae notissima vitae
Atque senectutis norma severa foret;
Ipse cupidineo dubitarem nempe favore
Te captum, et flammis incaluisse novis.
Tam bene Phaebeae decuerunt dona puellae,
Ut se non aliam jam Venus esse velit.
Felix illa quidem tali celebrata poeta,
Aeternum formae te duce nomen habet.

Martinčićeve latinske i hrvatske pjesme, koje još u 17. vieku većom stranom kod spljetskoga kanonika Marka Dumaneića u shrambi biahu, izgubljene

*) Ciccarelli. Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato. p. 18.

Digitized by Google

su sada skoro sve, samo jedna jedina začuvana je u jednoj rukopisnoj sbirci pjesamah, koju sbirku Petar Lucić Trogiranin, pod imenom „Vàrtal“ sakupi. Ova sbirka nalazi se sada kod pisca ovoga članka, te iz njega izvadismo sljedeću pjesmu.

Na priliku B. D. Marie.

Hierolim Martinčić učini.

O slavna priliko dive, koji poštenje
Čini svakoliko razložno stvorenje.
Priliko kraljice, koja kralje čisto
Rodi brez tužice u hotlensko misto.
Ni t' ona umàrla ruka, koje kripost
Upisat hi hàrla izvàrsnu tvu lipost.
Istino još nebi od sega svita mast,
Ke priliko tebi toliku prida čast.
Jer tho taku hitrost al taj razum ima,
Da more tvu svitlost izreći sasvima?

Svàršena priliko, puna sve sladkosti,
Kàrstjani' svih diko, kàrstjanska radosti,
Po dive milosti, koje si prilika,
Izbav' naš žalosti i gnjiva razlika.
Uklon' nas od kuge i poganske ruke,
Smili se na tuge i svakdanjske muke.
Neka jur u pokoj brez predanja mirno,
Kleknuv pred oltar tvoj služimo ti virno.
Na konac življenja skaž zlamenje niko
Božjega smiljenja, o slavna priliko!

Hanibal Lucić.

r. oko 1480. † oko 1530.

Hanibal Lucić, ili kako se sám pisà, Lucij, rodio se na otoku Hvaru oko godine 1480. Biaše hvarski vlastelin imućan i ugledan. Imao je svoja dobra i kuće u starom i novom Hvaru te na otoku Visu. Kao mornar putovao je mnogo po svietu, što svjedoči sam u svojoj pjesmi pisanoj spljećaninu Jerolimu Martinčiću, u kojoj spominje podnutja Rodiotskog otoka, veleći mu:

Zatvoren tamo tja, nečuješ u kutu,
Mornarom kako ja koji sám na putu,
Kako je prikrila Rodiotski otok
Čudna moć i sila, kú poda vas istok.

Godine 1510. bivši on negdje na putu, nadje na povratku svoju kuću u Hvaru razrušenu, i svoje vinograde razorene. Ovo bezzakonje biaše počinjeno po puku hvarskom, koji se iste godine proti vlastelinom pobuni.*) Da podigne s nova svoj porušeni stan i svoje zapušteno gospodarstvo, prestane Lucić putovati i ostane postojano u svom zavičaju. Ovo svjedoči sam u svojoj gorespomenutoj pjesmi sa sljedećimi riečmi:

Vàrgal sam sve na stran razkoše; nestojim
U linost, nego stan podignut nastojim,
Razrušen ki je bil malo ne sasvima
Od množtva, koje dil razbora neima.
Ter po sva godišća drugo i ne radim,
Neg sgibla vinišća ponavljam i sadim,

*) O toj buni govori suvremeni dubrovčanin Ljudevit Crević (Cerva) Tubero, u svom djelu: „Commentaria suorum temporum“ sljedeće: »Phariae Insulae quam et Lesinam vocant, Nobilitas pene deleta est, ea partim interfecta, partim domo sedibusque patriis estorris. Illius enim Insulae plebs, auctore quodam ejusdem corporis sacerdote, adjunctis sibi agricultoribus, prima omnium Dalmatarum arma in optimates sumpsit.“ O istoj buni govori i Farlati u Illyricum Sacrum. T. IV. p. 267.

Digitized by Google

Sila m' je cić toga vàrtić se, obticat.
A jedva jednoga mere me doticat.
Sad me Vis, sad Stari, sad ima Novi Hvar,
Cić takih ter stvari' počivam nikadar.

Ovu pjesmu pisao je Lucić godine 1522. kad je grad Rod pao, i kaže u njoj da se sad slobodan nahodi a za ljuvenim siegom već da nehodi, što takodjer svjedoči da je bio sit svieta i površnih njegovieh naslada. U to doba ili štogod kasnije, izpjeva on osim njekoliko poslanicah, jedino svoje dramatičko djelo „Robinja," dočim je ljubezne pjesme i prevod iz Ovidiove Heroide mnogo prije načinio bio, budući da i sam u pismu na Jerolima Martinčića, kojemu ih posveti, kaže: da ih je odavna složio.

Predmet pomenute drame, koju posveti svome prijatelju Franji Paladiniću, uzè on iz povjestnice hrvatske. Glavna lica što u njoj dolaze, jesu: robinja, netjakinja bana Madjara ili Majera Blaža, koji je banovao oko god. 1484. i mladi Derenčin, sinovac bana Ivana Derenčina, što je godine 1496. u bitki kod Modruša u turske ruke pao, te u robstvu carigradskom umro.

Znamenito je što Lucić u posveti ove svoje drame kaže. Pripovidajući u početku, kako je ovu svoju Robinju u *minutih pokladnih danih* radi razgovora složio i Paladiniću pokazao, velí na dalje: „Takove bo te pisni u pridnje vrime iznaštene biše i običahu se puku prikaživati samo na konac: da razlike druzih kripesti i pomanjkanja slišajući i gledajući, svaki sam sèbe i život svoj umiti bude bolje prociniti i srediti." Ove rieči jasni su dokaz da dramatička pribavljanja već mnogo prije Lucića ne samo u Dubrovniku nego i po ostaloj Dalmaciji u običaju biahu, ašto možemo smjelo tvrditi, da su te dramatičke igre već prije 400 godinah na hrvatskom jeziku predstavljale.

Hanibal Lucić biaše kao pjesnik i književnik u najužem prijateljskom savezu s umnim spljećaninom Jerolimom Martinčićem, koga je i poslie smrti opjevao. Živio je u prijateljstvu takodjer s pjesnici Nikolom Matulićem i s Franom Božićevićem; s vlastelini hvarskimi Petrom Golubinićem, Jerom Bartučevićem i s Franjom Paladinićem; s arkipopom i kanonikom hvarskim Nikolom Gazarovićem, koji u njegovu hvalu jednu pjesmu sastavi, te napokon s krasnom i umnom veziljkom Milicom Koriolanovićevom, rodom iz Trogira, koju Lucić u dugačkoj pohvalnoj pjesmi opjeva. S Petrom Hektorovićem, umnim pjesnikom iz Hvara, biaše takodjer u poznanstvu i spominje ga u svojih pjesmah, ali budući stariji od njega, nemože se reći da li je u kakvom bližnjem savezu s njime stajao.

Poznata Lucićeva djela jesu sljedeća: 1. Pjesni ljuvene. 2. Poslanica Pariža Jeleni, prevod iz Ovidove Heroide XXVI. 3. Robinja. Drama u jednom činu. 4. Piesni od pohvale i nadgrobnice.

Sva ova djela izdana su po njegovoj smrti ponajprije godine 1556. u Mletcih, po njegovom sinu Antunu,*) pod sljedećim naslovom:

Scladanya izvarsnich pisan razlicich poctovanoga Gospodina Hanibala Lucia Vlastelina hvarschoga, choye cini stampati v Bnecih sin gnegov Antoni, nachon tissuchia i petsat i pedeset i sest godisch od poroyenya slavnoga spa-

*) Ovoga Antuna Lucića opjeva oko god. 1552. Petar Hektorović u jednom talijanskom sonetu.

Digitized by Google

siteglia nasega Isucharsta na deset miseca zvgna. In Venetia per Francesco Marcolini MDLVI. U 4ini, stranah 134.

Po drugi krat izdana su ista djela u Mletcih godine 1638, ali brez posvetnog pisma na Martinčića i brez ljubovnih pjesamah VIII. IX i X. pod ovim naslovom:

Robigna Gospodina Anibala Lucia harvaschoga (sic) vlastelina. In Venetia MDCXXXVIII. Appresso Marco Ginammi. U 8ni str. 103.

Po treći krat izdade ista djela u Zagrebu god. 1847 Dr. Ljudevit Gaj svojim troškom, a s predgovorom i riečnikom od pr. Antuna Mažuranića, pod naslovom: „Hanibala Lucića Hvarenina Skladanja, pisana 1495—1525."

Iz posljednjih dvajuh izdanjah priobćujemo i mi ovdje njeke izvadke.

Pjesni ljuvene.

III.

Ako si mislila tako mi nedati
Tvoja ličce bila, gospoje, gledati:
Zač mi ni onada, vile, njih pokazà,
Kadno mi cvil zadà ljuvena poraza?
Ako si takoje mislila, da do vik'
Beside ja tvoje nebudem dionik:
Začto me tuj posù biserom od sgora,
Ki ti se tad prosu iz medna govora?
Kad no me uprosi tvoj govor ugodni
I rečè: „Tuj što si goste nezahodni?"
Onada ja rekoh: „Gospoje, išću stvar,
Ká ako dotekoh po ki put ikadar,
Biti ću vesel već, veće ću biti blag,
Veće ću dobro steć, neg caru tko je drag."
A uz toj tvoja rič reče: „Ako možem
U tom, čto išćeš, nič, daj da ti pomožem."
Blago tomu, ako jest koji, ki dvori
Vilu, ká jednako misli i govori.
A meni, vaj, vilo, ki dvorim u tvoj dvor,
Zajedno ká dilo neskladaš i govor;
Jer eto, kad višću učinih ja tebe,
Da dobro, ká išću, sve imaš u sebe,
Dobro mi toj nedaš: gorje mi još tvoriš;
Neć da me pogledaš, neć da mi goroviš.
S toga mi jest amor, s toga mi jest sila,
Da dušu dam na dvor, gospoje nemila.

VI.

Vilo, ká imaš moć u pozoru tvomu
Preminit meni noć na danku bilomu,
I opet činiti, danak mi taj bili,
Vilo, potamniti, da mi smàrt omili,
Nu mi rec', odkuda tvoj pogled medeni
Ima toj, da čuda taj tvori u meni?
Jer kada, gospoje, pogledaš na mene,
Nasmijav tej tvoje jagode rumene:
Zimna me ogriješ, znojna me ohladiš,
Nega me odiješ, gorka me osladiš,
I nasitiš lačna, i žedna napojiš,
I utišiš plačna, i trudna pokojiš.
Kada li sinj oblak sàržbe tvoga lipi
Vazme mi ličce zrak, neka me nekripi:
Onada sve slane biju me i krupe;
I tuge obstrane, i jadi obstupe;
Onada u ruci pravdi se ja vidim,
Ká hoće, na muci da griše povidim;
Onada svi mači siku me i kose,
I vojska pak tlači, i zviri raznose.
Odpusti oblak taj, otmi me tužici,
Pokaži svitli raj virnomu služici.
Jedan samo pogled moći će naknadit
Vas moj trud i svu sled, i jade osladit.

VIII.

Mnokrat sa sobom sàm misleći vàrh tebe
Bude me stid i sram samega od sebe,
Čto tvoju lipotu, tvoj ures, gospoje,
Tvoj um, tvú dobrotu má pisan napoje:
Nu je moj pameti trudno da se stavi
Dike tvoje péti, ká su vàrh naravi.
Jer da bi u pàrvi početak začela
Od tancih obàrvih, od kosic, od čela,
Znam ne bi po vas vik mogla da povidi
Oda stó jednu dik, tuj samo ku vidi.
A kako izreći mogla bi do vika
Oni dar najveći, čuda ona nika
Od càrnih očiu', kimi kad požiraš,
Slastju nikom njiu' dušu mi podiraš?

Digitized by Google

Al od ličca bila, kojemu (svak vidi)
Ruža je proctila rumena na sridi?
Al od ust, kano med iz sebe proliju,
I perle u pored nízane pokriju?
Zato mi zazriti, ako te nehvalih,
Nehtij, venče viti, i sam bo toj žalih.
Tomu je uzrok toj, što nimam kriposti
Slaviti razum tvoj s angjelskom liposti;
Jer slavno ličce tvé i dike ostale
Nadhode na svit' sve i slave i hvale:
Nu odsad koliku imati budu moć,
Hvalu ću razliku péti ti dan i noć.

X.

Tko čista izmotà iz zlata preden zlat,
Ter ovoj omotà gospoji bili vrat,
I glavu pokrili? Tko li joj dá čelo
Već nego dan bili vedro i veselo?
I càrne obàrvi uzvite načinom
Miseca u pàrvi dan, ki je za minom?
I càrno iz bila oko meda slaje,
Kim dušu iz tila vadi poziraje? —
Nje kosa nadhita vridnostju i cinom
Sva blaga od svita, i sunce svitlinom.
Nje čela za diku i za dragost mnogu
Oči se človiku nasitit nemogu,
Obàrvmi očitja razum i dobru ćud,
Kako svitlost svića kroz bistar cakljen sud.
Pozorom u lugu zvir bi pitomila,
Zlu volju i tugu svaku prelomila.
Dà tko li ružicu sabrà i žilj bili,
Ter prosu po ličcu gizdavoj toj vili?
Tko perle od valje upored iznízà
I sgor od koralje usta joj prorizà?
Tko gàrlo iz bila mramora i ruke
I pàrsi izdilà s dvi drage jabuke?
Tko li joj u smihu, tko li u hodjenju,
Tko milost u tihu podà govorenju?
Ričju bi onada majku utolila,
Kad ju glas zapada smàrti siuka mila;
Ličcem veselila tamni bi pakal taj;
Smihom otvorila nebo i svitli raj.
Od bisera venčac na gàrlo da stavi
Aliti pàrstenčac na ruku gizdavi,
Nebi joj pridali urebé ni gizdé,
Dà, od nje prijali, jak od sunca zvizde.

Čudna je stvar nika viditi, kad hoće,
Kolik dver od dikah za sobom uzvodi:
Čude je još veće gledati, gdi Ljubav
Krili uztrepeće na njeje pàrsi stav,
Koliko da išće, da svitu pokaže,
Da joj je ložišće oudeha najdraže.
Onde lúk proteže, onde ognj niti,
Kojimno svit žeže, i nebu još priti.
Za moći tvojih ruk, za lipost tvojih hrid,
Ljubavi, i za lúk i za tvoj zlatan strid,
Depusti, da samo nje dik se nagledam,
Moj želji inamo da pojče ja nedam;
Jer lipost toliku da ljubi, da gàrli,
Nij' dano človiku, koji je umàrli.
Da 'vo se nesvida neg me li zanesi
Ta želja naprida, i veći dar presi.

XI.

Kad najpri ja tvoje vidih zlate kase
I oči, gospoje, ké sàrca nanese,
I dike još ine tvojega obraza,
Gdi narav načine sve lipe nkupa:
Nemogoh nereći i sudit u sebi,
Da je dar najveći lipote u tebi.
Nu kada procinih tvoj razum pa i ćud,
Tu misal prominih, gospoje, i toj sud.
I evo nevim reć, oda dve ta dobra:
Ali si lipa već, al umna i dobra?

XII.

Jur nijedna na svi' vila
Lipotom se već neslavi,
Jer je hvale sve skupila
Vila, ká mi sàrce travi.
Ni će biti, nit je bila
Njoj takmena, ká se pravi.
Lipotom se već neslavi
Jur nijedna na svit' vila.

Vàrhu njeje vedra čela
Vridna ti se kruna vidi
Od kosice, kú je splela,
Kojom zlatu nezavidi,
Svakomu je radost vela,
Kad ju dobro razavidi.
Vridna ti se kruna vidi
Vàrhu njeje vedra čela.

Digitized by Google

Obàrve su tanke i càrne
Nad càrnima nad očima:
Càrne oči kada svàrne,
Človik tugu prem da ima,
Tuga mu se sva odvàrne
Za veselje, koje prima.
Nad càrnima nad očima
Obàrve su tanke i càrne.

Kako polje premaliti
Ličca joj se ružom diče,
Ruža nigdar prì na sviti
Toli lipa neizniče.
Mladost će se pomamiti,
Kojano se za njom stiče.
Ličca joj se ružom diče
Kako polje premaliti.

Pri rumenih njeje usti'
Ostao bi koralj zada;
Zubići su drobni gusti,
Kako biser, ki se sklada;
Sladku ričcu kad izusti,
Bi reć mana s neba pada.
Ostao bi koralj zada
Pri rumenih njeje usti'.

Blažen, tko joj bude gàrlit
Gàrlo i vrat bil i gladak;
Sriča ga će prem zagàrlit,
Živiti će život sladak;
Žarko sunce neće hàrlit,
Da mu pojde na zapadak.
Gàrlo i vrat bil i gladak,
Blažen, tko joj bude gàrlit.

Lipo ti joj uztrepeću
Pàrsi bilje sniga i mlika,
Tere oči na nje meću,
Ki žalosti išću lika,
Jer nemogu sladkost veću
Umisliti do vik vika.
Pàrsi bilje sniga i mlika
Lipo ti joj uztrepeću.

Pàrsti joj su tanci, bili,
Obli, duzi, ravni, prosti,
Gdi bi zelen venčac vili
Ali krunu od vridnosti,
Koga nebi prehinili
Od lefantje da su kosti?
Pàrsti joj su ravni, prosti,
Obli, duzi, tanci, bili.

Od svih gospoj, ké su godi,
Gospodšćina njoj se prosi;
Meu njimi jer kad hodi
Toli lipo kip uznosi,
Bi reć tančac da izvodi,
Tim se ona neponosi.
Gospodšćina njoj se prosi
Od svih gospoj, ké su godi.

Grihota bi da se stara
Ova lipos uzorita;
Bože ki si svim od sgara,
Čin', da bude stanovita,
Nedaj, vrime da ju shara
Do skončanja sega svita.
Ova lipost uzorita
Grihota bi da se stara.

(Dalje sl.)

Podgrobje.

Pučka slov. pripoviedka.

Imade predielah, gdje čovjeka nehotice tuga obuhvati, čim u nje stupi nisma tu nadpisa niti kakvog znamenja koje bi označivalo povjestnicu ovakovih mjestah; kamo se čovjek obazre, sve je niemo, a ipak se čini kao da svaki kamen, svako stablo, kao niemi svjedoci žalostnih dogodjajah, putniku govore: „ovdje se je nesreća zbila.“

Ovakovo mjesto našao sam kod K. grada iduć po lievom briegu uz rieku. Rieka je ondje stisnuta medju dva povisoka brda te kroz tu uzinu valja

Digitized by Google

svoje valove zaustavljena silnim jazom, a izpod ovoga kao iz okovah izbavljena divnim šumom u ponore bacajući se, pjeni se i kruži u divjih virovih te razdieliv se u dva korita tvori ondje malo ostrvo. Malo po malo šum utiša, virovi prestanu a rieka teče mirno medju bregovi hrastjem pokritimi. Malo više jaza spaja bregove drveni most, s kojega se liepi izgled otvara; nad mostom se opet prostire ostrvo zarašteno grmjem i topolikom.

Jasni se jesenski dan naklone na zapad, sumrak se već poče hvatati, a po okolici razliegaše se zvuci zvonah večernju navještujućih, kad krenuvši stranom od rieke dodjoh na zabitno i mrtvo neko mjesto, maleni prostor ogradjeni s jedne strane gustim gajem, s druge pako tihim jezercem, u kojem se ogledaše tamne ne obali jelše i jarike. Uz tiho jezerce vodiše staza na brežuljak zarašteni uvehlom travom i bujnom papradi, na kojem stojaše stari, trulni, nagibljeni krst od drva. Iz gaja neodzivaše se nijedna ptica, nijedan listić negibaše se, ni najmanji vjetric neuzmirivaše površje jezerca kao u tihom snu počivajućeg, mrtva tišina vladaše naokol, kao da je sav život izčeznuo iz te okolice. To je ono mjesto, što se kod tamošnjeg puka zove „podgrobje.“

Blizu tog mjesta stoji na golom brežuljku mala crkvica posvećena „Svim Svetim“ a pod brežuljkom prostira se livada, u sred koje ima studenac na glasu kod ondješnjega puka, kamo ljudi iz daleka dolaze da iz njega crpe vodu tobože lječivu za bolestnike. Malo tko onuda prolazi a da u bližem rakitju nenačini krstić i u onaj ga studenac nebaci, ili pako pogleda, jedali krstić, što ga je već prije tamo bacio, jošte plovi, budući uvjeren, da nedočeka godinu danah onaj, kojega krstić utone. — Njekoliko krstićah može se vidjeti gdje plove na površju kobnoga studenca; ali na dnu njegovom leže ih na tisuće utonjenih.

Onud, gdjeno sad tiho jezerce pod brežuljkom razlito počiva, tekoše u davna vremena rieka krećuć silna kola ondje stavljena mlina, u kojem prije mnogo godinah življaše mlinar, o kojem narod još i sad čudne stvari priča; on biaše čovjek ohol i strastan, bez obzira u svojoj jarosti svakoga kinoći, prava muka svojih ukućanah; ista njegova žena, nemogavši podnositi napasti njegove, ostavi ga te življaše u maloj kolibi preko rieke; samo pram jedincu sinu svomu, Vidu, biaše čovječan. Vid je bio liep momak, dobar i pravičan; živeći uz otca nastojao je, da gdje mu je bilo moguće utaži divlju njegovu ćud; — vjerno je uz to majku si njegovao, te na svaki se način trudio da izliečí rane, koje joj zadade očeva neuljudnost i osorljivost.

U toj okolici biaše takodjer stan krvnika iliti stratilca *) sa dvorom i vrtom udaljen od ostalih stanovah ljudskih u grdnoj samoći. Svaki krvnik biaše u ono vrieme čovjek u obće pogrdan i preziran, svaki mu se uklanjao više nego najgorem zločincu, iz svakog družtva bio je izključen, i stan mu je bio na strani izvan grada na mjestih koja nitko nepohadjaše; čovjek ovoga zanata neimaše prijateljah niti on smjede biti ikomu prijatelj; predsude koje mu srdca stanovnikah zatvoriše, zatvorè mu takodjer i crkve njihove; samo to mu biaše dozvoljeno da smie u kapelici na kraju predgradja sa svojom obitelji i svojimi ukućani u nepritomnosti ostaloga puka i pri zatvorenih vratih biti nazočan službam božjim, kao da i molitva njegova ostale okalja. To sniženje pretezaše se

*) njem: Scharfrichter.

Digitized by Google

i na obitelj njegovu; sin je po otcu nasliedio rugu a s njom i njegovu vlast i zvanje; kćere samo rugu; pogrdni stan stratilca iliti krvnika biaše mu sav njegov sviet; samo u njem i nigdje izvan njega moraše on živjeti, samo u njem bilo mu je sudjeno umrieti, jer nije imao sa ostalimi žitelji ništa obćenita, osim groba.

Tadašnji stratilac ondje biaše udovac; imaše jedino diete, kćerku Ljudmilu, tiho, dobro djevojče, upravo u cvatućoj dobi, ugledna lica i krasnih sanljivih očiuh, u kojih se je odsievala blaga, čista duša. Kućenje, čitanje s otcem u svetih knjigah i gojenje cvietja u vrtu biaše joj sva zabava i utjeha — al ipak biaše sretna u svom progenstvu; maleni taj usamljeni komadić zemlje, na koji joj je sudbina život njezin ograničila, biaše joj mio i drag; ondje bo se je rodila, tu je sanjala prve svoje blage sane, tu je odrasla do nježne i ljubezne djevojke, u srcu njezinom cvatiše raj nevinosti a ljubav očeva pratiše ju svakim korakom; zato i neteżiše za ostalim svietom, koji ju je od sebe odbio i na koji je privikla gledati kao da unj niti nespada.

Tako doživi Ljudmila sedamnaestu godinu, a nikad je jošte nebiaše u gradu ili u družtvu, jer kad bi se na službu božju u kapelicu spremila, išla bi stramputicom uz vodu da nikoga nesusretne. — Nu ljiljan, ako baš i u močvari cvate, naći će svoga ljubimca. Vid često vidjaše Ljudmilu te zaplamti k njoj ljubavju najvatrenijom, i nadvladav predsude javi joj da ju ljubi. Djevojka mu se stidno uklanjaše videći pred sobom propast, kojom ih dieliše nemili udes. Mladić pako neslušaše nego glas srca svoga, te odluči sve ostalo žertvovati svojoj ljubavi. Što si je sudjeno to se nadje i onda kad se sviet suprotstavlja. Ljudmila se je mladića uklanjala, al bi joj ipak drago kad bi ga susrela; odvraća od njega oči, al ga opet i kad nije nazočan svuda i uviek rado gleda predstavljajući si njegovu sliku; uzteže se djevojka da mladiću jedinom rieči odkrije svoju ljubav, al mu ju jave tajna ćutila duše. Srca se njihova razumješe a blaženi im prolaze dani kao kratki časi. Nitko neznaše za njihovu ljubav. Vid dohadjaše pod prozor svoje drage kad bi tamna noć pokrila zemlju; šum rieke i šuštanje povjetarca neizdade njihove razgovore, a jedini mjesec sa zviezdami gledaše ljubezne njihove pogledo.

Po očevoj volji moraše se Vid uputiti u tudje zemlje na izkustvo, a dvoje dragih mora da se razstane. U nedjelju poslje podne, kad je ljudstvo na glas zvona u crkvu otišlo moliti večernju i sva okolica u svečanom miru počivala, sastanu se Vid i Ljudmila te odu k studencu pod crkvicom „Svih Svetih“; ondje u rakitju načine dva krsta te ih povjere udesnom studencu. Krstići ostanu ploveći; ovako im se izmedj oblakah razstanka ukaže zviezda blage nade.

Odkako je Vid otišao preuzè Ljudmila brigu i skrb za njegovu staru majku; budući da nesmjede javno pokazati se, čekaše svaki dan dok sunce zapade, tad odveže čamac te u tihom sumraku veslaše preko rieke; tako pohadjaše svaki dan majku ljubimca svoga obskrbljujući ju svimi potrebočami; gradeći se kao da je služkinja iz mlina u potaji njegovaše staricu ko vjerna kći, te sjedeć uz njezinu postelju rado slušaše, kako je joj o dobrom Vidu pripoviedala. U ostalom življaše Ljudmila samo u tihoj uspomeni sladkoturobnih sanah svoje ljubavi; sad se tješi s dolazka dragoga svoga, sad se ga opet plaši; sad vidi kako ljubav nadvlada predsude, sad joj se opet pričini, kako je hladna ruka svietska za uviek razstavlja. Cestokrat si preduzme zaboravi na ljubav

Digitized by Google

svoju, koja ljubimcu nesrećom prieti, al ipak ni jedan dan nepropusti da neide gledati, jedali krstić dobroga Vida jošte plovi. Srcu bi joj bilo za sigurno odlanulo, da je mogla komu povjeriti svoja čuvstva. Strogost joj je očeva prietila, a cieli ju ostali sviet biaše jur prije od sebe odbio, nego li se je u njemu pojavila. Samo svojim cvjetićem, koji kao i ona vehnuše u zabiti, — zviezdam, štono biahu svjedoci njezinih najblaženijih časovah, i grlicam gučećim u jergovanu njezinoga vrta očitovaše svoju sreću i svoje tuge — prijateljicam, koje š njom neznahu radovati se niti tugovati.

Ovako prodjoše dvie godine danah s od Vida nestižu nikakve viesti; mati ga je oplakivala kao mrtva, a Ljudmila ju je tješila da će se sigurno povratiti, jer krstić njegov jošte ploviše na površju zdenca. Nu kad jednoč svoj i dragoga svoga krstić nadje utopljen, prepade se i razžalosti, budući lišena posljednje nade, koju joj biaše nemili udes dozvolio; utonjeni bo krstići navještjivaše joj da neće preživjeti godinu danah.

Biaše opet u nedjelju poslie podne; otac je njezin sjedio u svojoj sobi kod hrastova stola čitajući u velikoj knjigi; Ljudmila naslonjenom o ruku glavom zamišljena sjedi kod malog prozora, a oči joj kao u snu počivaše na onom mjestu, gdje se je bila s Vidom razstala.

Sve biaše tiho i niemo u osamljenom stanu; al se na jedanput začuju hitri koraci po dvorištu, prihodnik zamignu kraj prozora, djevojka radostno skoči na noge, vrata se otvore, smedj mladić stupi u sobu, oči se njihove sukobe a na sve oko sebe zaboravljajuć zagrli se dvoje dragih.

Udivljen gledaše otac Ljudmilin taj prizor; namrgodjeno njegovo čelo navještjivaše gnjev i nezadovoljnost.

„Što želite, gospodine, kod mene?“ poče starac oštrim glasom pristupiv k Vidu; „što tražite u ovom stanu? ja sam krvnik, a ovo je kći moja.“ To rekavši uzme Ljdmilu za ruku te ju trgne iz naručja mladićeva; ali djevojka, kao da se nemože probuditi iz svoga krasnog sna, pade otcu suzeć oko vrata. Sad izpovjedi obodvoje otcu svoju ljubav; gnjev i žalost pokaza se na leđenom njegovom licu; svaka njegova rieč biaše striela, koja im srdca para i sledi, svaki pogled njegov biaše kao poguba njihove nade; on strogo pokara mladića pokazujući mu propast, u koju sebe i kćer njegovu stavlja, predstavlja mu njegove roditelje, sviet i budućnost; mladić trne, on čuje očevu kletvu i materin plač; ali pogledav na Ljudmilu zaboravi na sve ostalo, nečuše ništa više osim glasa srdca svoga. On vidi kako sve oko njega gine i propada, a ipak samo prosi da mu ljubu neotmu.

Prepanut sluša strogi starac, kako u njega dva nevina srdca mole za svoje upropaštjenje. Kao krvnik hoće da je razdruži, za da je opet sreći i životu povrati; kao otac otvori im raj, pa ih upropasti; ruka krvnikova, koja smrt razdava, podaše im život, a ruka očeva, koja život daje, dala im je smrt. —

Krasni dani svanu Vidu i Ljudmili; samo jedna misao, da su im krstići utonuli, potamni im njihovo nebo; al će im ovo naskoro potamnjeti sasvim i za uviek.

Oholi mlinar nadje sinu svome bogatu zaručnicu te mu ju nudiše za ženu; kad al se Vid stane protiviti, poče mu otac tražiti za uzrok upornosti prije tako poslušna sina.

Jedne večeri, kad Ljudmila Vida do dvorišnih vratah sprovodi te se on

Digitized by Google

š njom tu oprosti, uhvati ga otrag iz nenada sina ruka i na tle ga obori; kad Vid izvinuvši se i ustavši hoće razjaren da nasrne na napadnika — spozna otca svoga a grijev se njegov promieni u sdvojenje. Mlinar bjesni to stavlja kletvu na glavu sina i njegove ljubovce. Ljudmila pade u naručaj otca svoga; Vid joj hoće priskočiti u pomoć, al ga natrag opet trgne ruka očeva, te biedan gledaše kako je krvnik dieto si odveo u kuću i kako se pred njim vrata stana njegova valjda za uviek zatvoriše. Ljudmilu prati u stan tuga očeva, Vida pako očeva kletva.

Odtad vehnuše Ljudmila kao jeseni cvieće u njezinom vrtu; jedino na što je još mislila, biaše: da joj je krstić utonuo te da će se i njezina tuga skorom smiriti.

Jednog jutra dade joj se na žao, što je ostavila i zanemarila majku Vidovu, koju ljubiše kao pravu majku svoju; čeznutje za njom obuze ju sada više nego ikad, te ona odluči pohoditi ju još jedanput da se š njom oprosti, možda za uvjeke.

Cieli dan je svašto uredjivala u gospodarstvu, kao da se neće više povratiti, a sve što bi pogledala činjaše joj se kao da se š njom oprašta. Sunce zadje a Ljudmila ostavi prag domaći, veslaše u sumraku k starici dragoj. Već se je bilo smrklo, kad se je natrag vratjala; kad biaše usred rieke, poče duvati silni vjetar, a tmasti valovi stanu amo tamo kretati lakim čamcom; djevojka veslaše svom snagom, nu ipak neuzmogne doveslati do obale; sve većma i većma bjesniše vjetar, talasi se valjahu sve to silnije a slaba djevojačka ruka nemoćna više vladati čunom; nad jasnom uhvati tiek vode čamac te ga satjera ća pod mlin; djevojci izpade veslo iz ruke, a iz čamca se začuje sdvojbeni uzklik.

„To je vapaj Ljudmile!“ zaori na obali glas Vidov, koji spaziv usred uzkolebane rieke čamac a u njem djevojku, baci se u vodu te boreći se s valovi uhvati čun i sve sile napinje da nadvlada razjareni živalj i ljubovcu si imbavi; bliedi se mjesec pomoli iza oblakah i razsvjetli taj prizor na uzburkanoj rieci; al u isti čas pojavi se kod mlina otac Vidov, koji spoznav sina i ljubovcu njegovu na čamcu, kao lud jarosti zaslieplјen izvadi ustavu, — voda silno prodre, prevrnu čamac i pogutnu dvoje nesretnikah.

Sutradan nadjoše dva utopljenika na obali. Sav grad biaše toga mnienja da su hotice tražili smrt u valovih, te im je zato opredieljen grob u neposvećenoj zemlji; samoubojice sahranjaše po tadašnjem običaju krvnici poslie zahoda sunca, kao da nevidi mati zemlja, gdje joj se čedo samovoljno vratja u njezino krilo; — na noćnom pogrebu samoubojice nebiaše nikoga osim krvnika.

Tako i sada u'niemoj žalosti izkopaše krvnik grob djetetu svome i nesudjenom mu vjereniku na obali gdje su ih valovi bili izbacili. Pokropiv gorkimi suzami grob njihov i označiv ga krstom vrati se u osamljeni svoj stan da kao što je bio vikо oddavna, traži utjehu u knjizi svetoj, koja smrtna odvratja od zemlje i njenih taštinah i pokostih, upućujuć ih na vječni život, gdje nemа predsudah i strastih.

Mlinara poče gristi crv od saviesti a misao mu sasvim poremeti; čitave dane sjedjaše na obali gledeći u vodu, a kad bi se vjetar digao i rieku uzbunio, stajaše on na ustavi kao stražeći ju a neprestano vičući: „Nepuštajte, ljudi, ustave, moj će se Vid utopiti!“ Ljudi mu se uklanjahu, te doskora umukne mlin — i mlinar. Mlin osta zapušten dok ga jednoč poplava sasvim nerazori, tako da mu nije ni traga ostalo.

Rieka si je pako, kao da se i ona želi ukloniti mjestu onomu, nova korito prokrčila, ostavivši iza sebe tiho jezerce; to je ono mjesto što se sad zove „podgrobje.“

Pr. B. S. V.

Digitized by Google

VIESTNIK.

* Najstariji medju evropejskimi generali jest francezki general Despeaux; on je 94 god. star, 79 godinah služi u vojsci a 61 god. ima odkako je postao generalom. Drugi je poslie njega najstariji generalmaršal gr. Radecki, koji je star 89 god., 71 godinu služi u vojsci a 50 god ima odkako je imenovan generalom.

* Ruski liečnik dr. Kozlov podneo je nedavno izvjestje o novom lieku od ujeda biesnih živinah. Liek taj daje trava *Xanthium spinosum* (dikica bodljava) koja se često nahadja pomiešana s drugom sličnom travom *Xanthium strumarium* (njem. Spitzklette.) Uzima se prašak od usahlog listja ove trave s vodom, čajom ili pivom. Rana, koja mora ostati 21 dan otvorena, izmiva se uvarkom od iste trave ili pako toplom vodom. Ovaj liek pomaže samo ako se za dobe upotriebi. Neka ruska kuća služila je taj liek, čuvajuć ga kao tajnu obitelsku, u svojoj okolici od 50 godinah s dobrim uspjehom, o čemu se je pomenuti liečnik lani sám osvjedočio te odkrivši oto sredstvo u javnost ga uveo. Sbor ruskih liečnikah izkušat će taj liek, jedali zbilja svrsi odgovara.

* Vojni biskup g. Leonhard poslao je u Ljubljanu 20,000 fr. sr. kao podporu siromašnim žiteljem onih občinah krajnskih, gdje se je kolera pojavila.

* Od 13. o. m. započela su ruska kazališta, koja biahu poslie smrti cara Nikolaja pol godine zatvorena, opet svoja predstavljanja.

* Rusko kazalište u Moskvi, koje je g. 1853. izgorjelo, ima se opet podići; to će bit po novoj od ruske vlade odobrenoj osnovi najveća kazališna sgrada na svietu; do g. 1853. bilo je moskovsko kazalište što se veličine tiče, treće u Evropi.

* Srbski gospodarski list „Ratar“ izlazeći u Karlovcih od m. srpnja jedanput na mjesec, izlazit će od sada svaki tjedan.

* Ovih danah umro je u Košicah neki gradjanin, koji je nekoč iz Berlina u Košice došao kao siromašni djetić knjigarski, a sada je tamošnjoj ev. crkvi ostavio 37,000 fr. sr.

* U Pešti je upravo izišla riedka knjiga pram sadašnjem vieku, obilna naime sbirka latinskih pjesamah pod naslovom: *Poematum libri sex*, od redovnika piariste Andr. Jalošić-a. Ciena je toj knjizi 1 fr. sr.

* Neima pametara tako strahovitoj oluji kao što je onomadne bjesnila od 23. do 28. pr. m po svoj srednjoj Evropi počemši od Rina pa prostiruć se preko čitave Njemačke i po sjevernih krajevih Austrije prama istoku. Nemilo glase izvjestja o počinjenoj tom nepogodom šteti osobito u Njemačkoj oko Monakova, u Českoj oko Praga a i u Bečkoj okolici, nabrajajuć množinu opustošenih seliština, razorenih kućah, ubijenih munjom ljudih itd.

* U Petrogradu preminu 17. o. m. predsjednik carsko-ruske akademije znanostih i prijašnji ministar bogoštovja i prosvjete, grof Sergej Uvarov.

☞ *S ovim se brojem svršuje* **treće četvrtgodište** *ljetošnje predplate.* — Gg. predbrojnici, kojim sada predplata dotiče, neka ju izvole na vrieme ponoviti, oni pako koji su jošte dužni za prošaste kvartale, svoj dug čim skorije namiriti.

Reklamacije pojedinih brojevah idu samo onda po pošti *bezplatno* i *otvorene*, kad osim reklamacije ništa drugo nesadržaju. Al često dobivamo uz reklamacije svakojake dopise, pjesmice, zagonetke itd. što sve nespada u reklamaciju, te se mora tad dvostruko platiti.

Na nefrankiranih listovih, kojih nam pisci nisu poznati, neka izvole gg. dopisnici svoje ime na kuverti naznačiti.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Ciena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr
Za utemeljitelje matice polovica od iste ciene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 40. 6. Listopada 1855. *IV. tečaj.*

Grobar.

Pripoviedka iz druge polovine XVII. vieka.

Nedaleko od onoga velekobnoga mjesta, gdje se divljega doskitaoca azijatskoga široki grob stere, kojemu cieli zapad svoj tjelesni i duševni život zahvaliti imade, vidi se još i sada ponješto ostatakah čvrstoga njekoč grada Branovca, koji nije slovio sa svoje veličine, već radi toga, što je u svojem krilu vriedne stanovnike odgajao, koji okrom što biahu revni i prometni gradjani, vazda se odlikovahu svojom vjernosti, odvažnosti i junačtvom. Ta varošica, okružena s jedne strane strmini, za tudjinca nepristupnimi pećinami, s druge pako planinom, koja se od istoka k zapadu u polukrugu savija, biaše kao u egromnu kotlu položena. U samom gradu, premda se je odlikovao čistoćom i urednostju, uzalud je oko znalična prihodnika tražilo romantičnosti; no ako si se potrudio izvan grada i posjetio obližnju planinu, eto ti zievajućih prolomah i klanjacah, i opet milinah i vrlinah prirode, koje mogu čovjeka uznešenim opojiti čuvstvom. Uzalud su Turci dugo vremena oko Branovca opanke derali i brade čupali; valjalo bo im se je popeti ili na vrletne strmine, što nikako nebiaše moguće, ili pako proći planinu, gdje su ih složni i krepki gradjani težkim pozdravljali olovom i prahom, i bridkimi mačevi suzbijali; pa ako im je i pošlo kadkada za rukom, te se u većem i pretežnijem množtvu proturaše do bedemah gradskih, to su im opet ovi trista zadavali jadah; jer se je svagda o tih zidinah njihova snaga i odvažnost skršila. Ali žalibože ništa nije pod nebom stalna! Došla je doba slavohlepnoga dobitnika, i njegovi ratoborni i pobjedonosni vojnici, tjerani primjerom vodje svoga, zabiše si u glavu, da mora Branovac u njihove ruke po što, po to, pasti. Nakon triputa opetovanog poziva na predaju i poslie čestih napadajah podje im za rukom uz grom topovah i zveku sabaljah uzeti grad na juriš. Opornost njegovih braniteljah, koja je za ovog obsjednutja do sdvojnosti bila dotjerala, prinukà razjarene dobitnike, da sve, štogod živa nadjoše, pod mač okrenuše, i isti grad s temeljem sravnati naumiše; no budi što im se je namjera odviše mučna, ili pako nevriedna činila, ostaviše ju vremenu, koje vjerno uz nju prionù, i učini iz mjesta slavnoga ročište mrkih vukovah, sunčalište zmijah i gušterah i stan sovah kreštelicah. No nemojmo srdca dulje

Digitized by Google

mučiti tim žalostnim pogledom, podjimo radje dva stoljetja natrag i poslušajmo dogadjaj, koji se je tada ondje zbio. —

Biaše nedjelja. Velika služba božja se svrši, a puk, štono bješe došo iz obližnjih selah u grad, stade vrviti iz krasne župne crkve i vratjati se u veselu razgovoru kućam svojim; gradjani pako u svečanoj odjeći s djecom i ženami šetahu kroz gradska vrata u oživljeno cvjetno polje, da uživju zdrava zraka i razblaže srdca. Bilo je u proljetje; vrtovi steruć se pred kapijom biahu u jednom cvietu, a granatim lipam i vitim jelam, posadjenim uzduž šetališta branovačkoga, poče se vratjati njihov zeleni ures. Ali ni veseli taj proljetni dan neraszvedri posve ozbiljna lica junačkih Branovčanah, gojećih još svagdilj onu ponositu dà i oholu ćud, koja, već odavna u velikih gradovih skršena, samo u malih i neznatnih stajaše jošte nedirnuta opominjući na minule dane viteških vremenah. Nebiaše bo dugo prošlo vrieme odkako žiteljstvo ovo prožívi strašni rat, što ga biahu zametnuli Turci s Leopoldom carom, nije dakle čudo, ako je stanovnikom, kojim je divlji Osmanlija svaki čas vatrom i porazom prietio, izčezo smieh s ustnah i čelo se naoblačilo.

Jedan jedini mladić od 25 po prilici godinah činjaše kao iznimku usred te ozbiljne i ukočene naloge gradskih vlastelah. To biaše Bogdan Blažić, sin bogata vlastelina i trgovca, koji je imao u rukuh malo ne svu trgovinu one okolice, biváj u savezu s trgovci dubrovačkimi i mletačkimi. U Dubrovniku, gdje je pomenuti mladić trgovinu izučio, priljubi on uza drugo i liepu nošnju po tamošnjem ukusu, u koju se i sad zaodjenu, prigladivši si dugu svilenu kosu, koja mu je po ramenih pala, privlačeći na se stidne poglede znatiželjnih djevojakah. U Dubrovniku naučio se naš mladić i onoj gradskoj udvornosti i okretnosti u govoru i ponašanju, kojom se je sada u svojoj varošici odlikovao toliko, da ga je mati preobraženima bi reć očima motrila, a stari ćaćko običavao bi govoriti pri čaši rujna vinca u veselu družtvu, da ga je njegov Bogdan mnogo novacah stojao, ali zato i postao čovjek od oka.

Mladić taj nije bio izgleda onako ozbiljna kao ostali gradjani. Prolazio je brzim i lakim korakom pozdravljajući poznance svoje veselim posmjehom koji je upravo dolikovao njegovu ponešto smedju nu zato ipak liepu licu; samo se jedanput ustavi, kada ga naime gradski načelnik Smiljanić sa svojom gospojom i kćerom sretè, te se s njim, pozdravljajuć ga srčano, izrukuja, dočim djevojka do očiuh porumeni te se samo ljubko nakloni.

„Zar vi već opet natrag iz Dubrovnika?“ upita ga Smiljanić.

„Da da, već od jučer,“ prihvati gospodja, „a kod nas se jošte ni nejavi.“

„Oprostite, gospodine,“ izpričao se mladić, „nebi se pristojalo da sam vas jučer u zaprašenoj putnoj haljini posjetio, pa da ste i vi tu nepristojnost sinu staroga svoga prijatelja gledali kroz prste, ipak se nebih bio usudio očekivati istu milost kod vas, gospoje, i kod vaše kćerke, ljubezne Anke, koja mi jošte ni ruke pružila nije, kao da se ljuti na me.“

Hitro, malo ne i prehitro, pruži Anka plemiću desnicu, koju on nježno stisnu, dočim ona rekne: „Vi biste nam i u zaprašenoj putnoj haljini bili dobrodošli.“ Tek što to izreče, obori nica žarke crne oči, kajuć se sa svoje bezumne naglosti, kojom bješe izustila ta rieči. Bogdan se pako sladko na-

Digitized by Google

smjehnù u znak zahvalnosti, a načelnik, da si izbavi kćer iz smetnje, svrati govor na druge stvari rekavši:

„A kako vam podjoše za rukom vaši poslovi u Dubrovniku?“

„Dobro. Tamo se pogovara, da će Turci opet zametnuti rat s carem Leopoldom. To bi za nas zlo i naopako bilo. Ja sam mnogo liepe svile dopremio, a osim toga namienih vam, Anice, liepi komad holandezkog kao snieg bielog satina, koji bi se pristojao upravo za vjenčanu haljinu.“

Očevidno je bilo, da je mladić nastojao da zabuni i smete liepu Anku; zato mu otac njen rieč preuze veleći: „Kakve su to lakrdije; vi, gospodičiću, govorite djevojci već o vjenčanju, kao da diete na takvo šta i misli.“

Mladić se nasmjehnu, pogleda najprije djevojku, zatim rodjitelje te progovori: „Ako vam, gospodine, nebude neprilično, doći ću k vam večeras, da ovršim posao, o kom se je već i moj otac s vami porazgovorio.“

„Dobro došli,“ reče mu veselo Smiljanić, „ja se nadam, da ćemo još danas, ako Bog dá, dobar pazar učiniti.“

Na to se razstadoše što prijaznije. Sastanak ovaj motrio je s podaleka njeki namrgodjeni mladić i to tako pozorno, da ga nijedna crta na licu ove četvorice nije mimošla; pače i poslie vrebao je sveudilj oko plemića.

Bogdan nastavi veselo i bezbrižno svoju šetnju, kao čovjek, koji se raduje s dobroga uspjeha svoje nakane. No doskora ga nestade sa šetališta u šikari, kašnje se opet ukaza na putu, gdje su vite johe od vjetrica zapadnjaka razigrane milo šuštile, a gusto se vrbljo zujeć privijalo k zelenkastoj vodi od ribnjaka obkoljenog vrbami, kao kad ženskad nagrne oko novorodjenca. Voda silno narasla od kopnećega u planini sniega, šumno je pljuskala o bregove i od njih se odbijala. Plemić prijatno pogleda tamnozelene valove, sjetjajući se, koliko ih je puta ploveć prosiecao svojim mišicama, tražeći u njih razhladu od žarkog ljetnog sunca. No najedanput mu se smrče pred očima, smotri bo djevojku na obali, sjedeću pod krstom od kamena ondje podignutim na čast i uspomenu neke pobjede održane na onom mjestu nad Turci. Glavu je djevojka k zemlji oborila, a lice sakrila bielim rukama. Uzdasi, što joj se kadikad izvinu iz grudih, navjestjivahu tajnu bol, koja joj bješe srdašce obavila.

Bogdan joj se mučè primaknù, i stane pred njom, sjetno ju motreći; djevojka, budi što je zadriemala, ili se pako u misli zadubila, neopazi ga dok je on konačno nezovne po imenu. Hitro, ko da se je iza sna prenula, digne djevojka glavu, te se mladiću, upoznavši ga, strastno oko vrata savije, neopaziv u svojoj zanešenosti, da je mladić posve hladno primio vatreni njezin pozdrav.

„Ti si valjda sanak snila, kad se približih ovamo?“ zače Bogdan.

„Ni sama neznam, što biaše,“ odgovori Ivka, „ali me slušaj sada, što ću ti reći. Kad si mi jučer poručio da se želiš jutros sa mnom porazgovoriti, neznah u koje doba da dojdem; zato sam pohitila ovamo čim se jutrnje zvono oglasi; uza to sam propustila svetu misu — Bog mi prostio — i čekala te šest dugih satih, dok mi se najposlje glava prignu na krilo, te me nješto svlada, — neznam, da li biaše san, ili što drugo, i ja neosjetih došastja tvoga.“

Bogdana ujede zmija. Vjernost i sluteća ćud krasne djevojke kosnu se živo njegova srdca, težko mu biaše sada ovršiti, što si bio preduzeo; zato progovori: „Nemogoh odoljeti srdcu, da te iza dugog razstanka opet nevidim.“

Digitized by Google

„Jeli Bogdane," poče opet Ivka nješto sjetno a nješto šaljivo, „jel da niesi na mene siroticu mnogo mislio u Dubrovniku? Gizdave gospodske djevojke možda su ti Ivku gotovo izbili iz glave. U buci i poslenosti sjajnoga toga grada valjda niesi imao mnogo vremena da se mene sjetjaš; no tim više sjetjah se ja tebe, mili moj Bogdane. Kada se je prva lasta kod nas pomelila, pitah ju željno donosi li mi pozdrav od tebe; kada je mjesec bliedim svojim svjetlom tamnu zemljicu razsvjetlio, šiljah mu nebrojene cjelove, misleć da i ti u njega upireš oči svoje. Oj Bogdane! da znaš, kako je meni sve pusto bilo odkako te nebiaše!"

Mladomu se plemiću pri tih riečih vrlo smuči; no ipak se konačno odluči, da svrši što biaše nakanio i što mu se činjaše neuklonjivo. Zato progovori ozbiljnim glasom: „Imam nješto važno, Ivko, što sam došao da ti javim."

Djevojka ga gledaše začudjena, te nakon kratke stanke progovori nješto šaljivo a nješto bolno: „Niti jedne ljubezne rieči mi nereče još danas!"

„Sada me, dušo, slušaj, što ću ti kazati." To rekavši sjedne mladić na kamen pod krstom, a k njegovim se nogam Ivka spusti na zemlju, stavi mu ruku na koljeno, te ga gledaše vjerno i mirno modrim svojim okom, da ga je u srdcu zaboljelo; zato i odvrati od nje oči kad uze ovako joj govoriti:

„Sjetjaš li se jošte, Ivko, onog časa, kad se upoznasmo? U crkvi te prvi put zagledah, gdje si se pojavila u prostoj no liepoj narodnoj nošnji; jer si bila upravo došla iz porobljene krajine. Kada stupi iz crkve, tada ti se približih s uljudnim pozdravom, ti mi čedno odzdravi, a tvoj otac srdačno mi pruži ruku. Nepitah šta i odakle ste; tvoj je čarobni pogled ljubezno i pouzdano na meni počivao, a u mojem srdcu odzove mu se probudjeni njime glas ljubavi, veleći: ova ili nijedna. — Njekoliko danah poslie toga dodje i do mene, priznajem se, tužna za mene viest, da novi grobar branovački nije nitko drugi nego tvoj otac, stari Bojan, koji je nakon mnogih bojnih težkoćah i pogibeljih odabrao ovu siromašnu i pogrdnu službicu, da odmori trudne kosti i izvida bolne rane."

„Tako jeste;" reče Ivka, „pa zar su mrtvaci tako odurni? Pogledaj ih samo jedanput i uvjerit ćeš se, da blieda njihova lica i prekrštene, razpelom narešene ruke ništa neimaju na sebi strašna; ja sam za posljednjega boja mnogo mrtvacah gledala s odsječenom rukom ili nogom, ili pako s razbitom glavom; ovi biahu, dakako, strašni; ali na tihih, krotkih pokojnicih, plačem i jaukom k nam dopratjenih, neima ništa užasna!"

„To navika čini," reče Bogdan nešto smeten, „i moć navade je tolika, kolika i predsude, a kod nas je ta kobna predsuda, da se bojimo i uklanjamo od ljudih, koji mrtcem zadnju čast izkazuju, da se bojimo grobara kao okuženikah, zločinacah i krvnikah."

Ivka protrne. „Opazila sam i ja" reče tužno, „kako nam se svatko uklanjaše, kako se mladići odvratjahu od mene i otca moga, kako djevojke prekinuše igru i veselje, kada se htjedoh medju nje umiešati, — kano da nisam grobarova kćerca, no kakova iz groba ustavša sablast. Ali doskora pregorjeh i tu ranu, te se povukoh u samotnu očinsku kolibicu, gdje sprovodih vrieme igranja čitanjem starih knjigah ili pako učenjem na izust sv. izrekah. No uza sve to ostade mi ti, Bogdane, u sladkoj uspomeni, pa čim te zagledah ovdje kod vrletnog križa, nestade sve tuge i žalosti; tvrdo bo sam uvjerena, da nisi

Digitized by Google

tako nizkih i potištenih mislih kao ostali; tvoja je duša uzvišena nad predsude i plahu bojazan inače dobrih branovačkih gradjanah.“

„Pravo reče,“ potvrdi Bogdan, „i ja nebih ni časa bio počasio nazvati te pred cielim svietom svojom zaručnicom; no ja imadem otca i mater, dvoje u predsudah odraslih i ostarjelih ljudih, kojim opirati se bila bi s moje strane i drzost i ludost. Pokušao sam više putah da im svoju namjeru samo s daleka navjestim, no svagda opazih na njihovih licah strah i trepet s mojih riečih; smiem li dakle od Boga i od ljudih nje, koji su me njegovali kao vid očinji, opornostju svojom strmoglaviti prije vremena u hladni grob? Zar da mi izdanu proklinjući izopačena po njihovom mnienju sina . . .“ Djevojka ga pogleda velikim plavim svojim okom, kao da mu želi u dušu prodrieti, na što on oborivši oči nastavi: „K tomu još dolazi, da mi roditelji želeći u miru svršiti svoje dane, nakaniše predati sasvim svoju trgovinu, i oženiti me s poštenom i uglednom djevojkom.“

Ivka ga je sveudilj ukočeno motrila.

„Da ja izabirem,“ nastavi Bogdan, „bilo bi jamačno inače, ali moji mi roditelji izabraše zaručnicu, liepu, bogatu i dobru Anku, jedinicu gradskoga načelnika Smiljanića.“

„Liepu, bogatu i dobru Anku, jedinicu našega načelnika,“ tihano uzdahnuvši opetovaše Ivka i mramorom se stvori, samo dvie bistre, gorke kapi odrone joj se niz blieda lica; sklopi ruke, kao da moli Boga za pokrepu u tom kobnom trenutku; a kada oborenu glavu opet podiže, tada biaše njezin obraz opet miran i ponosit kao i prije, u milom plavom oku sinu strjelovita munja; ona ustade, izpravi se i progovori odlučno: „Neću da pitam, moraš li ti to, Bogdane, učiniti, dosta mi je što znadem, da pravo nije.“

Mučè odvrati plemić oči prama ribnjaku.

„Ljubiti kćerku prezrenoga grobara,“ nastavi dieva, „to dakle nebiaše u tvojih očiuh niti griešno niti sramotno; „kada počivah na tvojih grudih, tada si bio, kako reče, najsretniji čovjek na svietu; ali kad bi pred Bogom i ljudmi imao očitovati i potvrditi ljubav svoju, kojom si me zamamio, — tad se stoprv sjeti visoka stališa svoga, i nizka, sramotna moga roda.“

Gorki joj posmjeh preleti po bliedu licu, da Bogdan, koji se od nježne te djevojke doduše nadao suzam i žalbam, nipošto pako ukoru, zapinjući odvrati: „Moji roditelji, Ivko — —“

„Oh Bogdane moj!“ presječe mur ieč blieda dieva „badava ti izpričavanje; tvoji su roditelji, istina, strogi, ali i u te je čvrsta volja. Još i sada se pogovara, kako pa odlučiše posvetiti stališu svetjeničkom, no ti niesi bio voljan nositi crne haljine, te si se u ime božje uspješno opro strogoj očevoj volji i svetoj majčinoj želji, te si postao, što si sam hotjeo. O moj Bogdane, nelaži! ti si jedinac u oca i majke, nebi ti oni jamačno uzkratili najvruću želju srdca tvoga, samo da je tvoja želja. Ljudi nemisle i nesude svagdje onako kao ovdje, pa i meni se samoj čini, da nije toliko pogrdno svojim svekrom nazivati čovjeka, koga je sám car u vojsci častno odlikovao. Drugo je Bogdane, što tebe dieli od mene: ja sam ti dosadila i ti gineš za novom ljubavju; ona Anka, koju ti dobrom nazvà, krasna je i dovoljno bogata, da te uzmogla uloviti u svoje zanke. Zašto dakle lažeš i sebe sramotiš?“

Digitized by Google

Oholi govor djevojke, koja je pred mladićem kao razjarena lavica stajala, potaknù i njega na staru oholost i prkos, koji je u njegovoj duši dosad samo driemao; žile mu nabreknuše na čelu od gnjeva a rumen mu oblije lice s pravednoga ukora, i on progovori porugljivo:

„Pa da i je tako kao što ti kažeš, što s toga sliedi?“

„S toga sliedi da si ti tako potišten čovjek da nikad nisi bio ni vredan moje ljubavi, i ja se zato laglje s tobom razstajem za uvieka.“

Izustiv te rieči, koje su ga taknule kao britke striele, odvrati se djevojka od njega i udari putem prama gradu. Plemić ju pokuša obustaviti, no ona se okrene prema njemu ponosito i oholo kao kraljica, te ga nježnom odvrne rukom. U tinjem času nestade je medju trsikom i vrbami kraj obale.

Bogdan je njekoliko časovah ostao nepomično stojeć pod krstom, upru ljevicom uznojeno čelo, a desnicu staviši na srdce, kojim mu gorka bol kao britki mač prodje. Ako čovjeku i dosadi stara ljubav u toliko, da hoće da silom skrši težke njezine okove, to je ipak čas razstanka za svakoga vrlo mučan; tad bo uspomena prošlih blaženih danah kao zraka od zapadajućega sunca sinuvši na obzoru naše ljubavi, uzbudi nam u grudi tugu i žalost.

Tako biaše i Bogdanu; mal što neproplače, a njegova lice potamni kano one crne magluštine koje su se u sparnoj podnevnoj vrućini nepogodu navještajuć nad ribnjakom vukle, dočim lastavice vodeno površje obletahu kao da slute na novu oluju, koja se doskora i pojavi.

A kada Bogdan zamišljen prema gradu krenu, tad se iz grmlja i šikara pomoli ista ona prilika, koja ga je na cieloj današnjoj šetnji stalno pratila, i idjaše tiho i polagano za njim. — (Dalje sl.)

Basne.

(Po Lichweru prev. Gj. Rajkovič.)

1. Puška i zec.

Zaspao je lovac mladi
Na zelenoj na livadi,
Krupne sačme puška puna
Malo dalje leži tuna —
Zec to vidi, skokne . . . trne . . .
Al' junački s' ipak vrne,
Pravo k pušci pridje tu,
Nemiruje. dira ju.

„Bježʼ nesretni! — puška vikne,
Kriveći se njemu klikne —
Šta? da l' neznaš u čas mogu
Opremit te pakla bogu?
Tigar, medjed od mene bježi
I ljuti se arslan ježi,
Kamo l' nebi bjego ti
Hudi zeče mahniti!“ —

„Molim! — zec se čuti dade —
To su gole maškarade,
Evo moja glava stoji —
Al' tvog gore svak se boji!
Dok njegove oči bdiju,
Jesi nešto . . . strah je sviuh' . . .
A sklopi l' ih — jedan Bog,
Ko te s' boji nema tog!“

* * *

Šta pomaže zakon, šta l' će kazne moći
Glavarima gdje su zatvorene oči!? —

Digitized by Google

Staro hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

Hanibal Lucić.

r. oko 1480. † oko 1530.

(Nadalje.)

Pjesni ljuvene.

XVI.

Hlij prijat ovi dar za zlamen ljubavi,
Premda je mala stvar, moj žilju gizdavi!
Veći ť se dar prosi; dà, ljubav i vira,
Mé sàrce kù ť nosi, ona sve namira.
To je sok, má vilo, rumenoga cvita,
Kojimno prebilo tvé ličce procvita,
Njim kada rumeni umiješ tvoj obraz,
Vilo, se spomeni, da noša tvoj poraz,
Koji ću po vas vik tàrpiti skrovito,
Od tebe samo lik ufajuć i mito.

San.

U vrime, kó čisto poznati nije moć,
Je li dnevu misto još dala màrkla noć,
Nego što svitliti bude jur danica,
I rosom cakliti zelena travica,
Budući trudne san oči mi zatvoril,
Jere plač i nesan biše ih izmoril:
Já mi se činiti u sni, jak u javi,
U neznanoj biti nikojzi dàržavi,
I stat na poljani široka prostora,
Koju svu obstrani okoliš od gora'.
Tuj meu razlike mnoge stvari ine,
Ké bihu velike vriednosti i cine,
Ugledah na gori nezmirni višinom,
Od zlata gdi gori jabuka svitlinom.
Svitlija biše ner sunce, kad ištiče,
Visoka, mnijah, der do neba da tiče.
Nju tako s daleče gledaje, gdi sviti,
Sàrce mi uteče, da bi m' ju imiti.
Jer mnijah izbavit tuge se i muke,
Mogući dobavit tako si jabuke.
Još veće sàrce pak já mi se razgarat,
Jer oni svital zrak poča mi otvarat,
Keliko da pravi: „Želja si ti moja,
Vazmi me, i stavi za nidra za svoja."
Zato ja jah teći najbàrže, čto mogah,
Toj gori hiteći najti se pri nogah,
Da na nju pak gori ukradom uzajdu,
Kad se dan obori, a zvizde izajdu.
Nu kad me nje blizu sritè noć i tmina,
Uza nju da lizu, nebi mi načina;
Osičena bo jer sva biše u okol,
I ja neimah pér, da letim jak sokol.
Nego se vàrteći dugo tu zamani,
„Goro," le hlib reći, „s bogomo ostani,"
Paka rih: „Ali oć ovu ću ja sriću,
Kú veće neću moć nigdar da susriću?
Manje zlo, da svaku pogibit i škodu
Primem, neg ovaku ostavim prigodu,
S ké meni i mojim blago si bit hoće,
Ako kad posvojim privridno toj voće:
Bude li kà ine ruka ga utàrgat,
Smàrtna će gorčina život moj iztàrgat,
Jer ću sebe sama zlobiti po sve dni,
I želit od srama, na svitu da me nij'."
Smislivši to, radi takova ja stida
Pun straha i nadi tiskah se naprida,
Da bolje obajdu kamenu onu ljut,
Jeda si iznajdu ki klanac ali put.
I eto, vàrh stine gole brez prodola
Žila se masline prostàrla niz dola,
A po njoj kitica svudi tud pronikla,
Ino sve litica stina se obsikla.
Učini mi se tad sve to ravno, veće
Nego li more, kad vitar ga nakreće.
I k žili toj tako prionuh ondazi,
Jak medvid, kada tko medom ga omazi.
I snogu tuj stekoh u ruke i u kip.
Da bireć uztekoh gorika jedan kip.
I na sva jur jidra spravil se bih na to,
Da vàržem za nidra to veće bogato:
Kada glas iz gore čuh, da mi navisti,
„Kamo se," govore', „tučeš brez koristi?

Digitized by Google

Oni dar čestiti druzim je odsajen,
A listo jesi ti nebore zatrujen.“
I eto vidih, vaj, gdi jedan priljuti
I jadoviti zmaj krili ga kreljuti.
I valja po tlehu, i ustami obziva
Tu zlatu urehu, ká suncu odsiva.
Tu počah hlepiti, smàrt po me da pride,
Nemoguć tàrpiti bol, ká me razide.
I da bi meu to san me neostavil,
Bio bi život moj s dušom se razstavil.
Evo još i sada cić gorkih uzdaha'
Sàrce se razpada moje i od straha,
I Boga sve moli, prí da ga umori,
Nego se izkoli, što mu san govori.

Zaslovje.

Tko bude čtil moje bludne ove pisni,
Ljuben vrid ako je tàrpio kad bisni,
Znam da će mojemu po sebi on umit
Veselju tašćemu i tuzi razumit.
Ako l' u ljuben dvor još nogu nij' stavil,
Zato sam prem na dvor tej pisni odpravil,
Neka bludna dila tašćinu prì vidi,
Nego mu pak sila bude da se stidi,
Kako se ja stidim evo sad i kajem
Jur kasno, kad vidim i dobre poznajem,
Svitovna da je slás kako san, kí laže,
I bigá oni čas, u ki se prikaže.

Iz Robinje.

Skazanje drugo.

Robinja, Gusar i Derenčin.

Robinja.

Vaj meni, nij' li grih, gledajte cić Boga,
Da se tač izmorih mladjahna neboga.
Upala u ruke gusarom prihudim
Ovako sve muke podnoseć da trudim?
Mogu li pokore na svitu ké ine
Najti se, i gòre tuge i gorčine
Neg ove, ké tope brižnu me i dave,
Pogruziv od stope tja deri do glave?
Meni gorke noći, meni su gorci dni,
Od nikud pomoći bolizni mojoj nij'.
Ajmo, milu mati, na što me odgoji?
Čto me nepotrati, kada me zadoji?

Gusar.

Bre, uzu tàrpiti jure se nauči,
A nemoj vapiti, jak da te tko muči.
Na tvoju malu har tribuje ovamo
Da ideš na pazar, i da te prodamo.
Nismo se brodili po Savah i Dravah,
I tóke obili klance po dubravah,
Za da nam nebude u tebi pak plaća,
Koja nam sve trude dopokom oslača.

Derenčin.

Čto tako tu diklu mučite, junaci,
Kako cvit izniklu, ali ste divjaci?

Gusar.

Da je ova dikla kako cvit rumeni,
Tàrgovče, iznikla, to nišće nij' meni;
Ja išću da prodam nje lice rumeno
Za jaspre, ké podam za vince càrljeno.

Derenčin.

Pokle za prodaju dikla je ta vaša,
Stanite, neka ju moja rič upraša,
U kojoj je strani svita se rodila,
Gdi li se uzhrani robinja taj mila.

Gusar.

Oči otvoriti, i tu stvar gledati,
I š njom govoriti nitkor ti nekrati.
Dobro gledaj, za te je li, ter ju kupi,
Dokle, ká gleda te, srića neodstupi.
Cilu, nemužatu ja ti ju obitam,
Da dobro za platu razumij čto pitam
Manje se nedade, tàrgovče bogati,
Oda tri hiljade sve zlatih dukati'.

Derenčin.

Neka mi sa njome malo pobesidit,
Od cine po tome s vami ću pak vidit.

Gusar.

Besidi, kako hoć, manje se neće dat,
Vazeti ali oć, u tebi toj će stat.

Derenčin.

Molim te, povij mi, odkuda si koli,
Jer jadi tvojimi sàrce me zaboli.
Viru ti obitam od tàrgovca prava,
Za zlo te nepitam robinjo gizdava.
S tobom sam jednake beside i vire,
I čovik brez svake hinbe i prohire.

Digitized by Google

Jer kada ti pade, nam se stanovito
U rukuh prepade mač i kopje vito.
Veljaše svak tako, svak staše uhiljen:
Dâ, ne svim jednako strah biše razdiljen;
Jer oni, ki bihu od kroja daleče,
Pogibil nemnihu da do njih doteče.
Kakono tko nima pomnju, ni se svidi,
Dokli pred očima svoje zlo nevidi.
I ja ti se šćeti ovoj nenadijah,
Koja mi doleti, ajme, kad nemnijah.
Običaj biše moj izbodit u šetnju,
Za neka minu znoj i vrućinu lietnju,
Kudno se prelipi perivoj prostire,
I vodicom kripi bistrom, ká izvire.
Tu svakom gizdavom dvorkinje gizdave
Iščahu zabavom, kako me zabave.
Plešuć po travici, pisance spivajuć,
Poreda s slavici glasom izvijajuć.
Jedan dan tuj site razlicih igara',
Sunce trakov kite nadvisiv od sgara,
Voću pod granami padosmo sve skupa
Nemneć, da za nami nesrića postupa,
Ká me kako ljuti taj želeć za mnom stav
Mišljaše tisnuti dolika stàrmoglav.
Čemu je govorit inako, ni mniti
Ono, što ima bit, neg da će li biti?
Pod sincom oriha, voda gdi se toči,
Sanka mi moć tiha napade na oči,
I nebih duboka još sanka zaspala,
Da me je žestoka bojazan zapala.
Jer mi se učini, očito da viju,
Vuci po planini kon mene da viju.
Ter kako košuta, od staze do staze
Verih se stran puta, da me nezapaze.
A oni skupiše hitro se po slidu,
Ter me obstupiše i zada i spridu.
Ja zada ni sprida nemoguć postupit,
Sva žuta i blida iz glasa jah upit.
Čuvši me stekoše k meni se sve moje
Dvorke i rekoše: Čto je toj gospoje?
Čto si prominila ličca? čto uzdišeš?
Kí si san vidila? jedva dušom dišeš!
Tuj sanka odustah sva puna bojazni,
Misleći tere stah, koje su to skazni.
Ja tako misleći kakono vazeta,
Isteče vàrveći ta gusa prokleta,
Ter nas obistrani, i ká čù da viče,
Ali ju izrani, ali ju posiče.
Od sablje pogibe nesrićna Margita,
Jer tu do potrihe biše glasovita.
Smišljati nemogu, kako mi nje glava
Tu pade pred nogu brez trupa kàrvava.
Prem tada iz glasa htiše se da vapim,
Za ujid od pasa' netàrpit, kú tàrpim.
Da bi mi na povrat, glasom bi vapila,
I glavu tere vrat sama jim klonila
A tad me dobi strah od smàrti te zale,
U posluh tere stah i ja i ostale.
Tuj nas izvezaše, za tim u planinu
Bijuć odagnaše kakono živinu.
Pria bih našla broj noćju na vedrini
Svim zvizdam, neg mojoj poslidnjoj gorčini.
Puste sam sve strane protekla i luge,
Vepri gdi se hrane, i zviri te druge.
Obajdoh sve gore, brodih se preko sto rík,
Nigdi mi nitkore nedodje pomećnik.
A gdi su, mimo dvor koji mi hojahu,
I noćju pod prozor pisance pojahu?
Pisance, u kojih veljahu, da sam ja
Kruna i dika njih, i sunce kô jim sja.
Neka t' njim tašćinu svaku govoriti,
Za bolje vašćinu moći nam stvoriti.
Ajme, ča mi prudi, nesrićo prihuda,
Jer mi nenaudi njih hitrost zloćuda,
Pokolu, prezula nesrićo, u oblast
Gorim si podala mene i moju čast?
Ter dàrhću kako prut, i gledam sva mista,
Gdi smàrti najdu put, dokolu sam čista.
Bože me prikora takova izbavi,
Mimo toj najgora smàrtca me zadavi.

Derenčin.

Zasve jere mnogo nesrića te tlači,
Zasve jer ubogo ruho te oblači;
Li gàrlo i lice i vrat imaš bilji
Od bile ružice i od bilih žilji',
I zrak, kim se hita pozor tvoga oka,
Sunačce nadhita, kad sine s istoka.
A rič meda slaja, iz ust ká t' izvire,
Dikami od raja čudno zaudire.
Ter dim, da je krutji driva i kamika,
I sàrcem još ljutji od lava gladnika,

Digitized by Google

Jere oca radi meni kralj tu šćetu
I bratu naknadi malu još ditetu.
Najpàrvo mi brata obilno obdari,
I čini bogata spenzom i timari,
I hti da ga druže očevi dvorane,
Lipo da mu služe, konje da mu hrane.
Jošće ga štovati većma se obita,
Da će banovati, kad dodje na lita.
A meni sto selah zapisa, i reče:
„Rasti mi vesela; kad vrime doteče,
Na ti moju viru, njom ti se obiću,
Ja da ti namiru česmenitu sriću.“
Za tim udovicu majku mi požali
S suzami na licu, ter joj se zahvali
Kažući me rukom, veleći: „Utišaj,
Ter ovom jabukom diči se i nišaj,
I vàrhu nje stražu imaj pomnja tvoja,
Jer ju imam dražu neg da bi kći moja
Ja ću te činiti bit majku veselu
I tuge zabiti, ké t' biše doselu.“
Od tad je gojila majka me Jelena
Kakono bosila kiticu zelena.
Zimi stèć u gradu u zlaćene hiže,
A litom u hladu, gdi slavić biljiže.
Pri tihom Dunaju, tamo gdino Sava
Rike se shadjaju zajedno i Drava.
Tuj biše gizdavi perivoj tero gaj,
Vidiv ga ti, pravi rekal bi da je raj.
Najveće ugodno biše mi tuj stanje,
Prostrano slobodno i mirno šetanje;
Tuj ti me na čride dvorkinje dvorahu,
I moje beside pomnjivo zorahu;
Tuj moje sve dilo razbirati biše
Rumeno i bilo cvitje, kó miriše;
I perle, koje su od broja, nizati,
I nakitiv resu zlatu podstrizati;
I sterat svilicu po bilom platnu,
Umišajuć žicu srebàrnu i zlatnu.
Nesrićo, ká svega dobra me izbavi,
Na čto mi od njega spomenu ostavi?
Evo se već bolju smišljajuć pàrvanju
Slast, nego nevolju tàrpeći sadanju.
I ova toliko zled mi je gorčia,
Razkoša koliko sladja mi bi pria.
Neznah, ča je briga, neznah, ča su trudi;
Toliko me niga majčina razbludi.
A sad se svak čudi, da nisam saspila,
Toliko utrudi družba me nemila.

U veselom zdravju vesele svud hojah,
Na mehku uzglavju pokojno pokojah:
Sada za uzglavje kamen je studeni,
Mislite, kó zdravje može bit u meni?
Sladkom i obilnom hranjah se ja pićom,
I sa zlatom svilnom rešah se odićom;
A sada premine dan mi se kadgodi,
Po zakon živine, o travi ter vodi.
Sad naga i bosa sila m' je da hoju
Jutrom kad je rosa, i obdan po znoju.
Jer vridne mé svite, má mladost ké nosi,
Sve mi su raznite od zlih martolosi',
Pustinjom kí hode, ter zimnu i gladnu
Vezanu me vode u ruhu pritamnu.
Ter kad mi goda se brodìti se rikom
I doli poda se pozriti penikom;
Umiru od srama, od jada umiram,
Ni mogu tu sama, da na se pozìram,
Videći gdi vlase zlate sam iztàrgla
I gàrdo niza se pustivši razvàrgla.
Videći u strahu lica problidila,
Kakono u prahu jabuka prizrila.
Ja bih jih gàrdila rukom mojom sada,
I sebi zadila gorku smàrt od jada:
Da 'vo je uzicom stegnuta nazadu,
Ter mi pred tužicom uteći nedadu.
I živem po sili prek moga hotinje,
Gdi mi smàrt omili cić gorke živinje.
O, neka zabudem muku i trud téki,
Čin' Bože, da budem on kamen žestoki,
O kíno sàrdito more se razbija,
A on stanovito stéći se nesvija;
O me se razbiju gorčina sa tugom,
I svak čas prispiju jedna mi za drugom.
Da 'vo stanoviti moći mi bit nebi,
Jak tanci toj kiti, ká stane o sebi.
Evo mi zahodi na stranu besida,
Jere ju zavodi bol, ká joj zasida.
Da neka opeta tamo se povrati,
Od gdi ju ta kleta bolizan uvrati.
Sginuvši Vlasko ban (to bi ime momu
Ocu), ne vele dan izadje po tomu,
Da svoje počaše krajine prostirat
A stiskati naše Turci, i nas tirat,
I sela robiti, davši jim svak pleće,
Jer se ozubiti neima tko veće,
Ter tada biše čut svuda po rusagu
Vlaskovo ime slut, uminje i snagu.
Veljahu: Sva hvala, Vlasko, nam sginu ti,
I nam je do mnlo za tobom sginuti;

Digitized by Google

Robinja.

Trudno je boleću ranu razvijati,
Da li t' se tim neću, târgovče, ujati
Ja, da ti nepovim, tko sam i odkuda,
Bude li mi, nevim, s prudom al brez pruda.
Hrabrost oca moga i vira jest bila
Kralja ugarskoga k sebi primilila.
I on mu od tada budući najdraži,
Bologa Belgrada hti da je na straži.
Tuj poslom junačkim po taj put poslovâ,
Da ga i hàrvatskim banovstvom darovà.
I veća porodi slava mu se totu
Neg Janku vojvodi i Vuku despotu.
Po turskoj neviri dopokon poginù,
Jeze u potizi busiu zaminù.
Sriće moje oko tad hoti počati
U mene ne tóko veselo zàrcati.
Na joj se domišljat meni nebi moći,
Ni ova pomišljat tuga da će doći.
Da, sada poznaju, njegove ćić smàrti
Ova se vàrh naju nesrića razpàrti.
Ćić smàrti njegove prolivam suzice
Nesrićna sad ove i bolim tužice.
Vaj smàrti sàrdita, kako brez uzroka
Svakoga čestita dozgoniš prí roka!
A tkono brez česti žive, ter te išće,
Na tvoje devesti nećeš ga stanišće.
Njega si uvela u tvoja tonota,
Nehajući, veha da je to grihota;
A neće se ozriti na mene za sobom,
Ká želim umriti, ká teku za tobom.
Biše u veselju i mene skončati,
A ne me dreselju i tugam podati,
A ne me na ovoj dohranit života,
Da mi si ti pokoj, a život tegota.
Gorka si, svak veli, da nu me kako med
Tvà gorkost veseli, istom mi dojdi vred.

Derenčin.

Nehotij smàrt želit toliko još mlada,
Dà ufaj veselit, ako si ikada.
I počni od totu misalcu jur drugu
Misliti o životu veselu i dugu.
Jer čovik, neka viš, tej vàrsti nebudu,
Da sa mnom izgubiš besidu zaludu,
Pokli se običnom tome ričju tvojom
Pravom gospodičnom kažeš i gospojom,
Znaj, da ja opojih i pamet i dušu,
Jer slast ričih tvojih, dà mi, da okušu.
Zato, tako te čast nigdar neostavi,
Tvoje mi ričí slast opeta pojavi.
I tako t' velikom tuga se zaplati
Radostju i dikom, hotij mi kazati,
Po ki se put srića tvoja preobrazi,
Kako li nesrića ovaj te porazi.
Jer tako takova gusa me nestala,
I ugodna ova družba neostala,
Tako mi dobiti, od târga, ki vodim,
Tako mi hoditi zdravo, kuda hodim;
Sàrce moje truti poča jad najgori,
Odkad mi dà čuti tugu, ká te mori.
Tere milovati meni te je sila,
I sve virovati, čto si govorila.

Robinja.

Znaj, da bih ja mnila bogu sagrišiti,
Moja ti sva dila nebteć izdrišiti,
Videći te, s voljom od sàrca da mísliš,
Kako se nevoljom mojom produmišliš,
A znati neišću, tko si, ni od koga,
Ni prosim da višću činiš me od tega.
Dà, pravo za reći, po tom čto besidiš,
Târgovca nič veći meni se ti vidiš.
Tko hoć si, dobra čest svaka te sadruži
Za ono, što bolest moja ti dotuži.
S dobitkom svi târzi tvoji izajdite,
Tvé želje u bàrzi pune se najdite.
Ako te ká čeka, bog daj da ne kasno
Ljuba te dočeka pošteno i časno.
Srića ti se plećma ovako nesvàrni,
Neg svojim to većma krilom te ogàrni.
Bog će odvratiti plaćom ti ne malom,
A ja ti platiti nemogu neg hvalom.
Već ako u plaću i ovo primeš sad
Beside, ké tratju prošenje tvogu rad;
Jer ti ću pečali moje doskazati,
Ali t' mi dat ali pomoć mi nedati,
Bud da se nadiju u sàrcu mojemu,
Da ti pri dodiju neg sgodim u temu.
Rih ti, da otac moj busiom poginù,
I pàrva bi mi to šiba, ká me šinu,
Kú ješće zalšo mlada neoćutih,
Koliko da tiho šine me po skutih

Digitized by Google

Koga nesiluje tvoja rič pridraga,
I da te miluje, i da te pomaga.
Ti dake ustàrmi misal i odluku,
Koja ti put stàrmi na smàrt tvojih ruku'.
Jer moje evo t' mi sve misli govore:
Otmi ju, ter otmi tugam, ké ju more.
I što je stvar bolja (neka ti dam znati),
Skoro će i volja k misli mi pristati.
Pak dila za voljom ufam da izadju
Tako, da s nevoljom tuge ti otadju.
Dà nu mi za sgojaj, ako ti jest vidit,
Samo se dostojaj još ovo povidit,

Oni ki hinbeno, diš, da te dvoriše,
I sladke vuhleno pisni govoriše,
U kojih pridragom krunom te zovihu,
Plemeniti tragom bihu al nebihu?
Ako l' jim biše rod i kuća davljena,
Bihu li jur izrod svojega plemena?
Nemoj mi tajati, kà jim bi zabava,
Kà jim dostojati milosti nedava?
Da pravo sve povij, tako te u hàrli
U svojem krilu vij majka i zagàrli;
Tako bog u vičnо dobro me nasteni,
Mila gospodično, pitam te ne mani.

(Dalje sl.

Školski odlomci XXVI.

Ostane l' razum mladog čovjeka nerazvijen, otme l' pamtenje, kao i smies tamnih nerazgovjetnih mislih mah u duši mladog čovjeka: to će tada i ono što je najprostije i najplemenitije, ma se učitelj napinjao koliko mu drago, mladež mekanički poprimiti. Zato je i od potrebe, da se učitelji naši manu svake pedanterije, dase ostave šupljeg mudrovanja, pseudocivilizacije. . ., pa da teže steći prostotu, naravnost, plemenitost čuvstva; neka učenike svoje predusretaju istinitim čovjekoljubjem u tihoj mudrosti: to će sve više mladeži pruditi, nego sve hladno, učeno razmetanje, nego sve prepirke o subtilnostih, koje prosti duh čovječji nemože dokučiti.

Osobito treba da motre odgojitelji na obćenje pitomacah; jer dobri uplivi, što no ih je čovjek u svojoj mladosti poprimio, važe docnije i kod razboritih ljudih kao zakoni i pravila, koja se sama po sebi razumiju — kao axiomata. Zato neka učitelj upotrebi svaku priliku, kojom će duboko čuvstvo za sve što je veliko, dobro, i istinito u mladom čovjeku moći probuditi. Pripoviedka, kao što sam već negdje napomenuo, osobito bi ovom prilikom pomogla mnogo; te premda ja za odgojenje mladog čovjeka čitavu povorku kojekakvih dadiljskih pripoviedakah nebih rad preporučiti, to ipak držim za spasonosno, da se u tu svrhu upotrebe uzvišena razmatranja, što nam ih u izobilju pruža religija, narav i život čovječji. Inače, ko manju djecu svoju istinski ljubi, taj, ako se ona razplaču, neka netraži da ih umiri strahovitim izmišljanjem, niti da im ikad što pripovieda o vještieah, vukodlacih itd., pa baš ni onda, kad to iz dobre namjere čini, da naime budalaštinu takvoga straha djeci živo pred oči stavi. Utisak ovakovih pripoviestih na maštu i živce djeteta veći je od sile poučnoga razgovora. Strah od kojekakvih avetinjah — ako je s majčinim mliekom usisan — neostavlja poslie sasvim ni najvećeg mudraca.

Odgojenju treba da bude najveća zadaća ova: da prije svega *moralnost* u čovjeku probudi i razvije. Odgojenje neka manje uči, definira, objasnjuje, opominje, a neka s boljom voljom izvodi djeci pred oči sami život u njegovih najplemenitijih točkah. — Razmatranje zlih predmetah, da se tim djeca od grieha i poroka zastraše, valja zabaciti; odgojenje po svojoj zadaći neka *nezastrašava*

Digitized by Google

od zla, no neka um i duh, srce i volju priklanja i mami k dobru, da djeca sve što je dobro obljube. Po tomu meni uviek težko na srce pada, kad gdješto u pripoviedkah za djecu čitam, kako je taj i taj zlim putem zabasao i izkvario se. Da mnogo li će se nevino srdašce sad baš s nevaljanosti upoznati, te mir svojih grudih dovesti u opasnost! Pa i ošto nam je, da pokvarenom već djetetu takove slike pred oči stavljamo? To će ga isto tako slabo ganuti, baš kao i strašan primjer gane lupeža, koji kod vješalah, dočim mu drugara vješaju, gledaocem džepove prazni. Zar su veliki čini u svietu tako riedki, da se mladeži nemogu dati u ruke pripoviedke, kojimi će ona za sve što je veliko, istinito i liepo u ljudskom životu uzplamtiti? . . A kad se jednom u blagoj i mekoj djetinjoj duši, s kojom se sve što djeluje na srce i maštu, oštro i silno sradja, — čuvstvo za radost drugih ljudih probudi, tim je onda tvrd oklop sakovan na dječija nježna njedarca. To će ih jače braniti od zabludah, te k onomu, što je pohvalno, podticati snažnije i jače, nego pouka razuma i dužnosti, koje su i inače djetetu tek docnije razumljive, i koje nikad s njegovom ćudi nemogu tako silno spojiti se, kao uplivi na duh i silu uobraženju. Ovo su u naravi čovjeka oni dari, koji su *prije svega* sgodni za obrazovanje. Zlo je najveće, gdje se oni zapuste. Odgojenje neka nečeka, da najprije razum bude kadar izoštriti se — to je put dugačak, a (smiem reći) nije niti pouzdan.

Elementarno učenje, te s njim i uobće vjeroučenje može tek početke i prve osnove razvijanja i obraženja donieti. Izpravljali mi metod koliko nam drago, on mora svagda da je shodan nauei za djecu. Do dvanaeste, petnaeste li godine jest i ostaje čovjek — diete razumom, pa i godinami Čitanje, pisanje, račun, pojanje, katekizam i neke odlomčine općenitih, svakome čovjeku nuždnih znanjah — voila tout, pa ako i ustanu još stotine Pestallozziah.

Mnogog čovjeka, koji se je docnije u svietu proslavio, držahu učitelji u njegovom djetinstvu za posve nesposobna; a to će reći, da se izvanredna svojstva duha neopažaju svagda još u ranom djetinstvu. Tomu može biti uzrok ili u osobitom unutarnjem razvitku, ili u pomanjkanju izvanjskih uslovjah za podticanje razvitka, ili, što biva najčešće, u nevještini i površnom sudu učiteljah. Tako n. p. srbskom čitajućem svietu svojom „makrobitikom *)“ poznati *Hufeland* pripovieda, da mu česta uvjeravanja njegovog učitelja: „Iz tebe neće nikad šta biti!“ biahu povodom, te je trud svoj udvostručio, da snagom i marljivosti nadoknadi, što bi mu zar mati narav odrekla. Pa gle, granice Evrope niesu granice slavi ovoga muža! . . Gledajmo dakle da upotrebimo sve na naše istinito dobro! Učitelji neka na brzu ruku nesude o učenicih, a učenici — ponajviše oni, na koje se (kao što učitelji misle) osobita zviezda talenta neosmeje —neka napregnu svoje duševne sile, da se odlikuju i slave, jer *laboribus Dii omnia bona vendunt*!

Nuždan nam je u odgojenju *poboljšan zapt.* — Još od vremena Rousseau-a, premda ovaj osobiti čovjek nikojim načinom nezameće sve nasilne mjere

---

*) Preveo ju dr. Jovan Stejić.

Digitized by Google

pokornosti (on je izmislio neki naravni zakon kaštige, — na sreću! danas se opet izjavi veća strana vrstnijih pedagogah za tjelesnu kazan: čitaj *Kirsch-a*,) — ušlo je u modu, emancipirati mladež od svakog podčinjenja. I sami oni ljudi, koji su inače uživali radost u tome: da dobro staro vrieme sa svom njegovom hrdjom i pljesnivostju brane, u postupanju s djecom svojom spadaju u red najliberalnijih apostolah današnjega razneženog odgojivanja*) Odtuda i najviše proizlazi samovolja i prkos nedorastle djece, osobito u trgovačkih varoših. Otmjeni ljudi drže djecu u boljem zaptu, nego bogati, — s ovim se hoće da dokaže, da u istinu izobraženi ljudi bolje odgojivaju. nego poluučeni ...

U *domaće odgojenje*, za koje se po ovome, što smo dovdje naveli, smie reći da je mekušno i žalostno, treba da se država *s dopunjenjem i popravkom umješa*. Jedino sredstvo, koje joj za ovu cilj u vlasti stoji, jeste škola i njene mjestne starešine. Ovi imaju dobar zapt uvesti, ovim se mora povjerenost, ovim se moraju pokloniti prava, kojimi će se on opirati svakoj zloći. Svaku nemarnost, pa proizlazila ona od roditnljah ili od djece, valja kazniti. Krivica n. pr. roditeljah neka se kazni novčanom globom, koja bi se, ako slučajno nebi htjeli platiti, mogla preobratiti u zatvor. Družtvo školskih starješinah, koje bi se u tu svrhu sklopilo, valja da dobije pravo, da svaku nepristojnost, koju mladež izvan škole učini, može kaštigati, izuzevši onu samo, koja se u roditeljnoj kući dogodi. U većih školah može direkcija zadržati tu vlast, ali tako da se za uzajmične pogreške takodjer uzajmično iztraživanje i kazan drži. Separatizam privilegirate mladeži nikojim načinom neodgovara pedagogičkom zahtjevanju. Kao što sad ljudi u skupu žive, netreba odbijati na blagorazumlje roditeljah, hoće l' oni n. pr. htjeti ili nehtjeti kazniti svoju djecu, kad ova tudju djecu zlostave. Idea pravde nemože se dosta rano u srce djetinje ukorieniti, pa kad roditelji nisu pravedni, treba na mjesto njih škola da bude pravedna.

Družtvo starješinah nad narodnimi školami neka se sastavi iz članovah svjetovnog i duhovnog reda — iz svećenikah i gradonačelnikah, jer tako važna vlast treba da ima zajednički ustav. Takodje i *učitelj neka je sučlan ovoga družtva*, a samo se po sebi razumie, da će se on, dodju l' lične stvari u pretres, za taj mah ukloniti. Ipak valja praviti razliku izmedju glavnog i filialnog učitelja i suplenta. Oba poslednja netreba tamo još da zasjedavaju — oni najprije neka pokažu, jesu li dorasli za to. Isto tako netreba ni mladi duhovni pomoćnici i župah administratori da imaju preče mjesto od starog, zaslužnog učitelja. U taj krug valjalo bi još povući jednog i drugog občinara (representanta), a to je potrebno sbog toga, da narod ima pouzdanja u vlasti, te da se nečini samo neko aristokratičko nadgledanje. Kad se za sve tako od prilike pobrinuli budemo, onda ćemo imati bolji zapt, a bez toga je jaoh i pomagaj kao i dojako!!

Gj. R.

---

*) Lichtenberg nije istina bio pedagog, ali je skorom proniknuo stvar, pjevajući negdje ovako:

Das Streicheln, Schmeicheln, Thun und Tätscheln hilft euch nichts.
Bei Mädchen geht's noch wohl auf Backen des Gesichts;
Bei Buben lob ich mir den Brauch der weisen Insel,
Die mahlt das andere Paar, schwitsch! mit dem Birkenpinsel.

Digitized by Google

Zagonetka.

Od F. T. Poštaka Ličanina.

U djevojke dva su ljubovnika,
Koji njojzi danom noćom služe.
Al' obadva ova supernika
Nemogu se nikako da s' druže
Nit' se vide, nit' u isto doba
Moreš znati da k djevojci dojdu,
Bi reć kao da gledaju oba
Nevidjeno da se mimo projdu.
Dieva pak, po ćudi liepog spola,
Na obadva umiljato gleda,
Al' kako je divna i obola
Primaknut se nijednomu neda.
Kad jednomu bajno lice krene,
Na drugog se namrgodi burno,
A čim ovaj iz sanka se prene,
I njemu se nasmjehuje žurno.
Tako traje i danom i noći
Vjerna služba ovih supernika',
Koji samo za sebe pomoći,
Vele da će služit i do vika.

Jedan kicoš vatrena je lica,
Te se neda okom ni gledati,
Kašnje malo neg' svane zorica,
Stupi k dievi te je vas dan prati.
Sad je motri sa vrućim pogledom,
Da višput joj rujno lice klone,
Sade pako kao mrzlim ledom
Nju poliva i — u noć utone.
Al' čim se je ovaj odmaknuo,
Iza ledjah da na dragu pazi
Veće drugi k njoj se primaknuo
Po potajnoj i skrovitoj staz'i;
Te sa pratnjom od sjajnih sestricah
I posmjehom pomladjena lica,
Čini da se opet vjerenica
Oda svojih izvija ranicah.
Gdje je mladji — to je i miliji,
Te se bliže k momi primaknuo,
Samo da je jošte vatreniji,
Supernika s noguh bi smaknuo.—

Odgonetka zagonetke u br. 37. **Mir — Rim.** Odgonenušo ju: g. Vjekoslav Zadravac, grad. bilježnik u Varaždinu; g. Tomo Mužar, duh. pomoćnik u Martinacu; g. Ante Krišković bogosl. u Senju; g. V. u Beču.

VIESTNIK.

(Liek kolere.) Gosp. Josip Reither, opat i župnik u Velikom-Marošu, preporuča u više listovah ljekovitu tinkturu proti koleri, o kojoj se je neki vrlo izkusan liečnik povoljno izrazio i sam ju preporučio. — To se razumie, da se u takovih slučajih ima ipak liečnik u pomoć zvati, jer kod različitog pojavljenja kolere zahtjeva se vrlo često osobito takodjer liečničko postupanje. — Medju ostalim piše pomenuti g. opat, da se je u Velikom-Maroša isti liek kod više od 300 bolestnikah pokazao spononosnim. Ovaj se liek ovako priugotavlja. Rec. 1 mjerica (sajtlik) raži sprži se kao kava i stuče; 4 lota kamfora: to se skupa metne u polićnu (požunsku) bocu, ova se vinskom žestom (spiritom) napuni, te se to skupa na suncu 24 ure ili na ognjištu 12 satih dostilira. — Kad se kolera bljuvanjem, lijavicom ili grčevi pojavi, uzme mužkarac običnu žlicu punu, žena pol žlice, diete 8—12 kapljicah na šećeru; legnu se umah u postelj i poćmu se znojiti. Ako su grčevi, onda se grčevita stran istom tinkturom natira, obično pomogne već prvi podatak; ako ipak nije bolje, onda se uzme poslie dva sata nješto manji podatak, mužkarac malu žličicu, žena nješto manje, diete 4—6 kapljah na šećeru. Ako tko hoće manje tinkture načiniti, onda se uzme u razmjerju manje ingredienciah. — S velikim uspjehom upotrebljivahu kolerom napadnuti u Ugarskoj i Galiciji takodjer (kako u ovom listu već napomenusmo)

Digitized by Google

kuhanu borovicu (*Juniperus-com.*) Uzme se naime šaka zrele suhe borovice, pa se u mjerici (sajtliku) vode skuha i crna se juha preciedi. Da narkotička duha neizhlapi, valja borovicu pol četvrti sata kuhati pod poklopcem. Ovaj izvarak može valjati više danah, dok nepostane kiselo. Napadnut od kolere izpije onoga izvarka jednu čašu, te se u postelj legne. Ako nije bolje, pije se za dva sata opet, no samo polovina prijašnje čaše. Dieci izpod 10 godinah daju se samo dvie žlice, starijoj po polak čase. Ako se bolest silnije pojavljuje, bljuvanjem i grčevi, pije se isto toliko samo češće.

(Kat. list).

* Švedski prof. Hausen navodi u svom djelu o Sibiriji sljedeći primjer kinezke lienosti. Na obali rieke Irtiše, gdje ostavljajuć Kitaj, ulazi u Sibiriju, ima mjesto Buchtarminjsk zvano. Ondje straže granice vojničke straže, na sjevernoj strani ruska, a na južnoj kitajska. U proljetju i ljeti, dok traje liepo vrieme, Kinezi podpuno oboružani vjerno straže medju svoje domovine; no čim jeseni magle i mrazi počmu navješćivati snieg i zimu, Kinezi svoje oružje i strelivo (džebanu) izruče Rusom, te se žure kući. S proljetjem se kao ptice lastavice opet povrate, te primivši od Rusah natrag svoje oružje, liepo straže granicu sve do jeseni. Eto neima ljepšega primjera bratinske sloge za narode, kao ovdje medju Rusi i Kinezi na medjah sibirskih.

* Početkom dojdućega mjeseca izlazit će u Beču na njemačkom jeziku ljećničke novine, koje će biti kao organ liečenja običnih kod djece bolestih; izdavat i uredjivat će ih na glasu u toj struci ljekarstva dr. Mauthuer.

* *Kako postaje babsko ljeto?* Svatko bit će opazio, da početkom mjeseca listopada, ako je liepo vrieme, sve su njive i livade tananimi paučinami kao premrežene, a i po zraku ih sila lieće. Kad što su livade i ozimice tako zastrte timi paučinami, da se čovjeku, gledajućemu ih prema suncu, čini, kao da vidi kakvo jezero ili široku rieku. Sve su ove paučine dielo sićušnih paučićah kolik glavica od gumbače; nu malenost tiela nadoknadjuje im neizmjerno razplodjivanje. Samo neizkazana tananost i lakoća ovih paučinah je tomu uzrok, što se, kad sunce pripeče, odkidaju od zemlje i dižu se u zrak, i to više putah i do 200 hvatih u vis, pa kadšto ih ima toliko, da sve vrve po zraku.

* Francezki ministar naukah produljio je svim učilištem praznike školske za 8 danah, u slavu uzmaka ruske vojske iz južne strane strane Sevastopolja u Sjevernaju; i to je *nova moda* francezka, što se ratni dogadjaji u školi slave.

* U njekojih zemljah, po imenu u Saksonskoj, počeli su u novije doba pokrivati kuće papirom, ili pravo govoreć papirištinom (t. j. onom tvarju, od koje se papir pravi) sabijajuć ju u tvrde ploče. Najviše preporučuje ovakve krovove lakoća, radi koje im netreba onako jakih i skupih klobukah (Dachstuhl) Od iste papirištine pravi se sada kao kamen, nalik sasvime na mramor i žulju (Granit), a može se i drugčije kako mu drago omastiti (farbati), zato od ove tvari (*Masse*) grade već i stupove.

* U Lavovu izilazi novo izdanje glasovitoga poljskoga rječnika od S. B. Linde. Svezak prvi je već izišao i ima 102 arka, a stoji 6 fr. 40 kr. u sr. Ostala 4 svezka stoje po 3 for. 20 kr.

* U amerikanskom gradu Littlefelsu zavedena je ogromna papirnica, u kojoj se gradi papir od amerikanske lipovine (*Tilia glabra*). Papir je ovaj tanji i bolji od navadnoga, i vlastnik ove papirnice tvrdi, da će moći od svake vrsti drva papir graditi.

☞ *S ovim se brojem počimlje* **četvrto četvrtgodište** *ljetošnje predplate.* **Gg. predbrojnici, kojim sada predplata dospjeva, neka ju izvole na vrieme ponoviti, oni pako, koji su jošte dužni za prošaste kvartale, svoj dug čim prije namiriti.**

Brzotiskom Dr. **Ljudevita Gaja** u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cieua mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr
Za utemeljitelje matice polovica od iste cieue, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 41. 13. Listopada 1855. **IV. tečaj.**

Grobar.

Pripoviedka iz druge polovine XVII. vieka.

(Nadalje.)

II.

Već je nekoliko nedjeljah prošlo od kako se razstade Ivka sa Bogdanom. Biaše večer, traci od zapadajućega sunca posuše svojim zlatom branovačko groblje. Smjerni križ na grobu počivajućeg u zemljici crnoj prostaka, koga je po vas život njegov pratila bieda i nevolja, odsievao je u bisernoj jasnosti isto tako kao da je spomenik silna kralja, koji je ovdje legao, da opet ustane na sudnji danak. Naokolo vladaše svečana tišina, da te nije mogo mimuti ni šuštanj po orošenoj travi gamzećih kukacah; no iznenada prekine tišinu pjesma, koja hrapavim glasom pjevana spominjaše poraz Turakah u zadnjem ratu.

Pjevalac te pjesme nebiaše nitko drugi nego grobar Bojan, koji si je dugočasni svoj posao grobarenja krepkim olakšavao bugarenjem, da ugodi ratobornom srdcu i da mu odlane junačkoj grudi. Biaše čovjek jedar i krupan, crne gavran kose i brkovah, dugačke brade i vatrenih očiuh sievajućih kao dva živa ugljena u smedju njegovu licu; staza biaše upravo gorostasna, a ruka njegova kretaše sada motiku isto lako vješto i lako, kao što njekoč mahaše sabljom i handžarom. Izpjevav najmiliju svoju pjesmicu pusti orudje iz rukuh i uzme tugovati:

„Krasna doista i prekrasna pjesma, no ona me može utješiti samo na časak, dok ju pjevam. Oj žalosti! nisam mislio da će mi se na stare dane tako crne magluštine skupiti nad glavom; nisam se nadao da ću ja, koji sam cara i domovinu vazda vjerno služio i za nje glavu u torbi nosio, da ću jednoć eno u onoj biednoj kolibici kao grobar život svršiti. U boj, u boj hajd krvavi! okani se, starče, pogrdne motike i lopate, i lati se opet vjerne šare i britke sablje! — — No što to buncam kao da mogu onako dvadestak ili tridestak godinicah skupa s ranami stresti sa sebe i omladiti se! — A ti diete moje — Ivko moja! komu bi tebe ostavio, šta bi ti počela bez mene, a ja bez tebe?!“

Kao da ga je misao za svoju kćerku novom okriepila snagom, maši se na novo lopate, kojom je omašne grude bacao, dok tako poslujuć izdubi dostatni prester za pokojnika, koji je ovdje imao odmoriti trudne kosti i zemlji

Digitized by Google

platiti dužni joj harač. Zaèeo je ura te opet svoju pjesmu, koja mu je mučni posao olakšavala. Čudna doista prizora! Krepkomu starini, koji ovdje na izmaku danka tegotan posao dovršivaše, obasjalo je zapadajuće sunce uznojeno čelo, nakitjeno velikom brazgotinom, častnim bojnim znakom. Naslonjen na lopatu stojao je ko kameni stup i umuknuvši upro oči na kolibicu, pozorno motreći djevojku, koja se je sad na pragu kolibice pojavila.

To biaše Ivka, koja stupivši preko praga kućnog baci najprije pogled za zapadajućim suncem, a zatim podje, neopazivši na strani otca, napried po stazi pokrivenoj sagom. No Ivka činjaše se sad da nije ona ista djevojka, koja se je one nedjelje pod krstom s Bogdanom sastala; kretanje njezino nebiaše sad više tako živahno, stupaše korakom laganim i nesigurnim, a lice, koje, istina, još sveudilj sievaše preobraženim, reć bi, žarom mladosti i nevinosti, potamnulo joj je od težke boli, koja joj srdce paraše. Krasne plave oči gledaše tužno i zdvojno u nesnosni joj svìet. Tako je poput andjela čuvara izmedju grobovah prolazila, dok pade na koljena pred novim jednim grobom, u kojem počivaše nevina njeka dievà. Pošto se tako već podulje gorke suze roneć na grobu molila, uze sa crnih svojih rudežah vienac od cvietja, te ga stavi na priprosti križ, koji je djevojčin grobovni humak kitio. Tad se opet digne i vrati se muče i polagano kući, u kojoj je doskora i nestade. Za kratko se vrieme opet pomoli na prozoriću, gdje su cvatuće ružice blagi svoj miris razprostirale, te nasloni bliedo lice na nježnu ručicu i u turobne se misli udubi.

Sve to je motrio Bojan pozornim okom; njegove lice minu crna bol, kad si opazi diete tako sjetno i žalostno, a oči mu se orosiše mutnom suzom. „Voljani Bože!“ reče „što je tom djevojčetu? ete je već šesta nedjelja prošla, odkako mi sve više te više gine i propada, da joj niti sám učeni naš liečnik nezna pomoći. — Što da mi diete izgine?. . . Bože! što skrivih da me tako težko postiže svemoguća tvoja ruka? nisam li toliko godinah vjerno vojevao u svetom boju za vjeru svetu? Ne ne, Bog me neće lišiti jedine utjehe na tom svietu! Ali što je djevojci? Što joj skrši krepki njen stas, da izgleda kao da je ustala iz utrobe crne zemlje? što joj smuti bistro oko? — Ako ja i liečnik neznamo, znat će već tko drugi, ako ne s dobra, a ono prinudjen gvoždjem ili olovom.“

Tako govoraše sám sebom starac; lupiv zatim lopatom o zemlju i namaknuv šešir duboko na oči, ode k vratim od groblja.

S lieva i desna na ulazu sgurniše se dvie bake neblaga pogleda. Jedna je, odloživši svoje štake, ukočena sjedila na zemlji sakupivši glavu u osušene ruke, a izpod poderana rubca viriše joj razpršana kosa. Druga je pako izprawila glavu, osahla koža nabrala joj se u nebrojene mrske, jedno izbijeno oko sakrivaše joj melem, a puste laloke zvakolile su jednoglasno njeku dugu molitvu, koju je druga baka kadkada mrmljanjem sprovodila. Poderana i okaljana biaše odjeća obiuh bakah, koje su svaki dan svanutjem ame dolazile moleć od prolazećih u ime spokojenih dušah milostinju, dok je mrak prikrio zemlju i vrata se od groblja zatvorila.

I našemu se grobaru sgrozi kad smotri te ružne prosjakinje. „He“ poviče na nje „čujete l' vi stare vještice, hajde kući, doba je da zatvorim vrata.“

Jedna se ni nemaknù, a druga se prijazno izkesi i zagraktja: „No no, prijatno Bojane, vi vičete ko pravi delija, i doista bih se od vas poplašila, da neznam kako ste inače milostiva srdca.“

Digitized by Google

„Zar zbilja?“ odvrati grobar, „no, ako sam već uljezo u vašu milost, to mi barem učinite nješto za ljubav.“

„S drage volje, samo govorite,“ prihvati uslužno starica dignuvši se polagano s kamena, dočim druga osta sjedeći ko i prije nepomično na svom mjestu, „govorite, Bojane, mi smo vas rado pomoći, samo ako uzmognemo.“

„Ti znaš“ zače starac, „da imam kćercu, Ivku po imenu, ljubezno i dobro diete, koje volim kao vid oko svoga.“

„Istina je,“ potvrdi baka, „tvoja je Ivka vrlo dobra i milostiva srdca, i nikada joj toga neću zaboraviti, kako nas je često po zimi i jeseni toplim varivom nahranila i rujnim vincem napojila; no zato i mi niesmo nezahvalne, svaki se dan molimo Bogu za njezinu sreću.“

„Bog ju blagoslovio“ zamrmlja na zemlji sjedeća baka.

Na starčevu licu sinu radost i prijaznost, i on nastavi pouzdano: „Slušajte me dakle. Djevojka mi je iznenada oboljela, ni sám liečnik nezna od česa; dan po dan mi gine sve to više tako, da se već pobojah za njezin život. Znajuć pako, da ste vi vješte vračarice, eto se k vam utičem, da mi kažete kakav liek za tu neznanu bolest.“

Stara se vještica nakesi: „Treba joj ljubovnika, moj Bojane; tako krasnoj djevojci nesnosno je biti na samu s križevi i mrtvaci. Mlado srdce, vruća krv. . .“

Grobar se nadje u čudu. On je doduše očekivao od bake opširno tumačenje kćerine bolesti; no takovu se lakoumnom govoru nije nadao od starice, koja medjutim nastavi: „Njeka tajna želja stisče joj srdce, te ga žeže pogubnim plamom. Al i zato ima lieka, samo ako vam se s njega nesgrozi. Uzmite od trula liesa nevina pokojnika iver s gornje strane, pa ga metnite djevojci pod uzglavje, i vidit ćete, da će joj se srdce opet umiriti, obraz razvedriti, i u vašu će se kolibicu prijašnje zadovoljstvo opet povratiti.“

„Ludo nijedna, što će to pomoći djetetu, koje nit' nesanja o takovih stvarih o kojih ti buncaš“ odvrati grobar ponješto namrgodjen i sneveseljen.

„Upravo zato“ odgovori baka kao uvriedjena „što je djevojka tako smjerna i nevina, nepada joj na um da je to ljubav, što joj srdce tišti; jer da ona poznaje to breme, nebi tako propanula, već bi si sama lieka potražila. Pa ako i nepomože liek, što vam ga nudim, odmoći sigurno neće.“

To izustiv nasmjehnù se baka kao da je osvjedočena, da mora pomoći. Starac neznajući šta da o tom sudi, odgovori nješto dvojbeno a nješto pouzdajuć se: „Volio bih da mi skuvate pitje kakvo od ljekovita bilja, sabrana u mjesečini; ili pako da mi priugotovite za diete pomast, koja osljabljeno tiele jači i novu mu snagu daje. Stari vas Jerko još i sada u zviezde kuje i čudesa od vas pripovieda, što ste ga oslobodili padavice, s koje je strašno patio. Takav bih ja liek volio imati za svoje bolno diete, nego kojekakve budalaštine, koje ništa nevriede.“

„Ako želite, i to vam mogu služiti,“ reče baka zamišljena „no čini mi se da je vrlo nerazborito, što se tako tvrdokorno opirete mojim savjetom. Nebi me doista mnogo truda stalo, da vam pripravim napitak ili skuvam pomast; ali se bojim od gradskoga liečnika, koji na me ko na bielu vranu reši, odkako sam

Digitized by Google

nekomu bolestniku, koji od njegovih liekah mal da neosliepi, prijašnji vid povratila; radi česa je i kod poglavarstva proti meni kao vračarici i trovalici tužbu podneo te me napadoše u kući i razlupaše mi sve posude s ljekovitim sokom — Bog ih ubio!“ — Umirivši se ponješto nastavi zatim starica: „Odtad se okanih liečenja i pomažem ljude samo dobrim savjetom, i to ako mi obreknu da će šutiti; jerbo se je načelnik zaprietio, da će me, ako još što takva dozna, kao vješticu na lomači dati upaliti.“

„Jok vala“ primjeti grobar nasmjehnuv se.

„ E nije šala,“ umieša se sad druga baka, što je dosada mramorkome šutila.

„Jelte Dorušo,“ pitaše prva, „da imam pravo? Vi ste stariji i iskusniji od nas obojice, te priznajete da je moj savjet dobar?“

„Varaš se,“ odgovori Doruša.

„Šta? zar vi tako? kukavice jedna bezsramna!“ odsječe se na nju srdito Maruša.

„Mirujte, bake,“ zavikne grobar, „inače ću vas pomiriti načinom, koji vam se neće dopasti.“

Ukorena se prosjakinja mrmljajuć nasloni na zid, izmjeriv sa strane zlobno Dorušu, koja tek sada svoj obraz pokaže, obraz mnogo ružniji od Maruše. Starac je znatiželjno naćulio uši, ali uzalud, — zato poviče neuztrpljivo:

„Deder počmi jenput.“

„Što?“ zapita starica.

„Zar nisi čula o čem biaše rieč?“

Starica stane rukom gladiti čelo, kao da se želi čega dosjetiti, te zatim progovori: „Da da, o svojoj ste bolestnoj kćeri govorili, te pitate u nas savjet i pomoć. Je li tako?“

„Jest.“

„Imala sam i ja kćer...“

„O tom nije sad govora.“

„Krasnu i prijaznu,“ nastavi baka jednako, nimalo smutjena srditim pogledom grobara, „sav joj se je sviet čudio, no ponajviše i Bog, koj ju zato i pozva u svoj blaženi dvor.“ Rekavši to obori na novo glavu i ušuti; grobar se žestoko na nju izdere:

„Vražja vještice, što će mi to tvoje buncanje? o mojem se tu djetetu radi!“

„Tako ona uviek plete,“ prihvati Maruša zlorado, „pomozite se indi njezinim savjetom, kad niste mojega slušali.“

„Dorušo!“ zače opet grobar, „pustite svoju kćer, neka počiva u miru božjem, pa mi kažite savjet i pomoć za moje diete.“

Starica podigne glavu, upre oči u Bojana i progovori: „Ćud je čovječja svuda jednaka. Čini mi se, da bi i vam isto tako proplakalo srdce od tuge, kao što i meni proplače, kad mi prieka smrt jedinicu u hladan grob strovali. Odatle i moje veselje, kad čujem da je roditeljem koje diete umrlo.“

Stari vojnik, svjedok tolikih okrutnostih i strahoćah, odstupi dva do tri koraka natrag.

„Gledali vi mene srdito kako vam drago,“ nastavi baka, „da, to biaše za mene veselje ako je roditeljem koje čedo umrlo; kada je meni Bog oduzeo

Digitized by Google

najveće moje blago, zašto da se drugi njim ponose? No drugo je s vašom Ivkom, koja je tako dobra te vrlo nalika na moju Mariju.“

Prosjakinja opet sklonu glavu, a starac Bojan, koji se tek sada uvjeri da i u njenom okorjelom srdcu njeko nježno čuvstvo prši poput ružice, koja iz mašinom obraštenih razvalinah proniče, progovori tronutim glasom: „Pomozi me dakle, ženo, Bog će ti platiti; u ime tvoje Marije molim od tebe utjehu i pomoć za svoje biedno diete. Hoćeš li mi biti u pomoć?“

„Hoću.“

„Govori dakle.“

Starica se mučno digne na svojih štakah. Premda je nastojala da bude samostalna, ipak joj nepodje za rukom samoj se održati na štakah, već se morade nasloniti na rame grobarovo, komu nakon kratke stanke otajstvenim glasom ovako od prilike stade šaptati u uho: „Često sam putah vašu kćerku motrila, te mislim da nije ljubav, već drugo šta, s česa joj se razboli srdce i lišce vehne; često sam vidjala Ivku, kako je s prozorića zamjerenima i čeznućima očima gledala zlatom i biserom nakitjene djevojke, koje prateći do groba koju pokojnicu kadšto amo dolaze. Da da, tako je, vjerujte meni, koja već sedamdeset godinah ovaj lakomi sviet poznajem. I Ivka bi rada imati od bisera koliere i zlatom vezene odjeće; — takovo je srdce u djevojke, teži za uresom i nakitom, čemu za volju sve bi na svietu žrtvovala. To je i vaše kćeri slabost, kojoj je dosad sve ostale udobnosti života i obične mladeži zabave zapostavljala i tako će biti dok god joj se neizpuni želja. Zato pokupite biser i zlato, pa će vam na licu djeteta opet ruže procvasti.“

Starac gledaše zapanjen prosjakinju. „I ja mislim“ reče zatim „da je tako; ali kako da sve to nabavim?“

„To je vaša skrb“ odvrati mu Doruša.

„Mnogo sam putah,“ zače grobar „za svojega četovanja dobar plien zaplienio. Kad smo osvojili Kanižu na juriš, tada sgrnuh toliko prstenah i draguljah, da bi dovoljne bile za nakit najodličnije gospoje, kamo li onake djevojke, ko što je moja Ivka No lukavi čivutin izvabi mi dragocienosti obsjenivim novcem, komu doskora nestade traga. Doista, mnogi se je vojnik u ono vrieme obogatio. No poslje ugovorena mira u Beču vratih se natrag pustoj svojoj kući, gdje sam stražnjih nekoliko žutakah potrošio na liečenje i pogreb svoje žene. U kući nenadjoh čime bi vrabca nahranio; sve je bilo propalo u posljednjem ratu. Nebiaše čime obdjelavati kukavno zemljište, nebiaše što posijati, nebiaše zašto kupiti spravu, marvu i žitak. Što dakle da počmem? Osiromašen i raztužen odoh s jedinicom u bieli sviet, te nakon dugotrajna potucanja dodjoh u ovu varošicu i stupih u tu pogrdnu i omraženu službicu. Odakle mi indi novci, kojim da nabavim djetetu nakit, pa da joj sve i život spasim?“

Grobar je mrko k zemlji oborio lice, a prosjakinja mu odgovori: „Toga vam ja neznam, moj Bojane; jer netvorim zlata. Tko bi se vilinske šibe dočepao, stekao bi silno bogatstvo. Nebrojeno je blago u zemlji zakopano, gdje nikomu na svietu nehasni; tko bi ga potražio, našao bi ga, i dignuo bi se iz praha sirotinje svoje, te živio kako mu volja.“

Starac sav protrne čuvši užasni taj naputak, i nehotice opetovaše drkćućim glasom: „Da da, u zemlji je nebrojeno blago, tko bi ga potražio, našo bi ga i dignuo se iz praha sirotinje svoje.“

Digitized by Google

„Tako jeste," potvrdi baka.

„Liepa vam hvala, Doruše, za vaš savjet. Sada pako idite kući; večer bo je danas odviše hladna za vaše ostarjele kosti. Danas neće ovuda nitko više prolaziti. Idite dakle, lahka vam noć!"

„Lahka noć," odzdrave prosjakinje i uzevši se pod ruke odoše kući.

Grobar zatvori vrata i uputi se zamišljen svojoj kolibici, prekrštenih rukuh, blieda lica i namrštena čela nješto mrmljajući, po čemu se pokazivaše nemir njegove duše. Medjutim bješe već i mjesec izašao i posuo svojim svjetlom bliedo starčevo lice. Ovako je od prilike sám sobom besjedio:

„Biser dakle i nakit, to je za čim mi diete uzdiše, što ju toliko muči ne, ne, to nemože biti..."

Opet podje nekoliko koračajah. „Žensko je srdce tašto i teži za uresom i nakitom."

„Da da, pravo ima starica."

„A šta ću sada?"

„Zašto se prepadoh malo prije, kad se ona misao u meni porodi? Inače, ohrabri se! zar da te strah spopade s takovih tricah?"

„Šta mi reče starica? — — Da da: u zemlji je nebrojeno blago zakopano, gdje nikomu nije od koristi... tko bi ga našao, mogao bi živjeti po svojoj volji."

„No neginem ja za blagom. Šta će meni blago, koga šteditи neznam? Ali mi ga djetetu treba, Ivka čezne za njim."

I nikomu na svietu nekoristi..."

Opetujući ovako bakine rieči dodje do nekoga groba, gdje stane opet razmatrajući: „Ovdje sam nedavno zakopao gizdavu djevojku, koja je jamačno i poslje smrti, kao i za života, zlatom i biserom obsipana tako, da bi ga i mojoj kćeri doticalo."

„Pa nikomu na svietu nekoristi to blago..."

„Ali to je odor mrtvaca — isto što i svetokradja!"

„Nismo li mi toliko putah na bojištu bogati plien zaplienili? Šta će mrtvomu zlato, kojim se samo živ može služiti i koristiti? Pa jesmo li mi ikada dugo promišljali, bi li si prisvojili zlato ustreljenika?..."

„No stani, drugo je oplieniti u boju ubijena neprijatelja, a drugo opet iz posvetjene zemlje otimati zlato, kojim je vjerna ruka mrtvaca kao posljednjim darom ljubavi izkitila. Duhovi se porobljenih pokojnikah pobudjuju time na osvetu, a kradljivca takova čeka po zakonu... smrt."

„Ali diete moje, jedinica moja umire!"

Ova je pomisao pobjedu održala nad dvojbom i neodvažnosti starčevom, borba se u njegovoj duši dovrši... on podje odlučno do groba što ga je malo prije kopao, te uzevši motiku reče gorko smješeć se: „Ovamo te ljubezni vilinski štapiću, prokrči mi put do blaga, sakrivena u dubokoj zemlji, gdje nije nikomu od hasne. No ne, neću da budem kao divlja zvier, kojano gladna mrtce iz grobovah vadi; ali prvi koga mi amo donesu, platit će mi harač prije nego što ga zagrnem, pa neka se onda sbije što mu drago."

Ode u kolibicu. Ivka bješe već od težka duševna napora medju cvietjem na prozoru usnula. Čudno li je srdce čovječje! Isti onaj čovjek, koji se malo prije odvaži na toli grozoviti zločin, sad se nagnu nad spavajućom djevojkom motreći ju tako ljubko i brižno, kao što nježna mati gleda milo svoje čedo. „Mirno spavaj, dušo" reče zatim tiho, gladeći joj bliedo lice, „mirno mi spavaj, doskora ćeš dobiti za čim ti srdce gine, pa da se sbilo što mu drago, nemarim, makar i glavom platio!" (Dalje sl.)

Digitized by Google

Stare hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

Hanibal Lucić.

r. oko 1480. † oko 1530.

Iz Robinje.*)

Skazanje drugo.

(Nadalje.)

Robinja.

Tvoje obitanje mé sàrce jer čuje,
Sgiblo se ufanje u njem pronitjuje,
Jeda tko iz viéa nebeskoga sgara
Pozril je, gdi svića k noktu mi prigara,
Ter mi te primeče, ter mi te čini doć,
Pri nego čast, pače pri budu život óć,
Zato ću čto pitaš, na dobro sve přijat,
I, ké mi obitaš, dobru se nadijat.
Nu ovo, čto t' velju, u sàrce sahrani,
Dragi přijatelju od Boga poslani:
Ako me izkupiš, ter paka po tome
Budina dostupiš na zdravju sa mnome,
Li sve čto přijati blaga ćeš i pinez,
Grade ćeš vladati, gradom ćeš biti knez
Tako, da tàrgovat već nećeš ni trudit,
Nego gospodovat (viruj mi) ter sudit
A nudir procini, u koj sam dragosti,
U koj sam ja cini kraljevi milosti,
Poholu obranu za kćer sam ja njemu,
I kći mu prozvana rusagu po svemu.
Pomisli još, traga tko nij' gospodita,
Bili smil za draga da mi se namita.
Znaj, da su najbliže kralja, ké me išću,
Gospoja srid hiže da jim se namišću.
Čuo si pojući Derenčina Dana,
Da vitez izući naših je bil strana'
Od njega jest mladi dvigal se Derenčin
Velike, znaj, nadi njegova sina sin.
S ovim kad otidu druzi u potiru,
Makne se napridu, gdí ga nenaziru.
Kada li potira jure se ustavi,
Oti se još tira i sablja kàrvavi.
Ja neznam, još žena bi li si već koja
Mogla bit kamena pram njemu, kako ja,
Koja uz tu tóku službu i takovu
Jedva sé dah oku viditi njegovu;
Da Bože, hvala ti, ki tvojem milosti
Dà mi se čuvati njegove hitrosti.
Za njega za živa družba me sad ova
Druži, jer laživa bi služba njegova.
Od inih kazati čto ti ću pečali,
Po njemu poznati mogu se ostali.

Derenčin.

Gledajući velu nesriću, ká splesà
Tvú slavu veselu, a neznah ćić česa,
Čudjah se ja, kako Bog se nerazsàrdi,
Ništćeta gdi tako ruži te i gàrdi,
Jer nemnih, od griha' u tebi da je mnoć
Toliko zaliha, sàrditi da ga moš;
Sad se čudim, goré da nisi dopala
Muke i pokore, deklice pristala,
Jer oto govor tvoj stavi mi pred óči,
Da vas tvoj nepokoj tvá zloba uzročí.
Jer se si lipotom tvojom oholila,
I tome grihotom Boga uvridila.
Pravim je osudom, nemoj mi zamirit,
Oholiu trudom hotil ti namirit.
To nije stvar nova, takova cić dika
Da se je takova plaće dogodila.
Radi oholije svaka čast i dika
Sobom zalelije, i pade dolika.
Za taku oholast, čula si to bàrže,
Angele u propast dolika Bog vàrže;
I hoti pak po tom Adama i ženu
Iz raja sramotom gole da izrenu;
I živinom kralja Nabuk'donozora
Cini da se valje nimajuć razbora.
I tvoja tim gadi lipost se pridraga,
I toga, znaj, radi Bogu si nedraga.
Bólju se tvom boljú, rad ju sam izličit;
Zato t' pravo volju reći neg lisičit.
Zato poslišaj, tere s dobre volje
Malo me poslišaj, biti će t' za bolje.
Ako nepogàrdiš riči, ké ti pravlju,
Hoću da potvàrdiš, s neba da me šalju.
Kako se ima prav na onih tužiti,
Himbeno ki ljubav išću zaslužiti;

*) U zadnjem br. ovoga lista poremećene su neke stranke, tako n. pr. str. pod br 633 mora stati pod br. 631, a stranka pod br. 631 mora stati pod br. 633.

Digitized by Google

Tako se još pravo na toga tuguje;
Tko virnu nepravo službu procinjuje.
Bud dake svi ini milost nedostoje,
Jer služe po hini, i hinbi nastoje;
Li nemož po tomu, čto sama govoriš
To mi ti, onomu da krivo netvoriš,
Koi, diš, hoteći da ti se primili,
Nesusta trudeći ričmi se i dili.
Koji je u svemu svàršno se htil pojat,
Tvá milost po čemu more se dostojat;
Komu čast i hvalu ti sama nemališ,
Neg ga nad ostalu gospodu svu hvališ,
Veleći, da blizu kralja se namišta,
Da toga na rizu nebi mu pak ništa.
Jer se nenamisti u sàrcu tvojemu,
Ni mu bi s koristi svàršnu bit u svemu.
Ja mnju, ne za drugo hvališ ga i dičiš,
Nego li za rugo, pokli ga li mučiš;
Pokli si i totu u tuzi vesela,
Jer ga si životu gorku neotela;
Pokli diš, da je bil podjamnik i hinac,
Jer nije slobodil tihe te zločinac.
Bi reć, da razložno jest reći, da hini
Čovik, neuzmožno kí dilo nečini.
Nu kako hoć budi, ovoj mi odriši;
Začto ga osudi pri neg ti sagriši?
Pria bo pomoći njega si nehtila,
Neg ti je pomoći potriba ta bila.
Veća je to zloba od zlobah svih druzih,
Ká ljutim podoba zvirim se u luzih;
Već ako na Ugrih pravda zapovida,
Da nazad ide grih, pokora naprida.
Viruj mi, po ničem drugom neizhaja,
Da tako Bog bičem svojim te pohaja,
Nego jer ohola i neharna dekla
Bila si, dokola sr.ca ti jest tekla.
Toga cić blaženo stanje, kó s' imila,
Za to si pakleno stanje prominila,
Jere znaj, tko ćudi takovoj poda se,
On božju probudi osvetu sam na se,
I u komugodi taj se grih ukući,
U njemu razplodi grihov se tisući.
Taj grih vas nauči činiti, da tuži,
Da plače da muči, tko vam virno služi;
Da vam se svedj moli, a da mu nevalja
Prositi lik boli, koja ga razbalja.

More bó izbrani vaš pozor raniti,
I za tím lik rani dati i braniti.
A vi li ranite pozorom, pak do vik
Taj pozor branite, u kom je rani lik.
Od mojih ja dana' velik sam jur dio,
Deklice izbrana, time zlom bolio,
Radi plemenite gospoje mlajahte
Tako uzorite, tako oholjahte,
Koja mi s prozora sàrdašce proleti
Strilom, iz pozora koja joj izleti,
Pak se sva oklopi mramorom i ledom,
Nehteći da topi mu tugu pogledom.
Od tada, znaj, ćutim u sàrci mom ranu
Ljuvenim priljutim čemerom trovanu.
Od tada mi noć i dan uzdasi su česti,
Ké sàrce meće van za cića bolesti.
Istinom tvá muka trudna je tàrpiti,
Gospoje, i žuka čaša je ta piti;
Da nu ja takovu miste dara muku
Vazel bih za ovu, kojoj sam u ruku'.
Tvoja je očita muka i potriba,
A mene skrovita po sàrcu bol šiba.
Zato svak more toj boli da razumi,
Da boli svak ovoj razumit neumi.
Mladost moja tužna boli se i plače,
Jere ju za sužna vazeti nerače;
A tebi vazeta slobod je i blago,
Sve je trud i šćeta, štogod je nedrago.
Da ja nezaam, màrze što more bit drugo,
Neg virna kad vàrže služba se na rugo.
Tvá slava, ká s tókom dikom se podviže,
Tvojime uzrokom pala je na niže;
Da ja neskrivivši, nego li bivši prav,
Pače zasluživši, upadoh u nezdrav.
Ti boga moliti svej moreš i moliš
Da bólju boliti neda ti, kom boliš;
Ovu bol i žalost u vike ja bolit,
Nego li da sam prost, nemogu nevolit
Ti želiš i prosiš osvetu nad time,
Kí čini, da nosiš preteško to brime,
I prem ako šćetu tim nenaknajuješ,
Li želeć osvetu sàrce naslajuješ;
Ja u moj pameti moliti se bogu,
Za da me osveti, nikakor nemogu;
Pače kom' se molju, molba mu svej pravi,
Da na broj nevolju moju joj nestavi.

Digitized by Google

Prija bih, da zubi pasji me raznose,
Neg ona da sgubi jedan vlas iz kose.
Tóko sam sebi drag, tóko sam vesel ja,
Koliko čujem trag od njeje veselja.
I tebe sad mojim sàrcem ja nežalit
Nemogu, i tvojim zlom se nepečalit,
Samo jer obična dikla si i lipa,
I u svem prilična njoj lička i kipa;
Ter mi se u tuzi zavija sàrdačce,
Kako tu da uzí mé žarko sunačce.
Zatim pomišljaje, bolizan i tuga
Koli žestoka je, kú tàrpi tvoj sluga,
Kojì priko reda slavi te i viši,
A ti ga pogleda tvojega uliši;
Njegovu bol i jad po sebi poznavam,
Ter se i njega rad, gospoje, skončavam.
Jer kako ričima, pravo je, tko laže,
A prava za njima dila pak nekaže,
Da mu brez koristi sva služba izadje,
Neka se svak svisti, tko u tom pozadje;
Tako i neprava stvar je i zlobiva,
Koja ni od lava u sàrcu nebiva,
Da virno služeći svi se dni iztrate,
A da trud to žešći miste je od plate,
Jak meni, ki službu virno vazda dvorih,
A brojen u družbu slugah sam najgorih.
Budi grih al bud dostojstvo i vira
U meni, li me trud jednako sve tira.
Pače ča već dvorim i veće dostoju,
Tim veće mramorim neharnu gospoju.
Zato moja mnoga čini me umiti
Bolizan drugoga boli ražumiti.
Onoga navlasto razumiti boli,
Koi je nizašto osujen da boli;
Kí sa mnom u tancu budući jednome,
Znam, poje pisancu jednaku s mojome.
Ter šćedit nemožem života ni blaga,
Za neka pomožem oba vas jednaga.
Za ljubav gospoje pomoći ću tebe,
Njega ću tokoje pomoći rad sebe.
Jeda bog i na me bude se smiliti,
Ter vazda neda me toj tuzi cviliti.
Sve će toj tvojome sričom bit najlipše,
Istom da tobome, gospoje, nelipše.

A tvója kako će nepristati volja
Na stvar, ká se hoće, na stvar, ká je bolja?
Da neka rič moju u malo jur skratim,
Hoć da te sloboju i doma dopratim.
Tu mi se obećaj, taj samo hoću dar,
Derenčin da će taj tvoj biti domodar.
Da mu ćeš dat ljubav i viru sposobom,
Neka već tako prav nevehne za tobom.
Gospoje, ako se toj mi ćeš obitat,
Pineze, ké prose, ovim ću poskitat
Ako li diš: „Neću na toj da pristanu,“
Stisnuvši ću pleću otajti na stranu,

Robinja.

Zatoj, čto obitaš doma me dopratit,
Dušu ako pitaš, dušu t' ću nekratit.
A kako da neću na tu stvar pristati,
Od ké milost veću neumim pitati?
Meni bo jest mniti: Koja bi ne rada
Derenčinu biti ljubovca i Lada,
Ta bi se odvàrgla své časti, své slave,
I kralju navàrgla i caru zabave.
Znaj, sè ponosila nisam ja od njega,
Neg ga li nosila srid sàrca mojega.
Ako li do sada nij' mu se skazalo
Od mene nikada ljubavi ni malo,
Radi oholije (viruj mi) to nebi,
Kako se li mnije, tàrgovče, sad tebi;
Neg da se s visoka má slava nepade,
A s moga uzroka kraljeve cić svade.
Da njemu, za u skut ljubavi moje doć,
Inuda biše put, kojim se htiše proć;
Jer da bi svitlomu kralju se objavil,
Svitli kralj u tomu nebi mu zabavil.
A ja s stanovitom voljom bih pristala,
Toj bo sam zavitom u Boga pitala.
I jošće tebe rad od moje od strane
Toj dilo ja ni sad neću da ostane.
Bud mi je jur po tom ovi svit omàrzal,
Kí mi je s životom svu snagu iztàrzal.

Derenčin.

Ti dake dostojna Derenčina brojiš,
Da t' bude za vojna, i da ga posvojiš?
I daje tvoja mi vira se u zaklad,
Da vazda meu vami pravi će biti sklad?

Digitized by Google

Robinja.

Velim ti ja tako, stavi me, on gdi je,
Gospodin ter ako uzrači da mi je;
Ja ću po načinu pravoga zakona
Virna Derenčinu biti do okona.

Derenčin.

Već mi je to drago, gospoje čestita,
Neg da mi sve blago daruješ od svita.
Zato ja evo grem ruke ti oprostit,
Neka se tóko prem počneš nežalostit,
A tko je, tko bilo zna dilit od sinja,
Da ovu nemilo uzu neproklinja,
Ká tako zateže ruku, kój se prosi,
Zlat venčac da veže, zlat pàrsten da nosi?
Oganj ju užeži, i tko ju samotà,
Pasja ga saveži uza i sramota!
Ovaj li je za te toli ružna svita,
Miste svite zlate, vilo plemenita?
(Dade joj novu svitu).
I ova ne dosti svita t' se priklada,
Da molim oprosti, gospoje, za sada,
Dokle od bogata ovogaj se grada
Za tebe ja zlata dobavim kavada,
I zlata skendera, i na zlatoj žici
Nizana bisera s drazimi kamici.
Ovo je grad slavan Dabrovnik i bogat,
Vazda bil pripravan s vami prijaznovat.
U njemu počtenu, gospoje, tvoj je did
Ostavil spomenu, ká će bit i naprid.
Ter moreš nadijat s toga se ti čela,
I tebe da prijat sàrce će vesela,
I činit, da sprave korablje, neka te
Do vaše dàržave, ka Senju, poprate.
Meu to u ovu u hižu sa mnom poj
Kakovu takovu, tere se izpokoj.
I jure pokripi od truda davnjena
Tvoj život prilipi, gospoje česmena.
Oto ti dvorkinjah za sada dovolje
Mladih Dubrovkinjah, dokle Bog dà bolje.
A vam Martolosi kàrvi se nenapit,
Ja neznam, kako si mogu se uztàrpit!
Već što vam dah viru ja moju, i k tomu
Neću, da zamiru mistu se ovomu.
Drugdi se joda li budemo gdi vidit,
S kim ste tàrgovali, hoću vam povidit.

Pjesni od pohvale.

Gradu Dabrovniku.

Li pokli jur pravu neizmirnu tvoju,
Dubrovniče, slavu stavih se da poju,
Visokim rad bih ja glasom zasvoniti,
I tvoje hvale tja do neba poniti,
Dubrovniče, časti našega jezika,
Ká cvateš i cvesti vazda ćeš do vika;
Da 'vo je mlohav duh od gàrla mojega,
Li nemoj zato sluh odklonit od njega;
Gàrlo ako liha, i glas neprostira,
Volja je zaliha, kà ga nedomira.
Ti on temeljiti, Dubrovniče, si dub,
Koi, jer ebhiti u gori kamen zub,
I pusti pak žile tja doli, gdi živa
Izviruć iz gnjile voda jih zaliva,
Kripko, stanovito na siveru sidi,
I sušom čriz lito ni vene ni blidi,
Neg raste oholo u višin', i meće
Grane svud okol te jače to veće
Tako, da ostalo, ako je prem čema
Tu dublje, li malo vidi se pri njemu,
Jer pićn tu doli u žilah nećuti,
Ni mu tvàrdo toli temelj se ukruti.
Pravda je temelj tvoj, razam je tvá pláča,
Tvé stanje u pokoj počiva njih ciód.
Slobodan i vičan njima si dobro znanj,
I od svih različan, koji su tebe kraj.
Blago tvoje mnozi i slobod ki vide,
Podložni, ubozi tebe nenavide.
Nemoćno jer oko tàrpiti neme moć
Prosvitljenje tóko, ter želi da bi noć.
I mnozi mogući vladavci svi rabe
Oholiom vrući, da tebe porabe;
Dà, ti se ogledaš pomnjivo odsvude,
Prigodu ter nedaš, po koj ti naude.
Vidi se, moj Bože, u grudu ovemu,
Čto razum, čto može dobrota u svemu.
Zlu volju nanj kriju pod plašćem kako mač,
A da mu zadiju, nemogu najti zač.
Pravdom stanje tvàrdi, posobu i ljubav,
Nanj da se razsàrdi nitkore nima prav.
Sili se ozubi, čuva se zle volje,
A milošću ljubi, ké ništer nij' bolje.
Š njom ti se ozira na onih, kih godi
Razliko potira nesrića kágodi.

Digitized by Google

Dobrota svoje dil ljubi ih i mili,
I blaga dobar dil mnokrati udili.
Càrkve tač naredno sagradil je Bogu,
Da zvati pravedno božji se stan mogu.
Tu nije, tko sàrdit u besidah kletih
Smio bi pogàrdit ni Boga ni svetih.
Čtuj svetih i Boga, i božju stàrmi rič,
Ali se ovoga, človiče, grada lič;
Gdino i sud daju plemeniti i čast,
I na sag sidaju i svu imaju vlast.
Ostaloga puka kako se pristoji
Svaka vàrst i ruka u posluh sva stoji.
Niti se tko boji, ni sumji od koga,
Da samo posvoji vlasa mu tankoga.
Samo toga cića, samo, dim, po tomu
Muka i dobića sladka je svakomu.
Toj su stanovite obzide brez bàrže,
Čim tvàrdé, čim šćite gradi se i dàrže.
Tim jarma nikadar na njemu još nebi,
Tim vazda gospodar bio je sam sebi.
Sam sebi je stavil zakone, po kojih
Lipo t' je upravil sam sebe i svojih,
Njim se je htil dati, a veće nikomu
Voditi i vladati u dilu svakomu.
Sudca je, kí sida na sud, i zakona
Jednaka besida, pače ista ona.
A zakon je dosta prav i pun razloga,
Ne manje za gosta nego li za svoga
Tim ga svak počita, tim su Dubrovčani
Po sve strane svita ljubljeni, štovani;
I tamo, gdi vira ob desnu stran njega
Naša se prostira priko svita svega,
Do tamo, gdi vele poznie dojde dan,
Drugi svit čto vele, ovoga svita van.
I tamo sa liva njega, gdino vira
Malo manj saspiva naša i umira;
Do tamo, čtono sad zovu more veće,
Ko mimo Carigrad svej vodu van meće;
Carigrad, ki priti, da riuska ká biše,
Silu će naditi i vele pojt više.
Njegov je vas okol iztočnoga svita,
Za drugu jure pol zapada pohita.
Bože, ti pokrati njemu silu i moć,
Ali ga obrati, i k tebi čini doć.
Inako kàrštjane, ja neznam svi bili!
Od jedne stav strane, njemu odolili.
A kako će moći, jedan ih nedajuć
Drugomu pomoći, neg' li ga izdajuć?
Toga cić svak pravi, a pravo na viru,
Da mudro boravi Dubrovnik u miru.
Njega ti svaka vàrst ljudih, i ká ima,
I koja nima kàrst, ljubi i prijima.
Ne samo do ždrila, doklino vira rih
Malo manje saspila naša je za naš grih,
Da dalje još tamo, gdino se nehvali
Razmi zakon samo poganski prezali;
Do tamo, gdi more Aleksander nasú,
I čudno primore Tiro grad i razsu,
Aleksander, kí bi od Sàrbljih kralj, i ki
Za tim vas svit dobí, i zvà se veliki.
Tuj krimiž iz vode vadi se càrljeni,
Kimno se gospode odića càrljeni.
I tamo gdi Nila rike zjaju usta,
Koj išćući vrila čovika moć susta,
Gdi malim vrimenom isti kralj sazida
Grad, ki se imenom njegovim povida.
I tamo, gdi grada plemenita dosti
Samo leže sada raztàrkane kosti,
S kimno se Rim bori od svita o stanje,
Tere ga razori, i da mu skončanje.
Budi da zaplaka i on toga prija
I zatim još paka kasno se nasmija.
Moj pisni sbrojiti nikakor nij' moći
Sve kraje, čestiti Dubrovnik gdi obći.
Kroz gore, kroz luge po svitu svej miče
Tàrgovce brez druge zabave ni priče;
Po stranah, ké gleda sunce na daleče,
I koje prik reda, i s redom ké peče,
Svi tàrge primaju, mirno ké donosi,
I ké oni daju, on mirno odnosi.
Pače još tko hodi po svitu, nastoji
Svak da kadgodi ime mu posvoji,
I da se providi njegov, prem da nije,
Za neka svak vidi dobro ga svudije.
Dostojan je svudi ovi grad da slove,
Da ga Bog i ljudi vazda blagoslove.
I moja blagoslov pisan, kako može,
Daje mu sada ov, potvàrdi ti, Bože!
Srićan i u svemu tebi bil ugodan!
I narod u njemu od ljudih bud plodan
Mudrih, razboritih, obilnih dobrotom,
Hrabrih, uzoritih i zdravih životom.
Kuće mu netresi trus, da ni oganj žež',
Ni blago odnesi gusarin ni lupež.
Goste da bi štoval, i ljub'vom opojil,
A svoje nigoval i mirno pokojil.

Digitized by Google

Mirno i beztrudno po svitu putoval,
Koristno i prudno sve posle posloval.
Zdravo se oddili, zdravo se zavàrni
Odtle, gdi su bíli ljudi, i gdi càrni.
Bože, ti uzdàrži, napriduj, veseli,
Čto vlada, čto tàrži, čto misli, čto želi.
Jošće mu daj sriću, u pisnih moj Bože,
Da slavu još veću k slavi mu prilože.

A ne kako ova, koj bi već pristalo
Nereći ni slova, nego li reć malo.
Lakomo zaisto njega je hvalila,
Lagala dâ ništo nije ni vuhlila.
Jeda li budeš pak i meni otvorit
Glas, koi bude jak péti i govorit;
Evo se obitju virom brez nevolje,
Da teg nepohitju drugi s bolje volje.

Putovanje.

Tome Skalice mladjega, Brodjanina.

Od g. 1851—1855.

Odlučivši zadovoljiti želji, što me je već od nekoliko godinah vukla, da naime pohodim i razgledam Ameriku, poduzeh ovaj put, koji ima biti predmetom mojega opisanja.

U mjesecu ožujku 1851. predadoh ja moj posao, što su mi ga bili zadali roditelji, t. j. staklanu, nekom svome sugradjaninu od istoga zanata, te pobrinuvši se radi nuždnih za put stvarih i oprostiv se s roditelji i prijatelji svojimi, 17. svibnja iste god. krenem s pogodjenom prilikom na put pram Duravu, gdje se drugi dan na parobrodu uputim preko Pešte u Beč. U Beču sam ostao 7 danah, nastojeći da dobijem od vlade putni list za Ameriku; al ga nedobih već me uputiše da se neka obratim s tom molbom na vojničko zapovjedničtvo u Zagrebu. Naumih dakle pričekati, dok mi stigne putni list, u drugom kojem mjestu, gdje bi laglje bilo za živjeti nego li u Beču. S tom namjerom otidoh preko Praga u grad Litomjerice u Českoj, gdje mi 18. kolovoza stigne na magistrat po roditeljih mojih izposlovani vladin putni list iz Beča. — Na ništa drugo više nečekajuć krenem iz Litomjericah preko Bodenbacha i Draždjanah u Lipsko u Saksoniji. Odatle dojdem u Magdeburg, Braunšweig, pak u Hanover i Hamburg. U svih ovih mjestih nisam se duže od 2—3 dana zadržavao, jer su mi bili ti gradovi većom stranom već odprije poznati.

Tako mi se izpuni vruća jedna želja: dodjoh to jest k ožudjenom moru. No u Hamburgu razumiem, da prilike za južnu Ameriku neima. Ali me neki brodarski meštar ubaviesti, da iz Breme u malo danah polazi neki brod u južnu Ameriku i to u *Peru* a u luku *Callao*. Rekne mi dalje da je taj brod imenom *Orel* ili *Adler*, tako zvana *brigg* i da spada na družtvo bremljansko. Požurim se ja u Bremu i došavši tu sutradan kod maklera iliti agencije istoga polazećeg broda *Orel* doznajem na moju žalost, da je ista brigg podpuni broj putnikah za Ameriku već primila i da više nikoga primiti nemore, nego samo čeka dobrog vjetra na rieki *Weser* pod lengerom, i da bi drugčije otišla bila prije 3—4 dana. I dogodi joj se sutradan 11. rujna dobar vjetar te ode snagom svojih jedarah u sinje more.

U isto vrieme bila je još jedna druga prilika ondje u Bremi, jedan rusko-finski brod, barka imenom *Suomi*, što će reći Finland. Ovaj je brod

Digitized by Google

bio spremljen u lov kitovah u južno more i uzimao sobom 162 putnika za St. Francesko u Kaliforniji. Isti je brod plovio pod rusko-amerikanskom zastavom i polažaše prvi iz Rusije dotad u lov kitovah (Wallfisch) u južno more izmedj Azije, Amerike i Australije.

Ja se brzo domislih te upotriebih sgodnu ovu priliku. Još isti oni dan položih novce kod brodarskog mešetara u bremljanskoj luci za moj put do St. Francesco u Kalijorniji, i platih 135 talirah ili 270 for. sr., uz koju plaću dobih u ruke ugovor kojim se kapetan od broda obveza, da će nam onoliku porciju jela i pitja davati kao što ugovor glasi, to jest što svakomu pripada čitavoga tjedna ili što ide na dielove *(rancion)*. Toga biva $1^1/_4$ fun. cukra, $1^1/_2$ sirupa, $1^1/_2$ fun. kravjeg masla. Ovo konstabl na brodu ima svakog ponedeljka na svakoga putnika podieliti i svaki si svoje spravi za cielu nedjelju. Za drugo u skupi imamo: jutrom po dobru litru varene kave ne odveć žestoke i 2 unče ili 4 lota sira englezkog ili amerikanskog, kruha i morski galletin (?) bez mjere. Za objed imamo svaki po $1^1/_2$ fun. (litru) slanog mesa *(peki)*, uza to pažulja (ili pako *bižži*), oriza, sočiva, kupusa, makarunah svaki dan ponešto drugog a od ovog svega podpuno se kuha ili vari; samo petkom i ponedeljkom mjesto govedjeg slanog mesa imamo krmetine slane pod istom mjerom za ručak, a za večeru dobivamo litru čaja, i od mesa što je preostalo od objeda spravi se sa krumpirom neko jelo što Talijani zovu *guazetto* a Englesi „skauš“ (franc. *ragout*). Četvrtkom i nedeljom imamo za objed po pol litre od brašna i vode umjesito, u žačici vareno, sa nješto malo suhim grožđjem umješano jelo, što zovu Englezi *doff* ili *pudding*. Kad se dodje u pravac obratnika i dok se neprojde pravac sunca i s druge strane obratnika (aequatora) dobiva svaki od nas koji smo na drugom mjestu iliti u drugoj vrsti putnici, što se zove *štirik (?)*, a i mornari, 5 litarah kvasine ili octa, što se pomalo s vodom mieša rad pitja, jer se voda u tom vrućem podnebju čisto provari te uzrokuje veliki smrad i riedko kad da neoživi. U ostalom svaki dobiva pojednako što god nas je na brodu po jedan *gallon* ili 7 litarah vode za pitje i varenje. — Moram napomenuti da oni putnici, koji su na prvom mjestu ili u kajuti te su platili 200 talirah (talir po 2 for. sr.) osim navadne koše dobivaju svaki drugi dan vareni i pečeni *doff-pudding*, nedjeljom po bocu *Porto*-vina na dvojicu, osim toga svaki dan svaki po kupicu jake rakije *(cognac)*, a svaki njih ima za se postelju; ele svoje vlastito rublje za postelju svaki, što je na brodu, imat mora; samo na drugom mjestu u štiriku spavaju po dva u jednej postelji.

Isti dan kad sam novce položio kupio sam stvari što su za put potrebne, i tako sutradan podjoh na galiju, gdje sam i ostale putnike skupa našao. — Ovi je brod posljednji svoj put iz Abo-grada u Finlandiji u Kalkutu (istočnoj Indiji) učinio i odonud u Bremu s različitom robom povratio se. Na ovom putu ploveć u Evropu izgubio je svoga kapetana, rodjenog Fina (Finlandez, Čud, Čudjanin), koji pod 11. stupnjom južne širine u more bi sahranjen Kad je galija u Bremu došla, ruski je konsul objavio finsko-ruskoj kompaniji trgovačkoj i uzeo je u Bremi izkušenog kapetana Bremljanina, imenom Jan Hasshagen-a, koji se je sve od svoje mladosti bavio s Amerikanci u poslu lova kitovah. Druga dva častnika na brodu bili su Fini (Čudi) a kadet imenom Ivan Mathev sin u carsko-ruskoj službi stojećeg majora u Helsingforsu u Finlandiji. Drugih mornarah bilo je 39, samih Finah (Čudah). U službu nadošla su na

Digitized by Google

brod u Bremi 4 Niemca, naime liečnik, kovač i dva bačvara. To čini što je u službi na brodu skupa sa častnici 47 rukah.

Ova galija nije bila podpuno u Bremi spravljena za poći u lov kitovah. Trebalo je bačvah, kud se ulje ljeva, i još nješto zaire (provizije), a to je pripremljeno na nas čekalo u Kronštatu kod Petrograda. 17. listopada biahu naši putni listovi od bremljanskog redarstva pregledani i 20. i. m. u 9 satih prp. izvukoše mornari lengere (sidra). Jedra se izstave, i brod se ugodnim vjetrom u 5 satih poslie podne otisnu u sjeverno more.

Putnikah na brodu bilo je iz Prusije, Bavarske, Wirtemberga, iz Švajcarske, a najviše iz vojvodstva Badenskog, svi sami mužkarci, većom stranom u Kaliforniju putujući.

Brodeći sjevernim morem uzeli smo pravac pram sjeveru, dok proplovismo Skagerrak (zaliv morski na sjeveru Jütlandije, danske na kopnu provincije); odonud uzesmo pravac k jugu pram Kjövenhaven-u (njem: Kopenhagen, glavni grad Danske države — Danemark — na ostrvu Seeland ležeći) koji nam je grad s desna ostao da ga niesmo ni vidjeti mogli. Ovog smo puta imali podpuno ugodni vjetar, al se je na brodu počela pokazivati morska bolest i po 3—4 dana je medju nami vladala, a nekoji su i po 2 mjeseca bolovali. Ja sam prošao sa četiri dana.

Unišavši u baltičko more uzesmo pravac sjeverno-istočni te za malo vremena dodjosmo u Finski zaliv (*Golf of Finland*). U ovom kraju vidjesmo grad *Reval*, koji dosti ovisoko stoji i za čista zraka liepo se vidi. 2. studena prispjesmo u *Kronštat*, koji grad i tvrdja, ko što je poznato, na otoku leži, i uljezosmo u trgovačku luku. Na pol sata od ove sa lieve strane je luka, u kojoj bojni carski brodovi stoje. Onu istu noć kad smo na obalu došli, bila je strahovita bura, a sutradan smo čuli da su dva broda utonula, jedan holandezki a drugi danski. U Kronštatu smo se zadržali 5 danah te smo za ovo vrieme ukrcali potrebitu vodu, 60 tonoladih t. j. 1200 akovah, uzeli smo takodjer zairu i bačve za ribje ulje. Posljednji dan naši ugovori budu od kapetana luke potvrdjeni, a svaki se tad od nas za nastajući dugi put obskrbio duhanom, sapunom za prati svaki svoje rublje, nješto malo rakiom itd. O Kronštatu nemogu mnogo više kazati, nego da je neizkazano liepa i čvrsta tvrdjava, u ostalom svietu iz mnogih opisanjah već podobro poznata. Mi nismo smieli više nego dva puta na obalu i u grad za vremena našega ondje boravljenja. 7. studena krenusmo pod jedrami iz Kronštata i proplovivši sretno zaliv finski i more baltičko dodjosmo u medjudanski zaliv Kategat, gdje smo od vjetra „Fortuna“ zvanog bili napastovani, al je srećom vjetar duhao pravcem našega puta. Vjetar „Fortuna“ jest od snage naše bure, koja se u pramaljetju diže od jadranskoga mora; on traje obično po dvie nedjelje danah bez prestanka. Izza Fortune jest jači vjetar kako ga ondje par excellence zovu „Sturm“ koji duva bez prestanka 24 ure a kad je najžešći samo 12 urah. Često medju vjetrom nastaje tako tiho vrieme, kao da vjetra nije ni bilo; ali to netraje dulje od jedne ure pa stane vjetar opet silno duvati; ovakov „Sturm,“ kao što sam ga i ja ondje izkusio, traje kadšto sa stankami do 3 nedjelje danah. — Objedrivši Dansku i izplovivši opet u sjeverno more, stigne nas ondje 19. studena strahovita bura, koja je trajala do 22., al nas ipak nezabaci s našega pravca, jer smo polak dobroga vjetra imali.

Digitized by Google

Obale istočnog mora, kako se ulazi iz sjevernog mora u Skagerrak i Kategat, pa kroz sav Baltik i Finski zaliv, gdjegod smo ih vidjeli, gola su stiena. Zasjek k moru povisok je i slabo brezikom obrastjen. More je pako tako plitko, da na poznatih mjestih svake pol ure mjerit se mora da brod gdjegod na prud nenasjedne. (Dalje sl.)

Basne.

(Po Lichtveru prev. Gj. Rajković)

3. Jarac i medvjed.

Mladi jarac, brz ka' srna laka
Ostavio stado i družinu,
Pa on vješto kriveć se odskaka
Tam' visokoj gori na vršinu

Ovdje nadje jamu preduboku,
Te suludnjak i tu se dodvori,
Na jedanput — je l' vjerovat oku?
Strašnj medjed pred njime se stvori!

„Šta tu činiš?“ — gromovito drekne —
Na to jarac bez i kaplje krvi:
„Ja od lava sakrio se... rekne —
On ev' ide da smoždi i smrvi.“

Poplaši se medjed i ohladi.
Zlikovčina pusti strašljiv ti je!
Tad i jarac sretno s' družtvu vrati.
Laž u nuždi osuditi nije.

Pučke zagonetke.

(Dalje).

1. Siva kobila sitno torila, što utori, to ti materi. (ɯɪlɯ)
2. Napried vile, u sriedi rudnjak, a otrag metla. (ɔʌ)
3. Prijateljica prijateljicu dozivala: provedi me od kokoši, pasah se nebojim. (gusenica)
4. Otide resa u nebesa, stari reso i ovo je tvoje meso. (ɥeɹeɹ zɹnɥuɥ)

Odgonetke pučkih zagonetakah u ljetošnjem Nevenu :

Broj 7. 1. Mlin. 2. Prase i žir. 3. Pietao. 4. Dim i vatra. 5. Oči. 6. Mlin. 7. Pčele.

Broj 11: Češalj. — Buva. — Prakljača. — Kosa. — Bisage. — Pietao. — Krumpir. — Vatra u spretu. — Šestar. — Plug. — Kukuruz neoperušan. — Dim. — Igla. — Mravinjak. — Svrdao. — Kruh u peći. — Grozd. — Šipak. — Trn. — Buva. — Uštipci, kolači. — Tiganj ili táva. — Grebeni i keten. — Kola. — Zvono. — Ključ. — Preslica i prsti.

Broj 15: Miš i mačka. — Izod. — Žena noseća. — Dvoje pasah. — Cuk i vino. — Pietao. — Repa. — Jaje. — Kvas. — Špica od misirače posejana. — Ključarica. — Vatra na ognjištu. — Smokva. — Bala. — Stolić. — Peć. — Jastuk. — Čupa na glavi. — Kosa i kosac.

Ove sve zagonetke skupljene su u okružju druge banske regimente.

Kazivaše mi gosp. kapetan Petar Matić da je neki Trandafilović izdao knjigu narodnih zagonetakah u Osieku, ma neznadè mi kazati koje godine izišla je ta knjiga. Možda bi se još kod koga dobiti mogla. Dobro bi bilo pobrinuti se za to djelo, ako se bude moglo dobiti, pak da vidimo kako bi se moglo upotriebiti, da neponavljamo ono, što je već u tu knjigu upisano. *Nik. Begović.*

Digitized by Google

VIESTNIK.

* Od god. 1848. ima u amerikanskom gradu Bostonu ljekarsko učilište, u kojem sve samo žene ljekarstvo uče i u pridruženoj zavodu bolnici bolestnike liječe. God. 1849. utemeljen je ovakov zavod i u Philadelphii. Oba ova zavoda podupire država, budući da su svoju koristnost dokazali, jer imaju premnogo učenicah, od kojih se jedne odlikuju kao bolestničarke (*Krankenpflegerinnen*) i kao pomoćnice ljekarah; nu mnoge su srećno sve izpite podniele i sve ljekarske stupnje postigle, i sada se kao praktičke ljekarice odlikuju osobito kod bolestnih ženah i djece. Radostan uspjeh ovaj je povod dao, te će se i treći ovakov zavod zavesti u gradu Cincinnatu

* Po statističkom izkazu od g. 1854. podučava se u Ugarskoj, Hrvatskoj, Slavoniji, Srbskoj Vojvodini i Banatu u 4061 pučkoj školi madjarskim, u 2064 slavjanskim jezikom, u 984 njemački, u 261 rumunski, u 3 talijanski a u 939 mieša se više jezikah.

* Neko družtvo u Parizu pribavilo je bubah iz Kitaja, koje se hrane hrastovim listjem. Od prediva što se dobiva od tih bubah pravi neki fabrikant u Parizu na velikom tako zvani *plis* te kažu da je ovakova kadifa osobito shodna za šešire. Budući da ima hrastovine posvuda u izobilju, to bi dobro bilo da se i drugdje pozornost obrati na ovu jevtinu vrst od bubah.

* Bečki obrtnik imenom M. Lorbeer (u gradu br. 889) otvorio je tvornicu na djubre napravljeno od krvi, koju dobiva s mesnicah iliti klaonicah bečkih. Veoma hvale kod svake vrsti plodinah čudotvornu reć bi hasnovitost ovoga djubreta, od kojega se cent t. j. od prilike $1^1/_2$ vedra, prodaje po 4 fr. sr., a dovoljno je 5 centih na jedno jutro ili ral zemlje a kod najjačeg gnojenja uzima se najviše 6 do 8 centih.

* Švedska jest ona zemlja u Evropi, gdje ljudi najduže žive. Ondje bo se računa na život ljudski godinah sjedne na drugu $45^1/_2$, u Danskoj 42, u Englezkoj 41, a čim dalje pram jugu tim manje.

* U Erdelju množe se od nekog vremena neobično vuci i medvjedi; u samom brozkom okružju poubijaše p. m. 199 vukovah.

* Uslied statističkih datah po vis. vladi priobćenih digoše se ukupnost žiteljstva austrijske carevine koncem g. 1854. na 39,151,400 dušah.

* Neki dan nadjoše u prateru kod Beča polu mrtva čovjeka, šegrta, koji je strmoglaviv se s visoka hrasta hotio da se ubije, s tuge i žalosti, kao što je na samrti izpovjedio, što je već 16 godinah star pa jošte nezna čitati ni pisati. Biaše rodom iz Moravske.

* „Srb. Dn.“ piše neki dopisnik s crnogorske granice od 15/27. rujna: Nadjeni ćemer podzemni u crničkom okružju još nije pregledan. Mnoga su stesana drva na ovom mjestu nadjena i povadjena. Drva su čitava i na njima se još kora nahodi. Nadjen je u kamenoj kaci i jedan valan (činija) drven ali je već satvrdo. — Prije nekoliko danah išo je g. Medaković s arhimandritom cetinjskim u Dodoše, pot. u Kom, gdje se stara jedna crkva nahodi. U komskoj crkvi nadje ploče s nadpisom na lievoj strani položenoj: „Sija ploča Gospodje Marije,“ na desnoj pak: „Sija ploča Despota Stefana vojvode Černoevića.“ Izmedju ove dvie s nadpisom nahode se dvie bez nadpisa. G. M. dade obe na lievoj strani dići da vidi ima li grobnicah. Kad su digli ploču, kopalo se na jedan lakat i nenadje se ništa do tvrda zemlja. Poslie naredi da se kopa izpod Marine ploče, pod kojom se nadje metalna ožica (kašika) i to mala i sasvim po formi pričastne, na vršku je zatubast držak usječena tri krsta, a pod njim dva sitna pervaza. Nadju se kosti i jedna žuta savijena žica iz četiri struke. Despotov grob nije htio ticati zato, što je ploča podvučena pod jedan stupac crkve.

Ona gg. koja nekane nadalje držati ovaj list, neka izvole sve neplatjene brojeve natrag nam poslati, ali ne u zapečatjenoj kuverti, nego u običnom zamotku (*Kreutzband*).

Brzotiskom Dr. **Ljudevita Gaja** u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice ll. svake nedjelje jedanput Ciena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr Za utemeljitelje matice polovicom ista ciena, t.j. na cielu god.u Zagrebu 2 fr., s poštem 3 fr. sr.

Br. 42. 20. Listopada 1855. *IV. tečaj.*

Grobar.

Pripoviedka iz druge polovine XVII. vieka.

(Nadalje.)

III.

Kuća načelnika Smiljanića stajala je na gradskom trgu. S preda biaše sastalište odličnijih gradjanah i dučan gazdin; na prvom podu biahu gospodske sobe, a s traga razi zemlje pram vrtu izba, gdje je Anka s majkom svojom i služkinjami ženskim poslom zabavljena preko dana ponajviše boravila. Tako i valja; djevojka se neka nemieša u poslove vanjskoga svieta, neka ostaje u unutarnosti kuće, te se neka uči i muči, da postane danas sutra dobra gazdarica i usreći dom, koji bude pod njezinom upravom. — Anka je sada oborene glave sama sjedila kod prozora, pred kojim šuštiše zova i kozjačina razigrana tihim povjetarcem i zastiraše izgled u bašću posutu dozrevajućim voćem i zelenim povrtjem, koga biaše ovdje u izobilju za domaću potrebu. Ni Anka nebiaše više tako vedra čela i vesela lica, ko što onda kad je iz Dubrovnika stigavšem Bogdanu prijazno ručicu pružila, i na njezinu se obrazu mogaše opaziti tragovah tajne boli, a oči, koje inače sievahu kao živa vatra ,biahu mutne i suzami nakvašene.

Iz nenada se prenù djevojka izza svojih sanjariah, jerbo smotri mladića, koji se izmedju zelenog listja bio pomolio; hitro skoči na noge i zavrišti, čim upoznade pridošaoca. To je bio mladić liepa lica i vitka uzrasta, no na bliedu mu se obrazu moglo opaziti crtah prkosa i žestoke strasti, koja mu takodjer sinu iz očiuh, kad poče djevojci ovako tiho sboriti: „Anko, ti se prepadaš od mene! Zar sam ti već na toliko omrzo, da se mene plašiš?“

„Kako da se neprepadnem,“ odvrati dieva, „kada dolaziš k meni kao neka sablast.“

„Tako i moram,“ reče mladić, gorko se nasmjehnuv, „ima li drugi kakav put meni do tebe? Nije li mi tvoj otac zabranio dolaziti u kuću? Što sam indi drugo htio, nego uhvatiti sgodu koja mi se pruži pošto ti se majka odvezè u vinograd a otac odè u viećnicu. Kao kradljivac dovukoh se u susjedovu kuću, te se popeh preko vrtne ograde, samo da tebe, dušo, vidim, i nježnu ti ručicu poljubim.“

Digitized by Google

„Mani se toga," odgovori djevojka odrešito, „znaš bo da nas dvoje niesmo si sudjeni. Igrasmo se, istina, u djetinstvu rado zajedno; pa buduć da biah i s tobom, kao sa svakim, prijazna, mislio si, da te ljubim; ali se varaš. Zato me nemuči dulje, Vuče, ako Boga znadeš; smatraj ti mene slobodno i nadalje kao svoju prijateljicu; no drugo nezahtjevaj od mene."

„Znam, znam, odakle taj vjetar puše," cikne Vuk, „ti ljubiš onoga vjetrogonju Bogdana, jelte?"

Djevojka se izpravi, pogleda ga ponosnim pogledom, i stavivši ruku u znak uvjeravanja na grudi, progovori: „Jest, ja ga ljubim, niti netajim toga, i priznat ću pred Bogom i ljudmi, da ga iskreno ljubim, — premda mi je već zadao toliko brige i jadah" doda tiho i turobno.

Vuk problieđi kao stiena na koju se bješe naslonio, te reče: „Ti dakle, vjerna zaručnice, ljubiš mladića, koji čezne ne za tobom, već za očevim blagom i za častju. Po svoj prilici da ti je ljubovnik za brigu i suze vrlo haran, buduć da se s bliedom grobarovom kćerju za njegovu ljubav jagmiš."

To biaše onaj žalac, koji je svakiput nemilo dirnuo u srdce ponosite djevojke; no danas promaši svoju cielj, jerbo mu se ova zaprieti veleći: „Ti ga, Vuče, nemoj crniti! Od tebe sam jedinoga čula, da Bojanovu kćer ljubi, — je li to istina?"

„Tako mi duše, jest," planù Vuk.

„Ja sam ti vjerovala," nastavi Anka bolno, „i mal da mi srdce nepuče od žalosti, kada dodjè k meni i javi mi, da si za njim vrebao i vidio kako mu je Ivka na koljenih pod krstom kod ribnjaka sjedila i š njime se razgovarala, valjda o ljubavi i ženitbi. Ja sam ti vjerovala, jerbo mislim, da nelažeš, pa buduć da sam odviše ponosita, nego da budem čija nuzljuba, odbila sam mučno ruku njegovu, kad me je u otca zaprosio."

I pravo si učinila," pribvati Vuk ponješto umiren.

„Čini mi se, da niesam," uzdahne djevojka, a bistra joj suza prsnù iz oka i proteče niz lice; „roditeljem se mojim čudno vidi, što sam odbila čovjeka, za koga mi srdce tako živo bije; oni, dà kako, misle, da sam ja to učinila kao ludo dietc, koje još ni nezna, što je to udaja. — Bogdanov se rod vrlo ljuti zbog te uvrede, a mladić se zatvara u svoju sobicu, gdje po vas dan samotan kod svojih računah i knjigah sjedi, riedko kad izilazi na polje, a za zabave nit nemari. Služkinja me njegova uvjerava, da je vrlo u licu propao. Bog ti prostio, Vuče! al si mi mogao mnogo prištediti jada, nerekav mi ni rieči o njegovoj ljubavi prema Ivki."

„Nemogah pregorjeti, da ti neodkrijem prievare."

Djevojka ni nepazeć na njegove rieči nastavi: „Od tad sam vjerna sluge podkupljivala novcem, nebi li štogod pobliže o toj ljubavi saznala; no uzalud, nitko neće da o tom znade. Ivka je mirna i čedna djevojka, koja samo onda dolazi u grad, kad joj je što neobhodno treba u kući. Svatko ju štuje i hvali u toliko, da nikako nedokučujem, kako da bi ona bila razapela svoje mreže, da ulovi mladića tako odlična i bogata roda, ko što je Bogdan."

„Uzmi ga dakle, uzmi," razžesti se Vuk, „a dieli njegovo srdce s djevojkom, koju sav sviet prezire."

„Ja ti kažem, Vuče, da sam nepravedna bila prama njemu, pa da me po drugi put zaprosi, nebih mu jamačno odbila prošnje."

Digitized by Google

Vuk se udari u plamteće čelo i riknu glasom razjarena lava: „Pokušao sam sve što može čovjek učiniti, moljakao sam za ljubav tvoju, kao gladan prosjak za komadić krušca, — bacao sam se na koljena pred tobom; no sve to nekoristi ništa; — ti ostadè svedj, ko i prije, tvrda kao živac kamen, i turi me od sebe ko pseto, koje se prilizava gospodaru svomu. Ti nehtjedè, Anko, biti anđjelom života moga, a ti me učini vragom svojim! Čuvaj me se, Anko! — Ali ne, neću da nahudim tebi, koja si mi život zatravila, al si mi ipak draga vrhu svega na svietu — nego njemu, koji mi preotè najveće moje blago, njemu ću se osvetiti, da, tako mi duše! bilo kod kuće ili na polju, u crkvi ili u šumi — gdjegod sa š njime sukobie, Bog mu se smiluj! S Bogom ostaj!“

To izustiv sine mu lice plamom mržnje i bjesnila, te zagroziv pestju baci se strelovito preko ograde i izčezne u susjednoj kući. Anka je za njim gledala kao obajana; znadjaše bo dobro, da je opasna ta prietnja, koju on izusti, i da je Vuk čovjek, koji neoporiče svoje rieči.

Anka ostade još neko vrieme u sobi, premišljajuć koješta o mladiću što joj se malo prije biaše zaprietio. Vuk biaše sin njeke kožarske udove te je odrasao zajedno s Ankom. Što je medju djecom njekoč bila igračka, to se pretvori kod Vuka u ljubav, pošto je Anka dorasla do krasne djevojke; u njezinu je srdcu medjutim njemu samo iskra prijateljstva klila. To je mladić doskora opazio i zato je ljubomorno motrio svaki korak bogatoga Bogdana, uz koga bješe djevojka svojim srdašcem prionula. Njegova je mržnja proti nuzljubu sve to žestja bivala a prekoredna strast uguši mu stražnji ostatak umjerenosti u pijančovanju i družtvu igrašah, kojim se je bio sasvim oddao. Odkako se je uvjerio da ga njekadašnja druga njegova neljubi, skitao se je s razuzdanimi djetići i š njimi je ciele noći, pijančujuć i igrajuć, sprovodio. U takovih je družtvih mladi majstor silne novce potratio, ali to nije ni za čudo: otca mu, koji bi ga bio možda svratio na pravu stazu, nestade sa ovoga svieta, a starica majka nije se usudila pokarati sinka sbog razsipnosti; jerbo se je bojala prietnjah, pa zato voljela sjediti u samotnoj sobi, gorke suze prolievajuć. Doskora puče glas po cieloj varošici o njegovu razuzdanom životu, što je takodjer glavni uzrok bio, te mu je načelnik gradski Smiljanić zabranio dolaziti u kuću.

Ovaj se je upravo sada vratio kući. Na licu mu je bilo vidjeti radost i veselje. Uzalud je nastojao da mu bude obraz kao obično ozbiljan; blagi bo posmjeh javljaše na ustiuh, da mu se je danas nješta povoljna pridesilo. Zagledavši ga Anka, ustade sa stolice i poljubi ga smjerno u ruku.

„Dobra večer, Anice,“ zače starac.

Mučè se djevojka nasloni na njegove grudi, on ju nježno poljubi u čelo i nastavi: „Što misliš, odkud dolazim?“

„Odkuda ako ne iz Vinkove kavane?“ odgovori Anka umiljato.

„Jest, pogodila si,“ reče starac, „i vrlo mi je drago, što sam se danas k njemu svrnuo. A bi li mi znala kazati, s kim se ondje sastadoh?“

„S kim?“ upita znatiželjno djevojka.

„S Bogdanom Blažića,“ odvrati starac. Anka porumeni sva do kose, a otac joj medjutim poče pripoviedati: „Siromah sjedio je samotan u kutu lulu pušeći i gledao tako tužno preda se, ko da su mu pure kruh pojele; kada mu se približih, oddieli mu se težki uzdah od grudih, no sasvim tim pozdravi me

Digitized by Google

uljudno, izjaviv mi da mu je osobito drago, što može sa mnom još koju rieč prosboriti prije nego odè u bieli svieta.“

„Voljani Bože!“ zavrisnu Anka.

Starac se uzraduje u duši i produlji: „Upitam ga sasvim začudjen za uzrok njegove prieke odluke, a on mi tužno odgovori, da mu ga netreba kazivati, jer da mi je i onako dobro poznat, ti si, reče, taj uzrok, jer si ga odbila kad te je zaprosio, a on da nemože bez tebe i s tobom zajedno u istom mjestu da živi.“

Anka je oborila glavicu, a otac joj nastavi:

„Srce se — reče mi zatim Bogdan — u čovjeka neda siliti; vaša kćerka ljubi drugoga, kako sam se osvjedočio, i to pijančinu Vuka.“

„To nije istina,“ povikne žestoko djevojka.

„Jelte, da nije?“ zapita radostno starac gladeći joj problieđjelo lice, „i ja sam Bogdanu rekao da to nije moguće da bi ti ljubila onoga razsipnoga, svadljivoga, divljega mladića.“

„Igrala sam se njekoč š njim i ništa više,“ reče djevojka.

„Bogdanu se lice na to razvedri“ nastavi Smiljanić, „i zapita me, a da zašto si ga odbila, kada se nisi drugomu obećala?“

Anka si rukama sakrije lice.

„Ja ga pako stadoh tješiti veleć, da niti tvoja mati nije ni za dlaku milostivija bila, kad sam ju prvi put bio zaprosio, na što me mladić uze zaklinjati i moliti, da neka gledam kako bi te njemu prijaznu naklonio. Rukujuć se š njime obećah mu prošnju izpuniti, pa tako stojim eto pred tobom gotov snubok.“

Djevojčino lice obasja zraka radosti. Starac pako nastavi svoje izvjestje: „Mal da nisam Bogdana umah sobom doveo, no ipak mi se pričini shodnije, da se o toj stvari prije na samu s tobom porazgovorim. Zato ga svjetovah, da odjaše pred tvoju majku, koja će se podvečer iz vinograda kući vraćati, i njoj da se svojom željom preporuči. On jamačno sada već kroz Tihanu-šumu na svom bielcu poskakuje mojoj Miljevi u susret. U njezinoj će pratnji još večeras amo doći. Nedvojim, da ćeš ga dobrodošlim nazvati.“

„Bit će svakako zadovoljan sa mnom,“ odgovori stidno djevojka.

„Tako valja“ reče veselo starac, pa nješto ozbiljno a nješto šaljivo produlji, „no ako on tebe po drugi put zaprosi, hoćeš li ga opet odbiti, ili ćeš ga ovi put uslišati i njemu se zaručiti?“

To rekavši motrio je starac pozorno i znatiželjno kćerku svoju, koja ga milo pogleda i odvažno reče: „Hoću, i to od srca rado, jer neljubim nikoga na svietu kao njega, i s ponosom zvat ću se njegovom zaručnicom.“

„Tako, dušo, tako!“ kliknu starac radostno i zagrli si kćerku od miline. „Pa eto gle obiesne djevojke! odbija mladića i prkosi mu kao da na njega Bog zna kako mrzi — a ono ti je gotovo dvoje dragih, koje od same ljubavi neznade što će. No hvala Bogu, da je sve opet u redu!“

Otac i kći ovako se jošte grliše, kad stari Tomo sav zasopljen u sobu provaliv vikne: „Za pet rân božjih, gospodine —“

„Što je?“ upita Smiljanić.

„Velika se je nesreća dogodila,“ odgovori sluga zapanjen.

„Kakva nesreća? kazuj, što je?“

Digitized by Google

Tomo pogleda Anku, te neprogovori ništa, dok mu nereče gazda: „Govori samo, moja Anka nije više diete, i neka umah sada čuje, što prije ili kašnje mora da sazna.“

„Kada moram . . .“ otezao je sluga, „kazat ću vam; gospodičića Bogdana — koji je malo prije odjašio gospoji u susret — —“

„No, što je š njim?“ silio je neuztrpljivo načelnik.

„Nadjoše na razkrstju u Tihani ubijena.“

IV.

Sutradan, kad se je sunce k zapadu naklonilo, biaše pogreb mladoga plemića. Pred kućom njegova otca sleže se množtvo ljudih u razne hrpe, od kojih si mogao najbolje saznati, što i kako su Branovčani mislili o tom dogodjaju.

„Šteta je, šteta za njega,“ reče njeka starica sažaliteljnim glasom.

„Pa morade, biedan, umrieti u cvietu svojih griehovah,“ primjeti druga, i od njezinih se grudih odvali težki uzdisaj za dušu ubijenika.

„A kako se je to sbilo?“ pitaše njeki nadošavši strani čovjek turajuć se medju svjetinu.

„Kako se je sbilo,“ prihvati plećati bačvarski djetić, „to ću ti, prijatelju, umah kazati. Gospodičić Bogdan odjaši jučer gospoji načelnika u susret u vinograde; jedno četvrt sata za njim krene Radoje Vasiljev sa stadom na pašu, te iduć Tihanom nadje na raskrstju ubijena čovjeka. Potrči uplašen u grad, te razglasi, što je vidio; na to se sgrne množtvo ljudih u tu šumu, koji s užasom u ubijenom mladiću jedinca staroga Blažića upoznadu.“

„Smiluj nam se Bože“ reče starica pobožno, „možemo si pomisliti, kako je otca ta žalostna viest zazebla u srdcu.“

„Starac, koj je dvaput dušmana s naših bedemah junački odbio“ nastavi bačvar, „bludi naokolo kao kakva sablast, korak mu je doduše još jednako čvrst, a oči suhe i nijednom suzom neovlažene, ali je u licu sasvim propao i probliedio, i glava mu, čini se, noćas posiedila. Majka usuprot jauče i nariče iza grla, da više susjedi nemogu da podnose toga jauka i leleka; zbog česa joj i suprug za dobro pronadje sina si već danaske sahraniti, da gospoji tugu pokrati te ju sačuva od tako grozovita prizora.“

„Bog ju tješio,“ uzdahne starica; zatim znatiželjno upita: „pa je li rana zbilja smrtonosna bila?“

„Po svoj prilici da je,“ odgovori bačvar, „jerbo ga sgodiše u zatiljak, kuda samo zaledjice i pustahije udaraju, ne pako pošteni neprijatelji; zato je i sva prilika, da bi ubijen iz prievare.“

„Pa zar se ubojici nije još u trag ušlo?“ zapita netko od okolo stojećih.

„Starešinstvo“ reče bačvar „obreklo je prokazniku ubojice petdeset, a depratiocu sto carskih cekinah, no to je obećanje dosad slabim plodom urodilo.“

„Podosta dobrim,“ prihvati rieč postolar Šilobod lukavo se smješeći te proturiv se do sredine razvije na svom licu toliku ozbiljnost, kao da je jedan od onih koji u viećnici za zelenim stolom sjede.

„Znadete li vi dakle više štogod o toj tajni?“ upita bačvar.

„Dakako da znam,“ nasmjehnu se postolar.

Digitized by Google

„Kazujte, majstore, kazujte,“ navali na njega svjetina naokol, koja je sve više k toj hrpi grnula, a Šilobod joj uze ovako govoriti:

„Valjalo bi doduše, da šutim, jer je to stvar, koja bi morala ostati tajnom vieća; no budući da će se ta tajna prije ili kašnje morati odkriti, zato neće biti s gorega, ako vam ju već sada odkrijem. Ali prije svega, je li vas tko opazio, da je pokojnik osobito rado u njeku kuću ulazio?“

Svi mukom zamukoše i nikom ponikoše; samo s kraja te hrpe njeki sitni krojač sa osobitim zadovoljstvom, što i on može u tom važnom sboru koju riečcu prosboriti, rieši tu zagonetku: „vi valjda nagadjate na kuću našega načelnika, jelte?“

Ta naglost krojačeva razljuti našega govordjiju, te mu ovaj porugljivo odgovori: „Pogodiste, majstore Igliću; ali si neubijajte zato u glavu, da ste Bog zna što opazili; vi ste vidjeli ono, što je moglo svako branovačko diete odavna opaziti. U obće moram primjetiti, da —“

„Dajte si mira!“ vikaše krupni bačvar, „pa kazujte što znate; mi hoćemo da saznamo što je u stvari, ne pako da slušamo kojekakve psovke.“

Kao kada parlamentarski govornik, želeći si izkaliti srce na protivniku, koji mu s triema rieč presjeca, bude prisiljen svoju stvar opet udesiti: isto tako je i Šilobod popašen gromovitim glasom bačvara, potegnuvši se njekoliko putah smolatim prstom po nosu, kao da se čemu domišlja, nastavio svoj govor: „No u istoj se kući nedavno nešto sbilo, što je u tiesnom savezu s našom pripoviedkom. Je li vam i to poznato, majstore Igliću?“

Krojač je šutio, nezna se da li od srdjbe i uvrede, ili pako što nije znao na to odgovoriti; a postolar nastavi s pobjedonosnim posmjehom. „Vi dakle, majstore, neznate? dobro, ja ću vam kazati: gospodin načelnik, oprezan i razborit čovjek, zabranio je kožaru Vuku, koji se je oko njegove kćeri kao lisac oko koke vrtio, dolaziti u svoju kuću. Tà vam je svim valjda poznat onaj pijanica, svadljivac i kartaš, koji je vrebao na Anku, ono nježno i dražestno djevojče — da ju Bog uklonio od takove kuge! — nemogu se dosta načuditi njezinoj tankoj nožici —“

„Dalje, dalje!“ navališe na njega znatiželjni slušaoci.

„Strpite se malo, prijatelji!“ zamrmlja postolar zlovoljno, „da vam dakle kažem; u isto vrieme, kad se ono s Vukom sbilo, vrati se iz Dubrovnika mladi Blažić, čovjek, što se tiče bogatstva i uglednosti, prvi do načelnika, te zaprosi Anku, koja ga je, nezna se zašto, odbila, premda ga je i kašnje rada vidjala, što se Vuku na žao dade, te se zakune, da će joj se na ljubovniku prvom sgodom osvetiti.“

„I ja sam ga čuo kad je to govorio,“ potvrdi bačvar, „nego onda biaše malo jače puhnuo u čašu, te nije valjda znao što bunca.“

„Djeca i pijanci istinu govore,“ reče postolar, „to barem za cielo znadem, da je Vuk strahovitom mržnjom proti Bogdanu bio uzavrio, i da je on čovjek, koji neumie strasti svoje svladati, već što reče, ne poreče; a k tomu je poznato, da je jučer u isto doba s plemićem kroz gradska vrata oboružan izjašio i više se nevratio. Iz svega toga čini se vjerojatno, da je Vuk Bogdana kucnuo po vratu.“

„Vi dakle, majstore, zbilja mislite, da je plemić od Vukove ruke pao?“

Digitized by Google

Odgovor na to pitanje priključi našemu pripovjedaocu općenito turanje ljudih, koji su se načelniku s puta uklanjali.

I doista se ukaza glavar grada sa ženom i kćerju, te se odputi k raztužnom otcu Bogdanovu. Smjerno pozdravi rodbinu Blažićevu, koja se biaše zakupila da izkaže rodjaku posljednju čast. Stari trgovac se približi k Smiljanićku, prijazno se izkazuje s njime i otre si suzu, koja mu bješe u oku zasjala.

„Tko bi bio jučer na što takova pomislio, kada se s pokojnikom razstadoh u Vinkovoj kavani," zaće načelnik.

„Bog je dao, Bog je i uzeo. Slava imenu njegovu!" reče smireno i tiho trgovac digavv mutno oko k nebu.

Tiho je plakala Smiljanička sa svojom kćerju, kojoj Blažić uhvati ruku i reče: „Plačte, plačte, Anice! vriedan biaše, da se za njim tuguje i nariče; on vas je od srca ljubio, pa budući da mi nebješe sudjeno nazivati vas nevjestom, neka mi bude barem prosto biti prijateljem vašim."

Anka poljubi starca u ruku; rada bi bila koju riječ na njegovu utjehu progovorila, no od gorkog jada nemogaše ni riečcu izustiti. Blažić se sada obrati k rodjakom i mnogobrojnim prijateljem veleći: „Već je vrieme, gospodo!"

Na te krenuše rodjaci i prijatelji u sobicu, zavitu u crno, urešenu obiteljskim grbom Blažićah i razsvjetljenu na okolo goredimi voštanicami. U sredini te žabe stojaše lies sa ostatci mladoga plemića. Bogdan se poslje smrti nije mnogo promienio. Njegovo lice nebješe uvehlo, ko što biva kod mrtvacah; svedj još titraše mu na ustnah blagi pesmjeh mladjahne dobe. Pokojnik bio je u svečano ruho odjeven i bogato zlatom, biserom i cvietjem izkitjen tako da bi čovjek reko: to sve je neka ljuvena šala, — da nije opazio u crno zavite žene, koja je klečeća nad lies jadikovala, da je čovjeku srdce pucalo od žalosti.

Anka se morade na očevo rame poduprieti da neizmogne, stari Blažić pako stupi ka klečećoj ženi te joj nješto prišaptne, na što se ona digne i ušuti; ali kad sluge mučć uzeše pokrovac, da zatvore lies, tada nadvlada materinje srdce poslušnost žene, i ona se izvinu iz rukah supruga svoga, priniče nad mrtvacem i uzé opet bolno jadikovati.

Duboko ganuti suznima očima gledahu pribitni taj prizor. Starac progoveri nakon kratke nutarnje borbe: „Prostite, gospodo, slaboći ženskoj, koja se je svojoj tuzi sasvim podala, ta i ja sam isto tako biedan ko i ona, i stojim osamljen kao okresano drvo. Šta će mi sada sve blago i bogatstvo, od srdca bih ga rado žrtvovao, da si njim mogu sina uzkrisiti."

Te izustiv baci se pred mrtve diete na koljena, pritisne mu vrući cjelov na bliede ustne, upre oči u njegove crte, ko da ih želi usisati za uvieke, zatim se podigne odlučno i namigne slugam.

Lies bi pokriven. Svečana tišina, koja je u praznoj sobi po odlazku nazočnih zavladala, bješe prekinuta nekoliko putah udarci kladiva, koji se muklo po cieloj kući razliegahu, i jecanjem matere, koja je onesviještenu Anku grčevito na svoje grudi pritiskala. Mnogobrojni i velikoliepni biaše sprovod; nisu bo samo Branovčani pratili pokojnika, no i silno množtvo ljudih iz obližnjih selah, koji pročuše za grozovitu smrt mladoga plemića. S preda idjahu prazne taljige, za njimi nošahu mladići mrtvaca, obkoljeni djevojkami nakitjenimi vienci od cviećа. Lies bi u župnoj crkvi blagoslovljen i odavle na groblje od-

Digitized by Google

nešen i postavljen u zelenu travu. Nedalako odavle čekaše neustrpljivo grobar spreman sa svojim orudjem kod izkopana groba na svoga gosta. Prozori njegove kolibice biahu čvrsto saklopljeni, niti se živa duša nepojavi na njih, kada prolazaše sprovod; ali unutra, unutra u tihoj i osamljenoj sobici raspustila je smrtnoblieda Ivka svoju gavran-kosu, i pala sniženo na koljena pred slikom bogorodice, te sklopiv nježne ruke ovako molila: „O blažena dievice, majko tuge i muke, ogledaj se očima milosrdja na biednu siroticu! On je težko sagrešio na meni, no ja mu sve opraštam, da i meni bude oprošteno, kada mi zadnji sat kucne. Oj crna smrti! zašto njega umori, a ne mene, koja se već odavna odrekoh svieta. Svemožni Bože! povrati mladiću strveni život, i uzmi mene umjesto njega .... zavjetujem ti se, božja majko, da ću se sasvim ostaviti taštinah svieta, i tebi se sasma posvetiti u tihu samostanu, samo ako Bogdanu život povratiš . . .“

Tako moljaše djevojka u ljubavi i sdvojnosti, dočim je vani sprevod polagano napredovao i tutanj koračajah pratjen posmrtnom gudbom žalostno odjecao.

Oko groba poredaše se najbliža rodbina pokojnikova; grobar je smjerno podao uže Blažiću i Smiljaniću, na kom ova dva odlična muža pustiše lies u grob. Za to vrieme nitko ni nepisnù. Ali umah zatim spopadoše sprovodnici grude i bacaše na lies, od koga se je mukli tutanj na okolo razliegao. Razcviljeni se otac tada obrati k pratnji i progovori: „Hvala vam, gospodo i gospoje, na časti, koju izkazaste pokojniku. Bog vam platio za tu uslugu, te vas sačuvao od takve nesreće.“ To rekavši uzme sám šaku zemlje te ju baci na lies i progovori suznim očima: „S Bogom ostaj Bogdane! Laka ti zemljica crna! Da Bog ubije onoga nesretnika, koji bi dirnuo u svetinju tega groba.“

Grobara su ove rieči zatekle ko iz vedra neba grom; no brzo se opet oporavi i izravna, ko da nije ništa ni bilo.

„Bog kaznio njegova ubojicu!“ pridoda načelnik.

„Amen,“ zaori oda svuda i svečanost bi dovršena.

Ljudi se vratjaše u raznih hrpah sjetni i neveseli kući.

Grobar je dotle grnuo zemlju na lies, dok neostade groblje pusto; tada pako baci lopatu, otare si znojno čelo i zapovjedi prosjakinjam, da se tornjaju. Zatvorivši zatim vrata vratjao se zamišljen ka kolibici svojoj; došav amo otvori polagano vrata, i nuto čuda! opazi klečeću Ivku, koja ledjima okrenuta prema vratima neosjeti otca gdje dolazi. Bojan zatvori opet tiho vrata i stade zabrinut šetati pred kućom govoreći sám sebi: „Djevojka mi biva sve jadnija i kukavnija. Doista, pravo imaš, stara Dorušo; zato nevalja više oklevati. No prije svega treba da budem na oprezu; ... sva je prilika, ... da će biti . . . tamna noć.“

(Dalje sl.)

Digitized by Google

Staro hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

Nikola Matulić.

r. oko 1480.

Nikola Matulić rodio se u Spljetu oko godine 1480. Blaše prijatelj Hanibala Lucića, koji na njega jednu pohvalnu pjesmu načini, govoreći mu:

. . . Zukom sladjim začinješ i perom
Pišeš mnogo gladjim, neg Virgil s Omerom.
I kako po svitu Mantui i Smirni,
Slava će bit Splitu i glas neizmirni.

U istoj pjesmi spominje H. Lucić poveću jednu Matulićevu pjesmu, koju izpjeva pod imenom: *„Boj Boga Jova u Flegri."* Nu osim ove pjesme i nekoliko pobožnih, koje dole sliede, načinio je Matulić po svoj prilici više ljubovnih pjesama, budući da u pjesmi na Blaženu Dievu Mariu, moli istu dievicu da ga *ljubenog plama* rieši i učini da nenosi više u srcu *ljuben stril.*

O životu Matulića nije nitko ništa zabilježio. Pjesme što dole sliede izvadismo iz rukopisnog „Vàrtla" Petra Lucića, koji ih medju ostalimi pobožnimi pjesmami 14. 15. i 16. vieka pobilježi.

Pisan Gospoji Blaženoj.

Ku složi Nikola Matulić Splićanin.

Nebeska kraljice, ufanje sve moje,
Čista golubice, o slavna gospoje!
Čuh mnokrat govoreć, da si milostiva,
Odagnat nigdar neć tko tebe priziva;
Zato ja ki krivac jesam, i zal dosti,
Grem k tebi kazivac, jesi od milosti!
Upijuć: pomiluj, pomiluj grišnika,
Moleći: usiluj, da mi prosti, sinka.
Jer Boga, ma molit nesmi, divo čista,
Duša, ni pridanj prit, toli je nečista.
Toli je grišna sva, toli je sva tamna,
Da prid Isusova lica je dojt sramna.
Ako je istina od tebe čto prave,
Buć mi milostiva, o majka od slave,
Ter veće nekàrzmaj, sladko te ja molim,
Milost mi jure daj, grihe me da bolim.
Čin', da jur proslavlju slavno ime tvoje,
A grihe ostavlju i sve zlobe moje.
Najliše ljuben plam i njega naloga,
Ka me je, dobro znam, omrazila Bogu;
Ka me će na konac, ako s' neodrečem,
Vàrć u djavli lanac, neka se tu pečem.
Zatoj te sad prosu, kraljice, tebe díl,
Čin', da već nenosu u sàrcu ljuben stril,
Ukaž' mi pravi put, po ki bih mogal doć
Divice u tvoj skut; ti sve možeš ako hoć.

Otče naš.

Otče naš nebeski, o Bože jedini,
Ter kralju angelski svih Bože istini,
Sveto jest ime tve vàrhu svih dovika,
Ti si Bog nada sve, stvorenje od vika.
Pridi zgar tva slava grišnikom na pomoć,
Iz usti' od lava otmi nas tvoja moć.
Budi volja tvoja o rajska svitlosti,
Udil' nam pokoja od tvoje milosti.
Kako si na nebi, na zemlji tač budi,
Vapijmo mi k tebi, griha nas probudi.
Svakdanji ter hlib naš grišnici molimo,
Danaska da nam daš i da grih bolimo.
I prosti našu zled, vàrh ké imaš oblast,
Prislavni tvoj pogled otvori vàrhu nas.
Kako mi pušćamo dùg našim dužnikom,
I zlobe praščamo s ljubavju velikom,
Tako ti nas čuvaj oda zla i brani,
S milostju svitli raj, dan sudnji dohrani.
Ter nečin' da nápas djavlja nas uvridi,
Koja nas kako pas dan i noć svih slidi.

Digitized by Google

U trojstvu ki sinom i s duhom prisvetim
Božastvu jedinom kraljuješ sve sasvim.

Zdrava Maria.

Zdrava si Marie milosti puna sve,
Kàrstjanstvo vapije prislavno ime tve.
Tobom jest gospodin ki prišal na saj svit,
Vičnjega otca sin, za narod kti umrit.
Blažena ti jesi meu svimi ženami,
Ti vladaš nebesi i svitom i nami,
Blažen je jošće plod od utrobe tvoje,
Ki na svit rodi rod brez okvàrni nikoje.
Isus naš gospodin ter slavni stvoritelj,
Tvoj, gospoje, sladki sin, i naš odkupitelj.
Ti sveta divice, molimo t' usliši,
Grišnik i grišnice kripeći utiši,
Ter za nas moli svih sinka pridragoga,
Da gnjiva za naš grih nepusti on svoga.
Sada i u vrime još od naše smàrti,
Kada smàrt sasvime bude nas satàrti.

Versi od križa.

Zdrav križu prisveti, zdrav ufanje naše,
On, kino propeti na tebi izda'še,
Dobrote umnožaj dušam vernih tvojih,
A grišaim odpuštaj grihe i zlobe njih.
Čudnovato trojstvo, jedini Bože moj,
Ki po križa otajstvo privodiš u pokoj.
Milost nam nekrati, dà, vazda nam ju daj,
K sebi nas obrati i primi nas u raj.
Zato moj Isuse prosviti svist moju,
Da vazda u suze razmišljam smàrt tvoju,
Da život i pamet razbiram dovika,
Kako si ti razpet za mene grišnika.
Zatoj se umolit daj sladki Isuse,
Da se budem prolit vas u gorke suze.
Daj, sàrcem da plaču dan i noć, kip i čas,
Dokle se oplaču od grihov mojih vas.
Koji su tolici, koji su brez broja,
Kojim se prilici nenajde svist moja,
Dodijah sàm sebi, zgubi sve ufanje,
Nego li u tebi, ki s' moje uzdanje.
Zato kàrv prolita ka bi za me, Bože,
Sve zlobe od svita oplakati može.
A zato gdi leži ma pamet studena,
Gorko ju razžeži tva iskra ljuvena.
Da plazi, da biesni za tvojom prijazni,
Za tvojom ljubezni, Isuse pričasni.
Ki si li dobar vas, ki si li dobrostiv,
Komu se daje glas, da si sàm milostiv.
Da si ti sàm sladak, da si sàm medeni,
Ti s' litaji moj hladak i živac studeni,
Koga se napiti ja želju brez mire,
Napivši, vapiti dan i noć tve ime.
A zatoj ozovi momu se životu,
Misal mi ponovi za tvoju dobrotu,
Za tvoju bolezan koju si očutil,
Za našu ljubezan kada se s' oputil,
Neka te ja želju, neka te ja slavlju,
Neka se ja velju tvoj, zovem i pravlju,
I neka ja tebe u mukah sadružu,
Koji si sàm sebe za me dal i dušu.
Jošće te togaj rad molim ja ljubeno,
Razdri mé sàrce sad koje je kameno.
Za mene grišnika na križ se s' dal propét,
Ljubavi velika, opoj mi sad pamet.
Opoj mi tač dušu da ina sva tlačn,
A tebe da slušu, a tebe da sladču.
Da ljubim ja tebe veće nego sebe,
I neka sàm sebe razapnu za tebe.
Vapiju, Bože moj, iz dubin, prid tvoj sud,
Zgrišenje me nemoj gledati, ner tvoj trud,
Ki za me očuti tva ljubav velika,
Kada se upûti za mene grišnika.
Neka sam ja jedan, koji su u broju,
Za kih ti pravedan prelil si kàrv svoju.
Ter kako svoju stvar, pomozi moj Bože,
Po sebi ka nigdar pomoć se nemože.
O sladki Isuse, sladko ti ja pravim,
Jur na me smiluj se neka te proslavim.
Za ku tvu krivinu, Isuse, spàsu moj,
Na križa visinu trujen je život tvoj?
Zač narod prokleti fruštajuć izreni
Taj kip tvoj prisveti, i probode dlani?
Probode i noge čavli gvozdenimi,
I od glave mozge dračami oštrimi?
Zač jošće i ostom žedna te pojiše,
I sulicom oštrom pàrsa t' otvoriše?

Digitized by Google

Ka je u tebi stàrv igdar griha bilà,
Za ku bi tvoja kàrv tako se probila.?
Budući ti kripost izvàrsna dobrotstva,
Buduć svita svitlost, kralj vičàja gospodstva,
Buduć svet od svetih tàrpiš poganjenja,
Ter muke od kletih od tvega stvorjenja,
Kakono da bi bil razbojnik i gusàr,
Ter svake zlo imil i svaku budu stvar:
Zatoť ne ljubav tva, a grišnik Isuse moj
Dostojàn tàrpit ja toj bih, a ne kip tvoj,
Tva milošća mnoga nemore se scinit,
Za grišna ovoga sve trude hti primit.
Tàrpit nisi bil lia pravden za grišnika,
Za slugu gospodin i Bog za človika.
Htil se si zraniti da mene izličiš,
Htil se s' umoriti da mene oživiš.
U toj stvari dilu kàrstom nas pritvori,
Pribi djavlu silu a raj nam otvori.

Tuj toliku ljubav čim ću t' odvratiti,
Ali dať budu prav, kako ću t' platiti?
Ljubav tva nadhaja svaku svita službu,
Po ku puk uzhaja na angjelsku družbu.
Li da ti sa svima neharan nebudem,
Služit ću t' dočima na zemlji pribudem.
Sve ću ostaviti blago svita sega,
A tebe slaviti ki si stvoril njega.
Uboštvo ću ljubit, posluh ter čistoću,
Svitu ću se grubit, tebe slidit hoću.
Dà, to moja slabost spunit neće moći,
Ako tvoja kripost neće ju pomoći,
Za ljubav tebe ka na križ čini iti,
Hoti u dila ta pomoć moja biti.
Sladki Isuse moj, kad budu grišiti,
Tada za mene stoj, tobom ću dobiti,
A ja ću primiti kad napast dobudem,
A milost imiti da s tobom pribudem,
Da budem gledati svitlo lice tvoje
S koga ć' izhajati sve blaženstvo moje.

Frane Božičević.

r. oko 1480.

Franu Božićevića, po svoj prilici rodom iz Spljeta, spominje jedini Hanibal Lucić, koj zahvaliv mu na pjesmi što je na njegovu pohvalu načinio bio, ovako o njemu pjeva:

Nigdar jelin tako nepriniče k riki,
Ki tiran daleko ujde prid lovniki,
Kako moja misal k *pisni tvojoj*, koju
U slavu s' upisal i pohvalu moju.
Nje sladke besìde čtogodi već mišam,
Veća mi pripride želja da jih slišam.
Ter opet i opet teku k njoj i hitim,
Da moj sluh i pamet svàršeno nasitim.
Znaj dobro, od davna ne stah se s knjižicom,
Ka bi tač otavna parnaškom vodicom.

A na koncu veli.

Od tebe, moj Frane, pohvaljen samo bit
Volim, neg od strane drugoga darovit.
Jer si svim ostalim naprida pisnikom,
Zato ti zahvalim zahvalom velikom;
I velim, na posluh tvoj da ću vazda bit,
U sàrcu ovom dub dokolu bude bit.

Razgovor.

Dubrovčanina i Dalmatinca o Zadru.

Od njekog starog Dubrovčanina.

Dubrovčanin.

Evo mjesta, slavna grada,
Ki dèržavu srećno vlada.
Rados mi je prava, opeta
Nakon mnogo, mnogo ljeta'

Digitized by Google

Pàrvostolne pazit side,
Gdi gospoda pàrva side.
Višnji odkle car obro je
Naredbe nam dielit svoje.
Evo mjesta, kog je mila
Vlast cesarska *uzvisila*.
Tu, uljudne sve nauke
Dalmatinu prida u ruke.
Ovdi k znanju njeg' privodi
Sviet naukah u slobodi.
Ah moj Bože! jeli sreća
Svoj dàržavi jasnija, veća!
Da se u mjestu poglavnomu
O jeziku brinu svomu
Ište razlog; jest prilika,
Da našega vir jezika
Uzdàrži se i stoluje
Gdi se znanje većma štuje.

Dalmatinac.

Ne tàrgaj se brez opaza
O čovječe svietla obraza!
Nemuči se. U ovom gradu
Za svoj jezik malo znadu.
Ovdi 'e ludo, potišteno,
Govorenje svoje rodjeno.
Plemstvo od mjesta, sva gospoda,
Sasve od slavnog našeg roda,
Sciene: *Vlasi* da bi bili,
Svoj bi 'er jezik govorili.

Dubrovčanin.

Kako? Ovo l' mjesto nije
Dalmatinsko, kako prije?
Nijel' rodu slovinskome
Baraković [1]) pjevo svome?
I s pjesmami i s knjigami
Ime steko Zadru i nami?
Nijel' Šimun *Budineo* [2])
Na Slovane slavu uzpeo?
Nijel' otlo *Ivan* [3]) bilo,
Ki je Maltu proslavio?
I *Zanotta* [4]) krepka dila
Nisu l' zemlju proglasila?
Kad prinese svom jakosti
Virgilia sve ljeposti?
Kadno Enee put nezgodni
Složi u jezik domorodni?
Karnarutić Barnja [5]) gdi je,
Kog se slava dične vije?
Gdi Zadrani svi su ostali,
Ke krajina dići i hvali?

Dalmatin.

To je njekad nazbilj bilo,
Nu sve je danas potamnilo.
Sad Dalmatin, ki sried grada
Pobjego je s bàrda od glada,
Ter se u Zadru nagnjezdio,
Prikorno bi nahodio
Da'no jezik svoj vlastiti
Sliedi ljudski govoriti;
Jer, spomenu svog prikora
Scieni jezik da mu otvora.
S toga njeg' se zaboravlja,
Medju Vlahe ter postavlja.
Tko ga zdàrži, čujder, ove,
I nas i vas Vlahe zove.

Dubrovčanin.

Da Dalmatin koj Vlah bude,
Zadranin je dakle odkude?
Tot Zadrani i Dalmatini
Nisul' narod sve jedini?

Dalmatin.

To bi htjeli nazbilj biti,
Rodni jezik nu tlačiti,
S tog su s rugom pribavili,
I govorit naumili

---

[1]) Juraj Baraković Zadranin, što je pjevao Vilu Slovinku, Gjarulu i druge krasne pjesme.
[2]) Budineo, Zadranin, pjesnik i spisatelj pobožnih i bogoslovnih djelah hrvatskih.
[3]) Ivan Zadranin, izpjeva u hrvatskom jeziku Pjesan o Malti, Filomenu i druge pjesme.
[4]) Ivan Zanotti ili Tanclinger, kanonik Zadarski, prevedè Virgila na jezik hrvatski, napisà ogromni rječnik hrvatsko-talianski u rukopisu, kod g. Filipa u Zadru, i njeke pobožne knjige.
[5]) Barnjo Karnarutić, vlastelin zadarski, opjeva na jeziku hrvatskom obsjedanje sigetsko.

Digitized by Google

Jezik treći, koj mletaški
Nije nazbilj, ko ni vlaški.
Jezik kim se posramluje
Isti Mletčić, ki ga čuje,
S tog svu diku pometaju,
Mješte zlata kalo imaju.

Dubrovčanin.

Treba reći, da nezmadu
U takomu mudri gradu,
Koj je proster, ka li dika,
Slavnog našeg od jezika.
Vàrh njega se nije uspeo
Rimski Tiver, gàrčki Alfeo.
Medna 'er sladost, kom se glasi,
Divna sàrca gnjev ugasi.
Svedj pristojan svakoj pjesni,
U veselju i u bolesni,
Čas junaka na boj diže,
I ko trublje sve podžiže,
Uciljena čas pastira,
Ljuvenieh rad nemira',
Bolest taži, sàrce otrese,
Dokle dikla nanj dade se.
Neznadu li kud se stere
Jezik bogat prieko mjere?
Kom granice jesu iztočne,
Gdi tatarska zemlja počne,
A teku mu svàrhe nije,
Dok val svàrši od Adrije.

Dalmatin.

To sve znadu, nu svedj jače
Što neumidu, ljudi tlače.
Svak bi htio, kad neumije,
S družtvom prikor da pokrije.
S tog Zadranin, narodnomu
Svom jeziku prostranomu,
Kog neznade, nu znat ima,
Svim se opire načinima.
Vlahom zovuć Dalmatina,
Slavske majke pravog sina,
Koga danas kako i prije
Svedj slovinsko sunce grije.
Jer ko nema svog jezika,
Da 'e Dalmatin nij' prilika.

Dubrovčanin.

Nek' se Zadar usioni
Dubrovniku s tog pokloni.
Nek' Kotoru hrabrenomu,
Kruni nazbilj glavu u tomu.
Nek spovjeda: da meu nami
Još su rodnog duha plami.
Da je jezik nam ugodni,
Vàrhu svieh domorodni.
Jer svoj jezik tko neljubi,
Domorodstva razlog gubi.

Dalmatin.

Imaš pravo, svak se brine
Rodni jezik da neizgine.
Poljak, Hàrvat, Ugar isti,
Mudre skupe svud namisti
Za svoj jezik glasoviti
Temeljito posaditi.
Slavskom pjesni razliega se
Odra, Sava kud prolaze,
Raba, Dnjeper, Visla i Drava,
I gdi Dunaj trak spuštava,
Slovinskom se rječju diču,
I narodne slave liču.
Nu oko nas brez prilike,
Dalmatinske lovorike
Posahnuše, za tudjima
Snižiti se pod riečima.
Naš krajišnik sám predaje
Ružno, što mu bolje ostaje.

Dubrovčanin.

Al što reče brate mili!
Do čega smo to prispili,
Te sramote, te prikore,
Ke nam sàrce striele i more.
Nedopusti l' Bog ikada,
Da tko sreće naše vlada,
Zaboravit bude diku
Vitežkomu baš jeziku.
Za moć slavnu djedovinu
Uzdàržati Dalmatinu!

Digitized by Google

Putovanje*)

Tome Skalice mladjega, Brodjanina.

Od g. 1851—1855.

(Nadalje)

Tako dodjosmo sretno 23. i. m. do obale englezke kod Gneis-End, gdje Temsa rieka svoje ime gubi i u more ili englezki kanal utiče. Od ovog mjesta do Londona po istoj rieci gore iduć imade 60 engl. miljah (englezka je milja pol ure hoda).

Budući da niesmo dobra vjetra imali da u London odavlje na jedra brodimo, najmljen bude parobrod i dovuče nas u taj najveći evropejski grad 24. i. m. po podne. Stadosmo u West-Indian-Docks, t. j. pristanište izkopano za ladje koje u Londonu što ukrcavaju. Kapetan nam objavi da je nam putnikom slobodno u grad po našoj želji ići, samo da smo svaku večer na brodu, i reče nam da će se naš brod 4—5 danah u Londonu zadržati. Mi smo se u to vrieme povoljno u Londonu razveselili i razabrali, — a kapetan je potrebita nabavljao i uredjivao, kupio alat za lov kitovah i dao je takodjer uzidat osobito ognjište, u koje su stavljena dva velika kazana, za izvarit ulje kitovlje. 29. i. m. biaše sve gotovo na brodu i neimajuću povoda baviti se dulje ondje ugleda se dobro vrieme i ugodan vjetar, te mi predadosmo se snazi vjetra i dodjosmo za 24 ure u more ili englezki kanal i uzesmo pravac našeg puta k zapadu.

Ovaj prodor morski izmedju Englezke i Francezke u zimsko je vrieme vrlo opasan, jedno što je ondje uviek magla, drugo sleže se tamo sa svuh krajevah svieta toliko brodovah, da se jedan drugomu jedva mogu uklonjat, a treće prudovah imade toliko da smo svaki čas bili u pogibli da se nebi našukalo. Zato mi uzesmo kormanjuša iliti pilota, čovjeka Engleza, pogodjena da nas izvede iz kanala do *Cap de Lizard*, to jest skrajnje kopno u Englezkoj, — a za taj mu posao izplati kapetan 12 livrah (120 fr. sr.) Ovakvih pilotah imade u englezkom kanalu Englezah, Francezah, Holandezah, Niemacah, a od ovih osobito Bremljanah. Ovi ljudi imadu svoje kotariče i mogu š njimi u najvećoj buri broditi. Oni su za taj posao izučeni i poznato im je svako mjesto u kanalu. Kad koji brod nadodje oni dodju po 2—3 kotariča i tako se nade; što dobiju od koje ladje to oni medju sobom podiele.

Mi smo kroz oni kanal imali tiho, akoprem snježno i kišovito vrieme sa ješto malo leda, te smo 30. (?) i. m. sretno dobrodili do *Cap di Lizard*, gdje smo se s pilotom razstali predavši ga na drugi englezki kotarič.

Ondje nam kapetan reče da neka se još jedanput i to zadnji put na ovom putu nagledamo zemlje evropejske. Svaki izmedj nas imadjaše neku utjehu misleći povratiti se kadgod u svoju domovinu, te zato uprvši oči u rečeno predgorje uzkliknusmo nješto tužno i nješto veselo: S Bogom Evropo!

Još isti dan u 3 sata po podne obala englezka se vidjaše kao kroz debelu maglu, a oko 5 satih ništa više nevidjesmo nego more i plavo nebo.

---

*) Iz ovoga smo putopisa priobćili u lanjskom Nevenu izpise iz „Petropavlovska“ u Kamčatki, iz „Sitke“ u ruskoj Americi i iz „Honolulu“ u Polinesiji.

Digitized by Google

Uzesmo još istu večer pravac k južnom zapadu. Tako dodjosmo dobrim vjetrom pram cesti od Gibraltara. Ovdje je zrak prilično topliji nego u englezkom kanalu. Družina galije (mornari) radila bi po vas dan na kuverti (*Deck*) a mi bi se putnici šetali pušeći i šalu sprovodeći. Tako sretno ponješto oštrim vjetrom putovasmo, dok 19. prosinca ugledasmo na obali afrikanskoj predgorje *Cap verde* (zelena glavina) zvanu. Isti dan dospjesmo do nekog ostrva što se zove *St. Jago* (sv. Jakob). Kod onih ostrovah naumio je naš kapetan zadržat se zbog oficirah za lov kita, ondješni bo Afrikanci i Portugezi u tom su posiu poznati vještaci. Nedaleko od tog ostrova dade kapetan dva čuna spustiti u more, uze nas nekoliko putnikah sa sobom, i tako snagom vesalah dodjosmo za pol ure na bajer. Prvo što smo ondje ugledali bilo je nekoliko kolibicah od trske dosta kukavno sagradjenih, a na blizu vidjesmo ljudih zabavljenih opravljanjem stare neke ladjice. Kapetan pozdravi se š njimi na englezkom jeziku i upusti se u razgovor, a mi ostali posjedasmo pod dvie voćke, kajsije, motreći predmete na ostrovu. Za malo dodje jedan Portugez i š njime dva Arapina svaki po dve ljubenice noseći te ih staviše pred nas nudeći na englezkom jeziku, da će nam ih još više donieti. Poslie donesoše i kajsijah u košari i dadoše nam. Kapetan medjutim propita za oficire, al ih ondje nemogaše dobiti. Podjemo odatle svi u skupu u šetnju u bregove i vratimo se pred večer k našoj ladjici, koju smo našli polak nakrcatu ljubenicami i nješto friška kozjeg mesa. Sad se odtisnemo put našega broda, koji je nedaleko u moru bordižao (lavirao). Za malo časovah stadosmo uz našu galiju, a za nami ladjica s ljudmi od ostrova, kojim naš kapetan dade 5 bocah ruma i 4 litre duhana, s čime oni podpuno zadovoljni i sretan nam put želeći, odveslaše.

Zatim uzesmo pravac k drugom ostrovu, što se zove *St. Antonio*, i dodjosmo pred zoru blizu njega. Zorom kapetan i nas nekoliko odplovismo sa 4 čamca na obalu. Na ovom otoku vidjeli smo poljodjelacah, usejana pirinča ili oriža, trske što se od nje šećer pravi, kukuruze, voća bananskog (bananas), kao i rogate marve, konjah, ovacah, kozah. I ovdje je kapetan propitavao radi oficirah za lov kita, ali ih ni tu nije mogao dobiti. Odovud pram jugu posjetismo treći otok *S. Brado*, gdje nadjosmo 5—6 kukavnih koljebicah na obali, uz koje su bile razapete mreže rad lova ribjeg. Stari jedan Arapin i dva Portugeza, koje ondje zatekosmo, kazaše nam da su drugi stanovnici otišli da ribu love; zato kapetan nehtijući se tu dulje zabavljati, kupi od njih 8 kozah i 12 kokoših te se s time vratismo na našu galiju.

Stanovnici ovih otokah jesu Portugezi pomješani sa Arapi, koji gadno liemi onako dosta kukavno životare. Zakona su rimo-katoličkog; na otoku S. Antonio stoluje katolički jedan biskup. Na otoku S. Jago jest glavni grad Riberia grande, a drugi jedan grad koji se zove Porta Troja.

(Dalje sl.)

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. U nedelju dne 21. o. m. u 10. s. p. p. bit će u dvorani Nar. doma držana glavna skupština članovah Matice il., koja će skupština imati — da se dotičnomu naputku vis. c. kr. ministarstva unutarnjih poslovah od 15. ožujka p. g. posve i u formi zadovolji — izvršiti ono, što je lanjska lipanjska glavna skupština u načelu već izrekla, ostavivši ovršenje svoje odluke ravnateljstvu, koje i zbilja izpuni taj nalog već početkom o. g. — imat će dakle ova skupština po novoj naredbi vis. c. kr. ovdašnjeg namjestničtva od 30. p. m. iz nova pretresivati pitanje sjedinjenja domaćih naših književnih družtvah i zavodah, zatim dva u tu svrhu povlašćena izaslanika izabrati, kojiuh će biti zadaća da s izaslanici ostalih upitnih družtvah i zavodah konačno ugovore željno sjedinjenje. — Željiti bi bilo da se barem ovi put sastane dovoljni broj članovah te da se već jedanput onako rieši ovo pitanje, da neostane povoda daljšemu odvlačenju.

(*Književne viesti.*) U 23. podielivanju Demidovskih (u ovom listu već napomenutih) nagradah ustanovljenih za odlikovanje nekih strogo znanstvenih radnjah na polju ruske književnosti, dosudjene su ove godine prve glavne nagrade svaka sa 1428 srebr. rubaljah natječajnim 3. spisom sljedećeg naslova: biskupa Makarija „Pravoslavno-dogmatičko bogoslovje;“ prof. Nevolin-a „O pätinah (predielih) i pogosteh novgorodskih“ i Johima „Opis gradjenja pismenah (*Lettern*) sredstvom galvanoplastike.“ — Druge nagrade, svaka po 714 sreb. rub., dobiše prof. Kovalski za „Teoriju neptunskog pokreta“ (t. j. vodena tvorba kod postanka naše zemlje), Trebenjikov za „Atlas sjeverozapadnih obalah Amerike,“ Zarubin za svoje djelo „O novoizumljenom mjerničkom orudju“ (Messinstrumente), Mural za „Hronografiju bizantinsku,“ a Kokšarov za svoje „Gradjivo (material) za rusku mineralogiju.“ — Pohvaljena su sljedeća djela: „Mornarsko nazvoslovje“ od Sulca, „Razmatranje o narječjih persijanskih“ od Berezina (franc.); „Geognostičko putovanje po istočnih pustinjah kirgijzkih“ od Vlangilia; napokon dva njemačka filologička djela o jeziku estenskom narječja revalskog. —

— Dne 8. pr. m. otvorena je u Petrogradu na sveučilištu u nazočnosti ministra narodne prosvjete Norov-a, držav. savjetnika knjaza Vjazemskog i dr. svečano nova ruska fakulta *istočnih jezikah*, koju je još pokojni car Nikola bio naredio. Ima pako ova fakulta pet oddieljenjah iliti odsjekah, jedan za arapsko-perzijansko-tursko-tatarski jezik (4 glavna profesora, 1 adjunkt, 2 lektora); drugi za mongolsko-kalmičko-tatarski (1 profesor i 1 adjunkt), treći za kitajsko-mandžurski (prof. Vasilj Vasiljev), četvrto za ebrejsko-arapski (1 profesor), peti za gruzijsko-armensko-tatarski jezik (dva adjunkta). Profesor persijanskog jezika, Mirza-Iskender-Kazem-beg jest dekanom ove fakulte; arapski jezik predavat će šejh Muhamed-Ajad-Tantavi. Učenici ove fakulte moraju izim jezikah takodjer i povjestnicu istih narodah učiti kao i vjeroзakon, ruski jezik i zakonik.

---

* Medju žertvami što ih posljednjih ovih danah nemila kratelj sgrabi u Beču, bio je takodjer poznati slovenski spisatelj baron Andria Čehovin, c. kr. satnik kod topničtva; on je častničtvo, srebrnu i zlatnu medalju, kao i krst vitežki Marije Terezije stekao na bojištu u Italiji.

* Banatska je pšenica poznata u Evropi kao najteža u zrnu pa daje i najviše brašna; ovo pako ima još i drugih svojstvah, kojimi se, ako je melivo dobro, razlikuje od svih ostalih vrstah pšenične muke (melje). Ovamo naročito spada žutkasta boja banatske muke, što medjutim nimalo nije na uštrb podpunoj bjeloći peciva. Ova je boja banatske muke, iz aradskog parnog mlina, osobitu pozornost probudila na parižkoj izložbi, te kažu da se može po njoj najsigurnije poznati, da li je muka zbilja od banatske pšenice ili ne.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice II. svake nedjelje jedanput. Cijena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr.
Za utemeljitelje matice polovica od iste cijene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 48. **27. Listopada 1855.** **IV. tečaj.**

Grobar.

Pripoviedka iz druge polovine XVII. vieka.

(Nadalje.)

V.

Noć je pokrila zemlju crnim svojim plaštom i tišina zavladà po dolu i gori. Na iztoku tinjale su još pojedine zviezde, a sredinom, kuda mjesec prolaziaše, vukli su se tmast oblaci, kroz koje samo kadkada probije blieda mjeseca svjetlost obasjajući [illegible]mnu zemljicu. Sve veći i gustji oblaci dolaziahu sa crnoga zapada. Munje se počeše jače po obzorju križati, a tutanj groma razliegao se je sve žestje u noćnej tišini.

Na groblju branovačkom biaše tišina grozovita; kada bi munja kadkad bliže i jasnje sievnula otajstvenim nekim trzanjem, da se je čovjeku pričinilo ko da istu njezinu ciku čuje, tada sjahu na polak iztrunuli na grobovih krstovi u užasnom plavkastom svjetlu, koje opet tako strelovito izčeznù, da se sve to predstavi gledaocu ko da su u čas obasjanja sablastne spodobe prošle medju grobovi. Groblje obasjano bliedom mjesečinom djeluje na čovjeka sjetna i neustrašiva kao otajstvenom nekom namamom, tihi stan mrtvački nam se pričini kao vrt gospodnji, u kojem cvietje viečnosti niče. No u burnoj noći, kada priroda sve svoje strahoće u neprobitnoj tami po zemlji razlije, tada nam nestaje one čvrste vjere, naša se razdražena mašta napuni slutnjami, predsudami i praznovjerjem, pred našima se očima stvaraju grozovite slike i prilike nadzemaljskih prostorah, i treba čovjeku junačkoga srdca, koje straha nepoznade, ako hoće da čvrstim korakom u takvoj noći prodje izmedju grobovah.

Takav mora da je bio čovjek koj je sad šetao na branovačkom groblju. Bilo je već blizu gluho doba noći, kada se Bojan dignù s postelje, na kojoj je ležao odjeven i budan, i upalio svjetiljku. Pri slabom njezinom svjetlilu bilo mu je vidjeti lice bliedo i tamno; škrinu zubmi dva do tri puta i čvrstom se desnicom zagrnu u kabanicu, po čemu se mogaše slutiti da se je zbilja odvažio svakako izvesti svoju namjeru. Izišav polagano iz sobe, postane kod kćerine sobice i posluša; tu mu se pričini, ko da je nješto zašuštilo unutra, te časak dva počasi; ali doskora podje dalje zlovoljno mrmljajuć: „Ništa nije, ništa, valjda je čudan sanak snila; strpi se samo, sirotice moja, doskora ćeš snivati o zlatu

Digitized by Google

i biscru. Zašto nebi ti, dušo, imala, što gizdave djevojke bravovačke u izobilju imadu; ti, koja si vrednija od njih. Strpi se samo, strpi; spavaj mirno, diete moje, otac ti bdije i skrbi se za te u tamnoj i burnoj noći.“

S ovimi riečmi stupi preko praga kolibice; no u isti čas ugasi mu svjetiljku vjetar zviždeći povrh grobovah prama njemu. Premišljaše sad bi li iznova upalio svieću, ili u tmini napried pošao; no doskora sievnu munja i razsvietli cielu okolicu, muklo je grom odjecao i nekoliko kapih kiše kapnù groboru na vruće čelo. Metnuvši svjetiljku na zemlju zagrne se bolje u kabanicu i uprvši oči na zapad tiho progovori: „Bit će nepogode noćas, i ako želim izvesti namjeru, valja mi se žuriti. Napried dakle u ime božje, ako to nije grieh pri takovu poslu nazvati ime gospodnje.“ Čvrsto i neustrašeno stupao je starac izmedju grobovah tja do kuta groblja, gdje je bio novi grob ukopan, u koji je ubijenoga plemića večeras zagrnuo. Došavši ovamo ustavi se uzprkos svojoj čvrstoj odluci, i nehotice protrnu, kad se, po običaju svome, drhtućim glasom stade hrabriti: „Junače! što oklevaš? zar si se, dušo ti, ženom pretvorio? jesi li ikad strepio kada je valjalo napasti divljeg Osmanliju? Niesi li tad prvi srnuo medju neprijateljske čopore i svagda se sa slavom s bojišta vratjao?! A sada — drktješ, sram te bilo, stari borče! Pa šta je, što bi se plašio sa svoje namjere? — Ti niti si kradljivac, koji se maglom il noćju uvlači u kuću svoga iskrnjega, niti pustahija, koj iza grma na svoj plien vreba i zaledjice udara. Toliko si putah pokazao da se nebojiš dušmana, nebudi dakle ni sada strašivica. Nečiniš ti iz lakomosti, što božji i ljudski zakon kao zločin zabranjuje, već te na to nuka ljubav djeteta, i Bog će ti oprostiti otu ljubav tvoju. Il zar da gledam kako mi diete gine i propada? . . . nisam li danas vidio, kako stari Blažić mal da nesdvoji od žalosti, kad mu sinka ovamo pratiahu! — — Pa njemu je ostala žena, koja ga tješi, i ostalo mu je blago, koje mu prija; a što meni ostaje, ako mi Ivka umre? Oj ništa — ništa na svietu.“ —

Odvažno skoči u grob, skide kabanicu i maši se lopate, koja ležaše još na istom mjestu kamo njom bješe večeras o zemlju lupio. Brzo njom odgrne ono malo zemlje, što ju je bio samo kao na oko bacio na lies. Za malo časovah zablisnu mu pred očima pozlatjeni pokrovac od liesa. Sada se starac sagnù nad liesom napipajuć pokrovac i čavlove na njemu. Uvidivši da mu u toj tmini i u tiesnom grobu neće poći posao za rukom, reče zlovoljno: „Eto biesa! pa da sam barem svjetiljku sobom poneo; no ni ta nebi mnogo hasnila, jerbo se nemogu ovdje ni krenuti. Nije hašne, prijane moj, mi moramo skupa na polje; izvan groba ima dosta za nas prostora, a svjetla će nam dati munje, što eto kao biesne zrakom poletuju.“

Krepkim mišicama spopade lies te ga s težkom mukom stavi na rub groba, zatim se digne i sám iz jame i sjedne na zemlju polag liesa. Izvadivši iz žepa dlieto i ina razbijala prionù marljivo uz pokrovac. Da ga je tko tude u bliedom munjah svjetlilu ugledao, za stalno bi se sjetio stare priče o gadnih upirinah i vukodlacih, što noćju obilazeć groblja izkapaju liesove i na polak trulimi tjelesi upokojenikah odurnu svoju proždrlost nasitjuju; pa i zbilja je izgledao grobar kao neka upirina sa svojim propalim licem i na čelo nabijenim klobukom, revno i pomnjivo dlietujuć i pileć oko zadnjeg stanka, štono ga smireni života putnik od svoga roda dobiva.

Digitized by Google

Pokrovac biaše konačno riešen čavalah i drugih sputah. Još jedanput spopade grobara groza, kojoj se čovjek na blizu mrtvaca tako lako oteti nemože, a zatim ga već ostavi svako plemenito čuvstvo, te on naglo pokrovac otvori. Munja, što upravo sada sievnù, razsvietli obraz pokojnika. Bogdan ležaše tiho i nepomično, prekrštene ruke skliznuše mu niz bokovahi po svoj prilic, kad ga je starac iz groba dizao. O vratu mu je visio zlatni lančić a ruke su mu se blistale od prstenja.

Hitro pruži grobar ruku za sjajnimi dragocienostmi, no još brže trgne njom natrag.

„Čudnovato“, govoraše uprvši oči u bliedo lice pokojnika, „doista čudnovato, da mi upravo sada na pamet dodje poviest, što mi ju jedno veče kazivaše stari naš kapetan. Neki čovjek podje na groblje i odtrgne na grobu jednom ružicu, koju je trebovao za neke čarobije. O ponoći pako dodje mrtvac po svojinu, i pokucav na prozoru, reče: Vrati mi ružicu. — No onaj si zabuši uši te niti hoće da sluša nit da vratja. Vlastnik dodje i drugu noć veleć: Vrati mi ružicu, ili ću te lišiti najdraže stvari. — Čovjek opet nesluša i nevratja. A kad i po tretji put odbije vlastnikovu prošnju, tad mu strašna k domu stupa sablast kroz goru i dol; dok vjetar huji i buči u noći ekol; kolievki došav — milo stisnu mu diete okostnom rukom; koje moleć i ječeć — izdahnù dušicu s težkom mukom. Osvetitelj ode poljem, gorom natrag; a za njim ostà od djeteta krvavi trag. Jutrom pako, kad se otac izza težka sanka prenù: vidi nestalo je kćerke, nesta radost sva i njemu!“ —

Ovo izustiv sakrije si obraz rukama, jer mu priča ta u duši probudi užasne misli; ali divlje srdce, naviknuto na okrutne bojeve, nepreda se dugo; doskora nestade straha potaknuta praznovjerjem i nepogodom noćnom u njegovih grudih i on se opomene odvažnim glasom: „Sad nije vrieme da razmišljaš, djeca i bake strepe od starih pričah i strašilah. — Ala krasna mrtvaca! Gle, bogami, taj me Bogdan sjetja janjičarskoga age, komu sam kod Kaniže glavu odrubio. — Žao mi ga je još i danas, biaše bo liepo, vitko momče, a siromak nije ni pare imao u žepu, nije mu glava vriedila da se maših sablje na nju. — — Deder ti, momče, da ti ogledam taj zlatni lanac; a što će tebi mrtvomu zlatni lanac? bolje da ga meni živomu poklониš, a ja ću ga zamieniti u židova Abrama za liepe obodce i narukvice.“

Tako sám sobom sboreći pridignu grobar desnicom mrtvaca, a ljevicom skide lančić. Sada puhnù vjetar sa juga donoseći njekoliko kapih kišice, koja je šprihala na Bogdanovo bliedo lice.

Bojan metnu zlatni lanac, zadovoljan ajegovom težinom, uza se na zemlju; zatim uze ruku mladićevu razmatrati.

„Nježna, biela ručica,“ govoraše, „pozna ti se gospodičiću, da se u svom životu nikada nemašl lopate i motike. Da je mahao buzdovanom i handžarom, izgledale bi mu mišice malo drugačije. Svakako ovako nježnoj ručici liepo doliče prstenovi, osobito ako su tako umjetno izradjeni, ko što ovi tude. No bolje će biti da meni ustupiš taj ures, s koga te neće više glava zaboljeti.“

Ovakovimi neshodnimi šalami hotio je stari grobar da u sebi utaži strah s one prigode, što ju malo prije napemenù. Sada se lati velikoga prstena na ruci mladićevoj, te ga htjede jednim mahom skinuti; no buduć da se nije dao s dobra, upotriebi svu silu, pri čem se je cieli trup njekoliko putah silno

Digitized by Google

stresao. Ali sav mu trud uzalud. Da je grobar i na što drugo pazio pri svom poslu, negoli na zlato i prstenje, bio bi mogo opaziti pri svjetlu munjah grčevito trzanje na obrazu pokojnikovu. No on na to nije pazio, već je srdito, što mu je bezuzpješan trud, skočio na noge i prekrstiv ruke, rekao: „Dakle prsten ti nedaš? . . Da, prst je oteko, i prsten se neda skinuti; ali ja ga moram imati! . . . Nemogu ti pomoći, moj gospodičiću; htjedoh ti samo prsten uzeti, a ti ga nepustiš sama, van s prstom zajedno. E dobro, neka bude po tvojem. No eto ti beleja! sada neimam noža kod sebe — ali, da da — ako već moraš da budes osakaljen, to mora da bude barem junačkim orudjem a ne kojekakvom kosturom; stari moj handžar, odavna već nerabljen, neka mi tom prigodom opet jedanput posluži.“ S time se vrati kući; ali nepodje unutar, već u sušu, gdje je hotio svoj handjar potražiti. Kiša je medjutim skoro sasvim prestala, munje nesievaše tako često, a grom se neori više toli strahovito po dolinah i gorah.

Tada se po drugi put otvore vrata groharove kolibice, i kći Bojanova izadje na polje. Ivka bi se bila prije bez dvojbe plašila šuma biesnih vjetarah i opuštena — mrtva groblja, sada je pako mirno i bladnokrvno koračala po orošenoj travi idući napried. Srce, koje je izgubilo sve što mu biaše milo i drago na ovome svietu, srdce ostavše pusto kao okresano drvo medju granatimi hrastovi, nepoznaje više straha i užasa; a duša, u kojoj već svaka iskra nade utrnù, pripravná, svaki čas na izdahnutje. Tako biaše i kod Ivke. — Dok joj je dragi jošte živio, nebiaše posve nesretna, premda ga nije mogla više štovati i premda je, o njegovoj nevjeri osvjedočena, znala, da mu se druga ljuba oko vrata savija; sasvim tim joj biaše on jedini predmet o kom je vazda mislila, s kojim je sprovela dane i noći, s njim je legla i s njim je opet ustala.

Pa to nije ni čudo; vjerna bo ljuba kadra je preboljeti i nevjeru ljubovnika, pa ako se i odreče u plemenitom ponosu nevjernika, neostavlja se ipak ideala, što si ga njekoč stvorì, i sniva uvjek o njem, pa sve ako se i jedne uvjeri, da sjajni taj ideal nije ništa drugo, van sen i klapnja, ili štono se veli: kula u zraku. —

Ivka je sklopila ruke pobožno moleći. Idući ovako grobljem priličila je onim prilikam prestavljenih dušah, o kojih se priča da noću iz svojih grobovah ustaju i po groblju tumarajuć za svojim spasom težko uzdišu. — Što je djevojka snila, što li ćutila, kad je ovako prolazila izmedju grobovah — tko bi znao? Biaše kao da joj srdce nekuca više u grudih i kao da samo još tielom mekanički i kukavni život živi. Jedina joj jošte biaše želja: da se pomoli na grobu nesudjena si ljubovnika, i da poljubi zemlju, koja joj krije sve njezino blago. No najedanput se ustavi i sva protrne; bliedo joj lice pobliedi još većma a na čelu joj probije studen znoj; oči je čvrsto i nepomično upria u njeki predmet pred sobom. Biaše na grobu Bogdanovu: kraj groba biaše položen lies, a kraj liesa mrtvo tielo mladića, — onoga mladića, koji joj život zatravì, a zatim ju hladno i potišteno ostavi i novoj ju ljubi žrtvovà, nu koga je ona, pripravna svojom krvi odkupiti njegov život, još i sada vjerno ljubila i za njegovu se dušu pomoliti došla. Iznemogla pade na koljena i sagnu se nad mrtvim tielom, izljubi mu lice nebrojenimi cjelovi i nakvasi ga groznimi suzami, hladne mu ruke grčevito stiskajući.

Na jedanput skoči djevojka na noge silno uzbunjena i drkćućim rukama vruće si čelo tarući; zatim sve sile izmučene svoje duše napovši svine se na

Digitized by Google

nove nad pokojnikom, prisluškivajuć pozorno i tjeskobno: kao što dušu i sva čuća napinje osudjenik na stratištu, kad mu pred očima u daljini zablisnu bieli barjak, znak pomilovanja. Sada joj se pričini, kao da je mrtvac uzdahnuo — i nije ju slutnja prevarila; uzdah bo se opetova, a ruka mladićeva, koju je djevojka u strahu i bojazni opet bila uhvatila, slabo zatrza, no ipak tako da je Ivka trzanje njezino ćutila.

Uze djevojka moliti iz dubljine duše svoje: „Bože milostivi! Ako nije obsjena što mi oči gledaju i duša osjeća, o . . . tada ga uzkrisi, otče blagi, uzmi mene k sebi u mjesto njega, skrši taj moj jadni život, samo njega — njega izbavi od smrti!“ —

Hitro mu stane trti sliepe oči, i nuto, nehtješe klapnja! Bogdan progleda i ukočenima očima bezsviestan gledaše oko sebe. Srdce u djevojci mal da nepuknu, muče prisloni njegovu glavu na svoje grudi, te ga pogleda pogledom, u kom se spajaše ljubav, nada i sreća s nemirom i užasom.

„Gdje sam?“ — upita muklim glasom povratjeni životu mladić.

„Kod mene si, kod svoje Ivke!“ kliknu djevojka pritiskajuć ga sve žešće k sebi.

Mladić potegnu si rukom po čelu i tiho zajeca: „Vajme! izgorit ću! Bože! što bi s menom?“

„Umiri se,“ sboriše mu djevojka, „umiri se Bogdane, ti opet živiš, osviesti se, ohrabri se, ja sam kod tebe!“

Saviest se mladiću malo po malo povrati; hladna kišica i grobarovo drmanje razkravi obamrlomu ustojanu krv; on se privinu u boli k Ivki i zastenje: „Ti si, Ivko? kako dolaziš ovamo — odkuda dodjoh simo — gdje sam?“

„Na groblju“ odgovori djevojka.

„Isuse i Marijo!“ jecaše Bogdan, „što se je sa mnom sbilo?“

„Spomeni se,“ odvrati Ivka, „prije dva dana odjašio si iz grada u Tihanu —“

„Da da, jest, sjetjam se,“ reče mladić, „pa što bi dalje?“

„Donesoše te zamrtva ovamo —“

„Bože na nebesih!“ kliknu mladić užasno, sjetjajući se zadnjih dana, „na razkrstju Tihane udari me njetko iza grma po glavi, te se s konja sruših i onesviestih —“

To izustiv zaklopi oči; Ivka se prepane, no on opet progleda i nastavi: „Dakle me i zakopaše! da da, ovdje je lies, tu je grob! Bože, smiluj mi se, Marijo, pomozi mi!“

Bogdan sklopi ruke, digne oči k nebu i moljaše srdačno i zahvalno tihu molitvu. Zatim podignuv glavu sa djevojčinih grudih i gorke suze prolievajuć, govoraše: „Čudo, veliko doista čudo! Bog je poslao svoga angjela, tebe je, Ivko, poslao, da neizginem onako užasno u tom grozovitom grobu. Bog je čudo stvorio da mene izbavi, slava mu i dika na uvieke! A ti dievice, koju sam ja tako težko bio uvriedio, pa si mi opet oprostila što proti tebi sagrieših, — ti angjele moj, spasiteljice moja . . .“

„Nemoj tako govoriti,“ prekinu mu rieč djevojka ozbiljno, „nije sada vrieme za takove stvari; ukloniti se odavle moraš, ja ću sada brzo kući i u čas sam opet kod tebe.“

Digitized by Google

„Ne, ne!“ vapijaše mladić bojazljivo bacivši plahi pogled na okolicu, „ne, to bi strašno bilo da tu sám ostanem medju mrtvaci, oni bi me možda opet u svoje kolo uhvatili. Ne ne, Ivko, neostavljaj me ovdje samoga, ako nećeš da me iznova usmrtiš.“

„Tvoja rana, Bogdane, — treba prigledati —“

„Hladan mi ju vjetric prupuhuje i bol umaljava; no tim gore boli rana što mi je u srdcu. Ivko! možeš li mi ti oprostiti?“

„Ja se na tebe nikad ni neljutih,“ reče plačuć djevojka, „tà kako bih mogla srdita k tebi doći?“

„Pa zašto si došla amo?“ zapita mladić.

„Da se pomolim na grobu tvome.“

„Mili, dobri angjele moj, koga zaslieplјen oholo turih od sebe. Sve me ostavi na ovom svietu: otac, majka, zaručnica . . . samo ti, Ivko, dodjè k meni, po noći, bez straha i bojazni, — tako postojana i jaka je ljubav tvoja!“

Čudnovati je to pojav, što ga i liečnici i psihologi potvrdjuju: da se naime kod obumrlih, kad opet ožive,*) često pojavljuje promjena čuvstvah; isti se slučaj i ovdje dogodi; jerbo mladić zaboraviv na bolnu ranu i grozovitu okolicu, strastno zagrli djevojku, koja mu se stidno oko vrata savíje.

„Ivko“ govoraše, „znam, da imam mnogo šta popraviti, no to ja i hoću. Zaklinjem ti se živim i milostivim Bogom, koj me nehtjedè u cvietu mojih griehovah pozvati pred sud svoj, nego mi dobrostivo povrati žitje, da se pokajem i popravim. Ivko! moj će te otac, koj bi bio sve svoje blago i bogatstvo rado žrtvovao za život jedinca svoga, rado kao nevjestu zagrliti; zato te pitam u tom užasnom času, na tom groznom mjestu, gdje je svaka laž i prievara u nebo vapijući grieh: hoćeš li biti mojom ženom, mojom za uviek?“

Djevojka ništa neodgovoriv nasloni suzno lice na njegove grudi.

Medjutim je Bojan upaliv svoju svjetiljku dosta dugo ropotao po staretnici, dok je našao stari svoj handžar, koji, akoprem mu hrdja posù široku oštricu, ipak još podosta valjan biaše. Utrnuv svieću stupi grobar opazno na polje i pogledav na nebo zamrmlja: „Hvala Bogu, nepogoda je popustila, crni se oblaci vuku prama zapadu . . . i grom se s daleka samo čuje . . . moram se žuriti; jer će doskora i mjesec izaći i razsvietliti zemlju. Premda sam siguran da Branovčani neće noćas ustati sa svojih posteljah i posjetiti groblja, ipak volim da negledam mladićeva propala lica u bliedoj mjesečini — to je doista i za junačko srdce neugodan pogled, a i tako nemogu nikako izbiti si iz glave pripoviedku o ružici i vileniku, komu mrtvac diete ugrabì!“

U takovih mislih približi se grobu. U isti čas probije svjetlost mjeseca oblake i razsvietlí svu okolicu. Starac smotri gdje se je mrtvac izpravio i kćeri se njegovoj oko vrata savio, a ova mučè počiva u njegovom naručju.

„Isuse i Marijo! mrtvac mi diete otè!“ poviknù grobar u sdvojenju i sruši se, kao da ga je gromom ošinuo, na zemlju. (Konac sl.)

*) I sada u naše prosvetjeno vrieme, kao što svjedoči statistika svih državah, dogadja se žalibože više putah da se ljudi obamrli ili zamrli (scheintodt) pokopaju, osobito gdje — kao i kod nas — neima mrtvačkih kućah (Leichenhäuser); a koliko je moralo biti ovakovih grozovitih slučajah za prošlih stoljetjah, gdje se niti nije čekalo da liečnik mrtvaca razgleda, da li je zbilja mrtav, niti se je pazilo, da barem dva dana minu od umrtja do pogreba, već su ljudi, kao još i sada n. p. u Turskoj, mrtvace zakapali, kad i kako im je baš prilika i volja bila. (Vidi: Hufeland »Ueber die Ungewissheit des Todes und das einzige untrügliche Mittel sich von seiner Wirklichkeit zu überzeugen,« — Kaiser »Ueber den Scheintod,« — Blumenbach »Physiologie,« — Frank „System d. medic. Polizei,“ — Taberger „Der Scheintod in seinen Beziehungen,“ — Speier »Das Lebendigbegraben,« — Krünitz »Oekon. Encykl.« Art. Leichenhaus, — Beil, Schwabe i dr. »Ueber Leichenhäuser.« itd.)

Digitized by Google

Stano hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

Mavro Vetranić.

r. 1482 † 1576.

Mavro Vetranić nazvan Čavčić, najstariji *) sin Dominika Vetranića i Tomke Tarčinovice, rodi se u Dubrovniku god. 1482. Njegova porodica brojila se po svjedočanstvu Gjorgjića medju najstarije vlasteoske kuće u Dubrovniku. Pradjed njegov Vital ili Živko Vetranić spominje se jur god. 1052 kao knez obćine dubrovačke, i to onom prilikom kad je u Dubrovnik donešeno tielo sv. Zenobia i njegove sestre sv. Zenobie, za vrieme nadbiskupa Nicefora.**) U vrieme kuge, koja je g. 1348. u Dubrovniku bjesnila, izgubili su Vetranići, s toga što su proti javnim naredbam pobjegli bili iz grada, svoje plemstvo, i stavljeni su u red pučanah.

Krstno ime Vetranića biaše Nikola, nu stupiv on još kao mladić u red sv. Benedikta, promieni svoje krstno ime u Mavra. Radi svog izglednog života, radi pohvalnog i plemenitog ponašanja i radi duboke znanosti, bi on ako god. 1520. izabran za opata mljetskoga s velikim zadovoljstvom svoje braće u Isusu. Godine 1527. sjedinjeno bi s njegovom častju opatskom takodjer glavarstvo dvajuh drugih monastirah benediktinskih, naime sv. Jakova od Višnjice blizu Dubrovnika i sv. Andrije na otoku istoga imena. Monastire ove sjedini tadašnji namjestnik nadbiskupa dubrovačkog Mihalj Klementinov Restić, te posveti dne 27. lipnja rečene godine 1527. Mavra za opata i glavara sjedinjenih monastirah, u opatskoj crkvi mljetskoj. U povelji vrhu čina ovoga izdanoj, veli medju ostalim pomenuti biskupski namjestnik: „Considerantes Reverentiarum vestrarum (misli opata i njegove kaludjere) ac totius Congregationis vitae ac morum honestatem, aliaque laudabilia probitatis ac virtutum merita, quibus merito una omnium voce commendamini: visum est Nobis et S. Congregationi Nostrae Ecclesias ipsas adducere, annectere et incorporare," zatim: „Teque Reverendum D. Maurum abbatem et vice totius dictae congregationis coram nobis personaliter constitutum in corporalem possessionem dictarum abbatiae et Prioratus Ecclesiarum, juriumque earum et pertinentiarum per annuli nostri traditionem inducimus et investimus. ***)"

Nezna se pravo iz kojega razloga ostavi Mavro poslie njekog vremena monastir mljetski, gdje je mnogo godinah živio i kao opat od svojih redovnikah veoma ljubljen i cienjen bio. Što njeki pišu, da biaše uvredjen time, što su gorespomenuta tri monastira pod *jedno* upravljanje sjedinjena, to nemože biti, jer mi vidismo gore, da je po ovom sjedinjenju baš on sám ponajviše proslavljen bio, budući da je baš u njegovom kipu sjedinjeno bilo glavarstvo. Nevjerojatno nam se takodjer čini, da ga je nova naredba uvriedila, kojom se je zapovjedilo da se u napred opati i redovni glavari samo vremenito, a ne za sve vrieme svoga života, izabrati imadu. Jer neglededći na to, što je takova na-

*) Imao je još 4 brata.

**) Miletius. Gledaj Farlati T. VI. p. 42.

***) Farlati. T. VI. p. 222.

Digitized by Google

redba mudra i za redovničke čestna i kristna bila, imao se je Mavro takodjer iz dužne redovničke poslušnosti dragovoljno istoj višoj naredbi podvrći. Svakako je dakle bio njeki drugi tajni uzrok, što je Mavra prisililo ostaviti Mljet i otići na otok Sv. Andrije, da u tamošnjem malenom monastiru kao prosti kaludjer buduće svoje dane sprovedi.

Kako njeki pišu, živio je Mavro na otoku Sv. Andrije do 20 godinah kao pravi pustinjak. On je tu težio sám malenu svoju njivu, koju biaše uredio kao ugodan perivoj; lovio je ribe raznim orudjem, koje je sám pravio; u malenoj barčici prevažao se je na bližnje otoke, da tamo posjeti ili svoje prijatelje ili da si pribavi potrebna za život. Po ružnom vremenu čitao bi psalme i pobožne knjige, pisao hrvatske pjesme i prevadjao klasičke proizvode starih Grkah i Rimljanah, a po vedroj noći motrio bi zviezde i nebeska tjelesa, jer biaše uman matematik i zvjezdoslovac. Ali u tom pustinjačkom životu imao je i dosta brigah, koje su mu zadavale mnogo trudah. Gusari i lupeži, morske bure i vjetrovi, grabežljive zvieri i tice, te gadni gušteri i crvi biahu njegovi svagdanji drugovi, koji mu zadavaše sve to više ranah, što su mu više rasle godine. Ovaj svoj život opisa on najljepše sám pod svoju starost, u krasnoj pjesmi „Remeta."

Nu prem da biaše odaljen skoro sasvim od svieta, jer na njegovom malenom otoku nestanovaše nitko osim njega, to je ipak imao trpiti nevolje od ljudih, koji su mu zadavali jade i tuge, radi kojih ga je njegov prijatelj i sugradjanin Sava Bobalić sliedećim talijanskim sonetom tješio:

A Don Mauro.

Poichè già trapassato avete il segno,
Che al corso uman generalmente dassi,
Seguend' ognor la via, per la qual vassi
Là 've del buon oprar s' à premio degno;
Deh! non lasciate ch' ora ira, e disdegno
Possa torcere alcun dei vostri passi:
Che ciò, come vedere tosto potrassi,
Turberà Satanasso, e 'l suo disegno.
Non mira il Re del Ciel, qual sia la stanza
Dell' uom, ma 'l cor, ch' è lo suo tempio vero,
S' ornato è di fè, d' opre, e di speranza.
Dunque, senza ingombrar d' altro il pensiero,
Fate, ch' ancor quel poco, che v' avanza
Della vita si serbi a lui sincero.

Osim spomenutoga Bobalića, biahu Vetranićevi prijatelji Petar Hektorević hvaranin, Nikola Nalješkoviće, Nikola Demitrić, Miha Bunić Babulinović i Marin Držić, sva četiri iz Dubrovnika, te slavni portugezac Jakov Flavij, drugim imenom nazvan Didacus Pyrrhus Eborensis. Svi ovi opjevaše takodjer Vetranića ili za života, ili poslie njegove smrti.

Petar Hektorević spominje u svom „Ribanju" kako mu je poštovani Don Mavar poslao u Hvar iz svoga perivoja cvietja jelžamina, žilja, ružmarina i oleandra, za moći ih posadit u svom vrtlu. Godine 1556, dne 1. srpnja napisà mu isti prijatelj podugačku poslanicu u kojoj hvali Mavrovu krepost i po-

Digitized by Google

bašnost, te spominje, kako mu je ime svuda štovano. Na koncu svoje pjesme zahvaljuje mu što ga je pred njekimi prijatelji veoma hvalio, veleći da bi ga rado kipom pohodio, ali mu to nedopusti starost, bivši Hektorević onda već sedamdeset godinah star, nu šilja mu njeke svoje pjesme pod odjećom novom, da se barem čitajući o tom razgovori, kada srieća neda da se sastanu i vide.

Marin Držić mladi pjesnik hrvatski, u ono doba od nemale ciene, uteče se pod obrambu Vetranićevu kao svoga prijatelja i učitelja, u ono doba, kad su ga u Dubrovniku potvorili da je njeke svoje pjesme prepisao od Vetranića. *) Pripravan obraniti nevina i nekriva, sastavi Vetranić podugačku pjesmu na obranu Držića, u kojoj medju ostalim pjeva:

Svieh vas molim rad ljuvezni
Plemeniti Dubrovčani!
Ki pojete rajske piesni
I sijete posve strani.
Starca mene namirite,
Kriva suda nečineći,
Kiem Dàržića sad tvorite,
Svoga truda no scieneći.

Marinove piesni dake,
Dubrovčani moi pridrazi,
Dostojne su slave svake,
Odkoli se tač proglasi.
A tomu je zviezda dala
Pod kojom se na sviet stavi,
Da 'e po njem viečna hvala
S Dubrovnikom svoj dàržavi.

Zahvàlni mladi Dàržić radi ove obrane, izjavi hvalu svoju takodjer u pjesmi, te opjeva starca Vetranića, kog nazva svetim Remetom, u predslovju svoje komedie Tirene, pjevajući o njemu: da kao pjesnik ima one iste prekonaravne sile, koje proslaviše Orfea, i da u angjelski glas pripjeva višnjega slavu i čast.

Da li je Vetranić umro na svojem pustom otoku, uezna se za cielo; nu to je izvjestno, da je umro dne 15. siečnja 1576. starac od preko 93 godinah, premda njeki pišu da je imao do 120 godinah.

Poslie smrti opjevali su ga mnogi u hrvatskih, latinskih i talijanskih pjesmah. Mjha Bunić pjeva u njegovu smrt ovako:

V. Čiji su ovo mramori? *Um.* Don Mavra, ki na svit
Višnjega svedj dvori i spieva do stó lit!
V. Dâ, tko su vile ove? *Um.* Muze, ke shraniti
Prišle su njegove piesni uviek na sviti.
V. Zač su s' porušile, i rek bi tvore plač?
Um. Jer su izgubile spievaoca vriedna tač!
V. Ku platu on ima? *Um.* Spomenu na svit saj
Meu ljudim mudrima, na nebu viečni raj.

Nikola Nelješković napisà osim hrvatske, nama nepoznate pjesme, sliedeću latinsku nadgrobnicu:

Qui Mauro miseranda paras dare membra sepulcro:
Neu Parium lapidem, neu marmor quaere Laconum;
Illum, illum observa sicco qui lumine transit,
Nam lapis est; urnamque illo de marmore conde.

---

*) Po svoj prilici tvrdili su ovo neprijatelji Držićevi s toga, što je u svojoj drami „Posvetilište Abramovo“ ne samo isti predmet, kao i Vetranić, za svoju dramu uzeo; nego što je u njoj i čitave redke, osobito u početku, iz Vetranića prepisao, te jednaka takodjer imena govorećih licah upotrebio.

Digitized by Google

Ali u najljepših i najdužih pjesmah opjeva njegovu smrt gorisponcenti umni portugez Jakov Flavio.*) Radi kratkoće stavljamo mi samo nekoliko redakah iz njegove krasne Elegie, koju biaše posvetio Mihi Menčetiću viećniku dubrovačkomu; oni glase ovako:

Saevit hyems et stat Sergus**) nive candidus alta,
Nec decor est sylvis, squallet et omnis ager.
Hic violae tamen, et niveis permixta ligustris
Lilia, et hic viridis myrtus et alba rosa.
Et variae circum volucres, quae noctis in umbra
Nescio quid liquido gutture dulce canunt.
Dicite, qui sedes et Dis loca grata tenetis,
Unde sub hyberno sidere veris honos?
Vix ea: patricii quum sic pars magna senatus
Mensius, heus, inquit, quisquis es, adde preces.
Adde preces, et thura, sacram dum condimus umbram,
Et facimus justi funeris exequias.
Occidit heu; charum musis caput, occidit, inquam,
Maurus, et heu! longum jam silet ille senex.
Cujus ad os oculos, atque ora obverterat omnis
Quae gens lata colit litora Dalmatiae. etc.***)

Od Vetranićevih djelah poznata su sliedeća: 1. Piesni razlike u VI knjigah i k tomu dodatak od 10 pjesamah. 2. Hekuba, prevedena iz grčkoga Evripida. 3. Posvetilište Abramovo, drama. 4. Uzkârsnutje Isusovo, drama. 5. Čista Susana, drama. 6. Putnik, poveća pjesma u versih. 7. Remeta ili pustinjak. 8. Piesan na obranu Marina Dàržića.

Od ovih djelah tiskana su dosada samo Hekuba i Posvetilište Abramovo, tiskom i troškom Franje Župana u Zagrebu 1853. i jedan komad Remete, u Slavjanskoj Antologiji Orsata Počića, sve ostalo je još u rukopisu. Mi ćemo od njegovih pjesamah priobćiti njegovu krasnu pjesmu na *Italiu* i komad *Posvetilišta Abramovog* iz rukopisah 16. vieka, a *Remetu* iz rukopisa 17. vieka, te činimo pozorne naše čitatelje, da je naš najstariji rukopis Posvetilišta Abramovog pisan sasvim čakavskim narječjem, dočim je noviji prepis Remete, od njekog popravljatelja, pomiešan sa štokavskim i čakavskim.

Jakov Flavij spominje i Vetranovićevu piesan o postanku Dubrovnika. Nu Apendini kaže, da se za ovo djelo ništa nezna, a mi mislimo da će to ona ista pjesma biti, koja je poznata pod imenom Putnik, budući da u ovoj Vetranić svoga putnika vodi po dubrovačkih gorah, dolinah i pustinjah, opisujući svakojake sgode ovih predielah i njihov postanak, pretvore i prirodna svojstva.

Bez sumnje napisao je Vetranić i mnoga pobožna djela budući da je bio vrlo vješti bogoslovac, kako svjedoči jedan napis na njegovoj slici, što se je za vrieme Serafina Crevića čuvala u monastiru Sv. Jakova.

Italiji.

Dum Mavro Dubrovčanin.†)

Latinko gospoje, oholi tvoj ures,
I dike tej tvoje slave se do nebes,
Začto je tva gizda, govoru ja tebi,
Jak jedna od zvizda' najsvitlja na nebi,

*) Isti pisac posveti Mavri Vetraniću svoje djelo: „Libellus Tumulorum."
**) Serdj planina kod Dubrovnika.
***) Krasna ova Elegia tiskana je u Krakovu god. 1582. po Tomi Natalisu, a u Dubrovniku 1790. u djelu: Commentariolus Ludovici Cervarii Tuberonis de origine et incremento urbis Rhacusanae.
†) Izvadjeno iz rukopisnog »Vàrtlac« Petra Lucića Trogiranina. list 185.

Digitized by Google

I stoji u slavi tvoj pozor izbrani,
Jak pavun gizdavi u ravnoj poljani.
Oholo gizda se, i perjem se hvali,
Ružicu gdi pase i cvitak ostali.
Liepotom još velom bani se u vencu,
Jak vila pod jelom pri živom studencu.
Ter veće nij' druge, vitezi svi prave,
Kraljice ni sluge toliko gizdave,
Ni veće slavnije gospoje na sviti,
Ni liepše spravnije u oružju viditi,
Zač gdi se tva lipos oružjem odieva,
Rekal bi, taj svitlos da suncu odsieva.
Ter se tobom diče od vitez sve slave.
Nu na te kàrv liče razlike dàržave,
Jer si ti uzrok vas od mnogo jur zala'
Začto si tvoju vlas tudjinom podala.
Ter zoveš tudjine i ljudi neznane
Da robe i pline latinske tej strane. [1])
Robe te i pline i odiru svak čas,
Na prišu ter gine prislavna tvoja vlas.
Nepravi kàrstjane još k tebi hoće doć
I s tobom pogane dovesti na pomoć.
Da t' splešu toj malo tej vojske razlike
Čto ti je ostalo lieposti i dike.
A jeli toj pravo da se sad potlači
Tve lice gizdavo, ne kopji ni mači,
Neg samiem neskladom, ki silu primaga,
I himbom i svadom, gospoje pridraga!
Za koju, vajmeh! stvar, možeš li toj znati,
Slavni kralj i cesar ostaše u rati,
I vojsku svak svoju sabral je u polju,
Da se svi u boju kako psi izkolju.
Kolju se i dave kako psi i vuci,
I pliene dàržave kàrstjani i Turci.
Sve more, sve vode, sva zemlja ter takoj,
Neimaju slobode neg s plačem nepokoj.
Svuda je zadosti tugah, vaj s jadovi,
Puna su žalosti sela i gradovi.
Haj! tko bi sad zbrojil, gospoje od gospoj!
Umnožan čto je bil prie toga ures tvoj.

I čto si ti sada, i koji imaš dil!
Mramor bi od jada u suze prosuzil.
Radosti minute tiem neću pobrajat,
Ni tuge priljute iz nova ponavljat.
Jer veća nie žalos, ni veća boliesan,
Minutu neg rados pripjevat u piesan. [2])
Kada se prikrati minuta sva rados,
I svasma obrati u tužbu i žalos.
A sama znati mož, kada je vlas tvoja
Vladala velju množ narodah bez broja,
Vas istok i zapad nebi li, vajmeh! tvoj?
I stavi svaki grad na sviti prid kril tvoj.
Kolike harače tebi su brojili,
U rimske palače čto ti su nosili.
Gospoje, Boga rad, zato bih rad znati,
Kamo toj blago sad, gdi li se obrati?
Gdi ti plav kàrcata razlikoga blaga,
I srebra i zlata i kamenja draga?
Gdi li t' su mramori i zide ostali?
Sve nesklad obori, i ognjem popali!
Gdi li t' su cesari, vitezi gizdavi,
Koje Bog nadari da plovu u slavi,
Koji se spraviše tebi dat svu slavu,
I viečnu t' staviše krunicu na glavu?
Gdi li t' su korune, od kraljev zlamenja,
U zlatu sve pune dragoga kamenja?
I ostale stvari, u slavi čto t' daše
Ti slavni cesari, koji svit prijaše.
Ki care i bane i od kralj' toj množtvo
Daše ti sve strane za poklon u robstvo.
Nu *nemir*, gospoje, tvoju vlas prikrati,
Korablje ter tvoje gori dnom obrati.
I Marte oholi, oružnih vàrhu svih,
Svasma te ogoli od vitez tolicih.
I tebe razcvili, i skrati sve slave,
I sve ti razdili tudjinom dàržave.
Ničto t' nij' ostalo od tolike slave,
Ner perja toj malo, za dike gizdave
Čto nose na glavi u oružju ki sjaju
Vitezi gizdavi, i čiem se gizdaju.

---

[1]) Tu se razumieva krvavi rat izmedju Franje I. kralja francezkoga i cesara Karola V. te njihovih saveznikah, što su se borili za talijanske pokrajine, od godine 1521. do 1544. U vrieme ovoga rata pada takodjer rat proti Tripolisu i Algiru, te razna napastovanja od strane Turakah.

[2]) Nessun maggior dolore,
Che ricordarsi del tempo felice
Nella miseria. Dante. V.

Digitized by Google

Još mala pohvala, govoru ja tebi,
Sama je ostala kraj mora po sebi, [3])
I siedi vàrh blata, koju Bog umneži,
U kruni od zlata, i tuj se bogoži. (?)
Ter krili još pàrši i još sad podbira,
I blago uzdàrži i k tomu pribira.
Zatoj sad odluči, ter smiri gospodu,
Da se boj razluči prie neg se izbodu,
Jer ako u boju budu se sastati,
Prolit će kàrv svoju, neka t' je toj znati.
Ter će tuj sva trava, vitezi gdi leže,
Ogreznut kàrvava čto vojska taj pleše.
A jeli sud pravi, Latinko izbrana!
Da se tač kàrvavi vitežka poljana?
Gdi se kopja lome, ter trepet čuti jes,
Jakino kad grome gromovi iz nebes.
Jaoh! gdi će popliti u kàrvi telici
Sva kopja i štiti, jakino po rici.
Dà, zemlja izčezne od jada, gdi takoj
Oružje pogrezne u kàrvi kàrstjanskoj.
Hoće li pomàrčat sunašce zvizdami,
Kad budu tuj tàrčat konjevi jaoh sami.
Bez konjih na volju i svojih plesati
U kàrvi na polju, gdi budu ležati?
Hoće li strah imat dàržave sve one
Kad budu uslišat trumbente gdi zvone?
Hoće li imat strah, jaoh! svaka živina,
Kada se digne prah do oblačnih visina'.
Tko li će tužice i žalos zbrojiti,
Kad počnu sulice i kopja lomiti?
I kad se razpàrše po polju, ter stoke
I mače izkàrše i korde [4]) žestoke.
Hoće li iz grobov još màrtvi ustati
Od pušàk kad gromov tuj počne bučati.
Hoće li Vulkan sàm od jada uzdisat
Kada se bude plam do neba uzdvizat.
Hoće li biti jad i čemer priljuti,
Skiopeti, [5]) kako grad, kad budu zasuti.
Gdi strile uzlete od čela do čela,
Jak ose proklete i roj taj od pčela',
Hoće li oblaci kàrvav daž proliti
Gdi budu junaci u kàrvi popliti.
O starče Karune, [6]) a ti se pripravi,
Pakleni Parune, [7]) ter veću plav spravi.
I tamo kraj rike, blatina gdi je taj,
Nakosi tàršljike ter plavcu napravljaj,
Palinura [8]) k sebi jošte ćeš prizvati,
Da plavcu tuj tebi pomože spravljati.
I tojzi još plavi, Karune dragi moj,
Vozara' pripravi dietića' velik broj,
Koji će privozit čisto i naredno,
Tuj plavku na izmit s tobome zajedno.
Začto će množtvo doć bez broja na svit taj,
Koje sàm nećeš moć pribrodit na on kraj.
Latinka gospoja, ako sad ne smiri
Gospodu bez broja, čto *kokot* [9]) razmiri.
Gospoje od gospoj, zatoj se spomeni,
Sàma se posvoji, a tudje oddèdeni;
Oružni taj zvokot neka se ne čuje,
I orao [10]) i kokot neka te ne kljuje.
Čin' da t' se pokloni kokotov plahi bies,
U oružju ki zvoni i gromi kako tries
Čin' da te Aquila, Latinko ne cvili,
Koja sad sva krila daleče razkrili.
Čin' da te ne cvile iztočni pogani,
I oružjem ne dile tudjini neznani.
Toj li si odluke da se ćeš udati,
Nedaj se u ruke od mnozieh vladati.
Jednoga ti vieri i dàrži za sebe,
A ostale otieri daleče od tebe.
Neka se slobodiš od tugah i jada',
I vesel provodiš tvoj život od sada.
Da majke neostadu i tužne sestrice,
U plaču i jadu i mlade vdovice,
Ke tvàrdo uzdišu pred tvojim uresom,
I ruke uzdvižu cvileći k nebesom.
Dokli se ti smiliš, Latinko gospoje,
I kralje samiriš u rati ki stoje.

---

[3]) Razumieva po svoj prilici Mletke.
[4]) Korda—Čorda, sablja.
[5]) tal. Schioppo: puška.
[6]) Karun, Charon, podzemni brodar, što je po grčkoj bajci prevozio mrtve preko Akerona.
[7]) Parun ili Perun, kod starih Slavenah bog bogovah i gromovah. Vetranić ga nazvà paklenim, što je bio bog poganski.
[8]) Palinuros vladalac plavi Eneove kojega je kasnije našo u paklu.
[9]) Razumieva Franceza, iz latinskoga G a l l u s t. j. kokot.
[10]) Pod orlom razumieva njemačkoga cara Karola V.

Digitized by Google

Putovanje

Tome Skalice mladjega, Brodjanina.

Od g. 1851—1855.

(Nadalje)

Treći dan našega ondje boravljenja ostavismo ona ostrva, koja spadaju k Africi i na državu potugalsku, i uzesmo drugi pravac, t. j. opet k južnomu zapadu. Dodjosmo s dobrim vjetrom 25. prosinca na prvi dan Božića pod ravnik (aequator). Dovle smo brodili povoljnim vjetrom kroz svu tropiku i tako od velike žestine niesmo gotovo ništa osjetili; ali evo sada pod ravnikom nismo imali vjetra puna 4 dana. Naša je galija ležala na moru s objesitimi jedri kano na kakvoj rieci; od žestine je sve onemoglo i veda se je pokvarila, ali smo se petoga dana, kad nam je najedanput oštar vjetar zapuhnuo, svi brzo opet oporavili i zdravi i veseli put naš nastavili.

Ovdje napomenuti valja da na svakom brodu, koji iz Evrope pod ravnik (aequator) dodje, mornari osobiti običaj imadu, kojemu se mora podati svaki novak na brodu t. j. čovjek koji je prvi put pod ravnikom iliti upravo pod suncem, bio on kojega god stališa, mužko, žensko, mlado i staro, bio putnik, brodar ili naučnik brodarstva. Taj se običaj zove *novo krštenje*, što se kod svakoga bez iznimke novaka obavlja osobitimi svečano-smješnimi obredi, kojim su takodjer nazočni kapetan broda i drugi oficiri. To pako ovako biva: Jedan od starijih bradatih mornarah obuče na se nespodobnu kakvu haljinu, ogarači se crno u licu i na rukama, metne crnu kapu na glavu a na njoj priveže dva roga, u desnoj ruci drži trozubje *(Dreizack)* a u lievoj katranom napunjenu kablu, te ovako predstavlja Neptuna iliti boga mora. Ovaj se Neptun zakrije negdje na brodu, dočim ostali mornari napune bačvu od 20 po prilici akovah morskom vodom. Kad je sve pripravljeno, čitiri mornara spopadnu novaka, te ga svega tri četiri puta zažmure u bačvu. Čim ga iz te slane vode izvuku, skoči Neptun iz svoga zakutka te namrgodjenim licem mrmljajući njeke nerazumljive rieči namaže novaku obraz katranom iliti smolom. Tad mornari puste prvog i late se drugog, trećeg itd. dok se svi novaci obredaju redom. Ovakovom se krupnom mornarskom šalom razveseli i nasmije družtvo na brodu, a tko se i nebi nasmijao, kad našešurena novačica kao miš mokra iz bureta izadje, pa na to mjesto sapunikom, katranom bude namazana! — Kadšto, kad su mornari milostivi, moći se je izkupiti od toga krštenja i kotramanja kojom buteljom ruma ili konjaka, pa se tad mornari sakupljenim ovako rumom nastojuju i neko vrieme veselo žive.

Uzevši pravac k jugu, za nedugo ugledasmo kopno od južne Amerike te jedreći niz obalu brasilijansku i kraj Bahije, kod Rio di Janeiro, glavnog grada od Brasilije, promienismo pravac na južni zapad, i minuvši Montevideo i Buenos-Ayres na ustju velerieke La Plata, bližismo se južnom kraju od Amerike. Pomenute gradove niesmo vidjeli, nego samo iz podaleka kadkad obalu, koja je strahovito bregovita. Tako dodjemo sretno jedreći pravcem zapadno-južnim kraj istočne obale južno-amerikanske do ona dva otoka, što se zovu *Falkland-Islands* iliti *Malvine*, te leže pod 51. stupnjom južne širine, t. j. od

Digitized by Google

ravnika (aequatora) pram jugu od prilike isto tako daleko, kao n. p. Prag, London pram sjeveru, te prodjosmo upravo izmedju njih. Bregovi su na ovih otocih tako visoki, da se na 120 englezkih miljah (engl. milja $4^1/_8$ njemačkih) sa svake strane mora mogu vidjeti. Jedno od ovih ostrvah, što leži pram iztoku i spada pod Engleza, imade žiteljah i grad, koji se zove *Port Louis*.

Dovde smo bezbrižno putovali, ali sada dodjosmo do *Terra del Fuego* ili što se *vatrena zemlja* zove, t. j. najskrajniji 'rt od amerikanskoga kopna prama jugu, što se konča s najjužnijim predgorjem *Cap Horn* (Capo d' orno), a od ostalog ga amerikanskog kopna (imenito Patagonije na jugu zemlje) dieli prodor iliti kanal *Magellanski*. Ovo je jedan od najosobitijih predielah morskih što ih god ima na svietu; nanj pomisli svaki mornar spremajući se u one krajeve svieta prije nego na brod stupi. Zemlja se je amerikanska, čim dalje prama jugu sve to užja, produljila tude do 56 stupnja južne širine, što je naime od ravnika (aequatora) prama jugu od prilike tako daleko, kao što je daleko n. pr. Moskva od ravnika prama sjeveru. Samo silni parobrodi mogu kadkad proloziti opasnom cestom ili morskom užinom Magellanskom, a ostali brodovi obilaze ovu zemlju tja do 61. stupnja (do blizu južno-šetlanskih ostrvah) da se uklone najburnijem tieku mora što ondje oko južnog kraja Amerike vlada. Svaki brod, koji polazi sa evropejskih stranah na zapadne obale Amerike (n. pr. u Chili, Peru, Kaliforniju, rusku Ameriku itd.), ili pako u Australiju, Polineziju i ostale otoke *južnog* i *tihog* oceana, mora obići *južni rog* iliti njem: *Cap Horn*, te se ondje mora boriti s neprestalim bi reć bjesnilom uzburkanog mora. (Drugi je put morski, ali mnogo dalji, u one prediele svieta kao i u iztočnu Indiju, oko Afrike, kad se obilazi predgorje *Dobre nade* (njem: *Cap der guten Hoffnung*) skrajnji kraj Afrike prama jugu; najbliži pako i sada najobičniji put u iztočnu Indiju i u Australiju za poštu i za putnike, ali ne za tovare, jeste kroz sredozemno more u Misir (Egipt), gdje se u Aleksandriji valja izkrcati, pa kopnom putovati do Sueza, a odunud se opet put crvenim i indijskim morem nastavi.)

U ovom dakle predielu oko južnog 'rta Amerike neprestance puše bura i more je u takvom metežu bez razlike dobe godišnje, da se nezna ili su planine na obali južno-amerikanskoj, ili su talasi mora ondje golemiji i opasniji. Zima je oštra po cielu godinu a i leda uviek dosta ima, nego mornari najvole u siečnju, veljači i ožujku onim predielom proći, budući je tad ondje njeko jadno ljeto.

Evo kako je nam u onih stranah patiti bilo! Od Falklandskih ostrovah niesmo mogli broditi naprvo našim pravcem, budući smo imali vjetra od glave našeg puta a morali smo se držati više k južnom stožeru iliti *pol-u*, da barem sa četvrt vjetra uzmognemo broditi, a borismo se uviek s velikom burom, i jedne noći dogodi nam se nesreća te navali kolab mora na naš brod i skrši nam polovinji jarbol iliti katarku. U zoru pod 57. stupnjem južne širine ugledasmo s podaleka neki brod, koji nas je malo ne obišao; po signalih iliti znamenjih doznasmo da je to francezka brig zvana „Sapeur" brodeći iz *Otahaiti* natrag u Marselju. (Otahaiti jest ostrov izmedju tako zvanih „otokah Prijateljstva" u južnom moru — u sredini medju sjevernom Amerikom i iztočnom Azijom; ondje je francezka naselbina).

Digitized by Google

Tako smo boreći se s morem i svi izmučeni obišli taj kobni ćošak južne Amerike i došli iz *atlantičkog* oceana, koji dieli Evropu i zapadnu Afriku od Amerike, na drugu stranu naše zemlje u *južno more*, koje se prostire izmedju južno-zapadne Amerike, Polinezije i Australije. Tad. smo dobili boljeg vjetra, al opet niesmo mogli brzo napredovati, budući nam je jedna katarka manjkala; ipak smo svakim danom dolazili u topliji zrak. Naš je kapetan odlučio u prvu luku, kojoj se budemo približili, svratiti se da izgubljenu katarku s novom promieni. Kad dodjosmo u pravac poznatog tako zvanog *pasat*-nog vjetra, jedriaše naša galija za sat 14 englezkih miljah, to je 336 miljah u 24 sata ili 84 naše milje. 12. veljače pred večer zapovjedi kapetan jednomu na brodu oficiru: sutra zorom neka s prednje katarke (jarbola) gleda pram sjeveru, pa da će ugledati zemlju sa visokimi bregovi. Jutro osvanu a oficir učini kako mu je kapetan zapovjedio. Gledeći neko vrieme pram sjeveru viknu dole: „Nješto se vidi, al mislim da je magla ili su oblaci.“ To se odmah javi kapetanu, koji je još spavao, te on dodje na brod i osječe se na častnika gore na katarki: ta što bi bilo nego zemlja? — Zatim si dade donieti durbin (Fernröhr) te stane sám gledati pram sjeveru i za malo poviče: „Zemlja je, zemlja!“ — pa tako je i bilo; kapetan umah dade naredbe da se sve pripremi, t. j. lance izvući gore na krov ladje da se mogu spuščati sidra kad vrieme bude. Uzesmo pravac k zemlji, gdje se već opažalo do 10—12 raznih brodovah usidrenih. Što smo bliže kopnu brodili, tim je manje vjetra bivalo, al smo ipak još onog istog dana t. j. 13. veljače 1852. u 2 sata popodne pristali na iztočnoj strani otoka *St. Juan Fernandez*, (prama glavnim gradovom u Chili: St. Jago i Valparaiso), i tu se brod na lengeru ustavi.

Na ovom je ostrovu, kao što nam kapetan kaza, poznati svietu iz tolikih romanah Robinson toliko godinah u samoći prebivao. Još isti oni dan odvezosmo se svi na kraj. Nedaleko od obale nadjosmo selce od 15—16 kućah a med njimi četiri velike trgovine, tri španjolske a jednu amerikansku. Tu vidjesmo takodjer jednu oveliku zidanu sgradu sa prozori gvoždjem opletenimi, što je tamnica lupežah i razbojnikah iz Valparaisa tamo poslatih. Njeki su zatvoreni u radionici i moraju svakojake poslove obavljati; drugi opet moraju loviti na ostrovu divje koze, bivole (*Büffel*) i njeku liepu zvier nalik malim konjicem što se zove *Lamas*. Kože predaju lovci vladi, a mesom se hrane; po noći su pako svi zatvoreni u radionici.

Naš kapetan se je ondje pogadjao da promieni katarku, ali mu se je krivo činilo dati za nju 900 talirah (po 2 fr. sr.). Ovaj je ostrov od neizrecive prirodne ljepote i miline. Uz more imade u stieni neku od naravi špilju u kojoj mogu dva čovjeka prebivati. Ondješnji ljudi kažu, da je u njoj njekoć Robinson prebivao. — Na ostrovu ovom imade najljepšeg južnog voća i bilje: platanah, bananah, kokos-oreha, voćke što se njemački zove *Brotfrucht*, *James*-korjena, sarzaparile, dinjah, ljubenicah, kajsijah itd. Tu se dakle ljudem netreba boriti sa svakdanjim kruščem, koji im svuda u izobilju bez posla i najbolji raste; al im se je opet boriti s pohlepom za zlatom i drugimi vrućega podnebja strastmi. Mi smo se dva dana veoma ugodno zabavili na ovom prekrasnom ostrovu i dobro smo se porazveselili s tamošnjimi stanovnici porekla španjolskog, akoprem njihov jezik niesmo znali govoriti. (Dalje sl.)

Digitized by Google

VIESTNIK.

Iz Zagreba. U glavnoj skupštini Matice il. držanoj dne 21. o. m. izabrani su gg. prof. A. Veber i odvjetnik M. Mrazović kao punomoćnici Matice za ugovaranje sjedinjenja domaćih naših književnih družtvah i zavodah. Uvjeti sjedinjenja od strane Matice ostali su oni isti, kao što ih je već lanjska gl. skupština i ravnateljstvo M. u svojih ljetošnjih sjednicah bilo naznačilo. O uspjehu pako ugovaranja glede željenog od sviuh stranah sjedinjenja, kojemu sad ništa više neprieči, izvjestit ćemo obćinstvo u svoje vrieme.

Iz Praga, 20. listopada. Na ovdašnjem sveučilištu započela su predavanja 10. o. m. sa njekimi promjenami. Jezik podučavanja jest njemački; ali imade predmetah, koji se na bogoslovnom odsjeku latinskim i jedan českim a na pravoslovnom takodjer jedan českim jezikom tumače. Najviše predmetah predaje se u českom jeziku na filosofičkom odsjeku; tako si je medju ostalim odabrao g prof. Tomek: Povjestnicu i starine češke zemlje u dobi prije rodjenja Isukrsta, sravnajuć je sa spomenici inih starodavnih narodah; tad: Estetičko razlaganje i povjestničku važnost češke književnosti XIV. i XV. vieka. — G. prof. Hatala tumači sljedeće slavenske predmete: 1. Tvorenje riečih u Slavjanah s obzirom na ostale indoevropejske jezike. 2. Slovnicu staro-slavjanskog ili ćirilskog jezika; napokon 3. O samoglasnicih i sklanjanju riečih stare i nove češćine; svaki pojedini predmet dva sata na tjedan. Naš pako vješti slavenski jezikoslovac g. prof. Hanka predaje: 1. Slovnicu i slovesnost jezika českog. 2. Slovnicu ruskog i poljskog jezika za Slavjane i 3. Česku i poljsku slovnicu za Niemce. Nadati se je da će ovdje boraveća jugoslavenska mladež, koje žalibože ljetos dosta malo imade, sa ostalom slavenskom ta predavanja, tako što se ćirilštine i češćine kano i ine slavenštine tiče, mnogobrojno polaziti. O predavanjih ćemo Vam u svoje vrieme pobliža priobćiti. — Ako se uzporedi programa ovog tečaja sa onom prošle godine, to se je na bogoslovnom i pravoslovnom odsjeku isto toliko predmetah českim jezikom predavalo ko i sada, a što se filosofičkog tiče, to je g. prof. Hatala razlagao: Zvuko- i tvaro-slovje glavnih narječjah slavenskih, zatim: Slovnicu ilirskog narječja s obzirom na ćirilštinu i češćinu; dakle ovog se tečaja dva predmeta više predavaju; ali nam je žao, da se jugoslavjanska slovnica netumači, za kojom množina više. Češki, ruski i poljski u istom se razmjeru kao i prošle godine predaje. *B. S. V.*

---

* (*Što vriedi ruska igračica?*) Jednu večer biaše kazalište u Sevastopolju dubkom napunjeno; obćinstvo gledaše uzhitjeno miline od baleta, u kojem igraše na glasu igračica imenom Nadežda Bogdanova, što ju sám car s drugimi igrači onamo poslao da zabavlja i razveseli hrabru vojsku liepom svojom umjetnostju; al eto ti u najljepšoj zabavi pade francezka bumba na pozorište i sve se raztrča; igračica bježeća od požara bez obzira neznajući kuda kamo, pade Francezom u ruke i bude zarobljena. Poslie pako dovedena u Pariz bude izmjenjena za *tri* od Rusah zarobljena Zuava (prvog reda, reć bi, francezka vojnika.)

* U Pešti traže baštinika koji bi htio primiti dva miliona for. sr., al ga nikako nemogu da nadju. G. 1834. otisnuo se iz Pešte neki siromak a po imenu Martin Simon, po sreći u bieli sviet, te je zabludio tja u južnu Ameriku zemlju pako Brisiliju. Lani stigne iz Brasilije na peštansku obćinu viest da je isti Martin Simon ondje umro ostavivši imetka u vriednosti od 2 mil. for., nu bez oporuke i bez baštinika, neka se dakle tkogod od njegova roda radi baštine prijavi i pravo svoje dokaže. Po dugom iztraživanju pronašlo se je da je bio dva miliona vriedni Martin Simon jedinac nekoga krojača u Pešti, koji je već odavna umro, a od njegova roda nikoga nigdje neima. Neima dakle ko bi se smilovao na ta dva miliona.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput. Cieua mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr
Za utemeljitelje matice polovicaod iste cieue, t.j. na cielu god.u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 44. 3. Studena 1855. ***IV. tečaj.***

Grobar.

Pripoviedka iz druge polovine XVII. vieka.

(Konac.)

VI.

Viećnica branovačka bila je starodavna sgrada mrkih zidinah i s malimi prozorići po ukusu davno minulih vremenah. Dvoje stube vodiše k vratnicam dvorane, gdje se starješine male ove varošice sastajahu i svjetovahu o pravednih i spasonosnih sredstvih u vrieme stiske i nevolje. Njekoliko danah poslje pripoviedanoga dogodjaja imaše pristari Joso, viećnički sluga, puno posla da nagrnuvšu svjetinu pred ulazom pomenute viećnice ustavi, koja htjede da silomice prevali u viećnicu, tako da se zabrinutom čuvaru viećnice kadkada nemogoše na ino, nego da zaprieti povjerenim sebi od starješinstva oštropercem. Ali uzprkos svoj prietnji imadjaše Joso mnogo neprilike; jer dok je jedne stube očistio od nestrpne svjetine, napuniše mladi branovački naraštaj već opet druge stube te on bude prinudjen svoj posao na vrat na nos ponoviti. Djetići i ostala prkosna momčad upotriebiše svečanu ovu sgodu da se opet jedanput porazvesele i pokušaju objestni svoj dosjet, pa čim se je bolje srdio stari Joso tim su mu oni bolje dosadjivali rugajući se njegovu dostojanstvu i namrgodjenu čelu. Gradjani pako, jednako znatiželjni, sgrnuše se na blizu u hrpe živahno se medju sobom razgovarajući.

Opet se sastadoše poznati nam već govornici, postolar Šilobod i krojač Iglić. Majstor Šilobod namrštio je čelo, a Iglić je gledao zlovoljan izpod oka, samo bačvar pridrža svoj čvrsti i ozbiljni značaj.

„Zločesta vremena,“ tugovaše Iglić, „huda vremena; . . . nije čudo, ako sviet već jedanput propane, kad se već i grobovi otvaraju i mrtci ustaju.“

„E moj dragi Igliću!“ prihvati bačvar, „da je naš liečnik mladiću bolje ranu razgledao, prije nego li ga mrtvim proglasi, nebi bilo trebalo toliko jauka i leleka. Zlo i naopako po vaše pivnice, susjedi, kad ja nebih bolje umio naobručiti bačvu ili vožu, nego što onaj ljekar vidati rane.“

„Pravo reče,“ preuze majstor Šilobod, „to je sve istina, i našemu ljekaru pada mraz na obraz. Da Bogdan nije bio upravo mrtav, o tome neima dvojbe; ali ako već nije bio mrtav,“ mozgao je postolar dalje, „možda ga i ne-

Digitized by Google

pogreboše; no mi smo na svoje oči vidjeli, kako su pustili lies u jamu i grudami ga prikrili, na što je grobar iz petnih žilah grnuo nanj zemlju. Zar nije tako? — Ali kako se dogodi, pitam ja vas, da je nadjen lies izvan groba, pokrovac odkinut, i Bogdan kraj groba na zemlji sjedeći? . . . No prijatelji, je li to čist posо?!"

„Dajte dakle, majstore," zamoli ga njeka žena, „kazujte nam, ako što znate."

„Dobro, kumice, kazat ću vam s drage volje," odvrati naš govordjija. „Gradskim slugam, koji su zbog strašne nepogode i prieteće opasnosti požara onu cielu noć proveli bdijuć i hodajuć po ulicah, dopre prolazeć mimo groblja njeko jecanje do ušiuh, od koga se, dakako, s početka malo prepanu; a ll doskora se ohrabre, te prekrstiv se i božju pomoć nazvavši, skoče preko ograde na groblje, gdje nadju grobarovu kćer zaplakanu nuz oživjela mladića, a Bojana njekoliko koračajah odavle onesvješćena na zemlji. Mladića odnesoše zatim u kuću raztuženih njegovih roditeljah, koji od prepasti i radosti mal da dušu nepuste; grobar pako stavljen je pod stražu; njemu su sva ćutila obumrla, i nitko pod suncem nezna, kako se to sve sbilo, izim Ivke i Bogdana, koji se sve do danas nije pridigo, a sada valjda stoji s grobarovom kćerju pred sudom."

„Dakle je djevojka mladiću život spasila?" upita bačvar.

„Po svoj prilici da je," odgovori prijašnji.

„Zar neznate" stade ih krojač otajstvenim i tihim glasom uputjivati „zar neznate da vještice po noći mrtvace izkopaju, te im kosti i dragocienosti otimaju za kojekakve čarobije? Vjerujte mi, ta je djevojka vještica!"

„Bog nas čuvao!" povikne baka, krsteć se.

„Jezik za zube!" prodere se bačvar na krojača, „pazite što govorite, te nedirajte u tudje poštenje. Djevojka je odviše krepostna i pobožna, nego da na takva šta i pomisli. Zato se okanite takovih riečih, ako vam se neće pokušati kako valjan bačvar i bez kladiva obruče nabijati znade."

Majstor Šilobod zlorado se nasmije a krojaču se razlije žuč po utrobi; moglo mu se vidjeti da bi si rado izkaliti srdce na bačvaru; ali pogledav na njegove prisukane rukave i dvoje u njega krepkih mišicah prodje ga sva volja on kao umiren odgovori: „Prosto je svakomu o stvari misliti, što i kako mu idrago; u ostalom vidjet ćemo, što će se u viećnici skuvati. . . ."

Medjutim posjedoše viećnici, svečano odjeveni, oko zelenog stola u dvorani, koja biaše slikami Arpadovacah i Habsburgovacah staroukusno urešena. U začelju sjedio je načelnik, a pred njim je stojalo razpelo s mrtvačkom glavom po tadašnjem običaju. Sada se digne, skine šešir, umoli Boga za pomoć, pokrije se i izjavi želju, da se sud započne.

Najprije dovedu Ivku pred sud. Djevojka biaše još bliedja nego obično; no tiha, krotka i mila tako da joj se i nehotice srdca sviuh naklone. Smiljanić upre oči u djevojku i progovori blago: „Ti si, dievice, pozvana amo pred sud, ne kao okrivljenica ili obtuženica, već da nam razjasniš, koliko uzmožeš, čudnovatu prigodu, kojom je Blažićev sin opet oživio. Kazuj nam, dievice, štogod o tom znadeš."

„Čestita gospodo!" zače Ivka čedno al ipak odvažno, „meni je samoj sbivši se slučaj nedokučivo i nečuveno čudo, te ću vam rado kazati sve što o

Digitized by Google

tom znadem. Kunem vam se živim Bogom i spasenjem svojim, da ću istinu govoriti.“

Ivka pripovjedi sada, kako se je odputila k Bogdanovu grobu da se za njegovu dušu pomoli, kako ga je s užasom našla kraj groba posadjena, kako ga je zagrlila, na što se on probudi, kako ih je zatim njezin otac nadošavši opazio zagrljene, i srušio se s divljim uzklikom na tle, te kako konačno prispješe gradske sluge i odpratiše svu trojicu u grad.

Muče i pozorno slušahu viećnici, kojim se je vidjelo na očiuh da si cieloga toga dogadjaja neznadu tumačiti.

„Dakle zagrljene vas je našao otac?“ upita načelnik znatiželjno, „nebi li nam znala kazati, kako da se nisi bojala i prepala, već si zamrtvoga onako pouzdano zagrlila?“ . . .

Bliedo lice djevojčino polije krasna rumen kod tih riečih a oči joj se obore nice, no brzo se opet podignu i ona odgovori stidno: „Kada već moram da kažem, to dakle znajte — da ja i Bogdan . . . nebiasmo si nekoč tudji . . . da sam ga ljubila iskreno . . .“

„Zbilja?“ preuze Smiljanić zabrinut, „a je li tebi on ljubav vratjao? . . . .“

„Jest,“ odgovori djevojka, „no buduć da mi se poslie iznevjeri, odrekoh se ga i ja za života, a poslie njegove smrti nemogoh one noći odoljeti želji da nepomolim na njegovu grobu. No on se probudi, a ja u mom zanešenju pritisnuh ga na grud, akoprem znajući, da meni sudjen nije, zašto se ga i odrekoh a i sada opet odričem za uviek.“

Staromu je Smiljaniću odlanulo u srdcu. „Ti si odvažna djevojka,“ roče, „i mi nećemo nikad zaboraviti, kako plemenito djelo ti učini.“ To rekavši pogleda ju važnim i ljubeznim pogledom, koji si je Ivka dobro znala tumačiti; ona bo je priniela žertvu i odrekla se ljubavi, koje nije ni smiela gojiti radi zavjeta svoga.

„Bojan neka dojde“ zapovjedi načelnik.

Kad dovedoše grobara Ivka ciknu od žalosti i sakrije si lice rukama.

Starac se je bio medjutim strašno promienio; u tri dana skršena je duševna i tjelesna snaga njekadašnjega krepkog vojnika. Lice mu se osušilo, oči upale, ustne probliedile, a gavran-kosa od užasnog jada skoro sva posiedila. Prijašnje izpravno držanje njegovo biaše kao slomljeno i cieli mu se gornji trup kao u prsa slegao; prekrštenih smjerno na prsih rukuh i očiuh na tle oborenih stojaše ovdje skršeni u svojoj čvrstoj snagi starac, krotak ko janje.

Ivka je gorke suze prolievala. Njezin pogled, koji bi se bio njegda nemilo kosnuo starčeva srdca, nedirnu ga sada nimalo; izbuljiv oči na kćerku kao da ju nit nepozna, stojao je nepomično na svom mjestu i nijedna se riečca neodkide s njegovih usliuh.

„Bojane!“ poče načelnik, „ti si ovdje na sudu; kaži nam dakle sve štogod znadeš o dogodjaju, što se je prije nedjelju danah slučio na groblju.“

Grobar izvali oči na sudca, i poslje kratke stanke muklim glasom progovori:

„Jutrom pako, kad se otac izza težka sanka prenù,
Vidi, nestalo je kćerke, nesta radost sva i njemu.“

Digitized by Google

Sudac stisnu s pleći. „To je sad već tretji dan," reče, „što se nečuje druge rieči od njega" . . .

Djevojka stane naricajuć izvijati ruke. „Starče, Bojane!" zače opet Smiljanić, „osviesti se, obazri se. Diete ti nije nitko oteo, evo zdrava i krepka stoji Ivka pred tobom. Okani se toga buncanja i odgovori pametno."

Grobar strese glavom te jačim glasom opetova:

„Jutrom pako, kad se otac izza težka sanka prenù,
Vidi, nestalo je kćerke, nesta radost sva i njemu."

Čuvši te rieči Ivka mal da neiznemogne. Taj je prizor odviše bio turoban te ga nemogaše dulje podnieti nježno i izmučeno njezino srdce; zato umoli sudca da neka ju odpusti.

„Jošte samo jedno pitanje," reče ovaj. „Jesi li ti, Jaćime, smotrio štogod osobita u grobara?"

„Jesam, čestiti gospodaru," odgovori poslušno tamničar, koji je grobara pred sud doveo „opazio sam, i to umah prvi dan kad je stavljen pod moju stražu, da je nješto u rubcu zamotano čuvao; ja sam pokušao da to od njega izmamim; no kad mi je to slabo uspjelo, uzeh još dva momka te mu otesmo dragocienost, koju vam sad evo predajem."

S otimi riečmi izruči zlatni lančić sudcu. Ovaj začudjen stane razgledati dragocienost, pa zatim ju predade ostalim na ogled.

„Ivko!" progovori Smiljanić ozbiljno, „još jedanput te pitam, hoćeš li istinu govoriti, tako te Bog pomogo!"

„Tako me Bog pomogo!" zakune se djevojka.

„Kaži nam dakle," nastavi sudac, „jesi li kada prije vidjela ovaj lančić?"

„Jesam."

„A gdje?"

„Bogdanu o vratu."

Sudac isto potvrdi. „A spominješ li se da li mu je bio o vratu, kad si ga zamrla bila zagrlila?"

Ivka se nješto zamisli, pa zatim odgovori jasno i odrešito: „Nije."

„Pa mu je ipak bio i poslje smrti o vratu, morao mu ga indi već odprije netko oteti, lies bo ležaše kraj groba izvan jame, tielo iz liesa izvadjeno i na zemlju položeno, a lanac se je našao u grobara. Što indi sudite o tome, gospodo? . . . Da vidim slaže li se vaš sud s mojim."

Starešine zamuknu; najstariji pako izmedju njih metne ruku na propelo i reče: „Tako me Bog pomogo, ja sudim, da je grobar grob oplienio."

„I mi tako," potvrde ostali.

„Izrekoste, gospodo, i moje mnienje," prihvati načelnik baciv pogled na Ivku, koja se bješe onesviještjena na stolicu srušila kad je prvi starešina sud svoj izreko, „no valja i to na um uzeti" nastavi zatim sudac, „što ću vam sada kazati. Ako budemo zakonito kaznili otca ove sirotice, navalit ćemo sramotu i na nju, kojoj ostadoše ruke čiste pri tom zločinu i koja biaše uzrok te je sin našega sugradjanina izbavljen od grozne smrti i svojim raztuženim roditeljem povratjen. Osveta je u rukuh višnjega, on nam ju preuzè, dočim je zločincu pamet pomeo. Bog je pravedan i strašna je njegova kazna!... Zato scienim da bi s boljega bilo, kad bismo staroga Bojana u varoškoj kući nastanili i dali mu svagdanji kruh; stvar pako ciela da zašutimo; sviet bo u

Digitized by Google

svojoj zaslijepljenosti rado prišiva kojekakve krpe na sudačke izreke, osobito gdje je umješano praznovjerje. Obećajte mi dakle, gospodo, ako ste sa mnom iste misli, da ćete stvar zatajiti pred svietom."

„Obećajemo!" rekoše starešine i pružiše sudcu desnice. Medjutim grobar opet mrmljaše svoje stihove:

„Jutrom pako, kad se otac izza težka sanka prenù,
Vidi, nestalo je kćerke, nestà radost sva i njemu."

Odvedu grobara iz dvorane, a starešine se pomalo razidu svaki svojoj kući. Samo načelnik ostane s Ivkom te ju uhvati za ruku, kada poletjè za otcem, i reče: „Ostajte, dievice, stvar nije jošte okončana. Vas čeka još težka borba, koju će vaše krepko srce — kao što se nadam — bez velika napora moći nadvladati, samo ako se budete tako hrabro držali, kao i dosada; a ja to očekujem od vas . . ." To rekavši odvede Smiljanić djevojku iz dvorane, i prošav dugim hodnikom, prispie š njom u sobu, koju bješe za svoju namjeru pripravio.

Ivka se sva uzbuni kad unutri smotri Blažića sa suprugom njegovom i sinom Bogdanom, koji blied i iznemogao sjedjaše svezane glave u starinskom naslonjaču. On je doduše zlo izgledao; ali se ipak vidjaše na njegovu licu znakovah oporavljenja.

„Evo vam, Bogdane, djevojke," začè načelnik, „s kojom vam nebiaše prosto prije suda govoriti, sada pako možete, koliko vam drago."

Blažićka svinù se izbaviteljici sina svoga oko vrata, a staroga trgovca poliše suze radosti i on progovori: „Dievice! mi smo vam držani za život jedinca vječnom zahvalnostju; znadete li vi koliko je to dobročinstvo za stare i iznemogle roditelje? . . . Doista vi toga još neshvatjate svojim mladjahnim i neizkusnim umom —"

„Ivko, podaj mi ruku!" moljaše Bogdan slabačkim glasom. Djevojka mu ju pruži, a mladić nastavi: „Ivko! ovdje pred mojimi roditelji, koji rado pristadoše na moju želju, pitam te još jedanput: hoćeš li biti mojom ženom?"

Djevojci hoće da srce pukne od žalosti; u njezinih se grudih započe težka borba, — no samo njekoliko časovah trajaše ta borba u djevojci, koja najprije baci pogled na Smiljanića, koji tako blago s njom i njezinim otcem postupaše, a zatim pram nebu, te odgovori odlučno: „Od srca rado, Bogdane, da je sve još onako, ko što biaše prije; — ali, tugo moja! mnogo se je promienilo od tada. Dva su sad predmeta, koja na mene imadu veće pravo od tebe; to je prvi moj otac, komu se pamet pokrenù; grad će ga predati stražaru u ruke, a može li ga vjernijemu i brižljivijemu izručiti, nego što mu je vlastito dieto? . . . Bogdane, ja nemogu, nesmiem ostaviti ćaćka svoga!" —

„O ja ću uztrpljivo čekati, dok ti se otac prestavi!" prihvati Bogdan.

Djevojka poklima glavicom. „Ne, Bogdane, ne, ja neću da čekam otčeve smrti; pa ako i prije mene izdahne, ipak nemogu biti ni onda tvojom . . ."

„A tko će mi te oteti?"

Djevojka pokaže na nebo i reče: „Bog, — njegova bo sad jesam Čuj me. U onom času, kad te na groblje pratiahu kraj otčeve kolibice, klečala sam moleći se živo bogorodici, da ti kod Boga izprosi povratak strvena života, i zavjetovah joj se, da ću u samostanu sprovoditi ostale dane života

Digitized by Google

moga, ako mi usliša prošnju. Čudo je stvoreno — ti opet živiš — a ja moram zavjet svoj održati . . .“

„Ivko!“ jadikovaše mladić, „dušo! nemoj me ostaviti!“

„Moram,“ odgovori djevojka odrešito, „s Bogom ošlaj, Bogdane — s Bogom na uvjeke!“ — To rekavši pruži mu ruku prolivajuć najgorče suze života svoga. Bogdan joj poslu desnicu nebrojenimi cjelovi, ni rieči nerekav; znadjaše bo odviše dobro, da Ivka neoporiče riečih svojih.

Izmjenice pritiskahu zatečeni roditelji djevojku na svoje grudi: „Dievice!“ progovori Blažić tronutim glasom, „mi se klanjamo zastidjeni pred tvojom kreposti. Ništa neka neuzmanjka tebi ni tvom otcu, dok koje od nas živi.“

„Hvala vam na ljubavi,“ reče Ivka tiho, „Bog vas čuvaj sve skupa.“ Još jedan pogled najvjernije ljubavi i najbolnijega odricanja baci na mladića — koji pokriv si rukama obraz sjedjaše grozne suze roneći, — a zatim ode upirući se na Smiljanića i Blažića iz sobe.

* * *

Tu se dovršuje naša pripoviedka. Ako li tko želi da još štogod sazna o udesu tih osobah, navest ćemo nekoliko datah, koje sabrasmo iz pisamah njihovih potomakah. Puk, kojega znatiželjnost slabo naminena biaše, govorio je svašta o tom dogodjaju; osobito je pako majstor Iglić po krčmah mnogo koješta o vješticah buncao, al i svagda zamuknuo, kad se je sjetio bačvarovih jakih mišicah. —

Vuk, koj je poslje učinjena zločina uskočio, pade častno u ratu, što je nakon 20godišnjega mira medju Turci i Leopoldom na novu buknuo. —

Je li se Bogdan s Ankom vjenčao, dugo nemogosmo saznati, dók najposlje i to uvidjesmo iz njekoga darovnoga pisma, kojim načelnik Smiljanić svome zetu Bogdanu Blažiću pet svojih vinogradah ustupljuje.

Bojan proživi samo godinu danah poslje one grozovite noći, a Ivka se tada u R—skom samostanu obuče za duvnu. Grobu njezinu, koji se još prije sto godinah vidjevao, nestade već traga; jerbo isti samostan biaše kasnije dignut i u magazin pretvoren, a tečajem vremena sasvim se poruši. Tako dakle nestade uspomene plemenite i odvažne te djevojke, kojoj ovu poviest u slavu i za izgled drugim stavljamo. — *Pr. D. J—k.*

Zagonetka

Od F. T. Poštaka Ličanina.

Kroz prozore dvora visokoga
Preko sela gledim širokoga,
Mučim mukom dók me nepotegnu,
I u konop mišice mi stegnu.
Tad od biede i žestoke boli,
Vikat stanem — a u selu doli
Sve zapita malo i veliko:
Što se starac uzvika toliko?.
A nužda je i pitati tako,
Jere nije pogoditi lako:
Da li vičem od ljute žalosti,
Ili kričem s velike radosti;
Da l' se molim Bogu jedinomu,
Ili zovem u pomoć drugomu.
Da li kupim k sebi seljanine,
Il' jim velim: bježte u planine.
S istim glasom navištjam žalosti,
S kojim slavim sreću i blagosti,
Kao neki bez milosti ljudi,
Koji srca nemaju u grudi.

Digitized by Google

Stare hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

Remeta.

Od Mavra Vetranića.

Stan'te zviri, stan'te tice,
I ostali božji stvore,
Navlaš [1]) ribe pliskavice, [2])
Ne plovete sinje more.
Tužbu moju i nevolju
Da čujete, i bolesni,
S kom pripivam sám na skolju
U jedovne moje piesni.
O *Netune!* tebe molju,
Zlosàrdno se ti neplaši,
I valovom nedaj volju,
Neg' pučinom sve utaži.
I molim te rad ljubavi,
Da namiriš tužna mene,
Iz pučine ter priplavi
Na kraj skolja sve zvirenje.
Neka vide, neka čuju
Boležljive tužbe moje,
Gdi ja cvilim i tuguju
Sám na skolju ovdi stojè.
Arione moj ljubjeni!
Kad valovi stanu s mirom,
Na kraj skolja, i ti k meni
Iz dubine pridji s lirom,
Na kraj skolja ter ćeš čuti
Jadovite moje piesni,
Čto sàrdašce moje ćuti
Od tužice i bolesni.
Ako ljubav biti može,
I ti tvoju otvor spilu,
O *Eolo*! blagi bože,
Ter u vihar pošlji silu.
Da obteku sve planine,
Sve lugove od dubrave,
I sva polja i ravnine,
Sáme vile gdi borave.
A od vihár prišne sile,
U pučini gdi ja stoju,
Na skolj ždeni gorske vile
Da piesmca tužna poju.
Neka vide, neka čuju
Mene veomi boležljiva,
Gdi na skolju sám tuguju,
Gdi nie vitliet duha živa.
Gdi sám Boga ovdi slavlju,
U okolo ter se vàrtim
Kako galeb u senjalu,
Gdi tužice mnoge patim.

Obrah dvore za pokoru
Gdi nie čuti razgovora,
Da se s dranim razgovoru
U pučini sinja mora.
Za palače obrah spilе,
Gdie su stiene i litice,
Gdie su hridi i gomile,
Kuda lane gušterice.
Gdie pitome nie seleni.
Nit je busa, ni čipresa,
Nego u hridu od grebeni
Množtvo raste od čeplieza. [3])
Oštri badelj [4]) jošte raste,
I broća [5]) se još nahodi,
U čto žene jaja maste
Uzkàrsenje kad dohodi.
I drugoga nije lieka
Kad se koja boles zgodi,
Neg bokvice [6]), slieza [7]) i drienka
Čto se u hridu iznahodi,
I bieloga liera malo,
Bobovnika, [8]) divja ruta,
Čto je samo osijalo
Pri medjinah, u kraj puta.
Sred gomile kamenite
Jošte rastu do dva busa
Od travice zlamenite,
Ka se zove medna rusa.

---

[1]) Navlastito. [2]) Delfino. [3]) Asphodelus. [4]) Carduus. Distel. [5]) Rubia Tinctorum. [6]) Plantago što i Trputac. Wegerich. [7]) Malve. [8]) Herba farrèsia.

Digitized by Google

To su moji slavni stani,
Tetivika [9]) gdie se plete,
I gdie càrni morovrani
Oko mene svuda lete.
Gàrličice nije čuti
Oko mene, ni golubka,
Da ga soko podlabuti (?)
Kom [10]) ga čuje da zaguka.
Ni tičice nie čut ine,
Jer kad pridje k meni koja,
Od sokola tad pogine
I ostavi perja svoja.
Još nie čuti ni za želju
Da u prolietje slavic poje,
Neg na suhu na badelju
Zlatni popi svuda stoje.
Još po travi i po sliezu,
Ali paka po razsadu,
Goli spuži svuda lazu,
Ter mi goru tugu dadu
Vas razsadnik priko noći
Ter mi mnokrat opogane,
Da nie milo k njemu doći,
Kad bio danak s jutra svane.
U jesencu nu prihode
Priko mora modrokosi,
Ter oštiplju do jagode
Čto na divjoj rodi lozi.
I dodje mi još plakati,
Gdie ostanu kustoline, [11])
Kako da sve grâd pomlati,
Ter se vidu sparožine. [12])
Nu galebak dodje bili,
Ter lupare [13]) kljunkom para.
Na markienti [14]) pak se krili,
Kako da me razgovara.
Dračja mi je za ružicu,
A kostrava [15]) za tratorak,
I kopriva za ljubicu,
Za naranču suh javorak.
Lovor mi je za lemune,
Troskot [16]) mi je za bosilak,
A česvina za ćetrune
Koja smeće zelen lipak.

Nevlaš leti na vrućini,
Gorko sunce kad sve spraži
Ter nie cvietja ni zeleni,
Dokle daždic zemlju skvasi,
Do korienka jer sve sahne.
Još je tuga vele trudna
Da dušica tu izdahne,
Gdie se pije voda mutna.
Bude mnokrat još do plača,
Jer nije moći tàrpit glada,
Zač nie motra [17]) ni morača, [18])
I pogine kozja brada. [19])
Još sàrdašce [20]) sve povene,
I tàrpiet je veća muka,
Zač u stienah oko mene
Nij' divjega vidiet luka.
Nu kad pridje primaletje,
Ter zemljicu daždic skvasi,
Sva zelenca i sve cvietje,
Sve iz zemlje na dvor lazi.
I opet se sve objavi,
Priko lieta čto prisiše,
Ter se duh moj oporavi,
Divje cvietje gdie miriše.
Oštra zima kadli dodje,
Ter se nadme sinje more,
Valovi se svuda vide
Po pučini kako gore,
Ter su tuge, ter su jadi,
Gdi od *oštra* i *garbina*, [21])
Kad se more s krajem svadi
Vali jašu do vàrh stina'.
Kad li s kraja siever dune,
Ali plaha tramuntana,
Oči mi su suzah pune,
Gdie prah leti sa svieh strana'.
Od mećave još pečalim,
I od mraza još tugujem,
Na pepelu još se palim,
I za nokte zahukujem.
Još nie lieti, još nie zimi
Mlietčevinu [22]) moći priti,
Kako u paklu još se dimi,
Ter mi hoće oči izpliti.

---

[9]) Hedera spinosa. [10]) Komaj. Čim. [11]) Pes vinaceorum, takodjer hrvatski: host. [12]) Ostanci sparge. [13]) Drobne oštrige. [14]) Prudje morsko. [15]) Hirsenkraut. [16]) Polygonum aviculare. [17]) Motar, foeniculum marinum. [18]) Foeniculum silvestre. [19]) Tragopogon, Bocksbart. [20]) Vrst trave. [21]) Vjetrovi, tal. ostro i garbino. [22]) Kanal od Mlieta.?

Digitized by Google

Još je tuga i nevolja,
Munja oči gdi zabliešti,
I sve trepti do vàrh skolja,
Kad zagàrmi i zatriešti.
Još je njeka truda mraka,
I boliesni i tužice,
Gdi se otisnu iz oblaka
Nad pučinom pijavice.[23])
Ter se more ognjem stvori,
I valovim zakàrvavi,
Kako pakó, ter sve gori,
Put od skolja kad se spravi.
Nu ja tada Boga molju,
I u zvonce njeko zvonim,
Ter tu tugu i nevolju,
Ja od sebe tako odgonim.
Vàrh svieh tugah još su tuge,
Kad se vali s krajem svade,
Izdiraju sve poluge,[24])
Kako djavli da ih vade.
Ter ja stenjem i uzdišu,
Moju plavcu kad izvlaču
U spilicu u najvišu,
Gdie do gàrma vali plaču.
A nie koga vajmeh! zvati,
Trudnu meni da pomore,
Tužnu plavcu *remižati*,
Kad se shranit već nemore.
Neg' paklene pridju muke,
Gdi se meni tužnu starcu
Sve do kosti gule ruke,
Izvlačeći moju plavcu,
Ter bi tužno pogledati,
Gdie taj tuga i nevolja,
Mojom plavcom svuda mlati,
Po markientam oko skolja.
Kad li vali s mirom stoje,
Tada ćutim muku veću
Začto tužne mreže moje
Do potrebe zaman meću.
Ter mi *Kurent*[25]) sa svieh strana'
Ali lieti, ali zimi,
Kako votom (?) od *Libana*
Oko seka'[26]) svija njimi.
Ali kad se pak bulenta, (?)
Kolovrat mi vàrti brodom,
A balentin vas mi smeta
Kurentija plahom vodom.
Još nesmijem vàrše[27]) plesti,
Da ih vàržem na *murino*,
Jer ih nose sve zle česti
Pod markiente u dubine.
Kad odvàržem jošte s kraja
Moj odmetac i tunjicu,
I tad imam s plačem vaja,
Jer neizvadim ni udicu.
Nu za ribu malo marim,
Kad bi veće netruditi,
Jer što malo zelja spravim
Nie ga čijm obuljiti.
Ćutim tugu vele ljutu,
Nemogući primit duha,
Gdie proz zube ciedim blutu,[28])
A pogrizem suha kruha.
Kad li pridju još pokladi,
Tužica je i nevolja,
Gdie se vidu nórci[29]) mladi,
Po liticah oko skolja.
Ter pečalim i tuguju,
I od straha vajmeh! treptim,
Gdie se noge popuzuju,
Da niz stiene na vrat sletim.
Za nevolju to se pati,
Kokošice jer nebude,
Da mi se je *confortati*
U nevoljne moje trude.
Neka vam se još potužu,
Po sva lieta i godišta
Ni za Boga ni za dušu
Nedava mi niko ništa.
U sve tuge i me zgode
Još da bi me nepokrali,
Koji mene tuj pohode,
Kako da bi svega dali.
U plavčice noćno brodé,
Ne, da sa mnom Boga mole,
Neg' mi jošte sve obhode,
I vàrtac mi vas ogole,
Da neostave nigdie struka
Od morača i od bitvice,[30])
Ni divjega pora luka,
Ni piljuga žutjenice.[31])

[23]) Wolkenbruch. [24]) Stange. [25]) Corrente, tečaj mora. [26]) secca, suho. [27]) koše, za ribe loviti. [28]) zavrelo vino. [29]) Taucher. [30]) t. j. blitvica. Beta. [31]) vrsta cikorije.

Digitized by Google

A i repuška ni čevčega,[32])
I gdie nadju struk kupusa,
S korienom ga podru svega,
Kako da je turska gusa.
Još su tuge i žalosti,
Gdie sparoge sve pobiru,
U korizmu kad se posti,
A na me se neobziru.
Zelje kad mi sve poberu,
Po markientam pak se sprave,
Ter narikle[33]) sve poberu,
Ni lupara neostave.
Potajno se još privlače
Pokraj skolja, ter ribaju,
I ribe mi sve divjače,
Oko mene ke plivaju.
Tužica je jošte gora,
Kad osekne kad po mraku,
Gazom[34]) hodè pokraj mora,
Nedadu se starat raku.
Još do skàrma[35]) i do štropa,[36])
Da mi dadu veću muku,
Nesmiem nigdie brez zaklopa,
Ostaviti na paloku.[37])
Lupeži se jošte sprave,
Kad me doma neugledaju,
Ter sva vrata i sve brave,
Gramandielom[38]) otvaraju,
Ter sočiva čto pripravim,
Ali koje stvari ine,
Priko zime da boravim,
Sve pokradu i popline.
Ni od Boga, ni od duše
Nie straha, nie spomene,
Neg' se sami tako ruže,
Plieniv̀ši tužna mene,
Jošte kako, živi Bože!
Jadovito sàrce moje,
Ove tuge tàrpiet možc,
U pučini ovdi stojè.
Gdie se na skolj privezoše,
I pridjoše k momu stanu,
Ter sve sasviem ponesoše,
Da ni o čem' ne ostanu.
Odnesoše sve do konca,
Sve do igle i do šila,
Do trepilja i do lonca,
I škrabicu[39]) od ognjila.
Sve do strunje i udice,
Čto mogoše ponesoše,
Napokonjim iz tikvice,
Malo soli iztresoše.
Nemanjka mi jošte jada,
Gdie nalegu gusjenice,
Ter neostave struk razsada,
Ali mlade čimulice.[40])
I čto sijem u šrapice,[41])
Navade se i nakláte
Njeki pruzi[42]) i gagrice,[43])
Drobne mravi i krilate.
Ter kad nikne koje zàrno,
Sve pogrizu sa svieh strana',
I učine sve to càrno,
Ko da prudi s mrazom slana.
Još je pečal, još je bieda,
Čto se tàrpi, čto se pati
Od morskoga od medvieda,[44])
Ki se samnom često rati.
Na odmetac i tunjicu,
Kada idem ja ribati,
Raždene mi svu ribicu
Kad se pečal ta naklati.
Kad ga hoću odtierati,
Nit me haje, nit me čuje,
Neg se počne ocierati,
I očima namiguje.
I ta pustoš kad se tiera,
Gledati ga nije milo,
S bàrcim čeljus gdie ociera
I na mene krivi rilo.
Još me obhodi veća tuga,
Gdi plijući tiho bata,
I mnome se trudniem ruga,
Kriveći se priko vrata.
Pak zanori, i zagàrdi,
Ter se more zabobuči,
Ter do kraja sve zasmàrdi,
Kako u paklu kad vré ključi.

---

[32]) vrsta bilja. [33]) vrsta ribicah. [34]) Gàz. Guado. Fuòrth. [35]) Klin na čamcu. [36]) Vez držeć veslo na klinu. [37]) Na ruci, na otvorenom mjestu. [38]) Nekakovo orudje. [39]) škatulja. [40]) mlađice od kupusa, Brokule. [41]) Jamice. [42]) skakavci. [43]) kukci. [44]) Pesce orso.

Digitized by Google

A pak sutra, kad podrani,
Tužice su i žalosti,
Oko skolja gdie pogani,
Sve bez stida u pakosti.
Još nemogu sanak spati
Od napasti njeke hude,
Ni u pódne počivati,
Gdie kriesovi[45]) mene búde.
Ter se velja ćuti muka,
Jer kolik je lietni danak,
Od kriesovah stoji buka,
Da nie moći vidjet sanak.
Jadovite još su stvari,
Gdi me s večer priko noći
Bodu čami[46]) i komari,
Da nie oka stisnut moći,
Čto su kimci,[47]) čto su buhe,
Jošte tomu nije broja,
I napokon konjske muhe,
Da nie mira ni pokoja.
Još nesrećni pridje danak,
Čto je bilo prije toga,
Nagniezdi se càrni vranak
Kod samoga stana moga,
Ter mi dava velje jade,
Na vàrh stienah, i tu grače,
Pak pliesnave kunce krade,
A Remeti sàrce plače.
Nu se jedno dobro ćuti,
Jer po skolju, sa sve strane
Nigdie miša nije čuti,
Tiem se mačke i nehrane.
Parjah[48]) vajmeh! vranu bielu,
A prignuh se po struk lùka,
Ter sgrominjah[49]) niz gomilu
I odrieh se vas do pupka,
Gdie u dračju i u kupjenu
Uvalih se po nesreći,
Prebih rebra sva o stienu,
I nejake moje pleći.
I o kupjenu i o draču,
Po nesreći gdie se stanih,
Odrieh stegna i mahaču,
I koljena okàrvavih.
Ter sve tuge zaboravih
Pri toj tuzi ka me stiže,
Gdie se jedva oporavih,
I dokli me Bog pomože.
Gdie u drači tu stojeći,
Medju trude sve ostale,
Priko volje i nehteći,
Podrih moje svite male.
I kàrpljene rubetine,
Ke za Boga meni daše,
Od vedašne[50]) suknetine
O dračju se razplatise.
Nu lazeći k momu stanu,
Ni to nebi još bez plača,
Da na travi, noćnom stanu,
Probode mi petu drača.
Zabode se sva do kosti,
Ter sám neznah da živ ostah,
Od bolesni, od žalosti,
Vàrh svieh tugah koje poznah.
I bolan se po tlieh prostrieh,
Nedomakši k momu stanu,
I tad nokti dračju prodrieh,
Ka mi zada mučnu ranu.
A nebivši nikogare,
Da me bude podignuti,
Ponavljajuć trude stare,
Kako tovar počeh rúti.
Vapijući: Višnji Bože!
Čto s' skratio milos tvoju,
Ter u trudu nepomože
Kamenitu staros moju.
U toj tuzi i nevolji,
Tako k Bogu klikujući,
Ućutieh se malo bolji,
Tu pečao negujući.
Privih drienka[51]) i skrobuta,[52])
I viek neka tako stoji,
Da se ova rana ljuta,
Neozledi i neognoji.
Tiem stvorenje molim svako
Da učini prave sude,
Gorkoli je, ali sladko,
Probavljati ove trude.

---

[45]) Cvrčak, Cicala. [46]) Vrsta muhe. [47]) stienice. [48]) ostavih se. [49]) sruših se. [50]) stare, od vethi, a, o. [51]) liekovita trava. [52]) Clematis, Waldrebe.

Digitized by Google

Putovanje

Tome Skalice mladjega, Brodjanina.

Od g. 1851—1855.

(Nadalje)

Dne 15, veljače 1852. ostavili smo ostrov *Juan Fernandez* i uzeli put u Valparaiso, koji grad leži 6 stupnjah pram zapadu na obali chilskoj pod 34. stupnjom južne širine, i pristali smo 17. i. m. u podne u njegovoj luci, gdje smo našli do 80 brodovah svakog naroda, a medju njimi biahu 3 fregate i 2 manje ratne ladje spadajuće na državu Chili. — Grad je vrlo liepo vidjeti od mora; na ulazku u luku ima sa svake strane po jednu tvrdjavu, a niže uz tvrdjavu po tri baterije topovah. — Varoš je po starom španjolskom ukusu sagradjena, kuće su većom stranom od drveta a ponajviše od 2 kata, al imade i dosta novijih zidanih kućah; ulice su uzke ali čisto držane. Pazar je svaki dan veoma živahan i može se od okolišnjih naseljenikah, što amo dolaze sa svojimi plodinami pazariti, svega za dosti laku cienu dobiti: zeleni svake vrsti kao i kod nas, a od voća, što u ovoj zemlji raste, ima tu u izobilju smokavah, limunah, narančah, dinjah, ljubenicah, groždja, jabukah, maslinah, kajsijah, kokos ananas, bananas, platanos, james-(djems)-korjenja, osobite neke vrsti južnih orahah, sarzaparile, ono što se njem. zove *Brotfrucht* itd. — Žitelji u unutarnosti zemlje ponajviše su upitomiti Indijanci, žutomrka lica, crne duge kose i drugčije ugledna obličja; medju njimi ima i dosta crnacah, potomakah iz Afrike doveženih robovah. U ovoj zemlji vlada samo rimo-katolički vjerozakon, jezik pako španjolski; gradjani ponješto i englezki govore. Iz grada vide se u unutarnjoj zemlji dva visoka brda, što kadikad vatru bacaju, te se zovu *Nevadas* iliti snježna brda. U Valparaisu sjedi takodjer jedan austrijanski konsul. — Za njekoliko danah našeg u luci boravljenja katarku su popravili i kapetan uze na brod što je bilo od potrebe, kao friškog govedjeg mesa, krumpira, vode, duhana, ruma itd. te se spremismo na put, čekajući samo dobra vjetra.

Dne 25. veljače prije zore ukaza se ugodno vrieme i prilično dobar vjetar, kojim mogosmo lako izići iz luke, te tako svanutkom bili smo sasvim pripravni i kapetan zapovjedi, da se imadu lengere izvući, jedra razapeti, otvoriti i uzvući, te tako se stavismo pod snagu vjetra, i za njekoliko časovah eto ti nas na otvorenom moru, gdje nas snaga morskih valovah prijateljski dočeka, i isti dan od chilenske obale do sunca zahoda 50 eng. miljah nas odnese. Istu večer, buduć je kapetan vidio da je brod od obale zadosti udaljen, uzeo je svoj pravac upravo kako treba, ali nesrećom imali smo vjetar od prva iliti od glave i š njime nam se valjade boriti dok prodjosmo blizu dva ostrova, koji se zovu prvi *St. Felix* a drugi *St. Ambroze*, te leže pod 26. stupnjom južne širjne a 63° zapadne duljine, i mi smo jih ostavili s lieve strane gdje smo razaznat mogli, da jedan od drugog po prilici 30 englezkih miljah leži; i opazili smo takodjer da je *St. Felix* mnogo višji od onog drugog ostrova, i da su na njem višje planine.

U ovaj smo par brodili vjetrom, što se zove *passat*, tiho pram sjeverozapadu do 22. stupnja t. j. do obratnika (Wendekreis) južnog iliti kozorožca,

Digitized by Google

s od onud kroz tropiku iliti ravnac sunca sa ugodnim vjetrom. Onud pod ravnikom iliti aequatorom imali smo 7 danah tišinu i mirno more, bez ikakvog vjetra, tako da je naša galija ovih 7 danah od 15. do 22. ožujka reć bi na jednom te istom mjestu se nahadjala.

Mi putnici imali smo tad prvi put pravog pokoja od prvog dana našeg puta, jer smo ovih sedam danah niti nemisleći na kakvu pogibelj kano da smo na kakvoj rieci u veselju sprovodili i imali dosta vremena da ukupno šalu provodimo, budući nikoga nije morska bolest mučila, samo kadkad čuli smo glas malaksanja njekih onemoglih, koji su takodjer brzo po liečniku jednom čašicom pomoć dobili. Ali sedmi dan 2. sata po podne podiže se strahoviti vihar i za malo takodjer nutarnja morska bura, koja poće valove mora u klupko smatat uokolo našeg broda. — Tada imadiaše stražu na krovu broda oficial što se zove pilota iliti kormanj, koji u daleku opazi, da se kao golema planina iliti kolab mora iz onog klupka na našu galiju približuje. Ovi kormanj nebiaše takovom dogodjaju vješt, nego ode u kamaru, gdi je kapetan spavao, probudi ga i objavi mu stvar. Kapetan kad ga razumi, pohiti odmah gore i zapovjedi, da imadu svi u službi mornari gore uz katarke uztrčati i jedra zatvoriti, a ostali putnici na krovu brodskom sve spremiti i povezati, svaki sám sebe paziti i čuvati, dobro se svaki na čem god držati ili bježati dole u stibe sa krova.

Žurno se penjaše mornari uz konopne ljestve, uzvukoše jedra i zatvoriše, u isti čas nas nekoliko povezasmo sve na krovu, a četiri mornara preuzeše korman da mogu brodom suprot onom kolabu mora vladati i njega rezati. Ja sám ostah na krovu, da vidim što će biti. — Eto najedanput ugledamo kolab gdje se je blizu nas do neba digao i našemu se brodu s velikom hukom sve većma približao — kano da se je pakao otvorio da nas proždre. — Uplašeni gledasmo jedan drugoga, sám kapetan stajaše probliediv držeći se o konop sa obedvima rukama, jer mu je ta nezgoda bila poznata; bio bo je od nje već više putah napastovan. Medjutim navali isti kolab mora na našu galiju, i tako nas je sobom povukao. Ona četiri mornara na timunu imali su se opirati da vihar galiju nesvlada; ali more je imalo takovu snagu, da kod svakog udarca katarke uzdrhtaše i činjaše se svaki čas da će se na brod skršene oboriti. Uz ovu maticu opazili smo različitih ribah, kanoti kitovah, humbek itd. Tako je ta pogrda trajala 54 minute. Zatim zamahnu u jedanput valovi tako jako, da su naš brod svom snagom do 2 eng. milje od sebe odbacili, i tako smo se bili od one napasti oprostili sa malom samo štetom, što nam je ova bura poderala bakar kojim je galija bila okovana, i njekoliko konopah je popucalo. Ali treba znati, da je ovaj nutarnji vjetar toli silovit, da galiju, koja plovi s otvorenimi jedri i gdje neima osobite pozornosti, kad ju uhvati, strese, sve na njoj potrga i sva jedra poizdere.

Poslie ove nepogode sve se je umirilo. Kad smo ravnik sunca prošli, došli smo blizu obale mexikanske i to pokrajine što se zove *Columbia.* U ovom je predielu morskom u svako doba godine tišina, sa malo vjetra, tja do ostrovah, što se zovu *Tres Maria*, koji spadaju na državu mexikansku, a leže pod 22. stupnjom pram sjeveru od ravnika iliti upravo pod obratnikom raka (sjevernim;) ove smo ostrove ugledali 11. travnja, te dan poslie došli smo u zaliev iliti golf od Kalifornije a 15. travnja 1852. k odavna izgledanom gradu *St. Francesco.* (Dalje sl.)

Digitized by Google

Školski odlomi XXVII.

Izrana privikavati djecu na točnu pokornost već i za to je nuždno, što ona istom daje odgojenju upliv i moć; a i inače svud i svakud vrlina pokornosti biva i ostaje uslovje svake prave sreće u životu. Jer i okrom toga, što neima odnošenja na zemlji, u kom čovjek nebi prinudjen bio svoju volju volji drugih ljudih podčiniti: slaže se istinita sreća tek jedino s time, što se pokoravamo pravilu dužnosti, glasu saviesti, zapoviesti samoga živoga Boga; pa kako bi se, predpostavivši moralno-pobožne odgojitelje, — kako bi se takav odgojitelj u naraštaju bolje pripremio i osnažio, ako ne pokornostju napram onim, koji božje mjesto kod njega zamienjuju?

Vještini pravog pokoravanja od strane pitomca odgovara vještina zapoviedanja od strane odgojitelja. Da zabrana na prestupak draži, stara je, duboko u ljudskoj ćudi ukorenjena istina, pa zato i štednja u pogledu pedagogičkog zapoviedanja nemože se dosta preporučiti već s toga, što se pri tom s to većom ozbiljnostju smie iskati, da pitomac ili učini što mu se jednoč zapovieda, ili izostavi što mu se zabranjuje. Prije svega kod pedagogičkog zapoviedanja nesmie iz učitelja zapoviedati samovoljstvo i ćudljivost; jer svaki despotizam prieči prosto, veselo, živahno, unutarno razvijanje, te i udušena pravda i ugnjetena sloboda često pritiče kazni dostojnom ševrdanju, ili se s ogorčenostju obrće k onome, od koga gnjetanje proizhodi. Valja bditi nad samim sobom, te obzirati se na dječiju narav uobće, i individualnu napose. — Isto tako, kao samovoljnost u zapoviedanju, treba izbjegavati i samovoljnost u kažnjenju; s istinitom strogostju neka je svagda i pravda sdružena.

Roditelji i učitelji, kao što je već napomenuto, treba da se spoznadu. Učitelj će zadobiti ljubav i poštovanje od strane učenikah, kad ovi vide, da njega njihovi roditelji lično poznaju i poštuju, roditelji će pak zadobiti tim veći učiteljev upliv na njihovu djecu. Medjutim i vlastita opomena roditeljah ima veću važnost, kad se oni na učitelja, koga lično poznaju, mogu obratiti. Osim toga oboje su tim načinom kadri saznati srce pitomca, te po tome s njim postupati. Od osobite je važnosti iskrena i pouzdana zamjena mislih i iskustvah izmedju roditeljah i učiteljah naročito onda, kad do pitanja dodje, na kakav život ima se diete, koje školu ostavlja, najprikladnije aplicirati?

Osobito u pogledu ove poslednje točke griešе mnogi roditelji. Oni ili u nadmjenosti svojoj snuju za djecu svoju osobite neke planove, želeći učiniti iz njih nešto veliko, ma da djeca inače i nepokazuju sklonosti i dara k tome, — ili su nepravedni toliko da ondje, gdje se sklonost i dar za visoko zvanje očito pokaže, meću prepone na put najviše iz toga uzroka, što vlastite svoje želje ugušiti, ili što se možbit moraju druge kakve žrtve podnieti. Opredieljivati zvanje djeteta odmah pri rodjenju, sumnjivo je i štetno u koliko se pri tom takodje opredieljenje i odredba božja pretiče. Poslednja se očituje tek osobitimi darovi uma i srca, pa baš i onda, kad već misliš da si sve spoznao, nemoj da predubitriš sa svojimi željami i planovi. Brižljivo dakle motriti, kuda talenti i sklonosti dječije teže — to će reći prisluhivati na glas božji; a starati se, kako da odgojenjem i naukom talente ove osobito razvijemo — to će reći poslušati glas božji . . .

Digitized by Google

Kuća i škola neka rukovode diete tako kako će se ono i samo u odgojenju svom razvijati i snažiti. Kao prvi znameniti akt samoodgojenja može se smatrati izbor zvanja, gdje prirašćujućem pitomcu brez sumnje prvo glasovanje pristoji. Tek u koliko bi se on u samom sebi iliti u predmetu svojega izbora varati mogao, imaju roditelji, koji su tečaj njegovih talentah brižljivo pratili i liepa iskustva u životu stekli, punovažan glas, kom će tada dobro odgojen sin uho svoje prikloniti. Žaliti je, što i sami zaslužni i dobromisleći roditelji u ovom pogledu kadšto ljutu grieše, a tim ili obustavljaju razvitak vlastitih talentah kod svoje djece, ili vrstnim sinom spravljaju bol, dočim ovi vide, da se u riešenju zadaće, koja ih u životu čeka, s roditelji neslažu. Nikad netreba da roditelji o zvanju djece svoje definitivno presudjuju prije nego ova i sama u odgojenju svom neki napredak nepokažu; u vrlo riedkih slučajih odgovorit će sklonost i talent djece onim presudam; dapače roditelji će ta prije ta poslie uviditi, da su prinudjeni odustati od svojih namjerah i željah. Naprotiv izpunjuju roditelji svetu dužnost ne samo sproću djece, no i spoću čovječanstva, kad ondje, gdje talent i sklonost izrana još ne opredieljen pravac zvanja smjera, svojom revnostju i požertvovanjem u pomoć priteku. Osobito je zanimljiva historija razvitka onih muževah, kojim su ne samo roditelji, no i okolnosti u postizanju cilja njihovog u životu na put stali. U ovom slučaju mogu se granice smatrati kao prividna, za neko tek vrieme trajuća zapreka, koju je Bog odredio, istom da snaga i moć nadhrvanjem kao što valja ojača. — Vlastit nagon stara se da nadomjesti ono, što je škola popustila; javljaju se evo samouci; takodje pojavljuje se sposobnost, snaga i sgoda za mnoge života načine. Često će pak i samo nebesko providjenje, malenimi kao što se čini slučajevi, poravniti put istinitom unutarnjem zvanju.

Zadaća odgojenja uobće nesmie biti ta, da se djeca počnu suviše rano obučavati. Prosvećivati glavu na štetu tjelesnog razvitka, nepametno je. Tielu valja ostaviti vremena, da se jedrog zdravlja domogne. Ipak se umjesto toga treba pobrinuti, kako da se sva čuvstvena orudja konserviraju, da se osjećanje, sluh i oko vješbanjem utanji i izoštri, da se pred ova čuvstva predmeti za razmatranje postave, a da ne škodi niti organom tiela, niti potezu srca, samo takvo predugotovno obučavanje — obučavanje razmatranjem i činom — sgodno je za prvi period života. Prerano mnogo naprezanje i prekomjerno zabljevanje od snage dječije sprečit će vlastitost duha, te nikad neće moći dostići onu dubinu, koju mu narav odredi. U pravom smislu neće se s djecom, kojoj slobodno uživanje njihovih mladih godinah neuzkratimo, te učenje docnije tek počnemo, — ništa izdangubiti, budući da zrelije diete lakše prima ono što mu valja učiti. Ali umjesto da diete, koje duhom jača i kriepi se, koliko se više može u njegovom osobitom življu, u igri, u zabavi i veselju, u liepoj slobodi ostavimo (a tu će mu slobodu škola i život naskoro ožučiti i oteti): učimo ga te se u riečih i kretanju svakojako krivi, učimo ga te brojeve i slova citira, i dosjetljive odgovore kao iz žepa vadi. Tu se fizičkom i duševnom hranom tielo i duh goni k brzoj zrelosti, koja u naravnom čovjeku neobičnu muku uzroči.

Gj. R.

Digitized by Google

VIESTNIK.

Književne viesti. Dr. N. Krestić objavio je srbski svoj prevod velevažne za Slavjane knjige: „Historija slavenskih pravah“ od Macieiowskog. Ciena je knjige 48 kr. sr. Zasad izlazi I. dio troškom Matice srbske. — Tiskarnica Medakovićeva u N. Sadu, izdaje na predplatu prvi svezak Antologije ruske pod naslovom: „Eremit u Rusiji, ili primjetbe na nravi i običaje ruske u početku XIX. vieka; francezki od E. Dupeure-a de St. Maure. Predplata na I. svez. iznosi 30 kr. u sr. Ako se nadje dovoljno predplatnikah na prvi svezak nastavit će ista tiskarna izdavanje rečene antologije. — U istoj tiskarni izišao je: „Godišnjak, veliki kalendar, i Lasta, mali kalendar za g 1856. — Knjigarna J. K. Soprona u Zemunu objavljuje izdanje prevoda poznatoga francezkog romana od Sue-a pod naslovom: „Tajne Pariza.“ I lani smo negdje čitali da je neki Srbin uzeo na se nezafalni trud te je preveo na srbski jezik razvikani francezki roman od Dumas-a „Monte Christo.“ Čudno li će izgledati taj zapadnjački gubavac u srbskom ruhu.

(Družtvo sv. Stjepana u Pešti) što ga je prije nekoliko godinah ustanovio preuzv. kardinal-primas Šitovski, izdaje sada svojim troškom tri časopisa: Csaladilapok (listovi za obitelj), Religio i katolički pučki list, koji izlazi na madjarskom, slovačkom i njemačkom jeziku, — i druge mnogovrstne naučne i školske knjige, od kojih je ove godine (od 1. listop. 1854 do sada) družtvo razposlalo 135.792 iztiska, a osim toga 55,000 iztis. družtvenog kolendara i 83,000 ikonah. Ovomu je družtvu svrha razprostranjenje pučke prosvjete, te zato se primaju za članove ljudi bez razlike vjerozakona i stališa. Revni podupiratelj ovoga družtva jest medju ostalimi grof Stjepan Karolji; on namiruje sám znatne troškove za uredjivanje i izdavanje časopisa „Csaladilapok“, žertvuje svake godine 4—500 fr. na nagrade spisateljske, podupire izdavanje listovah „Pázmán-Füzetek“ sa godišnjih 400 fr. sr., madjarski prevod obće povjestnice od Cesare Cantù sa godišnjih 200 fr., platji podurednika pučkog lista pridodaje na godinu 500 fr. itd. — Velikovaradinski katol. biskup g. Sanisló, poklonio je na godovni dan Nj. velič. do 22,000 fr. sr. na razne blagotvorne svrhe i zavode. — Dne 5. o. m. umro je u Pešti kustos prirodoslovnog odsjeka ugarskog museja i član akademije znanostih u Pešti, poznat svietu kao jedan od najvještijih ornithologah, Petenji, rodjeni Slovak, prije evang. župnik u nekoj slovačkoj obćini.

---

* U Kaliforniji prebivaju ljudi, što ondje zlato kopaju, većom stranom u drvenih koljebah, koje im dolaze ća iz Češke, naime iz okolice grada Dječina blizu saksonske granice; žiteljstvo onog kraja mnogo se bavi gradjenjem ovakovih kolibah, koje tad razložene u komade i brojevi pobilježene odpremljuju po Labi rieci u Hamburg a odonud idu dalje preko mora. Englezke željezne kolibe nepokazaše se kao praktične, jer u njih ljeti od vrućine a zimi od studeni nemogu ljudi da stanuju.

* *(Mačje oči kao dobnjak).* Tko je god mačje oko pozorno motrio bit će opazio, da ono nije posve onako kao u čovjeka; po imenu mu je osobita zjenica. Ova je samo pod večer, kad zadje sunce, ili drugčije u tmini okrugla, a jutrom i na svjetlu se stegne, jer joj svjetlo negodi, i onda je duguljasta, gotovo kao prorez od leće. Čim više sunce oskače i čim više prosipa svjetla, tim se više steže zjenica u mačke, te bude u podne na vedru danu gotovo samo kao tanka crta preko oka, a poslie podne stane se ova crta sve to više širiti, te kažu da je u ponoći zjenica u mačke posve okrugla. Ovo je priroda zato mačkam dala, da mogu i noći miševe loviti, a Kitajci (Kinezi) služe se ovim svojstvom mačjega oka kao dobnjakom (urom, satom) i po tom koliko je u mačke široka zjenica upravo znadu pogoditi, koje je doba danu. Da se našinci uvježbaju, mogli bi se i oni ovim prirodnim dobnjakom poslužiti.

Brzotiskom Dr. **Ljudevita Gaja** u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi trošKom Matice il. svake nedjelje jedanput Ciena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovica od iste ciene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 46. 17. Studenoga 1855. **IV. tečaj.**

Spasonosna riečca.

Pripoviest englezka iz sredine XIV. vieka.

(Nadalje.)

Dvie su već godine od zaručenja protekle, ne kao što obično protiču dvoje dragim, koje se kad i kad vidi il barem po poruci i pismu srcu svomu ugadja. Robert Anu svoju nit je vidio, nit mu je bilo moguće poruku joj poslati. To što ih je nemilo razstavljalo, bio je onaj strašni bič čovječanstva, rat. — Edvard III. započeo je s Francezi rat, da svoja stara politička prava na francezka zemljišta obistini. Francezi su svu svoju silu razvili, da Engleze iz svoje zemlje protjeraju, al su svadje horugve Edvardove bile nadvladale. Krvavi boj od Crecy'-a, u kojem poginu junački kralj češki Jan, došavši u pomoć prijatelju svome kralju francezkom, otvori obladaocu put u Francezku i on pruži ruku za krunom francezkom. Samo je grad Calais, na obali francezkoj najbliže pram englezkoj ležećj, njegovom napredku prkosio i smetao. Lord Bukleigh, vodja englezki, obsjedao Calais; vicomte de Vienne, vodja francezki, zapoviedao je u gradu; ali napinjo se Bukleigh koliko mu drago, on Calaisa predobiti nije mogao, jer što je god preko dana zida porušio, to je preko noći još jače posuda sazidala. I tako je već jedanajst mjesecih na grad nasrtao herceg englezki, al mu se ni za korak bliže nije primaknuo. Gradjani su često Engleze navalami uznemirivali. U jednom takvom juriša poginu vicomte de Vienne. Gradjani i plemstvo u gradu izaberu prvog izmedju sebe na glasu junaka za svog upravitelja, a to je bio prevôt Eustak de St. Piere. Bukleighu sinu novo ufanje, on se nije nadao tolikoj snagi u starca, koliku je bio razvio vicomte de Vienne. Al se je on jako u svom ufanju prevario, jer sa na skorom pokaže kao da su Francezi u obsjedautom gradu novim duhom oživili. Oni su bili sad i lukaviji i smjeliji i nemirniji nego ikad prije, akoprem se je znalo da se je glad nemilo u grad uselio. Nevolja je rasla svakim danom; al su se oni u gradu opet za čudo junački branili i svaki juriš odbijali. Može se u istinu reći, da je čitava vojska pred gradom poginula, a zidovi grada još su stajali čvrsti i nepobjedjeni. Čilu i dobro obskrbljenu englezku vojsku zaustav-

Digitized by Google

jala je u pobjednom napredovanju šaka gladom morenih gradjanah — taj je prkos strašno podpirio divju oholost Edvardovu. On je bio junak od juriša, na juriš je predobio do pol zemlje francezke, a Calais, jedini ovaj grad da silu njegovu razbije?! — Edvard je sjedio u Londonu nasladjujući se razkošmi dvora svoga, kad al mu stiže poslanik od lorda Bukleigha, koji novu pomoć ište. Edvard III. od ljutosti hoće da pobjesni. „Dakle da idem sám do Calaisa!“ povika „i razbit ću prkos tih gradjanah, i tako mi krune! desetorica njih neka panu kao žertve, koje će sám Bukleigh sebi izabrati.“ — Ova zakletva i pretnja rani kao britki mač srce ljubeće. Ana Redklif čuvši ovo sruši se na tle za stolcem kraljičinim. Tà ona je znala da je njezin Robert u obsjednutom gradu, ona je znala da poslie smrti vicomta de Vienne otac njegov u gradu zapovjeda, znala je da Bukleigh na Roberta mrzi, kojega sablja mal da ga presekla nije, i — odkad mu je Robert dragu preoteo, koju je ružni, divji i surovi Bukleigh ljubavju svojom progonio i ufao se da će ju jednoč ipak dobiti za sebe. Ako se Calais predade, to je onda izvjestno bilo, koga će Bukleigh za žertvu izabrati, da kraljevsko divje bjesnilo i sobstvenu svoju osvetu utiša. Nije li Anica dosta imala uzroka strahu i bojazni gdjeno je nevolja obsjednutih tako strašno kod dvora bila opisana, da su čovjeka groze s toga popadale. Morala se je sirota udaljiti iz dvorane, tako joj je mučno došlo. Kraljica, koja ju je preko mjere ljubila, slutila je što dievicu tako jako porazi. Ona odpusti dvorkinje i ode za njom. Na kraljičinoj grudi izplaka se gorka tuga nježne Anice. Kraljica i sáma uzdrhta, kad se je sjetila riečih supruga svoga. Ona je najbolje znala kako je Edvard tvrd, nemio i osvetljiv, al opet nije ufanje sasvim izgubila. I u istinu neka se dobra misao u njoj probudi, od koje se je ona dobrom uspjehu nadala. Ona utješi žalostnu Anicu, i podkriepi uputjenjem na Boga svemogućega razcviljeno njeno srce.

U sobu liepe kraljice englezke stupi kralj u svojoj bojnoj odori. Došao je da se oprosti od svoje ljubljene gospoje. Njezine su krasne modre oči bile naoblačene. „Zašto vam je pogled, gospodje, tako mutan?“ upita Edvard III. nježnije nego je dosad navadan bio. „Zar ja neidem na put slave i časti?“ — „Pa zar na tom putu neprieti i smrt?“ upita liepa kraljica i oči joj obliše suze. Tako još nijedna suza Edvarda nije ganula, al on to opet nije hotio da pokaže. „Kakovo je to smutjeno uobraženje,“ reče kralj, „kakve prazne slutnje, ljubezna gospodje!“ — „I baš s a d dolazite, da se od mene oprostite?“ reče kraljica tihim ali ipak razgovetnim glasom. — „Sad? sad?“ upita naglo kralj a u duši mu zasja iskra ufanja, da će mu se možbit izpuniti vruća njegovu želja. On prihvati kraljicu za ruku i upita ju blago: „Šta to s a d znamenuje, govorite, molim vas!“ Kraljica sakri u ruke zažareno svoje lice. — „Govorite, molim vas, za volju božju!“ povika kralj još burnije. — Ali kraljica je mučala i izpravi se lukavo se smješeći. „Ako ću vam moći izvjestni dati odgovor, moj kraljevski gospodine, onda ćete me viditi u taboru kod Calaisa. Obećajte mi da nećete ništa preduzeti, što ste se krvno zakleli, prije nego ja tamo dojdem.“ — „Moja kraljevska rieč tako je čvrsta, kao i vječite klisure na obali Albiona“ reče ozbiljno kralj koji mišljaše da je žensku lukavost odkrio. — „I ja sam rieč svoju zadala,“ reče kraljica „i zavjet učinila.“ — Kralj se opet ganut pokaza, jer je njihov brak bio dosad bez djece, što mu je dosta žalosti

Digitized by Google

zadavalo. — „Dobro dakle," reče napokon kralj, „ja ću na vas čekati kod Calaisa." — „Vi ste mi rieč svoju zadali!" opomenu ga kraljica nješto ljubezno i nešto ozbiljno. Edvard ju vatreno zagrli i ode.

Istom što kralj otide iz sobe, kad al neki mladi vitez od druge strane stupi u nutra. Kraljica ga pozdravi u nazočnosti gospodične Ane Redklifove, on bo je bio njezin rodjak. „Viteže" reče mu kraljica, „vas je kralj odabrao te ćete ga s drugimi sprovoditi u Calais. Gojim želju, koja mi veoma na srcu leži. Hoćete li vi, viteže, izpuniti želju vaše kraljice?" Vitez se nakloni. „Zapovjedajte, svietla gospodje," reče mladić, „izpunit ću vašu zapovied, ma i životom platio." — „Do toga, nadam se, neće doći" reče smijući se kraljica; „ja samo želim da mi odmah objavite, kad se Calais skloni na predaju." — „A kako da mi to bude moguće?" upita zabrinuti vitez.— „Pogodite brzu ribarsku ladjicu, po što po to. Ja ću u Doveru čekati na vašu viest," reče kraljica. — „O Viliame" zakliknu Ana proseći, „nemoj zaboraviti! neka stoji što mu drago, samo ladju pošalji, pa da i vjetri uzbune more, samo pošalji, jer moj život visi o tome." Vitez Roxborough sveto obeća da će želju svoje vladarice i prošnju svoje rodjakinc, nježne Anice, točno izpuniti.

U taboru pred Calaisom bilo je 31. srpnja 1347. god. živahno kretanje. Kralj Edvard prispio je s novom vojskom. Moglo se predvidjeti da se grad neće moći više dugo održati, a i zbilja velika je nevolja u gradu bila; već su i remenje jeli i druge gadne stvari, a mačakah, pasah i ostalih živinah već oddavna nestalo je u gradu. Isti štakori i miševi bili su za poslasticu gladnim gradjanom. Ali su se opet bojali od predaje, jer su poznavali okrutnost Edvardovu, i neizmjernu mržnju Bukleigha na grad. Isti oni dan, kad je kralj došao, pokušali su Englezi juriš na grad, gdje je sám kralj osobno vojsku predvodio. Englezki i škotski vitezovi činili su čuda od junačtva, al su opet bili suzbijeni od grada, i one zijatine, koje su sa svojimi spravami u zidu bili napravili preko dan, ugleda začudjen Edvard sutradan novim zidom izpunjene. „Zar su ti ljudi s nečastivim u savezu, Bukleighu?" upita razjaren kralj; „a grad mora pasti!" poviče zatim u divjem bjesnilu, „pa makar mi i sva vojska ovdje izginula; mora pasti ovaj prokleti grad, i moju ću ti rieč održati, herceže, te ti ćeš si desetoricu tih gradjanah izabrati za žertve, neka više na vješalih, koje ćeš ti odmah sutra dati napraviti."

Sutradan je zbilja bilo vidjeti gotova vješala za nesretne žertve, ali po noći navale gradjani jurišem iz grada, i kad sunce vješala opet obasja, eto ti visi na njih slika lorda Bukleigha i to tako vješto naslikana i pogodjena da se Edvard grohotom poče smijati kad ju opazi. — Bukleigh je sav drhtao od jada, ali i sva vojska, koja je na lorda mrzila, udari u smieh i stade mu se podrugivati. Već je bio na dan 3. kolovoza odredjen glavni juriš na grad, al eto ti u oči istoga dana poslaničtvo iz grada a na čelu mu Eustak de St. Piere. Pogled je tih poslanikah bio odviše žalostan, ljudi gola kost i koža, bliedih i upalih licah. Edvard ih dugo nije preda se pustio, a ribarska je ladjica put Dovera već odletila, kad su poslanici stupili pred kralja. Hotio je kralj da sav svoj jad i ljutost svoju izkali nad njimi te da im straha većega zadade, al opet ga nadvlada žalostni pogled njihov. Samo Bukleighovu paklenom prišaptivanju pošlo je za rukom, da je kralj na novo razdražen svako bolje ćućenje mimo sebe pustio i divjoj se strasti sasvim podao. Nesretnici hotjahu da predadu

Digitized by Google

grad milosti kraljevoj, al jim ovaj dade na izbor: da će ili Bukleigh deset sebi žertvah u gradu izabrati za vješala, il da svi koji su u gradu od mača poginu. Poslanici prosjahu dan roka da se promisle. Edvard jim dozvoli, i oni odoše.

Cieli grad zajauče, kada začu englezkoga kralja odluku. — Eustak de St. Piere stojao je tužan i zamišljen na prozoru u svojoj sobi gledajući za oblaci, koje je južni vjetar preko užine morske *la manche* tjerao prama Englezkoj — „Zar neima milosti za nas, gospode!“ vapiaše on Bogu se moleći. „O ublaži srce krvnika u tvojoj milosti!“ — Sad stupi Robert u sobu. „Otče, dvojiš li ti, koga će Bukleigh izabrati?“ — „Ne, nedvojim, moj sinko,“ odgovori starac „mi smo obadva plien njegov, o tom neima dvojbe.“ — „Hajde dakle da se kao žertve sami ponudimo,“ reče Robert, „možebit će to ugasiti krvoždju Edvardovu.“ — „Pravo reče, sinko, ta je misao dobra.“ Starac ode u viećnicu gdje je vieće sakupljeno bilo. Ondje on svoju i svoga sina odluku javi. Nastade plemenita borba, i brzo se nadje deset dobrovoljacah, koji sámi smrt odabrahu, da svoje sugradjane od nje izbave.

Još nije ustanovljeni rok minuo, kad se dobrovoljci spremihu u tabor Edvarda kralja. Okolo kralja bili su sakupljeni njegovi lordi, vodje i savjetnici, a med njimi i lord Bukleigh. Kako on otca i sina de St. Piere ugleda, zaigra mu srce u divjoj osvete nasladi. — „Jeste li se promislili?“ upita ih Edvard i njegovo namršteno čelo navještaše strašnu buru. — „Je li vaša kraljevska volja nepromienljiva?“ upita Eustak de St. Piere prevôt od Calaisa, „ako neima u vašega veličanstva milosrdja za ljude, koji su samo svoju dužnost učinili i mnogo, vrlo mnogo prepatili — ako neima milosti za nas, to znamo da će lord Bukleigh u svojoj mrzosti mene i sina moga za žertve izabrati; uzmite dakle moju i sina moga glavu i ukažite milost ubogomu gradu.“ — „Je li to istina što taj čovjek govori?“ upita kralj. — „Jest tako kao što on veli,“ odgovori drzovito lord Bukleigh. — „Hoćeš li se ti, herceže, s ovom dvojicom zadovoljiti?“ upita nadalje kralj, kojega je izvanredno požertvovanje obadvajuh St. Pierah ganulo. — „Zar nije vaše veličanstvo prije o desetorici izvolilo govoriti?“ reče Bukleigh s paklenim podsmjehom. — „Tako je, Bukleighu!“ odgovori kralj, kojega lice u taj čas planu. — Tu se dogodi, što se često dogadja, da pretjerana okrutnost istog okrutnika razoruža. Bukleighova okrutnost razjarila je kralja, al on je viknuo bio da zadatu rieč održi. „Dozvolite mi dakle,“ preuze rieč Eustak de St. Piere „da vam i ovih drugih osam muževah ponudim kao žertve, oni su svi moji rodjaci, i š njimi će izginuti mužki rod de St. Pierah.“ — „Jesi li sad zadovoljan, Bukleighu?“ upita ga kralj i svakim časom sve se je više čelo njegovo naoblačilo. Bukleigh se djavolski podsmjehnu: „Blagodarim vašemu veličanstvu na ovih žertvah, one će me upravo zadovoljiti!“ — „Odvedite ih dakle u tamnicu!“ zapovjedi kralj. Tad okrenuvši se k lordom reče: „Ja moram ricč svoju da održim, al je ovaj Bukleigh živi vrag. Dobro dakle,“ nastavi zatim kralj, „dajte hrane u naš grad Calais odvesti, da se njihova nevolja okonča, i deset vješalah podignuti po redu, da se moja rieč izpuni.“ — Gradjani su se obradovali na hrani, ali ova sirova potreba živinske naravi nije mogla utišati njihovu tugu, jer je poslata im hrana ujedno kao dokaz bile, da je neuprosivi kralj englezki one žertve

Digitized by Google

primio, koje su se za ostale gradjane predale u njegove ruke. Iskrena tuga i sažalenje razprostre se po gradu, i od kuće do kuće priobćivali su po noći novu odluku: da će sutra čim zora zabieli, svi gradjani krenuti kralju u tabor i na koljenih za milost ga prositi. (Konac sl.)

Iztočni biser *)

Raj u opominjanju.

Uviek mi se srce te miline sjeća
Kad sam djetić bio od petnajst proljeća' —
Onog sjajnog dana — božanstvenog sana —
Ah, poljubca prvog s rumeni' ustana'! —
Onda mladjan počoh da se Bogu divim,
Donde nisam znao da na svietu živim.

Evo dva pupoljka iz jednoga cvieta:
Mlad sam deran bio — šta su petnajst liета'?
Poskočismo 'vaki' nekoliko djaka',
Sevaj do mehane, teraj do vrbaka;
Oh života, kad sam medj lakom družinom
Prvi put se mladjan zagrijao vinom —
Kad detinjstvo poče da s' u meni ruši,
Razasu se snaga po tielu po duši —
Od čuda bi plakô, od sreće sam skakô
Al na domu posle karaše me jako. —

A ti crni hodžo što me i sad tako
Neprestance karaš, pretiš mi jednako,
Grom priklinješ s neba da grešnika skruši,
Vječnu propast slutiš mojoj grešnoj duši,
Veliš: taki griesi najteže se kazne!
Okani se toga — to su rieči prazne.
Jedan put je dosta kô ja srećan biti
Pak nemoreš više sreću izgubiti —
S one strane groba — ma u kojem stanju —
Raj će meni biti — u opominjanju.

U Pragu. J. Jovanović.

---

*) Vrlo bi nam drago bilo kad bi nam g. pjesnik i nadalje kadkad Neven uresio po kojim zrnom krasnoga svoga »Iztočnog biserа«, od kojega ima, kao što smo doznali, liepu već sbirku sabranu i ugladjenu, tako da bi se već mogao nanizati i prilična knjiga od njega štampati, — samo ako bi se našao koji rodoljub, koji bi znao riedku otu dragocjenost ocieniti i u dičnom ju okovu svietu hotio priobćiti. (Vid. br. 1. i 3. ljet. Nevena). Ur.

Digitized by Google

Staro hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

Petar Hektorević.

r. 1486 † 1572.

Petar Hektorević, vlastelin hvarski, rodi se na otoku Hvaru u Starom-gradu, godine 1486. Otac muje bio Marin, od starinske plemenite kuće, a mati Katarina. *)

Jur zarana naumi otac Marin svoga sina poslati u Italiju, da tamo po običaju onoga vremena crpi nauke iz bogatoga vrela što su ga učeni Grci prenieli bili onamo iz umne svoje domovine, i što ga biaše obogatio bistri, živahni duh potomakah rimskih. Ali tadašnji nemiri talianski, a možebit i druge nam nepoznate okolnosti, prepriečiše namjeru Petrova otca, te on posla sina svoga u *Spljet*, gdje u onoj dobi mnogi učeni ljudi sloviahu. Od ovih poznati su: *Marko Marulić* kao prva zviezda dalmatinska, Jerolim i Franjo *Martinčić*, Nikola *Matulić* i Frane *Božićević* pjesnici hrvatski; te zatiem Krsto i Toma *Niger*, Krsto *Banistrilić*, Nikola *Alberti*, Šimun *Selimbrić* i Toma *Hranko* pjesnici i govornici latinski.

Potaknut ovimi izgledi, napredova mladi Hektorević u svih naucih, a navlastito u mudroslovju, naravoslovju i u pjesničtvu hrvatskom i latinskom. Povrativ se u svoje rodno mjesto, postoja tu njeko vrieme te otide zatim u Dubrovnik, gdje obljubi još većma hrvatsko pjesničtvo; jer, poslie kako bi ovomu Hrvati po otocih i po dalmatinskom primorju stavili temelj, uhvati ono tako čvrsti koren u slobodnom Dubrovniku, da je iz onoga korena, kojega u ono doba mnogi umni Dubrovčani sa svom žestinom i uznešenostju gojahu, moglo kasnije, pomoćju slobodnih zakonah, ponarasti ponosito stablo s onim krasnim plodom, kog nam ostavi visoki um *Palmotića*, *Gundulića* i *Gjorgjića*. U Dubrovniku oprijatelji se Hektorević s mnogoimi učenimi muževi, koji mu ostahu prijatelji do smrti. Ali do skora morade on ostaviti Dubrovnik i vratiti se kući, gdje mu na veliku žalost umre otac.

Godine 1539. postigne otok Hvar velika nesreća, jer povodom rata medju Mletčani i Turci, dodje pod Hvar pomorska turska vojska sa silnim Barbarossom, te učini juriš na Starigrad, poplienivši sela i polja na otoku. U toj nuždi pobjegne Hektorević s drugimi otočani po burnom vremenu na malenoj plavčici, preko mora u Italiju, te dodje u Mletke, gdje je ostao čitavu jednu godinu, sve dotle, dok nije učinnjen mir s Turci.

Vrativ se Petar na Hvar, nadje svoj otčinski dvor oštećen i oplienjen, te ga počme popravljati i utvrdjivati poput male tvrdjice, uresiv ga s dvimi kulicami, za moći ga u buduće braniti proti navalam neprijateljskim. U istom dvoru razdieli on veoma ukusno sobe za sebe, za svoju porodicu i za goste, te odredi jednu sobu za svoje knjige i za nauk. Zasadi oko dvora liepi perivoj s ribnjakom u sredini i ponamjesti oko dvora preko dvadeset nadpisah u hrvat-

*) Na grobu svoje matere dade Petar Hektorević urezati u kamen sliedeći napis:

Hectoreae Catherina domus probitatis imago
Hic jacet, o quantum tam brevis urna tenet.
Cujus ab exemplo connectes undique lector,
Quam memorem Famam, qui benedixit, habet.

Digitized by Google

skom i latinskom jeziku. Od ovih nadpisah glasi jedan vrhu načelnih vratah dvora ovako:

Omnium creditori.
Misli, ki čtiš ovoj, dvi stvari korisne,
Da te u vičnji znoj sgrišanje ne tisne,
A to: da ć' umriti, ter pusti zle ćudi,
I napokon priti ć' k bogu da te sudi.*)

Čini se, da su oni rukopisi što ih je Hektorević prije pohoda turskoga napisao, u vrieme njegova bjegnutja propali, jer do nas došli su samo oni, što su pisani od godine 1541. do 1561. Zadnjih deset do petnaest godinah svoga života nije Hektorević skoro ništa pisao, kako to i sám svjedoči u knjizi pisanoj g. 1561. ljekaru Vinku Vanettu u talianskoj poetičkoj prozi. U toj knjizi veli on medju ostalim: „già grau tempo é che la mia lira pende al muro.“ Ovu svoju odluku, naime oprostiti se s lirom, priobći on jur g. 1556. Mavru Vetraniću, govoreći:

Pesni i skladanja odlučih pustiti,
Nebeskoga stanja ištući imiti.

Nu pravi uzrok njegove mnogogodišnje neradnje biaše neprestana bolest noguh, koju si je bio navuko početkom godine 1557, putujući kao 70 godišnji starac u Dubrovnik i po kotaru dubrovačkom do 25 danah. O tom putu piše on sám svomu prijatelju i umnomu pjesniku hrvatskomu Mikši Pelegrinoviću, pošiljajući mu na pirni dar njeke svoje pjesme. Mi stavljamo ovdje njegove vlastite rieči, s kojimi opisà uzrok svoga putovanja i sliedeće zatim bolesti:

„Prigodà mi se po svomu napokonjem uzkàrsenju, Pelegrinoviću mili! pojti do onoga slavnoga grada (kojim se svi dičimo) Dubrovnika, s nikimi rodjaci i s prijatelji mojimi, u ormanu brigantinu, s jednom mrižaricom pod zapovid našu, gdi nas biaše dvadeset po broju, meu onimi koji služahu i ki služeni bihu, liše prisidac, namirnikovih prijátelj. Na ki put vele me potaknu želja da vidim i stare prijatelje, i nove, navlastito nike nigdar nevidjene. I došavši tamo, prijati bismo i sdruženi s velikom ljubavi, koju ti neumim izpisati nit mogu. I prem da bih mogal, bila bi stvar vele duga pobrajati ljubav i milosti, koje prijasmo najpàrvo od one prisvetle i prave gospode (koju kako je Bog milostivi gospodstvom darovao, tako je pametim i uminjem i umiljenstvom i blagodarstvom i pravdom i krepostim naresio) i po tom, koju smo imali od prijátelj mnozih. Samo ti najedno govorim, ne listo u gradu, dà, vazda u dàržavi i kotaru njegovu, gdigòdi smo došli, (a prošli ga smo i vidili dosti) vazda smo bili po čudnovati način vidjeni, ljubljeni i obilno obdarovani, tako, da im smo ostali svim veće nego gvozdenimi verigami vikovnjim načinom obvezani.“ Zatim govoreći o Pelegrinovićevih stvarih, nastavlja: „Sutra dan, kako se vàrnuh s puta onoga, dojde mi jedna čudnovata nemoć, koju ti neumim izreći i koja

*) Dvor Hektorevićev pripada sada umnomu spisatelju dalmatinskomu Dr. Petru Nižetiću, koj imade ovdje jednu od najljepših knjižnicah u Dalmaciji. Osim toga dvora vide se još danas ostanci njeke druge zgrade, koju je Hektorević bio sazidao. Nad njezinim ulazkom stoji ovaj nadpis:

A quo principium Christus bene caepta secundet,
Scendat et hic surgens in sua vota labor.

Digitized by Google

mi omrazi život moj; za tom druga, koja me dovede do smàrtnoga mejaša, tako, da mi jedva u staru kipu nevolnu dušu ostavi; za njimi treća i četvàrta (koje mi netreba pobrajati) tako, da evo šesti misec teče, da me muče nevolje; i malo je danah da sam se počel dizati s odra i po malo postupati, u komu stanju najpàrvi trud prijah tebi ovo pisati.“ —

Živeći na Hvaru, bio je Petar u tesnom prijateljstvu s vitezom Jerolimom *Bertučevićem* i s gorespomenutim Mikšom *Pelegrinovićem*. Obadva biahu vlastelini hvarski i pjesnici hrvatski i latinski, a Bertučević još k tomu mnogo učen u filozofiji i u naravoslovju, u kojemu i Hektorević dobro vješt biaše. Treći od hvarskih njegovih prijateljah bio je gorespomenuti Vinko *Vanetti*, mnogocienjeni ljekar onoga vremena. Od Dubrovčanah ljubio je Hektorević ponajbolje Mavra *Vetranića*, Nikolu *Dimitrića* i Nikolu *Nalješkovića*. Od Spljećanah, Dujma *Banistrilića* i Jerolima *Martinčića*, kojemu jednoč, kad ga ovaj po Hanibalu *Luciću* pozdraviti dade, isti Lucić ovako odpisa:

„. . . . . Zapovid tvoju sam opravil,
Komu bi *Hektor did, Petra* sam pozdravil.
U svemu ki veli: *vaskolik da je tvoj*,
Ter da si zdrav, želi, i vesel tolikoj.“

Hektorević umre, po svjedočbi Hvaranina Šime Ljubića, godine 1572. dakle osamdeset i šest godinah star.*) Od njegovih djelah malo je došlo do nas, ali i ono malo što imamo, od velike je ciene, toliko radi jezika, koliko radi sadržaja. On biaše prvi, koj se kao bogati vlastelin nije uztezao ni stidio obćiti s nižim pukom. Dapače ribari, brodari i seljaci biahu oni ljudi, s kojimi bi vrlo rado obćio. On je prvi oko svratio na čisto zlato našega narodnoga pjesništva, kojemu se sada divi sav učeni svieť, i sačuva nam u svom krasnom „*Ribanju i ribarskom prigovaranju*“ tri pučke bugarkinje, zajedno s muzikalnimi napjevi, znamenite radi svog historičkog sadržaja, radi svoje prem velike starine i radi svoga sloga i jezika.

Izvan pomenutoga „Ribanja“ sačuvane su još njeke pomanje pjesme hrvatske, što je načinio za svoje prijatelje Bertučevića, Vetranića i Pelegrinovića i za hrvatsku spisateljicu Graciozu Lovrinčevu, pokraj njekih pomanjih pjesamah latinskih. Pjesme ove zajedno s Ribanjem, tiskane su prvi krat god 1556. a drugi krat g. 1638 u Mletcih; na novo pako pretiskane su s njekim dodatci, sa životopisom i obširnim predgovorom, trudom Šime Ljubića iz Hvara, godine 1846 u Zadru kod bratje Battare.

U rukopisu čuvaju se još sliedeća njegova pomanja djela: 1. Dva lista duga o stihotvorju hrvatskom, jedan upravljen g. 1541. Mavru Vetraniću, drugi Nikoli Nalješkoviću. 2. Zbranje različnih pjesamah. 3. Prevod knjige Ovidiove „De remedio amoris.“ 4. Veliki broj nadpisah i nadgrobnicah latinskih.

*) U pjesmi upravljenoj godine 1552. Jerolimu Bertučeviću, veli on da je 66 godinah star

Život se moj hita.
Nakon šestdeset zim, jur šestoga lita.«

A godine 1506. pisà on Mavru Vetraniću, da ima već 70 godinah. To se je dakle rodio g. 1486. a ne 1487, kao što su njeki Hvarani tvrdili.

Digitized by Google

Iz Ribanja i ribarskog prigovaranja.

Od Petra Hektorevića.

U družbi se najdoh na Solinskoj rici,
(S kimi tamo sajdoh), s trima redovnici.
Bud da s njimi bihu jošte mnozi ini,
Jedan red imihu u biloj skupštini*),
I ki jim služahu pripravni k volji njih,
I u svim slušahu kakono starijih.
Oni tuj staviše nike cke nad riku,
Na ke napraviše tàrpezu veliku.
Tuj se je družina na obid skupila
Kon *Urmanih* mlina', i kod njih *kaštila'*
Došad se umiše na same rike kraj,
Pak blagosloviše po redski običaj.
Tako i ti čini Nikola, moj ti svit,
Tere se ne hini, jer ti ću čudo rit:
Ki nezlamenuju jizbinu stavljenu,
Mnokrat izhlaguju nepravdu paklenu.
Čul sam, da tri daje blagoslov koristi
Tomu, ki to haje, dobro se uvisti.
Pàrvo se neboji toga čto t' rih sada,
Dà brez sumnje stoji, tko brašnu zlamen da.
I da ga otrovat nemogu otrovi,
Ni mu ku škodu dat u zdili takovi.
Za tim da tučniji bit mu će obrok taj,
I kipu vridniji, pameti toj i znaj.
I ov naš gospodar (zamirah ga vidè)
Učini taku stvar prí ner jisti side.
Pak se pokripivši, usta se na noge,
K Bogu se obrativši, hvale mu dá mnoge.
Tako i mi činimo, jer pića i svaka stvar,
Očito vidimo, da je toj njegov dar.
Tuj jiše i piše, malo govoreći,
Zadovoljni biše svi se veseleći.
Biše své pripravé, mlajši se dostižu,
Ništo teplo stave, a ništo podvižu.
Niki vino nosi u veloj bokari,
Tko će pit da prosi, da se neprívari.
Vode bihu sudi ka rikom ploviše
Razloženi svudi kako se gdi htiše.
Niki pogleduje, stav gdi ga svi vide,
Ako čto tribuje, da mu zapovide.
Neće da se krene zàrčeći prid svima,
Očima da trene vrimena neima.
Niki pospišuje toga, ki sir stàrže,
Ter mu poprićuje, da ga nosi bàrže.
Niki dvorno služé, riči neimihu,
I dobro se druže, kako sami htihu.
I bàrzo tecihu čtogodi doniti,
Jer pomnjivi bihu stariim zgoditi.
Kad obid svàršiše prilipo na rici,
Ustav, zahvališe Bogu svikolici.
Čudo vidit biše svim tote meu nami,
Gdi rika teciše pod naju nogami.
Sidoše za time da se razgovore,
Oblast davši svime reći, ko što more.
Tad jedan stariji, koga svak zamira,
Kako razumniji pàrvi rič prostira.
Reče: Bratjo, znajte čudo vam ću reći,
Nu me poslušajte rič moju zoreći.
Riku tuj vidite bàrzu i duboku,
Ovde gdi sidite ne vele široku.
Od početka vika nigdar nepristaje,
Odkuda tolika u gorah voda je?
Da bi je sva bila polja puna i gore,
Jur bi se istočila, svej tekuć u more,
Nigdar nestajući najmanji jedan čas,
Nit se vraćajući; ča je to, prosim vas?
Drugi, mladji malo, reče: ako ć' znati,
Kako u zàrcalo sve ću ti kazati.
Mater našu ovu, po kojoj se hodi,
Koju zemlju zovu, more svu obhodi.
Ka ima šupljinu po mnoge načine,
Pisačje, pàržinu, skrače i sadrine;
Kroz ke prohodeći more se sakriva,
Tanko se cideći, tere sladko biva.
Na gore uzhodi timi šupljinami,
Paka se slobodi iztičuć rikami.
Tako t' voda zgora u more dohodi,
A druga iz mora potajno uzhodi.
Tere za cić toga rike nepristaju
Cić mora onoga, kim se pomagaju.
Nebudući red taj svita od počela,
Znaj, da bi rika saj i svaka ostála,
I vela i mala, niz bàrdo prohodè,
Jur prazna ostala i bila brez vode.
Salamun kazuje da nije inako,
I toj potvàrdjuje govoreć ovako:

*) Sv. Dominika.

Digitized by Google

Sve rike iz gorah znajte da iztiču,
I opet odzgora u more dotiču.
Komu se do slova virovat sve more,
Čagodi njegova pisma nam govore.
Otče, ča t' se čini, ali ča ti se nini,
Je li toj k istini prilično, ali ni?
Koli nam drago svim toj bi naučiti,
Ja vam rit neumim, vi ćete suditi.
Kada ga slišasmo govoreć ovako,
Bàrzo virovasmo, da je sve toj tako.
Jer slišasmo čuda, totu donešena
Neznamo odkuda, pritanko rečena.
Čuvši riči ovoga, nepostav, on reče:
Od puta pravoga vele si daleče,
Kako ćeš poznati po razumu tvomu;
Jer ti ću kazati način svemu tomu.
Zato nu pomuči, tere svaki vaju
Sada se nauči, ča mali poznaju.
Pàrvo ću razorit, ča si govorio,
Ne ča bi moglo bit, neg ča si hotio.
Dim: sve toj šupljine, ke si htil zbrojiti,
Ni mogu, ni čine more sladko biti.
Jer ča u sebi nima nijedne sladkosti,
Toj ti nevazima ni moru slanosti.
Razumni govore: tko ča nima u sebi,
Da dati nemore ni meni, ni tebi.
Nu da bi moglo bit, stav'mo govoreći,
I more se osladit tanko se cideći,
Drugu ti hoću rit, neg rekoh, još bolju,
Ku ćeš moć procinit sam na svoju volju.
Je li toj istina, nu mi reci sada,
Da svaka težina zgora doli pada?
Sama dim po sebi, po naravu svomu,
Ako ju tko nebi siloval u tomu.
I da pojt nemore uzgora do vika,
Kad ju nepomore ka sila velika?
On reče: tako je, nij' tomu protive,
Ča s' rekal, dobro je i s desne i s live.
Stariji mu reče: nebudit' sramota,
Već mi neuteče, jer se sám zamota.
Nij' li težko more' nudir, ča mić, najti,
Misli, kako more na goru uzajti
Po sebi, kako li rikom se stvoriti,
Kad svaka ima doli težina hoditi.
Ako s' rad viditi, toj dakle kako je,
Nu me htij slišiti, sve znati dobro je.
Istinu ti ću reć, nijedna stvar ina
Nečini rike teć, neg sunca vrućina.
Jes' vidil vrućinu, koliku moć ima,
Da svaku vlažinu pritežuć pojima.
Ako li neznaš moć jošte toj vrućini,
Tere ju znati hoć, ovako učini.
Poj, vazmi gostaru,*) (bud da se toj znaje)
Al novu al staru, istom cila da je,
Tere joj svruči dno, pak gàrlić postavi
U vidro vodeno, k nebu dno upravi.
I prigledaj bliže, vidit ćeš cić toga,
Da vodu podviže iz suda onoga.
Znaš sude caklene, bantuže**) ké zovu?
Nu ti slušaj mene, ter kušaj stvar ovu.
Vazam jednu stavi na golu pût tvoju,
Ino nepripravi, al na drugu koju,
Neće ju nigdar čut, ni se tim smuliti
Tvoja ni ina put, ni ju očutiti.
Dà, ako li lana užgavši staviš tuj
Malo razčešljana (kad kušaš, tad veruj),
Napuni se mesa, ako neostine.
Znaš li za cić česa? samo cić vrućine,
Ka ima taku moć, ča vlažno doseže,
Ali neć ali hoć, sve k sebi poteže.
Nu kušaj i ovo, kada je u lito
(Akoprem ni novo neg li svim očito),
Polij malo vode gdigodi na ploču,
Gdi psi nedohode, ki ju žedni loču.
Gdi sunce prižiže, kadà je sušina,
Znat ćeš, kako dviže mokrinu vrućina;
Jer malo postavši nećeš je viditi,
Sunce će, spustavši zrake, nju skupiti.
Kô po morskoj vodi kupeći nestaje
Ča u njoj nahodi vazdakrat najslaje.
Za toj se nehini, jere svojom moćju
Po vas vik toj čini i dnevom i nećju;
Jer kad je ovdi noć, inude dan biva,
Svude sunčena moć brez stanka prosiva.
Potanko kad skupi dosta tej mokrine,
Oblakom zastupi nas i strane ine;
Iz koga padaju daždi, snizi i gradi,
Nikada po gaju, nikad po livadi.
Po gorah najliše, gdino su ravnine
I stine najviše, i guste planine.
Odkud pak ističu bistrimi vodami,
K moru se zamiču bàrzimi rikami.

*) *Caraffa, Ampulla, Flasche.*
**) Sud stakleni za krv iztegnuti. *Cucurbita medicinalis.*

Digitized by Google

Kakono tko kuha naprišno u sudu,
Često oganj duha nepraštajuć trudu,
Malo pridišući k ognjištu dotiče,
Glavnje primičući ter oganj podtiče.
I kuha onu stvar, po način po ovi,
Stavlja joj pokriv zgar, da ju prí gotovi.
Kad pokriva tega podvigne do mala,
Ugleda, da svega rosa je popala;
Koja, dam ti znati, kapljami se stvori,
Ter bude kapati nizdola od zgori.
Odkud je rosa taj, nudire iziskuj?
Od one dolnje, znaj, mokrine, ka je tuj,
Ka tanko uzhodi, i neće pristati
Doklegod nahodi pokriv na *pinjati*.
Salamun je dake istinu govoril,
Da, načine take ni nam bil otvoril.
Čać' veće da t' reku prid ovimi otci,
Sad znaš odkud teku rike i potoci.

Kočevari.

(Narodopisna crtica.)

Pod tiem imenom razumjeva se onaj zanimivi ostrov njemačkoga življa usred slavenskoga porekla, što zauzima prediel iznad Poljanah, Černomilja i Semiča do suhe Kranjske, Ribnice i Čubra.

Stari Valvasor u nekom pismu, što ga je našao biskup Tomo Krön, pripovieda o njih sliedeće: „Kad je njemački car Karlo IV. pobunjene Frankone i Turinge nadvladao, dao je grofu Fridriku ortenburžkome na njegovu molbu 300 mužkaracah sa ženami i djecom u robstvo, koji bi i onako radi pobune kažnjeni bili. Grof ortenburžki razposla ih po gorah, gdje sada Kočevari stanuju. Baveći se sa sječenjem i krčenjem šumah, sagradiše sedam župnih crkvah.“

Tako su dakle Kočevari po Valvasoru iza Karla IV., koji je od god. 1346. do 1378. carevao, medju Slovence se naselili. Mnienju, koje tvrdi, da su Kočevari tek g. 1509. u te krajeve došli, jest protivno to, što je kočevska i starologarska župa starija od rečene dobe. Slovenci, vidivši ih u gorah šume sjeći, u kolibah stanovati, životinje pasti, nazvaše ih Kočevare (Nomaden) a njihova prebivališta Kočevje (Nomadenlager), od ruske rieči „koče“, „kočevati.“

Slovencem nije prijala ova studena i kamenita pustoš, koju je priroda glede podnebja i položaja mačuhinski nadarila. Sunce slabo ogrieva te krajeve i zima traje punih šest mjesecih. Lipanj, srpanj i kolovoz ljetni su mjeseci, a u rujnu već nastane takova magla da nevidiš čovjeka na dva koraka od sebe. Zemlja je jedino plodna za bob, kupus i krumpir, koji im je tako rekuć jedina hrana i živež.

Kad prodješ preko Ribnice, otvori ti se liepa ravnina, na kojoj stoji mjestance Kočevje kraj potoka Rinže. Vrh Kočevja vidjeti je razvaline od grada što ga je sagradio celjski grof Fridrik, koji je po svojoj drugoj ženi Veronici Desinićki, znamenit postao.

Pod tako neprijaznim podnebjem i na zemlji neplodnoj, niesu se za 20 godinah ni za 2000 dušah pomnožali. U semiškoj župi poslovenilo se je oko 500 dušah. Dan današnji govori ih kočevski oko 18,000.

Kod kuće nemogu živjeti i jer odviše neljube težačtvo, laćaju se ponajviše kramarstva, kojim su se nekoje kuće tako obogatile, da se mnogi Ko-

Digitized by Google

čevari nesamo u Austriji, no i po ostaloj Njemačkoj medju najbogatije trgovce mogu računati.

Kočevare drže u inostranih državah za Kranjce, kod kuće se pako razlikuju svojim imenom od *crnih Kranjcah*, koje zovu „Kroner," i od *bielih*, koje nazivaju „Windische." Njihova domovina jest bi reć čitav široki sviet. Po svietu se skitajuć, priuče se nevjerstvu, kojeg posljedice mnogoputa vrlo su žalostne. Od tuda dolazi onaj poznati odgovor, što ga je doblo neki čovjek; došavši poslje nekoliko godinah kući i opazivši da mu je čeljad za jednu glavu pomnožana, pitao je: „Čije je to?" — „Moje, — da si bio kod kuće bi tvoje bilo."

Kočevar je tielom slabiji od Slovenca, svojega susjeda, s kojim se rado druži i medjusobno ženi; jer medju njimi neima mržnje.

Mužkarci su promienili staru svoju nošnju, al žene su ostale vjerne svojoj prvobitnoj odjeći. Biela nabrana košulja prepasana crvenim pasom, od koga visi do tleh tako zvani *rep*. Na košulju oblače bieli ili modri zobunac. Obuča im je u ljetu cipele a u zimi čizme. Glavu si vežu u maramu. Čudnovoto jest inostrancu kad gleda tako prosto odjevenu ženu po boku kavalirski obučenog muža, koji radje strada, samo da si nabavi frak ili kaput što ljepši i finiji. — Nekoje običaje, kao *kres, ovršavanje svatbe, koleda* itd. poprimili su od Slovenacah.

Jezik njihov jest smjesa starofrankonskoga sa slavenskim življem. Koji Slovenac nebi odmah svoje, akoprem izopačene rieči, poznao, n. pr. gruzen, kravken, drožen, moten itd.? Naprotiv opet Niemac držat će sljedeće rieči za svoje, kao n. p. *nakatzen*, za stolom klečati, *napfatzen*, driemati, *plakatzen*, sjevati, *nižatzen*, kihati itd.

Kočevari govore *ž* i poljski tvrdi *ł*, a oni što graniče sa crnimi Kranjci, izgovaraju ga kano *v*, n. p. bavde m bald. Njemački glas *a* pretvaraju u *u*, n. p. mjesto Nabel — Nubel; *e* u *a* n. p. mjesto Recht — Racht, Weg — Wag; *u* u *ü* n. p. mjesto Unser — Ünžer.

Ovo smo naveli ne da otvorimo filologom polje znamenitostih kočevarskoga jezika, nego samo kao crtu toga puka, kojeg i onako nalazimo svako proljeće u Zagrebu i po ostalih mjestih domovine naše, sa punim košom limunah, datulah, smokavah itd. —

Po slov spisao *Milan Dimitrijev*.

Putovanje

Tome Skalice mladjega, Brodjanina.

Od g. 1851—1855.

(Nadalje)

Honolulu jest glavni grad od jedanaest *Sandvich*-otokah, od kojih ću poslie svaki napose napomenuti. Žitelji ovih jedanaest otokah (prostirućih se medju 20-30° sjev. širine i 138-162° zapad. duljine) zovu se *Kanaki*, a u Honolulu sjedi njihov vladar iliti kralj po imenu *Kamehamea*. Njegova je residen-

Digitized by Google

cija sagradjena prije sedam godinah po novom talijanskom ukusu u okrug, a u sriedi diže se vrhu nje kuba *(Kuppel)* obgradjena prekrasnim hodnikom, na kojem je vidjeti ljepotu od cvieća. Ova vladarova palača stoji usred bašće posadjene ponajviše amerikanskimi dubovi a i našimi evropejskimi jablani i lipami, što je u onih krajevih riedko i skupocieno drvetje; sve to obkoljuje do 6 nogah visoki zid od surove cigle. Residencija ova leži izvan grada pram iztoku uz obalu morsku i čuvaju ju 24 stražara od vojinstva ondješnjeg naroda. Pol sata od residencije iduć u nuternju zemlju diže se kao tvrdjava *Mamuri Makamoii* zvana na brdu do 3000 nogah visokom povrh mora. Ovo brdo brani pram jugu od strane mora 8 dvanajstfuntaških topovah i 2 gubice, a na zapadnoj strani prama gradu i luki naperena su tri topa 24funtaša. Ovo je brdo sama stiena, samo od sjeverne strane zalazi podolice a gornja ravnica je na priliku kazana (kotla). Zidovah sagradjenih od čovječje ruke neima na ovom brdu, nego same stoje stiene kako ih je narav podigla, a izza zaškuljakah od naravi napravljenih namjestjeni su topovi prama moru i gradu. Naravsku ovu tvrdjavu čuva osam momakah, koji se svake nedjelje mienjaju. Ovi stražari prebivaju ondje u kolibici od trske, drugih sgradah tu i neima. Na podnožju ovoga brda u ravnici na četvrt sata daleko razstavljene leže stiene u okolo, nalik na ogradu oko livade, po čemu se može poznati da je brdo u davna vremena nekoč vatru bacalo. Na drugoj, naime sjeveroiztočnoj strani od mora diže se drugo, nješto višje ali pojednako brdo, koje se još i dan danas dimi i nješto malo ognja siplje, i to jedva u tri mjeseca jedanput; al' se ipak radi toga ondješnji Kanaki uklanjaju ovomu brdu i nitko od njih neće da mu se približi.

U gradu tja nad morem nalazi se opet tvrdjava obkoljena širokim i do 9 stopah visokim bedemom, koja je od neizradjenog ugljastog kamena nuždno sagradjena. U dvorištu ove tvrdje ima tri sgrade, jedna je pisarnica a druga je stan za častnike; u istom pako dvoru i po bedemu leže mnogi bez lafetah engleski izkvareni topovi i za topove zrna, što je sve preko polak u travi zaraslo. Ovu tvrdju straži četrnaest vojnikah, koji su svi oženjeni i svaki svojom ženom živi u posebnoj kolibici na bedemu. Disciplina i subordinacija kod ove slavne vojske mnogo me sjetjaše na vojnički zapt kod naših domaćih susjedah, Turakah. Vidio sam na svoje oči gdje je jedan takav kanački junak na straži, posve kao i pobro Muja na gdjekojem bedemu prekosavskom, kad mu je žega sunčana dodijala lego u sjenu za koljebicom da malo prospe; drugomu opet stojećem na straži činjaše se dug čas biti te on položiv mirno pušku na zemlju, da mu bolje vrieme prodje ode u koljebicu, uzme ženi iz rukuh plačuće diete te stane š njime zibajuć ga na rukuh i očinski ga tješeć šetati po bedemu, — a i to sam vidio, kad je daždilo da je svaki stražanin od oficira dobio po kišobran, da se može pokrit na straži, jer ondje neima stražarnicah. — Stojeće vojske bilo je ondje u moje vrieme 85 momakah na broju a kapetan je bio prvi častnik. Kod gradjanskog upraviteljstva najvažnija je osoba koju oni zovu maršalom, ali to samo znači koliko povjerenik iliti komisar. Vojinstvu se zapovieda u njihovom jeziku kanačkom. I policiju neku imadu ondje, odkako su se pobliže spoznali s Francezi i Englezi; policiju ovu zastupa na otoku do 40 momakah Kanakah. — Brodovlje njihovo iznosi petnaest galijah ratnih (t. j. 3 fregate, 5 barkah i 7 briggah), uzato 45 koje šone-

Digitized by Google

rah, koje ostalih kotarićah, što izmedju ovih ostrovah kano brodovi za prevažanje služe.

Žitelji ovih ostrovah spadaju medj narode porekla *Malajskog*, koje se je razprostranilo po ostrovih tihog i južnog oceana, po otocih naime Polinezije, Australije i južne Azije (kao Java, Celebez, Borneo itd.) *) Ovi su ljudi (na Sandvich-ostrovih zovu se sami *Kanaka* ili *Kanakas*) tavno- mrke boje, kratka široka nosa, okruglih, ovelikih crnih očiuh krute crne kose, visoka tanka stasa i većom stranom debelih povrnutih ustnicah. Mužki spol hodi ponajviše gol, al imade medju njimi i zanatlijah i trgovacah, koji sa izobraženimi narodi više obće te hodaju odjeveni; ali i ovi, kad se poslie svršenog posla u svoje koljibe povrate, opet se goli svuku, jer im je onako najudobnije. Ženski pako spol, barem u gradu, nosi haljine ponajviše od težke svile po španjolskom načinu sgotovljene. Al u nutarnjoj zemlji malo je i na tielu ženskom vidjeti odjeće, a i u gradu neima tomu davno da su gospodje u liepoj svilnoj opravi na šetnji, kad ih je iznenada kiša zastigla, finu svoju haljinu, da im se nepokvari, svukle i pod pazuho smotale te onako liepo u svoj nevinosti gradom gole kući koračale po čemu se može poznati da im odjeća nije ono što je nam, naime da goloću tiela njom pokrijemo, već im je samo nakit kao što su n. pr. našim gospojam pera na šeširih; a da je nepristojno hodati golo, niesu prije znali dok nisu saznali od Evropejcah. Medjutim s rastućom evropejsko-amerikanskom civilisacijom i poraba odjeće raste na blagih onih ostrovih sve to više.

Ovi Kanaki neobradjuju zemlje, niti se bave kakvim poljodjelskim poslom, niti je kod njih usjevah, nego živu ponajviše od lova ribe, od voća i korena, što jim ga priroda sama donosi. Svoj kruh oni zovu *tarra*. Ova *tarra* raste u zemlji kano naša crvena repa, mrke je kore i surova se od gorkosti uživati nemože. Kruh sačinjava nutrnja strana iliti jezgra tarre. Metne se naime plod tarra u šuprašku, i kad je dovoljno pečena, kora se gornja oguli a tarra se razreže, i tad je tako šupljikava i mehka, kano dobro umjesit i pečen kruh. Što nije supljikavo ono je žilavo i plavi se više nego mehki dio tarre. Sad se uzme, metne se na kamen, kao što kod nas boje ili masti taru, pa se tuče s držkom od kamena i tare. Ovako izpečena i razatrta tarra gnjete se rukama i stavi u razciepljenu koru od velike bundeve, — prilieva se po malo vode i tako se mieša i prevrće dokle se nerazriedi, tako da izgleda kano riedko razčinito mlivo. Ovo se jelo zove tada u njihovom jeziku *poja*. Od ove poje ima tri vrsti: kad je ovako riedko začinita, zove se poja od tri prsta i jede se sa tri prsta, jer jim prsti mjesto žlice služe. Kad indi zahvate tarru sa tri prsta, preokrenu ruku u zraku, da jim se nesklade dole. Kad je više gusta, zovu ju poja od dva prsta; kad je sasvim gusta, zovu ju poja jednog prsta, i ova treća jest najbolja, jer se može najlakše t. j. s jednim prstom zahvatati i najprije se njome čovjek zasiti. Sám njihov kralj imade ovu jestvinu svaki dan na svo-

*) Poznato je da se svi narodi čitavog zemljokruga diele na pet glavnih porekla (Race) razlikujuća se mastju kože (*Haut/arbe*) naime: bielog iliti kavkazkog porekla narodi su doevropejski, obitavajući u Evropi, sjevernoj Afriki i zapadnoj Asiji tja do zadnje Indije i Kitaja; pak novonaseljenici Amerike; žutog ili mongolskog porekla narodi obitavaju po većoj strani sjevero-srednje i iztočne Asije: Mongoli, Kinezi, Japonci; — crne boje narodi obitavaju po većoj strani Afrike; crvene (ili bakrene) boje narodi jesu sve to većma ginući prvoselci Amerike; tmasto-mrke boje, kao gore napomenuto, malajski narodi.

Digitized by Google

joj trpezi. Ovi kruh ili tarra raste rado u gori i po dolinah, ali divji, a kora od bundevah služi kod Kanakah mjesto košare i za koljevke rad zibanja djece. Ženski spol ondje nije za nikakav posao. — Mužki peru žensku odjeću, dvore djecu, prave različite poslove od drveta, pletu od trave i rogože različite hasure (Matten) prave svirale iz kosti i drveta itd. Oni znadu s drvetom iliti trskom što se zove *bambus*, proizvoditi njeku muziku; bambus je 3 do 4″ debeo, oni ga razkolu, prevuka 2 žice od konjske strune, uzmu jedan kraj u usta, i igraju jezikom po žicah, i po tom sviranju oni se razumjedu i jedan drugomu odgovoriti znadu. Ovo gudilo je dvie noge dugo a zove se u njihovom jeziku *pehere*.

Ovaj narod je vrlo krotke i blage ćudi. Mužki rado gledaju zaslužiti štogod novacah. Žestoko piće, kanoti vino, rakija, jako pivo, tu je strogo zabranjeno, te se nesmie nijednomu Kanaku čašica takvog pića pokloniti ili prodati pod kaštigu od 200 do 500 talirah. Samo je jednu vrst piva, što se od šećera pravi, njim dopušteno piti, jer jih ovo pivo opiti nemože. Samo dva puta u godini slobodno jim je po njihovoj želji piti, i to na dan krstnog imena kralja njihovog Kamehamea i njegova sina. Ja sam bio nazočan na dan krstnog imena kraljeva, to jest osamnajstog ožujka 1853., gdje je bilo svakom Kanaku prosto piti, i onaj dan bilo je mlogo ubojstvah, tako da su svoju djecu gušili, svoje *vahini* t. j. žene izubijali, i gdjekoji sám sebi smrt zadao, prokrvio se itd.; tako malo žestokoga pitja izopači i podivjači ovaj najblažji možbit na svietu narod. Ali ovaj dan neima suda. O ovom svem sam se osvjedočio, kad sam po drugi put u Honolulu vratio se, gdje sam se njeko vrieme zadržavao. Od ovih jedanajst ostrovah jesu glede kulture *Ovahii*, gdje je 1799. slavni brodar oko svieta, Cook, ubijen dušu izpustio, i *La Heine* od najprvih, jer su tu naseljeni Niemci, Englezi i Francezi, koji zemlju oru i različita žita siju, kanoti kukuruza, malo pšenice, sade kupus i krumpir i svako baščovansko zelje, drže živad svakojaku i imadu razprostranite šećerosadnje, osobito na La Heine. Niemac Hakfeld, brat ruskog vicekonsula, imade najprostranije sadnje od šećera i ima ondje svoje rafinerije. Ovo sve pribavljaju rečeni stanovnici u Honolulu, gdje sve mogu za dobre novce prodati, jer u Honolulu u svako vrieme do 1500 galijah leži, koje su za lov kitovski opredieljene i ove gledaju za svoju proviziju štogod dobiti. Zato pako dolazi toliki broj ladjah ovamo, jer moraju ovdje prezimiti, da jim na drugo ljeto bliže bude u lov se povratiti. Oni ovdje ulje kitovsko iztovare, a druge ladje isto po cieni razvoze tamo, gdje je najskuplje.

Honolulu broji dan danas do 22 tisuće stanovnikah. Osobito su sgrade u gradu: Liberty-Hall, Marchand-Hôtel, Hôtel de Globe, Hôtel de France. Kralj imade svoju vlastitu gudbenu družbu, koja se sastoji iz 12 momakah. Predvoditelj ove družbe je Niemac, imenom Merseburg iz Altenburga u Saskoj, a ostali su Kanaki, koji naučeni od svoga kapelmajstora Merseburga bez notah po koraku najvažnije opere sviraju — zašto su istom Merseburgu svi ostali civilizirati gradjani zahvalni, jer je imao mnogo truda i muke, dok je Kanake tako obučio. Isti Merseburg nosi uniformu englezko-štapskog častnika, i plaću bere od vlade na godina 3.000 španjolskih talirah (à 2 fr.) osim svoje druge zasluge. Ima ondje takodjer i narodna garda, koja broji do 250 gradjanah. U ovom gradu Honolulu imade naseljenikah: Englezah, Francezah, Španjolacah, Niemacah, Portugezah i Kinezah, koji su većom stranom trgovci i zanatlije.

(Dalje sl.)

Digitized by Google

VIESTNIK.

(*Književne viesti.*) Dr. Miklošić, i ljetos imenovan dekanom filozofičkog falkulteta na sveučilištu bečkom, radi sada na obširnom *trećjem* dielu velike slovnice svoje (Formenlehre); 1. dio njegove slovnice, t. j. glasoslovje (Lautlehre) i staroslovenština broji mnogo slušateljah na bečkom universitetu. — Od nekog vremena Danesi mnogo se bave literaturom slavenskom, osobito pako českom, znanstvenom kao i krasoslovnom. Dr. Möller već od više godinah priobćuje u svom almanaku narodne pjesme češke. Sada se tiska u Kodanju (Kopenhagen) prevod Kraljodvorskoga rukopisa a g. Thorson počeo je izdavati slavjansku anthologiju, koju je započeo s českom pučkom pripoviedkom nazvanom „Vávra kuŕák (Duhandžija Lovro)“ od Fr. Pravde. Danski naslov ove pripoviesti ovako glasi: Tobaksrygeren Vavra. En Landsbyhistorie af F. Pravda. Efter det Tsjekhise (Bomiske) ved E. M. Thorson.“ — U Berlinu izlazi upravo nova slavjanska anthologija na njemačkom jeziku („Blüthen slavischer Poesie,“ herausgegeben von Bahn, Berlin A. Faudel's Verlag; 1855). Sudeć po prvom svezku ove sbirke, koji nam je dosad stigo u ruke (I. Band, Die Polen. 1. Konrad Wallenrod von Mickievicz, übersetzt v. Otto Koniecki. 2. Der Kirgise v. Gustav Zielinski. Uebersezt v. A. Bahn) prevod nije nimalo dostojan izvornika i gg. Koniecki i Bahn čine se da su za to djelo preslabi. — Na peštanskom sveučilištu predaje ove godine prof Wertheim experimentalnu lučbu (kemiju) za izobraženu izvan škole publiku Lani je ondje prof. Langer isto tako pvedavao popularnu zoologiju. — Viest o českih predavanjih na sveučilištu Pražkom u br. 43. o. l. ima se u toliko izpraviti: da „Povjestnicu i starine češke zemlje u doba prije rodjenja Isukrsta, sravnjivajuć ju sa spomenici inih starodavnih narodah,“ i „Estetičko razlaganje i povjestničku važnost češke književnosti XIV. i XV. vieka“ nepredaje g. prof. Tomek, nego g. prof. *Vocel*, — a g. *Tomek* predavat će „Povjestnicu cesarstva austrijanskog od najdavnijih vremenah do cesara Ferdinanda I.“ zatim „Tumačenje Dalimirove češke kronike.“ — Pišu nam takodjer iz Praga, da je g. jur. kand. Jos. Vranicani Dobrinović, izvjestitelj trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu o sveobćoj izložbi obrtničkoj u Parizu, povratio se iz Pariza u Prag, gdje se sada bavi sastavljenjem obširnog izvjestja svoga za pomenutu komoru. — U tiskarnici dra. D. Medakovića u N. Sadu izišle su „Prigodne Besjede, govorene Urošem Milutinovićem, protopresb. Mitrov. 1. dio.

---

* Sadanji car ruski Aleksander II. zaručiv se g. 1841. s kneginjom Marijom hessenskom, sadanjom caricom, odabrao si je zaručnicu upravo po želji srdca svoga, neglededć nimalo na političke i obiteljske težnje i namjere. S toga ova ženitba nije bila po volji pokojnomu caru Nikoli, i on nije gledao prijazno mladu suprugu carevića Aleksandra. Tako prodje osam mjesecih, a tužnoj carevni nikako nepodje za rukom pribaviti si prijazan uzvišenoga svoga svekra. Svanu zatim imendan cara Nikole 6. prosinca g. 1841. Ovaj dan u carskom dvoru Petrogradskom — koji je osobito za pokojnoga cara bio kao na izgled prave, čiste i sretne kućevnosti — bili su vični svetkovati posve po domaću, to jest sva se je rodbina carska u zoru sakupila kod carice te su tad jedno za drugom stupili u sobu carevu da mu čestitaju poljubiv ga u ruku. Kad je bio red carevni Mariji da caru čestita, a ona savi pred njim koljena i stane izpoviedati rusko „apoštolsko vjerovanje“ tako čisto i pravilno, kan da nikad nije bila ni izustila njemačke rieči. U osam mjesecih naučila je carevna posve točno i savršeno ruski jezik; time je pako mlada gospodja, posvjedočivši toli krepku i postojanu volju, tako ganula cara svekra svoga, da ju je od radosti suze roneći podigo i ljubezno zagrlio, pa od onda ostade carevna Marija Aleksandrovna ljubimac carev sve do njegove smrti. Tako pišu francezke novine „*Constitutionell.*“

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr
Za utemeljitelje matice polovica od iste ciene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr

Br. 47. 24 Studenoga 1855. **IV. tečaj.**

Spasonosna riečca.

Pripoviest englezka iz sredine XIV. vieka.

(Konac.)

Brzinom ptice preleti od Calaisa pram englezkoj obali na ribarskoj ladji hitri glasonoša, kojega je Roxborough bio odpremio preko morske užine *la manche*, služeći se ugodnim vjetrom. Pristavši kod Dovera pohiti glasonoša kraljici, koja je već bila stigla u Dover. Ah kako se prepade sirota Anice kad razumi, da se je Robert predao krvožedji kraljevoj; pade biedna na koljena pred kraljevskom svojom prijateljicom, te stade siliti da se odmah ukrcaju. — Mornar i glasonoša bogato obdareni budu odpušteni s pismom od dvorskog kapelana, koji je u ime kraljice javio kralju da neka se ustrpi dok mu gospodja nenadodje. Sluči se, kao da je nebo uslišalo zaufanost plemenite kraljice i Aninu molitvu, još pred večer dobar vjetar pram sjevernom iztoku. Na kraljevskom se brodu razapeše jadra, i laka barka kano strela sjecaše talase morskoga kanala dielečeg Englezku od Francezke. Kraljica i Ana sladki sanjaše sanak, koji svaku tugu i brigu ako baš i za čas samo uspava, kad al na jedanput sinu svjetlo sa kule od Calaisa i mornari pokupiše jedra da na breg nenasjednu. Kad zabieli dan, bio im je Calais pred očima, i brod s kraljevskom zastavom gizdavo ujedri u luku i lenger se spusti u more.

Poslanik od kapetana broda odleti u kraljevski šator, da objavi kraljičin dolazak, i kad kraljica u kajuti njekim šušnjem probudjena oči otvori, stojaše Edvard III. pred njenom ležnicom da ju radostno pozdravi. „Jesu li žertve već pale?“ upita gospodja izpraviv se, klonutim glasom. — Kralj se nasmija. „Nisu“ reče „al je već deset vješalah podignutih, te budu za čas obješeni.“ — Kraljica zastre si oči rukama drhćućim od straha i žalosti glasom veleći: „Kako može kraljevski moj suprug tako nemilostivo onoga dati pogubiti, koji mi je život spasio?“ — Edvard se lukavo nasmjehnu. „Bukleigh ga je odabro, ja nemogu ništa promieniti u tome,“ reče zatim mirno. — „Ono ruglo!“ viknu kraljica, „on ga žertvuje svojoj nemiloj osveti, jerbo ga Ana Redklifova zameće i Roberta de Saint Piera ljubi.“ — „Moja je rieč zadata,“ odgovori kralj; nu kraljica, koja mu sad stoprv pogleda u lice, što prije od straha nije mogla,

Digitized by Google

pozna blagi izraz na njegovu obrazu. „Ne, on neće umrieti“ reče odmah radostnim glasom i razvedrenim čelom i povuče kralja bliže k svojoj ložnici, stisnu mu glavu medju obe ruke, i prišaptnu mu jednu rieč u uho. Edvard skoči kao očaran, privinu liepu gospodju pun slasti na svoje grudi, te je bio sav kao izvan sebe. „Moraju li još žertve da padnu?“ upita smješeći se kraljica, i rumen blažene sviesti obli joj krasno lice. „Hoće li moj zavjet biti izpunjen?“ — „Neka živu!“ povika kralj te kao bura posrnu iz kajute.

Poslie nekoliko satih izkrca se kraljica i Ane s ostalim dvorom na kopno i uputi se k taboru, gdje je u šatoru kraljevom svečano bila dočekana. „Zovite ovamo obsudjenike,“ zapovjedi kralj, i Bukleighov pogled počivao je paklenom radostju na bliedom licu tužne Anice, koja je sva iznemogla jedva se stojeća uzdržala, uzalud sve, što ju je kraljica pogledom hrabrila. Ako se baš i nije više bojala smrtne pogibli za svoga dragoga, opet je to bila tuga njezina, što je on do roba i to još pred Bukleighom ponižen. I još jedno ćutenje srce joj je paralo. Ah na jedanput porodi joj se pitanje u duši, da li nije onoliko vremena, što je bez svakog znamenja života i ljubavi njim proteklo, kakvu promjenu u dragomu prouzrokovalo? — Da li ju on još ljubi? Ona medjutim neimaše dugo vremena ovakovimi misli zabavljati se, jer se u tom razstavi vojska u taboru i množina vitezovah oko kralja, i začudjen kralj spazi dugački red muževah približajućih se taboru, svi gologlavi i bosonogi, znamenjem najveće tuge i žalosti. Prvi od pohoda bili su već u taboru, a odzad su se još svedj ljudi vukli kroz bulenjska vrata od grada. Svi na jedanput padoše na koljena i podigoše sklopljene ruke prama kralju, i jedan starac stariji od devedeset godinah stane ovako besjediti: „Bog je u vaše ruke predao grad naš, kralju! i vi ste gospodar od života našega. Ali mi smo pošteno vojevali, i izpunivši dužnost našu pošteno se predali. I opet vam se dopalo desetoricu naših gradjanah na smrt odsuditi, — i to nam svim srca para, jer ih mi sve ljubimo. Evo pred vami, kralju, svoga puka od Calaisa, on leži pred vami u prahu, i prosi da milostivo oprostite nedužnim, koji su se za sve ostale žertvovali.“ — „Milost, milost!“ povikaše svi jednim glasom, i podigoše proseće ruke prama kralju. Edvard je bio duboko ganut, i prvi put ukaza se suza milosrdja u njegovu oku. I nijedno oko nije bilo suho, izvan Bukleighova. „Što ti o tom misliš, herceže?“ upita ga kralj. I Bukleigh se podrugljivo nasmija; obćenito ovo ganutje spazivši, reče: „Ovaj žalostni pogled doduše kadar je sve uzdrmati i smesti, hoće li i rieč kraljevsku, to neznam!“ Kralj strašni pogled baci na Bukleigha, ustne mu se uzdrhtaše i sav pobliedi od ljutosti. „Dovedite sužnje ovamo!“ povika glasom gromovitim.

Nekoji se vitezovi udaljiše, i na skoro dodjoše nesretnici pred kralja. Kod pogleda njihovog zajaukahu junački branitelji grada Calaisa, koji još uviek na koljenih klečahu. Ali i nesretne žertve duboko ganu pogled prosećih gradjanah. Anica mal da se neonesvjesti kad vidje mršavu spodobu Roberta svoga. On samo na nju pogleda i malo se osmjehnu. Jedan čas stojao je Edvard III. mučeći, zatim pako reče: „Jednoč u ljutosti zadadoh rieč, da ću deset žertvah iz Calaisa dati pogubiti, koje će lord Bukleigh sám izabrati. Ja sam se zbog te rieči već pokajao, ali Bukleigh, kojim osobna mrzost i nenasitna okrutnost vlada, evo misli, da se kraljevska rieč nemore opozvati. Čujte me, vitezovi i vi ostala gospodo! Moja se je kraljevska supruga pred Bogom zavjetovala, da

Digitized by Google

te žertve neće umrieti, i prišaptnu mi danas riečcu, koja i meni i Englezkoj sreću donosi. Ja sam zadao rieč, a ona je učinila zavjet; gospodine arcibiskupe od Canterbury, odlučite vi, što da se mora od obojega držati."

Častni arcipastir duhovni pristupi, navodeći rieči sv. pisma: „I oni da budu jedno tielo . . .;" zatim nastavi: „A po tom zavjet je svet a rieč odpustljiva. I ja ju odriešujem u ime gospodina!" i sav narod povika „Amen!" Stanovnici nesretnog Calaisa skočiše radostno na noge. — „Vi ste slobodni," reče im kralj i blaga radost obastre mu lice. Zatim obrati se kralj Bukleighu veleći mu: „Takovo ljudsko ruglo, kao što si ti, vredno bi bilo da nakiti koja od ovih vješalah; al sam sad oćutio ublažujućeg dara opraštjana, zato i tebi praštjam, jer sreću svoju neću ničim da okaljam; al se nosi izpred očiuh naših, da se nesjetimo, videći te, pakleno tvoje ćudi. Odlazi odatle! — Robertu de Saint Piere!" nastavi zatim kralj, „ti si mojoj kraljevskoj supruzi život spasio. Mi smo tvoji dužnici. Zato ćemo ti mjesto tvojih okovah objesiti o vrat drugi jedan lanac, lanac tako liepi, kao što se može naći na svietu, to su biele ruke liepe Ane Redklifove, koja te ljubi, kao što i ti nju ljubiš!" On prihvati drhćuću Aninu ruku i položi ju u desnicu sretnoga Roberta. Radostni uzklik razlieže se zrakom na sve strane.

Kad je sve opet utišalo, stupi arcibiskup Cantenburžki pred kralja, nakloni siedu glavu i reče: „Vaša milost, kralju, napomenula je jednu riečcu, koja je na sreću Englezkoj. U ime svih Englezah pitam ja, kako se zove ta rieč? O kažite ju, mi vas svi molimo, da se i mi s vami radujemo!" — „Zašto da tajim ono, što me sretna čini?" reče kralj. „Čujte dakle jednu riečcu kraljice, koja je ljutost promienila u pomilovanje, a ta se riečca zove — *Otac!*" — I radostna vika raznese se po taboru, a kraljica sakri zažareno lice na prsih Edvarda III.

Prev. *Jos. M. . . . ć.*

Ti i Vi.

Kad sabereš sva milotu
Da izrečeš jedan glas,
Koji veže u životu
Srodne duše svaki čas,
Tad mi, Milko, reci „Ti",
A ostavi mrzli „Vi"!

„Ti" priliči sladkom liku
Koji vrači srca vaj,
I otvara govorniku
Već na ovoj zemlji raj.
Zato rec mi, Milko, „Ti"
A ostavi mrzli „Vi."

Sve što srce vruće ljubi
I što njegov grije žar,
Bez „Ti" svoju cienu gubi
I istine bajnu čar.
Daklen, Milko, je li „Ti"
Sladji nego mrzli „Vi"?

Pa zar neznaš al' ti nije
Stalo znati za moj vaj,
Kad i rieč ti već mi krije
Sladkoglasni izraz taj!
Brže daj mi sladki „Ti"
Ostav, Milko, mrzli „Vi".

F. T. od Poštaka Ličanin.

Digitized by Google

Staro hrvatsko pjesništvo.

Od I. K. S.

ĆUDOREDNI RAZGOVOR SPIVAN NA IZMINU.

Od Petra Hektorevića.

I.

Paškoj i Nikola.

Paškoj.

Hoć mi odpivati, za mnom neostaje,
Ča te uprašati budu pripivaje?
Ako budeš htio, sve ću ti prostiti,
Ča me si činio vrativ se voziti.

Nikola.

Ča budu umiti, nu počmi govorit,
U tom ti zgoditi neću se umorit.

Paškoj.

Čto je najstarije, nudir me nauči,
I dugovičnije, rec, ter me nemuči.

Nikola.

To je jedini Bog, brez simena koren,
Kino je sam svemog, nerojen ni stvoren.

Paškoj.

Da najlipšo čto je? —

Nikola.

Oto, vas ovi svit,
Po Bogu jerbo je vaskolik stvoren bít.

Paškoj.

Dà najveće ča je, odgovor daj bàrzi?

Nikola.

Sam znaš, misto da je, jer svaka uzdàrži.

Paškoj.

Nu najbàrže ča je, reci mi, da viju?

Nikola.

Mišljenje jest moje i tvoje i sviju',
Ko svuda protiče, ko svude prohodi,
Koje se prpmiče po suhu i po vodi.

Paškoj.

Dà, najjače ča je?

Nikola.

Od tih, čim svit plodi,
Potriba jača je, jer svaka nadhodi.

Paškoj.

Da čto je vridnije, i to mi kazuj sad,
Ali razumnije, začto sam znati rad?

Nikola.

Razumno je vrime, svaka iznahodi,
Vele teško brime oblakša kadgodi.
A k tomu vridno jest nad svaka od svita,
Časa nemore sest, najbàrže prolita.
Prohodi neostajuć, ter se nepovraća,
Blag jest, ki ga znajuć, u dobre sve straća.

Paškoj.

Nudire totu stat, ter mi reć, ako noć,
Al je bil pàrvo dan, ali je bila noć?

Nikola.

Ki bihu razumni, oni tako riše,
I meni se toj mni, da pria noć bише.

Paškoj.

Rec mi, mučno čto je, i lahko, ako viš,
Jer bih rad oboje toj meni da poviš.

Nikola.

Svakomu mučno je sama sebe znati,
A za tim lahko je drusih pokarati.
Mučno je i onoj potajno dàržati
Ča ti prijatelj tvoj bude povidati.
I još stvar trudna je htit pokajan biti,
Vrime, ko ostaje, dobro razdiliti,
I psovke podniti, ke budu rečene,
Sàrce neimiti ni misli smetene.
Mučno se još ima, prem da ćeš nehtiti
Licem i očima, zlobu neodkriti.

Paškoj.

Jel' ko dilo veće, al može li biti,
Ner u greb ležeće tilo uskrišiti?

Nikola.

Veće čini oni od čuda takoga,
Ki sebe ukloni od grìha smàrtnoga.
Tilu život dati manje će toj biti,
Jer će li nestati i opet umriti.
Dà, tko dušu shrani i grihom otima,
Oni stvar obrani ka konca neima.

Digitized by Google

Paškaj.

Čto s' ridko vidio na svitu ovomu,
Ako s' procinio u življenju tomu?

Nikola.

Ridko ti ovo gre, vladavac, ki deri
Starosti da dopre, zal i pun neveri.

Paškoj.

Kako ćemo moći mi pravo živiti,
U dne i u noći pohvaljeni biti?

Nikola.

Ako uspomnimo sebe ukloniti,
U čemu vidimo druzih prigrišiti.

Paškoj.

Kom kripostju bude mlad človik ponižan?

Nikola.

Ako on nebude nigdare zališan.

Paškoj.

Dâ, ča se nahodi u mužu i ženi
Ča prudi i škodi, nudine rec meni?

Nikola.

Jazik je, da znaš, toj dobro i zlo voće,
Ki po običaj svoj goveri čto hoće.

Paškoj.

Dâ, čim se jizbine i pitja slačaju?

Nikola.

Neznam stvari ine, nego glad i žaju.

Paškoj.

Umiš li mi riti, ka su Božja dila
Medj nami činiti, koja su mu mila?

Nikola.

Njegovo dilo je, oholih snižiti,
Umiljenih, to je gori uzvišiti.

Paškoj.

Htij mi poviditi, ako ti je od volje,
Na svitu činiti ča nam je najbolje?

Nikola.

Toj moreš sam znati, mene neprosi ti,
Dobro dilovati i dobro živiti.

Paškoj.

Dâ, ča se nahodi potajno i duboko,
K čemu nedohodi uminje visoko?

Nikola.

Ke dojti imaju, al prave, al krive
Stvari se ne znaju, jere su sumljive.

Paškoj.

Ča je ljudem sladko i milo od svude,
I ljubko i gladko?

Nikola.

Ufanje, kim žudo.

Paškoj.

Rec mi, kada vesel človik vele biva?

Nikola.

Kada je s mirom sel, ter čagod dohiva.

Paškoj.

Ka t' se najbolja plav i brez sumnje vidi?

Nikola.

Ka, dugo putovav, došad, doma sidi.

II.

Paškoj.

Tko dàrži hotnicu, blago će izgubiti,
Pak pijuć vodnicu, neveljan će biti.

Nikola.

Tko se često čtuje, hteć gàrlu zgajati,
On život skraćuje, a blago raztrati.

Paškoj.

Tko raskošno kuha, ki jidu sladčine,
Već ih od tàrbuha, neg od mača gine.

Nikola.

Gdi priatelja ni, i još gdi on bude,
Vazda ga spomeni, da se nezabuđe.

Paškoj.

Čin' da si milostiv i laži se čuvaj,
K svakomu dobrostiv, starim čast vazda daj.

Nikola

Vridnije t' je, nastoj, da se zla ostaviš,
Nego li obraz tvoj da lipo napraviš,
I da se proslaviš s kripostna nauka,
Da ga se dobaviš, nebudi ti muka.

Paškoj.

Čagodi otac tvoj od tebe će prijat,
Od sinov tvojih toj ti ćeš se nadijat.

Nikola.

Ča nisi postavil, toga nepohiti,
Ter čin', das, ostavil sa zlimi bediti.

Paškoj.

Od màrtva človika nigdar zlo ne reci,
A vazda do vika za dobrimi teci.

Nikola.

Tko ima blaga dosti, taj se sit nahodi,
Od siteće, psosti i karanje hodi.

Paškoj.

Ljubimo dobroga, začto je dostojan,
Miljmo zloga, jer je nepokojan.

Digitized by Google

Nikola.

I pravdu ljubimo, staviv ju na sridu,
Brez koje vidimo, zviri da se jidu.

Paškoj.

Onoga pohajaj, ki te pohodi,
I dar onomu daj, ki s darom dohodi.

Nikola.

Čuj se, neprihini, nečin se veći svih,
Sile neučini, jer je velik grih.

Paškoj.

Vazda jazik stisni, za stolom najliše,
Da te neuzbisni veće, ner se htiše,

Nikola.

Saznaj, vrime kô je, istinu zasliduj,
Smársi zlobe tvoje, s iskárnjimi miruj.

Paškoj.

Nereći zle ričî nikomu, dobre čuj,
Ni na koga kriči, nikoga neobsuj.
Neprijam ovi svit, i ti éeš slišiti
Cim éeš šolestan bit, ter se zasramiti.
Jer tko druzih psuje kako mu je zgodno,
Taj mnokrat začuje éa mu nij' ugodno,

Nikola.

Oberi pri škodu, neg sraman dobitak,
I inu nezgodu, neg porugan žitak.

Paškoj.

Zabi škodno bitje, pak éeš miran sisti,
A gárdo dobitje vazda će te gristi,

Nikola.

Dobro se nauči hižu tvu oditi,
A jazik oduči prid umom hoditi.
Zlata imaš ne malo, i srebra, tim dvojim
Učin' pravo žvalo bárzo ustom tvojim,
I ričem mirila, na ka éeš miriti
U svaka tva dila, ka éeš govoriti.
I o tomu nastoj, vazda se čuvati,
Ne pušćat jezik tvoj u čem pomanjkati,
Najliše gdino viš da zlohotnik čuje,
Da, negoli ti maniš, nezgodit' se huje.

Paškoj.

Čat' se dá u shranu povrati pošteno,
Da nezadaš ranu potajnu, skrovano.

Nikola.

Nesrićne, nikade nemoj pogárditi,
Da te ne dopade čim éeš se boliti.

Paškoj.

Neuzmožne stvari ne biopi, ni čini
Čim se hine stari, mladi i svi tmi;

Nikola.

Ki su mudri zvani, mišleći se trudo,
Da jim se na stani koje zle neznde,
A kad jim došla je nesrićna koja stvar,
Tada se poznaje, ki je jak i hrabar.

Paškoj.

Čagod éeš činiti, si dulje, al šire,
Nemoj poviditi, da ti se zamire.
Jer kad se uzbude éa si goverio,
Ljudi t' se začude, sám se s' pogárdio.
S umiljenim, volim dîl škode imiti,
Nego li s' obolim dobitje dîliti.

Nikola.

Tko će poboljšati, duševne živoći,
Taj more ufati milosti dotoći.

Paškoj.

Nedostojan tko je, hvalit ga nemasi,
Cić blaga takoje, ni za ćića dari.

Nikola,

Tko hoć, dobro čini na svitu ovomu,
Ter se velik ne mni, umiljen svakomu;
On u svemu tomu nedaj hvalu sebi,
Neg li jedinomu stvoritelju tebi,

Paškoj.

Tko želi dobavit hrašna se sadosti,
Počam od mladih lit, do vele staroti,
Dobav se razuma, jere bo nij' ina,
Od mudroga uma, vridnia baščina.

Nikola.

Tko u drage stvari mnogu ljubav stavlja,
Bolezan ga vari kada jih ostavlja.

Paškoj.

Gospodarom biti nij' dobro nikomu,
Tko pria služiti nebude drugomu.

Nikola.

Svim mištanom tvojim nastoj ljubak biti,
I tujim i svojim, jer će t' bolje iti.
Protiv tomu steji, kako ljuta zmija,
Ka se svih neboji, smradna oholija.

Paškoj.

Ako t' nemore bit nać sárce kopere,
Čini, da budeš hlit, da ti biti more.

Digitized by Google

Nikola.

Nikoga Bog d zgor razumom čestiti,
Nikomu drugi dar i milost poštiti.

Paškoj.

Koja su snažnija, ona neizbušuj,
I ka su tančija, ništar neiziskuj,
Dà, misliti nastoj, (ako si sebi mil)
Gospodin i Bog tvoj ča t' je zapovidil.

Nikola.

Nij' toliko grih mal, ki kad se zapusti,
Da nije uzbujal, i da neotusti.
Kad ča nepristalo čine neumići,
Nij' sámo ostalo, vazda se optići.

Paškoj.

Smàrtni grih minit za ništar neimas,
Ni dušu prihinit, koju čistu imaš;
Prem da će zgoditi svaka se čudesa,
Ter se razoriti zvizde i nebesa.

Nikola.

Milosàrdan buduć, tko će pravo živit,
Neće ga zlobe tuč, blagoslovjen će bit.

Paškoj.

Milosàrdja dilo, ove je pod šibu
Pogledati milo, iskùrnjih potribu,
Pomoć udávicu, ter ju pohajati,
I njeje dičicu, i njim svita dati.

Nikola.

Umiljen tkono je, i zlom neodvraća,
On dobro dni svoje provodi i straća.
Jer najobičniju kripost je dotekal,
I najkoristniju, mudri je toj rekal.

Paškoj.

Blažen ti je oni človik, Gospodine!
Koga ti zasloni, neka neizgine.
Skazav mu tvoj zakon, i njega naučiv,
Ki obslužujuć on, neće ti biti kriv.

Nikola.

Kripost mnogu prave, dare neprimati,
Tko će prez razprave poštenje imati.
Jer tko skupost slidi, on svoj stan smućuje,
Tko dar nenavidi, častan životuje.
I takove dari naravi se čuju,
Da se mudri i stari š njimi zaslipljuju.

Paškoj.

Bolje t' je pravednu o malu živiti,
A dušu narednu i pomot imiti,
Neg veliko blago s grisim, ki te kolju,
I sve ča ti drago imiti na volju.

Nikola.

Ki je zlo obučen i priprost sa svima,
I ki ni naučen, ni knjige neima,
Bolji je, neg oni, ki zakon pristupa,
A razumom zvoni svude kuda stupa.

Paškoj.

Lipot' je viditi, i toga ja hvalim,
Ki riči poštiti s obličjem pristalim.
I ki s mirom hodi za svoje poštenje,
U njem se nahodi kriposti zlamenje.
Priloživ ješće smih i odiću k tomu,
Kakov je koji njih, kazat će svakomu.
Najboljega broje, pri ner inih čuje,
Ki u stvari svoje čini ča tribuje,

Nikola.

Dobar se i on dí ki misal nemuči,
A činit nesidi, ča ga tko nauči.
Dà, tko neumi sám i druzih nehaje,
On ti sebi i nam nevridan ostaje.

Paškoj.

Gdigodi se goji stanom oholija,
Njoj ti se pristoji vazda podipsija.

Nikola.

Ako te uzmažu grišnici gladeći,
Neviruj ča t' kažu, tva dila slaveći.

Paškoj.

Zloban čovik biga, kad ga tko netira,
Po ulicah šmiga, često se obzira;
Dà, kigodi se prav i dobar nahodi,
Taj kripak kako lav brez sumnje svud hodi.

Nikola.

Tkogod za saznanje od griha se kaje,
Kripko mu ufanje pri Bogu ostaje.

Paškoj.

Cić dragosti nemoj priatelja tvoga
Vas kolik život tvoj, uvridit nikoga.

Nikola.

Najveće on udi, koji se pričinja
Kažuć da ti prudi, a sám te ražčinja.
Kad se tko nebljude, kad se nenadije,
On se ne zabude, ča more zadije,
Ki te hvaleći usta i nestisne,
Dokle te gladeći u jamu potisne.

Digitized by Google

Čuj' ga se kolko mož kad bude smijati,
Jer smihom oštri nož, kim ti će smàrt dati.

Paškoj.

Dobrote zadosti u sebi tko nosi,
Laho ti milosti u Boga izprosi.

Nikola.

Tko brime vazima druzim nauk dati,
Onu pomnju ima liše svih imati,
Da guli tamnosti i zlobšćine svake,
A sije kriposti hrabrene i jake.

Paškoj.

Tkogodi nehaje ljudskoga hvaljenja,
On miran ostaje, slišeć pogàrdjenja.

Nikola.

Kad koga vidimo u zgrišanju stati,
Nu se spomenimo pomoć mu podati.
Nečineć toj dilo, mi smo nescinili,
Koga smo primilo ljubiti imili.

Paškoj.

Velike kriposti blagom se odiva,
Tko Božjoj svitlosti pravi sluga biva.

Nikola.

Lasno ć' sebi svita dat pri ner se zgodi,
Ako t' je očita izgibel kagodi,
I lako će svaki moć se ukloniti
Nepriatelja, ki bude mu prititi.

Paškoj.

Za nauk vazdi je jezik pravednika,
Vridno sime sije rič dobra človika.

Nikola.

Gdi se nenahodi tko rič božju sije,
Velikoj se škodi toj misto nadije.

Paškoj.

Tko god je sàržbe pun, i zloban se vidi,
Sva župa, vas katun, njega nenavidi,
Jer kako umiljeni, za bit miran truja,
Tako ti sàržbeni nesklade podbuja.

Nikola.

Nastojmo imiti mi kriposti one,
Tim dobro činiti, koi nas progone.

Paškoj.

Nij' dosta, čistoće i divstva imiti,
Vikovnje tko hoće spasenje dobiti,
Jer jedna dobrota u raj ne dovodi,
Ako se grihota koja s njom nahodi.

Nikola.

Nitkor protiv volji neće spasen biti,
Ni pokoj najbolji nebeski imiti.

Paškoj.

Tko rugljiva uči, on veće nego mni,
Jer se zaman muči, sebi škodu čini.
Nekaraj rugljiva, jer ti će zlo biti,
Neg li spametljiva, ki će te ljubiti.

Nikola.

Veće je pristalo dobra dila tvorit,
Ner vele ni malo o sebi govorit;
Jer nas naša dila ljudem povidaju,
Drage al nemila, po njih nas poznaju.

Paškoj.

Nepriazni pusti, nigdir ne dogrubi
Ni dilom ni usti, sa svakim se ljubi,
Tim prosti najliše, (sebi čineć silu)
Ki će uvridiše u konigodi dilu.
Nu toj potaknutje jest verna svakoga,
Često spomenutje, dasbe smàrtnoga.
Nijedan ini lik razsàrdžbi nij' veći,
Ner kad misli človik da će màrtav leći.

Nikola.

Prì volji podniti psovku i vašćinu,
Neg li učiniti komugod gàrdinu,
Jere podnoseći, mir ćeš zadobiti,
Osvetu čineći, nećeš miran biti.
Tko ti psovku neće, lažuć po nauk svoj,
On sebi doteče gvižnju i nepokoj;
I sram će ga biti samóga od sebe,
Kada se smisliti on bude od tebe.

DON MAVRU VATRENIĆU.

Službeniče pravi Boga nebeskoga,
Ki na te postavi bileg reda svoga,
Ki tako nosiš ti i tako provodiš,
Da ti se ime šti kuda neprohodiš;
Kreposti velika, kojom je procvala
Grada Dubrovnika ureka ne mala,
Ne vim ja, ka je stvar uzrok, ni ča mi je,
Da sam kako mornar, koi plav razbije,
Koi se razbivši, kad na kraj iskoči,
I sve izgubivši, grozne suze leči.
Jer iz glasa viče, tuj zahodu, želeći,
Da tim se zariče, zakletve čineći:
Ako se dobavi polja ali gore,
Da veće nestavi stopalja na moré,

Digitized by Google

I gdi ga svak čuje, odluči, učini,
Da već neputuje po morskoj pučini.
A do malo potom nezna ka je rekal,
Ni, ka se je rotom kunući zatekal;
Jere se povrati na prednje življenje,
I volju privrati na drugo želenje,
Ter bude jedriti, gdino ga pokriše
Valovi sàrditi i o kraj udriše;
Gdi prie malo dan' jedva se obrani,
Da zdrav izgazi van i život ohrani.
Tako t' sam mnokrat ja, zaradi saznanja,
Tiral od mene tja pesni i skladanja,
I druzim govoril: da ću toj pustiti,
I sám sam vazda mnil da će tako biti.
U mninju kojemu uzprohode lita,
Da mi se u temu već misal nesplita.
Taj posal u meni tako se razčini
Kako led studeni na suncu vrućini.
Kako da nikadar ne kušah taj dila,
Ni opčih taku stvar, ni da mi bi mila.
Rad koga saznanja, uzroka rad koga,
Poslat' ću kazat ja sred pisma ovoga.
Ka da bude za tim u nikomu čudu,
Neznam kako ni vim, pesni me dobudu.
Ke počnu skladati opet po nauk moj,
Mneć od njih imati razgovor i pokoj.
Da kad se s mislim stav, i lita kad zbrojim,
Sebi kriv i neprav neznam ja gdi stojim.
Kojim nij' ni mal broj, (ka se šteć nahodi)
Jer tko teče ovoj, sedamdeset vodi.
Videć da mi malo vrimena ostaje,
Kô bi se imalo provodit najslaje.
A to nastojeći, nada svaka ina,
Milosti doteći Boga gospodina.
Njega sa svom moći sàrčano moleći,
I dnevom i noći službu mu čineći.
Pitajuć proštenje i neštedeć truda
Za grešno življenje i za dila huda.
Pesni i skladanja odlučih pustiti,
Nebeskoga stanja ištući imiti.
Gdi nisu žalosti, gdi nij' zlo kotinje,
Neg svake radosti i mirno živinje.
Gdi je zdravje milo, život neskončani,
Ljubko svako dilo, gdi su brez noći dni.
Gdi nie studen ni znoj, gdi nisu kajanja,
Gdi brez truda pokoj, ljubav brez pričanja;
Gdi svitlost brez tmine sve strane obsiva,
Gdi su slasti ine, kim se broj zabiva.
Jer koja stvar luda na svit more biti
Škodnia ni buda, neg tebe zabiti,
I duše spasenje, ka nigdar neumire,
Koja je stvorenje vikovnje brez mire.
I nehtit bolji dil, buduć na zaspinju,
Ni zlu ćud prominit na boljem živinju.
Jur kad mladost projde, ka nezna kud hodi,
I kad starost dojde, ka nas k smàrti vodi,
Svega kipa bitje kad se je skončalo,
Neveselo žitje kada je ostalo,
Kad budu blisćati oči zlo gledajuć,
A uši sušnjati, to gore slišajuć;
Kad prisiši koža, kad lica poblide,
Kada slabost množa, a snaga otide,
Kad vračavo čelo nad oči napada
Plačno i dreselo, a sida je brada;
Kad glava plišiva na muke se tuži,
Kad starost ričljiva svakomu dotuži.
Kad se pleća zgàrbe, usta zlom vonjaju,
Zubi se oškàrbe i sami padaju,
Kada malo ćute usta slasti svake,
Ćućenja se smute, ruke su nejake;
Kad je pùt opala, vlasi opuzuju,
Pàrsi se od mala truda zadušuju,
Kad otiču noge i stupala tôje,
Kad nemoći mnoge kupe se i goje;
Kada kašlji muče, nehteći pristati,
Slaba se oduče kolina trujati;
Kad se nestepljaju uda, neg li stinu,
Često naslanjaju želeć da počinu;
Kad malo primukne jezik govoreći,
Kad se s trudom hukne, posidit hoteći,
Kad se ječeć dviže kada se jiduje,
Ne daleć od hiže kada se putuje;
Kada se od veće noge potipaju,
I kipom kud neće, zanoseć motaju;
Tej zbrojene stvari, manjšine takove,
Tilu poklisari svàrhe su njegove.
Svaka navišćuje, kad dojdu taki dni:
Sprav, da se putuje, već na svit stanja ni.

I ki se uzviše umom u mladosti,
Kadgodi pogriše pamet u starosti,
Jer tako luduju i malo se svide,
Da ih uzmiluju mnokrat ki jih vide.
Ka se dake hoće, človiku svakomu,
Kad življenju voće prizriva ovomu;
Ino nemislili, neg ono vàrh svega,
Čim će put dobiti života višnjega.
Mladim se nezna rok vika dokle projde,
Gdi vazda ni njih skok do cilja nedojde.
A starost poznaje po mnoga zlamenja,
Blizu svàrhe da je, tere razčinjenja.
Dvi stvari se dake čuvati imaju
Već neg ine svake, jer se nestaraju,
Ke nigdar do vika na manje nehode,
A svega človika na grihe navode.
Sàrce i jazik dim, jer dokle se žive,
Oni se ljudem svim najveće protive.
Sàrce, misli nove svaki čas pripravlja,
A jazik, njegove posle neostavlja,
Hiti govoriti ča misal pripravi,
Da se sve očiti na dvor i objavi.
Za to se čuvati ima toj ča truje,
I s pomnjom dàržati, kad se pomaljuje.
Neka moć tih stvari za svu njih tašćinu,
Dušu neprivari, ni nam dá vasćinu.
Svak ima smisliti vrime u kom stoji,
Dobro prociniti ča mu se pristoji,
Tere dilovati, čim neće toj vrime
Razpravu imati, bljuduć se sa svime.
Ka neće životu ni stanju njegovu
Navalit grihotu, ni bitju takovu.
Ote t' dah na zanje sve, ča nenavidi
Pesni i skladanje, i ča starost slidi.
Nu ja za svaka taj, ù htih se slobodit,
Da te jednokrat daj još budem pohodit
S dostojnim poklonom, s častim kom te štuju,
I s harnostim onom, kom se dužan čuju.
I sàrcem ovim i ljubećim pisanjem
S kakovim takovim, ka vidiš skladanjem.
Kad kipom nemogu, kad mi nij dano toj,
S česa bih ja mnogu slast ćutil i pokoj.
Na to me dovede prijatelj jedan moj,
Prid kim me uzvede visoki razum tvoj,
Kada mi povidi, došad k mistu svomu,
Ča s tobom besidi o meni, o tvomu,
I dohodeć ini, s kojimi naredno
Ljubav me tvâ mini, sárčeno i modno.
Na svem zahvaljuju, ter ti se pridaju,
Da svi ki to čuju, za tvoga nezneju.
Rad ljubavi tvoje, šalju t' s knjigom ovom
Nike stvari moje, pod odičom novom,
Zdol imenovane, ke sam ja brojio,
I stočil na člane, kako sam umio,
Da se vridnost tvoja, kad joj čto domori,
Šteći pisma moja, o tom razgovori.
Kad nam se viditi, neda srića naju,
Bog nam se združiti dopusti u raju.

Baron Šišman Zois.

Životopis ovoga znamenitoga muža, već mnogo puta napomenutoga u Nevenu, nadam se da će čitatelje zanimati; jer on je bio u svoje vrieme jedini maecenat slovenske književnosti.

Šišman Zois (Cojz), rodio se je u Trstu 23. studenoga g. 1747. Otac mu je bio Mihail Angelo Zoja, Lombardez iz Bergama, i mati Ivana Kapus, rodjena Kranjica, koja je sina svoga, kao što sám Kopitar tvrdi, izvrstno slovenski govoriti naučila. S toga mu je bio slovenski jezik upravo materinski, a on ga je ljubio vrhu svega i za njega se trudio, kao majka za nejako djetešce svoje. — Otac mu je kao bogati trgovac, radi nekojieh žertvah što ih je položio na žertvenik domovine, postao za Marije Terezije baronom austrijskoga carstva, te poslie preselivši se iz Trsta u Ljubljanu navršio je mladi Šišman tudje početne škole a u latinske poslao ga je otac u modensku viteźku akademiju u Reggio. Nedugo zatim pozva ga ostarjeli otac kući i predade mu svoju trgo-

Digitized by Google

vinu. U to vrieme imaše kranjsko, štajersko i koruško železo u trgovini preteżnost na sredozemnom i jadranskom moru, i s toga biaše velika zadaća mladoga Zoisa, da občuva po njegovome otcu započeto povjerenje domaće obrtnosti. Za malo vremena dokazao je on vještinu svoju u rukovodjenju tako razgranjene trgovine, te mu još preostade na dan po nekoliko časovah za učenje matematike i fisike.

Rudokopje domaće i trgovina sa gvoždjem i nadom u g. 1775. i 1776. malo da nepropade; jer je skoro svu trgovinu bilo zauzelo rusko i švedsko železo, i sva pristaništa na sredozemnome i jadranskome moru biahu njime napunjena. Tad se naš Zois pobrinuo, da očevidno zlo od domovine svoje odvrati, i putujući po Njemačkoj, Francezkoj, Englezkoj, Italiji i Švajcarskoj, saslušao je savjet najglasovitijih kemikah i mineralogah u Evropi, kako da poboljša svoje rudokopje i čime da ga uzporedi proizvodom ostalieh zemaljah. Povrativši se kući sa svoga putovanja, preduzeo je što su mu savjetovali bili i kao posljedica toga biaše, da je vriednost obrtnosti svojoj uzdržao i sebe medju učeniem svietom kao na glasu mineraloga proslavio.

Druga za nas važnija doba njegova života jest ona, u kojoj je on kao rodoljub i zaštitnik slovenštine svojoj domovini bio na uslugu. Već u životopisu Vodnika (gl. 17. br. Nev. od l. g.) vidjeli smo, da je Zois poticao Vodnika na pisanje i pjevanje na slovenskom jeziku, te na tanko pretresivao je spise njegove, što nam dokazuju njihova zaostavša pisma. „Živa jest potreba — pisao je Zois g. 1794. Vodniku u Koprivnik gdje je on župnikom bio — da se za izobraženje naroda našega, za oplemenjenje njegovieh svojstvah, napišu shodne knjige o prirodoslovju, zemljopisu, povjestnici itd. Da se pako ustanovi književni jezik, u kojiem ćemo u buduće pisati, treba nam prije svega dobre slovnice i rječnika". Tomu sličnimi listovi poticao je a novcem podupirao Vodnika u njegovieh poduzećih, te jedino njemu imademo zahvaliti, što je Vodnik spisao svoj njemačko-slovenski rječnik.

U kolu slavnoga Kopitara (gl. 35. br. Nev. od l. g.) možda niti nikad nebi ni bilo slavistah, da nije bilo Zoisove kuće. Kopitar sám u svojem životopisu priznaje, što mu je sve bio Zois kroz onieh osam godinah (do g. 1806.) kad je bio njegov tajnik, knjižničar i nadziratelj njegove mineralogične sbirke.

Slovenskome spisatelju Linhartu pomogao je Zois Wolsteinove „knjige od kuge i bolestih životinskih" (štampane u Ljubljani g. 1792) na slovenski jezik prevoditi; kod predstavljanjah nekojieh slovenskieh komadah sudjelovao je on sa još nekojimi osobami, kao s grofom Hohenwarthom, Linhartom, itd. — Zois je sám, kao što Kopitar pripovieda, više slovenskieh pjesmicah složio, koje su bile višeput na kazalištu ljubljanskome pjevane. Šišman Zois bio je u obće podupiratelj svakog literarnog poduzeća. Tako je Abr. Jak. Pencela, bistroumnog prevoditelja *Dio Kassia*, podupirao novcem i savjetom. Premda Zois nikad nije hleptio za slavom i pohvalom, ipak je s veseljem primio komanderski krst Leopoldovoga reda, kao znak priznanja njegovieh zaslugah, kojiem ga je odlikovao cesar Franjo I.

Od godine 1779. patio je Zois kroz 22. godine od kostobolje, koja takodjer 10. studenoga g. 1819. prekinu mnogozaslužni njegov život.

Milan Dimitrijev,

Digitized by Google

Putovanje

iz Evrope okol Amerike u Kaliforniju, Kamčatku, rusku Ameriku, po ostrovih Polinezije, tihog i južnog oceana, itd.

Tome Skalice mladjega, Brodjanina.

Od g. 1851—1855.

(Nadalje)

Kanaki iliti žitelji *Sandwich*-ostrovah naime pako na ostrovu Owahii poprimili su većom stranom zakon Isukrstov, osobito oni što živu u gradu; glavno je vjeroizpoviedanje katoličansko a zatim luteransko.*) Al imade ih množina koji se nisu pokrstili te živu u nutarnjoj zemlji još kao poludivjaci. U Honolulu su dvie nevelike crkve luteranske, a jedna katoličanska, koju ondje zovu francezkom. Imade i jedna učionica na domaćem i englezkom jeziku, druga pako samo na domaćem, a i tiskarnica, koja štampa knjige u jeziku englezkom

*) Skorom svi noviji nepristrani putopisci, koji govore o onih ostrovih, slažu se u tome da hladni racionalisam i suhe forme englezkog protestantisma nimalo neodgovaraju živalnoj ćuti žiteljah onoga ostrovlja, i da su prijatnije, ne samo na um nego i na srdce djelujuće forme i obredi katoličanske vjere mnogo prikladniji za poetičku njihovu narav. Englezko-amerikanski misionari tjeraju većom stranom svoj posao više kao „comfortable“ živeći činovnici domaćih svojih misionarskih družtvah iliti upravo kao dobro plaćeni agenti trgovačke kakve kuće, negoli iz vlastitog oduševljenja i požertvovanja. Njim je najveća skrb da steku pohvalu i nagrade svojih principalah čim većim brojem nakupljenih svojih sljedbenikah i da se strogo obdržavaju izvanske forme n. pr. svetkovanje nedjelje; u nedeiju zabranjeno je njihovim sljedbenikom izim radnje i svako veselje i druženje, a gotovo i obično priugotavljanje jestvinah, te je medj njimi po cieli božji nedjeljni dan sve mrtvo i tiho kao u grobu. Neki noviji putopisac pripovieda kako je vidio nedjeljnog dana u Honolulu dvie gospodje englezkih misionarah vozeće se na šetnju u otvorenoj kočiji koju su vukli umjesto konjah četvorica Kanakah, a ovi se medju tim svojim konjskim poslom nisu smjeli po svome običaju na glas ni razgovarati, jer se to nepristoji na nedjeljnji dan. Ovim se englezko-amerikanskim misionarom medjutim nemože odreći znameniti njihov upliv na materialno napredovanje i socialnu kulturu u zapadnom smislu ondješnjih stanovnikah, al ovi zato ipak vole francezke t. j. katoličanske misionare a njihovim se vjeronaukom mnogo bolje i radje koriste. Dočim prvi nastoje da dobiju čim više sljedbenikah materialnim probitkom, djeluju ovi više na srdce, na sviest i na osvjedočenje. — Krstjanskoj je vjeri i prosvjeti na onih ostrovih prvi prokrčio put pradjed sadanjeg vladaoc, Tameha-Mea I. (vladao je od g. 1789 do 1819.), koji je bio najznamenitiji vladaoca u historiji onih ostrovah i pravi njihov reformator, isto tako u malom, kao što je u velikom bio car Petar Veliki Rusiji. On je dugotrajnim i sretnim ratovanjem podvrgo sva ona ostrva svojoj vladi, sjedinio time kanački narod, razoružao i uništio silno i krvoločno krivoboštvo, uveo mjesto krivovjerja čovječne zakone i škole, uredio vojsku, počeo graditi tvrdjave, brodove itd. Njegov sin i nasljednik Rio-Rio (umro je na posjetu svome u Englezkoj g. 1828.) poprimio je javno krštjansku vjeru sa svojim dvorom i većom stranom stanovnikah. Za ova dva vladaoca počelo je na onih ostrvah natjecanje francezkog i englezkog upliva, što je kašnje francezkoj vladi pod Louis Filipom tolike prouzrokovalo smetnje. Od Tameha-Mea počemši imali su ondješnji vladaoci uza se ponajviše Engleze kao ministre svoje. Sad je pako od nekog vremena sasvim nadvladao ondje upliv sjeveroamerikanski, i amerik. misionari te jedan amerik. agent kao prvi ministar kraljev upravljaju sada u ime kralja onim ostrovljem.

Digitized by Google

i kanačkim. Kanačka abeceda ima 15 pismenah iz latinskog alfabeta za kanački jezik, naime: a, b, e, h, i, k, l, m, n, o, p, r, t, u, w. *)

Ovi ostrovi veoma su plodni na svake vrsti prirodnine južnog podnebja te proizvode: dinje, ljubenice, naranče, ananas, granatske jabuke, kokos-orahe, bananas, manni, šećernu ili cukrenu trsku, bibera, kave, safrana, krušno voće (Brotfrucht), taro- i gjems-korjena, duhana, tako zvanog španjolskog papra, sladki krumpira, bundevah, limunah, trsku papra, bambus trsku, i svake vrsti povrtja i žita; imade različite živadi: gusakah, tukah (purah), kokoših, patakah, golubovah, španjolskih konjah, krmakah osobito mnogo, evropejskih kozah itd.; a u izobilju pasah, koji su uz kruhe tamošnjim žiteljem obična a i dobra pečenjka, jer se tamo psi samo zeleni (biljem) hrane. Svako pečenje znadu ondje veoma ukusno priugotoviti, budući ga peku omotano palmovim listjem u ugrijanoj zemlji. Najobičnija je žiteljem hrana: riba, koju vrlo rado love i ponajviše strovu morskom slanom vodom začinjenu jedu; voće (krušno voće, ananas, bananas, kokos itd.); taro- i gjems-korien; svakojako bilje, manje pako mesa. Divje zvjeradi neima tude osim divjih mačakah i bivolah (divjih volovah).

Dok smo u luci od Honolulu boravili, skrcali smo friške vode i nešto friška mesa; takodjer smo se obskrbili na nekoliko danah dalnjega našeg morskoga puta sa nešto zelja, mrkve, repe, luka, 35 barilah krumpira, do 200 bundevah itd. — Pogodili smo takodjer i uzeli na brod osam mornarah što se zovu *bovtetirer* i *harpuner*, koje smo trebali kod lova kitovah i od kojih su bila dva Kanaka, pet Amerikanacah i jedan Niemac. Probavivši uzkrsne dane g. 1852. veselo u veselom Honolulu, oprostismo se za ovaj put od liepog ovog glavnog otoka medju ostmi ostrovi, gdje ljudi blage ćudi stranom još živu kao djeca u raju bez brige i skorom bez svakog posla. (Jedino što na njih ponešto vriedjan stidno oko Evropejca, jest prekomjerna njihova putenost, kojoj se često bez obzira podaju. Medjutim razprostranjenjem krstjanstva ondje sve to više nestaje divjih običajah, žitelji više i više privikaju dobrim i zlim običajem staroga svieta i tako se malo po malo pripravljaju da stupe kao novi član u društvo

*) Ova naša od misionarah poprimljena i ondje uvedena pismena po svojem običnom znamenovanju nenaznačuju točno nego samo po prilici glase i izgovaranje kanačkoga jezika; tako u. p. Honolulu pišu neki takodjer Honoruru; Hawaii — Ha-uai itd. Osobito pismena b, d, r, t, v, neizgovaraju oni po našem načinu te bi se mogla, bez u. štrba sasvim izostaviti u kanačkoj abecedi. Prvu knjigu štampali su ondje missionari g. 1822. (prije tamo nije bilo osim nekih tragovah starodavnih hieroglifah, pismo poznato), a od onda naštampana je velika množina osobito biblija koje odonud razašiljaju po svoj Polineziji i Australiji. Jezik je kanački u obće harmoničan, slova dvosložna. — Velika je muka osobito za putopisce i etnografe naznačiti našimi latinskimi pismeni, rieči i izgovaranje jesikah neevropejskih, što kod mnogih takovih jezikah upravo nije ni moguće. Da doskoči ovomu nedostatku predložio je njemački na glasu linguista Lepsius učenomu svietu obćeniti alfabet za sve jezike inoevropejske na temelju svoga glasoslovja; njegov je predlog od berlinske učene akademije i od prvih linguistah odobren, a u Berlinu su već i počeli po njemu pismena iliti slova lievati, a najznamenitije misionarsko društvo »Church Missionary Society« u Engleskoj odlučilo je da će odsada sve svoje misionarske knjige po ovom alfabetu štampati. G. Lepsius priobćio je zanimivi i velevažni svoj predlog obćinstvu u svojoj nedavno izašloj knjigi pod naslovom: „Das allgemeine linguistische Alfabet. Grundsätze der Uebertragung fremder Schriftsysteme u. bisher noch ungeschriebener Sprachen in europäische Buchstaben. Von R. Lepsius. Berlin 1855.« 64 str.

Digitized by Google

slobodnih državah sjevero-amerikanskih, kojim su (nama zapadnoj obali sjevero-amerikanskoj: Kaliforniji i Oregonu) najbližji, i kojih je politički uplív najpretežniji na *Sandwich*-ostrovih) — Ako sam što zaboravio u opisanju ovih ostrovah, napomenut ću prigodom drugoga moga ondješnjeg posjeta kad se tamo opet povratih sa sjevernih stranah.

Prvi dan poslie uskrsa u večer u 6 satih razapevši jadra zajedrismo u sinje more s vjetrom od krme, a šesti dan dodjosmo k nekom ostrovu, što se zove *Buckle-Island*. Ovdje je želio kapetan krmakah kupiti, zašto smo počeli lavirati i kapetan dade izstaviti signal, da dodje pilot od luke s kraja na brod. Za jednu od prilike uru ugledasmo jedan čun ili *kanoe*, gdje nam se približuje od ostrova, od kojega smo bili udaljeni do 3 engl. milje iliti dva sata. Do skora pristane čun uz našu galiju i četiri momka uzkočiše uz ljestve koje smo spustili niz duvar da se mogu popeti na brod. Sazavši za želju kapetana pozove ga jedan od njih englezkim jezikom na kraj, veleći da on sám ima dosta krmakah za prodati te ih želi pokazati kapetanu i cienu pogoditi. Kapetan počastiv goste ode š njimi i sa dva naša čuna i deset naših momakah na kraj. S galijom nismo se mogli kraju primaknuti, jer ovaj ostrov luke neima te zato ni pilete. U obće su ostrva u onih predielih morskih obkoljena koraljnimi kršnimi stienami i prudom te je zato brodjenje blizu njih i pristajanje dosta opasno. Isti dan u osam satih večeri povrati se kapetan i dovese sobom 19 komadah krmakah za polak lašnju cienu nego na Sandwich-otocih. Žitelji ovog ostrova naroda su kanačkog i govore istim jezikom. Na ostrovu onom nizkom hrastovinom obrašćenom nije vidjeti osobitih bregovah; leži pako ovaj ostrov pod 27. stupnjem strane sjevera. Isti dan u večer uzvučena su na našem brodu jadra, i mi uzesmo pravac sjevero-istočni pram Kamčatki. Na ovom putu blizu kraja od Kamčatke ulovili smo četiri komada kita (Wallfisch, Cete), i izkuhali iz ribjeg tuka 576 barilah ulja, što biva 1152 akova.

Ovuda brodeći imali smo mnogo patnje; blizu Kamčatke morali smo šest danah kroz sante leda derati. Jednog jutra, dva dana prije nego smo ušli u luku Petropavlovsku na Kamčatki, spazili smo četiri čuna morem ploveća, i u kratko smotrismo gdje se nam približuju. Kapetan je opazio da nješto od nas žele, i zato uzesmo pravac k njim. Mi smo bili te misli da je njihova galija na blizu i da oni po običaju, što se u lovu kitovah čini, s čamci po moru laviraju da koga kita ulove; ali evo sva četiri čamca dodjoše k našemu brodu, a iz prvog, što se je približio, zamoli čovjek u englezkom jeziku, da konopne ljestve spustimo, da mogu na brod doći. Spustismo ljestve a prvi koji se gore popne nosio je njeka pisma i žurmu u rukuh, a po njegovom odielu mogli smo opaziti, da je pomorski častnik iliti oficir. Tako se popeše i ostali na krov našeg broda, a i čune njihove smo uzvukli po zapovjedi našega kapetana na brod. Prvi što se je bio popeo uz ljestve bio je kapetan od broda amerikanskog „Robert Morson“ zvanog. Ovaj brod bivši u lovu kitovah bio se na prud nasukao na obali Kamčatke — spadaše na vlastitost njeke kumpanije u New-Betfordu u sjevernoj Americi, i imadjaše od lova kitovah u bačvah stopljenog ulja 600 barilah, koje sve s brodom na prudu ostade. Stradalacah bilo je 37 na broju. Sad nam stadoše oni kazivati, da brod njihov nije jako oštećen, nego da ipak toliko vode pušća, da se odoljeti nemože, a da još kad je more u skoku, tvrdo sjedi, jer je snagom nasukao; nadalje, da žele u luku Pe-

Digitized by Google

tropavlovsku s nami doći nebi li mogli onđje dobiti kakvi šoner ili kotarić i poći s njime da svoj nesretni brod odpačaju i sve po mogućnosti kraju u luku pribave. Sutradan, kad smo ove nesretnike zla oslobodili, ukaza nam se snježni brieg na Kamčatki, a mi jednoskupno povikasmo: „eto zemlje!“ — Ovo se je sgodilo 11. srpnja 1852. prije podne. Nemogavši po suncu ravnati se, jer je bilo maglovito vrieme, ostasmo jednako uz obalu, misleći da smo u pravcu našega puta, ali oko tri sata po podne pomoli se sunce kroz maglene oblake, a naš i onih stradalacah kapetan odmah uzvide, da treba, što smo pram istoku jedrili, opet zapadu povratiti se; a kad smo se natrag povratili, imali smo četvrt dobra vjetra. Tako smo morali križati, a pred zoru dodjosmo na ulaz ruskog grada i luke Petropavlovske na Kamčatki. (Dalje sl.)

Školski odlomci XXVIII.

Načelo: da roditelji u odgojenju i rukovodjenju djece svoje treba učitelje živo da podpomažu, od sve nevolje bar da mu primjerom svojim nesmetaju — da se neruši ono što je on težkom mukom nazidao, — slabo se ili nimalo danas nepazi. Neka učitelj n. pr. zbiljski preporuči učenicim prilježnost, poredak, čistoću, poslušnost, zahvalnost i dobro vladanje: mnogi će roditelji dopustiti djeci svojoj svaka grubianstva — mahnut će glavom, slegnuti ramenima, ili se svemu dobrodušno nasmijati. Učitelj neka svojski opominje djecu, da rano ustaju, da se iz lekcijah svojih brižljivo pripravljaju — roditelji će radje viditi, da se djeca uzurna i bezposličeći u kući bave. Učitelj neka iz sve snage trudi učenicim korist nauka, neka se stara da im učenje kao očitu sreću i naknadu predstavi, — da im ga što se više može osladi, — roditelji neće znati ljenštinu od djeteta bolje nagraditi, nego ako ga nekoliko danah od škole zadrže, nemisleći pri tom, da djeca tim načinom u svojih naukah nazadna postaju, da joj pohadjanje škole biva uobšte dosadno i nevažno. Učitelj neka koliko mu drago preporučuje djetetu prostu i naravnu hranu kao najzdraviju i najbolju, mila će majka pretovariti mu želudac sladkišl. Učitelj neka drži za dužnost poštenog čovjeka: sebi povjerenu mladež iskreno ljubiti i o blagostanju njenom starati se — učiniti da iz mladeži postanu sposobniji a i bolji ljudi — obzirati se na njihovo vladanje takodjer izvan škole, pa sve mane, koje primjeti, ukoravati i izpravljati: — roditelji će mu to primiti za grieh vapijući na nebo. Učitelj neka netrpi, da se diete od 12 ili 14 godinah s lulom razmeće, on će se morat začuditi, kad od istog djeteta čuje, da je to sve znanjem i dopuštenjem njegovog otca, koji je isto tako radio itd. Učitelj obično mora ovdje zaniemiti te vjerovati, da ovakovi roditelji upravo na to idu, kako da iz same ljubavi djecu svoju i tielom i dušom u propast sunovrate.

Blago svakome selu — dà i svakoj državi, gdje se roditelji, učitelji i školoupravitelji otčinski za blagostanje mladeži svoje brinu! Blago njim, ako oni dostojanstvo svojega zvanja posve osjećaju, te „združenim silami“ isto tako mudrost u izboru svojih učiteljah, kao i u sačinenju prikladnih školskih zakonah zasvjedočavaju, te tim načinom liepoj cielji razumnog odgojenja i obrazovanja na susret teku! Blažena duša pravednog i brižljivog otca svih Rusah, koji je zamjerio, kad mu neki stališ htjede podići spomenike. Uzvišeni vladaoc Aleksander izrazi se tada: „Ja neželim takvo što, što će se pri svom začetku samo sobom srušiti, a stati velikog grdnog troška. Ja želim — dà, za istinitu bih diku i nemali ukras držao, da se kakova čestita, čestitimi službenici i upravitelji providjena škola iliti crkva nazida, te da i ja svoj darak na to priložim.“

Ko neviđi uzvišenost i čovjekoljubje u ovih mislih! — Takav rječit i vječit spomenik za žive ljude — neslavi li to svoje osnovatelje u našoj dobi pa i kod potomstva većma, nego gdjekoji niem, u sebi samom razpadajući se spomenik za mrtvce! . . . *Gj. R.*

Digitized by Google

VIESTNIK.

(*Književne viesti.*) Učenici knjaževskog liceja u Beogradu priredili su za novu godinu srbski almanak ponajviše pjesničkoga sadržaja koji će se zvati: „Neven-Sloga.“ — Ruski general Berg, poznat kao prevodilac Kraljodvorskoga Rukopisa“ na ruski jezik, izdao je u Moskvi „Pjesme različitih narodah.“ U predgovoru k ovomu obširnomu djelu govori o pjesmah uobće i o slavjanskih napose. Samo je djelo razdieljeno u dva razdiela, pjesamah naime liričkih i epijskih iliti junačkih. Prvi dio sadržaje pjesme liričke; sanskritske (indijske), rusinske, litvanske, lužičko-srbske, češke, slovačke, moravske, poljske, madjarske, čudske (finske), grčke, arnautske, arapske, persijanske, tatarske, jermenske i kalmičke; — drugi pako dio sadržaje pjesme junačke: srbske, bugarske, španjolske, švedske, norvežke, danske, bretanjske i franceze Svuda je orginal uzporedo s ruskim prevodom a iztočne su pjesme svaka pismom jezika svoga štampane. — „Pražke Novine“ priobćuju zanimive izvadke iz ruskog prevoda Hankovih nježnih pjesamah českih, koje je neki ruski visoki častnik medju bojem oko Sevastopolja na ruski jezik bio preveo, ujedno sa dopisom istoga častnika datiranim iz tabora kod Inkjermana 19. rujna o. g., u kojem se zahvaljuje prijateljem u Pragu na poslatih iztiscih „Kraljodvorskog Rukopisa“ i bratinski im pozdrav izručuje od strane nekih ruskih vojvodah, kao generala grofa O-S., gen. B—n. itd.

---

* Kranjsko gospodarsko družtvo u Ljubljani imenovalo je u posl. glavnoj svojoj skupštini svietloga grofa Jelačića bana začastnim svojim članom. Ovo družtvo broji sve predsjednike gospod. družtvah u Austriji medju svoje članove.

* Prvi botanički vrt u Evropi postao je u Pragu. Kralj češki i car Karol IV., veliki pokrovitelj znanostih i umjetnostih, oslobodio je isti vrt i s kućom zavodnika od svake daće na vjekovita vremena osobitom g. 1360. izdatom poveljom. Poslje su i kod njemačkih po pražkom primjeru kašnje malo po malo ustrojenih sveučilištah postala slična zavedenja.

* Od Tokaja javljaju da od g. 1848. nije bilo tolikog i tako vrstnog suhog groždja (madj. aszú-szötö) kao ljetos. Putnja (brenta) ovakovoga groždja, od kojega samotok daje esenciju tokajsku iliti pravu tokajčinu, platiše ondje po 20—25 fr. sr.

* Po svoj Englezkoj prodaju sada tako zvanu „patentiranu govedinu;“ govedam se naime za klanje odredjenim iza prvog udarca u glavu utisne miehom za tu svrhu priredjenim zrak u prsi tako da su u taj hip mrtva a sva im krv ostaje u žilah, po čemu je meso osobito meko, tečno i lako se probavlja. Sad već i u Njemačkoj a naime u Augsburgu počeše ovako s najboljim uspjehom goveda klati.

* Dunavsko parobrodarsko družtvo imaše ove godine u poslu na Dunavu 86 parobrodah na kola i 10 na šaraf (Rad- u. Schraubendampfer). Teglenih ladjah bilo je 300 a 100 samo za ugljen; izim toga još dva jarušila iliti broda sa makinami za čistjenje riekah.

* Dne 7. o. m. ubila se je u Mariboru u Štajerakoj neka djevojka povodom nesretne ljubavi grozovitim načinom. Nakvasila je naime svoju odjeću spiritom i terpetinom, pak se je sáma upalila i izdahnula u strahovitih mukah.

* Na željeznici medju New Yorkom i Buffalom u sjev. Americi dobiva svaki putnik jestvenik, na kojem zabilježi jestvine koje želi imati. Zatim svaki dobije brojem označeni listić, a kad dodje na štaciju, već ga čeka po brzojavu za njega naručeni ručak.

* Izračunali su da ima u Austriji do poldrugog miliona suvišnih psetah, koja nisu za nikakav posao nego samo za zabavu te na godinu najmanje za 3 mil. for. sr. hrane potrebuju. Govori se da će se psarina (štibra od psetah) uvesti.

* Za Marije Terezije iznosili su god. dohodci austr. države 90 mil. for. Po posljednjem izkazu od g. 1854. iznose sada već 245,323.724 fr. sr.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: ***Jos. Praus.***

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr
Za utemeljitelje matice polovicanod iste cene, t.j. na cielu god.u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 48. 30 Studenoga 1855. ***IV. tečaj.***

Taras Buljba.

Pripoviest iz starorusinskoga života, od Nikole Gogolj-a.

Iz Ruskoga preveo Nikola Begović.

I.

„A, vi ste se povratili, djeco! Sram te bilo, kako si ti smiešan! Kakove su to za jedno popovske mantije na vama? Nose li svi tako u akademiji?“

S takimi riečmi dočeko je stari Buljba svoja dva sina koji su išli na nauke u Kijevsku bursu (učilište), pak se sad opet kući svojoj povratili.

Sinovi njegovi istom samo što su sjašili s konjah. Oni su bili obadva mladi, zdravi i još puni stida, jer samo što su izišli iz seminarije. Naustnica ih je samo istom gorila, i na rumenom licu njihovom nije još britva bila. Njih je otac prvom rieči svojom zabunio, i oni stajahu kao ukopani gledajući preda se u zemlju.

„Stanite, stanite djeco,“ nastavi otac, zavirujući oko njih, „a kakove su to dugačke svitke*) na vama? Jesu bogme svitke! No, no, no! takovih svitkah još nikad na svietu nije bilo. Pak ded' potecite, da vidim nećete li popadati?“

„Nesmij se, nesmij se otče!“ progovori na to stariji od njih.

„Bajagi, kako se pogospodio! a zašto se nebi smijao?“

„Zato. Ako si mi baš i otac, kako se još jedan put narugaš, ja ću te, bogami, udariti!“

„Davori naopaki sine! Zar otca?“ reče Taras Buljba začudjen i poizmakne se nekoliko natrag.

„Nemarim, i otca. Pod sramotu se nikomu neklanjam.“

„A kako bi se ti sa mnom tukao? možda na šake?“

„Kako ti drago.“

„E, a ti hodi na šake, da lomimo pogaču!“ reče Buljba zasukujuć rukave. Te otac sa sinom, na mjesto da se grle i ljube poslje dugog razstanka, načnu jedan drugog gnječiti.

*) Svitka sove se gornja haljina kod Rusinah.

Digitized by Google

„Eto gle, taj je stari poludio!“ ogласi se Sara i dobra mati njihova, koja je pošla bila iz kuće da sreće djecu svoju, pak se na to čudo na pragu zaustavila. „Bogami jest, baš poludio! Djeca došla kući, ima više godinah da ih nije vidio, a on se zamislio Bog zna kuda, da se šaka.“

„Da, on se slavno tuče!“ reče Buljba pretrgujući boj. „Bogami dobro! baš valja,“ nastavi sipajući, „makar da se još nikad nije tukao. Bit će dobar Kozak! E, da si mi zdrav, sine! hodi da se poljubimo!“ i otac se sa sinom izljubi. „Dragi sine! Tako iztuci svakoga, kao što si mene izgurao. Nikom neoprosti! Ali je tvoje odielo ipak smiešno. Kakova to za jedno uzica visi? A ti, Bejbas, što si ti stao i ruke otegao?“ reče okrenuvši se k mladjemu. „Žar še ti, pasji sine, nećeš šakati sa mnom?“

„Još ima nešto!“ uzdahnu mati, grleći medju tiem mladjeg. „Tà osvjesti se čovječe! Kako bi diete tuklo otca svoga? Imaš li pamet? Diete je maleno, došlo iz tolike daljine, umorilo se (a diete je to bilo od dvadeset godinah i čitav sežanj — hvat — visoko), ono mora prije da odpočine i pojede štogod, a on ga zove na boj!“

„Ti si majina maza, kako se meni vidi!“ reče na to Buljba. „Neslušaj, sinko, matere, ona je baba. Ona ništa nežna. Kakvo vas je našlo mazanje? Vaše je mazanje — ravno polje i dobar konj; to je vaše mazanje. A gle tu sablju — to je vaša mati! A vaše akademije, knjige, bukvari i filosofija, što vam u glavu trpaju, sve su to budalaštine, ja bi to sve popljuvao.“ Buljba je još koješta govorio, ali je ono dalje neslano bilo, pak ćemo to ovde zato prešutati. „Poslat ću ja vas još izza ove nedjelje na Zaporožje.[1]) Ondje je vaša prava škola! Tamo ćete se vi pameti na učiti.“

„Dakle svega samo jednu nedjelju danah ostat će mi kod kuće!“ uzdahnu žalostno i sa sužnim okom ostarela majka. „Ni odmoriti im se siromašim neda, te naposlje neće znati hiti za rodjenu kuću svoju, a ja, tužna majka, neću ih se ni nagledati!“

„Dosta, dosta stara! Kozak nije stvoren da s babami predi. Nego idi brzo i donesi sve što imaš za jelo na jedanput na stol. Pampuške, makovnjake, medenjake i druge kolače netreba nositi, nego donesi ti odmah čielog brava preda nas. I goriclke, dakako, a gorielke[2]) da bude dosta! nemoj one što je pomiešana sa kojekakvim izmišljenim otrovom, nego prave čiste gorielke, nove, koja će kipiti kao bies!“

Buljba uzme sinove i podje s njima u sobu, iz koje plašivo izmaknu dvie djevojke sa krasnim djerdanom; one su došle bile da vide tu mladu gospodu, koji se nikom neklanjaše. U sobi je bilo sve poredjeno i načinjeno po običaju onoga vremena, a vrieme je to padalo u XVI. viek, kad se istom počela bila radjati misao o unijaćenju. Soba je bila počišćena i duvari lepo pomuljeni. Na brvnih visile su sablje i drugje. Okna su na sobi bila malena sa okruglim staklom, kao što se i danas još nalazi na starih crkvah. Na polici i ormaru u nuglu sobe stojale su majulike, modri i zeleni ibrići, srebrni vrčevi i pozlaćeni čokani mletački, turski i cerkeški, koje je Buljba iz treće ili čak

[1]) Zaporožje zvala se je tada pokrajina na lievom briegu rieke Dnjepra izpod Dnjeprovih vodopadah ili *porogah*, a Kozaci izza onih porogah obitavajući zvali su se Zaporožci.
[2]) Rakija (žganica) žitnjača.

Digitized by Google

četvrte ruke dobio, kao što je to u ona slobodna vremena vrlo u običaju bilo. Lipove klupe bile su okolo sve sobe, a na sriedi veliki stol; peć je hvatala na pol sobe kao kakova dobela gospa, i bila je našarana kojekakvimi pietlovi, a po banjku — no sve su to naša dva mladića već vidila i poznavala, jer su oni nemalo svake godine na nekoliko danah kući dohodili, a hodili su zato, što nisu još imali svojih konjah, niti je onda dopušteno djeci školskoj da jašu, jer njih bi mogao lako osobito oboružat Kozak za njihove dugačke čupe zdrmati, pak konje oteti. Tekar kad su školu dovršili, poslao im je Buljba iz tahuna (ergele) svoga dva mlada ždrebca.

„Dakle ded' djeco, da pijemo najprije gorielke! Bože, blagoslovi! Zdravi bili, i ti, Ostan, i ti Andro! Da vam Bog dá sreću u boju! Da budete mogli pobiediti musulmane, i Turke i Tatare, a i Lehe (Poljake) ako počnu trti našu vjeru. No podmetni svoju čašu; je l' dobra gorielka? A kako se zove po latinski gorielka? To su, djeco, budale bili ti Latini; oni nisu niti znali, da ima na svietu gorielke. Kako no bi ime onome, što je latinske pjesme pravio? Ja knjige te neumiem, pak se nemogu opomenuti; Horac zove se, je l'?"

„Gle, kakovi je otac," pomisli u sebi stariji sin Ostan; „zna on to dobro, pak kako se, gursuz, pretvara."

„Ja mislim," produži Buljba, „da vam archimandrit nije dao ni primirisati gorielke. Ajde kažite mi, jesu li vas svaki put brezovinom ili višnjovinom šibali, ili su valjda velike, kao što ste vi dvojica, kamdžijom liemali? Ja mislim, da su vas osim subote još i sriedom i četvrtkom derali?"

„Otče, toga netreba spominjati" odgovori Ostan po običaju svome mlako; „što je bilo, to je prošlo."

„Možemo mi i sad dati svakom računa," prihvati Andro „sabljom i perom. Nego ako je do toga, stani dok se sukobimo s Tatari."

„Dobro, djeco! Do Boga dobro! Kad je to tako, onda idem i ja s vami! Bogami idem. Kog ću vraga ovdje dočekati? Da gledam što ću pojesti, i pazim za svinjarima ili ženu da čuvam? Zar zbog nje da ostanem kod kuće? Ja sam Kozak, ja neću! A šta je to da rata neima? E, a ja idem s vami na Zaporožje šetati. Bogami idem!" Tako se stari Buljba malo po malo sám razgovarao i žestio, te najposlje razpali se, digne se izza stola, stane na sred sobe, lupi nogom o zemlju i reče: „U jutro idem! šta bi odvlačio dalje? Kog ću vraga ovdje dočekati? Pak šta će mi ova koliba? šta će mi sve to? te posude?" Te stari Buljba načne lupati i trti svoje majulike i fildžane (šalice). Kukavna stara žena nije smjela ni prosloviti, jer tako je već dva tri puta uradio Buljba za njezine pameti, nego je mirno sjedila na klupi i snuždeno gledala. Suze su ju probile za djecom, te je u njih sve jednako gledala dok su joj još sa mala pred očima. — Žalost njenu nitko nemože opisati, koja je, kao što rekosmo, treptila na oku njezinom, i vidla se na modrim, grčom povatanim ustima. Buljba je bio strašni jogunica. Takov čovjek mogao se naći samo u grubom XVI. vieku, i to na evropskom iztoku, gdje su se ljudi još skitali, i sve je išlo po onoj našoj riečci: „tko jači, taj i kobači." Tako je onda baš u Ukrajini*) bilo. Sinovi njeni, stojeći od vajkada na straži protiv trijuh raznoćudih narodah — imali su tako i vremena i prilike da budu pravi silidžije. A takovi je upravo bio Taras Buljba. Kad je Batori uredio polkove

*) Pokrajina s ove strane Dnjepra.

Digitized by Google

(pukovnije) po Maloj Rusiji i vojničko im dao odielo, koje su izprva samo Porožci nosili, bio je Buljba jedan od prvih polkovnikah. Ali kod prve prilike zavadi se sa svojimi drugovi, što su plien tatarski krivo podielili i dali Poljakom bolje a Kozakom gore. Odmah na sastanku njihovom odreče se svoje vlasti i reče im: „Kad vi, gospodo polkovnici, sami neznate svojih pravah, a ono neka vas vodi drugi nos. Ja ću sám za se skupiti polk, pak tko podje na me, vesela mu majka.“ — Dugo nebilo, i on bogme sastavi na svojoj djedovini poveliku četu, štono vele: „od kuke i motike“, i svi su ga slušali da nemože biti bolje. On je rado išao na plien i pristajao na bune; on je izdaleka zanjušio za svaku pobunu, i taki je, kao snieg na glavi bio tamo na konju svome. „No djeco! šta je i kako je? na koga hoćete da podjete i zašto?“ On je bio obično govordžija i stvar je upravljao. No ipak je najprije dobro prosudio sve uzroke i okolnosti, pak ako je našao da je pravo potegnuti oružje, to je onda u takovom slučaju pristajao, a pravo je bilo po njegovoj misli samo tada: ako je blago otelo na medji, ili otrgnut komad zemlje, ili komisari ako su više navaljivali na narod, ako niesu poštovali starešine, i s njimi govorili pod kapom, ili ako su izsmijavali pravoslavnu vjeru — u tih slučajevih ustajalo se na oružje po svaki put; a protiv muzulmanah, Tatarah i Turakah, bila je kod njega pravedna i sveta stvar, u svako doba podignuti oružje u slavu Božju, Hristjanstva i kozačkog junačtva. Mala Rusija biaše za onda bez svakoga reda i poredka, a to je učinilo da je bilo više gospodarah nego slugah. Buljba je živio sasviem prosto, i nitko nebi rekao da nije prosti Kozak, da nije bio pogleda kao zapoviedajućeg, ili upravo reći carskog, osobito kad bi skočio da brani neku stvar. — Buljbino je srdce igralo od radosti, kako će on sad izići sa svoja dva sina i kazati: „Evo vidite, kakova sam vam ja dva mladića doveo!“ On je mislio, kako će on njih odvesti na Zaporožje — tu ratnu školu tadašnje Ukrajine — predstaviti ih svojim drugovom i gledati, kako će oni na oči njegove vježbati se u ratnoj nauci i u rušenju čašah, što je on cienio za najbolje svojstvo u junaka. U prvi mah bio je naumio da ih same odpravi, a on da ostane kod uredjivanja čete, jer je držo da to nemože bez njega biti. Ali gledajući svoje sinove kako su mu dorasli do konja i oružja, razigra se u njemu junačko srdce i nemože od ina, nego sám glavom da ih vodi sjutradan, prem da je taj put samo do njegove tvrde volje bio.

Ni jednog časa nepočasi više, već ode da dade zapovied svome asaulu (pobočniku) Tovkaču, koji mu je vjeran bio kao kakova makina i išao je u vrieme bitke kao sliep na neprijatelja, sjekući sabljom izpred sebe, kao da tiesto valja, kao hrvač koji put sebi progažuje. Zapovied je ta sva u tom bila, da bude Tovkač kod kuće na oprezu, pak ako bi tko napao na njega, da Buljbi odmah javi, da može on u vrieme u pomoć doći. Zatim izidje sám do svojih kurenjah, *) zapovjedi nekim svojim ljudem, koji će š njime jašiti, da konje napoje i nazobe pšenicom, i prirede njegova konja, koga je on obično nazivao „čortom.“

„Ho, djeco, sad ćemo ići spavati, a sjutra nov dan nova sreća! Nestori! Nami netreba postelje. Mi ćemo spavati na vedrini.“

*) Kurenj je zemunica, koliba kozačka; u Zaporožju, gdje su Kozaci živjeli neoženjeni, skupa obitavali i jeli, zvao se je kurenj takodjer i polk ili puk, i ataman kurennij bio je polkovnik (pukovnik) kozački.

Digitized by Google

Večerno je doba bilo, ali je Buljba svagda za rana išao na počinak. On se prevali na ćilim (šaremicu) i pokrije se opaklijom, jer je noć vedra i hladna bila — a Buljba je baš i ljubio topal pokrivač kad je kod kuće bio, — i odmah zahrče, a za njim taki sav dvor. Gdje tko budžak uhvatio, tu se i prevalio i zaspao; a najprije je bio stražar zaspao, jer je on najviše izkapio dobrodošlicah za mlade gospodare. Jedina tužna majka nije spavala, već se spustila na uzglavlje dragih sinovah svojih, koji su jedan uz drugoga ležali, te im je češljom ravnala njihovu mladu, nemarno pomršenu, pramenastu kosu, i suzami kvasila. Gledala je u njih, gledala je sa svom dušom i sva je bila samo golo oko, i još ih se nije mogla sita nagledati. Svojim je jih mliekom bila zadojila, sama ih je na noge podigla i razbludila — pak samo što bi trenuo, za toliko ih vidi pred sobom. „Sinci moji, sinci moji mili! šta će od vas biti? šta će vas sresti? Bar da mi vas je nedjelju danakah gledati!“ govorila je i suza je suzu sustizala po namrskanom licu, koje je nekad preliepo bilo. Ona je baš nesretna bila, kao svaka žena toga pustog vieka. U ljubavi je dánke trajala, dok je prvi plamen strasti, prva vatra mladosti trajala, pak ju je onda surovi prelastnik njen premrazio za ljubav sablje, družtva i čaše. Muža je vidla dva tri dana u godini, pak onda opet za nekoliko godinah ni traga ni glasa od njega. A i kad ga je vidjela i kad su živili skupa, kakov joj je za jedno život bio? Trpila je zlo i boj; ako ju je kada i omilovao, to je bilo štono rieč: kao s kruške, ili kao roba u lancih; ona je bila sasvim tudja kod tih bećarah, na kojih je pustopašno Zaporožje zasjeklo surovi obraz svoj. Mladost bez naslade čeznula je pred njom, i njeni prekrasni puni obrazi i prsi bez ljubljenja ocvietaše i pokrila ih prerana mrežkotina. Sva ljubav, sva čuvstva, sve što je nježno i strastno kod žene, sve se pretvorilo u jedino materino čuvstvo. Sa žarom, sa strasti, sa suzami, kao sinja kukavica vila se je nad djecom svojom. Njene sinove, njene mile sinove otimlju od nje, otimlju ih da ih nikad više nevidi. Tko zna, možda će im u prvoj bitki Tatarin glavu odsjeći, i ona neće znati gdje leže zabačene trupine njihove, koje će razkljuvati orli i gavrani, a za svaki bi ona komadić, za svaku kaplju krvi sve od sebe dala. Ridajući gledala im je u oči, koje je težki san već svoditi načeo, pak je mislila: možda će Buljba, kada se probudi, dati putu roka bar još za dva dana. Možebiti da je samo u piću mislio tako na brzo polaziti.

Mjesec je s visine neba davno već usjao bio po dvoru gdje su spavali, i prodirao kroz guste vrbe i visoke borike, pod kojimi je plot potonuo bio oko dvora. Ona je sve sjedila kod uzglavlja milih sinovah svojieh, i ni jednog časka nije s kidala očiuh snjih, a na san nije ni mislila. U zoru polegu konji na travu i prestanu grizti; vjetar lepršao je listom na drvlju i malo po malo spuštala se lepršajuća struja i na njih dolje. Ona je presjedila svu noć do samog dana i ni malo nije sustala, nego je u sebi Boga molila, da bi se noć još odkud poduljila. Rzanje ždrebadi čulo se jasno iz polja. Krasna zraka od dana pukla je po nebu. Buljba na jedanput prene se i skoči. Dobro je bio zapamtio sve što je sinoć govorio.

„No, momci, dosta je spavati! doba je! doba! Napojte konje! A gdje stara? (tako je on obično nazivao ženu svoju). Valjano, stara, sgotovi nam jelo, jer je put dugačak!“

Digitized by Google

Biedna starica lišena posljednje nade tužno se pobere u kuću. Medju tiem, dok je ona gotovila doručak, Buljba je razdavao svoje zapovieđi; odveze se u konjušnicu (štalu), i izbere sám za djecu svoju ljepše odielo. Barjaki (djaci) se na jedan put preobraze: na njih su bile mjesto prvieh starih čizmah liepe od safiana srebrom podkovane, šarvare (čakšire) široke do crnog mesta, su tisuću borah i s kopčami, obtračene zlatnim gajtanom. Na gajtanu visilo je dugačko remenje sa zrnjem, kearci i kuzoli. Kazakin crven od čohe svietle kao vatra, preko nje veženi pojas; za pojasom sukane turske kubure, a o bedrih sablja je zveketala. Lice im je malo priplanulo bilo, al je sada ljepše izdavalo i pobieljelo: mladi crni brkovi sad su još bolje izdavali bjelilo lica i zdravi veseli cviet mladosti; liepo su im stajale crne šubare sa zlatnom kitom na vrhu. Tužna majka! kako ih je ugledala, jezik joj se ukočio, i suze se smrzle u očima.

„Dakle, djeco, sve je gotovo! ništa netreba oklevati!“ opomenu ih Buljba. „Sad, po običaju hristjanskom, valja se pred polazkom svi da sjednemo.“

Svi sjedu, i sluge, koji su smireno stajali kod vratah.

„Sad blagoslovi, mati, djecu svoju!“ reče Buljba. „Moli Boga, da ti hrabri budu u boju, da budu znali svagda braniti junačtvo, da budu svegda stali za vjeru Hristovu, a ako to ne, a ono bolje da propanu, da im se i za ime nezna na svietu! Pristupite, djeco, k materi. Molitva majčerina i na moru i na kopnu pomaže.“ Mati slaba kao mati, zagrli ih, izvadi dvie male ikone, i jadajući objesi im o vratu. „Nek vas čuva . . . Majka Božja . . . nekaborevide, sinci, majke svoje . . . pošljite glasa od sebe . . .“ više nije mogla govoriti.

„E, da se podje, djeco!“ reče Buljba. Pred kućom stajali su osedlani konji. Buljba skoči na svoga čorta, koji pomamno odskoči, kad zategne na njemu od dvadeset pudah breme, jer je Buljba bio neobično težak i debeo. Kad je mati ugledala da su joj već i sinovi sjeli na konje, ona se trgne k mladjemu, komu se na licu vidjelo da je milostivniji, uhvati ga za stremen (uzendjiju), prilepi se za sedlo i držala se za njega kao potopljenik kada se topi, i nije htjela pustiti ga iz svojih rukuh. Dva jaka Kozaka uzmu ju i odnesu polagano u kuću. Oni izjašu na vratnice, a ona opet kao svna, uzprkos njene starosti, poteče na vratnice za njima, preteče konje i uhvati se za jednoga od njih kao biesna; te ju opet unesu. Mladi Kozaci jašili su suzdoki i krili su suze pred otcem, koji je bio i sám ražalio se, ali nije dao da oni to vide. Dan je bio liepo zabielio, zelenila su se polja i ravnice, a ptice su cvrkutale svaka svojim glasom. Već su odmašili bili te se ogledaju natrag: mala kućica njihova činila im se kao da je u zemlju propala i još su se od nje vidila samo dva dimnjaka i vrhovi od drvljadi, po kojih su se oni nekoč verali kao vjeverice; jedini još lug ležao je pred njimi, lug onaj veliki, po kome su se mogli sjećati svoje mladosti, od godine, kad su se valjali po rosnoj travi njegovoj, do godine, kad su po njemu lovili puzavce. Već se nevidi ništa drugo, nego jedino djerma od bunara viri još u zraku; već je ravnica, kojom su oni projašili u šumu se izgubila i sobom sve zastrla. — S Bogom i djetinstvo, i igre, i sve, i sve! (Dalje sl.)

Digitized by Google

Staro hrvatsko pjesničtvo.

Od I. K. S.

NARODNE PJESME.

Od Petra Hektorovića.

Počasnica.

Naš Gospodin poljem jizdi, gizda da mu je.
Na glavi mu srilan klobuk, sinca da mu je.
U ruci mu zlatne knjige, družba da mu je.
Pred njim sluga pisan poje, na čast da mu je.
Majka mu je ime dila, svitla sunca gledajuć,
Ljuba mu je venčac vila, uz konjica poličuć
Lipo ti je pogledati skoka junačkog
Gdi mi junak poskakuje od kamena do kamenka,
Bila ličca pokažuje iza ščitka perenog,
Iza ščitka perenog.

Bugarkinje.

I.

Dva mi sta siromaha dugo vrime drugovala,
Lipo ti sta drugovala, i lipo se dragovala,
Lipo plince dilila, i lipo se razdiljala,
I razdiliv se, opet se sazivala. —
Već mi nigda zavobiše tri junake dobre konje,
Dva siromaha.
Tere sta dva konjica mnogo lipo razdilila.

O trećega nemogoše junaci se pogoditi,
Negli su se razgnivala i mnogo se sapovala.
Onoto mi nebiahu družino dva siromaha,
Dà, jedno mi biše vitez Marko Kraljeviću,
Vitez Marko Kraljeviću i brajen mu Andriašu,

Mladi vitezi.

Tuj si Marko potàrže svitlu sablju pozlaćenu,
I udari Andriaša brajena u sàrdašce.
On mi ranjen prionu za njegovu desnu ruku,
Tere knezu Marku potihora besidjaše:
Jeda mi te mogu, mili brate, umoliti,
Nemoj to mi vaditi sabljice iz sàrdašca,
Mili brajene,
Dok ti ne naručam do dvi i do tri beside.

Kada dodješ, kneže Marko, k našoj majci junačkoj,
Nemoj to joj, ja te molim, kriva dila učiniti,
I moj dil ćeš podati, kneže Marko, našoj majci,
Zašto si ga nigdar veće od mene nedočeka.
Ako li te bude mila majka uprašati,
Viteže Marko:
Što mi ti je sinko sabljica sva kàrvava?
Nemoj to joj, mili brate, sve istinu kazovati,
Ni naju majku nikako zlovoljiti,
Dà, reci to ovako našoj majci junačkoj:
Susrite me, mila majko, jedan tihi jelenčać,
Koi mi se nebti sa drumka ukloniti,
Junačka majko,
Ni on meni, mila majko, ni ja njemu.
I tuj stavši, potàrgoh moju sablju junačku,
I udarih tiboga jelenka u sàrdašce.
I kada ja pogledah onoga tiha jelenka,
Gdi se htiše na drumku s čušicom razdiliti,
Vidè mi ga milo biše kako mojega brajena,

Digitized by Google

Tihoga jelenka.
I da bi mi na povrate, nebih ti ga zagubio.

I kada te jošće bude naju majka uprašati:
Da gdi ti je, kneže Marko, tvoj brajen Andriašu?
Ne reci mi našoj majci istine poništore.
Ostao je, reci, junak, mila majko, u tujoj zemlji,
Iz koje se nemože od milinja odiliti, Andriašu.
Onde mi je obljubio jednu gizdavu devojku.

I odkle je junak tuj devojku obljubio,
Nikad veće nije pošal sa mnom vojevati,
I sa mnome nije veće ni plinka razdilio.
Onat' mu je dala mnoga bilja nepoznana,
I onoga vinca junaku od zabitja,
Gizdava devojka.
Li u skori mu se hoćeš mila majko nadiati.

A kad na te napadu gusari u càrnoj gori,
Nemoj to se prid njimi, mili brate, pripadnuti;
Dâ, iz glasa poklikni brajena Andriaša,
Bud da me ćeš zaman, brate. pri potribi klikovati.
Kada mi te začuju moje ime klikujući,
Kleti gusari,
Taj čas će s' od tebe junaci razbignuti,

Kako su se vazdakrat, brajene, razbigavali,
Kada su te začuli moje ime klikovati.
A neka, da ti vidi tvoja ljubina družina,
Kojime si tvoga brata brez krivine zagubio!
Vesel budi Gospodaru, i vesela ti družina,
Naš Gospodaru,
Ova pisan da bude tvoj milosti na poštenje.

II.

Kada mi se Radosave Vojevoda odiljaše
Od svojega grada divnoga Siverina,
Često mi se Radosav na Siverin obziraše,
Tere to mi ovako belu gradu besidjaše:
Ovo mi te ostavljam, beli grade Siverine,
Moj divni grade,
Neznam veće viju li te, neznam veće vidiš li me.

Sva je tada družina bàrze konje uztegnula,
Tere stavši, Radosava družina uprašaše:
Jeda nam si, Vojevoda, zle bilige ke vidio?
Opeta se zavratimo ka gradu Siverinu.
A on mi se junakom tihim mukom ujimaše.
Oj Radosave,
Udrio je ostrogami junačkog dobra konja.

Tere to mi odjezdi prid junaci càrnom gorom.
I kada je bio sridi one càrne gore,
Padnuo je Radosave s družinom vince piti,
Dâ, pàrvo to biše stražice razredio.
Istom straža pripade k Radosavu Vojevodi,
Oj Siverincu!
Da ti je u znanje naju mili Gospodine,

Ovo ti se brode turske kirižie karavane,
Neka to jih pojdemo junaci razjagmiti.
Radosav mi stražici Vojevoda odbesidi:
Nemojte jih po ništo, družino, razjagmiti,
Da isto jim vazmite jedno brime dobra vina
Junaci bratjo,
Lipo jim ga vazmite, i dobro jim ga platite.

Lipo ga su vazeli, i lipo ga su platili;
I kada su padnuli junaci vince piti
Druga straža pripade k Radosavu Siverincu:
Zlo si vince popio Radosave Vojevodo,
Na te se je spravio Vladko Udbinski Vojevoda,

Digitized by Google

Oj Siverine!
Bàrzo mi su junaci bàrze konje pohitali,
Tere mi su poseli junačke dobre konje.
Radosav mi nemože svoga konja uhvatiti,
Zašto mu se bàrz konj biše po livadi razigrao.
Za njim to mi potikući vojevoda klikovaše:
Stani jure konju, stani jure bàrzi konju,
Aj davori konju,
Stani jure bàrzi konju, da bi konju zaginuo!
Kako ti je meni tebe cića zaginuti. —
Kada mi ga nemože Radosave sustignuti,
Poklopio se je svojim ščitkom perenim,
Tere mi je otišao za družinom bez konjica,
Svojom svitlom sabljicom, svitlim kopjem na ramenku.
Oj Siverine!
Za njim se je upustio Vladko Udbinski vojvoda,
Na svojemu, vitez Vladko, junačkomu dobru konju;
I kada mi Radosava Siverinca sustizaše,
Smirio ga biše medju pleća udariti,
Položivši vito kopje bàrzu konju među uši.
Već mi se je Radosave junački izvàrnuo,
Vojevoda!
Tere to mu vito kopje na peren ščitak prijà.
Na peren ga ščitak prijà, a sabljicom ga obsiče.
Stavši to mi vitez Vladko, Radosavu uzbesidi:
Oto sam te pokušao Radosave Siverinče!
Bili mi se ti umio pri potribi izvàrnuti;
A sada ti vera budi Radosave Vladkova,
Viteško kopje,
Da te hoću prid družinom Vojevodom postaviti.
Odmèhni ti to od sebe tvoje junačko oružje,
Neka da se medju sobom junaci pozdravimo.
Radosav mi odpasà svoju sabljju junačku.
K njemu mi je pristupio Vladko Udbinski Vojvoda,
Tere mu je pričao bele ruke vezati, Siverincu.
A sám ga je odveo na svoje divne dvorove.
K njemu su se kupile sve devojke i neviste,
I one mlajahne družino udovice,
Tere to mi Radosavu Siverincu klikovahu:
Aj davori, davori, Radosave Siverine!
Mnozim ti nama jesi càrno ruho postavio,
Vojevodo!
Već to mi je hotila nika sriča Vladkova.
Da te je junaka na veri privario,
I njegova bi ljubovca càrno ruho pronosilu.
Tuj mi se je Radosavu na Vladka razžalilo,
Tere to mu junak iz glasa klikovaše:
Neverna ti Vladko vira, neverna ti ljubovca,
Viteže Vladko!
Kada ga je začuo vitez Vladko klikujući,
Vele t' se je na njega vojevoda razgnjivao,
Tere mi je dozvao one svoje vezne sluge,
Kojim to je pridao Radosava Siverinca,
Tere ga je poslao junaka zagubiti. —
A sada mi i vazda dobra sriča s tobom budi
Naš Gospodaru,
I zdravo nam svuda hodi, i veselo domom dojdi.

*) Pjesme ove napisao je Hektorević onako kako ih je čuo pjevati, sa svimi ponavljanji i dodavanji, te s toga su ostale u njih mnoge pogreške glede versifikacije, budući da imade sad premalo a sad suviše slovakah.

Digitized by Google

Putovanje

iz Evrope okol Amerike u Kaliforniju, Kamčatku, rusku Ameriku, po ostrovih Polinezije, tihog i južnog oceana, itd.

Tome Skalice mladjega, Brodjanina.

Od g. 1852—1855.

(Nadalje)

Ulaz u luku Petropavlovsku na Kamčatki gola je stiena zasječena od mora i do pet stotinah nogah više mora povisita. Ulaz je kroz ovu stienu kano kroz bedem u kakvu tvrdjavu; s desne strane ulaza na vršiku stiene stoji tvrdja, u kojoj je vidjeti dvie baterije topovah; u sredi ove tvrdje je svjetionik (Leuchtthurm), a ista je tvrdja od tesanog kamena u okrug sagradjena. Prolom ovih stienah, kako se ulazi u luku od Petropavlovska, širok je do dva puškometa; stiene su obrašćene brezikom, kano u Čudskoj (Finlandiji). Na pol puta kroz ovi ulaz sa lieve strane druga je tvrdja sa dvie baterije, i tu se sgrade nevidi nikakove; topovi leže na golој stieni, jedna baterija poviš druge. Doljnja baterija imala je onda devet, a gornja pet topovah. Nuz ove baterije u stienu je izsječena kasarna. Od ovud naprvo brodeći dojdosmo k trečoj tvrdji, koja je upravo na ulazku u samu luku.

Zastavu morali smo uzvući kod prve tvrdje, gdje je svjetleći toranj, a ovdje kod treće morali smo jedra uvući i sasvim stati. Kako oni s tvrdje opazišę, da smo jedra uvukli, jedan zaori u govornu ciev od tvrdje i upita nas, kad je vidio da je ruska zastava: odkud i iz kojeg mjesta dolazimo? — Kapetan, koji je na krovu stojao, neznaše mu odgovoriti, nego pozove k sebi kadeta Matheva, majoreva sina iz Helsingforsa u Čudskoj, koji je tadjer bio na krovu broda, i reče: „što s tvrdje pitaju?“, a on razumjevši njihovu besjedu i dobivši od kapetana vlast da parlamentira, odgovori onim kod tvrdje u ruskom jeziku: „Mi smo na putu iz Breme i Petrograda, a u luku Petropavlovsku.“ — Poslie tog odgovora spusćaše kod tvrdje svoju zastavu, a mi uzvukosmo jedra da možemo napried poći. Ova treća tvrdja, sa desne strane ulazka, imade polukrugli bedem, koji je kao što se vidi uzidat od sječenog kamena a na njem je vidjeti samo jednu bateriju. Minuvši treću tvrdju ušli smo u luku, a grad smo vidjeli na desnoj strani za nekim kao brežuljkom, i spazili smo da se jedan čun k nam približuje, koji nas i brzo zatim stigne. U ovom čunu bili su kapetan od luke i dva druga činovnika, dva redarstvenika i pet prostih vojnikah koji su na vasla nozili. Kad su svikolici na naš brod uzišli, tad uzvukosmo sve zastave i znamenja (signale) a 7 topovah, što su već u pripravi bili, zagrmiše s našega broda, probudivši jeku u bližnjih bregovih. Od ovih deset ljudih, što su u čunu došli, nije nijedan znao drugog do svoga ruskog jezika govoriti; sám kapetan od luke govorio je i francezki. Mi opet nismo nikoga na brodu imali, koji bi francezki govorio, nego sam ja tumačio koliko sam razumjeo iz ruskoga jezika i onomu sam kapetanu kazivao u njemačkom. Mnogo se medjutim nije govorilo, nego nas pitahu: kad smo se krenuli iz Kronštadta, jesmo li ulovili što kitovah? za one nesrećne Amerikance itd. — Oko deset satih dodjosmo k četvrtoj tvrdji, koja na malom brdu sa lieve strane uz grad leži i ima dvie

Digitized by Google

batterije topovah, a kasarna pod zemljom poviš batterije; tvrdja na vrhu briega takodjer je ujedno i svjetilo za brodove na moru.

D. 12. svibnja oko podne stadosmo dakle o lengeru u Petropavlovskom u Kamčatki. Kad je brod stao otidje kapetan s onimi činovnici, koji su pred nas došli, na obalu, da upravitelju (guverneru) predade pisma koja se moraju pokazati, a redarstvenici ostane kod nas na brodu da stražu drže, da nebi bilo kakve zabranjene trgovine medju nami i Kamčatčani. Ova se dva redarstvenika mienjahu svaka 24 sata, hranu imadu na brodu, i tako dokle brod nepodje, redarstvenici su na brodu. Ondje u luki zastali smo dva amerikanska broda i jedan francezki; bila je tu i jedna bojna ruska korveta od 36 i jedan šener od 8 topovah; sedmi dan poslie našega dolazka nadošla je neka malena brigg „Lina" zvana Bremljanskog nekog trgovca; ova je ladja otišla u more 10 danah prije nas iz Honolulu, a sedam danah poslie nas stigla je u Petropavlovsko.

D. 13. svibnja došao je na naš brod governator sa drugimi častnici, pregledao je sve i pohvalio kapetanovu brižljivost, da je brod u tako dobrom i urednom stanju ovog puta uzdržao, i obećao je takodjer mornarom da će im dati da se napiju.

Luka u Petro-Pavlovskom golema je u okrugu svemu da do šest i sedam tisućah (!) najvećih brodovah o lengeru u istoj stajati mogu; dubljina je različita, ali koliko je meni znano od 7 pa do 35 laktovah; luka je visokimi brdinami okružena, kojih su vršike vjekovitim sniegom pokrivene. U onoj dobi godine, kad smo mi u Kamčatku došli, ondje je ljeto bilo, koje počima mjesecom svibnjom i svršuje se početkom listopada, pa u ovo ljetno vrieme imade sunce toliku snagu, da led oko bajera i snieg po okolici što je bliže mora, otapja. A u nutrnjem vjekovječni led i snieg ostaje.

Grad Petro-Pavlovsk leži u zaškulju one četvrte tvrdje većom stranom u ravnici pram zapadu, a ima samo dvie malene ulice na briegu od sjevera. U gradu neima više od 40 do 50 kućah, i to od samog drveta i one vrsti, kako se u Bosni kolibe grade, to jest u dva reda su brvna složita, a izmedj ovih brvanah je nabito zemljom, te tako su kuće mnogo toplije nego zidane. Osim ovih drvenih kućah imade ih do petnaest koje su pod zemljom i u kojih živu najviše ondješnji rodjeni Kamčadalci. Osobite sgrade jesu: carska kasarna, špitalj, 3 carska magazina, kuća kapetana od luke i drugih častnikah i glavna kuća governatora, koja je bakrom pokrita, a i ove sgrade od drveta su sagradjene i to od tisovine, koje se rad gradjenja iz ruske Amerike tia iz grada Sitke ovamo u Aziju dobavlja. U Kamčatki neima drugog drveta do brezike, koja im služi i za gradjenje kolibah i za palenje (ložnje peći). Ovake brezike vidio sam do 14" pri danak odsječenoga trupa, a duljine do 48 nogah i to jednake debljine. — Svaka kuća ondješnjih stanovnikah drži po 12—15 kučakah iliti psetah (sabaki), koje su jim u zimsko vrieme od velike potrebe i njihovo najveće blago, jer njimi privažaju, drva za gradju i za domaću potrebu. Ove živine lisaste su boje, na priliku naših vukovah, krutka i debela tiela, zašiljite njuške, kratkih zaoštritih ušiuh a podugačka repa, i služe jim mjesto naših konjah. Rogate marve vrlo malo imadu i to je dobra kuća, koja imade svoju muzaru. Kamčadalci hrane one kučke samo u zimsko vrieme, kad ga im naime od potrebe, slanom ribom, koju zovu Rusi *slanj* a Engleži *sidis*. Vrieme je lova ove ribe u luki Petropavlovskoj u mjesecu srpnju, i onda si

Digitized by Google

svaki od te vrsti ribe nalovi što mu je treba za svu godinu, te s ovom ribom i carsku svoju daču plaćaju, ne pako novcem kao drugdje, a carske galije po četiri svake godine nakrcate ovom ribom idu u Kaliforniju pa ju ondje za dobre novce prodaju, jer u onih predielih Amerike takove ribe neima. Ove ribe važu komad od dvie do petnaest funtih. — Buduć da je ljeti u Kamčatki snieg odtopljen, nemogu se drva privažati, zato puste Kamčadalci svoje pomagače, kučke, da si preko ljeta svaki za se hrane traži. Kučki poznajući ovaj običaj upute se koji u goru, gdje svoju hranu od različite zvjeradi nadju, al mnogi nadje i smrt svoju od medvjedah, kojih velika množina imade u Kamčatki. Većem pako stranom ovi kučci traže svoju hranu u moru; stave se naime u bajer ili zasjek od mora sa prednjima nogama u vodu tja do vrata, pak su na opazu i kada se koja riba približa tako ju hitro kučak ulovi, kano da ju je najvještiji ribar u mrežu uhitio. Ovakova tri kučka znadu nadvladati i samoga medvjeda. Kad sam prvi put bio u Kamčatki vozio sam se ili pravo sanjkao ja i dva moja druga od broda u nutarnju zemlju sa devet kučakah čitava pol dana i platio sam za to sanjkanje gospodaru kučakah i saonah po zahtjevanju njegovom 10 kopjekah u sreb. to jest od pr. $11\frac{1}{2}$ naših sreb. krajcarah. Dva put na godinu iz Kamčatke pošta polazi u Petrograd i Evropu u ljetno vrieme po moru, u zimi pako sa kučkami ili psetami odpremi se iz Kamčatke, pak onda ide kroz Sibiriju dalje do Evrope. U zimi had se kučci udomaće, leže prosto na sniegu a drugog krova neimaju. Ova su damaća živinčeta, kako rekoh, od prevelike koristi Kamčatčanom, jer ne samo što im sve potrebe domaće u kuću pribavljuju iz nutarnje zemlje i voze ih s jednoga mjesta na drugo, oni ljude takodjer brane od medvjedah itd.

U Kamčatki neima druge sjetve nego nješto malo krumpira i kupusa, a i ovo riedko kad može dozrieti. Ondješnji stanovnici ubogi su ljudi ali vrlo gostoljubivi; osobito iz evropejske Rusije naseljenici rado dočekuju zemljaka i jednoplemenika i prijateljski ga po mogućnosti podvore težko se š njim razrazstavljajuć. Urodjenici pako poznati su kradljivci, na koje dobro treba paziti na brodu, kad koji od njih dodju u pohode. Oni su ljudi crnomanjasti, okruglog obraza, crne kose, malih očiuh a nizka stasa; živu od lova zvjeradi i ribe. Njihov je jezik izvora azijatskog a ruski je jezik u družtveni i posleni život uveden. Mnogi njih služe kod vojske, ali težko da je do danas koji Kamčadalac dotjerao do častnika. — Vojske ruske bilo je tada u Petro-Pavlovskom do 600 momakah.

Imam još spomenuti što se je s onimi nesretnimi Amerikanci dogodilo, koji su na obali od Kamčatke stradali bili i na prud nasukali i koje smo mi u Petro-Pavlovsko dovezli i ondje na kraj izkrcali. Buduć u Kamčatki njihovog konsula neima, zato se je sám njihov kapetan pobrinuo, da ako bude moguće štogod izbavi od svoga broda. Kapetan i vlastnik bremljanskog trgovačkog broda „Lina“ zvanog, izkrcavši u Petropavlovskom doveženog za Kamčatku iz Honolulu duhana, šećera itd., pogodi se sa stradavšim amerik. kapetanom da će mu sve što je moguće od njegovog broda pribavit u luku i štogod se od izgubitog broda na kraj sretno pribavi, da se imade na polu dieliti. Kako se je ova stvar svršila niesmo dočekali, buduć smo odmah za tim otišli u lov kitovah.

Digitized by Google

Za ono vrieme, što smo proveli u Kamčatki, svaki je od nas kad god je želio slobodno išao na obalu i u grad, a ja sam bio dobar prijatelj sa našim ruskim kadetom Mathev-om, i s njim sam bivao dobro primljen u mnogih kućah u gradu, gdje smo divanili, čaj pili itd. Sa mnom su ondješnji Rusi osobito rado govorili i čudili su se, kako ja sasvim od njih drugče ruski govorim, akoprem sam ja tomu protuslovio i tvrdio, da nisam Rus, nego da sam austrijanski Slavjan, to oni nisu nikako mogli dokučiti, već bi mi tada odgovorili: „*Ja ponjemaju, čto vi Rus.*“ — Kapetan naš bio je pozvan svaku večer kod governatora; budući pako da nisu skupa znali govoriti, to im je tumačio ruski jedan častnik, koji je znao englezki. Upravitelj (guverner), što je našemu družtvu na brodu obećao to je i učinio; poslao je dva akova finog ruma i tri sanduka portugezkog oportskog vina (Portwein), u svakom sanduku po 12 bocah, i tako se je družtvo veselilo dok je vina do kapljice teklo.

U Kamčatki i dalje pram sjevernom stožeru (Pol) od polovice travnja pa do konca listopada neima nikad prave noći. U 9 satih u večer sunce zalazi a u 2 sata poslie polnoći opet se radja, a oko 12 satih noći vidjet je crvenilo od iztoka pa tako i od zapada, a medju 10 i 2 sata diže se sjeverna svjetlost (Nordlicht). Ova svjetlost tako noć prosvjetljuje, da se u svako doba noći može iz knjige čitati; diže se pako od sjevera, te se njene zrake uzdižu tia do pol neba, i razsvjetljuju pol okruga sjevernoga svieta, a kad ista svjetlost zasja, čuje se nadaleko kano kakvo puškaranje, što dolazi od leda, jer se ova svjetlost o ledu kreše. Kad se ona visoko k nebu uzdigne, moći ju je tad i kod nas u srednjoj Evropi vidjeti, što se medjutim vrlo riedko dogadja, pa kad ju naši u Evropi opaze, kažu: da se je nebo otvorilo. Od početka studenog mjeseca pa do polovice travnja opet je u ovih stranah uviek i u pol dana pomrčina.

Mi smo u Petro-Pavlovskom izkrcali do dvie tisuće tonoladih praznih bačvah, da imamo više prostora na brodu za lov kitovah, tad smo se pripravili za naš dalnji put u ohocko more, te smo se krenuli iz Petro-Pavlovskog oko drugog lipnja i dojdosmo za pet danah u ohocko more, i to sa oštrim burnim vjetrom. Na ulazu u ohocko more (koje se prostire izmedju poluostrova Kamčatke i obale sibirsko-i kitajsko-azijatske) jest neki ostrov, koga smo na desnoj strani ostavili, i zove se *Paramušir*. Drugi dan došli smo k nekom ostrovu, što se zove *Sant-Jonas*, te je sama stiena, do 300 nogah poviš mora uzvisit, a u svem svom okrugu ima sat i pol. Poviš ovog ostrova u najljepšem vremenu sunce je pomrčalo od morskih golubovah, koji se na istom legu, jer sunce uviek veću snagu imade u moru nego na obali; kad smo se ovom ostrovu približili, zapovjedi kapetan da se imadu dva čuna u more spustiti, i u svaki čun da se stavi po 6 kablicah, pak uze sobom jedanaest momakah a i mene pozva, rekavši mi, da ću se čuda nagledati. Mi zavezosmo junački i dodjosmo brzo k pomenutom ostrovu. Prvo što smotrismo: sve bližnje stiene uz more bile su kao nakićene morskim psetinjem (Seehund), koje spazivši nas gdje smo se približali, u more se strmoglavi, brzo opet izroneći i prama nam režeći. Od tih morskih pasah ubili su naši mornari s veslima sedam komadah. Tad stupismo s čamacah na bajer velikim pozorom, jer je oko ovog ostrova znameniti okrug od nižjih stienah, na koje se more polaže, što se zove trbuljina t. j. strmenit kraj morski (Brandung). Indi mi stupismo na suho, i tad se podiže iznova oblak od sjedećih ondje golubovah sa

Digitized by Google

gnjiezdah, ostaviši svoje mladiće i snešena jaja, na što mi, nepazivši tega, svaki po kablicu u ruki počesmo po zapovjedi kapetana kupiti jaja odletivših golubovah, koji su se oblitajuć vrhu naših glavah sa čvokotanjem svojih kljunovah branili i nas strahotom njihovog množtva mislili poplašiti; ali mi zato nismo mnogo marili, nego napunismo naše kablice sa jajima i pokupismo njihove mlade poletare, te se povratismo u naše čamce s dobrim plienom; a tužni stanovnici pratiše nas tugujuć tia do naše galije; i kad smo od ovud krenuli, oblitavali su galiju tia do mrklog mraka, i kano išćući svoje mlade, slitaše hlizu krova, ali videći sve u zalud, povratiše se tužno u svoj zavičaj. — Ovi ostrov *S. Jonas* neima nikakovih stanovnikah, a golubovi, što ondje žive, hrane se od krvi kitovah i od komadićah slanine i mesa, što odpada kada kitolovci kojega kita ulove, a hrane se i od školjkah (Muschel), koje se uz kitovska ledja prihvate, i kad se kit povrh vode uzdigne, tada mu golubovi s ledjah ove školjke ili pužiće uzabiraju. (Dalje sl.)

Školski odlomci XXIX.

Učitelji bi mnogi ekonomički uštrb lakše snosili, kad bi samo postojala stalna organizacija plate i postupanja u činu (avanciranja). Nećemo lasno čuti, da se častnik (oficir) potuži na svoju manju plaću: on zna da svi drugari isti teret snositi imaju, zna, da će poslie nekog vremena, ako samo što neskrivi, u činu postupiti, zna, da se za njegovu starost, za njegovu porodicu briga vodi; na kratko, on se ima boriti samo sa oskudnom sadašnjosti, a budućnost mu se ukazuje u umiljatoj svjetlosti. Kod učiteljah je to sasvim drugče: tu ti se javlja budućnost često mutnija nego sadašnjost. Šta više, sadašnjost često putah proguta budućnost ili prezaduženjem, ili navikom na uživanja, koja su docnije nemogućna. Penzija za nemoćne, za udovice i sirotčad nije odredjena — postupanje u činu nije svuda zavisno od vlastih, koje školu nadgledaju, no od visokih predstavnikah, občinskih starješinah i ostalih osobah, koje svašta drugo mogu bolje presuditi, nego zaslužnost učitelja. . . Ovoj nevolji moglo bi se doskočiti razredjenjem učiteljah na klasse promocije i plaće, najposlie i novčanim dometkom za lične zasluge i mnogogodišnju službu. Put biva lakši, kad u napried znamo i tegobe i odmor. —

Slušajući ove tegobe učiteljskog stanja neki će povikati: To je sve tako, to je prava i davno pripoznata istina; ali kamo nam novci!? . . Ja na to odgovaram: prvo i osim svega pripoznata je istina ovih riečih već mnogo putah, ali je tako sažimanjem ramenah pripoznana, kao što od prilike pijanac, kog ljekar opominje da zdravlje svoje neruši, — istinu pripoznaje . . . Dopustimo zato bar ugnjetanim učiteljem olakšanje srca, dočim uzdišu: težko pastorčadi!

I sámi dobromisleći roditelji i učitelji nemogu danas djecu odgojiti kao što žele, no kao što u mnogom pogledu moraju; jer površna i bezsavjestna većina vlada. Ko se neupravlja po njenom načinu, taj sa svojom djecom mora kao pustinjak živiti, ili svojim očima mora neprestano gledati, kako mu je odgojenje trošno. *Gj. R.*

Digitized by Google

Zagonetka.

Od F. T. Ličanina.

(Dvie slovke.)

Prva.

Puno me je sinje more,
Pune su me crne gore;
Da jestvine seb' ublaži
Svud me željno čovjek traži.
Na krstu me — Bog da prosti!
Daju kao znak mudrosti,
I svakom sam od to doba
Omilila tja do groba.

Druga.

Druga riečca svakog' kori,
Koji svoje dane mori
U mrtvomu neradilu,
I bez posla sanku gnjilu.
Gdje otrovni duh moj bije
Ondje nikad dobra nije,
Moj nesretni zub razkida
Što valjanost trudno zida.

Skupa.

Pokraj mora jadranskoga
Ostanci su groba moga,
Koga divne razvaline
Proslaviše pjesne ine.
Moj gospodar kak' se piše,
Nekad vladar Rimski biše,
I poteče od slavnoga
Hrabrog roda ilirskoga. —

Odgonetka zagonetke u br. 40 *Nevena:*

„Mjesec i sunce oko zemlje."

Odgonetnuše ju: g. V. z Brnazovića broda i g. J. K. u Zagrebu; g. Zagorski u Osieku; g. Demet. Stojković, trgovac u Subotici (M. Theresiopol); g. A. V. u Bečiu; g. Krišković u Senju; g. Bart Sakač Vojnovečki pravnik, i gdčna Vlastimila Ružičkova, češka spisateljica u Zlatnom Pragu.

Odgonetka zagonetke u br. 44. „Zvon."

Odgonetnuše ju: g. Fr. N. u Zagrebu; g. Fr. Zadravac, grad. bilježnik u Varaždinu; g. Lavoslav Vukelić u Senju; g. Gj. Horvat u Trstu, i gdčna Lukre Purova u Makarski (u Dalm.)

VIESTNIK.

* „Austrija" priobćuje sravnivajući pregled žitne ciene iz 96 mjestah države austrijanske od 1. do 6. listop. o. g., iz kojega se vidi, da je u one vrieme najjevtinija bila pšenica, vagan po 3 fr. 32 kr., i raž po 2 fr sr. u Brašovu (Kronstadt) u Erdelju, a najskuplja pšen. v. po 9 for. 20 kr. i raž po 7 fr. 30 kr. sr. u Klausenu u Tirolu.

* Slavni pjesnik madjarski, Mih. *Vörösmarty* — pjesnik velike epopeje „*Zalán Futása*" — umro je 19. o. m. u Pešti od vodene bolesti u 55. god. dobe svoje.

* U Seksardu umrla je udovica A. Hrabovska ostavivši sav svoj imetak, 100,000 for. sr., na podignutje nove crkve i škole u pomenutom mjestu.

Digitized by Google

* Glavnu kovnicu na zlatni novac utemeljili su u Kaliforniji tri madjarska izseljenika: Vass, Molitor i Szabó, pa s tako dobrim uspjehom, da je centralna vlada sjev. amerik. sdruž. državah njihovu kovnicu stavila pod zaštitu državnih zakonah. Za ugarski muzej u Pešti, nastojanjem direktora istoga m. g Kubinji-a, poslati su na dar prvi novci iz pomenute kovnice, a medju njimi i kalifornički jedan dukat u vriednosti od 50 dollarah.

* Gdčna *Bogdanova*, na glasu igračica sada kod velike opere u Parizu, volila je ostaviti sjajno svoje tamošnje namještenje, kad su ju hotjeli prisiliti da igra u nekom kazališnom komadu predstavljenom na slavu osvojenja Sevastopolja. Rodjena je Ruskinja.

* Parižki dopisnik „Oester. Ztg-a." primjetjuje, da je na svršenoj sada vel. izložbi u Parizu osobitu pozornost probudilo i dosta kupacah ondje našlo poljodjelsko orudje (kano plugovi, mlatila itd.) iz Češke, naime pako tako zvano *ruhadlo* (ralica), što ga je izumio Horsky i pravi ga Boroš i Jasper u Pragu.

* Medju najglasovitije putnike što prolaze nepoznate zemlje na svrhe znanstvene, spada Niemac Dr. *Barth*, koji se je nedavno iz srednje Afrike povratio u Hamburg, svoje rodno mjesto. On je na ovom svom putu prevalio 3000 geograf. miljah; drugi na glasu putnik, *Brucc*, učinio je 2,200, a najglasovitiji putnik srednjega vieka, koji je prvi prolazio srednju i iztočnu Aziju, *Mungo-Park*, samo 1500 miljah.

* U Bostonu umro je nedavno najbogatiji čovjek u sjev. Americi, po imenu Abbot *Lawrence*. On je došao u Ameriku iz Englezke kao siromašni djetić krojački, te je svojom marljivostju i vještinom nabavio neizmjerno bogatstvo, koje je većom stranom ostavio na promicanje narodne obrtnosti i prosvjete; tako je n. pr. samo sveučilištu u Cambridgu poklonio 100,000 dollarah itd. On je bio dotjerao do visokih častih i bio je neko vrieme poslanik slob. državah sjev. amerikanskih u Londonu. Za svoj nizki rod nije se i kao bogataš od milionah nikad sramio i čuvao je nožice (škare), prvo orudje svoga bogatstva, kao dragocienu uspomenu.

* U Beču od nekog vremena prolazi u trgovini mnogo tako zvane „Matematičke vune," t. j. bojadisane (farbane) pamučne predje za ženske rukotvorine, kao pletiva svake vrsti osobito pokrivala, na kojih, kad se ta predja po prepisu upotriebi, može se njome proizvesti svakojaki nakit kao cvietci itd., bez i najmanje umjetničke vještine.

(*Uzroci razvjenčanja u Kitaju*). Kao što se narod kitajski (kinezki) u pradavnom svome odlučenju od ostalih narodah i zemaljah poznatoga svieta mnogimi svojimi osobitostmi odlikuje, tako i njihovo „ženitbeno pravo" čudnovate obsiže članke. Zakonik njihov navodi sedam uzrokah, iz kojih može suprug pred sudom zahtjevati razrješenje ženitbenog veza (razvjenčanje, razvod, razstava); ovi uzroci jesu: kad mu je žena bez djece; ako je preljubnica; kad neće da bude poslušna i uslužna pram suprugovim roditeljem; prekomjerna *jezičnost* njezina; kradja počinjena na imutku suprugovom (rimsko naše pravo neposna kradje medju mužom i ženom, Kinezi su dakle mnogo strožji u tom pogledu); ako žena muža svoga odviše muči ljubomornostju (sljubavnostju, Eifersucht), i konačno kad mu žena boluje od neizlječive kužne bolesti. Ali i ženam podaje kitajsko pravo neka sredstva na njihovu obranu, kojimi se zahtjevanomu po suprugu njihovu razvjenčanju mogu protiviti a i sasvim ga preprečiti; ova sredstva jesu: ako je žena za umrvšimi roditelji muža svoga tri godine danah tugovala (t. j. da je nosila odjeću *žute* boje, što je ondje kao kod nas crnina); ako je bio suprug kod vjenčanja siromašan a poslie ženitbe stekao bogatstvo, neglededć na to, da li je žena tomu pripomogla ili ne; napokon, ako su rodjaci ženini, koji su kod vjenčanja jošte živjeli, od onda odumrli, tako da razvjenčana žena nebi imala kod koga da traži zaštite i podpore. Ova je posljednja točka još najpametnija i najplemenitija od sviuh. (*Slov. N.*)

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: ***Jos. Praus.***

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Ciena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr
Za utemeljitelje matice polovica od iste ciene, t.j. na cielu god. u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 49. **8. Prosinca 1855.** ***IV. tečaj.***

Taras Buljba.

Pripoviest iz starorusinskoga života, od Nikole Gogolj-a.

Iz Ruskoga preveo Nikola Begović.

II.

Sva tri su konjanika jašili mučeći. Stari Buljba sjećao se prošlieh vremenah; mladost njegova pala mu je na um, njegove godine, njegove prošle godine, za kojimi svagda gotovo plače Kozak, želeći da bi mu sav život njegov mladost bio. On je mislio u sebi, koga će zateći na Sječi [1]) od svojih prvieh drugovah. On je izbrajao koji su već pomrli, koji li još živu. Suza mu se narosila na oku i sieda glava njegova tužno dolje spustila.

Sinovi su njegovi druge misli imali. Ovdje ćemo stati, da o sinovih njegovih nekoliko kažemo. Kad su navršili bili dvanaestu godinu, odveo ih je otac u Kijevsku akademiju, kao što su sva veća gospoda u ono vrieme držala, da se djeca moraju na nauke davati, prem da je to tako radjeno, da su poslje opet sve pozaboravili što su naučili bili. Oni su tada divlji bili, odrasli u pustinji, te su se tekar u Kijevu nekoliko udjelali i uljudili. Stariji, Ostap, počeo je akademički svoj tečaj time, što je već prve godine pobjegao iz Kijevske burse. Al su ga uhvatili, izsjekli strašno i posadili opet za knjigu. Četiri puta je pakopao svoj bukvar u zemlju, četiri puta izbili su njega bezčovječno, pak mu onda kupili novi. No on bi po svoj prilici i peti put to pokušao bio, da mu se otac nije zakleo, da će ga punih dvadest godinah ostaviti u službi u manastiru i da nikad ni do vieka neće vidjeti Zaporožje, ako neizuči u akademiji sviuh naukah. Čudnovato, da je to govorio onaj isti Taras Buljba, koji je pljuvao na sve nauke i govorio djeci svojoj, kao što smo već vidjeli, da ih se sasvim okane. Od to doba primio se Ostap svoje jedko

[1]) Sječ je bila kao utvrdjeni glavni stan i stalno taborište Zaporožkih Kozakah, gdje su se oni sakupljali, kad nije bilo rata počivali i zabavljali, i gdje su plien svoj, blago, zairu i džebanu za rat čuvali; ondje je sjedio ataman koševoj (vojvoda) i upravljajuće starješinstvo; Sječ nije bila uviek na jednom mjestu; u Sječi i dvie milje naokol nije bilo slobodno ženam prebivati, kao ni Kozakom zaporožkim imati žene kod sebe.

Digitized by Google

knjige i naskoro stigne sve one na prvom redu. Tadašnji način obučavanja daleko se je razlikovao od običnog života. Tanušni skolastički, retorički i logički predmeti niesu se baš nikako sudarali s vremenom, jer nikad niesu se mogli uporaviti ili ponoviti u životu; a sve da i niesu bili tako skolastički udešeni, opet niesu ni našto bili. Sami oni, koji su tadaj nešto više znali od drugih, niesu bili vješti, jer niesu imali izkustva Uz to opet bila je bursa (sveučilište) republikanski uredjena, a silna množina mladih, odraslih, zdravih ljudih, te je to sve davalo njim priliku, da su oni na svašto prije nego li na nauku mislili. Kadšto opet bilo je nadziranje slabo; često morenje s gladi, i mnoge želje, koje se bude u živom, zdravom i krepkom mladiću, kad se sve to uzme zajedno, onda se vidi da se u njih radjala ona drzovitost, koja se poslje razvijala na Zaporožju. Gladna bursa klatila se po ulicah Kijeva, i svak je morao biti na oprezu. Trgovke na pazaru, ako su vidjele da ide koji bursak, brže su sakrivale piroge, bublike i semečke kao kvočka piliće. Nadziratelj, koji je trebao da pazi na svoje podčinjene drugove, imao je tolike žepove u svojih šarvarah, da bi mogla u njih stati sva koliba i trgovka. Ta je bursa bila sama za sebe čitav sviet; njih niesu puštali u višje krugove, gdje su živili poljski i ruski dvorjani. Sám vojvoda, Adam Kiselj, pokrovitelj akademije, nije ih puštao u obćinu i preporučivao je da ih na uzdi drže. Medjutim te preporuke nije trebalo, jer nastojatelj i učitelji-kaludjeri niesu žalili loze i kamdžije, i često su nadziratelji morali krojiti svoje akademičke vitezove tako vruće, da su se ovi po više nedjeljah češali po svojih šarvarah. Mnogim od njih bilo je to svejedno, pojeo pas muhu; ali nekojim su najposlje te svakdašnje obloge već dosadile bile, te su bježali na Zaporožje, ako su samo pogodili put i ako niesu pretjecani bili na putu. Ostap Buljba nije se nikako mogao izbaviti nemilostive loze, prem da je počeo bio valjano učiti logiku i sámo bogoslovje. Naravno da se je zato ovako postupalo s djaci na bursi, da bi oni otvrdli, jer to je svagda odlikovalo Kozaka. Ostap je bio čvrst i vjeran drug. On je riedko pristajao na drzka djela — otresti voćku ili pokrasti bašču, no ipak je na njega svagda najpre sumnja padala, jer on je bio na glasu kao djavolast bursak; ali on nije nikad ni u kojem slučaju odati htjeo svoje drugove. Nije bilo te kamdžije ili loze koja bi njega na to primorala. On je bio tuj za sve drugo osim vojne i pustopašnog pirovanja, pak izvan nužde nije gotovo nikad na drugo što ni mislio. On je bio iskren drug i pun dobrote, koliko se ta samo slagala s takim značajem a u tadašnje vrieme. Suze biedne matere tronule su njega u dušu, i to ga je toliko smutilo da je zamišljen glavu dolje spustio.

Mladji brat njegov, Andro, imao je nešto življa čuvstva t. j. bolje razvita. On je radje učio i nije se trudio, koliko se obično trude u teže i starije godine. Znao se brže domisliti nego brat njegov; on je često prednjačio kod opasnih djelah, i znao se lukavo izkuzoljiti od kazne, dočim je brat njegov Ostap hladnokrvno svlačio svoju svitku i pružio se po podu, a nebi ni pomislio da zamoli za oproštenje. I on je žednio za junačtvom, ali je u duši njegovoj bilo mjesta i za druga čuvstva. Strast ljubavi podpaljivala je njega živo kad je 18 godinah bio navršio. Žensko mu se često prividjalo. Slušajući filosofske pregovore, vidio je on svakog časa zdravo, crnooko, nježno žensko. Pred njim su se uviek bliskale njene biele pune prsi; njeno nježno, prekrasno, golo rame;

Digitized by Google

sámo odielo oko njena svježeg i punog djevojačkog tiela disalo je u mešti njegovoj nekom neizkazanom slasti. No on je brižljivo krijo od svojih drugovah ta kretanja upaljene duše svoje zato, što je u ono vrieme stid i sramota bila Kozaku samo pomisliti na žensko i ljubav, a da baruta (prah) nije još ni omirišao. U obće on je posljednjih godinah riedko pristajao ma u kakvo družtvo, nego se više znao sám zabravati u koji budžak Kijeva pod višnjovi redak izpred nizkih kućicah, koje su primamljivo na ulicu gledale. A kadšto prokrao bi se u ulice boljarah, u sadašnjem starom Kijevu, gdje su živili rusinski i poljski plemići, i kuće su bile uredjene po nekom ukusu. Jedanput biaše se on na putu zagledao, i umalo da ga nepogaziše kola nekog poljskog gospodina, te ga neki brkajilo, koji je na kozlu (napred) sjedio, baš svojski bičem probudi. Mladi bursak uzkipi; skoči kao biesan, sčepa zadnje kolo i ustavi kolimagu (staru težku kočiju). No kočijaš, da se od njeg ukloni, ošine konje, oni trgnu — a Andro, jedva što ruku zdravu odmače, pljusne nosom u blato. Netko mu se tanko i glasno kao zvonce nasmije. On podigne oči i ugleda na oknu crnomanjasto žensko, prekrasno, crnooko i bielo kao pridošli snieg kad usja na njega prva rumen sunca. Ona se smijala iz biela grla, te se još ljepša činila. On protrne. Gledao je u nju sav obeznanjen i zbunjen tro je blato s lica, te se još više umrlja. Tko bi bila ta krasotica? hotjaše on to da sazna od vratarice koja je stojala liepo i bogato obučena na vratieh. A vratarica udari u smieh kad ga vidi svega ulieplјena i nedade mu odgovora. No on sazna najposlje, da je to bila kći vojvode Kovenskog, koji je tu došao bio na neko vrieme. Odmah prvu večer podje on drzovito, kao što to samo bursaci umiju, skoči preko plota u bašču, pripne se na drvo koje se čak i po krovu razgranjalo bilo; s grane predje na krov i kroz dimnjak uvuče se uprav u sobu te krasotice, koja je istom u taj mah kod svieće sjedjela i mindjuše svoje izvlačila. Liepa Poljakinja sva premre i jezik joj se ukoči, kad vidi iznenada kod sebe nepoznata čovjeka; ali brzo k sebi dodje kad je vidjela, da bursak stoji, oči potočio i nemiče se, i kad ga je poznala da je to onaj isti koji je na oči njenje pao na ulici, te joj opet nadme se smijati. E, a Andro nije bio baš ni ružan, pače bio je on liep i učtiv. Ona se sve jednačice smijala i dugo se s njim zabavljala. Krasotica bila je vjetrena, kao sve Poljakinje, ali na očima bi joj lučku upalio, i netrepćući gledala je na njega. Bursaku se ruka udrvenila i biaše kao u mješinu zavezan, kad je kći vojvodina slobodno pristupila k njemu, pak mu metne na glavu svoju sjajnu alikapu, objesi mu na gubicu mindjuše, i navuče na njeg svoju koprenu opravu s vienci zlatom šitimi. Ona je nakitila njega i djelala š njim trista svakojakih budalaštinah, kao kakovo razpušteno diete, a po tome se poznaju vjetrene Poljakinje, te smuti još većma jednog bursaka. Smiešan li je bio, kako je zinuo i u njene sjajne oči jednako piljio! Na jedanput čuje se lupa pred vratima i ona se prepane. Brzo strpa njega pod krevet, a kad se opet sve utiša, zovne ona svoju robinju Tatarku i kaže njoj, da ga polagano provede kroz bašču i preko plota pusti. Ali taj put nepriedje naš bursak sretno preko plota: stražar se prene, uhvati ga za noge, sluge se skupe i tukli su ga na ulici tako dugo, dok ga nespasu lagane noge njegove. Poslje toga nije bilo probitačno ići u kuću, jer je vojvoda imao mnogo slugah. On vidi nju jednom u crkvi, i ona se osmjene na njega kao na negdašnjeg poznanika; a zadnji put vidio ju je naprama sebi

Digitized by Google

prije nego što je otišao vojvoda Kovenski, i mjesto prekrasne, čarobne crnomanjke gledalo je kroz okna sad valjda kakovo debelo lice. Eto na što je mislio Andro, pokljunio glavu a oči oborio konju svome u grivu.

Medjutim jašili su oni preko polja kroz gustu i visoku travu, iz koje su se vidle samo njihove crne kape kozačke.

„E, e, e! šta ste se vi, molodci, tako ušutili?“ trgne se Buljba od svojih mislih „kao kakvi kaludjeri! Ho, odmah, odmah! sve misli neka idu do vraga! Punite lule da zapalimo, pak ćemo podbosti konje da nas ni ptica nebi stigla!“

Kozaci polegu po konjih i izgube se u travi. Sad i crne kape nije bilo više vidjeti, nego na jedinoj travi, kako se drmala, mogla se trka njihova opaziti.

Sunce je visoko oskočilo bilo i toplimi zraci svojimi oblilo stepi. Kozaci se u jedan čas razberu od sna i mutnih mislih, srdce im se pípalo kao ptice.

Stepa, sve što dalje, to se ugodnija činila. Tada je sav jug, sve one pokrajine, što se danas zovu Nova Rusija, do samog crnog mora bio zelena čista pustinja. Nikad nije plug tu dolazio. Jedini konji sakrivali su se u neizmjerne talase puste livade kao u šumu, i trli su ju. Ništa ljepše nije moglo biti na svietu. Sva površna zemlja izgledala je kao zeleno-zlatni ocean, po kom je briznulo milion raznih cvietovah. Kroz gustu, visoku travu virili su golubasti, crnomodri i liljasti vološki; žuta žutilovina izbijala je u vis svojom šiljastom ovršinom; biela kunica šarenila se od ozgor sa svojimi štitastimi kapami; klas pšenice, Bog zna od kuda donešen, jedrio je u talogu. A oko tankog njihovog korenja žužkale su jarebice protežući vrat svoj. U zraku se razliegalo cvrkutanje od tisuće različitih pticah. Kao oblak crni vijali su se jastrebovi u visu, pak bi pružili krila i kao da se nemiču gledali bi dolje po travi. Dreka divjih gusakah, Bog zna iz koga dalekog jezera čula se je kao šumenje u zraku pred vrieme (tuču). Iz trave izvijala se čajka (galeb) i razkošno se kupala u sinjih oblacih. Čas je nije bilo što vidjeti u višini, a čas opet tresnula je krilima i sjevacnula na suncu. Djavo vas odnio stepi, kako ste mi liepe! — Naši putnici ustave se da malo kruha jedu; pratioci njihovi, kojih je bilo svega deset Kozakah, sjašu s konjah da odrieše drvene čuture i tikve s rakijom. Jeli su malo hljeba sa salom, pili samo po jednu čašu istom da se prihvate, jer Taras Buljba nikad nije dao mnogo piti na putu, pak su onda opet nastavili put do noći. Pred večer se sva stepa promienila. Sav šareni prostor njen obuzimala je jarka zraka sunca, i malo po malo potamni tako, da se još vidlo kako sjen prelazi, i ona postane tamno-zelena; para bivala je gušća, svaki cviet, svaka trava izpuštala je miris i sva se stepa maglila od mirisa. Po tavnomodrom nebu pružale su se rumeno-zlatne pruge kao izza silnog kista; kadkad zabielile su se grude laganih i vedrih oblakah, i čisti, prevarljivi, kao morski talasi vjetrić po malo se lepršao povrh trave i hladio po licu. Sva je muzika, što je preko dana bila, utišala se i promienila na drugu. Šareni ovrašci izpuzali su iz svoje jame, izpravili se na stražnje noge i oživljavali stepu svojim zviždanjem. Popak se življe čuo. Kadšto čuo se glas labuda iz knjega dalekog jezer. Putnici stanu na sred polja da prenoće; nalože vatru i nastave kotao, u kome su varili kuliš (jelo od šljuke); dim se vertugao po zraku. Po večeri spuste se Kozaci na počinak, a konje popenju u sputo i puste ih po travi. Oni se prevale na svitke. Zviezde su noćne upravo na njih gledale.

Digitized by Google

Oni su slušali nebrojenu množinu bubah po travi, njihova treska, zviždanje i dreka ovila se po noći, i na čistom noćnom zraku sve je to zvečalo složno i ugodno. A kad je koji od njih ustajao po noći, to mu se step činila kao da sva gori od nebrojenih svietlećih crvah. Zapaljene suhe trske na polju i kraj vodah osvietljivahu na više mjestih u daljini noćno nebo, i gusto uže labudovah letećih na sjever osvietlavano je srebreno-crvenom svjetlošću, pak se od njih činile da lete crveni ugarci po tamnom nebu.

Putnici jaših su i nitko ih nesrete i nestiže. Nigdje nevidješe drveta, nego sve sama gola, bezkonačna step. Kadšto samo u daljini vidiše crne vrhove od gore pokraj Dnjepra. Jedanput samo opomene Taras svoje sinove da gledne gdje se nešto daleko u travi crni, i reče: „Gledajte, djeco, ono je Tatarin!“ Mala glavica brkata vrebala je uprav njih malenim okom svojim, ali je po vjetru zanjušio kao lovačko pseto i pobjegne kao srna, kad je vidio da je Kozakah trinaest ljudih. „E no, djeco, hoćete li pokušati da dostignete Tatarina? Nemojte, jer nećete ga nikad uhvatiti; njegov je konj brži od mog čorta.“ No ipak je Buljba bio na oprezu da nebi gdje nagazio na busiju. Oni dospiju na potok, koji se zvaše Tatarka i padaše u Dnjepar, zagaze na konjih u vodu i plivali su dugo po njoj, da zametnu trag svoj, pak onda opet izidju na brieg i produže dalje put. Tri dana poslje toga bili su oni blizo mjesta kamo su pošli. Zrak najedanput zahladni, i oni opaze da su blizo Dnjepra. Eto, on se bliskaše izdaleka i maglena pruga odvajaše ga od podnebja. On valjaše hladne talase i sve to širji bivaše dok najposlje polovinu cielog prostora zemlje obuhvaćaše. To je bilo ono mjesto Dnjepra, gdje su ga pragovi stezali i on je tu padao i šumio kao more i tekao po volji, gdje su ga opet razbijali i stiesnjavali ostrovi te se razlivao po zemlji prem da su bregovi bili strme i visoke litice. Kozaci odjašu konje svoje, pak po času opet usjedu i za tri časa preplivaju na ostrov Horticu, gdje je bila tada Sječ *),

*) „Starina saporožka“ a po njoj Czajkowski u jednoj od svojih „Kozačkih pripoviestih“ ovako opisuje Sječ kozačku: Sječ pružaše se upravo nuz Dnjepar, čelom prama rieci, u koju s desna utiče Podpalna, s lieva pako Dubrovica sdruživši se prije s crnom i bielom Kamjonkom i Sinjavkom. (Čitatelj lako će po ovom opisu naći mjesto tadašnje Sječi na mapi idući od ustja Dnjepra t. j. od Chersona uz vodu preko Berislave do medjurieča izmedju mjestah po imenu: jedna i druga Kamjonka i Marinskoje). Okružena je Sječ obkopi i nasipi i visokom ogradom od hrastova kolja; na bastiah i na svakom uglu od bedema dižu se drvene kule, na kojih su ozgor namješteni topovi. U tvrdju se ulazi kroz troja hrastova vrata i preko tri diživa mosta; prostrana je tvrdja tako, da tko bi ju hotio obići od ustja Podpalne do ustja Dubrovice na dobru konju bez odmora živo kasajuć trebao bi dobar sat. U sred tvrdje velika je pijaca, a na briegu Dnjepra stoji pravoslavna crkva Majke Božje, prostrana ali od drva kao sve u tvrdji; uz crkvu je zvonik a u njemu visi zvono saliveno od čistog srebra što ga je nekoč zaplienio ataman Šah u samom Carigradu (kamo su čestje za plienom i slavom junačkom četovali Kozaci Zaporožci na lakih svojih šajkah ploveći dole niz Dnjepar pak po sred crnog mora upravo kroz Bospor i na trepteći Carigrad navaljujuć iznenada kao ljuta oluja, i zadavši sto jadah nevjernikom u samom njihovom sjajnom Stambulu te bogati plien zaplienivši, isto tako strelovito vratjali su se u svoje stepi ukrajinske, kao kad na nebu izčeznu mrke oblačine izza bure i sunce obasja tragove njezinog bjesnila). Pokraj crkve stoji popova kuća a na drugoj strani stan atamana košovog (vojvode) i kancelarija zaporožka, u kojoj stanuju pisar (koji je bio kao ministar i diplomat u velikom dostojanstvu kod Zaporožacah, pak cimbalista (koji je uz atamana davao udaranjem na talambas vojšci znak od juriša, uzmicanja itd.), i bunj-

Digitized by Google

koja je često mienjala svoje mjesto. Gomila naroda pravdala se na briegu s brodari. Kozaci poravnaju oko konjah; Taras protegne se, pritegne pojas oko sebe i gizdavo zagladi brk. Mladi sinovi njegovi tako isto namjeste i poravnaju sve po sebi od pete do perčina, pak onda pojašu opet svi do predgradja, koje je ležalo pol vrste od Sječi. Kad su ujašili unutra, zagluhnu im uši od petdeset kovačkih čekićah, udarivši u dvadeset pet kovačnicah, izkopanih u zemlji i pokritih busom. Množina kožarah sjedjeli su pod kolibami na ulici i strugali sa jakim svojim rukama volovske kože. Kramari sjedjeli su pod šatrami kod hrpe kremenja, ognjilah i praha. Jermenin razkrilio skupe rubce. Tatarinokreće na ražnju bravčad i mieša skrob. Žid sagne glavu pak toči iz suda rakiju. Ele prvi što ih srete na putu, bio je Zaporožac, koji je na sred puta zaspao a bacio od sebe i noge i ruke. Taras Buljba nemože da nestane i da ga se sit nenagleda.

„Oh, kako se junački prućio! Pi, kako si mi ga liep!“ reče Buljba pak stane s konjem. Ali ima baš što i vidjeti: Zaporožac, kao lav, razvalio se na putu. Gusta mu se čupa (kosa) razletila i pokrila pol aršina zemlje; a crvene šarvare biahu ulieplјene brezovim katranom da se gadi u njih i pogledati. Buljba kad vidje, podje dalje ulicom, koja je utrpana bila od svake ruke zanatlijami i ljudmi od sviuh narodah, i predgradje Sječi izgledalo je kao kakov veliki sajam te je odievalo i krmilo Sječ, koja je znala samo šetati i pušku opaliti.

Oni izjašu iz predgradja i ugledaju nekoliko razbrkanih zemunicah pokritih busom ili kao što Tatari kažu vojlokom. Pred nekimi stajaše topovi. A nigdje nebi vidjeti ograde ili onakovih nizkih kućicah, potelebusenih na kratkih sohah, kao one u predgradju. Na nizkom bedemu i zasjeki nebiaše nigdje nikoga, i to pokazivaše strašnu nemarnost. Nekoliko kriepkih Zaporožacah, ležeći s lulom u zubieh baš na samom putu, gledahu na njih posve ravnodušno i s mjesta se nepomakoše. Taras pazljivo dojaše sa sinovma medju njih i reče: „Da ste zdravi, gospodo!“ — „I.vi zdravi bili!“ odgovore Zaporožci. Na prostoru od pet vrstah (1. milje) biahu prosuti čopori naroda, i oni se skupljaše u male gomile. Eto ti Sječi! Eto ti gniezda, odkud izlietahu svi ti ljuti lavovi! Eto odkuda se razlivaše volja i Kozaćtvo po cieloj Ukrajini! — Putnici izjašu na prostranu pijacu gdje se obično sastajala Rada (vieće). Na izvrnutom buretu sjedjaše Zaporožac golušav i krpi košulju. Njim opet pregradi put cieli čopor sviračah, a medju njimi igraše mlad Zaporožac, pomamno je kapu nakrivio i udaraše dlan o dlan. On vikaše sve jednačice: „Sviraj, svirče! Nežali, Toma, nosi rakije pravoslav-

---

čučni (koji je čuvao i prednosio bunjčuk t. j. stieg ili zastavu sa tugom — znak atamanske časti) — a to je bilo sve javno činovničtvo vojničke ote republike. Uzduž palisadah stoje 38 sušah za isto toliko kurenjah iliti polkovah, a uz svaku ovakovu sušu ima ograda za konje i na okol 50 kolibah za ljude. Usred svakoga takvog kola stoji poveća koliba u kojoj stanovaše ataman kurennij (polkovnik) sa svojim asavulom (pobočnikom) i vataškom (živežarom). Na pijaci stoji prostrana suša, što je oružnica i ujedno spremnica za plien; malo dalje je živežnica sa mesom i ribom, i pivnica. Na kršovitom briegu od rieke je špilja u kojoj čuvaju prah i olovo, žito, sieno i ostalu zairu, a toga svega ima tu u izobilju, tako da može Sječ 40,000 vojnikah skupa sa konjmi dvie godine danah uzdržati i obskrbiti potrebitom hranom, pitjem i odjećom. — Na vratih od tvrdje i po bedemih stoje i patroliraju mnogobrojne straže, na Dnjepru vrve šajke kozačke i oko tvrdje obilaze danom i noći konjanjičke čete — bio rat bio mir, u Sječi je uviek sve na oružju kao da će se sad poći na neprijatelja ili da svaki čas navalom prieti lukavi i okrutni Tatarin ili divlji Bisurman (Turčin). itd. —

Digitized by Google

nim Hristjanom!“ A Turci oči predu se, pak sve bez računa pred svakog koji god dolazaše nosio je vedricu (kružku). Oko mladog Zaporožca igrahu još četiri starca i dosta brzo premetahu laganim svojim nogama, bacahu se kao vihar na stranu i skakahu gotovo svircu na glavu, pak na jedanput spuste se na svoje mjesto i lupahu kruto i krepko svojimi srebrenimi podkovami o ubitu zemlju. Zemlja je gluvo tutnjela na okolo a u zraku odjekivaše istom: tra ta ta, tra ta ta! Sve što dalje to je sve to veća gomila bila; k igračom pristajali su još i drugi i sva gotovo pijaca pritisnuta je bila od prisjedajućih Zaporožaćah. Jest, to je imalo u sebi nešto što je u oči padalo i primamljivalo čovjeka, jer nije moći bilo gledati a da se nenasmije u duši, kako je cieli čopor lomio se u lakom i biesnom igranju, kakovo je toprv sviet vidjeo i koje se zvalo „Kozačka,“ jer su ga moćni Kozaci iznieli.

Taras Buljba poviče nestrpljiv i srdit, jer konj se njegov već bio pomamio. Neki biše neobično smiešni kako su oni ozbiljno se držali i nogama čeprkali. A koji su već posve klonuli bili, prislonjali su se uza stubu, za koju su obično na Sječi vezali krivca, pak su tu topkali i gnječili nogama. Vika i pjesni, kakove su čovjeku samo na um pasti mogle u zabavnom veselju, orile su se slobodno. Malo dalje srete Taras mnogo svojih poznanikah. Ostap i Andro slušali su samo pozdrave: „A to si ti, Pečerico!“ — „Dobro došao, Kozolupe!“ — „Od kuda nosi Bog tebe, Tarasu?“ — „Kako si ti ovamo dospjeo, Dlieto?“ — „Dobro došao, Zastežko!“ — „Niesam ja ni mislio vidjeti tebe, Remenu!“ Tako su junaci sabravši se od cielog bezposlenog svieta iztočne Rusije pozdravljali se medju se, i Buljba odmah upita: „A gdje Kasjan? gdje Bradavka? kamo Podsitak?“ a oni kažu Tarasu Buljbi, da je Bradavka obješen u Tolopani, da su s Kalopera kožu oderali pod Kizikirmenom (sadašnji Kinburn), da je Podsitkova glava nasoljena i u buretu opremljena u sami Carigrad. — Stari Buljba spusti glavu i razmišljeno rekne: „Dobri bili Kozaci!“ (Dalje sl.)

Pučka pjesma.

(U Klani, selu 4 ure od Rieke)

Priobćio, *R. M—d—ć.*

Prileti zmaj izza gore
Junaku uprav za nedra.
Sporuči junak do otca:
„Dojdi mi, otac, do mene
Češ mi znet zmaja za nedar
Kratka je ruka ljut je zmaj!“
„Volim te, sinko, žalovat
Neg' sebe sinko otrovat.“
Sporuči junak do majke:
„Dojdi mi, majko, do mene,
Češ mi znet zmaja za nedar,
Kratka je ruka ljut je zmaj!“
„Volim te, sinko, žalovat
Neg' sebe sinko otrovat.“
Sporuči junak do brata:
„Dojdi mi, bratac, do mene.
Češ mi znet zmaja za nedar.“
„Volim te, bratce, žalovat
Neg' sebe, bratce, otrovat.“
Sporuči junak do sestre:
„Dojdi mi, sestro, do mene
Češ mi znet zmaja za nedar.
Kratka je ruka ljut je zmaj.“
„Volim te, bratce, žalovat
Neg' sebe, bratce, otrovat.“
„Nit mi je majka ni otac
Nit mi je bratac ni sestra
Kak mi je draga ljubčica.“

Digitized by Google

Staro hrvatsko pjesništvo.

Od I. K. S.

Nikola Gazorović

r. oko 1490. † oko 1550.

Gazarović Nikola od vlasteoske kuće hvarske, biaše arcipop i kanonik crkve hvarske, te suvremenik Hanibala Lucića i Petra Hektorevića. To je sve što o njemu izvjestnoga znamo. Rodio se po svoj prilici oko g. 1490. a umro oko 1550. Od njega nam je sačuvana jedina pohvalna pjesma u hvalu svoga prijatelja Hanibala Lucića, koja evo sliedi:

U Pohvalu H. Lucića.

Naredne pisni rad, dostojnu pohvalu
Vazda daj naš ov grad mudrom Hanibalu,
Njega da neumirú kriposti i dike,
Dokolu izviru vode, teku rike;
Nebesah dokolu jest medjaš i mire,
Njega glas dotolu vik da se prostire.
On nigdar neumire, ki dobro živeći
Grihu se opire, kriposti slideći,

Nikola Dimitrić

r. 1493 † 1558.

Nikola Dimitrić, sin Jerolima Dimitrića od pučanske obitelji i Ane Naljeskovićeve, rodio se u Dubrovniku godine 1493. Po običaju Dubrovčanah onoga vremena, posveti se on za rana trgovini te prodje kao trgovac mnogo svieta, putujući ponajviše po tursko-slavenskih pokrajinah, po Ugarskoj, po Kandiji, po Egiptu i po jonskih otocih, te umre napokon u Kreti g. 1553. Ostao je sav svoj život neoženjen, upisao se g. 1531 u braťovčinu Sv. Lazara u Dubrovniku, i bavio se, počam od svoje mladosti, pjesništvom hrvatskim. Biaše dobar prijatelj Mavra Vetranića, Petra Hektorevića i svoga rodjaka Nikole Nalješkovića koj u jednoj pjesmi poslanoj Hektoreviću, oplaka smrt svojega druga.

Njegova djela jesu sliedeća:

1. Prevod sedam pokornieh psalmah Davidovih s izvornimi pobožnimi pjesmami. Tiskano u Mletcih dne 28 ožujka 1549 kod Nikole Bascarinovića.

2. Poslanice u versih, poslane Nikoli Nalješkoviću, medju kojim su tri pisane g. 1546. u Aleksandriji. Nalaze se medju poslanicami Nikole Nalješkovića pod br. 23. 26. i 28. u rukopisu. *)

3. Razne pjesni pobožne i ljubovne, što su se čuvale u rukopisu u samostanu sv. Jakova miljetskih Benediktinah. **)

4. Pričice, izvadjene iz svetoga pisme, te iz knjigah mudroslovnih, kao takodjer iz svoga izkusnoga uma. Budući da od gorespomenutih njegovih djelah neimamo nijednoga pri ruci, priobćujemo ovdje samo njeke njegove

*) Serafin Červa: Bibliotheca Scriptorum Ragusinorum. MSC.
**) Isti.

Digitized by Google

Pričice.

Ako te bude kad tkogodir pohvalit,
Spomeni se, jer tad tvoj sudac imaš bit;
I veće htjej sebi, neg drugiem, vierovat,
Jer što je u tebi najbolje mož' sám znat.

Imo bi nauk svak od mrava uzeti,
Ki lieti kupi pak o čiem će živjeti.

Ne dàrži na sviti prijateljstvo druga stvar,
Neg' li har primiti i učinit drugu har.

Ne samo ubog jes ki blaga neima,
Nu vele ki pjenez hotil bi da ima.

Putnici stanova' zadosta imaju,
Nu malo tuj nova prijatelja stjecaju.

Čovjek ki od sebe ne čini spomene,
Kako hoć, od tebe da se kad spomene.

Na svietu veće dán' stvorila je višna čes,
Što nie bil' u jedan, u drugi neka jes.

Staro ulje i vino dobre su dvie stvari,
Nu prijatelj, nad ino najbolji je stari.

Stjepan Gučetić.

r. oko 1495.

Stjepan Gučetić, od veoma zaslužne vlasteoske porodice dubrovačke, rodio se u Dubrovniku oko g. 1495. Kad biaše dvadeset i osam godinah star, bude, nezna se radi koje krivine, u tamnicu kneževa dvora zatvoren. Pretvoren u svom kipu, s velikom bradom, sa suhim bliedim licem, a u staroj haljini, gledaše on jednoć kroz prozor svoje tamnice, kad ga tu opazi kneževa kći, ili kako Červa tvrdi, njegova žena, te nehotice upita svoju pratnju: „Tko je taj derviš?“ jer u one doba biaše obično turske ove kaludjere gledati u podobnome kipu. Kad ovo mladi Gučetić začuje, bivši velikog pjesničkog duha, napiše on smiešnu pjesmu pod imenom „Dàrviš“, kojoj ima, što se sloga i predmeta tiče, malo jednakih u dubrovačkom pjesničtvu. Ignacio Gjorgjić hoće da je ovu pjesmu načinio u 17. stoljetju Stjepan Gjorgjić, nazvan Gimani, nu budući da za ovo nikakovih temeljitih uzrokah nenavodi, prisiljeni smo sliediti svjedočanstvo Červe, Dolcia i Appendina koji složno Gučetića za sastavitelja tvrde. I. Gjorgjić, inače uman i slavan pjesnik, mogo se je zanieti za svoje mnenje, već iz prirodjene naklonosti k svome rodu, od kojega biaše Stjepan Gjorgjić Gimani; a rukopisi koji ovoga spominju kao sačinitelja Dervišiade, te u kojih je prepisana ista pjesma, ješu većom stranom svi od vremena Ignacie Gjorgjića, dapače i od njega sámog pisani. *)

Oko godine 1525. posveti Stjepanu Gučetiću pjesnik talijanski Ivan Lovro Regino svoje Epigrame, u kojoj vrsti pjesničtva i sám Stjepan veoma vješt biaše, kako to Dolci svjedoči. Juraj Ferić načini na njega kao sačinitelja Dervišiade sliedeću piesan:

---

*) Umni naš pjesnik Antun Kaznačić u Dubrovniku, koj je godine 1839. gorispomenutu pjesan zajedno s Marunkom Gjorgjićevim i sa Ćupama Bruerevića tiskom izdao, hoće takodjer da je njezin sastavitelj bio St. Gjorgjić Gimani; ali mi iz gore navedenih razlogah nemožemo nikako odustati od mnenja mnogo zaslužnih i kritičnih spisatelja Červe, Dolcia i Apendina, koji su rukopise Gjorgjićeve dobro poznavali, dok nebudemo imali jačih dokazah protiv njihovoj misli.

Digitized by Google

In Laudem auctoris.

Ingeniosus amor loquitur quoque barbara verba,
Barbara, sed Dominae dulcia verba suae.
Dulcia lectori num sint, petis? Apta movere
Sunt risum, ergo meo dulcia judicio.

DÀRVIŠIADA.

Ja sam Dedo ašik [1]) Dàrviš [2])
Ki ti izranjen padam prid dvor,
Izid Gjanum, [3]) da me vidiš,
I da čuješ moj razgovor,
Jeli sladak, a što veliš?
Ja sam Dedo stravljen Dàrviš.

Od repate ljepša s' zvizde,
I od sunca, i od zore,
Punija si dike i gizde
Neg li čičak po sred gore,
A sva u licu ružom captiš,
Ja sam Dedo smamljen Dàrviš.

Pobielja si nego gruda
Prem ožeta mljeka vlaška,
Ali vajmeh gnjevna i huda
Moje od mene sàrce baška [4])
Bez milosti svak čas dàržiš;
Uvriedjen sam Dedo Dàrviš.

A ja tebe hoću bolje
Neg li život moj umàrli,
Nu djuzeluk [5]) tvoj me kolje,
I veomi jadno pàrli,
Čim se ništa ti neboliš,
Zlovoljan sam Dedo Dàrviš.

Nećeš da me hič [6]) požališ,
A ja za te ginem rado
Što se tužnim Dedom šališ,
Sladka moja haramsado, [7])
Ka liepotom mnogom sloviš,
Ja sam Dedo jadni Dàrviš.

Od pilava [8]) draža s' meni,
I od masla i od meda,
Ali pogled tvoj ljuveni
Smàrtno bode tužna Deda,
Kad ga oholo k njem obratiš
Žalostan sam Dedo Dàrviš.

Ti si rajski melek [9]) liepi
Koji sletjo s gara s nebi
Ki me opoji, i zasliepi
Da već neznam ništa o sebi,
Er mi u sàrcu živa sjediš;
Zanešen sam Dedo Dàrviš.

Kad te bludno ja poželim,
Vas se tada stvorim ledom,
Ali se opet obcselim
Tvojiem sladkiem kad pogledom
Pečao na me opojaviš.
Ja sam Dedo trudan Dàrviš.

Tužne t' oči gledat žele,
Ti se kriješ svedj bježeći,
Molju ti se čeremeile [10])
Nu se Deda ne odmeći,
'Er će adet [11]) da ga gàrliš;
Ja sam Dedo biedan Dàrviš.

Nu od mene ti ne bježi,
Ljubav er te moja liepa
U mom sàrcu zabilježi
Zlatnom strjelom, kom ga ciepa,
Kojom gjiger [12]) svedj moj raniš;
Ustrieljen sam Dedo Dàrviš.

---

[1]) *Ašik*, zatravljen. [2]) *Dervič*, turski redovnik. [3]) *Gjanum*, dušo moja. [4]) *Baška*, na stranu
[5]) *Gjuzeluk*, liepota. [6]) *Hič*, ni malo. [7]) *Haramsada*, nepravednice. [8]) *Pilav*, jestbina od oriža.
[9]) *Melek*, duh nebeski. [10]) *Djeremeile*, pogodi mi. [11]) *Adet*, običaj. [12]) *Gjiger*, pljuća.

Digitized by Google

Prigàrli me mila i blaga,
Pomiluj me radi Boga,
O gizdava, o pridraga
Haramio [13]) sàrca moga,
Ka mi dušu jošter grabiš;
Ja sam Dedo sužanj Dàrviš.

Hamajliu [14]) već ću nosit,
Kom ću tebe moć usilit,
Kad ti ljubav dodjem prosit
Neka mi se budeš smilit,
Ako mi se tad ne smiliš
Ja sam Dedo mučan Dàrviš.

Toli me se dušo odmećeš,
Er me vidiš svedj kàrvava,
Ali u meni nu vidjet ćeš
Veću snagu neg u lava,
K tebi ako me ti pripustiš
Jakostan sam Dedo Dàrviš.

Pripusti me, neć se kajat,
Er ćeš vidjet ke sam moći,
Maskareći da pristajat
Neću u dne, ni u noći,
Šujle bujle [15]) da se čudiš,
Tamašan sam [16]) Dedo Dàrviš.

Zbabljen, zgàrbljen nu ako sam,
Neimam vele ja godišta',
Moju mlados poharo sam,
Nehajući za me ništa;
Pokli hoć me da pogubiš,
Ja sam Dedo biedan Dàrviš.

Ljubi ako me svaka vila,
Er obično imam lice,
I ako me svedj ljubila
Gjusel [17]) Mare od Cernice,
Za cieć česa na me màrziš?
Ja sam Dedo gizdav Dàrviš.

Niesam čoban ni kopile,
Jok [18]) ja niesam kiridžija [19])
Od kadune [20]) jesam vile,
S' kom me rodi Čelebija, [21])
Dà, čemu me već ne gàrliš?
Plemenit sam Dedo Dàrviš.

Ja kader [22]) sam učiniti,
Ako mi se ne usnievaš,
Za najljepšu na svem sviti
Pod Čengije [23]) da se pjevaš,
I u beijtim [24]) da se slaviš,
Razuman sam Dedo Dàrviš.

Toli neć' me pomilovat
Er sam Dedo siromaše,
Valà ću ti [25]) dar darovat
Ki podoban jes za Paše, [26])
Ako ti ga milo primiš,
Milostiv sam Dedo Dàrviš.

Sve što imam na ovom sviti,
Tekiju [27]) liepu moju zgradu,
Ja ću ti 'e pokloniti,
I oko nje svu livadu,
Tvoj teferić [28]) da tu činiš;
Dobrostiv sam Dedo Dàrviš.

I to ako tebi dosta
Ma jabuko zlatna nije
Dà ćut t' kožu kaplan [29]) posta [30])
Kom se rese sve delije, [31])
Da njom pendžer [32]) tvoj uresiš
Blagodar sam Dedo Dàrviš.

Tikvica ti na dar ova,
Majstorije puna svake,
Ku mi Hodža [33]) moj darova,
Još na bradi neimah dlake
Neg bih oglan gjusel [34]) goliš [35]).
Ljubežljiv sam Dedo Dàrviš.

---

[13]) *Haramia*, pustajia. [14]) *Hamajlija*, zapis (talisman). [15]) *Šujle bulje*, tamo i amo. [16]) *Tamašan*, čudan. [17]) *Gjusel*, ljepota [18]) *Jok*, ne. [19]) *Kiridžija*, vozar. [20]) *Kaduna*, gospoja. [21]) *Čelebija*, gospodičić. [22]) *Kader*, vriedan. [23]) *Čengije*, zvek četrice. [24]) *Bejti*, u pjesnih. [25]) *Valà ću ti*, zaklinjem se. [26]) *Puše*, glavar turski. [27]) *Tekija*, manastir. [28]) *Teferić*, činit veselje. [29]) *Kaplan*, tigar. [30]) *Posta*, nastor. [31]) *Delije*, junaci. [32]) *Pendžer*, prozor. [33]) *Hodža*, učitelj. [34]) *Oglan gjusel*, liep i mlad. [35]) *Goliš*, golobrad.

Digitized by Google

Još kašiku[36]) imam i štap,
I to ću ti darovati
Benum gjanum[37]) čin'mo hesap[38])
Moguli ti što već dati?
Neg ako ćeš i moj kaiš[39])
Praznoruk sam Dedo Dàrviš.

Ali ašik Dedo daje
Zain oldi[40]) sej darove,
Zanj er liepos tva nehaje,
Nit će da se meni ozove,
Nego na plač moj rug tvoriš,
Pečaljen sam Dedo Dàrviš.

Gjel[41]) na čardak[42]) gjel, gjel brače,
Tvoj te Dedo gledat želi
Ter veoma grozno plače,
I smiljeno tebi veli:
Pokaž mi se da me utiešiš.
Ja sam Dedo plačan Dàrviš.

Ma bojnice čik mejdane,[43])
Gjure šelum,[44]) sladko dosti,
Ter uzmnoži moje rane,
Bijući me u radosti,
Kad poda se mene skupiš;
Zatočnik sam Dedo Dàrviš.

Eto uhiljen ja se skitam,
I ucviljen svud se vučem,
Prid dvorom ti ter mahnitam,
Skačem, plačem, i jaučem,
Vikajući što me moriš;
Umoren sam Dedo Dàrviš.

Mnokrat uzmem britvu u ruku,
Ter izrežem vas sám sebe,
Baka beri,[45]) koju muku
Ja podnosim cića tebe,
A ti za me hič nemariš;
Izranjen sam Dedo Dàrviš.

Jarili oldum[46]) sa svieh stranah
Po mom tjelu pritužnomu,
Nu je veći broj od ranah
U bolesnu sàrcu momu,
A ti nećeš da me ozdraviš,
Bolestan sam Dedo Dàrviš.

Najprije me gnjevom shara,
A pak moga cić poraza
Od milosti tve bir para[47])
Nevoljnu mi neukaza,
Neg me umorit svak čas želiš;
Poražen sam Dedo Dàrviš.

Nemoj, nemoj dušo draga
Ulmiš[48]) Deda tvoga roba,
Da kon tvoga nadju praga
Da te nebi našla globa,
Nemoj s' mene da se okriviš;
Pravoduh sam Dedo Dàrviš.

Er u kàrvi vas podušen,
Kad se smàrtno ja izrežem,
U pokrovcu ter poružen,
Hukajuć ti prid dvor ležem
I zavikam medet[49]) do triš;
Poražen sam Dedo Dàrviš.

Sve za milos tade Mome,[50])
U gorku me videć vaju,
Proplaču se nada mnome,
I paka me uzpitaju:
Zašto taj plač Dedo tvoriš?
Ja sam nebog Dedo Dàrviš.

Odgovorim roneć suze:
Eto Dedo veće gine,
Eto ahar[51]) za stan uze,
A čul[52]) oštri za haljine,
Dočim ga ti u grob staviš
Poginuo sam Dedo Dàrviš.

---

[36]) *Kašika*, žlica. [37]) *Benum gjanum*, moja dušo. [38]) *Hesap činit*, račun. [39]) *Kajiš*, remen. [40]) *Zain oldi*, zaludu. [41]) *Gjel*, nu hodi. [42]) *Čardak*, drven stan. [43]) *Čik mejdane*, na dvor izidi. [44]) *Gjure šelum*, hrvajmo se medju nami. [45]) *Baka beri*, pazi ovdi. [46]) *Jarili oldum*, bih izranjen. [47]) *Bir para*, ni malo, ili ni jednu paru. [48]) *Ulmiš*, mrtav. [49]) *Medet*, milosrdje. [50]) *Moma*, bugarsko-slav. djevojka. [51]) *Ahar*, staja. [52]) *Čul*, kostret.

Digitized by Google

Nu zvierenja od nijednoga
Neg ti milo kurban[53]) tvorim
Od pečena sàrca moga,
Er u plamu svak čas gorim,
Er pogledom svedj me pàrliš;
Izgorjen sam Dedo Dàrviš.

Pod čengiju bejit[54]) tužan
Klikaem mnokrat: i dost i dost!
Vapijući, tvoj sam sužan,
Begenišem tvoju liepost,
Kom svedj rane moje noviš;
Ja sam Dedo tužan Dàrviš.

Alaisi versi[55]) nemoj
Na željenje mê skončano
Prilagati već nepokoj,
O gizdava mâ Sultano![56])
Vreme 'e da tvoj gnjev ustaviš;
Pogubljen sam Dedo Dàrviš.

Svaka rados benden gjiti[57])
Ter mi sladke niesu slasti,
Er svědj ina na pameti
Gorkos tvoje oholasti
Benum ruhum[58]) što se choliš?
Čemeran sam Dedo Dàrviš.

Ako cvilih svedjer tužno
I mé zaman sàrce uzdisa,
Tvá nemilos ako ružno
Vas moj život izbastisa[59])
Čemu i dušu još mi globiš?[60])
Ucviljen sam Dedo Dàrviš.

Eto svakoj moj požudi
Činiš jasak[61]) bez milosti,
Tim ramazan[62]) tvorim budi
Vajmeh svake od radosti,
Neg ti što me jedom pojiš;
Otrovan sam Dedo Dàrviš.

Sàrce mi se već razlapa!
Od ljuvene gorke bjede
Dedo hleba ni ćetapa[63])
Nelagodan već ne jede,
A ti zlom se mojim gojiš,
Ja sam Dedo lačan Dàrviš.

Na mekćiemi[64]) ni se štuje,
Ni već Dedo čorbe kuša,
Ni se igra, ni raduje,
Neg se u pàrsi stienom lupa,
Jeda mu se ti umoliš.
Pogàrdjen sam Dedo Dàrviš.

Plačan Dedo već ne ruča,
Niti veće kafu sàrka,
Neg golonog bez papuča'
Po najvećem sniegu tàrka,
Cić plamena, kim ga goriš,
Razgorjen sam Dedo Dàrviš.

Samo pijem u noć i u dan
Ljuti šerbet[65]) mojih suzah,
Er se ćutim jaoh otrovan
Od ljuvenih tvojih mamuzah,[66])
Kiem nada mnom ti gospodiš;
Izboden sam Dedo Dàrviš.

Ja bih htio, moja draga
Cić ljubavi tvé jedine
Da mi 'e čaša tvá pašmaga[67])
Kom bi činio tebi eškine[68])
Da me ovako ne žalostiš,
Žalostan sam Dedo Dàrviš

Nu ako m' ćeš obećati
K tebi da me ć' ti prigàrlit,
Za te ću se djaur[69]) zvati,
Za te rezat, za te pârlit,
Tač ako me obeseliš;
Ustàrpljen sam Dedo Dàrviš.

---

[53]) *Kurban*, žrtva. [54]) *Pod čengiju bejit*, pod četricu pjevat. [55]) *Alaisi versi*, za ljubav božju [56]) *Sultana*, cesarica. [57]) *Bendan gjiti*, ubjeglo je od mene. [58]) *Benum ruhum*, moj duh. [59]) *Izbastisa*, porazi. [60]) *Globiš*, činiš štetu. [61]) *Jasak*, ustavljenje. [62]) *Ramazan*, post. [63]) *Ćietapa*, pečena. [64]) *Mekćiemi*, mjesto suda. [65]) *Šerbet*, rastop saharni. [66]) *Mamuza*, ostruge. [67]) *Pašmaga*, papuča. [68]) *Eškine*, zdravica. [69]) *Gjaur*, nevjernik.

Digitized by Google

Hain se učinih Muhamedu [70])
Rad lieposti smjerne tvoje,
A ti nećeš biednu Dedu,
Da se smiliš viek Gospoje,
Što mi ovi zulum [71]) činiš?
Ja sam Dedo gnjevan Dàrviš.

Ćafir [72]) dušman sad mi jesi,
Pokli bij mi vas trud zaman
Koji meni brè kalpesi [73])
Neharnostim plati taman [74])
Već je Dedo benden gjitmiš; [75])
Jedovit sam Dedo Dàrviš.

Prokliet svaki čovjek budi
Ki se u žensku glavu uzda,
Kad zaludu s tebe trudi
Biedni Dedo, koga obuzda,
Koga ždie da umoriš;
Slobodan sam Dedo Dàrviš.

Već za tobom neuzdišem,
Dušu mi si ogriešila,
Veće te se kurtališem [76])
Bre veće mi niesi mila,
Idem na te dozvat teptiš [77])
Rasàrčen sam Dedo Dàrviš.

Putovanje

iz Evrope okol Amerike u Kaliforniju, Kamčatku, rusku Ameriku, po ostrovih Polinezije, tihog i južnog oceana, itd.

Tome Skalice mladjega, Brodjanina.

Od g. 1852—1855.

(Nadalje)

Imao sam priliku prije nego što sam more poznao, čitati o lovu kitovskom u njemačkom jeziku više putah, a evo me je sada slučaj na to doveo, da se sám o lovu kitovah obsvjedočim, i opazio sam neku razliku u nušem lovu od onoga kako sam u njemačkih opisanjih čitao.

Lov kitovah, kako sam se ja obsvjedočio, jest na ovi način: brod, koji je u lov kitovah spremljem, imade tri častnika koji s brodom upravljaju. Osim ova tri častnika imade još osam nadstojnikah, koji u čamcih zapovriedaju. Svaki brod imade četiri čuna pripravna i na strani broda privezana, koje čune, kad se koji kit pokaže, odmah u more spuste i za ribom u potjeru stave. Osim ova ima još druga četiri čuna, koji na krovu od broda u reservi leže, ako bi se od onih drugih koji u moru razbio, da se može od reserve nadomjestiti. Ovi čunci dugi su $2^1/_2$ hvata a najviše su sagradjeni od drveta što se zove *mahoni*. Ovakovi čun mogu četiri dobra momka po suhu nositi. Amerikanci prave ove čune mnogo lakše nego Evropejci. Kad se kit pomoli iz mora da ga na brodu opaze, tad mornari dobiju zapovied od svojih nadstojnikah koji š njimi skupa u čamce polaze, da brzo čamce spušćaju u more pa se tad stave u potjeru za kitom. Na svakom čunu ima dvie ostve (harpune) i tri sulice, i u svakom ima pet momakah na veslu, jedan kormanj (Bootstirer) a drugi ostvenik (Harpuner). Kormanj čamcem upravlja i na njemu zapovieda, o njegovom izkustvu i vještini visi sva sreća od lova. U ču-

---

[70]) *Hain Muhamed*, odmetnik. [71]) *Zulum*, nepravda. [72]) *Ćafir*, nevjerna. [73]) *Kalpesi*, himbena. [74]) *Taman*, ni dlaku manje. [75]) *Benden gjitmiš*, propoje. [76]) *Kurtališem*, već sam slobodan. [77]) *Teptiš*, sudna istraga.

Digitized by Google

nu je na krmi namještjena posuda, baja ili škaf, u kojoj je vješto smotan konop debeo pol cola i načinjen od neke trave, što raste u južnoj Indiji na ostrovu Manila a po ovom se ostrovu isto tako i zove; ovakov konop, da bude valjan za lov kitovah, mora biti dugačak do 350 nitih (Faden; dvie niti čine tri hvata), i tako čvrst, kano da je od svile načinjen. Iz one posude (baje) gdje je konop smotan, izlazi kraj od konopa preko vesalah, koja su momcim u rukuh, prolazi brk od čuna i na kraju mu je privezana harpuna ili bodac. S broda se uzme na čamac nešto zaire, to jest *galleti* i slana varena mesa, fenjer, nekoliko sviećah i dobro kresivo, i ovo je sve u jednu bačvicu na čamcu zatvoreno. Nefali takodjer i kompas, puška i nešto ruma za pokrepu; kad se riba lovi blizu obale, kao što n. pr. u Ohockom moru, uzmu u svaki čamac i po jedan lenger (sidro) od 70—90 litarah, — jer kad se riba ulovi podaleko od broda i kad već kit ugine, ili kako kitolovci kažu da kit umre, pa kad u to magla ili noć nastane da nije moći sa ulovitom ribom onu večer do broda doći, tad ulovljenog kita ostave o lengeru i u trup mu stave malu zastavu (Flagge), na kojoj je napisano ime broda, da ako bi na kita drugi lovci nadošli prije nego se oni koji su ga ulovili povrate, po zastavi mogu poznati, da kit imade već svoga gospodara, pa se ga tad nitko neće dotaknuti. Čamac kad kita ovako o lengeru ostavi, traži svoga broda a na brodu kad vide da je magla pala ili noć da je nastala, a čamci da su u moru počmu pucati iz topovah, zvoniti zvonom i trubiti na govornu ciev da tumarajući po moru čamci po tih znacih put k brodu naći mogu. U ohockom moru, imade sijaset brodovah, koji kitove love, pak onda kad magla padne i noć nastaje, sa svih brodovah pucaju i zvone, da se čamci po tome ravnati nemogu, nego na koji brod koji čamac prije nadodje, ondje ljudi i prenoće, pa sutra dan il čim se nebo razvedri svaki svoga broda traži. Proviziju, svieće, kompas, pušku itd. uzimlju zato sobom na čamce, da ako nebi mogli brod stignuti onu istu noć, mogu uzeti pravac pram kopnu po kompasu, i tako kad na kraj dodju lože vatru na sniegu i prebivaju na obali dokle se magla nedigne i nebo se nerazvedri; tu im pako valja biti na oprezu od medvjedah, kojih na obali sibirskoj imade kano mravah, i to su grdi silni crni medvjedi. Zato je dakle kitolovcem u čamcih oružje, a mogu i harpune i sulice upotrebiti, pa kad bi se u tiesnu vidjeli, mogu izmaknuti u more na čunu. Ohocko more (t. j. onaj zaliev velikoga oceana izmedju poluostrova Kamčatke na sjevernoj, sibirske obale na zapadnoj, kitajske Mandžu-Mongolije i japonskih nekih ostrvah na južnoj, a Kurilskih ostrvah na iztočnoj strani) od strane sjevera uviek je zaledjeno; drugče u njem mogu brodovi o lengeru stajati, jer je dubljina većom stranom 75 nitih. Ovo more 600 miljah imade u duljini a 700 miljah u širini a „Ohocko“ se zove od grada Ohocka na sibirskoj obali.

(Dalje sl.)

Digitized by Google

VIESTNIK.

(Novi izumi). — Kao što će svatko znati treba predju, prije nego se tka, skrobom ili pomazom (*Schlichte*) namazati, a skrob taj se od žita gotovi, te se ondje sila žita samo na skrob potroši, gdje ima mnogo tkalacah, kao n. pr. u Englezkoj, Belgiji itd. Belgijanska vlada, da doskoči ovomu potrošku žita, kojega sada niti za kruh dovoljno neima, razpisala je nagradu od 10,000 frankah, koju će onaj dobiti koji objavi takovu tvar za skrob, kojom se ljudi nehrane. Sada pišu iz Brussela da je belgijanskoj vladi javio neki češki tkalac iz Aše, da je on našao onakav pomaz i da se njim odavna služi. Pomaz taj gotovi iz neke biline (trave) svagdje raztuće, i zato je njegov pomaz pola jevtiniji nego dosadašnji. Brusselski dopisnik nagadja da onaj tkalac svoj pomaz valjda pravi od madjala (divljega kestena), jer i u njemu ima žitnih počelah.

---

* Nijedna država na svietu neima možbit po razmjerju stanovničtva i vojske toliko častnikah (oficirah) koliko ih ima južnoamerikanska republika *Peru*, koja broji 1.700,000 žiteljah a medju ovimi 600,000 Indijanacah. Vojnikah imade ova republika samo 2600, a medju njimi 1339 častnikah (1 generallismus, 3 maršala, 24 generala, 1 kontreadmiral, 73 pukovnika itd) tako da se na svakog častnika nemože brojiti niti jedan podpuni prosti vojnik. Kavalerija broji 126 konjanikah, a medju njimi samo 42 prostaka, 61 podčastnika i 23 častnika; pukovnik konjanički dobiva 16,200 frk. i poručnik 3000 frk. godišnje plaće. Ukupno stoji peruansku republiku njezina „armada“ i nevidima flotta, sastojeća u 52 častnika 47 mornarah i neimajuća nijednog broda, — na godinu 12 milionah frankah. — Uzrok je tako mnogobrojnomu častničtvu taj, što se čestje vlada mienja, te svaki novi president republike obično odlikuje glavne svoje privržene vojničkimi dostojanstvi.

* Kako neznatni slučaj žalostne može imati posljedice, pokazuje sliedeći dogodjaj. Neka mlada, liepa i bogata zaručnica u Beču, puna sreće i veselja što će joj se na skorom izpuniti sladka srdca želja, svuda je sama pogledala da bude sve gotovo i u redu do vjenčanog dana. Ovako marljivo zabavljenu ženskim nekim poslom zateče ju zaručnik njezin jednog jutra došavši ju moliti da š njim podje posjetiti neke gospodje rodjakinje; radostno skoči mu draga u susret, i u tom izpadnu joj šiljaste škarice iz ruke i zabodu joj se u nježnu nožicu, koja joj se izmakla iz papučice; gospojica nepazeći na to u svom veselju obuje brzo tiesne čizmice te ode s dragim u pohode. Vizite su trajale dugo, al je gospojica junački zatajila sve to veću bol u nogi. Povrativši se kući bila joj je nožica lako otekla, da su morali čizmicu proriezati. Al ni sad nije se marilo za to, rana se zanemari, upali, i za koji dan umjesto vjenčanja zagrli zaručnicu hladna smrt. Zaručnik od tuge pade u vrućicu.

* U Potisju ugarskom zemljišta su od nekoliko godinah jako poskupila. Tako se n. p. ondje sada prodaje neko u novinah oglašeno zemljišle od 56 jutarah za 10,000 for. sr., koje je prije 15 god. nudjeno bilo za 800 fr. sr.

* Najbolje djubre (gnoj) za cvietje pronašli su da je prah što se dobiva od satrte truhle ribe. Prah taj neudara nimalo gnjilućom. Neki špekulant u Beču počeo je već u velikom truhlu ribu kupovati i prah taj fabricirati.

* U Pešti su 5. p. m. pokopali najstarijeg ondješnjeg žitelja, nekog Leopolda Eschenloha, 105 god. starog. U Samborskom okružju Galicije umrla je 12. pr. m. žena Tera Hiždevova, 130 god. stara i sve do posljednjeg časa podpuno zdrava.

* Kao što javlja „W. Ngktsbl.“ konjanički kapetan grof Filip Sigrai, rodj. Madjar, ostavio je c. kr. vojsku, te će u Beču izučiti bogoslovje budući da želi postati misionarom, na koju je svrhu takodjer sav svoj imetak, kao što pomenute novine navode, poklonio

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ŽABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput. Cena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr. Za utemeljitelje matice polovicanod iste cene, t.j. na cielu god.u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 50. 15. Prosinca 1855. ***IV. tečaj.***

Taras Buljba.

Pripoviest iz starorusinskoga života, od Nikole Gogolj-a.

Iz Ruskoga preveo Nikola Begović.

III.

Taras Buljba proveo je sa sinovima svojima skoro već nedjelju danah na Sječi. Ostap i Andro slabo su mogli okoristiti se vojničkom školom, premda je otac njihov osobito molio vješte jahače da bi ih obučavali; jer pravo reći, na Zaporožju nije se ništa učilo po kakovoj god knjigi; nego tu se sva mladež podučavala i obrazovala u samoj krvavoj bitki, a bitke se niesu gotovo ni pretrgivale. Dok je kratki mir trajao, težko se Kozaku vidjelo učiti kakov zapt (disciplinu), a i vrlo su riedki bili vješti i pravilni učitelji. Nego oni su sve vrieme provodili u veselju i šali — za čim čovjek obično lebdi. Baš je pravo čudo bila ta Sječ. Pjevanje i igra nikad nije prestajala. Nekoliko njih držali su se zanata, dućana i trgovine; a svi ostali većinom veselili se od jutra do večera dok je god u kesi što bilo, ili dok nije uplienjeno dobro prešlo u ruke trgovcu i krčmaru. Veselje to njihovo bilo je kao nekakva čarobija. Niesu se oni sastajali da pamet zapijaju, nego su se baš iz srdca veselili kao pomamni. Kako je koji dolazio, tako je odmah i zaboravio i odvrgo se svega, što je prije bio i radio. On je, kakono bi ondje običaj govoriti, pljuvao na predjašni posao svoj i u vatrenom zanešenju pobratio se sa ostalimi neimari, kao što je i sam bio, koji neimadoše roda ni poroda, kuće ni kućišta, do jedinog širokog neba nad sobom i vječnog pira u duši svojoj. A to je baš i pravilo to obiestno veselje, koje nikako drugčje nebi se moglo zapodjeti. Pripoviedke i lakrdije njihove kad bi se oni sastali i po zemlji izvaliti, tako su na smieh vodile i volju (humor) davale, da bi čovjek trebao da mu je sve jedno (flegmatičan) kao Zaporožcu, a da nepukne od smieha. Nije to bilo kao u kakovoj pijanačkoj krčmi, gdje se ljudi zapiju pak brblaju kojekakve nagrde i sramote; nego to je bila uprav škola njihova. Razlika je ove zaporožke od druge kakve škole samo u tom bila, što su oni volili se utrkivati na pet tisućah konjah, nego sjediti za kazaljkom i učiteljevom lupom; a mjesto njive, gdje bi se loptali, bile su im ovdje stepi i otvorene puste granice, gdje je Tatarin pomaljao svoju

Digitized by Google

vitljavu glavu i surovo gledao Turčin izpod zelene čalme; što su oni nekoč pod moraš hodili u školu, a ovamo su se oteli otcu i materi i pobjegli od svojih kućah; što je ovdje bilo ljudih, kojim je uzica već na vratu bila, i na mjesto da se smrti plaše, a oni su se veselili kao da su istom na sviet došli; što je ovdje bilo čeljadi takve, koja po liepom običaju svome nije trpila krajcare u žepu, a dukat su dotle držali za veliko blago, dok niesu imali prilike zapiti ga, pak ako je htjeo samo žid-arendator, mogli su oni slobodno izvratiti kesu a da se neplaše da će im se štogod iztruniti. Ovdje su bili svi bursaci, koji niesu mogli podnositi akademičkih lozah, i svi pustodjaci; a kraj tih bilo je ovdje i takovih, koji su znali za Horaca, Cicerona i rimsku republiku. Tu je bilo mnogo izkušenih zatočnikah, koji su po vitežkom običaju svome sudili, da je te sve jedno, pa ma gdje se tuklo, samo neka se tuče, jer da se nepristoji plemenitom i vitežkom čovjeku da ostane bez boja. Bilo je tu mnogo gospode od poljačke vojske; e, a u ostalom od kog naroda nije tu bilo ljudih? Tà ovakova republika bila je uprav od potrebe onome vieku. Svi, koji su rado vojevali, kojim se je dopao skupocjeni plien, svilen-roba i zlatni nakit, koji su ljubili dukate i cekine, mogli su u svako doba ovdje naći posla. Jedini samo ašikdžija nije se mogao tudje pomoći, jer žensko ni do predgradja nije smjelo u Sječ doći. Ostapu i Andri za čudo je to bilo, da se toliko svieta slieže na Sječi, a nitko nikoga nepita, odkuda je koji, tko li je i kako se zove? Junaci su dolazili, kao u rodjenu kuću, i javljali su se samo Koševom, a ovaj bi obično rekao: „Dobro došao, ako u Hrista vjeruješ?“ — „Vjerujem!“ odgovorio bi prihodnik. — „I u svetu trojicu vjeruješ?“ — „Vjerujem!“ — „I u crkvu ideš?“ — „Idem.“ — „Ded' prekrsti se!“ — On se prekrsti. — „No, dobro!“ rekao bi *Koševoj* „a ti idi u koji sám znaš kurenj.“ — Tako se svršavao sav taj obred. Te tako je i sva Sječ molila se Bogu u jednoj crkvi i gotova bila braniti ju do zadnje kapi krvi, a za post i smjernu trieznost nije marila ni čuti. Židovi, Jermeni i Tatari živili su u predgradju samo za ljubav svoje koristi i trgovine, jer Zaporožci niesu se rado bavili trgovinom, oni su samo plaćali, dok je trajalo u kesi novacah. Ali su ti lakomi trgovci slabu korist imali od svoga truda. Njim je bilo kao i onim što stanuju na podgorju vulkana (ognjene gore), jer su zaporožki junaci, kad im je novacah nestalo, obijali vrata pak onda sami mukte uzimali.

Takova je bila ta Sječ, zbjeg mladih ljudih. Ostap i Andro navezu se sa cielim žarom mlada čovjeka na to pustopašno more. Oni brzo zaborave i djetinstvo, i bursu, i kuću, i sve, što tajno burka još nevinu dušu. Oni su badavadžili (ljenčovali), bratimili se sa bezbrižnimi neimari i kao da nikad niesu želili da bi im nestalo toga života. Medju tiem mislio je Taras Buljba kako da zapodjene ma kakov posao, jer on nije mogao dugo mirovati.

„Šta misliš, Koševoj,“ reče on jedanput kad je unišao k atamanu „može li biti, da se Zaporožci malo prošeću?“

„Kuda prošeću?“ odgovori Koševoj vadeći lulu iz ustiuh i pljune za se.

„Kako kuda? U Tursku ili na Tatare.“

„Nemogu ni u Tursku ni u Tatarsku,“ odgovori Koševoj i metne opet lulu u zube.

„Kako nebi mogli?“

Digitized by Google

„Tako. Mi smo načinili mir sa sultanom.“

„Ta on je nevjernik; pak Bog i sveto pismo zapovieda ubiti nevjernika.“

„Ali nemamo zroka. Da se niesmo zakleli našom vjerom, ajde, možda bi još nekako moglo podnieti.“

„A šta je to, Koševoj? Šta to ti govoriš da zroka nemamo? Eto ja imam dva sina, oni su mladi ljudi — njima valja priviknuti se i poznati što je vojska, a ti kažeš da Zaporožcu netreba ići na vojsku!“

„Šta bi de?“ odgovori Koševoj posve hladnokrvno; „treba počekati.“

Ali s tiem Buljba nije bio zadovoljan. On sazove oko sebe sve starešine i stamane od kurenjah i častio ih je cielu noć. A kad su se siti nablagovali, otidu na pijacu, gdje se obične skupljala Rada (vieće) i gdje je bio bubanj (doboš), na koji se obično sastajala Rada. A kad nenadju maljićah koji su svagda kod Dovbiše cimbaliste bili, a oni uzmu po batinu i načnu udarati u bubanj. Odmah najprvi dotrči Dovbiš, visok čovjek s jednim samo okom (ćorav), a i to mu je bilo dremovno.

„Tko dira u bubanj?“ poviče on.

„Mučí, pak uzmi svoje maljiće (palke) i udaraj kad ti se zapovieda,“ odgovore prinapiti starešine.

Dovbiš potegne odmah iz torbe maljiće, koje je uzeo uza se, jer se on odmah tome nadao. Bubanj udari — i za živi čas povrve Zaporožci kao osovi na pijacu.

Nekoliko njih otide po Koševog i dovedu ga na pijacu.

Starešine izidju pred njega i kažu mu: „Ništa se neboj! Reci ljudem dobru rieč, ako hoćeš da se zlo nesperi; reci da Zaporožci udare na nevjernike!“

Koševoj kad vidi da tu šale nema, a on stupi na sred pijace, nakloni se na sve četiri strane i progovori: „Gospodo Zaporožci, vrstni molodci! je li od vas prosto da prozborim?“

„Govori, govori!“ zagrme Zaporožci.

„Dobro; dakle ja vam najprije kažem, viteška gospodo, a vi to možda i sami bolje znate, da su se mnogi Zaporožci pozadužili u krčmah židovom i svojoj braći toliko, da im više ni vrag nevjeruje. Onda ima opet mnogo mladih ljudih, koji još niesu ni vidjeli kakova je vojska, a mlad čovjek, kao što sami znate, gospodo, nemože viek živiti bez vojske. Kakovi bi to bio Zaporožac, koji još nikad nije se tukao sa nevjernici?“

„Gle, dobro govori,“ rekne pisar i gurne laktom Buljbu. Buljba posvjedoči glavom.

„Nemislite, gospodo, da ja to govorim, da mir prekršim. Sačuvaj Bože, ja sam to samo tako rekao. A bila bi i grehota tako što i govoriti, jer evo kod nas crkve. Slava Bogu, koji čuva Sječ već od toliko godinah, ali evo do ovog trena ostala nam je crkva ne samo s lica, nego i unutra ostale su ikone (obrazi) gole nage. Nitko se još nije našao božji, da bi im skovao srebrenu rasu (odielo). Na njih je samo to, što su im na smrti ostavili neki Kozaci, a i te su vrlo mršavi darovi, jer su oni potome sve zapili još za života svoga. Ali ja to nekažem zato da se mi zaratimo s nevjernici; jer mi smo zadali vjeru sultanu, pak bi nam velika grehota bila pogaziti zakon naš.“

„Vidiš prokleta čovjeka! šta sad opet petlja?“ rekne Buljba pisaru.

Digitized by Google

„Dakle sad vidite, gospodo, da se rat nemože započeti. Junačtvo i čast vitežka nedopušta. A ja po mojoj tankoj pameti evo što mislim: da pustimo samu mladež na čamcih, valjda neće srušiti gore anadolske. Šta mislite vi, gospodo?“

„Vodi, vodi sviuh!“ poviču sa sviuh stranah glasovi; „za vjeru mi ćemo umrieti!“

Koševoj se uplaši. On nikako nije imao volje da diže cielo Zaporožje, a osobito opet činilo mu se krivičan posao, mir narušiti.

„Dopustite li, gospodo, da još jednu rečem?“

„Nemariš!“ vikali su Zaporožci; „boljega nećeš ništa kazati.“

„E, kad je tako, a ono neka bude na vašu; ali po nas bi bio još najbolji mir. Vi znate, gospodo, da sultan neće nami prostiti, nego ćemo kijati za tu radost naše mladeži. A mi bi mogli još spremati se i imati nove sile. E, a mogli bi nas i Tatari napasti kad se mi odmaknemo. Pak valja i to uzeti, da mi nemamo ni čunovah da svi pojdemo. A što se mene tiče, ja sam rad i hoću učiniti sve što je god vaša volja.“

Lukavi atamen zamukne. Oni se stanu pravdati, i atamani kurenjski odluče, da odprave nešto mladih ljudih na nečistu vjeru, i da ih predvode stariji i vještiji.

Na taj način pristanu svi i bili su uvjereni, da je njihov posao baš u dlaku pravičan. Takovo ponjatje o pravu moglo se njim oprostiti, jer su živili na opasnih granicah i na nemirnom i biesnom susjedstvu. A i čudo bi bilo, da su oni drugčje postupali. Tatari su bar deseтput prekršili takovi *mir* i njih na vjeri ubijali. E, a takovi bezposleni junaci a u tako ratoborno doba niesu ni mogli biti duže vremena bez rata.

Momodci se odmah podignu da vide i prirede čamce za put. Za čas javi im se nekoliko tesačah sa sjekirami u rukuh. Stari opaljeni (od sunca) širokih plećah Zaporožci sa prosiedim brkom zasuču šarvare, zagaze do koljenah u vodu, te su vukli čamce s briega u vodu na jakih konopcih. Odprave nekoliko ljudih u svoje nado (skrbnicu) koje je bilo na strmom briegu Dnjepra s one strane vode u potajnoj i nepristupnoj pećini, gdje su oni uviek ponešto od dobivenog oruđja i druge dobiti ostavljali. Za to njihovo nado nije svatko znao i oni koji su tamo jedanput već bili, kazivali su svojim drugovom gladeći brk i veoma su se pri tom držali mudro i ozbiljno. Sav je brieg oživio bio i narod, do taj par sasvim bezbrižan, sad se na jedanput bio uzrujao.

U tom veslila je poveća kompa k briegu i ljudi na njoj još izdaleka mahali su rukama. Kozaci su to bili u poderanih svitkah. Neuredno odielo njihovo pokazivalo je da su ili sasvim od bieде ugnječeni, ili pako pijanice, koji su sve zapili gdje su god što imali, jer ništa drugo neimadoše osim košulje i lule. Medju njimi biaše se odielio i naprvo stao neki onizak širok čovjek oko petdeset godinah. On je najvećma vikao i najviše rukom mahao od svih drugih.

„Pomoz Bog, gospodo Zaporožci!“

„Bog pomogao neznane delije“ odgovore ovi na ladjah i prestanu od djela.

„Je l' slobodno, gospodo Zaporožci, rieč besjediti?“

„Govori.“

Digitized by Google

Gomila se naroda nadviesi po briegu, i on počme govoviti:

„Jeste l' vi čuli, šta se čini po hetmanštini?“ *)

„A šta?“ reče jedan od kurenjskih stamanah.

„Takova se djela čine, da se izkazati nemože.“

„Ma kakva djela?“

„I nepitaj. Od kako smo se rodili i krstom prekrstili, toga niesmo još zapamtili,“ odgovori taj onizki Kozak držeći se ponosito kao kakov ulak koji važne tajne donosi.

„E de, kazuj, šta je to bilo?“ poviču svi u jedno grlo s briega.

„E da, zar nieste vi, gospodo, to dosad čuli?“

„Niesmo ništa čuli.“

„Kako bi to bilo? ili nieste, što za gorami živite, ili vam je Tatarin keljom uši začepio?“

„Kazuj samo, dosta si nagadjao“ reče nekoliko starješinah koji su naprvo stajali.

„Dakle vi baš nieste ništa čuli, kako su židovi već i crkve svete uzeli pod arendu kao i krčme?“

„Niesmo.“

„Nieste vi čuli zar ni za to, da hristjanin više nemože na uskrs ni pashu (uskrs. jaganjac) jesti, dok pasji žid neudari na nju znamenku svojom nečistom rukom?“

„Niesmo ništa čuli!“ vikahu oni na briegu i malo se pobliže prikuče.

„I da se ksenži (poljski svećenici) voze od sela do sela u taratajki (kočiji), pak neka bi bilo da su konji upregnuti, nego baš pravoslavni hristjani. Pak vi možebiti i za to neznate, da hoće Lah (Poljak) da mi najposlje i vjeru našu izgubimo i da se pošokčimo. A nieste valjda ni za to čuli, da židovkinje kroje sebi suknje od svetih odeždah (crkvenog odiela). — pa da —“

„Stani, stani!“ presječe mu Koševoj, koji je dotle stajao i gledao u zemlju preda se, kao i svi Zaporožci, koji u važnih djelih nikad niesu buknuli na prvi plamen, nego su samo mučali i u sebi gorki jed gutali. „Stani, da i ja jednu rečem: a gdje ste vi bili, vrag vam odnio otca vašega, šta ste vi radili, nego ako nieste imali oružja, šta bi drugo bilo? Kako bi vi mogli trpiti toliko bezzakonje?“

„E da, kako bi mogli trpiti takovo bezzakonje!“ odgovori onizki Kozak, „a da kušate vi, pak bi vidjeli, jer gdje stoji petdeset tisućah Poljakah, a i nekoliko hetmanacah pounijetilo se, tu je maliči težko se hraniti.“

„A kamo hetman vaš, šta rade polkovnici?“

„E da, hetman i polkovnici! Ta znate li gdje su sad hetman i polkovnici?“

„Gdje?“

„Polkovnikom odsjekli su glave i ruke, te ih nose po sajmovih da ih sviet gleda, a hetmana su turili u zažarenog mjedenog bika, i leži i sad još u Varšavi.“ **)

*) T. j. Ukrajini, koja je imala svoga vojvodu (hetmana) i bila je u nekom savezom a kašnje i odvisnom odnošenju prama Poljskoj kraljevini.

**) Vjerozakonski fanatisam onoga surovoga vieka s jedne i druge strane uz ostale predsude i praznovjerje strahovite je često prouzrokovao okrutnosti i krvoprolitja medju istimi jednoplemenici, a naročito medju Poljaci i njihovimi na jugu susjedi Rusini.

Digitized by Google

Sve što je tu gledalo i slušalo upropasti se od straha; na čas zamuknu i utišaju se kao vrieme pred oluju, i dok bi trenuo oporave se opet izza toga užasnog čuvstva silni junaci i briznu punim potokom riečih: „Šta, zar da našu hristjansku vjeru gazi nevjera židovska? Zar da onako sa pravoslavnimi hristjani rade i muče naše ljude, kao polkovnike i samog hetmana? Mi to da trpimo? Aja bogme, toga neće biti!“ Takove su rieči sievale po cieloj velikoj gomili naroda. Zaporožci uzkipe i odmah se late oružja. Ma nije to bilo burkanje kakvog lakomislenog naroda, nego tu su se digli ljudi baš s glave i od oka. Oni se razpale polagano ali valjano, da se za dugo više nepodmire. — „Šta, židovstvo zar da nad nami gospoduje! Ajde, gospodo i braćo, sve židove da povješamo, da im više ni traga ni glasa nebude!“ reče neki izmedju njih. Rieči te puknu po gomili kao striele, i oni odjure na predgradje da sve židove izsjeku na komadiće.

Jadni sinovi izrailevi klonu i onako slabim duhom, te zavuku se neki u prazne sudove rakijske, neki u peć, a neki — bome i svojim židkinjam pod skute. Ali nemila osveta svagdje je njih našla.

„Premilostiva gospodo!“ drečaše neki visok i koštunjav žid, pomolivši izza drugovah svojih žalovito lice svoje, bliedo kao krpa. „Premilostiva gospodo! Mi ćemo vam kazati što još nikada nieste čuli, vrlo je važno, i nemožete pomisliti kako je to važno!“

„No, stanite, neka kažu!“ rekne Buljba, koji je imao navadu svaki put da čuje i obtuženog.

„Sjajna gospodo!“ govoraše žid, „takove gospode još nikad nije bilo na svietu. Bogami nikada! Tako dobrih, liepih i hrabrih vitezovah još nitko nije vidjeo . . .“ Glas mu je oslabio i drhtao od straha. „Kako bi mi mogli Zaporožcem štogod zlo i pomisliti! niesu ono naši ljudi što po Ukrajini arende drže. Tà bogami niesu naši! ono niesu pravi židovi, to vrag zna što su oni. Vrag neka ih nosi od nas, mi pljujemo na njih kao na nečastivog. To će i oni sami kazati. No govorim li istinu? kaži ti, Šlema, ili ti, Šmulj.“

„Bogami, to je istina,“ odgovore iz hrpe Šlema i Šmulj u poderanih elmkah (haljinah židovskih), obadva bliedi kao duvar.

„Mi se niesmo još nikada“ nastavi prijašnji žid „dogovarali sa neprijateljem. A za Poljake nećemo ni da znamo, neka im vrag na san dodje! Mi smo sa Zaporožci kao s braćom rodjenom . . .“

„Šta? zar Zaporožci da su vaša braća?“ upade mu neki iz gomile u rieč „to vi nećete dočekati, prokleti židovi! U Dnjepar s njima, gospodo, nek se podavi taj gad!“

Te rieči bile su znak; oni popadnu židove za vrat i načnu ih bacati u vodu; jauk i dreka razliegala se na sve strane; a surovi Zaporožci samo su se smjejali gledajući kako se mršave židovske noge u pašmagah (crevljah) i čarapah vijaju u visu. Jadni visoki govordžija navukao je sám sebi na vrat biedu, smota se Buljbi oko noguh i žalovitim glasom stane moliti: „Veliki gospodine, premilostivi gospodaru! Ja sam poznavao vašeg pokojnog brata Doroša. O, kako je to bio slavan vojnik! Ja sam njemu dao osam stotinah cekinah, kad se odkupljivao iz turskog sužanjstva.“

„Ti si poznavao moga brata?“ upita Buljba.

„Jesam, bogami; velikodušni je to bio gospodin.“

Digitized by Google

„A kako se ti zoveš?“

„Jankelj.“

„Dobro, ja ću tebe provesti,“ i odvede ga Taras k svome obozu, kod koga su stajali Kozaci. „Tu idi pod kola, lezi tamo i nečini se ni živ, a vi, braćo, nepuštajte žida.“

Poslje tieh riečih otide Buljba na pijacu, gdje se imala Rada zbog prestojećeg rata sastati. Njemu je žao bilo za stradanja po Ukrajini, ali ga je to tješilo, što mu se otvorilo široko polje za junačtvo, pak još za takovo, za koje se nadao da će dobiti mučenički vienac po smrti.

Ciela Sječ, sve, što je god bilo na Zaporožju sastalo se na pijaci. Starješine i kurenjski atamani poslje kratkoga dogovora rieše, da se ide s vojskom uprav na Poljsku, jer od tuda je došlo sve zlo, da se opustoši sva zemlja neprijateljske, pak će biti i dobroga šićara (dobiti).

Sad se sva Sječ na jedanput preobrazi. Ništa tu nije bilo čuti nego zveka sabaljah i škripa kolah, sve se opasivalo i oblačilo. Krčme su bile zatvorene; nigdje čovjeka pijana. Neobično poslovanje izmienilo je na jednom neobičnu nemarnost. Koševoj je bio veći za cieli aršin. Nije to više bio onaj pokorni sluga vjetrene želje samovoljnog naroda, nego to je bio sad neograničeni diktator, gotovo despot, koji je znao samo zapoviedati. Svi oni svojevoljni i lienčivi vitezovi liepo su stajali u redu, smireno spustili glavu, pak nesmie ni okom trenuti, kad bi Koševoj izdavao naredbe tiho, sve na dlaku, kano onaj koji na prste zna posao svoj, pak mu nije sad istom prvi put što ga izvršuje. U drvenoj maloj crkvi služio je sveštenik službu, okropio sviuh svetom vodom, i svi su cjelivali krst. Kad je sva zaporožka vojska izišla iz Sječi, svi se ogledaju natrag. „S Bogom naša majko!“ svi su gotovo u jedan glas kliknuli. „Nek te Bog čuva od svake nesreće!“ — Kad su kroz predgradje prolazili, Taras Buljba sám se prepane kad ugleda svoga žida, a on širom otvorio svoju kramu te prodaje nekakvo kremenje i druge sitnarije. „Ludove, šta si tu sjeo?“ reče mu, „izim ako hoćeš da te ubiju kao vrebca?“— „Tiho, tiho gospodaru“ odgovori žid. „Idem za vami i za vojskom, pak ću margetanisati i prodavat ću proviant tako jevtino, kako još nitko nije. Bogami hoću, vidit ćete!“ Buljba slegne s ramenima, i čudeći se neodoljivoj naravi židovskoj, odjaši za svojom četom.

IV.

Na skoro sav je Poljski jugozapad od straha drktao; svuda se samo o Zaporožcih govorilo. Poljski gradovi i sela na jugu ležali su sasvim u prahu. Arendatori židovi na hrpe povješani zajedno sa ksienžmi. Zaporožci prolazili su svuda kao svatovi, ostavljajući za sobom jedino pusto polje. Nigdje ih nije mogla zaustaviti Poljska vojska: gdje su se dohvatili, tu su Poljaci razbijeni bili. Ništa nije se moglo protiviti burnoj njihovoj navali. Prelat, koji se je tada nalazio u Radzivilovskom manastiru, pošlje dva monaha (fratra) od svoje strane i poruči Zaporožcem, da su se oni pogodili s Poljskom na miru živiti, a da sad javno gaze rieč svoju koju su kralju zadali, a s tiem i narodna prava. „Kaži ti vladiki (episkopu) od strane sviuh Zaporožacah“ odgovori Koševoj tim poslanikom, „neka se on ništa neboji: to Kozaci još tekar lule zapaljuju,“ i do malo veličanstvena opatija stojaše u živom plamenu, i visoka gotička okna na

Digitized by Google

crkvi, kroz koja je silna vatra suknjala, strašno su gledale u noćnu tminu. Bježeće gomile fratrovah, soldatah, židovah zaplave i onako napučene gradove, i sela gotovo pusta ostajahu na volju neprijatelju. Jedini grad Dubno nepreda se. To je razdraživalo vojskovodje, medj' kojimi nebiaše baš posljednji Taras Buljbe. Oni ugovore medju se, da grad s gladi osvoje. Gomile najezdnikah (dobrovoljnih boracah) obsjednu sa sviuh stranah gradske bedeme i namjeste zajedno i oboz svoj oko sebe, koji je gotovo svuda za njimi sliedio. Žitelji gradski sa priličnom posadom rieše se, dok se god bude moglo, trpiti biedu i nipošto se nepredati. Zaporožci udvoje svoju pažnju, da gradu nebi od kud pomoć došla; kockali su se, zapaljivali lule, i svakojako sa kobnim hladnokrvjem pazili na grad. Prodju dvie nedjelje danah, i premda su Kozaci mnogo više voljeli juriš i obično svoje slobodno utrkivanje nego obsjedanje gradovah, opet nije ništa moglo preodoljeti njihovom strpljenju. — Mladi vojnici, koji su omirišali boj i opaznosti, gorili su od nestrpljivosti, i medju timi bili su i naši junaci Ostap i Andro, koji su se istom bili upatili u ratnoj struci, vatreni, odvažni, željni novih dogadjajah, čeznući da poznadu još i nova pojavljenja i izmjene rata i da pokažu koliko su vješti prkositi pogiblim i nesgodam bojnim. Na Ostapu se vidlo da je baš rodjen za vojnika. On je sad već bio uzrastao kao kakvi junačina. U svom svojem kretanju pokazivao se je kriepak i pouzdajući se sám u sebe, i sva se je njegova muževnost, prije nerazvita, pokazivala sada u punoj snagi kao u silnoga lava. I Andro je takodjer živ se uljuljao u čarobnoj muziki od sabaljah i zrnah, jer se nigdje volja i zaboravljenje, smrt i naslada nesjedinjavaju u tako obmamljivo-strašnoj dražesti, kao u bitki.

Dugotrajno to mirovanje pod gradom nije im bilo po volji. Andro je sjedio kasno kod oboza svoga kad bi drugi spavali, osim nekoliko koji su na straži stajali. Noć, ivanjska prekrasna noć s nebrojenimi zviezdami prikrivala je opušćenu zemlju. Sva je okolica predstavljala veličanstveni pogled: blizo i daleko bilo je vidjeti požare gorućih selah. Na jednom mjestu plamen se mirno ustavio kao stup na nebu; na drugom opet dogorjevši do tinjućeg žara, buknuo bi na jedanput i razbijajući se na vietru zviždao bi i letio kao ognjeni zmaj u vis do pod same zviezde, i oplazine od njega trnule bi se pod samim dalekim svodom nebeskim. Ondje ogorjeli crni manastir, kao niemi monah, stajao je grozno, pokazujući u odsievanju potamnjelu svoju slavu. Tamo opet gorilo je novo stanje medju voćkami. Drvljad su pištala i dimila se; kadkad kroza drvljad prosvietlio bi žar, i rodne kruške kao grozd na pomotanih granah žutile su se kao zlatne bote, a šljive izdaleka imale su kao fosforični, ognjeni cviet; i usred toga kadkad crnilo se na zidu obješeno tielo nesretnog žida ili fratra, te je i ono zajedno u vatri izgorievalo. Iznad toga vijalo se u visu jato ptican, koje je bilo vidjeti na zažarenom nebu kao tamne sitne krstiće. Noćnu tišinu prekidalo bi kadkad samo glasno brzanje popenjatih na paši konjah odjecajući od pustih bedemah gradskih, i slabi šum zujećih kresnicah i lepirah noćnih.

Andro je mučke gledao u taj strašno-čarobni noćni prizor, i na jednom učini mu se kao da netko uz njega stoji. On se ogleda i vidi zaista za sobom žensko gdje stoji. Crnomanjasto lice njeno i azijatske crte oblika toga učine mu se poznate. Malo se bolje zagledi: Da! Tatarka je! ona ista Tatarka, koja je služila kod kćeri Kovenskog vojvode. Mladi se vitez ustrepće. Srdce

Digitized by Google

ma jekne u škrokih grudih i sve što je prošlo i minulo, što je u dubljini utrobe njegove počivalo sakrito, zaglušeno, podavljeno sadanjim slobodnim životom, sve je to na jedanput izpuklo na vrh i potopi u jedan mah svu sadašnjost; sva snaga i sila mladosti, uzkipi u toj nagloj navali strasti, čuvstva i nemira. Pitanja potokom su tekla iz njegovih usiju: „Odkuda? kako? gdje tvoja gospodja? kako si ti dospjela ovamo? šta to znači? govori, govori za Boga! nemuči me!“

„Lakše, za Boga lakše!“ upade Tatarka i zamota se u kobinjak (kozačku kabanicu) koji je sbacila bila sa sebe. „Gospodja vas je poznala medju Zaporožci, ona je u gradu.“

„Milostivi spasitelju! ona je ovdje! šta ti goveriš? ona da je u gradu?“ Tatarka posvjedoči glavom.

„Kako je njoj? govori, goveri! šta mučiš?“

„Ona drugi dan već ništa nije jela.“

„Šta?!“

„Nitko neima u gradu zalogaja hljeba. Svi odavno već jedu samu zemlju.“

„Spasitelju Isuse! I vaši do evog časa nisu ni jedanput izpali!“

„Neda se. Zaporožci su svuda naokolo obsjeli gradske zidove. Jedan cigli samo ima tajni ulazak, a upravo na tom mjestu stoji vaš oboz, i da samo saznaju za ta sliepa vrata, grad bi odmah pao. Gospodja mi je zapovjedila da vam sve objavim, samo da ju neizdate.“

„Bože, nju izdati! Ja da ću nju vidjeti! O! . . . da samo nemmrem do toga časa!“ Prsi su mu kipile žarom radosti. On skoči odmah do svoga oboza i premetne sve i pobaca oko sebe dok je našao dvie male kese nasute pšenom (kašom) i dvopekom, i dade ih u ruke Tatarki, pak ju zamota plaštom i reče joj da kaže gospodji, da će on naskoro biti sám; on kaže Tatarki da nosi hranu i neka ga očeku,e da će i on doći. Sad je samo na to mislio, kako bi nju lakše proveo do mjesta gdje je bio tajni podzemni ulazak. Ulaz je taj bio upravo pod kolima u kojih su smještene bile ratne sprave. Po sreći njegovoj Zaporožci su, po svojoj običnoj nemarnosti, svi spavali kao poklani. Polagano šuljao se on vodeći nju za ruku, i smjerajući da nebi očepio koga, gurne nju iznenada laktom, — kabanica joj sleti i zora jarkom rumeni svojom osvietli njeno bielo odielo. „Spasitelju, poznat će ju! sve je propalo!“ On sa strahom i smrtvom, ubitom dušom povede očima oko sebe. „Bože, koliko je sreća!“ i sám pozorni stražar stojeći baš na opasnom mjestu naslonio se na pušku pak spava. Tatarka zamota se bolje u kabanicu, zavuče se pod kola, mali na četvrt izsječeni busen se podigne — i ona zamakne pod zemlju.

Opazno povrati se Andro k svome šatoru želeći da razgleda, spavajuli svi, i jeli sve mirno.

„Andro!“ progovori u taj par podignuvši glavu stari Buljba, „kakova je to k tebi Tatarka došla?“

Da je tko u taj čas pogledao u mladića, mislio bi od njega da je mrtvac koji je iz groba ustao.

„E, pazi sine, bogami ću te izmjeriti batinom da će ti osjetjati kičmenica do strašnog suda. Babe će tebe nagrditi.“

Buljba kad to reče, ili je trudan bio ili je mislio o kojem važnom planu, nije mu ni na kraj pameti bilo, da bi ta Tatarka bila iz grada, nego je

Digitized by Google

držao da je ona kakova skitnica iz sela pak da se spleła sa sinom njegovim, no bilo to kako mu drago, on se okrene na drugu stranu i zaspi.

Andro odahne.

Srdce mu je strepilo; on se prikuči obozu, napipa jelo i natrpa pune kese i u svoje kabaste šarvare, a srdce mu je sve jednačice ukočeno bilo i duša bi reć hoće da se razleti oko jedine misli za tom radosti, koja ga je čekala. Još jednom ogleda on oko sebe, i najedanput, neosjetjajući ni srdca ni zemlje, ni sebe, ni svieta, mune pod kola. Mala vrata otvore se pred njim i zatvore. On biaše sad u gustom mraku. Pod nogama opazaše da ide niz stube, i netko ga primi za ruku. Dugo su tako skupa išli; od nekada nestane stubah i pod njim bila je gladka zemlja. Svjetlost od fenjera (lampe) zasja u podzemnom mraku. „Sad idite upravˮ reče njemu glas: a to je bila Tatarka. Podrumni prolaz vodio je izpod gradskih zidinah i svršivao se tako isto stubami kao i na ulazku. Napokon vidi se mladić u sred grada, a dan je svitao i jutrenji vjetar popirivao. Nijedne se kuća nije pušila. Mrtvilo u gradu prekidala su slaba bolestna uzdisanja, koja su njega u srdce ubijala. Na straži stajali su vojnici bliedi kao smrt; to je bio više vid negoli ljudi. Na sred ulice naidje na vrlo užasni predmet: žena, strašna žertva gladi, gdje leži umirući pak je stisla zube u izsušenu svoju ruku. Mladi Kozak se zgrozi i brže podje za Tatarkom; letio je sa svima čuvstvima da vidi onu, za koju je rad bio život svoj položiti. Tako dotrči pred kućna vrata i uljeze u kuću. Svud je bila tišina; svi ili su spavali utrudjeni stradanjem, ili bez jauka mučili se. On stupi na prag spavaće sobe. O kako je zamrlo srdce u njemu! kako je sav zaniemio, kad mu je ono kazalo, da će u jedan tren, dok bi munja kresnula, on nju vidjeti.

I on je nju vidio, vidio je onu, koja je nekad bila bezbrižna, vesela, vjetrena, šaljiva, koja je nekad penjala po njemu mindjuše i kitila njega svojim prekrasnim, laganim kao krila u lepira, odielom. On je nju opet vidio. Sjedila je na divanu i podmotala poda se čarobnu svoju nježnu preliepu nožicu; sva iznemogla i blieda, ali je bjelilo njeno u srdce prodiralo kao bliskajuće na angjelu odielo. Crne obrve, tanke i prekrasne, pridavale su neku čarnu silu njenom licu, koje je na prvi pogled svakoga občinjavalo kao svetim trepetom sladke bojazni. Trepavice, dugačke kao na basmi, bile su klonule i kao mutne tanke igle vidle su se oštro na njenom angjelskom licu. — Kakovo je to bilo stvorenje! koje je, rekao bi, za čudo rodilo se na sviet, pak da mu se sav sviet i sva bogatstva daruju, još bi to mala žertva bila, — i to nebesno stvorenje trpilo je glad i sve, što samo gorkog ima za ljude na zemlji! Pljesniva kora bljeba kao kakvo blago na zlatnom tanjiru pokazivaše da je tu još do mala osjećano sve bjesnilo gladi. — Kad opazi tabanje, podigne gospojica glavu i uperi na mladog Kozaka dugi, tamni, turobni pogled. On opet učini se da je izčezao i da ga neima. Lice njeno od prva puta činilo mu se kao da je drugo; na njem su bile one iste dražestne crte, ali se na njemu prostrla pučina od novih milinah kao kad se pred okom otvaraju nebesa. Ta biljega tihog stradanja, taj bolješljivi izgled . . . O kako je ona ljepša bila nego prije! On padne njoj pred noge, prinikne i zagledi se u njene čarne oči. Slabi osmjeh kao od neke radosti grane njoj na ustima, i u isti čas suza kao biser naresi si joj se na trepavici.

Digitized by Google

„Carice moja!“ progovori napokon občarani mladić, „šta ti mogu da učinim? šta želiš, šta zapoviedaš?“

Ona je sve jednačice u njega gledala i metne na rame njegove divnu svoju ručicu. Sa žestokim plamenom strasti obaspe on nju poljubcima.

„Ne, ja neidem od tebe! Umrieti ću uza te! Gladan i žedan ležat ću pred nogama tvojima i umrieti ću s tobom, gospodjo moja! a za smrt, za sladku smrt pred nogama tvojima ništa ja neištem!“

„A tvoji drugovi, tvoj otac — ti moraš ići k njima“ izusti ona tiho. Usta su se njena još dugo micala — bez riečih, i oči njene, pune suzah, niesu silazile s njega.

„Što ti govoriš?!“ reče Andro na sav mah i krepku volju pokazujući. „Šta bi onda ljubav moja bila, kad bih ja za tebe samo to pregorio, što je lako pregorjeti! Ne, ne, ljepoto moja! Ja neljubim tako: otca, brata, majku, rod i sve što imam na zemlji — sve ću dati za tebe, svo s Bogom! ja sam sad vaš! ja tvoj! šta ćeš još?“

Ona prekloni glavu k njemu. On osjeti kako se električko-plamteće lice njeno dodirnulo njegovoga lica i ljubljenje, oh! kakovo ljubljenje — slije usta njihova i prionu jedno za drugo. (Dalje sl.)

Putovanje

iz Evrope okol Amerike u Kalifforniju, Kamčatku, rusku Ameriku, po ostrovih Polinezije, tihog i južnog oceana, itd.

Tome Skalice mladjega, Brodjanina.

Od g. 1852—1855.

(Nadalje)

Kad lovci kojega kita opaze, tad uzmu sva četiri čuna pravac k njemu i kad na blizu do njega dojdu, tri čuna zaostanu, a četvrti ide da ga ulovi i dojde k njemu porebarce do dvie niti (Faden) blizu, a tad je brk od čuna najbližja strana kitu, a u brku stoji pripravan harpunar držeći u rukuh harpunu (bodlo ili ostve) koju svom snagom baci u kita. Čim to spazi kormanj, odmah zapovjedi onim što na veslih voze, da trojica, što s jedne strane veslaju, veslima sijaju vodu, to će reći na veslih drže, da čamac ide natrag, a dvojica s druge strane na veslu u isti čas da svom snagom voze. Tad stoji čamac popreko i do pet nitih daleko od kita. Kit čim bol od harpune osjeti, bježi kumince dole, a stražnjim koncem svoga trupa to jest repom šine po moru tako silno, da se more dieli, ali čuna zahvatiti nemože. Tad mu na krmi stojeći kormanj popušća iz posude konopa do 250 nitih, pak žurno zametne konop za stupčić, koj je uz njega na krmi privezan; mornari pako podbodu vesla u stranu od čuna, zapale svoje lulice, pa mirno svaki na svomu mjestu sjedi i puši, samo kormanj pozorno drži krmu, a kit plovi morem i čun za sobom vuče, i to tako hitro, kano da se na železnici vozi; od kako je kit harpunu u tielu svome osjetio i u dubljine etišao, pa dok se opet pomoli gore na vodi prodje, do dvadeset minutah, a najviše pol sata može pod vodom ostati, i tad se digne poviš vode

Digitized by Google

rod oddaha. Kad se kit pomeli iz vode, kormanj smata konop u baju; čim se čun kitu približi, u isti se postav stavi, kano i prije, a mornari zabiju sulice u kita i začepaju jih u isti čas. Kit opet zaroni kamo i prvi put, a konop se za njim popušća, al sad ne više od 70 nitih, pa se opet zametne za isti stupac, na što kit opet pričme čamac za sobom vući, ali već nemože od boli dugo pod vodom iztrajati, najdulje do 15 minutah; a kad se poviš vode digne, tad lovci paze, puše l' mjesto vode samu krv, i ako opaze da je sama krv, tad ga puštaju umreti; ako l' pako krvju smiešanu vodu bace, tad se mora i po treći i četvrti put k njemu ići i zadati mu više ranah, što se medjutim riedko kad dogodi, akoprem gdjekoji roni i po šest, sedam putah. Odkako lovci kita rane pa dok pogine traje tri sata najviše, mnogi poginu i za dva sata. Kad je uginuo leži poviš vode trbuhom gore. Ako se brod sada za dobra vjetra k čunom može primaknuti te je tim bolje za lovce, ako l' pako nemože, tad sva četiri čuna svežu jedan za drugoga i tako kita k brodu privlače. Došavši do broda, svežu kita sa desne strane broda lancem oko repa a glavom na krmi i tada počmu tuk (salo) guliti ili sadirati s kita.

Tuk se sadire sa kita na ovi način: na srednjoj katarki načinjena je sprava, koju Englezi zovu *tekel*, Taljani i Dalmatini *paranka*, a Niemci *Flaschenzug*. Ovom parankom napravljenom u sred visine od katarke prolaze dva debela konopa načinjena od iste trave što se zove *manila*, i od ovoga konopa dva kraja ovita su okol vratila, na kom se sidra dižu, a druga dva kraja od paranke vise dole k vodi, a salo se guli s kita na krovu od broda tako da nitko neima posla stajati na kitu. Sa strane broda uzvisite su dvie klupe, na kojih stoji po jedan nastojnik te počme zarezivati u salo. Ovog se *sala kod glave* kitove nareže jedan kaiš, tri noge širok, pa se zakvači za konop, koji visi od katarke dole k vodi. Tad mornari svi skupa pojdu vrtjeti na vratilu ovaj zakvačeni komad, ona dva nadstojnika odpačavaju sa svojimi na držalu širokimi noževi, a kit se u moru okreće kako momci vrtjaju, i kad ovaj nariezani komad do katarke uzvuku, prorieže uz vodu isti komad sala i pojdu virati, a poviš doljne zakvačke odsjeku salo, i tako se gornji komad tada u stirik (mjesto na brodu) spušta; za prvim vuku drugi, treći itd. komad dok nedojdu do repa. Onda salo odsjeku i izvuku krila (pera, *Flossen*) od kita i satru mu salo s ustnah i jezik odsjeku. Poslie kako je jezik uzvučen, mora onaj koji je kita ulovio, to jest harpunar, uzevši sobom sjekiru spustiti se dole na kita. On je usried tiela konopom opasan i jedan ga mornar drži na konopu s krova od broda. Ovaj harpunar mora kitu odsjeći vratnu kost, koja je do dvie noge debela, al' je šupljikasta, pa se dade lako odsjeći. Uz otaj posao harpunar više putah dokle kost presječe padne u more, no buduć da je konopom opasan to ga opet izvuku. Na ovoj vratnoj kosti od kita je tako zvana ribja kost (*Fischbein*). Kad i ovaj posljednji komad izvuku, ostali trup kita, to jest meso, odvežu i puste ga neka plovi kud ga talasi nose; oko svakoga trupa skupi se na tisuće morskih galebovah (Möve) i o tom se hrane. Tad vade na brodu iz čeljusti kost (Fischbein), osuše ju na suncu i vežu u snopove. Ova kost od kita duga je od 2 do 13 nogah kod najvećih ribah; s jednog je kraja podeblja, s druge pako strane više zaoštrita, a na ovoj zaoštritoj strani od jednog pa do drugog kraja ima kao brada ili kano u konja griva, i zarašćena je ta dlaka u gornjoj čeljusti kitovskoj po dlanicu duboku u mesu; na svakoj strani čeljust

Digitized by Google

ima po 180 komadah takove kosti. Ovakovi jedan komad od najvećih kitovah imade 3—4 litre, a litra dodje od ove kosti, kad se djuture (osjekom) prodaje na 45 kr. sr.

Još ću napomenuti što se pravi sa tukom kitovskim i kako ga raztapljaju. One velike komade što su u stiriku, razrežu na kaiše, tad je na krov gore bacaju, gdje ih drugi primaju i sprave na stranu, a treći ih režu na kocke i tako se salo u kazane (kotle) baca i vari. Za ložiti pod kazane imadu čvarakah od izvarenoga ulja. Ulje se topi ponajviše po noći, a kad se jedni kazani iztepe, ulje tad lievaju u bakreni kazan, da se tu malo prohladi, i onda ga sprave u bačve, u kojih mora stajati najmanje šest satih, dokle se ohladi na krovu. Tad bačvu dovaljaju do onog mjesta, gdje je krov prosječen, i puste ulje kroz rupu, u kojoj je načinjen veliki lievak, dole u velika dva kazana, u koji svaki stane 70 barilah ili 140 akovah. U njih mora se ulje ohladiti sasvim; tad zakrenu kožne cievi a ulje toče na pipu i spušćaju ga u najdoljnje redove bačavah. (Dalje sl.)

Čepljezovica, nova rakija.

U Beču peku i prodaju od neko doba novu vrstu žeste (Spiritus), naime *čepljezovicu* (Asfodilla). Ova se žesta peče od biline zvane latinski *Asphodelus*, a naški ponajviše *čepljez*. Ovako ga zove već Vetranić u svom „Remeti" pišuć:

Gdje pitome nie zeleni,
Nit je busa, ni ćipresa,
Nego u hridu od grebeni
Množtvo raste od *čepljeza*. *Neven br.* 44. *o. g.*

Drugdje ga zovu i *čeprlja*, *morodak*, a „Gosp. nov." kažu, da se u Liki zove *crjenjuša*. Čepljez je lukovnica (*Zwiebelgewächs*), to jest korien mu je kao u luka, po imenu u luka crljenca. No najviše je njegova lukovica nalik na šafranovu. Ima ga od više vrstih, po imenu: *čepljez žuti*, *bieli*, *granati* (*A. luteus*, *albus*, *ramosus*), a sve rastu po prisojnih gorah hrvatskih, dalmatinskih, bosanskih i srbskih; zatim lombardskih, u Piemontu, a najviše u sjevernoj Afriki (Algiru). Čepljez je bio u staro doba liek na glasu od zmijinog ujeda i ospe. Kad nerodica okrene, narod kupi njegove lukovice, pa ih popari kropom (ključalom vodom), da izvadi iz njih svu kaštrinu, te onda melje od njih brašno i peče kruh. To su ljudi valjda već u staro vrieme činili, jer se je onda vjerovalo, da se lukovicami od čepljeza mrtci u grobu hrane, zato su ga svagdje po groblju sadili i Proserpini posvetili. Žuti čepljez je inače liepa cvieta i sadi se kadšto u cvjetnjacih. Da se pak od njega rakija i upravo žesta može peći, to se do sada nije znalo, te je stoprv lani francezki lučbar Dumas dokazao, da se od njega može gotoviti žesta, i svojstvom, i mirisom, i žestinom nalik na našu vinovicu (Weingeist); a rakija je mnogo bolja od one što se peče iz krumpira i žitka. Buduć da se i krumpira i žitka premnogo troši svake godine na rakiju, te s toga i kruhu ciena skače, pa sad jošt radi grozdene bolesti nestaje i komine od groždja: zato je zamjetba Dumasova za gospodarstvo vrlo važna. To je umah uvidjela francezka vlada, te sada peče iz čepljeza najboljim uspjehom žestu u Algiru. Od 100 funtih čepljezovih lukovicah ociedi se 81 funta soka, kojemu se primiese 2 funta pjenicah i

Digitized by Google

100 funtih vode a pošto ovo 30 satih uzkisne, može se odanle žesta goniti pa se izvadi 8 funtih čiste žeste, dakle od prilike od 10 funtih čepljezova soka dobiva se 1 funta čiste žeste. I naša vis. vlada uvidjela je važnost ove neve lučbene tvorine, i zato je vis. popečiteljstvo najnovijom svojom naredbom dopustilo, da je prosto uvoziti čepljez u carevinu našu bez ikakve carine. Skupljanjem ove biline po naših južnih gorah moći će se naš ondješnji stradajući narod dobro pomoći, jer će moći bez velika truda malo i veliko čepljez po svojih pustih gorah kupiti i liep novac zanj uhvatiti, ako se nadje koji prometni trgovac, koji nepočasiv časa uputi narod u ovu struku zaslužbe, prije nego to kakav inostranac učini. — U najnovije doba počeli su od čepljeza variti slador (šećer), pa kušnje dokazuju, da ga u njem 4—5 putah više ima nego u buraku *(Runkelrübe)*.

Školski odlomci XXXI.

Kuća, obitelj, ne tek po vremenu, no i po dostojanstvu, prva je djelaonica odgojenja, te sve, što je diete u obitelji dobra i zla posisalo, srasti će čvrsto s iezgrom bitja njegova. U ovom odgojiteljnom krugu, u dječijih prvih godinah zaista najvažniji položaj zauzimlje **m a t i**; — preveć važno mjesto zauzimlje ona kad diete doraste do dječaka i djevojčice, do momka i djevojke. Budući su prvi uplivi najznatniji, i budući da dobra volja i materinski nagon samo u svezi s bistrom pameti pravu cielj postiže: to odtud sliedi, kako je važno odgojivati dobre matere. Moć odgojnog upliva od strane ženskog spola uobće i matere posebice, jasno nam se pokazuje u životu i u djelih najslavnijih muževah.

Sretna kućo, u kojoj bar na žrtveniku vjernog maternjeg srca liep plamen čiste pobožnosti i ljubavi gori! Materi se najbolja zgoda na ruku daje, da prve religiozne klice u djetetu oplodi. Pouzdano bih smio reći, da se religiozan život neće nikad posve zatrti u čovjeku, ako ga je krotka majčina ljubav podticala i podhranjivala. Naprotiv nikako se neće naknaditi šteta koju diete, lišavajući se istinite pobožnosti, u roditeljskoj kući trpi. Gdje u domaćem životu uobće religiozan duh nevjeje, riedko l' će ga izvan doma stojeći, ili pojedince k domu pristupajući učitelj moći učvrstiti, a ni izdaleka neće biti kadar to uciniti, ako je na samo obučavanje ograničen. Religia je jedina kotva (sidro) koja podpor daje u svih odnošajih života; a hoće l' ista kotva moći dati podpor, ako nije na dno srca bačena, te izrana utemeljena i utvrdjena? —

Iz pretjeranog straha trzati mladež iz družtva njezinih vršnjakah, ograničujuć ju jedino na druženje s odraslimi ljudmi, — velik je neuputnost, koja zle posljedice može imati. Osobito u dječaku počiva snaga, koja hoće da se izvana razvija slobodnije, nego što je to u občenju s odraslimi ljudmi mogućno, niti će diete svagda tako lako i bezopasno smjer svoj unutarno tajiti. Sasvim je druga stvar, kad — kao što se više putah dogadja — daroviti dječak polag vlastitog slobodnog izbora igre vršnjakah svojih ostavlja, pa tu bi onda nepravedno bilo, priečiti ga u tome.

Druže, jesi l' jednom uzeo posao odgojenja na se, a ti budi hrabar, stoj neuzkolebiv u svom poduzetju! Ako koje mane i pogreške na pitomcih tvojih zapaziš, ako ti nepolazi za rukom da mane njihove sbrišeš, a ti se od-

Digitized by Google

važi, da uzrok toga u samom sebi potražiš i nadješ. Zaista ćeš mnogo naći, što ni slutio nisi, pa tada svom zbiljom prioni, da, što se zla nadje, ukloniš. Zaista će ti to poći za rukom, pa onda — kakova prijatna promjena! Tebi povjerena mladež javit će ti se u drugoj svjetlosti, njena veselost razveselit će i tebe, njena nerazboritost i mahnitost neće te više vredjati, ti ćeš blaže s njom postupati i prašćati joj; u tvom govoru nestat će gorkosti i žestine, oblak s čela tvoga razvući će se, gnjev, na koji si sklonjen, ubjegnut će malo po malo, — odreći ćeš se udobnosti, na koju si se navikao, — ti ćes po gdjekoju mahnu, koja je na tvoje mlade drugove zao upliv činila, stresti sa se — u tvom predavanju bit će više živosti i prijatnosti. Budeš li tako za neko vrieme sám sebe izpravljao — kakav da izpadne resultat? Bit ćeš čestit odgojitelj.

Tvoji pitomci nagradjivat će te svojom ljubavju i povjerenostju; oni će paziti na svaki mig oka tvoga — trudba će tvoja za rukom poći — njihovim pogreškam i manam neće se znati traga.

Neuzmogneš li u gdjekojem slučaju ukloniti neke mane —e, dobro! a ti imaš mir u svojoj saviesti, imaš uvjerenje po kom reći možeš: „ja sam dužnost svoju pošteno činio — što mi sav trud nepodje za rukom, nije moja krivnja.“ *Gj. R.*

Zagonetka.

Od F. T. Ličanina.

U jeziku milom slavjanskome
Ime moje više stvarih znači;
Rad ljubkosti u imenu mome
Već i tudjin k sebi me privlači.

Kao *prvo* možeš me viditi
Preko sinjeg' poletati mora
Da me nebi umjeo nadlietiti
Niti isti u oblacih ora'.

Drugo prvom vitka krila svija
Te mu neda dalje putovati,
Da nanj' dojde — uj'la bi ga zmija,
Treba stati te natrag kasati.

U Hrvatske dvie su posestrime:
Jedno Bosna, drugo Slavonija;
U obodvim naći ćeš mi ime
Da bi njega lakše pogodija.
Jere isto dva sokola nose
Što u Savi bielo peru lice,
S jednim braća naša se ponose,
S drugim odmetnici poturice.

Odgonetka

na zagonetku u 48. br. Nevena, 8.

Prva.

Só u moru, *sol* u gori,
Teb', čovječe, vjerno dvori;
Nju na krstu — dar milosti —
Za znak daju od mudrosti,
Pa od tad je svakom mila
I potrebna vazda bila.

Druga.

Lien (Primorac *lin* govori),
Rječica ta svakog kori,
Koj bez posla vrieme trati,
Kom je na rád težko stati.
Lienost gdjeno otrov lije
Ondje nikad dobra nije.

Skupa.

Só i *lin* tad skup' izusti
I naći ćeš *Solin* pusti;
Uz jadranskog mora žale
Razvaline su m' ostale.
Gospodar mu, tak se piše,
Duklijan *) car Rimski biše,
Ilir rodom i dost slavni
Vladar tieh vjekovah davni'!

Odgonenuo: *S. N—y.*

Odgonenuše još: g. V. Zadravac, grad. bilježnik u Varaždinu; gg. A, Krišković i L. Vukelić u Senju; g. Gj. Horvat u Trstu; g. Vidović K. c. kr. poručnik u Milanu; gg. J. K. i Dionis Ar. B u Z. i gja. K. Halarova c. kr. primalja u Erdelju.

*) Diocletian.

Digitized by Google

VIESTNIK.

(*Knjiž. viesti*) Slavni pjesnik poljski *Adam Mickiewicz* preminuo je izza kratke bolesti 28. pr. m. u Carigradu u 57 god. dobe svoje. Rodio se g. 1789. u Zavsi (Novogradskom okružju maloruske Volinije). Prve je nauke navršio u Vilni litavskoj, gdje se je na tako zvanoj školi kandidatskoj i za stališ učiteljski pripravljao. Prvi njegov poveći pjesnički plod bila su dva svezka baladah i piesnih. Imenovan profesorom u Kovnu litavskom predavao je ondje literaturu; povodom tadašnjih političkih dogadjajah došao je u Moskvu, od kuda je g. 1828. poduzeo put u Italiju. Posljednjih godinah bio je profesor slavjanske literature na sveučilištu (College de France) u Parizu, odkuda je nedavno, kao što neke novine napominju na zapovied francezkog cesara Napoleona, pošao u Carigrad. — Najglasovitija pjesnička djela Mickievićeva jesu: „Konrad Wallenrod," „Pan Tadeuš," „Dziady," „Gražina" itd.

* U Moskvi je umro ruski pjesnik *Raić*, prevodilac mnogih klasičkih djelah na ruski jezik.

* U Pragu je boravio ovih danah, kao što „Praž. Nov." izvjestjuju, ruski tit. savjetnik i na glasu filolog i historik slavjanski A. *Hilferding*. Ovaj jošte mladi spisatelj ruski (učenik je glasovitog akademika Sreznjevskog, koji je u Petrogradu na čelu slavjanskog jezikoslovja, kao što u Moskvi obću slavjansku filologiju i historiju opet kao kolovodja u toj struci naukah zastupa akademik Bodjanski) proslavio se je u Rusiji svojimi izvrstnimi djeli: 1. „*Ob otnošenii jazíka slavjanskago k jazikam rodstvennim*" (t. j. sanskritskomu i jez. indoevropejskim) u Moskvi 1853. — 2. „*Pisma ob istorii Serbov i Bulgar*," 1. svez. u Moskvi 1855. (Prvi ovaj svezak obsiže dogodovštinu srbsku i bugarsku do konca X. vieka; osobito je historija bugarska, od razvitka te do padnutja bugarskog naroda, na temelju najboljih izvorah staroslavenskih veoma točno kritički izvedena). — 3. „*Istorija Baltijskih Slavjan*," svez. I. u Moskvi 1855. (Prvi dosad u „Moskvitjaninu" izašli dio ovoga djela obsiže najdavniju historiju baltičkih Slavjanah — t. j. onih slav. plemenah što su u VIII. i IX. vieku pod imenom Pomorjanah (Primoracah), Ranah, Ljuticah ili Veletah, Havelanah ili Stodoranah i Bodricah obitavali na sjevernih stranah sadašnjo Njemačke medju Labom i Vislom riekom i baltičkim morem — do Karla Velikog; — *drugi* dio obsiže ratovanja baltičkih Slavjanah s Niemci od svrš. VIII. vieka iliti od Karla Velikog do podvrgnutja zapadne polovine slavjanskog primorja baltičkog na konca XII. vieka; *treći* dio obsizat će naseljenje Niemacah medju zapadnimi po njih pokorenimi plemeni baltičkih Slavjanah, kao i medju iztočnimi slav. balt. primorčani, koji su se mirno podali njemačkomu i rimskatoličkomu uplivu, od XII. do XIV vieka. — G. Hilferding putovao je ljetos po sjevernoj nizozemlji i po Polabju njemačkom sabirajuć narodopisne i historične ostatke i znamenitosti staroslavjanskih sela sasvim poniemčenih stanovnikah onih krajevah. Dne 3. o. m. podao je g. H. u sjednici učenoga družtva u Pragu veoma zanimivo ustmeno izvjestje o svojem ljetošnjem putovanju i historičkom istraživanju, i to s mjesta čistim českim jezikom.

---

* Upravitelj c. kr. pošte u Zadru g. Berger poslao je vis. vladi uža od divje aloe, koja svuda u Dalmaciji samonikla raste. Vis. vlada izručila je taj proizvod bečkim užarom da o njemu svoje mnienje podnesu, a ovi su nova ta uža kao osobito jevtina i čvrsta pohvalili i preporučili.

* Družtvo proti mrcvarenju (mučenju) živine u Parizu poslalo je domaćemu slugi Fr. Uhlíř-u u Dačicah u Moravskoj, koji joj je bio preporučen po bečkom Antithierquaelereivereinu, zlatnu medalju, koja na jednoj strani pokazuje obraz cesara Napoleona a na drugoj ima napis: Mr. Fr. Uhlir, domestique à Datschitz, Moravie.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput Ciena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr Za utemeljitelje matice polovicanod iste ciene, t.j. na cielu god.u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 51. 22. Prosinca 1855. *IV. tečaj.*

Taras Buljba.

Pripoviest iz starorusinskoga života, od Nikole Gogolj-a.

Iz Ruskoga preveo Nikola Begović.

V.

„Gospodaru!“ reče žid Jankelj dolazeći pod šator Buljbin, onaj isti Jankelj, koga je Buljba smrti otco, pak je žid sad margetanio i uhoda (špijun) bio kod zaporožke vojske. „Gospodaru, znate li šta se radi?“

„A šta?“

„Ide petnaest tisućah vojske Poljske i vuku topove.“

„Nadbili smo ih dvadeset, pak ćemo nadbiti i petnaest“ odgovori Buljba.

„Pak znate li još nešto?“

„Što?“

„Vaš sin Andro, jao grdna čemeri! kakov je to slavni vitez!..“

„Šta je?“

„On drži Poljakom ruku.“

„Šta!?“ poviče Buljba i skoči kao biesan: „zar moje diete . . . moj sin! . . ja ću tebe ubiti, prokleti čivutine! ti varaš, vražja pasmino!“

„Ej, ej! kamo pusta sreća, da ja varam! Ali Bog ubio dušu otca moga, ako varam.“

„Šta! zar sin Tarasa Buljbe da se na to usudio?“

„U zao čas, ali bogme jest.“

„Pak baš on prodao vjeru Hristovu i otačbinu?“

„Bog i duša, jest. Ja sam ga, de, sám mojima očima tamo gledao. Vaj, kakov pusti vitez! Sto i osamdeset dukatah stoji ga sám oklop, bogat i sav od suhoga zlata, pak da ga samo vidite, kako slavno muštra soldate.“

Taras Buljba bio je kao da ga je grom udario.

„Ti izmišljaš samo, vražji čivutine! Nemože biti da je kršteno diete prodalo vjeru. Kad bi on Turčin bio, ili nečisti žid . . . Ali on nemože to učiniti! A dà, to bogme lje nije moguće!“ No njemu se i tako mélo po glavi, što on njega već dva dana nije vidio; dodje mu na um i Tatarka, koju je vi-

Digitized by Google

dio u stanu — i očima, sakrvavi. Kao ljuti zmaj pobjesni i vatra mu je iz očiuh sipala. „Stani ti djavolsko balavče, ti ćeš taki dobiti svoje! Tebe je sám vrag izlegao na ovaj svieť, da se ljudi nada te kupe!“ Srdit tako izidje pred šator i zapovjedi da konje sedlaju. Medju tiem Koševoj izdavao je zapovied, da svi budu gotovi i da nikako nedadu onim iz grada sastati se sa vojskom Poljskom, koja se približavale. Neprijateljske vojske bilo je jače od petnaest tisućah. Koševoj dogovori se sa starješinami i dade kolje podkriepiti onu liniju od kuda je neprijatelj udarao. Ali je na taj način oslabljen ostao niz obsade na drugoj strani grada. Oni ubiju odmah prvom vatrom Poljake i osakate ih, ali je tom sgodom poslužila se posada u gradu, izpadne na slabe bustje, protuče se kroz slabi niz obsade i spoji se s pridošlom u pomoć vojskom baš na očigled Zaporožcem. Buljba je od ljutinah svo kosu čupao s glave, što do sad nije moguće bilo svjuh s gladi pomoriti. Zaporožci uhvate se odmah u gustu gromilu (masu) — a ovaj im je manever njihov svaki put glave valjao, jer u taktiki njihovoj spajala se azijatska smionost sa evropejskom krieposti. Neprijatelj, premda je dva puť jači bio, opet nije mogao dojačati; žestoka bitka dovrši se sa silnom krvi. Taras Buljba bio je jedan od prvih poglavicah, i tri krunevna (poljska) polka, kad već nemogu odoljeti njegovomu silnomu napadanju, a oni uzmaknu i nadmu bježati, a on se odmah okrene sa cielom silom svojom na drugu stranu.

Buljba ugleda na strani jedno odielenje, koje je kao u zasjedi stajalo, i u toj četi pozna sina svoga Andru. Umah postavi Ostapa na svoje mjesto, kaže mu sve što će dalje činiti, a sám s njih nekolike baci se kao biesan na to odielenje. Andro pozna njega izdaleka i vidilo se kako je sav zatreptao. On se sakrije kao kukavica za svoje soldate i upravljao ih je iza ledjah. Taras nije imao mnogo vojske, on je imao sa sobom samo osamnaest ljudih, ali je udario tako biesno i s takom silom, kakove još nikad svieť od čovjeka nije vidio, da su se prve vrste neprijateljskog odielenja zastrašile i uzmicati počele pred tiem razdraženiem veprom. Čemu bi ga čovjek u taj čas mogao prispodobiti: kapa mu je još od nebud s glave sletila, kosa mu se razlela kao plamen, a perčin vijao se za njim kao zmija u zraku; pomamni konj pod njim grizao je i gazio konje neprijateljske; skupo odielo bilo je na njemu razcervano; on je već pobacao i sablju i oružje pak se samo razmahivao sa strašnim perzim bulavojem (buzdovanom). Trebalo mu je samo pogledati u lice, gdje se vidla živa svjerepost (divljač), pak onda nije ni za čudo što se prepao Andro, osjetjajući da mu nije duša baš sasvim čista. Blied kao krpa gledaše on kako su ginuli i razbjegavali se njegovi Poljaci, on je gledao kako su i oni najposlje, koji su do njega stajali, već nakanili bili da bježe, on je gledao kako su već neki okretali konje svoje i bacili oružje. „Za Boga!“ vikaše kao izvan sebe dižući ruke: „zašto bježite! nevidite! da je on sam!“ Vojnici se opomenu, ustave se na čas i opet se obsebre kad vide, da ih samo jedan junak sa tri sustala Kozaka vija. Ali je tu badava bilo protiviti se takovoj očajnoj volji. „Tà ti nećeš, moji utećí!“ vikao je Taras gazeći pred sobom one što su bježali kao da ih sám vrag tjera. Jedan Andro stiskaše da uteče, ali prekasno: strašni otac već ga je sustigao. — Lišen svake pomoći stane biedan na mjestu. Taras se ogleda: ali već nikog nije bilo za njim, družina njegova popadala je za njim kojegdje po polju. Oni dva sami su bili.

Digitized by Google

„E, sine?“ progovori Buljba, i gledne mu u oči.

Andro je bio zanimio.

„No, sine?“ opet reče Taras. „Jesu li ti pomogli tvoji Poljaci?“

Andro ništa neodgovori, nego je stajao kao osudjenik.

„Tako li se prodaje vjera? Prokleto ti bilo i ono mjesto, na koje si od matere pao!“

To kad reče presječe on oko sebe nekako krvožednim pogledom.

„Ti si mislio da sam ja tebe za nekoga drugog odhranio? To nisam! Ja sam te rodio, ja ću te i ubiti. Stoj i nemiči se, ni Bogu se nemoli da ti oprosti, jer za takovo djelo neopraštá se na onom svietu.“

Andro, blied kao platno, prošapće istom da se vidi na ustih jedno samo ime, ali to nije bilo ime čije od roda, ili otčino, ili materino, nego to je bilo ime preliepe Poljkinje.

Taras poizstupi na nekoliko koračajah, skine pušku s ramena, prinese k oku . . . ona plane i sastavi . . .

Kao klas na polju pod srpom, kao mlada janjad osjetivši smrtni udarac klone on glavom i prevali se na travu, a ni jedne rieči neizusti.

Sinoubica stane i misli: ili da ostavi mrtvo tielo odpadnikovo pak da ga grabljive ptice kljuju i gladni vuci deraju i razvlače njegove žute kosti, il da ga častno zakopa?

U taj čas dojaše i Ostap. „Otče!“ poviče prepanut. Taras i neslušа.

„Otče, zar si ga ti ubio?“

„Ja, sinko!“

Na licu Ostapovu pokaže se kao tajna pečal. On padne i zagrli svoga druga i sputnika, s kojim je dvadeset godinah skupa rastao i bratinski živio.

„Dosta, sinko, dosta si jadao! Uzet ćemo mrtvo tielo i zakopati!“ reče Taras gušeći se u prsih od grdne žalosti.

Oni uzmu mrtvaca na ramena, odnesu ga u obgorjelu šumu, koja je bila iza ledjah zaporožke vojske, i izkopaju sabljami i kopljami rake.

Taras povrže koplje i zagleda se u sinovlji trup. On je i mrtav bio prekrasan: muževno lice njegovo, još do malo punto sile, mladjahnog čara i neodoljivo za žene, još je pokazivalo trag od toga; crne obrve, kao crni baršun, izdavale su liepo bliede crte njegove. „Po čem nije bio Kozak!?“ reče Taras; „i strukom visok, i crnomanjast, i lica gospodskog, i ruke kriepke u boju — propao je! propao bez slave! . .“

Oni spuste trup, zasipaju ga zemljom, i za čas već je Taras razmahivao sabljom po neprijateljskih četah, kao da ništa nije ni bilo. Razlika je u tom samo ta bila, što je on s većim ogorčenjem borio se goreći od želje da osveti smrt sina svoga. U taj čas dodje mu upravo njegov polk predvodjen asavulom njegovim Tovkačom u pomoć, te oblada i razbije čete neprijateljske. Buljba najposlje i dozna, tko je bio uzrok da se sin njegov odmetnuo, i zakune se da će uzeti grad ma pak što ga stalo. On bi to i izvršio bio. Biesan kako je bio, on bi proletio sve ulice grada kao smrt. On bi ju ugušio svojom gvozdenom rukom, a nebi gledao što je ona obmamljiva, nježna i svietla bila; biesno bi ju sčepao za njenu predugačku, prelastnu kosu, i kriva njegova sablja sinula bi joj na golubinjem grlu . . . Ali je nenadani dogodjaj ustavio njega na putu neprimirljive osvete.

Digitized by Google

VI.

Po zaporožkoj vojsci pukao je glas, da su Tatari Sječ osvojili, poharali ju i veću čest ostavših Zaporožacah odveli u roblje i odvukli više topovah. U takovih slučajih obično su se Kozaci starali, ni časa nepočasteći, nego odmah da udare u potjeru za otimači, da im presjeku put i da plien povrate, jer poslje tri nedjelje danah više nije to moglo biti, i zarobljeni Kozaci bili su tazturani po sajmovieh velike Azije. Koševoj i ostale starješine rieše se, da neoklevaju, nego da idu u pomoć, sudeći, da su već zadosta osvetili se Poljakom za izmjenu vjere i smrt hetmanovu, i da će opustošen kraj dugo svjedočiti, kako su po njemu širili se Zaporožci. I Buljba je na to pristao, premda je svakojako rad bio osvojiti grad. On je već pošao bio da kaše da konje tovare i kola mažu, kad al' na jedanput padne mu na um i reče: „Ja sam mislio tebe, atamane, moliti za jednu stvar. Znaš li da kod neprijatelja ima naših trideset ljudih zarobljenieh?"

„Ja sam poručio da ih razmienimo, — ali ih nedadu."

„Dakle, misliš, da ih tako i ostavimo?"

„Šta bi drugo."

„Šta! zar da oni opet njih muče?"

„A što bi de!" odgovori Koševoj; „znaš da pomoći nema; sve da i udarimo na njih, to nećemo naših oteti, a medju tiem izdaugubit ćemo, jer Tatari neće stati i na nas čekati."

„Dakle, misliš, neka se Leh kako on hoće ruga hristjanskoj vjeri?"

Koševoj sleže s ramenima.

„A meni se čini, atamane, da to nemora tako biti."

„A sbog čega nebi bilo?"

„Eto tako; ja to znam."

„Nuto, kako je to bakovito!" reče Koševoj i pritisne palcem pepeo u svojoj luli.

„Jeste li vi čuli, gospodo, šta hoće Koševoj da uradi?" reče Buljba izilazeći od Koševog, i okrene se k Zaporožcem. „On hoće, da mi sad idemo na Sječ, a drugove naše, što su zapali u sužanjstvo kod neprijatelja, da ih tako i ostavimo, da ih muče jeretici (odpadnici). Šta vi tome velite?"

„Mi nećemo slušati Koševog!" odgovori u jedan glas jedna čest Zaporožacah koji se odiele i stanu na stranu. Njih je moglo biti blizu hiljadu ljudih.

Koševoj izidje. On je već čuo burkanje, koje je sperio neumorni Buljba. „Šta hoćete? Tko vam je dao vlast da to radite?" poviče on gromovito.

„Mi nećemo ići na Sječ. Mi ostajemo ovdje!" vikala je gomila.

„Šta je vam? jeste li poludjeli? čekajte, vražja dječurlijo, ja ću vas pomoći!"

„Pak šta može on?" reče Buljba i okrene se Zaporožcem. „Mi smo slobodni Kozaci!"

„A šta češ? mi smo slobodni Kozaci!" ozovu se Zaporošci.

„Dat ću ja vam slobodnjaci! Vi jeste slobodni, ali znate gdje? na Sječi. Tamo ste vi slobodni! Tamo možete vi s mene skinuti dostojanstvo, svezati me i ubiti, što vam god drago; a ovdje nesmiete vi ni pisnuti. Znate li što veli vojnički zakon? — A šta ti imaš tuda bunu podizati?" okrene se Buljbi.

Digitized by Google

„Jok, ja nepravim bunu, nego izvršujem dužnost hristjansku!“ odgovori Taras hladnokrvno. „Ja živim za naša prava, jer smo mi dužni braniti krv hristjansku.“

„Ja ću tebe, stari indjipote za kola privezati.“

„Ajde pokušaj!“

„Ma čujete li me, gospodo i braćo!“ progovori opet Koševoj, ali u sitni šav. „Zašto ostavljate vi onu braću vašu, koju su Tatari na Sječi zarobili? ili mislite, da će Tatari bolje postupati nego Poljaci?“

„Drugo su Tatari, a drugo Poljaci,“ odgovori Buljba. „Još u Bisurmana (musulmana) ima duše i straha božjeg, ali u Leha niti je kada bilo niti će biti. Ni u tikvi suda, ni u Lehu druga. Volim da me Turčin sabljom tjera, nego drugi perom. No stanite, momci, da još kažem: Da vas uhvate, i počnu s vas živieh kožu na mieh derati, ili da vas počnu u kotlu variti, šta bi vi na to rekli? Pak da vam od vašieh zemljakah, od drugovah, od onih, koji su dužni do zadnje kapi krvi braniti jedan drugog, velim da od te braće da nijedan nepruži vam ruku pomoći, šta bi vi na to kazali?“

„E, šta bi kazali!“ reče njih više „kazali bi, da ste splačine, a ne Zaporožci!“ Na njih je bilo vidjeti da su ih rieči Tarasove silno ugrijale.

„Stanite, molodci! da i ja jednu kažem!“ vikaše ataman. „Ema kažite mi, gospodo i braćo, kuda vam se vaša pamet djela? Prosudite sami, šta ćete vi opraviti s tolikim neprijateljem? Njih ima preko deset hiljadah, a vas jedva dvie. Vi ćete svi u trenu propasti!“

„Propasti, pak propasti!“ reče Buljba.

„Dobro, a vi ostanite tu, kad baš hoćete da propanete! A ovi, što su pametniji od vas, neka se dižu na put!“

„Vi radite svoje, a mi ćemo svoje!“ reče Buljba.

Obadvie strane nikud nemičući se, stanu jedna prama drugoj i na čas zamuknu.

Pak onda stojeći u prvom redu siedi Zaporožci s oborenim u zemlju očima počnu govoriti: „E, a najposlje kad prave uzmemo, to i vi izvršujete dužnost junačku, i mi postupamo po viteškom običaju. Zato i živi čovjek, da brani vjeru i običaj. E, svakom je mio svoj život, ali ako ćemo štediti njega, onda neznamo, šta bi čovjek mogao pregoreti. Da, onda bi morali žaliti, što smo i žene svoje ostavili. Ali valja vidjeti i smrt kakova je. A već smo izkusili sve nesgode u životu. Zato nemoramo jedan na drugog omrznuti. Mi smo svi Zaporožci, svi iz jednog gniezda, nas je sviuh Sječ spojila, svi smo mi braća rodjena . . . Neka kaže slobodno svaki, ako ima koji štogod u srcu protiv nas?“

„Ništa! svagda smo bili zadovoljni!“ zagrme svi u jedan jek.

„A mi ajde dakle da se rastajemo; šta nas čeka, to Bog jedan zna, možda se nećemo nikad više ovako skupa vidjeti; zato valja da se izljubimo.“

I dvie tisuće vojske izljube se s druge dvie tisuće. Koševoj zagrli Tarasa.

„Dakle s Bogom, braćo i gospodo, junaci! A daj Bože, da se sve izvrši po njegovoj volji! Ako li mi neiznesosmo glave, a vi kazujte za nas, da niesmo nikad od milosti čije živili. Izgiboste li vi, to ćemo mi kazivati neka se priča po Ukrajini i po drugieh zemaljah, da su bili junaci, koji znadoše i

Digitized by Google

vjeru Hristovu braniti i bratimstvo paziti. S Bogom! neka vas prati i nas čuva blagoslov Božji!" Obadvie polovine vojske tu se sajedine, da nebi neprijatelj upazio da su se razdvojili, i upute se k pogorelom manastiru, a isza njega biaše duboki prolom i planina. Ona polovina, što je s koševom atamanom dalje polazila, provlačila se mirno i tiho kroz prolom i planinu, da ju nebi neprijatelj upazio. Poljaci s bregovah primjete neko kretanje u zaporožkoj vojsci i odmah podju da udare na njih, ali ih nepusti Francez, koji je kod Poljske vojske kao topdžija i mjerčin (ingenieur) služio i najviše se razumjevao u ratnom poslu, i kaže im: „Ne, ne, gospodo! nije to što vi mislite; to ništa drugo nije, nego lukava zasjeda. O, to su Saporogi," nastavi lukavo očima žmureći, i metne prst na sekolovi svoj nos, a glas njegov koji mu je dotle bio promukao, pisne kao sviralica; „taj narod Saporogi lukav je kao sám vrag, ili kao vražji ćaća."

„Ne, gospodo molodci!" reče Buljba kad se vojska odmakne: „sad nam je toprv došlo ruke da pokažemo obraz zaporožki. Pazite samo: ako bi došlo dotle, da nemožemo baš odoljeti nijednoj vjeri, nijedan se, gospodo, živ nepredaj, nego svi da padnemo na jednom mjestu, pak da svi kao vjerni drugovi poslje ležemo u jedan grob. A sad, pred velikim časom, ded', gospodo braćo, da se napijemo rakije, jer je sudba naša uprav nalika na svatbu, gdje svaki svat valja da se veseli."

Petdeset Kozakah skoče k obozu i potegnu barila da po družini toče i služe. Dvie tisuće Kozakah podmetnu svoje rukavice.

„Prije svega, gospodo braćo," reče Buljba i podigne u vis svoju rukavicu „valja piti za vjeru Hristovu! Ej, da bi došlo još takovo doba, pak da se ona bude širila po svem svietu, i svi nevjernici da budu najposlje Hristjani! — Pak onda i za Sječ, neka stoji mnogo lietah i godinah na propast sviem nevjernikom, i svako godine da bi iz nje izlazili junaci, jedan bolji od drugoga, jedan vrstniji od drugoga! — A najposlje i za našu sobstvenu slavu, da nam se i praunuci njome ponose, da bi se i oni u nju ugledali, da nebi postidjeli družbu, i braću svoju nikad neizdali! — Dakle, gospodo braćo, kao što ova rakija kipi i pjeni se, tako da i mi idemo na smrt. Ded'te, svi za vjeru! . ."

„Za vjeru!" opetuju bližnji i podignu rukavice u vis.

„Za vjeru!" prikvate oni dalje.

„Za Sječ!" poviče Buljba i podigne opet rukavicu.

„Za Sječ!" kliknu bližnji. „Za Sječ!" odjekne dalje.

„Za slavu i za sve Hristjane, koliko ih god ima na Božjem svietu!"

„Za slavu i Hristjane!" odzovu se bližnji. „Za slavu i Hristjane!" razlieže se dalje.

„Sad svaki na svoga konja, djece!"

Odmah skoče svi na konje i sklopu liepu masu. Svi su disali više nego ljudskom silom. Ne nije to bilo kakovo divje oduševljenje koje iz očajanja proizlazi, nego je to bilo sasvim nešto drugo. Kakva je tu buktila radost, kakova li je treptila slava u prsieh te slobodne i hrabre čete! Njihovi crni i siedi brkovi ponosito pali im po bradi, a na licu im gori junačko pouzdanje. Kud se maknu čini se da je kao smišljeno. Svi konjanici udare sad na neprijatelja valjano, ali ne iz sve snage, nego rekao bi da se šale i da se samo istom titraju. Zrnje zviždi oko njih, a oni idu urve kao kroz svatovske svirale.

Digitized by Google

Nema ti tu u njih muštre, nego oni idu sami po svom načinu kako su znali i umjeli, a srdce i želja kucala je u njih i svim jednu misao davala. Nijedan se neodmače na stranu; nigdje se neprolomi ta masa. Poljska vojska dočeka jih jogunasto, ali uplašena počne uzmicati misleći da božja ili vražja sila pomaže Kozake. Redovna vojska biaše sasvim uništena od te neodoljive sile. Cicla ta konjanička četa išla je kao da je voda nosi, bez promjene, niti hladeći niti nagleći. Živa je to bila slika i valjalo bi bilo da slikar uzme kist pak da ju naslika. Francezki indžinir biaše uprav rodjeni vještak, on baci do djavola vitilj (luntu), koji je popao bio da opaljuje topove, i zbunjen počne pljeskati rukama i vibaše na vas mah: „Bravo, messić Saporogi!“

Oko dvie tisuće ljudih s neprijateljske strane bilo je mrtvieh a toliko ih je opet prosulo se i nadalo čistac. Nova vojska, koja je pridošla bila, stala pak se osudila. I Zaporožci od svoje strane neusude se da dalje idu. Oni uzmu neprijatelju na oči ostavljene topove, nekoliko kolah s hranom, pak onda na sav mah zagrebu natrag, ali sve točno i u redu, k pustom manastiru, gdje su se mogli zgodno zasloniti. Buljba se, dakako, čudno veselio sa Zaporožo poslje takove slavne bitke; ali kad je ogledao i prebrojio svoje ljude, neizadje mu ništa više od tisuće na broj. Medju tiem skupljala se sve to više nova vojska u pomoć, i ako ga je išto spasilo od daljšeg neprijateljskog napadanja, to ga je sačuvala prekomjerna dosjetljivost francezkog indžinira, koji je Poljake zaustavljao i govorio, da se čuvaju od sakrivene množine Zaporožacah.

Medju tiem dozna Buljba, da su zarobljeni Zaporožci odpraćeni Varšavskiem putom. Njemu dodje odmah u glavu da udari naprečac i da ih otmo. Kaže to svojoj vojsci i počne se potajno spremati za put. Cieli dan mazali su Kozaci dvokom svoja kola da neškripe; više od polak topovah zakopaju u zemlju, da nedodju šakah neprijatelju, i lišanahu se vas bogovi dan. Više Zaporožacah svuku svoje dolame, načine od njih plašila (čučel) pak ih onda razredaju svuda gdje je straža stajala, po zidinah manastirskieh. Za manastirom naidu oni na put, za koji, po svoj prilici, niesu znali neprijatelji. Taj put vodio je jarugom medju izsječenom gorom. Uhvate gustu pomrčinu, te za noći podignu se sa cielim obozom,*) proveru se kroz taj jarak na svojieh pet vrstih duljine i od nekad već izvuku se na čisto polje, gdje baš ni da bi bilo upaziti neprijatelja. Zaporožci obodu konje i ponesu jednodusice. Još za mali časah — i oni bi zaista stigli bili svoje okovane zemljake. Imali su još dosta vremena drumu da uhvate puta, i dao Bog te su brze noge tatarskieh konjah, pak bi Sječ opet vidla svoje prve branitelje. Ali, kao što se i vidjelo, Poljaci namisle da udare na manastir. Šiočasti indžinir izkusno zapali šumu, obkoli ju, i kaže Poljakom da će svim biti dosta liepe pečenke od kozačke divjači. No mrtva lišina njih oboznani. A još više osude se kad vide, da su ono sve sama plašila, što su oni izdaleka mislili da su Zaporožci. Po svih znacih vide da je Zaporožacah malo biti morale. Na to se oni još više razžeste, i vojskovodja njihov čovjek nagao, dade iz onih stopah zapovied da se ide u potjeru. Da nije Buljba toliko prtljage sobom poveo, to bi on do sad već daleko mogao bioi odmašiti, pak možda tiem i potjeri izmaknuti se. Ali je njemu žao bilo ostaviti nekoliko topovah, pak je za neko vrieme ugledao gdje se izvija prašina od silne, sa dvie strane stupajuće vojske. „Vidiš, vrag u njih ušao! kako su Po-

*) Tarice, (*Train, Gepaeckwaegen*).

ljaci trag nanjušili“ reče i pusti lulu iz zubah, koju je istom bio zapalio i počeo bio nakolj (bez brige) da puši.

Videći da se nikuda već dalje nemože od tolike sile, zapovjedi običnim svojiem hladnokrvjem, da se sva kola sbiju u jednu hrpu*) i nareda oko njih nekoliko nízah Zaporožacah. Taj manever smatrali su za najbolji način vojevanja kod Kozakah i sami najizkusniji ljudi u ratnoj nauci tadašnjeg vremena divili su se tome. Svrha njegova sva je u tom bila, da ledja zasloni. Tu se Kozakom nikad nije moglo doskati: stojeći oni oko oboza kao tvrda stiena, na sve strane bili su okrenuti licem k neprijatelju. Topovi su im davali veliku sgodu, da im se neprijatelj nije mogao prikučiti, i oni se niesu morali zamoriti, nego od lagane ruke uzbijali su neprijatelja, kad bi ovaj izpočetka mislio da će njih za čas domašiti. Vojska Poljska, poznata od svoje nestrpljivosti, već je nakanila bila da uzmiče, samo da nije jedina jedna pogreška od strane Zaporožacah posao njim olakšala. U taj hip Ostap ponbija na svojoj strani sve neprijateljske topdžije, pak ga sreća zavara, a i nestrpljiv je postao bio što više nije imao ništa poslovati, te se odciepi nešto podalje od oboza, upusti se u silnu vatru, a izza toga dohvate se i za vratove. Silesija od čovjeka! koga je on dohvatio, taj se više nije dizao, i tako on razsije nekoliko neprijateljskih vrstah, ali ga obleže i svlada sila, i stari Taras sám vidi, gdje ga uhvatiše njih više ljudih, svezaše debelimi konopci i zamakoše s njim dalje u vojsku. Želeći da pomože i oslobodi jedinca svoga, zaboravi i sám koliko bi valjalo da se nemiče sa svoga važnog mjesta. On se odmah trgne od oboza sa još više Zaporožacah i udari posred neprijatelja gdje je od prilike mislio da je Ostap. Zaporožci uplove se medju neprijatelja i rastanu se medju se. Svaki se borio za se, i da je kome bilo stati pak pogledati, kako se svaki od njih osvrtao kao striela na sve strane koseći oko sebe i sabljom i balčagom, i nogajkom (kamdžijom) i šakom. Svak je smrt vidio pred sobom, i starao se samo da što više zamieni glavu svoju. Buljba kao kakav gorostas vidio se u toj divjoj smiesi. Biesno udaraše, plamteći sve to življe kao vatra u slami, od udaracah koji na njega padahu. On rikaše kao lav i glas mu se orio po širokom polju. U nosetnicah pospu ga udarci od sabaljah kao grad: on se sgruva kao grom na zemlju i onesvjesti se. Vojska se sustizaše sbunjena, i u prašini konji pregaze preko njega. Nijedan od Zaporožacah neostane živ: svi ostanu na bojištu. I nijedan živi trofej nebiaše svjedok te pobjede, koju je održala Poljska vojska.

VII.

„Uh, ali sam dugo spavao!“ progovori Buljba kad se je razabrao, i razgledaše po sobici, u kojoj je ležao pun ranah i sav izmrcvaren. „Ili sam to zbilja sanjao, ili sam na javi vidio?“

„Dobro je, kad ti niesi na viek zaspao!“ odgovóri Tovkač, koji je pokraj njega sjedio, i osmjene se malo, pak se opet povrati u svoje obično hladnokrvje.

„Bogme bio žestok okršaj! Ja neznam, kako sam i živ ostao! Znam

*) Gradba od kolah (Wagenburg), obični način vojevanja kod Rusinah (Kozakah) i Čehah (naime Husitah) srednjega vieka.

Digitized by Google

dobro, kako su me sablje posule, ali šta je dalje bilo, već se ni malo neopominjem . . .“

„I nepitaj kako si ti živ ostao; dobro je, kad si samo ostao živ.“

Tovkač je bio jedan od onih ljudih, koji delaju svoj posao i muče a nehvale se.

Na bliedom i zavitom licu Buljbinom bilo je vidjeti da je on sa svom silom htjeo da se osjeti kako je to sve bilo. „A kuda je dospio sin moj? . . . Gdje Ostap? Je li on poginuo zajedno s drugimi i zaslužio častnu mogilu?“ ,

Tovkač je mučao.

„A što ti negovoriš? Stani! opominjem se, opominjem: ja sam vidio kako su mu smotali ruke na ledja i zarobili ga kleti Poljaci. I ja neoslobodih tebe, sine moj! Ostape moj! ej, sila Boga nemoli!“ Čelo mu se namrežka i briga mu se vidla na licu oko zavoja.

„Muči, gospodaru Tarasu! Gotovom poslu nema lieka. Muči, i odmori se; jer mi imamo još više od sto vrstih prejašiti.“

„Zašto?“

„Za to, što tebo sad svaka šuša traži. Znaš li ti, da za tvoju glavu daju 2000 dukatah, tko ju donese?“

Ali Taras nije slušao što Tovkač kazuje, nego on jadaše jednačice: „Sine moj, Ostape moj! gdje je tebe neoslobodi!“

Tuga baci njega opet u nesviest. Tovkač ostane vas dan u sobi kod njega; a kad se unoća, uzme on napoli mrtvog Tarasa i pobježe s njime. Umota ga u volovsku kožu, pak ga metne u bisage, utvrdi dobro za sedlo i nadá mah bježati, kako je ikada tatarski brzac poteći mogao. Puste gudure i goli sklopovi gledahu ga kako leti sa težkim svojim bremenom. Tovkač bojao se da ga tko nesretne ili nestigne, prem da je već bio na stepi, koja je više bila zaporožka nego čija druga, ali su tadašnje medje bile tako tanane, da je svatko mogao hodati po toj zemlji kao po svojoj rodjenoj, jer nigdje nije straže bilo. On nehtjede nositi Tarasa na njegov majur, jer se više tamo bojao za njega negoli na Zaporožju, kuda on sad i upravi put svoj. On je to za cielo držao da će njega sastanak sa predjašnjimi drugovi njegovimi, veselje i nove bitke prije oživiti i utješiti. Tovkač odista nije se prevario. Čelična sila Tarasova oporavi se, prem da je njemu bilo već svojih šestdeset godinah; za petnaest danah bio je već na noguh. Ali ništa ga nije moglo utješiti. Vidlo se na njem da su mu sama veselja Zaporožacah nekako jedka bila. On je jednako mislio na ono doba, kad je jedva prije dva mjeseca danah veselio se sa svojimi sinovi, još kriepkimi, naučenimi, punimi zora — i na tom licu, koje ništa nije moglo dotle smutiti, hvatala se smrtna tuga i žalost, i on bi tiho glavu spustio i govorio: „Sine moj, Ostape moj!“

Zaporožci skupljali su se na morsko četovanje. Dvista čunovah otisne se niz Dnjepar; i Mala Azija vidla je njih s podbrijatimi glavami i dugačkim perčinom žareći i paleći po njenih cvatućih zemljah; vidla je čalme svojih muhamedanskih žiteljah razbacane, poput njenih nebrojenih cvietovah, po omočenih krvju poljanah i gdje uz obale plivaju. Ona je vidla dosta zaporožkih šarvarah dvekom umazanih, i dosta žilavih rukuh s crnimi korbači. Zaporožci ozoblju i polome sve vinograde; u džamijah ostave ciele gomile džubra; persijanske skupe šalove upotrebljavali su mjesto pripašaja (očkur) i pasali su s njimi svoje

Digitized by Google

umazane svitke. Dugo su još poslje nalazili po tieh mjestih zaporožke kratke lulice.

Oni se veseli navezu na more i brodili su nazad; za njimi natisne se turski brod sa deset topovah iz sve snage i razprska, kao jarebice, brze čunove njihove. Trećina ih se podavi u morskoj pučini; a ostali skupe se opet i umaknu kroz uštje Dnjepra s dvanaest buradih, punieh cekinah. Ali za sve to nije više mario Taras. Okamenjen sjedio je on na briegu i cekotajući jadno je: „Ostape moj, Ostape moj!“ Pred njim prelievalo se široke Crno more; u dalekoj trstiki dreèala je èajka; siedi brk njegov bielio se i suza kapala jedna za drugom.

Žid Jankelj bavio se za toga vremena u gradu Umanu i zanimao se kojekakvimi naručbinami kod tamošnjih arendatorah. Jedanput kad je žid Jankelj obukao bio na sebe svoju dosta umazanu savanu (amrtnu košulju) da se Bogu moli, okrene se da zadnji put pljune po običaju svoje vjere, — kad al' opazi Buljbu, gdje za njim stoji. Židu prije svega udare u oči 2000 dukatah, koji su bili udareni na Tarasovu glavu; no on se odmah zastidi sbog svoga lakomstva i mučio se svakojako da zaguši tu vječnu misao za zlatom, koja žida kao crv u duši kopa.

„Èuješ, Jankelj!“ reče Taras židu, koji mu se poène klanjati privrativ polagaško vrata da ih nebi tko spetio. „Èuješ, žide! Ja tebi spasio život, sad ti učini meni ljubav!“

Žid se u licu malo zabrine. „Kakovu ljubav? Ako je takova stvar, da se može učiniti, to sbog šta nebi učinio?“

„Negovori više, nego vodi ti mene u Varšavu.“

„U Varšavu! u kakvu Varšavu?“ odgovori Jankelj. Obrve i ramena njegova rasla su u vis od èuda.

„Negovori mi ništa. Vodi me u Varšavu. Ma pak kako bilo, a ja ću još edanput viditi njega i progovoriti s njim bar jednu rieč.“

„Ali kako možete tako zatjecati se?“ reče žid i razšcepiri prste u obadvie ruke. „Osim ako nieste èuli, gospodaru, da već . . .“

„Znam, znam sve: za moju glavu daju dvie hiljade dukatah. Znadu oni, lude, šta ona valja! Ja ću tebi dvanaest dati. Evo ti dvie hiljade ovaj èas“ i Buljba hvati èemer i izaspe 2000 dukatah, „a ostalo kad se povratimo.“ Žid lati krpu i baci po dukatah.

„Mili novac!“ uzdahne ogledajući jedan dukat medju prstiehi i stisne ga zubima.

„Nebih tebe, žide, molio, i sám bih možda pogodio put u Varšavu; ali bi mene mogli kako god poznati i uhvatiti prokleti Lehi. Jer ja nezamam brzo domenuti se. A vi, židovi, za to ste se i rodili. Vi bi vraga prevarili. Vi ste svačemu vješti. Eto vidiš sbog èega sam do tebe došao. E, a i u Varšavi nebih ja sám ništa znao oporaviti. Dakle iz onih stopah hvataj konje i vezi me!“

„Pak kako mislite, gospodaru, u što bih ja vas metnuo?“

„To vi, židovi, znate bolje u što bi najbolje bilo; u prazan ardov (bure, sud) ili tamo u što god druge.“

„Kako bi u ardov? Svatko će pomisliti da je rakija!“

„E, pak što zato? To i jest dobro.“

Digitized by Google

„Kako dobro? O Bože moj! kako možete tako što govoriti! Osim ako neznate, gospodaru, da je Bog dao rakiju zato, da je svaki kuša. Tamo su vam takovi lizavci, da Bog občuva. A osobito vojnicj; ta trčat će pet vrstah za ardovom i u času može provrtati sud, pak kad vidi da ništa necuri, a on će reći: žid nevozi prazna ardova, bogme tu mora nešto biti.“

„No, a ti me potrpaj s ribom.“

„Oh jao meni! nemože se, ma bogami nemože! Tamo su svuda putem ljudi gladni, kao psi, ukrast' će iz oka, pak bi vas, gospodaru, našli.“

„Dakle vozi me ako ćeš na vragu — samo vozi!“

„Stante, stante! sad voze tamo silnu ciglu. Tamo zidaju nekakve gradove. Pan (gospodar) nek leže po podu u kola, a ja ću odozgor natrpati cigle. Pan se vidi zdrav i kriepak, pak mu neće ništa zato biti ako bude i pritežko; a ja ću odozdo duplju (rupu) načiniti, kuda ću hraniti Pana.“

„Radi što ti drago, samo vozi.“

I kroz čas izvezu se iz Umana puna kola cigle na dvie drtine konjske. Na jednoj jašio je dugulendrasti Jankelj i dugački uškovrčeni peleši (vlasi) njegovi vijali su se izpod škriljaka (šešira) jednako, kako je kad on trusao na kljusini. (Dalje sl.)

Putovanje

iz Evrope okol Amerike u Kaliforniju, Kamčatku, rusku Ameriku, po ostrovih Polinezije, tihog i južnog oceana, itd.

Tome Skalice mladjega, Brodjanina.

Od g. 1852—1855.

(Nadalje)

Mi ovog svega našega lova niesmo nikakvo stradanje imali osim što su nam dva mornara, rodjeni Čudi (Čuhonci, Fini) od velike zime a slabo odjeveni kao što biahu, sgrčeni ostali. Nego na jednom amerikanskom brodu iz Bostona, imenom „Ladi-Beaut,“ koji je blizu nas u ohockom moru o lengeru stajao, bilo je nesgode; uzskoči jednoč kit blizu onog broda, a ljudi na brodu spazivši ga, odmah za njim u potjeru pa ga sretno i dostignu i zabodu mu harpuna u trup; ali hitro se preznu kit i zaroni, a s repom mahnu proti čunu i zahvati kapetana, stojećeg na kormilu, po glavi kraj uha tako da mu je odmah kubanja puhla; ujedno zahvati i jednog mornara i prebi mu ruku u ramenu, pa udari po čunu, te ga je na dvadest komadah razbio, pak je isti ovaj kit još sa konopom dva momka odvukao, koji su se u konop zapleli bili; ostalim je hitro pomoć došla od njihovog broda i spasili su ih. Taj brod nije imao liečnika, nego su došli umah k nam po doktora izmoliviši ga od našega kapetana; naš je doktor tad stao liečiti amerikanskog kapetana, kojemu je za četiri nedjelje danah rana zacielila, nego je ostao nešto s pameti, tako da nije bio kadar više zapovjedati na brodu. Imao je jadan svoju suprugu na brodu. Nesretnomu pako mornaru odsječena bi ruka pri samom ramenu. Bio sam više

Digitized by Google

putah ondje na brodu s našim doktorom, mojim dobrim poznancem. Od kita i od ona dva mornara, što ih je kit s konopom povukao, nikad ni traga.

Od kitovah imade šest vrstih, koje se englezki zovu: *Sparm-Wehl Rait-Wehl, Bohets, Tinbex, Humbex,* i *Kalifornish-Great.* Oni što se zovu *Bohets,* nisu veliki, ali najmastniji (najtučniji) i ima ih najviše u ohockom moru. Mi smo ulovili najvećeg kita koji je dao ulja 275 barilah (550 akovah), al ih imade i većih do 650 akovah. Ovakovi kit ženski iliti „krava" kako ga kitolovci zovu, baci jedno tele iliti mlado na godinu, a riedko se dogodi da oteli dvoje. Novorodjeno tele kad se ulovi dade po 12—15 barilah (30 akovah) ulja.

Krava ili mati nerazstavlja se od svoga teleta dokle ga od sise neodbije; zato kitolovci, kad ugledaju tele i kravu skupa ploviti, idu u potjeru za teletom, i ako tele ulove zaisto će uloviti i kravu ili mater, koja s podaleka svoje tele prati.

Posljednjih pet vrstih kita neznaju se onako braniti kao ona najopasnija vrst, što se zove *Sparm-Wehl,* koja imade mjesto ribje kosti zube, i često u obrani na čun udara kad osjeti jaku bol od harpune. Ove vrsti kitovah imade samo u toplih predielih, kanoti u tropiki i pod ravnikom (aequatorom), a sve ostale vrsti živu samo u ledenom moru, kanoti oko Kamčatke, Siberije, u morskom prodoru Beringskom što dieli na sjeveru Ameriku od Azije, oko ruske Amerike, Grönlandije itd.

U nekom predielu Beringskog prodora najveći su kitovi ali poriedko ih ima, i ova vrst se zove *Rait-Wehl.* Tuk (salo) kitovski različite je debljine, od 18 do 24 cole, a imade ga i od 10 colah, ali to je najtanji što sam ga ikad vidio. Mi smo ovoga svega ljeta ulovili 32 komadá kitovah, a *dobili* smo 6800 barilah (13.600 akovah) ulja kitovljega.

Od ostrva što se zove *St. Jonas,* pričeli smo ribu lovit, i što smo ovud u ohockom moru ulovili kita i ulja iz njega iztopili, kad smo došli u grad Ajan u Sibiriji na obali ohockog mora, to smo hotjeli izručiti, da isto ulje ondješnji governator po prvoj prilici u Rusiju za Petrograd odpremi; ali on nemogaše to na se uzeti i reče nam, da ovud nedodje u svemu više do 5—6 brodovah na godinu i to sami kitolovci, koji su primorani zbog provizije ili vode da ondje pristanu, a po takovom brodu on da naše ulje poslat nemože, jer svaki njih sám svoga tereta zadosta ukrcata imade. Ovaj grad Ajan imade u svemu 15 kućah i 3 velika carska magazina. Ovdje stanu ponajviše karavane što dolaze i Tatarske, Sibirije, evropejske Rusije, sa različitom robom takodjer iz Kitaja (Kinezke). Ova se poslj. roba pribavlja preko ohockoga mora najviše za Kamčatku a iz Kamčatke polazi roba za Ajan, kanoti kože različite zvjeradi, koje se tad iz Ajana po karavanah za Petrograd i ostalu Rusiju šalju. Karavane, što u Ajan dolaze, služe se sjevernim jelenom *(Rennthier),* koji je sjevernim onim stranam uz kamčatske kučke isto što je nam u Evropi konj i srednjoj Aziji, Arapskoj i Africi deva (velbljud, *Kameel).* U Ajanu bili smo ja i naš liečnik vrlo dobro primljeni kod nekog ruskog Niemca, imenom barona Vittmana, koji je radi nekog političkog prestupka iz Rusije za života svoga ili dok bude pomilovan, ovamo prognan. On imade u luki od Ajana svoju na jednom malom ostrvu liepo i ukusno sagradjenu kuću, krasno nareženu skupocjenimi stvarmi iz Kitaja; imade svoga kuhara i drugog poslužnika. Kod njega smo bili počastjeni najboljim vinom, kanoti Madera, Malaga, najfinijim kitajskim duha-

Digitized by Google

nom, pravimi Manile cigari, a ovakovih finih stvarih imade on u izobilju. On je takodjer dolazio k nam na galiju, bio je od našeg kapetana pozvan na obied i rado se je s nami družio. Često bi nam govorio: „Vi ste prvi s kojimi sam se od ovo 4 godine što sam ovdje, njemački mogao razgovarati, a Bog zna, kad ću opet moći rieč njemačku progovoriti, il kad il nikad.“ — Ovaj naš njemački baron zabavljao se je prirodoslovjem i zvjezderstvom. Ovi politički prognanici u Sibiriji nisu odsudjeni na tako truduo življenje kao što se kod nas uobće misli i govori. Ostali pako prognanici, koji su ovamo poslati zbog prostih ili težkih zločinstvah, rade u magazinih, čiste kože od različite zvjeradi, dočekuju i odpravljaju karavane, a mnogi rade u nutarnjoj zemlji u rudah. — Ondješnji narod sibirski zove se *Aljuti*, ljudi bez pravog zakona ali miroljubivi, stasa slaboga, nevelikog, lica svjetlomrka, porekla su i značaja mongolsko-kinezkog, a jezika aljutskog i svi što su u varoši znadu i ruski; ovi je narod samo za lahke poslove, jer težkom poslu nisu naučni, a hodaju kano da su prebijeni, neimajući pravog života u sebi.

Iz Ajana uzesmo put u Japansko more. Ovud smo izmedj Kitajske i Japanske države lovili, i oko polovice rujna došli smo do dva ostrva u Japanskom moru, od kojih se jedan zove *Nagaisaki;* ovdje se svaki holandezki brod svrati kad iz Kitaja il Japana polazi u Evropu (jer do onda su samo Holandezi bili povlašćeni s Japanskom državom trgovati); na tom ostrvu jest i agent holandezki i tomu je agentu predao naš kapetam sve ulje što smo imali na brodu. — Tad smo krenuli iz Japanskog mora natrag, i na ovom putu ulovili smo 4 kita. Kad smo opet došli u ohocko more imali smo strahovitu buru, a brod naš je bio izkrcat do savornje (Ballast), i tako je uzburkano more bacalo našim brodom, da smo u strahu bili da će nam se brod razbiti o one silne školje na izlazku iz ohockog mora. Minuvši ipak sretno opasni taj morski prediel, kod ostrvah *Kurilskih*, što zatvaraju ohocko more prama velikom oceanu, sahranismo jednog našeg oficiala (kormanja, bootstirera) Amerikanca iz New-Bedforda, koji se je već u Japanskom moru razbolio. Ovo sahranjenje na moru biva ovako: zamotali smo najprije mrtvaca u novo platno što je za jedra, tad ga položismo na dasku privezavši ga s konopom a nuz dasku smo privezali dvie vrećice pieska; zatim smo ga iznesli iz njegove kamare na krov i sakupivši se svi oko mrtvaca svaki je izmolio molitvu za njegovu dušu; tad četvorica uzeše mrtavca i spustiše ga u more. Prepis kapetanov ovako glasi: ako bi tko na brodu umro a galija nije od dva stupnja dalje od kraja a nikakove bure neima, da se imade brod kraju primaknuti i mrtvac u čamac staviti te na obali zakopati; ali to se riedko kad sluči da je brod tako blizu kraja a da je sasvim mirno vrieme. — Sutradan poslie ovog sahranjenja morao sam leći u postelju od vrućice, koja me je u dva dana tako sdrmala, da niesam mogao na nogama stajati. Tako svršetkom kolovoza mjeseca dodjosmo natrag u luku Petropavlovsku. Ondje su se naši mornari bavili ukrcivanjem praznih bačavah i zaire, koju smo ostavili bivši prvi put u P—P., a ja u to vrieme malo se pomogoh od moje bolesti, šetao bih se s našim doktorom po kraju, da malo friškog zraka od zemlje užijem, i ručavao sam u guvernerovoj kući, gdje su za me laka jela priugotavljali. Za 5 danah, kad je bilo već sve ukrcato, naime bačve, voda i 250 hljebovah kruha, što smo ga dali od našeg brašna u carskoj pekarnici peći, spremali smo se za naš daljni put, to jest u rusku Ameriku

(Nastavit će se u dojdućem godištu).

Digitized by Google

Vjenceslav Kargačin, slikar samouk.

Od davnieh vremenah radjao je naš Jug slavjanski, pobratin usmo Grčke i Talije, silu muževah, koji se u stranom svietu znanošću il umjetnošću proslaviho. Svemogući ih naderi brziem umom, a blago sunašce juga razpali im meštu, da uzmogu svjetske tajne lasno razriešiti, a divote prirode il čudesa povjestnice krasno opjevati oli zapanjenomu gledaocu živahno predočiti.

Da je od negda Jug slavjanski pjesnicî slovilo, stvar je poznata učenomu svietu, koji, da šutimo o umjetnih proizvodih, nemože se dosti nadiviti krasoti, jedrosti i genialnosti naših narodnieh piesamah. „Uzporedimo ovim — veli onemadne zasnuli poljski pjesnik — ilirskoga ili srbskoga pjevca siedoga na svoja tamburu rapsodije pjevajućega sliepca, koji često iste kritičare zanesoše, a Herder i Goethe prevadjat ih niesu se stidili.“

Da opet nespomenemo Jugoslavene graditelje, vajare, glasbenike na glasu, na koliko se neproslaviše u slikarstvu: Porečanjin Brnjo, Benko Krpač, Andrija Medulić (Schiavone), Trifun Kokolja, Nikola Frankopan, Marin Cvitković (Vinodolac), Blaž i Nikola Držić, Julio Klovio (Grižanac), Sretko Dubrovčanin (de Ragusa), Ivan Vitez, i mnogi ini, koje stranom nam odkrì a stranom odkrit će naš revni povjestnik Ivan Kukuljević.

Kô što pjesničtvo, tako i svaka umjetnost neda se ulievati, nego samo se može razvijati i usavršivati — s toga svaki umjetnik jest u tom smislu samouk.

Nu da naš umjetnik o kojem ćemo ovdje prozboriti, nije samouk u tom smislu, svaki će si valjda pomisliti.

Naš Vjenceslav, rodjen u Novom vinodolskom (27. Rujna 1818), nije imao prilike učiti slikariju od talijanskieh, španjolskieh ili nizozemskieh akademikah; njegova Athena ili Rim biaše naš sukromni Karlovac. Ovdje kamo gimnazialac učio je navadne u slikarstvu početke, tè nakon četiri mjeseca na svoju najveću žalost odpravljen bì od učitelja, jer neimaše što da još uči svoje mlade gojenče. Kamo sreće da bi si bio tada našao kojega Marina Grimania poput svoga zemljaka Klovia!

Pošto nebi bio nigdje u takovieh okolnostih svome nagnuću našao hrane: naš Vjenceslav nije se mogao slikarstvu izključivo ili bar svojski posvetiti. Kano bogoslovac u Senju, često za puku zabavu naslikao je ovoga ili onoga druga; nu na udivljenje sviuh toli naravski, toli točno, da bi se mogao ovimi obrazi ponositi ma koji u slikariji izučeni vještak.

Pred jedno deset godinah bavio se u Senju njeki pobolji slikar. Naš Vjenceslav, za onda već učitelj gimnazialni, spoznav se s njime, motraše ga pazljivo kad je miešao il uporavljao masti (boje). Naš samouk dakako nemogaše ono naučiti od rečenoga slikara, što je naučio Klovio od glasovitoga Romana, ponajboljega Rafaelova učenika. Al se ipak sada odvaži, da s bojami snimi dvie slike predstavljajuće Isusa i Majku Božju.

Vremena se mienjaju, i mi u njimi. Prodje više godinah, a naš Vjenceslav pusti kist u pokoju. Napokon prošle godine prenu se — te živahnimi bojami naslika sv. Petra zanešena promišljanjem vječnieh istinah, i sv. Ivana udubljena u svoje duboko blagovješće.

Od te dobe naslika sedam obrazah (slikah) na živo izražajućieh u naravnoj veličini osobe koje predstavljaju. Najveći vještak, najstroži prosuditelj

Digitized by Google

kad ih gleda, nezna bi li se više divio točnosti potezah, milini izrazah, predstavi čućenja, ili prirodjenomu umu slikara, koji se pomenutiem načinom popnù do tolike vještine.

Oviem nacrtom htjedosmo naše domorodce upozoriti na samouka koji bi bio jamačno na glasu, da gdje drugdje živi. S druge strane nadamo se, da će on narodu svome spomen kakvu ostaviti — u narodnom domu.

Др. Фр. Р—

Zimska večer.

Po Puškinu prev. J. K. T.

Mrak i tama nebo krije,
Bura mete, urliče;
Sad ko vûče kobno vije,
Sad ko diete zaviče;
Čas dimnjakom zajauče,
Hnov probija slamenî,
Čas opet na prozor tuče
Ko putnik zadocnjeni.

Tamna je i nevesela
Naša mala kućica;
Šta si ondje oniemjela
Kod prozora, starica?
Ili si mi uplašena
Tom užasnom mećavom?
Ili driemaš umorena
Nad preslicom zvrčavom?

Dobra, vjerna drugarice
Tužnih danah žića mog,
Amo času rakijice
Razgalit će druga tvog!
Pjevaj, kak za morem slanim
Modruša je živila,
Kako Anka jutrom ranim
Na vodu je hodila.

Mrak i tama nebo krije,
Bura mete, urliče;
Sad ko vûče kobno vije,
Sad ko diete zaviče.
Dobra, vjerna drugarice
Tužnih danah žića mog,
Amo čašu rakijice
Da razgali druga tvog!

VIESTNIK.

(Književne viesti). Velike poljske u Krakovu izlazeće političke novine „Czas“ obećavaju da će odnove godine svojim predplatnikom pošiljati mjesečni „Dodatak“ zabavno poučnog sadržaja, pa to ne dodatak od pol ili jednog arka, nego od čitavih 15 arakah na mjesec. Kad će naše novinstvo dotjerati do takvog časopisa kao što je taj poljski. „Dodatak“ Czas s Dodatkom stoji na četvrt god. 8 fr. sr.

* Neki Felix Vrotnovski izdavat će u Parizu od nove godine nove poljske novine pod naslovom: „Wiadomoški polske.“ Elžanovskog „Gtos Polski“ izlazi ondje već od duže vremena.

* Kao što javljaju novine iz Pešte, odlučiše nekoji madjarski rodoljubi da će udovici pokojnoga pjesnika madj. Vörösmarty-a osigurati glavnicu od 50,000 fr. sr. da uzmogne djećicu svoju valjano odhraniti. Grof Karolyi poklonio je u tu svrhu 10,000 fr. sr., g. Bezerédy 1000 fr. itd. — Direktor ugar. učenog družtva g. Kubinyi sakuplja prineske za spomenik preminuvšeg kus-

Digitized by Google

tosa ugarskoga muzeja Petenji-a.

— U Parizu su se sastali prijatelji Mickievićevi da izaberu skrbnike i pronadju sredstva za dostojno odhranjenje ostavše djece pokojnoga pjesnika, koji je ostavio četiri sina i dvie kćerke, a njegova supruga (rodj. Celina Szymanovska, kći na glasu pianistice Marije Szymanovske), s kojom se je vjenčao g. 1834., preminula je već 5. ožujka o. g. u Parizu. Poljaci u Parizu sabiraju prineske za djecu pjesnikovu i za pogrebne troškove; za prvu svrhu iznosi sbirka već 60.000 fran; polovicu ove svote poklonio je poznati grof Xaver Branicki. Mrtvo tielo pokojnikovo dovesti ćedu iz Carigrada balzamirano u Pariz, gdje će biti sahranjeno na groblju Montmartskom pokraj groba generala Kniaziewicza i slavnoga pjesnika Juliana Ursina Niemczewicza.

(*Novi izumi*). Francez Jullicne izumio je, neima tomu davno, neki stroj (makinu), kojim pravi cigle (opeke) na suhom. Stroj je taj sasvim jednostavan, dugo se njim može čovjek služiti i nije skup, tako da se je nadati, buduć da je od velike koristi, brzomu obćemu njegovu upotrebljenju. Sám jedan čovjek može kretati taj stroji tako brzo ide posao na njemu, da jedan čovjek sa djećakom može na dan (u 10 urah) lako napraviti 4000 ciglah. Ilovaču za taj stroj netreba kao obično pripravljati, niti ju treba močiti, niti gaziti, niti miesiti; obična zemljena vlaga dovoljna je da cigla, silno stisnuta pa zatim pečena postaje čvrstja i u svakom pogledu valjanija nego dosadanjim načinom udarane opeke. Ovakve se cigle mogu praviti u svako vrieme, niti za njih treba tolikih sušah kao sada kod ciglenicah; u nekoliko danah u maloj slamom il trskom pokrivenoj sušici dobro se osuše, a izpečene imadu i to svojstvo, da u vodi i u vlagi otvrdnu. Ovim se strojem prištedi toliko drugče potrebitih spravah, prostora, vremena i rukuh, da si njime svaki gazda potrebite mu cigle sám sgotoviti može.

* Berlinski lučbar Delius kojega je tvornica već više koristnih izumah na sviet iznela, gotovi sada papir (artiju) na kojem se može pismo makar sto putah izbrisati, ako nije pisano perom od nada, koje kao što je poznato papir sječe. Za brisanje suvišnoga pisma uzimlje se čista voda, za pisanje pako osobita neka tinta koja je tajna pomenutoga izumioca.

* Meso kad se više mjesecih drži u tekućoj vodi, postaje kao vosak, te se od njega mogu praviti svieće, koje gore jakim čistim i jednakim plamenom; što meso duže u vodi ostane, toliko je jače i čišće svjetlito pravljenih od njega sviećah. Mast ili vosak što se od takvog mesa dobiva, zovu *afodistr*. Može se i meso uginuvših životinjah upotriebiti, što je pri sadašnjoj skupoći loja vrlo probitačno.

* Koliku važnost višje (racionalno) gospodarstvo pripisuje lučbi (kemiji), pokazuje medju ostalim primjer českoga gospodarskog družtva, koje je odredilo, da se kod zemaljskoga tekničkog zavoda u Pragu ima urediti osobita lučbarska djelaonica (*laboratorium*), koja će preduzimati lučbarske na gospodarstvo spadajuće pokušaje i izvješćivati obćinstvo kako su za rukom pošli. Upraviteljem ovoga zavoda naimenovan je glasoviti prof. lučbe g. K. Balling u Pragu.

☞ ***Neven*** *će izlazit i dojduće godine pod istom cienom, i utemeljitelji Matice dobivat će ga kao i dosad za* ***pol*** *ciene, naime u Zagrebu za 2 fr. a po pošti za 3 fr. sr. na godinu. Ostali pako predbrojnici u Zagrebu za 4 fr. a s poštom za 5 fr. sr. na godinu. Predplatne novce neka izvole gg. predbrojnici poslati* ***„Uredničtvu Nevena u Zagrebu“****. U Zagrebu se predplata prima u* Narodnoj knjigarnici *u Dugoj ulici (Mirovićeva kuća). Ostalo ćemo priobćiti u budućem broju.*

Brzotiskom Dr. **Ljudevita Gaja** u Zagrebu.

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

Odgovorni urednik: *Jos. Praus.*

Ovaj list izlazi troškom Matice il. svake nedjelje jedanput. Ciena mu je na godinu 4 for., s poštom 5 for. sr.
Za [illegible] polovicu cienu, t.j. na cielu godinu u Zagrebu 2 fr., s poštom 3 fr. sr.

Br. 52. 31. Prosinca 1855. ***IV. tečaj.***

Taras Buljba.

Pripoviest iz starorusinskoga života, od Nikole Gogolj-a.

Iz Ruskoga preveo Nikola Begović.

(Nadalje i konac.)

VIII.

U one doba, kad je ovo sve bivalo što se ovdje opisuje, na granici (medji) nije bilo još nikakvog korduna, toga grdnog strašila kriomčarah, te zato je mogao svatko, komu je što na um palo, provoziti. Ako li je tko baš i premetao kada, a on je to činio najviše za svoju sobstvenu korist, osobito ako se što u kolih liepo vidlo i ako je on sám znao procieniti vriednost svake stvari. Ali za ciglu nije se nitko otimao, te ona bez svake pačke prodje kroz glavna vrata u glavni grad kraljevine Poljske, u Varšavu. Buljba u svojoj tiesnoj duplji mogo je samo čuti šum i škripu od kolah i ništa više. Jankelj, drmajući se na svom kratkom prašinjavom ridjanu skretajući kojekuda po ulicah svrati od nekada u neku tavnu uzku ulicu koja se zvaše Grjazna (blatna) a i židovska ulica, jer tu su doista živili gotovo svi židovi Varšavski. Ta ulica mnogo je naličila na izhod kad bi se naličje na lice okrenulo. Sunce kao da nije nikad tu izlazilo. Sasvim pocrnjele drvene kuće, u kojih je množina dajakah na okna izpriečanih bilo, još su veći mrak pravile. Riedko se medju njimi crljenila koja stiena od cigle, no i ta je već na mnogih mjestih popljesnivila i sasvim se crnila. Gdješto samo na visu pobieljeni okrajak stiene kad bi ga sunce ogranulo, svjetlio bi se subielo, i ružno bi ga bilo vidjeti. Tu je bilo do koljena svakojakog bunjišta: izgorelih cievih, dronjah, kožučinah i prosutih sudićah. Sve što nije više za potrebu bilo, to je svaki bacao na ulicu. Od gada nije se moglo tuda proći i najlakše je tu bilo skrhati nos i nogu. Jankelj morao se živo sagnuti na svome konju i rukom podizati da se provuče izpod dajakah, koji su bili od jednog do drugog okna preko ulice izpriečani, i na njih visile su židovske klašnje (čarape), kratki pantalonići i sušene guske. Ovdje ondje promaljalo bi se na staro okno dosta umuzgano lice židovkinjino umotano počadjenimi uzimačinami. Čitave hrpe židovčadi, umuzgane, odrpane, s rudastimi peleši, derale su se i valjale po

Digitized by Google

blatu. Ridjkast žid, pljegav kao vrabčje jaje pomoli se na okno i protoroka s Jankeljom, neka ga vrag razumie, i Jankelj odmah ujaše u neko dvorište. Tuda podje drugi žid, stane i počne razgovarati se, i kad se Buljba već od nekada težko izkoprca izpod cigle, vidi tri žida gdje nešto medju sobom obarski govore.

Jankelj se okrene k njemu i kaže mu da će sve biti, da je Ostap njegov u gradu u tamnici, i samo da će potežko biti sa stražom, ali da se on ipak uzda izraditi da se oni vide.

Židovi nastave opet medju sobom svoje torokanje. Taras je samo u njih gledao. On je stajao kao na iglah. Na surovom i ravnodušnom licu njegovom buknuo je žestoki plamen nade, nade takove, koja kadkad dolazi u čovjeka kad je u najvećem očajanju. Staro srdce njegovo počelo je silno udarati kao u kakvog dečka.

„Jeste čuli, židovi!“ reče on i u rieči biaše mu neka umiljatost. „Vi sve na svietu znate učiniti, vi možete i na dno morsko doseguti ili štono rieč, žid može sám sebe ukrasti, kad mu samo padne na um ukrasti. Izbavite mi mojega Ostapa! načinite mu sgodu da uteče iz vražieh šakah. Eto ja sam tome čovjeku obećao dvanaest tisućah dukatah — a dao bi još dvanaest. Sve, što god imam dragocjenih peharah i zakopanog u zemlji zlata, kuću i košulju prodat ću sa sebe i dat ću vam pismeno od sebe, da ću i ono s vami prepoloviti, što god na vojsci dobijem!“

„O nije mogućno, dragi gospodaru! to se nemože!“ rekne Jankelj i uzdahne.

„A dà, to nije moguće!“ prihvati drugi žid.

Sva tri žida gledahu se medju sobom.

„A kušat ćemo,“ reče treći, bojazljivo gledнuvši u onu dvojicu. „Možda će Bog dati.“

Židovi okrenu sad na njemački. Buljba kako nije učio toga jezika, tako nemože im ništa razabrati. On je razumio samo gdje oni često vele „Mardohaj“ i više ništa.

„Znate gospodaru!“ reče Jankelj „mi se moramo dogovoriti s jednim čovjekom, kakovog još nikad nije bilo na svietu. Uh, uh! to je živi drugi Solomon, i ako on ništa neopravi, to više nitko pod nebom nemože. Sjedite vi tu; evo vam ključ, i nepuštajte nikoga k sebi!“ židovi izidju na ulicu.

Taras podkljuća vrata i virio je kroz maljušno okance na taj blatni židovski izgled (prospekt). Tri žida ustave se na sred ulice i udare u dugački razgovor; k njim pristupi nabrzo četvrti, najposlje i peti. On čuje sve jednačice: „Mardohaj, Mardohaj.“ Židovi su neprestano gledali na jednu stranu ulice. U nesetnicah u dnu nje izza neke odrpane kuće pojavi se noga u židovskoj papuči i zatresu se skuti od polukaftana. „A! Mardohaj! Mardohaj!“ poviču židovi u jedan jek. Koštunjav žid, nešto niži od Jankelja, ali kamo se više namreškata lica i strašno debele gornje gubice, približao se nestrpljivom čoporu i svi židovi utječući se jedan pred drugoga ponagle da mu pripovjede, a Mardohaj slušajući pogledivaše nekoliko putah na malo okance, i Taras domišljavaše se da je o njemu govor. Mardohaj razmahivao je rukama, slušao, presiecao rieč, pljuckao oko sebe i podizao haljinu, hvatao se rukom u žep i kupio mrvice, te su mu se tako vidle nagrdne pantalone njegove.

Digitized by Google

Najposlje udare židovi u toliko torokanje, da je žid, koji je stajao kao na straži, morao im pomahnuti da umuknu i Taras već načne vjetreušiti, — ali se opet time razgovarao, što židovi nemogu drugačije nego kao što na sajmu obično biva, i što njihovog jezika ni sám vrag nemože razumjeti.

Neprodje časak mali i židovi se vrate u kuću. Mardohaj pristupi Tarasu, kucne ga po ramenu i reče: „Kad mi, ako Bog dá, svršimo, onda će već biti kako valja.“

Taras pogleda u tog Solomona kakvoga još nije bilo na svietu, i nekoliko se pouzda u njega. Zbilja on je tako izgledao da mu se moralo nekoliko vjerovati: gornja gubica u njega bila je čitava svinjka. Morali su tu neki osobiti uzroci biti, dok je ona tako debela postala. U bradi toga Solomona bilo je jedva petnaest dlakah, i to na lievoj strani. Na licu Solomonovu bilo je toliko požiljakah, koje je dobio sbog svoje vještine i poduzetnosti, da im on bez sumnje nije ni broja znao, nego se navikao bio držati ih za madeže. *)

Mardohaj otide sa svojimi drugovi, koji su njega obožavali sbog njegove mudrosti. Buljba ostane sám. Njemu je vrlo neobično bilo to odnošenje: on je prvi put u životu u nepokoju bio. U duši mu je bila grdna rana Nije bio više onaj prvi, silan, postojan, jak kao hrast: on se biaše snuždio i sasvim oslabio. Preznuo bi se na svaki torok i od svakog žida koji bi se pomolio na kraj ulice. Tako zebući provede vas bogovi dan; niti je jeo, niti pio, i oči njegove nikad niesu silazile sa majucnog okanca do puta. Od nekad već oko veliko večerno doba dodjoše Mardohaj i Jankelj. Srdce u Tarasu zamre.

„Šta je? je li dobro?“ pitaše njih plahovito kao zmaj.

No prije još nego što židovi pojmu paru u se da mu odgovore, Taras upazi da u Mardohaja nebiaše više kao prije solupah, i prem da mu je kosa dosta utackana bila, opet se uškovrknula bila i vijala se izpod škriljaka. Na njemu se vidjelo da je rad bio nešto kazati, ali samelje nekakovu smiesu, da mu Taras ništa razabrati nemogaše. A i Jankelj je često hukao u prste, kao da mu je još lani zašlo za nokte. „O, ljubezni gospodaru!“ odpaoči Jankelj „sad se baš dalje neda! E bogami neda! Tako je to 'rdjav narod, da bi im čovjek uprav na obraz pljuvati morao. Eto upitajte Mardohaja; Mardohaj se tako vruće bio zauzeo, kako još nikad nije čovjek na svietu, ali Bog nije dao da tako bude. Tri tisuće vojske stoje spremne i sutra će ih sviuh pogubiti.“

Taras gledne židovom u oči, ali ne više kao prije nestrpljiv, nego mirno i bez gnjeva.

„A ako hoćete gospodaru, da se vidite, to morate sutra rano prije sunca ići. Stražari su nam zadali vjeru, i jedan lever **) zaobećao se. Sve im prokleto bilo do deveta koljena, jadan ti sam kako je taj narod lakom! uprav sa gori od židovah; 50 dukatah sam dao svakome, a leveru . . . .“

„Dobro. Vodi me k njemu!“ reče Taras oštro i sva sila povrati se u njegovu dušu. On pristane na Jankeljove rieči da se preobuče u odielo stranjskog groša koji je dolazio iz Njemačke zemlje, pak je za taj posao već i dospio i odielo nabaviti šiočasti žid. Već je bio neki komad noći. Domaćin,

*) Znamenka, (*Muttermal*).
**) Plaćenik (Söldner); »četrest od grada leverah« narod. pjesme.

Digitized by Google

poznati ridji žid s pjegučami vukao je više praznu slamnicu i tobožnji pokrivač, nekakav komad hasure, i prostre Buljbi na klupi. Jankelj leže na podu na takovoj istoj slamnici. Ridji žid izkapi iz omalene šalice nekakove ostanke, skine sa sebe polukaftan i činjaše se u svojieh čarapah i papučah baš kao pile, pak se onda smjesti sa svojom židovkinjom u nekakvu škrinju. Dvoje židovčadi, kao dvoje štenacah smota se na pod pokraj škrinje. Ali Tarasu neće san na oči. On je presjedio cielu dragu noćcu i polagaško bubnjao s prsti po stolu. Lula mu biaše u zubih i pušćaše dim, od koga je žid kad se god prene, kihao i zamatao svoj nos u plahtu. Jedva nebo već od nekada zabieli pred zoru, i on taki gurne nogom Jankelja.

„Ustaj žide, i traži tvoju grofovsku odjeću!“

Za živi čas obuče se Buljba; pocrni brke i obrve, metne na glavu kašket — i nitko živ nebi ga poznao. Na očima bi rekao da nema više od trideset i pet godinah. Lice mu se rumenilo kao jabuka i gospodsko odielo pristane mu baš kako valja. Kud pogleda, očima presieca.

Sve je još spavalo. Nigdje nikog nebiaše na ulici. Buljba i Jankelj dodju pred neku kulu, koja je izgledala kao čaplja na jednoj nozi: nizka, široka, grdjana, sva crna, a sa strane otegla se kao u rode vrat visoka, uzka turnjina sa odrpanim krovićem. U tome je stanju odpravljano više poslovah: tu ti je bila i kasarna i tavnica a najkajšnje i glavna sudilnica. Naši putnici uljegu na vrata i nadju velikačku prostranu sobu, ili bolje reći nadkrivene dvorište. Okolo tisuće ljudih spavaše tu još. Preko te sobe upaze maleška vrata i pred njima sjede dva stražara i igraju se cara i kaprola. Stražari glednu malo na njih kad u sobu stupe, i okrenu istom onda glavu k njim kad im Jankelj šapne: „evo nas, čujete gospodo! evo nas.“

„Cuki van!“ izdere se jedan na njih pak skoči i jednom rukom otvori vrata a drugom se uhvati po ruke sa svojim drugom da ih izpod mosta propuste, ili da se igraju drugovah.

Oni izidu u uzki i tamni hodnik te dodju opet u takvu istu sobu s visokimi maleškimi okanci. „Tko je?“ grakne više glasovah i Taras ugleda podobran broj ljudih pod oružjem. „Mi nesmiemo nikoga pušćati.“

„Ovo smo mi!“ reče Jankelj „ma bogami uprav mi, zlaćana gospodo!“ Ali mari vrana za brodara te i oni za čivutina. Srećom njihovom eto ti ide nekakav s trbušinom, i morao je bili nekakovi goso, jer je on najviše vikao i grdio.

„Gospodine, evo nas. Vi znate, hvala Bogu, tko smo mi, i gospodin grof još će se vam javiti.“

„Propustite ih, da mu trista nečastivieh! ali nikog više nepušćajte za žive oči. Oružja neka nijedan sa sebe neskida, i pošto je živ da nelieže . . . .“

Naši putnici niesu slušali više njegove medene prodike. Jankelj ide odmah dalje, i sretajući se čas s jednim čas s drugim govoraše sve jednačice: „mi smo, ja sam, svoji smo!“

„A kud bi sad?“ upita nekog stražara kad je već bio hodniku na izmaku.

„Uprav, ali samo neznam hoće li vas propustiti baš u tamnicu. Jovan je izmienjen i sad je drugi na tamnici“, biše rieči stražarove.

„Aj, aj!“ reče žid kroz zube; „to nije pošteno, dragi gospodine!“

Digitized by Google

„Idi dalje!“ nabrekne Taras. Žid posluša.

Vrata na tamnici bila su u vrhu svedena i šiljkasta, i pred njima stojaše pandur s brkovi na tri rogljа. Gornji rogalj posvratio se natrag, drugi otišo naprieđ, treći se pobočio, te, jeli? jest baš puki mačak.

Žida preskoče tri smrti dok do njega dodje, i to nije išo upràv, nego sa strane. „Vaša svjetlosti! velmožni gospodine!“

„Kažeš li ti, židu, to meni?“

„Vam, da, presvietli gospodine.“

„Hm . . . a ja prosti pandur!“ rekne trorogljasti brkajilo i razvilaši oči.

„A ja sam bogme mislio da je to baš glavom vojvoda. Aj, aj, aj . . .“ mahaše žid glavom i razšepiri prste. „Aj, kako je to liep stas i oblik! Ta bogami polkovnik, sasviem polkovnik! Eto samo za dlakom stoji i doista polkovnik. Vas bi, gospodine, valjalo sjesti na konja, bržeg od lastavice, pak da polkom tresete!“

Pandur pogladi brk i oko mu zvrkne od veselja.

„Da, vojnici!“ nastavi žid; „majčice moja, to su ljudi, što mi ga radiš! Vežene čakšire, pulijane dolame . . . ema se sja na njih kao sunce; a curice, ugledaju li ih samo . . . aj, aj!“ Žid opet klimaše glavom.

Stražar (pandur) bogme opet suče brke i nasmije se grohotom baš ko da bi ždriebac zahrzao.

„Molim vas, gospodine, da mi učinite ljubav,“ reče žid. Ovaj knjaz došao je iz daleke zemlje i želi vidjeti Kozake. On od kako se rodio nije vidio Kozaka, niti zna kakovi je za jedno to narod.“

Strani grofovi i baroni obično su dolazili u Poljsku; njih je često ljubopitstvo škakljilo da samo vide taj gotovo poluazijatski skut Evrope. Moskoviju i Ukrajinu držali su oni da je to već Azija. Ele pandur liepo se ponizi i dade im priličnu rieč:

„Ja neznam, Vaša svjetlosti,“ reče, „što vam je to palo na um da ih vidite. To su psi, a ne ljudi. I vjeru vjeruju takovu, koju nitko neuvažava.“

„Lažeš, vražji sine!“ dočeka ga Buljba; „sam si ti pas! Kako smieš ti govoriti da našu vjeru neuvažavaju? Bogme vašu jeretičku vjeru neuvažavaju!“

„Ehe, he!“ reče pandur „a sad ja znam tko si ti, prijatelju: ti si i sám od tieh, što već sjede kod mene na bielom kruhu *). Bre čekaj, ja ću sade zvati naše ovamo.“

Taras vidi da nije dobro uradio; ali mu je srdce za vjeru planulo, pak nije više mario ni misliti, kako bi on to popravio. Srećom Jankelj se odmah natakne.

„Svietli gospodine! kako bi to moguće bilo da bi grof bio Kozak? A kad bi baš on bio Kozak, te od kuda bi njemu bilo takovo odielo i takovi vid grofovski?“

„Pitaj ti sebe!“ i pandur već bijaše razklopio ralje svoje da zove.

„Vaše veličestvo, mučite! Mučite za Boga!“ koljušdraše se Jankelj. „Mučite! mi ćemo vam za to platiti što još nikad ni vidjeli niste: dat ćemo vam dva zlatna dukata.“

---

*) Na bielom kruhu bilo što tjem: ausgestellter Delinquent.

Digitized by Google

„Ehe! dva dukata! Dva su dukata za mene trice. Ja bacim brijaču dva dukata, što mi samo polak brade podbrije. Sto dukatah vadi, židu!“ pa istom zagladi brk. „Ako ti nedaš stotine, ja ću iz onih stopah vikati!“

„A zašto baš tako mnogo?“ žalostno reče problediviši žid razvezujući svoj ćemer. No sreća je njegova bila što u njega nije više bilo i što pandur više od stotine nije znao nabrojiti. „Gospodaru! gospodaru! bježmo brže! Vidite, kako je tu zločest narod!“ reče Jankelj, ugledavši gdje stražar na dlanu prebraja novce, kao da mu je žao bilo što više nije zaiskao.

„Šta ti radiš, vražji pandure,“ reče Buljba; „novce si uzeo, a pokazati i nemisliš? To nesmie tako biti, ti si dužan pokazati. Kad si već novce primio, to nemaš pravo sad nas odbiti.“

„Tornjajte se do vraga! ako li to nećete, a ja ću ovaj čas javiti i vas će tu . . . . nego izmičite, ja vam kažem, bez obzira!“

„Gospodaru! gospodaru! ajdemo, tà bogami ajdemo! Džaba im! Nek ih vrag nosi,“ cičaše biedni Jankelj.

Buljba oborene glave polagano okrene se i podje natrag, za njim uzdišaše Jankelj za dukati koji mu eto prodjoše kao da ih u vodu bacio.

„I zašto da se izjedam? Ja bi bio gori od paščeta kad bi se ja išao tuda svadjati! S timi bi ljudmi morao baš čovjek uviek u garazu živiti! Oh majčice moja, kakovu sreću daje Bog gdjekojim ljudem! Sto dukatah samo za to, što nas je odbio! A naš brat: on zube zatupi i sve brkove izgrize da od rugla nemož' pogledati, pak nitko neda sto dukatah. O Bože moj! Bože milostivi!“

No kamo većma razudarila je Buljbu ta neprilika. Iz očiuh mu je živi žeratak sipao.

„Ajdemo!“ reče na jedanput, i sgrozi se: „ajdemo na pijacu. Hoću da vidim kako će ga mučiti.“

„O moj gospodaru! a kamo da ideš? Nam tiem nema više pomoći.“

„Ajdemo!“ izbrekne se Buljba, i žid kao dojkinja uzdišući pobere se za njim.

Na gubište nije bilo težko pogoditi; narod je tamo vrvio kao mravi. U tadašnje surovo doba svaki se jagmio da samo prije dotrči na to tužno pozorište. Prosti i gospoda, sve je bez razlike tamo krcalo. Sila staricah s brojanicami, množina mladieh ženah i djevojakah, kojim bi poslje od straha po cielu noć na očima bili u krvi ogreznuti trupovi i znale bi izza sna skočiti i vrisnuti izza svega glasa; ništa zato, one nebi nikad propustile da neidu i site se nagledaju. „Jao, težke mučice!“ vrisnule bi njih mnoge kao od nastupa, i žmireći odkretale bi glavu na stranu, i opet bi zastajavale tu više vremena. Gdjekoji bi i zinuli i ruke pružili propinjajući se rekao bi da hoće drugim na glave da se pripnu, da samo bolje vide. Iz gomile uzkih, omalenih i običnih glavah podizaše svoje bucmasto lice mesar, razgledajući po cielom sprovodu kao kakav bakonja, razgovarajući po slovski (jednosložne rieči) s pekarom, s kojim se kumaše, jer su u nedjelju zajedno pili u istoj krčmi. Neki razsudjivali su živo; drugi se vodili izpod ruke; ali više ih je tu bilo takovieh, koji na sav sviet i na sve, što se god pod suncem slučava, gledahu čoprkajući prstom po svome nosu. Na prednjem preboju do samih bradašah, koji sastavljahu gradsku stražu, stojao je mlad šlahčic (plemić) ili se učinio šlahčićem, u vojničkom

Digitized by Google

odielu, koji je sve do konca na se obukao, tako da mu je na kvartiru ostala samo izdesana košulja i stari opanci. Dva lančića visila su mu o vratu, jedan po drugom s nekakovim dukatom. On stojaše sa kohankom (ljubom) svojom Jucom i sve jednačice ogledao se, da joj nebi tko pričepio njenu svilnu opravu.

On njoj tolkovaše sve po redu šta se tu radi i kako što biva. „Eto, dušice moja Juco," kaže njoj „sav je taj narod, što ga vidite, došao ovamo da vidi kako će biti kaznjeni krivci. A onaj tamo, što ga vidite sa sjekirom i drugom spravom u rukuh, ono je dželat (krvnik) i on će ih pogubiti. Krivac je još živ dok god ga nabija na kolo i druge muke od njega spravlja, a kako mu odvali glavu, odmah je on, dušice, mrtav. Sprva će kriviti se i trzati, ali čim mu glavu odsječe, onda niti može vikati, niti jesti, ni piti, jer, dušice, na njemu nema više glave." Juca je sve to slušala sa strahom i ljubopitnostju. Krovove od kućah nije bilo vidjeti od svjetine. S tavanah krozokna virila su čudna neka bradata lica s čapkami (čepicami) na glavi. Na balkonih pod nebom (baldahinom) sjedjelo je boljarstvo (aristokracija), na ogradu od balkonah opirale su se liepe kao vile gospoje bielom ručicom smješeći se i živahno razgovarajući. Boljari i magnati s grdnimi trbusi razgledahu s važnim pogledom. Hlop (sluga) u sjajnoj livrei s uspregnutimi laktovi dvorio je različnim pićem i pecivom. Kadkad koja vijoglavka uzela bi kolačah i voća i bacala bi dolje po narodu. Gomila gladnich vitezovah podmetala je na podhvat svoje kape, i neki visoki šlahčic za čitavu glavu nadvisujući gomilu u finom ali olinjatom već ćurčiću s pocrnjelim zlatnim gajtanom, hvataše najbrže, pak onda najprije poljubi uhvaćeni komadić, pritisne ga na srdce i onda tekar metne ga u usta. Sokó u zlatnoj krletki pod balkonom gledaše takodjer: oborio ključ na volje i podigao jednu nogu, pak i on razsmatrivaše, baka, bistro po narodu. Kad al' ne jedanput uzgraji se svjetina i sa svih stranah čuje se glas: „Eto, eto, Kozake!"

Ovi su išli gologlavi; brada im je zarasla bila; išli su ni bojazljivo ni prkosno, nego sa nekim mirnim ponosom; odielo njihovo, koje ih je nekoć odlikovalo, visilo je sada zakrpa do zakrpe nisa njih; oni nit' u koga gledahu, nit se kome poklonihu. Naprvo pred svima išao je Ostap.

Šta je mislio stari Taras kad je tako ugledao svoga Ostapa? Šta je osjetjalo tada njegovo srdce? On gledaše njega preko svjetine i nepromaši ni jednoga trena njegovog. Oni se približe gubištu. Ostap stane. Njemu je bilo prvom red piti tu gorku čašu. On pogleda u svoje drugove, digne ruku u vis i progovori izza svega glasa: „Daj Bože, da nijedan od Lehah, koliko ih god tu stoji, nečuje, prokleta im duša, kako se muči Hristjanin! da nijedan od nas ni jedne rieči neizpusti!" Poslie toga pristupi k stratištu.

„Dobro, sinko, dobro!" reče polagano Buljba i obori k zemlji svoju siedu glavu.

Krvnik sguljači s Ostapa staru odorinu; uvežu mu ruke i noge s konopci koji su za taj posao već pripravljeni bili i . . . nemogu kazivati sve te paklene muke, od kojih bi se čitatelju kosa ježila. One su bile čedo tadašnjeg divljeg, surovog vieka, kad su se ljudi još krvili medju se, i od krvničkog bašenja skamenile se u njih duša da su biti sasviem ogluhnuli za ljubav bratimsku.

Digitized by Google

No, duša blago, kralj se je gotovo svagda prvi protivio tome užasnom postupanju. On je vrlo dobro predvidjao, da će takove šestoke kazni najposlje razpaliti osvetu u rusinskom narodu. Ali kralj nije mogao ništa učiniti protiv drzke volje svojieh magnatah, koji su za čudo kratkovidi bili, te su za svojim djetinskim samoljubjem, oholestju i neosnovanim poslom prevrnuli sabor poljski u satiru na svako vladanje. — Ostap je podnosio muku kao pravi junak neuzkolebanim srdcem, i kad su mu počeli prebijati u rukah i nogah kosti, strašno hrkanje čulo se na sred zamrle gomile do najkrajnje duše i ženske su odvratjale oči — ni samo što bi na stenjanje nalikovalo bilo, neizpusti on iz ustah. Baš ni uhom nemače. Taras stojao je medj' narodom, glavu spustio i sve jednačice izpod obrvah gledajući tamo i odobravajući samo je govorio: „dobro, sinko, dobro!“

Najposlje malaksa sila u Ostapu. Kad ugleda nova paklena orudja mučenja, s kojimi načnu iztezati iz njega žile, otme mu jezik mah: „Baćko!“ uzklikne sve još tvrdim glasom, pokazujućim želju da preseli muke na sod svoj, „baćko! gdje si? čuješ li ti!?“

„Čujem!“ odgovori silni glas iz obće tišine i cieli milion naroda prezne se na jedan mah. Jedno odielenje konjanikah skoči kroz narod da traži tko je to bio. Jankelj problidi kao smrt, a kad se oni nekolike od njega odmaknu, ogleda se živ premr'o, no Tarasa već za njim nemaše: on je izčezao.

IX.

Nelezi vraže, al' eto ti glasa od Tarasa: trideset tisućah konjske vojske pokuže se na medji Poljskoj. Nije to bila više kakova četa koja je pošla bila za plienom ili za svojom posebnom stvari, nego to biaše baš obće djelo. Narod se to bio podigao, koji više nije mogao podnositi težkih zatah; podigao se, velim, da osveti svoja uništena prava, svoju pogaženu vjeru i običaj, svoje na njeri poubijane hetmane i polkovnike; da se osveti za nasilja židovskih arendatorah i za sve pozledjene rane koje osjećaše ugnjećeni narod. Vojvoda nad vojskom bio je hetman Ostranica, još mlad čovjek, u kome je plamtila želja da što brže sbaci ljuti jaram, u koji su ih stegnuli bili samovoljni poljski magnati i državnici, i da očisti Ukrajinu od židovstva i tudjeg gospodarstva. Desna ruka njegova bio mu je stari vješti Gunja. Četrdeset tisućah konjah 'nžući vrpoljili su se ovo pod konjanici, ovo u povodu. Osam polkovah, polak konjanikah a polak pješakah, odjeveni koje u crljene, koje u modre i žute kaftane stupahu da ih se nemož' od milina nagledati. Osam izkusnih polkovnikah upravljaše s njima i davaše mrkim pogledom znak ili da se brže podje ili stane. Jedinim od tieh polkovah upravljaše stari Buljba. Sieda glava njegova, slava i izkustvo davali su mu veliku prevagu u savjetu; a od neumoljive i divlje žestine njegove strepili su i sami njegovi ljudi. Njegov savjet dosad je samo jednim iztrebljenjem i sieda glava njegova sedila je samo na vatru i na vješala.

Neću opisivati one bitke, gdje su se odlikovali Kozaci, niti izbrajati sve kako se razgranjavao taj veliki rat: jer to spada u povjestnicu. Tamo je sve sitno naznačeno, kako su bježali Poljski garnizoni iz oslobodjenih gradovah rusinskih, kako su vješani bezdušni arendatori-židovi, kako je slab bio Krimski hetman Nikola Potocki sa mnogobrojnom svojom ordijom

Digitized by Google

protiv te neodoljive sile, kako je bio razbit, gonjen, kako su ga natjerali na vodu te mu se veća čast vojske podavi, kako su ga zakolili u Polonu grozni kozački polkovi, i kako je Poljski hetman, kad je već do duvara bilo, zakletvom obećao Kozakom u ime kralja poljskog i državnih činovah, da će im dati podpune sve štogod oni žele i povratiti im sva predjašnja prava i slobodu; ali Kozaci oprženi predjašnjim vjerolomstvom, nikako niesu htjeli odstupiti; i Potocki nebi se nikad više polivanio na svome šestotisućnom viteškom konju po Varšavi, da ga nije spaslo rusko duhovenstvo, koje biaše u Polonu. Oni naime izidju iz grada sa svečanom litijom (procesijom) s ikonami i krstovi, i molbe starca sveštenika trone Kozake, koji su se još opominjali prve vjernosti svoje prema kralju poljskom. Hetman i polkovnici rieše se, da će odpustiti Potockog, ali da najprije podpiše ugovor (traktat) kojim bi se Kozaci obezbrižili. Ali nepreklonjivi Taras izčupa iz siede glave svoje bič kose kad je vidio to, kao što on govoraše babsko malodušje polkovnikah. „To vi, polkovnici, nesmjete uraditi!“ vikaše on iz petnich žilah. Ali ga taj put neposlušaju. „A bogami nevjerujte, gospodo, Lehom!“ poviče opet gromovitim glasom preteći nogajkom (kamdžiom) i šikne njom po topu. A kad polkovoj pisar (ministàr) podnese već napisani ugovor hetmanu da ga podpiše, Buljba makne rukom i reče: „Džaba vam, gospodo! Ja u vas nepačam, mene vi nećete više vidjeti. Pazite, gospodo: past' ću ja vam na um!“ i glasom udarake kao da nešto sluti: „Vi mislite, da ste sniem kupili mir i da ćete odsele blagovati — ali vidjet ćete, da to neće biti! Oni će tebi, hetmane, s glave kožu oderati, pak će ju nabiti sa žitnom plevom i dugo će ju gledati sviet po sajmovieh. A vam će ostaliem, gospodo, malo u kog ostati ciela glava! Vi ćete vlagati zazidani po kulah i tamnicah, ako vas nesvare živo u kotlovih kao škuljove!“

„A vi, hlapci (momci), imate li volju umrieti?“ nastavi okrenuvši se k svome polku, „ali umrieti kao pošteni ljudi! Ili možde mislite da još poživite kod kuće u zapećku dok vas vrag neuzme? Šta je bolje, kažite mi momci, ili povratit se kući i svaki dan klati se sa ženom, upiti se pak gdjegod u kakovoj jarugi lipsati kao nedobjeno pseto — ili svi zajedno kao junaci, kao viteški vjere braniteli, kao braća rodjena na jedanput pasti na polju i ostaviti za sobom slavu dok je svieta i vieka?“

„S tobom, gospodine polkovniče! s tobem svi!“ ozovu se prednji u polku; „vodi! tako nas Bog pomogao, vodi!“

„Dobro, gospodo momci!“ reče Taras, i od radosti uzme svoju šubaru u ruke i opet je metne sebi na glavu. Oči mu kresnu kao svjetlica: „Pokleti sve Lehe! da im se ni za ime nebude znalo! Neka nema grada na svietu! Dižte se, hlapci!“ To kad izusti pomamitali siedi fanatik skoči na noge i podje s mjesta kud je naumio. Ostali Kozaci omilajući se gledali su za svojimi drugovi i samo jedino strogo pokoravanje prema polkovnikom, koje biaše uviek njihova dobrodjetelj, smetalo je da niesu još i ostali k njim pristali.

Hetman i polkovnici zamisle se i nevide kud se okrenu Buljba s polkom. Kao da ih je Tarasovo proricanje preteško smutilo, te su tako nekoliko još posjedili mučeći i jedan u drugog negledajući. Nebilo, bogme, dugo ni namnogo, al' što je Buljba slutio, to je i pogodio. Sbog vjerolom-

Digitized by Google

nog postupka pod Kanjevom, glavu hetmanovu nabiju na kolac zajedno sa mnogimi starješinami.

Neka to ostane, daj da se vratimo na našu pripoviest. Šta je radio Taras sa svojim polkom? On je zapalio osamnaest mjestah, oko četrdest kosteljah (crkvah) i već je primakao se bio do Krakova. Brže bolje pošiljali su Poljaci vojsku pred njega, da ga uhvati; ali on je gotovo svaki put razminuo se s njima. On je udarao iznenada, nitko nije znao što bi on nakanio, i kad je koje selo ili gradić strepio i mislio eto Tarasa, a on je na jedanput okrenuo drugiem putom i sjeko i palio tuda, gdje ga niesu nikad očekivali. Nema te ruke, koja bi se mogla usuditi da nastika sva ta bjesnila, koja su grdjani trag njegov zabilježila. Nema tu jada ni žalosti, koja bi mogla dotaknuti se starog srdca njegovog, u kome jedina je osveta kipila. Nikom nije on opraštao. Jedan put sbunjene matere i mlade žene i djevojke, da, preliepe i nevine kao dragoljubov cvietak, misleći, jadne, da će se sakriti za oltar te su bježale u crkve: ali Taras zapali ih zajedno s crkvom. Pak kad bi one biele ruke svoje vrišteći kao očajnice dizale kroz strašni plamen i dim u vis, i potrgane kose kroz dim visile bi im niz pleći, a biesni Kozaci nabadali bi vrišteću djecu na koplja i s puta bacali bi ih k njim u vatru, — to bi on gledio samo sa nekim strašnim čuvstvom veselja i govorio bi: „Eto vam, vražji Lehi, spomena izza Ostapa!“ i takove spomene izza Ostapa pravio je on u svakom selu. Najposlje vidi Poljsko Pravitelj-stvo da su postupci Tarasovi nešto više negoli obični haramije što rade. Ono dakle dade tome istom Potockom pet polkovah i zapovjedi mu da na svaki način ima uhvatiti Tarasa.

Taras vidi svoju pogibelj i trgne se natrag. On udari naprečac za noći, bježao je sa svojimi Kozaci kako je ikad bolje mogao, i jedini samo tatarski konji, kojih je on obično po čitavu ergelu držao uza se u ratu, mogli su podnieti taj neobični skok. No taj put bio je Potocki junak nad junaka: on se natisnuo za Buljbom bez odmora, da bi mu se čovjek čuditi morao, te u nesetnicah stigne ga kod vode Dnjestra u nekom starom, već na peli razrušenom i zapuštenom gradu, gdje je Buljba stao bio da malo predahne.

Gradina ta ležala je na brežuljku tik do vode i nadvjesila se bila kao da će sad otisnuti se u vodu. Gotovo dvadeset sežnjah izpod te okapine šumio je Dnjestar. Tu ti ga zakoli Potocki sa svojom vojskom s triuh stranah, kako je došao bio preko polja i kroz misije i preko vrletnieh bregovah. Taras mogao bi bio sa svojom hrabrom i jogunastom četom otrpiti sva usiljavanja neprijateljska, da je samo imao išto krme u zapuštenom gradu; ali tu nebi nigdje ništa za jelo, a Kozaci mogu svašto lakše podnieti nego glad, osobito kad su vidjeli da moraju najposlje izuditi i poskapati. Po vodi opet niesu mogli nikakve pomoći dobivati; nogostup do vode pukao je do polovice, jedna pola otisla se bila u vodu, a druga odvalila se i visila je na milosti božjoj. Taras naumi dakle da kuša sreću prodrieti kroz neprijateljsku vojsku, pak onda da uhvati sgodno mjesto na obali odkle bi se moglo skočiti na konju u vodu i tako da se pusti na plov niz vodu. On kao striela súne iz gradine, i već su Kozaci protukli se kroz neprijateljske vrste, kad al' na jedanput Taras se zaustavi i sagne se k zemlji rekavši: „Stante, braćo! izpade mi lula.“ U koji čas on to reče, u taj čas sčepa ga ga netko za kolier, obkoli ga potjera i od-

Digitized by Google

ciepi od njegove družine. On se razmahne oko sebe, ali se više niesu prevaljivali oko njega kao nekada, kad su ga zakolili bili panduri. „Ej, starosti, starosti! prteno oružje!“ uzdahne i samo što nezaplače. Odmah stisnu mu ruke i uvežu s konopci i lanci, pak ga onda privežu za veliko brvno, desnu ruku za bolju bezopasnost prikuju mu gvozdenim klinom i prislone to brvno uza stienu, kako je on u visu bio da ga može vidjeti ciela vojska kao znak sretne pobjede. Uprav se činilo kao da stoji na vozduhu (zraku), i te u času velika promjena njegove predjašnje sile na slaboću, činila ga je nekako nalik na privid (duha) koji je prestao smetati neki posao previšnjom svojom vlasti i poznao njenu nemoć. Na licu njegovom nije bilo vidjeti da bi se prepao bio. On je bio oči uperio na onu stranu gdje je bilo vidjeti Kozake. On je njih s visine mogao sve pregledati kao jaje na dlanu. „Držte se, hlapci,“ vikaše „držte se, vražji sinovi, kad vam velim, brže na to brdo, što je za šumom; tu vam nemogu ništa učiniti.“ Ali vjetar odbije glas njegov. „Eto će propasti, propasti baš ludo!“ govoraše kao pomaman i gledne dolje kako se blista Dnjepar. Oči mu se nasmiju od radosti. On je upazio izza grmeljka tri kormana (timuna, dumena) gdje se podižu. Od radosti skupi svu paru i vikne tako strašno, da za malo svim, koji su blizo njega stojali, uši nezagluhnuše:

„Hlapci, u brieg! u brieg! Pod obalom, kod gradine, tamo su čamci! a za dvaest sežanjah niže vas može se izići uz obalu. Ujagmite čunove, da nebude potjere!“

U taj mah duvaše vjetar s druge strane i Kozaci razumiju sve rieči njegove. Ali za te rieči udari ga neki ušicami po glavi i odmah mu svjetnjaci polete, pak ga taki spuste s brvnom na niže da nemože više naputa davati.

Kozaci okrenu konje i poteku kako je ikad koji mogao; no obala je još sve jednako strma bila. Oni bi domakli bili na prud, ali se put provalio bio četiri sežnja u šir: most biaše se srušio, i samo još jedino kolje viriło s jedne i druge strane; iz strašne te provalije jedva se čulo mrtvo žuborenje potoka, koji se slivaše u Dnjestar. Propast ta mogla bi se obići i to samo s desne strane; ali je neprijatelj bio već liepo za vrat prišpičio. Kozaci stanu tu samo što bi okom trenuo, pak onda zamahnu svojom nogajkom, šiknu — i tatarski njihovi konji klise s mjesta, poplinu po vozduhu kao aždaje i preskoče preko provalije. Pod jednim samo omaknu se konju noge: ali vičan Krimskim strminam uzgrebe se brzo sa svojim jahačem. Neprijateljska potjera obeznani se više te propasti kad vidi to čudo. Polkovnik njihov, mlad i smion bez razloga (on je bio brat prekrasne Poljakine, što no je mozgom zakrenula nesretnom Andri), bez daljeg razmišljavanja podje da i on preskoči, i želeći da primjer dade svojim ljudem, on prvi udari s konjem svojim; ali zlo poteko a još gore skočio: propade po sred provalije i udari glavom na oštro kamenje, sav se sdrobi i mozag mu s krvi pomešan prsne po litici i vrbinjaku.

Buljba kad se malo razbere izza udarca i gledne na Dnjestar, al' on ugleda niže noguh svojieh Kozake gdje u ladje posjedaše. Oči mu se sasjaju od radosti. Kao grad sipalo je zrnje po Kozacih, ali oni niesu ništa marili, nego otiskivahu se sasviem mirno od briega. „Proščavajte, gospodo-braćo, drugovi!“ govoraše njim Buljba od ozgor: „spomenite se mene na onome svietu! ja znam, što je moje: znam, da će me živoga raznieti na komadiće

Digitized by Google

da me pilići mogu pozobati — e, o tome sam i radio . . . Bog vas poživio, gospodo braćo, drugovi! i do godine tuda šićarili, gorielku pili i veselili se! . .“ Težki udarac po glavi pretrgne mu rieč.

Neživio ako ima išto na svietu, od čega bi se prepao Kozak. Nije šala rieka Dnjestar; kako potjera vjetar od mora, a talas bije do samog mjeseca. Kozaci plivali su pod zrnjem i nišanom; sretno minu zelene ostrove; sgodno podignu jadrila; složno i valjano udarali su veslima i spominjali svoga atamana Tarasa Buljbu.

Odgonetka

na zagonetku u br. 50 Nevena.

Grad junakah na tvrdoj zemljici,
Grad brodarom na hladnoj vodici;
Po imenu tudjinu sam hrana
Zaprošena hljeba svakog dana.

Sinje more moja posteljica;
Voda moga ogledalo lica;
Hitronosni moji su koraci
Nestiže me orao u oblaci'.

Al mi klonu vitka eto krila,
Kad m' ustavi broda *) moć nemila.

Tužno jauču dvie sestrice
Sava nosi njih suzice;
Nemogu si ruke dati,
Niti ljubko nazivati,
Dokle jednu Slavonija
Bosna drugu dok odbija.
Dva su B r o d a dvie setrice
U Savi si peru lice! *Fr. V.*

---

*) Brod — gaz (*Furth*).

Odgonenube: g. N—y i J. K. u Zagrebu; g. V. Zadravac u Varaždinu; g. Bart. Sakač Vojnovečki u Pragu; gdčna Lukre Paklerova u Makarski: g. Fr. Sajvrt u Križevcu.

Završetak i poziv Uredničtva.

Kad sam se prije dvie godine danah, obodren nekimi književnimi prijatelji, primio uredjivanja našega zabavnog i poučnog časopisa, mogao sam samo u obće naznačiti cilj, koji želim postići krasoslovnim ovim listom. Što sam onda bio obećao domorodnomu obćinstu, scienim da sam ponajviše prilično i izpunio, a valjda bih bio i bolje uspio, da je obćinstvo tako revno podupiralo „Neven,“ kao što su mene naši književnici, te sam imao sve to više na izbor gradiva za zabavnu i poučnu stranu „Nevena“, — riečju: „Neven“ je dosad po prilici pokazao kako bi znao i mogao napredovati, kad bi podpora obćinstva odgovarala pomoći književnikah, ili barem onoj podpori, kojom druga strana našega domaćega čitajućeg obćinstva podpomaže i uzdržava ovakva ćirilicom pisana poduzetja.

Domaća naša književnost, razciepljena samom abecedom na dvie strane — koje za se medju se slabo i mare i znadu — nije jošte dotle dotjerala, da bi se mogle razne njezine struke obradjivati bez predplaćanja i znatnih žrtvah od strane književnikah — jer o nagradi tu neima gotovo ni govora. Tomu je evo dokaz, što izim školskih i znanstvenih knjigah, koje nam izdaje i nagradjuje vis. vlada, i osim takvih knjigah, koje su u z v a n i č n o m životu neobhodno potrebite, kao što crkvene knjige, slovnice itd., — več od više godinah gotovo nijedna knjiga neizlazi na hrvatskom jeziku; pa ipak ima i kod nas književnikah, i vještih i oduševljenih za narodno napredovanje; al svaki od njih, da obezbiedi življenje, mora odabrati drugo koje svanje, te ih

Digitized by Google

zato vrlo malo ima, koji mogu posvetiti sve svoje sile samostalnomu književnomu radu.

„Matica“ podignuta u tu svrhu da podpomaže izdavanje narodnih knjigah, uz slabačka sadašnja svoja sredstva nemože da doskoči sasvime ovomu nedostatku, jer izdanje jedine omanje knjige, koje izim štampe s nikakvim drugim troškom nije skopčano, obično više stoji, nego što iznosi čisti godišnji matičin dohodak. „Matica“ će moći zadaći svojoj stoprv onda bolje zadovoljiti, ako joj se više pomnožaju sredstva budi predstojećim družtvenim sjedinjenjem, budi toplijim nego dosad učestjem občinstva.

U takvom stanju narodne književnosti zadaća je **periodičke literature** ili **časopisah**, da zastupaju i posreduju razvitak književni sjedinjujući u sebi sile književne i razpirući iskru narodne prosvjete kod domorodnog občinstva, dok nam iz toga toplog njegovanja nesnikne samostalna knjiga onako, kao što se je uzkrsnula i razvila nova našoj srodna literatura **češka**, koja se već popela do neodvisne od izvanjskih odnošenjah samostalnosti i evropejske znamenitosti. Tako će, ako Bog dá, i ako vjerno uztrajemo uz svetinju narodnu — s vremenom i kod nas biti.

Kod nas neima jošte tako mnogobrojnoga čitajućeg občinstva, da bi kao drugdje svaka grana zabavne i poučne literature mogla imati posebni svoj organ, kao n. pr. pripoviedajuća- i pjesnička belletristika, prirodoznanstvo, zemlje- i narodopis, književnost sama i kritika, pedagogija itd.; pak opet pored sadašnjeg napredovanja i popularisiranja obćekoristnih znanostih nesmjemo ni mi nijednu od ovih granah zanemariti. Treba dakle da **jedini** časopis, koji kod nas zastupa zabavno-poučnu literaturu, po mogućnosti njeguje sve zabavne i poučno-znanstvene struke, ako hoće da zadevolji i zahtjevanju našega vremena i potrebi občinstva.

To se pako nemože sasvim postići časopisom, koji izlazi svake nedjelje na jednom arku; jer svakomu arku (broju) treba različitih članakah, budući da jedan čitatelj traži više zabavnoga, drugi znanstvenoga, treći književnoga sadržaja; zato se moraju članci prekidati tako da se poveći članci, kao pripoviedke provlače, kroz više nedjeljah — na što se mnogi čitatelji i zbilja često tuže — a obširnije razprave kao i duže novele nije gotovo ni moguće u takvom listu priobćivati, jer čitatelji, dok dospiju do kraja, zaborave na početak.

Stoga dakle, poslie dvogodišnjega pokušaja i izkustva, odlučih podići „Neven“ još za jedan stupanj više u književnom njegovom razvitku, nadajući se da ću ga tako još bolje moći prilagoditi zahtjevanju našega občinstva, pak onda i želeći otvoriti prostranije polje mnogovrstnoj radnji naših književnikah, koji su mi u tu svrhu pomoć svoju obećali a većom stranom i dali.

Odlučih naime, izdavati „Neven“ buduće godine kao **zabavno-poučni mjesečnik**, od kojega će izlaziti svaki mjesec po **četiri arka**, a možda i više, ako bude izobila književnogagradiva i podpore občinstva.

U „**Nevenu**“ kao **mjesečniku** naći će čitatelji pored mnogovrstne različitosti sadržaja većom stranom **čitave** novele i pripoviedke, a bit će uza to i više prostora za književne razmatranja, poučne razprave itd., — te sam uvjeren, da ću ovako lagljе i bolje zadovoljiti željam i potrebam čitateljstva.

U tom osvjedočenju primio sam „Neven“ od ravnateljstva Matice na svoj račun, te ću ga izdavati buduće godine o svojem trošku a pomoću Matice u toliko, da će ga **utemeljitelji** Matice, koji ga budu htjeli imati, dobivati kao i dosad za **pol ciene**.

Budući da će „Neven“ priobćivati samo članke od prave i trajuće književne vriednosti, to će u njemu članovi Matice dobivati poveću knjigu razlika sadržaja, svakako od veće vriednosti, nego bi ju mogla Matica drugčije za istu cienu (2 fr. sr.) kao godišnji dobitak od utemelj. svote t. j. 50 fr. svojim članovom pribaviti.

Digitized by Google

Sada pako možemo potanje nego prije dvie godine sadržaj budućega „Nevena“ naznačiti:

Pripoviedke i novele zauzimat će i u buduće glavno mjesto u „Nevenu“ i uredničtvo će nastojati, pomoću najvrstnijih naših u toj struci pisacah, osobitom skrbi i nadalje oko toga, da nam se u „Nevenu“ sve to bolje bistri i razvija narodni pripoviedajući slog, čista i viša proza, — najteža i kod nas do nedavno ponajviše zapuštena struka slovesnosti. Od izvornih pripoviedkah priobćivat ćemo samo ponajbolje, i držat ćemo dosljedno za poglavitu zadaću svoju: presadjivanje u izvrstnih prievodih što više izvrstnih plodovah evropejske novelistike u našu književnost. U toj struci imamo za „Neven“ medju ostalim pripravljena poveća djelca, kao što je „Atala“ od *Chateaubrianda* i „Vjerenici“ (*„I promessi sposi“*) od *Manzoni-a*, koja spadaju medju prve uzore nesamo francezke i talijansko, nego i obće evropejske romantičke literature, prevedena od g. Vladislava Vežića, koji je tako izvrstno već ponašio i nadalje prevoditi naknmio klasička djela francezke, španjolske i talijanske belletristike. Nadalje nam obećaše svoju revnu pomoć u toj struci vješt prevodilac „Taras Buljbe,“ novele, koja je nekoć u svom književnom svietu pozornost probudila te je već višekrat prevedena bila na sve gotovo evrop. jezike, nu naš prievod g. Begovaći nadkriljuje visoko sve ostale prievode te je već sbog srodnosti jezika, pa i samog čina i duha sasvim kao rek bi drugi original. — Jošte će nam u toj struci na ruku biti vrstan prevodilac „Otmičara“ i drugi znalci narodnoga jezika. — Nadamo se nadalje i unapred vrloj pomoći ostalih naših u toj struci vještakah, kao živo napredujućeg pisca „Kule na Dunavu,“ „Hajdukove zaručnice,“ „Ljubavi na iztoku,“ dosjetljivog i rezkog pisca „Zagrebkinje“ i „Avelina Bakranina,“ humorističkog i umnog opisaoca „Seoskog učitelja“ i gradskog života u „Da s' ostala što si;“ nedvojimo da će i pisac „Dilber Hasana“ nastaviti svoj lani toli uspješno započeti književni rad, — pak se uzdamo i u važnu pomoć g. I. M., koji nam je ljetošnji „Neven“ ukrasio prievodom „Orebite;“ izčekujemo dalju podporu od marljive naše domorodne spisateljice gdčne Dragojle Jarnevićeve, od g. M. Stojanovića, I. O. Sriemca, od vještoga ponašioca „Grobara“ i drugih, za koje neznamo da li nam je slobodno unapred navesti.

Karakteristične narodne (pučke) pripoviedke priobćivat će „Neven“ kadšto i u buduće, te nam u toj struci već sada dade zanimivo gradivo dobro uvježbani pisac „Carskog sina.“

Pjesničtvo bit će i unapred „Nevenu“ liep nakit, kojim će ga kititi po obećanju svome ljubimci narodne vile-pjevačice, I. T. i od nekad umuknuvši P. P., pa u tom kolu neće valjda faliti ni pjesnik „Pobratimstva“ i nizalac „Iztočnoga bisera,“ kao što ni drugi božanskom poeziom nadahnuti pjesnici. Dobre pokuse mladjih početnikah priobćivat ćemo s izborom i u buduće u ovoj kao i u ostalih strukah.

Povjestničku struku zastupat će revni naš povjestnik Ivan Kukuljević, a uz njega A. T. Brlić, Ilić i dr. Za zemljo- i narodopis ima uredničtvo više gotova zanimiva gradiva, po imenu „Putovanje u Ameriku, Aziju, Polinesiju itd“. Brodjanina T. Skalice ml; — zatim „Putovanje u Vojvodovini i Banatu g. 1855“ od vrstnoga našeg pomoćnika u Sriemu; a g. Josip Vranicani, JUC. u Pragu, pripravlja za „Neven“ svoj Putopis u Pariz i crte iz Parižkoga života za vrieme velike obrtn. izložbe.

U prirodoslovnoj struci obeća nam prije svega vrlu svoju pomoć neumorni i svestrani naš Bogoslav Šulek, a nadamo se da ni g. Lj. V. uza svoje liepo zvanje neće sasvim zaboraviti na „Neven“, koji je dosad bio podupirao. Revnog i umnog pomoćnika našao je „Neven“ za ovu struku takodjer u g. A. J. Vuinoviću u Beču, od kojega je dobilo uredničtvo za „Neven“ zanimiv i važni članak, u kojem predlaže shodne hrvatske nazive biljevnog (botaničkog) sustava. U toj struci obećaše nam jošte svoju pomoć i g.

Digitized by Google

Dr. R—, zatim g. Pavić u Beču, koji se je kao i njegov pokojni otac, poznati učenomu svietu biljar, s dobrim uspjehom posvetio biljarstvu, i dr.

Od **životopisah** ima uredničtvo medju ostalim gotov kritički životopis našega prerano izgubljenog skladatelja V. Lisinskog.

Članke za obrazovanost i školu priobćivat će „Neven“ kao i dosad u manjih ulomcih, i nadamo se da će g. Gj. R. u svom koristnom i plemenitom trudu uztrajati, a i g. Perić svoje rado čitane „Listove za naš krasni spol“ opet nastaviti.

U književnom oddielu priobćivat će „Neven“ književne razprave, preglede slavenskih literaturah, kritike. — Literarno-historičku kritiku i klasičke znanosti zastupat će poznati našemu i stranomu svietu publiciste Dr. E. I. Tkalec (koji za „Neven“ pripravlja i „Sveobći pregled razvitka prirodoslovnih znanostih“) i Maksim Prica; pa se u toj struci nadamo i u buduće važnoj pomoći gg. I. K. S., JJ., M. M., A. V., A. M., I. M., Dr. R., B. Š., A. T. B. i dr. — Domaću umjetnost razmatrat će g. St., prof. na ovdašnjoj realki.

U Vjestniku priobćivat će „Neven:“

a) Zagrebačke viesti i mjestna izvjestja o družtvenom životu,
b) Dopise domaće i strane.
c) Nove izume umjetničke, znanstvene, obrtničke i gospodarske. Ovu ćemo rubriku osobito točno i podpuno popunjivati.
d) Smiesu, iliti razlike zabavne i novinarske viesti, anekdote, dosjetke itd.

Ovimi silami i ovim načinom namjerava uredničtvo — koje neće žaliti truda u priredjivanju gradiva i dopunjivanju pojedinih strukah — izpuniti svoje obećanje. Nadamo se, da će takvo kolo književno naći i dovoljnog občinstva, da će se ne samo trošak naplatiti nego i sredstva uredničtvu podati, da barem nekoje radnje shodno uzmože nagraditi. Štovano domorodno občinstvo zna i samo, da se kod nas svaki drugi trud bolje i prije naplati nego književni, zato se nadamo, da neće nametati prekomjerne žrtve književnikom, koji se posvetjuju narodnoj stvari ne iz kakove špekulacije — jer svatko znade da kad bi stali na drugom jeziku izdavati gotovo bez svakog truda i posla, kakav zabavni list, u sámom bi Zagrebu možda više našli predbrojnikah, nego li ih „Neven“ imade u svoj trojednoj kraljevini — nego da izpune svetu dužnost nagona i zvanja svoga, boreć se i radeć, da nam se neutrne vatra oživljujuća uda narodnoga tiela.

Ako su dakle istinite želje za narodnom knjigom, kao što se to često čuje iz domorodnih ustah, to će naš „Neven“ kod domaćega občinstva naći barem toliku podporu, koliku kod nas nalaze mnogi u svome zavičaju izobraženomu svietu gotovo i nepoznati kojekakvi listovi, — pa onda će se obistiniti naslov „Nevena“ i on će cvasti i razvijati se nam na diku i občinstvu na veselje.

U Zagrebu na mlado ljeto 1856.

Jos. Praus,
tajnik Matice i urednik „Nevena.“

VIESTNIK.

Iz Zagreba. U našem domaćem novinarstvu nastanu s novom godinom neke promjene. Uredjivanje „Narod. Novinah“ primio je privremeno. g. Dr. Demeter, — U uredničtvu „Katoličkog lista“ izmienio je dosadašnjega urednika g. Jos. Torbara, profesora na ovd. realki, prijašnji njegov urednik g. prof. bogosl. Nik. Horvat.

(Hrvatska književnost g. 1855.) Eto me opet i ove godine s mojiem računom. Pitat će možbit mnogi: kakav je značaj ljetošnjeg razvitka književnosti hrvatske? težak odgovor gdje neima izbora; jer o nekojih knjigah neda se ništa kazati, van da kažem koliko ih je na broju pram lanjskom broju. Prije svega da spomenuem naša družtva. — Družtvo „Matice il.“

Digitized by Google

kao lani tako i ljetos ostalo je na istoj točki. Ono važno pitanje: sjedinjenja „Matice“ sa ostalimi družtvi, dao Bog da bude skorom riešeno na korist ovoga zavoda onako kako bi mu u buduće laglje bilo izvršivati ono što mu dosada nebiaše moguće. — „Družtvo povjestničko“ očekiva da se omladi, t. j. da može opet izlećeti s „Arkivom“ svojiem na bieli sviet. — Na koliko je „Gosp. družtvo“ djelovalo na gospodarstvo domovine naše, vidjet će svaki iz zapisnikah družtvenieh. Gospodarska škola ostade dosad samo na proračunu, koliko bi trebalo na godinu za njezino uzdržavanje. — „Narodni musej“ istina da je za porabu občinstva sasvim shodan, no manjka mu jošte pokućtva, da donese na vidjelo još mnoge stvari, kao n. pr. numismatičnu sbirku, koja će biti jedna izmedju najpodpunijih svojiem brojem starinskieh i vrlo riedkieh novacah. Kako sam iz zapisnika saznao, uredjena je ljetos knjižnica povjestničkog družtva po revnome g. majoru Mihajlu Sabljaru, koji je u obće mnogo truda žrtvovao oko narodnieh zavodah. Preostaje mi još da napomenem naše narodno kazalište, koje evo već drugu godinu nekako životari, al će jošte mnogo trebovati i moralne i materialne podpore, dok će se o njemu moći kazati, da zbilja životom živi.

Sada pako da navedem statistični pregled književnosti hrvatske god. 1855. Kao lani tako i ljetos izašle su malo ne sve knjige troškom pojedinieh spisateljah ili izdavateljah, bez podpore kakvog mecena. Ovih knjigah (nakoliko sam ih bilježio) ima 15, dakle od prošle godine manje upravo za 15. Nu buduć da je lanjske godine sama visoka vlada izdala 18 knjigah, i od ljetošnjega broja odbivši ih 5 izdanjah takodjer vla. vladoma, ter je ljetos izašlo knjigah od prošle godine manje za 2. Naslovi ovieh knjigah zabilježeni su u 12, 18, 21, 25, 29, 33, 45 broju ljetošnjeg „Nevena.“ K ovome popisu imadem pribrojiti dvie knjige i to: „Kateketiku Gruberа solnogradskog nadbiskupa prevedenu od zagrebačke duhovne mladeži“ i moralnu knjižicu: „Dobri Radoica i zlo, česti Ivica,“ takodjer ponašanu od iste mladeži. Ovo družtvo mladieh rodoljubah izdalo je već više poučnieh knjigah, te nemogu propustiti da nenapomenem gg. Jos. Berutu, Al. Štibohara i Stjep. Novotnega, kao glavne učestnike kod tih korisnih prievodah. — Od ljetos izašlih knjigah štampanih je 9 u Zagrebu, 5 u Beču a 1 u Budimu. Pod predplatom imademo 3 djela još od lani, kao: Hrvatski rječnik od B. Šuleka, Propovjednik od V. Švelca, i Sveto Pismo od kan. Škarića. — Časopisa izlazili su ove godine 4, i to u Zagrebu. Od periodičnieh knjigah nije nijedna ljetos štampana. — Tiekom g. 1855. izgubismo jednoga velezaslužnog spisatelja u slavonskom Brodu.

Prodaja narodnieh knjigah stoji na istom kao i lani; vrlo riedki su ljudi koji se u naših knjigarnicah za narodnu knjigu opitaju. — Dao Bog do godine bolju žetvu! (U ovome pregledu nije napomenuta hrvatska književnost u Dalmaciji, jer izvjesćah o njoj neimamo ni javnieh ni privatnieh.)

M. D.

Radi blagdanah i štampanja kazala ovaj je broj zadocnio. U buduće izaći će „Neven“ uredno u opredieljeno vrieme.

Razpis nagradah: 4 dukata za najbolju pjesmu (baladu), koja će opjevati historički dogodjaj, od kojega je „krvavi most“ u Zagrebu ime svoje dobio. (Nagradu tu poklanja g. Gj. H. gradjanin zagrebački). Predmet pjesme (oko g. 1334) naći će pjesnici opisan u Krčelića i drugih domaćih historikah. Opisan je takodjer na kratko u „Danici“ od g. 1845. br. 51 — Rok natječaja do 1. srpnja 1856.

1. dukat za najbolju zagonetku, koja će izaći u „Nevenu“ tečajem g. 1856. (pokljanja neki ljubitelj ove struke zabavnog pjesničtva).

Nagrade te dosudit će uredničtvo „Nevena“ s drugimi književnici, koje će kašnje imenovati.

O nagradjivanju pripoviedkah javit ćemo koncem siečnja po tome, kako za rukom podje nova predplata.

Ovomu je broju pridodato kazalo iliti sadržaj „Nevena“ od god. 1855. i predplatnica na „Neven“ za god. 1856.

Brzotiskom Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google